Universiteit
Leiden
The Netherlands

Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken

Meiboom, W.E.

Citation
Meiboom, W. E. (2016, June 8). *Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken*. s.n., S.l. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/40130

Version:	Not Applicable (or Unknown)
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/40130

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle http://hdl.handle.net/1887/40130 holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Meiboom, W.E.
Title: Bijzonder bestraft : context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken
Issue Date: 2016-06-08

BIJZONDER BESTRAFT

Context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en cassaties in Groningse zaken

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van

de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,

op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker,

volgens besluit van het College voor Promoties

te verdedigen op woensdag 8 juni 2016

klokke 15.00 uur

door

Wilhelmina Engelina Meiboom

geboren te Haarlem

in 1954

Promotoren:	Prof. mr. dr. C.P.M. Cleiren
	jhr. Prof. mr. J.L. de Wijkerslooth de Weerdesteijn
Promotiecommissie:	Prof. Dr. A. Ellian
	Prof. dr. P.M. Schuyt
	Prof. mr. drs. W.J. Veraart (Vrije Universiteit van Amsterdam)
	Prof. dr. L. Zegveld (Universiteit van Amsterdam)

BIJZONDER BESTRAFT

Context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken

W.E.Meiboom

Noordwijk, 2016

'De bron van elke misdaad is een bepaald

gebrek aan inzicht, een foute redenering

of een plotseling opkomende begeerte.'

Thomas Hobbes [1]

ISBN nummer: 9789463183215

Omslagontwerp: W.E. Meiboom

Uitgave: www.bestsellersaanzee.nl

Noordwijk, 2016

[1] Citaat Hobbes ontleend aan:
oregonstate.edu/instruct/phl302/texts/hobbes/leviathan-e.html#CHAPTERXXVII: Thomas Hobbes, *Leviathan, or The Matter, Forme & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill*. 1651, hoofdstuk 27, Over misdaden, excuses en vergoelijkingen.

VERKORTE INHOUDSOPGAVE

Lijst van gebruikte afkortingen in de tekst en in de voetnoten 17

HOOFDSTUK 1 Inleiding

1.1 Aankondiging van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten en het Tribunaalbesluit 21
1.2 Vooraankondigingen van de wetsbesluiten voor de nieuwe bijzondere rechtspleging, de zuivering en het civiel rechtsherstel 22
1.3 Aanleiding en inbedding van de studie 23
1.4 Onderwerp, reikwijdte en aanpak van de studie: de praktijk van de bijzondere rechtspraak aan de hand van de rechtspraak in Groningse zaken 25
1.5 Concretisering van de probleemstelling en de vraagstelling 33
1.6 Opbouw van de studie 35
1.7 Verantwoording van het bronnenonderzoek 39
1.8 Belangrijkste literatuur over de bijzondere rechtspleging 41

DEEL I CONTEXT VAN DE BIJZONDERE RECHTSPLEGING

HOOFDSTUK 2 De wetgeving ter voorbereiding van de bijzondere rechtspleging

2.1 Problemen bij de juridisch-technische maatregelen ter voorbereiding op een eventuele oorlog 1937-1940 44
2.2 Totstandkoming van *'herstelwetgeving'* in Londen 49
2.3 Nadrukkelijke afwijkingen van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Rechterlijke Organisatie 54
2.4 Reacties op de totstandkoming van de wetsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging 59
2.5 Het Tribunaalbesluit (Besluit E101) 63
2.6 Besluit D60, het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg 69
2.7 Wetgeving ter wijziging en aanvulling van de Besluiten D61-D64 en het Tribunaalbesluit, 1944-1952 70
2.8 Internationaal Oorlogsstrafrecht, 1941-1952 74

HOOFDSTUK 3 De actoren in de bijzondere rechtspleging

3.1 De bijzondere strafrechtsketen 82
3.2 'Politieke delinquenten' 86
3.3 Actoren voor het doen van aangifte, opsporing en arrestaties 90
3.4 Actoren voor bewaring en internering van 'politieke delinquenten' 97
3.5 Actoren voor de verdediging van 'politieke delinquenten' 101
3.6 Actoren voor de vervolging 106
3.7 Actoren voor de rechtspraak: de zittende magistratuur 108
3.8 De Tribunalen 119
3.9 Buitengerechtelijke afdoening 122
3.10 Problemen tussen de verschillende actoren in de bijzondere rechtspleging onderling 124

HOOFDSTUK 4 Jurisprudentie, publicaties en documentatie ten behoeve van de bijzondere rechtspleging

4.1 Inleiding 126
4.2 Jurisprudentie over verschillende begrippen in de bijzondere rechtspleging 126
4.3 Publicaties en documentatie 127

DEEL II BESCHRIJVING EN KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN

HOOFDSTUK 5 Functionarissen betrokken bij de berechting van Groningse zaken

5.1 Functionarissen betrokken bij de berechting in de Kamer Groningen 130
5.2 Functionarissen betrokken bij de behandeling van de cassaties van zaken van de Kamer Groningen 135
5.3 Functionarissen betrokken bij de Tribunaalberechting in Groningen 136
5.4 De werkdruk voor alle functionarissen werkzaam in de bijzondere rechtspleging in Groningen 139

HOOFDSTUK 6 Arrestatie en internering van 'politieke delinquenten' in Groningen

6.1 De arrestanten in Groningen 141
6.2 Problemen bij arrestatie van personen in Groningen 142
6.3 Problemen bij bewaring en internering van personen gearresteerd in Groningen 144

HOOFDSTUK 7 De rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven door de Kamer Groningen

7.1 'Politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen 146
7.2 Werkzaamheden van de advocaten-fiscaal 157
7.3 Verdediging van 'politieke delinquenten' 160
7.4 Werkwijze van de Kamer Groningen 165
7.5 Sententies van de Kamer Groningen 166
7.6 Jurisprudentie, interpretatie en voorbeeldzaken per gebruikte kwalificatie 185
7.7 Van Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof naar Bijzondere Strafkamer Groningen 212
7.8 Uitlevering van 'politieke delinquenten' na 1945 214
7.9 Scholtenhuis-verdachten overleden voor hun berechting 216
7.10 Hooggeplaatste Duitse functionarissen in Groningen die niet berecht zijn 219
7.11 Slachtoffers van de Duitse bezetter 220

HOOFDSTUK 8 Cassaties in zaken berecht door de Kamer Groningen

8.1 Aantal Groningse berechtingen waarbij om cassatie verzocht is 223
8.2 Ingetrokken cassaties 223
8.3 Conclusies van de procureur-fiscaal en de advocaten-fiscaal 224
8.4 De verdediging in cassatie 225
8.5 Arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie 227
8.6 Revisie 230

HOOFDSTUK 9 Tribunaalrechtspraak in Groningen

9.1 Opzet en wijzigingen van de tribunaalberechting 232
9.2 Voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling en de tribunaalberechting 233
9.3 'Eigenlijke' en 'oneigenlijke' Tribunaalzaken 233
9.4 Opgelegde 'maatregelen' 234
9.5 Fiat Executie van Tribunaaluitspraken: de Hoge Autoriteit bij de Tribunalen in

	het ressort Leeuwarden, T. de Jong Tzn	237
9.6	Rechtsmiddelen	237
9.7	Van Tribunaalkamers in Groningen tot Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht Groningen	237
9.8	Opheffing van functie van Hoge Autoriteit	238

DEEL III WAARDERING VAN DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN IN GRONINGSE ZAKEN

HOOFDSTUK 10 Gevolgen voor de praktijk van het regeringsbeleid met betrekking tot de bijzondere rechtspleging

10.1	Inleiding	239
10.2	Regeringsbeleid vóór de oorlog op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen	239
10.3	Regeringsbeleid tijdens de oorlog op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen	241
10.4	Regeringsbeleid na de oorlog op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen	243
10.5	Beleid ten aanzien van de uitvoering van de doodstraf	255
10.6	Invloed van het gratiebeleid op opgelegde straffen in Groningse zaken	259

HOOFDSTUK 11 Toetsingskader voor en waardering van de bijzondere rechtspraak in oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen in eerste aanleg, in cassatie en in 'oneigenlijke' tribunaalzaken

11.1	Inleiding	263
11.2	Grondslagen van de commune Nederlandse strafrechtspleging	263
11.3	Strafvordering en strafrechtspleging in de bijzondere rechtspleging	269
11.4	Waardering van de bijzondere rechtspraak voor oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen	273

HOOFDSTUK 12 CONCLUSIE

12.1	Was de bijzondere rechtspraak in Groningen 'Snel, streng en rechtvaardig'?	287
12.2	Bespreking van wetenschappelijke literatuur over de bijzondere rechtspleging	294
12.3	Lessen te trekken uit de bijzondere rechtspleging	301

SUMMERY 309

BIJLAGEN 320

INDEX 402

NAWOORD 414

CURRICULUM VITAE 415

UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

Lijst van gebruikte afkortingen in de tekst en de voetnoten 17

HOOFDSTUK 1 Inleiding

1.1 De aankondiging van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten en het Tribunaalbesluit 21

1.2 Vooraankondigingen van de wetsbesluiten voor de nieuwe bijzondere rechtspleging, de zuivering en het civiel rechtsherstel 22

1.3 Aanleiding en inbedding van de studie 23

1.4 Onderwerp, reikwijdte en aanpak van de studie: de praktijk van de bijzondere rechtspraak aan de hand van rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningse zaken 25
1.4.1 Afbakening van het onderwerp 25
1.4.1.1 Beperking tot rechtspraak 26
1.4.1.2 Beperking tot de *straf*rechtspraak, geen zuivering en civiel rechtsherstel 27
1.4.2 Probleemstelling van de studie: Was de rechtspraak in de praktijk *'snel, streng en rechtvaardig'*? 28
1.4.3 Waarderingsperspectieven: de Grondwet, rechtsbeginselen en hierop gebaseerde voorschriften en richtlijnen in het Wetboek van Strafvordering 1926 30

1.5 Concretisering van de probleemstelling en de vraagstelling 33
1.5.1 Concretisering van de probleemstelling 33
1.5.2 Concretisering van de vraagstelling over de context 33
1.5.3 Concretisering van de vraagstelling over de rechtspraak 34
1.5.4 Concretisering van de vragen om te kunnen komen tot een waardering van de rechtspraak 35

1.6 Opbouw van de studie 35
1.6.1 Deel I: Context van de berechting 35
1.6.2 Deel II: Gang van zaken en kwantitatieve analyse van de rechtspraak in Groningse zaken: in eerste aanleg, in cassatie en bij het Tribunaal Groningen 36
1.6.3 Deel III: Waardering van de rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningse zaken 38
1.6.4 Conclusie 39
1.6.5 Bijlagen 39

1.7 Verantwoording van het bronnenonderzoek 39
1.7.1 Zoektocht naar de zittingsdossiers van Groningse zaken 39
1.7.2 Verantwoording van de overige geraadpleegde bronnen 41

1.8 Belangrijkste literatuur over de bijzondere rechtspleging 41

DEEL I CONTEXT VAN DE BIJZONDERE RECHTSPLEGING

HOOFDSTUK 2 De wetgeving ter voorbereiding van de bijzondere rechtspleging

2.1 Problemen bij de juridisch-technische maatregelen ter voorbereiding op een eventuele oorlog 1937-1940 44
2.1.1 De '*Aanwijzingen*' van 1937: slecht verspreid en met een onhoudbare Opdracht 44
2.1.2 Een niet bij het Parlement ingediende wet op het Staatsnoodrecht 46

2.1.3	Verzuim om een volmacht van Staten-Generaal te vragen voor overdracht bevoegdheden in oorlogstijd	47
2.1.4	De Nederlandse regering in Londen aangewezen op het subjectief staatsnoodrecht om te kunnen regeren	48
2.2	Totstandkoming van '*herstelwetgeving*' in Londen	49
2.2.1	Apart strafrecht of niet?	49
2.2.2	Adviezen op de conceptwetgeving voor de bijzondere rechtspleging	50
2.2.2.1	De Studiegroep voor Reconstructieproblemen	50
2.2.2.2	De Ministeriële Commissie Terugkeer	51
2.2.2.3	De Buitengewone Raad van Advies	52
2.2.3	Uitvaardiging van de wetsbesluiten na de adviezen	54
2.3	Afwijkingen van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Rechterlijke Organisatie	54
2.3.1	Inleiding	54
2.3.2	Afwijkingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61) van het Wetboek van Strafrecht	55
2.3.3	Afwijkingen in het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (D62) van de Wet op de Rechterlijke Organisatie	56
2.3.4	Afwijkingen in het Besluit Buitengewone Rechtspleging (D63) ten opzichte van het Wetboek van Strafvordering	57
2.3.5	Afwijkingen in het Bijzonder Gratie-adviesbesluit (D64) van de artikelen over gratie in het Wetboek van Strafvordering	59
2.4	Reacties op de totstandkoming van de wetsbesluiten voor de bijzondere Rechtspleging	59
2.4.1	Reacties op het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht	59
2.4.2	Reacties op het buiten werking stellen van artikel 1 Wetboek van Strafrecht	61
2.5	Het Tribunaalbesluit (Besluit E101)	63
2.5.1	De totstandkoming	63
2.5.2	Afwijkingen in het Tribunaalbesluit van het Wetboek van Strafrecht, Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Rechterlijke Organisatie	64
2.5.3	Reacties op het Tribunaalbesluit	67
2.6	Besluit D60, het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg	69
2.7	Wetgeving ter wijziging en aanvulling van de Besluiten D61-D64 en het Tribunaalbesluit, 1944-1953	70
2.7.1	Inleiding	70
2.7.2	De eerste grote wijziging: Het Besluit Politieke Delinquenten, F244 en F280	70
2.7.3	Tweede grote wijziging: de Wet houdende wijzigingen in de besluiten van de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en het Besluit Politieke Delinquenten 27 juni 1947(Stb H206)	72
2.7.4	Derde grote wijziging: Wet houdende het besluit tot opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen, 1948	73
2.8	Internationaal Oorlogsstrafrecht	74
2.8.1	De totstandkoming van het Internationaal Oorlogsstrafrecht, 1941-1945	74
2.8.2	Het instellen van het Tribunaal van Neurenberg	76
2.8.3	Rechtsmacht over oorlogsmisdadigers in Nederland	77
2.8.4	De sententies Heinemann en Ahlbrecht en het einde van de discussie over rechtsmacht	79
2.8.5	Aanvulling op het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61), Wet H233 voor de berechting van oorlogsmisdaden in Nederland	80

HOOFDSTUK 3 De actoren in de bijzondere rechtspleging

3.1	De bijzondere strafrechtsketen	82
3.1.1	Inleiding	82
3.1.2	Uitwerking van de bijzondere strafrechtsketen	82
3.2	'Politieke delinquenten'	86
3.2.1	De term 'politieke delinquenten'	86
3.2.2	Verschillen tussen verdachten en 'politieke delinquenten'	88
3.2.3	Kritiek door 'politieke delinquenten' op arrestatie en internering	89
3.3	Actoren voor het doen van aangifte, opsporing en arrestatie	90
3.3.1	Indienen van aangiften tegen 'politieke delinquenten'	90
3.3.2	De actoren voor opsporing en arrestatie	91
3.3.2.1	Het Militair Gezag	91
3.3.2.2	De (Nederlandse) Binnenlandse Strijdkrachten (BS)	94
3.3.2.3	De Canadese Field Security Service (FSS)	94
3.3.2.4	Het Bureau Nationale Veiligheid (BNV)	94
3.3.2.5	De Politieke Opsporingsdienst (POD)	95
3.3.2.6	De Politieke Rechercheafdelingen (PRA)	96
3.3.2.7	Opsporing van oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers: Netherlands War Crimes Commission (NWCC), de Nederlandse Commissie inzake Oorlogsmisdrijven (NCO) en Bureau Opsporing Oorlogsmisdadigers (BOOM)	96
3.4	Actoren voor bewaring en internering	97
3.4.1	Bevoegdheden van het Militair Gezag, de Politieke Opsporingsdienst, de Binnenlandse Strijdkrachten en de Canadese Field Security Service	98
3.4.2	Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging (DGBR)	99
3.4.2.1	Instelling en organisatie van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging	99
3.4.2.2	Uitvoeringspraktijk van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging	99
3.5	Actoren voor de verdediging van 'politieke delinquenten'	101
3.5.1	Maatregel om te zorgen voor voldoende raadslieden	101
3.5.2	Beperking toelagen voor raadslieden in de bijzondere rechtspleging	102
3.5.3	Praktische beperkingen voor raadslieden	102
3.5.4	Kritiek op voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling	103
3.5.5	Kritiek op en bedreiging van advocaten	104
3.5.6	Verschillen tussen de verdediging in strafzaken en de verdediging bij de bijzondere rechtspleging	105
3.6	De actoren voor de vervolging	106
3.6.1	Taken van de procureurs-fiscaal	106
3.6.2	Taken van de advocaat-fiscaal	107
3.7	Actoren voor de rechtspraak: de zittende magistratuur	108
3.7.1	Samenstelling van de toekomstige Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie	108
3.7.2	De Bijzondere Raad van Cassatie	111
3.7.2.1	Instelling en uitbreiding van de Bijzondere Raad van Cassatie	111
3.7.2.2	Verschillen tussen de Hoge Raad en de Bijzondere Raad van Cassatie	112
3.7.2.3	De huisvesting van de Bijzondere Raad van Cassatie	113
3.7.2.4	Het verlofstelsel voor cassatie	114
3.7.2.5	Beëindiging van de Bijzondere Raad van Cassatie	114
3.7.3	De Bijzondere Gerechtshoven	116
3.7.3.1	Plan Bijzondere Gerechtshoven in het bevrijde zuiden niet gerealiseerd	116

3.7.3.2 Instelling en uitbreiding van de Bijzondere Gerechtshoven 116
3.7.3.3 Huisvesting van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven 116
3.7.3.4 Verschillen tussen de Bijzondere Gerechtshoven en de gewone Gerechtshoven 117
3.7.3.5 Verschillen tussen raadsheren en bijzondere (militaire) raadsheren 118
3.7.3.6 Een nieuwe functie in de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven: een raadsheer voor de vereenvoudigde afdoening 118
3.7.3.7 Vrouwen in de Bijzondere Gerechtshoven? 119

3.8 De Tribunalen 119
3.8.1 Instelling van de Tribunalen 119
3.8.2 Huisvesting van de Tribunaalkamers 120
3.8.3 De 'maatregelen' opgelegd door de Tribunaalkamers 120
3.8.4 Een unicum in de rechtspraak: voorzitters van de Tribunalen weigeren te Berechten 121
3.8.5 Fiat Executie van Tribunaaluitspraken door een Hoge Autoriteit 121

3.9 Buitengerechtelijke afdoening 122

3.10 Problemen tussen de verschillende actoren in de bijzondere rechtspleging Onderling 124

HOOFDSTUK 4 Jurisprudentie, publicaties en documentatie ten behoeve van de bijzondere rechtspleging

4.1 Inleiding 126
4.2 Jurisprudentie over verschillende begrippen in de bijzondere rechtspleging 126
4.3 Publicaties en documentatie 127

DEEL II BESCHRIJVING EN KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN IN GRONINGSE ZAKEN

HOOFDSTUK 5 Functionarissen betrokken bij de berechting van Groningse zaken

5.1 Functionarissen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden betrokken bij de berechting in de Kamer Groningen 130
5.1.1 De procureur-fiscaal in het ressort Leeuwarden: L.W.E.M. Lasonder 130
5.1.2 De advocaten-fiscaal bij de Kamer Groningen: jhr. A.H.S. van der Wijck en J.C. Louët Feisser 131
5.1.3 Raadsheren en militaire raadsheren 132
5.1.4 Ambtelijk personeel 134
5.1.5 Problemen met huisvesting en met kantoor- en transportmiddelen 134

5.2 Functionarissen betrokken bij de behandeling van de cassaties van zaken van de Kamer Groningen 135
5.2.1 Procureur-fiscaal en advocaten fiscaal 135
5.2.2 Raadsheren en militaire raadsheren 136

5.3 Functionarissen betrokken bij de Tribunaalberechting in Groningen 136
5.3.1 Samenstelling en huisvesting van het Tribunaal Groningen 136
5.3.2 Hoge Autoriteit voor het ressort Leeuwarden 139

5.4 Werkdruk voor de functionarissen werkzaam in de bijzondere rechtspleging 139

HOOFDSTUK 6 Arrestatie en internering van 'politieke delinquenten' in Groningen

6.1 De arrestanten in Groningen 141
6.1.1 Inwoners van de provincie Groningen 141
6.1.2 De 'Lüneburgers' 141
6.1.3 De 'Scholtenhuis-vluchtelingen' 142

6.2 Problemen bij arrestatie van personen in Groningen 142

6.3 Problemen bij bewaring en internering van personen gearresteerd in Groningen 144

HOOFDSTUK 7 De rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven door de Kamer Groningen

7.1 'Politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen 146
7.1.1 Inleiding 146
7.1.2 Arrestaties 147
7.1.3 Vlucht en arrestatie van Scholtenhuis-vluchtelingen 151
7.1.4 Internering en bewaring 153
7.1.5 Verhoren 155
7.1.6 De berechte 'politieke delinquenten': geboorteplaats, leeftijd en beroep 156
7.1.7 Ontvluchtingen 156

7.2 Werkzaamheden van de advocaten-fiscaal 157
7.2.1 In behandeling genomen zaken door de advocaten-fiscaal in Groningen 157
7.2.2 Tenlasteleggingen 158
7.2.3 Vorderingen 159

7.3 De verdediging van 'politieke delinquenten' 160
7.3.1 Werkzaamheden van de verdediging 160
7.3.2 Problemen bij contacten met cliënten 161
7.3.3 Verweren en klachten 162

7.4 De werkwijze van de Kamer Groningen 165

7.5 Sententies 166
7.5.1 Bewijsmiddelen 166
7.5.1.1 Problemen bij het verkrijgen van bewijsmiddelen 166
7.5.1.2 Getuigenverhoren als bewijsmiddel 167
7.5.1.3 Documenten gebruikt als bewijsmiddelen 168
7.5.2 Strafmaat 172
7.5.2.1 Geen straf opgelegd 172
7.5.2.2 Opgelegde straffen 173
Gevangenisstraf 173
Levenslang 177
Doodstraf 178
7.5.2.3 Veroordelingen van aparte categorieën 179
Bij verstek 179
Oud-verzetsmensen 179
7.5.3 Bijkomende straffen opgelegd door de Kamer Groningen 181
7.5.3.1 Ontzetting uit de beide kiesrechten 181
7.5.3.2 Ontzetting uit andere rechten 182
7.5.3.3 *'Geacht het Nederlanderschap te hebben verloren*' 182
7.5.4 Motiveringen voor de straftoemeting 184
7.5.4.1 Motivering voor strafvermindering ten opzichte van de eis 184

7.5.4.2	Motivering voor strafverhoging ten opzichte van de eis	185
7.6	Jurisprudentie, interpretatie en voorbeeldzaken per gebruikte kwalificatie	185
7.6.1	Artikel 10 BBS, Geen oplegging van straf	185
7.6.2	Artikel 12 BBS, Poging tot het bedrijven van een misdrijf	186
7.6.3	Artikel 26 lid 1-4 BBS, Verraad	187
7.6.4	Artikel 26 lid 5 BBS, Uitsluiting van de strafbaarheid voor verraad	189
7.6.5	Artikel 27 BBS, Economisch voordeel trekken of een ander economisch nadeel berokkenen	190
7.6.6	Artikel 101 Sr, Vrijwillig in vijandelijke krijgsdienst treden, uitgebreid met artikel 24 BBS: Vrijwillig in staats- of publieksdienst treden	192
7.6.7	Artikel 102 Sr, Hulp verlenen aan de vijand, uitgebreid met artikel 22 BBS: Strafbaarstelling van het verspreiden van propaganda	196
7.6.8	Artikel 157 Sr, Brandstichting	200
7.6.9	Artikel 287 Sr, Doodslag	201
7.6.10	Artikel 289 Sr, Moord	202
7.6.11	Artikel 300 Sr, Mishandeling	204
7.6.12	Artikel 302 Sr, Zware mishandeling	205
7.6.13	Artikel 27a BBS en 6b en 6c Handvest van Londen, Oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid	207
7.6.14	Artikelen ten laste gelegd uit het Landoorlogreglement (1907)	210
7.6.15	Geen Nederlander in Groningen veroordeeld voor oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid	212
7.7	Van Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof naar Bijzondere Strafkamer Groningen	212
7.8	Uitlevering van ‘politieke delinquenten’ na 1945	214
7.8.1	Problemen rond uitlevering	214
7.8.2	Samenwerking tussen Nederlandse en Duitse ambtenaren over gevluchte ‘politieke delinquenten’	215
7.9	Scholtenhuis-verdachten overleden voor hun berechting	216
7.10	Hooggeplaatste Duitse functionarissen in Groningen die niet berecht zijn	219
7.11	Slachtoffers van de Duitse bezetter	220
HOOFDSTUK 8	**Cassaties in zaken berecht door de Kamer Groningen**	
8.1	Aantal Groningse berechtingen waarbij om cassatie verzocht is	223
8.2	Ingetrokken cassaties	223
8.3	Conclusies van de procureur-fiscaal en de advocaten-fiscaal	224
8.4	De verdediging in cassatie	225
8.5	Arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie	227
8.6	Revisie	230
HOOFDSTUK 9	**Tribunaalrechtspraak in Groningen**	
9.1	Opzet en wijzigingen van de tribunaalberechting	232

9.2 Voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling en de tribunaalberechting 233

9.3 'Eigenlijke' en 'oneigenlijke' Tribunaalzaken 233

9.4 Opgelegde 'maatregelen' 234

9.5 Fiat Executie 237

9.6 Rechtsmiddelen 237

9.7 Van Tribunaalkamers in Groningen tot Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht Groningen 237

9.8 Opheffing van functie van Hoge Autoriteit 238

DEEL III WAARDERING VAN DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN IN GRONINGSE ZAKEN

HOOFDSTUK 10 Gevolgen van het regeringsbeleid voor de praktijk van de bijzondere rechtspleging

10.1 Inleiding 239

10.2 Regeringsbeleid vóór de oorlog op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen 239

10.3 Regeringsbeleid tijdens de oorlog op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen 241
10.3.1 Staatsnoodrecht en de aanname van wetsbesluiten in Londen 241
10.3.2 Het ontbreken van een nadere uitwerking van de Londens wetsbesluiten 242

10.4 Regeringsbeleid na de oorlog op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen 243
10.4.1 Het opstarten van de bijzondere rechtspleging na de oorlog 243
10.4.2 Arrestatie- en interneringsbeleid in de praktijk na de oorlog 245
10.4.3 Straf verminderend beleid met betrekking tot de opgelegde straffen 246
10.4.4 Implementatie van het internationaal strafrecht in Nederland 249
10.4.5 Nieuw beleid in de bijzondere rechtspleging na de oorlog 250
10.4.6 Tenuitvoerlegging van straffen of groepsgewijze emigratie 251
10.4.7 Integratie van de bijzondere rechtspleging in de commune strafrechtspleging. 254

10.5 Beleid ten aanzien van de uitvoering van de doodstraf 255
10.5.1 Beleid van de regering ten aanzien van de doodstraf tijdens de oorlog 255
10.5.2 Beleid van de regering ten aanzien van de doodstraf na de oorlog 255
10.5.3 De discussie over de doodstraf na de oorlog 257

10.6 Invloed van het gratiebeleid op opgelegde straffen in Groningse zaken 259
10.6.1 Gratieverzoeken en advisering in Groningen 259
10.6.2 Strafvermindering door de regering van straffen opgelegd door de Kamer Groningen 260

HOOFDSTUK 11 Toetsingskader voor en waardering van de bijzondere rechtspraak in oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen in eerste aanleg en in cassatie

11.1 Inleiding 263

11.2 Grondslagen van de commune Nederlandse strafrechtspleging 263
11.2.1 Inleiding 263
11.2.2 De Grondwet als grondslag van de Nederlandse strafrechtspleging 264
11.2.3 Rechtsbeginselen als grondslag van de Nederlandse strafrechtspleging 266
11.2.4 Doorwerking van de rechtsbeginselen in het Wetboek van Strafvordering 1926 267

11.3 Strafvordering en strafrechtspleging in de bijzondere rechtspleging 269
11.3.1 Verbindendheid van de Londense wetsbesluiten 269
11.3.2 Buiten werkingstelling van artikel 1 Wetboek van Strafrecht 270
11.3.3 Afwijkingen in Besluit D63 (BBR) ten opzichte van het Wetboek van Strafvordering 270
11.3.4 Problemen bij de toepassing van wettelijke uitgangspunten in de praktijk 272
11.3.5 Beperkingen in de rechtsbescherming 272

11.4 Waardering van de bijzondere rechtspraak voor oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen 273
114.1 Inleiding 273
11.4.2 Waardering van rechtspraak door de Kamer Groningen 274
11.4.3 Waardering van de cassaties in Groningse zaken 280
11.4.4 Beoordeling van de rechtspraak door het Tribunaal Groningen 284

HOOFDSTUK 12 CONCLUSIE

12.1 Was de bijzondere rechtspraak in Groningen 'Snel, streng en rechtvaardig'? 287
12.1.1 Snel? 287
12.1.2 Streng? 289
12.1.3 Rechtvaardig? 292
12.1.4 Slotsom 293

12.2 Bespreking van wetenschappelijke literatuur over de bijzondere Rechtspleging 294

12.3 Lessen te trekken uit de bijzondere rechtspleging 301
12.3.1 Huidige wetgeving over gezag en bestraffing na een oorlogssituatie 301
12.3.2 Taakverdeling volgens Trias Politica in naoorlogse berechting 305
12.3.3 Beheer van middelen, faciliteiten en personeel 306
12.3.4 Tot Besluit 307

SUMMERY 309

BIJLAGEN

Bijlage 1: Overzicht van geraadpleegde bronnen 320
Bijlage 1 a Literatuur 320
Bijlage 1 b Handelingen der Staten-Generaal 325
Bijlage 1 c Wet- en regelgeving in verband met de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en internationaal strafrecht 326
Bijlage 1 d Jurisprudentie (alfabetisch geordend) 329
Bijlage 1 e Archiefbronnen 331
Bijlage 1 f Internetbronnen 335

Bijlage 1 g Gevoerde gesprekken en correspondentie 337
Bijlage 2: Biografische gegevens van de rechterlijke functionarissen werkzaam geweest voor de Kamer Groningen (in alfabetische volgorde) 339
N. Bolkestein, D.A. Camerling Helmolt, Jhr. W.W. Feith, C.J.J.W. van Groeningen,G.D.E.J. Hotz, T. de Jong Tzn, L.W.E.M. Lasonder, J.C. Louët Feisser, J.E. Mulder, W.H. Nagel, H.J.H. Nauta, J. Rotgans, L.C. van der Schee, A.F. Steffen, Jhr. A.H.S. van der Wijck, J. Wedeven
Bijlage 3: Besluit D61-D64, Tribunaalbesluit en Besluit Politieke Delinquenten 347
Bijlage 4: Motiveringen van de strafmaat door de Kamer Groningen 377
Bijlage 5: Overzicht van de eis, sententie en cassatie in zaken berecht door de Kamer Groningen 381
Bijlage 6: Overzicht van de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie in zaken berecht door de Kamer Groningen 386
Bijlage 7: Lijst van de interneringskampen waar 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen geïnterneerd waren 395
Bijlage 8: Lijst van verdedigers van de 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen 397
Bijlage 9: Lijst van geboorteplaatsen van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen 398
Bijlage 10: Lijst van beroepen van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen 400

INDEX 404

NAWOORD 414

CURRICULUM VITAE 415

LIJST VAN AFKORTINGEN IN DE TEKST EN IN DE VOETNOTEN

Afwikkelingsbureau	Afwikkelingsbureau Militair Gezag, *Overzicht der werkzaamheden van het Militair Gezag gedurende de Bijzondere Staat van Beleg, 14 september tot 4 maart 1946, 1947,* Den Haag, 1947.
AKK	Arbeidsdienst Kontroll Kommando
Archief Alg. Zaken	Nationaal Archief, toegang 2.03.03, Archief van het Ministerie van Algemene Zaken, 1937-1945.
Archief AOK	Nationaal Archief, toegang 2.03.01, Archieven van de Ministeries voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk (AOK) (1924) 1942-1979 (1989).
Archief BBR	Nationaal Archief, toegang 2.09.22, Archief van het Ministerie van Justitie, Verbaalarchief, (1853), 1915-1955 (1963) 2e afdeling, Bureau bijzondere rechtspleging.
Archief BiZa Londen	Nationaal Archief, toegang 2.09.54, Archief van het Ministerie van Justitie: Bureau Juridische Zaken (Zuivering Politie), (1941) 1944-1965 (1983).
Archief BNV	Nationaal Archief, toegang 2.04.80, Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Bureau voor Nationale Veiligheid. (BNV), (1930) 1945-1946, (1980).
Archief BRvC	Nationaal Archief, toegang 2.09.74, Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie. Dit archief bevindt zich nog bij het Ministerie van Justitie en Veiligheid.
Archief BS	Nationaal Archief, toegang 2.13.137, Ministerie van Defensie: Ordedienst/Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten en Binnenlandse Strijdkrachten (ODS/BS).
Archief Burger	Nationaal Archief, toegang 2.21.54, Collectie J.A.W. Burger, 1942-1986.
Archief CABR	Nationaal archief, toegang, 2.09.09, Archief van het Ministerie van Justitie: Centraal Archief bijzondere rechtspleging (CABR), 1945-1952(1983).
Archief Conservatorium	Nationaal Archief, toegang 3.12.02.01, Archief van het Koninklijk Conservatorium voor muziek in Den Haag, 1926-1955.
Archief COOM	Nationaal Archief, toegang 2.09.61, Archief van het Ministerie van Justitie: Commissies tot Opsporing van Oorlogsmisdadigers, (1942) 1944-1949 (1984).
Archief DGBR	Nationaal Archief, toegang 2.09.08, Archief van het Ministerie van Justitie: Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, (DGBR) 1945-1952 (1983).
Archief Engelandvaarders	Nationaal Archief, toegang 2.19.217, Archief van de Stichting Genootschap Engelandvaarders, 1940-1945.
Archief Gratie Doodstraf	Nationaal Archief, toegang 2.09.71, Archieven betreffende het beleid inzake gratie op doodstraffen van het Ministerie van Justitie, 1945-1977.
Archief Handelingen	Nationaal Archief, toegang 2.02.21.01, Handelingen der Staten-Generaal, 1813-2009.
Archief Hollander	Nationaal Archief, toegang 2.21.310, Collectie mr. dr. F. Hollander.
Archief Hooykaas	Nationaal Archief, toegang 2.09.56, Archief van het Ministerie van Justitie, Waarnemend Secretaris-generaal en Raadadviseur mr. I.P. Hooykaas, (1925) 1940-1947.
Archief IND	Nationaal Archief, toegang 2.09.5026, Archief van het Ministerie van Justitie: Beleidsarchief Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), 1945-1955.
Archief Militair Gezag	Nationaal Archief, toegang 2.13.25, Archief van het Militair Gezag, (1939) 1943-1947 (1956).
Archief Ministerraad	Nationaal Archief, toegang 2.02.05.02, Archieven van de Raad van Ministers (Ministerraad), 1823-1988.
Archief MinJus Londen	Nationaal Archief, toegang 2.09.06, Archief van het Ministerie van Justitie te Londen, (1936) 1940-1945 (1953).
Archief Mouton	Nationaal Archief, toegang 2.12.49, Persoonlijk archief van mr. dr. M.W. Mouton, schout bij nacht titulair, 1929/1966.
Archief NBI	Nationaal Archief, toegang 2.09.49, Archief van het Nederlands Beheersinstituut (NBI), 1944-1967.
Archief Oorlogsmisdadigers	Nationaal Archief, toegang 2.09.106, Archiefbestand van het Ministerie van Justitie betreffende oorlogsmisdadigers, 1950-1980.
Archief Orde van Advocaten	Nationaal Archief, toegang 2.19.137, Archief van de Nederlandse Orde van Advocaten, 1921-1971.
Archief PEC	Nationaal Archief, toegang 2.02.27, Archief Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945.
Archief personeel MinJus	Nationaal Archief, toegang 2.09.83, Archief van de personele aangelegenheden van het Ministerie van Justitie, 1922-2000.
Archief Personeelsdossiers	Nationaal Archief, toegang 2.09.70, Personeelsdossiers van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, dossiers van de functionarissen van de Kamer Groningen.
Archief rechtbank Den Haag	Nationaal Archief, toegang 3.03.15.06, Archief van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage; Parket van de Officier van Justitie te 's-Gravenhage; Kamer van Toezicht op notarissen en kandidaat-notarissen te 's-Gravenhage, 1950-1959.
Archief Rechtbank Rotterdam	Nationaal Archief, toegang 3.03.17.04, Archief van de Arrondissementsrechtbank Rotterdam.
Archief RIOD	Nationaal Archief, toegang 2.14.08, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD): Serie Dubbelen.
Archief RvR	Nationaal Archief, toegang 2.09.48.02, Archief van de Raad voor het Rechtsherstel: Afdeling Rechtspraak, 1945-1971.
Archief STPD	Nationaal Archief, toegang 2.09.42.01, Inventaris van het archief van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten, (STPD), 1945-1951 (1953).
Archief Ter Veer	Nationaal Archief, Ongenummerd, Collectie B.I.A.A. ter Veer.
Archief Tuyll	Nationaal Archief, toegang 2.09.10, Archieven van het Ministerie van Justitie: Stukken van Van Tuyll van Serooskerken: Verzameling Misstanden Bewaringskampen; Proces te Neurenberg, 1945-1951.
Archief van Angeren	Nationaal Archief, toegang 2.21.183.02, Archief J.R.M. van Angeren.
Archief van Hamel	Nationaal Archief, toegang 2.21.81, Collectie J.A. van Hamel.
Archief Wettendossiers	Nationaal Archief, toegang 2.09.47, Archief van het Ministerie van justitie: directie wetgeving, wettendossiers.
Archief Zuivering Ambtenaren	Nationaal Archief, toegang 2.04.67, Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Zuivering Ambtenaren en de Nederlandse Orden, 1945-1959 (1984).
Archief Zuivering Politie	Nationaal Archief, toegang 2.09.54, Archief van het Ministerie van Justitie: Bureau Juridische Zaken (Zuivering Politie), (1941) 1944-1965 (1983).

ATL	Algemeen Toezicht Leden, controleorgaan van de NSB over gedrag en ideeën leden
BBG	Besluit Bijzondere Gerechtshoven (D62)
BBR	Besluit Buitengewone Rechtspleging (D63)
BBS	Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61)
Belinfante 1978	A.D. Belinfante, *In plaats van Bijltjesdag. De geschiedenis van de bijzondere rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog,* van Gorcum Assen 1978.
Besluit D60	Besluit van 11 september 1943, houdende het Besluit Bijzondere Staat van Beleg.
Besluit D61	Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Besluit Buitengewoon Strafrecht.
Besluit D62	Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven.
Besluit D63	Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Besluit Buitengewone Rechtspleging.
Besluit D64	Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Bijzonder Gratie-advies Besluit van 22 december 1943.
Besluit E101	Tribunaalbesluit, uitgevaardigd op 17 september 1944.
Besluit E153	Tijdelijke wijziging van 29 december 1944 van het Tribunaalbesluit: Fiat Executie door Raad van State wordt Fiat Executie door vijf Hoge Autoriteiten.
Besluit F244	Besluit van 26 oktober 1945, houdende vaststelling van het Besluit Politieke Delinquenten 1945.
Besluit F280	Besluit houdende wijziging van het Besluit Politieke Delinquenten van 19 november 1945
Besluit F85	Besluit van 29 mei 1945, houdende vaststelling van het Besluit Opsporing Oorlogsmisdaden (Stb F85.
Besluit F91	Besluit van 12 juni 1945, betreffende instelling van Bijzondere Gerechtshoven en een Bijzondere Raad van Cassatie (Stb F91).
Besluit G5	Besluit van 4 januari 1946 bepalende de bekendmaking van toetreding van Nederland tot de in Londen op 8 augustus 1945 onderteekende overeenkomst tusschen de Regeering van het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië, de Regeering van de Verenigde Staten van Amerika, de Voorlopige Regering van de Fransche Republiek en de Regeering van de Unie van de Socialistische Sovjet-Republieken voor de vervolging en bestraffing van de groote oorlogsmisdadigers van de Europeesche As; met Nederlandse vertaling van de overeenkomst en het Handvest van de Internationale Militaire Rechtbank (Stb G 5).
BG	Bijzonder Gerechtshof
BOOM	Bureaus voor de Opsporing van Oorlogsmisdaden
Brainich 1993	E.T. Brainich von Brainich Felth, *Staatsnoodrecht*, proefschrift, uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink Zwolle, 1993.
Brandhof 1986	J.C.E. van den Brandhof, *De Besluitwetgeving van de kabinetten De Geer en Gerbrandy*, Kluwer Deventer, 1986.
Brinks 2009	M. Brinks, *Het Scholtenhuis 1940-1945, deel 1: Daden,* Scholma Druk bv. Bedum, 2009.
Brinks 2013	M. Brinks, *Het Scholtenhuis 1940-1945, deel II: Daders,* Profiel Uitgeverij, Bedum, 2013.
Brinks 2015	M. Brinks, *Het Scholtenhuis 1940-1945, deel IIIa: Vlucht,* Profiel Uitgeverij, Bedum, 2015
Brinks 2015	M. Brinks, *Het Scholtenhuis 1940-1945, deel IIIb: Berechting,* Profiel Uitgeverij, Bedum, 2013
BRvC	Bijzondere Raad van Cassatie
BS	Binnenlandse Strijdkrachten, Nederlandse
Buruma 1999	Y. Buruma (red), *100 jaar strafrecht. Klassieke teksten van de twintigste eeuw*, Amsterdam: University Press 1999
BVD	Binnenlandse Veiligheidsdienst
CAS	Centrale Archief Selectiedienst, Winschoten
CCD	Crisis Controle Dienst
CDU	Christlich Demokratische Union Deutschlands
CPN	Communistische Partij van Nederland
Croes en Tammes 2006	Marnix Croes & Peter Tammes*, Gif laten wij niet voortbestaan. Een onderzoek naar de overlevingskansen van Joden in de Nederlandse gemeenten, 1940-1945*. Aksent, Amsterdam, 2006.
CVD	Centrale Veiligheidsdienst
Brand De Boer en Jonkman 1990	Johan Brand de Boer en Willem Jonkman, *Militair gezag in Groningen, Stad en provincie na de Bevrijding april-oktober 1945*, Groninger historische reeks no. 6, van Gorcum Assen Maastricht, 1990.
De Jong	L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,* deel 1, 2, 3, 9, 10, 12, 13.
Faber en Donker 2010	Sj. Faber en G. Donker, *Bijzonder gewoon. Het Centraal Archief bijzondere rechtspleging (1944-2010) en de 'lichte gevallen',* uitgeverij Waanders Zwolle, tweede druk 2010.
GAC	Grote Adviescommissie der Illegaliteit
Gerbrandy 1985	P.S. Gerbrandy*, Landgenoten. De radiotoespraken van minister-president prof. mr. P.S. Gerbrandy in de jaren 1940-1945 gehouden voor Radio Oranje en de Brandaris,* Franeker: uitgeverij T. Wever, 1985.
GOWIN	Gemeenschap oud-illegale Werkers
Grevers 2008	H. Grevers, *Enkel en alleen in dit geval. Onderzoek naar de brieven à décharge die werden geschreven ten behoeve van de vrijlating van politieke delinquenten na de Tweede Wereldoorlog in Nederland*, Universiteit Utrecht, faculteit Geesteswetenschappen, juni 2008.
Grevers 2013	Helen Grevers, *Van landverraders tot goede vaderlanders. De opsluiting van collaborateurs in Nederland en België,* Uitgeverij Balans, Amsterdam 2013.
Groenhuijsen	M.S. Groenhuijsen, Het Besluit Buitengewoon Strafrecht (1943) en het legaliteitsbeginsel in strafzaken, in: *Rede en Recht. Opstellen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. N. de Keijzer van de Katholieke Universiteit Brabant*, Gouda Quint Deventer 2000, p. 153-170.
GW	Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden.
Handelingen I	Handelingen der Staten-Generaal, Eerste Kamer.
Handelingen I + II	Handelingen Voorlopige Staten-Generaal, 1945-1946.
Handelingen II	Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer.
Handelingen NJV	Handelingen van de Nederlandse Juristen Vereniging

Hermans 2003	H.L.C. Hermans, *Om des gewetens wille. De geschiedenis van een arrest in oorlogstijd,* Leeuwarden: Friese Pers Boekerij 2003.
IISG	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
Kamer Groningen	Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen
Kooiman 2000	S.C. Kooiman*, Verraders waarvoor in een bevrijd Nederland geen plaats zal zijn. Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein van de bijzondere rechtspleging* Rijksarchiefdienst/PIVOT & Ministerie van Justitie 2000, PIVOT rapport 99.
Korver 2004	P.H.J. Korver*, De besluitwetgeving van de Nederlandse regering in internationaalrechtelijk en staatsrechtelijk perspectief,* proefschrift Kluwer Deventer, 2004.
KP	Knokploeg, illegale groeperingen in de Tweede Wereldoorlog in Nederland
LO	Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers
Loof 2015	J.P. Loof, *Mensenrechten en staatsveiligheid: verenigbare grootheden? Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming tijdens noodtoestanden en andere situaties die de staatsveiligheid bedreigen*, proefschrift, Wolf Legal Publishers, Leiden 2005
LOR	Landoorlogreglement 1907
Mason 1952	H.L. Mason, The purge of the Dutch quislings. Emergency justice in the Netherlands, The Hague: Martinus Nijhoff 1952
Meihuizen 2003	J.P. Meihuizen*, Noodzakelijk Kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog,* uitgeverij Boom, Amsterdam 2003.
MG	Militair Gezag.
MTS	Middelbare Technische School
NA	Nationaal Archief, Den Haag
NCO	Nederlandse Commissie tot opsporing van Oorlogsmisdaden
NIOD	NIOD: Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies.
NIOD, Archief GAC	NIOD, toegang 184, Groote Advies Commissie der Illegaliteit.
NIOD, Boon	NIOD, toegang 800, Collectie mr. I. Boon, Rapport van Arno Arlt.
NIOD, Bureau Inlichtingen	NIOD, toegang 226b, Bureau Inlichtingen, Hoofdbureau Londen, 1940-1945.
NIOD, Documentatie Personen	NIOD, toegang 248, Documentatie Personen.
NIOD, Oost-Compagnie	NIOD, toegang 176, Nederlandse Oost Compagnie.
NIOD, UNWCC	NIOD, toegang 269a, United Nations War Crimes Commission.
NIOD, Verzijl	NIOD, toegang 271b, Inventaris collectie J.H.W. Verzijl.
NJB	Nederlands Juristen Blad.
Noach 1948	W.M.E. Noach, *De bijzonder rechtspleging Straf en Tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, Martinus Nijhoff 's-Gravenhage 1948.
NOR	Jurisprudentie bijzondere rechtspleging en Nederlands Beheersinstituut, Tribunalen in Nederland en andere na-oorlogsche rechtspraak, samengesteld door J. Milders, G.C.M. van Nijnatten en H.J.J. van den Burg (red.), uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1945-1949 (5 delen).
NSB	Nationaal Socialistische Beweging
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSKK	Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps
OD	Ordedienst, illegale groeperingen in de Tweede Wereldoorlog
Organisation Todt	Duits Gemilitariseerd arbeidsleger
OVCG	Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen.
PEC	Parlementaire Enquête naar het Regeringsbeleid 1940-1945, Den Haag: SDU Uitgevers.
PF	procureur-fiscaal
POD	Politieke Opsporingsdienst
Pompe 1945	W.P.J. Pompe, '*Het nieuwe tijdperk en het recht'*, Amsterdam: Uitgeverij Vrij Nederland 1945.
PRA	Politieke Recherche Afdeling
PRAC	Politieke Rechercheafdeling Economische Collaboratie
PTT	Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie
RHC	Regionaal Historisch Centrum
RIOD	Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, tegenwoordig Nederlands Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD)
Romijn 1989	P. Romijn, *Snel, streng en rechtvaardig. De afrekening met de 'foute' Nederlanders*, proefschrift, Olympus Amsterdam, 1989.
RVV	Raad van Verzet
RWI	Rijkswerkinrichting
Schuyt 2010	K. Schuyt*, Het spoor terug. J.B. Charles- W.H. Nagel, 1910-1983*, uitgeverij Balans, Amsterdam 2010.
SD	Sicherheitsdienst:
SHAEF	Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force: hoofdkwartier van de geallieerde troepen in Europa
Sinke 2009	Onno Sinke, *Verzet vanuit de verte. De behoedzame koers van Radio Oranje*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen 2009.
Sloot 2009	B. van der Sloot, *De reikwijdte van de macht. Een verhandeling over staatsnoodrecht,* Radboud Universiteit Nijmegen masterscriptie 2009.
SOBR	Stichting onderzoek bijzondere rechtspleging
Sr	Wetboek van Strafrecht
SS	SchutzStaffel: speciale Duitse militaire troepen
Strijd 1945	K. Strijd, *Wat moet er met de N.S.B.ers gebeuren?*, Almelo, 1945.
Sv	Wetboek van Strafvordering
TBR	Ter Beschikking stellen van de Regering
Tribunaalbesluit	Besluit E 101, Tribunaalbesluit, afgekondigd 17 september 1944 (Stb E101).

UNWCC	United Nations War Crimes Commission
USSR	Unie van Socialistische Sovjet Republieken
Van Eck 1945	D. van Eck, *Het misdrijf van hulp aan den vijand, in verband met de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht,* Utrecht/Nijmegen: Dekker & van de Vegt 1945.
Veegens 1947	D.J. Veegens, *Overzicht van de Bijzondere Rechtspraak (Bijzondere Raad van Cassatie en Bijzondere Gerechtshoven)* Zwolle: Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink 1947.
Verburg 2001	M. E. Verburg, *Geschiedenis van het Ministerie van Justitie, Deel II, 1918-1940*, SDU uitgevers Den Haag 2001.
WA	Weerafdeling van de NSB
Waffen-SS	Militaire sub-organisatie van de SS*
Wet H206	Wet bijzondere rechtspleging (nadere voorzieningen) van 27 juni 1947, Wijzigingen in D61, D62, D63, Besluit Politieke Delinquenten, Tribunaalbesluit (Stb. H206).
Wet H233	Wet van 10 juli 1947 houdende voorziening met betrekking tot de berechting van personen, die in dienst bij den vijand in strijd hebben gehandeld met de wetten en gebruiken van den oorlog. (Stb H233).
Wet H270	Wet Bijzondere Gerechtshoven en Bijzondere Raad van Cassatie van 5 juli 1947 wijziging aantal Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie (Stb H270).
WIM	Wet internationale misdrijven
WOS	Wet oorlogsstrafrecht

HOOFDSTUK 1 INLEIDING[2]

1.1 De aankondiging van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten en het Tribunaalbesluit

> *'... zij, wier handelingen bovendien reeds in den voor-oorlogschen zin van het woord misdadig waren (...) zullen worden berecht door Bijzondere Gerechtshoven.(…) Deze rechtsvoorziening zal zijn snel, streng en rechtvaardig…'*[3]

Met deze woorden maakte minister J.A.W. Burger op 16 augustus 1944 via Radio Oranje in Londen officieel bekend dat in Londen wetsbesluiten[4] voor bijzondere rechtspleging waren vervaardigd en in december 1943 door de Nederlandse regering in Londen waren aangenomen. Via deze bijzondere rechtspleging konden diegenen, die tijdens de oorlog oorlogsgerelateerde misdaden hadden begaan, na de bevrijding van Nederland berecht worden. Voor diegenen die met de Duitse bezetter gecollaboreerd hadden, was een besluit op dat moment nog in de maak. De wetsbesluiten D61-D64 waren bedoeld om berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven te regelen. Bijzonder was de rechtspleging in zoverre dat er sprake was van een mengeling van burgerlijk en militair recht, een speciaal voor dat doel in het leven te roepen opsporingsapparaat en speciaal voor dat doel op te richten Bijzondere Gerechtshoven. Bovendien zouden 'politieke delinquenten' te maken krijgen met een bijzondere strafmaat, opgenomen in Besluit D61.

Jacobus Albertus Wilhelmus Burger: In mei 1943 was J.A.W. Burger gevraagd, om met zijn door zeilervaring opgedane grondige kennis van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse wateren, een aantal onderduikers naar Groot-Brittannië te brengen. In een wankel bootje maakte hij een geslaagde oversteek naar Londen. Tegen zijn bedoeling in bleef hij er hangen. Als 'Engelandvaarder', nog wel van sociaaldemocratische huize, genoot hij van meet af aan het vertrouwen van Koningin Wilhelmina. Zij stond erop dat hij deel ging uitmaken van het Nederlandse kabinet in Londen. J.A.W. Burger was van 11 augustus 1943 tot 31 mei 1944 minister zonder portefeuille, belast met het terugkeerbeleid: de voorbereiding van het herstel van het bestuur na de bevrijding. Aansluitend was hij van 31 mei 1944 tot 27 januari 1945 minister van Binnenlandse Zaken in het Nederlandse kabinet in Londen.[5]

Een maand na de aankondiging van de wetsbesluiten D61-D64[6] via Radio Oranje, kondigde op 17 september 1944 de Nederlandse minister van Justitie in Londen, G.J. van Heuven Goedhart, via Radio Oranje het Tribunaalbesluit (E101) af. Dit Tribunaalbesluit was bedoeld om hen die gecollaboreerd hadden met de Duitse bezetter te kunnen berechten. Dat deze aankondiging pas een maand na de aankondiging van de wetsbesluiten werd gedaan, lag aan het feit dat tot eind augustus 1944 Nederlandse ministers in Londen het niet eens konden worden over het ontbreken van hoger beroep in het Tribunaalbesluit.[7]

Gerrit Jan van Heuven Goedhart was een domineeszoon, die al als 29-jarige hoofdredacteur werd van De Telegraaf. Hij werd echter in 1933 ontslagen, omdat hij niet wilde melden dat Hitler een groot staatsman was. Hij werd daarna bekend als hoofdredacteur van het Utrechts Nieuwsblad door zijn opstelling jegens Nazi-Duitsland een gezaghebbende krant. Tijdens de oorlog werd hij leider van het illegale Parool (1942-1944). Hij vluchtte op 24 april 1944 via Limburg, België, Frankrijk en Spanje naar Gibraltar en van daar naar Engeland. Hij kwam in juli 1944 in Londen aan. Na aankomst in Londen werd hij vrijwel meteen opgenomen in de regering als minister van Justitie. Dit ter vervanging van J.R.M. van Angeren die om politieke redenen zijn ontslag genomen had. G.J. van Heuven Goedhart was minister van Justitie van 12 juli 1944 tot 23 februari 1945.[8] In het najaar van 1944 werd Van Heuven Goedhart een van de minister-

---

2 Jan H. Kompagnie, *De Oorlogsgids. Met antwoorden op de 25 meest gestelde vragen over de oorlogsarchieven van het Nationaal Archief,* Uitgave Nationaal Archief, Den Haag, 2005 bevat korte duidelijke overzichten over oorlogsgerelateerde archieven en antwoorden op vragen over een groot aantal oorlogsgerelateerde onderwerpen, ook over onderwerpen die in deze studie aan bod komen.

3 Archief Burger, inv. nr. 18: Radiorede van minister J. Burger gehouden voor Radio Oranje op 16 augustus 1944.

4 In Londen konden door het ontbreken van een Nederlands Parlement geen wetten uitgevaardigd worden door de Nederlandse regering. Op grond van subjectief staatsnoodrecht is toen besloten om wetsbesluiten uit te vaardigen. Zie voor uitgebreide uitleg hierover rubriek 2.1.4.

5 www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/burger#sthash.tA6Ivoxu.dpuf.

6 Voor uitleg over de nummering van de Nederlandse wetsbesluiten in Londen, zie rubriek 2.1.4.

7 Dat J.A.W. Burger het Tribunaalbesluit niet aankondigde, was mede gelegen in het feit dat hij zich absoluut niet kon vinden in onderdelen van het Tribunaalbesluit.

kwartiermakers in het bevrijde zuiden van Nederland namens de Nederlandse regering in Londen. Op 23 februari 1945 werd Van Heuven Goedhart om politieke redenen door minister-president P.S. Gerbrandy ontslagen.

1.2 De vooraankondigingen van de wetsbesluiten voor de nieuwe bijzondere rechtspleging, de zuivering en het civiel rechtsherstel

De eerste vooraankondigingen over de nieuwe bijzondere rechtspleging bereikten Nederland in 1943.[9] Daarnaast was in de ondergrondse Nederlandse pers al uitgebreid geschreven over een toekomstige berechting van '*misdadigers en landverraders*' na de oorlog.[10]
Dat er na de oorlog ook echt strafrechtelijk en civielrechtelijk zou worden opgetreden en gezuiverd zou gaan worden, bleek uit de radio-uitzendingen voor Radio Oranje van minister G. Bolkestein, minister-president P.S. Gerbrandy, minister J.A.W. Burger, en 'De Rotterdammer' (een anonieme Nederlandse burger in Londen). J.A.W. Burger kondigde in februari 1944 al de komende zuivering van overheidsdienaren aan. G. Bolkestein kondigde op 28 maart 1944 het opzetten na de oorlog van een Documentatiecentrum over de oorlog aan. Hij riep iedereen op om misdrijven en namen van daders te noteren, zodat de daders na de oorlog berecht konden worden. Daarnaast riep hij op om dagboeken bij te houden, zodat na de oorlog duidelijk zou worden wat de gevolgen van de oorlog op mensen geweest was.[11]
In april en begin mei 1944 spraken P.S. Gerbrandy en 'De Rotterdammer' via Radio Oranje over de maatregelen ten aanzien van de berechting van landverraders en collaborateurs.[12] Op 9 mei 1944 meldt de illegale krant *VODOC* wat er in deze radiotoespraken aan de orde is geweest. Onder de titel *Berechting van landverraders,* schrijft de krant over de voorgenomen maatregelen en de inhoud van het toekomstige bijzondere strafrecht, aangezien *'het in 1940 bestaande strafrecht ontoereikend is gebleken.*' In dit artikel is de bijzondere rechtspleging voor het eerst beschreven. Vermeld wordt dat in dit strafrecht de doodstraf weer ingevoerd zal worden en er uitgebreide mogelijkheden zullen komen tot confiscatie van vermogen. *'Vluchten buiten Nederland zal overtreders niet helpen*', zo stelde VODOC, '*aangezien er ook een bijzonder uitleveringsverdrag was gemaakt voor wederkerige uitlevering tussen de bezette landen*.' De diverse hierbij aangesloten landen zouden overtreders van het bijzondere strafrecht aan elkaar uitleveren. Uit de toonzetting van dit artikel blijkt grote instemming met de nieuw ontworpen bijzondere rechtspleging. Als bijzonderheid vermeldt de auteur dat er ook een bijzonder gratiebesluit is opgesteld '*omdat de mogelijkheid van gratie nu eenmaal bij strafbepalingen hoort. Er behoeft wel niet bij vermeld te worden, dat het niet anders dan in enkele uitzonderingsgevallen zal worden toegepast*.'[13]

---

8 www.parlement.com/id/vg09ll1o9ifv/g_j_gerrit_jan_van_heuven_goedhart.

9 P.S. Gerbrandy, *Landgenoten. De radiotoespraken van minister-president prof. mr. P.S. Gerbrandy in de jaren 1940-1945 gehouden voor Radio Oranje en de Brandaris,* Franeker: uitgeverij T. Wever, 1985, p. 126-128.

10 De Jong, Deel 9: Londen, tweede helft, p. 1213-1215.

11 Gerbrandy 1985, p. 108, radioboodschap van 21 september 1943, p. 116, 8 december 1943, p. 125 3 juni 1944; www.npogeschiedenis.nl/na-de-bevrijding/boek/Ad-van-Liempt-Na-de-bevrijding-Het-dagboek-van-een-meisje-Anne-Frank.html: Radiotoespraak van G. Bolkestein, minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in Londen, voor Radio Oranje op 28 maart 1944, waarin de minister mee deelde dat na de oorlog een instituut zou worden opgericht dat alle dagboeken, brieven en andere documenten zou gaan verzamelen die beschrijven '*wat we als natie in deze jaren te doorstaan en te overwinnen hadden.*' Anne Frank raakte door die woorden geïnspireerd om haar dagboekaantekeningen van de afgelopen twintig maanden te herschrijven. Zij heeft in de nieuwe versie onder andere de namen van de andere onderduikers in het Achterhuis veranderd.

12 www.delpher.nl/nl/kranten/results?query=Radio+Oranje+berechting&page=1&maxperpage=50&coll=ddd: *De Vrije Nieuws Centrale*, 7-2-1944, *De Luistervink: nieuws van alle fronten*, 7-4-1944, *De nieuwsbode: orgaan van de Vrije Pers*, 18-4-1944, *VODOC*, 9-5-1944, *De nieuwsbode: orgaan van de Vrije Pers*, 3 juni 1944, *Hilversum III*, 6-6-1944: Tussen februari en begin juni 1944 zijn door de leden van de regering via Radio Oranje radio toespraken gehouden over berechting en zuivering na de oorlog. Op 7-2-1944 meldt De Vrije Nieuws Centrale de radio toespraak van J.A.W. Burger over zuivering en civiele berechting.
NA DE BEVRIJDING. Onder deze titel zijn voor Radio Oranje in een serie uitzendingen mededelingen gedaan over de maatregelen die de Regering voor het tijdperk na de bevrijding voorbereid had. Tussen 5 april en 3 juni 1944 worden door G.J. de Beus, secretaris van de Minister President, 'De Rotterdammer', en de leden van de Nederlandse regering in Londen P.S. Gerbrandy, G. Bolkestein, P.A. Kerstens, J.A.W. Burger, J. Th. Furstner toespraken gehouden. met als titel:; www.npogeschiedenis.nl/na-de-bevrijding/boek/Ad-van-Liempt-Na-de-bevrijding-Het-dagboek-van-een-meisje-Anne-Frank.html, toespraak van G. Bolkestein, 28 maart 1944; Over Radio Oranje zie uitgebreid: PEC, deel 7a en b, p. 392-433, NIOD, Bureau Inlichtingen Londen, inv. nr. 18.

13 kranten/kb.nl, *VODOC*: Berechting van landverraders, 9-5-1944.

In de krant *Moed en Vertrouwen* wordt zes dagen later in het artikel 'Bestraffing van landverraders' ook instemming betuigd met de toekomstige bijzondere rechtspleging. De krant spreekt zich uit voor een streng strafrecht: '*Het in 1940 bestaande strafrecht is ontoereikend gebleken. Een nieuwe rechtsbasis is noodig.*' Midden juli 1944 doen twaalf illegale kranten, politiek gezien van rechts tot links, een 'Oproep aan het Nederlandsche Volk'. In deze oproep benadrukken zij onder punt IV: '*Geen Bijltjesdag! Koelt niet door gewelddaden uw wraakgevoelens tegen de NSB'ers. Alle verkeerde elementen zullen door de rechter worden gestraft.*'[14]
Op 12 augustus 1944, spreekt de minister van Justitie, G.J. van Heuven Goedhart, over de toekomst van Nederland voor Radio Oranje. Hij noemt zeven punten waarop de Londense Regering de gevoelens van bezet Nederland deelt, zoals die zijn verwoord door de 'Engelandvaarders'. Als eerste punt noemt hij de berechting. Hij kondigt aan '*dat er zal moeten berecht worden en niet gemoord. De regeering staat klaar om dit snel en gestreng te doen. De Regeering maakt opnieuw bekend, dat zij geen enkel middel onbeproefd zal laten, om de bandieten in handen te krijgen: die zich op zoo beestachtige wijze vergrijpen aan Nederlanders. De Regeering schaart zich met overtuiging aan de zijde van hen, die pleiten voor de uiterste gestrengheid bij de snel naderende afrekening. Zij roept intusschen alle Nederlanders op om al die feiten en persoonsaanduidingen zorgvuldig te verzamelen, die straks het werk van het opsporen en berechten van de beulen van ons volk kunnen vergemakkelijken…*'[15]
Enkele dagen later, op 16 augustus 1944, was het dus de beurt aan minister J.A.W. Burger om officieel de Londense wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging aan te kondigen. Hij vat de beginselen die aan dit nieuwe strafrecht ten grondslag liggen samen als: 'snel, streng en rechtvaardig', aldus het artikel in *Trouw* van eind augustus 1944.[16]

1.3 Aanleiding en inbedding van de studie

In februari 2006 werd ik door H.L.C. Hermans gevraagd om deel te nemen aan het project tot onderzoek van de zittingsdossiers van de 27 Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven (in Amsterdam, Arnhem, Den Bosch, Den Haag en Leeuwarden). In het kader van dit project vroeg H.L.C. Hermans mij om de zittingsdossiers van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden te onderzoeken en te analyseren.[17] Op het ogenblik dat ik gevraagd werd, was ik bezig met de studie rechtswetenschappen in Leiden en had besloten om in april 2006 een master straf- en strafprocesrecht te gaan volgen aan dezelfde universiteit. Al vanaf mijn jeugd was ik, mede door verhalen van mijn ouders en andere familieleden, geïnteresseerd in alles wat samenhing met de Tweede Wereldoorlog en de nasleep daarvan, dus nam ik het verzoek met enthousiasme aan.

Wanneer begon mijn interesse voor alles wat samenhangt met de Tweede Wereldoorlog? Ik weet het niet meer. Kwam het door de summiere verhalen over het eten van tulpenbollen door mijn moeder? Of kwam het door de ijzige stilte die ons huis jaarlijks overviel op 4 mei? Of door het kopen van noodrantsoenen tijdens de Cubacrisis door mijn moeder? Of door het al vroeg geleerde: '*Jij hebt nooit honger, jij hebt trek. Wij hadden honger, in de oorlog*'. De oorlog was in mijn jeugd een mysterieus en fascinerend onderwerp. Ik wist wel dat het erg geweest was in de oorlog. Toch boeide de verhalen erover me al toen ik nog heel jong was. Wat gebeurde er in de oorlog? Hoe ervoeren mensen het zelf? Wat is er over geschreven? Van nabij maakte ik ook de gevolgen van de oorlog mee. Een oudoom was tijdens de oorlog in Nederlands-Indië (het huidige Indonesië) geïnterneerd. Hij had al zijn bezittingen

---

14 illegaletrouw.nl, *Trouw*, 2e jaargang, nummer 7, pagina 5, midden juli 1944.
15 www.kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf. *Nijmeegsch dagblad,* 26-01-1945.
16 illegaletrouw.nl, *Trouw*, eind augustus 1944, nummer 8, p.5.
17 In literatuur en jurisprudentie is vaak ten onrechte de term Bijzonder Gerechtshof Groningen gehanteerd. De reden hiervoor is gelegen in het feit dat de organisatie van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden anders was dan die van de andere Bijzondere Gerechtshoven (Amsterdam, Arnhem, Den Bosch en Den Haag). Daar waar in de andere Bijzondere Gerechtshoven de administratie centraal geregeld was, was dit bij het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden niet het geval. De Kamers Groningen, Assen en Leeuwarden hadden elk hun eigen administratie, eigen serie zittingsdossiers en een eigen ordening van de dossiers. De dossiers zijn dus ook door de verschillende rechtbanken – de juridische opvolgers van de drie Kamers van het BG Leeuwarden, afzonderlijk overgedragen aan het Nationaal Archief. Dit heeft er toe geleid dat de dossiers van de Kamer Groningen steeds dossiers van het BG Groningen werden genoemd. In deze studie heb ik consequent de officiële naam gebruikt: de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, afgekort tot '*Kamer Groningen*'.

daar verloren. Een andere oudoom was na de oorlog geïnterneerd en had daardoor ook al zijn bezittingen verloren. Tussen de beide oudooms werd, ook in mijn bijzijn, geruzied over de vraag wie het meest geleden had. Een discussie zonder einde, maar het maakte wel dat ik als klein kind al wist dat je door een oorlog je huis en al je spullen (voor mij toen nog vooral speelgoed en kleren) kon verliezen en in een kamp opgesloten kon worden. Twee boeken zijn in mijn jeugd mijlpalen geweest: *Engelandvaarders* van K. Norel en *Het Dagboek van Anne Frank*.
Intrigerend was voor mij de vraag: Hoe zijn mensen ertoe gekomen te doen wat ze deden, hoe hebben mensen het doorstaan en in hun leven meegenomen? Daarom verdiepte ik me in veel wat geschreven is over de Tweede Wereldoorlog. Pas in 1978, in het boek van A.D. Belinfante, *In plaats van Bijltjesdag. De geschiedenis van de bijzondere rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog* las ik iets over de nasleep van de oorlog. Het verbijsterde me, dat ik er nooit eerder over nagedacht had, maar vooral dat ik er nooit eerder over gehoord had.

De achtergrond van het opstarten van een systematisch en grootschalig onderzoek naar de zittingsdossiers van de verschillende Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven was als volgt: uit juridische interesse waren H.L.C. Hermans, toen nog vicepresident van het gerechtshof van Leeuwarden, en M.H. Severein, rechter in de strafsectie van de rechtbank Leeuwarden, in 2003 begonnen met een zoektocht naar het vervolg van de loopbanen van twee raadsheren en een plaatsvervangend raadsheer in het gerechtshof Leeuwarden, F.F. Viehoff, J. Wedeven en J.B.J. Heijmeijer. F.F. Viehoff en J. Wedeven waren namelijk in de oorlog door de Duitse bezetter ontslagen en J.B.J. Heijmeijer was op non-actief gesteld vanwege een door hen uitgesproken arrest. In dit arrest in 1943 verklaarden de raadsheren een verdachte wel schuldig, maar ze weigerden hem straf op te leggen. De reden hiervoor was dat deze straf dan mogelijk in 'kamp Erica' in Ommen zou moeten worden uitgezeten. Over de mishandelingen van gevangenen in dit kamp hadden vier rechters in januari 1943 een uitgebreid rapport opgesteld.[18] Op grond van deze kennis weigerden de Friese raadsheren de verdachte een straf op te leggen. De Duitse bezetter ontsloeg de twee raadsheren en zette de plaatsvervangend raadsheer op non-actief. F.F. Viehoff en J. Wedeven doken meteen onder.[19]
H.L.C. Hermans en M.H. Severein ontdekten dat er nog nooit systematisch onderzoek gedaan was in de zittingsdossiers van de Bijzondere Gerechtshoven. Hun ideaal was om alle zittingsdossiers van alle 27 Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven te analyseren en in een database te verwerken. Als basis voor de toekomstige onderzoeken werd een database vervaardigd door H. Elgersma, ICT-specialist bij de rechtbank in Leeuwarden. In deze database zouden de gegevens uit de dossiers van de verschillende Kamers systematisch verwerkt kunnen worden. Hierdoor zou, zo was de bedoeling van het opzetten van de database, in de toekomst niet alleen de informatie uit de zittingsdossiers binnen één Kamer kunnen worden vergeleken, maar ook informatie uit de dossiers van verschillende Kamers. Op grond van mijn onderzoek in de Kamer Groningen is de database in 2011 aanmerkelijk aangevuld en uitgebreid.
Inmiddels (2016) worden de Kamer Leeuwarden van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden onderzocht door M.H. Severein, de Kamer Assen door J.H.A. Teulings en C.J.G. Bleichroth en de uitgesproken, maar niet geëxecuteerde doodstraffen door G.J.A. Worst.
Als digitaal 'uithangbord' werd een website over de bijzondere rechtspleging en de Stichting Onderzoek bijzondere rechtspleging, www.debijzondererechtspleging.nl, vervaardigd door B.J. Meiboom en ondergetekende. De website werd regelmatig bezocht en de vragen zo goed mogelijk beantwoord. Vanaf 2013 wordt gewerkt aan een nieuwe website en de oude website niet meer bijgewerkt,[20]

---

[18] Hermans, 2003, p. 81-120: In januari 1943 bezochten vier rechters, verkleed als artsen, dertig patiënten afkomstig uit kamp Erica in het ziekenhuis in Hengelo. Over dit bezoek schreven zij een rapport. Naar aanleiding van dit rapport stuurden de rechters van de rechtbank Amsterdam een protestbrief aan se secretaris-generaal van het Departement van Justitie. Daarin werd gedreigd met het niet langer verlenen van medewerking aan het veroordelen van verdachten als er een kans was dat zij in kamp Erica terecht zouden komen. Tegen deze rechters werd geen actie ondernomen. De raadsheren in Leeuwarden voegden daarna de daad bij het woord en verklaarden een verdachte schuldig zonder oplegging van straf omdat hij deze straf anders in Kamp Erica, een niet erkende strafinrichting. Zij werden respectievelijk ontslagen en op non actief gesteld; www.go2war2.nl/artikel/1550/4.

[19] Hermans, 2003, noot 236 en 237.

1.4 Onderwerp, reikwijdte en aanpak van de studie: de praktijk van de bijzondere rechtspraak aan de hand van de rechtspraak in Groningse zaken

De bijzondere rechtspleging kan niet alleen worden bestudeerd vanuit historisch, maatschappelijk, politiek of sociologisch perspectief, maar ook vanuit een juridisch perspectief. Dat laatste perspectief wordt in deze studie als leidend perspectief genomen. Dat perspectief kan evenwel niet volledig op basis van zuiver juridische noties en maatstaven worden ingevuld. Historische, maatschappelijke, economische, politieke, geografische en sociologische aspecten zijn medebepalend voor wat het recht is, kan en vermag. Kennis en inzichten uit andere bronnen en disciplines vormen derhalve de context van het juridisch georiënteerde onderzoek in deze studie.

1.4.1 Afbakening van het onderwerp

Zoals K.J. Heller aangaf in zijn dissertatie '*The Nuremberg Military Tribunals and the origins of International Criminal Law'* is het van groot belang om een volledige en juridische analyse te maken van *alle* rechtszaken die zijn gevoerd voor bijzondere en nieuwe rechtscolleges met nieuw strafrecht. In zijn geval betrof het de rechtszaken gevoerd voor het Tribunaal van Neurenberg. Volgens K.J. Heller is het belang van een analyse van alle rechtszaken dat we zo inzicht krijgen in de wijze waarop rechters, officieren van justitie en advocaten met dit geheel nieuwe strafrecht zijn omgegaan. Om inzicht te krijgen in hun interpretatie van de nieuwe strafrechtsartikelen, om inzicht te krijgen in de vraag hoe ze zijn omgegaan met verweren over ambtsbevel, overmacht en onrechtmatigheid van het Tribunaal van Neurenberg, en welke bewijsmiddelen gebruikt zijn en welke straftoemetingsmotiveringen geformuleerd zijn.[21]
De onderbouwing van het onderzoek van K.J. Heller geldt mijns inziens ook voor de bijzondere rechtspleging in Nederland. Een studie naar de praktijk van de berechting op basis van *alle zittingsdossiers van één Kamer* is van groot belang om een volledige en juridische inzicht te verkrijgen over de strafrechtsartikelen, de straftoemeting, motiveringen voor de straftoemeting en de bijkomende straffen van de personen die zijn berecht in deze bijzondere en nieuwe rechtscolleges met nieuw buitengewoon strafrecht.
Ook in Nederland was namelijk sprake van een geheel nieuw soort strafrecht, met nieuwe strafrechtartikelen, nieuw ingestelde Bijzondere Gerechtshoven en nieuw opgestelde buitengewone rechtspleging met op vele punten grote verschillen met de commune strafrechtspleging. En ook in Nederland werd de rechtmatigheid van de Bijzondere Gerechtshoven regelmatig ter discussie gesteld. Door advocaten in verweren, door juristen in krantenartikelen en publicaties. Tot slot week de nieuwe buitengewone rechtspleging, net als het internationaal strafrecht bij de Tribunalen van Neurenberg en Tokio, op vele punten af van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering. De nieuwe strafrechtartikelen, de nieuwe strafmaatverhogingen, de herinvoering van de doodstraf en de verweren over ambtsbevel en overmacht waren onderwerpen waaraan de functionarissen belast met de berechting, een juridische invulling moesten geven. Bovendien was de internering tot dat ogenblik in het strafrecht onbekend en kwamen de arrestaties door het Militair Gezag niet overeen met de strak genormeerde aanhouding op grond van het Wetboek van Strafvordering. Voorarrest was onbekend in het buitengewoon strafrecht en vele rechten van verdachten waren buiten werking gesteld. Ten slotte moesten de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven ook beoordelen of en hoe de verhoogde strafmaat en de heringevoerde doodstraf toegepast en gemotiveerd moesten worden.

---

[20] Tot nu toe zijn vragen beantwoord over: Fiat Executie op een Tribunaaluitspraak van het Tribunaal Leeuwarden, boeren-NSB-leider H.W., bewijsmiddelen in de bijzondere rechtspleging, veroordelingen door het Tribunaal Heerenveen, de heer F, gegevens over arrestaties van joodse onderduikers de zittingsdossiers van de Kamer Groningen, 'Mijnkamp Julia' te Eygelshoven (L), Inlichtingen omtrent M.N.S. en de bijzondere rechtspleging, executies bij de Woeste Hoeve, aantal opgelegde en geëxecuteerde doodstraffen in Groningen, Assen en Leeuwarden, oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers, Albert Konrad Gemmeker, berechte burgemeesters en berechte SS-ers, wijzigingen in de Besluiten over de bijzondere rechtspleging, over Siert Bruins, over Claas Karel Faber en raadsheer J.K. Onnen. Tevens zijn mensen in voorkomende gevallen doorverwezen naar het Nationaal Archief voor verdere informatie.

[21] K.J. Heller, *'The Nuremberg Military Tribunals and the origins of International Criminal Law*', Oxford University Press, 2011, p. 4-5.

1.4.1.1 Beperking tot rechtspraak

In deze studie heb ik mij gericht op het rechterlijk oordeel gebaseerd op de stukken aangetroffen in de zittingsdossiers van de Kamer Groningen en de cassaties door de Bijzondere Raad van Cassatie van personen die in eerste aanleg waren berecht door de Kamer Groningen. Dit houdt in dat ik van de werkzaamheden van het Openbaar Ministerie slechts die werkzaamheden betrokken heb in de analyse van de rechtspraak die te vinden waren in de berechtingsdossiers van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen.
Daarnaast heb ik mij beperkt tot een analyse van de berechte *misdrijven*. Uit het onderzochte materiaal is duidelijk geworden dat berechtingen van oorlogsgerelateerde misdrijven niet alleen plaatsgevonden hebben bij de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, maar ook bij de vijf Kamers van het Tribunaal Groningen.[22] Daarom heb ik een overzicht vervaardigd van de opgelegde maatregelen in deze zaken, en aanvullend de gang van zaken rond het al dan niet verlenen van een 'Fiat Executie' in deze zaken. Aangezien Tribunaalrechtspraak geen strafrecht mocht heten, werd het tuchtrecht genoemd. Om de maatregelen op te mogen leggen, moest elke uitspraak worden voorgelegd aan een Hoge Autoriteit. Deze Hoge Autoriteiten beoordeelden alle voorgestelde maatregelen in hun ressort (overeenkomend met het ressort van de vijf Bijzondere Gerechtshoven in Nederland). Pas na het verlenen van 'Fiat Executie' kon de uitgesproken maatregel ook worden uitgevoerd.
Ik heb mij bewust beperkt tot de *berechting* van de 'politieke delinquenten', hoewel ik mij er zeer van bewust ben dat voor al diegenen die gearresteerd en geïnterneerd zijn, de hele periode van internering en bewaring en berechting als een geheel gezien werd en de berechting daarvan slechts een klein deel vormde. Ik ben mij ervan bewust dat deze keuze niet zonder meer en zeker niet in alle gevallen goed aansluit op de ervaringen en percepties van de betrokkenen.
Om een volledig en verantwoord beeld te krijgen van de praktijk van de bijzondere rechtspleging heb ik *alle zittingsdossiers* van personen berecht door één Kamer van één Bijzonder Gerechtshof geanalyseerd, namelijk de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden. De keuze om alle zaken te analyseren vindt zijn achtergrond in de diversiteit van de misdrijven, de diversiteit van de verdachten en de diversiteit in de afhandeling. Een selectie zou daarom de mogelijkheden te veel beperken om een verantwoorde beoordeling te geven van de wijze waarop de bijzondere rechtspleging werd ingevuld.
Hoewel ik op dit punt dus de breedte heb gezocht, heb ik in het onderzoek ook beperkingen moeten aanbrengen met het oog op de haalbaarheid. Ik heb mij beperkt tot de dossiers van de berechting van 'politieke delinquenten'. Deze dossiers vormden binnen het kader van de bijzondere rechtspleging een helder af te bakenen categorie. Tijdens deze studie is gebleken dat een feitelijke gang van zaken en kwantitatieve analyse van de bijzondere rechtspleging in Groningen niet compleet zou zijn zonder ook de maatregelen uitgesproken door de vijf Tribunaalkamers in Groningen hierbij te betrekken. De Tribunalen hebben namelijk niet alleen collaboratie berecht, maar ook 'lichte' oorlogsgerelateerde misdrijven, in die tijd 'oneigenlijke' Tribunaalzaken genoemd. Om een overzicht te krijgen van de maatregelen opgelegd door de vijf Kamers van het Tribunaal Groningen en de opvolger het Tribunaal, de Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht Groningen, heb ik aan de hand van de zittingsregisters een overzicht van alle opgelegde maatregelen opgesteld. Ook heb ik onderzocht vanaf welke datum de Kamers van het Tribunaal Groningen begonnen zijn met het berechten van 'oneigenlijke' tribunaalzaken. Aansluitend heb ik de 65 zaken, die door de procureur-fiscaal in Leeuwarden ter berechting waren gestuurd naar de advocaten-fiscaal van de Kamer Groningen en vervolgens doorgestuurd zijn naar het Tribunaal Groningen, geanalyseerd. Er is dus, in het kader van deze studie, geen systematisch onderzoek gedaan naar *alle Tribunaalrechtspraak* in Groningen.

Aangezien van de rechtszaken en de bijbehorende uitspraken van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en voor de Bijzondere Raad van Cassatie slechts een fractie gedrukt is, kan de

[22] Zie uitgebreid hierover rubriek 9.4.

berechting in de praktijk niet beoordeeld worden op grond van de gedrukte stukken. Van de Kamer Groningen, mijn onderzoeksobject, is slechts een handvol uitspraken in eerste aanleg of in cassatie in gedrukte vorm verschenen. Een analyse van de berechting in de Kamer Groningen op basis van de gedrukte uitspraken zou dan ook een volkomen vertekend en onvolledig beeld geven van de praktijk van de bijzondere rechtspleging.
De dossiers van de procureur-fiscaal van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, de dossiers van de advocaten-fiscaal bij de Kamer Groningen en de dossiers van de POD en het PRA heb ik bewust buiten het onderzoek gelaten. Daarnaast heb ik in de analyse van de praktijk van de bijzondere rechtspleging niet de zaken over collaboratie, berecht door de Tribunalen, noch de voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstellingen door de procureurs-fiscaal betrokken. Over beide onderdelen zou een aparte studie te maken zijn.
In deze studie heb ik getracht de informatie uit de dossiers van de berechting voor zich te laten spreken en mij niet gebaseerd op informatie uit eerdere publicaties over de bijzondere rechtspleging. Doel van deze onderzoeksmethode was om de praktijk van de berechting zelf te beschrijven in al zijn facetten. Wel is een overzicht van literatuur opgenomen in hoofdstuk 1.8. Een reactie op deze literatuur is opgenomen in Hoofdstuk 12.

1.4.1.2 Beperking tot de strafrechtspraak, geen zuivering en civiel rechtsherstel

Bewust heb ik mij beperkt tot de strafrechtspraak als onderdeel van de naoorlogse berechting. Na de Tweede Wereldoorlog zou volgens het beleid van de Nederlandse regering in Londen in Nederland niet alleen strafrechtelijk opgetreden worden tegen collaborateurs en tegen diegenen die oorlogsgerelateerde misdrijven of oorlogsmisdrijven hadden gepleegd. Hoewel in het kader van deze studie hier niet verder op wordt ingegaan is het toch wel belangrijk om te weten dat 'politieke delinquenten' niet alleen strafrechtelijk vervolgd werden, maar ook anderszins juridisch werden aangepakt, met op individueel niveau soms zeer grote gevolgen. Het ging om zuivering en civielrechtelijk rechtsherstel.

Zuivering

Volgens de vooraankondiging in januari-juni 1944 via Radio Oranje zou er ook 'gezuiverd' worden. Al tijdens de oorlog begon in Londen de regering in ballingschap maatregelen voor te bereiden om na de bevrijding orde en recht te herstellen. Zo werd op 13 januari 1944 bij koninklijk besluit (KB E14) het Zuiveringsbesluit vastgesteld.[23] Zuivering hield in dat binnen beroepsgroepen onderzoekscommissies werden ingesteld om vast te stellen of men met de vijand gecollaboreerd had. Sancties die ter beschikking van de Zuiveringscommissies stonden waren beroeps-, publicatie-, en tentoonstellingsverboden. Doordat Nederland tegen de verwachting van de regering in niet in één keer bevrijd kon worden, werd het Militair Gezag belast met de uitvoering van de eerste zuiveringsmaatregelen in het bevrijde zuiden. Het stelde tal van lokale Adviescommissies in die adviseerden over de zuivering van verdachte aangehouden personen. In april 1945 werd het Centraal Orgaan op de Zuivering van Overheidspersoneel (COZO) opgericht, waarin de lokale zuiverings- en documentatiebureaus werden opgenomen. De beroepsgroepen die in meerdere of mindere mate gezuiverd zijn, waren: de Hoge Raad der Nederlanden en de rechterlijke macht, burgemeesters, ambtenaren (inclusief de politie), kunstenaars, de pers, uitgevers, ondernemers, universiteiten en studenten. Een helder, maar beknopt overzicht van de zuivering na de Tweede Wereldoorlog is te vinden in de *Geschiedenis van de archiefvormer* van het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Zuivering van Ambtenaren en de Nederlandse Orden, 1940-1984.[24] Daarnaast heeft P. Romijn

[23] Besluit E14, Zuiveringsbesluit van 13 januari 1943; Besluit F132, Vaststelling Zuiveringsbesluit 1945 van 2 augustus 1945; Zuiveringswet, 18 juli 1946; Archief DGBR, inv. nr. 511: Stukken betreffende de samenwerking met de Centrale Zuiveringsraad voor het Bedrijfsleven, 1946-1949; In de dossiers van de berechting door de Kamer Groningen zijn ook gegevens over zuivering aangetroffen. In Archief CABR, inv. nr. 71359: Verweer dat betrokkene bij de NSB en het Rechtsfront gegaan is om Nederlandse volk het beste te dienen, door zuiveringscommissie afgewezen; inv. nr. 74812: Studentenzuiveringscommissie uit leiden wil graag info over v.d. W.; inv. nr. 26: verzoek van advocaat-fiscaal Groningen aan commissie politiezuivering Groningen om informatie over gedragingen van J.S.K.

[24] Archief Zuivering ambtenaren, Geschiedenis van de archiefvormer; Archief Zuivering Politie, Geschiedenis van de archiefvormer.

in zijn publicatie *'Snel, streng en rechtvaardig*' de wetsbesluiten en de praktijk van de zuivering van de diverse beroepsgroepen beschreven.[25]

Civiel rechtsherstel

Een tweede niet-strafrechtelijke aanpak was om civiel rechtsherstel te bereiken op grond van besluiten genomen door de Nederlandse regering in Londen. Bij het Londense Besluit Herstel Rechtsverkeer van 17 september 1944 Staatsblad E100, is de Raad voor het Rechtsherstel ingesteld. Doel van dit besluit was het door de Duitse bezetter tijdens de bezetting 1940-1945 gepleegde onrecht van het zich toe-eigenen, liquideren en doen verloren gaan van vermogensbestanddelen van bepaalde bevolkingsgroepen – voornamelijk Joden, Sinti en Roma – en instellingen zo veel mogelijk ongedaan te maken.[26] In de woorden van W.J. Veraart in zijn proefschrift *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van de bezetting en wederopbouw* omvatte het civiel rechtsherstel in Nederland *'het geheel aan politieke en juridische maatregelen die een reactie vormen op "ontrechting", een complexe inhumane politiek waarbij specifieke categorieën mensen stelselmatig van hun goederen werden beroofd.*' Doel van het rechtsherstel was, volgens Veraart, tweeledig: niet alleen werd herstel van de rechten van de individuele 'ontrechte' persoon nagestreefd, maar ook werd hiermee het herstel van de rechtsstaat beoogd.[27]

1.4.2 Probleemstelling van deze studie: Was de rechtspraak in de praktijk 'snel, streng en rechtvaardig'?

´Snel, streng en rechtvaardig´ zou de nieuwe bijzondere rechtspleging moeten zijn, zo kondigde J.A.W. Burger aan.[28] In de toelichting en overige stukken wordt echter niet beschreven op welke wijze deze doelen geïnterpreteerd en vormgegeven zouden moeten worden. Het ontbreken van enig houvast bij de interpretatie van die doelen roept vragen op. In hoeverre heeft de bijzondere rechtspleging deze doelstellingen 'snel, streng en rechtvaardig' gehaald?

Snel

Snelle rechtspleging of snel strafrecht; wat moet daar onder verstaan worden? Onder 'snel strafrecht' zou kunnen worden verstaan het opleggen van meer dan vijfhonderd doodstraffen op één dag in Egypte in 2014[29] of de massaberechtingen in Rusland in 1937, waarbij per strafzaak maximaal tien minuten beschikbaar was.[30] De Nederlandse regering heeft de term snel (strafrecht) niet verder gedefinieerd. Wel had de regering een angstbeeld, namelijk dat de bijzondere rechtspleging na de oorlog net zo lang zou gaan duren als de oorlogsgerelateerde berechting in België na de Eerste Wereldoorlog. Op 10 mei 1940 – dus bijna 22 jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog – was deze berechting nog niet afgerond.[31]

De gedachte achter 'snel' was mogelijk dat de regering op een gegeven moment de oorlog en zijn verschrikkingen en de berechtingen van verraders en collaborateurs achter zich wilde laten. Niet omdat hiermee de verschrikkingen van de oorlog verdwenen zouden zijn, maar om zich daarna te kunnen richten op de opbouw van Nederland. Dat de regering geen snelrecht voor ogen had, blijkt onder andere uit de uitgebreide besluitwetgeving en de in Londen over de bijzondere rechtspleging gevoerde discussies.[32] In de Nederlandse commune strafrechttraditie van destijds was dit soort snel strafrecht een onbekend fenomeen.

---

25 Romijn 1989, p. 81-162.

26 W.J. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van de bezetting en wederopbouw. 'The Deprivation and Restitution of Property Rights during the Years of Occupation and Reconstruction in the Netherlands and in France*'; dissertatie Erasmus Universiteit, Deventer/Rotterdam 2005, p. 17-18; H.A.J. van Schie, 'Restitution of economic rights after 1945' in *Dutch-Jewish History* 1984, p. 401-420; Archief Nederlands Beheersinstituut (NBI), geschiedenis van de archiefvormer; Archief Raad voor het Rechtsherstel, afdeling rechtspraak, geschiedenis van de archiefvormer.

27 W.J. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van de bezetting en wederopbouw. 'The Deprivation and Restitution of Property Rights during the Years of Occupation and Reconstruction in the Netherlands and in France*'; dissertatie Erasmus Universiteit, Deventer/Rotterdam 2005.

28 Archief Burger, inv. nr. 18: Radiorede van minister J. Burger gehouden voor Radio Oranje op 16 augustus 1944.

29 dwtonline.com/.../doodstraf-voor-honderden-moslimbroeders-egypte/.

30 www.historien.nl/moskou-1937-de-grote-terreur.

31 J.A.W. Burger, *Voordracht voor de juridische faculteit der Amsterdamse studenten,13-5-1965,* fotokopie bibliotheek NIOD.

Streng

De tweede vraag is wat verstaan moet worden onder streng strafrecht. 'Streng' kan met betrekking tot berechting en bestraffing op verschillende manieren worden opgevat. In de toenmalige context kan streng omschreven worden als: straffen volgens de verhoogde strafmaten opgenomen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61). In dit Besluit waren strafmaten verhoogd en de doodstraf opnieuw ingevoerd. Daarnaast was opgenomen dat een poging tot het plegen van een misdrijf gelijk gesteld moest worden met het uitvoeren van een misdrijf.

Volgens de Nederlandse regering in Londen moest er streng gestraft worden, maar uit de uitgebreide wetsbesluiten D61-D64 blijkt dat de regering niet het idee had dat iedereen die als 'politiek delinquent' berecht zou worden, de doodstraf opgelegd zou moeten krijgen. Alle strafmaten waren in die besluiten namelijk verhoogd. Oftewel: een strenge straf kon ook een andere (relatief hoge) straf zijn dan de doodstraf. Wel blijkt duidelijk uit de aankondiging van minister-president P.S. Gerbrandy, in een radiotoespraak op 21 april 1945, dat Gerbrandy en met hem de hele Nederlandse regering in Londen, *alle verraders en collaborateurs* wilde laten berechten en bestraffen. Alle daders van oorlogsgerelateerde misdrijven zouden moeten worden onderworpen aan een rechterlijk oordeel door een van de Kamers van de vijf Bijzondere Gerechtshoven. Daarnaast was voor diegenen die op wat voor manier dan ook met de Duitse vijand hadden gecollaboreerd een aparte rechtelijk instantie opgericht: de Tribunalen. Dezelfde lijn wordt gevolgd in de verklaring van J.R.M. van Angeren aan de Parlementaire Enquêtecommissie voor het regeringsbeleid 1940-1945: *'een van de belangrijkste punten van zorg voor de minister van Justitie in Londen was de voorbereiding van de maatregelen, nodig voor een berechting en een adequate bestraffing van de ontrouwen aan de zaak van het Vaderland en in het bijzonder van hen, die aan de vijand hand-en-spandiensten hadden verleend en zich, gebruikmakend van de bezetting, aan personen en goederen hadden vergrepen.'*[33] Ook hieruit spreekt dat de Nederlandse regering in Londen ten eerste geen uniforme, maar een adequate bestraffing en berechting in gedachten had voor diegenen die zich schuldig gemaakt hadden aan oorlogsgerelateerde misdaden. Ten tweede zouden ook diegenen die met de Duitse bezetter gecollaboreerd hadden via het Tribunaalbesluit berecht moeten worden.

De achterliggende gedachte bij beide vormen van berechting was vooral om rechtvaardigheid te betrachten ten opzichte van land en volk dat slachtoffer geworden was van de tijdens de oorlog gepleegde oorlogsgerelateerde misdaden of door de gevolgen van collaboratie met de Duitse bezetter. De in Besluit E101 opgenomen standaardtermijn voor internering was niet bedoeld als straf, maar om mensen die gecollaboreerd hadden aan een heropvoedingsprogramma te onderwerpen. Volgens de visie van de regering in Londen zou een dergelijke heropvoeding tien jaar vergen. Deze standaardmaatregel is na de bevrijding echter, mede onder druk van stakende Tribunalen in het in bevrijde zuiden van het land, gewijzigd in een per persoon te bepalen termijn.[34]

Rechtvaardig

Ook bij 'rechtvaardig', het derde onderdeel van het adagium 'snel, streng en rechtvaardig' is de vraag wat de Nederlandse regering in Londen daarbij voor ogen had. Rechtvaardig zou kunnen betekenen: rechtvaardig ten opzichte van de verdachten (rechtsgelijkheid). Maar rechtvaardig kan ook betekenen: rechtvaardig in relatie tot de daden die zijn gepleegd of rechtvaardig in het perspectief van de ernst en aard van de gevolgen van de daden. Volgens de regering was dat laatste de bedoeling van de bijzondere rechtspleging en daarbij moest de rechtvaardigheid toegespitst worden op het tegemoetkomen aan het leed voor de slachtoffers van de daden in de oorlog.

De regering in Londen realiseerde zich goed dat generale preventie als strafdoel niet zou kunnen gelden voor oorlogsgerelateerde misdrijven. Volgens de regering moest vergelding van *al het aangedane leed* de wond helen die bij alle Nederlanders en Nederlandse onderdanen geslagen was. Al het leed kon echter niet geheeld worden door de bestraffing van 'politieke delinquenten'. Het leed van de vele slachtoffers van de oorlog, Joden, verzetsstrijders, dwangarbeiders, burgers die hun have

---

32 Loof 2005, p. 57-58.

33 Archief van Angeren, inv. nr. 17.

34 Zie hierover rubriek 3.8.4.

en goed kwijtgeraakt waren door bombardementen of door honger en uitputting getroffen waren, kon en kan niet weggenomen worden door bestraffing. Wel kan door bestraffing een klein deel van de wond geheeld worden. Die bestraffing moet dan wel rechtvaardig zijn, om niet te vervallen in de rechteloosheid die gold gedurende de oorlog.

1.4.3 Waarderingsperspectieven: rechtsbeginselen, de Grondwet en hierop gebaseerde voorschriften en richtlijnen in het Wetboek van Strafvordering 1926

Een onderzoek naar en waardering van de uitvoeringspraktijk kan vanuit verschillende perspectieven plaatsvinden, waarbij de antwoorden niet altijd synchroon hoeven te lopen. De uitvoeringspraktijk van de bijzondere rechtspleging en de omstandigheden waaronder die plaatsvond, zijn in deze studie zorgvuldig in kaart gebracht. Uit de voorgaande paragraaf is duidelijk geworden dat de invulling van het adagium 'snel, streng en rechtvaardig' niet voldoende onderbouwd was om de bijzondere rechtspraak te kunnen waarderen. Als kader voor waardering is daarom gebruik gemaakt van de voorschriften verwoord in de Nederlandse Grondwet en in rechtsbeginselen, zoals destijds vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering en in praktische richtlijnen. Deze waardering heeft een tweeledig doel: terugkijken en vooruitkijken. De bedoeling hierbij is om terugkijkend een (juridische en historische) waardering te geven over de bijzondere rechtspleging in Groningen. Maar ook om, met het oog op de toekomst, lering te trekken uit deze waardering.
De overheid heeft een rechtssysteem ingesteld waarmee impliciet eigenrichting door burgers verboden is. De grondslag van dat systeem is vastgelegd in de Grondwet, het Wetboek van Strafvordering, de Wet op de rechterlijke organisatie, het Wetboek van Strafrecht, de Penitentiaire Beginselenwet en de Penitentiaire Maatregel en legt aan allen betrokken bij de strafrechtspleging, duidelijke rechten en plichten op. Dit om tot een redelijke en billijke vorm van strafrechtspleging te kunnen komen. Reageren op rechtsnormschendingen en de toepassing van dwang en geweld zijn in handen gelegd van overheidsdienaren. Daarnaast zijn organen van rechtspraak opgezet die de rechtsnormschendingen onderzoeken en beoordelen. De rechtsnormen die de overheid in de Grondwet en in de strafwetgeving heeft vastgelegd, dienen hierbij voor de burgers als richtsnoeren en maatstaf voor eventueel gedrag, als richtsnoer voor de legitieme verwachting van de burger over andermans gedrag en als normerend kader voor de bevoegdheden voor de overheid om te handhaven.
De vraag die voor deze studie aan de orde is, is: was de bijzondere rechtspleging gebaseerd op de strafrechtelijke rechtsbeginselen voor een redelijke en billijke vorm van strafrechtspleging? De onderliggende vraag is welke rechtsbeginselen golden op het moment dat de bijzondere rechtspleging in het leven werd geroepen. Voor een antwoord op die vraag zijn er drie aanknopingspunten. Ten eerste het codificatie-artikel in de Grondwet 1938/1948. In de tweede plaats de wetenschappelijke bestudering van de gelding van de rechtsbeginselen en de rechten van de mens. Ten slotte werpt de bestudering van de memorie van toelichting bij het Wetboek van Strafvordering 1926 licht op de gelding van de rechtsbeginselen.

Gelding van het codificatie-artikel

Een strafrechtssysteem is onrechtvaardig als burgers niet van tevoren kunnen weten welke gedragingen strafbaar zijn. Het systeem van rechtsregels moet dus kenbaar zijn en vastgelegd, gecodificeerd. Artikel 157 Grondwet, het codificatie-artikel, bepaalt dat voor '*het burgerlijk en handelsrecht, het burgerlijk en militair strafrecht, de rechtspleging en de inrichting der rechterlijke macht worden bij de wet geregeld in algemene wetboeken.*' Onder codificatie wordt verstaan *'het samenstellen en vaststellen van stelselmatige wetten in formele zin voor rechtsonderdelen van enige omvang, welke wetten binnen het nationale rechtsgebied overal gelijkelijk verbindende kracht bezitten*.' Het bijeenbrengen van de voornaamste rechtsregels op elk van die terreinen in één wetboek beoogt het systematiseren van de rechtsregels op dat gebied gemakkelijker te maken, zodat iedereen van die regels kennis kan nemen en bestuur en rechter deze beter kunnen toepassen.
Op basis van dit codificatie-artikel gelden het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht als algemene wetten voor het strafrecht. Dit houdt in dat voor alle strafwetgeving in

Nederland, voor alle artikelen waarin niet nadrukkelijk afgeweken wordt van de wettelijke regelingen in het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering, de in deze twee wetten opgenomen wettelijke regelingen gelden. Ook tussen 1945 en 1952 gold dit codificatie-artikel. Het was in de Grondwet 1938 en de Grondwet 1948, opgenomen in artikel 157.[35] Dit betekende voor de besluiten over de bijzondere rechtspleging dat nadrukkelijk moest worden opgenomen waar de artikelen in deze besluiten afweken van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering. Bij alle artikelen, waarbij niet nadrukkelijk van deze algemene wetten werd afgeweken, golden en gelden de wettelijke regelingen opgenomen in deze twee algemene wetboeken.

Voorschriften voor wetgeving en rechtspleging in de Grondwet

In de artikelen 70, 160, 162, 164, 167-169, 173 van de Grondwet 1938/1948 (Grondwet 2008 artikelen 107, 112-114, 116-118, 120-122) zijn voorschriften voor wetgeving en rechtspleging opgenomen. Al deze artikelen waren ook al opgenomen in de Grondwet 1938 en de Grondwet 1948, die van kracht waren in 1945-1951, de periode dat de bijzondere rechtspleging heeft gefunctioneerd.[36] In deze artikelen zijn vastgelegd: de competentie van de rechterlijke macht, de strafrechtspraak en de vrijheidsstraf, de benoeming en het toezicht op de rechterlijke macht, de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en de waarborgen rond ontslag voor rechtsprekende leden van de rechterlijke macht, de Hoge Raad en de cassatie, het verbod op constitutionele toetsing, de openbaarheid ter terechtzitting, het motivering van vonnissen en de regels rond gratie en amnestie. Deze Grondwetsartikelen vormen hiermee het raamwerk waarbinnen de (straf)rechtspleging diende en dient plaats te vinden.

Gelding van rechtsbeginselen als basis voor het Nederlands recht

Onder juristen die zich in de afgelopen decennia wetenschappelijk hebben bezighouden met de bestudering van rechtsbeginselen die als basis voor het Nederlandse recht gediend hebben en nog dienen, is er veel discussie over de vraag vanaf welk tijdstip rechtsbeginselen als basis gegolden hebben voor het Nederlandse recht.[37] Deze discussie is voor deze studie van belang, omdat de scheidslijn volgens sommigen ligt bij 1948 – middenin de periode van de bijzondere rechtspleging. Hieronder geef ik de verschillende standpunten weer en concludeer ik dat de rechtsbeginselen in het Nederlandse recht hun grondslag al hadden vóór de inrichting van de bijzondere rechtspleging.
Aan de ene kant stonden en staan diegenen die van mening zijn dat pas vanaf het aannemen van de Universele Verklaring van de rechten van de mens uit 1948 en de invoering van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens in 1950 de mensenrechten zijn ingevoerd. Daarbij wordt aangenomen dat de doorwerking van die rechten, waaronder het beginsel van behoorlijke rechtspleging, pas aan het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw in de Nederlandse wetgeving zijn beslag heeft gekregen.
Aan de andere kant stonden en staan de juristen die betogen dat de eerste mensenrechten al waren uitgevaardigd ten tijde van de Babylonische koning Hammoerabi (1750 v.C.). Volgens deze juristen is een groot aantal mensenrechten dat heden ten dage nog geldt, geformuleerd in de achttiende eeuw. M. Kuitenbrouwer stelt in zijn boek *De geschiedenis van de mensenrechten* dat de discussie hierover uiteindelijk werd beslecht door de aanname van de stelling dat mensenrechten en rechtsbeginselen al een lange historie hebben, maar door de Universele Verklaring van de rechten van de mens en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens na 1945 een nieuwe en internationale dimensie gekregen hebben.[38] Daarnaast beschrijft M. Kuitenbrouwer in zijn eigen bijdrage in het boek *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering,* hoe vanaf 1780 in verschillende landen van Europa waaronder Nederland, een strijd gevoerd is over de invoering

---

35 Ontleend aan: www.nederlandrechtsstaat.nl/grondwet.

36 Ontleend aan: www.nederlandrechtsstaat.nl/grondwet/artikel.html?artikel=107.

37 Lieven Dupont, *Beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling: bijdrage tot het grondslagenonderzoek van het strafrecht*, Gouda Quint, 1979. De beginselen worden in deze studie schematisch weergegeven op p. 87-90; M. Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering,* Uitgeverij Verloren Hilversum, 1997, bijdrage van M. Kuitenbrouwer in deze bundel*:* Nederland en de mensenrechten, p. 156-201.

38 M. Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering,* Uitgeverij Verloren Hilversum, 1997, inleiding, p. 7.

van grondrechten. Dit resulteerde voor Nederland in de totstandkoming van de eerste Bataafse Verklaring van de Rechten van de Mens, aangevuld en gewijzigd in 1797 en 1798.[39] Ook L. Dupont geeft in zijn studie *Beginselen van behoorlijke strafrechtsbedeling: bijdrage tot het grondslagenonderzoek van het strafrecht* aan dat naar zijn mening de huidige rechtsbeginselen gegrondvest zijn in de geschriften uit de zeventiende en achttiende eeuw, uitmondend in *De Rechten van de Mens en van de Burger* uit 1795-1798 voor Nederland en het Nederlandse recht.[40]
Deze wetenschappelijke discussies over rechtsbeginselen en mensenrechten overziend, kan men zonder meer verdedigen dat de eerste geschreven rechtsbeginselen in Nederland zijn vastgelegd tussen 1795 en 1798. In het Nederlandse recht zijn rechtsbeginselen dan al ruim 200 jaar de grondslag, ook voor strafrecht en strafvordering. Hiermee sluit ik aan bij de mening van M. Kuitenbrouwer en L. Dupont.

Wetshistorische interpretatie: de memorie van toelichting bij het Wetboek van Strafvordering

Een extra argument voor het feit dat rechtsbeginselen in het Nederlandse recht niet pas vanaf 1948 met de Universele Verklaring van de rechten van de mens golden, maar al ver daarvoor de grondslag van het Nederlandse recht vormden, is te vinden in de memorie van toelichting op het wetsontwerp van het Wetboek van Strafvordering, aangenomen in 1926. In 1913 werd een ontwerp voor een nieuw Wetboek van Strafvordering ingediend bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Volgens de memorie van toelichting op dit wetsontwerp zijn deze rechtsbeginselen nadrukkelijk als leidraad gebruikt en omgezet in juridische richtlijnen. Volgens de memorie van toelichting is '*eene eigen nationale strafvordering opgebouwd, welke zich aansluit aan de historische ontwikkeling onzer strafrechtspleging en waarin tevens eene zoo belangrijke uitbreiding van de rechten van den verdachte in de lijn van moderne beginselen is nedergelegd, als met het hooge doel der rechtsbedeeling maar enigszins is te vereenigen*.'[41]
De volgende rechtsbeginselen zijn uitgewerkt in het Wetboek van Strafvordering 1926:

1. Legaliteitsbeginsel
2. Onschuldpresumptie
3. Recht op verdediging en rechtsbijstand
4. Onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechters
5. Onmiddellijkheidsbeginsel
6. Openbaarheidsbeginsel
7. Beginselen van goede procesorde:
    - Gelijkheidsbeginsel
    - Vertrouwensbeginsel
    - Beginsel van proportionaliteit
    - Zorgvuldigheidsbeginsel

Op basis van die rechtsbeginselen is de strafrechtketen in de commune rechtspraak omgeven met waarborgen, vastgelegd in het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering, de Wet op de rechterlijke organisatie, de Politiewet en de Advocatenwet.[42] Zo regelt de overheid onder meer de bescherming voor de Nederlandse ingezetenen tegen:

1. Willekeurige arrestatie

---

39 M. Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering,* Uitgeverij Verloren Hilversum, 1997, bijdrage van M. Kuitenbrouwer in deze bundel*: Nederland en de mensenrechten*, p. 156-201.

40 www.kennislink.nl/publicaties/gy-zyt-vry-gy-zyt-gelyk.

41 Ontleend aan: Handelingen II, *zitting 1913-1914*, 286, Memorie van Toelichting op het ontwerp van het wetboek van Strafvordering. Vanwege het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd in 1914 de behandeling van het wetsontwerp stilgelegd. Pas in 1920 werden de beraadslagingen hervat. Dit leidde uiteindelijk tot het invoeren van het Wetboek van Strafvordering in 1926.

42 A.M.G. Zuiderwijk, e.a., *Doorlooptijden in de strafrechtsketen*, *ketenlange doorlooptijden en doorlooptijden per ketenpartner voor verschillende typen zaken,* Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Cahier 2012-1, Den Haag, 2012, p. 18. *'De werkprocessen binnen de strafrechtsketen worden aangegeven met de term strafrechtsketen of keten, wat een lineair werkproces suggereert. Het concept strafrechtsketen wordt afgebakend door de datum van instroom van een zaak in de keten en de datum van uitstroom van een zaak uit de keten.'*

2. Onbepaald voorarrest
3. Willekeurige straffen.

en geeft recht op:

1. Rechtsbijstand aan een verdachte in Nederland. In het commune strafrecht mag de verdediging (behalve bij de politierechter) slechts gevoerd worden door advocaten die zijn ingeschreven bij een rechtbank.
2. Zwijgen bij een verhoor. In het commune strafrecht kent men de cautie (art. 12g Sv.), de verplichting voor de verhorende ambtenaar om de verdachte voor ieder verhoor mede te delen dat hij niet tot antwoorden verplicht is.[43]
3. Berechting in meerdere instanties. In het commune strafrecht bestaat (in beginsel) de mogelijkheid om in twee instanties recht te spreken. Met daarna de mogelijkheid om in cassatie te gaan bij de Hoge Raad der Nederlanden.
4. Berechting door onafhankelijke rechters. Alle rechters en raadsheren in de commune strafrechtspleging zijn voor het leven benoemd en zijn onderdeel van de zittende macht van de rechterlijke organisatie.[44]

In de bijzondere rechtspleging waren al deze waarborgen ofwel geregeld – maar werd daar lang niet altijd uitvoering aan gegeven –, ofwel waren zij aangepast. Vele artikelen in Besluit D63 beginnen met de woorden 'In afwijking van' met daarna de vermelding van een artikel uit het Wetboek van Strafvordering.

1.5 Concretisering van de probleemstelling en de vraagstelling

1.5.1 Concretisering van de probleemstelling

Nu de invulling van het adagium 'snel, streng en rechtvaardig' noch afzonderlijk, noch in gezamenlijkheid vooraf is geconcretiseerd, is het de moeite waard om de vraag te stellen of de uitvoering van de Besluiten voor de bijzondere rechtspleging op enigerlei wijze aan deze – niet geconcretiseerde doelen – tegemoet is gekomen. Op basis van het in Londen genoemde adagium 'snel, streng en rechtvaardig' heb ik in deze studie drie onderzoeksresultaten voor ogen gehad:

- In de eerste plaats om door een inventarisatie en kwantitatieve analyse van alle rechtszaken van één Kamer van een Bijzonder Gerechtshof overzicht en inzicht te krijgen in de gehele berechting in Groningen zowel in eerste aanleg als in cassatie. Hierbij is ook de berechting door het Tribunaal Groningen betrokken.[45]
- In de tweede plaats om een waardering te geven van de gevoerde rechtszaken: heeft het beantwoord aan de toegedachte doelen 'snel, streng en rechtvaardig'.
- In de derde plaats om met het materiaal van deze studie bij te dragen aan het completeren van de kennis over de uitvoeringspraktijk van de bijzondere rechtspleging in Nederland, zodat in de toekomst vergelijking met andere Kamers van Bijzondere Gerechtshoven mogelijk is.
- Tot slot is het met het oog op een eventuele toekomstige bijzondere rechtspleging interessant om lering te trekken uit de problemen, obstakels en kritiekpunten die er – op grond van de beschrijving, analyse en waardering van de rechtspraak in de periode 1945-1951 – in de praktijk van de bijzondere rechtspleging zijn geweest.

1.5.2 Concretisering van de vraagstelling over de context

Om inzicht te krijgen in de rechtspraak moest allereerst de context van de bijzondere rechtspleging systematisch beschreven en geanalyseerd worden. Welke wetsbesluiten lagen er aan ten grondslag? Hoe zat de bijzondere strafrechtsketen in elkaar? Wie waren de actoren in de bijzondere rechtspleging? Welke jurisprudentie en documentatie over de bijzondere rechtspleging (inclusief het

[43] Besluit D61, artikel 22-27.
[44] Sv, art 89 – 93.
[45] Tijdens mijn onderzoek is mij gebleken dat de Tribunalen niet alleen collaboratiezaken berecht hebben, maar ook 'lichte' oorlogsgerelateerde misdrijven. Deze zaken werden 'oneigenlijke' tribunaalzaken genoemd.

Tribunaalbesluit en de Besluiten over het internationaal strafrecht) is bij de berechting gebruikt? De volgende vragen waren hierbij leidend:

In de eerste plaats:

- *Hoe en waarom zijn de wetgeving voor de bijzondere rechtspleging (inclusief het Tribunaalbesluit en de besluiten over het internationaal strafrecht) tot stand gekomen?*
- *Was het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht voor de totstandkoming van wetgeving in Londen in de jaren 1940-1945 door de Nederlandse regering gerechtvaardigd?*
- *Wat waren de verschillen tussen de wetgeving op het gebied van de bijzondere rechtspleging, inclusief het Tribunaalbesluit en de commune strafrechtspleging? Wat waren de problemen bij de implementatie van het internationaal strafrecht in Nederland?*
- *Welke wijzigingen, aanvullingen en wijzigingen op de aanvullingen zijn doorgevoerd op de besluiten over de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en het internationaal oorlogsstrafrecht vanaf 1944?*
- *Welke reacties en kritiek is gegeven, tijdens en na de oorlog, op de wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging en het Tribunaalbesluit en op het buiten werking stellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht en op het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht?*
- *Hoe was de bijzondere strafrechtsketen van opsporing en verdenking tot aan herziening en gratie?*

In de tweede plaats:

- *Welke actoren hebben gefunctioneerd in de bijzondere rechtspleging?*
- *Wat waren de verschillen tussen de actoren in de bijzondere rechtspleging en de vergelijkbare functies in het commune strafrecht?*
- *Wat waren nieuwe actoren in de bijzondere rechtspleging?*
- *Welke kritiek is uitgeoefend op het functioneren van de verschillende actoren?*

In de derde plaats:

- *Welke documentatie, jurisprudentie en literatuur is ter ondersteuning van de bijzondere rechtspleging vervaardigd in de periode 1945-1948 en door wie?*

1.5.3 Concretisering van de vraagstelling over de rechtspraak

Op basis van antwoorden op de voorvragen in de context en het onderzoek van de zittingsdossiers was het mogelijk om de rechtspraak te analyseren. De volgende vragen heb ik gehanteerd bij de analyse van de uitspraken.

Met betrekking tot de berechting in de Kamer Groningen:

- *Wie waren de functionarissen betrokken bij de bijzondere rechtspleging in de Kamer Groningen?*
- *Wat waren hun taken?*
- *Wat was de werkdruk voor de functionarissen betrokken bij de bijzondere rechtspleging (Kamer Groningen en Kamers van het Tribunaal Groningen?*
- *Wie werden in Groningen gearresteerd als 'politiek delinquent'*
- *Hoeveel daarvan zijn berecht door de Kamer Groningen?*
- *Welke hoge functionarissen uit Groningen zijn niet berecht en waarom niet?*
- *Wat waren de strafeisen en de verweren?*
- *Welke bewijsmiddelen werden gebruikt?*
- *Was er aandacht voor de omstandigheden en achtergronden van de daad en de dader?*
- *Welke kwalificaties zijn gebruikt bij de berechting? Is er gedifferentieerd binnen kwalificaties naar soort en aard van de daad?*
- *Wat waren de uitspraken van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden? Welke straffen werden opgelegd en wat was de motivatie voor de straftoemeting? Welke bijkomende straffen werden opgelegd?*
- *Wat waren de verschillende groepen slachtoffers, genoemd in de dossiers van de verdachten?*

Met betrekking tot de cassaties van Groningse zaken:

- *Hoe is de Bijzondere Raad van Cassatie omgegaan met dit hele nieuwe buitengewone strafrecht?*
- *Welke functionarissen waren betrokken bij de cassaties van zaken berecht door de Kamer Groningen?*
- *Wat waren de conclusies van het Openbaar Ministerie in cassatie en welke verweren zijn aangevoerd door de advocaten van de verdachten?*
- *Wat waren de arresten, de motiveringen van de arresten en de juridische redeneringen achter de motiveringen van de Bijzondere Raad van Cassatie?*
- *In hoeverre week de rechtspraak in cassatie af van de rechtspraak in eerste aanleg bij de Kamer Groningen? Hoe is de Bijzondere Raad van Cassatie omgegaan met verzoeken tot revisie?*

Met betrekking tot de berechting in het Tribunaal Groningen:
- *Welke personen zijn benoemd in de Groningse Tribunaalkamers?*
- *In welke zaken hebben zij recht gesproken?*
- *Welke maatregelen hebben de Tribunaalkamers opgelegd?*
- *Wat was de invloed van de Hoge Autoriteit voor Groningen, Drenthe en Friesland op de uitspraken van de Tribunaalkamers?*

1.5.4 Concretisering van de vragen om een waardering van de rechtspraak te geven

Op basis van de antwoorden in 1.5.2 en 1.5.3 was het mogelijk om een waardering te geven van de gevoerde rechtszaken in het licht van de doelen 'snel, streng en rechtvaardig'. De vragen die hierbij leidend waren:
- *Welke rechtsbeginselen van het strafrecht, zoals vervat in de Nederlandse Grondwet en in het Wetboek van Strafvordering golden ten tijde van de bijzondere rechtspleging?*
- *Hoe weken de besluiten over de bijzondere rechtspleging af van de Grondwet en het Wetboek van Strafvordering?*
- *Wat was het beleid van de regering ten aanzien van de bijzondere rechtspleging tijdens en na de oorlog en hoe is dit beleid uitgewerkt?*
- *Wat waren de gevolgen van het beleid van de regering ten aanzien van de bijzondere rechtspleging, met name ten aanzien van de uitvoering van de doodstraf en de uitvoering van strafvermindering?*
- *Op welke onderdelen van de bijzondere rechtspleging hadden de rechterlijke organen geen greep of konden ze geen invloed uitoefenen?*
- *Voldeed de berechting in de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden aan de eisen gesteld in de rechtsbeginselen, de Grondwet en de richtlijnen in het Wetboek van Strafvordering 1926?*
- *Voldeed de cassatie in Groningse zaken aan de eisen gesteld in de rechtsbeginselen, de Grondwet en de richtlijnen in het Wetboek van Strafvordering 1926?*
- *Voldeden de opgelegde maatregelen in de Kamers van het Tribunaal Groningen en het Fiat Executie van deze maatregelen door de Hoge Autoriteit in het ressort Leeuwarden aan de in het wetboek van Strafvordering gestelde eisen voor de strafrechtspleging?*
- *Wat was de kritiek op de bijzondere berechting? Was deze voor de berechting in de Kamer Groningen, de cassaties in Groningse zaken en de opgelegde maatregelen in de Kamers van het Tribunaal Groningen gerechtvaardigd?*

1.6 Opbouw van deze studie

Deze studie is opgebouwd uit drie delen en een conclusie:

Deel I	Context van de berechting
Deel II	De feitelijke gang van zaken en een kwantitatieve analyse van de bijzondere rechtspleging in Groningse zaken
Deel III	Waardering van de rechtspraak in Groningse zaken
Conclusie	Was de rechtspraak in de Kamer Groningen, in de cassaties van Groningse zaken en in de tribunaalberechting 'snel, streng en rechtvaardig'? Welke lessen kunnen getrokken worden uit de praktijk van de Bijzondere rechtspraak in de Kamer Groningen?

1.6.1 **Deel I**: Context van de berechting

Om tot een verantwoorde beschrijving, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak te kunnen komen was het allereerst nodig om de context van de berechting te beschrijven, alsmede de verschillen tussen de commune strafrechtspleging en de bijzondere strafrechtspleging. De beschrijving van deze context is opgenomen in **Deel I** van deze studie. Dit deel omvat de hoofdstukken 2 tot en met 5.

In **hoofdstuk 2** wordt op grond van literatuur- en archiefonderzoek uitgebreid ingegaan op de totstandkoming van de besluiten over de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en het internationaal oorlogsstrafrecht. Ook is een overzicht samengesteld van de verschillen tussen de commune wetgeving en deze wetsbesluiten. Vanaf eind 1944 zijn vele wijzigingen, aanvullingen en wijzigingen van de aanvullingen doorgevoerd op de oorspronkelijke besluiten over de bijzondere

rechtspleging en het Tribunaalbesluit. De belangrijkste wijzigingen en aanvullingen zijn in dit hoofdstuk beschreven.
Daarnaast is in bijlage 1c een overzicht van alle wet- en regelgeving in verband met de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en het internationaal oorlogsstrafrecht opgenomen. Vanaf het ogenblik dat de wetgeving over de bijzondere rechtspleging bekend werd, werd in het bezette Nederland in illegale bladen hierover gepubliceerd. Na de oorlog door de Staten-Generaal, de Hoge Raad en de Bijzondere Raad van Cassatie en de Parlementaire Enquêtecommissie over het Regeringsbeleid 1940-1945 en in juridische artikelen, publicaties en krantenartikelen uitgebreid aandacht besteed aan de bijzondere rechtspleging.
Aansluitend heb ik aandacht besteed aan de implementatie van het internationaal oorlogsstrafrecht in Nederland. Het internationaal oorlogsstrafrecht was een geheel nieuw rechtsgebied, tot stand gekomen om oorlogsmisdaden in alle door de Duitsers, Italianen en Japanners bezette gebieden te kunnen vervolgen en te berechten. De implementatie van het internationaal oorlogsstrafrecht in Nederland is moeizaam verlopen. De hooglopende discussies en meningsverschillen over de rechtsmacht over Duitse militairen en Duitse overheidsfunctionarissen zijn in dit hoofdstuk beschreven. In juli 1947 is de discussie (voorlopig) geëindigd met de opname van artikel 27a in het Besluit Buitengewoon Strafrecht, bij Wet H233, waarin internationale misdrijven in Nederland strafbaar werden gesteld
In **hoofdstuk 3** is gewijd aan de actoren. Allereerst heb ik getracht een bijzondere strafrechtsketen op te stellen om een overzicht te geven van waar de verschillende actoren fungeerden in de strafrechtsketen. Vervolgens zijn deze actoren, inclusief de 'politieke delinquenten', beschreven die in de bijzondere rechtspleging en de tribunaalberechting hebben gefunctioneerd. Daarnaast is van alle actoren aangegeven waarin hun rol verschilde van die van de actoren in de commune strafrechtsketen. Tot slot besteed ik aandacht aan hoe de actoren onderling samen dienden te werken, maar vooral ook kritiek hadden op elkaar.
In **hoofdstuk 4** zijn de jurisprudentie, de juridische publicaties en de documentatie beschreven die tussen 1945 en 1949 door verschillende actoren betrokken bij de bijzondere rechtspleging zijn vervaardigd. Twee juristen, het Openbaar Ministerie, een advocaat, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, Ambtenaren van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging en van het Bureau Coördinatie van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging hebben, ieder vanuit hun eigen gezichtspunt, getracht de functionarissen in bijzondere rechtspleging te ondersteunen door het signaleren van belangrijke jurisprudentie en door het publiceren over de bijzondere rechtspleging. De bijzondere rechtspleging was een hele nieuwe vorm van strafrechtspleging. Daardoor leefde bij deze auteurs een gevoel van urgentie om deze nieuwe vorm van strafrecht toe te lichten en te documenteren, en om de juridische implicaties van de besluiten over de bijzondere rechtspleging en het Tribunaalbesluit toe te lichten.

1.6.2 **Deel II:** Gang van zaken en kwantitatieve analyse van de rechtspraak in Groningse zaken

Op basis van de informatie verkregen bij het onderzoek voor Deel I en analyse, bestudering en verwerking van de dossiers in een database is **Deel II** van deze studie tot stand gekomen. Het omvat de hoofdstukken 5-9, met een specificatie in de bijlagen 4-10. Om deze feitelijke gang van zaken te kunnen beschrijven en de kwantitatieve analyse te verwezenlijken heb ik de dossiers van de rechtszaken van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden bestudeerd, geanalyseerd en verwerkt in een speciaal hiervoor samengestelde database.[46]

[46] Deze database is opgesteld op verzoek van H.L.C. Hermans, toen nog vicepresident van het Gerechtshof van Leeuwarden en M.H. Severein, toen nog rechter in de strafsectie van de rechtbank Leeuwarden aan de hand van de eerste onderzoeken van dossiers van de bijzondere rechtspleging. De database is aan de hand van mijn onderzoek, op mijn verzoek, door H. Elgersma in 2009 op een groot aantal punten aangevuld en uitgebreid. Zo zijn velden toegevoegd voor geboorteplaats en beroep van de berechte persoon, voor het vermelden van meerdere inventarisnummers uit het CABR Archief, intrekking van cassatie en datum van deze intrekking, uitbreiding het aantal mogelijkheden voor het opleggen van straf door de Bijzondere Raad van Cassatie, de mogelijkheid om reacties op gratieverzoeken in te voeren ook als er geen verzoek voor gratie in het zittingsdossiers werd aangetroffen. Daarnaast is een aantal

In **hoofdstuk 5** is beschreven wie als functionarissen betrokken zijn geweest bij de berechtingen door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, de cassaties van zaken berecht door de Kamer Groningen en bij de berechtingen door de Tribunaalkamers in Groningen.
In **hoofdstuk 6** wordt uitgebreid aandacht besteed aan de arrestaties en interneringen in Groningen na april 1945. Hieruit blijkt dat slechts een klein aantal van de arrestanten in Groningen berecht is door de Kamer Groningen. Veel anderen werden wel geïnterneerd, maar niet berecht. Zij zijn wel huis, baan, kostbaarheden, geld en inboedel kwijtgeraakt.
In **hoofdstuk 7** is de rechtsgang beschreven bij de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden. Achtereenvolgens zijn de verschillende groepen berechte personen beschreven, hun arrestatie, internering en verhoren. Na analyse van alle dossiers van de zaken berecht door de Kamer Groningen is gebleken dat niet alle personen die in aanmerking hadden moeten komen voor berechting, door de Kamer Groningen zijn berecht. Een overzicht van de belangrijkste verdachten die niet zijn berecht, is opgenomen, evenals de redenen waarom ze (vermoedelijk) niet berecht zijn. Daarna zijn de eisen van het Openbaar Ministerie en de aangevoerde verweren van de advocaten geanalyseerd en uitgewerkt, gevolgd door een analyse en uitwerking van de berechting in de Kamer Groningen. Allereerst zijn de uitgesproken sententies, de gebruikte bewijsmiddelen en de opgelegde straffen, inclusief de vrijspraken, de verstekzaken en de berechting van oud-verzetsstrijders geanalyseerd en beschreven. Vervolgens zijn de bijkomende straffen, de motiveringen van de straffen en de gebruikte kwalificaties en bijkomende rechtsartikelen geanalyseerd en beschreven. Als laatste onderdeel van de analyse van de berechting is per kwalificatie een overzicht gemaakt van de jurisprudentie van elk artikel, de interpretatie van de strafrechtsartikelen door de Kamer Groningen en, tot slot, voorbeeldzaken per kwalificatie.

Hoewel slachtoffers geen stem hadden in de naoorlogse rechtspleging heb ik gemeend een overzicht op te moeten nemen van de verschillende groepen slachtoffers van de misdrijven, voorkomend in de strafrechtdossiers van de Kamer Groningen. Na overleg met de vakspecialisten van het Joods Historisch Museum in Amsterdam is besloten om alle informatie aangetroffen in de dossiers, over het opsporen, aresteren en doodschieten van Joodse onderduikers, over te dragen aan het Joods Historisch Museum om toe te voegen aan het Digitaal Monument voor de Joodse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.[47] Het hoofdstuk wordt afgesloten met de beschrijving van de problemen rond de opheffing van de Kamer Groningen en de instelling van de rechtsopvolger, de Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank Groningen. In de bijlagen 4-10 is de informatie over de berechting door de Kamer Groningen gespecificeerd.
In **hoofdstuk 8** zijn de cassatieberechtingen van Groningse zaken beschreven. Hiervoor heb ik de cassaties van de zaken berecht door de Kamer Groningen bestudeerd, geanalyseerd en in dezelfde database verwerkt. De verkregen informatie in de database heb ik vervolgens bestudeerd en geanalyseerd. Hierbij zijn achtereenvolgens de conclusies van de procureur-fiscaal en de advocaten-fiscaal, de cassatiemiddelen van de advocaten van de verdachten geanalyseerd. Datzelfde geldt voor de correspondentie van G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de BRvC, en het rapport van D.J. Veegens over vormverzuimen. Bij de analyse van de cassaties zijn de motiveringen, de (wijzingen in de) strafmaat en de werkwijze van de BRvC, zoals gebleken is uit de dossiers van Groningse cassatiezaken, uitgewerkt. Bij de bestudering van de Groningse cassatiezaken bleek dat een groot aantal verdachten wel cassatieberoep had ingesteld maar dit, soms vlak voor de zitting, weer had ingetrokken. Getracht is hiervoor redenen aan te geven. Na het definitief worden van een uitspraak, kon een revisieverzoek ingediend worden bij de BRvC. Ook deze verzoeken zijn geanalyseerd en beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van de jurisprudentie van de BRvC over een goede en gedegen motivering en de manieren waarop de BRvC heeft getracht om de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven te wijzen op nut en noodzaak van een goede motivering van de sententie en de strafmaat.

---

velden aanmerkelijk vergroot om meer informatie in die velden op te kunnen nemen.

47 www.joodsmonument.nl.

In **hoofdstuk 9** is de tribunaalberechting in Groningen beschreven. Tijdens dit onderzoek is mij gebleken dat een feitelijke gang van zaken en kwantitatieve analyse van de bijzondere rechtspleging in Groningen niet compleet zou zijn zonder ook de maatregelen uitgesproken door de vijf Tribunaalkamers in Groningen hierbij te betrekken. Dat deze berechting ook in deze studie is opgenomen, komt omdat gebleken is dat de Tribunalen niet alleen collaboratie in de ruimste zin van het woord hebben berecht. Er is in dit hoofdstuk uitleg gegeven over de invloed van de buitengerechtelijk afdoening door de procureurs-fiscaal voor de tribunaalberechting en een uitleg gegeven over de termen 'eigenlijke' en 'oneigenlijke' Tribunaalzaken. Aansluitend is een gering aantal welomschreven tribunaalberechtingen geanalyseerd. Daarnaast heb ik aan de hand van de registers met uitspraken een overzicht opgesteld van de verschillende opgelegde maatregelen en de invloed van de Hoge Autoriteit op de uiteindelijk goedgekeurde maatregelen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een beschrijving van de problemen rond de opheffing van het Tribunaal Groningen en de installatie en werkwijze van de rechtsopvolger: de Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht Groningen.

1.6.3 **Deel III**: Waardering van de rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven door de Kamer Groningen en in cassatie

Deel III bevat twee hoofdstukken. In **hoofdstuk 10** is getracht een overzicht te geven van het beleid van de regering voor, tijdens en na de oorlog op juridisch-technisch gebied en dan met name op het gebied van de bijzondere rechtspleging. Op basis hiervan is beschreven wat de invloed is geweest van dit regeringsbeleid op de praktijk van de bijzondere rechtspleging en voornamelijk op de bijzondere rechtspraak. Tijdens deze studie is gebleken dat een waardering van de bijzondere rechtspraak niet mogelijk is zonder aan te geven wat de gevolgen van het regeringsbeleid geweest zijn voor de praktijk van de bijzondere rechtspleging. Tijdens de oorlog was het beleid van de regering om iedereen te bestraffen die op wat voor manier dan ook had samengewerkt met de Duitse bezetter. Het naoorlogse gewijzigde beleid had tot doel zo snel mogelijk 'politieke delinquenten' uit internering te krijgen. Redenen hiervoor waren de slechte financiële positie van Nederland na de oorlog, het feit dat elke arbeidskracht gebruikt kon worden voor de opbouw van Nederland en het inzicht dat langdurige uitsluiting van grote groepen Nederlanders hun terugkeer in de Nederlandse samenleving zou bemoeilijken. Deze beleidswijziging heeft, zo is mij gebleken, op alle onderdelen van de bijzondere rechtspleging, van arrestatie tot tenuitvoerlegging van de opgelegde straffen, grote invloed gehad. Daarnaast heb ik gekeken naar de gevolgen van het ontbreken van nadere instructies en beschikkingen bij diverse wetsbesluiten, de voortdurende wijzigingen in de wetsbesluiten, het toevoegen van nieuwe wetsbesluiten en het aanvullen van wijzigingen in de wetsbesluiten. Naast de vele wijzigingen en aanvullingen op de wetsbesluiten is het beleid ten aanzien van het uitvoeren van de doodstraf en het beleid om door vele vormen van strafvermindering het aantal geïnterneerde 'politieke delinquenten' te laten verminderen van grote invloed geweest op (de eigentijdse) beoordeling van de bijzondere rechtspleging. Dit naoorlogse beleid omvatte maatregelen voor (ambtshalve) graties, voorwaardelijke invrijheidstellingen en (on)voorwaardelijke buitenvervolgingstellingen van 'politieke delinquenten'. Daarnaast was ook het beleid ten aanzien van de doodstraf gewijzigd op grond van nieuwe inzichten van de regering na de oorlog over de executie van de doodstraf. Als voorbeeld voor dit beleid is een overzicht opgenomen van de diverse vormen van gratie en invrijheidstelling, zoals gebleken is uit de dossiers van berechting in de Kamer Groningen en van de cassaties in Groningse zaken.

In **hoofdstuk 11** is getracht te komen tot een waardering van de berechting in de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, van de cassaties door de Bijzondere Raad van Cassatie in Groningse zaken. Hierbij zijn ook de Tribunaalrechtspleging en de berechting in Groningen van internationale misdrijven betrokken. De waardering van de uitvoeringspraktijk zal, zoals aangegeven in rubriek 1.4.2, plaatsvinden op basis van de strekking van de bijzondere berechting en het adagium van de Nederlandse regering in Londen 'snel, streng en rechtvaardig'. Dit hoofdstuk is tot stand gekomen op basis van de informatie verkregen in Deel I en II onderzoek naar de rechtsbeginselen die golden in de periode 1945-1952, zoals verwoord in de Grondwet en uitgewerkt in het Wetboek van Strafvordering. Het juridisch kader voor de toetsing werd gevormd door de Grondwet, de

rechtsbeginselen en de uitwerking daarvan in het Wetboek van Strafvordering. Op basis van dit toetsingskader is een waardering geformuleerd van de bijzondere rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen – in eerste aanleg, in cassatie en in 'oneigenlijke' tribunaalberechting.[48]
Bij de waardering van de bijzondere rechtspleging heb ik niet alleen gekeken naar de verschillen tussen de commune strafvordering en de bijzondere strafvordering, maar ook onderzocht hoe de raadsheren en het Openbaar Ministerie, werkzaam in de bijzondere rechtspleging, zijn omgegaan met deze rechtsbeginselen en de praktische vertaling daarvan.

1.6.4 Conclusie

Het laatste hoofdstuk, **de conclusie**, is gebaseerd op de gegevens verzameld, opgenomen, geanalyseerd en uitgewerkt in deze studie.
In dit hoofdstuk wordt allereerst antwoord gegeven op de vraag of de bijzondere rechtspleging in de praktijk van de Kamer Groningen en in cassaties van Groningse zaken snel, streng en rechtvaardig geweest is.
In het tweede deel van dit hoofdstuk bespreek ik de belangrijkste wetenschappelijke literatuur over de bijzondere rechtspleging. Ik heb ervoor gekozen om dat pas in het concluderende hoofdstuk te doen, omdat het materiaal waarop deze wetenschappelijke literatuur is gebaseerd fundamenteel andere bronnen heeft – namelijk alleen gedrukt materiaal – dan de originele dossiers in de archieven die ik heb onderzocht. Dit wezenlijke verschil maakt het lastig om de uitgangspunten en conclusies uit de bestaande wetenschappelijke literatuur te betrekken in mijn onderzoeksanalyse.
Ten slotte is geïnventariseerd welke lessen getrokken zouden kunnen worden uit de praktijk van de bijzondere rechtspleging voor de huidige wetgeving met betrekking tot arrestatie en berechting na noodtoestanden in Nederland en zijn enkele aanbevelingen opgenomen.

1.6.5 De bijlagen

In de bijlagen zijn de uitwerkingen van gevonden en gebruikte gegevens opgenomen.
In bijlage 1 zijn de geraadpleegde bronnen opgenomen. Bijlage 2 bestaat uit een kort overzicht van biografische gegevens van alle functionarissen betrokken bij de berechting in de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden.
In bijlage 3 is de tekst van de Besluiten D61-D64, het Tribunaalbesluit en het Besluit Politieke Delinquenten opgenomen, met hierin verwerkt de aanvullingen en wijzigingen op deze besluiten. In de bijlagen 4-10 is de informatie verkregen bij de kwantitatieve analyse, zoals opgenomen in Deel II van deze studie, uitgewerkt. Tot slot is een index is opgenomen als bijlage 11.

1.7 Verantwoording van het bronnenonderzoek

1.7.1 Zoektocht naar de zittingsdossiers van de rechtspraak in Groningse zaken

Voor de kwantitatieve analyse van de berechting in de Kamer Groningen heb ik om te beginnen alle tot nu toe bekende dossiers geanalyseerd van de zaken berecht door de Kamer Groningen. Hierbij heb ik de tenlastelegging, de kwalificatie van de bewezenverklaring, de strafeis, het vonnis, inclusief de motivering (indien aanwezig) en de reacties op de verweren verwerkt in een speciaal hiervoor samengestelde database. Deze database is ontwikkeld door H. Elgersma, medewerker ICT bij de rechtbank in Leeuwarden. Tevens heb ik de rapportages over de verdachten, de motieven door de verdachten opgegeven en de positieve en negatieve adviezen over gratieverzoeken opgenomen. Daarnaast zijn gegevens over de gebruikte bewijsmiddelen en bijzondere documenten, aangetroffen in de dossiers, verwerkt. Bij sommige zaken was de database niet uitgebreid genoeg en zijn in een aanvullend Word-document extra gegevens opgenomen. Ook heb ik alle cassatiedossiers van de zaken berecht door de Kamer Groningen op dezelfde wijze geanalyseerd, evenals dossiers van het Bureau

[48] Archief Wettendossiers, inv. nr. 261.

Opsporing Oorlogsmisdadigers Assen van verdachten berecht door de Kamer Groningen. De dossiers van dit Bureau zijn opgenomen in het Centraal Archief bijzondere rechtspleging. De dossiers van de andere Bureaus voor opsporing van oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers zijn niet hierin opgenomen, noch de dossiers van Commissies tot Opsporing van Oorlogsmisdadigers.[49]
De zoektocht naar alle dossiers van zaken berecht door de Kamer Groningen leek eenvoudig, maar bleek soms vrij lastig te zijn.
In de eerste plaats was soms een verdachte berecht in Groningen en vervolgens in cassatie gegaan. In een aantal gevallen was de zaak vervolgens voor een nieuwe behandeling door de Bijzondere Raad van Cassatie doorgestuurd naar het Bijzonder Gerechtshof Arnhem of het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam. Het dossier stond dan in de database niet bekend als dossier van het BG (Bijzonder Gerechtshof) Groningen, maar als BG Arnhem of BG Amsterdam.
In de tweede plaats bleken dossiers uit Groningen, doorgestuurd naar de Bijzondere Raad van Cassatie, soms niet te zijn teruggestuurd. Ook stonden deze dossiers dan niet bekend als dossiers van het BG Groningen, maar als dossiers van de Bijzondere Raad van Cassatie.
In de derde plaats is tijdens het ordenen van alle archieven van de bijzondere rechtspleging bij de Centrale Archief Selectiedienst (CAS) begonnen met het samenstellen van zogenaamde 'verzameldossiers'. In een dergelijk dossier moest alle informatie over één persoon gebundeld worden. Deze dossiers zouden dan bestaan uit de verhoren door de Politieke Opsporingsdienst (POD) en de Politieke Recherche Afdeling (de PRA), de dossiers in eerste aanleg, de dossiers in cassatie en overige stukken. Na een begin met deze ordening gemaakt te hebben, is dit project al snel stil komen te liggen omdat het samenvoegen van alle dossiers in één dossier veel te tijdrovend bleek. Er zijn daarom slechts duizend verzameldossiers vervaardigd. Bovendien is mij gebleken dat de samengevoegde dossiers niet altijd alles bevatten over de desbetreffende persoon. In een aantal gevallen bleken er naast de 'verzameldossiers' nog andere dossiers over een verdachte aanwezig te zijn in het archief van het CABR.
In de vierde plaats bleek het zeer moeilijk om de dossiers van de verhoren door de Canadese Field Security Service (FSS) uit de periode mei tot september 1945 te achterhalen. De FSS had, als dienst van de Geallieerde Bezettingsmacht van Nederland, een eigen belang bij het verkrijgen van informatie van en over kopstukken van de Duitse bezetter en haar Nederlandse handlagers. Hieronder werd ook een aantal functionarissen verbonden aan het Groningse Scholtenhuis, gerekend. Op basis van de juridische overeenkomst van 1 september 1944 kon de Canadian Field Security Service personen arresteren en gevangenhouden in de bevrijde Nederlandse gebieden. Het doel van de arrestaties en verhoren van de FSS was niet om informatie te krijgen over gepleegde misdrijven, maar om informatie te verkrijgen over geroofde kostbaarheden en kunstschatten, en vooral ook informatie te vergaren over eventuele haarden van verzet die door terroristische aanslagen de rust in Nederland zouden kunnen verstoren en pogingen zouden kunnen doen de fragiele Nederlandse staat omver te werpen. Uit de cartotheekkaarten van de strafgevangenis in Groningen bleek dat de FSS meerdere malen ex-functionarissen van het Scholtenhuis uit de gevangenis heeft meegenomen om te ondervragen. Zo hebben zij ook Arthur Thomsen, Ernst Knorr en Joseph Kindel verhoord. Deze personen zijn niet berecht, vanwege overlijden of ziekte, en de verhoordossiers van de FSS zijn dus de enige dossiers van deze personen. Uiteindelijk is gebleken dat de FSS bij vertrek uit Nederland alle dossiers heeft overgedragen aan het Bureau Nationale Veiligheid.[50] In de jaren na de oorlog zijn uit dit archief vele dossiers vernietigd. Er zijn nog slechts enkele dossiers aanwezig van personen van wie zeker is dat ze verhoord zijn door de Canadezen, of waar de Canadezen onderzoek naar gedaan hebben.[51] Helaas zijn de verhoren van A. Thomsen, E. Knorr en J. Kindel niet aangetroffen. Overigens is gebleken uit aantekening van G. de Kinkelder, oud-medewerker van het Nationaal Archief, overleden op 6 juni

[49] Archief COOM. In deze inventaris zijn ook de dossiers van de Bureaus Opsporing onderzoek opgenomen. Van 33 personen berecht in Groningen zijn in deze inventaris dossiers te vinden.

[50] Archief BNV, de inleiding, p. 20-22; B. de Graaff, From Security Threat to Protection of Vital Interests: Changing Perceptions in the Dutch Security Service,1945-91 in Conflict Quarterly, voorjaar 1992, p. 13; Louis Einthoven, *Tegen de stroom in. Levende vissen zwemmen tegen de stroom in, alleen de dooie drijven mee,* (Apeldoorn, 1974), pp. 185-199.

[51] Archief BNV, inv. nr. 2472 Heinrich Bordeaux, 2521 Siert Bruins, 3224 Helmuth Johann Schäper, 3279 Zacharias Sleijfer, 3315 Egbert Springelkamp en 3317 Boele Hendrik Staal.

2013, dat in 1985 twee dossiers betreffende A. Thomsen uitgeleend zijn aan L.A.R.J. de Beaufort, landelijk officier van justitie voor de opsporing van oorlogsmisdadigers. Dit lijkt mij merkwaardig, aangezien Thomsen in juli 1945 al is overleden en dus niet meer opgespoord hoefde te worden. Helaas kreeg ik deze aantekeningen pas onder ogen na het overlijden van G. de Kinkelder.[52]

1.7.2 Verantwoording van de overige geraadpleegde bronnen

Naast de dossiers van de zaken berecht door de Kamer Groningen waren het parketregister van het Openbaar Ministerie bij de Kamer Groningen, het rolboek van de Kamer Groningen, het register van cassaties van zaken uit Groningen en de rolboeken van de vijf Tribunaalkamers in Groningen belangrijke onderzoeksbronnen.[53]
Voor een completer beeld van de bijzondere rechtspleging heb ik daarnaast uitgebreid onderzoek gedaan in literatuur, wetgeving, de Handelingen van de Staten-Generaal, jurisprudentie en archieven aanwezig in het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, de Groninger Archieven, het Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen, Het Tresoar in Friesland, het Nationaal Archief, het Brabants Historisch Informatiecentrum, het Ministerie van Justitie en de Rechtbank Groningen. Verder heb ik gebruik gemaakt van informatie via internet en gesprekken met familieleden van de bijzondere raadsheren, de bijzondere militaire raadsheren en deskundigen van verschillende instellingen.

1.8 De belangrijkste literatuur over de bijzondere rechtspleging

In de afgelopen jaren zijn vele studies, boeken en artikelen verschenen over de bijzondere rechtspleging.

Het standaardwerk tot 1978 was het proefschrift van **W.M.E. Noach**, *De bijzondere rechtspleging Straf en Tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, uitgekomen in 1948.[54]
In deze publicatie heeft Noach alle vormen van straf- en tuchtrechtelijk optreden beschreven. Dus niet alleen de rechtspleging door de Bijzondere Gerechtshoven, maar ook de maatregelen opgelegd door de Tribunalen en de buitengerechtelijke voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling. Noach schreef zijn proefschrift toen de bijzondere rechtspleging nog in volle gang was. Hij is uitgebreid ingegaan op de afwijkingen van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Rechterlijke Organisatie.[55] Hierbij richtte de kritiek zich vooral op artikel 3 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht: het buiten werking stellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht: *'Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgaande wettelijke strafbepaling'*. Over het benoemen van Tribunaalberechting als tuchtrecht schreef hij: '*Niemand neemt het idee van tuchtrecht serieus.'*[56]

De Amerikaan **H.L. Mason** promoveerde in 1951 aan de faculteit van Politieke Wetenschappen van Columbia University op het proefschrift *The purge of the Dutch quislings. Emergency justice in the Netherlands.* Hij heeft in dit proefschrift mede geput uit zijn eigen ervaringen en zijn eigen onderzoek in 1944-1949. Hij was van september 1944 tot 1946 in Nederland gestationeerd als militair inlichtingenofficier van het Amerikaanse leger. Daarna deed hij in 1948 en 1949, vanuit het Modderman Instituut aan de Universiteit van Leiden, onderzoek naar de bijzondere rechtspleging en de zuivering in Nederland na de Tweede Wereldoorlog.[57] Naast de berechting door de Bijzondere

---

52 Volgens deze aantekeningen betrof het doos 5, dossier nr. 520/1945 en doos 15, dossier nr. 1044/1946 uit het BOOM archief; deze nummering is niet meer terug te vinden.
53 Archief CABR, inv. nr. 78127, 78128, 112922, 112923, 78075-78083, 78214-78215, 78199, 78213, 78200-78204, 78216, 78220, 78221, 78207-78212.
54 W.M.E. Noach, *De bijzondere rechtspleging. Straf en tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, 's-Gravenhage, 1948.
55 Noach 1948, p. 164.
56 Noach 1948, p. 69-71.
57 H.L. Mason, *The purge of the Dutch quislings. Emergency justice in the Netherlands*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1952, voorwoord.

Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie beschrijft Mason ook uitgebreid de tribunaalberechting, de buitengerechtelijke afdoening en de zuivering.[58]

Het standaardwerk sinds 1978 over de bijzondere rechtspleging is het boek van. **A.D. Belinfante** getiteld *In plaats van Bijltjesdag*.[59] Geïnteresseerd als ik was door alles wat samenhing met de Tweede Wereldoorlog, kocht en las het boek van A.D. Belinfante al in 1978. Het verbijsterde mij toen, dat ik nooit eerder over de naoorlogse berechting nagedacht had, maar vooral dat ik er nooit eerder over gehoord had. Voor dit boek heeft Belinfante voor wat de jurisprudentie betreft, volstaan met het doorwerken van de gepubliceerde jurisprudentie.[60] Overigens noemt hij zijn werk zelf een geschiedkundig werk en heeft hij om die reden op verschillende juridische aandachtpunten niet al te diep willen ingaan.[61] Belinfante heeft voor zijn boek geen onderzoek gedaan in de vele duizenden dossiers, maar zich 'beperkt' tot gedrukte bronnen. Deze 'beperking' heeft een boek opgeleverd met een schat aan gegevens over de bijzondere rechtspleging. Daarbij heeft hij ook zijn eigen ervaringen als functionaris van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, opgenomen in zijn boek. Hij heeft uitgebreid de totstandkoming van de bijzondere rechtspleging beschreven, inclusief het Tribunaalbesluit en inclusief de buitengerechtelijke afdoening volgens Besluit F280.
A.D. Belinfante werd kort na de oorlog benoemd tot jurist voor wetgeving en beleidszaken bij het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging van het Ministerie van Justitie. In die functie was hij nauw betrokken bij de beleidsmatige kant van de bijzondere rechtspleging. Hij was als jurist betrokken bij het opstellen van regelgeving betreffende de bijzondere rechtspleging en notuleerde de vergaderingen van de procureurs-fiscaal. Ook stelde hij de achtereenvolgende concepten van wet K450 samen, zo blijkt uit het wettendossier van deze wet.[62] Aangezien hij deelgenomen heeft aan de beleidsontwikkeling op het gebied van de bijzondere rechtspleging, had A.D. Belinfante een voorsprong op anderen die geschreven hebben over de bijzondere rechtspleging.

In 1989 verscheen het proefschrift *'Snel, Streng en Rechtvaardig'. De afrekening met de 'foute' Nederlanders* van **P. Romijn**.[63] Romijn gaat uitgebreid in op de relatie tussen de regering en de (oud-)illegalen over bijzondere rechtspleging en de zuivering na de Tweede Wereldoorlog. Het centrale thema is de machtsstrijd achter de schermen tussen de regering en diverse groepen van oud-illegale werkers. Daarnaast beschrijft hij uitgebreid de werkzaamheden van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten bij de reclassering van de politieke delinquenten en de problemen die zich hierbij hebben voorgedaan.

J. Meihuizen beschrijft in 2003 in zijn proefschrift *Noodzakelijk Kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog* de berechting door de Tribunalen van economische collaborateurs.[64] De nadruk in zijn zeer omvangrijke studie ligt op de berechting door de Tribunalen van economische collaboratie. Over de praktijk van de berechting door de Bijzondere Gerechtshoven schrijft hij weliswaar niet uitgebreid, maar zijn observaties over de samenstelling van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie zijn zeer interessant en lezenswaardig.

H. Piersma behandelt in zijn proefschrift *De drie van Breda: Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap, 1945-1989* de wisselwerking tussen politieke besluitvorming en maatschappelijk debat.[65] In 2005 verscheen een Duitse studie over de bijzondere rechtspleging van de hand van **H. Führer**, gepromoveerd aan het Zentrum für Niederlande-Studien van de Westfaalse Wilhelms-

---

58 Mason 1952, p. 69-79: tribunaalberechting, p. 79-84: buitengerechtelijke afdoening, p. 85-139: zuivering.
59 Belinfante 1978, p. 14.
60 Belinfante 1978, p. 13, 14.
61 Belinfante 1978, p. 334.
62 Archief Wettendossiers, inv. nr. 134.
63 P. Romijn, *Snel, streng en rechtvaardig. De afrekening met de 'foute' Nederlanders*, proefschrift, Olympus Amsterdam, 1989.
64 J.P. Meihuizen, *Noodzakelijk Kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog*, uitgeverij Boom, Amsterdam 2003.
65 H. Piersma, *De drie van Breda: Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap, 1945-1989*, dissertatie Uitgeverij Balans Amsterdam, 2001.

Universität in Münster.[66] In zijn proefschrift *Nachspiel: die Niederländische Politik und die Verfolgung von Kollaborateuren und NS-Verbrechern* komt eveneens de samenhang tussen denken over oorlogsslachtoffers en de bestraffing van oorlogsmisdadigers naar voren. In beide studies wordt aangegeven hoe er een omslag plaatsvond in de opvattingen over de berechting van oorlogsmisdadigers. De beoogde strenge bestraffing, tot en met de doodstraf, maakte volgens deze auteurs onder invloed van een nieuwe humanitaire stroming in het strafrecht, maar vooral ook in de politiek, plaats voor de gedachte dat ook voor oorlogsmisdadigers de straf mede gericht moest zijn op herintegratie. Tegelijkertijd nam echter de gevoeligheid voor het leed van slachtoffers toe. Beide opvattingen kwamen in de periode 1969-1972 in Nederland met elkaar in botsing bij een hevige discussie over de vrijlating van de Drie van Breda.[67]

Bijzonder en zeer lezenswaardig is de in 2010 verschenen tweede uitgebreide druk van de publicatie *Bijzonder Gewoon. Het Centraal Archief bijzondere rechtspleging (1944-2010) en de 'lichte gevallen'*, van **Sjoerd Faber en Gretha Donker.** Dit was het eerste boek waarin uitsluitend aan de hand van de dossiers van het Centraal Archief bijzondere rechtspleging getracht is een inzicht te geven in de werking van de bijzondere rechtspleging. Sj. Faber en G. Donker geven met deze publicatie een aanzet '*om de nieuwsgierigheid te prikkelen naar de enorme rijke bron, die de dossiers in het Centraal Archief bijzondere rechtspleging zijn*'.[68]

Deze studie, die gebaseerd is op de dossiers van de berechting van de verdachten in de Kamer Groningen, gaat verder waar A.D. Belinfante gestopt is, namelijk op basis van de dossiers het beschrijven, het analyseren en het waarderen van de bijzondere rechtspleging in de praktijk. Voor een onderzoek naar de rechtspraak over oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen was het bestuderen van de gedrukte bronnen volstrekt onvoldoende. Slechts 17 sententies en arresten van Groningse zaken zijn gepubliceerd, de overige 784 sententies en arresten zijn niet in druk verschenen. Verder is van geen enkele zaak het hele zittingsdossier gepubliceerd. Deze studie gaat dus verder waar Belinfante gestopt is.
Voor dit onderzoek zijn alle sententie- en cassatiedossiers en de hierin aangetroffen bewijsmiddelen van deze sententies van één Kamer, de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, bestudeerd. Nog niet eerder zijn deze originele bronnen op deze manier onderzocht.
Het resultaat van mijn zoektocht ligt hier voor u.

---

66 H. Fühner, *Nachspiel: die Niederländische Politik und die Verfolgung von Kollaborateuren und NS-Verbrechern, 1945-1989*, Waxmann, 2005.

67 Ontleend aan de webpublicatie van I. de Haan, *Breuklijnen in de geschiedschrijving van de Jodenvervolging. Een overzicht van het recente Nederlandse debat*, p.35; H. Piersma, *De Drie van Breda. Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap 1945-1989*, uitgeverij Balans Amsterdam, 2005.

68 Sj Faber en G. Donker, *Bijzonder Gewoon. Het Centraal Archief bijzondere rechtspleging (1944-2010) en de 'lichte gevallen,* Uitgeverij Waanders Zwolle, tweede uitgebreide en gewijzigde druk 2010.

DEEL I CONTEXT VAN DE BIJZONDERE RECHTSPLEGING

HOOFDSTUK 2 DE WETGEVING TER VOORBEREIDING VAN DE BIJZONDERE RECHTSPLEGING

2.1 Problemen bij de juridisch-technische maatregelen ter voorbereiding op een eventuele oorlog 1937-1940

Pas in de jaren 1937 tot 1940 werd, met het oog op de toenemende dreiging vanuit Duitsland, getracht een aantal maatregelen tot stand te brengen voor het geval er een mogelijke schending van de neutraliteit van Nederland zou plaatsvinden, of voor het geval dat Nederland in een oorlog betrokken zou raken. Dit ging gepaard met uitbreiding van de noodwetgeving, met name op economisch terrein. In het kader van de voorbereiding van een oorlogseconomie werden onder meer (nood)wetten tot stand gebracht ter regulering van de goederenstroom, de bodemproductie, de industriële productie, de import en export en de distributie van goederen en levensmiddelen. Hoewel er wel economische noodmaatregelen uitgevaardigd werden, bleven juridisch-technische maatregelen ter voorbereiding op een eventuele oorlog achter. Deze maatregelen waren onvolledig of werden niet op tijd ingevoerd.

2.1.1 De Aanwijzingen van 1937: slecht verspreid en met een onhoudbare opdracht

Rond 1937 vond de regering het raadzaam om Aanwijzingen op te stellen voor ambtenaren voor het geval de neutraliteit van Nederland geschonden zou worden of het grondgebied bezet zou worden.[69] Deze Aanwijzingen moesten, behalve voor al het overheidspersoneel, ook voor het spoor- en tramwegpersoneel en voor het personeel der waterschappen gaan gelden. Het concept hiervoor werd samengesteld door een Commissie ingesteld door de ministers van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken en Defensie. Nadat het concept gereed was, ging het voor commentaar langs alle ministeries en werd het in mei 1937 door de ministerraad ongewijzigd goedgekeurd.[70] De Aanwijzingen waren gebaseerd op het Landoorlogreglement 1907 en de Nota betreffende de rechten en plichten van plaatselijke overheid en bevolking in geval van een vijandelijke bezetting**,** uit 1915.

Het Landoorlogreglement was het uitvloeisel van twee vredesconferenties in Den Haag, in 1899 en in 1907. Deze conferenties leidden tot een groot aantal verdragen over wanneer een oorlog 'gerechtvaardigd' is (het *ius ad bellum*), over ontoelaatbare strijdmethoden, en tot verdragen ter bescherming van niet (meer) strijdende partijen (het *ius in bello*). De Haagse Conventies codificeerden voor het eerst internationaal aanvaarde normen voor de methoden van oorlogvoering en in het bijzonder tot bescherming van hen, die niet of niet meer aan het gewapende conflict deelnemen. De belangrijkste elementen uit het Landoorlogreglement waren:

- De bezetter moet na de bezetting alles doen om de openbare orde en het openbaar leven te herstellen, met eerbiediging van de in het land geldende wetten (artikel 43 van het Landoorlogreglement).
- Het is verboden om onderdanen van het bezette land te dwingen mee te werken aan krijgsverrichtingen (artikel 6 onderaan van het Landoorlogreglement).
- Het bezettingsbestuur is wel bevoegd als feitelijke overheid op te treden maar het mag niet van de geldende wetten afwijken, behoudens overmacht (artikel 55 van het Landoorlogreglement).

In de tweede plaats was als basis voor de Aanwijzingen in 1937 gebruik gemaakt van de in 1915 verschenen Nota betreffende de rechten en plichten van plaatselijke overheid en bevolking in geval van een vijandelijke bezetting. Deze werd door de rijksoverheid in Nederland in 1915 opgesteld en verspreid. De reden voor het opstellen van deze nota waren de regelmatige schendingen van het Landoorlogreglement in België in de Eerste Wereldoorlog. Hoewel Nederland in de Eerste

---

69 PEC, Deel 7a en b, p 38-64.

70 PEC, Deel 7a en b, p 38-45**.** De volledige titel luidde: **'***Aanwijzingen betreffende de houding, aan te nemen door de bestuursorganen van het Rijk, de provinciën, de gemeenten, waterschappen, veenschappen en veenpolders, almede door het daar in dienst zijnde personeel en door het personeel in dienst bij spoor- en tramwegen in geval van een vijandelijke inval'.*

Wereldoorlog niet bezet was, wilde de regering dat het in geval van oorlog duidelijk was welke rechten en plichten de onderdanen zouden hebben.[71]

Het centrale thema van de Aanwijzingen was dat ambtenaren op hun post moesten blijven, in het belang van de bevolking, ter verzachting van de gevolgen van het oorlogsleed of om de gelijkmatigheid van de druk daarvan te bevorderen. Uit de tekst van de Aanwijzingen kan de conclusie worden getrokken dat het principiële standpunt van de regering was dat de houding van Nederlandse ambtenaren ten opzichte van een bezetter in het algemeen belang moest zijn. Medewerking aan Duitse maatregelen mocht alleen worden verleend '*in het belang van de bevolking, ter verzachting van de gevolgen van het oorlogsleed of om de gelijkmatigheid van de druk daarvan te bevorderen.*' In geval van conflict moesten ambtenaren niet hun ontslag nemen, maar medewerking weigeren en op hun post blijven. *'Eerst bij ontslag zal hij zijn post mogen verlaten.*'[72]
De termen in de Aanwijzingen waren echter vaag, want er mocht in 1937 niet al te duidelijk vermeld worden dat er een mogelijke bezetting van Duitse kant voorzien werd. Dat zou een inbreuk op onze neutraliteit inhouden en zou een bevriende natie, Duitsland, kunnen kwetsen.[73] De Aanwijzingen werden in de loop van 1937 en 1938 in zeer kleine kring verspreid. Waarom deze Aanwijzingen niet op grote schaal verspreid zijn, is niet duidelijk geworden. Mogelijk wilde men voorkomen dat de Duitse regering op de hoogte kwam van de inhoud ervan.[74] Gevolg was wel dat in de oorlog velen, onbekend met de Aanwijzingen, hun eigen houding tot de Duitse bezetter moesten bepalen.
In de praktijk bleek het opvolgen van de Aanwijzingen en het Commentaar ondoenlijk. Het weigeren van medewerking aan de Duitse bezetter, maar toch op de post blijven, werd door de buitenwereld in veel gevallen toch gezien als collaboratie. Bovendien werden tegen functionarissen die besluiten namen die de Duitse bezetter onwelgevallig was of die medewerking weigerden aan Duitse maatregelen, sancties genomen. Zo werden de raadsheren in Leeuwarden die besloten om een verdachte geen straf op te leggen omdat de verdachte de straf dan moest uitzitten in Kamp Erica bij Ommen, onmiddellijk door de Duitse bezetter ontslagen.[75] Ook stuitten vele acties van de Duitse bezetter ambtenaren tegen de borst. Ontslag nemen was dan een mogelijkheid om te ontkomen aan medewerking aan deze acties. Bij degenen die de Aanwijzingen wel kenden, de Hoge Raad, voorzitters van gerechtshoven, rechtbanken, burgemeesters en commissarissen van politie, is tijdens de oorlog dan ook grote verwarring ontstaan over de te volgen houding tegenover de bezetter. Velen hadden het gevoel dat ze zelf hun eigen beleid hierin moesten bepalen, zonder duidelijke instructies van de Nederlandse regering.[76]
In een poging de standpunten van de regering over de houding tot de bezetter beter bekend te maken, werd in mei 1943 via Radio Oranje een tien punten tellend 'Commentaar' op de Aanwijzingen aangekondigd.[77] De samenstellers van het 'Commentaar' waren terecht van mening dat de Aanwijzingen nauwelijks bekend waren. Bovendien leek in 1943 in het bezette Nederland de collaboratie met de Duitse bezetter hand over hand toe te nemen. Daarom vervaardigden de samenstellers, naar later is gebleken jhr. L.H.N. Bosch van Rosenthal, jhr. M.L. van Holthe tot Echten en J.H.W. Verzijl, het 'Commentaar'. De tekst hiervan werd verspreid via publicatie in alle illegale bladen in Nederland. Ook werd de tekst toegestuurd aan hoge ambtenaren en de burgemeesters van de grotere plaatsen.[78]

Lang niet iedereen kon echter de uitzendingen van Radio Oranje beluisteren tijdens de oorlog of illegale bladen lezen. In 1946 geeft de Bijzondere Raad van Cassatie in een arrest aan dat *'de Aanwijzingen en het in de oorlog gepubliceerde Commentaar – met het oog op de wijze, waarop deze*

---

71 Verburg 2001, p. 442-443.
72 L.G. Kortenhorst, *Was samenwerking met den vijand geoorloofd?*, uitgeverij Pax 's-Gravenhage, 1945, p. 22-31: Overzicht van de verplichtingen opgenomen in de '*Aanwijzingen*' en in het '*Commentaar*'.
73 deoorlog.nps.nl/page/personen/780053/J.J.G.+Boot?afl=2.
74 Verburg 2001, p. 447-449.
75 Hermans 2003, p. 115-128.
76 L.G. Kortenhorst, *Was samenwerking met den vijand geoorloofd?*, uitgeverij Pax 's-Gravenhage, 1945, p. 21; Verburg 2001. p. 446-447.
77 PEC, Deel 7a en b, p 38-64; p. 58-66.; Sinke 2009 2009, p. 182-184.
78 PEC, Deel 7a en b, p.52.

instructies aan de ambtenaren zijn tot stand gekomen – met grote behoedzaamheid worden gehanteerd.'[79]

2.1.2 Een niet bij het Parlement ingediende wet op het Staatsnoodrecht

Nederland kende voor 1940 geen objectief geschreven staatsnoodrecht, vastgelegd in wetgeving. In bijna alle Europese staten was aan het einde van de negentiende eeuw nationale wetgeving tot ontwikkeling gekomen waarin een bijzondere rechtstoestand werd geschapen voor situaties van oorlog, oorlogsgevaar of binnenlandse onlusten die de in- of uitwendige veiligheid van de staat zouden bedreigen.[80]

In 1939 besloot de regering advies te vragen over juridische maatregelen voor een eventuele noodtoestand, namelijk voor het geval een vijandelijke mogendheid de al 140 jaar bestaande neutraliteit van de Nederlandse staat niet zou respecteren. Prof. mr. dr. G. van den Bergh, hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en raadsadviseur in buitengewone dienst van het departement van Justitie, werd in 1939 gevraagd om een advies op te stellen. Uit het verhoor van professor G. van den Bergh door de Parlementaire Enquêtecommissie op 30 juni 1948 bleek dat hij niet alleen adviezen gegeven had over het objectief staatsnoodrecht, maar zelf een voorontwerp van wet *'tot voorziening in een mogelijken noodtoestand van den Staat (Staatsnoodwet*)' opgesteld had. Dit voorontwerp was begin 1940 klaar. Daarna had hij over zijn voorontwerp besprekingen gevoerd met diverse ministers. G. van den Bergh bevestigde dat er in deze gesprekken bij de ministers absoluut geen sprake was van een gevoel van urgentie om een wet op het staatsnoodrecht aan te nemen, noch van ideeën om in de nabije toekomst gebruik te maken van staatsnoodrecht. De gesprekken naar aanleiding van zijn voorontwerp leken volgens G. van den Bergh een louter theoretische exercitie. In Nederland was in regeringskringen nog nauwelijks gedacht over een vorm van staatsnoodrecht voor Nederland. Wel was er door Nederlandse staatsrechtgeleerden al tientallen jaren over staatsnoodrecht gepubliceerd.[81] Maar deze publicaties hadden bij politici nauwelijks weerklank gevonden.
Het voorontwerp werd pas behandeld in de ministerraad van april 1940. Hoewel in april 1940 Noorwegen al was aangevallen, leek er binnen de regering geen enkele behoefte te bestaan om spoedig tot goedgekeurd wettelijk staatsnoodrecht te komen. Het voorontwerp werd niet met enige spoed door de Raad van State getoetst, noch door de beide Kamers goedgekeurd. De toenmalige Nederlandse regering vond dat zij de normale route van een wetsontwerp moest volgen en dat er niets overhaast moest worden. De gedachte bij de leden van de regering was, ondanks de overrompeling van Polen, Noorwegen en Denemarken, dat Nederland een strijd tegen Duitsland lang kon volhouden. In de visie van de regering van die dagen kon de vijand door de Hollandse Waterlinie langere tijd worden tegengehouden.

Nu de regering in april en mei 1940 geen reden had gezien om deze ontwerpwet op het staatsnoodrecht in hoog tempo voor te leggen aan de twee Kamers van de Staten-Generaal, ontbrak het Nederland dus aan objectief geschreven staatsnoodrecht in de jaren daarna toen Nederland vanuit Londen geregeerd moest worden.[82] De wet op het staatsnoodrecht was toen nog niet eens ingediend bij de Staten-Generaal.
De Duitsers vielen op 10 mei 1940 Nederland binnen. Al snel bleek dat, door het gebruik van parachutisten en vliegtuigen, de oorlog een heel andere wending zou krijgen dan men zich had voorgesteld. Van een verdediging achter de Hollandse Waterlinie was geen sprake meer, de Duitsers vlogen er gewoon overheen. Elke gedachte aan een veilige plek in Nederland bleek een illusie, met de vliegtuigen en parachutisten die deel uitmaakten van de Duitse troepenmacht.[83] De Duitse

---

79 Arrest BRvC, 22 juli 1946, *NOR 1946*, 528.
80 Brainich 1993, p. 7-19.
81 M.I. Prins, *Staatsnoodrecht*, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam 1911, p. 1-5, 54-55; Brainich 1993, p. 4; Sloot 2009, p. 53-54; Loof 2005, p. 64-68.
82 N. Cramer, *Wandelingen door de handelingen*, staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf 's-Gravenhage, z.d., p. 202-205; PEC, Deel 2a: p. 75-77 en 2b, p. 152-156.
83 De Jong, Deel 2 Neutraal, p. 121; PEC, Deel 2a, p. 55-57.

parachutisten werden overal gedropt, zelfs in het centrum van Den Haag bij Paleis Noordeinde, het verblijf van de Koningin.[84] Slechts vijf dagen na het begin van de Duitse inval capituleerde de opperbevelhebber van de land- en zeemacht, H.G. Winkelman.[85]

In Groot-Brittannië was de dreiging van de oorlog en de urgentie om noodmaatregelen te nemen wel gevoeld. Een week voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd in het Verenigd Koninkrijk de Emergency Powers (Defence) Act 1939 tot stand gebracht. Aanpassingswetgeving aan deze Emergency Powers Act werd telkens binnen zeer korte termijn door beide Kamers van het parlement geloodst (in 1940 zelfs binnen één dag).[86]

2.1.3 Verzuim om een volmacht van Staten-Generaal te vragen voor overdracht bevoegdheden in oorlogstijd

De regering had op 10 mei 1940 een verzoek om volmachten te krijgen kunnen indienen bij de Staten-Generaal '*voor de behartiging van de belangen van het volk*'.[87] Minister-president D.J. de Geer had op een telefonisch verzoek om naar de Kamer te komen tegen de voorzitter van de Tweede Kamer gezegd: '*Ik heb op het ogenblik wel wat anders te doen en bovendien begrijp ik niet, waarom de Kamer moet bijeenkomen: die heeft op het ogenblik niets te doen: dat is afgelopen op het moment; wij zijn niet in een toestand dat de Kamer behoeft bijeen te komen en het heeft ook geen nut*.'[88] Minister-president D.J. de Geer heeft verzuimd de Tweede Kamer een volmacht te vragen om te kunnen doorregeren buiten Nederland. Hierdoor heeft de Kamer geen uitgebreide bevoegdheden kunnen geven aan de regering voor het doorregeren in noodgevallen.[89] Dit in tegenstelling tot de Belgische en Noorse regering. De Belgische regering heeft op 10 mei 1940, samen met de beide Kamers, een door de koning bekrachtigde wet uitgevaardigd over overdracht van bevoegdheden in oorlogstijd.[90] Ook in Noorwegen is op de dag van de Duitse inval, 19 april 1940, in samenwerking met de Storting (het Noorse parlement) besloten de regering een verregaande volmacht te geven voor het behartigen van de belangen van het Noorse rijk en voor het nemen van maatregelen en beslissingen namens de Storting en de regering, met het oog op de veiligheid en de toekomst van het land.[91]

Een regering in ballingschap, zoals de Nederlandse regering in Londen was, was afhankelijk van de vraag of de lokale regering de regering in ballingschap op haar grondgebied erkende. De Britse regering erkende alle regeringen in ballingschap die zich op haar grondgebied bevonden. Bovendien kregen de regeringen in ballingschap toestemming om in Londen te verblijven van E. F. L. Wood, 1st Earl of Halifax, de Britse minister van Buitenlandse Zaken. Hij verzocht de regeringen zich in Londen te vestigen.[92] Na de erkenning van de regering kon deze pas onder bijzondere omstandigheden weer worden ingetrokken. Zolang een oorlog voortduurde was de intrekking van erkenning van een regering die zich in ballingschap bevond niet in overeenstemming met het volkenrecht.

De Parlementaire Enquêtecommissie 1940-1945 heeft na de oorlog over deze gang van zaken zijn grote verwondering uitgesproken. Naar haar idee had de regering aanwezig behoren te zijn op deze vergadering om de verbondenheid met het volk te benadrukken door een gezamenlijke verklaring uit te geven. De Parlementaire Enquêtecommissie concludeerde: '*De Nederlandse regering heeft in de bewogen meidagen van 1940 onvoldoende aandacht besteed aan het ongemeen grote belang van overleg met de Volksvertegenwoordiging. Geen der leden van het Kabinet heeft in de meidagen een concreet voorstel in die richting gedaan [voor het tot stand brengen van noodwetgeving].*'[93]

---

84 C. Fasseur, *Juliana en Bernhard, Het verhaal van een huwelijk. De jaren 1936-1956*, uitgeverij Balans Amsterdam, 2008, p. 75-77.
85 Korver 2004, p. 31-32.
86 Ontleend aan: Loof 2005, p. 58.
87 PEC, Deel 2a: p. 75-77 en Deel 2b: p. 152-156.
88 PEC, Deel 2a, p. 72-74 en Deel 2c, p. 526.
89 Brandhof 1986, p. 106-109 en daar genoemde literatuur; PEC, Deel 2a, p. 75-76 en Deel 2b, p. 152:-153.
90 Brandhof 1986, p. 106-107.
91 PEC, Deel 2a, p. 75.
92 Korver 2004, p. 42.
93 PEC, Deel 2a, p. 75.

2.1.4 De Nederlandse regering in Londen aangewezen op het subjectief staatsnoodrecht om te kunnen regeren

De regering zag zich in Londen onmiddellijk geconfronteerd met het feit dat uitvaardigen van wetgeving in overeenstemming met de bepalingen in de Nederlandse Grondwet niet mogelijk was. Volgens de normale gang van zaken moest de Raad van State adviseren over wetsontwerpen en de Staten-Generaal de wetten goedkeuren, alvorens ze konden worden getekend door de Koningin en de betrokken minister(s) en afgekondigd in het Staatsblad. Alleen dan waren wetten verbindend. Nu het niet mogelijk was om wetgeving vanuit Londen uit te vaardigen in overeenstemming met de Grondwet en de Nederlandse regering geen staatsnoodwet had, noch een formele volmacht bezat om alle maatregelen te nemen die noodzakelijk waren voor het doorregeren buiten Nederland, moest de regering een andere manier zoeken om wetgeving vanuit Londen mogelijk te maken.[94] De enige mogelijkheid was om deze wetgeving te baseren op het *subjectieve* staatsnoodrecht, het recht van een staat om in nood buiten de wetgeving om te kunnen regeren.[95]

De wetgever kan nooit alle noodsituaties voorzien en dus is er in het recht soms de behoefte aan een uitzondering: nood breekt immers wet.[96] Een regering kan dan teruggrijpen op het buitenwettelijke ongeschreven recht dat de staat toekomt, het subjectieve staatsnoodrecht. Het subjectieve staatsnoodrecht is echter wel begrensd, het is geen vrijbrief voor willekeur. De buitengewone omstandigheden die voorwaarde waren om subjectief staatsnoodrecht te kunnen inroepen, waren in de negentiende eeuw al gedefinieerd: een bedreiging van de veiligheid van de staat, de ontoereikendheid van de normale bevoegdheden, de aanwezigheid van een noodsituatie.[97]

De belangrijkste reden voor de Nederlandse regering vanuit Londen wettelijke besluiten uit te vaardigen, was om te voorkomen dat de Duitsers beslag zouden leggen op honderden miljoenen guldens aan deviezen van Nederlandse bedrijven en particulieren bij buitenlandse banken. J.R.M. van Angeren, in Nederland tot 13 mei 1940 secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie en in Londen achtereenvolgens ambtenaar en minister van het Nederlandse Ministerie van Justitie, heeft voor de Parlementaire Enquêtecommissie verklaard, dat men bij de totstandkoming van Wetsbesluit A1 nog niet doelbewust tot de constructie van wetsbesluiten was gekomen. Hem stond in mei 1940 nog niet voor de geest wat er met de wetsbesluiten moest gebeuren na de terugkeer van de regering naar Nederland na de bevrijding.[98] J.R.M. van Angeren verklaarde in zijn verhoor door de Parlementaire Enquêtecommissie in april 1948: *'Ik heb pas bij de voorbereiding van de Besluitwet A1 (Besluit houdende regels voor fiduciaire eigendomsovergang van vorderingen en bezittingen van personen buiten bezet gebied aan de Staat) voor het eerst gedacht aan het staatsnoodrecht*.'[99] Dat de secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie pas in Londen over het staatsnoodrecht is gaan nadenken, tekent het gebrek aan visie hierover bij de regering en hoge juridische ambtenaren in 1940.

P.S. Gerbrandy, minister van Justitie van de Nederlandse regering in Londen en vanaf september 1940 minister-president, wijdde zich pas in augustus en september 1940, als minister van Justitie, in twee nota's aan het vraagstuk van de wetgevende bevoegdheid van de regering in noodsituaties. Zijn conclusie luidde: *'Waar echter de Staten-Generaal door buitengewone omstandigheden niet in staat zijn aan de wetgevende taak deel te nemen, is de Koning bevoegd die taak zelfstandig uit te oefenen. Men pleegt dit soort wetgeving wel aan te duiden als Staatsnoodrecht.*'[100]

---

94 PEC, Deel 2a p. 75-77; Deel 5a, p. 13-16.
95 Sloot 2009, p. 54.
96 Sloot 2009, p.7; www.wetenschapsagenda.leidenuniv.nl/content_docs/...0511/10-loof.pdf.
97 Ontleend aan: Brainich 1993, 72-88; Loof 2005, p. 64-68.
98 PEC, Deel 2a, p. 163, 164.
99 PEC, Deel 2a, p. 163-166, en Deel 2c, p.184-185.
100 A.F. Manning en A.E. Kersten (red.), *Documenten betreffende de buitenlandse politiek van Nederland, 1919-1945, periode C Deel 1: 10 mei - 31 oktober 1940*, staatsuitgeverij 's-Gravenhage 1976, p. 324, 440-441.

De eerste wetsbesluiten, bekend als A1 t/m A5, waren bedoeld om de Nederlandse tegoeden te kunnen blokkeren op buitenlandse banken om vervolgens deze tegoeden als Nederlandse regering op te kunnen eisen. In het dossier dat de totstandkoming van wetsbesluit A1 bevat, bevinden zich schetsen voor een ontwerp van de afkondiging van deze wet op blauwe correspondentiebriefjes van Grosvenor House. Uiteindelijk bleek dr. M. van Blankenstein een Staatscourant bij zich te hebben, waarin zijn benoeming stond aangekondigd. Die krant is toen gebruikt voor de kop van de Nederlandse Staatscourant in Londen. Voor het Staatsblad had J.R.M. van Angeren zelf een ontwerp gemaakt. Uiteindelijk bleek dat de reder M.D. Valstar een Staatsblad bij zich had en gelukkig bleek het ontwerp van J.R.M. van Angeren te kloppen.[101]
In het parlement loze tijdperk, van mei 1940 tot 19 november 1945, zijn in het totaal 704 Koninklijke Besluiten in het Staatsblad en soms in de Staatscourant in Londen gepubliceerd.[102] De wetsbesluiten werden tijdens de oorlog aangeduid met een letter, corresponderend met het jaar waarin ze werden uitgevaardigd (A= 1940, B=1941, enzovoorts) gevolgd door een nummer. Volgens deze nummering waren *'D-Besluiten'* dus besluiten genomen in 1943. Na de oorlog zijn de aanvullingen en wijzigingen op deze besluiten tot en met 1951 eveneens met een letter aangeduid.[103]

2.2 Totstandkoming van 'herstelwetgeving' in Londen

2.2.1 Apart strafrecht of niet?

Al in een vroeg stadium van de oorlog, in 1941, realiseerde de regering in Londen zich dat er strafwetgeving opgesteld zou moeten worden om de velen die met de Duitse bezetter samenwerkten, na de oorlog te straffen.[104] Uit rapportages van zogenoemde 'Engelandvaarders'[105] over de situatie in bezet Nederland bleek dat de animositeit van de 'gewone' Nederlanders ten opzichte van NSB'ers en alle anderen die met de Duitse bezetter collaboreerden, groot was.[106] Bovendien werd duidelijk dat de Duitse bezetters samen met Nederlandse handlangers grove misdrijven begingen tegen Nederlandse burgers. De Duitse bezetters in Nederland zijn in de oorlog met grote regelmaat gewaarschuwd voor hun 'atrocities' door Franklin D. Roosevelt, president van de Verenigde Staten en Winston L.S. Churchill, premier van Groot-Brittannië, in 1942 en Jozef Stalin, leider van de Sovjet-Unie, in 1943. Daarna is over de bestraffing van oorlogsmisdadigers via Nederlandse ondergrondse kranten en via Radio Oranje met enige regelmaat geschreven en gesproken. De Duitsers hebben de uitzendingen van Radio Oranje gehoord, zoals een van de verdachten dat op de zitting ook volmondig toegaf.[107]

De regering in Londen heeft vanaf 1941 ideeën ontwikkeld over een wettelijke grondslag voor de bestraffing van Duitsers, handlangers van de vijand, NSB'ers en leden van pro-Duitse organisaties en collaborateurs. Na vele vergaderingen, adviezen, rapportages en discussies werden uiteindelijk in december 1943 vier wetsbesluiten vastgesteld die de bijzondere rechtspleging na de oorlog moesten regelen.[108] De totstandkoming van die wetsbesluiten heeft in Londen nogal wat voeten in aarde gehad. J.R.M. van Angeren, de samensteller van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten, schreef in een brief aan de Parlementaire Enquêtecommissie:

> *'Een van de belangrijkste punten van zorg voor de minister van Justitie in Londen was de voorbereiding van de maatregelen, nodig voor een berechting en een adequate bestraffing van de ontrouwen aan de zaak van het Vaderland en in het bijzonder van hen, die aan de vijand hand en spandiensten hadden verleend en zich, gebruik makend van de bezetting, aan personen en goederen hadden vergrepen.[109](…) Wat het*

---

101 Korver 2004, p. 16-29; De wetsbesluiten A1, A6 en A10; PEC, Deel 2c, p. 184-186; D.J. de Geer, *Verantwoording*, Den Haag Koster 1946, p. 17-19.

102 Brandhof 1986, p. 99.

103 Wetsbesluit D61 is bijvoorbeeld een wetsbesluit uit 1943. Tot 1950 is voor wetgeving samenhangend met in de oorlog genomen wetsbesluiten het systeem van letters als aanduiding voor de wetgeving gebruikt.

104 Belinfante 1978, p. 17.

105 Engelandvaarders: 'Engelandvaarders' waren Nederlanders die tussen juni 1940 en september 1944 ontsnapten uit bezet gebied en zich in Engeland aan de kant van de regering stelden, om de Duitse bezetting te bevechten. Zie ook: Archief Engelandvaarders.

106 De Jong, Deel 12 Epiloog eerste helft, p. 486.

107 Archief CABR, inv. nr. 71731.

108 Zie www.debijzondererechtspleging.nl voor de teksten van deze besluiten.

109 Archief van Angeren, inv. nr. 17.

strafrecht betreft was ik na ampele overweging tot de conclusie gekomen, dat zoveel mogelijk kon en moest worden vastgehouden aan de bestaande Nederlandse Strafbepalingen en dat het formuleren van bijzondere strafbepalingen zo enigszins mogelijk achterwege moest blijven.'[110]

J.R.M. van Angeren kon nauwelijks op enige juridische ondersteuning rekenen bij het opstellen van deze wetsbesluiten. De Britse strafrechtspleging week namelijk te veel af om met succes met Britse strafrechtjuristen te kunnen overleggen. Er waren wel enkele jonge juristen op het bescheiden departement van Justitie in Londen, maar zij hadden nauwelijks kennis van het strafrecht noch van het redigeren van wetteksten. Daarnaast was het probleem dat niet, zoals bij wetsontwerpen in Nederland, een oordeel kon worden gevraagd van juridische wetenschappers en deskundigen uit het veld, noch literatuur kon worden geraadpleegd. Wel won J.R.M. van Angeren informatie in over de plannen bij zijn Noorse en Belgische collega's Teye Wold en A.L.P.G. Delfosse, die beiden in eigen kring met het vraagstuk bezig waren en hij hield met hen regelmatig langdurige besprekingen.[111]

Hoewel van J.R.M. van Angeren streefde naar berechting binnen het commune strafrecht, was de regering een andere mening toegedaan. De regering vond dat er wel degelijk nieuw recht moest komen voor snelle en strenge berechting van degenen die ten tijde van de oorlog misdrijven hadden gepleegd. De regering wilde echter een rechtspraak naast de gewone rechtspraak, aangezien niet duidelijk was of de rechters in het bezette Nederland wel 'vaderlandslievend' genoeg waren om de bijzondere rechtspraak op zich te nemen. Uit berichten uit Nederland leek het of een deel van de rechters zich niet voldoende onafhankelijk opstelde ten aanzien van de Duitse bezetter. Ook was de regering van mening dat de voorzieningen in het commune strafrecht niet voldoende waren voor een snelle en doeltreffende berechting van allen die met de Duitse bezetter gecollaboreerd hadden of onder de macht van de Duitse bezetter misdrijven gepleegd hadden.
De regering wilde bovendien een aantal nieuwe delictsomschrijvingen toevoegen en de strafmaten van bestaande delictsomschrijvingen verzwaren. Tot slot wilde de regering de doodstraf herinvoeren.[112] P.S. Gerbrandy verwoordde het regeringsstandpunt in een radiotoespraak op 21 april 1945 voor Radio Oranje als volgt: '*Er zal geen eigenrichting zijn maar berechting in naam van de Koningin. In het nieuw bepaalde buitencommune strafrecht is ook de doodstraf weer opgenomen. (…) Geen verrader zal zijn verdiende loon ontgaan*'.[113] Hij adviseerde Nederlandse burgers in bezet gebied om informatie over misdrijven op te schrijven voor gebruik in strafzaken na de oorlog.[114]

2.2.2 Adviezen over de conceptwetgeving voor de bijzondere rechtspleging [115]

In 1942 was een eerste concept voor wetgeving van de bijzondere rechtspleging gereed. De regering vroeg vervolgens aan drie in Londen ingestelde adviescolleges om deze conceptwetgeving te beoordelen. Dit ter vervanging van het advies van de Raad van State en de behandeling in de Staten-Generaal

2.2.2.1 De Studiegroep voor Reconstructieproblemen

In de zomer van 1941 werd in Londen mede op initiatief van J.J. van Houten en P. Rijkens de Studiegroep voor Reconstructieproblemen opgericht. Van deze studiegroep maakten vooraanstaande vertegenwoordigers uit verschillende geledingen van de Nederlandse samenleving in Londen deel uit. Deze studiegroep voor juridische en staatkundigen problemen voor na de mogelijke bevrijding stond onder leiding van P. Rijkens. De studiegroep bestond aanvankelijk uit 22 personen, en werd geleidelijk uitgebreid tot 37. Het doel van de studiegroep was om plannen te ontwikkelen voor de reconstructie van het naoorlogse Nederland. De bedoeling was dat deze plannen zouden dienen als uitgangspunt voor in Londen op te stellen wetsbesluiten.[116]

---

110 Archief van Angeren, inv. nr. 17.
111 Archief van Angeren, inv. nr. 17, 23.
112 Archief AOK, inv. nr. 1330.
113 Archief AOK, inv. nr. 1332; PEC, Deel 7a-b, p. 392-433 over Radio Oranje.
114 Archief AOK, inv. nr. 1332.
115 Archief Mouton, inv. nr. 20.
116 Belinfante 1978, p. 21.

Op 18 augustus 1942 stelde de Studiegroep voor Reconstructieproblemen een rapport op over de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven na de oorlog. In dit rapport gaf de Studiegroep als advies, dat er geen nieuw strafrecht nodig was. De Studiegroep was van mening dat militaire rechtspraak kon worden toegepast op basis van de nog steeds bestaande staat van beleg.[117] Bovendien moest zo veel mogelijk worden vastgehouden aan de bestaande Nederlandse strafbepalingen en zou het formuleren van bijzondere strafbepalingen achterwege moeten blijven.

Al in 1941 hadden J.J. van Houten, secretaris en kabinetschef van de minister van Marine in Londen, en P. Rijkens, onderdirecteur Unilever in Londen, een nota geschreven, waarin zij stelden dat er *geen nieuwe strafmaatregelen* nodig zouden zijn voor de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven buiten de bepalingen van het Wetboek van Strafrecht. J.J. Van Houten stelde daarnaast in een nota dat ook burgers berecht zouden kunnen worden volgens het militaire strafrecht, aangezien Nederland sinds 19 april 1940 in staat van beleg verkeerde. Minister-president D.J. de Geer had op de dag van de inval van de Duitsers in Noorwegen en Denemarken voor heel Nederland de staat van beleg afgekondigd. Hiermee werden alle burgerlijke wetten opgeschort en het hoogste gezag kwam in handen van de militaire leiding. Onder het daarna geldende militair strafrecht konden ook burgers berecht en ter dood veroordeeld worden, indien de veiligheid van de staat toepassing van de doodstraf eiste.[118]

2.2.2.2 De Ministeriële Commissie Terugkeer

De zogenoemde terugkeervraagstukken vormden een belangrijk deel van de problemen waarvoor de Nederlandse regering in Londen zich geplaatst zag. Met deze term werd bedoeld de voorbereiding van de wetgeving voor het herstel van Nederland na de bevrijding en wetgeving voor de berechting van allen die met de Duitse bezetter hadden samengewerkt en onder de macht van en samen met de Duitse bezetters misdaden hadden gepleegd.
Om de terugkeervraagstukken zo nauwgezet mogelijk te bestuderen, kwam in de vergadering van de raad van ministers van 27 mei 1941 de vraag aan de orde of hiervoor een afzonderlijke ministeriële commissie moest worden ingesteld. Na een voorstel van minister-president P.S. Gerbrandy op 10 juli 1941, vond op 25 augustus 1941 de eerste vergadering van de commissie plaats. Volgens het voorstel van de minister-president bestond de commissie uit de vier bewindslieden die het meest betrokken waren bij het treffen van voorbereidingen voor Nederland na de oorlog.[119] De bedoeling was dat de commissie zich bezig zou gaan houden met de militaire en staatkundige organisatie, de 'overgangstoestand', de zuivering van de politie, de berechting van verraders, de afzetting van ongewenste ambtenaren en de organisatie van een snel en krachtige werkende staatsdienst.[120]
De Ministeriële Commissie Terugkeer had geen officiële status. De bedoeling was dat zij zich uitsluitend bezig zou houden met de voorbereiding van administratieve maatregelen. Na deze voorbereiding zouden ambtenaren van de ministeries van Marine, Justitie, Algemene Zaken, Oorlog en Economische Zaken deze zaken 'tot in details' moeten uitwerken. Vervolgens zouden de hieruit voortvloeiende voorstellen worden gerapporteerd aan de regering en Koningin Wilhelmina. De commissie hield zich echter gaandeweg steeds meer bezig met beschouwingen over staatkundige aangelegenheden, zonder tot besluitvorming te komen.[121]

De Ministeriële Commissie Terugkeer adviseerde over de conceptwetgeving voor de bijzondere rechtspleging als volgt. De commissie vond dat er in het Wetboek van Strafrecht voldoende mogelijkheden waren om de 'politieke delinquenten' te berechten.[122] Zij vond een nieuwe bijzondere

---

117 Belinfante 1978, p. 21.
118 Wetboek van Militair Strafrecht, artikel 45.
119 PEC, Deel 5a, p. 139-142.
120 Van de Ministeriële Commissie Terugkeer hebben gedurende kortere of langere tijd de volgende personen deel uitgemaakt: minister-president P.S. Gerbrandy en de ministers J.W. Albarda, J.R.M. van Angeren, J. van den Tempel, G.J. van Heuven Goedhart, J. Th. Furstner, O.C.A. van Lidt de Jeude, H. van Boeijen, P.A. Kerstens en J.A.W. Burger. Prins Bernhard, die regelmatig de vergaderingen bijwoonde, had slechts een adviserende stem.
121 www.niod.knaw.nl/documents/publicaties/Schoonoord_HetCircusKruls.pdf, p. 37.
122 Archief Mouton, inv. nr. 20.

rechtspleging daarom niet nodig. In haar ogen was bij de naoorlogse berechting een belangrijke rol weggelegd voor artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht: hulpverlenen aan de vijand. Het deelnemen aan verenigingen als de Nationaal Socialistische Beweging was volgens de Commissie niet strafbaar ex artikel 140 Wetboek van Strafrecht.[123] Het advies luidde om uit praktische overwegingen leden van de NSB en aanverwante organisaties (zij schatten dit aantal op 100.000) niet voor de rechter te brengen, maar een administratieve maatregel op te leggen. Het buiten werking stellen van artikel 1 lid 1 van het Wetboek van Strafrecht had hun instemming. Landverraders moesten na de oorlog gestraft, aldus de commissie.[124] Als dat het buiten werking stellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht met zich meebracht, *'dan moet dat maar*'.[125] Als de regering het buiten werking stellen van artikel 1 lid 1 niet aanvaardbaar achtte, kon ze volgens de commissie kiezen voor berechting door militair rechterlijke colleges. Wel stelde de commissie dat de berechting snel en rechtszeker zou moeten zijn.
De openbaarheid van de rechtszitting moest verzekerd worden bij de berechting. Bovendien adviseerde de commissie dat de verhoren van 'politieke delinquenten' en getuigen moesten plaatsvinden vóór de zitting en niet meer op zitting. Dat spaarde tijd bij de berechting. Daarnaast wilde de commissie dat de artikelen 28, 50 en 51 Wetboek van Strafvordering betreffende het recht van de verdachte op rechtsbijstand en vrije correspondentie en vrij contact met zijn raadsman gehandhaafd zouden worden in de berechting van 'politieke delinquenten'. De strafmaxima in het Wetboek van Strafrecht en Wetboek van Militair Strafrecht waren volgens de commissie voldoende om 'politieke delinquenten' te berechten. Het toevoegen van de doodstraf als straf had de instemming van de commissie. Wel pleitte de commissie ervoor tijdig de invoering van de doodstraf aan te kondigen. Hierbij zou gewezen kunnen worden op het militair strafrecht. Volgens artikel 45 van het Wetboek Militair Strafrecht was in tijd van oorlog de doodstraf mogelijk, daar waar in het commune recht levenslang als hoogste straf in het Wetboek van Strafrecht opgenomen is. Tot slot drong de commissie aan op een aparte berechting van jeugdige delinquenten. Deze delinquenten waren, volgens de commissie, veelal onder pressie en met verdwaasde ouders op het politiek verkeerde pad gegaan. Volgens de commissie was voor hen een strafsanctie niet passend, maar een maatregel.[126]

2.2.2.3 De Buitengewone Raad van Advies

Om de Londense Besluitwetgeving aan een onafhankelijk orgaan voor te kunnen leggen, bij afwezigheid van de Raad van State, werd in 1941 in Londen de gedachte gelanceerd om een officieel adviescollege voor de Londense regering op te richten. Op 16 september 1941 vervaardigde minister Ch.J.I.M. Welter hierover een nota voor de regering. Ruim een maand later, op 30 oktober 1941, zond een aantal Nederlanders een 'adres' aan de regering. Daarin pleitten ook zij voor het oprichten van een college dat als verbindingsorgaan zou kunnen dienen tussen de regering en de in Londen verblijvende landgenoten.[127] De regering ging op deze voorstellen in en enige maanden later werd bij K.B. van 21 maart 1942 (C26) de Buitengewone Raad van Advies tot bijstand van de regering opgericht. De raad mocht alleen adviezen uitbrengen over wetsontwerpen die haar werden voorgelegd, en geen ongevraagd advies uitbrengen. In het totaal heeft de Buitengewone Raad van Advies 160 adviezen uitgebracht.[128]

De Buitengewone Raad van Advies heeft over het conglomeraat van de bijzondere strafrechtsplegingbesluiten in april 1943 een zeer uitgebreid advies uitgebracht.[129] In zijn advies gaf de raad aan gekant te zijn tegen het treffen van maatregelen in Londen, die de vrijheid van het Nederlandse volk om over eigen lot en toekomst te beschikken, aan banden zou leggen. De raad was

---

123 Sr, Artikel 140: lid 1*: Deelneming aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van misdrijven.* lid 2*: Deelneming aan de voortzetting van de werkzaamheid van een organisatie die bij onherroepelijke rechterlijke beslissing verboden is verklaard*.

124 Sr, artikel 1 lid 1*: Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling.*

125 Archief Mouton, inv. nr. 20.

126 Archief Mouton, inv. nr. 20.

127 PEC, Deel 5a, p. 100-101.

128 Brandhof 1986, p. 85-89; PEC Deel 5a, p. 100-118 en Deel 5 b, p. 38-46.

129 Archief AOK, inv. nr. 310; PEC, Deel 5a, p. 152-154.

van mening dat na de bevrijding een gedeelte van de wetsbesluiten door het parlement bekrachtigd zouden moeten worden. Het betrof onder andere het ontwerp Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61). Dit ontwerp zou dus in Londen *ontwerp* moeten blijven.[130] Het bestuursherstel zou volgens de raad zo veel mogelijk geregeld worden in overleg met vertegenwoordigers van het bezette Nederlandse volk. Volgens de raad zou het eerste kabinet na de bevrijding moeten bestaan uit een klein aantal ministers dat zich samen aan het regeringsbeleid zou kunnen wijden.

De Buitengewone Raad van Advies gaf aan ernstig bezwaar te hebben tegen het uitgesproken militair karakter van de ontwerpen. De Raad gaf de voorkeur aan het weglaten van het woord *militair* in de besluiten. Daarnaast stelde de raad dat in de gerechten geen militaire leden zitting zouden moeten hebben, zoals wel in de ontwerpbesluiten opgenomen was. De Raad stemde uitdrukkelijk in met het terzijde stellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht (geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgaande wettelijke strafbepaling), zoals geregeld in artikel 3 van het ontwerp Besluit Buitengewoon Strafrecht. Ook stemde de raad, na de besprekingen over de concept wetsbesluiten met de minister van Justitie, schoorvoetend in met het opzetten van een nieuwe bijzondere rechterlijke organisatie. De raad gaf in zijn advies over het ontwerp Besluit Bijzondere Militaire Gerechtshoven aan dat hij aanvankelijk meende dat de bestaande rechterlijke organisatie voldoende zou zijn voor de berechting van 'politieke delinquenten'. Maar na de argumenten van de minister van Justitie gehoord te hebben, accepteerde de raad het opzetten van een nieuwe bijzondere rechterlijke organisatie.

De raad begreep verder dat de berechting snel zou moeten geschieden, maar wilde wel een appèlmogelijkheid opgenomen zien in de ontwerpen, gezien de ernst van de misdrijven en de mogelijkheid om de doodstraf op te leggen. De raad adviseerde daarom om naast buitengewone rechtbanken één hof in te stellen, als appèlinstantie. Het appèl moest wel worden beperkt; het zou alleen moeten gelden voor zaken waarbij een doodstraf of levenslange gevangenisstraf zou worden opgelegd. In alle andere gevallen zou appèl alleen mogelijk moeten zijn na toestemming van de behandelende rechterlijke instantie. Cassatie zou, als er geen toestemming gegeven was in eerste aanleg, alleen mogen in het belang der wet. De raad achtte de cassatierechter niet de aangewezen rechter voor de beoordeling van de strafmaat in ernstige misdrijfzaken. Daarom was de raad van mening dat deze bevoegdheid uit het Besluit Bijzondere Rechtspleging verwijderd moest worden. De raad wilde bovendien het aantal rechters in eerste aanleg beperkt zien tot drie in plaats van de in het ontwerp opgenomen vijf rechters. De raad verzocht de regering dringend om een toelichting over het begrip '*ambtelijk bevel*' zoals opgenomen in het Wetboek van Strafrecht, op te laten stellen en in de wetsbesluiten op te laten nemen, in het licht van deze bijzondere rechtspleging.

Zoals gezegd adviseerde de raad verder om de geschatte 100.000 verdachten van collaboratie (leden van de NSB en aanverwante organisaties) uit praktische overwegingen niet voor de rechter te brengen, maar hun een administratieve maatregel op te leggen. Tijdens de besprekingen met de minister van Justitie over de ontwerpwetsbesluiten, bleek dat de minister niet ongenegen was de in artikel 26-28 van het ontwerp Besluit Buitengewoon Strafrecht opgenomen artikelen in een afzonderlijk ontwerp op te nemen. Hierdoor zou de berechting van leden, donateurs en andere sympathisanten van de NSB en aanverwante organisaties via een andere instantie kunnen geschieden en niet via de Bijzondere Gerechtshoven hoeven te lopen. Hieruit is in 1944 het Tribunaalbesluit voortgekomen.

Tot slot adviseerde de raad om ook vrouwen in rechterlijke functies te benoemen en gaf de raad aan dat de bijzondere raadsheren bezoldigd zouden moeten worden in overeenstemming met de bezoldiging van de gewone raadsheren.[131]

---

130 Belinfante 1978, p. 19.

131 Archief AOK, inv. nr. 310.

2.2.3 De uitvaardiging van de wetsbesluiten na de adviezen in 1943

De Buitengewone Raad van Advies was van mening dat hij zich op uitmuntende wijze van zijn taak had gekweten, maar de regering was woedend over de uitgebrachte adviezen en ging vervolgens op haar staatsrechtelijke strepen staan. De Raad werd volgens de regering niet geacht uitgebreide wijzigingen voor te stellen.

> *'Het is niet de taak van de Buitengewone Raad van Advies met dit soort voorstellen te komen. Het schijnt de Regeering principieel en staatsrechterlijk onjuist te zijn (om) nader met den Raad overleg te blijven plegen omtrent de door Haar naar aanleiding van 's Raads adviezen te nemen beslissingen. Het treffen van deze beslissingen is een aangelegenheid welke tot de uitsluitende bevoegdheden van de Regeering behoort, en het zoude derhalve een bedenkelijke verwatering betekenen van de grens tusschen de uitvoerende en de adviseerende macht om hieromtrent met de Raad overleg te blijven plegen nadat deze zijn oordeel terzake kenbaar heeft gemaakt*.'[132]

De regering besloot wel het woord 'militair' uit de ontwerpen te verwijderen en de oorspronkelijke artikelen 26-28 uit het Besluit Buitengewoon Strafrecht te halen. De rest van de adviezen, hoe mooi ook, weigerde de regering over te nemen.[133] Volgens de regering was het conglomeraat van bijzondere strafrechtsbesluiten onwerkbaar als het niet *tegelijk* en *tijdig* werd vastgesteld. Het advies om een gedeelte van de bijzondere wetsbesluiten pas na de oorlog te laten bekrachtigen door het parlement, was volgens de regering zeer onwenselijk. Uiteindelijk werden de besluiten over de bijzondere rechtspleging door de regering aangenomen en getekend door alle ministers, na stemming in de ministerraad van 22 december 1943. Dat alle ministers deze wetsbesluiten tekenden, was bedoeld om uiting te geven aan de eensgezindheid van alle ministers over deze besluiten. Op 4 september 1944, de dag van de bevrijding van het eerste Nederlandse grondgebied, werden deze besluiten in het Staatsblad gepubliceerd als:

- Besluit Buitengewoon Strafrecht (Stbl. D61)
- Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stbl. D62)
- Besluit Buitengewone Rechtspleging (Stbl. D63)
- Bijzonder Gratie-adviesbesluit (Stbl. D64)

Naast de op 22 december 1943 uitgevaardigde wetsbesluiten zijn ook concept-wetsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging opgesteld door anderen dan de regering. De in deze conceptvoorstellen opgenomen wijzigingen zijn niet overgenomen door de regering.[134]

2.3 Afwijkingen van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Rechterlijke Organisatie

2.3.1 Inleiding

De regering besloot in de wetsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging op een aantal punten af te wijken van het geldende strafrecht. Ook al stemde verschillende adviescolleges in met bepaalde afwijkingen, toch was het de vraag of deze afwijkingen grondwettelijk waren toegestaan. Hoe kan anders het recht op een eerlijk proces worden gegarandeerd als de regering per wetsbesluit de Wetboeken van Strafecht en Strafvordering terzijde kan schuiven? Daartoe is in de Grondwet het codificatieartikel opgenomen. De Grondwet geeft in dit artikel de wetgever opdracht algemene wetboeken voor het burgerlijk recht, het strafrecht, het burgerlijk procesrecht en het strafprocesrecht vast te stellen. Onder codificatie wordt verstaan het samenstellen en vaststellen van stelselmatige wetten in formele zin voor rechtsonderdelen van enige omvang, welke wetten binnen het nationale rechtsgebied overal gelijkelijk verbindende kracht bezitten.

Het bijeenbrengen van de voornaamste rechtsregels op elk van die terreinen in één wetboek maakt het systematiseren van de rechtsregels op dat gebied gemakkelijker. Zo wordt de toegankelijkheid van

---

132 PEC, Deel 5a, p. 102.

133 Brandhof 1986, p. 220-233; PEC, Deel 5b, p. 170-171.

134 Concept-wetgeving door de Buitengewone Raad van Advies, Archief AOK, inv. nr. 310, advies 46 h; J. Zaaijer, Archief AOK, inv. nr. 1310; J. Hollander Archief Hollander, inv. nr. 6, 9; Archief MG, inv. nr. 1303, I.P. Hooykaas, Archief MG, inv. nr. 1236, A.A.L.F. van Dullemen, Archief Wettendossiers, inv. nr. 1236, H. van Krimpen, Archief AOK, inv. nr.1334; A. Schalkwijk, Archief AOK, inv. nr.1334.

de geldende regels op elk rechtsgebied verbeterd, zodat iedereen gemakkelijker van die regels kennis kan nemen en bestuur en rechter deze beter kunnen toepassen. Op basis van dit codificatieartikel gelden het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht als algemene wetten voor het strafrecht. Dit houdt in, dat voor alle strafwetgeving in Nederland, voor alle artikelen waarin niet nadrukkelijk afgeweken wordt van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering, de in deze twee wetten opgenomen wettelijke regelingen gelden.
'De garantie van het recht op een eerlijk proces maakt als zodanig deel uit van de catalogus van grondrechten die, met de Franse Constitutie van 1789 als inspiratiebron, in feite sinds de Staatsregeling van 1798 en in elk geval tot de grondwetsherziening van 1983 onafgebroken de verzameling grondrechten uitmaakt waaraan traditioneel in de Nederlandse Grondwet aandacht wordt besteed. De gehele, gedetailleerde inhoudelijke regeling van het strafprocesrecht in de centrale systematische codificatie daarvan in het Wetboek van Strafvordering, is niet anders te beschouwen dan als één grote en uitgewerkte poging om in Nederlandse strafzaken aan een ieder die het aangaat een eerlijk proces te garanderen. De Grondwet geeft tot die centrale en systematische codificatie opdracht (thans artikel 107 Grondwet). Deze codificatieopdracht wordt niet door artikel 6 EVRM geëist, maar staat wel traditioneel in Nederlandse constitutionele teksten.'[135]
In de huidige Grondwet 2008 is het codificatieartikel opgenomen in artikel 107. Ook tussen 1945 en 1952 gold dit codificatieartikel, toen vastgelegd in artikel 157 Grondwet 1938. Dit betekende voor de besluiten over de bijzondere rechtspleging dat nadrukkelijk moest worden opgenomen waar de artikelen in deze besluiten afweken van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering. Bij alle artikelen, waarbij dit niet nadrukkelijk gebeurde, golden (en gelden) de bepalingen uit het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering.[136]

2.3.2 Afwijkingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61) van het Wetboek van Strafrecht[137]

Het Besluit Buitengewoon Strafrecht (BBS) week op een groot aantal punten af van het commune strafrecht. De meest ingrijpende bepaling was artikel 3 van Besluit D61, luidende: '*Het bepaalde in artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht blijft voor de werking van dit Besluit buiten toepassing.'* Dit betekende dat misdrijven die binnen de omschrijvingen van dit besluit vielen, berecht konden worden, ook als ze waren gepleegd vóór de afkondiging en bekendmaking van het besluit in Nederland.[138] Deze wijziging betekende een breuk met de sinds ruim een eeuw geldende basis van het strafrecht in Nederland: '*Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgaande wettelijke strafbepaling'* (art. 1 Sr). Na 1945 is het beginsel 'geen straf zonder wet' ook vastgelegd in artikel 16 Grondwet evenals in internationale verdragen.[139] 'Geen straf zonder wet' waarborgt de democratische legitimatie van de rechtspleging. Afwijking van artikel 1 betekent een fundamentele wijziging in het strafrecht.

Naast de terzijdestelling van artikel 1 Wetboek van Strafrecht weken ook andere artikelen (sterk) af van het commune strafrecht. In artikel 8 en 9 Besluit Buitengewoon Strafrecht werd de mogelijkheid tot ontzetting uit rechten uitgebreid, zowel in aantal als in tijd. Niet alleen kon men worden ontzet uit beroepen, maar ook uit beroepsgroepen. In artikel 11 werd de maximumstraf op een groot aantal misdrijven drastisch verhoogd. Tevens werd in dat artikel de mogelijkheid om de doodstraf op te leggen ingevoerd voor misdrijven waarop volgens het Wetboek van Strafrecht een straf van vijftien

---

135 Ontleend aan: R. de Lange, B.J.G. Leeuw, P.A.M. Mevis, *Grondwet en het recht op een eerlijk proces. Algemene verkenning en uitwerking voor het strafrecht,* Kluwer Alphen aan de Rijn, 2009, p. 20,21.

136 www.nederlandrechtsstaat.nl/grondwet/artikel.html?artikel=107&categorie=&auteur=&trefwoord=&1=1## artikel 107.

137 De tekst van Besluit D61 is te vinden in bijlage 3.

138 Groenhuijsen 2000, p. 153-170.

139 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden, zoals deze laatstelijk is gewijzigd bij de Wet van 10 juli 1995, Stb. 401, 402, 403 en 404; Universele Verklaring van de rechten van de mens, aangenomen in de Algemene vergadering van de Verenigde Naties (A/RES/217, 10 december 1948, artikel 11 lid 2; Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, 1952, Artikel 7; Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, New York, 16-12-1966, artikel 15;
Verdrag van Nice, Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, 18-12-2000, artikel 49 lid 1.

jaar of meer was gesteld.[140] De doodstraf mocht volgens artikel 11 lid 2 van het besluit alleen worden opgelegd als de rechters het misdrijf met '*eenparigheid van stemmen bewezen achten en de verdachte deswegen strafbaar was.*' In artikel 15 werd de 'Ne bis in idem'-regel, vervat in artikel 68 Wetboek van Strafrecht, buiten werking gesteld. Deze regel houdt in dat een verdachte niet tweemaal voor hetzelfde feit berecht of gestraft mag worden. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze regel wel weer geldig was tussen de verschillende rechterlijke instanties van de bijzondere rechtspleging. Binnen de Bijzondere Rechtspleging gold artikel 68 Sr. dus wel.
Uitbreidingen van strafbaarstellingen werden opgenomen in artikel 22 en 24 BBS. In artikel 22 werd 'hulpverlening aan de vijand' (art. 102 Sr) uitgebreid met '*het bevorderen of verspreiden van vijandelijke propaganda, ter beschikking stellen van geld, het verrichten van eenige daad ten voordeele van de vijand en het beletten, belemmeren of verijdelen van eenigen tegen den vijand gerichten maatregel.'* Hiermee werd de reikwijdte van artikel 102 aanmerkelijk vergroot. Ook het verbod in artikel 101 Wetboek van Strafrecht werd opgerekt. In artikel 24 BBS werd het verbod om vrijwillig in buitenlandse krijgsdienst te treden (art. 101 Sr) uitgebreid met het verbod om in vijandelijke staats- en publieksdienst te treden.

Naast deze aanvullingen op of wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht werd in het Besluit Buitengewoon Strafrecht (BBS) nog de strafbaarstelling van twee nieuwe misdrijven opgenomen, in artikel 26 en artikel 27 van het BBS. In artikel 26 werd *'blootstellen aan opsporing, vervolging, vrijheidsberoving of -beperking door of vanwege de vijand'* als misdrijf vastgelegd. Hieronder werd verraad gerekend.[141] Er waren vier opeenvolgende gradaties in artikel 26, opgenomen in lid 1 tot en met 4. In artikel 27 werd het wederrechtelijk een ander in zijn vermogen benadelen of zichzelf wederrechtelijk bevoordelen, strafbaar gesteld. In art. 28 BBS werd bepaald dat de gedragingen zoals omschreven in 26 en 27 gekwalificeerd werden als misdrijf.
Bijzonder was dat in het Besluit Buitengewoon Strafrecht twee mogelijkheden opgenomen werden om een daad onbestraft te laten. In artikel 10 werd bepaald dat bij een misdrijf, '*begaan om de vijand te benadelen of door of vanwege de vijand of diens helpers beraamde maatregelen te beletten, belemmeren of verijdelen'*, de rechter kan bepalen dat geen straf wordt opgelegd. Daarnaast werd in artikel 26 lid 5 opgenomen: '*Niet strafbaar is hij, die een feit gepleegd heeft met het oogmerk om aan door Ons gegeven wettelijke voorschriften te beantwoorden of om het algemeen belang te dienen*.'[142]

2.3.3 Afwijkingen in het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (D62) van de Wet op de Rechterlijke Organisatie[143]

In afwijking van de commune rechterlijke organisatie kende de bijzondere rechtspraak geen rechtbanken, maar alleen Bijzondere Gerechtshoven, geen hoger beroep, en in plaats van de Hoge Raad der Nederlanden een Bijzondere Raad van Cassatie.[144] Een Bijzonder Gerechtshof bestond niet uit drie maar uit vijf leden. Twee van deze leden waren militaire raadsheren. De andere drie leden moesten jurist zijn.[145] In tegenstelling tot de commune gerechtshoven kenden de Bijzondere Gerechtshoven een procureur-fiscaal in plaats van een advocaat-generaal en in iedere Kamer van een Bijzonder Gerechtshof had advocaten-fiscaal.[146] De procureur-fiscaal was bovendien belast met de uitvoering van de criminele justitie in bijzondere strafzaken, met uitsluiting van alle medewerkers van

---

140 Het invoeren van de doodstraf was voor J.M. van Bemmelen reden om te weigeren zitting te nemen in een Bijzonder Gerechtshof of de Bijzondere Raad van Cassatie. J.M. van Bemmelen, Auschwitz en de doodstraf, in: *NJB* 16 maart 1946, p.177-189.

141 Belinfante 1978, p. 27.

142 Over artikel 102 Sr van het Besluit Buitengewoon Strafrecht is in 1945 al een studie verschenen van de hand van D. van Eck. In dit boek getiteld *Het misdrijf van hulp aan den vijand, in verband met de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht,* analyseerde hij het Besluit Buitengewoon Strafrecht en gaf daarnaast, wat W.J.A.J. Duynstee in het voorwoord noemt, "*een leidraad voor de rechter, die voor ernstige beslissingen zal komen te staan, waarlangs hij kan voortgaan in den doolhof van vragen, waarin dit nieuwe recht hem plaatst."* Voor voorbeelden van de toepassing van deze artikelen zie: rubriek 7.6.1 en rubriek 7.6.4.

143 De tekst van Besluit D62 Besluit op de Bijzondere Gerechten is te vinden in bijlage 3.

144 Besluit D62, artikel 12 lid 2 en art 13 lid 1.

145 Besluit D62, artikel 10 en artikel 2 lid 1.

146 Besluit D62, artikel 2 lid 2, artikel 6 lid 1.

het 'gewone Openbaar Ministerie'[147] In afwijking van de gewone rechtspraak oordeelden de Bijzondere Gerechtshoven niet in hoger beroep over vonnissen, maar wezen vonnis in eerste aanleg.[148]

Een belangrijke afwijking van de normale gang van zaken was hoe de benoeming van raadsheren en militaire raadsheren was geregeld. Rechters en raadsheren worden voor het leven benoemd en kunnen niet ontslagen worden. De benoemingen in de Bijzondere Gerechtshoven waren echter tijdelijk, voor de duur van de instandhouding van deze bijzondere hoven.[149] Tot rechter konden worden benoemd mannen (in die tijd waren er nog geen vrouwen in de rechterlijke macht) die meester in de rechten waren, of doctor in de rechtswetenschappen.[150] De militaire raadsheren moesten officier zijn, behorende tot de beroeps- of reservedienst en moesten liefst een juridische graad hebben behaald.[151] De Bijzondere Gerechtshoven waren, met uitsluiting van andere militaire of burgerlijke rechterlijke instanties, bevoegd om misdrijven te berechten waarop het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing was.[152]

De Bijzondere Raad van Cassatie fungeerde bij de bijzondere rechtspraak als 'Hoge Raad' en dus niet als hoger beroepsinstantie. Wel was er een uitbreiding in de mogelijkheden van cassatie: naast vernietigen van een sententie op grond van een verkeerde toepassing van de wet of vormverzuimen kon de Bijzondere Raad van Cassatie de hoogte van een straf wijzigen, als deze niet geacht kon worden te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf, de omstandigheden waaronder het was begaan of de persoonlijke omstandigheden van de veroordeelde.

2.3.4 Afwijkingen in het Besluit Buitengewone Rechtspleging (D63) van het Wetboek van Strafvordering[153]

Volgens artikel 1 van het Besluit Buitengewone Rechtspleging (BBR, Besluit D63) waren, buiten de in dit besluit opgenomen afwijkingen, de volgende bepalingen van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing:

- Alle bepalingen van het eerste boek;
- De eerste tot en met zesde titel van het tweede boek;
- De eerste en derde tot en met achtste titel van het derde boek;
- De tweede tot en met vijfde titel van het vierde boek;
- Het vijfde boek en de tot uitvoering daarvan gestelde bepalingen.

De andere boeken en titels waren dus *niet* van overeenkomstige toepassing. Dat betekende dat de bijzondere bepalingen voor het rechtsgeding voor de politierechter, en voor de kantonrechter niet van toepassing waren. Het hoger beroep van uitspraken gold ook niet, evenals strafvordering ter zake van strafbare feiten waarvan de Hoge Raad in eerste aanleg kennis moest nemen, noch de vervolging en berechting van rechtspersonen, noch de rechterlijke bevelen tot handhaving van de openbare orde. Daarnaast kende het Besluit Buitengewone Rechtspleging een groot aantal ingrijpende afwijkingen van het Wetboek van Strafvordering. Vrijwel elk artikel bevat de zinsnede *'in afwijking van*'.

In artikel 10 werd, in afwijking van artikel 63 van het Wetboek van Strafvordering, met voorlopige hechtenis elke andere wijze van verzekerde bewaring gelijkgesteld. Hierdoor konden de 'politieke delinquenten' in bewaring worden gesteld in interneringskampen. Dergelijke kampen en die vorm van bewaring waren tot dat ogenblik onbekend in het Nederlandse strafrecht.[154] Dit artikel heeft grote gevolgen gehad na de oorlog. Meer dan honderdduizend mensen zijn op grond van dit artikel in

147 Besluit D62, artikel 17 lid 3.
148 Besluit D62, artikel 12 lid 1.
149 Besluit D62, artikel 3 lid 1 en 2.
150 Besluit D62, artikel 4 lid 1 en 2.
151 Besluit D62, artikel 4 lid 3.
152 Besluit D62, artikel 12 lid 1.
153 De tekst van Besluit D63, Besluit op de bijzondere rechtspleging is te vinden in bijlage 3.
154 Besluit D63, artikel 10.

interneringskampen opgesloten. Het 'voorarrest' in de bijzondere rechtspleging werd 'preventief' genoemd en kende geen begrenzing in tijd.

Volgens artikel 20 werd, in afwijking van artikel 129 Wetboek van Strafvordering, ook samenspanning tot een misdrijf vastgesteld als misdrijf.[155] In afwijking van artikel 160 Wetboek van Strafvordering was volgens artikel 26 een ieder verplicht van enig misdrijf waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing waren, onverwijld aangifte te doen. In artikel 160 van het Wetboek van Strafvordering gold dit slechts voor misdrijven voor zover daardoor levensgevaar wordt veroorzaakt of bij misdrijven genoemd in artikel 290-294 en 296 van het Wetboek van Strafrecht.[156]

Volgens artikel 6 stond in afwijking van artikel 20 Wetboek van Strafvordering cassatie alleen open voor de verdachte, indien hem daartoe toestemming was verleend. Als deze toestemming niet was verleend, dan kon de verdachte niet in cassatie. Dit betekende dat als het Bijzonder Gerechtshof in de sententie geen toestemming gaf voor cassatie, de sententie van hetzelfde hof de einduitspraak was.[157]

Ook was in afwijking van artikel 250 en 262 van het Wetboek van Strafvordering volgens artikel 31 lid 1 noch tegen kennisgeving van verdere vervolging, noch tegen de dagvaarding daarvan een bezwaarschrift toegelaten.[158]

Een verdachte kon volgens artikel 31 lid 2, in afwijking van artikel 255 van het Wetboek van Strafvordering na buitenvervolgingstelling, opnieuw ter zake van hetzelfde feit in rechte worden betrokken indien de eerste vervolging niet had plaatsgehad bij een Bijzonder Gerechtshof.[159] Indien alleen de verdachte beroep in cassatie had ingesteld, kon hij alleen bij eenparigheid van stemmen door de Bijzondere Raad van Cassatie tot een hogere straf worden veroordeeld.[160]

Volgens artikel 5 kon, in afwijking van artikel 12 Wetboek van Strafvordering, een rechtstreeks belanghebbende zich wenden tot het Bijzonder Gerechtshof waar de vervolging plaats zou moeten vinden, of door de voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie zou worden aangewezen, om een beklag te doen over niet-vervolgen.[161] Het venijn zit in de staart van dit artikel: in lid 3 staat dat een dergelijk beklag pas in behandeling kan worden genomen op een '*door Ons te bepalen datum*'. Deze datum was 27 januari 1949.[162] Na de Wijzigingswet H206 was in zeer dringende gevallen en na toestemming van de minister van Justitie beklag wel mogelijk ex artikel 12 SV, maar verder was het tot 27 januari 1949 niet mogelijk een beroep op artikel 12 Strafvordering te doen.[163]

In afwijking van artikel 451 van het Wetboek van Strafvordering was volgens artikel 40 herziening op grond van artikel 457 lid 1 uitgesloten, indien de uitspraak niet door een Bijzonder Gerechtshof of de Bijzondere Raad van Cassatie was gedaan.[164] Voor de tenuitvoerlegging van inbeslagname van aandelen en effecten op naam en voor inbeslagname van onroerende registergoederen was, in afwijking van artikel 556 lid 1 tweede zin van het Wetboek van Strafvordering, volgens artikel 45 geen bijzondere last voor de deurwaarder nodig.[165]

In artikel 47 was een aanvulling op artikel 562 van het Wetboek van Strafvordering opgenomen. Hierin werd bepaald dat ook bij veroordeling tot de doodstraf artikel 562 gold. Dit artikel behelsde dat tot opschorting van de tenuitvoerlegging kon worden besloten door het gerecht dat het vonnis had

---

155 Besluit D63, artikel 20.
156 Besluit D63, artikel 26.
157 Besluit D63, artikel 6.
158 Besluit D63, artikel 31, lid 1.
159 Besluit D63, artikel 31, lid 2.
160 Besluit D63, artikel 39.
161 Besluit D63, artikel 5.
162 Besluit J 51, houdende vaststelling van de datum voor de invoering in de bijzondere rechtspleging van artikel 12 Sv, als bedoeld in artikel 5 lid 3 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht. In artikel 2 van Besluit J 51 wordt deze datum bepaald op de dag volgend op die van afkondiging in het Staatsblad, 1949.
163 Wet H206, artikel III, no. 2 toevoeging van lid 3 aan artikel 5 D63.
164 Besluit D63, artikel 40.
165 Besluit D63, artikel 45.

uitgevaardigd, indien de veroordeelde was gaan lijden aan een ziekelijke stoornis van zijn geestesvermogens.

In afwijking van artikel 21 lid 2 van het Wetboek van Strafvordering was, volgens artikel 7, een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof niet samengesteld uit drie raadsheren, maar uit drie rechtsgeleerde leden en twee militaire leden.[166] Daarnaast werd in afwijking van het Wetboek van Strafvordering in artikel 8 onder advocaten ook verstaan officieren van land of zeemacht met een juridische graad.[167] In afwijking van artikel 170 van het Wetboek van Strafvordering werden de rechter-commissaris en hun vervangers volgens artikel 27 benoemd door de president van het Bijzonder Gerechtshof.[168]

2.3.5 Afwijkingen in het Bijzonder Gratie-adviesbesluit(D64) van het Wetboek van Strafvordering

De procedure in het Bijzonder Gratie-adviesbesluit week niet veel af van de normale gang van zaken bij een verzoek om gratie.[169] Volgens Nederlands recht moet een verzoek om gratie om advies gestuurd worden naar de rechter(s) die het vonnis hebben uitgesproken. Dat gold ook voor gratieverzoeken bij de arresten van de bijzondere rechtspleging. Het Bijzonder Gratie-adviesbesluit week wel af van het Wetboek van Strafvordering wanneer het een verzoek om gratie van de doodstraf betrof. Volgens artikel 2 lid 1 moest, indien gratie verzocht werd van de doodstraf – of op verzoek van de minister van Justitie in andere gevallen – ook advies worden ingewonnen van de algemene vergadering van de Bijzondere Raad van Cassatie. In artikel 3 lid 1 werd opgenomen dat ook voor gratie na een arrest van de Bijzondere Raad van Cassatie naast het advies dat het arrest had uitgesproken, ook een extra advies van de algemene vergadering van de Bijzondere Raad van Cassatie moest worden opgesteld. In het geval van een verzoek om gratie van de doodstraf, opgelegd door een Kamer van de Bijzondere Raad van Cassatie, moest de Bijzondere Raad van Cassatie dus twee adviezen geven. Het eerste advies van de Kamer die de straf had opgelegd en de tweede van een algemene vergadering van de Bijzondere Raad van Cassatie.[170] Andere burgerlijke of militaire rechters konden geen adviezen uitbrengen. Pas na de opheffingen van de Bijzondere Raad van Cassatie en/of de Bijzondere Gerechtshoven waren adviezen van andere burgerlijke of militaire rechters weer toegestaan.[171]

2.4 Reacties op de totstandkoming van de wetsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging

2.4.1 Reacties op het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht

Al tijdens de oorlog was de vraag gerezen of de besluiten over de bijzondere rechtspleging en de andere door de Nederlandse regering in Londen genomen besluiten verbindend waren en of het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht wel toelaatbaar en noodzakelijk was.[172] Na de oorlog is deze vraag ook behandeld door de Bijzondere Raad van Cassatie en de Hoge Raad. Deze colleges hebben uitspraken gedaan over de verbindendheid van de in Londen genomen besluiten. Beide colleges besloten dat zij zich slechts konden uitspreken over de vraag of '*de noodtoestand het ter hand nemen van de materie rechtvaardigt, en zij alzo geen misbruik van haar gezag heeft gemaakt.*' Zowel in het arrest van de Bijzondere Raad van Cassatie, als in het arrest van de Hoge Raad werd geconcludeerd dat de regering bij het tot stand brengen van de Londense wetsbesluiten haar bevoegdheid niet had overschreden en dat de besluiten daardoor geen verbindendheid kon worden ontzegd.[173] De Hoge Raad vond bovendien dat bekrachtiging van de Londense wetsbesluiten door het naoorlogse Nederlandse parlement niet nodig was en ging zelfs zo ver de voorschriften uit die besluiten die van de Grondwet afweken, verbindend te achten.[174] Het heeft mij bevreemd dat de Hoge

166 Besluit D63, artikel 7.
167 Besluit D63, artikel 8.
168 Besluit D63, artikel 27.
169 Sv, artikel 558-561; Voor de tekst van het Bijzonder Gratie-adviesbesluit: zie bijlage 3.
170 Besluit D64, artikel 3 lid 2.
171 Besluit D64, artikel 5.
172 Belinfante 1978, p. 18-19; Korver 2004, p. 167-170.
173 Arrest HR, 30 oktober 1946, *N.J. 1946, 737;* Arrest BRvC, 5 december 1945, *NOR 1946, 150;* over de verbindendheid van de wetsbesluiten uit de oorlog en de meningen hierover zie: Noach 1948, p.7-14

Raad in het arrest van 30 oktober 1946 niets heeft opgenomen over de vraag in hoeverre de individuele wetsbesluiten noodzakelijk waren. Ook geeft de Hoge Raad geen antwoord op de vraag of de nood in Londen zo groot was dat *deze* besluiten moesten worden uitgevaardigd.
In de Voorlopige Staten-Generaal werd in januari 1946 uitvoerig gediscussieerd over het gebruiken van het subjectief staatsnoodrecht en over het standpunt van de regering dat bekrachtiging van de Londense besluiten door de Staten-Generaal niet nodig was. De heer A.M. Joekes stelde dat: *'naar het oordeel van het Kabinet de bedoelde noodbesluiten kracht van wet hebben. Omtrent dit punt bestaat in deze Kamer geen verschil van meening. Indien dus de weg gevolgd zou worden, die van verschillende zijden in deze Kamer is aanbevolen, ook door mij, om over te gaan in den eenen vorm of den anderen tot legalisatie van noodbesluiten, zou er, zoolang geen nadere wetsbepalingen tot stand komen met betrekking tot de materies, in de verschillende noodbesluiten geregeld, geen twijfel zijn over de geldigheid van die betreffende regelingen*.' Minister-president W. Schermerhorn antwoordde hierop: '*Zij (het kabinet) heeft dan ook met ernst overwogen, of het haar mogelijk zou zijn tezamen met de Kamer de afzonderlijke noodbesluiten, te Londen en later hier te lande tot stand gekomen, in nadere beschouwing te nemen. Zij is tot de conclusie gekomen, dat deze mogelijkheid voor haar niet aanwezig is. De bezwaren zijn voor haar onoverkomelijk. De Regeering erkent dat hier een probleem ligt, en hier ligt ook de oorsprong van de beduchtheid welke bij de geachte afgevaardigden de heeren Donker en Joekes in het bijzonder, voor wat betreft de toetsing door den rechter aanwezig is.*'[175] De overtuiging bij de regering dat het ongeschreven staatsnoodrecht daartoe de bevoegdheid had gegeven, ging zo ver dat de regering het niet nodig vond om de besluiten individueel achteraf te laten bekrachtigen door de volksvertegenwoordiging. Die energie kon in de tijd van de wederopbouw beter aan andere zaken worden besteed, zo was de gedachte. Na langdurige beraadslagingen en ondanks de interpellaties van de heren A.M. Joekes en L.A. Donker stemde de Voorlopige Staten-Generaal onder grote druk van de regering er uiteindelijk mee in om de wetsbesluiten als wetten te aanvaarden, zonder extra bekrachtiging van de verschillende wetsbesluiten.[176] Het uiteindelijke standpunt van de Voorlopige Staten-Generaal was dan ook, onder grote politieke druk van de regering, dat een wetsbesluit vastgesteld met een beroep op het staatsnoodrecht, dezelfde rechtskracht had als een wet in formele zin.
De Parlementaire Enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945 heeft in deel 5 een afzonderlijk hoofdstuk aan de besluitwetgeving gewijd. Hierin concludeerde de commissie '*dat de bepalingen van de Grondwet nooit kunnen zijn bedoeld om te gelden, wanneer een strikte navolging zou betekenen, dat een Regering machteloos zou zijn iets te doen om de zelfstandigheid van de staat te behouden of te herwinnen.'* [177] Hierin volgde de commissie de redenering van prof. R. Kranenburg. Ze aanvaardde daarmee het gebruik van het staatsnoodrecht in Londen. De Parlementaire Enquêtecommissie rangschikte de genomen wetsbesluiten in Londen in drie categorieën:

1. Wetsbesluiten gemaakt in verband met de oorlogvoering
2. Wetsbesluiten om het bestuur en het maatschappelijk leven na de oorlog te herstellen
3. Wetsbesluiten met betrekking tot de overzeese gebiedsdelen

Elk van deze categorieën werd door de Parlementaire Enquêtecommissie uitgebreid behandeld.[178] Hoewel de commissie instemde met de visie van Kranenburg en alle categorieën wetsbesluiten de revue laat passeren, gaf zij geen reactie op individuele wetsbesluiten.
De Parlementaire Enquêtecommissie concludeerde over het ontbreken van objectief staatsnoodrecht: *'De verklaring voor het feit dat de hier aangeroerde problemen zelfs geen punt van overweging hebben uitgemaakt, is, naar het de Commissie voorkomt, slechts hierin te zoeken, dat het verloop der gebeurtenissen dusdanig stormachtig is geweest, dat de Regering daardoor geheel overrompeld werd,*

---

174 W. J.M. Voermans, *Toedeling van bevoegdheid*. *Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar op het gebied van het staats- en bestuursrecht aan de universiteit Leiden op 12 september 2003*, Boom juridische uitgeverij Den Haag, 2004, p. 6-7.

175 Handelingen, I + II, *zitting 1945-1946*, Bijlage no. 123, *Nota omtrent een aantal punten van het Regeeringsbeleid*, p.7; Handelingen, I + II, *zitting 1945-1946*, p. 171-172, 178, 181-184,190-191,217-245; Arrest HR, HR 30 oktober 1946*, NJ 1946,737*.

176 Handelingen, I + II, *zitting 1945-1946*, 20 november 1945 en bijlage no. 123, *Nota omtrent een aantal punten van het Regeeringsbeleid.*

177 PEC, Deel 5a, p. 895-909.

178 PEC, Deel 5a, p. 895-909.

waardoor, gelijk uit de volgende hoofdstukken nog zal blijken, aan de mogelijkheid tot gefundeerd beraad en aan haar besluitvaardigheid in ernstige mate afbreuk werd gedaan.'[179]

Voorstanders van het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht door de Nederlandse regering in Londen waren: J.M. van Bemmelen, R. Kranenburg, W.G. Belinfante en J.C.E. van den Brandhof. Het meest geponeerde argument was hierbij dat in tijden van grote staatsrechtelijke nood het gebruik van staatsnoodrecht noodzakelijk is.[180]
Tegenstanders en critici van het gebruik van het staatsnoodrecht waren A.A.L.F. van Dullemen, G.M.G.H. Russell en P. Stoffels. Het belangrijkste argument van deze juristen was dat er geen reden was geweest om subjectief staatsnoodrecht te gebruiken, omdat de bijzondere rechtspleging ook via het commune strafrecht mogelijk gemaakt had kunnen worden. Volgens hun redenering kende het commune Wetboek van Strafrecht voldoende delictsomschrijvingen om oorlogsgerelateerde misdrijven te kunnen berechten.[181] Tot slot werd er tussen verschillende juristen een uitgebreide schriftelijke discussie gevoerd over de achtergrond en de uitleg van het begrip staatsnoodrecht.[182]

Na de oorlog verschenen er talloze beschouwingen over de juridische basis waarop de Nederlandse regering in ballingschap had geregeerd en wetsbesluiten had afgekondigd en toegepast. Dat het subjectief staatsnoodrecht de overheid bevoegd kon maken in noodsituaties op te treden, werd na de Tweede Wereldoorlog in brede kring aanvaard. Naar het oordeel van de meeste juristen die zich hiermee hebben beziggehouden, was in het algemeen niet nauwkeurig vast te stellen welk soort buitengewone omstandigheden de naam van noodsituatie verdient. Ernstige ontwrichting van het maatschappelijke en bestuurlijke bestel konden al als zodanig beschouwd worden. Het verdient echter volgens hen géén aanbeveling een wet op het staatsnoodrecht aan te nemen, omdat dit het gebruik van het staatsnoodrecht zou inperken en nooit te voorzien is hoe of waarom staatsnoodrecht gebruikt zal moeten worden.
Op basis van mijn onderzoek voor deze studie ben ik van mening dat, zeker gezien het ontbreken in Londen van een Nederlands Parlement en de Raad van State, het juridisch noodzakelijk en juist was dat de Nederlandse regering aangegeven heeft dat ze in Londen niet 'gewoon' doorgeregeerd heeft, maar geregeerd heeft op basis van subjectief staatsnoodrecht.

2.4.2 Reacties op het buiten werking stellen van artikel 1 Wetboek van Strafrecht[183]

De Ministeriële Commissie Terugkeer, de Buitengewone Raad van Advies en Studiegroep voor Reconstructieproblemen hadden in Londen heel pragmatisch ingestemd met het opzijzetten van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht. De Commissie Terugkeer verwoordde dat als volgt: '*Als*

---

179 PEC, Deel 2a, p. 77.

180 J.M. van Bemmelen, Het buitengewoon straf- en tuchtrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht,* Deel LIV, 1946, p. 142: '*Wie aanvaardt dat hier van Staatsnoodrecht sprake is - en ik zelf doe dit ten volle - zal vrede hebben met deze tijdelijke afwijking van het beginsel van artikel 1';* R. Kranenburg*, Staatsnoodrecht, college voor oud-alumni der Leidse Universiteit op 9 februari 1946: '*(…) d*at men er in het staatsrecht eenvoudig niet buiten kan om een noodtoestand te aanvaarden als grond voor van de geschreven norm afwijkend staatsnoodrecht, als het voortbestaan zelve in het uiterste gevaar kan zijn.'* Volgens hem was in de jaren 1940-1945 het voortbestaan van Nederland als onafhankelijk land inderdaad in gevaar. Hiermee keurde hij het gebruikte subjectieve staatsnoodrecht goed; W.G. Belinfante, Het staatsnoodrecht in de Londense praktijk, in: *Advocatenblad 1949*, p. 85-98; Hij concludeerde dat '*er strijd was met de Grondwet, maar dat het legalistische standpunt moet wijken voor het gezondverstandelijke*; Brandhof 1986, p. 90-96, '*Ook de Londense wetsbesluiten, die in de Tweede Wereldoorlog door de regering werden aangenomen, kregen, zonder dat daarbij de Staten-Generaal werden betrokken (ergo: zonder wettelijke grondslag), kracht van wet met een beroep op het ongeschreven staatsnoodrecht.'*

181 A.A.L.F. van Dullemen, *Staatsnoodrecht en rechtsstaat, voordracht op 17 nov. 1945 te Amsterdam gehouden voor het Genootschap voor den Rechtsstaat*, uitgeverij Samsom, Alphen aan den Rijn, 1946; A.A.L.F. van Dullemen, *Staatsnoodrecht en democratie*, uitgeverij Samsom Alphen aan den Rijn 1947, p. 32-33. Van Dullemen vond dat '*subjectief staatsnoodrecht alleen gebruikt mocht worden als voldaan werd aan vier eisen: werkelijk nationaal gevaar, absolute noodzaak, urgentie voor het stellen van noodregels en afwezigheid van het parlement.'* Volgens van Dullemen was daarvan in Londen geen sprake; G.M.G.H. Russell, *De Londense Koninklijke Besluiten in het licht van het staatsnoodrecht*, drukkerij de Spaarnestad, Haarlem 1948, p. 9-22: Hij stelde dat '*het bestaan van de Staat, noch de veiligheid en leven van medeburgers is in gevaar geweest door sympathiserende leden van de NSB die geen misdrijven plegen.'*

182 *NJB*, 1945, Over staatsnoodrecht, E. Brongersma, p. 361-369; *NJB 1946,* Over staatsnoodrecht*,* J.H. Beekhuis, p. 121, 137; P. Balieux, p. 283, *NJB 1948*, J..E. Jonkers, Over staatsnoodrecht, p.41.

183 Vanaf september 1944 verschoof de grens van het bevrijde gebied, soms langzaam soms snel. Er is daarom gekozen om de cesuur voor wat betreft de gedrukte reacties te leggen bij 5 mei 1945, de dag dat heel Nederland (behalve Schiermonnikoog) bevrijd was.

toekomstige berechting van landverraders het opzijzetten van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht met zich meebrengt dan moet dat maar.'[184]
Dan wordt het eerste stukje Nederland bevrijd op 4 september 1944. De bijzondere rechtspleging was al officieel aangekondigd door minister J.A.W. Burger. Op 17 september 1944 lichtte minister G.J. van Heuven Goedhart de inrichting en grondslagen van de bijzondere rechtspleging, met de instelling van Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen, uitgebreid toe vanuit Londen via Radio Oranje.

Het ondergrondse tijdschrift *Trouw* keurde in een artikel van begin oktober 1944 het buiten werking stellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht af. Dit fundamentele beginsel van het strafrecht kon en mocht volgens *Trouw* niet opzijgeschoven worden voor de berechting van misdaden samenhangend met de oorlog.[185] Dat standpunt werd gedeeld door een aantal andere illegale bladen.[186] Medestanders van de *Trouw*-reactie waren *Op Wacht in Amsterdam* en *De Geus onder de studenten.* Medestanders van het beleid van de regering in Londen – en dus tegenstanders van het artikel in *Trouw* – waren: *Het Parool, Het Paroolbulletin, Voor Koningin en Vaderland: voor vrijheid, waarheid en recht* en *Telex.*[187] Bij al deze reacties, zowel van voor- als van tegenstanders, moet worden aangetekend dat ze gebaseerd waren op de radio-uitzending van Radio Oranje, of op het artikel van *Trouw*. En dus niet op de tekst van de wetsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging, de besluiten D61-D64. Duidelijk is wel, dat de ondergrondse bladen de inhoud van elkaars publicaties kenden en op elkaars publicaties reageerden.

De discussie werd na de oorlog niet verder gevoerd in de, nu bovengrondse pers, maar in de tijdschriften voor advocaten en juristen, zoals het *Advocatenblad*, het *Nederlands Juristenblad* en het *Tijdschrift voor Strafrecht*. Meteen na de oorlog zijn door vele juristen uitgebreide polemieken gevoerd over het Besluit Buitengewoon Strafrecht en de daarin opgenomen wijzigingen van het commune strafrecht. W.P.J. Pompe, D. van Eck, J.E. Jonkers, J.M. van Bemmelen, M.P. Vrij en W.M.E. Noach hebben vlak na de oorlog uitgebreid op de in dit besluit opgenomen afwijkingen van het Wetboek van Strafrecht gereageerd.[188] Hierbij richtte de kritiek zich vooral op artikel 3 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht: het buitenwerking stellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht.
Vrijwel alle juristen waren het er, maar met kritische kanttekeningen, over eens dat bijzondere tijden vragen om bijzondere maatregelen. De reacties waren: *'Ik betreur het terzijdestellen van het legaliteitsbeginsel. Berechting zou ook via het commune strafrecht mogelijk geweest zijn.*[189] 'Slechts de technische onmogelijkheid belette de Besluiten per radio wettelijk in te voeren. De normen genoemd in het Besluit Buitengewoon Strafrecht zijn algemeen erkend door het volkenrechtsbewustzijn. Een derde reden naast een delict en schuld, om tot bestraffing over te gaan, namelijk heling van de deuk in de maatschappij, 'de subsociale toestand.'[190] '*Een straf zonder schuld is steeds onrechtvaardig, een straf zonder voorafgaande wet is op zichzelf niet onrechtvaardig, maar behoudens uitzonderingsgevallen ondoelmatig. Niet de wet, maar de norm, de gedragsregel, voor het feit al dient te bestaan omdat anders het feit niet in strijd is met het recht en de dader van dit feit geen schuld kan hebben.*' Wel mag volgens hem een rechter wel, lettende op de bedoeling der wetgever, een artikel ruim uitleggen.[191] '*De strafbaarstelling achteraf is vormgeving aan het in alle lagen van de bevolking levend rechtsbewustzijn. De strafverzwaringen in Besluit D61 zijn terecht, aangezien door de oorlog de*

---

184 Archief Mouton, inv. nr. 20.
185 Illegaletrouw.nl *Trouw,* begin oktober 1944.
186 www.kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf, *Op Wacht in Amsterdam*, 18 oktober 1944; *De Geus onder de studenten*, 11 juli 1944.
187 www.kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf, *Parool* 15 oktober 1944, herhaald in de Paroolpost van 29 december 1944;. *Paroolbulletin*, 29 september 1944; *Vrij Nederland*: uitgave voor Zuid-Holland, 10 december 1944; *Voor Koningin en vaderland: voor vrijheid, waarheid en recht*, 14 november 1944;, *Je Maintiendrai,* 15 oktober 1944.
188 Groenhuijsen 2000, p. 153-170.
189 J.M. van Bemmelen, Het buitengewoon straf- en tuchtrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht* 1946, Deel LV, 1946, p. 143-144.
190 Y. Buruma, *100 jaar strafrecht. Klassieke teksten van de twintigste eeuw*, University press Amsterdam, 1999, p. 191-210.
191 Pompe 1945, p. 51-52; W.P.J Pompe, artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht* Deel LXXI 1963, p. 239-258.

normale functionering van de wetgevende macht onmogelijk werd gemaakt. Bovendien is het niet strafbaar mogen stellen met terugwerkende kracht geen grondwettelijk beginsel. Wie aanvaardt dat hier van Staatsnoodrecht sprake is - en ik zelf doe dit ten volle - zal vrede hebben met deze tijdelijke afwijking van het beginsel van artikel 1.'[192]

Zoals W.P.J. Pompe schreef, waren alle daden die in de nieuwe bijzondere rechtspleging strafbaar gesteld waren, strafbaar in het normbesef van de Nederlanders. Verraad, economisch voordeel trekken uit oorlogsomstandigheden en anderen economisch benadelen zijn en waren in het normbesef opgenomen als laakbaar en strafbaar. Nu, zoveel jaar later ben ik het van harte eens met de redenering van W.P.J. Pompe: *'Niet de wet, maar de schuld levert de diepste grondslag voor de straf. Het verbod van verraad ontleent zijn principiële kracht niet aan de geschreven wetten, maar aan het in de harten geschreven recht.'* Ik onderschrijf de stelling van W.P.J. Pompe dat niet de wet, maar de norm, de gedragsregel, voor het feit al dient te bestaan '*omdat anders het feit niet in strijd is met het recht en de dader van dit feit geen schuld kan hebben.'* Bovendien ben ik van mening dat juist door het creëren van apart 'buitengewoon strafrecht' het mogelijk geweest is om zovelen binnen betrekkelijk korte tijd te berechten. Mijns inziens zou het commune strafrecht met het berechten van commune strafzaken en buitengewone strafzaken gedurende jaren 'verstopt' zijn geweest.

2.5 Het Tribunaalbesluit (Besluit E101)

2.5.1 De totstandkoming

Oorspronkelijk zouden ook mensen die slechts lid waren geweest van de NSB of mantelorganisaties, en collaborateurs vallen onder het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Na klemmende adviezen van de Buitengewone Raad voor Advies en de Ministeriële Commissie Terugkeer en onder sterke aandrang van J.A.W. Burger, minister van Binnenlandse Zaken in Londen, wijzigde de regering in januari 1944 het Besluit Buitengewoon Strafrecht.[193] De (oude) artikelen 26 en 27 werden geschrapt.[194] Hierdoor werd voorkomen dat iedereen, die alleen lid geweest was van de NSB of diens mantelorganisaties en daarnaast niets strafbaars had gedaan, toch onder het Besluit Buitengewoon Strafrecht zou vallen. Deze categorie 'politieke delinquenten' zou onder een nieuw te ontwerpen Tribunaalbesluit niet worden 'berecht', maar een 'maatregel' opgelegd krijgen.[195]

In tegenstelling tot de Besluiten D61-D64, waaraan meer dan twee jaar gewerkt is, kwam het Tribunaalbesluit in slechts enkele maanden tot stand (tussen januari en juni 1944). Het Tribunaalbesluit is niet voorgelegd aan de Buitengewone Raad van Advies. Uit de verslagen van de ministerraad in Londen blijkt dat in de maanden april tot juni 1944 het Tribunaalbesluit wel veelvuldig onderwerp van bespreking is geweest in de raadsvergaderingen,[196] waarbij er onenigheid was tussen de ministers J.R.M. van Angeren en J.A.W. Burger. Burger was van mening dat in het Tribunaalbesluit een vorm van hoger beroep moest worden opgenomen. J.R.M. van Angeren was hier sterk tegen gekant; hij vreesde dat dit de tribunaalberechting ernstig zou vertragen. De discussie tussen J.A.W. Burger en J.R.M. van Angeren heeft zich maanden voortgesleept.[197]

De bevrijding van Nederland leek in de zomer van 1944 aanstaande en de regering besloot, het Tribunaalbesluit zonder advies van de Buitengewone Raad van Advies aan te nemen. Het Tribunaalbesluit werd door de regering aangekondigd als tuchtrecht. Dat betekende dat de Tribunalen

---

192 J.E. Jonkers, *De weg van het strafrecht. Rede uitgesproken ter gelegenheid van het aanvaarden van het ambt van hoogleraar in het Nederlands-Indisch strafrecht en procesrecht aan de Rijksuniversiteit van Leiden op 14 juni 1946.*E. J. Brill Leiden, 1946, p. 12, 14; Noach 1948, p. 165; J.E. Jonkers, Over staatsnoodrecht. In*: NJB 1948, p. 41.*

193 De Jong, Deel 9 Londen, tweede heft, p. 1215; Archief AOK, inv. nr. 311: In de april-augustus 1944 werd het Tribunaalbesluit vrijwel iedere week besproken in de Ministerraad in Londen. Door de controverse tussen J.A.W. Burger en J.R.M. van Angeren over het al dan niet toestaan van een hoger beroep in Tribunaalzaken, was het uiteindelijk niet meer mogelijk het Tribunaalbesluit voor te leggen aan de Buitengewone Raad van Advies.

194 Archief Mouton, inv. nr. 20; Zie over het schrappen van de oorspronkelijke artikelen 26 en 27 van Besluit D61 rubriek 2.2.3.

195 Tribunaalbesluit, afgekondigd op 17 september 1944.

196 Archief Ministerraad, inv. nr. 243.

197 PEC, Deel 5 b, p. 252-253 en Deel 5c, p. 138.

geen straffen maar 'maatregelen' zouden uitvaardigden. De regering wilde hiermee kritiek voorkomen op het instellen van nóg een volkomen nieuw strafrechtelijk orgaan. Maar zoals Noach schreef in zijn studie *De bijzondere rechtspleging Straf en tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, uit 1948: *'Niemand neemt idee tuchtrecht serieus.'*[198] Toch bleken uit zijn onderzoek een Kamer van het Tribunaal Almelo en van het Tribunaal Utrecht van mening dat tribunaalberechting niet als strafrecht gekwalificeerd kon worden, maar als tuchtrecht. Deze opvatting was opgenomen in de motiveringen van door deze Kamer berechte personen op 22 november 1946 en 12 mei 1947. De voornaamste onderbouwing van dit standpunt was het feit dat de opgelegde maatregel niet opgenomen werd in een strafblad van de betrokken persoon.[199]

2.5.2 Afwijkingen in het Tribunaalbesluit van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de Rechterlijke Organisatie

Het Tribunaalbesluit was in feite één grote afwijking van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de rechterlijke organisatie.[200] Het Tribunaalrecht was volgens de regering een vorm van tuchtrecht. Tuchtrecht is echter een vorm van rechtspraak bedoeld voor mensen met een vrij beroep, zoals artsen, advocaten, notarissen en accountants. Zij oefenen hun beroep zelfstandig uit, maar zijn gehouden aan hun beroepscode. Om te controleren en te verzekeren dat de leden van de beroepsgroep zich aan de beroepscode houden en voor het aanspreken van mensen binnen de beroepsgroep op overtredingen van de beroepscode, zijn tuchtcolleges ingesteld. Een tuchtrechtcollege kan normaliter maar een zeer beperkt aantal sancties opleggen, waarvan schorsing uit het beroep de zwaarste is. Een tuchtrechtcollege heeft nooit de bevoegdheid om vrijheidsbenemende sancties op te leggen.
De Tribunalen, zoals ingesteld door het Tribunaalbesluit, controleerden echter geen beroepscode, maar berechtten 'politieke delinquenten' en konden vrijheidsbeneming, verbeurdverklaring of ontzetting uit rechten opleggen als maatregel. Wat waren precies de bevoegdheden van de Tribunalen, zoals vastgelegd in het Tribunaalbesluit?

O*plegging van bijzondere maatregelen*

Titel 1 van het Tribunaalbesluit luidde: Van de oplegging van bijzondere maatregelen. In deze titel werd bepaald wie onder het Tribunaalbesluit viel en welke maatregelen konden worden opgelegd. Volgens artikel 1 kon een bijzondere maatregel worden opgelegd aan al de Nederlanders die:

- Hulp of steun gegeven hadden aan de vijand of zelfs getracht hadden deze steun te verlenen;
- Openlijk ingenomenheid met de vijand hadden doen blijken;
- Aangesloten waren bij de NSB of een verwante of andere nationaalsocialistische organisatie of instelling;
- Voordeel getrokken hadden of getracht hadden voordeel te trekken uit maatregelen genomen door de vijand;
- Vertrouwelijke omgang genoten hadden met personen behorende tot de burgerlijke en militaire bezettende macht, indien zij daarmee in strijd met de belangen van het Nederlandse volk of desbewust afbreuk gedaan hadden aan het verzet tegen de vijand en diens handlangers.[201]

Met Nederlanders werden gelijkgesteld '*Nederlandse onderdanen uit anderen hoofde'* en zij die de staat van Nederlander of Nederlands onderdaan sedert 10 mei 1940 verloren hadden.[202] Deze toevoeging was gedaan zodat de Tribunalen ook diegenen konden berechten die vrijwillig in vijandelijke buitenlandse staats-, krijgs- of publieksdienst gegaan waren.

---

198 Noach 1948, p. 69-71.

199 Noach 1948, p. 53 en de daar vermelde jurisprudentie, Tribunaal Utrecht 22-11-1946, *TiN 1946, 492* en Tribunaal Almelo 12-5-1947, *TiN 1947, 55.*

200 Voor de tekst van het Tribunaalbesluit zie bijlage 3.

201 Archief CABR, inv. nr. 112925: Openingstoespraak door jhr. W.W. Feith voor de Kamer Groningen op 19 december 1946; Dat er in het Tribunaalbesluit gesproken werd van een maatregel werd door alle juristen gezien als een (onterechte) ontwijking van het Wetboek van Strafrecht. Jhr. W.W. Feith (voorzitter van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden) betoogde in zijn openingstoespraak van deze Kamer op 19 november 1945: *'Niemand zal zich laten misleiden door het feit dat er in de Tribunalen sprake zou zijn van Tuchtrecht. Het is gewoon strafrecht, maar zo heeft de regering het niet willen noemen.'* H.L. Mason, *The purge of the Dutch Quislings. Emergency justice in The Netherlands*, Martinus Nijhoff The Hague, 1952, p. 71; Brandhof 1986, p. 263 en de aangehaalde literatuur in noot 84; Van Eck 1945, p.23.

202 Tribunaalbesluit, artikel 1 lid 3.

De maatregelen die het Tribunaal kon opleggen waren:

- *Internering*. De internering was in eerste aanleg vastgesteld op een vaste termijn van tien jaar, met de mogelijkheid van vermindering op grond van vlijt en gedrag tijdens de internering. De gedachte achter deze vaste tienjarentermijn was dat veroordeelden heropgevoed moesten worden en dat dit niet met een kortere internering mogelijk zou zijn.[203]
- *Ontzetting van bepaalde rechten*. Hier ging het om ontzetting uit actief en passief kiesrecht, verbod om bij de gewapende macht of bij de politie te dienen, verbod op het benoemd worden in ambten of andere beroepen.
  De ontzettingen werden bij wijze van bijzondere maatregel gelijkgesteld met toepassing van artikel 195 Wetboek van Strafrecht: ontzetting bij rechterlijke uitspraak.[204] De ontzetting voor tien jaar kon worden opgelegd als er geen internering was opgelegd. Was er wel internering opgelegd, dan kon de ontzetting tot tien jaar na de internering worden opgelegd.[205]
- *Verbeurdverklaring.* Er kon een maatregel van verbeurdverklaring van (een gedeelte van) het vermogen worden opgelegd. Daarnaast konden ook nalatenschappen van overledenen bij wijze van bijzondere maatregel verbeurd worden verklaard.[206]
  In artikel 6 werden voorschriften gegeven over verbeurdverklaringen. Bepaald werd dat (een gedeelte van) het vermogen verbeurd kon worden verklaard. De hoogte van de verbeurdverklaring moest het Tribunaal in zijn uitspraak opnemen. Dit artikel 6 was in tegenspraak met artikel 167 Grondwet 1938 dat luidde: *'Op geen misdrijf mag als straf gesteld worden de algemene verbeurdverklaring der goederen, den schuldige toebehoorende.'*
  Aanvullende bepalingen over de verbeurdverklaringen waren opgenomen in artikel 7 en 8.

Inrichting en organisatie van de Tribunalen

In Titel II van het Tribunaalbesluit, getiteld 'van de Tribunalen' werd de inrichting en organisatie van de Tribunalen beschreven. In elk rechtbankarrondissement kon één Tribunaal worden geïnstalleerd, wat betekende dat er negentien Tribunalen opgericht konden worden. Het aantal Kamers van elk Tribunaal zou nader geregeld worden.[207] Voor elke Kamer zou bij Koninklijk Besluit een voorzitter benoemd worden en zoveel plaatsvervangende voorzitters en leden als nodig mocht blijken, na advies van de Commissaris van de Koningin in de betreffende provincie. De eerstgenoemde voorzitter in het benoemingsbesluit zou fungeren als voorzitter van het Tribunaal. De leden van de Tribunalen moesten telkens voor een kalenderjaar benoemd worden.[208]

Alleen Nederlanders tussen de 30 en 70 jaar konden zitting hebben in een Tribunaalkamer. Voorzitters, hun plaatsvervangers, de secretaris, plaatsvervangend secretaris en waarnemend secretaris moesten gekozen worden uit hen die een universitaire graad in de rechtsgeleerdheid of rechtswetenschap hadden behaald. Er werden, buiten de juridische graad, geen eisen van vakbekwaamheid als rechter gevraagd. Iedereen die een universitair diploma rechtswetenschappen had behaald, kon benoemd worden. De gewone leden konden leken zijn op juridisch gebied.[209] Het opnemen van leken in de Tribunaalkamers was een enorme breuk met de normale gang van zaken in de rechterlijke macht.
De zaken moesten in Tribunaalkamers behandeld worden door een voorzitter en twee leden. Zij zouden bij eenparigheid of meerderheid in een zaak mogen beslissen.[210] De Tribunaalkamer moest van elk onderzoek proces-verbaal opmaken.[211] Bovendien golden voor de Tribunalen ook artikel 22-28 van het Wetboek van Strafvordering, zo stelt het Tribunaalbesluit. Dit betekende dat artikel 28 lid 2 van het Wetboek van Strafvordering over het contact met de raadsman en artikel 27 over gerede verdenking om tot verdachte bestempeld te worden van toepassing waren.[212]

---

203 Tribunaalbesluit, artikel 2.
204 Tribunaalbesluit, artikel 4 lid 2.
205 Tribunaalbesluit, artikel 5.
206 Tribunaalbesluit, artikel 1 lid 2.
207 Tribunaalbesluit, artikel 9.
208 Tribunaalbesluit, artikel 10.
209 Tribunaalbesluit, artikel 11.
210 Tribunaalbesluit, artikel 14.
211 Tribunaalbesluit, artikel 16.

Regels voor het doen van aangifte

In de derde titel 'van de aangifte' waren de regels opgenomen voor het doen van een aangifte. Iedereen die kennis of gegronde vermoedens had van gedragingen, opgenomen in artikel 1 van het Tribunaalbesluit, kon daarvan aangifte doen. Deze aangifte moest schriftelijk gedaan worden bij het Ministerie van Justitie, of bij een door het ministerie daartoe bevoegde ambtenaar. In het laatste geval mocht de aangifte ook mondeling gedaan worden.[213] De procureur-fiscaal van elk van de vijf ressorten moest beslissen bij welk Tribunaal de zaak aanhangig gemaakt zou worden: de woon- of verblijfplaats van de beschuldigde, de plaats waar de beschuldigde zich 'op de aangegeven wijze' gedragen had of een Tribunaal dat om andere reden naar zijn oordeel het meeste in aanmerking kwam om van de zaak kennis te nemen.[214]

Voorschriften voor de gang van zaken tijdens de behandeling van een zaak

Titel IV luidde: van de behandeling der zaak door het Tribunaal. In deze titel waren de voorschriften voor de gang van zaken tijdens de behandeling van een zaak opgenomen. Indien er in de loop van de zitting nieuwe gedragingen aan het daglicht kwamen, kon het Tribunaal daarvan zonder aangifte kennisnemen en kon het onderzoek zich ook tot deze gedragingen uitstrekken.[215] Ook kon het Tribunaal zelf een zaak seponeren, indien tijdens de zitting bleek dat de verdenking ongegrond was. Daarnaast kon het Tribunaal de behandeling van een zaak schorsen, ook als nog geen Fiat Executie verkregen was. Van elke beslissing tot schorsing moest onmiddellijk schriftelijk kennisgegeven worden aan de procureur-fiscaal van het ressort waar het Tribunaal onder viel.[216] Als een beschuldigde onvindbaar was of overleden, moest het Tribunaal zo spoedig mogelijk een bijzondere vertegenwoordiger benoemen als er tegen de beschuldigde toch een onderzoek werd ingesteld. Mededelingen, kennisgevingen, oproeping en dagvaarding werden vervolgens betekend aan deze bijzondere vertegenwoordiger.[217]

Een beschuldigde *mocht* zich laten bijstaan door een gekozen of toegevoegd raadsman. Als raadsman konden ook juristen die geen advocaat waren, worden toegelaten door de president van het Tribunaal. Bovendien zou een raadsman van een verdachte in een Tribunaalzaak vrijelijk met zijn cliënt mogen spreken en brieven wisselen, zoals in artikel 50 van het Wetboek van Strafvordering was opgenomen. Ook artikel 29 van het Wetboek van Strafvordering (het zwijgrecht) was officieel van toepassing. De raadsman en de beschuldigde konden inzage krijgen in de processtukken.[218] De processen-verbaal moesten opgemaakt worden overeenkomstig artikel 153 van het Wetboek van Strafvordering. Dit hield in dat degene die het verhoor had afgenomen binnen twee maal 24 uur een proces-verbaal opmaakte van het verhoor – zo veel mogelijk in de woorden van de verdachte.[219]

Het Tribunaal kon medewerking inroepen van personen of instanties werkzaam op het gebied van de reclassering en kon hen opdrachten geven, overeenkomstig artikel 147 van het Wetboek van Strafvordering.[220] Bovendien kon een Tribunaal opdracht geven om personen in bewaring te stellen.[221] In afwijking van de gang van zaken bij een normale rechtszaak, konden Tribunalen niet alleen de hulp inroepen van de openbare burgerlijke macht, maar ook van de gewapende macht voor de uitoefening van hun ambtsverrichtingen.[222] Als bleek dat er twijfel was aan de geestesvermogens van beschuldigde, kon het Tribunaal opdracht geven een onderzoek hiernaar te laten doen.[223] Oplegging van ter beschikking stelling van de regering was echter niet mogelijk.

---

212 Sv, artikel 27: lid *1. Als verdachte wordt voordat de vervolging is aangevangen, aangemerkt degene te wiens aanzien uit feiten of omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld aan eenig strafbaar feit voortvloeit. 2. Daarna wordt als verdachte aangemerkt degene tegen wien de vervolging is gericht*. Artikel 28 Sv lid 2: "*Hem wordt daartoe, telkens wanneer hij dit verzoekt, zooveel mogelijk de gelegenheid verschaft om zich met zijn raadsman of met zijn raadslieden in verbinding te stellen."*

213 Tribunaalbesluit, artikel 17 en 18.

214 Tribunaalbesluit, artikel 19.

215 Tribunaalbesluit, artikel 21.

216 Tribunaalbesluit, artikel 22, 23, 24.

217 Tribunaalbesluit, artikel 25.

218 Tribunaalbesluit, artikel 29, 31, 32.

219 Tribunaalbesluit, artikel 35 lid 3.

220 Tribunaalbesluit, artikel 35 lid 4.

221 Tribunaalbesluit, artikel 37.

222 Tribunaalbesluit, artikel 36 lid 1.

Het Tribunaal kon, indien hiervoor geen andere maatregelen genomen waren, het vermogen van beschuldigde onder bewind stellen als er gegronde vrees was voor verduistering of verwaarlozing.[224] Alle schriftelijke bewijsstukken konden tijdens de Tribunaalzitting worden voorgelezen als voorlezing verlangd werd door een van de leden van het Tribunaal, de beschuldigde of de raadsman.[225]

Het Fiat Executie

Nog voordat de Tribunaalrechtspraak op gang gekomen was, moest er al een ingrijpende wijziging in Titel V: 'van het Fiat Executie' van het Besluit worden aangebracht. Tot 23 december 1944 was bepaald dat het Fiat Executie door de Raad van State moest worden verleend. Hier werd na 23 december 1944 een totaal nieuwe constructie voor opgenomen: bij Besluit E153 van 23 december 1944 werd bepaald dat de maatregelen uitgesproken door het Tribunaal pas vatbaar waren voor tenuitvoerlegging, indien hieraan een Fiat Executie was verleend door de Hoge Autoriteit.[226] Deze maatregel zou tijdelijk zijn, maar bleef tot het einde van de tribunaalberechting in stand.

Verzoeken om invrijheidsstelling

De zesde titel van het Tribunaalbesluit bepaalde regels omtrent verzoeken om invrijheidsstelling. Alle in deze titel opgenomen artikelen waren van toepassing op allen die in bewaring waren genomen ingevolge het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg, of het Buitengewoon Politiebesluit. Verzoeken van personen die op last van een andere autoriteit in bewaring werden gehouden, moesten zo snel mogelijk door de betreffende minister aan de minister van Justitie doorgestuurd worden, met mededeling van de gronden waarop de verzoeker in bewaring was gesteld. Verzoeken van personen, gedaan na drie maanden na de beslissing van een Tribunaal, werden door de minister niet-ontvankelijk verklaard, tenzij hij redenen zag om het verzoek alsnog door te zenden.[227]

Slotbepalingen

Titel VII bevatte de slotbepalingen. Volgens artikel 77 was het mogelijk om op alle maatregelen, opgelegd door de Tribunalen, gratie te verzoeken overeenkomstig artikel 558-561 van het Wetboek van Strafvordering.[228] In de gevallen waarin niet-naleving van vormen of termijnen was voorgeschreven, en nietigheid tot gevolg zou hebben, leidde dit bij een Tribunaal slechts in uitzonderlijke gevallen tot nietigheid. Namelijk als het Tribunaal *'gelet op de omstandigheden en de belangen van den ter zake betrokken personen, tot de nietigverklaring termen aanwezig acht.*' In alle overige gevallen moest het Tribunaal zorgen voor herstel van het verzuim.[229]

2.5.3 Reacties op het Tribunaalbesluit

Minister J.A.W. Burger gaf in zijn rede voor Radio Oranje van 18 augustus 1944, naast de aankondiging van de Bijzondere Rechtsbesluiten, als eerste aan dat er naast de Bijzondere Gerechtshoven ook Tribunalen zouden worden opgericht. Mensen die zich schuldig hadden gemaakt aan politieke en economische steun aan de Duitse bezetter, zouden door de Tribunalen berecht worden.[230] Een maand later lichtte minister G.J. van Heuven Goedhart vanuit Londen de inrichting en grondslagen van de Tribunalen uitgebreid toe.[231]

In een artikel in de toen nog ondergrondse *Trouw* van 25 augustus 1944 werd heftige kritiek geuit op het feit dat lidmaatschap van de NSB strafwaardig verklaard werd in de bijzondere rechtspleging. De krant schreef:

> '*Op deze wijze wordt de strafwaardigheid van de landsverraderlijke organisaties uitgebreid op zulk een schaal, dat zij in strijd komt met de gerechtigheid. Dat die organisaties hebben medegewerkt met den*

---

223 Tribunaalbesluit, artikel 38.
224 Tribunaalbesluit, artikel 39.
225 Tribunaalbesluit, artikel 53.
226 Tribunaalbesluit, artikel 66 lid 2 t/m artikel 72, gewijzigd bij Besluit E 153 van 23 december 1944, artikel 1-11.
227 Tribunaalbesluit, artikel 73-75.
228 Tribunaalbesluit, artikel 77.
229 Tribunaalbesluit, artikel 78.
230 Sinke 2009, p. 217-219: toespraak Burger van 18 augustus 1944.
231 Sinke 2009, p. 219: toespraak van Van Heuven Goedhart, 24 september 1944.

> *bezetter, impliceert nog niet, dat zij medeplichtig zijn aan alle wandaden, welke de bezetter hier heeft gepleegd. Deze medeplichtigheid zal ten aanzien van al die wandaden afzonderlijk bewezen moeten worden. Billijkheidshalve zal bijvoorbeeld moeten worden geconstateerd, dat althans de N.S.B. niet in alle opzichten met de door den Duitscher gevoerde politiek is meegegaan. De door bladen als Storm tijdens de bezetting tegen de N.S.B. gevoerde oppositie is hiervoor een duidelijke aanwijzing.*'

Een andere fout volgens dit artikel was het zonder onderscheid over één kam scheren van alle NSB'ers. Dit was volgens *Trouw* onrechtvaardig:

> *'Men moet terdege onderscheiden tusschen verschillende categorieën van leden van een N.S.B-organisatie, ik noem als zoodanig: a. de categorie van de leiders in onderscheid van die der volgelingen, en b. die der actieve, en passieve leden.'* De krant pleitte ervoor om de strafwaardigheid niet op alle NSB'ers toe te passen. Hierin volgt de krant de adviezen uit de oorlog van de Buitengewone Raad van Advies, de Commissie Terugkeer en minister J.A.W. Burger.[232]

Trouw bespreekt vervolgens begin oktober de inhoud van de vier besluiten van 22 december 1943 en het Tribunaalbesluit van september 1944. De redacteuren van deze krant verklaren tegen het invoeren van Tribunalen te zijn. Hun argumenten om tegen de instelling van dergelijke rechtsprekende organen te zijn, vatten zij als volgt samen:

> *'De Nederlandse regering heeft bij de Grondwetswijziging van 1922 nadrukkelijk lekenrechtspraak verworpen. De voorgestelde lekenrechtspraak gaat veel verder dan de lekenparticipatie in het buitenland. In het buitenland zitten leken in de jury, hier zullen, volgens het ontwerp, leken als rechters fungeren en meewerken aan de beoordeling van de schuldvraag en de strafmaat. Deze lekenrechtspraak zal toegepast worden ten aanzien van vaag en algemeen omschreven delicten. Bij elke zitting zullen andere leken zitting hebben. Daardoor zal door de lekenrechters geen routine worden verkregen en zal de eenheid in rechtspraak bemoeilijkt worden, wat in strijd is met de rechtsgelijkheid. De lekenrechters zullen worden gekozen uit dezelfde plaats en beroep als de verdachte. Dit kan ertoe leiden dat de dringend nodige objectiviteit zal ontbreken.'*

Al met al kraakt het artikel in *Trouw* het Tribunaalbesluit geheel af, noemt het *'van overheidswege gekanaliseerde volkswoede die met de beste rechtstradities van ons volk in strijd is.*' *Trouw* roept daarom de regering op om het Tribunaalbesluit in te trekken.[233]

De reacties op de radiorede en het artikel in *Trouw* waren divers en vaak omvangrijk. Medestanders van het *Trouw*-artikel en dus tegenstanders van het Tribunaalbesluit waren: *De Baanbreker, Den vaderlant ghetrouwe: op de bres voor herstel en vernieuwing* en *Het Vrije Geluid -al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel.* [234]
Voorbeelden van reacties van medestanders waren: *'Wij geloven niet, dat hier van ware rechtspraak kan worden gewaagd. Veeleer zien wij in de ontworpen regeling een soort van overheidswege gekanaliseerde volkswoede, die met de beste rechtstradities van ons volk in strijd is. Het schijnt ons dan ook dringend gewenst, dat het Tribunaalbesluit wordt ingetrokken.' 'Met Trouw zien wij het gevaar, dat de nodige objectiviteit komt te ontbreken, wat onherstelbare gevolgen met zich mee kan brengen.' 'Wij zijn tegen lekenrechtspraak, partijdigheid, willekeur, ontbreken van hoger beroep.'*
Tegenstanders van het *Trouw*-artikel en dus voorstanders van het Tribunaalbesluit waren: *Het Parool*, *Kroniek van de week; vrijheyt en is om gheen gelt te coop met medewerking van Het Parool*, *Paraat*, *Het Paroolbulletin*, *Vrij Nederland: uitgave voor Zuid-Holland*, *Voor Koningin en Vaderland: voor vrijheid, waarheid en recht*, *Telex* en *Je Maintiendrai*.[235] Voorbeelden van reacties van voorstanders van het Tribunaalbesluit waren: *'Ondanks de bezwaren aanvaarden wij dus deze bijzondere Tribunaalrechtspraak als in deze situatie nodig en geëigend. Als tijdelijk, om zo gauw mogelijk weer tot*

---

232 Illegaletrouw.nl, *Trouw* van 25 augustus 1944.
233 Illegaletrouw.nl *Trouw*, begin oktober 1944.
234 www.kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf, *De Baanbreker*, 19 december 1944; *Den vaderlant ghetrouwe: op de bres voor herstel en vernieuwing,* 28-10-1944; *Het Vrije Geluid: -al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel*, 11 december 1944.
235 www.kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf, *Parool* 15 oktober 1944, herhaald in de Paroolpost van 29 december 1944; *Kroniek van de week; vrijheyt en is om gheen gelt te coop*, 11 november 1944; *Paraat*, 9 november 1944; *Paroolbulletin*, 29 september 1944; *Vrij Nederland: uitgave voor Zuid-Holland*, 10 december 1944; *Voor Koningin en vaderland: voor vrijheid, waarheid en recht*, 14 november 1944; *Veritas: katholiek 14-daags blad voor Maastricht*, 26 september 1944; *Telex*, 5 november 1944; *Je Maintiendrai,* 15 oktober 1944.

onze degelijke en normale strafrechtspraak terug te keren.' 'De wettelijke voorbereidingen, die de Regeering getroffen heeft, openen daartoe (de berechting) op gunstige wijze de gelegenheid.' 'Het besluit verdient den steun van allen, die meenen, dat de rechtspraak er niet is tot vermaak van beroepsjuristen, maar tot bevrediging van de rechtsgevoelens van ons vrije volk.'

2.6 Besluit D60, Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg

De Ministeriële Commissie Terugkeer had in 1942 van de Nederlandse regering in Londen de opdracht gekregen om na te gaan of de Oorlogswet 1899 aanpassing behoefde, met name om arrestaties van personen die tijdens de oorlog zouden hebben gecollaboreerd of oorlogsgerelateerde misdrijven hadden gepleegd een juridische onderbouwing te geven. Het advies van de Commissie Terugkeer was om bevoegdheden in een nieuw bijzonder wetsbesluit te regelen voor een te installeren 'militair gezag'. Dit wetsbesluit zou dan wel gebaseerd moeten zijn op de Oorlogswet van 23 mei 1899.[236] Hierop vaardigde de regering in september 1943 het Wetsbesluit D60 uit: *Besluit over de Bijzondere Staat van Beleg ter voorbereiding op het Militair Gezag over Nederland na de Bevrijding*. De preambule op dit wetsbesluit luidde:

> *'Overwegende, dat het belang van de veiligheid van de Staat het dringend noodzakelijk maakt de gebieden van het Rijk in Europa bij hunne Bevrijding in staat van beleg te verklaren, dat zich daarbij omstandigheden voordoen welke in de bestaande wetgeving niet zijn voorzien en dat daarom bijzondere bepalingen van tijdelijken aard noodig zijn tot herstel en handhaving van de uit- of inwendige veiligheid van die gebieden.*' [237]

In Besluit D60 werden bijzondere bevoegdheden tijdens de bijzondere staat van beleg toegekend aan het Militair Gezag. De bijzondere staat van beleg zou ingaan op het ogenblik dat een gedeelte van het Nederlandse grondgebied bevrijd was. Het gezag over Nederland zou vanaf dat ogenblik toekomen aan het Militair Gezag, tot het ogenblik dat de regering een herstel van het burgerlijk gezag mogelijk achtte.

Ter voorbereiding van de werkzaamheden in het toekomstige bevrijde gebied was er in Londen een Bureau Militair Gezag opgericht. H.J. Kruls, de latere chef-staf van het Militair Gezag, was op 1 januari 1943 benoemd tot hoofd van het Bureau Militair Gezag in Londen en in mei van hetzelfde jaar tot chef-staf van het Militair Gezag.[238] Kruls was meteen na zijn benoeming op 1 januari 1943 begonnen met het opzetten van deze organisatie. Op 19 juni 1944 nam de regering in Londen besluit E43 aan, het Aanwijzingsbesluit Militair Gezag.[239] In dit besluit werden het takenpakket en de officiële bevoegdheden van het Militair Gezag geregeld vanaf het tijdstip van de bevrijding van het eerste Nederlandse grondgebied.

Het Militair Gezag zou moeten gaan zorgen voor herstel van orde en rust en het benoemen van militaire commandanten in iedere bevrijde provincie. Daarnaast moest het zorgdragen voor het aanstellen van tijdelijke bestuurders op posten die door Duitsgezinde personen waren bezet, zorgen voor de voedselvoorziening voor de burgerbevolking en proberen de water-, gas- en elektriciteitsvoorziening op gang te krijgen of te houden. Bovendien moest het Militair Gezag zorgen voor het regelen van contacten tussen de geallieerde militaire autoriteiten en de plaatselijke militaire autoriteiten.[240] Al deze taken waren bedoeld om op termijn, in Londen werd geschat een jaar na de bevrijding, het burgerlijk gezag weer te kunnen herstellen. Om deze taak uit te kunnen voeren, telde het Militair Gezag op 3 september 1944 (slechts) 175 officieren en 565 minderen.[241]

De taak van het Militair Gezag die echter de meeste problemen met zich mee heeft gebracht was opgenomen in artikel 16 van het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg: het aanhouden en interneren van 'politieke delinquenten'. Arrestatie en internering waren op grond van dit artikel de exclusieve bevoegdheid van het Militair Gezag. Deze aanhoudingen waren echter oorspronkelijk

---

236 Oorlogswet van 23 mei 1899, Stb. 128, artikel 7.
237 Besluit D60.
238 J. Hoogenboezem, *H.J. Kruls. Een politiek Generaal,* Boom Amsterdam, 2010, p. 105-110.
239 Besluit E43, Besluit van 19 juni 1944, houdende vaststelling van het Aanwijzingsbesluit Militair Gezag, gepubliceerd 4 september 1944.
240 Gebaseerd op Archief MG, de inleiding.
241 J. Hoogenboezem, *H.J. Kruls. Een politiek Generaal,* Boom Amsterdam, 2010, p. 127; Afwikkelingsbureau 1947, p. 43.

bedoeld ter beveiliging van de geallieerde opmars en om mogelijke pro-Duitse opstanden tegen te gaan. Ze waren niet bedoeld als strafrechtelijke arrestatie van verdachten van strafbare feiten.[242] Al tijdens de oorlog was men op de hoogte van het feit dat er in de wetsbesluiten D61-D64 geen bevoegdheid geregeld was voor vrijlating van verdachten.[243] Dit was echter met opzet zo geregeld. De gedachte hierachter was simpel. Als de verdachten zich tot de Bijzondere Gerechtshoven konden wenden met een verzoek tot vrijlating, zou dat de berechting enorm vertragen. De 'politieke delinquenten' in bevrijd Nederland werden in bewaring gesteld op grond van artikel 16 van het Besluit Bijzondere Staat van Beleg onder het gezag van het Militair Gezag (Besluit D60). Deze bewaring kon daarom slechts door het Militair Gezag worden opgeheven. Ook de Tribunalen, die volgens artikel 9 lid 2 en 37 lid 4 van het Tribunaalbesluit wel gemachtigd waren om een oordeel te geven over opheffing van de inbewaringstelling, konden daarmee geen vrijlating bewerkstelligen. Dat kon slechts het Militair Gezag, dat kon afwijken van het gegeven advies van een Tribunaal. Maar voor het Militair Gezag was vrijlating van arrestanten geen prioriteit.[244] Pas na afkondiging van Besluit F280 (het Besluit Politieke Delinquenten), krijgen de vijf procureurs-fiscaal op 1 maart 1946 de bevoegdheid om personen in vrijheid te stellen.[245]

2.7 Wetgeving ter wijziging en aanvulling van de Besluiten D61-D64 en het Tribunaalbesluit

2.7.1 Inleiding

Al snel na de Bevrijding van de eerste gebieden in het zuiden van Nederland werd duidelijk dat de besluiten over de bijzondere berechting en het Tribunaalbesluit in de praktijk tot grote problemen leidden.[246] Ook gaf het enorme aantal geïnterneerden al heel snel grote probleem op het gebied van bewaking, voeding, gezondheid en financiën. Er werd na september 1944 een groot aantal besluiten genomen ter wijziging van de oorspronkelijke besluiten D61-D64 en het Tribunaalbesluit. De grote wijzigingen waren het Besluit Politieke Delinquenten, F244 en F280, de Wet H206, de Wet H233[247] en de Wet I186. Daarnaast werden 79 besluiten uitgevaardigd met aanvullingen en correcties op de oorspronkelijke besluiten.

2.7.2 De eerste grote wijziging: het Besluit Politieke Delinquenten, F244 en F280

Al op 24 oktober 1944 schreef minister G.J. van Heuven Goedhart aan F.J.H. Snijders, hoofd van de sectie II van het Militair Gezag dat het enorme aantal arrestaties voor onhoudbare toestanden zorgde in de interneringskampen.[248] Drie maanden later verklaarde minister J.A.W. Burger in een rede voor de radio op 27 januari 1945, dat hij vond dat er onderscheid moest worden gemaakt tussen 'foute' Nederlanders en Nederlanders die fouten hadden gemaakt.[249] De zorgen van deze beide ministers werden echter niet gedeeld door de andere leden van de regering in Londen en de arrestaties gingen op dezelfde voet verder. Het aantal arrestanten liep in de maanden daarna steeds verder op, tot ver boven de 100.000. In augustus 1945 adviseerde J.M. van Bemmelen, hoofd van het toezicht op de interneringskampen namens het Militair Gezag, de regering om het aantal arrestanten drastisch te verminderen. Dit met het oog op de naderende winter, de onhoudbare toestand in de interneringskampen en de dreigende tekorten aan voeding en kleding voor de geïnterneerden. Dit

---

242 Archief AOK, inv. nr. 310.

243 Besluit D60 regelde in artikel 16 de arrestatiebevoegdheid: Deze bevoegdheid was in handen gelegd van het Militair Gezag. Het Militair Gezag was daarom ook als enige gerechtigd om te beslissen over vrijlating.

244 Het Militair Gezag had zijn handen vol met het bewaren van *'orde en gezag'*. Het op gang houden van de Nederlandse samenleving door het regelen van voedsel, gas, water en dergelijke had een veel hogere prioriteit dan het vrijlaten van politieke delinquenten. Tijd om onderzoek naar schuld of onschuld was er niet bij het Militair Gezag.

245 Archief van de rechtbank Groningen, correspondentie serie A, 1946, 5 februari: besluit van de procureur-fiscaal L.W.E.M. Lasonder over invrijheidstelling van gedetineerden in het ressort Leeuwarden.

246 Besluit F280, artikel 15.

247 Deze wet wordt in de rubriek 2.8.5 uitgebreid behandeld.

248 Archief MG, inv. nr. 1303.

249 www.parlement.com/9291000/modulesf/g5ncdo3o.

plan, tot vrijlating van de 'lichte gevallen', werd gelanceerd via een radiotoespraak van minister-president W. Schermerhorn. En werd vervolgens vrij massaal weggehoond.[250]

Op verzoek van de regering ging vervolgens F. Hollander aan de slag om een nieuw plan op te stellen dat zou moeten voorzien in het verminderen van het aantal geïnterneerden. Hij stelde vervolgens het concept op voor het Besluit Politieke Delinquenten.[251] Na discussies in de ministerraad en wijzigingen in het ontwerp werd op 26 oktober 1945 het Besluit Politieke Delinquenten vastgesteld. Volgens dit besluit was het Militair Gezag bevoegd om een bevel tot bewaring af te geven. Een persoon die in bewaring gesteld werd, moest volgens dit besluit wel binnen 24 uur een *individueel* bevel tot bewaring krijgen. Dat individuele bevel was vervolgens maar veertien dagen geldig. Daarna moest de procureur-fiscaal binnen wiens ressort de 'politiek delinquent' viel, een bevel tot verlenging van bewaring afgeven.

Het Militair Gezag zou oorspronkelijk tot september 1945 in stand blijven. De regering besloot deze termijn met een half jaar te verlengen en pas per 1 maart 1946 over te gaan naar het burgerlijk gezag.[252] Er moest vervolgens op 19 november 1945 een nieuw Besluit Politieke Delinquenten vervaardigd en aangenomen worden, Besluit F280. Volgens het nieuwe besluit zouden met ingang van 1 maart 1946 de bevoegdheden tot arrestatie en inbewaringstelling weer overgaan op de gewone opsporingsambtenaren, zoals bepaald in artikel 141 Wetboek van Strafvordering.[253] Deze overgang naar de gewone opsporingsambtenaren bleek uiteindelijk echter niet te realiseren. Er waren te weinig gezuiverde en goedgekeurde politieambtenaren om dit werk te verrichten. De minister besloot daarom als noodmaatregel een beschikking uit te vaardigen tot het instellen van Politieke Rechercheafdelingen (PRA).[254] De procureurs-fiscaal van de vijf Bijzondere Gerechtshoven (Amsterdam, Den Haag, Den Bosch, Arnhem en Leeuwarden) moesten het nieuwe opsporingsbeleid opzetten en leidinggeven aan de PRA.

Om de bewaring een juridische grond te geven nu het burgerlijk gezag met ingang van 1 maart 1946 weer de arrestaties en inbewaringstellingen op zich zou nemen, werd in artikel 12 opgenomen dat voor allen die op het ogenblik van de inwerkingtreding van Besluit F280 in bewaring zaten, de termijn van inbewaringstelling automatisch met drie maanden zou worden verlengd. Hierdoor zouden de procureurs-fiscaal drie maanden respijt hebben om de bewaringstellingen juridisch te regelen.

Het lukte de procureurs-fiscaal echter niet de inbewaringstellingen individueel te verlengen voordat de termijn van drie maanden eind januari 1946 afliep. Daarom werd een tweede noodgreep toegepast: alle kampcommandanten en directeuren van gevangenissen en huizen van bewaring in heel Nederland kregen de opdracht om lijsten aan te leggen om van alle geïnterneerden 'politieke delinquenten' die onder hun beheer stonden. Deze lijsten werden vervolgens samengevoegd tot lijsten per bijzonder gerechtshofressort en iedere procureur-fiscaal moest vervolgens besluiten tot collectieve verlenging van de bewaring van alle op deze lijsten opgenomen personen.[255]

---

250 Belinfante 1978, p. 112-118.

251 Archief Hollander, inv. nr. 4.

252 Besluit D60, artikel 16.

253 In art 1 van F280 staat daarom: *Opsporing van strafbare feiten geschiedt door politieambtenaren aan te wijzen door de minister van Justitie.* Artikel 2: *Zij richten zich uitsluitend naar bevelen van de procureur-fiscaal van het ressort waar zij hun standplaats hebben.* In artikel 6-11 wordt de taak van de opsporingsambtenaren beschreven.

254 Beschikking van de minister van Justitie van 31 januari 1946, nr. 03915 tot het instellen van Politieke Rechercheafdeling (PRA), Nederlandse Staatscourant, 8 maart 1946 nr. 48.

255 Tresoar, toegang 17.02, Procureur generaal inv. nr. 2582, 2927, 2973: lijsten van geïnterneerden, door kampcommandanten toegestuurd aan de procureurs-fiscaal in Leeuwarden.

2.7.3 Tweede grote wijziging: de Wet houdende wijzigingen in de besluiten van de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en het Besluit Politieke Delinquenten 27 juni 1947 (Stb H206)[256]

In juni 1947 werd een wet aangenomen, waarbij wijzigingen aangebracht werden in vrijwel alle besluiten van de bijzondere rechtspleging. In deze Wet H206 werd een groot aantal 'onvolkomenheden' uit de oorspronkelijke besluiten weggenomen. De Wet H206 was onderverdeeld in vijf artikelen. Elk artikel bevatte wijzigingen van één specifiek besluit.

I wijzigingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht
II wijzigingen in het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven
III wijzigingen in het Besluit Bijzondere Rechtspleging
IV wijzigingen in het Tribunaalbesluit
V wijzigingen in het Besluit Politieke Delinquenten
VI zonder titel

Naast tekstuele aanpassingen werden in Wet H206 stappen gezet om de besluiten over de bijzondere rechtspleging op termijn meer in overeenstemming te brengen met het commune strafrecht.

In artikel I, wijzigingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht, werd onder 4 opgenomen een toe te voegen artikel 7 b: *'Bewaring gelast of verlengd ingevolge het Besluit Politieke Delinquenten wordt gelijk gesteld met voorlopige hechtenis uit het Wetboek van Strafvordering.*' Daarnaast werden sommige strafbepalingen uitgebreid. Zo regelde een nieuw artikel 9a dat *'ook zaken, den veroordeelde toebehorende, waarvan aannemelijk is dat zij met misbruik van de bijzondere omstandigheden zijn verkregen of behouden',* verbeurdverklaard konden worden. In artikel 9c werd toegevoegd dat dit ook zou gelden voor zaken die de veroordeelde niet meer toebehoorden. Ook artikel 11 BBS werd uitgebreid. Een nieuw lid 3 werd opgenomen waarin werd bepaald dat: *'naast of in plaats van andere straffen een boete kan worden opgelegd van maximaal 100.000 gulden.'*

In artikel II, wijzigingen in het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven, was de belangrijkste wijziging dat *'de Bijzondere Gerechtshoven vonnissen met twee rechtsgeleerde leden en één militair lid'* (wijziging van art. 10 BBG). Tot dat ogenblik moest een Kamer tijdens een zitting bestaan uit vijf (militaire) raadsheren. Daarnaast werd aan artikel 16 toegevoegd dat indien de Bijzondere Raad van Cassatie een sententie vernietigde vanwege verzuim in de vormen, de zaak kon worden terugverwezen naar het Bijzonder Gerechtshof dat de sententie gewezen had.

Via artikel III, wijzigingen in het Besluit Buitengewone Rechtspleging werd het beklag (art. 12 Sr) heel voorzichtig weer ingevoerd. Alleen in zeer dringende gevallen werd een beklag in behandeling genomen. In overige gevallen kon dit nog steeds pas na een door de minister te bepalen datum. Aan artikel 31 werden twee nieuwe artikelen toegevoegd. Artikel 31b bepaalde dat wanneer een opgeroepen getuige niet was verschenen, van de getuigenis kon worden afgezien, *'indien redelijkerwijs kan worden aangenomen dat de procureur-fiscaal niet in zijn vervolging wordt geschaad of de verdachte niet in zijn verdediging wordt geschaad.*' Dit artikel was opgenomen omdat vele getuigen niet op de rechtszitting verschenen. Om een zaak niet te hoeven schorsen bepaalde artikel 32a *'dat de zaak niet hoeft te worden geschorst als de verdachte niet in zijn verdediging wordt benadeeld.'* Ook het volgende artikel over de wijziging van de tenlastelegging was het gevolg van de praktijk in de bijzondere rechtspleging. Tijdens de zitting werd de tenlastelegging nog wel eens gewijzigd of aangevuld. Tot slot werd aan artikel 34 een artikel 34a toegevoegd. Hierin werd de mogelijkheid geschapen om mondeling sententie te wijzen, tenzij de procureur-fiscaal of de verdachte verzochten om een schriftelijke sententie.

[256] Archief DGBR, inv. nr. 1244: Dossier van de Commissie ter voorbereiding van de wijzigingen in de Besluiten van de bijzondere rechtspleging. Opgericht op 5 november 1946. In december 1946 krijgt de Advocatenvereniging lucht van het bestaan van deze commissie. Zij verzochten de minister om hierin zitting te mogen nemen. De minister wees dit af '*omdat de commissie al te lang bezig is.'*

In het gewijzigde artikel 37 was opgenomen dat een verdachte na een vonnis met een straf hoger dan zes jaar zonder toestemming van het hof in cassatie kon gaan. Bij straffen lager dan zes jaar moest het hof nog wel toestemming voor cassatie geven. Aan artikel 39 werd een artikel 39a toegevoegd waarin was opgenomen dat in cassatie eenvoudige zaken door een nieuw op te richten Bijzondere Kamer van de Bijzondere Raad van Cassatie konden worden berecht.
Een nieuwe vorm van berechting werd ingevoerd in de artikelen 44a-44j: de vereenvoudigde gerechtelijke afdoening door slechts één raadsheer van zaken waarbij de straf niet hoger dan zes jaar zou zijn. De gedachte hierachter was, dat er zo meer zaken zouden kunnen worden berecht.

In artikel IV, wijzigingen in het Tribunaalbesluit, was de belangrijkste wijziging een nieuw artikel 3a. Hierin was opgenomen dat het Tribunaal een maatregel ook voorwaardelijk op zou kunnen leggen. De voorzitters van de Tribunalen hadden al herhaaldelijk hierop aangedrongen. De Bijzondere Gerechtshoven konden namelijk wel een voorwaardelijke straf opleggen en de Tribunaalvoorzitters wilden dit voor de tribunaalmaatregelen ook ingesteld hebben. Volgens punt 4 (wijziging in artikel 4 van het Tribunaalbesluit) konden de Tribunalen na het aannemen van Wet H206 ook ontzetting uit beroepen of beroepsgroepen opleggen, omdat artikel 8 lid 2 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht ook voor Tribunaalrechtspraak werd ingevoerd. In de wijziging van artikel 6 van het Tribunaalbesluit werd gesteld dat Tribunalen ook van nalatenschappen driekwart verbeurd konden verklaren. De Tribunalen konden ten slotte, door wijziging van artikel 35 van het Tribunaalbesluit, door tussenkomst van de procureur-generaal en de officier van justitie, aan de politie of de procureur-fiscaal en aan Politieke Rechercheafdelingen opdracht geven voor een onderzoek naar gedragingen van ‘politieke delinquenten’.

In artikel V, wijzigingen in het Besluit Politieke Delinquenten werd in een nieuw artikel 13b opgenomen dat de raadsman, na een verzoek, kennis moest kunnen nemen van het dossier van zijn cliënt, tenzij er in het belang van het onderzoek bepaalde stukken niet ter inzage gegeven konden worden. Als stukken niet ter inzage gegeven konden worden, moest de raadsman hiervan een schriftelijk mededeling krijgen. Als de raadsman het dossier toch niet ter inzage kreeg, dan kon hij daarover binnen drie dagen na zijn verzoek om inzage een bezwaarschrift indienen bij een raadsheer of een raadsheer-plaatsvervanger die daarvoor was aangewezen. Ook kon de raadsman een verzoek tot invrijheidsstelling bij dezelfde raadsheer indienen. De artikelen 14-17 van het Besluit Politieke Delinquenten over de invrijheidstelling werd aanmerkelijk uitgebreid door aanvulling van de gronden voor invrijheidstelling. Ook een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof kon hierna tot invrijheidstelling besluiten.[257]

In artikel VI, de slotbepalingen, werd ten slotte opgenomen dat het opleggen van een geldboete, het vonnissen met drie (militaire) raadsheren en het binnen twee maanden indienen van een cassatieschriftuur niet van toepassing waren op zaken waarop de dagvaarding ter terechtzitting in eerste aanleg was betekend en de rechtsgang dus al was ingezet.

2.7.4 Derde grote wijziging: Wet houdende het besluit tot opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen, 1948 (Stb. I186)

Al in 1946 werd gesproken over opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie. Maar pas in maart 1947 installeerde de regering een commissie die een wet moest ontwerpen waarin de overgang van de bijzondere rechtspleging naar de gewone rechtspleging geregeld werd.[258] Na vele discussies werd het eerste ontwerp van de wet tot opheffing van de Tribunalen en Bijzondere Gerechtshoven op 28 augustus 1947 (dus een maand na de grote Wijzigingswet H206) naar de ministerraad gestuurd; ontwerpwet I186. In artikel 21 van deze wet was opgenomen dat bewaring van ‘politieke delinquenten’ gewijzigd zou worden in inverzekeringstelling of

[257] Advocatenblad 1947, p. 191-192.
[258] Archief Wettendossiers, inv. nr. 1244.

voorlopige hechtenis. De functie van de Hoge Autoriteit zou worden overgenomen door de presidenten van de vijf gerechtshoven.[259] In de begeleidende brief schrijft de minister van Justitie dat terugkeer naar het commune strafrecht in juli 1947 nog niet mogelijk was maar nu (één maand later) wel.[260]
De Tribunalen zouden volgens deze wet per 1 juni 1948 worden opgeheven. Uiteindelijk werd besloten dat de Tribunalen niet allemaal op hetzelfde tijdstip opgeheven zouden worden, maar in de loop van 1948. Op 1 oktober 1950 werd definitief gestopt met de vervolging van feiten, opgenomen in het Tribunaalbesluit.[261] De Bijzondere Gerechtshoven zouden op een door de minister van Justitie te beoordelen ogenblik opgeheven worden. Hun taken zouden overgenomen moeten worden door negentien bijzondere strafkamers, bij de negentien arrondissementsrechtbanken. De Bijzondere Raad van Cassatie zou ook op een door de minister van Justitie te bepalen datum worden opgeheven en haar taken zouden worden overgenomen door de Hoge Raad der Nederlanden. In de memorie van toelichting was opgenomen dat de van het commune recht afwijkende materiële en processuele bepalingen met betrekking tot berechting in politieke strafzaken gehandhaafd zou worden.
De diverse Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en de Tribunalen werden uiteindelijk niet allemaal op dezelfde dag, maar tussen begin 1949 en eind 1951 opgeheven. De Bijzondere Raad van Cassatie droeg met ingang van 1 januari 1952 zijn bevoegdheden over aan de Hoge Raad en werd per die datum opgeheven.[262]

2.8 Internationaal oorlogsstrafrecht

2.8.1 De totstandkoming van het internationaal oorlogsstrafrecht, 1941-1945

Naast het opstellen van de besluiten voor de berechting van misdrijven samenhangend met de oorlog en de berechting van collaboratie, nam de Nederlandse regering ook actief deel aan de vorming van nieuw internationaal recht: het internationaal oorlogsstrafrecht. De geallieerde landen beschouwden in de strijd tegen nazi-Duitsland de opsporing en berechting van oorlogsmisdadigers als een van de belangrijkste doelen na beëindiging van de oorlog. Dit diende vastberaden ter hand te worden genomen. Leergeld hadden de geallieerden betaald met de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers na de Eerste Wereldoorlog die was opgedragen aan Duitse rechterlijke instanties. Dit had bijna geen enkele veroordeling opgeleverd.[263]

De eerste nota over Duitse wreedheden en geweld verscheen op 12 november 1940 opgesteld door de Poolse en Tsjechoslowaakse regering in ballingschap in Londen. Een maand later gevolgd door een nieuwe nota van de Poolse regering in ballingschap.[264] In beide nota's gaven zij aan dat de wreedheden en het geweld tegen de burgers in hun landen door de Duitse bezettingstroepen ongekend was in de menselijke geschiedenis. In deze nota verwezen zij naar het Haags Landoorlogreglement uit 1907. Op 25 oktober 1941 legden de Amerikaanse en Britse regeringsleiders, F.D. Roosevelt en W.L.S. Churchill, verklaringen af waarin zij aangaven dat er door de nazi's ernstige misdrijven werden gepleegd in bezette gebieden. Samen met een toespraak van V.M. Molotov, minister van Buitenlandse Zaken van Rusland, worden deze verklaringen gezien als het begin van het nieuwe internationale oorlogsstrafrecht, bedoeld om oorlogsmisdadigers voor hun daden te berechten.[265] De nota van Molotov van 7 november 1941 sloot aan op de nota's van de Poolse en Tsjechoslowaakse regeringen. Ook hij gaf in zijn nota een uitgebreid overzicht van de verschillende misdaden die op grote schaal door de Duitsers in het bezette deel van Rusland tot november 1941 gepleegd waren.

---

259 Wet I 186, Wet van 13 mei 1948 tot opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen (Stb. I 186), artikel 22.
260 Archief Wettendossiers, inv. nr. 1246; Archief AOK, inv. nr. 1334.
261 Circulaire van de minister van Justitie van 26 juli 1950, Besluit opheffing Bijzondere Strafkamers van de Kantongerechten.
262 Koninklijk Besluit tot opheffing Bijzondere Raad van Cassatie, KB 15 december 1951, Staatscourant 251.
263 Archief Oorlogsmisdadigers, de inleiding, p. 7-9; M.W. Mouton, *Oorlogsmisdrijven en het internationale recht* ('s-Gravenhage 1947) p. 9-14, 106-117.
264 Times, 12 november en 20 december 1940.
265 Archief Oorlogsmisdadigers, de inleiding, p. 7-9.

Landen die zich wilden aansluiten bij de intentie in de verklaringen en de toespraak moesten beloven alles te zullen doen wat in hun vermogen lag om oorlogsmisdadigers op te sporen, te arresteren en te bestraffen. Indien hierom gevraagd zou worden, moesten verdachten van oorlogsmisdaden uitgeleverd worden aan een land, dat om de uitlevering gevraagd had in verband met oorlogsmisdaden in dat land begaan. Op initiatief van de Tsjechoslowaakse en Poolse regeringen pleegden de regeringen in Londen van negen bezette landen (België, Frankrijk, Griekenland, Joegoslavië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Polen en Tsjechoslowakije) vervolgens overleg over de te voeren strategie bij de opsporing en gerechtelijke vervolging van oorlogsmisdadigers. Deze besprekingen mondden uit in een gemeenschappelijke verklaring, *The Inter-allied Declaration on punishment for War Crimes* van 13 januari 1942, beter bekend als de *Verklaring van St. James*.[266] De regeringen gaven hierin hun voornemen te kennen om de leiders van het Duitse Rijk en diegenen die zich aan oorlogsmisdaden hadden schuldig gemaakt, langs gerechtelijke weg te vervolgen en te bestraffen. Daarnaast zegden ze elkaar wederzijdse hulp en steun toe bij de opsporing en berechting van oorlogsmisdadigers. In de Verklaring van St. James werd veelvuldig verwezen naar het Haags Vredesverdrag en het Landoorlogreglement, beiden uit 1907.
Ter uitvoering van deze verklaring werd in oktober 1943 de United Nations War Crimes Commission (UNWCC) opgericht.[267] In oktober 1943 werd in een vergadering van de aangesloten landen opgeroepen om de nationale strafwetgeving zo snel als dat mogelijk zou zijn, aan te passen zodat na de oorlog op grond van internationale oorlogsmisdrijven volgens nationale strafwetgeving gestraft zou kunnen worden. Op grond van dit advies hebben de regeringen van België, Tsjechoslowakije, Denemarken, Frankrijk, Griekenland, Polen, Luxemburg, Noorwegen en Joegoslavië tussen 1943 en 1946 hun nationale strafwetgeving aangepast.[268]

Nederland was het enige land dat de nationale wetgeving niet aanpaste. Een van de redenen hiervoor was het feit dat de Nederlandse regering het niet eens was met de voorgestelde taken en functies van de UNWCC. Volgens de Nederlandse vertegenwoordiger, De Moor, kon de UNWCC alleen voorstellen en voorbereiding van de berechting uitvoeren, maar was het aan de nationale strafrechtinstellingen om deze voorstellen over te nemen en vervolgens uit te voeren op basis van de nationale strafwetgeving.[269] Een jaar later, tijdens de conferentie in Moskou werd op 1 november 1943 de *Verklaring van Moskou* afgelegd door F.D. Roosevelt, W.L.S. Churchill en J. Stalin namens de inmiddels 32 UNWCC-landen. Hierin gaven ze nogmaals aan dat Duitse bezetters en hun medeplichtigen die zich aan oorlogsmisdaden en wreedheden hadden schuldig gemaakt, na de oorlog zouden worden uitgeleverd aan de regeringen van de landen waar zij hun misdaden hadden gepleegd.[270] De Nederlandse Commissie voor Opsporing van Oorlogsmisdadigers (NCOO of Netherlands War Crime Committee (NWCC)) startte haar werkzaamheden op 1 maart 1944.

Op 8 augustus 1945 werd de *Overeenkomst van Londen* en het bijbehorende *Handvest van de Internationale Militaire Rechtbank (het Tribunaal van Neurenberg)* ondertekend door vertegenwoordigers van Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Frankrijk en de Unie van Socialistische Sovjetrepublieken. In deze overeenkomst werd vastgelegd dat er in Neurenberg een Internationaal Militair Gerechtshof zou komen, waar de belangrijkste Duitse oorlogsmisdadigers zouden worden berecht en veroordeeld.[271] Daarnaast werd besloten dat in elk land de daar begane oorlogsmisdaden volgens het strafrecht van dat land berecht zouden moeten worden. De reden achter deze beslissing

---

266 Archief Mouton, inv. nr. 19, 21, 31; Archief AOK, inv. nr. 2183: tekst van verklaring van St. James; De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 547 ev.; M.W. Mouton, *Oorlogsmisdrijven en het internationale recht* ('s-Gravenhage 1947), p. 141-156; T. Bower, *Blind eye to murder. Britain, America and the purging of Nazi Germany - A pledge betrayed*,(London 1995), p. 35-42; C.F. Rüter, *Enkele aspecten van de strafrechtelijke reactie op oorlogsmisdrijven en misdrijven tegen de menselijkheid*, Amsterdam 1973, p. 88-109.

267 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 563.

268 www.unwcc.org/ documents: *History of the United Nations War Crime Commission, and the development of the laws of war*, Publiced by his Majesty's Stationary office, Londen, 1948, p. 97.

269 www.unwcc.org/ documents: *History of the United Nations War Crime Commission, and the development of the laws of war,* Publiced by his Majesty's Stationary office, Londen, 1948, p. 105, 114.

270 www.isgeschiedenis.nl/nieuws/het_joegoslavie_tribunaal_de_opvolger_van_neurenberg/.

271 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 546-554.

was het feit dat de regeringen van de verschillende landen alleen hun eigen strafrecht uit wilden voeren en geen van bovenaf opgelegd (internationaal) strafrecht.
Vastgelegd werd dat er drie verschillende vormen van oorlogsmisdrijven waren.[272] In artikel 6 van het Handvest behorend bij Overeenkomst van Londen is opgenomen welke delicten onder deze overeenkomst vielen:

- Misdrijven tegen de vrede (artikel 6a);
  Het maken van plannen voor, het voorbereiden van, het nemen van initiatief tot of het voeren van een aanvalsoorlog of een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten, of verzekeringen, of deelneming aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verrichten van een van de bovengenoemde handelingen.
- Oorlogsmisdrijven (artikel 6b);
  Schendingen van de wetten of gebruiken van den oorlog. Zoodanige schendingen zullen omvatten, doch niet beperkt zijn tot moord, mishandeling, of deportatie, met het oog op slavenarbeid of voor eenig ander doel, van de burgerbevolking van of in bezet grondgebied, moord of mishandeling van krijgsgevangenen of personen op zee, het doden van gijzelaars, plundering van openbaren of particulieren eigendom, willekeurige vernietiging van steden, plaatsen of dorpen, of verwoesting, welke niet door militaire noodzaak gerechtvaardigd was.
- Misdrijven tegen de menselijkheid (6c);
  Moord, uitroeiing, het in slavernij voeren, deportatie en andere onmenschelijke handelingen, die voor of gedurende den oorlog bedreven zijn tegen burgerbevolking; of vervolgingen op grond van politiek, ras of godsdienst ter uitvoering van of in verband met eenig misdrijf behoorende tot de rechtsmacht van de Rechtbank, onverschillig of deze geschiedden al dan niet in strijd met het nationale recht van het land, waar deze daden werden bedreven. Leiders, organisatoren, zij die hebben uitgelokt en medeplichtigen, die hebben deelgenomen aan het opstellen of het uitvoeren van een gemeenschappelijk plan of samenzwering om een van de bovengenoemde misdrijven te begaan, zijn aansprakelijk voor alle daden, die door personen ter uitvoering van dit plan zijn verricht.' [273]

Als uitwerking van de Overeenkomst van Londen zijn in 1948 de vier Verdragen van Genève aangenomen. In het gemeenschappelijk artikel 3 van de Geneefse Verdragen betreffende het humanitaire oorlogsrecht, zijn die misdaden opgenomen die wereldwijd verboden zijn voor alle staten, ook als het om een niet-internationaal conflict gaat. Die daden zijn onder meer: marteling, verminking, lijfstraffen, het nemen van gijzelaars, daden van terrorisme, genocide, deportatie, schendingen van de menselijke waardigheid, waaronder verkrachting en gedwongen prostitutie, plundering en terechtstellingen zonder proces, mits ten tijde van oorlog, en bovendien tegen de Conventies van Genève in. [274]
De Verklaring van St. James, de Verklaring van Moskou en de Overeenkomst van Londen worden beschouwd als de basis voor de berechting van oorlogsmisdadigers in Neurenberg en Tokio en als basis voor de verdragen van Genève over internationale oorlogsmisdrijven. In Besluit G5 van 4 januari 1946 werd bekendgemaakt dat Nederland op 25 september 1945 tot deze overeenkomst was toegetreden.

2.8.2 Het instellen van het Tribunaal van Neurenberg

Het internationaal oorlogsstrafrecht was een totaal nieuwe vorm van strafrecht. Niemand wist wat deze vorm van strafrecht zou gaan inhouden, al stemden velen wel in met het Tribunaal van Neurenberg en het later gestarte Tribunaal van Tokio. Het Tribunaal van Neurenberg functioneerde van 20 november 1945 tot 1 oktober 1946. Dit Tribunaal was opgericht om de misdrijven te berechten die door leidinggevende nazi's in de Tweede Wereldoorlog waren gepleegd. Er was kritiek op het feit dat er sprake was van de berechting van de overwonnenen door de overwinnaars, op het feit dat het bombarderen van steden niet als strafbaar was opgenomen en tegen de eenzijdigheid en het politieke karakter van de in Neurenberg bedreven rechtspleging (geen Duitse rechters, uitsluitend veroordeling

[272] Handvest van Londen, artikel 6a, 6b, 6c (Opgenomen in Besluit G5).
[273] Besluit G5.
[274] De Vier Verdragen van Geneve inzake Humanitair Recht, 1949; *De vier Verdragen van Geneve en de drie Aanvullende Protocollen*, Wolf Legal Publishers, Nijmegen 2006.

van Duitse oorlogsmisdaden). Tot slot was er grote kritiek op de trage berechtingen van oorlogsmisdadigers.
De Nederlandse regering vaardigde baron A.M. van Tuyll van Serooskerken af naar Neurenberg als openbaar aanklager in het proces tegen Arthur Seyss-Inquart, Rijkscommissaris voor de Nederlandse Gebieden. Baron A.M. van Tuyll van Serooskerken deed uit Neurenberg verslag over de aanklachten tegen de verdachten:

> *'Wij zijn hier om de Nederlandsche belangen bij het proces te behartigen. Mijn meening is dat misdaden, die door de beschuldigden tegen Nederland zijn begaan, in de aanklacht niet voldoende tot hun recht komen. Wij hopen er in te zullen slagen den aanklacht aan te vullen opdat daaruit zal blijken dat ons land behoort tot die welke den zwaarsten druk hebben ondervonden.'*[275]
>
> *'De vonnissen van Neurenberg ondervinden in zoverre veel critiek, dat men zich alom niet kan verenigen met de vrijspraak van (F.) Von Papen en H.G.J. Schacht, al wordt er hier en daar wel de aandacht op gevestigd, dat het Tribunaal, meer dan de publieke opinie dat vermag te doen, onderscheidde tussen morele en juridische verantwoordelijkheid. Moreel staat de schuld van dit tweetal onomstotelijk vast; het Tribunaal, dat zich aan zekere regels had te houden, heeft echter de opzet van deze beide vrijgesprokenen om mee te doen aan de misdaden, waartoe het nazi-regiem is vervallen, niet bewezen geacht'. Doch 'de critici van deze processen hadden uiteraard gelijk wanneer ze erop wezen dat de enige beklaagden Duitse bezetter en Japanners waren en geen enkel individu van Geallieerde zijde een dergelijk proces kreeg voor door hen begane feiten.'*[276]

Hoewel er talloze artikelen, boeken en studies in de vijf jaar na de oorlog geschreven zijn met kritiek, juridische uitleg en opmerkingen over de berechting door de Bijzondere Gerechtshoven, is het in juridisch Nederland in die periode opvallend stil geweest over het Tribunaal van Neurenberg.[277]

2.8.3 Rechtsmacht over oorlogsmisdadigers in Nederland[278]

Naast de hoofdverdachten, berecht door het Tribunaal van Neurenberg, zouden door alle aangesloten landen verdachten van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid aangemeld kunnen worden bij de United Nations War Crime Commission (UNCWC).[279] Merkwaardig genoeg heeft de Nederlandse regering in Londen geen besluiten uitgevaardigd over de berechting van oorlogsmisdadigers in Nederland, noch werden hierover artikelen opgenomen in Besluit D61. Pas op 29 mei 1945 werd voor Nederland Besluit F85 aangenomen, het eerste besluit over oorlogsmisdadigers en oorlogsmisdaden. In dit besluit was vastgesteld dat oorlogsmisdaden in Nederland slechts die daden waren die waren gepleegd door anderen dan Nederlanders of Nederlandse onderdanen. Nederlanders vielen dus niet onder dit besluit.[280] De regering was er namelijk van uitgegaan dat Nederlanders onder het Besluit op het Buitengewoon Strafrecht (D61) vielen. In Besluit F85 werd ook het Nederlandse Bureau Opsporing Oorlogsmisdrijven (BOOM) in het leven geroepen. De primaire taak van dit bureau was het opsporen, laten aanhouden en naar een bewaringskamp of gevangenis overbrengen van oorlogsmisdadigers.[281]

Boven de berechting van niet-Nederlanders (i.c. Duitse bezetters) bleef tussen 1945 en 1947 de vraag zweven of de Nederlandse rechter bevoegd was oorlogsmisdadigers op grond van het Besluit Buitengewoon Strafrecht te vervolgen. Konden Duitse militairen inderdaad worden berecht wegens mishandeling, moord of onrechtmatige vrijheidsberoving, zoals ook Nederlanders voor deze misdrijven werden vervolgd, of lag dat toch gecompliceerder? [282]

---

275 *Provinciale Drentsche en Asser Courant, 23 november 1945*: Misdaden tegen Nederland komen te Neurenberg onvoldoende tot hun recht.

276 Jan Wouters, Bruno Demeyere, De bestraffing van oorlogsmisdaden: Quo vadis? In*: Zoeklicht 2004-1,* Instituut voor Internationaal Recht, KU Leuven.

277 Op grond van het onderzoek in de juridische literatuur tussen 1945-1950.

278 Archief DGBR, inv. nr. 79: richtlijnen inzake het berechten van oorlogsmisdadigers en correspondentie over uitleveringsprocedures, 1946-1948..

279 Archief DGBR, inv. nr. 1267: nota met voorstellen tot aanpassing van de Nederlandse wetgeving inzake bestraffing van oorlogsmisdadigers.

280 Besluit F85; Archief CABR, inv. nr. 87558, 87564, 75061.

281 Besluit F85, artikel 1: De Bureaus Opsporing Oorlogsmisdadigers trokken zich echter niets van deze restricties aan en deden onderzoek naar alle daden die als oorlogsmisdrijven gekwalificeerd konden worden, ook van Nederlanders.

282 Archief Oorlogsmisdadigers, de inleiding, p. 14.

Aan de ene kant hing de minister van Justitie ad interim P.S. Gerbrandy lange tijd het standpunt aan dat een oorlogsmisdrijf een commuun misdrijf was dat onder het Besluit Buitengewoon Strafrecht viel. In een brief van 7 februari 1945 stelde hij:

> *'De oorzaak der suggestie moet m.i. gezocht worden in een verkeerde opvatting over de aard van een zogenaamd oorlogsmisdrijf. Door velen wordt dit beschouwd als een delict sui generis, al is er nog nooit iemand in geslaagd een sluitende definitie daarvan te geven. In wezen is echter naar mijn inzicht een zogenaamd oorlogsmisdrijf niets anders dan een gewoon delict onder bijzondere omstandigheden gepleegd en deswege onder de rechtsmacht van een bijzondere rechter gebracht.'*

Aan de andere kant was de minister van Binnenlandse Zaken, J.A.W. Burger, van mening dat oorlogsmisdrijven berecht moest worden door een apart hof, nadat oorlogsmisdadigers waren opgespoord door een speciale commissie.[283]

M.W. Mouton, gedurende de oorlog vertegenwoordiger van Nederland in de United Nations War Crimes Commission (UNWCC), schreef in 1945-1946 een aantal rapporten over het toepassen van het oorlogsstrafrecht. In een van die nota's geeft M.W. Mouton zijn visie over de vraag op welke wijze de internationale verdragen nagekomen kunnen worden in Nederland. De vragen die hierbij volgens hem rijzen, zijn: *'Zijn de gerechten competent en is bestraffing via de Nederlandse strafwet wel geëigend?'* M.W. Mouton adviseert om oorlogsmisdadigers in eerste en enige aanleg te laten berechten door de Bijzondere Raad van Cassatie. Verder moesten, volgens M.W. Mouton, artikel 40 en 43 Wetboek van Strafrecht, *overmacht* en *ambtelijk bevel* volgens het Militär Strafgesetzbuch voor Duitse militairen uit 1939 beoordeeld worden.[284] In deze Duitse strafwet was het opvolgen van een bevel strafbaar als het opvolgen een misdrijf opleverde.
Daarnaast adviseerde M.W. Mouton om een Besluit Bestraffing Oorlogsmisdadigers op te stellen, waardoor ook 'kleinere' oorlogsmisdadigers konden worden berecht. Hij pleitte voor een gemengd hof, met raadsheren en militairen. Oorlogsmisdrijven zijn delicten 'sui generis'. Een ambtsbevel om een oorlogsmisdrijf te begaan was volgens hem geen rechtmatig ambtsbevel. Volgens M.W. Mouton moest bij de bestraffing van lagere oorlogsmisdadigers het bevel van diens meerdere uitgebreid worden meegewogen. M.W. Mouton schrijft ook een nota over de aanpassing van de Nederlandse strafwet naar aanleiding van internationale overeenkomsten op het stuk van de bestraffing van oorlogsmisdrijven.
Tot slot geeft M.W. Mouton aan dat zijns inziens Nederlanders niet onder het bereik van het Handvest van Londen (1945) vallen. Hij heeft, zo schrijft hij, zijn nota besproken met de hoogleraar J.H.W. Verzijl, vicevoorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie. J.H.W. Verzijl ziet zelf meer in de berechting door de Bijzondere Gerechtshoven. Deze zouden de oorlogsmisdaden kunnen berechten in de buurt van de plaats waar zij waren begaan.[285] H. Haga, voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie, peilde in december 1945 wat de raadsheren in de Bijzondere Raad van Cassatie vonden van berechting in Nederland van oorlogsmisdadigers. Een deel van de raadsheren bleek voorstander te zijn van berechting op grond van de Overeenkomst van Londen en een ander deel was voorstander van het uitvaardigen van een nieuwe wet voor de berechting van oorlogsmisdadigers. De meningen over deze belangrijke rechtsvraag waren binnen de Raad dus bepaald verdeeld.[286]

De Bijzondere Raad van Cassatie heeft geprobeerd de discussie over de rechtsmacht over oorlogsmisdadigers en oorlogsmisdaden gepleegd in Nederland te beïnvloeden.[287] In een eerste arrest van 24 juni 1946 stelde de Bijzondere Raad van Cassatie bijvoorbeeld dat oorlogsrecht en represaillerecht niet wordt gedekt door het geschreven of ongeschreven oorlogsrecht als bedoeld in artikel 38 van het Wetboek Militair Strafrecht. Hiermee gaf de Bijzondere Raad van Cassatie aan dat oorlogsmisdadigers niet onder de rechtsmacht van de Nederlandse rechtbanken of de Bijzondere Gerechtshoven vielen.[288]

---

283 www.gahetna.nl/collectie/index/nt00429/07ca1082-61b4-11e3-8e7e-00505693001d/view/NT00429_ruslandgids_teksten/q/zoekterm/concentratiekamp/q/comments/1.
284 Militär Strafgesetzbuch, par. 47, afgekondigd op 10 oktober 1940.
285 Archief Mouton, inv. nr. 19, 21.
286 NIOD, UNWCC, inv. nr. 1.
287 Archief BRvC, inv. nr. 336, vraagstuk van de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers.

J.A. van Hamel, voorzitter van het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam, stelde kort daarna, op 12 augustus 1946, een rapport op over de problemen rond de rechtsmacht over Duitse oorlogsmisdadigers. Hierin stelde hij dat hij ernstige bezwaren had tegen een nieuwe regeling voor de berechting van Duitse militairen en ambtenaren. Nieuwe wetgeving was overbodig, want de bestaande wetgeving zou volgens hem volstaan voor de berechting van oorlogsmisdadigers. Hij vreesde voor de reactie in de publieke opinie. Deze nieuwe wetgeving zou kunnen worden gebruikt als propaganda ten voordele van oorlogsmisdadigers. Volgens hem zou nieuwe wetgeving het odium van gelegenheidsrecht kunnen dragen. Van Hamel verwees ook naar de tekst in de preambule van het Handvest van Londen: *'teneinde te worden geoordeeld en gestraft overeenkomstig de wetten van deze bevrijde landen*'. Het zou dus niet nodig zijn om nieuwe wetgeving op te stellen. Daarnaast zou een nieuwe wetgeving inhouden dat Duitse oorlogsmisdadigers volgens een nog nieuwer en bij het einde van de oorlog nog onbekender wetgeving zouden worden berecht. Tot slot betoogt hij dat de Duitsers die tijdens de oorlog in Nederland gezeten hadden, al voor het einde van de oorlog via berichten op Radio Oranje kennis hadden kunnen nemen van het feit dat hun misdaden gepleegd tijdens de oorlog berecht zouden worden na de oorlog. Uit verklaringen van gearresteerde Duitsers bleek dat dit inderdaad het geval was.[289]

2.8.4 De sententies Heinemann en Ahlbrecht en het einde van de discussie over rechtsmacht

Het Bijzonder Gerechtshof te Arnhem vond, in de lijn van de minister van Justitie, dat misdaden die door Duitse bezetters in Nederland begaan waren, onder het Besluit Buitengewoon Strafrecht van december 1943 vielen. Het gerechtshof veroordeelde op 10 december 1946 de Duitse militair Ludwig Heinemann ter dood, zonder recht van cassatie, wegens het fusilleren van gijzelaars, Engelse officieren en verzetsmensen.
In het artikel *'Nederland en zijn Duitse oorlogsmisdadigers*' geven D.W. de Mildt en J.P. Meihuizen nieuw inzicht in de zaak Heinemann. Volgens de auteurs is dit vonnis onder grote druk van het Nederlandse Ministerie van Justitie en de Britse Militaire autoriteiten tot stand gekomen. Bovendien zouden tijdens de rechtszitting *'twee Engelse officieren als bijzitter achter de tafel van het Hof zitten en zou als tegenwicht de secretaris-generaal Tenkink erbij zijn'* en was al van tevoren bekend dat Ludwig Heinemann ter dood veroordeeld zou worden. Om de Bijzondere Raad van Cassatie geen invloed te geven op dit doodvonnis, was, volgens aantekeningen van J.H.W. Verzijl, vicevoorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie, al vóór het uitspreken van het vonnis afgesproken dat L. Heinemann geen toestemming zou krijgen om in cassatie te gaan. Op 10 februari 1947 werd het vonnis aan L. Heinemann voltrokken. Vooral het feit dat hij geen toestemming had gekregen om in cassatie te gaan wekte grote opschudding.[290]
Het Bijzonder Gerechtshof Arnhem had een half jaar eerder, op 16 juni 1946, L.W.A. Ahlbrecht ter dood veroordeeld, met toestemming om in cassatie te gaan. Achter de schermen woedde hierna een heftige juridische strijd tussen de Bijzondere Raad van Cassatie en de minister van Justitie. Op 17 februari 1947, een week na de terechtstelling in Arnhem van Ludwig Heinemann, wees de Bijzondere Raad van Cassatie arrest in de zaak van de Duitse militair Ahlbrecht, officier bij de Sicherheitsdienst (SD) in Arnhem.[291] In dat arrest legde de Bijzondere Raad van Cassatie vast dat de Nederlandse rechter niet zonder meer bevoegd was misdrijven, begaan door leden van de bezettende macht, te berechten. Een algemeen erkende volkenrechtelijke regel van gewoonterecht was, zo betoogde de Raad, dat militairen die met hun leger op het gebied van een andere staat verbleven, niet onderworpen waren aan de rechtsmacht van de rechter van die andere staat, voor zover het door hen gepleegde feiten betrof die binnen de kring van hun bevoegdheid waren begaan. In die gevallen was het volgens de Bijzondere Raad van Cassatie zo, dat ook in Nederland Duitse militairen en ambtenaren hun daden van

---

288 Arrest BRvC, 24 juni 1946, *NOR 1946*, *635.*
289 OVCG, inv. nr. 185.
290 Sententie BG Arnhem, 10 december 1946, *NOR, 1946, 763*; Archief CABR, inv. nr. 66169; D.W. de Mildt en J.P. Meihuizen, Nederland en zijn Duitse oorlogsmisdadigers, in: *Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht, Uitgeverij Verloren BV Hilversum jaargang 8, 2006, aflevering 1, p. 10-15.
291 Arrest BRvC, 17 februari 1947, *NJ, 1947, 87.*

terreur niet op eigen gezag verrichtten, maar dat nagenoeg altijd deden op bevel of na machtiging van hun meerderen. Hierdoor hadden de Nederlandse rechters dus geen rechtsmacht over hen. Dit betekende dat ze in Nederland niet bestraft zouden kunnen worden. Het was mogelijk om van die volkenrechtelijke regel af te wijken door het sluiten van een verdrag, maar men kon ook een wet uitvaardigen die de Nederlandse rechter alsnog rechtsmacht verleende om buitenlandse militairen, die op zijn grondgebied hadden vertoefd, te kunnen berechten voor de door hen begane misdrijven. Volgens de Bijzondere Raad van Cassatie was men er ten onrechte van uitgegaan dat een moord, gepleegd in strijd met het oorlogsrecht een gewone moord was, waarover de Nederlandse rechter rechtsmacht had. Volgens de Bijzondere Raad van Cassatie moest de besluitwet D61, het BBS, worden aangepast aan de internationale verdragen, aangezien volgens dit college de Nederlandse bijzondere rechterlijke organen geen rechtsmacht hadden om Duitse oorlogsmisdadigers te berechten.

Bekende juristen vonden dat de door de Bijzondere Raad van Cassatie voorgestelde aanvullende wetgeving overbodig was, daar volgens hen er wel sprake was van rechtsmacht voor de Bijzondere Gerechtshoven. J.A. van Hamel schrijft vlak na het arrest Ahlbrecht op 11 maart 1947, in een brief aan H. Haga, voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie: *'De door de Bijzondere Raad van Cassatie aangenomen leer over de rechtsmacht over Duitse oorlogsmisdadigers is zeer aanvechtbaar.'* Daarnaast schrijft J.A. van Hamel op 18 maart 1947 aan J.M. van Bemmelen: '*Uit het artikel van uw hand in het Nederlands Juristen Blad over de Deense wet ten aanzien van de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers heb ik opgemaakt dat ook u van mening bent dat de bijzondere rechtspleging voorziet in berechting Duitse militairen en beambten in Nederland.'* De reactie van J.M. van Bemmelen kwam op 3 april 1947: *'Ja, helemaal mee eens, maar nu de Bijzondere Raad van Cassatie anders beslist, is het vechten tegen windmolens.'* [292] G.E. Langemeijer stelde in zijn advies aan de Bijzondere Raad van Cassatie over de berechting van Duitsers dat hij, als advocaat-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie, van mening bleef dat ook een oorlogsmisdaad in beginsel een nationaal delict bleef.[293]

2.8.5 Aanvulling op het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61), Wet H233 voor de berechting van oorlogsmisdaden in Nederland

De regering voelde zich door het arrest-Ahlbrecht genoodzaakt een wet te maken, waarbij aan de Nederlandse rechter expliciet rechtsmacht werd toebedeeld voor de berechting van Duitse militairen en andere Duitse overheidsdienaren, die in Nederland oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid hadden gepleegd.[294] De regering heeft in 1947 met tegenzin, na vele discussies, een wetsvoorstel ingediend waarbij een artikel werd toegevoegd aan het Besluit Buitengewoon Strafrecht.[295] Deze Wet H233 werd aangenomen door het Parlement en werd op 10 juli 1947 van kracht. Met Wet H233 werd een artikel 27a toegevoegd aan het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Bijzonder was dat in dit artikel naast Duitse oorlogsmisdadigers ook hun Nederlandse handlangers genoemd werden als mogelijke oorlogsmisdadigers. Op grond van dit artikel konden nu ook Nederlanders en Nederlandse onderdanen, die zich als handlangers van de Duitse bezetter schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdaden, zoals genoemd in het Handvest van 1945, artikel 6 a-6c, vervolgd worden voor oorlogsmisdaden. Dit in tegenstelling tot Besluit F85, waar Nederlanders en Nederlandse onderdanen uitgesloten waren van verdenking van oorlogsmisdaden.
De memorie van toelichting op Wet H233 tot toevoeging van artikel 27a aan het BBS stelt:

> *'De Nederlandsche Regeering heeft zich aanvankelijk gesteld op het hierboven uiteengezette standpunt, dat berechting van de oorlogsmisdadigers hier te lande zou moeten geschieden met inachtneming van de normen en sancties, welke reeds in de Nederlandsche Strafwet waren neergelegd. In artikel 1 van Besluit F85 worden onder oorlogsmisdrijven verstaan feiten, welke misdrijven naar Nederlandsen recht opleveren en in de wetten en gebruiken van den oorlog verboden zijn, tijdens den huidigen oorlog gepleegd door*

314 Archief van Hamel, inv. nr. 103. 337.
293 J. Remmelink, Levensbericht G.E. Langemeijer, in: *Jaarboek 1991, Amsterdam*, p. 144-153.
294 Belinfante 1978, p. 485-487; Archief Oorlogsmisdadigers, p. 14-15 van de inleiding.
295 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie bij de Hoge Raad, inv. nr. 18, verslag van G.E. Langemeijer over de gevoerde discussies tussen de minister van Justitie, de Bijzondere Raad van Cassatie en de vaste commissie voor privaat- en strafrecht van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 18 juni 1947.

anderen dan Nederlanders of Nederlandsche onderdanen. In overeenstemming met deze door de Regeering gehuldigde en blijkens het bovenstaande ook in de wetgeving neergelegde opvatting zijn door de Bijzondere Hoven dan ook reeds in enkele gevallen Duitsche oorlogsmisdadigers berecht. Hiertegenover staat de opvatting, dat handelingen, begaan in strijd met de wetten en gebruiken van den oorlog, niet moeten worden beschouwd als overtredingen van de nationale strafwet, doch als delicten met een eigen karakter. De normen, die in deze zienswijze zijn geschonden, zijn niet die van de nationale wetgeving, doch die van het internationale oorlogsrecht. Een schending van deze normen zal volgens de regering moeten worden bestraft. Een strafrechtelijke sanctie op deze normschending lijkt tot dusverre niet te bestaan.'[296]

Vele Nederlandse handlangers van de Duitse bezetter waren in juli 1947 al berecht op grond van misdrijven volgens het Wetboek van Strafrecht. Hierbij werden zij in hun tenlastelegging en kwalificatie niet als oorlogsmisdadigers aangemerkt. Dit heeft later bij verzoeken tot uitlevering van gevluchte Nederlandse oorlogsmisdadigers voor grote problemen gezorgd. Zij waren immers niet als oorlogsmisdadiger vervolgd en dus was er geen reden tot uitlevering.

De discussie over de rechtsmacht leek met Besluit H233 officieel gesloten, maar de verschillende standpunten bleven bestaan. Over de opsporing van oorlogsmisdadigers is in 1948 nog een ruzie ontstaan tussen B.I.A.A. ter Veer, directeur-generaal van de bijzondere rechtspleging, en de minister van Justitie, J.H. van Maarseveen. Aangezien de PRA in 1948 opgeheven zou worden, was B.I.A.A. ter Veer bang dat de opsporing van oorlogsmisdadigers door de gewone politie moeizaam zou verlopen. Hij was daarom van mening dat deze opsporing in handen van de PRA moest blijven. Hij dreigde met ontslag als de PRA niet zou blijven bestaan. J.H. van Maarseveen schreef in reactie: *'Ik kan en wil niet fungeren als boodschappenjongen [voor Ter Veer]'*.[297] De PRA werd daarop inderdaad opgeheven en de taken werden overgedragen aan de Nederlandse politie.

In 1952 was J.M.C. Romeijn, hoofd van het Bureau Coördinatie van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging en bij het opvolgende Bureau bijzondere rechtspleging, nog steeds van mening dat de redenering dat oorlogsmisdrijven niet strafbaar waren via het commune strafrecht ongezond, maar formeel juist was.[298]

---

296 www.statengeneraaldigitaal.nl/ Kamerstuk Tweede Kamer 1946-1947, *Kamerstuknummer 429* ondernummer 3, Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet houdende voorziening met betrekking tot de berechting van personen, die in dienst bij den vijand in strijd hebben gehandeld met de wetten en gebruiken van den oorlog.

297 Archief AOK, inv. nr. 1333.

298 Archief DGBR, inv. nr.1266, rapport van 3 september 1952.

HOOFDSTUK 3 DE ACTOREN IN DE BIJZONDERE RECHTSPLEGING

3.1 De bijzondere strafrechtsketen

3.1.1 Inleiding

Opsporing, arrestatie, bewaring, internering en het verhoren van 'politieke delinquenten' in de bijzondere rechtspleging weken op veel punten af van opsporing, arrestatie, bewaring en het verhoren van verdachten in de commune strafrechtspleging. Hetzelfde gold voor de verschillende vormen van behandeling in de bijzondere rechtspleging, gratie, voorwaardelijke invrijheidstelling, herziening, verzet en het terugkrijgen van rechten.

Om inzicht te krijgen in deze verschillen is in de eerste plaats een bijzondere strafrechtsketen in kaart gebracht, op basis van de bijzondere wetsbesluiten en de aanvullingen hierop. Aansluitend is een overzicht opgesteld van de verschillen tussen de bijzondere strafrechtsketen en de commune strafrechtsketen.

3.1.2 Uitwerking van de bijzondere strafrechtsketen

Opsporing van

1. Alle 'politieke delinquenten'

Door het Militair Gezag[299]; de Binnenlandse Strijdkrachten[300]; de Politieke Opsporingsdienst; de Politieke Rechercheafdeling[301] en individuele burgers en groepen burgers.[302]

2. Oorlogsmisdadigers

Door the Netherlands War Crimes Commission (NWCC)[303], de Nederlandse Commissie Opsporing Oorlogsmisdadigers (NCO)[304] en het Bureau Opsporing Oorlogsmisdadigers (BOOM).[305]

3. Hooggeplaatste functionarissen tijdens de oorlog voor achterhalen geroofde kunstschatten,
4. Geroofde kostbaarheden en geroofd kapitaal

Door de Canadese Field Security Service.[306]

5. Personen die mogelijk een rol zouden kunnen spelen bij pro-Duitse terroristische aanslagen en activiteiten

Door de Canadese Field Security Service[307] of het Bureau Nationale Veiligheid.[308]

De arrestatie van

1. Alle 'politieke delinquenten' en oorlogsmisdadigers

Door het Militair Gezag, de Binnenlandse Strijdkrachten, de Politieke Opsporingsdienst, of de Politieke Rechercheafdeling.[309] [310]

2. Hooggeplaatste functionarissen tijdens de oorlog voor achterhalen geroofde kunstschatten, geroofde kostbaarheden en geroofd kapitaal

Door de Canadese Field Security Service of het Bureau Nationale Veiligheid en diens opvolger de Binnenlandse Veiligheidsdienst[311]

3. Personen die mogelijk een rol zouden kunnen spelen bij pro-Duitse terroristische aanslagen en activiteiten

---

299 Op grond van Besluit D16, art.16.

300 Op grond van MG, Algemene lastgeving van 4 oktober 1944 houdende het Besluit dat de B.S. uitsluitend bevoegd was diegenen te arresteren die voor de militaire operaties geacht konden worden gevaarlijk te zijn.

301 Op grond van Beschikking van de minister van Justitie van 31 januari 1946, nr. 03915 tot het instellen van Politieke Rechercheafdeling (PRA), Nederlandse Staatscourant, 8 maart 1946 nr. 48.

302 Zonder enige juridische grond, zie bijvoorbeeld Archief CABR, inv. nr. 392.

303 Op grond van Archief AOK, inv. nr. 2180, 469/G 92 (b), bij GB 374/44 en bij GB 660/44. ministerieel Besluit van 1 maart 1944.

304 Op grond van Koninklijk Besluit van 10 september 1945, nummer 47.

305 Op grond van F85, Besluit Opsporing Oorlogsmisdrijven (Stbl. F. 85), art. 6.

306 Op grond van de Overeenkomst tusschen de Vereenigde Staten van Amerika en het Koninkrijk der Nederlanden betreffende burgerlijk bestuur en rechtsmacht op Nederlandsch grondgebied bevrijd door een Geallieerde expeditiemacht; Londen, 16 mei 1944 (Vol. 132 UNTS 1952, No. 440).

307 Archief CABR, inv. nr. 87558, 87564, 75061.

308 Op grond van het Instellingsbesluit Bureau Nationale Veiligheid, op 29 mei 1945.

309 Op grond van Besluit D16, art. 16; MG, Algemene lastgeving nr. van 18 oktober 1944 houdende wijziging van het arrestatiebesluit van 12 september 1944.

310 Op grond van Beschikking van de minister van Justitie van 31 januari 1946, nr. 03915 tot het instellen van Politieke Rechercheafdeling (PRA), Nederlandse Staatscourant, 8 maart 1946 nr. 48.

311 Archief CABR, inv. nr. 87558, 87564, 75061.

Door de Canadese Field Security Service[312] of het Bureau Nationale Veiligheid en diens opvolger de Binnenlandse Veiligheidsdienst.[313]

Bewaring en internering van

1. Alle 'politieke delinquenten' exclusief de personen gearresteerd door de Canadese Field Security Service en Bureau Nationale Veiligheid

Onder gezag van het Militair Gezag, later het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging.[314]

2. Hooggeplaatste functionarissen tijdens de oorlog voor achterhalen geroofde kunstschatten, geroofde kostbaarheden en geroofd kapitaal

Onder gezag van de Canadese Geallieerden

3. Subversieve personen die mogelijk een rol zouden kunnen spelen bij pro-Duitse terroristische aanslagen en activiteiten

Onder gezag van de Canadese Geallieerden, of onder gezag van het Bureau Nationale Veiligheid.

Het verhoren van

1. Alle 'politieke delinquenten', inclusief de gearresteerde oorlogsmisdadigers

Door het Militair Gezag; de Binnenlandse Strijdkrachten; de Politieke Opsporingsdienst of de Politieke Recherche Afdeling.[315]

2. Hooggeplaatste functionarissen tijdens de oorlog voor achterhalen geroofde kunstschatten, geroofde kostbaarheden en geroofd kapitaal

Door de Canadese Field Security Service.

3. Subversieve personen die mogelijk een rol zouden kunnen spelen bij pro-Duitse terroristische aanslagen en activiteiten

Door de Canadese Field Security Service of Bureau Nationale Veiligheid.

De verschillende vormen van afhandeling van zaken van 'politieke delinquenten'

Berechting door een van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven

1. De advocaten-fiscaal in iedere Kamer stelde de tenlastelegging en de bijbehorende vordering op en hielden een requisitoir.
2. De *verplichte* raadsman voerde verweren aan, overlegde pleitnota's en verdedigde de cliënt tijdens de zitting.
3. Een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof moest tijdens de zitting bestaan uit een voorzitter en vier leden: twee raadsheren en twee militaire raadsheren (na Wet H206 een voorzitter en twee leden, van wie één een militair raadsheer moest zijn). Tot de competentie van een Kamer behoorde
4. De Berechting van:

a. Personen verdacht van oorlogsgerelateerde misdrijven
b. Oorlogsmisdadigers

5 Een Kamer sprak een sententie uit op basis van de tenlastelegging, het requisitoir, de bewijsmiddelen, de pleitnota, de aangevoerde verweren en de eigen overtuiging.

6 Mogelijke beslissing:

a. Vrijspraak/ontslag van rechtsvervolging
b. Gevangenisstraf van 1 dag tot 20 jaar
c. Levenslang
d. Doodstraf

7 Motivering sententie en strafmaat

8 Mogelijke bijkomende straffen:

a. Ontzetting van het actief en passief kiesrecht
b. Ontzetting op Ambten te berkleden
c. Ontzetting op bij de Krijgsmacht te dienen
d. Ontzetting uit beroepen of groepen van beroepen[316]
e. Daarnaast *werd verstaan het verlies Nederlandse nationaliteit* op grond van artikel 7 lid 4 Wet op het Nederlanderschap bij vrijwillig in vreemde krijgsdienst of staatsdienst treden.

---

312 Archief CABR, inv. nr. 87558, 87564, 75061.
313 Op grond van het Instellingsbesluit Bureau Nationale Veiligheid van 29 mei 1945.
314 Besluit F280, art 12-13.
315 Besluit F280, art. 1.
316 Tribunaalbesluit,, art 1, onder 1,2,3.

9 Er was geen recht op hoger beroep, alleen cassatie van de sententie was mogelijk.
10 Na berechting door een Kamer was tot juli 1947 alleen cassatie mogelijk, indien hiervoor toestemming gegeven was in de sententie.[317] Na juli 1947 was bij opgelegde straffen hoger dan zes jaar cassatie zonder toestemming mogelijk. Voor cassatie bij straffen onder de zes jaar moest ook na juli 1947 nog toestemming gegeven worden in de sententie van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven.[318]

Cassatie van sententies bij de Bijzondere Raad van Cassatie

1. Advies over cassatieverzoek in een conclusie door procureur-fiscaal of advocaat-fiscaal
2. Pleitnota, bevattende de cassatiemiddelen en verweren door de verdediging
3. Rapportage door raadsheer-rapporteur over de zaak
4. Besluit op cassatieverzoek, indien nodig na schorsing voor een opdracht tot onderzoek geestesvermogens van verdachte
5. Mogelijke uitspraken:

a. Beroep verwerpen
b. Sententie vernietigen, wegens verkeerde toepassing der wet, verzuim van vormen, of de oplegging van een straf of maatregel, welke niet geacht kan worden te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf, de omstandigheden waaronder het is begaan, of den persoon of de persoonlijke omstandigheden van den veroordeelde[319]; met strafverhoging of met strafverlaging.
c. Verwijzing naar een ander Bijzonder Gerechtshof
d. Terug verwijzing naar de Kamer die de sententie had uitgesproken om opnieuw te berechten met inachtneming van de opmerkingen van de Bijzondere Raad van Cassatie
e. Niet ontvankelijk verklaren procureur-fiscaal/advocaat-fiscaal
f. Opleggen tbr
g. Onmiddellijke invrijheidstelling

Tuchtrecht door een van de Kamers van de 19 Tribunalen[320]

Elke Kamer van een Tribunaal bestond tijdens de zitting uit een voorzitter (jurist) en twee (leken-) leden.
Daarnaast kende elke Kamer een secretaris (jurist). De secretaris stelde de tenlastelegging op en de eis, zorgde voor het aanwezig zijn van de verdachte en eventuele getuigen, maakte het verslag van de zitting en stelde het vonnis op. De Tribunaalkamers kenden geen Openbaar Ministerie.

1. De Kamers van de negentien Tribunalen konden maatregelen opleggen aan:

a. Personen verdacht van lidmaatschap van de NSB, leden van pro-Duitse organisaties,
b. Personen verdacht van collaboratie, economische collaboratie: de '*eigenlijke Tribunaalzaken';* verdacht van 'lichte misdrijven', de '*oneigenlijke Tribunaalzaken*'. De term 'lichte' misdrijven werd niet verder gedefinieerd of ingevuld.[321]

2. De mogelijke maatregelen waren:

a. Internering tot maximaal 10 jaar
b. Verbeurdverklaring (ook bij overleden personen)
c. Ontzetting uit rechten[322]

3. De verdachte kon zich laten bijstaan door een raadsman*,* maar dit was niet verplicht.
4. Tussen het vaststellen van de maatregel tot aan de Fiat Executie door de Hoge Autoriteit kon de verdachte hiertegen bezwaar maken. Na de Fiat Executie stond de maatregel vast.
5. De Hoge Autoriteit kon:

a. Zonder meer Fiat Executie verlenen, dan was de opgelegde maatregel juridisch uitvoerbaar;
b. Weigeren de maatregel goed te keuren, dan volgde hernieuwde berechting;
c. De maatregel wijzigen of verzachten en dan toch Fiat Executie geven.[323]
d. Er was geen mogelijkheid voor hoger beroep van een Tribunaaluitspraak, wel was een verzoek om gratie van de maatregel mogelijk.[324]

317 Besluit D62, art. 11, 13; Besluit D63, art. 34a, 38.
318 Wet H206, artikel III, 8 wijziging artikel 37.
319 Besluit D63, artikel 16, 36-39.
320 Tribunaalbesluit, art 9-15.
321 Tribunaalbesluit, art 1; Archief DGBR, inv. nr. 51, vergadering van 26 oktober 1946.
322 Tribunaalbesluit, art 1, onder 1,2,3.
323 Besluit E153, art. 68, 69.
324 Tribunaalbesluit, art. 73-76.

Voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitengerechtelijke afdoening[325]

1. Advies door de nieuw aangestelde officieren fiscaal op basis van de dossiers. Dit was toepasbaar op personen verdacht van 'lichte' politieke delicten. Dit werd niet verder gedefinieerd of ingevuld.
2. Een besluit genomen door de procureur-fiscaal tot voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling.
3. Naast de voorwaarden bij voorwaardelijke buitenvervolgingstelling kon een aantal bijkomende maatregelen worden opgelegd:

a. Verlies van het passieve en actieve kiesrecht
b. Verlies van het recht om Ambten te bekleden
c. Verlies van het recht tot dienen bij de Gewapende Macht of de Politie
d. Verlies van het recht om advocaat te zijn
e. Verlies van het recht om gerechtelijk bewindvoerder te zijn
f. Verlies van het recht uit andere beroepen of groepen van beroepen. Er was *geen* inspraak van de 'politieke delinquent' of zijn raadsman. De beslissing werd louter genomen op de inhoud van het dossier van de 'politieke delinquent'
g. *Verzet* tegen deze beslissing was mogelijk door een 'politiek delinquent' bij het parket van de procureur-fiscaal. Dan werd de zaak door een Kamer van een der vijf Bijzondere Gerechtshoven of door een Kamer van de negentien Tribunalen behandeld.

Vrijlating en huisarrest

Vrijlating van onschuldig gearresteerde personen en oplegging van huisarrest aan ouderen, zieken en zwangere vrouwen, met oplegging van voorwaarden door leden van het Militair Gezag, later de POD, commandanten van interneringskampen en de PRA.[326]

Rechtsmiddelen

Beklag ex artikel 12 Sv

Bij Besluit D63, artikel 5 werd artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering tot nader order opgeschort. In Wet H206 werd opgenomen dat in zeer dringende gevallen beklag in de bijzondere rechtspleging mogelijk was. Pas bij Besluit J51 van 27 januari 1949 werd het artikel 12 Sv volledig opengesteld voor de bijzondere rechtspleging bij de Bijzondere Gerechtshoven.[327]

Herziening

Van een onherroepelijk geworden vonnis kon een verzoek tot herziening worden ingediend bij de Bijzondere Raad van Cassatie. Herziening was mogelijk indien sprake was van een nieuwe omstandigheid, of conflicterende rechtspraak, in de zin van niet met elkaar overeen te brengen bewezenverklaringen. Hierbij moet worden aangetekend dat herziening op grond van artikel 457 lid 1 Sv van een uitspraak van een college buiten de bijzondere rechtspleging uitgesloten was.[328]

Gratie

Van de opgelegde straf

1. Verzoek van gratie van de opgelegde straf of maatregel of van de opgelegde bijkomende straffen: Ingediend door de verdachte of belanghebbenden:
2. Advies van de rechterlijke instantie die straf op maatregel heeft opgelegd. Na opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven, advies van de Bijzondere Strafkamers van de arrondissementsrechtbanken. Na opheffing van de Bijzondere Raad van Cassatie, advies van de Hoge Raad[329]. Na de opheffing van de Tribunaalkamers, advies van de Bijzondere Strafkamer bij de kantongerechten
3. Advies Bijzondere Raad van Cassatie bij opgelegde doodstraf
4. Beslissing door Ministerie van Justitie op verzoek om gratie
5. Daarnaast 'ambtshalve' graties voor jeugdigen, ouderen.[330]

---

325 Besluit F280, art. 3-5, 18-21, 25-29.

326 Besluit F280, art. 14.

327 Besluit van 27 januari 1949 instellen in het Bijzonder Strafrecht van artikel 12 wetboek van Strafvordering, staatsblad 1949, invoering art 12 Sv in bijzondere rechtspleging. Stb 1949, J51**.**

328 Besluit D63, artikel 40.

329 Besluit D64; Ministerie van Justitie, Circulaire van 3-9-1950 2e afdeling B no. 899, geheim en brief van 1 september 1950 van de Minister van Justitie, geheim.

330 Zie Hoofdstuk 9.4.1.3.

Van ontzettingen uit rechten

Verzocht kon worden om gratie te verkrijgen van de bijgevoegde ontzettingen uit de kiesrechten, het verbod om ambten te bekleden, bij de gewapende macht te dienen of een andere opgelegd verbod.

Voorwaardelijke invrijheidstelling

1. Voorwaardelijke invrijheidstelling was een gunst van de minister van Justitie. Deze manier om 'politieke delinquenten' vervroegd vrij te laten is in de bijzondere rechtspleging veelvuldig gebruikt.
2. Er waren voorwaarden aan verbonden en een proeftijd
3. In 1950 werden aparte richtlijnen uitgevaardigd voor de voorwaarden voor voorwaardelijke invrijheidsstelling.[331]

Herstel van de Nederlandse nationaliteit

1. Het verlies van de Nederlandse nationaliteit werd niet opgelegd in de bijzondere rechtspleging, maar volgde voort uit de *Wet op het Nederlanderschap* 1892, artikel 7 lid 4.[332] Bij het vrijwillig in dienstnemen in buitenlandse krijgsdienst werd '*verstaan dat betrokkene het Nederlanderschap verloor*'. Vele 'politieke delinquenten' waren hun Nederlanderschap kwijtgeraakt door het in buitenlandse vijandelijke krijgsdienst treden. Dit heeft vele problemen veroorzaakt in de jaren na de oorlog. Ook vrouwen en kinderen verloren, het verlies van het Nederlanderschap van een echtgenoot het Nederlanderschap. Bovendien was het moeilijk om werk te vinden als 'stateloze' 'politieke delinquent'.
2. Jurisprudentie over het niet verliezen van de Nederlandse nationaliteit:

a. Bij arrest van 14 januari 1946, *NOR 1946*, 152 van de Bijzondere Raad van Cassatie werd vastgelegd dat '*geen verlies van Nederlanderschap zou volgen als de 'politieke delinquent' minderjarig was op het ogenblik van toetreding. Er was immers bij het bereiken van de meerderjarigheid geen mogelijkheid om terug te treden zonder gevaar voor eigen leven.*

b. Bij arrest van 14 januari 1946, *NOR 1946*, 153 van de Bijzondere Raad van Cassatie werd vastgelegd dat het een voorwaarde voor het verlies van nationaliteit is ''*dat vrijwillig is dienstgenomen. Indien er geen sprake is van vrijwillig dienstnemen, dan is er geen sprake van vrijwillige krijgsdienst bij de vijand, dus ook geen verlies van het Nederlanderschap. Wel is er sprake van het verlies van Nederlanderschap voor een minderjarige als hij het dienstverband na het bereiken van de meerderjarigheid vrijwillig voortzet.'*

3. In de loop van de jaren is het verlies van Nederlanderschap dan ook voor grote groepen teruggedraaid. Zo werd bij jeugdigen aangenomen dat zij, na het bereiken van hun meerderjarigheid, zich niet zonder levensgevaar uit Duitse buitenlandse krijgsdienst konden terugtrekken. Op grond hiervan werd besloten dat zij als meerderjarige niet vrijwillig in buitenlandse krijgsdienst getreden waren en hun Nederlanderschap dus niet verloren hadden. Maar voor de meerderheid van de 'politieke delinquenten' die in Duitse krijgsdienst getreden waren, kon deze redenering niet gebruikt worden. Gevolg was dat deze personen stateloos waren, met grote gevolgen voor hen en hun gezin. Ook bij het vinden van werk waren voor statelozen grote administratieve hindernissen. Uiteindelijk werd in 1953 besloten tot het indienen en aannemen van een *Wet herwinning Nederlanderschap*.

3.2 'Politieke delinquenten'

3.2.1 De term 'politieke delinquenten'

De term 'politieke delinquenten' was niet gestoeld op een wetsartikel, maar in de oorlog ontstaan. Het gebruik van de term 'politieke delinquenten' voor allen die na de oorlog voor hun daden en hun politieke houding in de oorlog zijn gearresteerd, heeft ten onrechte de indruk gewekt dat deze personen een homogene groep vormden. Door te spreken van 'politieke delinquenten' leek het enerzijds dat deze groep geen misdadigers waren, maar een politiek ideaal nastreefden en anderzijds dat het geen verdachten waren, maar delinquenten, misdadigers.

Tijdens de voorbereiding van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten heeft de regering geen enkele overweging gewijd aan de achtergronden en redenen voor collaboratie en misdrijven. In de visie van

---

331 Ministeriële Circulaire van 3-9-1950; 2e afdeling B no 889, geheim; Wet van 15 juni 1951, houdende nadere voorzieningen betreffende de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidsstelling (Staatsblad 1951, nr. 214); Besluit van 15 juni 1951, Stb. 1951, nr. 214, wijziging voorwaardelijke veroordeling en invrijheidstelling; wet van 31 december 1951; houdende uitbreiding van de mogelijkheden tot toepassing van voorlopige hechtenis, in artikel 64 Sr.

332 Wet van 12 december 1892, Stb. 268 op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, artikel 7 lid 4.

de regering waren allen die onder de bijzondere rechtspleging vielen gelijk, ook wat betreft de redenen en achtergronden van hun daden. Toch is gebleken dat niet alleen politieke redenen (pro-Duits, lid NSB of aanverwante organisaties) de basis vormden voor de misdrijven. Vaak hebben ook geheel andere redenen gegolden. Eigenbelang, eigen economisch voordeel, hebzucht, avontuur, ruzie met ouders, invloed van anderen, domheid, angst en verliefdheid konden ook redenen zijn voor collaboratie en het plegen van misdrijven.

In haar masterscriptie *Enkel en alleen in dit geval. Onderzoek naar de brieven à décharge die werden geschreven ten behoeve van de vrijlating van politieke delinquenten na de Tweede Wereldoorlog in Nederland*, geeft H. Grevers een overzicht van de literatuur over collaboratie en misdrijven in de oorlog en over de wijzigingen in de denkbeelden over collaboratie.[333]
H. Stouten heeft in de naoorlogse jaren in Nederland onderzoek naar de redenen van collaboratie en hulpverlening aan de vijand gedaan. H. Stouten was in de naoorlogse jaren gevangenisdirecteur en betrokken bij internering van 'politieke delinquenten'. Hij heeft zijn bevindingen over collaboratie pas veertig jaar na dato willen publiceren. Hij was van mening dat zijn onderzoeksresultaten niet pasten binnen de bestaande politieke en morele opvattingen over de bezetting. Hij was tot de conclusie gekomen dat zowel economische, persoonlijke, politieke, en milieufactoren de achtergrond van collaboratie bepaalden. [334]
Ook psychiater J. Hofman deed rond 1980 onderzoek naar de achtergronden van collaboratie. In zijn dissertatie betoogt hij dat er aan collaboratie verschillende motieven ten grondslag liggen. Volgens zowel H. Stouten als volgens J. Hofman bestond *de* collaborateur niet.
Volgens K. Strijd, hervormd dominee en tijdens de oorlog zelf geïnterneerd door de Duitse bezetter in kamp Amersfoort en kamp Vught, waren er veel 'politieke delinquenten' die de denkwijze en het handelen van het nationaalsocialisme als twee verschillende dingen zagen. Hij gaf hieraan de term '*naïef nationaalsocialisme*'.[335]
Daarnaast geeft C. van der Heijden in zijn boek *Grijs verleden* aan, dat al uit het in 1950 verschenen *Psychological factors of war and peace* gebleken was dat er geen sprake was van eenduidigheid in motivering bij 'collaborateurs'.[336]

Toch is aan alle 'politieke delinquenten' het odium blijven hangen dat ze 'fout' geweest waren in de oorlog. De scheiding tussen fout en goed is niet zo scherp te trekken. Er waren naast foute fouten, ook foute goeden. En naast goede goeden, ook goede fouten. Een goede foute was de directeur van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Doordat hij lid was van de NSB, had hij snelle toegang tot politieke medestanders. Door zijn pleidooi dat *'na de overwinning'* muzikanten nodig waren, werden studenten van het Koninklijk Conservatorium gevrijwaard van Arbeidsdienst in Duitsland. Bovendien heeft hij de vrouw van de directeur die hij was opgevolgd, de Joodse Sem Dresden, tot ver in 1943 in dienst gehouden en daarna regelmatig geld gegeven.[337] Een foute goede was de verzetsstrijder die besloot om niet om een patrouille van NSB'ers heen te fietsen, maar zich schietend een weg te banen. Gevolg: één dode en een zwaargewonde. Daarvan was weer het gevolg dat door een 'Silbertanneactie' een onderwijzer is doodgeschoten.[338]

In de zomer van 1945 was F.J.F.M. Duynstee lid van de commissie die moest onderzoeken welke arrestanten door de POD in Den Haag moesten worden geïnterneerd. Rond F.J.F.M. Duynstee vormde zich in die zomer een aantal critici, in de wandeling de 'groep Duynstee' genoemd. Deze groep pleitte

---

333 Grevers 2008, p. 19; K. Groen, *Landverraders, wat deden we met ze? Een documentatie over de bestraffing en berechting van NSB'ers en collaborateurs en de zuivering van de pers, radio, kunst, bedrijfsleven na de tweede wereldoorlog,* (Baarn, 1974), p. 27-32, 92, 181-185; J.C.H. Blom, *Crisis, bezetting en herstel*, ['s-Gravenhage], 1989, p. 67-77; Armando en H. Sleutelaar, *De SS'ers. Nederlandse vrijwilligers in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1967); J. Hofman, *De collaborateur. Een sociaalpsychologisch onderzoek naar misdadig gedrag in dienst van de Duitse bezetter* (Meppel/Amsterdam 1981).

334 H. Stouten, *Naar verkeerd spoor. Achtergronden van Nederlandse politieke delinquenten, 1940-1945,* (Hoogezand 1986).

335 Romijn 1989, p. 189-190; K. Strijd, *Wat moet er met de N.S.B.-ers gebeuren?* (Almelo, 1945), p. 58; Grevers 2008, p. 12 en de daar aangehaalde literatuur.

336 C. van der Heijden, *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen /Amsterdam 2002), p. 352-354.

337 Archief Conservatorium, de inleiding.

338 Archief CABR, inv. nr. 76755.

ervoor om de Londense plannen over de berechting van alle 'politieke delinquenten' te laten varen. Zij waren van mening dat deze groep gereintegreerd moest worden in de maatschappij en dat berechting mogelijk meer kwaad dan goed zou doen. Bovendien schreven zij:

> *'een gerechtigheid, welker beoefening het ware welzijn van den staat ondermijnt, is een valsche en overspannen gerechtigheid. Zo wel in den strafmaat als in de banen langs welke de bestraften plaats vindt dienen dus niet de eisen van een abstract juridisch perfectionisme doch die, welke door het sociaal aspect te prevaleren'.*[339]

Bij de slotzitting van de Bijzondere Raad van Cassatie op 29 december 1951 gaf voorzitter H. Haga aan dat: *'de term 'politieke delinquent' volkomen misleidend was voor de overgrote meerderheid van de berechte personen. Een 'politiek delinquent' is iemand, die in botsing komt met de Nederlandse rechtsorde, omdat hij zijn overtuiging betreffende de gewenste levensverhoudingen der mensen onderling, tracht te verwezenlijken op een wijze, welke door die rechtsorde niet kan worden geduld. Dezulken zijn er slechts weinige geweest.'*[340]
Bij de berechting van wapendragers (zij die vrijwillig in vijandelijke Duitse krijgsdienst gingen) had H. Haga zelf ondervonden dat hij, naarmate meer zaken behandeld werden, tot een nieuwe conclusie kwam over deze groep. Velen handelden volgens H. Haga niet anti-vaderlands, maar onder invloed van anderen. Bovendien waren hun motieven zeer divers. H. Haga concludeerde wel dat velen een gebrek aan nationaal gevoel hadden. Tot slot merkte hij op dat volgens hem het wegvallen van recht en orde hadden geleid tot het vrijelijk botvieren van lage hartstochten.
G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, verwoordde de problemen voor 'politieke delinquenten' tijdens de slotzitting van de Bijzondere Raad van Cassatie op 19 december 1951 als volgt: *'De politieke delinquenten zijn onderworpen aan een lot veel harder dan ze verdienden door nood, gebrek aan onderdak en inventaris en het ontbreken van goed geselecteerd bewakerspersoneel.'* Ook hij heeft dezelfde kritiek als H. Haga op het gebruik van de term 'politieke delinquenten'.[341]

3.2.2 Verschillen tussen verdachten en 'politieke delinquenten'[342]

Verdachten in de bijzondere rechtspleging werden op vele punten totaal anders behandeld dan verdachten in het Nederlandse strafrecht.

In de eerste plaats zijn in het Nederlandse strafrecht de rechten van verdachten vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering. Aanhouding na redelijke verdenking, cautie, voorarrest, recht op een raadsman, recht op contact met de raadsman; al deze rechten zijn wettelijk bepaald in Boek I-titel II, artikel 27-36. 'Politieke delinquenten' hadden In de praktijk in de bijzondere rechtspleging nauwelijks rechten. De in het Wetboek van Strafvordering opgenomen eis om als verdachte te worden aangemerkt – een redelijk vermoeden van schuld – werd in het Bijzonder Strafrecht met voeten getreden. Ook het gestelde ten aanzien van voorarrest en bewaring werd voor 'politieke delinquenten' terzijde gesteld.

In de tweede plaats kan een verdachte in beroep van een vonnis in eerste aanleg. Een 'politiek delinquent´ kon dat niet, eenvoudigweg omdat er geen tweede aanleg was. Hij kon slechts in cassatie. Maar dan alleen als bij het vonnis aangegeven was dat hij hiervoor toestemming kreeg. Dit heeft in de praktijk tot
Schrijnende toestanden geleid. Het is voorgekomen dat een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof vergeten had de toestemming tot cassatie in het vonnis te vermelden. Er was dan geen enkele mogelijkheid om in cassatie te gaan. Pas in Wet H206, artikel III onder 8 werd de toestemmingsregel gewijzigd. Bij een straf hoger dan zes jaar in eerste aanleg kreeg de veroordeelde automatisch recht van cassatie.

---

339 Ontleend aan Romijn 1989, p. 175-183.
340 H. Haga, voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie, tijdens de slotzitting, *NJB*, 1952, p. 2-4.
341 G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie tijdens de slotzitting, *NJB*, 1952, p. 5-14.
342 Vergelijking van het Wetboek van Strafvordering en de wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging.

In de derde plaats is een verdachte in het Nederlandse strafrecht onschuldig totdat zijn schuld bewezen is: de onschuldpresumptie. Daarom wordt hij in het strafproces aangeduid als 'verdachte' en niet als dader. Dat gold echter niet voor 'politieke delinquenten' in de bijzondere rechtspleging. Ze waren als 'politiek delinquent' gearresteerd en dus schuldig. Delinquent betekent schuldige of misdadiger; dat geeft aan hoe er over hen gedacht werd na de bevrijding. Een groot en belangrijk verschil met de verdachte in het commune strafrecht.

In de vierde plaats zijn bewaring en voorlopige hechtenis geregeld in het Wetboek van Strafvordering met waarborgen voor termijnen en een gedegen juridische basis. Voor voorlopige hechtenis zijn strikte procedurele regels opgesteld in het Wetboek van Strafvordering en de rechter-commissaris kon en kan de vordering tot inbewaringstelling afwijzen als voor het bevel geen grond bestaat.

In de vijfde plaats mag in het commune strafrecht iemand alleen in verzekering worden gesteld in belang van het onderzoek (art. 57 Sv). In het bijzonder strafrecht was de termijn van bewaring niet omschreven. Mensen zaten maanden en soms jaren in bewaring, soms zelfs zonder officiële beschuldiging.

In de zesde plaats werden mensen niet meteen verhoord. Soms duurde het maanden voor het eerste verhoor plaatsvond. Of werden 'politieke delinquenten' wel meteen verhoord, maar werd het proces-verbaal pas maanden later opgesteld.

In de zevende plaats kon, onder het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg (dus tot 1 maart 1946) geen bezwaar worden gemaakt bij de rechter tegen onterechte bewaring. En vrijlating kon alleen geschieden door het Militair Gezag, omdat, volgens het Besluit van de Bijzondere Staat van Beleg (D60, artikel 16 uit 1943), alleen het Militair Gezag bevoegd was om in het bevrijde Nederland arrestaties te verrichten van 'politieke delinquenten' en te beslissen over vrijlating. Na 1 maart 1946 konden 'politieke delinquenten' een verzoek tot vrijlating richten tot de procureur-fiscaal in zijn ressort. Beoordeling van de zaak van de 'politieke delinquenten' door de Bijzondere Gerechtshoven bleef onmogelijk.

In de achtste plaats geschiedt arrestatie in het strafrecht door de politie, of door personen die door de minister van Justitie of het college van procureurs-generaal belast zijn met opsporingsbevoegdheden. Alleen bij ontdekking op heterdaad is elke persoon gerechtigd iemand aan te houden en verplicht die persoon onmiddellijk over te dragen aan een officier van justitie.[343] In het bijzondere strafrecht geschiedde arrestatie *officieel* door het Militair Gezag, op grond van artikel 16 in het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg uit 1943. In de praktijk werden ook arrestaties verricht door de Binnenlandse Strijdkrachten, de Canadese Field Security Service, leden van het Bureau Nationale Veiligheid of door allerlei mensen zonder enige bevoegdheid.[344]

In de negende plaats werden 'politieke delinquenten' op grond van reële verdenkingen, op de schijn van verdenking en op (anonieme) aangiftes werden mensen gearresteerd. Bovendien werd niet alleen de mogelijke verdachte opgepakt, maar soms ook zijn familie.[345]

3.2.3 Kritiek door 'politieke delinquenten' op arrestatie en internering

In vele publicaties geven oud-geïnterneerden en hun familie lucht aan hun woede en frustratie over de interneringen na de oorlog. Vermeldenswaardig is de website het verhalenarchief.nl/kinderen-van-

---

343 Sv, artikel 54.

344 Politieagenten waren in de eerste anderhalf jaar na de bevrijding uitgesloten van het verrichten van arrestaties, opsporing en het afnemen van verhoren van politieke delinquenten. Pas op 1 maart 1946 mochten politieagenten deel gaan uitmaken van de opsporingsdiensten voor politeke delinquenten, de Politieke Rechercheafdeling (PRA). De reden hiervoor was dat vele politieagenten door de regering in Londen verdacht werden van hulpverlening aan de Duitse bezetter.

345 Ontleend aan verhalen over deze opvang op de website van het Nationaal Archief in Den Haag, www.gahetna.nl, in de rubriek 'verhalen van bezoekers', *hetverhalenarchief.nl/kinderen-over-foute-ouders/.*

foute-ouders. Op deze website hebben kinderen en kleinkinderen sinds 2008 beschreven wat voor hen de gevolgen geweest zijn van de keuzes van hun ouders. In 1948 verscheen het boek van H.W. van der Vaart Smit, *Kamptoestanden*, 1944-1952. Het leidde tot grote verontwaardiging in Nederland over de misstanden bij de interneringen en was aanleiding voor een onderzoek in opdracht van de regering door A.M. baron van Tuyll van Serooskerken naar deze misstranden.
In 1973 publiceerde A. van het Vaart een boek met een bijna gelijkluidende titel: *Kampmisstanden*. Van het Vaart richt zijn kritiek niet alleen op de internering, maar ook op de berechting in de Bijzondere Gerechtshoven.[346] Een aantal punten van kritiek op de interneringen waren zeker juist en waardevol. De publicaties van Van der Vaart Smit en de oud-geïnterneerden lijden echter veelal aan hetzelfde euvel. De ongenuanceerde beschrijving van de arrestaties en interneringen, de ongenuanceerde kritiek op de bijzondere rechtspleging en de nasleep van de internering en berechting beneemt echter het zicht op de gerechtvaardigde kritiek.[347]

3.3 Actoren voor het doen van aangifte, opsporing en arrestatie

3.3.1 Indienen van aangiften tegen 'politieke delinquenten'

Het indienen van aangiften tegen 'politieke delinquenten' bleek in de praktijk moeizame en soms onmogelijk. Aanvankelijk was in artikel 18 lid 5 van het Tribunaalbesluit opgenomen dat aangiften schriftelijk ingediend moesten worden bij het Ministerie van Justitie, of bij een ambtenaar die tot het ontvangen van zodanige aangiften bevoegd en verplicht was verklaard. Bij het officieel van start gaan van de eerste Tribunalen, in december 1944, bleek dit echter tot problemen te leiden. Het Nederlandse Ministerie van Justitie was nog gevestigd in het bezette gedeelte van Nederland en het bereiken van het Ministerie van Justitie via post of in persoon om aangiften te doen was dus onmogelijk.

Om dit te verhelpen werd op 10 februari 1945 het Centraal Tribunaalkantoor opgericht in Den Bosch.[348] Het tijdschrift *Trouw* meldt hierover:

> *'Zooals reeds gemeld kunnen 'aangifteformulieren' voor de Tribunalen bij de gemeentesecretarieën in ontvangst worden genomen. Men dient ze zelf zakelijk in te vullen, met vermelding van feiten, tijdstip of periode, enz. De aangiften moeten op juiste feiten berusten. Valsche ten laste legging zal met gevangenisstraf gestraft worden. Steun aan den vijand in welke vorm ook; lid der N.S.B., blijk geven van Nationaalsocialistische sympathieën en profiteeren van toestanden geschapen door maatregelen van den vijand, zijn, ruw omschreven, de strafbare categorieën. Aangiften moeten worden gestuurd naar het Centraal Tribunaal Kantoor in den Bosch.'*[349]

Deze opzet mislukte echter. Bij de aangifte moesten de stukken, waarop de aangifte berustte, worden meegestuurd. De Politieke Opsporingsdiensten hadden deze stukken echter nodig om onderzoek te

---

346 H.W. van der Vaart Smit, *Kamptoestanden 1944/'45-1948,* Amsterdam: Uitgeversbedrijf De Pauw cv. 1948; A. van het Vaart, *Kampmisstanden, 1944-1952. Het andere syndroom*, Zwartboek-serie Deel 3, Joachimsthall 's-Gravenhage, 1973.

347 A. van het Vaart, *Kampmisstanden,* p. 27: 'Citaat prof. Russell: *De meerderheid der Nederlanders weet niet eens, dat en hoe sedert jaren bewijsmateriaal van politieke verdachten, door opsprings- en onderzoekende ambtenaren in beslag genomen, verdwenen is, zodat de beschuldigden zich niet met sukses hebben kunnen verdedigen bij tribunalen, bijzondere gerechtshoven, zuiveringsraden en dergelijke. Zij weten misschien ook niet, dat en hoe talrijke dossiers geheel of ten dele zijn verdwenen of vervalst en dat stukken zijn vernietigd.' p. 29 In werkelijkheid was de hele bijzondere rechtspleging illegaal en stonden de heren rechters een eindje buiten de legaliteit.hele bg illegaal,'*; H. Eeefting, *Collaboratie, Landverraad en Heldendaden. Kanttekeningen bij 'goed' en 'fout' in de Tweede Wereldoorlog*, Uitgeverij Aspekt Soesterberg, 2011, p. 144 – 145 *'Maar dat geldt in veel mindere mate voor een van de zwartste bladzijden in onze vaderlandse geschiedenis, namelijk de toestanden in de interneringskampen waarin direct na de Tweede Wereldoorlog zo'n 120.000 landgenoten die op een of andere wijze met de Duitse bezetter hadden samengewerkt, lid van de NSB waren geweest of als vrijwilliger in Duitse krijgsdienst waren getreden –vaak zonder enige vorm van proces en in een aantal gevallen volkomen ten onrechte-werden opgesloten. Dit alles in het kader van de Bijzondere rechtspleging'*; H. Eefting, *De Bijzondere rechtspleging 1945-1952, Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs*, Uitgeverij Aspekt Soesterberg, 2007, p. 213, '*Er zat veel mis met deze rechtspleging. Er waren willekeurige arrestaties. Het vooronderzoek was geheim en vaak gebaseerd op anonieme aangiften. Elke delinquent werd a-priori door de rechter voor schuldig gehouden. Er was geen sprake van een onpartijdige rechtspraak*'.

348 Publicatieblad MG, Besluit no. 18 van de Chef Militair Gezag, 10 februari 1945, Beschikking instelling Centrale Opsporingsraad.

349 www.illegaletrouw.nl/Communiqué nr.5. *Editie tusschen Eem en Maarsseveen* van 25 februari 1945; www.illegaletrouw.nl/ *Trouw* 25 februari 1945.

doen naar mogelijke collaboratie en wilden bovendien in deze chaotische tijden deze stukken niet uit handen geven.[350]
Na lange discussies over de wijze van aangifte doen en het meezenden van de bewijsstukken werd in mei 1945 het Centraal Tribunaal Kantoor in Den Bosch opgeheven. Aangiften konden vanaf dat ogenblik gedaan worden bij de POD. Het doen van aangiften bleef echter een probleem. Vele aangiften werden gedaan uit wraak, na ruzie of om iemand tijdelijk uit de weg te hebben. De ´Partij voor de Daad´ deed daarom op 4 juli 1945 het voorstel om een noodwet aan te nemen, waarin werd opgenomen dat als een valse aanklacht gedaan was tegen een persoon, die daarop gearresteerd was als ´politiek delinquent, de aangever net zo lang geïnterneerd moest worden als de tijd dat de ten onrechte gearresteerde persoon had vastgezeten.[351]

3.3.2 De actoren voor opsporing en arrestatie

Aanvankelijk hadden de leden van het Militair Gezag de exclusieve bevoegdheid gekregen om arrestaties te verrichten in het bevrijde Nederland.[352] Uiteindelijk hebben in de praktijk de volgende actoren zich beziggehouden met opsporing en arrestatie: Militair Gezag, Binnenlandse Strijdkrachten, de Politieke Opsporingsdienst als onderdeel van het Militair Gezag, de opvolgende Politieke Rechercheafdelingen, de Canadese Field Security Service, het Bureau Nationale Veiligheid, het Bureau Opsporing Oorlogsmisdaden en Individuele burgers Overlappende bevoegdheden, verschil in omvang van de verschillende groeperingen en andere factoren hebben bijgedragen aan de chaotische gang van zaken rond opsporing en arrestatie. In deze rubriek bespreek ik de oprichting, werking en eventuele opheffing van deze actoren.

3.3.2.1 Het Militair Gezag

De regering Gerbrandy stelde in januari 1943 in Londen het Bureau Militair Gezag in met het idee dat slechts een korte overgangsperiode nodig was om het civiele bestuursapparaat te herstellen. Met de mogelijkheid dat de bevrijding van Nederland niet in één keer maar in fasen zou plaatsvinden, was geen rekening gehouden. Maar in de herfst van 1944 was Nederland verdeeld in een bevrijd zuidelijk deel en een nog bezet noordelijk deel.
In Besluit D60 was vastgelegd dat meteen na de bevrijding de Bijzondere Staat van Beleg zou gelden. Het besluit was genomen om bijzondere bepalingen van tijdelijke aard mogelijk te maken omdat: *'zich daarbij [de bevrijding] omstandigheden voordoen welke in de bestaande wetgeving niet zijn voorzien.' Door de Bijzondere Staat van Beleg af te kondigen voor het toekomstig bevrijd gebied had de regering de mogelijkheid geschapen om buiten bestaande wetten en verordeningen om het Militair Gezag de vrije hand te geven om 'orde op zaken te stellen*'.

Het Militair Gezag was nadrukkelijk geen militaire organisatie in die zin dat de leden van het Militair Gezag konden deelnemen aan militaire acties. De bedoeling was dat het Militair Gezag zorg zou dragen voor het bewaren van orde en rust in het bevrijde gedeelte van Nederland. De organisatie van het Militair Gezag zou volgens Besluit E43 als volgt zijn: een stafbureau, een secretariaat, een Bureau Repatriëring, een Bureau Grensbewaking. En daaronder vijftien secties.[353] De staf van het Militair Gezag, met aan het hoofd generaal-majoor H.J. Kruls, was na de bevrijding van Frankrijk en België, overgestoken vanuit Engeland. Ze waren allereerst vanaf augustus 1944 gevestigd in Brussel, waar ook het geallieerde oppercommando (SHAEFF) gevestigd was. Het Militair Gezag telde op 3 september 1944, de dag voor de bevrijding van het eerste Nederlandse grondgebied, slechts 175 officieren en 565 minderen.[354] Het wachtte in Nederland een omvangrijke en moeilijke taak.

---

350 Belinfante 1978, p. 89.
351 Archief AOK, inv. nr. 1311.
352 Besluit D60, art. 16.
353 Besluit E43**,** Besluit van 19 juni 1944, houdende vaststelling van het Aanwijzingsbesluit Militair Gezag, gepubliceerd 4 september *1944*; Archief MG, geschiedenis van de archiefvormer; Archief BRvC inv. nr.337. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.
354 J. Hoogenboezem, *H.J. Kruls. Een politiek generaal,* Boom Amsterdam, 2010, p. 127; Afwikkelingsbureau, p. 43.

Het Militair Gezag had in september 1944 een arrestatielastgeving uitgevaardigd met uitgebreide categorieën te arresteren personen.[355] Deze categorieën waren zo ruim opgezet om in één klap meteen na de bevrijding van een stad of dorp een groot aantal NSB'ers, collaborateurs en vermeende Duitsland-aanhangers te arresteren, in een poging om '*bijltjesdag'*[356] te voorkomen. Dat deze angst niet alleen in Londen heerste, bleek uit het feit dat in september 1944, toen het leek alsof Nederland bevrijd zou worden, vele NSB'ers, pro-Duitse personen en hun gezinnen hals over kop naar Duitsland vluchtten.[357] Vrijwel overal is eigenrichting tegengehouden.
Volgens artikel 16 Besluit D60 had het Militair Gezag de exclusieve bevoegdheid gekregen om arrestaties te verrichten in het bevrijde Nederland.[358]Deze arrestatietaak was echter veel te zwaar voor het Militair Gezag. Het arresteren en interneren van 'politieke delinquenten' ontaardde al snel in een chaos. Daarnaast bleek Nederlandse burgers, maar ook leidinggevenden van nieuw opgerichte instanties zich in de eerste periode na de oorlog maar moeilijk te kunnen schikken in een terugkeer naar een normale structuur.[359] De lastgevingen uitgevaardigd door het Militair Gezag hadden in de praktijk maar beperkt effect.

Op 5 september 1944 vaardigde de regering – buiten het Militair Gezag om – een besluit uit waarin werd bepaald dat de Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.) werden opgericht. Als leden van de Binnenlandse Strijdkrachten werden aangemerkt: *'alle vrijwilligers, aangewezen door de door onze Minister van Oorlog erkende verzetsorganisaties.'*[360] Zij werden aangemerkt als militairen in de zin der wet en zouden behoren tot de Koninklijke Landmacht. Tussen het Militair Gezag en de Binnenlandse Strijdkrachten is vervolgens maandenlang een machtsstrijd over de arrestatiebevoegdheid gevoerd. Hoewel het Militair Gezag volgens het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg de exclusieve bevoegdheid had om arrestaties te verrichten, trokken de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten zich hier niets van aan. Vaak hadden leden van de Binnenlandse Strijdkrachten al lijsten klaar van mogelijk te arresteren personen. Bovendien waren meteen na de bevrijding van een stuk grondgebied, de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten als eersten aanwezig, pas een paar dagen daarna gevolgd door functionarissen van het Militair Gezag. Duizenden mannen en hun gezinnen werden in het bevrijde zuiden in bewaring gesteld. Deze gang van zaken liep zo uit de hand dat chef-staf H.J. Kruls in een brief verordonneerde dat alleen vrouwen en kinderen in bewaring mochten worden gesteld als zij zelf iets misdaan hadden.[361] Van het opmaken van processen-verbaal en onderzoeken naar mogelijke daden kwam niets terecht. In het bevrijde zuiden van Nederland ontaarde de massale arrestaties in chaotische toestanden.

De machtsstrijd duurde van september 1944 en werd 12 februari 1945 beslecht. Het Militair Gezag moest een lastgeving uitvaardigen om een nieuwe organisatie voor de arrestaties in het leven te geroepen; de Politieke Opsporingsdienst (POD). Ook leden van de Binnenlandse Strijdkrachten konden hier deel van uitmaken.[362] De Binnenlandse Strijdkrachten werden hierdoor, als onderdeel van de POD, ook gerechtigd om opsporingen en arrestaties uit te voeren. Hiermee eindigde de maandenlange strijd over de arrestatiebevoegdheid tussen het Militair Gezag en de Binnenlandse Strijdkrachten. Na de bevrijding van heel Nederland steeg het aantal gearresteerden steeg in korte tijd van ongeveer 25.000 in mei 1945 tot meer dan 100.000 in juni.[363] Door de massale arrestaties moest er dus ook een enorm aantal zaken worden onderzocht. Geschat wordt dat er in juni 1945 45.000 dossiers aangelegd waren.

---

355 Archief MG, inv. nr. 35 Instructie voor de Militaire Commissarissen met betrekking tot 'Bijltjesdag', 1944.
356 Ontleend aan de dokwerkers (bijltjes) die in 1813 in Amsterdam de Franse douanehuisjes met bijlen met de grond gelijk maakten.
357 Bekend als 'Dolle Dinsdag'.
358 Besluit D60.
359 Provinciale Militaire Commissarissen, commandanten van interneringskampen en individuele burgers.
360 Besluit E62, Besluit van op 5 september 1944 waarbij de Binnenlandse Strijdkrachten worden opgericht. Hierin werd bepaald dat alle vrijwilligers, aangewezen door de, door onze Minister van Oorlog erkende, verzetsorganisaties" en dat zij "als militairen in de zin der wet" zouden behoren tot de Koninklijke Landmacht.
361 Rondschrijven van de Chef-Staf van het Militair Gezag van 18 oktober 1944.
362 MG, Algemene lastgeving van 10 februari 1945, houdende wijziging van het recht van arrestatie en de Instelling van de Politieke Opsporingsdienst.
363 www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5751/de-kampen-voor-foute-nederlanders-na-de-tweede-wereldoorlog.html.

De regering noch het Militair Gezag zag kans om de stroom arrestanten in goede banen te leiden. Het Militair Gezag functioneerde in Nederland van 14 september 1944, toen Maastricht als eerste grote gemeente werd bevrijd, tot 4 maart 1946, toen het Militair Gezag werd opgeheven.[364]

Door velen is de chaos rond de arrestatie en internering bekritiseerd. De jurist J.M. van Bemmelen heeft scherpe kritiek uitgeoefend op het feit dat de regering in Londen te weinig beseft had, hoe groot de chaos in Nederland na de oorlog zou zijn. Bovendien had de regering, volgens J.M. van Bemmelen, de omvang van de te arresteren personen en hun berechting totaal onderschat. Bij de arrestaties had meteen een dossier met de aanklacht en bewijsstukken aangelegd moeten worden. Dat is in veel gevallen niet of niet goed gebeurd, waardoor velen ongedocumenteerd werden geïnterneerd.[365] Ook De Boer en jonkman schreven dat *'de regering zich te weinig bekommerd (heeft) om de discrepantie tussen theorie en praktijk (in de bijzondere rechtspleging)'*.[366]
Zeer ernstig was dat tussen september 1944 en mei 1945 noch de regering noch de chef Militair Gezag na de chaos bij de arrestaties in het Zuiden in 1944, had nagedacht over wijzigingen in de instructies voor arrestaties en interneringen in het noorden van het land. De chaotische arrestaties werden dan ook in het noorden na de Bevrijding doorgezet. Van Bemmelen en Vertrouwensmannen hebben hun bezorgdheid geuit over de problemen met de vele arrestanten.[367] Ook de Parlementaire Enquêtecommissie regeringsbeleid heeft zich kritisch uitgelaten ver de arrestaties en de interneringen. Volgens de PEC hadden noch de regering noch de chef van het Militair Gezag, na de chaos rond de arrestaties in het bevrijde zuiden, nagedacht over de aanpak hiervan in het nog niet bevrijde noorden van het land. Dit was volgens de PEC een ernstige omissie.[368]

In het dossier over de bijzondere rechtspleging van het kabinetsarchief van de minister-president bevinden zich aantekeningen van P.S. Gerbrandy over de arrestaties. Hierin wordt geschreven: *'De Binnenlandse Strijdkrachten en het Militair Gezag moeten met harde hand tot gehoorzaamheid genoopt worden. Er zijn mogelijk 10-25 procent onschuldigen gearresteerd door de POD, door overmaat van ijver of verkeerde toepassing van de algemene lastgeving tot arrestatie van februari 1945.*' P.S. Gerbrandy wilde bij elke POD-vestiging een kolonel-inspecteur van de POD toevoegen, om toe te zien op de rechtmatigheid van de arrestaties.[369] De jurist A.A.L.F. van Dullemen schreef over de POD aan de minister van Justitie: *'Door de POD wordt internering gebruikt, c.q. misbruikt voor opsporing van strafbare feiten. Dit hoewel de leden van de POD niet beëdigd, niet opgeleid, niet bekwaam of bevoegd zijn. Mensen worden op veel te zwakke gronden beroofd van vrijheid. Dit geldt vooral voor juridisch soms twijfelachtige collaboratie.'*[370] Duizenden mensen werden in het bevrijde zuiden in bewaring gesteld. Ook werden naast de eventueel te arresteren persoon vaak ook hun gezinnen gearresteerd. Deze gang van zaken liep zo uit de hand dat chef-staf H.J. Kruls in een brief verordonneerde dat alleen vrouwen en kinderen in bewaring mochten worden gesteld als zij zelf iets misdaan hadden.[371] De Binnenlandse Strijdkrachten, die aanvankelijk ongeveer 10.000 man telden, '*weigerden zich te storen aan de Burgerlijke of Militaire autoriteiten onder het motto, dat men slechts onder bevelen van Prins Bernhard stond*', schreef P.S. Gerbrandy. De leden van de BS beriepen zich erop militairen te zijn, maar ze waren van mening dat het Militaire Strafrecht op hen niet van toepassing was.[372] De jurist A.A.L.F. van Dullemen laakte in een uitgebreide brief in juni 1945 de verwarring tussen internering als veiligheidsmaatregel en preventieve hechtenis als opsporing- en onderzoeksmaatregel.[373]

---

364 Archief MG, geschiedenis van de archiefvormer.
365 Archief MG, geschiedenis van de archiefvormer.
366 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 99-100.
367 Groen 1974, p. 68.
368 PEC, deel 5a, p. 448-479.
369 Archief AOK, inv. nr. 1334.
370 Archief Wettendossiers, inv. nr. 1236, brief van Van Dullemen aan de minister van Justitie van 27 juli 1945.
371 Rondschrijven van de Chef-Staf van het Militair Gezag van 18 oktober 1944.
372 Verzetsmuseum.org/tweede-wereldoorlog/nl/achtergrond/ achtergrond,binnenlandse_strijdkrachten.
373 Archief Wettendossiers, inv. nr. 1236, Brief van Van Dullemen aan de minister van Justitie van 27 juli 1945.

3.3.2.2 De (Nederlandse) Binnenlandse Strijdkrachten (BS)

De Binnenlandse Strijdkrachten werden bij koninklijk besluit van 5 september 1944 opgericht. Het was een bundeling van de drie belangrijkste gewapende verzetsorganisaties: OD, LKP en RVV. Prins Bernhard werd in Londen benoemd tot 'bevelhebber' van dit ondergrondse leger.[374] Commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in het bezette gebied werd kolonel H. Koot (in Amsterdam). Prins Bernhard vestigde in november 1944 zijn hoofdkwartier in het bevrijde Breda.
De Binnenlandse Strijdkrachten, die aanvankelijk ongeveer 10.000 man telden, *'weigerden zich te storen aan de Burgerlijke of Militaire autoriteiten onder het motto, dat men slechts onder bevelen van Prins Bernhard stond'*, schreef P.S. Gerbrandy.[375] H.J. Kruls, chef-staf van het Militair Gezag had, onder grote politieke druk, de Binnenlandse Strijdkrachten in februari 1945 uitdrukkelijk toegestaan om als leden van de Politieke Opsporingsdienst (POD) mee te werken aan de arrestaties van collaborateurs.[376] Iedereen die van hulpverlening aan de vijand verdacht werd, moest worden opgepakt, ook 'papieren leden' van de NSB en van andere 'foute' organisaties die verder niets hadden misdaan.

3.3.2.3 De Canadese Field Security Service (FSS)

Nederland had na de bevrijding geen recht om bepaalde groepen personen te arresteren. Dit betrof personen die in Duitse krijgs- of staatsdienst geweest waren of Nederlandse verdachten die belangrijke leidinggevende functies vervuld hadden in de oorlog. Dat recht was namens de geallieerden uitsluitend opgedragen aan de Canadian Field Security Service.[377] Op grond van Besluit D60 had de regering wel de bevoegdheid om te bepalen hoe ver de bevoegdheid van het Militair Gezag zou reiken, maar ze had niet de bevoegdheid om verordeningen of lastgevingen van het Militair Gezag aan te vullen of te wijzigen. De leden van de Canadese Field Security Service (de FSS) hebben in Nederland ook arrestaties verricht en onderwierpen 'politieke delinquenten' aan verhoren.
De onderzoeken en arrestaties van de FSS waren echter niet gericht op berechting, maar op het verkrijgen van gegevens over personen, die nog in staat konden zijn om haarden van onrust in Nederland te doen ontbranden.[378] Daarnaast was hun doel om informatie te verkrijgen over geroofde en verborgen goederen, kunstschatten en geroofd geld. Pas begin 1946 werd de rechtsmacht over de Duitse militairen en Nederlandse verdachten, die belangrijke leidinggevende functies vervuld hadden in de oorlog, aan de Nederlandse autoriteit overgedragen, na het herstel van het 'burgerlijk gezag'.[379]

3.3.2.4 Het Bureau Nationale Veiligheid (BNV)

Reden voor de oprichting van het Bureau Nationale Veiligheid[380] was dat de geallieerden de capaciteiten van de POD onder het Militair Gezag op dit gebied wantrouwden.[381] *'De Canadese militairen waren'*, volgens B. de Graaff, '*verontrust door het gebrek aan coördinatie van het inlichtingenwerk en klaagden bij de regering over de povere kwaliteiten van het Militair Gezag op dit gebied. Vele verzetsgroepjes en groepen bleven ook na het beëindigen van de oorlog inlichtingenwerk*

---

374 Besluit van 3 september 1944 houdende het besluit dat Z.K.H. Prins Bernhard tot Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten benoemd wordt.

375 Verzetsmuseum.org/tweede-wereldoorlog/nl/achtergrond/ achtergrond,binnenlandse_strijdkrachten.

376 MG, Algemene Lastgeving van 10 februari 1945 betreffende de oprichting van de Politieke Opsporingsdienst.

377 Op grond van de *Overeenkomst tusschen de Vereenigde Staten van Amerika en het Koninkrijk der Nederlanden betreffende burgerlijk bestuur en rechtsmacht op Nederlandsch grondgebied bevrijd door een Geallieerde expeditiemacht*; Londen, 16 mei 1944 (Vol. 132 UNTS 1952, No. 440).

378 Archief CABR, inv. nr. 700: In het dossier van E.D is informatie opgenomen over een illegale organisatie, opgezet door een Obersturmbahnfuhrer genaamd Hinkfuss. Hij zou een ondergrondse groep hebben opgezet in Groningen. Deze groep zou in het bezit zijn van meerdere zenders, die in december 1944 door Hinkfuss naar Groningen gebracht zouden zijn; B. de Graaff, From Security Threat to Protection of Vital Interests: Changing Perceptions in the Dutch Security Service, 1945-91 in: *Conflict Quarterly*, vol. 12 no. 2 (Spring 1992), 9-35, de inleiding, p. 9 en 10.

379 Archief DGBR, inv. nr. 706

380 Commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten Henri Koot werd gevraagd het Bureau te leiden. Toen deze het aanbod afwees, werd Louis Einthoven directeur.

381 Rijksarchiefdienst PIVOT, *Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst. Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de Binnenlandse Veiligheidsdienst en zijn voorgangers, 1945-2002*. gezamenlijke uitgave van de Rijksarchiefdienst / PIVOT & Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 's-Gravenhage, 2002. Tekst: dr. D. Engelen, PIVOT-rapport nummer 122, p. 21-22.

verrichten, maar ongecontroleerd en ongecoördineerd. Daarom werd in mei 1945 (29 mei) een nieuwe centrale organisatie opgericht, het Bureau Nationale Veiligheid. Dit Bureau werd als enige gerechtigd om informatie te krijgen over vroegere Duitse spionnen. Toen de juridische overeenkomst tussen de Geallieerden en de Nederlandse regering eindigde op 15 juli 1945, nam het BNV de arrestanten en het Nederlandse personeel over van de FSS. Tot september 1945 bleef de FSS zijn werkzaamheden in Nederland uitvoeren. Deze taken werden vervolgens overgedragen aan de Britse Geallieerden.' [382]

De BNV had vooral tot taak de restanten van de Duitse inlichtingen- en veiligheidsdiensten op te rollen. De belangrijkste dienst van het BNV was dan ook de Opsporingsdienst onder A.P.B. Sanders, die zich bezighield met het opsporen van personen die zich schuldig gemaakt hadden aan ernstige oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdaden en de opsporing en het verhoren van 'politieke delinquenten' die zich hadden beziggehouden met de Duitse inlichtingen en veiligheidsdiensten. Dat was in ieder geval de officiële taak.

Merkwaardig genoeg had het Bureau Nationale Veiligheid (minstens) twee eigen interneringskampen, fort Honswijk en fort Blauwkapel. Deze interneringskampen vielen niet onder het gezag van het Militair Gezag, het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging of het ministerie van Justitie.[383] Toen in maart 1946 het Militair Gezag werd opgeheven, kwam het BNV onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.[384] Per 31 december 1946 werd het BNV opgeheven. De activiteiten werden voortgezet door de Centrale Veiligheidsdienst (CVD), de opvolger van de Binnenlandse Veiligheidsdienst.[385]

3.3.2.5 De Politieke Opsporingsdienst (POD)

Ter beëindiging van de machtsstrijd tussen de Binnenlandse Strijdkrachten en het Militair Gezag en onder grote druk van de regering heeft het Militair Gezag op 12 februari 1945 een heel nieuwe organisatie opgezet die vanaf dat ogenblik de bevoegdheid tot arrestatie van het Militair Gezag overnam; de Politieke Opsporingsdienst (POD).[386] De POD stond onder het gezag van het Militair Gezag. Leden van de POD moesten na 12 februari 1945 iedereen opsporen en arresteren die gedurende de Duitse bezetting politiek of anderszins gecollaboreerd had met de Duitse bezetter. Daarnaast moesten zij onderzoek doen naar gepleegde misdrijven. De opsporing en aanhouding, normaal een politietaak, was aan het Militair Gezag opgedragen omdat de reguliere politie door de regering in Londen op een zijspoor gezet was. Er waren, in sommige gevallen reële, verdenkingen over de houding en daden van politieagenten tijdens de oorlog. Toch mocht vrijwel geen enkele politieman, in afwachting van zijn zuivering, meewerken aan het opsporen, arresteren en verhoren van 'politieke delinquenten'.[387]

De POD'ers waren niet geschoold in de politietaken die de arrestaties met zich meebrachten. Ze waren niet opgeleid om verhoren af te nemen, processen-verbaal te maken of opsporing te verrichten. Het juridische begrip reële verdenking was hen niet bekend. In het dossier over de bijzondere

---

382 B. de Graaff was van 2007-2009 hoogleraar terrorisme en contraterrorisme in het departement Bestuurskunde van de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Universiteit Leiden, standplaats: Campus Den Haag en vanaf 2011 profileringshoogleraar *Intelligence en security studies* bij de afdeling Geschiedenis van Internationale Betrekkingen van de Universiteit van Utrecht.

383 In fort Honswijk en Fort Blauwkapel in Utrecht werden door de BNV 'politieke delinquenten' naar wie haar bijzondere aandacht uitging, geïnterneerd. Van degenen die berecht zijn door de Kamer Groningen waren minstens 5 personen voor kortere of langere tijd in fort Honswijk geïnterneerd. (Archief CABR, inv. nr. 71719 + 75069, 258, 764, 71398 + 76642) Al deze personen werden onderworpen aan geheime verhoren. Daarnaast is van één berechte persoon die niet in fort Honswijk geïnterneerd heeft gezeten in een zittingsdossier in Groningen een geheim verhoor aangetroffen.(Archief CABR, inv. nr. 71490) Daarnaast 'nam de BNV 'politieke delinquenten over'. Dit gebeurde onder andere met een 'politiek delinquent, berecht door de Kamer Groningen. Zijn dossier is onvindbaar. De hoogste van zijn straf is vast gesteld via de Collectie 'Documentatie Personen" van het NIOD.

384 Archief BNV, de Inleiding.

385 Archief BNV, de Inleiding.

386 MG, Algemene lastgeving van 10 februari 1945, houdende wijziging van het recht van arrestatie en de Instelling van de Politieke Opsporingsdienst.

387 Archief Zuivering Politie, Politieagenten die tijdens de bezetting te zeer met de Duitse bezetter hadden meegewerkt, werden in het algemeen ontslagen of tijdelijk geschorst. Daarvoor moest onderzoek gedaan worden. Deze procedure heette zuivering.

rechtspleging van het kabinetsarchief van de minister-president bevinden zich aantekeningen van P.S. Gerbrandy over de arrestaties. Hierin wordt geschreven: *'De Binnenlandse Strijdkrachten en het Militair Gezag moeten met harde hand tot gehoorzaamheid genoopt worden. Er zijn mogelijk 10-25 procent onschuldigen gearresteerd door de POD, door overmaat van ijver of verkeerde toepassing van de algemene lastgeving tot arrestatie van februari 1945.*' P.S. Gerbrandy wilde bij elke POD-vestiging een kolonel-inspecteur van de POD toevoegen, om toe te zien op de rechtmatigheid van de arrestaties.[388] A.A.L.F. van Dullemen schreef over de POD aan de minister van Justitie: *'Door de POD wordt internering gebruikt, c.q. misbruikt voor opsporing van strafbare feiten. Dit hoewel de leden van de POD niet beëdigd, niet opgeleid, niet bekwaam of bevoegd zijn. Mensen worden op veel te zwakke gronden beroofd van vrijheid. Dit geldt vooral voor juridisch soms twijfelachtige collaboratie.*'[389]

Bij elke POD werd door het Militair Gezag een functionaris benoemd die namens de chef-staf Militair Gezag een last tot inbewaringstelling en invrijheidstelling kon afgeven. Eind november 1945 werd besloten om per 1 maart 1946 het Militair Gezag weer over te laten gaan naar het burgerlijk gezag. Als gevolg daarvan werd ook de POD opgeheven.[390] De taken samenhangend met opsporing en arrestatie van 'politieke delinquenten' zouden in maart 1946 weer in handen moeten komen van de, inmiddels gezuiverde, politie. Nog steeds echter kampte Justitie met een ernstig tekort aan politiecapaciteit, ook in de leidinggevende functies. Daarom werden de procureurs-fiscaal van de vijf Bijzondere Gerechtshoven (Amsterdam, Den Haag, Den Bosch, Arnhem en Leeuwarden) belast met de leiding over deze bijzondere opsporingstaken. Voor wat betreft de opsporing van 'politieke delinquenten' was dus niet de officier van justitie degene die de leiding had, maar de procureur-fiscaal.

3.3.2.6 De Politieke Rechercheafdelingen (PRA)

De opvolger van de POD werden de Politie Rechercheafdelingen (PRA). Velen uit de POD gingen over naar de PRA. Politiebeambten konden na 1 maart 1946 wel toetreden tot de PRA, maar ze werden dan niet bezoldigd.[391] Naast de PRA werden in juni 1946 nog PRAC's (PRA Collaboratie) opgericht; deze hielden zich bezig met de opsporing van economische collaborateurs.
De PRA ressorteerde onder het Ministerie van Justitie. Net als de POD waren zij ingesteld als tijdelijk zelfstandig apparaat, met de bedoeling om de opsporing waar te nemen tot het moment dat de politie daar zelf weer aan toe was.[392] Voor de opsporing van 'politieke delinquenten' kregen de PRA bijzondere politiebevoegdheden. In 1947 werd Besluit I31 verlengd tot 1 januari 1953. [393]

Mede vanwege de hoge kosten van het opsporings- en vervolgingsbeleid ging de regering ertoe over een versneld einde te maken aan alle instanties die zich bezighielden met de problemen voortkomend uit de bezetting. In het kader van deze operatie werd in 1948 het aantal PRA's teruggebracht tot vijf (één per Bijzonder Gerechtshof) en werden de Tribunalen en de PRAC's opgeheven. En uiteindelijk werden in 1949 de taken van de PRA overgeheveld naar de gemeentepolitie.

3.3.2.7 Opsporing van oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers: Netherlands War Crimes Commission (NWCC), de Nederlandse Commissie inzake Oorlogsmisdrijven (NCO) en Bureau Opsporing Oorlogsmisdadigers (BOOM)

Vanaf 1941 was door de geallieerden en de in Londen aanwezige regeringen van door Duitsland bezette landen gewerkt aan de oprichting van een organisatie ter opsporing van oorlogsmisdaden en

---

388 Archief AOK, inv. nr. 1334.

389 Archief Wettendossiers, inv. nr. 1236, brief van Van Dullemen aan de minister van Justitie van 27 juli 1945.

390 Meihuizen 2003, p. 156-157 overzicht van de organisatie van het DGBR; Archief DGBR, de inleiding op de inventaris.

391 Beschikking van de minister van justitie van 26 februari 1946, dat politieambtenaren als onbezoldigd ambtenaar kunnen optreden bij de Politieke Rechercheafdelingen vallend onder het DGBR.

392 Archief DGBR, inleiding p. 22-23. De regering vond dat de politie deze taak al in maart 1946 op zich kon nemen. Door gebrek aan politiemensen moesten toch de Politieke Rechercheafdelingen (PRA) worden opgericht.

393 Wet I31 van 28-1-1948, houdende Besluit tijdelijke uitkering personeel in de bijzondere rechtspleging; met Besluit 19-5-1948 wijziging Tribunaalbesluit art 8 lid 3. Stb 1948, i 31.

oorlogsmisdadigers. Dit resulteerde in 1942 in de oprichting van de UNWCC (United Nations War Crimes Commission). In Londen werd vervolgens door alle aangesloten landen een 'National Office' opgericht, voor Nederland de Netherlands War Crimes Commission (NWCC).[394] De gegevens verzameld door de National Offices moesten als een dossier compleet was, worden overgelegd aan het UNWCC. De UNWCC zou beoordelen of de aangeleverde bewijzen voldoende waren om onomstotelijk vast te kunnen stellen dat een verdachte het misdrijf had gepleegd en of het ten laste gelegde feit een oorlogsmisdrijf opleverde. Als de zaak door de UNWCC werd geaccepteerd, dan werd de naam van de verdachte op een lijst van op te sporen en te berechten oorlogsmisdadigers geplaatst.[395] Deze verdachten zouden vervolgens moeten worden opgespoord, uitgeleverd worden aan het land waar de misdaden waren begaan en in dat land berecht worden.[396]

Op 1 maart 1944 werd in Londen een Nederlandsche Commissie inzake Oorlogsmisdrijven (NCO) opgericht, naast de NWCC. De NCO zou zich richten op het verzamelen van gegevens over oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers in bezet Nederland. De NWCC zou vanaf dat ogenblik fungeren als coördinatiepunt tussen de NCO en de UNWCC.[397]
Op 29 mei 1945 werd voor Nederland in Besluit F85 het Nederlandse Bureau Opsporing Oorlogsmisdrijven (BOOM) in het leven geroepen. De primaire taak van dit Bureau was het opsporen, laten aanhouden en naar een bewaringskamp of gevangenis overbrengen van oorlogsmisdadigers. De hoofdvestiging van BOOM was ondergebracht in het hoofdbureau van politie te Amsterdam.[398] De diverse vestigingen van het Bureau Opsporing Oorlogsmisdaden hebben zich bij het samenstellen van dossiers in tegenstelling tot Besluit F85 niet beperkt tot buitenlandse oorlogsmisdadigers, maar ook dossiers opgesteld over Nederlandse oorlogsmisdadigers en oorlogsmisdaden.

De BOOM-bureaus hebben ruim tweeduizend dossiers opgesteld van oorlogsmisdadigers: Duitsers én Nederlanders. Deze dossiers zijn voorgelegd aan en goedgekeurd door het UNWCC.[399] Hoe was het mogelijk dat het UNWCC zoveel dossiers van oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers heeft erkend, de daders heeft opgenomen op de lijst van oorlogsmisdadigers, terwijl er in Nederland toch maar weinigen als oorlogsmisdadiger berecht zijn? Dat heeft te maken met het al genoemde Besluit F85. Hierin werd namelijk vastgelegd dat Nederlanders en Nederlandse onderdanen niet vervolgd konden worden voor oorlogsmisdaden. De gedachte hierachter was dat deze verdachten berecht konden worden via het commune strafrecht en Besluit D61. Met Besluit F85 legde de regering vast dat niet-Nederlanders die in Nederland oorlogsmisdrijven gepleegd hadden, onder het bereik van Besluit D61 vielen. In de daaropvolgende jaren heeft dat besluit flinke discussies opgeleverd in juridisch Nederland.[400]

3.4 Actoren voor bewaring en internering

Bewaring en internering waren op andere bevoegdheden gestoeld dan opsporing en arrestatie. In de praktijk liepen arrestatie, bewaring en internering door elkaar. Aangezien er al veel verschillende actoren bevoegdheden hadden op het gebied van opsporing en arrestatie, was de taakverdeling bij bewaring en internering ook daardoor bepaald onoverzichtelijk.

394 Archief COOM, inleiding, p. 7.
395 Tom Bower, *Blind eye to murder. Britain, America and the purging of Nazi Germany - A pledge betrayed,* Londen 1995, p. 40; Archief COOM, inleiding p. 8, 9,11, 12.
396 Archief DGBR, inv. nr. 1267.
397 Archief COOM, inleiding p. 7.
398 Besluit F85, artikel 1.
399 Archief COOM, de inleiding, p. 18.
400 Zie hiervoor rubriek 2.8.3 – 2.8.5.

3.4.1 Bevoegdheden van het Militair Gezag, de Politieke Opsporingsdienst, de Binnenlandse Strijdkrachten en de Canadese Field Security Service

Hoewel de regering in Londen door leden van de Ministeriële Commissie Terugkeer en door de Buitengewone Raad van Advies was gewaarschuwd dat alleen al het aantal personen dat lid was geweest van de NSB of vergelijkbare organisaties boven de 90.000 lag, werd hierop door de regering nauwelijks geanticipeerd. Volgens artikel 13 lid 2 van Besluit D60 moest van elke inbewaringstelling een proces-verbaal worden opgemaakt. Hier ging het al mis. Nog in 1947 bevond zich een groot aantal personen in interneringskampen zonder proces-verbaal van bewaring. Juridisch-technisch bestonden deze mensen dus niet als geïnterneerde.[401]

A.A.L.F. van Dullemen laakte in een uitgebreide brief in juni 1945 de verwarring tussen internering als veiligheidsmaatregel en preventieve hechtenis als opsporing- en onderzoeksmaatregel. Verder hield hij een betoog over de arrestaties door het Militair Gezag en de POD. Volgens de Oorlogswet 1899 en het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg D60 uit 1943 was het Militair Gezag bevoegd om personen te interneren. Het ging daarbij om personen wier aanwezigheid voor de rust en de algemene veiligheid geacht werd gevaarlijk te zijn. Internering door het Militair Gezag was een veiligheidsmaatregel en formeel geen preventieve hechtenis. Hij stelde voor om een scherpe splitsing te maken tussen veiligheidsinternering onder de regie van het Ministerie van Oorlog, en preventieve internering vooruitlopend op berechting in de bijzondere rechtspleging.[402] Volgens hem was het in strijd met de Grondwet dat geïnterneerden geen gewaarborgde toegang tot de rechter hadden (art. 163 lid 1 GW 1938[403]). Artikel 195 lid 1 Grondwet 1938 gaf een mogelijkheid om van dit recht af te wijken, maar bijzondere gerechten werden hierbij niet genoemd. In de Oorlogswet 1899 zijn op 30 november 1939 nog aanvullingen opgenomen, maar zonder dat er over mogelijke bijzondere berechting was gesproken.

Hoewel internering wel bekend was in het Nederlandse recht, was het onbekend in het strafrecht. In september 1944 ontbrak elke regeling of verordening over internering. Op 12 september 1944 vaardigde het Militair Gezag wel een verordening uit over de bewarings- en verblijfskampen, maar hierin werden alleen de verschillen tussen deze twee soorten kampen en de rechten van de commandant van een kamp beschreven.[404]

Nadat in februari 1945 de Politieke Opsporingsdienst was opgericht, nam deze dienst de opsporings- en arrestatietaak op zich. De bewaring en internering bleven echter in handen van het Militair Gezag. En daarnaast in handen van de Canadese FSS en de Binnenlandse Strijdkrachten. De bevoegheidstoedeling veranderde op 1 maart 1946, toen het Militair Gezag zijn bevoegdheden overdroeg aan het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging.

De juridische basis voor internering was in 1946 nog steeds niet voor iedereen duidelijk. In dat jaar zag directeur-generaal B.I.A.A. ter Veer van het DGBR zich genoodzaakt om in een brief aan de directeur-generaal van de volksgezondheid van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid uit te leggen wat internering naar zijn mening juridisch inhield. Hij stelde dat het een wettelijke vorm van vrijheidsberoving was in verband met gedragingen van politieke aard, en dat bewaring en internering niet gezien kon worden als gevangenisstraf of vrijheidsstraf.[405]

---

401 Archief DGBR, inv. nr. 1359 Ingekomen lijsten met namen van personen, verblijvende in de bewarings- en interneringskampen, waarvan geen proces-verbaal tot inbewaringstelling is opgemaakt, 1948.

402 Archief Wettendossiers, inv. nr. 1236, Brief van Van Dullemen aan de minister van Justitie van 27 juli 1945.

403 Hier wordt ook wel aan gerefereerd als het *ius de non evocando*

404 MG Verordening nr. 4 bewaring en verblijfskampen, 12 september 1944, Publicatieblad van het Militair Gezag nr. 1 (19 september 1944).

405 MinJus, kabinet, inv. nr. 5959; Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 17, correspondentie 1-9-1946 – 30-4-1947, brief van 26 september 1946.

3.4.2 Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging (DGBR)[406]

3.4.2.1 Instelling en organisatie van het Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging

Op 1 maart 1946 trad het burgerlijk gezag weer in werking en droeg het Militair Gezag zijn bevoegdheden op het gebied van de bijzondere rechtspleging over aan het speciaal voor dit doel in het leven geroepen Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging (DGBR), dat onder leiding stond van B.I.A.A. ter Veer. In de ministeriële beschikking van 19 december 1945 werd de taak van de directeur-generaal omschreven.[407] Deze bevatte werkzaamheden inzake de berechting, opsporing en bewaring van 'politieke delinquenten'.

Het Directoraat-Generaal kreeg vanaf 1 maart 1946 de verantwoordelijkheid voor de interneringskampen, de geïnterneerden, en alles wat daar verder bij kwam kijken. Dit hield in dat het DGBR het hele bewarings- en interneringsbeleid ging coördineren. In feite was het DGBR een voortzetting van de Sectie II van het Militair Gezag. De door deze sectie uitgevaardigde instructies bleven dan ook gehandhaafd behoudens uitdrukkelijke intrekking door het DGBR. Hierdoor werd niet alleen de continuïteit verzekerd, maar ook de mogelijkheid geschapen tot voortzetting van de herziening van de organisatie tot een normale overheidsdienst, die in staat was de verantwoordelijkheid te dragen voor de activiteiten van enkele honderden over het gehele land verspreide organen. De gedachte was dat de problemen rond de arrestaties en interneringen hierna snel opgelost zouden zijn.[408]

Belangrijk voor de bijzondere rechtspleging was de instelling van het Bureau Coördinatie onder verantwoordelijkheid van het DGBR. Mede op verzoek van de procureurs-generaal werd aan het eind van 1947 dit Bureau opgericht onder leiding van mw. J.C.M. Romeijn. Het Bureau Coördinatie ressorteerde rechtstreeks onder de directeur-generaal en werkte ten behoeve van de gezamenlijke procureurs-fiscaal. Het Bureau ging fungeren als voorlichtingsinstantie over juridische aangelegenheden. Het verleende zijn bemiddeling bij het doen afnemen van verhoren in Duitsland ten behoeve van in Nederland te behandelen zaken, verstrekte de voor Neurenberg benodigde gegevens en verwerkte het uit de Neurenbergse processen naar voren gekomen materiaal dat voor Nederland belangrijk was. Verder stelde het overzichten samen van jurisprudentie per onderwerp.[409]

3.4.2.2 Uitvoeringspraktijk van het Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging

Naast de organisatorische en menselijke problemen bij de internering en bewaring was er nog een groot juridisch tekort. De 'politieke delinquenten' waren wel geïnterneerd, maar er was er geen enkel besluit genomen over hun rechten en plichten tijdens de internering. Pas op 28 februari 1946 werd de beschikking over de bewaringskampen uitgevaardigd door de minister van Justitie, gevolgd door de Interneringsregeling in oktober 1946.[410] Zij waren tot die datum overgeleverd aan de willekeur van de commandant van de kampen waar ze verbleven. Zij moesten, aangezien er niets geregeld was, toestemming vragen om brieven te krijgen of te sturen, bezoek te ontvangen, en daarbij hopen op de goedgunstigheid van de commandant.[411]

---

406 Het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging heeft gefunctioneerd van 1 maart 1946 tot 1 januari 1949.

407 Archief AOK, inv. nr. 1335: Oprichting DGBR op 1 november 1945 op voordracht van de minister van justitie van 26 oktober 1945.

408 Archief DGBR, inleiding p. 9.

409 Ontleend aan: Archief DGBR, inleiding, p. 11-12.

410 Beschikking van de minister van Justitie nr. 05037 van 28 februari 1946, DGBR, beschikking betreffende bewaringskampen op grond van artikel 12 en 13 van het Besluit Politieke Delinquenten, F280; G310, Besluit van 31 oktober 1946 houdende vaststelling van de Interneringsregeling 1946.

411 Beschikking van de minister van Justitie nr. 05037 van 28 februari 1946, betreffende bewaringskampen op grond van artikel 12 en 13 van het Besluit politieke delinquenten, F244. en F280; G310, Besluit van 31 oktober 1946 houdende vaststelling van de Interneringsregeling 1946.

Daarnaast waren er allerlei administratieve problemen rondom de geïnterneerden. Uit verslagen van stafbesprekingen van de afdelingshoofden van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging met directeur-generaal B.I.A.A. ter Veer blijkt dat een aantal van deze misstanden hardnekkig bleef voortbestaan. Er waren steeds weer problemen over de gezagsverhoudingen bij de bewaking van de kampen: binnen de kampen waren de bewakers verantwoording schuldig aan de kampcommandant, maar de buitenbewaking bestond uit gezagstroepen die niet onder de kampcommandant vielen. Dit was in sommige kampen aanleiding voor grote conflicten tussen beide soorten bewakers en de kampcommandanten.[412] De bewakers konden volgens verschillende rapportages moeilijk van het voedsel afblijven dat bestemd was voor de gedetineerden. Hierdoor kregen de gedetineerden te weinig eten; in meerdere kampen zijn gevallen van hongeroedeem geconstateerd. Bovendien bleek dat bewakers met geladen geweren meer gevaar opleveren *'dan voor een goede gang van zaken gewenst is*'. Besloten werd dan ook om bewakers met lege geweren te laten bewaken.[413]

Over vrouwenkampen zijn de hoofden van de afdelingen eensgezind in hun oordeel: '*Het is niet verwonderlijk dat de vrouwenkampen grote moeilijkheden opleveren, want het vrouwelijk element is onderhevig aan tal van andere aandoeningen en reflexen*', zo werd in een verslag gesteld.[414] Deze gedachten over vrouwen konden niet verhullen dat er ook in de vrouwenkampen grote problemen waren. Vrouwelijke gedetineerden werden niet alleen vernederd, maar ook seksueel geïntimideerd en mogelijk zelfs verkracht.[415]

Een ander probleem was het feit dat het DGBR niet op de hoogte gebracht werd van alle vonnissen van de Tribunalen en Bijzondere Gerechtshoven.[416] Eigenlijk zouden de presidenten van de Tribunalen en de Bijzondere Gerechtshoven afschriften van de vonnissen en Fiat Executies van Tribunaaluitspraken naar het DGBR moeten sturen. Het DGBR kon dan deze vonnissen naar de kampcommandanten doorsturen. Doordat dit niet, of in ieder geval onvoldoende gebeurde, konden gedetineerden, hoewel wel vonnis gewezen was, door kampcommandanten niet uit de internering worden ontslagen. Dit gaf grote problemen met gedetineerden die al wel uit de detentie ontslagen konden worden, maar waar de kampcommandant nog geen officieel bericht van vrijlating had.[417]

Bovendien bleek dat inspecteurs van de Politieke Rechercheafdelingen aan echtgenoten van gedetineerden, tegen de instructies in, adviseerden om echtscheiding aan te vragen.[418]
Kleding bleek een groot probleem. Sommige gedetineerden moesten in bed blijven omdat ze geen kleding hadden. *'Zij kunnen daarom niet aan het werk'*, schreef directeur-generaal B.I.A.A. ter Veer aan de regering.[419] Volgens de officiële regels zouden door het Tribunaal veroordeelden geïnterneerd moeten worden in een aantal daarvoor aangewezen interneringskampen. Deze kampen waren kamp Schoorl, een deel van kamp Vught, en de kampen in Rilland Bath en Ellecom. Officieus bleek echter dat ook veroordeelden door de Bijzondere Gerechtshoven in kampen geïnterneerd werden, aangezien Justitie niet in staat bleek om het grote aantal veroordeelden door de Bijzondere Gerechtshoven onder te brengen in de bestaande gevangenissen. Ook bleken er veel door het Tribunaal veroordeelden niet naar aangewezen interneringskampen te gaan, maar teruggeplaatst te worden naar de interneringskampen waar ze vóór hun veroordeling vastzaten. Veroordeelde en onveroordeelde gedetineerden kwamen in een groot aantal kampen daardoor bij elkaar te zitten, met ernstige conflicten tot gevolg. (Vermeende) leugens en beschuldigingen in verklaringen van nog onveroordeelden, leidden tot ernstige conflicten met diegenen die al wel veroordeeld waren.[420]

412 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 25-5-1946.
413 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 25-5-1946.
414 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 25-5-1946.
415 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 25-5-1946.
416 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 18-4-1946.
417 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 11-5-1946.
418 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 4-5-1946.
419 Archief AOK, inv. nr. 1311.

Gedetineerden richtten daarnaast hun verzoeken tot vrijlating en gratie niet altijd aan de juiste instantie, wat vertraging en soms zoekraken van het verzoek tot gevolg had. Verzoeken tot vrijlating en gratie moesten gericht worden aan het Ministerie van Justitie, DGBR, zodat die het verzoek aan de juiste instantie, (Bijzonder Gerechtshof, Tribunaal of Bijzondere Raad van Cassatie) konden toesturen. Hierover moest aan de gedetineerden en aan de kampcommandanten voorlichting gegeven worden. Besloten werd dat de heren A.D. Belinfante en (..) van der Grient deze voorlichtingstaak op zich zouden nemen.[421]

Bij de start van het DGBR was de gedachte dat de misstanden rond de interneringen snel beëindigd zouden kunnen worden nu het burgerlijk gezag weer hersteld was. De in Londen bedachte 'heropvoeding' van de 'politieke gevangenen' in de interneringskampen liet ernstig te wensen over. In 1946 constateert de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht van de Tweede Kamer nog dat: '*Tot haar leedwezen, nog veel gedetineerden nog altijd niet blijken in te zien, dat zij verkeerd gehandeld hebben door de vijand hulp te bieden. (…) Doordat zij voortdurend verkeren in een gelijkgezinde omgeving, worden zij in hun opvattingen nog versterkt.*'[422] In hetzelfde rapport schrijft de Commissie dat de situatie in vele kampen verbeterd is, maar *'in een enkel kamp is nog de nawerking te bespeuren van een geest, die onmiddellijk na de Bevrijding in sommige kampen bij de leiding heerste, die voortkwam uit de behoefte om de gedetineerden te laten voelen, dat zij nu niets meer te zeggen hadden, en die leidde tot een uiterlijke discipline, welke aan de Duitse tijd herinnerde.'* In kamp Westerbork, waar veel Groninger verdachten verbleven, werd door de Commissie geconstateerd *'dat een aantal gedetineerden gedurende weken en soms maanden geïsoleerd gevangen zat. Daarnaast bleken de ramen van deze cellen met karton te zijn dicht gemaakt, zodat deze cellen zo goed als geheel donker waren geworden.'*

Pas met de Interneringsregeling van 31 oktober 1946 werd bepaald dat een commandant aan het hoofd van een interneringskamp kwam te staan met naast hem een Commissie van Toezicht. Gezamenlijk moesten daarna de commandant en de Commissie advies geven aan de minister van Justitie over de voortzetting van de internering van een 'politieke delinquent'. Voor dit advies werd gekeken naar de sociale en geestelijke gesteldheid van de 'politieke delinquent'. Belangrijk aan de Interneringsregeling van 31 oktober 1946 was, dat er niet langer alleen werd gekeken naar de misdrijven die waren gepleegd tijdens de bezetting, maar dat ook gekeken moest worden naar het gedrag van de 'politiek delinquent' tijdens zijn internering.[423]

3.5 Actoren voor de verdediging van 'politieke delinquenten'

3.5.1 Maatregel om te zorgen voor voldoende raadslieden

De regering in Londen realiseerde zich al tijdens de oorlog dat het bestaande aantal advocaten niet toereikend zou zijn voor de stortvloed aan zaken na de bevrijding. In artikel 8 van het Besluit op de Buitengewone Rechtspleging (D63) werd daarom bepaald dat ook officieren van de land- en zeemacht cliënten konden vertegenwoordigen voor de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie. Daarnaast kon de voorzitter van een Bijzonder Gerechtshof of van de Bijzondere Raad van Cassatie iedereen, die afgestudeerd Nederlands jurist was, toestemming verlenen om als raadsman op te treden. De Orde van Advocaten heeft na de oorlog hierover geen enkel protest laten horen, hoewel dit een ernstige inbreuk op het alleenrecht van advocaten was om in verdachten in rechtszaken te vertegenwoordigen en bij te staan.

---

420 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 13-4-1946.

421 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 22-2-1947.

422 Handelingen II*, zitting 1947-1948*, bijlage 631-1: Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht betreffende hun bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten, p. 2-4; Archief DGBR, inv. nr. 1339 Rapporten inzake bezoeken aan diverse kampen door de Vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht, alsmede correspondentie omtrent de situaties in de diverse kampen, 1946-1948.

423 Besluit G310, Besluit van 31 oktober 1946 houdende vaststelling van de Interneringsregeling 1946.

3.5.2 Beperking toelagen voor raadslieden in de bijzondere rechtspleging

Artikel 11 Besluit Buitengewone Rechtspleging (D63) bepaalde dat een toegevoegd raadsman een toelage zou krijgen *'overeenkomstig de toelage overeenkomstig het in Ons Besluit van 2 januari 1934 (Staatsblad nr. 2) ten aanzien van de krijgsraden bij de landmacht en het Hoog Militair Gerechtshof op dat stuk bepaalde'*. Het bestuur van de Vereniging van Advocaten drong er in maart 1946 bij de minister van Justitie op aan dat het voorschrift van artikel 48 Strafvordering, dat het besluit dat een toegevoegde raadsman/-vrouw een vergoeding krijgt '*onverwijld zal worden uitgevoerd.*' Op 1 februari 1946 had het bestuur van de Vereniging van Advocaten hierover al een brief geschreven aan de minister van Justitie, maar had daar geen enkele reactie op gekregen.[424]

Op 18 september 1946 werd artikel 11 Besluit Buitengewone Rechtspleging (D63) gewijzigd in '*een toelage uit 's Rijks kas volgens een nog vast te stellen algemene maatregel van bestuur'.* In januari 1947 werd artikel 11 wederom gewijzigd bij Besluit H8. De toelage werd vervolgens bepaald op maximaal 75 gulden en moest worden bepaald door de voorzitter van het college waar de zaak voor diende. Voor reiskosten mocht, indien dit naar het oordeel van de voorzitter noodzakelijk was, maximaal 100 gulden gedeclareerd worden. De declaraties mochten per kwartaal ingediend worden bij het Ministerie van Justitie, door tussenkomst van de griffier van hetzelfde college. Ook werd in Besluit H8 opgenomen, dat advocaten alleen een vergoeding zouden krijgen voor zaken die ter zitting waren gekomen. Indien een advocaat dus tijd had besteed aan een zaak in cassatie, waarbij de cassatie vervolgens weer werd ingetrokken, kreeg hij overeenkomstig Besluit H8 geen vergoeding voor zijn werkzaamheden.[425]

3.5.3 Praktische beperkingen voor raadslieden

De taak voor de advocaten die 'politieke delinquenten' verdedigden was verre van eenvoudig. Het werd het advocaten niet in dank afgenomen dat ze 'politieke delinquenten' juridisch bijstonden. Daarbij was de bijzondere rechtspleging en een aantal daarin genoemde delictsomschrijvingen voor iedereen volkomen nieuw. Dit gold dus ook voor de advocaten die als raadsman moesten optreden.[426] Advocaten die zich wilden inzetten voor juridische bijstand van 'politieke delinquenten' ontmoetten daarnaast grote moeilijkheden bij het transport van en naar de interneringskampen.[427] Deze transportproblemen (geen auto, geen benzine, geen banden, en geen openbaar vervoer) hebben de communicatie met hun cliënten ongetwijfeld bemoeilijkt. Vrijwel geen enkele advocaat had in maart 1946(!) de beschikking over én een auto én benzine én banden. En als ze al een auto hadden, dan kregen veel advocaten geen rijvergunning.[428] De voorzitter van de Vereniging van Advocaten deelde mee dat het Bureau van de Vereniging zou proberen te bemiddelen om een rijvergunning voor hen te krijgen. Ondanks deze toezegging, bleef het transportprobleem lang een obstakel voor het bezoeken van cliënten, aangezien de geïnterneerden overal verspreid in interneringskampen verbleven. Bovendien werden ze regelmatig, zonder kennisgeving aan de advocaat, naar een ander kamp verplaatst.[429]

---

424 Advocatenblad 1945/1946, p. 64.

425 Dit besluit heeft advocaten die het betrof financieel ernstig geraakt. Onder andere de advocaat W.J. Birza uit Groningen protesteerde hiertegen. Hij kreeg als antwoord, dat het Koninklijk Besluit H8 tot het leedwezen van de president van de Bijzondere Raad van Cassatie 'geen ruimte laat, aan een raadsman ter zake van een ingetrokken cassatieberoep enige toelage toe te kennen.' Archief CABR, inv. nr. 12: Brief van W.J. Birza van de president van de Arrondissementsrechtbank in Groningen, van 12 november 1951, dat Besluit H8 een vergoeding verbiedt voor werkzaamheden bij een cassatieverzoek dat vervolgens is ingetrokken. W.J. Birza zou L.L.O. in cassatie verdedigen, maar zijn cliënt trok de cassatie op 31 augustus 1951 in. W.J. Birza had toen echter al een pleidooi gemaakt en dat zelfs al bij de Bijzondere Raad van Cassatie ingediend.

426 Op p. 13-14 van het eerste naoorlogse *Advocatenblad* van 15 december 1945, staat een eerste advies van het Bureau van de Vereniging van Advocaten. Dit Bureau adviseerde om, indien de veroordeelde zich in cassatie wil beklagen over de strafmaat van een Bijzonder Gerechtshof, altijd *verkeerde toepassing/schending van artikel 1, 2, 3, 8, 9, 11, 22, 26, 27 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht* als cassatiemiddelen op te nemen. *Advocatenblad*, 1945/1946, p. 13-14.

427 Archief CABR, inv. nr. 76423 en 76298.

428 Na de oorlog had iedereen die een auto wilde rijden een ijvergunning nodig. Deze vergunning gaf vervolgens recht op het tanken van benzine. Zonder een vergunning was dit niet mogelijk.

429 Archief CABR, inv. nr. 76423 en 76298.

Volgens de circulaire van 4 juli 1945, uitgegeven door het Militair Gezag, moest een raadsman voordat een zaak aanhangig was bij een Tribunaal of Bijzonder Gerechtshof 'onverwijld toegang' hebben tot zijn cliënt.[430] Uit het feit dat in 1946 en 1947 steeds nieuwe besluiten genomen zijn over vrij verkeer en over vrije correspondentie tussen raadsman en politieke verdachte, blijkt al dat dit niet bepaald soepel verliep. Die problemen bleven jaren bestaan. Voorbeelden hiervan waren:[431]

- Brieven van een raadsman aan zijn cliënt werden teruggestuurd. Of brieven van een cliënt aan de raadsman werden geopend en niet aan de raadsman gestuurd. Of brieven van de raadsman werden geopend en in het strafdossier van zijn cliënt gestopt.
- De commandant van het bewaringskamp vliegveld Leeuwarden hield brieven tegen en opende alle post. Volgens hem *'kan iedereen op envelop zetten dat hij van een raadsman komt'.*
- De procureur-fiscaal J. Zaaijer weigerde op 3 juli 1945 toestemming aan advocaten om kampen te betreden.
- De Provinciaal Militair Commandant van Zuid-Limburg schrijft aan het Militair Gezag: *'Ik geef aan advocaten geen toestemming tot toegang bij politieke delinquenten en geen inzage in stukken*.'
- De Provinciaal Militair commandant in Noord-Brabant doet dezelfde mededeling.[432]
- De Commandant van het kamp Duindorp bij Den Haag vertrouwde advocaat G.M.G.H. Russell niet, zo blijkt uit correspondentie tussen het Militair Gezag en de commandant. Deze weigerde G.M.G.H. Russell toegang tot het kamp. De commandant schreef over advocaten: *'Er blijven enkele schreeuwers of blaffers over. Ik zal al dat handjes geschud en op schouder geklop voorkomen.'*[433]
- Er werd een brief geopend van een raadsman aan zijn cliënt met kritiek over de Politieke Opsporingsdienst (POD). De raadsman meldde hierin dat er vele misstanden en vergrijpen voorkomen bij de POD in Den Haag. Als reactie schreef de Haagse POD een klacht over het misbruik van bevoegdheden door advocaten.[434]

Verscheidene besluiten hebben daarnaast de werkzaamheden van de verdediging bemoeilijkt. Zoals het besluit dat de advocaat na de sententie door de Kamer van een Bijzonder Gerechtshof geen vrije toegang meer had tot zijn cliënt. Dit betekende dat afspraken met een cliënt over verzoeken om cassatie of gratie moeizaam tot stand kwamen. Ook was het op die manier, zonder mogelijkheid tot contact met de cliënt, voor de raadsman zeer lastig om cassatiemiddelen en pleidooien voor een eventuele berechting voor de Bijzondere Raad van Cassatie op te stellen. Een misstand was, zo bleek uit zaken voor Raden van Toezicht, dat advocaten eten meenamen voor hun cliënten, evenals brieven van en aan familieleden en dat ze op verzoek van hun cliënten mededelingen aan mogelijke getuigen deden.[435]

In het *Advocatenblad* werd veel aandacht besteed aan de civiele procedures rond de 'politieke delinquenten' bij het Nederlandse Beheersinstituut en de Raad voor het Rechtsherstel. Duidelijk minder aandacht was er voor de strafprocedures bij de bijzondere rechtspleging. Toch werd tot in 1950 in het *Advocatenblad* wel informatie gegeven en werden er artikelen gepubliceerd over de bijzondere rechtspleging en de problemen voor advocaten bij het verdedigen van hun cliënten. Daarnaast verschenen circulaires over juridische vraagstukken, opgesteld door de Orde van Advocaten. [436]

3.5.4 Kritiek op voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling

In Nederland was na september 1944 een onhanteerbaar aantal geïnterneerden in kampen opgesloten.[437] Schattingen over het aantal in juli 1945 schommelt rond de 120.000 mensen.[438] De

430 Archief MG, inv. nr. 1328.
431 Archief CABR, inv. nr. 76298, 492, 71555, 76928. In deze strafdossiers zitten brieven van 'politieke delinquenten' aan hun raadslieden.
432 Archief MG, inv. nr. 1328. brieven van 6 november 1944.
433 Archief MG, inv. nr. 1328.
434 Archief MG, inv. nr. 1328.
435 Advocatenblad 1947, p. 213-214: uitspraken van Raden van Toezicht.1948, p. 18-20.
436 Advocatenblad, 1945/1946, 1947, 1948, 1949 en Circulaires uitgegeven door het bestuur van de vereniging.
437 MG, Algemene lastgeving nr. van 18 oktober 1944 houdende wijziging van het arrestatiebesluit van 12 september 1944; MG, Algemene lastgeving van 10 februari 1945, houdende wijziging van het recht van arrestatie en de instelling van de Politieke Opsporingsdienst.
438 Belinfante 1978, p. 109-111. Hij schat het aantal op 100.000 tot 120.000.

regering zat erg in zijn maag met het enorme aantal geïnterneerden. Huisvesting, voeding en bewaking kostten enorme sommen geld. En dat had de regering niet. Bovendien lukte het velen om uit de kampen te vluchten, mede door de slechte bewaking.

Na een eerste voorzichtig voorstel tot vrijlating van grote groepen 'politieke delinquenten' in augustus 1945, werd in november 1945 het Besluit Politieke Delinquenten (F280) aangenomen, waarin een tweede poging gewaagd om tot vrijlating van 'politieke delinquenten' te komen. Om dit te bewerkstelligen werd een nieuw type functionaris geïntroduceerd. Deze functionarissen, de officieren-fiscaal, zouden hun werkzaamheden uitvoeren onder de regie van de procureur-fiscaal in een ressort.

Zij moesten alle zaken in een ressort verdelen in 'lichte' en 'zware' zaken. De officieren-fiscaal moesten in 'lichte' zaken advies uitbrengen over eventuele voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling aan de procureur-fiscaal in hun ressort. Op grond van dit advies kon de procureur-fiscaal tot voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling besluiten. In deze 'buitengerechtelijke' procedures werden de verdachte noch zijn raadsman gehoord. In de ogen van de verdediging was dit een grove schending van de rechten van de verdachte. Bovendien waren de dossiers, en dat was ook in 1945 al bekend, lang niet allemaal volledig en/of juist. Hierdoor was deze afdoening louter op de dossierinhoud lang niet altijd juist en rechtvaardig.[439]

3.5.5 Kritiek op en bedreiging van advocaten

Er is van veel kanten kritiek geleverd op de advocaten die 'politieke delinquenten' juridisch terzijde wilden staan. Kritiek werd geleverd door de Politieke Opsporingsdienst, de illegaliteit en het Openbaar Ministerie. Het hoofdpunt van alle kritiek was dat zij allen vonden dat de advocaten zich zouden moeten onthouden van het verdedigen van ernstige landverraders. Daarnaast verschenen in kranten negatieve artikelen over de advocatuur. De declaraties die advocaten indienden, hun werkzaamheden en inzet voor hun cliënt werden onder vuur genomen.[440]

J.W.M. Reuser benadrukte in het *Advocatenblad* dat rechtsbijstand aan 'politieke delinquenten' voor alle advocaten een grote plicht van naastenliefde is.[441] Daarnaast adviseerde hij in zijn betoog gehouden op 15 december 1945 tijdens de eerste naoorlogse algemene ledenvergadering van de Orde van Advocaten dringend om geen rekesten tot invrijheidstelling in te dienen als de tenlastelegging nog niet bekend is. Vrijlatingsrekesten, gebaseerd op verklaringen van familieleden en niet op de tenlastelegging waren, volgens J.W.M. Reuser, meestal gebaseerd op onjuiste of onvolledige informatie.[442] Hij benadrukt tot slot dat advocaten zich niet moesten onttrekken aan verzoeken van regeringswege om deel te nemen aan de berechting, of aan deelname aan politieke vervolging. Daarnaast moesten advocaten die geen juridische bijstand verleenden, stoppen met kritiek te leveren op hen die dit wel deden.[443]
Op 1 september 1945 schreef L.O. van der Plas aan de minister van Justitie dat hij bedreigingen had ontvangen. In deze bedreigingen werd gesteld dat anonieme personen wraak zouden nemen als hij NSB'ers of SD'ers zou verdedigen. Als reactie hierop stuurde de voorzitter van de Advocaten Vereniging aan alle advocaten een brief waarin hij opriep om ook 'politieke delinquenten' goed te verdedigen, maar zich als advocaat niet met hen te vereenzelvigen. Bovendien moesten advocaten hun zienswijze over het verdedigen van 'politieke delinquenten' verdedigen onder niet-advocaten.[444] Na onderzoek door het Ministerie van Justitie bleek dat niet alleen L.O. van der Plas, maar een hele

---

439 J.M. van Bemmelen, Het buitengewoon straf- en tuchtrecht, *Tijdschrift voor strafrecht, Deel LIV*, 1946, p. 154; Belinfante 1978, p. 328; A. van het Vaart, *Kampmisstanden, 1944-1952. Het andere syndroom*, Zwartboek-serie, Joachimsthall 's-Gravenhage, 1973, p. 27.

440 Kranten/kb.nl De krant *De vrije Zeeuw* publiceert op 20 juli 1945 een kritisch stuk over inbewaringstelling en tribunalen, waarbij ook advocaten het moeten ontgelden; kranten/kb.nl *De Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 23 augustus 1945 schrijft een artikel over de grenzen van het noodrecht. Hierbij wordt ook de positie van de advocaat aangehaald.

441 Advocatenblad 1945/1946, p. 20-22.

442 Advocatenblad 1945/1946, p. 40.

443 Advocatenblad 1945/1946, p. 20, 36-42.

444 Archief AOK, inv. nr. 1333.

reeks van advocaten die 'politieke delinquenten' verdedigden, bedreigd waren met mishandeling of zelfs moord. Zo bleek dat een illegale groep gedreigd had om enkele advocaten uit de weg te ruimen, als aan haar *'wenschen niet wordt voldaan.'*[445]

3.5.6 Verschillen tussen de verdediging in strafzaken en de verdediging bij de bijzondere rechtspleging

In het commune strafrecht wordt de verdachte in zijn verdediging altijd bijgestaan door een beëdigd advocaat. In het Buitengewoon Strafrecht kon de voorzitter van een bijzonder strafcollege iedereen die afgestudeerd was in de rechtswetenschappen of rechtsgeleerdheid als raadsman toelaten – dus zonder enige kennis van en ervaring in het verdedigen. Daarnaast konden ook officiers van zee- of landmacht als raadsman fungeren. Op 30 november 1945 werd de beschermde term 'advocaat' zelfs officieel gewijzigd in raadsman, om duidelijk aan te geven dat ook anderen dan advocaten als raadsman op konden treden.[446] Hiertegen werd van de kant van advocaten of hun vereniging geen enkel protest aangevoerd.

In die tijd mochten advocaten in het strafrecht alleen optreden binnen hun eigen ressort. In de bijzondere rechtspleging mochten advocaten in heel Nederland verdedigen. De verdediging van personen die onder de besluiten van de bijzondere rechtspleging vielen, was een uiterst zware taak. Volgens artikel 28 lid 2 van het Wetboek van Strafvordering moest een verdachte zo veel mogelijk de gelegenheid verschaft worden om zich met zijn raadsman in verbinding te stellen via brieven of bezoeken. In juli 1945 vaardigde het Militair Gezag een circulaire uit die meldde dat de vrijheid van de advocaat om zijn cliënt te bezoeken en om vrij te corresponderen moest worden gerespecteerd, ook in de bijzondere rechtspleging.[447] Deze lastgeving werd door commandanten van interneringskampen en militaire provinciale commandanten geboycot. Zij weigerden eenvoudigweg om advocaten toe te laten.[448] Voor advocaten van 'politieke delinquenten' was het voeren van vrije gesprekken met hun cliënten (vrijwel) onmogelijk. De vrije correspondentie en de vrije bezoekregeling voor advocaten was hiermee in het eerste jaar een wassen neus.

Pas na 22 mei 1946 was in artikel 3 Besluit DGBR no.12780 geregeld dat een advocaat zijn cliënt vrij kon bezoeken na een veroordeling.[449] Dan was de 'politieke delinquent', berecht door een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof immers (officieel) in de gevangenis voor het uitzitten van zijn straf. Uit verslagen van de vergaderingen van hoofden van afdelingen blijkt dat dit in de praktijk niet altijd zo ging. Ook personen berecht door een Bijzonder Gerechtshof zaten hun straf uit in interneringskampen, eenvoudigweg omdat er te weinig gevangenissen waren om iedereen op te nemen.[450] Advocaten in het buitengewoon strafrecht kregen vervolgens pas op 27 juli 1947 een wettelijk recht van een gewone raadsman overeenkomstig artikel 50 Wetboek van Strafvordering: vrij verkeer met de cliënt.[451] De toelage voor een advocaat in het commune strafrecht ligt vast, de advocaat in de bijzondere rechtspleging kreeg (volgens D63 artikel 11) een nog nader te bepalen toelage voor zijn verrichtingen, maar dit werd op 8 januari 1947 (Besluit H8) gewijzigd in een toelage voor iedereen die hij *ter zitting* heeft bijgestaan, dus niet meer voor alle verrichtingen.[452]

---

445 Archief MG, inv. nr. 1328: De POD vindt dat advocaten hun bevoegdheden misbruiken, commandanten van kampen maken post open van advocaten. De commandant van kamp Duindorp vindt dat advocaten veel te amicaal doen met 'politieke delinquenten'. Daarnaast hebben advocaten kritiek op de POD en op de commandanten van de interneringskampen.

446 Besluit F306 van 30 november 1945, houdende wijziging van de naam advocaten in raadslieden.

447 MG, Circulaire 4 juli 1945, no. II A 2923/82 Opdracht om een raadsman toe te laten bij zijn cliënt en verplichting om vrije briefwisseling tussen cliënt en raadsman te regelen.

448 Archief MG, inv. nr. 1328.

449 Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 22 mei 1946, nr. 12780, besluit betreffende het verkeer tussen raadslieden en de delinquent en de inzage in de dossiers door de raadsman.

450 Archief MG, inv. nr. 1328.

451 Wet H206, rubriek V, wijzigingen in Besluit Politieke Delinquenten, art 3, toevoeging art 13a: art 50 Sv ten aanzien van de raadsman betreffende het verkeer met de verdachte is weer van toepassing.

452 Besluit H8, tot uitvoering van artikel 11 van het Besluit bijzondere rechtspleging, wijziging van de hoogte van de toelage en de voorwaarden voor toegevoegde raadslieden, 8 januari 1947.

Een advocaat in strafzaken moet te allen tijde inzage krijgen in de processtukken van de verdachte die hij bijstaat. Ook kan hij in principe afschriften van de processtukken krijgen (art. 51 Sv). In het buitengewoon strafrecht kon een advocaat lang niet altijd een dossier inzien van zijn cliënt vóór de rechtszitting. En als hij een dossier kon inzien, was dat vaak eenmalig voor een aantal uren. Het krijgen van afschriften van de processtukken was onmogelijk en werd in de praktijk ook niet toegestaan.
In het commune strafrecht mochten alleen advocaten van het ressort Den Haag verdediger zijn bij zaken voor de Hoge Raad. In de bijzondere rechtspleging mocht iedere, door de voorzitter erkende, raadsman ook de verdediging voeren voor de Bijzondere Raad van Cassatie.

3.6 De actoren voor vervolging

Vervolging van 'politieke delinquenten' werd opgedragen aan een nieuw op te richten Openbaar Ministerie voor de bijzondere rechtspleging. In artikel 17 van Besluit D62 werd opgenomen wat de structuur zou zijn van het Openbaar Ministerie. Deze zou volgens dit artikel bestaan uit de volgende functionarissen: zes procureurs-fiscaal; één bij de Bijzondere Raad van Cassatie en verder één voor ieder Bijzonder Gerechtshof.[453] Onder de procureurs-fiscaal zouden zoveel advocaten-fiscaal als nodig benoemd worden, maar per Kamer minimaal één.[454] Daarnaast werd in november 1945 bij Besluit F280 de functie van officier-fiscaal ingevoerd. Deze officieren-fiscaal stonden onder leiding van de procureurs-fiscaal, maar waren geen lid van het Openbaar Ministerie.

3.6.1 De taken van de procureur-fiscaal

Bij de Bijzondere Raad van Cassatie

A.M. baron van Tuyll van Serooskerken werd benoemd tot procureur-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie. Zijn taak was

> *'Te waken over de handhaving en uitvoering der wetten en reglementen bij de Bijzondere Raad van Cassatie en bij de Bijzondere Gerechtshoven. Hij geeft daartoe de noodige bevelen aan de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven, welke deze verplicht zijn na te komen.'*[455]

A.M. baron van Tuyll van Serooskerken had echter weinig tijd voor het uitvoeren van zijn taak. Namens de regering was hij als medeaanklager aanwezig bij de Tribunalen van Neurenberg en Tokio. Bovendien kreeg hij van de regering in 1947 opdracht om de omstandigheden en misstanden van de interneringskampen te onderzoeken.[456] Zijn taak werd daarom meestal waargenomen door G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie.

Bij de Bijzondere Gerechtshoven

De vijf procureurs-fiscaal van de Bijzondere Gerechtshoven, genoemd in artikel 17 lid 3 van Besluit D62, waren *'met uitzondering van enig ander openbaar ministerie belast met de uitoefening en het beleid der criminele justitie in zaken, waarvan de kennisneming aan die Gerechtshoven behoort, alsmede met de handhaving en uitvoering der wetten en reglementen bij het college waarbij zij zijn aangesteld.'*[457] Tot procureur-fiscaal in een Bijzondere Gerechtshof konden alle Nederlanders benoemd worden, die in het bezit waren van een universitair diploma Nederlands recht waren en een leeftijd hadden tussen 27 en 70 jaar.[458]
De vijf procureurs-fiscaal kwamen eenmaal in de veertien dagen bij elkaar in Den Haag. Zij bespraken dan de juridische problemen die speelden bij ieder Bijzonder Gerechtshof.[459] Bovendien hadden zij een intensief overleg en correspondentie met het Militair Gezag (juridische zaken) en later met het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging van het Ministerie van Justitie.[460]

---

453 Besluit D62, artikel 2 lid 2.
454 Besluit D62, artikel 2 lid 2.
455 Besluit D62, artikel 17 lid 2.
456 Archief Tuyll, inv. nr. 1-8, 10-16.
457 Besluit D62, artikel 17 lid 3.
458 Besluit D62, artikel 4 lid 1.
459 Archief DGBR, inv. nr. 52.
460 Archief MG, inv. nr.598, 1814, 4331.

De juridische taken van de procureur-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven waren:
- Het verdelen van zaken over de Tribunaalkamers en de Kamers van het Bijzonder Gerechtshof in zijn ressort;
- Leidinggeven aan de opsporing van gevluchte en nog niet gearresteerde 'politieke delinquenten';
- Dossiers naar andere Bijzondere Gerechtshoven of Tribunalen sturen, als de behandeling en het onderzoek van die zaken op een andere plaats meer geëigend was;[461]
- Afgeven na 1 maart 1946 van een last tot bewaring of invrijheidstelling van 'politieke delinquenten';
- Besluiten tot voorwaardelijke of onvoorwaardelijk buitenvervolgingstelling van een 'politiek delinquent' in 'lichte' zaken na advies van een officier-fiscaal;
- Melden aan het Bureau Opsporing Oorlogsmisdadigers welke oorlogsmisdrijven en misdaden tegen de menselijkheid hen binnen hun ressort bekend waren geworden.[462]

3.6.2 De taken van de advocaat-fiscaal

Bij de Bijzondere Raad van Cassatie

De advocaten-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie waren ondergeschikt aan de procureur-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie. De taak van de advocaat-fiscaal was om de Bijzondere Raad van Cassatie van advies te dienen in de cassatiezaken. Deze adviezen werden verwoord in een conclusie, die op de terechtzitting werd uitgebracht.
De tot 1947 enige advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, G.E. Langemeijer, had daarnaast als tweede taak het vervangen van de procureur-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie. D.J. Veegens, advocaat en raadsheer-plaatsvervanger bij de Bijzondere Raad van Cassatie, fungeerde in 1946 in twee zaken als waarnemend advocaat-fiscaal.[463] De zaken stapelden zich echter op. Om de werkdruk van G.E. Langemeijer te verminderen werd op 18 juni 1947 W.P. Bakhoven benoemd tot tweede advocaat-fiscaal. Voorafgaand aan zijn benoeming was hij van juni 1945 tot juni 1947 advocaat-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam. Hij was dus goed ingevoerd in de bijzondere strafrechtspleging.[464]

Bij de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven

De advocaten-fiscaal bij de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven vielen rechtstreeks onder de procureur-fiscaal in hun ressort. Deze functie was ingesteld bij besluit D62 artikel 2 lid 2. De advocaten-fiscaal vervulden voor een deel de taak van de procureur-generaal in het commune strafrecht: het formuleren van een eis en het houden van een requisitoir. De verschillen tussen de taken van de advocaat-generaal bij een gerechtshof en een advocaat-fiscaal bij een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof waren echter groot.

Advocaten-generaal waren aangesteld als vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie bij de gerechtshoven. Hier werd in tweede aanleg recht gesproken over diegenen die in hoger beroep gegaan waren tegen een vonnis in eerste aanleg. De advocaat-fiscaal was aangesteld als vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie bij een Kamer van de Bijzondere Gerechtshoven, waar in eerste en enige aanleg gevonnist werd over 'politieke delinquenten'.

De belangrijkste taak van de advocaat-generaal was om de zaak die in eerste aanleg was gevonnist, te bestuderen en in het hoger beroep een nieuwe eis op te stellen voor een hernieuwde behandeling van de zaak. De advocaat-fiscaal had als vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie bij een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof een totaal andere functie: het samenstellen van de tenlastelegging en het hieraan koppelen van de juiste kwalificatie. Het Besluit Buitengewoon Strafrecht bevatte een aantal nieuwe delictsomschrijvingen. Dat het opstellen van de tenlastelegging en de eis niet eenvoudig was, is duidelijk geworden uit de bespreking van de totaal nieuwe wetgeving die het Besluit

---

461 Besluit D62, artikel 17 lid 1.
462 Kooiman 2000, p. 32; Besluit F85, artikel 7: *"De Procureurs-fiscaal der Bijzondere Gerechtshoven doen mededeeling van alle zaken, waarvan de verdachte zich niet in het Rijk in Europa bevindt aan den voorzitter der Commissie."*
463 Archief CABR, inv. nr. 74669, 71521 + 74695.
464 www.sdnl.nl/recht-b.htm :Openbaar antecedenten register Rechterlijke Macht.

Buitengewoon Strafrecht in het leven had geroepen. Dit gold tevens voor tenlasteleggingen voor oorlogsmisdadigers. Ook het Handvest van Londen bevatte totaal nieuwe strafrechtartikelen. Hierover was noch in Nederland, noch in het buitenland jurisprudentie of wetenschappelijke literatuur verschenen waarop een advocaat-fiscaal kon terugvallen.

De zaken bij de advocaat-generaal kwamen druppelsgewijs binnen. De advocaten-fiscaal daarentegen wisten vanaf de start van hun werkzaamheden dat honderden zaken al op behandeling wachtten. De grote hoeveelheid zaken die *tegelijkertijd* op afdoening wachtte, legde vanaf het begin van de bijzondere rechtspleging een enorme druk op de advocaten-fiscaal.

3.7 Actoren voor de rechtspraak: de zittende magistratuur

3.7.1 Samenstelling van de toekomstige Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie

Op grond van de in Londen genomen Besluiten D61-D64 zou na de oorlog bijzondere rechtspleging worden ingevoerd voor berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven. Om dit te effectueren moesten Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen worden ingesteld en functionarissen worden benoemd in de colleges. De leden van die colleges zouden, volgens de regering, grotendeels buiten de rechterlijke macht gerekruteerd moeten worden.

De vraag, aan welke rechters de berechting der politieke misdadigers moest worden toevertrouwd, was in Londen aanleiding voor uitgebreide beraadslagingen. J.R.M. van Angeren schreef hierover: *'Er waren vooral onder de militairen en militair georiënteerden een aantal voorstanders van een zuiver militaire berechting, een berechting dus door krijgsraden. Men verwachtte van die colleges een meer doortastende berechting. (…) Ik stond tamelijk huiverig tegenover deze oplossing. In de eerste plaats had slechts een kleiner deel der gepleegde delicten een min of meer militaire inslag, voorts is het Nederlandse volk er niet op gebrand, dat militairen zich buiten noodzaak met de gedragingen van burgers inlaten; verder was ik er niet heel zeker van dat de militaire rechtspraak niet een verlengstuk zou worden van het Militair Gezag, hetgeen de levensduur van het laatste zou helpen verlengen, terwijl ten slotte - en dit was een belangrijk praktisch bezwaar - geen verzekering kon worden gegeven, dat over voldoende hoofdofficieren, geschikt om de functie eens rechters te vervullen, zou kunnen worden beschikt'*.[465] Ten slotte werd in Londen een middenweg aanvaardt, namelijk die van de Bijzondere Gerechtshoven waarin naast raadsheren, gekozen uit geschikte juristen zowel van buiten als uit de rechterlijke macht, ook militaire raadsheren zitting zouden hebben.

Een ander punt van bijzonder belang was in hoeveel instanties de rechtsgang zou plaatsvinden. Hoewel niet bij benadering te zeggen viel hoeveel zaken zouden moeten worden berecht, moest worden aangenomen dat hun aantal zeer aanzienlijk zou zijn. Een lange procesgang in drie instanties zou tot gevolg hebben dat de berechting jaren zou duren. J.R.M. van Angeren schreef: *'Het rechtsgevoel in Nederland zou trouwens - zo dachten wij - langdurige procedures niet dulden.'* Gevreesd werd bovendien dat er voor een rechtsgang in drie instanties onvoldoende geschikte personen zouden zijn om deze instanties te bezetten. Besloten werd daarom tot het berechten in twee instanties: De Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven als eerste aanleg en daarna eventueel cassatie bij de Bijzondere Raad van Cassatie.[466]
In 1944 was besloten dat P.S. Gerbrandy, als minister-president, met steun van de minister van Justitie, de samenstelling van de Bijzondere Gerechtshoven op zich zou nemen. Gerbrandy delegeerde deze taak aan het Militair Gezag. De Sectie Juridische Zaken van het Militair Gezag was vanaf januari 1945 officieel aangewezen om de samenstelling en bezetting van de Tribunalen en Bijzondere Gerechtshoven te regelen, onder direct gezag van de minister-president.[467]

---

[465] Archief van Angeren, inv. nr. 17, 23.
[466] Archief van Angeren**,** inv. nr. 17, 23.
[467] Afwikkelingsbureau p. 268-269; Meihuizen 2003, p.195, interview met G.E. Langemeijer.

In de praktijk hebben ook anderen zich beziggehouden met de samenstelling van de toekomstige Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie, zoals de Ministeries van Justitie, van Oorlog en van Marine in Londen, het Militair Gezag in Londen en de Commissie van Vertrouwensmannen in Nederland. Het Ministerie van Justitie werkte voorstellen voor de instelling en samenstelling van de toekomstige bijzondere rechtsorganen uit.[468] Na een verzoek van het Militair Gezag stelde het Ministerie van Oorlog een lijst op van officieren die als militair raadsheer na de Bevrijding zitting zouden kunnen nemen in een Bijzonder Gerechtshof of de Bijzondere Raad van Cassatie.[469] Het Ministerie van Marine in Londen stelde eveneens een lijst van gepensioneerde marineofficieren op die naar hun mening wel in een van de hoven als militair raadsheer zou kunnen plaatsnemen. Aangezien de minister van Marine verwachtte dat de oorlog eerder in het moederland dan in de overzeese gebiedsdelen zou zijn beëindigd, en er voor de overzeese oorlog marineofficieren beschikbaar moesten zijn, had hij in de lijst slechts gepensioneerde marineofficieren opgenomen.[470] In deze lijst met geschikte gepensioneerde marineofficieren is met een kruisje aangegeven welke officieren 'rijpe ervaring' hadden op het gebied van de strafrechtspraak. Een van hen was de marineofficier Floris Johannes Heeris. Hij werd na de oorlog inderdaad benoemd tot militair raadsheer in de Bijzondere Raad van Cassatie. Daarmee was hij de enige van de marine lijst die in de bijzondere rechtspleging werd opgenomen.[471]

Ook het College van Vertrouwensmannen bemoeide zich vanuit het bezet Nederland met de benoemingen. Dit college was in augustus 1944 door de Nederlandse regering in Londen ingesteld. Het college had tot taak om vanaf de bevrijding tot de terugkeer van de regering in Nederland als haar vertegenwoordiger op te treden. Zo moest voorkomen worden dat er tijdelijk een gezagsvacuüm zou ontstaan. De vanuit Londen aangewezen leden waren politici en vertegenwoordigers van het verzet. In telegrammen gewisseld tussen de regering en het College van Vertrouwensmannen gaven de Vertrouwensmannen hun ideeën over onder andere de bezetting van de posten van procureur-generaal na de oorlog, in de verwachting dat de procureurs-generaal ook de taak van procureur-fiscaal bij de verschillende Bijzondere Gerechtshoven zouden krijgen.[472]

In het *Overzicht der werkzaamheden van het Militair Gezag gedurende de Bijzondere Staat van Beleg, 14 september 1944 tot 4 maart 1946*, wordt gemeld dat het Militair Gezag zich niet bemoeid heeft met de bezetting van de Bijzondere Gerechtshoven.[473] Dit overzicht is vervaardigd door het Afwikkelingsbureau Militair Gezag in 1947. Uit de eigen archiefdossiers van het Militair Gezag, voornamelijk van de Sectie Juridische Zaken, komt echter een ander beeld naar voren. Deze Sectie heeft zich wel degelijk beziggehouden met de bezetting van de toekomstige bijzondere rechtsinstellingen, maar was te weinig ingevoerd om deze taak uit te kunnen oefenen. Eind april 1945 bleek dat de taak om de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie te bemensen eigenlijk te ingewikkeld was voor de Sectie Juridische Zaken van het Militair Gezag, zeker nu deze sectie overspoeld werd door de problemen rond de tienduizenden arrestaties. Het touwtrekken achter de schermen over de samenstelling van de diverse Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie was tot april 1945 nog niet erg succesvol geweest.

P.S. Gerbrandy heeft vervolgens J.C. Tenkink, oud-waarnemend secretaris-generaal van het Ministerie van Justitie gevraagd deze taak op zich te nemen.[474] J.C. Tenkink vroeg vervolgens G.E. Langemeijer, rechter in de Arrondissementsrechtbank in Amsterdam, hem te assisteren bij deze taak. G.E. Langemeijer accepteerde het verzoek en samen begonnen ze diverse personen te vragen voor de functies in de bijzondere rechtspleging.[475] G.E. Langemeijer vertelde in een gesprek met J.P. Meihuizen

468 Archief MinJus Londen, 3115.
469 Archief MG, inv. nr. 1303: brieven van 26 juni, 7 september 1943 en ongedateerd.
470 Archief MinJus Londen, inv. nr. 3115: Brieven van de chef Marinestaf J.W. Termijtelen aan de Minister van Justitie, juli 1943 en 16 mei 1945.
471 MinJus kabinet inv. nr. 2846.
472 PEC, Deel 5a, p. 766-777; Deel 5 b, p. 306-307, 534-539.
473 Afwikkelingsbureau, inleiding.
474 Archief MG, inv. nr. 1303; Archief AOK, inv. nr. 1331.

in 1998 nog dat de benoemingsprocedure aanvankelijk *'ietwat chaotisch*' was. Hoewel P.S. Gerbrandy aan J.C. Tenkink de opdracht gegeven had om de Bijzondere Gerechtshoven en Bijzondere Raad van Cassatie samen te stellen, doorkruiste P.S. Gerbrandy zelf vervolgens deze opdracht. Op 14 mei 1945 stuurde Gerbrandy een telegram aan prof. R.P. Cleveringa, waarin hij hem uitnodigde om voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie te worden. Daarnaast verzocht P.S. Gerbrandy hem om namen te geven van kandidaten voor de Bijzondere Raad van Cassatie naast W.P.J. Pompe en J.H.W. Verzijl. Hij vroeg zich af of, in de ogen van R.P. Cleveringa, de juristen (..) Kosters en J. van Gelein Vitringa in aanmerking zouden kunnen komen. Dit telegram hinderde de werkzaamheden van J.C. Tenkink en G.E. Langemeijer wel, maar ze gingen toch voortvarend verder. R.P. Cleveringa sloeg het aanbod echter af en wilde geen namen van geschikte personen noemen.[476]
In Nederland hield intussen ook het College van Vertrouwensmannen zich bezig met de bijzondere rechtspleging. Na de bevrijding, op 17 mei 1945, stuurde het college een brief aan P.S. Gerbrandy, waarin het adviseerde om als eerste een 'Criminal Court' ter berechting van oorlogsmisdadigers in te stellen. Oorlogsmisdadigers moesten namelijk volgens de internationale overeenkomsten in Londen en Moskou terechtstaan in het land waar de misdrijven bedreven zijn. In de ogen van het College van Vertrouwensmannen had berechting van oorlogsmisdadigers topprioriteit. Het wilde daarom zo snel mogelijk een speciaal hof hiervoor oprichten.[477] Dit voorstel was totaal niet in de lijn van P.S. Gerbrandy. Die wilde eerst de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie laten installeren. De installatie van een 'Criminal Court' voor oorlogsmisdadigers had hij bovendien nog totaal niet overwogen.[478]

Op 7 juni 1945 meldde J.C. Tenkink aan P.S. Gerbrandy dat de samenstelling van de Bijzondere Raad van Cassatie en de eerste drie Bijzondere Gerechtshoven rond was en dat de leden hiervan konden worden benoemd. Helaas, het Bureau Londen van het Militair Gezag stak een stokje voor deze daadkrachtige actie van J.C. Tenkink en G.E. Langemeijer. Op dezelfde dag dat J.C. Tenkink meldde dat de samenstelling van de eerste colleges rond was, kwam er een telegram binnen bij de minister van Justitie, dat de benoemingsprocedure onmiddellijk moest worden stopgezet. Eerst moesten de beoogde militaire leden gecontroleerd worden op hun daden tijdens de oorlog en officieel gezuiverd worden. Pas daarna konden zij benoemd worden. Hiermee werd de snelle inwerkingtreding van de bijzondere rechtsplegingscolleges ernstig vertraagd. Twee dagen later bleek inderdaad dat enkele van de voorgestelde militairen nog niet door de zuivering goedgekeurd waren. En *'hoewel aan de uitslag van de zuivering niet getwijfeld kan worden*' was het advies in plaats van diegenen die niet gezuiverd waren, anderen voor te dragen.[479]
Er was echter al een benoemingsvoorstel naar de Koningin gestuurd. Zij heeft dit besluit in Breda getekend op 12 juni 1945. Het besluit was echter nog steeds niet gecontrasigneerd terugontvangen, zo meldt de directeur van het Kabinet der Koningin. Het had door P.S. Gerbrandy als minister van Justitie ad interim, de minister van Marine James Marnix de Booy, en de minister van Oorlog J.E. de Quay getekend moeten worden. Door de problemen rond de niet-gezuiverde militaire raadsheren konden zij echter nog niet tekenen. Uiteindelijk was de hele benoemingsprocedure voor de leden van de Bijzondere Raad van Cassatie en de Bijzondere Gerechtshoven in Amsterdam, Den Haag en Den Bosch pas rond op 28 augustus 1945 en kon op die dag een gewijzigd voorstel worden getekend door de Koningin.[480] De benoemingen voor leden van de andere twee Bijzondere Gerechtshoven, in Arnhem en Leeuwarden, volgden door problemen bij het vinden van de juiste raasheren en militaire raadsheren pas in oktober 1945.

---

475 MinJus kabinet, inv. nr. 2849.
476 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.
477 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.
478 Archief MG, inv. nr. 1303.
479 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.
480 Archief CABR, inv. nr. 2846, 2849; Nederlandse Staatscourant woensdag 12 september 1945, KB van 28 augustus 1945: Aanvullende benoemingen in Bijzondere Raad van Cassatie.

3.7.2 De Bijzondere Raad van Cassatie

3.7.2.1 Instelling en uitbreiding van de Bijzondere Raad van Cassatie

Al tijdens de oorlog werd aangekondigd dat er een Bijzondere Raad van Cassatie zou worden ingesteld.[481] De Hoge Raad was in zijn naam en functie aangetast door de houding van de Raad tijdens de bezetting.[482] J.R.M. van Angeren verwoordde dit als volgt: *'Er heerste bij velen de overtuiging, dat de Hoge Raad der Nederlanden in zijn toenmalige samenstelling in zo ernstige mate was te kort geschoten in zijn houding tegenover de bezetting, dat aan dat college de normale cassatierechtspraak niet verder zou kunnen worden toevertrouwd. Te verwachten was voorts, dat de rechterlijke colleges, nadat de ontrouw gebleken elementen daaruit zouden zijn verwijderd, wel de handen vol zouden hebben met het afdoen van de normaliter aan hen toevertrouwde zaken.'* [483]
J. P. Meihuizen vatte in zijn voordracht bij de uitreiking van de publicatie over de Hoge Raad tijdens en na de Tweede Wereldoorlog de houding van de Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog als volgt samen: 'De periode 1940-1945 van de Hoge Raad kende vele dieptepunten. Maar al die dieptepunten waren minder beschamend dan de nasleep van de oorlog. Deemoed ontbrak, evenals schuldbesef. Raadsheer Jan Donner wist door een behendig steekspel de Hoge Raad vrijwel buiten schot te houden. Hoewel Donner uiteindelijk succes had, ging dit niet zonder slag of stoot. De Haagse procureur-fiscaal J. Zaaijer nam een onverzoenlijk standpunt in tegenover de handelwijze van de Hoge Raad tijdens de bezetting. Hij besloot tot een strafvervolging van de 'foute' (door de Duitse bezetter benoemde) president van de Hoge Raad, J. van Loon. Op instigatie van Donner heeft minister van Justitie H.A.M.T. Kolfschoten geïntervenieerd. De minister zorgde ervoor dat Zaaijer de dagvaarding introk. Uiteindelijk werd de zaak tegen Van Loon behandeld door het Tribunaal in Den Haag. De dagvaarding was zodanig veranderd dat niet gevreesd hoefde te worden dat het algemene beleid van de Hoge Raad zou worden betrokken in het rechtsgeding en bovendien was het Openbaar Ministerie bij het Tribunaal niet vertegenwoordigd, zodat Zaaijer niet een van zijn gevreesde requisitoiren kon houden.[484]
In het uitgereikte boek *De Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog* werd de houding van de Hoge Raad in en na de Tweede Wereldoorlog zeer kritisch beschreven. De president van de Hoge Raad in 2008, G.M.J. Corstens, gaf bij de uitreiking van het boek aan dat de Hoge Raad was *'bevangen door spijt en diep bedroefd over het eigen oorlogsverleden*'. [485]

De Bijzondere Raad van Cassatie zou, volgens het instellingsbesluit, bestaan uit twee Kamers.[486] In augustus 1945 werd H. Haga benoemd als voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie en voorzitter van de eerste Kamer van dit College. J.H.W. Verzijl werd vicevoorzitter en voorzitter van de tweede Kamer van de Raad. De leden van de Bijzondere Raad van Cassatie waren bekende juristen, hoogleraren, leden van de rechterlijke macht of militaire officieren Als bijzondere raadsheren werden benoemd: F.M. baron van Asbeck, A.L.M. van Berckel, S. van Brakel, G.H.A. Feber, S.N.B. Halbertsma, A.F. Hoorweg, W.J.A. Kernkamp, M.W. Mouton, J.K. Onnen, H. van Oordt, W.P.J. Pompe, G. Scholten, D.J. Veegens en F.M. Westrouen van Meeteren. Aangesteld als bijzondere raadsheren-plaatsvervangers werden: H.F.W.D. Fischer, S.N.B. Halbertsma, F.J. de Jong, J.E. Jonkers en L. Vliegenthart. De benoemde militaire raadsheren waren: P.W. Best, P.A. van Driest, F.J. Heeris, D. Tollenaar en A. Vos. Als militair raadsheerplaatsvervanger tot slot werd B. Behrens benoemd.[487]

Om te zorgen dat voor iedere zitting voldoende raadsheren en militaire raadsheren waren stelde H. Haga als voorzitter, samen met vicevoorzitter J.H.W. Verzijl minutieuze schema's samen.[488] Naast de zittingen van de verschillende Kamers, werden ook regelmatig algemene vergaderingen gehouden

---

481 J. Remmelink, De Bijzondere Raad van Cassatie in*: Liber Amicorum Herman Bekaert*, uitgeverij Snoeck-Ducaju, Gent 1977, p. 328 ev.
482 P.E. Mazel, *In naam van het recht: De Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog,* Gouda Quint Arnhem 1984; Belinfante 1978, p. 99.
483 PEC, Deel 5a, p. 766-777; Deel 5 b, p. 306-307, 534-539.
484 www.rechtspraak.nl/organisatie/De Hoge Raad/nieuws: Inleiding op 13 november 2011 van J.P.Meihuizen bij het symposium.
485 www.rechtspraak.nl/Organisatie/Hoge-Raad/OverDeHogeRaad/Pages/Geschiedenis-van-de-Hoge-Raad.aspx#vanaf%201838.
486 Besluit F91, artikel 3.
487 Gegevens ontleend aan de zaken berecht door de Kamer Groningen; NIOD, Verzijl, inv. nr. 1d.
488 NIOD, Verzijl, inv. nr. 1d, 1e, 1f, 11b.

door de Bijzondere Raad.[489] De Bijzondere Raad van Cassatie vonniste officieel met vijf raadsheren. Hiervan moest minimaal één militaire raadsheer zijn. In de praktijk zijn echter ook arresten uitgesproken door drie of vier (militaire) raadsheren.[490] Een serie van alle arresten en een serie van de zittingslijsten van de Bijzondere Raad van Cassatie bevindt zich in het Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie, dat zich nu (2015) nog bevindt bij het Ministerie van Veiligheid en Justitie.[491]
In de loop van de tijd bleek het voor de Bijzondere Raad van Cassatie noodzakelijk om het aantal Kamers van de Raad uit te breiden, vanwege de hoeveelheid werk. In de Wet H206 van juli 1947 werd voor de uitbreiding van de Bijzondere Raad van Cassatie opgenomen dat een derde Kamer ingesteld zou kunnen worden. Pas op 5 maart 1949 werd dit voornemen geëffectueerd.[492] Daarnaast werd in diezelfde wet aangekondigd, dat er een 'Bijzondere Kamer' zou worden ingesteld met drie leden.[493] In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, was deze Kamer niet voor de bijzondere zaken, maar voor de eenvoudige zaken.

3.7.2.2 Verschillen tussen de Hoge Raad en de Bijzondere Raad van Cassatie

De taak van de Bijzondere Raad van Cassatie week op een aantal punten af van die van de Hoge Raad. In het buitengewoon strafrecht was geen hoger beroep mogelijk zoals in het commune Nederlandse recht. Tegen sententies van de Bijzondere Gerechtshoven was alleen cassatie mogelijk.[494]

De gronden waarop de BRvC een arrest kon wijzen waren uitgebreider dan bij de Hoge Raad. De Hoge Raad kan en kon sententies wegens verzuim van vormen of wegens schending van de wet vernietigen. De Bijzonder Raad van Cassatie kende daarnaast nog een derde grond voor het wijzen van een sententie. In artikel 16 van het Besluit Bijzondere Gerechtshoven (D62) was bepaald dat cassatie tevens de strafmaat kon wijzigen *'welke niet geacht kan worden te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf, de omstandigheden, waaronder het is begaan, of de persoon of de persoonlijke omstandigheden van den veroordeelde.'*[495]

In het commune strafrecht kan elke veroordeelde in cassatie gaan bij de Hoge Raad. In het bijzondere strafrecht was dit niet mogelijk. Om in cassatie te mogen, moest, tot 27 juni 1947, toestemming verkregen zijn van de Kamer die het vonnis gewezen had. Deze toestemming moest tegelijkertijd met het wijzen van het vonnis gegeven worden.[496] Gedachte hierachter was dat velen tot zware straffen veroordeeld zouden worden en hiertegen in cassatie zouden willen gaan. De regering in Londen achtte dit onaanvaardbaar, maar vooral ook onwerkbaar. De berechting zou dan eindeloos lang kunnen gaan duren. Bovendien zouden de kosten van de bijzondere berechting dan veel te hoog oplopen.[497] Na de wet van 27 juni 1947 H206 gold alleen nog voor straffen lager dan zes jaar dat cassatie slechts mogelijk was na toestemming.[498] Voor straffen hoger dan zes jaar kon iedere 'politieke delinquent' in cassatie gaan.

---

489 Archief BRvC, inv. nr. 1, notulen van algemene vergaderingen, inv. nr. 13-14 aantekeningen van het voorgevallene in de 2e en 3e Kamer. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

490 Staatsalmanak 1946.

491 Archief BRvC, inv. nr. 20- 58 arresten, inv. nr. 59-123, zittingslijsten. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

492 Besluit J163 van 5 april 1949, houdende wijziging van artikel 3, lid 2 van het koninklijk besluit van 12 juni 1945, Staatsblad nr. F 91, betreffende instelling van Bijzondere Gerechtshoven en een Bijzondere Raad van Cassatie. Stb 1949, J163**.**

493 Wet H206, artikel III, lid 11 aan het Besluit bijzondere rechtspleging (D62) wordt een artikel 39a toegevoegd: *Het beroep in cassatie wordt behandeld door een bijzondere Kamer indien, naar het aanvankelijk oordeel van de president, de zaak van eenvoudigen aard is.*

494 Archief BRvC, inv. nr. 20-58, inv. nr. 59-123. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

495 J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Kluwer 2006, p. 167, 168; Besluit D63, artikel 16; Archief BRvC, inv. nr. 20-58. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van justitie; Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 10-15, registers van uitspraken van de BRvC, 1945-1951.

496 Besluit D63, artikel 34. Grote kritiek op het feit dat cassatie slechts mogelijk was na toestemming bij de sententie in 1e aanleg werd onder andere door H.J.M. Gerlings geuit in een artikel 'Verwarring van functies? in het *Advocatenblad 1947*, p. 204-206.

497 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 488; Belinfante 1978, p. 272, 273.

498 Wet H206**,** artikel III, nummer 8 lid 1.

De Hoge Raad kende en kent enkelvoudige en meervoudige Kamers. In de meervoudige Kamers wordt gevonnist met vijf raadsheren zonder militaire officieren. In de enkelvoudige Kamers wordt, uiteraard, met slechts één raadsheer gevonnist. Bij de Bijzondere Raad van Cassatie werd tot 27 juni 1947 slechts gevonnist in meervoudige Kamers met vijf raadsheren. Na die datum kon vonnis gewezen worden met drie raadsheren, van wie één een militaire raadsheer moest zijn.[499]

De Hoge Raad kon en kan daarentegen zelf geen straffen opleggen of wijzigen. Bovendien was na 1870 de doodstraf als straf uit het commune Nederlandse strafrecht gehaald. De Bijzondere Raad van Cassatie kon een doodstraf bevestigen of in afwijking van het vonnis bij een Bijzonder Gerechtshof de doodstraf opleggen.

3.7.2.3 De huisvesting van de Bijzondere Raad van Cassatie

De huisvesting van de Bijzondere Raad van Cassatie bleek een lastig probleem. Het eerste huisvestingsplan was van P.S. Gerbrandy: hij wilde dat de Bijzondere Raad van Cassatie gevestigd zou worden in Utrecht. Dit om niet vereenzelvigd te worden met de Hoge Raad, die door de beslissingen in de oorlog een bedenkelijke reputatie gekregen had. Enkele dagen later stuurde P.S. Gerbrandy echter een brief aan J.C. Tenkink, waarin hij voorstelde om de Bijzondere Raad van Cassatie in verband met transportproblemen te vestigen in Amsterdam. Uiteindelijk werd toch voor Den Haag gekozen als plaats van vestiging.[500]
Op 3 september 1945 schrijft H. Haga, de voorzitter van de Bijzondere Raad van Cassatie, een boze brief aan J.C. Tenkink over de gang van zaken rond de huisvesting van de BRvC. Hij schrijft dat de waarnemend president van de Hoge Raad *'gebleven is bij zijn bij zijn weigering om mee te werken aan een waardige huisvesting*'. Bovendien is hem gebleken dat '*de minister van Justitie zich bij die houding heeft neergelegd. Intussen zal de Bijzondere Raad rond 15 september 1945 in werking moeten treden.'*[501]
De waarnemend voorzitter van de Hoge Raad heeft ondershands aangeboden dat de BRvC drie dagen per week één zittingszaal van de Hoge Raad zou kunnen gebruiken. Bovendien zou de BRvC permanent één presidentenkamer kunnen gebruiken. Deze presidentenkamer moest dienen als raadkamer en als vergaderzaal. Dit was in de ogen van H. Haga, veel te weinig. Bovendien was kantoorruimte voor het administratief personeel ook nog steeds niet geregeld. H. Haga wilde daarom van J.C. Tenkink weten welke lokaliteiten in het gebouw der regering aan het Binnenhof beschikbaar zouden zijn en op welke dagen. Een week later, op 12 september 1945, reageert P.S. Gerbrandy hierop. Hij heeft begrepen dat de huisvesting van de Bijzondere Raad van Cassatie op problemen gestuit is. Hij weet ook van de besprekingen met de waarnemend president van de Hoge Raad en meldt aan H. Haga dat ook J.C. Tenkink en G.E. Langemeijer getracht hebben de waarnemend president tot andere gedachten te brengen, maar dat deze poging mislukt is. Wel is het ondershands aanbod van de waarnemend voorzitter van de Hoge Raad nu officieel geworden, dus blijft het voorstel: drie dagen één zittingszaal en één Kamer.
P.S. Gerbrandy ziet geen mogelijkheden meer voor nadere stappen bij Hoge Raad. Hij meldt wel dat tot zijn genoegen G.E. Langemeijer de hand heeft weten te leggen op een perceel aan de Herengracht als bureau voor het kantoorpersoneel. P.S. Gerbrandy hoopt dat met behulp van de ruimte aan de Herengracht de huisvestingsproblemen kunnen worden opgelost. Er hoeft volgens hem dus geen kantoorruimte gebruikt te worden op het Binnenhof. De Bijzondere Raad van Cassatie neemt genoegen met dit voorstel en op 15 september 1945 wordt de Bijzondere Raad van Cassatie geïnstalleerd, met een vertraging van drie maanden.[502] Deze vertraging is niet alleen het gevolg van het huisvestingsprobleem, maar ook van de problemen bij de benoemingen van de leden van de BRvC.

499 Wet H206, artikel III, nummer 13, artikel 44a-44j toe te voegen aan Besluit D63.
500 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.
501 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.
502 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.

3.7.2.4 Het verlofstelsel voor cassatie

In het commune strafrecht heeft iedereen het recht om in hoger beroep te gaan en in cassatie bij de Hoge Raad. Het is een rechtsbeginsel van behoorlijk procesrecht, dat iemand die door de rechter veroordeeld is, de mogelijkheid moet hebben zijn zaak bij een hogere rechter voor te leggen, aldus A.D. Belinfante.[503] In het bijzondere strafrecht was hoger beroep niet mogelijk. Zoals gezegd moest er voor de mogelijkheid tot cassatie tot 31 juli 1947 toestemming verkregen zijn van de Kamer die het vonnis gewezen had en tegelijk met het vonnis worden gegeven.[504] De Buitengewone Raad van Advies had al in 1943 het voorstel gedaan om voor lagere straffen appèl slechts mogelijk te maken na toestemming van de rechter in eerste aanleg, maar dit niet te laten gelden voor de hoogste straffen. De Buitengewone Raad van Advies had aangegeven dat na oplegging van de doodstraf en levenslang een appèl zou moeten worden toegestaan. Dit advies was echter al in 1943 terzijde geschoven.
Over dit verlofstelsel is tussen de minister en de Voorlopige Staten-Generaal uitgebreid gediscussieerd tussen november 1945 en eind januari 1946, op basis van de 'Regeringsnota betreffende een aantal punten van het Regeeringsbeleid.[505] De Kamer was fel gekant tegen inperking van de mogelijkheden om in cassatie te gaan, zeker bij levenslang en de doodstraf als sententie. Kamerlid J. Terpstra vond dat na het opleggen van deze straf steeds toestemming tot cassatie gegeven moest worden.

> *'Wij achten, dat in bepaalde gevallen alleen de doodstraf in overeenstemming is met den grooten ernst van het gepleegde strafbaar feit, en gelooven, dat alleen de doodstraf in die gevallen door de groote meerderheid van ons volk als een rechtvaardige vergelding gevoeld zal worden. (…). In de eerste plaats komt het mij niet juist voor, dat de doodstraf wordt opgelegd bij rechterlijke sententie zonder dat verlof wordt verleend om beroep in cassatie in te stellen. Bij een zoo zware straf dient men m.i. aan den veroordeelde het recht van beroep op een tweede instantie, die ook de strafmaat opnieuw beoordeelt, niet te onthouden. (…) dat in de bijzondere rechtspleging slechts voor den verdachte appèl is op den Bijzondere Raad van Cassatie, indien hem daartoe door het Bijzonder Gerechtshof, dat de sententie heeft gewezen, verlof is verleend (…) is wel een zeer merkwaardige afwijking van den normalen rechtsgang; waarbij — daarop komt het eigenlijk neer — het Bijzondere Gerechtshof zelf zijn eigen onfeilbaarheid zal kunnen decreteeren.'* [506]

De regering weigerde echter het verlofstelsel aan te passen en handhaafde de toestemmingsprocedure. Omdat er ook geen hoger beroep was in bijzondere rechtsplegingszaken, leverde de uitvoering van dit artikel schrijnende toestanden op. Berucht was de zaak van Ludwig Heinemann. Hij werd ter dood veroordeeld, kreeg *geen* toestemming om in cassatie te gaan en werd een week na het uitspreken van de sententie geëxecuteerd. Deze snelle executie schokte velen. Vooral het feit dat hij geen toestemming had gekregen om in cassatie te gaan wekte grote opschudding.[507] Maar ook in andere gevallen heeft deze toestemmingsprocedure tot grote problemen geleid. Het is voorgekomen dat een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof vergeten was de toestemming tot cassatie in het vonnis te vermelden. Er was dan geen enkele mogelijkheid om in cassatie te gaan.[508] De toestemmingsprocedure is uiteindelijk pas in de wet van 27 juni 1947, Stb, 1947 HH206 gewijzigd. Vanaf dat ogenblik was cassatie altijd toegestaan voor straffen boven de zes jaar. Voor straffen onder de zes jaar bleef toestemming nodig.[509]

3.7.2.5 Beëindiging van de Bijzondere Raad van Cassatie

Per 1 januari 1952 werd de Bijzondere Raad van Cassatie officieel ontbonden en gingen de taken over op de Hoge Raad der Nederlanden als rechtsopvolger.[510] Op 29 december 1951 werd een speciale slotzitting gehouden van de Bijzondere Raad van Cassatie. Hierbij hielden H. Haga, voorzitter van de

---

503 Belinfante 1978, p. 272-273.
504 Besluit D63, artikel 34; Grote kritiek op het feit dat cassatie slechts mogelijk was na toestemming bij de sententie in eerste aanleg werd onder anderen door H.J.M. Gerlings geuit in een artikel Verwarring van functies? in het *Advocatenblad 1947*, p. 204-206.
505 Handelingen I + II, *zitting 1945-1946,* p. 83, 84, 155, 158; Noach 1948, p. 27.
506 Handelingen, I + II, *zitting 1945-1946,* 19 december 1945.
507 Archief CABR, inv. nr. 66169. Zie ook rubriek 2.8.4
508 Archief CABR, inv. nr. 71595 + 74888. Zie ook rubriek 7.6.7, de zaak J.F.
509 Wet H206**,** artikel III, nummer 8 lid 1.
510 Archief Personeel MinJus, inv. nr. 32.

Bijzondere Raad van Cassatie, G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij het college, minister van Justitie H. Mulderije en de advocaat C.R.C. Wijckerheld Bisdom, namens de Orde van Advocaten, toespraken over de bijzondere rechtspleging en de werkzaamheden van de Bijzondere Raad van Cassatie.[511]

H. Haga zegt in zijn toespraak dat de Bijzondere Raad van Cassatie *'de gelegenheid gehad heeft tot mede werken aan verdere ontwikkeling van het Oorlogsrecht*'. [Hierdoor wordt] *'in de toekomst oorlog mogelijk minder inhumaan en voor de burgerbevolking minder ondraaglijk*'. Hij geeft aan dat de Bijzondere Raad van Cassatie beschouwingen en beslissingen uitgewerkt heeft over de krijgsgevangenenconventie, de plichten van burgers ten opzichte van de bezetter, de misdrijven als represailles en executies en over de regel *nulla poena sine crimen.* Volgens H. Haga is niet alleen rekening gehouden met verzoening of vergelding, waarop het Nederlandse strafrecht is gebaseerd, maar mede op ethische en economische verheffing van het gehele sociale leven en op verbetering en reclassering van de individuele misdadiger. Daarnaast is rekening gehouden met al het grote en onherstelbaar leed in de oorlog.
Verder noemt hij de uitkomsten van de aan de Bijzondere Raad van Cassatie voorgelegde zaken. Volgens H. Haga heeft de Bijzondere Raad van Cassatie *'in 3306 zaken cassatie uitgesproken. Hiervan hebben 1192 zaken geresulteerd in dezelfde straf als in eerste aanleg was opgelegd. De straffen zijn in 298 zaken verhoogd en in 1156 zaken verlaagd. 96 doodstraffen zijn gehandhaafd en in 97 zaken is een lagere straf opgelegd. Tot slot heeft de Bijzondere Raad van Cassatie in zeven zaken de doodstraf opgelegd na een lagere straf in eerste aanleg. Van de 103 in cassatie resterende doodstraffen zijn 38 personen geëxecuteerd. De anderen hebben door gratie een lagere straf gekregen'*.
Tot slot memoreert H. Haga dat bijna alle raadsheren het werk in de Bijzondere Raad van Cassatie gedaan hebben naast hun normale functie. *'De werkdruk was hoog*', volgens H. Haga, '*maar de persoonlijke verhoudingen waren goed.*' Hij eindigt zijn toespraak met *'het uitspreken van dank aan de Hoge Raad voor hun gastvrijheid.'* Hij meldt dus niet dat ook een groot aantal zaken is doorgestuurd naar een ander Bijzonder Gerechtshof voor een nieuwe berechting of teruggestuurd is naar de Kamer die de sententie heeft gewezen om de zaak opnieuw te beoordelen.

G.E. Langemeijer refereert in zijn toespraak aan de bijzondere rechtspleging als een set noodmaatregelen, tot stand gekomen als gerechtvaardigd in noodrecht. Hij memoreert de introductie van artikel 26 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht (het verraadartikel) en het feit dat in de bijzondere rechtspleging geen hoger beroep mogelijk was, maar slechts cassatie. Hij betreurt het dat in cassatie de feiten niet onderzocht konden worden. Zijns inziens was het goed dat de Bijzondere Raad van Cassatie als laatste orgaan van de bijzondere rechtspleging werd opgeheven. Ook 'politieke delinquenten' hebben volgens hem geen belang bij nog langere bijzondere rechtspleging.[512]

Minister van Justitie H. Mulderije licht toe hoe moeizaam de berechting kon opstarten: griffies zonder schrijfmachines, parketten zonder personeel, een opsporingsapparaat zonder technische middelen, geen geschoolde politieambtenaren en als taak rechtspreken over meer dan 100.000 verdachten!

C.R.C de Wijckerheld Bisdom spreekt namens de Orde Van Advocaten. '*Advocaten hadden*', zo geeft hij aan, '*aanvankelijk grote reserve tegen bijzondere rechtspleging, maar in de praktijk bleek uiteindelijk dat de raadsman altijd gehoord werd, ook bij de afzichtelijkste daden. Advocaten waren zich bewust geweest van hun verantwoordelijkheid en taak bij de bijzondere rechtspleging*.' Hij geeft hij aan dat er voor de advocaten een groot aantal problemen waren: het vooronderzoek liet te wensen over; sentimenten kleurden de feiten; de bijzondere rechtspleging was een geheel nieuw en onontgonnen juridisch terrein. Hij besluit zijn toespraak met: *'applaus voor behandeling van internationaal oorlogsrecht in arresten ook voor O.M. en hulde aan de Bijzondere Raad van Cassatie.'*[513]

511 *NJB* 1952, Deel 1, p. 1-9: Toespraak H. Haga.
512 *NJB* 1952, Deel 1, p. 10-15: Toespraak G.E. Langemeijer.
513 *NJB* 1952, Deel 2, p. 53-59: Toespraken H. Mulderije en C.R.C. de Wijckerheld Bisdom.

3.7.3 De Bijzondere Gerechtshoven

3.7.3.1 Plan Bijzondere Gerechtshoven in het bevrijde zuiden niet gerealiseerd

De instelling van een Bijzonder Gerechtshof in het bevrijde zuiden van Nederland is niet van de grond gekomen. In het najaar van 1944 was voorgesteld om het Bijzonder Gerechtshof Den Bosch rechtsmacht te geven voor het gehele bevrijde gebied en cassatiemogelijkheden op te schorten tot na de bevrijding van het hele land.[514]
Ondanks deze plannen is er in het bevrijde gebied van Nederland in 1944 geen Bijzonder Gerechtshof opgericht. Door de berichten uit bezet Nederland over de daden van de Duitse bezetters in het nog bezette gedeelte van Nederland, was de regering beducht voor reacties van Duitse zijde op eventuele doodvonnissen. Uit een brief van minister G.J. van Heuven Goedhart uit Londen aan majoor F.J.H. Snijders, hoofd van Sectie II van het Militair Gezag, blijkt dat de regering bang was dat de Duitse bezetter na het uitspreken van een (dood)vonnis door een Bijzonder Gerechtshof redenen zouden zien om zich op de bevolking in het niet bevrijde gedeelte van Nederland te wreken. Besloten werd daarom, om te wachten met de instelling van de Bijzondere Gerechtshoven tot na de bevrijding van heel Nederland. Dit ondanks het feit dat er door de geallieerden en door oud-verzetsstrijders met klem op was aangedrongen om zo snel mogelijk met de bijzondere rechtspleging te beginnen.[515]
W. C. Posthumus Meyer, souschef van staf van het Militair Gezag, dringt in een brief van aan de Militair Commissaris in Noord-Brabant van 29 september 1944 aan op spoedige oprichting van een Bijzonder Gerechtshof en een of meer Tribunalen. Volgens hem verwacht de bevolking, dat de zaken van de gearresteerden op korte termijn worden onderzocht. Hetzelfde werd gezegd in een telegram van eind september 1944 van het hoofd van Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (SHAEF)-missie in België aan generaal H.J. Kruls, hoofd van het Militair Gezag. Het hoofd van SHAEF sprak ook zijn bezorgdheid uit over de grote hoeveelheid gearresteerden in bevrijd gebied, ook al omdat er steeds berichten waren over onterechte arrestaties.

3.7.3.2 Instelling en uitbreiding van de Bijzondere Gerechtshoven

Onder de Bijzondere Raad van Cassatie moest in eerste en enige aanleg recht gesproken worden door de Kamers van de vijf Bijzondere Gerechtshoven. Deze Bijzondere Gerechtshoven waren gevestigd in de plaatsen waar een Gerechtshof gevestigd was: Amsterdam, Arnhem, Den Bosch, Den Haag en Leeuwarden.[516] De Bijzondere Gerechtshoven in Den Bosch, Arnhem en Leeuwarden werden verdeeld in drie Kamers. Het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden werd verdeeld in de Kamer Leeuwarden, de Kamer Groningen en de Kamer Assen. Het Bijzonder Gerechtshof Den Haag werd verdeeld in vijf Kamers en het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam in zes Kamers. In totaal waren er bij de start van de berechting door de Bijzondere Gerechtshoven dus twintig Kamers. In Wet H206 in juli 1947 werd het aantal Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven Den Haag en Amsterdam uitgebreid tot acht respectievelijk tien Kamers. Daarmee kwam het aantal Kamers op 27.[517] Daarnaast werd opgenomen dat het aantal bijzondere (militaire) raadsheren per zitting werd teruggebracht naar drie. Bovendien moest volgens deze wet in elke Kamer een raadsheer voor enkelvoudige afdoeningen benoemd worden. Dit alles in een poging de berechtingen te versnellen.[518]

3.7.3.3 Huisvesting van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven

Alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven moesten ruimte zien te vinden voor de rechtszittingen en voor de administratieve taken. Bij alle Bijzondere Gerechtshoven was dit een probleem. Arnhem was ernstig beschadigd door de gevechten in 1944, de binnenstad van Groningen was ernstig

514 Archief MG, inv. nr. 1303; Archief AOK, inv. nr. 1331.
515 Archief MG, inv. nr. 1303: brief van 10 oktober 1944 van G.J. van Heuven Goedhart aan F.J.H. Snijders, hoofd Sectie II van het Militair Gezag.
516 Besluit F91, artikel 1 lid 2.
517 Wet H270 van 5 juli 1947 wijziging aantal Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie, (Stb. H270).
518 Wet H206, artikel II, wijzigingen in het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven, artikel 10.

gehavend door de gevechten tussen de Canadezen en de Duitsers in april 1945, in Den Haag was het Bezuidenhout op 3 maart 1945 zwaar getroffen door een vergissingsbombardement door de Engelsen en ook Middelburg was door bombardementen in 1944 zwaar getroffen. In de andere plaatsen waar een Bijzonder Gerechtshof of een Kamer daarvan moest worden gevestigd, waren eveneens gebouwen beschadigd en bovendien functioneerden in heel bevrijd Nederland de overheidsdiensten nauwelijks meer. Om een geheel nieuwe organisatie van kantoor- en zittingsruimte te voorzien was een bijna onmogelijke taak. Sommige Kamers schoven in bij de gerechtshoven of rechtbanken ter plaatse. Ze kregen dan meestal voor één dag een zittingszaal. Het ondersteunend personeel moest zijn werk verrichten aan geïmproviseerde bureaus met meerderen tegelijk op een Kamer omringd door stapels dossiers.[519]

3.7.3.4 Verschillen tussen de Bijzondere Gerechtshoven en de gewone gerechtshoven

De Bijzondere Gerechtshoven weken op een groot aantal punten af van de gewone gerechtshoven. De gewone gerechtshoven kennen wel Kamers, die belast zijn met een bepaald soort recht: een Douanekamer, Economische Kamers, een Ondernemingskamer, een Militaire Kamer, een Pachtkamer, een Kamer voor het Kwekersrecht en een Kamer voor Vervroegde Invrijheidsstelling. De Bijzondere Gerechtshoven telden echter meerdere Kamers, die allen recht spraken in het zelfde soort recht, het bijzondere strafrecht.[520]

In de gewone gerechtshoven werden en worden nagenoeg alleen in zaken in hoger beroep vonnis gewezen, dus na een vonnis dat is gewezen in eerste aanleg door een rechtbank. De zaak moest dan opnieuw helemaal beoordeeld worden. De Bijzondere Gerechtshoven waren echter de rechterlijke instantie in eerste (en enige) aanleg. Van de vonnissen gewezen door de Bijzondere Gerechtshoven was geen hoger beroep, maar alleen cassatie mogelijk.

In het gerechtshof werden en worden burgerlijke zaken, strafzaken en in belastingzaken in hoger beroep behandeld. In de Bijzondere Gerechtshoven werden alleen vonnissen in eerste aanleg gewezen in strafzaken die samenhingen met de oorlog. Dat betekende bovendien dat er slechts in een beperkt aantal misdrijven vonnis gewezen werd.

Iedereen kon en kan in de regel na een uitspraak van een gerechtshof in cassatie gaan bij de Hoge Raad. In de bijzondere rechtspleging moest gedurende de eerste twee jaar toestemming verleend worden in de sententie voor cassatie. Pas na het Besluit van 31 juli 1947 gold voor de vonnissen hoger dan zes jaar dat de verdachte altijd in cassatie mocht gaan. Voor straffen van minder dan zes jaar bleef gehandhaafd dat pas een cassatieverzoek ingediend mocht worden, nadat de betreffende Kamer in de eerste aanleg daarvoor toestemming gegeven had.

Al tijdens de oorlog was gebleken dat in de Besluiten voor de bijzondere rechtspleging geen bevoegdheid geregeld was voor vrijlating van verdachten. De gedachte hierachter was simpel: als de verdachten zich tot de Bijzondere Gerechtshoven zouden kunnen wenden met een verzoek tot vrijlating, zoals in het commune strafrecht mogelijk was, dan zou dat de berechting enorm vertragen. Bovendien zouden de ‘politieke delinquenten’ in bevrijd Nederland in bewaring gesteld worden op grond van artikel 16 van het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg, onder het gezag van het Militair Gezag (D60).
De gerechtshoven konden na 1870 geen doodvonnissen meer uitspreken. De doodstraf werd al sinds 1860 niet meer uitgevoerd en is in 1870 uit het commune strafrecht gehaald. De Bijzondere Gerechtshoven konden naast de bestaande straffen ook de doodstraf opleggen. Daarnaast waren twee artikelen waarop bestraft kon worden in de bijzondere rechtspraak volkomen nieuw, namelijk artikel

519 J. Schoemaker, *Inventaris van het bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen,* (1924) 1940-1990 (1993*)* inv. nr. 43, 153.

520 Besluit F91, artikel 2.

26 en 27 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Voor deze nieuwe strafrechtartikelen was in 1945 geen jurisprudentie waarop teruggegrepen kon worden.

De gerechtshoven hadden en hebben vaste beschikking over kantoorruimte, zittingszalen, administratief personeel en kantoormeubilair en -artikelen. De Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven ontbrak het op het ogenblik dat ze geïnstalleerd werden aan alles. Zij hadden geen vast ondersteunend personeel, geen kantoor- en geen zittingsruimte noch kantoormeubilair of -artikelen.

3.7.3.5 Verschillen tussen raadsheren en bijzondere (militaire) raadsheren

Ook tussen raadsheren bij een gerechtshof en bijzondere (militaire) raadsheren bestonden grote verschillen. In alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven werden ook militairen benoemd als (militair) raadsheer. In de gewone Gerechtshoven hebben militairen alleen zitting in de Militaire Kamer (na 1972) van het Gerechtshof Arnhem.[521]

Raadsheren in de gerechtshoven vonnisten en vonnissen meestal met drie raadsheren. Raadsheren in de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven vonnisten tot 31 juli 1947 met vijf raadsheren, waarvan minimaal één een militair raadsheer moest zijn. De berechting kon na die datum ook door drie raadsheren geschieden.[522]

Er was een groot verschil in benoeming. Rechters en raadsheren worden voor het leven benoemd, de bijzondere (militaire) raadsheren kregen slechts een tijdelijke aanstelling, voor de duur van de bijzondere rechtspleging. In de gewone gerechtshoven worden en werden slechts juristen benoemd met een grote ervaring binnen de rechterlijke macht.

In de bijzondere rechtspleging was voor de bijzondere raadsheren slechts de eis dat ze jurist moesten zijn. Voor de militaire raadsheren gold slechts dat ze militair officier moesten zijn. De militaire raadsheren hoefden dus niet over juridische kennis te beschikken om benoemd te worden.

3.7.3.6 Een nieuwe functie in de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven: een raadsheer voor de vereenvoudigde afdoening

In Wet H206 werd een extra voorziening getroffen om de bijzondere rechtspleging sneller te laten verlopen. Elke Kamer van een Bijzonder Gerechtshof moest een raadsheer aanwijzen die zich vanaf de inwerkingtreding van deze wet moest gaan bezighouden met de vereenvoudigde gerechtelijke afdoening van zaken.[523] Deze vereenvoudigde afdoening kon plaatshebben als naar het *aanvankelijk oordeel* van de procureur-fiscaal in een zaak een straf niet hoger dan zes jaar hechtenis zou worden opgelegd. Indien de raadsheer oordeelde dat de zaak niet voor vereenvoudigde gerechtelijke afdoening in aanmerking kon komen, moest hij daarvan de procureur-fiscaal in zijn ressort mededeling doen, onder overlegging van de stukken.

De alleensprekende raadsheer mocht geen straffen hoger dan zes jaar hechtenis opleggen. Voordat hij een beschikking uitvaardigde moest hij de verdachte horen. De raadsman van de verdachte kreeg de gelegenheid van de stukken kennis te nemen en was bevoegd het verhoor bij te wonen. Binnen drie weken na het uitvaardigen van de beschikking met de uitspraak kon de verdachte hiertegen een verklaring van bezwaar indienen. Voor de procureur-fiscaal gold hierbij een termijn van twee weken. Indien bezwaar was ingediend, werd de zaak aan de Kamer van het Bijzonder Gerechtshof voorgelegd voor hernieuwde behandeling. Hierbij golden de artikelen 449-452 Wetboek van Strafvordering, betreffende de wijze van aanwending van gewone rechtsmiddelen.

---

521 Vóór 1972 bestonden afzonderlijke militaire krijgsraden.

522 Wet H206, artikel 10 van Besluit D62 werd in rubriek II artikel 5 gewijzigd in die zin, dat na deze datum ook in de Bijzondere Gerechtshoven met drie raadsheren recht werd gesproken. Hiervan moest nog steeds één een militair zijn. De gedachte achter deze wijziging was dat zo meer rechtszaken behandeld konden worden.

523 Wet H206, artikel III, toevoeging van artikel 44 a -44j aan Besluit D63.

Van deze mogelijkheid is in ieder geval noch in de Kamer Groningen en noch in de Kamer Assen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden gebruik gemaakt. In deze twee Kamers is geen enkele zaak via deze procedure behandeld. De Kamer Assen weigerde aanvankelijk zelfs om een raadsheer voor de eenvoudige gerechtelijke afdoening aan te wijzen. De voorzitter van de Kamer Assen gaf als reden aan: *'zaken van het BG lenen zich niet voor vereenvoudigde afdoening.'* Toch werd onder druk van het ministerie van Justitie H.J.H. Nauta, als alleensprekend raadsheer bij de Kamer Assen, door de voorzitter van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, J. Wedeven, toegevoegd in zijn voordracht voor alleensprekende raadsheren in een brief aan de minister van Justitie.[524]

3.7.3.7 Vrouwen in de Bijzondere Gerechtshoven?

Het toetreden van vrouwen tot de Rechterlijke macht was in 1945 nog een nagenoeg onbespreekbaar thema. De Buitengewone Raad van Advies had in haar advies over de bijzondere rechtspleging in 1943 geadviseerd om vrouwen op te nemen in de rechterlijke organisatie, omdat gevreesd werd dat er niet voldoende mannelijke functionarissen zouden zijn om de Bijzondere Gerechtshoven te bemannen. Maar, hoewel ook de regering grote zorgen had over de vraag of er voldoende functionarissen zouden zijn voor de Bijzondere Gerechtshoven, legde zij dit advies naast zich neer.[525]
Ook het ondergrondse blad *Je Maintiendrai* pleitte voor toetreding van vrouwen in de bijzondere rechtscolleges. De redactie van *Je Maintiendrai* had bij geruchte vernomen dat er geen vrouwen zitting konden hebben in de bijzondere rechtscolleges. Dit leek het blad zeer ongewenst. *'Een vrouw zal de psychische gesteldheid van haar sexegenoten beter kunnen beoordelen.*' Naar de mening van *Je Maintiendrai* was het al voor de oorlog een verouderde en onjuiste opvatting dat een vrouw niet benoembaar was in de rechtspraak. *'Dit geldt temeer nu oorlog en bezetting over ons heengegaan zijn en juist veel vrouwen in huishouding, beroep en verzetsactie getoond hebben wat zij waard zijn. Er zijn talloze vrouwen, en daaronder ook bekwame juristen, die voor een functie in Bijzonder Gerechtshof of Tribunaal in aanmerking komen.'* Ook dit verzoek is door de regering voor de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie niet gehonoreerd.[526]

3.8 De Tribunalen

3.8.1 Instelling van de Tribunalen

In het Tribunaalbesluit was opgenomen dat op de negentien plaatsen waar een arrondissementsrechtbank gevestigd was een Tribunaal zou worden opgericht. Deze negentien Tribunalen telden uiteindelijk in totaal 120 Kamers.[527] Normaal gesproken worden rechters voor het leven benoemd omwille van de rechtszekerheid, maar dit gold niet bij de leden van de Tribunalen. De voorzitters werden benoemd voor de tijd dat de Tribunalen in stand bleven.[528] De benoeming van leden van de Tribunaalkamers gold steeds maar voor één jaar. Jaarlijks moesten alle leden daarom opnieuw benoemd worden.
De Tribunalen kenden geen Openbaar Ministerie. De dagvaardingen en de tenlastelegging werden door de secretaris van de Tribunaalkamer opgesteld. De secretaris zorgde ook voor het uitreiken van de tenlastelegging en de dagvaarding aan de verdachten. Verdachten konden zich op de zitting konden doen bijstaan door een advocaat, maar dit was niet verplicht.[529] De Tribunalen konden geen vonnis of arrest wijzen, maar deden uitspraken waarbij maatregelen – geen straffen – werden opgelegd. De internering, in het Tribunaalbesluit opgenomen in artikel 1 lid 1 onder 1, was tot aan 1944 in het strafrecht onbekend. In 1944 was deze internering bovendien nog niet juridisch geregeld. Voor het commune strafrecht gold de Beginselenwet Gevangeniswezen uit 1886 en de bijbehorende

524 MinJus kabinet, inv. nr. 5959, brief van 11-7-1947.
525 Archief AOK, inv. nr. 310;
526 kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=Je+maintiendrai&coll=ddd&page=1&maxperpage=10&facets[periode]=1|20e_eeuw|1940-1949|&image=ddd%3A010426299%3Ampeg21%3Aa0007#image.
527 Tribunaalbesluit, artikel 9, lid 1.
528 Archief Personeel MinJus, inv. nr. 30.
529 Tribunaalbesluit, artikel 29.

Gevangenismaatregel. Hierin werden onder andere de rechten en plichten van de gevangenen beschreven. Voor het Buitengewoon Strafrecht, inclusief het Tribunaalrecht, bestond geen besluit met de rechten en plichten tijdens bewaring en internering. In tegenstelling tot gewone vonnissen, waren de uitspraken van de Tribunalen niet zonder meer rechtsgeldig. Ze konden en mochten pas worden uitgevoerd als de Hoge Autoriteit in het ressort waarin de Tribunaalkamer gevestigd was met een Fiat Executie goedkeuring aan de uitspraak had gegeven.
De Tribunalen waren samengesteld uit juristen (met elke denkbare juridische achtergrond) en leken. Dat er leken zitting hadden in de Tribunaalkamers was en is een unicum in het Nederlandse strafrecht. De leken van de Tribunalen waren geen specialist op het vakgebied dat het Tribunaal bestreek, maar vooral goede Nederlanders. Een gedeelte van hen had in het verzet gezeten, dat was hun kwalificatie. Dit in tegenstelling tot de gewone rechtbanken en kantongerechten, waar slechts professionele rechters zitting hebben. Na een oproep via de radio om zitting te nemen in een Tribunaal meldde zich een aantal mensen. Eén man meldde zich met de mededeling dat hij zelf een goed geoutilleerd kantoor had en een typemachine. Kennelijk was dus al doorgedrongen dat de Tribunalen en Bijzondere Gerechtshoven grote problemen hadden met administratieve zaken, zoals bureaus en typemachines hadden.[530] Het lekenelement lijkt in het Tribunaalbesluit om drie redenen te zijn toegevoegd:

1. In Londen was al duidelijk dat er voor het grote aantal Tribunaalkamers nooit voldoende geschoolde juristen te vinden zou zijn.
2. Verwacht werd dat door het opnemen van oud-verzetsmensen en mensen met gezag binnen hun eigen kring, de uitspraken van de Tribunaalkamers meer geaccepteerd zouden worden.
3. Oud-verzetsstrijders konden op deze manier erkend en beloond worden voor hun werkzaamheden in de oorlog. [531]

3.8.2 Huisvesting van de Tribunaalkamers

Ook alle Kamers van de Tribunalen moesten ergens ruimte voor de zittingen en voor de administratieve taken zien te vinden. De Tribunaalkamers werden veelal in kantongerechten, gemeentehuizen of andere openbare instellingen gehuisvest. Maar gemakkelijk was de huisvesting nergens.[532] Datzelfde gold voor de Hoge Autoriteit. Het vinden van een werkplek voor de ambtelijke ondersteuning van de Hoge Autoriteit vergde veel overredingskracht.[533]

3.8.3 'Maatregelen' opgelegd door de Tribunaalkamers

Een Tribunaalkamer kon maatregelen opleggen voor daden die *'de afkeuring van iedere goede vaderlander'* verdienden, gepleegd tijdens de vijandelijke bezetting tussen 10 mei 1940 en 5 mei 1945. Dus ook voor daden gepleegd in het bevrijde zuiden van Nederland vóór 5 mei 1945. Bovendien konden de Tribunaalkamers maatregelen opleggen voor gedragingen 'buiten het Rijk in Europa'. Deze maatregelen waren: internering, verbeurdverklaring van (een gedeelte) van het vermogen en ontzettingen uit rechten (kiesrechten, uitoefenen beroepen, dienen bij de gewapende macht en uitoefenen ambten).[534] De Tribunaalkamers konden iedereen, die op 20 september 1944 25 jaar of ouder was, een maatregel opleggen. Ook konden zij maatregelen opleggen aan overleden personen.[535] In de wijziging van het Tribunaalbesluit van 19 mei 1945 werd ook de hoogte van de verbeurdverklaring gewijzigd. In plaats van verbeurdverklaring van het *gehele vermogen*, werd bepaald dat een *gedeelte* van het vermogen verbeurdverklaard kon worden. In Wet H206 werd deze wijziging aangevuld.[536] Al in 1946 verzochten de voorzitters van de Tribunalen om ook straffen voorwaardelijk op te mogen leggen. Pas in Wet H206 in juli 1947 werd dit opgenomen.[537]

---

530 Archief AOK, inv. nr. 1334.
531 Tribunaalbesluit, artikel 11.
532 Provinciale Almanak voor Groningen, N.V. Erven B. van der Kamp, Groningen, 1944, 1946-1949.
533 MinJus kabinet, inv. nr. 5959.
534 Archief DGBR, inv. nr. 103: Ontzettingen uit rechten, opgelegd door de Tribunaalkamers in Groningen.
535 Noach 1948, p. 56-57.
536 Wet H206, artikel IV, no. 1 betreft de wijziging van de verbeurdverklaring.

3.8.4 Een unicum in de rechtspraak: voorzitters van de Tribunalen weigeren te berechten[538]

De voorzitters van de Tribunalen in bevrijd gebied, in Den Bosch, Breda, Eindhoven en Maastricht, weigerden in januari 1945 om zaken te behandelen totdat een aantal 'omissies' in het Tribunaalbesluit zou zijn geregeld. Zij eisten de volgende aanpassingen:

1. Ze weigerden alle gedetineerden de vaste termijn van tien jaar internering op te leggen. Zij vonden dat de vaste interneringstermijn van tien jaar geen recht deed aan de zwaarte van de individuele gevallen, en de omstandigheden waaronder de daden waren gepleegd en wilden differentiëring mogelijk maken van de interneringstermijn.
2. Zij hadden grote bezwaren tegen het verbeurdverklaren van het gehele vermogen van een gedetineerde. Het feit dat bij verdachten, die in gemeenschap van goederen getrouwd waren, niet slechts de helft van het vermogen verbeurd verklaard kon worden was hen een doorn in het oog. De niet-gearresteerde echtgenoten werden dan gestraft voor iets waar ze part noch deel aan hadden gehad. De voorzitters eisten dan ook de mogelijkheid te krijgen om slechts de helft van het vermogen verbeurd te verklaren.
3. Een derde eis was dat er zo snel mogelijk een interneringsbesluit uitgevaardigd moest worden analoog aan het voor 'gewone' gevangenen geldende Penitentiair Besluit. Het ontbreken van een interneringsregeling, waarin stond wat de internering zou behelzen, maakte van internering volgens hen een niet wettig vastgelegde en dus onbekende vorm van detentie.

Over deze eisen is tussen januari en mei 1945 heftig gediscussieerd tussen de regering en de betrokken voorzitters. In feite botsten hier de twee visies over de berechting van 'politieke delinquenten'. In Londen was men ervan uitgegaan dat allen die zich schuldig gemaakt hadden aan collaboratie met de vijand of lid waren geweest van pro-Duitse of fascistische partijen, heropgevoed moesten worden. Daarom had men de standaard interneringstijd van tien jaar bedacht. Juristen in Nederland die als voorzitter benoemd werden in de Tribunalen, gingen uit van het gewone Nederlandse strafrecht, waarbij bij bestraffing van ieder delict de verdachte, zijn achtergrond en mate van schuldigheid wordt meegewogen.
Na heftige discussies werd het Tribunaalbesluit op 19 mei 1945 gewijzigd. In het herzien artikel 2 werd de vaste termijn van internering losgelaten. Artikel 7 lid 4-7 regelde het verbeurdverklaren tot maximaal het aandeel van de verdachte, dus niet meer het hele vermogen.[539] Hoewel de omschrijving van internering niet duidelijker was geworden, gingen de voorzitters van Tribunalen in het bevrijde zuiden hierna toch aan het werk.[540]

3.8.5 Fiat Executie van Tribunaaluitspraken door een Hoge Autoriteit

Omdat de Tribunalen hun uitspraken zouden doen zonder een mogelijkheid om hiervan in beroep te gaan, bepaalde het Tribunaalbesluit dat de uitspraken moesten worden goedgekeurd. Een uitspraak van een Tribunaalkamer werd volgens artikel 66 van het Tribunaalbesluit van 17 september 1944 pas rechtsgeldig als hij was goedgekeurd en er F.E. (Fiat Executie) op gezet was. In Londen was in het Tribunaalbesluit opgenomen dat deze goedkeuring moest worden gegeven door de Raad van State. De Raad van State bevond zich echter tot mei 1945 in het bezette gebied, en hoewel gehoopt werd dat Nederland snel helemaal bevrijd zou worden, kon daar voor wat de uitspraken van de Tribunalen betreft niet op gewacht worden – was de mening van de regering in december 1944. Het Tribunaalbesluit werd daarom 'tijdelijk' gewijzigd op 23 december 1944. Het toezicht op de Tribunaaluitspraken werd in handen gelegd van een 'Hoge Autoriteit'. Voor elk ressort van het Bijzonder Gerechtshof zou een Hoge Autoriteit benoemd worden.[541] Deze moest de uitspraken

---

537 Wet H206, artikel IV, no. 3 betreft de voorwaardelijke oplegging van straf door het Tribunaal.
538 www.anp-archief.nl/attachment/2306385: bericht over de eerste opgelegde maatregelen in het Tribunaal Den Bosch op 29 december 1944.
539 Besluit F75; Belinfante 1978, p. 87-94.
540 Belinfante 1978, p. 87-94.
541 Archief Personeel MinJus, inv. nr. 31.

voorzien van haar Fiat Executie, pas dan hadden de maatregelen rechtskracht.[542] Deze 'tijdelijke wijziging' bleef in stand tot aan de opheffing van de Tribunalen.[543] De Hoge Autoriteit kon de beschuldigden niet opnieuw horen. Wel konden de beschuldigden een bezwaarschrift indienen bij de Hoge Autoriteit over de uitgesproken maatregel.[544] Had de Hoge Autoriteit eenmaal het Fiat Executie verleend, dan was geen protest meer mogelijk en kon alleen een gratieverzoek nog uitkomst bieden om een maatregel te wijzigen.

Het verlenen van Fiat Executie op een uitgesproken vonnis gebeurde vaak pas na enkele maanden. Op 5 mei 1946 werd daarom, in de vergadering van de voorzitters van de Tribunalen met de directeur-generaal van de bijzondere rechtspleging, geadviseerd om het einde van de internering niet te bepalen op een termijn korter dan drie maanden.[545] De Hoge Autoriteit kon Fiat Executie weigeren als het onderzoek van de zaak niet deugdelijk geweest was, of de uitspraak om een of meer andere gewichtige redenen niet in stand kon blijven. Een uitspraak kon in zijn geheel of gedeeltelijk verworpen worden. Van een weigering om Fiat Executie te verlenen moest de Hoge Autoriteit een met redenen omkleed schriftuur aanleggen.[546] De zaak moest vervolgens door het Tribunaal opnieuw in behandeling genomen worden. Wijziging of aanvulling van de beschuldiging bij de tweede behandeling van de zaak was alleen toegelaten als de weigering van de Fiat Executie op de gehele uitspraak betrekking had.[547] Ook kon de Hoge Autoriteit eisen dat de hoogte van de verbeurdverklaring of de termijn van internering moest worden gewijzigd, voor hij zijn Fiat Executie zou geven.[548]

Verzoeken om gratie van de Tribunaalmaatregelen moesten, ook na 1948, door de Hoge Autoriteit van een advies worden voorzien. Daarnaast moest de Hoge Autoriteit advies geven over verzoeken tot herstel van rechten (kiesrechten, passief en actief, recht om bij de Gewapende Macht of bij de politie te dienen, recht om ambten te bekleden) opgelegd door de Tribunalen in het ressort. Zij hoefden bij zaken waarin rechten voor vijf jaar of korter waren afgenomen, slechts om een rapport van de plaatselijke politie te vragen. Als het rapport van de plaatselijke politie gunstig was, verleende de regering automatisch gratie. Tot slot moest zij voorstellen doen in verband met rekesten over wijzigingen in de hoogte van verbeurdverklaringen.[549]

3.9 Buitengerechtelijke afdoening

Door nieuw beleid van de regering na de oorlog werd getracht door voorwaardelijke buitenvervolgingstelling en ambtshalve gratie het aantal van 90.000 geïnterneerden (januari 1946) zo snel als juridisch mogelijk was te verminderen.[550] Een eerste aanzet voor dit beleid werd gegeven in Besluit F244. Hierin kreeg het Militair Gezag de opdracht om gearresteerde personen binnen 24 uur officieel in bewaring te stellen. Bedoeling hiervan was om de praktijk te beëindigen waarbij personen geïnterneerd werden zonder beschuldiging of officiële inbewaringstelling. Omdat per 1 maart 1946 het Militair Gezag zou stoppen, werd op 19 november 1945 een nieuw Besluit Politieke Delinquenten aangenomen, Besluit F280. In dit nieuwe Besluit Politieke Delinquenten was opgenomen dat per ressort een aantal officieren-fiscaal zou worden benoemd per 1 maart 1946.[551] De officieren-fiscaal zouden de zaken in een ressort opdelen in 'lichte' en 'zware' zaken. 'Lichte' zaken waren de zaken waarbij slechts het hebben van een foute politieke overtuiging aan een verdachte kon worden verweten, in feite de daden *'welke de afkeuring van iedere goede vaderlander*' genoten. De 'zware' zaken moesten worden verdeeld over de Tribunalen en de verschillende Kamers van een Bijzonder Gerechtshof.

---

542 Tribunaalbesluit, artikel 66; Besluit E153, Besluit tot tijdelijke wijziging van het Tribunaalbesluit E 101 van 23 december 1944.
543 Besluit E153.
544 Tribunaalbesluit, artikel 6 lid 2.
545 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 5 mei 1946.
546 Tribunaalbesluit, artikel 8 lid 1 en 2.
547 Tribunaalbesluit, artikel 10 lid 1-2.
548 Tribunaalbesluit, artikel 7 lid 1-3.
549 Archief DGBR, inv. nr. 103: ontzettingen uit de rechten door de Tribunaalkamers in Groningen.
550 Besluit H244.
551 Besluit F280, artikel 3-5: artikel 18-24.

Deze vorm van 'berechting' is van alle kanten bekritiseerd: door voorzitters van Tribunalen, advocaten, juristen, oud-illegalen. Hun kritiek richtte zich vooral op het feit dat er geen definitie was van 'lichte' gevallen, de beoordeling gebaseerd was op de dossiers en noch de verdachte noch zijn advocaat geraadpleegd werden.[552] De Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland (GOWIN) en de Grote Adviescommissie der Illegaliteit (GAC) waren fel tegen het op vrije voeten stellen van 'politieke delinquenten' en uit dien hoofde fel gekant tegen de buitengerechtelijke afdoening.[553] De voorzitters van de Tribunalen gaven in een gezamenlijke reactie als kritiek dat *'de buitengerechtelijke afdoening door de procureurs-fiscaal tot monstrueuze proporties is uitgebreid maar niet openbaar, de procureurs-fiscaal zijn bijna een 'unus iudex'.*[554] Advocaten hekelden deze regeling vooral omdat de hele procedure niet openbaar was, de verdachte niet gehoord werd en alleen geoordeeld werd op basis van de dossiers. Ondanks de bezwaren tegen de in het Besluit Politieke Delinquenten gevatte systeem van voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling en de vele kritiek hierop, ook van de kant van de Voorlopige Staten-Generaal, kon de naoorlogse regering niet anders, volgens Oud, dan de belofte om iedereen te berechten bij stellen.[555] F.J.F.M. Duynstee juichte het systeem van de buitengerechtelijke afdoening juist toe, gezien de door hem zelf geconstateerde problemen bij de internering.[556]

De officieren-fiscaal waren alleen belast met het opstellen van adviezen aan de procureur-fiscaal over de 'lichte gevallen'. De procureur-fiscaal kon op grond van deze adviezen overgaan tot voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling.[557] Indien er voorwaarden aan de buitenvervolgingstelling moesten worden verbonden, moest de officier-fiscaal deze voorwaarden opstellen. De voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling moet niet verward worden met een verklaring van onschuld. De 'lichte gevallen' werden gezien als gevallen waarbij de schuld door de tot dat ogenblik ondergane internering vereffend was. Vrijwel alle gedetineerden hadden in maart 1946, bij de start van de werkzaamheden van de officieren-fiscaal al tussen de tien maanden en anderhalf jaar geïnterneerd gezeten. De definitie van 'lichte gevallen' lag echter niet vast en was dus niet in elk ressort gelijk.[558] Buitenvervolgingstelling had als rechtsgevolg, dat *'de gedragingen van den betrokkene niet meer kunnen worden onderworpen aan het oordeel van het Tribunaal'*, maar hield nadrukkelijk geen besluit in dat de betrokkene onschuldig was.[559]

Bij de voorwaardelijke buitenvervolgingstelling van rechtswege konden voorwaarden worden opgelegd. Deze voorwaarden waren opgenomen in Besluit F280 in artikel 20 lid 3. Daarnaast kon aan de betrokkene worden opgelegd dat hij/zij *'voor tien jaren ontzet werd uit het recht tot het bekleden van Ambten, het verrichten van werkzaamheden krachtens indienstneming op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht door of vanwege het Rijk of enig openbaar lichaam daaronder niet begrepen, het dienen bij de Gewapende Macht, het kiezen en de verkiesbaarheid bij krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezingen; het zijn van raadsman of gerechtelijk bewindvoerder, tenzij door of vanwege den procureur-fiscaal anders wordt bepaald.*' [560] Tegen de beslissing tot voorwaardelijke buitenvervolgingstelling kon verzet worden aangetekend.[561] Indien verzet werd aangetekend, hield dat in dat de zaak van de betreffende verdachte of door een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof of door het Tribunaal in behandeling werd genomen.[562] Bovendien kon een buiten vervolging gestelde, *'behoudens uitzonderingen opgenomen in artikel 24, niet opnieuw worden aangehouden of in*

---

552 Zie ook rubriek 3.9 en 9.2.

553 H.J. Ewoud Vermeulen, *Rapport van de juridische werkgroep van de Gemeenschap oud illegalen in Nederland ten aanzien van het ontwerp van wet, houdende voorzieningen met betrekking tot de bijzondere rechtspleging,* Utrecht: 1947, p. 15, 16.

554 Belinfante 1978, p. 199.

555 P.J. Oud, *Honderd jaren. Een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland, 1840-1940, bewerkt en aangevulde voor de periode na 1940 door J. Bosmans,* van Gorcum Assen, 1979, p. 319-321.

556 Romijn 1989, p. 175-183.

557 Besluit F280, artikel 3-5, 18-24; Belinfante 1978, p. 129-131.

558 Archief CABR, inv. nr. 79209.

559 Besluit F280, artikel 18 lid 2.

560 Besluit F280, artikel 21 lid 1; Archief DGBR, inv. nr. 94.

561 Besluit F280, artikel 25-32.

562 Besluit F280, artikel 29.

bewaring gesteld op verdenking van een der in artikel 1 van het Besluit F280 bedoelde feiten of gedragingen.'[563]
Alleen indien een nieuwe verdenking rees, of over oude verdenkingen nieuwe feiten aan het licht kwamen, of wanneer de voorwaarden gesteld bij een buitenvervolgingstelling niet werden nageleefd, konden de bijzondere voorwaarden worden gewijzigd, de buitenvervolgingstelling worden ingetrokken, een bevel tot aanhouding worden uitgevaardigd of een waarborgsom verbeurdverklaard worden. Dit alles moest dan door de procureur-fiscaal in elk van de vijf ressorts beslist worden.[564]

Tot officier-fiscaal waren benoembaar Nederlanders en Nederlandsche onderdanen, tevens ingezetenen van het Koninkrijk, die ten minste 25 jaar oud waren. De officieren-fiscaal zouden een bezoldiging krijgen, geregeld door de minister van Justitie.[565] Per Bijzonder Gerechtshof werden meerdere officieren-fiscaal aangesteld. Zo werden bij het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden tien officieren-fiscaal aangenomen. Bij de Bijzondere Gerechtshoven Amsterdam en Den Haag werden er veel meer aangesteld.[566] De officieren-fiscaal verrichtten hun werk onder de verantwoordelijkheid van de procureur-fiscaal in het ressort van bijzondere rechtspleging waar zij waren aangesteld. De officieren-fiscaal traden niet op tijdens rechtszittingen, verhoorden geen verdachten en deden geen onderzoek naar daden, maar deden hun onderzoek aan de hand van de dossiers.

Ondanks de enorme berg dossiers namen de officieren-fiscaal ieder geval uitvoerig onder de loep. In de eerste chaos na de oorlog lagen de dossiers verspreid over de vloer, want kasten waren er nog niet in het geïmproviseerde bijzondere gerechtsgebouwen.[567] In Amsterdam was de dossiervorming hopeloos. Volgens P. Romijn werden de dossierstukken en archivalia los in de kelder gestort, om te zorgen dat de stukken niet in de weg lagen van de medewerkers.[568]

3.10 Problemen tussen de verschillende actoren in de bijzondere rechtspleging onderling

Achter de schermen van de bijzondere rechtspleging heeft gedurende het hele functioneren van deze rechtspleging een aantal machtsstrijden gewoed, onder andere tussen de regering en de oud-illegalen, tussen de rechterlijke macht en de functionarissen van de Bijzondere rechtspleging, over de doodstraf, over de implementatie van het internationaal oorlogsstrafrecht, over het inzetten van leken in de bijzondere rechtspleging, over de arrestatiebevoegdheid.[569] Deze machtsstrijden hebben voor vele problemen gezorgd bij de rechtspraak, ook in de Kamer Groningen. Zoals J. Kerkhof, medewerker van de POD, later PRA Groningen het formuleerde: *'Voor de bijzondere rechtspleging zijn er veel voetangels en klemmen. Veel te veel zaken, veel te veel geïnterneerden. Bovendien wordt over het Hof, Tribunaal of Zuiveringscommissie heen, tegen elkaar geïntrigeerd. Zodat iedereen naar het einde verlangt. Ik ben het er roerend mee eens, hoe eerder hoe beter, als men maar niet uit het oog verliest dat de aanstichters en hoofddaders van deze vijf jaren ellende voor 99% onder de Duitsers moet worden gezocht. Moge het oordeel van de geblinddoekte Themis over deze kleine groep de burgerij van stad en lande enige bevrediging schenken.'*
Binnen de bijzondere rechtspleging hebben verschillende groepen functionarissen uitgebreid kritiek geuit op het functioneren van andere actoren. Zo bekritiseerden commandanten van interneringskampen en advocaten elkaars functioneren en hadden advocaten kritiek op de POD en andersom. Officieren-fiscaal en de POD wantrouwden elkaar, raadsheren uit de bijzondere rechtscolleges bekritiseerden de verdediging en advocaten-fiscaal, en het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging bekritiseerde de zorg voor dossiers bij de Bijzondere Rechtplegingscolleges. Zo blijkt in 1947 een dossier van een 'politiek delinquent' verdwenen te zijn.

563 Besluit F280, artikel 24.
564 Besluit F280, artikel 23.
565 Besluit F280, artikel 4 en 5.
566 Hoeveel officieren-fiscaal bij de andere Bijzondere Gerechtshoven waren aangesteld is mij niet bekend.
567 www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/De-laatste-doodstraf.html: Verklaring van G.R. Nubé, voormalig advocaat-fiscaal in Leeuwarden, in: Andere Tijden: *De laatste doodstraf*, aflevering van 6 december 2005.
568 Romijn 1989, p. 165.
569 OVCG, inv. nr. 185, Jan Kerkhof, medewerker van de POD, later PRA Groningen.

Het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging wijt dit aan een slechte administratie op het kantoor van de procureur-fiscaal in Leeuwarden. Om het dossier te kunnen reconstrueren verzoekt het Directoraat-Generaal de politie in Stadskanaal om toezending van documentatie.[570]

[570] Archief Militair Gezag, inv. nr. 1328; Advocatenblad, 1946, p. 37-42; Militair Gezag, Circulaire 4 juli 1945, no II A 2923/82: Raadsman toelaten bij zijn cliënt en vrije briefwisseling tussen cliënt en raadsman verplicht; Advocatenblad 1946, p. 11; Advocatenblad, 1946, p. 33-35.: "*Zo heeft het ressort Zuid-Holland de al dan niet buitenvervolgingstelling reeds goed georganiseerd en is in volle werking.";* Advocatenblad 1946, p. p. 39; Archief Militair Gezag, inv. nr. 1328; AOK, inv. nr. 1334; Archief CABR, inv. nr. 71495, 76300 + 217.

HOOFDSTUK 4 JURISPRUDENTIE, PUBLICATIES EN DOCUMENTATIE TEN BEHOEVE VAN DE BIJZONDERE RECHTSPLEGING

4.1 Inleiding

Het nieuwe buitengewone strafrecht stelde raadsheren, raadslieden, procureurs-fiscaal, advocaten-fiscaal en officieren-fiscaal in de jaren 1945-1951 voor een geweldig probleem. Vele 'politieke delinquenten' moesten worden berecht. De vraag was wat de nieuwe strafbaarstellingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht inhielden en wat de interpretaties van deze strafbaarstellingen waren. Het buitengewoon strafrecht was een heel nieuwe strafrechtsoort, waarin slechts gedeelten van het vertrouwde Wetboek van Strafrecht en Wetboek van Strafvordering van toepassing waren. Ook de grondslag van het Wetboek van Strafrecht, artikel 1, werd voor het buitengewoon strafrecht opzijgezet. Over de bijzondere rechtspleging bestond voor 1945 geen juridische wetenschappelijke literatuur, noch over omvang en inhoud van in het buitengewoon strafrecht gebezigde begrippen, noch over de reikwijdte van de diverse artikelen in Besluit D61. De functionarissen konden ook niet terugvallen op bestaande jurisprudentie. Er werd duidelijk op vertrouwd dat een geschoold rechter ook dit nieuwe strafrecht goed zou kunnen uitvoeren.

Vanaf 1945 werd getracht via jurisprudentie, circulaires van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspraak, door de Bijzondere Raad van Cassatie naar de Kamers van alle Bijzondere Gerechtshoven verstuurde arresten, overzichten van de opgelegde strafmaten en literatuur de invulling en grenzen aan te geven van de diverse delicten opgenomen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Er zijn in archieven geen brieven of aantekeningen gevonden over overleg tussen raadsheren in diverse hoven.

4.2 Jurisprudentie over verschillende begrippen in de bijzondere rechtspleging

Omdat er recht gesproken moest worden op een heel nieuw strafrechtsgebied, hebben de Bijzondere Raad van Cassatie en de verschillende Bijzondere Gerechtshoven in uitspraken getracht een aantal begrippen uit het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61) en het Wetboek van Strafrecht nader juridisch te definiëren en toe te lichten. De belangrijkste arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie en de sententies van verschillende Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven zijn gepubliceerd in *Tribunalen in Nederland en andere Na-oorlogsche rechtspraak,* een bundeling van arresten en sententies in vijf delen door G.C.M. van Nijnatten en H.J.J. van den Burg (red.). Deze bron staat bekend als de 'NOR'.
De belangrijkste jurisprudentie betrof:

- Interpretatie en reikwijdte van het delict 'blootstellen aan', artikel 26 BBS;
- Interpretatie en reikwijdte van het delict ´economisch voordeel trekken´, artikel 27 BBS;
- Afbakening en interpretatie van het delict 'hulpverlenen aan de vijand', artikel 102 Sr;
- Interpretatie en reikwijdte van het delict ´vrijwillig toetreden tot vijandelijke buitenlandse krijgsdienst´, artikel 101 Sr;
- Interpretatie en reikwijdte van de begrippen 'Duitse Staatsdienst' en 'Duitse Publieksdienst';
- Interpretatie van het begrip 'toetreden tot de NSKK';
- De vraag of toetreden tot de Nederlandsche Landwacht vrijwillige vijandelijke krijgsdienst was of niet;
- Invulling van het begrip 'ambtelijk bevel' in de bijzondere rechtspleging;
- Invulling van de begrippen 'overmacht' en 'noodweer' in de bijzondere rechtspleging;
- Interpretatie en reikwijdte van de delicten 'misdaden tegen de vrede', 'oorlogsmisdaden' en 'misdaden tegen de menselijkheid', artikel 27a BBS en Handvest van San Francisco, artikel 6a-6c.

Deze jurisprudentie is per strafrechts- of BBS-artikel opgenomen in rubriek 7.6 *Kwalificaties in zaken behandeld in de Kamer Groningen: jurisprudentie, interpretatie, strafmaat en voorbeeldzaken per kwalificatie.*

4.3 Publicaties en documentatie

Daarnaast stuurde de Bijzondere Raad van Cassatie vanaf de eerste dag in september 1945 aan alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven, naar alle procureurs-fiscaal en de advocaten-fiscaal arresten die in de Kamers van de Bijzondere Raad van Cassatie uitgesproken waren. Dit betrof arresten waarvan de Bijzondere Raad van Cassatie meende dat de inhoud juridisch-interessante informatie zou verschaffen voor de berechting van ´politieke delinquenten´. Over alle strafartikelen uit het BBS is jurisprudentie vervaardigd en gedrukt, om alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven te helpen bij hun vonnissen.[571]
Naast de jurisprudentie van de Bijzondere Raad van Cassatie en de Bijzondere Gerechtshoven zijn tussen 1945 en 1949 publicaties en overzichten vervaardigd die de functionarissen in de bijzondere rechtspleging konden ondersteunen. Een aantal personen en instanties heeft nog in de tijd zelf overzichten vervaardigd of publicaties uitgegeven om iedereen, werkzaam in het bijzonder strafrecht, behulpzaam te zijn bij het nemen van beslissingen op dit totaal nieuwe strafrechtterrein.

D. van Eck: Het misdrijf van hulp aan den vijand, in verband met de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht

Van de hand van D. van Eck verscheen al in 1945 het boek getiteld *Het misdrijf van hulp aan den vijand, in verband met de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht.* Dit boek geeft een helder overzicht en juridische onderbouwing van een van de lastigste onderdelen van het buitengewone strafrecht: de reikwijdte en invulling van het misdrijf opgenomen in artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht, hulpverlening aan de vijand, in artikel 22 BBS uitgebreid met bevorderen en verspreiden van vijandelijke propaganda.
D. van Eck schetst uitgebreid de objectieve elementen van de delictsomschrijving van zowel artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht als van artikel 77 van het Wetboek van Militair Strafrecht.[572] Bovendien geeft hij een overzicht van toepasbaarheid van schulduitsluitingsgronden en rechtvaardigingsgronden.[573] Daarnaast bespreekt hij de toepasselijkheid van algemene leerstukken op de delicten in het buitengewoon strafrecht.[574]

L.G. Kortenhorst: Was samenwerking met den vijand geoorloofd?

Een van de problemen bij de berechting van mensen die hadden samengewerkt met de Duitse bezetter was het feit dat Nederland volgens het Landoorlogreglement van 18 oktober 1907 een bezet land was tussen 1940 en 1945. L.G. Kortenhorst publiceert al in 1945 een boek met de intrigerende titel: *Was samenwerking met den vijand geoorloofd?* Naast het Landoorlogreglement uit 1907 gaat hij uitgebreid in op de Aanwijzingen uit 1937. Op grond van het Landoorlogreglement en de Aanwijzingen[575] concludeert L.G. Kortenhorst dat collaboratie in sommige gevallen zelfs noodzakelijk was, namelijk wanneer dat geschiedde in het belang van de burgerbevolking. Veel reacties zijn er echter niet op dit boek verschenen. Het zou een interessante discussie over de invulling en reikwijdte van de term collaboratie opgeleverd kunnen hebben![576]

N.J.G. Sikkel: 'Documentatie', samengesteld door het Openbaar Ministerie van het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam

N.J.G. Sikkel, procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof in Amsterdam, liet in 1947 door zijn afdeling Documentatie een boek samenstellen, met als titel: *Documentatie*. Dit boek geeft een overzicht van Duitse en Nederlandse instellingen en hun werkzaamheden ten dienste van de Duitse bezetter tijdens de bezetting.[577] Dit overzicht werd al snel hét standaardwerk voor de Bijzondere

---

571 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv.nr 8.
572 Van Eck 1945, p. 143-290.
573 Van Eck 1945, p. 291-367.
574 Van Eck 1945, p. 45-142.
575 Zie rubriek 2.1.1.
576 L.G. Kortenhorst *Was samenwerking met den vijand geoorloofd?*, uitgeverij Pax 's-Gravenhage, 1945, p. 5-47.
577 N.J.G. Sikkel, *Documentatie. Status en werkzaamheden van organisaties en instellingen uit de tijd der Duitse Bezetting van Nederland*, Amsterdam: Buijten & Schipperheijn 1947.

Gerechtshoven en het Openbaar Ministerie in de bijzondere rechtspleging. Naderhand is veel kritiek geleverd op de onvolledigheid en fouten van deze *Documentatie*, maar in de tijd zelf prees ieder zich gelukkig met dit boek.
De documentatieafdeling van de procureur-fiscaal van Amsterdam stelde niet alleen *Documentatie* samen, maar ook rapporten over afzonderlijke onderwerpen, onder andere over de arrestaties, verhoren en fusilleringen door de Duitse politie, over het weekblad *De Waag*, over het Deutsches Nachrichtenbüro en over de Verkeerscontroledienst.[578]

D.J. Veegens: Overzicht van de bijzondere rechtspraak (Bijzondere Raad van Cassatie en Bijzondere Gerechtshoven)

D.J. Veegens, jurist en raadsheer in de Bijzondere Raad van Cassatie, heeft een overzicht opgesteld van de uitspraken, uitgevaardigd door de Bijzondere Raad van Cassatie en de Bijzondere Gerechtshoven over rechtsvragen op artikelen uit het Landoorlogsreglement, het Wetboek van Strafrecht, het Besluit Buitengewoon Strafrecht, de Wet op de rechterlijke organisatie, het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven, het Wetboek van Strafvordering en het Besluit Buitengewone Rechtspleging.[579]
Het eerste gedeelte van zijn jurisprudentieoverzicht verscheen in 1947 in druk, de aanvulling uit 1948 was slechts in gestencilde versie verkrijgbaar. Hij kondigde tijdens de jaarvergadering van de Orde van Advocaten de aanvulling uit 1948 aan en deelde mee dat iedereen die interesse had in deze aanvulling een gestencild exemplaar bij hem kon krijgen na afloop van de vergadering.
Pas in januari 2014 is het gelukt om één exemplaar van deze gestencilde aanvulling te vinden, niet bij de Orde van Advocaten, noch bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag of bij het Nationaal Archief in Den Haag, maar in de bibliotheek van de Hoge Raad der Nederlanden.[580]

W.M.E. Noach: De bijzondere rechtspleging. Straf en Tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag in de bezettingstijd

W.M.E. Noach was van november 1946 tot juli 1948 gewestelijk directeur voor de westelijke provincies van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten. Hij was uit dien hoofde goed bekend met de bijzondere rechtspleging en de geïnterneerden.[581] Hij publiceerde in 1948 een dissertatie waarin niet alleen de wettelijke grondslag van de bijzondere rechtspleging wordt beschreven, maar ook de praktijk van de bijzondere rechtspleging en de jurisprudentie hierover.[582] In zijn dissertatie behandelt hij niet alleen de rechtspleging van de Bijzondere Gerechtshoven, maar ook de berechting door de Tribunalen. Zijn dissertatie is vanaf het ogenblik van publicatie in de bijzondere rechtspleging veelvuldig als naslagwerk gebruikt. Tot aan het standaardwerk van A.D. Belinfante *In plaats van Bijltjesdag* fungeerde het als het overzichtswerk over de bijzondere rechtspleging.

Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie

Na de oorlog werd in Amsterdam een nieuwe organisatie opgericht: het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD). Een van de geestelijk vaders van het RIOD was L. de Jong. De Joodse L. de Jong was op 14 mei 1940 naar Londen gevlucht, en werkte daar als omroeper en verslaggever van Radio Oranje. Hij wist de regering in ballingschap te overtuigen van zijn missie om een Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie op te richten. In maart 1944 schreef hij een radiospeech voor minister G. Bolkestein van Onderwijs, waarin deze aankondigde dat na de bevrijding dit Rijksinstituut zou worden opgericht. Ook riep G. Bolkestein luisteraars op hun dagboeken en brieven te bewaren. Een van de mensen die deze toespraak hoorde was de ondergedoken Anne Frank. Zij heeft hierna haar dagboek omgewerkt voor publicatie en hierin onder andere alle namen van de andere onderduikers veranderd.[583]

---

578 Publicaties van de documentatieafdeling van de procureur-fiscaal van Amsterdam, 1945-1948.

579 *D.J. Veegens: Overzicht van de bijzondere rechtspraak (Bijzondere Raad van Cassatie en Bijzondere Gerechtshoven),* Zwolle: Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink *1947.*

580 Informatie verstrekt door functionarissen bij de Koninklijke Bibliotheek, de Nederlandse Orde van Advocaten, het Nationaal Archief en de Hoge Raad der Nederlanden, alle gevestigd in Den Haag.

581 Archief STPD, inv. nr. 1632.

582 Belinfante 1978 prijst op p. 12 van zijn boek *'In plaats van Bijltjesdag*' het boek van Noach aan.

583 www.npogeschiedenis.nl/na-de-bevrijding/boek/Ad-van-Liempt-Na-de-bevrijding-Het-dagboek-van-een-meisje-Anne-Frank.html: Toespraak van G. Bolkestein op 28 maart 1944 via Radio Oranje uit Londen.

Eenmaal terug in Nederland, kort na de bevrijding, kwam L. de Jong tot de ontdekking dat in bezet Nederland N. Posthumus hetzelfde idee gehad had. De Amsterdamse hoogleraar N. Posthumus, bij wie L. de Jong nog colleges geschiedenis had gevolgd, had tijdens de oorlog precies hetzelfde idee gehad als L. de Jong en was al voortvarend begonnen met het aanleggen van een geheime verzameling documenten. N. Posthumus had eerder een historisch instituut opgericht, het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), en wist dus hoe je zoiets moest aanpakken. Niet gehinderd door de bezetter overlegde hij over de oprichting van een instituut met een ambtenaar, op het onder Duits gezag staande Departement van Opvoeding, Wetenschap en Kultuurbescherming, terwijl de oorlog nog in volle gang was. Drie dagen na de bevrijding had N. Posthumus het RIOD opgericht. Posthumus had alles voor elkaar: er was een bestuur – keurig verzuild, zoals het hoorde – er was een pand aan de Herengracht in Amsterdam en er waren al een paar medewerkers. Hij zocht alleen nog iemand voor de dagelijkse leiding en wie lag er meer voor de hand dan L. de Jong? De Jong werd benoemd en meteen begonnen hij en zijn medewerkers aan hun grote taak: documenteren van alle organisaties en gebeurtenissen uit de oorlog en het verzamelen van dagboeken, films, foto's en ander materiaal. N. Posthumus wordt dan ook gezien als de tweede geestelijk vader van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie.[584]
De rapporten die medewerkers van het RIOD vervaardigden over de verschillende Duitse instanties in Nederland, vonden ook hun weg naar de Bijzondere Gerechtshoven. In het archief van de Rechtbank Groningen, waar de Kamer Groningen gevestigd was, waren in 2011 nog verschillende rapporten van het RIOD aanwezig, gebruikt tijdens de zittingen van de Kamer Groningen.[585]

Circulaires verstuurd door de verschillende afdelingen van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging

Vanaf de start van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging (DGBR) hebben de verschillende afdelingen van het DGBR een stroom van circulaires verstuurd naar alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en naar alle procureurs-fiscaal en de advocaten-fiscaal. [586] Daarnaast verzamelde het Directoraat-Generaal arresten over rechtsvragen.[587] In 1947 werd het Bureau Coördinatie van het Directoraat-Generaal voor bijzondere rechtspleging opgericht. Doel van dit Bureau was om landelijke gegevens te verzamelen over de diverse soorten misdrijven en collaboraties die vielen onder de bijzondere rechtspleging. Het Bureau Coördinatie, onder leiding van mw. J.M.C. Romeijn, heeft getracht met adviezen eenheid te brengen in interpretatie van de onbekende strafbepalingen en eenheid in de waardering en zwaarte van de in de tenlastelegging opgenomen feiten zowel voor oorlogsgerelateerde misdrijven als voor internationale oorlogsmisdrijven.[588]

584 Ontleend aan: geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/21377598/Het oude RIOD, 1 maart 2005 en www.niod.nl/nl/geschiedenis-van-het-niod/oprichting.

585 Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, *Serie Bronnenpublicaties monografieën en processen*, 1946-1952.
Een deel van deze rapportages is aangetroffen in het archief van de rechtbank Groningen. Deze informatie bevindt zich nu in het Archief CABR, inv. nr. 112926. Namelijk: *Buijten en Schipperheijn, Max Blokzijl. Zijn berechting, veroordeling en executie. Amsterdam: 1946 (Bronnenpublicaties. Processen 1).Buijten en Schipperheijn, Het proces Van Genechten. Amsterdam: 1946 (Bronnenpublicaties. Processen 2).*

586 Archief DGBR, circulaires bijzondere rechtspleging inv. nrs. 1-30, 2329-2346, index hierop inv. nr. 31.

587 Archief DGBR, inv. nr. 1277.

588 Archief DGBR, inv. nr. 717, 1277.

DEEL II BESCHRIJVING EN KWANTITATIEVE ANALYSE VAN DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN IN GRONINGSE ZAKEN

HOOFDSTUK 5 FUNCTIONARISSEN BETROKKEN BIJ DE BERECHTING VAN GRONINGSE ZAKEN

5.1 Functionarissen betrokken bij de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden[589]

5.1.1 De procureur-fiscaal in het ressort Leeuwarden: L.W.E.M. Lasonder

In het ressort Leeuwarden werd L.W.E.M. Lasonder op 9 september 1945 bij koninklijk besluit benoemd tot procureur-fiscaal van het ressort Leeuwarden.[590] Hij was bij de start van de bijzondere rechtspleging al 64 jaar en de oudste van de vijf procureurs-fiscaal.[591] L.W.E.M. Lasonder was niet de eerste keus van J.C. Tenkink en G.E. Langemeijer, die zorg moesten dragen voor de samenstelling van de Bijzondere Gerechtshoven, de procureurs-fiscaal en de advocaten-fiscaal. Zij hadden eerst anderen gepolst. Hun eerste keus was jhr. J.E. de Ranitz, later benoemd tot advocaat-fiscaal in de Kamer Assen. Maar F.F. Viehoff, voorzitter van het Gerechtshof Leeuwarden, schreef in een advies over J.E. de Ranitz dat deze *'nog wat te jong en te wild'* was. Vervolgens was jhr. W.W. Feith gevraagd, maar hij bedankte voor de functie. Jhr. A.H.S. van der Wijck wilde graag procureur-fiscaal worden, maar werd afgewezen. Mogelijk mede vanwege de brief van raadsheer F.F. Viehoff die over jhr. A.H.S. van der Wijck schrijft: *'jhr. A.H.S. van der Wijck is aan de luie kant*'. Uiteindelijk werd L.W.E.M. Lasonder gevraagd. Hij accepteerde de functie.[592]

De taken die de procureurs-fiscaal moesten uitvoeren, leken ondoenlijk. Het verdelen van de dossiers over alle Kamers van de Tribunalen in Groningen, Friesland en Drenthe en over de Kamers van het Bijzonder Gerechtshof in Leeuwarden, Groningen en Drenthe was een haast onbegonnen taak. Bovendien lagen op het ogenblik dat L.W.E.M. Lasonder geïnstalleerd werd, in september 1945, alle dossiers van de arrestanten uit de provincies Groningen, Friesland en Drenthe al op behandeling te wachten. L.W.E.M. Lasonder probeerde er alles aan te doen om mensen niet te (laten) bevoorrechten door ze eerder voor behandeling aan de parketten aan te bieden.[593] Dat bij de verdeling van de zaken fouten zijn gemaakt, moge duidelijk zijn. Maar over het geheel genomen is er een grote hoeveelheid werk verricht.[594]

In het ressort Leeuwarden waren ongeveer 38.000 'politieke delinquenten'. Alleen al in Groningen waren in juli 1945 ruim 18.000 mensen in bewaring gesteld.[595] In Friesland en Drenthe waren minder personen gearresteerd, want in Groningen waren niet alleen 'politieke delinquenten', maar ook ongeveer 6.000 'Lüneburgers' opgepakt.[596] Maar ook in Friesland en Drenthe zijn rond de 10.000 mensen gearresteerd.[597] Het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden telde drie Kamers, het Tribunaal Groningen vijf, het Tribunaal Leeuwarden ook vijf en het Tribunaal Assen drie. Van de 38.000 zaken zijn door de Tribunalen en de Kamers van de bijzondere rechtspleging in het ressort Leeuwarden rond de 10.000 personen berecht.[598] Bij de drie Kamers van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden zijn

589 Voor biografische gegevens van deze functionarissen zie bijlage 2.
590 Belinfante 1978, p. 101.
591 Meihuizen 2003, p. 180.
592 MinJus kabinet, inv. nr. 2846, 2849: L.W.E.M. Lasonder werd bij KB van 10-9-1945 benoemd.
593 Kooiman 2000, p. 123.
594 Romijn 1989, p. 199-210.
595 Groninger Archieven, toegangsnummer 63, Plaatsingslijst van de archieven van organen van het Militaire Gezag in de provincie Groningen: Provinciale Militaire Commissaris in Groningen, 1945-1947, inv. nr. 109.
596 In september 1944 naar Duitsland gevluchte NSB'ers.
597 Afwikkelingsbureau, p. 264: in Drenthe en Friesland zijn in ieder geval in beide provincies rond de 10.000 mensen opgepakt.
598 NRC van 27 september 2011*: Het proces en de strafeisen in de vastgoedfraude*. In deze fraudezaak werden slechts de hoofdverdachten vervolgd. Volgens het OM was ging het vervolgen van alle vijftig verdachten de capaciteit van het OM te boven. Na de oorlog wachtte het OM niet vijftig zaken tegelijk, maar in het noorden van het land alleen al duizenden vaak zware zaken.

1957 zaken berecht: in Leeuwarden 550, In Groningen 596 en in Drenthe 811. En bij de Tribunalen in het ressort Leeuwarden zijn 8.297 zaken berecht, 2.633 door de Kamers van het Tribunaal Leeuwarden, 3.233 door de Kamers van het Tribunaal Groningen en 2.431 door de Kamers van het Tribunaal Assen.[599]
Naast leidinggeven aan het verdelen van zaken over al die verschillende Kamers, moesten ook dossiers naar andere Bijzondere Gerechtshoven of Tribunalen worden gestuurd indien de behandeling en het onderzoek van die zaken in een ander ressort meer geëigend was. Ongetwijfeld heeft L.W.E.M. Lasonder op die manier ook zaken uit andere Hoven en Tribunalen ontvangen. Tot slot waren er zaken waarin de Bijzondere Raad van Cassatie een nieuwe behandeling bevolen had in een ander Bijzonder Gerechtshof. Ook deze zaken moesten zo snel mogelijk behandeld worden.
Daarnaast moest L.W.E.M. Lasonder zich ook nog bezighouden met opsporing van gevluchte of nog niet gearresteerde 'politieke delinquenten'. Alleen al in de provincie Groningen waren zeker 38 verdachten na hun arrestatie ontvlucht uit internering. Een aantal hiervan was blijvend onvindbaar of naar Duitsland gevlucht.

Maar voor dat L.W.E.M. Lasonder iets aan de berechting van de 'politieke delinquenten' kon doen, moest hij eerst nog personeel, huisvesting en kantoorartikelen zien te vinden. Want de regering had dan wel Bijzondere Gerechtshoven ingesteld, maar verder geen richtlijnen voor de inrichting en huisvesting uitgevaardigd.

Tot slot moesten de procureurs-fiscaal aan de Commissie Oorlogsmisdrijven melden welke oorlogsmisdrijven en misdaden tegen de menselijkheid hun binnen hun ressort bekend waren geworden.[600] Op 29 mei 1945 werd voor Nederland bij koninklijk besluit F85 het Bureau Opsporing Oorlogsmisdrijven (BOOM) in het leven geroepen. De procureur-fiscaal van Leeuwarden moest zijn gegevens doorgeven aan de Subcommissie BOOM Assen. Deze subcommissie verzamelde zo veel mogelijk informatie over mogelijke oorlogsmisdadigers die in Groningen, Friesland en Drenthe misdrijven hadden gepleegd en stuurde deze door naar BOOM Amsterdam.[601]

Per 1 maart 1946 kreeg L.W.E.M. Lasonder er drie nieuwe taken bij: beslissen over 'lichte zaken', regelen van de verlengingen van de inbewaringstellingen, en beslissen over verzoeken om vrijlating.[602] Voor de eerste taak werden de tien officieren-fiscaal voor het ressort Leeuwarden aangenomen.[603] Van alle 'lichte' gevallen moesten de officieren-fiscaal beoordelen of ze voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld konden worden. Na een advies aan de procureur-fiscaal, kon deze besluiten tot (on)voorwaardelijke buitenvervolgingstelling. Voor de twee andere taken kreeg L.W.E.M. Lasonder geen extra personeel; dat moesten hij en de al benoemde ambtenaren van zijn kantoor erbij doen.

5.1.2 De advocaten-fiscaal bij de Kamer Groningen: jhr. A.H.S. van der Wijck en J.C. Louët Feisser

Voor de provincie Groningen waren jhr. A.H.S. van der Wijck en L.C. Louët Feisser aangesteld als advocaat-fiscaal. Jhr. A.H.S. van der Wijck was op 10 oktober 1945 benoemd. Vanwege de grote hoeveelheid zware zaken in Groningen werd J.C. Louët Feisser in februari 1946 als tweede advocaat-fiscaal benoemd.[604]
De taken van de advocaten fiscaal waren:
- Voorbereiden van de rechtszittingen;

599 Ontleend aan de database van het Centraal Archief voor de bijzondere rechtspleging aanwezig op het Nationaal Archief in Den Haag, 2008.
600 Kooiman 2000, p. 32.
601 Besluit F85, artikel 7: *"De Procureurs-Fiscaal der Bijzondere Gerechtshoven doen mededeling van alle zaken, waarvan de verdachte zich niet in het Rijk in Europa bevindt aan den voorzitter der Commissie."* Volgens informatie uit het Centraal Archief bijzondere rechtspleging, heeft BOOM Assen 112 dossiers aangelegd van mogelijke oorlogsmisdadigers en oorlogsmisdaden.
602 Besluit F280, artikel 3-5, 18-22.
603 Besluit F280, artikel 14.
604 MinJus kabinet, inv, nr. 2846.

- Opstellen van de tenlasteleggingen;
- Opstellen van de strafeis in iedere zaak;
- Bezoeken van 'politieke delinquenten' in internering voor het doen van onderzoek;
- Opsporen en dagvaarden van getuigen voor de te berechten zaken door de Kamer Groningen.

Naast J.C. Louët Feisser en jhr. A.H.S. van der Wijck zijn ook anderen opgetreden als advocaat-fiscaal in de Kamer Groningen. In negen zaken is jhr. J.E. de Ranitz, advocaat-fiscaal van de Kamer Assen, in Groningen ingevallen en E. Doorenbos in één zaak. In tachtig zaken is niet bekend wie als advocaat-fiscaal is opgetreden.[605]

5.1.3 Raadsheren en militaire raadsheren

Het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden werd officieel ingesteld op 10 oktober 1945. De start van de werkzaamheden in de verschillende Kamers was echter pas in december 1945.[606] Het hof had rechtsmacht over de provincies Groningen, Friesland en Drenthe.[607] In het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden werd, na lang onderhandelen en corresponderen, J. Wedeven benoemd tot voorzitter. Als eerste werd R.P. Cleveringa Pzn. gevraagd. Deze weigerde en adviseerde om F.F. Viehoff te vragen. Ook die weigerde, maar hij meldde tegelijkertijd dat J. Wedeven wel waarnemend president of indien nodig president wilde worden. Hierna werd J. Wedeven benoemd.[608] Het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden telde drie Kamers: de Kamers Leeuwarden, Groningen en Assen. De drie Kamers functioneerden geheel zelfstandig en los van elkaar. Dit bijvoorbeeld in afwijking van het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam. In Amsterdam waren eerst zes en later tien Kamers, maar met één centrale administratie en één centrale registratie van de sententies.[609]
In het ressort Leeuwarden had elke Kamer haar eigen personeel. Ook waren er per Kamer een (of meer) eigen rolboeken en parketregisters.[610] De administratie was bovendien per Kamer in het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden verschillend. In de Kamer Leeuwarden waren de sententies keurig in een aparte serie opgeborgen. In de Kamer Groningen werden de sententies niet apart opgeborgen, maar opgenomen in de dossiers. Dit heeft tot gevolg gehad dat een aantal sententies ontbreekt, omdat de betreffende dossiers (deels) zoekgeraakt zijn. In de Kamer Assen werden de sententies ook in de dossiers opgenomen. Ook hier heeft dit tot gevolg gehad dat een aantal sententies ontbreekt omdat de dossiers zoekgeraakt zijn.[611] Heel bijzonder is dat in de Kamer Assen alle gerechtelijke beslissingen, de sententies van de Kamer Assen, de maatregelen van de Tribunaalkamers en de buitengerechtelijke afdoening door de procureur-fiscaal in één serie registers zijn opgenomen. Bestudering hiervan kan een goed inzicht geven in de zaken die van het ene naar de andere instantie verstuurd werden en hoe hierna in deze zaken bestraft is.[612]
Onder voorzitter J. Wedeven van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden werden twee vicepresidenten aangesteld: als voorzitter voor de Kamer Groningen jhr. W.W. Feith, rechter in de Arrondissementsrechtbank te Groningen. Als voorzitter voor de Kamer Assen werd A. Maassen, rechter in de Arrondissementsrechtbank te Assen benoemd. J. Wedeven functioneerde zelf als voorzitter van de Kamer Leeuwarden. Naast het benoemen van de verschillende voorzitters moesten ook bijzondere (militaire) raadsheren benoemd worden. Omdat deze benoemingen steeds weer op problemen stuitten, duurde het een aantal maanden voor alle leden van de diverse Kamers van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden benoemd waren.

---

605 Ontleend aan de dossiers van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden.
606 De samenstelling van de Kamers van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden heeft door problemen lang geduurd. De benoeming van de procureur-fiscaal was hierbij het grootste struikelblok.
607 Besluit F91, artikel 1, 2, 4.
608 MinJus kabinet, inv. nr. 2846, brief van 23-7-1945.
609 Archief CABR, 1nv. nr. 78471, 78472 rolboeken van het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam.
610 Archief CABR, inv. nr. 112927, parketregister Kamer Groningen; Archief CABR, weekregisters met sententies Kamer Assen, Tribunaalkamers Assen en buitengerechtelijke afdoeningen; Archief Hamel, inv. nr. 338.
611 Dit betrof bijvoorbeeld voor zaken van H.H. en H.L. berecht door de Kamer Groningen. Van hen zijn geen dossiers aangetroffen.
612 In de weekregisters van de bijzondere rechtspleging zijn ruim 8600 namen opgenomen van 'politieke delinquenten' die beoordeeld zijn via buitenvervolgingstelling (met voorwaarden), een tribunaalmaatregel of een sententie van het BG Assen.

De raad van toezicht van de Orde van Advocaten in Groningen spreekt in een brief van 9 augustus 1945 zijn grote ongerustheid uit over mogelijke benoemingen van leidende figuren van de POD in de bijzondere rechtspleging. J.C. Louët Feisser is op dat ogenblik namelijk hoofd van de POD Groningen en T. de Jong Tzn. is zijn rechterhand. Deze brief wordt echter genegeerd.[613]

Volgens het koninklijk besluit van 10 oktober 1945 bestond de Kamer Groningen uit:

Voorzitter:

jhr. W.W. Feith, rechter in de rechtbank Groningen

Rechtsgeleerde raadsheren:

T. de Jong Tzn., directeur van een hypotheekbank te Groningen
C.J.J.W. van Groeningen, rechter in de Arrondissementsrechtbank te Groningen
N. Bolkestein, lid van Gedeputeerde Staten van Groningen

Rechtsgeleerde raadsheren- plaatsvervangers:

P. Dorhout, advocaat en procureur in Groningen
W.H. Nagel, ambtenaar bij de Tuchtrechtspraak te Groningen

Militaire raadsheren:

D.A. Camerling Helmolt, luitenant-kolonel der cavalerie
G.D.E.J. Hotz, reserve luitenant-kolonel[614]
A.F. Steffen, officier-secretaris van het vierde legerkorps te Arnhem, secretaris van een van de Subcommissies van de Commissie Terugkeer Krijgsgevangenen, militair publicist

Raadsheer-Commissaris:

C.J.J.W. van Groeningen, rechter in de rechtbank Groningen

In de praktijk hebben ook anderen zitting gehad in de Kamer Groningen, hetzij omdat ze in een later stadium benoemd waren, of als invaller in de Kamer Groningen zitting hadden:
H.J.H. Nauta, op 1 januari 1946 benoemd tot plaatsvervangend bijzonder raadsheer
J.E. Mulder, op 14 april 1947 benoemd tot bijzonder raadsheer
L.C. van der Schee, op 3 december 1945 benoemd tot militair raadsheer
J. Rotgans, op 19 december 1945 benoemd tot militair raadsheer[615]
H.W. Bloemers, raadsheer in de Kamer Assen en burgemeester van Roden
J.B.J. Heijmeijer, raadsheer in de Kamer Leeuwarden van het Bijzonder Gerechtshof en raadsheer in het Gerechtshof Leeuwarden

Uit de correspondentie rondom de benoemingen blijkt dat 'goed Nederlanderschap' en een *'onverdachte achtergrond*' de belangrijkste selectiecriteria waren voor een benoeming in een Bijzonder Gerechtshof of Tribunaalkamer. Voor de Kamer Groningen betekende dit het volgende: de raadsheren N. Bolkestein, H.J.H. Nauta en jhr. W.W. Feith waren van 1942 tot 1944 gijzelaar geweest in St. Michielsgestel en dus 'onverdacht' en 'vaderlandslievend', volgens de toenmalige normen. J.C. Louët Feisser was hoofd van de POD en had tijdens de oorlog een onderduiker gehuisvest. T. de Jong Tzn. was vanaf de eerste dag na de bevrijding werkzaam in de politieke opsporingsdienst (POD) onder J.C. Louët Feisser. Zij beiden konden dus ook geacht worden onverdacht Nederlandsgezind en vaderlandslievend te zijn. W.H. Nagel was gedurende de oorlog zeer actief geweest in het verzet en dus ook onverdacht vaderlandslievend. C.J.J.W. van Groeningen en P. Dorhout waren kennelijk ook onverdacht vaderlandslievend, hoewel hierover geen informatie is aangetroffen.
De militaire raadsheren D.A. Camerling Helmolt, L.C. van der Schee en A.F. Steffen waren als krijgsgevangenen van 1942 tot 1945 geïnterneerd geweest in kamp Stanislau in Polen en dus ook onverdacht Nederlandsgezind. J. Rotgans was wel als militair officier opgepakt in 1942, maar werd na een aantal maanden vrijgelaten vanwege zijn leeftijd. Hij was echter op het ogenblik van zijn sollicitatie naar de functie van militair raadsheer werkzaam voor het Militair Gezag in Hilversum en dus kennelijk ook onverdacht vaderlandslievend.[616]

---

613 Archief Personeelsdossiers DGBR, de dossiers over de functionarissen van de Kamer Groningen; Archief BRvC, inv. nr. 11. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

614 G.D.E.J. Hotz ivertrok per 1-2-1946 naar BG Den Haag. Hij werd opgevolgd door J. Rotgans.

615 Staatscourant 19 december 1945.

Als raadsheer-commissaris leidde C.J.J.W. van Groeningen (aanvullende) onderzoeken naar de verdachten op verzoek van de Kamer Groningen. Ook moest hij, indien de Kamer Groningen dit noodzakelijk achtte, aanvullende getuigenverklaringen afnemen. Daarnaast besliste hij over het al dan niet verlengen van de inbewaringstelling. De bezoldiging van de leden van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven kwam slechts moeizaam op gang. Uit de personeelsdossiers van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, blijkt dat de leden van de Kamer Groningen tot aan 1948 voorschotten kregen. Pas in 1948 werd de maandelijkse bezoldiging een feit.[617]

5.1.4 Ambtelijk personeel

Niet alleen de bijzondere (militaire) raadsheren moesten worden benoemd, maar ook het ondersteunende personeel moest in oktober 1945 nog worden aangenomen.[618] Net als de raadsheren en de advocaten-fiscaal werd ook het ondersteunend personeel slechts op een tijdelijk contract aangenomen. Voor het gehele Bijzondere Gerechtshof Leeuwarden werd benoemd als:[619]

Griffier

F.A. Ebbinge, griffier van het Kantongerecht te Meppel

Substituut-griffiers

N. Boekholt, tot dat ogenblik substituut-griffier in de Arrondissementsrechtbank Leeuwarden
E. Caalen, tot dat ogenblik waarnemend griffier van het Kantongerecht te Den Haag
A. Veenhoven, tot dat ogenblik substituut-griffier van het Kantongerecht te Groningen. A. Veenhoven heeft gedurende het bestaan van de Kamer Groningen gefungeerd als griffier in de Kamer Groningen. Naast A. Veenhoven fungeerde G.E. Mulder, de latere hoogleraar strafrecht, ook (parttime) als griffier.

Als *ambtelijk medewerkers* in Groningen werden onder de griffier aangesteld:
A.E. van der Heide, F. Th. Mulder, G. Dijkstra, H.G. Berghuis, J. Uildriks, J. v.d. Borg, J. Oostra, A. Hofman en R. Hendriks-Lijzenga.[620]

5.1.5 Problemen met huisvesting en met kantoor- en transportmiddelen

De huisvesting van de Kamer Groningen was, zoals voor alle Kamers van alle Bijzondere Gerechtshoven, een groot probleem. Jhr. W.W. Feith moest, als voorzitter van de Kamer Groningen, onderhandelen met B.P. Enklaar, de voorzitter van de Arrondissementsrechtbank in Groningen, om zittingsruimte te krijgen voor de bijzondere berechting.[621] De gesprekken tussen jhr. W.W. Feith en B.P. Enklaar verliepen soms moeizaam, maar uiteindelijk bereikten ze een akkoord.
Bij de aanvang van de eerste zitting van de Kamer Groningen op 19 december 1945 bedankte jhr. W.W. Feith dan ook de voorzitter van de Arrondissementsrechtbank voor het welwillend ter beschikking stellen van de grote zittingszaal. Tot aan de opheffing van de Kamer per 1 juli 1949 hebben de zittingen aan de Oude Boteringestraat 44 plaatsgevonden. Aanvankelijk kreeg de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof eenmaal per week de beschikking over de grote rechtszaal. In oktober 1947 werd dit uitgebreid tot twee dagen per week, in verband met de grote hoeveelheid nog niet afgedane zaken.[622] Onder de rechtbank waren zes cellen. Deze hebben gedurende de berechting door de Kamer Groningen steeds overvol gezeten met 'politieke delinquenten' die op hun berechting wachtten, of in de te berechten zaken moesten getuigen.[623]

---

616 MinJus kabinet, inv, nr. 2846.

617 Archief Personeelsdossiers DGBR, dossiers van de functionarissen van de Kamer Groningen.

618 Archief Personeel MinJus, inv. nr. 33.

619 Provinciale Almanak voor Groningen, nv. Erven B. van der Kamp, Groningen, 1944-1949. In de Almanak 1946 en 1947 staat M.P. Vrij wel als bijzonder raadsheer genoemd, hoewel hij geen raadsheer was en H.J.H. Nauta, J. Rotgans die wel in de Kamer Groningen benoemd waren, is niet opgenomen. Datzelfde geldt voor advocaat-Fiscaal J.C. Louët Feisser.

620 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.

621 W.W. Feith, Jubileum van een gerechtsgebouw, in *Rechtsgeleerd magazijn Themis, Tijdschrift voor publiek- en privaatrecht,* 1956, p. 21-38 behandelt de periode dat de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden in dit gebouw was gevestigd.

622 J. Schoemaker, Inventaris van het bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen, (1924) 1940-1990 (1993), inv. nr. 458; Archief CABR, inv. nr. 112925; M. Brinks, E. Guns en P. Scholte, *A. Mulder, Verzetsman in uniform*, uitgave Herinneringscentrum Westerbork/Stichting Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen, 2001, p. 27-30.

623 J.A. Kroesen en R. Steensma (red.), *De rechtbank in de Oude Boteringestraat, het gebouw en zijn bewoner*s, Omnia uitgevers

Het was in het zwaargehavende Groningen van 1945 bepaald niet eenvoudig om kantoorruimte, bureaus, stoelen, typemachines, papier en transportmogelijkheden (auto's en fietsen) te vinden en benzine en banden voor de auto's.[624] Op 19 september 1945 kregen de rechters en de 'bureelchef' van de rechtbank Groningen twee binnen- en twee buitenbanden voor een fiets. In die tijd een geschenk.[625] Typerend voor de administratieproblemen was de brief van Van Westerling, een lid van de POD (Politieke Opsporings Dienst) Amsterdam. Van Westerling wilde een aantal verhoren afnemen bij ´politieke delinquenten´ die in de strafgevangenis Groningen geïnterneerd waren over door hen in Amsterdam gepleegde daden. Hij schreef een brief aan de raadsheer-commissaris van de Kamer Groningen, C.J.J.W. van Groeningen, waarin hij aangaf dat hij zelf wel een typemachine en een griffier mee zou nemen voor de verhoren in Groningen, omdat hem ter ore was gekomen dat in Groningen ernstige problemen waren met kantoorapparatuur en menskracht.[626] Zelfs na de opheffing van de Kamer Groningen in juli 1949, mocht de kantoorapparatuur niet meeverhuizen naar de rechtbank. Alles moest ingeleverd worden bij de Dienst der Domeinen: typemachines, lampen en bureaus. Want ook in 1949 was er aan dit soort zaken nog een groot gebrek.[627]

5.2 Functionarissen betrokken bij de behandeling van de cassaties van zaken van de Kamer Groningen

5.2.1 Procureur-fiscaal en advocaten-fiscaal

Op 12 juni 1945 werd het benoemingsbesluit genomen voor de Bijzondere Raad van Cassatie en de Bijzondere Gerechtshoven in Amsterdam en Den Haag. In dit besluit werd A.M. baron van Tuyll van Serooskerken benoemd tot procureur bij de Bijzondere Raad van Cassatie. Zijn taak was *'te waken over de handhaving en uitvoering der wetten en reglementen bij de Bijzondere Raad van Cassatie en bij de Bijzondere Gerechtshoven. Hij geeft daartoe de noodige bevelen aan de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven, welke deze verplicht zijn na te komen*.' [628] A.M. baron van Tuyll van Serooskerken heeft echter, door opdrachten van de regering en de Parlementaire Enquête Commissie Regeringsbeleid 1940-1945, weinig tijd gehad voor zijn taak als procureur-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie.[629] In slechts 10 van de 206 cassatiezaken van vonnissen van de Kamer Groningen is hij opgetreden als vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie.

Verreweg de meeste zaken heeft G.E. Langemeijer op zich genomen, namelijk 136 van de 186 zaken waarin de naam van de vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie bekend is. Tot juni 1947 was G.E. Langemeijer de enige advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie. D.J. Veegens, advocaat en raadsheer-plaatsvervanger bij de Bijzondere Raad van Cassatie, fungeerde daarnaast in twee zaken in 1946 als waarnemend advocaat-fiscaal. [630] De zaken stapelden zich echter op. Om de werkdruk van G.E. Langemeijer te verminderen werd op 18 juni 1947 W.P. Bakhoven benoemd tot tweede advocaat-fiscaal. W.P. Bakhoven was tussen 12 juni 1945 en juni 1947 advocaat-fiscaal geweest bij het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam en dus goed ingevoerd in de bijzondere rechtspleging. W.P. Bakhoven fungeerde in 31 Groningse zaken (voor zover nu bekend) als vertegenwoordiger van het Openbaar Ministerie.
Uit de cassatiezaken van de Kamer Groningen blijkt dat niet alleen G.E. Langemeijer, Bakhuizen en af en toe D.J. Veegens als (waarnemend) advocaat-fiscaal gefungeerd hebben. Ook de raadsheren H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, F.Q. den Hollander en H.F.W.D. Fischer zijn als waarnemend advocaat-fiscaal opgetreden. Bij de 206 Groningse zaken die in cassatie berecht zijn, is 11 maal voorgekomen dat

---

Groningen, 2002, p. 99; Archief CABR, inv. nr. 112925.

624 Faber en Donker 2010, p. 31: "*Wat dat betreft zou er over de schrijfmachine – en hoe men daar in die tijd aan kwam – een studie op zich te schrijven zijn*."

625 Archief CABR, inv. nr. 112925.

626 Archief CABR, inv. nr. 78779.

627 J. Schoemaker, Inventaris van het bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen, (1924) 1940-1990 (1993), inv. nr. 457.

628 Besluit D62, artikel 17 lid 1 en 2; Een overzicht van alle conclusies is te vinden in: Archief BRvC, inv. nr. 341-352. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

629 Archief Tuyll, de inleiding.

630 Archief CABR, inv. nr. 74669, 71521 + 74695.

een waarnemend lid van het Openbaar Ministerie als raadsheer fungeerde.[631] Dit houdt in dat in 5% van de zaken een niet-wettelijk benoemde advocaat-fiscaal is opgetreden. Hoe deze waarneming in de bijzondere rechtspleging juridisch geregeld was, heb ik niet kunnen achterhalen. In bijzondere omstandigheden is het voor een rechter of raadsheer op dit ogenblik nog steeds mogelijk om als waarnemend lid van het Openbaar Ministerie op te treden. Dat moet dan wel na aanbeveling van de procureur-generaal goedgekeurd worden door de minister van Justitie.[632] Maar gezien deze huidige procedure zal dit zich tegenwoordig zeker niet zo vaak voordoen als tijdens de bijzondere rechtspleging.

5.2.2 Raadsheren en militaire raadsheren

De samenstelling van de Bijzondere Cassatie Kamers bij de behandeling van cassaties van de 206 zaken van de Kamer Groningen, waarbij cassatie was ingesteld en niet was ingetrokken, was als volgt.[633]:

Voorzitter

H. Haga of J.H.W. Verzijl

Waarnemend voorzitter (in tegenstelling tot de officiële aanstelling)

D.J. Veegens, G. Scholten, W.P.J. Pompe, J.K. Onnen, J.A.G de Vos van Steenwijk, S. van Brakel en A.L.M. van Berckel

Raadsheren

F.M. baron van Asbeck, A.L.M. van Berckel, S. van Brakel, G.H.A. Feber, G.K. Fikkert, H.F.W.D. Fischer, S.N.B. Halbertsma, W. van Hall, F.J. Heeris (!)[634], A.F. van Hoorweg, F.J. de Jong, J.E. Jonkers, R. Kranenburg, W.J.A. Kernkamp, J.A.L.M. Loef, M.W. Mouton, C. van Nievelt, J.K. Onnen, W.P.J. Pompe, B.V.A. Röling, W.J. Scholten, A.M. baron van Tuyll van Serooskerken (!)[635] D.J. Veegens, J.H.W. Verzijl, L. Vliegenthart, J.A.G de Vos van Steenwijk, F.M. Westrouen van Meeteren

Militaire raadsheren

P.W. Best, P.A. van Driest, F.J. Heeris, D. Tollenaar, A. Vos, H.G. Winkelman[636]

5.3 Functionarissen betrokken bij de tribunaalberechting in Groningen

5.3.1 Samenstelling en huisvesting

Het Tribunaal in Groningen was verdeeld in vijf Kamers: drie Kamers in Groningen, één Kamer in Veendam en één in Winschoten.[637] Volgens het Tribunaalbesluit (E101) zouden juristen en leken zitting hebben in de Tribunalen. Nagestreefd zou wel moeten worden dat de voorzitter van elk Tribunaal een jurist was. De voorzitters hoefden geen strafrechtjurist te zijn, als ze maar jurist waren. Maar de leden van de Tribunalen hoefden volgens het Tribunaalbesluit niet juridisch geschoold te zijn. Deze leden moesten bij voorkeur gerekruteerd worden uit oud-verzetsmensen en mensen die binnen eigen kring groot gezag genoten en goed bekend waren met de situatie ter plaatse.

De samenstelling van de Kamers van het Tribunaal Groningen was op 26 september 1945 afgerond. Voorzitter van het Tribunaal werd H. Koppius, advocaat in Groningen.[638]
Over de samenstelling van de Tribunaalkamers in Groningen is, in de woorden uit het verslag afkomstig van de Commissaris van de Koningin in Groningen, E.H. Ebels, *'overlegd tussen N. Bolkestein als lid van Gedeputeerde Staten van Groningen namens de Commissaris van de Koningin en de vier kantonrechters in Groningen. Daarnaast is schriftelijk advies ingewonnen bij de georganiseerde illegaliteit, vooraanstaande figuren van diverse godsdienstige en politieke overtuiging in de provincie.*

---

631 267 personen zijn in cassatie gegaan van hun sententie in de Kamer Groningen.
632 WET van den 18den April 1827, op de zamenstelling der Regterlijke magt en het beleid der Justitie, artikel 119.
633 Ontleend aan informatie uit de dossiers van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen en Archief BRvC, inv. nr. 11. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.
634 F.J. Heeris was eigenlijk militair raadsheer, maar heeft dus ook in één Groningse zaak in cassatie als raadsheer gefunctioneerd.
635 A.M. baron Van Tuyll van Serooskerken was procureur-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, maar heeft dus ook in één Groningse zaak in cassatie als raadsheer gefunctioneerd.
636 Ontleend aan de zaken van personen berecht door de Kamer Groningen.
637 MinJus kabinet, inv. nr. 2839; Archief CABR, inv. nr. 79201.
638 www.anp-archief.nl/page/2296030/nl, KB van 26 september 1945.

De bedoeling was immers dat in de diverse Kamers verschillende beroepen, bevolkingstakken, godsdienstige overtuigingen en politieke stromingen opgenomen zouden worden.'[639]
Voorzitter van de tweede Kamer werd H.B. Siebers, van de Derde Kamer J.R. van der Wal, van de vierde Kamer J. van Zaaijen en van de vijfde Kamer W. Pont. Plaatsvervangend voorzitters werden: P. Dorhout, J.G. Husselen, J.W. Bok en W.J. Benes.
De voorgestelde leken-leden van de Tribunaalkamers in Groningen waren:

- N.G. Addens, landbouwer in Bellingwolde en uit vrijzinnige kring;
- L.J. Amerika, hoofd ener school in Groningen en uit sociaal democratische kring;
- A.W. Biewenga wzn., landbouwer te Garshuizen, gemeente Stedum en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- H. Brouwer, voorman van de gemeentereiniging in Groningen en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- W. Brouwers, opzichter bij de waterafvoer van de provinciale waterstaat in Veendam en uit sociaal democratische kring;
- Ir. J Diekman, onderdirecteur van 'Gembo' in Winschoten en uit katholieke kring;
- G. Dijksterhuis, ambtenaar van de Provinciale voedselcommissie te Groningen en uit sociaal democratische kring;
- N.G. Doornbosch, winkelier in Veendam en uit vrijzinnige kring;
- J.G. Folkeringa, metaalbewerker in Winschoten en uit sociaal democratische kring;
- G. Geerlings, timmerman bij gemeentewerken in Groningen en uit sociaal democratische kring;
- J. de Geus, inwoner van Groningen en uit communistische kring;
- H. Goudkuil, hoofdredacteur van *De Waarheid* in Groningen en uit communistische kring;
- W.J. Koppius, bankier uit Groningen en uit vrijzinnige kring;
- A. Kriegsman, deurwaarder in Winschoten en uit vrijzinnige kring;
- mw. P. Kuipers-Klapwijk, onderduikgever aan leden leiding *Trouw*, weduwe van de onderdirecteur van de MTS in Groningen en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- E.J. van der Laan, boekhouder in Groningen en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- W.H.L. Leemhuis, koopman uit Groningen en uit vrijzinnige kring;
- G.W. Medendorp, uitvoerder van de burgerbouw in Groningen en uit katholieke kring;
- B.J. Mengerink, directeur van een woningbouwvereniging in Groningen en uit sociaal democratische kring;
- T. Nabring, inspecteur van *Het Vrije Volk* in Groningen en uit sociaal democratische kring;
- J. Oostindjes, handelsreiziger uit Haren, uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- H. Ottenvanger, onderwijzer in Veendam en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- J. Spa, assuradeur uit Groningen en uit katholieke kring;
- J. Suurmeijer, accountant in Veendam en uit vrijzinnige kring;
- Mej. R.C.M. Tellegen, lerares in Groningen en uit vrijzinnige kring;
- J.H. Top, accountant in Groningen en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring;
- A.D. Veenhof, commies bij de belastingdienst in Groningen, uit christen democratische kring;
- L. ter Veld, controleur bij de Arbeidsinspectie in Groningen en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring.

Twee personen die gevraagd waren om zitting te nemen in een Tribunaalkamer namen deze benoeming niet aan. De eerste was J. Spa, assuradeur in Groningen. In zijn plaats werd daarom mejuffrouw. H.M.J. Gerner voorgedragen en benoemd. Volgens de brief van de Commissaris van de Koningin in Groningen genoot zij in katholieke kringen veel vertrouwen. Ook H. Goudkuil, hoofdredacteur van *de Waarheid* aanvaardde zijn benoeming niet, omdat hij inmiddels verhuisd was naar Rotterdam. In zijn plaats werd voorgedragen J. Bork, politiek instructeur van de Communistische Partij Nederland in Groningen.

[639] MinJus kabinet, inv. nr. 2839; Tribunaalbesluit, artikel 10, lid 3.

Na oktober 1945 zijn er nog diverse wijzigingen geweest onder de leden van het Tribunaal, maar op hoofdlijnen bleef de samenstelling vrij constant. Nieuw waren in 1947 A.H. Koning, uit Groningen en E. Post uit Winschoten. Twee weken later, volgde de benoeming van nog twee nieuwe leden, M. Jansma, arts te Warffum en P. Bolt, arts te Groningen.

De voorzitters van de Kamers regelden in onderling overleg de verdeling van de leden over de vijf Kamers. Negen leden waren afkomstig uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring, zeven leden uit vrijzinnige kring, zeven leden uit sociaaldemocratische kring, vier leden uit katholieke kring, één lid uit christendemocratische kring en twee leden uit communistische kring. Dit laatste, leden van een Tribunaalkamer van communistische huize, was een unicum in Nederland. In geen enkel ander Tribunaal waren communisten vertegenwoordigd.

Bij de Tribunaalkamers in Groningen zijn drie vrouwen benoemd, namelijk: mw. M. Kuipers-Klapwijk, weduwe van de onderdirecteur van de MTS in Groningen en uit gereformeerde en rechtzinnig hervormde kring, mej. R.C.M. Tellegen, lerares in Groningen en uit vrijzinnige kring, mej. H.M.J. Gerner, uit katholieke kring.[640] Dit betekent dat tien procent van de leden van het Tribunaal Groningen vrouw was. J.P. Meihuizen stelt in zijn boek *Noodzakelijk Kwaad* dat er ook vrouwen benoemd zijn in Tribunalen, maar vrijwel uitsluitend in het westen van het land.[641] Maar dus ook in Groningen.[642]

De leden van het Tribunaal werden op 29 december 1947 herbenoemd voor 1948. En vervolgens werd besloten dat de Tribunalen opgeheven moesten worden. Uiteindelijk werden niet alle Tribunalen op dezelfde datum opgeheven. Voor het Tribunaal Groningen viel het doek op 1 juli 1948. De berechting was echter nog niet voltooid. Een nieuw opgerichte Bijzondere Strafkamer van het Kantongerecht Groningen nam vanaf dat moment de afwerking van de niet gevonniste zaken over. Deze Bijzondere Strafkamer heeft vervolgens nog tot 1 juli 1949 Tribunaalzaken berecht.

Zoals ook voor de Kamer Groningen en de Bijzondere Raad van Cassatie het geval was, bleek het huisvesten van de Tribunaalkamers een groot probleem. Alle Kamers van de Tribunalen moesten ergens ruimte voor de zittingen en voor de administratieve taken zien te vinden. De Tribunaalkamers werden veelal in kantongerechten, gemeentehuizen of andere openbare instellingen gehuisvest. Datzelfde gold voor de Hoge Autoriteit. Het vinden van een werkplek voor de ambtelijke ondersteuning van de Hoge Autoriteit vergde veel overredingskracht.

Uiteindelijk vestigden de drie Groningse Kamers van het Tribunaal zich in het gebouw van de rechtbank aan de Oude Boteringestraat 44 in Groningen. Het moet daar, met de rechtbank én de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden én de drie Tribunaalkamers wel overvol geweest zijn! De vierde Kamer, in Veendam, vond een werkplek in het gemeentehuis van Veendam. En de vijfde Kamer, in Winschoten, vestigde zich in het Kantongerecht in Winschoten. [643] Het kantoor van de secretaris van het Tribunaal was gevestigd aan de Marktstraat 19 in Groningen. Onder de secretaris functioneerde per Kamer van het Tribunaal een adjunct-secretaris. Deze plaatsvervangende secretarissen van het Tribunaal waren: P. Dorhout, advocaat en procureur te Groningen, J.C. Hummelen, advocaat en procureur in Groningen, J.W. Bok, voorzitter van de Raad van Beroep te Groningen en J.W. Benes, advocaat en procureur te Hoogezand.[644] Daarnaast bleken, zoals bij alle colleges werkzaam in de bijzondere rechtspleging, ook voor de Tribunaalkamers in Groningen transportmiddelen een groot probleem. In het overzicht van de Tribunalen, opgemaakt door J. Meuleman, medewerker van het DGBR, staat bij de gegevens over het Tribunaal Groningen apart vermeld dat ze de beschikking hebben over één auto.[645] Kennelijk was dit bijzonder genoeg om apart op te nemen. Hoe vijf Tribunaalkamers samen met één auto moesten doen, wordt er niet bij vermeld.

---

640 MinJus kabinet, inv. nr. 5966; KB van 20 september 1945.
641 Meihuizen 2003, p. 195.
642 MinJus kabinet, inv nr. 2839.
643 Provinciale Almanak voor Groningen, 1946, p. 170-171.
644 MinJus kabinet, inv. nr. 5966; KB 20 september 1945, Afdeling A.S. Kabinet, nr. 418 C.
645 Archief DGBR, inv. nr. 1549.

5.3.2 Hoge Autoriteit voor het ressort Leeuwarden: T. de Jong Tzn

De Hoge Autoriteit voor het ressort Leeuwarden (waaronder Friesland, Groningen en Drenthe vielen) werd uiteindelijk T. de Jong Tzn.[646] Hij werd, nadat een aantal anderen deze post geweigerd had, benoemd per 1 april 1946.[647] De Tribunalen in het ressort Leeuwarden waren al eind 1945 begonnen met hun werkzaamheden. T. de Jong Tzn. begon dus met een grote achterstand aan zijn werk. Hij verrichtte zijn werkzaamheden als Hoge Autoriteit vanuit zijn woonadres. Als ambtelijke ondersteuning had hij twee tijdelijke krachten, die in de rechtbank van Groningen aan de Oude Boteringestraat hun werkzaamheden verrichtten.

De Hoge Autoriteit moest zijn goedkeuring geven over de opgelegde maatregelen van alle Tribunaalkamers in het ressort Leeuwarden. Stemde hij in met de maatregelen, dan verleende hij aan het vonnis zijn Fiat Executie: goedkeuring om de maatregel uit te voeren. Hij kon ook een wijziging in het vonnis aanbrengen en het daarna goedkeuren. Dit is in Groningen veelvuldig gebeurd met de hoogte van de verbeurdverklaringen.[648] Daarnaast kon hij het vonnis helemaal afkeuren en het voor herbehandeling naar een andere Kamer van het Tribunaal Groningen sturen. Na de opheffing van het Tribunaal Groningen werd de taak om Fiat Executie te geven over een maatregel in het geval van Groningen overgedragen aan de procureur-generaal van het Gerechtshof Leeuwarden. Deze had echter niet de opgebouwde expertise van de Hoge Autoriteit. T. de Jong Tzn. moest echter, ook na de opheffing van de Tribunalen, wel advies blijven geven bij verzoeken om gratie van Tribunaalmaatregelen en verzoeken om vermindering van verbeurdverklaringen.[649]

5.4 Werkdruk voor de functionarissen werkzaam in de bijzondere rechtspleging

In 1945 waren ruim 120.000 Nederlanders aangehouden en in bewaring gesteld, waarvan 38.000 in het ressort Leeuwarden. Hoewel de regering zelf de lastgeving voor arrestatie had goedgekeurd, werd ze toch overvallen door dit grote aantal geïnterneerden. Alle functionarissen in de bijzondere rechtspleging – bijzondere raadsheren, militaire raadsheren, procureur-fiscaal, advocaten fiscaal en al het ondersteunend personeel – hebben gedurende de hele bijzondere rechtspleging onder grote druk hun taak verricht. De druk werd niet minder in de loop van de jaren, maar nam eerder toe.
Niet alleen was er de druk van de grote hoeveelheid te behandelen zaken, maar ook de druk van politiek en burgers om de zaken snel en streng te berechten. De regering legde grote druk op de berechting door haar oproepen om de rechtszaken zo snel mogelijk af te ronden. De Nederlandse bevolking wilde dat de collaborateurs met de Duitse bezetter en degenen die oorlogsgerelateerde misdrijven hadden gepleegd, snel en streng berecht werden. En dat terwijl het de functionarissen aan werkelijk al het benodigde basismateriaal ontbrak, zelfs verlichting.[650]
Bij het begin van de berechting in het ressort Leeuwarden lagen bij de procureur-fiscaal in Leeuwarden, bij de advocaten-fiscaal en bij de secretarissen van de drie Tribunalen de dossiers in grote stapels op elke plek die beschikbaar was. Er waren eenvoudigweg te veel zaken om ze geordend in kasten op te bergen. Zoals G.R. Nubé, advocaat-fiscaal in Leeuwarden het in 2005 verwoordde: *'In de eerste chaos na de oorlog lagen de dossiers verspreid over de vloer, want kasten waren er nog niet in het geïmproviseerde gerechtsgebouw. Je moet je voorstellen: er komt plotseling een lawine van zaken op je parket neerdalen. De achterstand van vijf jaar oorlog. Het was wel eens benauwend, hoe krijgen we hier goed de vaart in*?'[651]
De raadsheren, de procureur-fiscaal en de advocaten-fiscaal hadden vrijwel allemaal naast hun aanstelling in de bijzondere rechtspleging ook nog hun oorspronkelijke functie. T. de Jong Tzn. had

---

646 Voor biografische gegevens van T. de Jong Tzn, zie bijlage 2.
647 Archief DGBR, Inv. nr. 31.
648 Archief CABR, de sententieregisters van de Tribunaalkamers in Groningen, inv. nr.78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
649 MinJus kabinet, inv. nr. 5959; Archief van de Rechtbank Groningen, Correspondentie serie B, 1946, 1-3-1946.
650 J.C. Louët Feisser verzoekt op 9 mei 1947 (!) om ook op zondagen zijn *eigen* motor te mogen gebruiken om overleg te plegen over de zaken met de voorzitter van de Kamer Groningen of kampen of gevangenissen te kunnen bezoeken. Daarvoor moet hij namelijk een vergunning hebben om benzine te krijgen. Het verzoek wordt afgewezen. Procureur-fiscaal L.W.E.M. Lasonder heeft in 1947 nog steeds niet de beschikking over een auto. Archief CABR, inv. nr. 112912, 9 mei 1947 en Archief CABR, inv. nr. 112912, 2 februari 1947.
651 www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/De-laatste-doodstraf.html.

alleen al binnen de bijzondere rechtspleging twee taken, naast zijn raadsheerschap was hij Hoge Autoriteit in het ressort Leeuwarden. Bovendien was hij kantonrechter in Groningen.[652] Alleen de militaire raadsheren hadden geen functie naast hun militair raadsheerschap. Maar zij moesten in korte tijd een heel nieuwe taak leren beheersen. Ze waren niet gekozen op hun juridische kennis en hebben zich het ambt van raadsheer eigen moeten maken tijdens de werkzaamheden van de Kamer Groningen op bovendien een geheel nieuw strafrechtsterrein. De advocaten-fiscaal jhr. A.H.S. van der Wijck en J.C. Louët Feisser hebben onder hoge druk gewerkt om de stroom aan dossiers in goede banen te leiden, goede en volledige tenlasteleggingen te formuleren en strafeisen op te stellen.[653] Bovendien moesten advocaten-fiscaal aanwezig zijn als een persoon werd geëxecuteerd. Het bijwonen van de executies heeft voor een grote geestelijke druk op de advocaten-fiscaal gezorgd.[654]
Gelukkig bleek het ondersteunend personeel in Groningen bij de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden heel trouw, ondanks hun tijdelijke aanstellingen, beroerde werkomstandigheden en de trage en bepaald niet riante salariëring. Uit archiefonderzoek op het Ministerie van Justitie is gebleken dat een groot deel van het ambtelijk personeel in Groningen geen ontslag nam of solliciteerde naar andere functies in de commune rechtspleging, waar ambtenaren wel een vaste aanstelling kregen. Ze bleven zelfs toen ze, zoals de secretaris van T. de Jong Tzn. als Hoge Autoriteit, eerst slechts een half salaris uitbetaald kregen en vervolgens helemaal geen salaris meer.[655]
De schoondochter van jhr. W.W. Feith herinnert zich dat W.W. Feith de periode van de bijzondere rechtspleging als zeer zwaar ervaren heeft en dat hij het gevoel had, dat hij door elke avond en het hele weekend te werken, zijn gezin tekort gedaan heeft. Ook de (klein)kinderen van J. Wedeven, J.C. Louët Feisser, jhr. A.H.S. van der Wijck, N. Bolkestein en D.A. Camerling Helmolt herinneren zich dat hun (groot)vaders enorme hoeveelheden werk verzet hebben in deze periode. Bovendien hebben alle functionarissen, volgens de gesprekken door mij gevoerd met familieleden, deze periode als zeer zwaar ervaren. Vooral het eisen, uitspreken en de executie van de doodstraf viel allen zwaar.[656]

652 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 545; Archief CABR, inv. nr. 112925, Toespraak van jhr. W.W. Feith gehouden op 20 juni 1949 bij de opheffing van de Kamer Groningen; MinJus kabinet, inv. nr. 5891.

653 Informatie van de dochter van jhr. A.H.S. van der Wijck en dochter en zoon van J.C. Louët Feisser.

654 Ontleend aan gesprekken met de dochter van jhr. A.H.S. van der Wijck en de kinderen van J.C. Louët Feisser in 2010 en 2012.

655 MinJus kabinet, inv. nr. 5959.

656 Gesprekken met (klein)kinderen van de jhr. W.W. Feith, J.C. Louët Feisser, jhr. A.H.S. van der Wijck, N. Bolkestein en D.A. Camerling Helmolt; Archief Gratie, inv. nr. 4 richtlijnen ten uitvoerlegging van de doodstraf.

HOOFDSTUK 6 ARRESTATIE EN INTERNERING VAN POLITIEKE DELINQUENTEN IN GRONINGEN

6.1 De arrestanten in Groningen

Lang niet alle personen berecht door de bijzondere rechtsplegingcolleges in Groningen werden gearresteerd in Groningen. Ook waren niet alle berechte personen afkomstig uit Groningen. De personen die in Groningen gearresteerd zijn, vallen uiteen in drie groepen: inwoners van de provincie Groningen, 'Lüneburgers' en de groep 'Scholtenhuis-vluchtelingen'. In het totaal werden meer dan 18.000 personen opgepakt.
Er zijn door de Kamer Groningen 595 personen berecht, maar slechts 433 van hen waren gearresteerd in Groningen. Daarnaast zijn ongeveer 3.300 personen berecht door de vijf Kamers van het Tribunaal Groningen. De overige 14.000 personen zijn vrijgelaten of voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld.[657]

6.1.1 Inwoners van de provincie Groningen

Personen die op wat voor manier dan ook verdacht werden van samenwerking met de Duitse bezetter, werden meestal meteen na de bevrijding opgepakt. Soms alleen en soms met hele families tegelijk, waarbij er in eerste instantie niet op werd gelet of inderdaad de hele familie beschuldigd kon worden van hulp of politieke steun aan de Duitse bezetter. Sommige verdachten werden in anonieme briefjes aan de POD verraden (dus net zoals in de oorlog!).

> Dit overkwam ook G.R. In een brief aan de POD schreven de 'Vrijbuiters' op 13 november 1945 dat ze hem gunden dat hij *'langzaam door een worstmachine gedraaid zal worden'* en ze gaven aan waar hij ondergedoken zat.[658]

Deze politieke arrestanten waren een bonte mengeling van NSB'ers, verraders, vrouwen die men ervan verdacht met Duitsers omgang gehad te hebben, mannen die in Duitse krijgsdienst waren gegaan, Landwachters, hulplandwachters, SD'ers, (vermeende) collaborateurs en volledig onschuldige mensen die op onterechte beschuldigingen werden opgepakt. Tussen april en juli 1945 werden op deze manier alleen al in de provincie Groningen rond de 12.000 mensen opgepakt.[659]

6.1.2 De 'Lüneburgers'

In Groningen waren naast de 'eigen' NSB'ers en collaborateurs ook nog ongeveer 6.000 zogenaamde 'Lüneburgers'. De term 'Lüneburgers' was de naam die de Groningers gegeven hadden aan een specifieke groep politieke vluchtelingen. Rond 'Dolle Dinsdag', 5 september 1944, waren uit het hele land tienduizenden pro-Duitse Nederlanders naar Duitsland gevlucht in een poging zich te onttrekken aan een mogelijke vergelding van hun gedrag door de Nederlandse bevolking. Gezien de toestanden in bevrijd Frankrijk na 6 juni 1944 vreesde pro-Duitse Nederlanders voor een bloedige afrekening. Deze vluchtelingen werden in Duitsland voor een groot gedeelte in vluchtelingenkampen op de Lüneburgerheide opgevangen.
De oorlogssituatie maakte in 1945 dat Duitsland de vluchtelingenkampen weer voor de eigen bewoners nodig had en in februari 1945 stuurden de Duitsers de 'Lüneburgers' terug naar Nederland. Ruim 15.000 gevluchte 'Lüneburgers' kwamen bij Nieuweschans de grens over.[660] Van hen zochten ruim 6.000 onderdak in de provincie Groningen. De rest van deze 'Lüneburgers' verspreidde zich over de andere provincies. De opvang van de 'Lüneburgers' verliep in Groningen moeizaam. Ze werden,

---

657 Zie uitgebreid over invrijheidstelling en buitenvervolgingstelling: Noach 1948, p. 17-19, 96-118; voor de gronden voor buitenvervolgingstelling zie: Besluit Politieke Delinquenten, artikel 15.

658 Archief CABR, inv. nr. 71615.

659 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 134-135.

660 www.gahetna, hetverhalenarchief.nl/kinderen-van-foute-ouders/werd-hier-recht-gedaan. De Groningse veenkoloniën zaten in de winter van 1944/1945 vol evacués, Lüneburgers (NSB-families die na Dolle Dinsdag georganiseerd naar de Lüneburger Heide vertrokken waren) en gewone 'vrijwillige' vluchtelingen. Het nieuwe gezag vond het terecht dat al "*dat volk naar hun haardsteden terug moest*". "*De onderneming Gebr. Kram & Co. in Veendam moest uit een legerdump één of meer oude vrachtauto's (huif van dekzeil, banken parallel aan de zijkanten van de bak) kopen en verzorgde daarmee het vervoer van politiek onbetrouwbare mensen zoals wij naar de plaatsen van herkomst."*

meer nog dan de 'eigen' arrestanten gezien als landverraders wegens hun vlucht naar Duitsland in september 1944.[661]

6.1.3 De 'Scholtenhuis-vluchtelingen'

Het Scholtenhuis in Groningen was tijdens de oorlog de Aussenstelle van de Befehlshaber der Sicherheitsdienst und Sicherheitspolizei en daarmee het hoofdkwartier van de Sicherheitspolizei en de Sicherheitsdienst in Groningen, Friesland en Drenthe. De functionarissen van deze twee organisaties waren verantwoordelijk voor de veiligheid van het Duitse bezettingsleger. Deze taak is door functionarissen van het Scholtenhuis ruim geïnterpreteerd. Tot hun 'beveiligingstaak' rekenden ze moorden, martelen, brandstichten, roven, het plunderen en het arresteren van illegalen en onderduikers en het afvoeren van Joodse inwoners naar Duitse concentratiekampen via Westerbork.

Terwijl de gevechten om de stad Groningen nog in volle gang waren op 14 april 1945 en terwijl andere Duitse bezetters en aanhangers van het Duitse gedachtengoed het leven lieten in de strijd tegen de geallieerde Canadese troepen, probeerde een groep functionarissen van het Scholtenhuis samen met Nederlanders en Duitsers afkomstig uit Enschede, Zwolle, Den Haag, Den Bosch en Tilburg naar Duitsland te vluchten.[662] Hun bedoeling was om op die manier aan een dreigende arrestatie te ontkomen. Bij hen hadden zich ook een twaalftal vrouwen gevoegd, vriendinnen van SD'ers uit Groningen. De hele groep vluchtelingen, ruim 120 personen, is uiteindelijk, na een verblijf van zes weken op het eiland Schiermonnikoog, gearresteerd en gevangengezet in de strafgevangenis van Groningen.[663]

6.2 Problemen bij arrestaties van personen in Groningen

In de meeste plaatsen in Groningen dook meteen na de bevrijding de illegaliteit op in de vorm van de Binnenlandse Strijdkrachten. Daarna kwamen pas het Militair Gezag en de daaronder ressorterende Politieke Opsporingsdienst (POD).[664] In Groningen konden het Militair Gezag en de POD goed samenwerken met de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten.[665] Samen trachtten zij zo goed en zo kwaad zij konden het gezag te handhaven, soms alleen gewapend met een armband en soms met door Canadezen en Polen achtergelaten geweren.[666]

De taak van het Militair Gezag was ook in Groningen veelomvattend: zorgen voor rust en orde, regelen van de gas, elektriciteit- en watertoevoer, benoemen van nieuwe functionarissen in opengevallen functies en proberen een aanvang te maken met het herstellen van de transportmogelijkheden. Daarnaast was de aanvoer en verdeling van het schaarse voedsel een groot probleem.[667]
Naast al deze praktische taken was er één taak die alle andere werkzaamheden overvleugelde, de arrestatie van 'politieke delinquenten'.[668] '*Zij aan wier nationale houding gegronde twijfel bestond, moeten onmiddellijk uit de samenleving verwijderd worden.*'[669] De meeste arrestaties gebeurden

---

661 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 134-135.

662 OVCG, inv. nr. 178: H. S. was op het ogenblik dat de Scholtenhuis-vluchtelingen naar Schiermonnikoog vluchtten te dronken om mee te gaan. Hij probeerde vanaf het balkon van het Scholtenhuis met een mitrailleur de Canadezen op afstand te houden. Via den Helder, Den Haag en weer terug naar Den Helder, probeerde hij zich alsnog aan te sluiten bij de vluchtelingen op Schiermonnikoog. Dit is hem echter niet gelukt; OVCG, inv. nr. 191: verslag van C.S. De groep Scholtenhuis-vluchtelingen bestond uit: 82 Nederlanders en Duitse bezetting die elders in Nederland gedetacheerd waren geweest, 28 aan het Scholtenhuis gelieerde personen en 12 vrouwen.

663 Zie hierna uitgebreid in rubriek 7.1.3.

664 OVCG, inv. nr. 185, Verklaring van J. Kerkhof bij *De brede weg*, geschreven door H. Bouman. De POD zou worden gevormd door personeel met ervaring van verhoren, met een informant uit groep gearresteerden als breekijzer in moeilijke zaken, en door een verdachte (J.A. Visser) die schema's van de SD en Sicherheitspolizei in Groningen gemaakt had. In de POD zouden recherchepersoneel van de Groninger politie en leden verzet opgenomen worden.

665 NIOD, oorlogsaffiches 1945: Op 8 mei 1945 wordt opgeroepen om ordelijk op te treden en gewaarschuwd dat alleen het Militair Gezag Rijksduitsers bezetting mag arresteren. De anderen moeten worden ingesloten op het politiebureau. Deze bekendmaking is gedaan in Zwolle. In het hele land werden dergelijke bekendmakingen gedaan. In Groningen werd de bekendmaking gedaan door L.W.E.M. Lasonder, de latere procureur-fiscaal.

666 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 34-35.

667 www.archievenwo2.nl/thema-overzicht/nederland/nasleep/militair-gezag.

668 Belinfante 1978, p. 53: Het standpunt van de regering in Londen, verwoord door minister J.A.W. Burger.

669 Romijn 1989, p. 294: overzicht van het geschatte aantal arrestaties in heel Nederland.

meteen na de bevrijding van een stad of dorp. Geschat werd dat 25 procent van alle in september 1944 gearresteerde 'politieke delinquenten' in Maastricht volkomen onschuldig vastgezet waren.[670] Er is geen reden om eraan te twijfelen dat dit ook gold voor de arrestaties in Groningen. Opsporing was de eerste tijd vrijwel niet nodig, mensen werden in de provincie Groningen veelal in hun eigen huis of op straat opgepakt. De arrestaties meteen na de bevrijding verliepen ook in Groningen veelal zeer chaotisch.[671]

Het vertrouwen in de in 1944 al via de radio aangekondigde 'snelle, strenge en rechtvaardige berechting' was kennelijk zo groot dat in Groningen de volkswoede in toom gehouden kon worden. De meeste verdachten werden zonder meer opgepakt en in kampen of gevangenissen opgesloten.[672] De aanhoudingen verliepen niet altijd zachtzinnig of vlekkeloos: bij de arrestaties zijn mensen geslagen, geschopt en vernederd. Sommigen werden gearresteerd op vage gronden, sommigen slechts op aanwijzing van buren die op wraak uit waren, na familievetes of zakelijke ruzies. Een echte Bijltjesdag heeft niet plaatsgevonden. Er zijn in Groningen weinig lynchpartijen van 'politieke delinquenten' geweest, zoals in Frankrijk. Wel is in Marum de burgemeester gelyncht[673] en in Nieuw Beerta is een boer vermoord.[674] Maar volgens de STPD heeft *'zich wel een materiële Bijltjesdag voorgedaan in Nederland.*' Huizen met de gehele inboedel, kostbaarheden, geld en verzamelingen van de gearresteerden werden inbeslaggenomen. Vaak werden de goederen uit de inboedel verdeeld onder de slachtoffers van de oorlog. De huizen, kostbaarheden, geld en verzamelingen werden later onder beheer gesteld van het Nederlandse Beheersinstituut. Het vermogen van de gearresteerden kon na een berechting ook gedeeltelijk worden geconfisqueerd.[675]

Op veel plaatsen werden meisjes die verdacht werden van omgang met Duitse militairen publiekelijk kaalgeschoren. Soms gebeurde dat aan de hand van zorgvuldig opgestelde lijsten, maar vaak ook lukraak. Iedereen die gearresteerd werd heette 'politieke delinquent'. De aanhoudingen geschiedden op grond van reële verdenkingen, op de schijn van verdenking en op (anonieme) aangiftes. Niet alleen de mogelijke verdachte, maar soms ook zijn familie, werden opgepakt. Pas in de loop van de tijd werden kinderen in tehuizen opgevangen. Deze stonden aanvankelijk niet onder toezicht van de kinderbescherming, en er hebben zich, zeker in het begin, vele problemen voorgedaan.[676]

Naast arrestaties door het Militair Gezag, de Binnenlandse Strijdkrachten en de POD, arresteerden in de eerste maanden na de bevrijding ook de Canadian Field Security Service (de FSS), functionarissen van het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) en individuele burgers 'politieke delinquenten'.[677]
Het aantal arrestaties liep ook in Groningen al snel uit de hand. Het aantal duidelijk onschuldigen was zo groot, dat de Politieke Opsporingsdienst (POD) in Groningen op 20 april 1945 al de bevoegdheid kreeg om mensen in vrijheid te stellen. Vele onschuldigen, van wie was komen vast te staan dat hun inbewaringstelling uitsluitend berustte op een kennelijke vergissing, zijn vervolgens op vrije voeten gesteld.[678] Daarnaast zijn zwangere vrouwen, zieken en bejaarden naar huis gestuurd, met oplegging van huisarrest.[679] Ook de onderzoeken door de POD naar de gepleegde misdrijven verliepen in een chaos. Pas in de loop van de zomer van 1945 werden de problemen minder en werd het werk van de POD efficiënter.[680] Een lid van de POD vermeldde over de verhoren: *'Sommige zaken zijn niet opgelost.*

670 Archief MG, inv. nr. 1303: Brief van G.J. van Heuven Goedhart aan F.J.H. Snijders, 24 oktober 1944.
671 Groninger Archieven, toegangsnummer 2015, Archief van de gevangenis te Groningen, fungerende als interneringskamp voor politieke gedetineerden, 1945 1950 (1955), inv. nr. inv. nr. 37.
672 Archief CABR, inv. nr. 86, 139, 251, 71447, 71561 + 76424.
673 Brand de Boer en Jonkman 1990, p 50.
674 F. Westerman, *De graanrepubliek,* Olympus uitgeverij Amsterdam, 2010, p. 46.
675 Archief STPD, inv. nr. 1611, 1632, 1634: Verslagen der werkzaamheden van de STPD.
676 www.gahetna.nl/hetverhalenarchief /kinderen-van-foute-ouders/wiki/index.php/Historische-achtergrond.
677 deoorlog.nps.nl/page/mappen/780848/Kaalscheren+Moffenmeiden?afl=8&d=780845.
678 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 161.
679 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 161.
680 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 161.

Met andere verhoortechnieken die ons niet ter beschikking stonden en die wij ook niet wilden gebruiken waren deze wellicht opgelost.'[681]
Over het optreden door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten bij arrestaties is regelmatig geklaagd tijdens de rechtszittingen in de Kamer Groningen. Zo hadden leden van de BS een auto van een 'politiek delinquent' gevorderd en vervolgens verkocht. Het geld staken ze in eigen zak.[682]

6.3 Problemen bij bewaring en internering van personen gearresteerd in Groningen

Voor de grote stroom arrestanten in Groningen waren de bestaande gevangenisgebouwen absoluut niet toereikend. In allerijl moesten daarom gebouwen en terreinen gevorderd en ingericht worden als interneringskampen. In heel Nederland werden in elke plaats één of meerdere interneringskampen opgericht. Arrestanten werden opgesloten in elk gebouw, dat er groot genoeg voor leek. De gevangenneming begon voor velen in haastig gevorderde scholen, gymlokalen en cafés, gemeentehuizen, loodsen, bioscopen en schuren. In de stad Groningen werden pakhuizen en fabrieken als interneringskamp gebruikt en besloot het Militair Gezag om in het Stadspark een barakkenkamp te bouwen om arrestanten in op te vangen.

In veel gevallen werden meteen na de arrestatie van 'politieke delinquenten' hun huizen leeggehaald. Het leeghalen van de huizen gebeurde *officieel* in opdracht van het Militair Gezag. De opdracht was om huisraad van 'politieke delinquenten' ter beschikking te stellen van diegenen die terugkeerden uit de Arbeidsdienst, uit krijgsgevangenkampen en concentratiekampen. Er was een schrijnend gebrek aan huisraad voor deze mensen. Zij kwamen volkomen berooid in Nederland aan en moesten gehuisvest worden en voorzien van huisraad. Dit kregen ze uit huizen van de 'politieke delinquenten'. Daarnaast zijn er *onofficieel* door burgers spullen uit huizen van gearresteerden gehaald. In meerdere gevallen is aangifte gedaan van het verdwijnen van kostbaarheden, geld en huisraad. In alle gevallen was het antwoord: *'Deze spullen zijn niet meer traceerbaar, dat komt door de chaotische toestanden in april 1945.'*[683] Geld, kostbaarheden en effecten werden na de inbeslagname overgebracht het Bureau Roerende Goederen in Amsterdam. Bij dit Bureau bleek echter veel wanbeheer en malversaties voor te komen. Ook zijn spullen onderweg naar het Bureau Roerende Goederen 'verdwenen'. Het Nederlandse Beheers Instituut (NBI) weigerde aanvankelijk dit Bureau en zijn taak over te nemen, maar werd door de regering gedwongen dit toch te doen.[684] Daarnaast is in de 'wilde fase' vlak na de bevrijding veel gestolen door onbekenden.
Uit berichten in het *Nieuwsblad van het Noorde*n blijkt dat in vrijwel alle kampen in het noorden mishandelingen zijn voorgekomen. In een aantal gevallen waren deze mishandelingen ongericht en werden alle gedetineerden gedwongen lang op appèl te staan, rondjes over de appèlplaats te lopen of andere treiterijen te ondergaan. Daarnaast waren de mishandelingen en treiterijen soms ook duidelijk gericht op bepaalde (groepen van) 'politieke delinquenten'.[685] In vier kampen (Marum, Ezinge, Warfhuizen en Westerbork) vielen meerdere doden door de mishandelingen.[686] Er waren naast de 'gewone' kampen ook geheime kampen. Een van de personen berecht door de Kamer Groningen, H.W.M.R., zegt tijdens een verhoor dat hij in een huis in Amsterdam Oud-Zuid geïnterneerd is geweest. Daarnaast zou hij in een 'privékamp' van het Bureau Nationale Veiligheid opgesloten hebben gezeten.[687] Ondanks alle inspecties en de daaruit voortgevloeide rapporten en genomen maatregelen,

---

681 OVCG, inv nr. 185, Dezelfde persoon zei in 1988 over de totstandkoming van 'De Breede Weg'; het verslag van Harm Bouman. over zijn houding in de oorlog: *"De Breede Weg was een uitlaatklep van een fanatiek mens die het spoor bijster was."*

682 Rechtbank Groningen, Correspondentie serie A, 1945.

683 Handelingen, II, *zitting 1948-1949*, bijlagen 762-8, 9, Memorie van Toelichting en Memorie van Antwoord op het ontwerp van de wet Schadevergoeding Onterechte Detentie Politieke Delinquenten; Het 'kwijtraken' van geld en kostbaarheden van 'politieke delinquenten' was een enorm en onoplosbaar probleem. Nog in 1948, tijdens de behandeling van de wet schadevergoeding onterechte detentie van politieke delinquenten, verzoekt de minister van Justitie niet verder te spreken over het verloren raken van geld en kostbaarheden; Romijn 1989, p. 223, Niet voor niets '*hebben officieren-fiscaal en Tribunaalkamer s als bijzondere voorwaarde opgelegd dat de vrijgelatene formeel afstand deed van de ontvreemde goederen. In de ogen van de betrokkenen werd aldus diefstal gelegaliseerd* '.

684 Romijn 1989, p. 222.

685 Belinfante 1978, p. 202- 217; Ed van Thijn, *Het verhaal,* Meulenhoff, Amsterdam, 2000, p. 10.

686 www.dekrantvantoen.nl, *Leeuwarder Courant* van 10 mei 1946, 16 juli 1946; *Nieuwsblad van het Noorde*n, 12 januari 2008.

is in vele interneringskampen langdurig sprake geweest van onwaardige behandeling van gedetineerden. Op 21 november 1946 heeft de Tweede Kamer zeer uitvoerig gesproken over mishandelingen van de 'politieke delinquenten' en de bijzondere rechtspleging. Volgens het verslag werd: *'van vrijwel alle zijden (…) aangedrongen op het toelaten van kranten in de kampen. De Minister heeft toegezegd, dit te zullen bevorderen. Algemeen meende men, dat de berechting anders was verlopen, dan velen zich hadden voorgesteld en door de regering in Londen beloofd was. Nu was er een impasse gekomen, zodat de Minister op groote schaal voorwaardelijk in vrijheid gesteld had. Dit is eigenlijk onjuist. Er moet recht gedaan worden. Toch was men er nog niet geheel gerust op, dat nu werkelijk niemand meer in een kamp zit, waarvan geen dossier aanwezig is. Wanneer minder personen gearresteerd zouden zijn, en de zware gevallen snel en streng berecht waren, zou het beter gegaan zijn. De Minister blijkt geen voorstander te zijn van amnestie. Op grond van goed gedrag kan men echter eerder uit de kampen ontslagen worden. Valse aangiften zijn reeds strafbaar, maar de opzet is moeilijk te bewijzen*.'[688]

Aan de oproep van J.M. van Bemmelen in augustus 1945, om onschuldigen en zieken uit kampen vrij te laten, is nauwelijks gehoor gegeven.[689] Commandanten van interneringskampen, zoals de commandant van Westerbork, hebben maar in enkele gevallen mensen uit internering vrijgelaten, die zij vervolgens soms huisarrest oplegden.[690]

---

687 Archief CABR, inv. nr. 392.

688 Handelingen I + II, *Zitting 1945-1946*, Kamerstuk 212: Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan interneringskampen voor politieke delinquenten.

689 PEC, Deel 5c, p. 878-879.

690 Archief CABR, inv. nr. 71611, 75111.

HOOFDSTUK 7 DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN DOOR DE KAMER GRONINGEN

7.1 'Politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden

7.1.1 Inleiding

Hoewel in Groningen ruim 18.000 personen gearresteerd zijn, zijn er maar 595 berecht door de Kamer Groningen. Bovendien waren lang niet alle berechte 'politieke delinquenten' die door de Kamer Groningen berecht zijn, in Groningen gearresteerd. 162 personen werden buiten de provincie of zelfs buiten Nederland gearresteerd. Alle ´politieke delinquenten´ berecht door de Kamer Groningen die werden gearresteerd en geïnterneerd, waren vastgezet op grond van een reëel vermoeden van schuld, zoals opgenomen in artikel 27 lid 1 Wetboek van Strafvordering. Zij waren te verdelen in drie groepen:

1. Functionarissen van het Scholtenhuis en hun handlangers;
2. Verzetsmensen, berecht voor oorlogsgerelateerde misdaden gepleegd in de oorlog;
3. Overige verdachten.

1. Functionarissen van het Scholtenhuis en hun handlangers

Alle daden van de beruchte en berechte medewerkers van het Scholtenhuis zijn uitgebreid in boekvorm beschreven.[691] De berechting van de medewerkers van het Scholtenhuis was zeer gecompliceerd, vooral omdat vele slachtoffers de martelingen in het Scholtenhuis niet hadden overleefd. Degenen die de mishandelingen wel overleefd hadden, waren vervolgens afgevoerd naar concentratiekampen in Nederland, Duitsland en Polen. De overlevenden konden na de oorlog vaak niet zeggen door wie ze gemarteld waren. De Scholtenhuis-medewerkers hadden hun daden meestal gepleegd zonder dat er getuigen bij waren. Ook waren er nauwelijks getuigen van de executies en de moorden in leven gebleven.

Nog tijdens de oorlog, in januari 1945, hadden alle Scholtenhuis-medewerkers afgesproken niet tegen elkaar te zullen getuigen.[692] Op Schiermonnikoog, waar in april 1945 een groot aantal van hen naartoe gevlucht was, werd uitgebreid besproken welke getuigenissen ze zouden afleggen. Afgesproken werd dat, indien mogelijk, daden zouden worden toegewezen aan overleden Scholtenhuis-medewerkers. Vele daden werden in verhoren dan ook toegewezen aan Anne Jannes Elsinga, Arthur Thomsen, Jannes Luitje Keijer en Ernst Knorr. Die waren immers alle vier al dood. Toch hebben drie Scholtenhuis-medewerkers zich niet aan de geheimhoudingsafspraken van Schiermonnikoog gehouden. De SD'er J.A. V. tekende een uitgebreid schema van de organisatie van het Scholtenhuis.[693] Daarnaast had de SD'er Harm Bouman al op Schiermonnikoog een brief geschreven met de mededeling dat hij wilde getuigen over alle daden op het Scholtenhuis. Na zijn arrestatie en internering is hij, volgens eigen zeggen, in 1945 meer dan 150 keer verhoord.[694] Tot slot wilde ook Robert Wilhelm Lehnhoff, kriminal-Sekretär op het Scholtenhuis en leider en deelnemer aan vele martelingen op het Scholtenhuis, een uitgebreide getuigenis afleggen, in de hoop zo aan de doodstraf te ontkomen.[695] De informatie van deze drie verdachten (met de nodige voorbehouden over hun eigen aandeel in de misdrijven) heeft gewerkt als breekijzer bij de verhoren van de anderen. Zo konden uiteindelijk toch veel misdrijven aan individuele verdachten worden gerelateerd.

De tenlasteleggingen voor de Scholtenhuis-verdachten omvatten: brandstichting, doodslag, moord, mishandeling en zware mishandeling, executies zonder voorafgaand proces, marteling, diefstal, vastzetten van gijzelaars, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid.[696] Volgens een

---

691 P. de Both, *Het Scholtenhuis 1940-1945,* In Boekvorm Uitgevers, 2008; Brinks, 2009, Brinks, 2013.

692 J. Schoemaker, Inventaris van het bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen, (1924) 1940-1990 (1993), inv. nr. 457.

693 Archief CABR, inv. nr. 73954.

694 Archief CABR, inv. nr. 73954 + 75542.

695 OVCG, inv nr. 185, Harm Bouman, *De Breede weg*, typoscript, (1948).

696 Alle daden van de berechte en beruchte medewerkers van het Scholtenhuis zijn uitgebreid opgenomen in: Brinks, 2009; Brinks, 2013;

getuigenis van Harm Bouman was het *systeem* van de SD fout. De SD'ers waren volgens hem niet veel slechter dan doorsnee burgers. Volgens advocaat-fiscaal jhr. A.H.S. van der Wijck was Harm Bouman echter *'op jacht naar avontuur*' en had hij '*een rijke fantasie*' en *'geen nationaliteitsbesef'. 'Wilde alleen maar vechten en schieten. Heeft na de oorlog steeds als getuige meegewerkt zonder zichzelf te sparen.'*[697] Veel (46) Scholtenhuis-medewerkers zijn door de Kamer Groningen berecht. Daarnaast zijn twaalf zaken van 'politieke delinquenten' uit het Scholtenhuis verwezen naar andere Bijzondere Gerechtshoven en daar berecht.

2. *Oud-verzetsmensen die berecht zijn voor misdaden gepleegd in de oorlog*

Ook verzetsmensen hebben tijdens de oorlog oorlogsgerelateerde misdaden begaan. Berechting van verzetsmensen via de bijzondere rechtspleging voor oorlogsgerelateerde misdrijven begaan tijdens de oorlog stuitte op zware protesten en onbegrip van verzetsmensen en van Nederlandse burgers. Op 21 juni 1946 ontving de Kamer Groningen een brief van de procureur-fiscaal in het ressort Leeuwarden, L.W.E.M. Lasonder. Die schreef dat er *'eenduidig gehandeld moet worden bij de berechting van personen die in verband met illegaal werk in de oorlog de strafwet overtreden hebben. Het is mogelijk dat dergelijke zaken geseponeerd moeten worden, maar in sommige zaken zou mogelijk een zware straf gerechtvaardigd kunnen zijn. Ik verzoek u om de politieverbalen in deze zaken aan hem op te sturen alvorens een gerechtelijke actie te ondernemen en daarbij in een brief te melden welke gedragslijn u in deze zaken wil volgen.'*[698]

Toch zijn in de Kamer Groningen tien illegale werkers berecht die misdrijven gepleegd zouden hebben in de oorlog, zonder dat hierover bericht is gestuurd aan de procureur-fiscaal en zonder overleg tussen de Groningse advocaten-fiscaal en de procureur-fiscaal.[699] Een overzicht van deze zaken en de opgelegde straffen is opgenomen in rubriek 7.5.2.3.

3. *Overige verdachten*

Deze groep van 539 personen was bepaald niet homogeen, noch in daden, noch in achtergronden, noch in motieven voor hun daden. Sommigen hingen nationaalsocialistische ideeën aan. Dat was voor hen (deels) een reden om hun misdrijven te plegen. Anderen, en dat was een ruime meerderheid, hadden andere motieven. Jacht naar avontuur, ruzie met ouders, invloed van anderen, eigenbelang, eigen gewin, domheid en verliefdheid lagen aan de basis van hun misdrijven.

7.1.2 Arrestaties

In totaal werd tussen 11 april en 2 juni 1945 ruim driekwart van de 'politieke delinquenten' aangehouden, die later berecht zijn door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden.

Arrestaties van personen berecht door de Kamer Groningen, uitgesplitst naar datum van arrestatie

1945		
	april	292
	mei	199
	juni	26
	juli	14
	augustus	12
	september	9
	oktober	9
	november	8
	december	3
1946		25
1947		4
1949		1

P. de Both**,** *Het Scholtenhuis 1940-1945*, In Boekvorm Uitgevers Assen, 2008.

697 OVCG, inv. nr. 185, p. 20-21.

698 Rechtbank Groningen, Correspondentie serie B 1946 nr. 4646.

699 Archief CABR, inv. nr.71727, 75619 + 10506, 71601, 71269, 71466, 119, 71612, 71394.

1951	1
Niet gearresteerd	2
Door de Duitse bezetter gearresteerd tijden de oorlog	6
Voortvluchtig	6
Vermist	1
Onbekend	16

De zaak J.V.[700]

Bijzonder was de arrestatie van J.V. Hij was meteen na de bevrijding in dienst gegaan als kok in hotel Pays-Bas in Utrecht. Daar heeft hij tot september 1945 gekookt voor de Canadese militairen. Bij hun vertrek hadden de Canadese militairen hem nog een gunstige aanbevelingsbrief gegeven. Na hun vertrek bleef hij in het hotel werken als kok, tot hij op 16 februari 1946 werd gearresteerd.

Alle 595 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen waren gearresteerd en geïnterneerd met een gerede verdenking van schuld.[701] Dit in tegenstelling tot vele gearresteerde Groningers. Lang niet alle 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen werden in Groningen gearresteerd. Ook werden ze niet alleen door de Politieke Opsporingsdienst en de Binnenlandse Strijdkrachten gearresteerd. Nederland had na de bevrijding geen macht over personen die in Duitse krijgs- of staatsdienst geweest waren of Nederlandse verdachten die belangrijke leidinggevende functies vervuld hadden in de oorlog. Het recht tot arrestatie, internering en verhoor werd in Groningen namens de geallieerden uitsluitend uitgeoefend door de Canadian Field Security Service (FSS).[702] De FSS in Nederland en de Amerikaanse, Russische en de Britse bezettingsautoriteit in Duitsland hebben meteen na de Bevrijding 'politieke delinquenten' gearresteerd, die later berecht zijn door de Kamer Groningen.

Arrestaties uitgesplitst naar plaats van arrestatie

In Nederland gearresteerd		512
Door geallieerden	42	
Door Nederlanders	470	
In Duitsland gearresteerd door geallieerden		50
In België gearresteerd door geallieerden		2
In Zweden gearresteerd		1
Door de Duitse bezetter tijdens de oorlog gearresteerd in Nederland of Duitsland		6
Voortvluchtig		6
Niet gearresteerd wegens huiselijke omstandigheden		2
Vermist		1
Onbekend		16

Pas in de zomer van 1945 konden de geïnterneerden door het Militair Gezag in Groningen uit de tientallen grote en kleine interneringsplaatsen samengebracht worden in een twintigtal interneringskampen. Uit de getuigenissen van 'politieke delinquenten' en toeschouwers bij de arrestaties in Groningen blijkt duidelijk, dat er bij arrestatie soms (zwaar) mishandeld is. Soms was dit zelfs van invloed op de hoogte van de op te leggen straf door de Kamer Groningen.

De zaak R.v.d.B.[703]

V.d.B. was door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten zwaar mishandeld en daardoor ernstig gewond geraakt. Medische hulp werd hem geweigerd, zodat hij door de gevolgen van de mishandeling levenslang invalide geworden is. Hoewel de eis tegen hem vijftien jaar was, werd het vonnis in eerste

---

700 Archief CABR, inv. nr. 607.

701 Voor zover de arrestatiedatum van de gearresteerden bekend is. Van velen is deze datum echter niet vast te stellen op grond van informatie in de dossiers.

702 Op grond van de *Overeenkomst tusschen de Vereenigde Staten van Amerika en het Koninkrijk der Nederlanden betreffende burgerlijk bestuur en rechtsmacht op Nederlandsch grondgebied bevrijd door een Geallieerde expeditiemacht*; Londen, 16 mei 1944 (Vol. 132 UNTS 1952, No. 440).

703 Archief CABR, Inv. nr. 86, 139, 409.

aanleg, rekening houdend met zijn verwondingen en invaliditeit dertien jaar. In cassatie werd de straf verlaagd tot acht jaar, met opnieuw als motief zijn invaliditeit. De weigering om medische hulp toe te staan na de mishandeling heeft hierbij zwaar meegeteld.

De zaak E.V.[704]

Op verzoek van de POD Rotterdam doet jhr. A.H.S. van der Wijck een onderzoek naar de dood van een 'politieke delinquente' op 10 mei 1945 in Zuidbroek. Uit de stukken blijkt dat de arts die haar had moeten behandelen niet gekomen is, ook niet nadat drie keer om zijn hulp gevraagd is. Volgens eigen zeggen van de arts had hij niet kunnen komen, omdat hij zelf plotseling in het ziekenhuis in Groningen moest worden opgenomen. Jhr. A.H.S. van der Wijck concludeert op grond van de verkregen informatie dat er geen sprake geweest is van strafbare nalatigheid en schrijft dit ook aan de POD Rotterdam.

Het grootste aantal ´politieke delinquenten´ werd in de eerste maanden na de bevrijding, voor een belangrijk gedeelte al in april 1945, gearresteerd. Zeven personen werden gearresteerd toen ze illegaal de grens vanuit Duitsland naar Nederland wilden oversteken. Zij waren naar Duitsland gevlucht, maar wilden hun familie in Nederland bezoeken.[705] Daarnaast werden de Scholtenhuis-vluchtelingen gearresteerd op 31 mei 1945 na hun vergeefse vlucht naar Schiermonnikoog.[706]

Arrestaties in Nederland uitgesplitst naar plaats arrestatie

Groningen (inclusief Schiermonnikoog)	433
Zuid-Limburg	21
Zuid-Holland	14
Utrecht	11
Gelderland	11
Noord-Holland	8
Drenthe	9
Friesland	6

Niet voor alle personen berecht door de Kamer Groningen was de arrestatiedatum ook de dag waarop hun bewaring begon. Verdachten gearresteerd in Duitsland en in Nederland werden vaak gearresteerd als krijgsgevangene. De krijgsgevangenschap telde echter niet mee bij de berekening van de bewaring. Diegenen die in Duitsland als krijgsgevangene gearresteerd werden, werden vaak via een enorme omweg naar Nederland uitgeleverd en pas daar in bewaring gesteld als 'politiek delinquent'.[707] Voor 45 personen was de arrestatiedatum niet de datum van inbewaringstelling.

> Een voorbeeld van een 'politiek delinquent' waarbij er een verschil was tussen arrestatiedatum en bewaringsdatum, was A.S. Hij werd op 17 april 1945 gearresteerd door de Binnenlandse Strijdkrachten, overgegeven aan geallieerden, gearresteerd als krijgsgevangene en overgebracht naar Engeland. Hij werd vervolgens op 16 november 1945 weer naar Nederland overgebracht en pas op die datum gearresteerd als 'politiek delinquent' en in bewaring genomen.[708]

Het verschil tussen de data van arrestatie en bewaring varieerde van 1 maand tot 13 maanden. De 'preventie' (de tijd voor de rechtszitting die een 'politieke delinquent' in bewaring zat) begon pas op het ogenblik dat ze in Nederlandse bewaring genomen werden. De tijd die ze elders als krijgsgevangene of anderszins in gevangenschap hadden doorgebracht, telde voor de Nederlandse bewaring officieel niet mee.[709]

---

704 Rechtbank Groningen, correspondentie serie A, 1945, no. 7784.

705 Archief CABR, inv. nr. 71547, 75619, 71684, 71608, 71585, 71547, 71351.

706 Archief CABR, inv. nr. 75668, 75133, 75133, 76079, 71546, 00579, 580, 595, 700, 207, 251, 309, 446, 71390, 652, 71459, 74585, 353, 71731, 73954, 75366, 71543, 71447, 71719, 71695, 333, 335, 73954, 75525+87558, 71550, 114, 75380, 71725, 76493, 74851, 71520, 71378, 75366, 402+71739, 102.

707 Archief DGBR, inv. nr. 463, Stukken betreffende de behandeling van verzoeken tot het opvragen van delinquenten in de Amerikaanse zone van Duitsland, 1947. inv. nr. 470 Stukken betreffende het begeleiden van gevangenen vanuit de Franse zone van Duitsland naar Nederland, 1947-1948., inv. nr. 713, Duitse bezetting, naar Nederland overgebracht en daar gevangengezet, 1946-1948, inv. nr. 781 Lijsten van Duitse oorlogsmisdadigers en 'politieke delinquenten' die vanuit Duitsland naar Nederland zijn overgebracht (de zgn. aanvoerlijsten,1948-1950.

708 Archief CABR, inv. nr. 71555 + 76928.

Verschil tussen arrestatie en bewaring

1 maand verschil	7
2 maanden verschil	3
3 maanden verschil	7
4 maanden verschil	4
5 maanden verschil	6
6 maanden verschil	4
7 maanden verschil	8
8 maanden verschil	1
9 maanden verschil	1
12 maanden verschil	1
13 maanden verschil	1
onbekend	2

Zoals hierboven al aangegeven bij de *arrestaties uitgesplitst naar plaats en datum van arrestatie,* bevonden zes personen zich al voor de bevrijding in een gevangenis in Nederland of Duitsland. Zij waren door de Duitse bezetter gearresteerd wegens desertie of diefstal. Meteen na de bevrijding werden zij in de gevangenis gearresteerd als 'politiek delinquent' en geïnterneerd.[710]

De zaak G.t.B.[711]

G.t.B. werd in maart 1944 gearresteerd door de Duitse bezetter en als militair deserteur overgebracht naar kamp Matskow bij Dantzig. Na vijf maanden werd hij vrijgelaten en dook hij als arbeidskracht onder in Berlijn. Daar werd hij in september 1944 weer gearresteerd. Tot eind november 1944 bleef hij in gevangenschap van de Gestapo in Berlijn. Vervolgens werd hij getransporteerd naar kamp Matskow. Bij de ontruiming van dit kamp in januari 1945, vanwege de nadering van de Russische geallieerden, werd hij op transport gesteld naar Buchenwald. Bij de bevrijding van Buchenwald werd hij gearresteerd als krijgsgevangene en overgebracht naar kamp Fernbach. Van daaruit werd hij naar Nederland getransporteerd en als 'politiek delinquent' in bewaring gesteld. In de sententie geeft de Kamer Groningen aan dat ze bij de strafmaat – G.t.B. was vrijwillig in buitenlandse vijandelijke krijgsdienst getreden – rekening gehouden heeft met arrestaties en interneringen in Duitsland en het advies van de POD. Na een eis van twaalf jaar legt de Kamer Groningen hem een straf op van vier jaar.

In totaal werden veertien verdachten bij verstek veroordeeld.[712] Hiervan waren elf personen in Nederland gearresteerd en daarna gevlucht, twee verdachten waren vóór hun arrestatie gevlucht naar Duitsland en werden door de Duitse regering niet naar Nederland uitgeleverd omdat ze volgens het Führererlass uit 1943 de Duitse nationaliteit gekregen hadden en hen geen oorlogsmisdrijven ten laste gelegd waren.[713] Zij werden door de Kamer Groningen bij verstek veroordeeld. Tot slot werd één persoon eerst bij verstek veroordeeld en vervolgens alsnog door Zweden uitgeleverd.[714]
Niet alle 'politieke delinquenten' werden geïnterneerd. Twee personen werden helemaal niet geïnterneerd *'wegens gezondheid en huiselijke omstandigheden'*, aan zeven personen werd na een

---

709 Arrestatie als krijgsgevangene of door de Geallieerden gold niet als bewaring in de zin van de bijzondere rechtspleging. Dit betekende dat in 45 zaken de 'politieke delinquenten' al voordat ze officieel in bewaring gesteld waren als 'politiek delinquent' enige tijd, variërend van 1 maand tot 13 maanden in gevangenschap hadden doorgebracht. Deze tijd telde niet mee als preventief (vorm van voorarrest). De Kamer Groningen hield hiermee echter rekening bij het bepalen van de strafmaat.

710 Archief CABR, inv. nr. 71400, 71415, 71444, 71481, 71505, 71658.

711 Archief CABR, inv. nr. 71505.

712 Na arrestatie gevlucht en bij verstek veroordeeld: Archief CABR, inv. nr. 71529, 71399 + 71448, 71433, 76739, 71449, 71447, 71695, 71425, 71428, 71424, 71437 + 12800; gevlucht voor de Bevrijding, niet uitgeleverd en bij verstek veroordeeld: Archief CABR, inv. nr. 71652, 71739; bij verstek veroordeeld en daarna uitgeleverd door Zweden.

713 Führererlass: Hitler 's Erlass van 19 mei 1943 betreffende de verlening van het Duitse staatsburgerschap. Besluit van Adolf Hitler waarbij buitenlanders in dienst van het Duitse leger automatisch de Duitse nationaliteit kregen.

714 Archief CABR, inv. nr. 71739 Siert Bruins, inv. nr. 71433 Hermanus Wubbe Ates, inv. nr. 71695 Jan Hendrik Willem Bettink, inv. nr. 76739 Jan Kuil, inv. nr. 71449 Joachim Kath, inv. nr. 71424 Adam Koppa, inv. nr. 71380 Otto Frederik Peter Hendrik de Waard, inv. nr. 12 Leonardus Lucas Omlo, inv. nr. 71679 Klaas Visser, inv. nr. 71437 + 12800 Harmanus Hendrikus Scheve, inv. nr. 71428 Arend Bouwman, inv. nr. 71447 Jan Visscher, inv. nr. 71425 Wilhelm Herman Lunter, inv. nr. 71399 + 71448 Klaas Hendrik Brontsema, inv. nr. 71407 Jacob Larkens, inv. nr. 71652 Jacobus Willem Munnikhuizen, inv.nr. 71592 Gesina Hillechina Hulsebos.

korte internering huisarrest opgelegd wegens ouderdom, zwangerschap of ziekte en drie personen werden na arrestatie onder voorwaarden vrijgelaten.[715]

7.1.3 Vlucht en arrestatie van Scholtenhuis-vluchtelingen

De vlucht

Nog voordat de stad Groningen in april 1945 belegerd werd door de geallieerden, trof in de stad een aantal SS'ers en SD'ers van het Scholtenhuis voorbereidingen voor een vlucht naar Duitsland. Eind maart 1945 formeerde de garnizoenscommandant van de stad Groningen, generaal-majoor Karl Böttger, deze SS'ers en SD'ers van het Scholtenhuis tot een nieuwe militaire eenheid. Hierbij sloot zich een aantal zogenaamde V-männer aan, Nederlandse spionnen voor de Duitse bezetter, evenals gevluchte SD'ers uit Den Haag, Den Bosch, Enschede, Zwolle en Tilburg. Deze militaire eenheid kreeg de naam 'SS Ausbildungskommando Könitz', in totaal 122 man sterk. Ook voegden zich twaalf vrouwen bij hen.[716]

Ze vertrekken op 15 april 1944 nog tijdens de gevechten rond de stad Groningen. Niet iedereen past in de auto's, daarom gaan sommigen met de fiets achter de stoet aan.[717] De directe weg naar Duitsland is door de Canadese en Poolse geallieerde troepen dan echter al afgesloten. De groep besluit naar Schiermonnikoog te gaan, om van daaruit te proberen met boten naar het Duitse eiland Borkum te komen. De stoet gaat daarom op weg naar Zoutkamp, in het noorden van de provincie Groningen. Laagvliegende geallieerde vliegtuigen en angst voor beschietingen houden de groep op.[718] Toch bereiken ze Zoutkamp en daar annexeren ze vier boten. Het laden van alle spullen en personen in de boten neemt behoorlijk wat tijd in beslag. De groep heeft namelijk veel (geroofde) luxeartikelen, eten en drinken meegenomen om zichzelf enkele weken te kunnen onderhouden. Als laatste wordt de luxeauto (de zesde auto uit Groningen) in de boot geladen. Deze auto is dan al overgeschilderd met een rood kruis op het dak, om hem op een Rode Kruisauto te laten lijken. Tijdens de overtocht van Zoutkamp naar Schiermonnikoog worden ze, volgens Oomke Bouman door 'terroristen'[719] beschoten. Hierbij vallen enkele gewonden. Zondag 15 april 1945 om twee uur komen de boten aan op Schiermonnikoog.[720]

De ontvangst op het eiland door de commandant van de Duitse troepen Thomas Wittko is verre van hartelijk. De reputatie van moord en marteling is de groep vooruitgesneld. In het hele noorden van het land was het Scholtenhuis de personificatie van het Duitse kwaad. Thomas Wittko voelt er eigenlijk heel weinig voor deze vluchtelingen op het eiland toe te laten. Ze doen hun reputatie meteen eer aan en gaan in het dorp patrouilleren, vragen om persoonskaarten, bedreigen en mishandelen inwoners. T. Wittko, besluit na overleg met J. Weber, waarnemend burgemeester van het eiland, om de vluchtelingen een halt toe te roepen. Hij geeft de mannen (en de vrouwen) opdracht zich te vestigen in de boerderijen van Kooi, Visser en van Holwerda, ver buiten het dorp. Tegelijkertijd heeft hij opdracht gegeven om het grote Duitse kanon, dat op het eiland staat, om te draaien. Daardoor is het kanon niet meer op zee gericht, om een geallieerde invasie tegen te houden, maar op de boerderijen waar de Scholtenhuis-vluchtelingen zich bevinden. Hij beveelt de mannen om zich uitsluitend in en rond deze boerderijen op te houden en niet meer in het dorp te komen. Als ze aan deze eis niet voldoen, zal hij met het kanon de drie boerderijen in as leggen. De Scholtenhuis-vluchtelingen besluiten toe te geven aan zijn eis en trekken zich terug in de boerderijen. De volgende dag, op 16 april 1945, sturen ze vier boten het water op om de 'terroristen' die de boten eerder beschoten, '*uit te roeie*n'. De boten

---

715 Niet geïnterneerd: Archief CABR, inv. nr. 74686; gearresteerd maar vervolgens huisarrest gekregen: Archief CABR, inv. nr. 71595+74888, 75350, 71630, 71537, 71671, 71357, 71648; onder voorwaarden vrijgelaten na arrestatie: Archief CABR, inv. nr. 71638, 71727, 71611.

716 OVCG, inv. nr. 191, 192.

717 Brinks 2009, p. 80.

718 Archief CABR, inv. nr. 75380.

719 De term 'terroristen' werd in kringen van het Scholtenhuis gebruikt voor verzetsmensen.

720 Archief CABR, inv. nr. 75380.

worden op hun beurt beschoten door geallieerde pantservoertuigen vanaf het Groninger vasteland. Resultaat van deze actie, volgens Oomke Bouman: acht gewonden.[721]

De dagen duren lang op het eiland. Ze gaan voorbij met patrouilleren, praten en bang zijn. De vlucht naar Borkum kan niet doorgaan, aangezien het eiland niet meer vanuit Schiermonnikoog bereikt kan worden. Er heerst grote animositeit tussen de Duitsers en de Nederlanders in de groep. Volgens het dagboek van Bouman *'zien de Duitsers groen van angst en doen ze niets anders als drinken, terwijl de Nederlanders het vuile werk mogen opknappen*'. Op 30 april 1945 schrijft Bouman: *'… misschien komt alles nog goed. Ik vertrouw zoo op onze Führer …'*. Als op 2 mei de dood van de Führer gemeld wordt, heerst er grote verslagenheid. Bouman huilt en schrijft in zijn dagboek:

> *'Het is een bitter idee zoo dicht van de zege te moeten stranden. Waarvoor zijn nu alle Kameraden gevallen, waarom heb ik dag en nacht gewerkt om vooruit te komen? Alleen voor onzen Führer en die is nu dood. Arm Duitsland en arme menschen, die toch alleen maar voor hun idee hebben gestreden*.'[722]

Op 5 mei om 18 uur worden alle mannen opgeroepen om aan te treden. Ze moeten de eed van trouw op admiraal Karl Dönitz afleggen. Oomke Bouman en vijf andere Nederlanders weigeren dit. Bouman schrijft: *'Ik heb altijd medegedaan, maar alleen om de Führer, niet om iets anders.*' De zes mannen krijgen tot de volgende dag 11 uur bedenktijd. Ze worden onder druk gezet met het dreigement dat ze, als ze de eed niet afleggen, zullen worden ontwapend. Met drie andere Kameraden wil Bouman die nacht daarom een vluchtpoging wagen. Deze mislukt echter omdat de boot lek is en het weer te slecht. Maar de volgende dag is de capitulatie een feit en de weigeraars hoeven geen eed van trouw op K. Dönitz meer af te leggen.

Arrestatie

Aan de andere kant van het water, in Zoutkamp, wachten intussen de Canadezen. Ze wachten al vanaf eind april 1945 op overgave door de Scholtenhuis-vluchtelingen. Ze zijn niet bezorgd over de normale Duitse troepen op Schiermonnikoog, maar ze weigeren om over te steken naar Schiermonnikoog om de groep Scholtenhuis-vluchtelingen te arresteren. Gelet op de reputatie van de Scholtenhuis-vluchtelingen en het militair materiaal dat ze bij zich hebben, zal een actie, volgens de Canadese militairen, vrijwel zeker ontaarden in een bloedbad. Uiteindelijk besluiten de Canadezen op 25 mei 1945 de verzetsman Herman Kloppenburg in een Canadees uniform naar de Scholtenhuis-vluchtelingen te sturen. Hij moet proberen de vluchtelingen over te halen om zich over te geven. Herman Kloppenburg 's vermomming heeft succes. In zijn dagboek beschrijft Bouman hem als Canadees. Afgesproken wordt dat de Scholtenhuis-vluchtelingen zich op 31 mei 1945 als krijgsgevangenen zullen overgeven aan de Canadezen in Zoutkamp. Ze mogen hun handvuurwapens en hun militaire uniformen behouden. O. Bouman, die zich verstopt heeft in de duinen, beschrijft hoe om 15.00 uur op 31 mei 1945 vrijwel alle Scholtenhuis-vluchtelingen afmarcheren naar de boten voor de overtocht naar Zoutkamp.[723]

Voor de tocht vanaf Zoutkamp naar Groningen is inmiddels een heel draaiboek opgesteld door verzetsman Reinder Paul Houwen. De angst is groot dat, als de vluchtelingen ontdekken dat de reis niet naar de Duitse grens voert, ze alsnog zullen proberen zich schietend een weg naar de grens te banen. In Zoutkamp worden ze opgewacht een groot aantal militairen en burgers. Daarbij staan ook J.C. Louët Feisser en jhr. A.H.S. van der Wijck, officieren van justitie van de rechtbank Groningen. Vanuit Zoutkamp gaat het transport echter niet naar Duitsland, zoals de Scholtenhuis-vluchtelingen dachten. Het transport gaat direct naar de gevangenis in Groningen. Alle kruispunten op de route Zoutkamp-Groningen zijn afgezet door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten, om niet te hoeven stoppen voor ander verkeer. Zodra de auto's de binnenplaats van de gevangenis in Groningen zijn opgedraaid, gaan de gevangenisdeuren achter de auto's dicht.[724] Om uitbraakpogingen te voorkomen,

---

721 Archief CABR, inv. nr. 75380.

722 Archief CABR, inv. nr. 75380: hierdoor wordt duidelijk dat Oomke Bouman geen enkele gedachte weidt of idee heeft over was hij en zijn 'Scholtenhuis-collega's hebben aangericht. Zijn 'werk' was mishandelen, arresteren en bedreigen van mensen.

723 Archief CABR, inv. nr. 75380; OVCG, inv. nr. 595.

724 Het verhaal van D.C.C. Schoonoord in zijn boek *Het 'circus' Kruls over het Militair Gezag*, op p. 443 en 444 bevat en aantal onduidelijkheden en fouten over de gevangenneming van de Scholtenhuis vluchtelingen. Kloppenberg gaat al op 25 mei 1945, verkleed in een Canadees uniform naar de Scholtenhuis vluchtelingen toe en beweegt ze om zich naar de vaste wal te laten vervoeren. De

worden ze omringd door bewapende BS'ers. Arthur Thomsen probeert nog op de binnenplaats met een klein pistool zelfmoord te plegen, maar dit wordt verijdeld.[725]
J. van Zaaijen, hoofd van de secties binnenlands bestuur en juridische zaken van het Militair Gezag in Groningen, deelt hun vervolgens mee dat ze gevangen genomen zijn. Niet als krijgsgevangenen, maar op verdenking van het plegen van vele misdaden. In een *'massa-aanhouding en inbewaringstelling proces-verbaal*' worden de vluchtelingen aangehouden en vervolgens gevangen gezet.[726] Hun poging te ontkomen aan de Nederlandse justitie is hiermee mislukt. Van deze groep vluchtelingen is vrijwel iedereen veroordeeld. Velen tot zeer hoge straffen.

7.1.4 Internering en bewaring

In heel Nederland waren in elke plaats meteen na de bevrijding één of meerdere provisorische interneringskampen opgezet. Ook voor de 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen geschiedde de eerste internering vaak in scholen, fabrieken, cafés, gemeentehuizen, loodsen, pakhuizen, fabrieken, bioscopen en schuren. Het Militair Gezag besloot daarnaast om in het Stadspark in Groningen een barakkenkamp te bouwen om arrestanten in op te vangen.[727] De zwaarste 'politieke delinquenten' werden echter meteen geïnterneerd in de strafgevangenis in Groningen. Er bleken naast de 'gewone' kampen ook geheime kampen te zijn opgericht na de oorlog.[728]
De arrestanten berecht door de Kamer Groningen hadden bij hun arrestatie hun geld en kostbaarheden die ze bij zich hadden moeten afgeven. Vrijwel al het geld en de kostbaarheden waren echter binnen korte tijd verdwenen.[729] Hoewel in sommige dossiers aantekeningen te vinden zijn dat de kostbaarheden in de brandkluis zijn opgeborgen en waardepapieren bij de Incassobank in bewaring zijn gegeven. Later blijkt echter alles uit de bank en uit de kluis verdwenen te zijn. In één dossier zit informatie over de inbeslagneming van sieraden van de vrouw van de SD'er Gerrit Reinier Mozer. Deze sieraden zijn in een kluis op het politiebureau van Groningen gelegd en daarna verdwenen.[730]
Sommigen zeiden al snel dat leden van de POD hier de hand in hebben gehad. Maar anderen beschuldigden de 'nieuwe' na de oorlog tot de Binnenlandse Strijdkrachten toegetreden mensen.[731]

Enkele voorbeelden van problemen rond de internering zijn:

1. Uit brieven aan de Kamer Groningen blijkt dat in meerdere gevallen aangifte is gedaan van de verdwijning van kostbaarheden, geld en huisraad. Niets is traceerbaar, volgens de politie, die aangeeft dat het kwijtraken van deze spullen terug te voeren is op de chaotische toestanden in april 1945. Ook blijkt dat soms kostbaarheden verdwenen zijn tijdens transporten van het ene naar het andere bureau. Volgens andere brieven hebben bewakers van een kamp en leden van de Binnenlandse Strijdkrachten geld en sieraden verduisterd. Het Openbaar Ministerie in Arnhem heeft aangegeven deze personen te willen vervolgen voor verduistering.[732]
2. Geïnterneerde J.W.C.K. in kamp Nuis klaagt bij de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden over het feit dat hij zelf geen aangifte mocht doen van de geboorte van zijn kind aangezien er te weinig bewakers waren. Hierdoor kon niemand hem begeleiden naar het gemeentehuis.[733]

---

bevolking van Schiermonnikoog was bang voor hen, en gezien hun eerdere daden, terecht. Maar met de 'gewone' Duitse bezetting van 600 man, hadden zij geen enkel probleem.

725 OVCG, inv. nr. 840.

726 Groninger Archieven, toegangsnummer 2015, Archief van de gevangenis te Groningen, fungerende als interneringskamp voor politieke gedetineerden, 1945 1950 (1955), Inv. nr. 23: Massa-arrestatie 31 mei t/m 2 juni. Onder deze arrestanten bevond zich ook aan aantal volkomen onschuldige personen. Eén persoon weet niet waarvoor hij gearresteerd is, en een ander denkt dat persoonlijke animositeit de reden is.

727 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 138-142; Archief CABR, inv. nr. 78734-78735: Cartotheekkaarten van gedetineerden strafgevangenis Groningen.

728 Zie bijlage 7 voor een overzicht van alle interneringskampen, waar politieke delinquenten, berecht door de Kamer Groningen volgens informatie in de sententiedossiers verbleven hebben.

729 Archief MG, inv. nr. 4339, Stukken betreffende de behandeling van verzoeken tot het opsporen van vermiste en verloren gegane goederen van geïnterneerde personen, 1945-1946.

730 Archief CABR, inv. nr. 542.

731 Brand de Boer en Jonkman 1990, p. 129: Minister-president W. Schermerhorn deelt in een toespraak op 26 november 1945 mee: "*Het staat vast dat zich in het uniform van het Militair Gezag lieden hebben weten te dringen die eigenlijk in interneringskampen thuishoren."*

732 Rand de Boer en Jonkman 1990, p. 129.

733 Archief CABR, inv. nr. 62755.

3. Tijdens de berechting voerden advocaten van een aantal verdachten aan dat hun cliënten tijdens de arrestatie en internering (zwaar) mishandeld waren.[734]
4. In 1946 wordt bij de Kamer Groningen een rapport ingeleverd over een onderzoek naar de omstandigheden voor 'politieke delinquenten' tijdens hun internering in kamp Irene in Farnsum. Volgens dit rapport is M.H.C. v.d. L. drie weken in een bunker gestopt toen bekend werd dat hij informatie over de slechte toestand in dit kamp wilde doorspelen naar het Openbaar Ministerie.[735]
5. De commandant van kamp Carel Coenraadspolder in Finsterwolde bleek op grote schaal malversaties en mishandelingen gepleegd te hebben. Bewakers van kamp Westerbork hebben in de beginperiode 'politieke delinquenten' getreiterd en mishandeld. In de zomer van 1945 was de toestand in het interneringskamp chaotisch. Naast de Joden die nog in Westerbork zaten, waren er de bewakers van de Binnenlandse Strijdkrachten, van het voormalig verzet en een aantal vertegenwoordigers van het Militair Gezag die elkaar de macht betwisten. Slechte leefomstandigheden en psychische en lichamelijke misstanden waren aan de orde van de dag. Ten minste 89 geïnterneerden stierven in de eerste vier maanden in Westerbork.[736]
6. De buitenbewaking van kamp 'de Harskamp' bleek als *'spelletje*' op een meter hoogte door het kamp geschoten te hebben, waardoor een aantal geïnterneerden de dood vond en anderen gewond raakten.[737]
7. In de Cellenbarakken in Scheveningen is gedurende een korte tijd een bruut regiem door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten gevoerd. 'Politieke delinquenten' werden systematisch vernederd en zwaar mishandeld, met enkele doden tot gevolg.[738]

Uit de dossiers van de verdachten berecht door de Kamer Groningen is gebleken dat vele verdachten van kamp naar kamp getransporteerd zijn. De griffie van de Kamer Groningen schreef soms een verdachte aan in kamp A maar die bleek dan al overgebracht naar kamp B.[739] Bij de inspectie vanuit het Ministerie van Justitie van de kampen, in 1947, klagen de geïnterneerden nog steeds over de veelvuldige verplaatsingen.[740] Gemiddeld zaten deze 'politieke delinquenten' in zes verschillende kampen.[741]

De 'politieke delinquenten' die van de zwaarste delicten verdacht werden, kwamen vroeg of laat terecht in de Cellenbarakken in Scheveningen of in de strafgevangenissen van Groningen en Leeuwarden. Deze gevangenissen en Cellenbarakken waren beter beveiligd, zodat ontsnapping hieruit moeilijker was. Van de verdachten uit Groningen zijn er veertien direct naar de Cellenbarakken overgebracht.[742]

In de Cellenbarakken in Scheveningen zijn tussen mei en juli 1945 de 'politieke delinquenten' die daar verbleven, stelselmatig en zeer zwaar mishandeld. De Canadezen hadden in die maanden officieel het beheer over de Cellenbarakken, maar hadden de feitelijke bewaking overgedragen aan de Binnenlandse Strijdkrachten. Een aantal onder hen is op misdadige wijze tekeergegaan tegen de onder hun gezag staande gevangenen. Twee van hun slachtoffers waren Ernst Knorr en Arthur Thomsen, gearresteerd in Groningen en vanuit de strafgevangenis in Groningen naar de Cellenbarakken overgebracht. Beiden hebben onder mysterieuze omstandigheden *'zelfmoord'* gepleegd. Deze periode van zware mishandelingen heeft slechts korte tijd geduurd. Op 22 juli 1945 kwam het beheer van de Cellenbarakken onder het Militair Gezag en werden een aantal leden van de Binnenlandse Strijdkrachten uit hun functie ontheven.[743]

---

734 Archief CABR, inv. nr. 86, 580, 603, 71561, 71667, 71629, 76244, 71611, 76717.
735 Rechtbank Groningen, Correspondentie serie A, 1945- 1946, 19 juli 1945, 17 november 1945, 10 december 1945, 21 maart 1946.
736 Ontleend aan: www.kampwesterbork.nl/geschiedenis/De zomer van 1945.
737 Archief CABR, inv. nr. 71384.
738 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 523-525; www.kampwesterbork.nl/ interneringskamp, De zomer van 1945: Overzicht van het aantal geïnterneerden dat is overleden in de eerste vier maanden na de Bevrijding; Belinfante 1978, p. 195-201: Gedrukte versie van het verslag van Arlt. Het origineel bevindt zich bij het NIOD, Boon.
739 Handelingen, II, *zitting 1947-1948*, Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten, Kamerstuk 631-1, p. 6.
740 Handelingen, II, *zitting 1947-1948*, bijlage 631-1: Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten, p. 2.
741 Zie bijlage 7 voor een overzicht van alle interneringskampen waar de berechte 'politieke delinquenten' volgens informatie in de dossiers verbleven hebben.
742 Informatie ontleend aan de dossiers van de 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen.
743 Belinfante 1978, p. 195-201: Gedrukte versie van het verslag van Arlt. Het origineel bevindt zich in het NIOD, Boon.

De meeste geïnterneerde Groningse 'politieke delinquenten' hebben gedurende enige tijd in interneringskamp Carel Coenraadspolder of kamp Westerbork gezeten. Kamp Carel Coenraadspolder in Finsterwolde was een van de slechtst bekend staande kampen. Ook in Westerbork hebben zich ernstige problemen voorgedaan.[744] De *Commissie tot onderzoek van kampen van politieke delinquenten en strafgestichten* constateerde in 1947 dat in 1947 nog steeds een aantal gedetineerden gedurende weken en soms maanden geïsoleerd gevangen zat. Daarnaast bleken de ramen van deze cellen met karton te zijn dichtgemaakt, zodat deze cellen *'zo goed als geheel donker waren geworden'*.[745]

7.1.5 Verhoren

De gearresteerde 'politieke delinquenten' werden, vaak zonder mededeling waarvan ze verdacht werden en zonder verdere informatie, in bewaringskampen of gevangenissen opgesloten. Een verhoor kon maanden op zich laten wachten.[746] Of meteen afgenomen zijn, maar pas na maanden op schrift gesteld. Eén medewerker van het Scholtenhuis in Groningen, Harm Bouman, wilde rekenschap van zijn daden geven. Hij had daarom op Schiermonnikoog al een brief geschreven dat hij wilde getuigen van zijn daden. Hij is in vijf en een halve maand voortdurend verhoord. Volgens hem waren de POD-ondervragers in Groningen bijna allemaal beroerde ondervragers.[747] Hij schrijft daarover:

> *'De eerste ondervrager, Luppens, was een politievakman tot en met. De zaak werd als zaak gezien, zonder politiek. De POD-ondervragers waren bijna allemaal beroerde ondervragers. Werd soms ondervraagd door schijnvaklui die zich voorstonden op werk als terrorist. Sommige schijnvaklui aten opzettelijk voor verdachten (die hadden honger). Kerkhof werd door mij als ondervrager gewaardeerd, de burger ernaast bleek Stouten te heten. Deze bleek achteraf psycholoog te zijn. Stouten gaf papier en schrijfmiddelen en deed het voorstel een boek te schrijven over de SD in Groningen.*'

Het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) heeft, evenals de Canadese Field Security Service (FSS), zijn uiterste best gedaan om informatie te krijgen door het afnemen van geheime verhoren van 'politieke delinquenten'.[748] De onderzoeken, aanhoudingen en verhoren van de FSS en de BNV waren echter niet gericht op berechting, maar op het verkrijgen van gegevens over personen, die nog in staat konden zijn haarden van onrust in Europa te doen ontbranden door mogelijke terroristische acties. Daarnaast was hun doel om informatie te verkrijgen over geroofde en verborgen goederen en geldswaarden.[749]

Van de Scholtenhuis-vluchtelingen die hun toevlucht op Schiermonnikoog gezocht hadden, zijn in ieder geval negentien personen, zowel Duitsers als Nederlanders, door de FSS 'overgenomen' en zijn er zeker veertien verhoord, vaak meerdere malen.[750] Over de wijze van verhoren door de Canadezen is niets bekend, maar wel is duidelijk dat ze snel en dringend informatie nodig hadden over mogelijke geheime acties. Daarnaast heeft de FSS 32 personen doorgestuurd naar krijgsgevangenkampen. Ook heeft de FSS vier gevangenen 'afgehaald'.[751] Tot slot mochten drie gevangenen uitsluitend ontslagen worden na toestemming van de FSS, en acht gevangenen mochten uitsluitend naar een andere gevangenis worden afgevoerd na instemming van de FSS.[752] Pas in begin 1946 werd de rechtsmacht over de Duitse militairen en Nederlandse verdachten die belangrijke leidinggevende functies vervuld

---

744 www.kampwesterbork.nl/ interneringskamp, De zomer van 1945.

745 Handelingen, II, *zitting 1947-1948*, bijlage 631-1: Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten, p. 3.

746 OVCG, inv. nr. 197.

747 OVCG, inv. nr. 197.

748 Archief CABR, inv. nr. 392 en Archief MG, inv. nr. 3743: informatie over wraaknemingen op NSB'ers, 3549: informatie over verraders (V-männer) uit Groningen.

749 Archief CABR, inv. nr. 700: In het dossier van E.D. is informatie opgenomen over een illegale organisatie, opgezet door een Obersturmbahnfuhrer genaamd Hinkfuss. Hij zou een ondergrondse groep hebben opgezet in Groningen. Deze groep zou in het bezit zijn van meerdere zenders, die in december 1944 door Hinkfuss naar Groningen gebracht zouden zijn.

750 Archief CABR, inv. 392, 700 + 73641, 71499, 71739, 74782, 75595 geheime verhoren door de Canadezen; Uit inv. nr. 78734-78735 kaartenbak gedetineerden strafgevangenis Groningen blijkt dat ook Arthur Thomsen, op 9 juli 1945 overleden, door de Canadezen is ondervraagd.

751 Wat er met deze geïnterneerden gebeurd is, is verder niet bekend.

752 Archief CABR, inv. nr. 78734-78735: Bij veertien verdachten stond als aantekening dat ze alleen voor verhoor gehaald mochten worden door de Canadian Field Security service, of na hun instemming door anderen. De verslagen van de verhoren van de Canadian Field Security Service zijn mogelijk in Canada, ze zijn in ieder geval niet in Nederland.

hadden in de oorlog, door de geallieerden aan de Nederlandse autoriteiten overgedragen. Dit heeft de opsporingswerkzaamheden van de POD aanmerkelijk bemoeilijkt.[753]

7.1.6 De berechte 'politieke delinquenten': geboorteplaats, leeftijd en beroep

Welke personen zijn door de Kamer Groningen berecht, wat was het door hen opgegeven beroep, waar waren zij geboren en wat was hun leeftijd? Bij alle sententies werd het beroep, de geboorteplaats en geboortedatum van de verdachte opgeschreven. Om inzicht te krijgen zijn deze gegevens systematisch verzameld. Uit een overzicht van de geboorteplaatsen bleek dat een groot gedeelte van de berechte personen uit de provincie Groningen afkomstig was.[754]

Geboorteplaats

Groningen	432 = 72,6 %
Drenthe	40 = 6,7 %
Duitsland	30 = 5 %
Friesland	29 = 5 %
Noord-Holland	20 = 3,4 %
Gelderland	14 = 2,3 %
Zuid-Holland	12 = 2 %
Overijssel	7 = 1,2 %
Noord-Brabant	4 = 0,7 %
Utrecht	4 = 0,7 %
Zuid-Limburg	2 = 0,3 %
Nederlands-Indië	1 = 0,1 %

Uit een analyse van de geboortedata bleek dat grootste groep berechte verdachten in 1945 tussen de 34 en 44 jaar was.

Geboortejaar

1876-1880	4 = 0,7 %
1881-1890	30 = 5 %
1891-1900	103 = 17,2 %
1901-1910	155 = 26 %
1911-1920	187 = 31 %
1921-1926	115 = 19 %
onbekend	1 = 0,1 %

De door de berechte verdachten opgegeven beroepen geven inzicht in hun achtergrond.[755] Omdat ze het beroep zelf moesten opgeven, hoeft dit niet altijd juist te zijn. Uit de gegevens blijkt dat de verdachten afkomstig waren uit alle lagen van de bevolking. Wat opvalt onder de mannelijke verdachten, is het grote aantal landarbeiders en landbouwers. Dit was representatief voor de agrarische provincie die Groningen in die tijd was. De landbouwers waren in meerderheid welgesteld en bezaten grote boerderijen. De landarbeiders waren in meerderheid (zeer) arm. Voor vrouwen was het in die jaren normaal om geen beroep te hebben, toch gaven dertien van de veertig vrouwen op wel een beroep gehad te hebben. Zij gaven op dienstbode, naaister, kantoorbediende, winkeljuffrouw, secretaresse en stenotypiste te zijn geweest.[756]

7.1.7 Ontvluchtingen

Vele berechte gedetineerden hebben met meer of minder succes geprobeerd uit de interneringskampen te vluchten.[757] Niet alle kampen werden namelijk even goed bewaakt. Minstens

---

753 Archief BNV, de Inleiding.

754 Zie bijlage 9 voor een specificatie van de geboorteplaatsen van de politieke delinquenten berecht door de Kamer Groningen.

755 Zie bijlage 10 voor een specificaties van de opgegeven beroepen van de berechte 'politieke delinquenten'.

756 Zie bijlage 10 voor een specificaties van de opgegeven beroepen van de berechte 'politieke delinquenten'.

757 In vijftig dossiers van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen bevindt zich informatie over hun ontvluchtingen. Soms gaven mensen bij arrestatie na ontvluchting een andere naam op: Archief CABR, inv. nr. 71585: Een verdachte zegt Hilarius te

vijftig Groningse verdachten zijn tijdens hun internering ontvlucht. Een aantal is zelfs meerdere keren uit internering ontsnapt. Zes van hen zijn na hun vlucht naar Duitsland niet uitgeleverd en daarom bij verstek veroordeeld.
Een *Commissie tot hulp aan nog geïnterneerde NSB'ers*[758] heeft op allerlei manieren geprobeerd 'politieke delinquenten' uit internering vrij te krijgen. Kranten berichtten in 1948 en 1949 over het oprollen van deze organisatie van oud-NSB'ers. Bij de inval in het hoofdkwartier, gevestigd in Amsterdam, werd een lijst van 'geholpen' NSB'ers aangetroffen en in beslag genomen. Aan de hand van deze lijst van ondergedoken en gevluchte NSB'ers konden velen opnieuw worden gearresteerd. Op deze lijst stonden namelijk niet alleen hun naam maar ook hun onderduikplaats vermeld.[759] Vijf maanden later, in 1949, bleek de organisatie opnieuw werkzaam te zijn, nu vanuit Driebergen.

De zaak Klaas Carel Faber

Klaas Carel Faber, een 'politiek delinquent' berecht door de Kamer Groningen, is via deze organisatie in 1952 samen met zes andere 'politieke delinquenten' uit de gevangenis in Breda ontsnapt. De andere zes waren Herbertus Bikker, Willem Polak, Antoine Touseul, Jacob de Jonge, Willem van der Neut en Sander Borgers. Een broer van Klaas Carel Faber blijkt de ontsnapping georganiseerd te hebben, samen met leden van de *Commissie tot hulp aan nog geïnterneerde NSB'ers.* Dit blijkt uit het verhoor van die broer tijdens de rechtszitting over zijn hulp bij de ontsnapping.[760] Achter de schermen is vele malen getracht K.C. Faber uitgeleverd te krijgen, of hem in Duitsland te laten berechten. Struikelblok was hierbij zijn Duitse nationaliteit op grond van het Führererlass van 19 mei 1943, waarbij buitenlanders die in Duitse krijgsdienst traden, de Duitse nationaliteit kregen. Indien K.C. Faber aan Nederland zou worden uitgeleverd, zou de Duitse regering haar beleid om geen Duitsers aan andere staten uit te leveren, doorbreken. Het feit dat K.C. Faber niet voor oorlogsmisdaden veroordeeld was in Nederland, speelde hierbij een grote rol. Als hij wel voor oorlogsmisdaden zou zijn veroordeeld, had de zaak waarschijnlijk anders gelegen. Bovendien was de Duitse regering bang voor precedentwerking, aangezien ook uit andere landen buitenlanders op grond van het Führererlass uit 1943 de Duitse nationaliteit hadden gekregen.
Indien K.C. Faber aan Nederland zou zijn uitgeleverd, hadden ook andere landen om uitlevering van onderdanen gevraagd die Duits geworden waren en misdrijven op hun geweten hadden. K.C. Faber heeft na zijn vlucht steeds in Duitsland gezeten. Pogingen hem uit te laten leveren zijn niet succesvol geweest. De Nederlandse minister van Justitie Ernst Hirsch Ballin heeft in 2007 in de Tweede Kamer aangegeven dat alle Nederlandse pogingen tussen 1952 en 2007 om K.C. Faber verantwoordingen te laten afleggen voor zijn misdaden, waren mislukt. De Duitse minister van Justitie Sabine Leutheusser-Scharrenberger heeft in 2010 pogingen gedaan om hem alsnog in Duitsland te laten berechten. In mei 2012 is K.C. Faber overleden; daarna is de opgestarte strafvervolging stopgezet.[761]

7.2 Werkzaamheden van de advocaten-fiscaal

7.2.1 In behandeling genomen zaken door de advocaten-fiscaal in Groningen

Door de procureur-fiscaal in Leeuwarden zijn 707 zaken doorgestuurd naar de advocaten-fiscaal in Groningen. Van deze zaken zijn uiteindelijk 595 zaken behandeld door de Kamer Groningen en 116 zaken naar andere gerechtelijke instanties doorgestuurd.[762] Voorafgaand aan het doorzenden van deze zaken, zijn in alle gevallen wel tenlasteleggingen gemaakt en vermeld in het parketregister van de

heten, Archief CABR, inv. nr. 89: Deze verdachte heeft zijn naam omgedraaid en woont na de oorlog ongestoord met een complete set vervalste papieren in Friesland.

758 Archief CABR, inv. nr. 71673.

759 kranten. kb.nl, *Limburgs Dagblad,* 24 november 1948, 24 februari 1949, 27 mei 1949; Hieruit blijkt de 'Commissie voor hulp aan nog geïnterneerde NSB'ers' inderdaad een commissie was die NSB'ers hielp om uit de interneringskampen te ontvluchten en onder te duiken.

760 www.dekrantvantoen.nl/, *Nieuwsblad van het Noorden*, 16 oktober 1953.

761 www.onderzoekoorlogsmisdaden.nl/voorbeelden/78-de-zaak-klaas-faber.

762 Archief CABR, inv. nr. 112972: Het parketregister voor de Kamer Groningen is bestudeerd omdat in dit register meer informatie is opgenomen dan in het rolboek van de Kamer Groningen. In het parketregister zijn ook van diegenen die niet berecht zijn door de Kamer Groningen, van wie de zaken doorgestuurd zijn naar andere Bijzondere Gerechtshoven, Tribunaalkamers of terug naar de procureur-fiscaal in Leeuwarden tenlasteleggingen aangetroffen.

bijzondere rechtspleging in Groningen. Hieruit kan opgemaakt worden waar deze personen van verdacht werden.[763]
Er bleken, na vergelijking van het parketregister van Groningen en het rolboek van Groningen, negen verdachten te zijn van wie in het parketregister een tenlastelegging is opgenomen, maar van wie tot nu toe geen dossier is aangetroffen. Van vier personen is totaal geen informatie aangetroffen, maar van de overige vijf is uit andere bronnen wel enige informatie beschikbaar gekomen. In de vier zaken waarbij het dossier totaal onvindbaar is, was het niet mogelijk om vast te stellen of deze verdachten berecht zijn en zo ja, waar. Uit een aantekening op een cartotheekkaart is gebleken, dat één dossier is overgedragen aan het Bureau Nationale Veiligheid. Het dossier is tot nu toe echter onvindbaar.[764]

Van de 116 zaken die door de advocaten-fiscaal in Groningen zijn doorgestuurd naar andere gerechtelijke instanties zijn er negen zaken verzonden naar het Openbaar Ministerie bij de arrondissementsrechtbank te Groningen, aangezien deze commune misdrijven betroffen.[765] Daarnaast zijn 51 zaken doorgestuurd naar het Tribunaal Groningen en na het opheffen van het Tribunaal zijn nog eens veertien zaken doorgestuurd naar de Bijzondere Strafkamer van het Kantongerecht Groningen. Voorts zijn 13 zware zaken gestuurd naar procureurs-fiscaal in andere ressorten en één zaak naar de advocaat-fiscaal in Assen, om samengevoegd te worden met de daar aanhangige zaak.[766] Ook hebben de advocaten-fiscaal in 26 zaken besloten om de verdachte helemaal niet te laten berechten door de Kamer Groningen, noch door een Tribunaalkamer. Deze zaken zijn teruggestuurd naar de procureur-fiscaal L.W.E.M. Lasonder met het advies om de betrokkenen onvoorwaardelijk buiten vervolging te stellen (2x), om de betrokkenen voorwaardelijk buiten vervolging te stellen (20x) of om de betrokkenen in vrijheid te stellen (4x). Tot slot is in twee zaken de vordering ingetrokken wegens het overlijden van de verdachte en in één zaak wegens ernstige ziekte van de verdachte.[767]

7.2.2 Tenlasteleggingen

In het parketregister van de Kamer Groningen zijn 861 tenlasteleggingen opgenomen.[768] De categorie zware ‘politieke delinquenten’, allen betrokken bij het Scholtenhuis in Groningen, hadden in verschillende samenstellingen verscheidene misdrijven begaan. Tegen deze personen werden meerdere tenlasteleggingen opgesteld, waarin zo veel mogelijk alle bij dat specifieke misdrijf betrokken verdachten werden opgenomen.[769]

Uit dit parketregister blijkt dat jhr. A.H.S. van der Wijck vanaf zijn eerste werkdag als advocaat-fiscaal voortvarend te werk is gegaan met het opstellen van de tenlasteleggingen voor de zware zaken. Deze tenlasteleggingen eisten veel voorbereiding. De eerste twee tenlasteleggingen in het parketregister zijn van Pieter Johan Faber en Hans Paul Felix Mowinski, terwijl P.J. Faber pas in juni 1947 werd berecht en H.P.F. Mowinski pas in 1949. Jhr. A.H.S. van der Wijck was al in december 1945 begonnen met de tenlasteleggingen in de zaken van de zware ‘politieke delinquenten’; hij wilde alle tenlasteleggingen rond hebben als de zware ‘politieke delinquenten’ berecht zouden gaan worden.

Uit de dossiers die ter berechting voorgelegd zijn door de advocaten-fiscaal aan de Kamer Groningen blijkt voorts dat zij niet elk misdrijf, (mede)gepleegd door een verdachte, in de tenlastelegging opgenomen hebben. Zo werden goed bewijsbare misdrijven opgenomen en andere, minder goed te bewijzen misdrijven, terzijde gelaten. Als er voldoende bewijs was voor een veroordeling hebben de advocaten-fiscaal niet alles laten uitzoeken om tot een volledige tenlastelegging van alle misdrijven te komen. Ook zijn niet alle soorten misdrijven opgenomen in de tenlastelegging. Zo is in geen enkel

763 In één zaak heeft de advocaat-fiscaal de tenlastelegging voor de berechting ingetrokken.
764 Archief CABR inv. nr. 78218, en correspondentie van de rechtbank Groningen.
765 In acht zaken betrof het inwoners van Friesland die personen hadden geholpen om onder te duiken om zich te onttrekken aan dienstplicht in Nederlands-Indië.
766 Zaken gestuurd naar pf Amsterdam3 x, pf den Bosch 2 x, pf Den Haag 6 x, af Assen 1 x.
767 Archief CABR, inv. nr. 112927: parketregister Groningen.
768 Archief CABR, inv. nr. 112927, parketregister Groningen.
769 Het aantal tenlasteleggingen was voor H.v.d.S. en J.v.K elk vijf tll., H.K.7 tll., P.S. en Jan Ale Visser elk acht tll, P.J.F. 11 tll. en R. L. 12 tll

geval omkoping (art. 362 Sr) opgenomen, hoewel uit verschillende dossiers is gebleken dat sommigen verdachten na arrestatie van personen, tijdens de verhoren aangaven dat de arrestanten zich konden vrijkopen door het betalen van een grote som geld aan degene die hen gearresteerd had. Dit is niet alleen gebeurd bij arrestaties door de Landwachters, maar ook bij arrestaties door de SD'ers van het Scholtenhuis.[770]
Sommige delicten bleken in de tenlastelegging onder verhullende wetsartikelen opgenomen te zijn, bijvoorbeeld de delicten marteling en executie zonder gerechtelijk vonnis. Marteling was opgenomen onder mishandeling of zware mishandeling (art. 300 en 302 Sr). En in de meeste tenlasteleggingen was executie opgenomen als doodslag (art. 287 Sr).

7.2.3 De vorderingen

Het lijkt erop dat de advocaten-fiscaal de gevoelens van het Nederlandse volk hebben gevolgd bij hun vorderingen. Bij de eerste drie zaken was de eis drie maal de doodstraf; in deze zaken legde de Kamer Groningen vervolgens twintig, achttien en twaalf jaar op. Hiermee gaf de Kamer Groningen aan dat elke zaak individueel beoordeeld zou worden en dat niet automatisch aan elke verdachte de doodstraf zou worden opgelegd. Bij de laatste zaken in 1949 voor de Kamer Groningen eiste jhr. A.H.S. van der Wijck in zeer ernstige zaken levenslang, de Kamer Groningen heeft hierna als sententie de doodstraf uitgesproken.[771]

Overzicht van de vorderingen van de advocaten-fiscaal

Ontslag van rechtsvervolging	6
Gevangenisstraf	502
Levenslang	25
Doodstraf	47
Geen eis vermeld in het parketregister	15

In één geval, de zaak J.H.L., heeft J.C. Louët Feisser zijn eis onder druk aangepast. Zijn eerste eis was twintig jaar met aftrek van de tijd doorgebracht in bewaring. Zodra deze eis tijdens de behandeling van deze zaak aan slachtoffers van de verdachte ter ore kwam, stak een storm van protest op en besloten de slachtoffers in een rekest te vragen om verhoging van de strafeis. De advocaat-fiscaal ging door deze protesten overstag en eiste in tweede instantie levenslang en ontzetting uit de kiesrechten. Het hof honoreerde de gewijzigde eis en legde de verdachte inderdaad levenslang op.[772] In een andere zaak lijkt er sprake te zijn van een poging tot beïnvloeding van Louët Feisser.[773] Ook bleek een broer van een verdachte, die zelf in het verzet gezeten had, aan Louët Feisser om een onderhoud gevraagd te hebben om de zaak van zijn broer te bepleiten. Dit verzoek werd ingewilligd, maar klaarblijkelijk zonder resultaat. De straf week niet af van de andere straffen voor hetzelfde misdrijf.

De beide advocaten-fiscaal hebben regelmatig geklaagd over de kwaliteit van de verhoren van getuigen, de samenstelling van de aangeleverde dossiers en de kwaliteit van het onderzoek door de POD.[774] Soms waren dossiers onvindbaar of maakten die een hele zwerftocht voor ze weer boven water kwamen. Van der Wijck kon hier woedend over worden.[775] In één zaak klaagt jhr. A.H.S. van der Wijck dat in het dossier geen informatie aanwezig is over een razzia in Schildmeer waar de verdachte aan had deelgenomen. Bovendien was volgens hem het dossier *'volkomen systeemloos en onvolledig'*.[776] En in een brief aan de POD schrijft hij: *'Ik wil afstemming van de dossiers van Landwachters uit dezelfde groep die vrijwel dezelfde feiten hebben begaan.'*
Verscheidene verdachten, hun familie of vertrouwenspersoon (dominee, arts, pastoor) hebben zich regelmatig tot de advocaten-fiscaal gewend. Zij verzochten om vrijlating, vroegen om clementie, een

770 Archief CABR, inv. nr. 71456 + 74607, 71405, 71356, 411, 71527, 26, 71576, 71632, 71615.
771 Archief CABR, inv. nr. 183 + 75061, 71739, 75477, 207 + 75601.
772 Archief CABR, inv. nr. 71488.
773 Archief CABR, inv. nr. 71570.
774 Archief CABR, inv. nr. 71631, 71551, 71445, 103, 71633, 71598, 74851, 71610, 71495 + 76300.
775 Archief CABR, inv. nr. 491, 71388, 71447.
776 Archief CABR, inv. nr. 74626.

lage straf, toestemming tot overplaatsing naar een ander interneringskamp of toestemming voor bezoek aan een verdachte. Uit de hoogte van de eisen blijkt echter niet dat deze brieven enige invloed gehad hebben.[777]
De medewerking van de politieautoriteiten verliep niet altijd even soepel en was soms onbegrijpelijk. Het verzoek in de zaak van één verdachte om andere kampbewakers van kamp Erica in Ommen en gevangenen uit dit kamp te horen, werd niet gehonoreerd.[778] En als jhr. A.H.S. van der Wijck op 26 april 1951 om gevangenneming van een verdachte verzoekt, wordt dit afgewezen, hoewel de verdachte op 8 mei 1948 door de UNWCC op de internationale lijst van oorlogsmisdadigers is geplaatst.[779]

Jhr. A.H.S. van der Wijck heeft zich, ook na het beëindigen van de bijzondere rechtspleging in Groningen en na de start van de Bijzondere Strafkamer Groningen, tot aan zijn pensioen in 1967 intensief beziggehouden met de bijzondere rechtspleging en de verzoeken om gratie. Zo heeft hij getracht een gevluchte verdachte weer naar Nederland te krijgen. Deze verdachte is inderdaad in 1956 weer naar Nederland teruggekomen. Daarnaast heeft hij vele (negatieve) adviezen bij verzoeken van gratie opgesteld. Zijn adviezen zijn echter vrijwel niet opgevolgd. De betreffende veroordeelde personen kregen ondanks de negatieve adviezen in vrijwel alle gevallen toch gratie.[780]

7.3 De verdediging van 'politieke delinquenten' in de Kamer Groningen[781]

7.3.1 Werkzaamheden verdediging

Het was voor advocaten moeilijk om 'politieke delinquenten' bij te staan. Strafrechtadvocaten hadden voor 1945 nog nooit cliënten bijgestaan op verdenking van 'hulp aan de vijand' of 'verraad'. De advocaten hebben vele verschillende verweren aangevoerd om voor hun cliënten te pleiten. Helaas zijn in de dossiers in eerste aanleg slechts 29 pleidooien van advocaten aangetroffen, zodat maar beperkt duidelijk is geworden hoe de advocaten hun cliënten in eerste aanleg verdedigd hebben. Uit de motiveringen van de vonnissen is echter meestal wel op te maken welke verweren de advocaten aangevoerd hebben en wat de reactie van de Kamer Groningen hierop was. Wat de verdediging naast alle andere problemen bemoeilijkt heeft, was het feit dat de verdachten voortdurend probeerden om misdrijven op anderen te schuiven en hun eigen aandeel te verkleinen. Hierdoor leken de verklaringen van de verdachten soms minder geloofwaardig.

W.R. van Emmen Riedel**,** advocaat en voorzitter van een Tribunaalkamer in Rotterdam, gaat in het *Tijdschrift voor Strafrecht* uitgebreid in op overmacht en noodtoestand als verweer door 'politieke delinquenten'. Hij komt tot de conclusie dat aandacht nodig is voor noodtoestand bij 'politieke delinquenten'. Hij adviseert de raadsheren in de Bijzondere Gerechtshoven om de Belgische boeken over de problemen rond landverraad te raadplegen. In België is hierover uitgebreid gepubliceerd na de Eerste Wereldoorlog en deze boeken zijn in 1945 heruitgegeven. De Belgische rechtspraak heeft door de gebeurtenissen in de Eerste Wereldoorlog meer ervaring dan de Nederlandse op het gebied van landverraad.[782]

---

777 Archief CABR, inv. nr. 619, 71638, 75263, Brieven aan jhr. A.H.S. van der Wijck; Archief CABR, inv. nr. 71443, 76493brieven aan J.C. Louët Feisser: In dat laatste dossier zit een brief van een moeder van een verdachte aan J.C. Louët Feisser. Zij is blij dat haar zoon binnenkort vrijkomt en wil dat hij in het interneringskamp in Wezep geplaatst wordt, zodat hij daar kan oefenen als tandarts; brieven aan beiden; Archief CABR, inv. nr. 71633, 71512, 75651, 76423, 71883, 75067 + 75061: Brieven aan zowel jhr. A.H.S. van der Wijck als J.C. Louët Feisser.

778 Archief CABR, inv. nr. 71268.

779 Archief CABR, inv. nr. 71424.

780 Archief CABR, inv. nr. 112912, 112913, 112914, 112917, 112918.

781 Een overzicht van de advocaten die in zaken van de Kamer Groningen zijn opgetreden is opgenomen als bijlage 8.

782 De boeken die hij adviseert zijn: R. De Rijckere, *Les secours aux enemis de l état et la crime de trahiso*n, Bruyant Brussel/Bruxelles 1945; J. D'Autricourt, *La Trahison par collaboration*, Larcier Brussel/Bruxelles 1945; J.E. Duval, *Des notions de contrainte morale d'état de nécessité appliquées aux crimes et délits contre la sureté de l 'État*, Bruyant, Brussel/Bruxelles, 1945.

7.3.2 Problemen bij contacten met cliënten

Jhr. W.W. Feith, voorzitter van de Kamer Groningen, vraagt in zijn toespraak bij de opening van de Kamer Groningen nadrukkelijk om de medewerking van de leden van de balie. Hij vraagt de advocaten, als verdediger, de strafzaken van alle zijden te belichten. Hij realiseert zich dat, met name na de executie in 1944 van de confrères Jacob Ferdinand Sypko Domela Nieuwenhuis Nijegaard en Adolf Bernard Rood, het enthousiasme om 'politieke delinquenten' te verdedigen bij de Groninger balie niet groot zal zijn. Toch roept hij hen op als verdedigers op te treden en de verdachten goed te dienen.[783]

In Groningen zijn alle 'politieke delinquenten' door een beëdigd advocaat verdedigd en niet door juristen of militaire officieren. Velen van hen hebben getracht hun werk zo goed mogelijk uit te voeren, zo blijkt uit de dossiers van de berechting door de Kamer Groningen. In Groningen zijn, voor zover nu bekend, anders dan in Den Haag of Amsterdam, geen advocaten mishandeld of bedreigd.[784] Naast de onbekendheid met de bijzondere strafrechtsartikelen was er een groot aantal praktische problemen voor de advocaten. Advocaten beklaagden zich erover dat een goede verdediging van hun cliënten nauwelijks mogelijk was. Ook waren er problemen rond een vrije correspondentie tussen raadsman en verdachte. Het voeren van vrije gesprekken met hun cliënten was een groot probleem voor de verdediging, ook in Groningen. Bezoeken van cliënten was haast onmogelijk, laat staan in afzondering met ze te praten. De advocaten werd vaak de toegang tot hun cliënt geweigerd. Van procureur-fiscaal in Leeuwarden moeten de advocaten in duplo een verklaring krijgen dat zij als (toegevoegd) raadsman optraden. Hiervan moest één exemplaar naar de kampcommandant van het interneringskamp waar zijn cliënt verbleef. De raadsman moest als hij zich bij het kamp aanmeldde, hiermee toegang krijgen tot zijn cliënt.[785] Deze werkwijze werkte in de praktijk niet. De verdachte werd steeds overgeplaatst, dus de advocaat zou een aantal verklaringen moeten hebben voor de verschillende kampcommandanten. De administratie van deze verplaatsingen was bovendien verre van vlekkeloos; soms leek een cliënt gewoonweg zoek.
Een raadsman had, volgens een beschikking van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging van 22 mei 1946, recht op toelating tot zijn cliënt tot één dag nadat de sententie in kracht van gewijsde was gegaan.[786] Dit schiep ernstige problemen als een 'politieke delinquent' om gratie wilde verzoeken. De advocaat kon dan geen overleg meer voeren met zijn cliënt. Na contact met het DGBR werd daarom bepaald, dat dan toch toegang mogelijk was. De toegang is onbeperkt doch onder censuur.[787]
Correspondentie met cliënten leek ook vrijwel onmogelijk. Brieven kwamen of niet over, of waren opengemaakt. Uit een aantal dossiers blijkt dat brieven aan 'politieke delinquenten' geschreven door de raadsman en brieven aan de raadsman geschreven door een 'politieke delinquent' werden geopend en gelezen. Er zitten namelijk brieven van advocaten aan hun cliënten in de strafdossiers.
Inzage in het dossier van de 'politieke delinquenten' door de advocaat was, als er al een dossier was, uit louter praktische overwegingen nagenoeg onmogelijk. In de zaak van J.J.T[788] verzoekt de advocaat om eindelijk inzage in het dossier van zijn cliënt te krijgen. Advocaat H.F. Tiemens trekt zich zelfs terug als advocaat omdat hij slechts één middag inzage in de stukken krijgt, vlak voor de zitting. Zijn aanwezigheid ter terechtzitting zou in zijn woorden *'een paskwil*' zijn.[789] En advocaat H.F.R. Reitsma verzoekt in een brief aan L.C. Louët Feisser om inzage in de stukken van zijn cliënt. Hij zou het dossier zo snel mogelijk willen inzien om zich te kunnen voorbereiden op de rechtszaak.[790]

---

783 Archief CABR, inv. nr. 112925 openingstoespraak 19 december 1945.
784 Een overzicht van de advocaten die in zaken van de Kamer Groningen zijn opgetreden is opgenomen als bijlage 8.
785 Advocatenblad, 1945/1946 p. 139.
786 Beschikking van de minister van Justitie van 22 mei 1946 nr. 12780 betreffende het verkeer tussen raadslieden en de delinquent en de inzage in de dossiers door de raadsman.
787 Advocatenblad, 1945/1946, p. 152.
788 Archief CABR, inv. nr. 71537.
789 Archief CABR, inv. nr. 71557.
790 Archief CABR, inv. nr. 67119.

Ook aanwezigheid van advocaten bij verhoren of onderzoeken was onmogelijk. Daarnaast was het voor de verdachte zelf ook onmogelijk om zijn dossier in te zien. Er waren niet voldoende bewakers in de interneringskampen om één verdachte apart te bewaken tijdens het inzien van zijn dossier. Zoals W. Gratama, advocaat van een van de verdachten, het in een brief van 2 mei 1946 aan de Kamer Leeuwarden omschrijft: *'In het algemeen valt de medewerking die raadslieden in zaken de bijzondere rechtspleging betreffende ontvangen niet mede. Het is een voortdurende ergernis. Brieven worden niet beantwoord, inzage van dossiers geweigerd.'*[791] Daarnaast bleek dat van sommige 'politieke delinquenten' helemaal geen dossiers aanwezig was.[792] De advocaat J. Koster van H.S. schrijft in een brief aan zijn cliënt: *'Als ik u verdedig zoals ik zou moeten, gooi ik mijn eigen glazen in*.' Helaas schrijft hij er niet bij wat de gevolgen zouden zijn van een goede verdediging en waarom hij deze ideeën heeft.[793] Soms krijgt een advocaat niet eens antwoord op een brief: als de advocaat C.W. Van Rhijn uit Hengelo vraagt om een algemene bezoekvergunning om met zijn cliënten te kunnen overleggen, krijgt hij geen enkele reactie, laat staan dat hij zijn bezoekvergunning krijgt.[794] Advocaat P.H.W.Ch. van Wicheren uit Groningen probeert met een brief aan het hoofd van de POD op 25 juni 1946, de problemen over contact met zijn cliënt voor te zijn. Hij vraagt hierin, meteen nadat hij raadsman geworden was van Geessien Bleeker, om toestemming voor bezoek, inzage in het strafdossier en vrij briefverkeer met zijn cliënt.[795] H.J. Buwalda, advocaat van Harm Bouman probeert het op een andere manier. Op zijn verzoek schrijft het hoofd van het politiebureau een brief aan J. Nienhuis, hoofd van de POD Appingedam om hem toe te staan om vrije besprekingen met zijn cliënt te kunnen voeren en een vrije briefwisseling.[796]
Al deze klachten en verzoeken om toegang te krijgen tot cliënten lopen echter op hetzelfde uit: nauwelijks toestemming voor bezoek of vrije briefwisseling. Er was eenvoudigweg niet voldoende bewakingspersoneel in de interneringskampen om verdachten te bewaken als deze hun advocaat alleen wilde spreken. Daarnaast was er groot wantrouwen ten opzichte van de advocaten: velen vonden dat collaborateurs en verraders niet verdedigd moesten worden. Bovendien weigerden, zeker in 1945, commandanten van interneringskampen, leden van de Binnenlandse Strijdkrachten en provinciale militaire commissarissen om de advocaten tot de geïnterneerde 'politieke delinquenten' toe te laten.[797]

7.3.3 Verweren en klachten

(Deels) geaccepteerde verweren

In een aantal gevallen heeft het verweer van de advocaat aangaande de jeugdige of gevorderde leeftijd van de verdachte of zijn psychische toestand of ziekte wel tot strafvermindering geleid. Ook mishandeling tijdens arrestatie en internering konden tot strafvermindering leiden. In twee zaken voerden de advocaten aan dat hun cliënt was mishandeld bij de arrestatie en één 'politiek delinquent' klaagde zelf over de brute behandeling ten tijde van zijn inbewaringstelling door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten. In een van de aangetroffen pleitnota's meldt de advocaat van de verdachte, dat er tijdens het vooronderzoek ernstige ongeregeldheden zijn geweest. Het hof besluit hier in alle gevallen rekening mee te houden bij de sententie.[798]
In artikel 40 van het Wetboek van Strafrecht is geregeld dat in geval van overmacht een feit niet strafbaar is en in artikel 41 Wetboek van Strafrecht is de straffeloosheid geregeld van het begaan van een daad geboden door de noodzaak ter verdediging van eigen of andermans lijf, eerbaarheid of goed. Vele verdachten in Groningen hebben zich op deze artikelen beroepen. Bij dreiging met concentratiekamp of doodstraf is overmacht aangenomen. Eveneens werd overmacht aangenomen bij verraad, na het mishandelen van de verdachte en van twee jonge Joodse kinderen in zijn bijzijn.[799] Ook

[791] Archief CABR, inv. nr. 112910.
[792] Romijn 1989, p. 164; Archief DGBR, inv. nr. 1367.
[793] Archief CABR, inv. nr. 258 + 71427.
[794] Archief CABR, inv. nr. 71608.
[795] Archief CABR, inv. nr. 71607.
[796] Archief CABR, inv. nr. 71770.
[797] Archief CABR, inv. nr. 76298, 492, 71555, 76928; Archief MG, inv. nr. 1328.
[798] Archief CABR, inv. nr. 71332.

het plegen van verraad na dreiging met marteling werd in een aantal gevallen als verweer geaccepteerd. Soms voerde de advocaat succesvol aan dat de verdachte onder grote invloed van een ander stond (familie, een hogere in rang).[800] In enkele rechtszaken van 'politieke delinquenten' was het door de advocaten aangevoerde verweer aangenomen dat *'de verdachte niet wist wat de gevolgen van hun handelingen waren'*. Het verweer dat de verdachte zich na korte tijd aan vrijwillige dienstneming bij de vijand had onttrokken werd soms ook geaccepteerd.[801] In een andere zaak slaagde de verdediging door aan te voeren dat de daden van de verdachte het oogmerk hadden om het algemeen belang te dienen, blijkend uit het vele belangrijke illegale werk dat overvloedig was gebleken. De Kamer Groningen heeft deze verdachte ontslagen van alle rechtsvervolging.[802] In één zaak lukte het de verdediging, door het aanvoeren van de vele gunstige verklaringen à décharge, te bewerkstelligen dat de straf veel lager uitvalt dan de eis.[803] En in een andere zaak voert een advocaat aan dat het vooronderzoek in de zaak tegen zijn cliënt zeer onbehoorlijk is geweest. Ook dit verweer wordt gehonoreerd, met als resultaat een strafvermindering ten opzichte van de eis.[804] Tot slot werd een klacht over het in elkaar zetten van bewijs, door de eerste verhoorder, geaccepteerd.[805]

Afgewezen verweren

Vaak werd een beroep op overmacht echter verworpen, zoals psychische overmacht door geringe intelligentie, of voor het overgaan van de NSB naar de Ordnungspolizei uit angst voor de Nederlandse bevolking.[806] Vrijwel alle beroepen op overmacht zijn afgewezen. Ook dreiging met materieel verlies, het ondervraagd worden door een politieagent (en verraad), en vrijheidsberoving van enkele uren bij de SD, waarna verraad gepleegd werd, telden niet als overmacht. Zeker niet als de verdachte uit vrije wil naar de SD was gegaan. Noodweer is in vrijwel alle gevallen afgewezen. Zeker voor diegenen die opgetreden waren als Landwachter, SD'er of politieagent.[807] Ondersteunende gunstige schriftelijke getuigenissen werden vrijwel nooit meegenomen in de beoordeling van de strafzaak, aangezien de bewijsmiddelen meestal een duidelijk ander verhaal vertelden.[808] Ook de verweren waarbij werd gesteld dat de mishandelingen in opdracht werden uitgevoerd en dat de betrokkene zich zwaar onder druk gezet voelde, werden verworpen.[809] In een brief aan de advocaat-fiscaal J.C. Louët Feisser verzocht de advocaat om ontslag van rechtsvervolging voor zijn cliënt, gezien het feit dat hij ten tijde van de misdaad nog niet meerderjarig was en omdat hij alleen bij de brand van een huis aanwezig geweest is, maar niet de aanstichter van de brand was.[810] Ook dit verweer werd afgewezen.
Het verweer dat de verdachte bij de SD gegaan is om niet naar Duitsland te hoeven, werd ook afgewezen.[811] Evenzo werd het verweer dat de verdachte bij veel executies alleen op wacht had gestaan, zonder meer verworpen.[812] Bijzonder was het verweer in de zaak tegen Bernard Georg Haase. Zijn advocaat voerde aan dat, hoe afschuwelijk ook, Silbertanne-akties 'juridisch' waren toegestaan.[813] Dit verweer is afgewezen. Soms zijn de verweren te mooi om waar te zijn. Een verdachte voerde in een zaak een onmogelijk verweer aan. Hij zei in Noorwegen sabotage gepleegd te hebben. Hier wordt echter geen enkel bewijs voor gegeven. Het verweer werd dan ook niet geaccepteerd.[814]
Net als bij andere Kamers van Bijzondere Gerechtshoven is ook in Groningen de rechtsmacht van de Bijzondere Gerechtshoven in twijfel getrokken. Zo heeft een advocaat in één zaak betoogd dat de

---

799 Arrest BRvC, 20 maart 1946, *NOR 1946*, 375; 24 juni 1946, *NOR 1946*, 626; Sententie BG den Bosch, 11 maart 1946, *NOR 1946*, 440.
800 Archief CABR, inv. nr. 74660, 71546 + 75352.
801 Archief CABR, inv. nr.71485, 71463, 71434.
802 Archief CABR, inv. nr. 71601.
803 Archief CABR, inv. nr. 14553, 71565, 71592, 71633.
804 Archief CABR, inv. nr. 14553 + 71621.
805 Archief CABR, inv. nr. 71269.
806 Van Emmen Riedel 1947, p. 137-158.
807 Van Emmen Riedel 1947, p. 137-158; Arrest BRvC, 23 september 1946; 14 november 1945, *NOR 1945*, *10;* Sententie BG Amsterdam, 18 maart 1946, *NOR 1946*, *362*; 29 april 1946, *NOR 1946*, *489.*
808 Archief CABR, inv. nr. 251, 71359, 353 + 71739, 309, 38155.
809 Van Emmen Riedel 1947, p. 137-158.
810 Archief CABR, inv. nr. 71480.
811 Archief CABR, inv. nr. 71460.
812 Archief CABR, inv. nr. 87558.
813 Archief CABR, inv. nr. 183.
814 Archief CABR, inv. nr. 71638

Kamer Groningen geen rechtsmacht had omdat de wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging gebaseerd waren op staatsnoodrecht en niet volgens de methode genoemd in de Grondwet tot stand waren gekomen. Dit verweer is verworpen met verwijzing naar de jurisprudentie hierover.[815]

Een beroep op *ambtelijk bevel* gegeven door een Landwachter werd door de Kamer Groningen en de Bijzondere Raad van Cassatie in de meeste gevallen nadrukkelijk van de hand gewezen. Volgens vaste jurisprudentie in de bijzondere rechtspleging waren bevelen van een Landwachter geen ambtelijke bevelen. Ook het bevel van een commissaris van politie aan zijn ondergeschikten om bevelen van de SD op te volgen was geen ambtelijk, maar een onbevoegd bevel en kon door een verdachte niet als te goeder trouw gegeven worden beschouwd.[816] Voor zover het Nederlandse verdachten betrof, werd een beroep op ambtelijk bevel van de Duitse bezetter afgewezen, aangezien er geen sprake kon zijn van een ambtelijke verhouding tussen de Duitse bezetter en Nederlanders. Onder ambtelijk bevel kon slechts verstaan worden *'een bevel afkomstig van een gezag, dat wortelt in het Nederlandse recht, of in een voor Nederland verbindende internationale rechtsregel'*.[817] Het verweer van een politieagent, die tijdens de oorlog deel uitmaakte van een speciale afdeling voor het opsporen van tegenstanders van de Duitse bezetter, en zich beriep op een ambtelijk bevel, wordt dan ook verworpen.[818] Voor zover het Duitse verdachten betrof die zich op ambtelijk bevel beriepen, wees de Kamer Groningen dit af met een verwijzing naar het Militär Strafgesetzbuch uit 1939, waarin nadrukkelijk was opgenomen dat bij een ambtelijk bevel tot het plegen van een misdrijf het de eigen verantwoordelijkheid van de betrokkene was om dit bevel al dan niet op te volgen.
Tot slot is ook de mogelijkheid om de doodstraf op te leggen aan 'politieke delinquenten' aangevochten. Het verweer was, dat de doodstraf in strijd was met de Grondwet. Ook dit verweer is verworpen. Hierbij werd ook weer verwezen naar de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie van 1945 en van de Hoge Raad uit 1946 en bovendien naar de Handelingen van de Voorlopige Staten-Generaal van januari 1946 hierover.[819] Tot slot klaagde in één zaak de advocaat dat zijn cliënt niet met getuigen geconfronteerd is, in verband met de transportmoeilijkheden. De verdachte is daarom niet in staat om samen met zijn advocaat een adequate verdediging te voeren. Deze klacht werd ook afgewezen.[820]

Verzoeken om opdracht te geven voor rapportages naar geestesvermogens van verdachten

Advocaten hebben regelmatig onderzoek naar de geestesvermogens van hun cliënten aangevraagd. De Kamer Groningen heeft dergelijke verzoeken achttien keer ingewilligd. De Kamer Groningen wilde in één zaak eigenlijk geen rapportage naar geestesvermogens van de verdachte, maar accepteerde het verzoek toch toen én de advocaat-fiscaal én de advocaat van verdachte hierom verzochten.[821]

Klachten van cliënten over de verdediging

Verdachten in strafzaken kunnen en konden zich met een klacht over hun advocaat wenden tot de rechtbank of het gerechtshof. Ook bij de Kamer Groningen bleken drie 'politieke delinquenten' zich beklaagd te hebben over hun advocaat. Robert Wilhelm Lehnhoff klaagde over zijn advocaat G.L.P. Warburg. Volgens Lehnhoff deed Warburg niet genoeg aan zijn verdediging. Hij weigerde, aldus Lehnhoff, bovendien de lijst met vragen die Lehnhoff had opgesteld en die aan andere functionarissen van het Scholtenhuis ter beantwoording zou moeten worden voorgelegd, aan deze functionarissen voor te leggen. Deze klacht werd door de Kamer Groningen verworpen. E. Risch beklaagde zich op 25

---

815 Arrest HR, 30 oktober 1946, *NJ 1946, 737*; Arrest BRvC, 5 december 1945, *NOR 1946, 150.*

816 Arrest BRvC, 18 november 1946, *NOR 1946, 708*; Archief DGBR, inv. nr. 598; Archief CABR, inv. nr. 75525, 71359, 71408, 71458, 75930, 71594, 73663, 75366, 38155 en 76469. Kamer Groningen, Nederlanders: Archief CABR, inv. nr. 251, 309, 330, 409, Kamer Groningen, Duitse bezetting.

817 Sententie BG Den Bosch, 26 februari 1946, *NOR 1946, 51;* Sententie BG Amsterdam, 30 januari 1946, *NOR 1946, 243*; Arrest BRvC, 24 juni 1946, *NOR 1946, 635.*

818 Archief CABR, inv. nr. 71458.

819 Arrest HR, 30 oktober 1946, *NJ 1946, 737*; Arrest BRvC, 5 december 1945, *NOR 1946, 150*; Handelingen, I + II, *zitting 1945-1946*, 8 -20 januari 1946, p. 167-262.

820 Archief CABR, inv. nr. 71551.

821 Archief CABR, inv. nr. 411.

april 1949 bij jhr. W.W. Feith over zijn raadsman. Zijn raadsman was echter R.A. Vos, die ook in 52 andere zaken van 'politieke delinquenten' in Groningen was opgetreden en in Groningen een groot gezag genoot als advocaat. Feith verwierp de klacht van E. Risch na onderzoek.[822] De derde klacht is afkomstig van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten in Groningen. Haar is gebleken dat in een zaak een toegevoegde advocaat niet alleen bij de overheid om een toelage heeft gevraagd, maar ook een rekening bij zijn cliënt heeft ingediend. Bovendien heeft hij, tegen de afspraak met zijn cliënt in, geen gratieverzoek ingediend voor zijn cliënt. Deze klacht werd ook onderzocht en de advocaat werd uiteindelijk berispt.[823]

7.4 De werkwijze van de Kamer Groningen

De processen van de Bijzondere Gerechtshoven waren zeer populair, ook in Groningen, vooral als er een grote oorlogsmisdadiger terechtstond. Iedereen wilde erbij zijn om het wonder van de gerechtigheid met eigen ogen te aanschouwen. *'We werden overdonderd door aanvragen. We kregen cadeautjes aangeboden: enorme rollades, taarten, kisten sigaren, alles werd maar aangeboden in de hoop daarmee een plekje te kunnen veroveren op de tribune. De zittingszalen waren bomvol. Soms hoorde je het publiek 'Bravo!' roepen, als er een doodstraf uitgesproken was,'* vertelt G.R. Nubé, advocaat-fiscaal van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden in een interview in 2005.[824] Volgens H. van Alteren was dit echter niet het geval bij het uitspreken van de doodstraf tegen R.W. Lehnhoff. De hele zittingszaal was vol, maar niemand riep ´bravo´. Tijdens en na deze uitspraak was het doodstil.[825]
De Kamer moest de eerste anderhalf jaar zittingen houden met drie raadsheren en twee militaire raadsheren. In de Wet H206 van 27 juni 1947 werd dit aantal verlaagd naar twee raadsheren en één militaire raadsheer.[826] Met deze wet hoopte de regering de rechtspraak te versnellen. Een tweede poging om de berechting te versnellen werd in oktober 1947 genomen: het aantal zittingsdagen van de Kamer Groningen werd tot twee uitgebreid. Als gevolg daarvan moest de griffier G.E. Mulder zijn functie als griffier bij de Tuchtrechter voor Voedselvoorziening opgeven. Hij was vóór die datum zowel griffier bij de Tuchtrechter voor Voedselvoorzieningen, als waarnemend griffier bij de Kamer Groningen.[827] Tijdens de zittingen werkten de verschillende leden van de Kamer Groningen volgens een roulatieschema, opgesteld door de voorzitter, jhr. W.W. Feith. Ziekte, vakantie of verblijf buiten de stad zorgde ervoor dat dit schema lang niet altijd gehandhaafd kon worden. W.W. Feith is ruim vijfhonderd keer opgetreden als voorzitter, alleen wegens ziekte en vakantie is hij 39 maal vervangen door T. de Jong Tzn., J.E. Mulder, N. Bolkestein en C.J.J.W. van Groeningen.[828]
Het aantal (militaire) raadsheren was bij vijfentwintig zittingen afwijkend van het voorschrift in D62 lid 10, namelijk minder dan in het totaal van vijf raadsheren. Na het aannemen van Wet H206, waarin het aantal raadsheren verminderd werd tot drie werd in 1948 en 1949 in zes zaken rechtgesproken met vijf leden. Dit werd in vijf zaken keurig verantwoord. De voorzitter had twee raadsheren in deze zaken toegevoegd in verband met de zwaarte en gecompliceerdheid van de zaken.[829] Waarom in de zesde zaak met vijf raadsheren recht gesproken is, is onduidelijk. Deze zaak was noch gecompliceerd, noch zwaar.[830]
Inzicht in de werkwijze en besluitvorming, zoals klad-aantekeningen of voorstellen van de Kamer Groningen in individuele gevallen was schaars. Wel heeft één verdachte een uitgebreid verslag gemaakt van zijn rechtszaak. Hierin beschreef hij de rechtszitting, de getuigen en de bewijsmiddelen. Ook schetste hij de werkwijze van de voorzitter van de Kamer Groningen, jhr. W.W. Feith.[831] Uit een

822 Archief CABR, inv. nr. 330 + 71739.
823 Archief DGBR, inv. nr.1643.
824 www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/De-laatste-doodstraf.html.
825 Mededeling van H. van Alteren in een gesprek in 2013.
826 Wet H206.
827 Wet H270, Wet van 5 juli 1947 wijziging aantal Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie, Staatsblad 1947, H270; Ministerie van Justitie, Kabinetsarchief geheim, inv. nr. 5964.
828 Ontleend aan de dossiers in het Archief CABR van verdachten berecht door de Kamer Groningen.
829 Archief CABR, inv. nr. 183, 207, 71712, 76354, 76739.
830 Archief CABR, inv. nr. 71391: Dit betrof de berechting van een verdachte wegens dienstneming bij de vijand, namelijk bij de NSKK. De betrokkene werd buiten vervolging gesteld.
831 Archief CABR, inv. nr. 71269.

aantekening in een ander dossier blijkt dat jhr. A.H.S. van der Wijck afstemming wilde van de dossiers van Landwachters uit dezelfde groep die vrijwel dezelfde feiten hebben begaan. Ook een officier-fiscaal adviseerde om een bepaalde zaak te behandelen samen met die van drie andere Landwachters. Hierbij gaf de officier-fiscaal aan dat deze verdachte *'blijkbaar niet tot de kwaadaardigste soort Landwacht behoorde*.'[832] Daarnaast zijn er aantekeningen aangetroffen over de rechtszittingen, gratieverlening, de hoogte van de op te leggen straf en over redenen om bewaring van een verdachte te verlengen.[833] Om zich een beeld te vormen van de positie gedurende de oorlog en de strafmaat daarbij door andere Kamers van Bijzondere Gerechtshoven in vergelijkbare zaken, heeft de Kamer Groningen een aantal maal een rapportage laten opstellen door de raadsheer-commissaris bij de Kamer Groningen, C.J.J.W. van Groeningen. Zo is opdracht gegeven om een lijst van vonnissen op te stellen over al berechte politiemensen. Hierbij moest C.J.J.W. van Groeningen ook aandacht besteden aan strafuitsluitingsgronden op grond van hiërarchische structuur bij de politie en de ingewikkelde positie van politiebeambten tijdens de oorlog. Bij deze rapportage had Van Groeningen ook uitspraken over de betekenis van artikel 26 BBS en artikel 102 Wetboek van Strafrecht gevoegd.[834]
Tot slot blijkt uit aantekeningen in twee dossiers dat de leden van het hof de dossiers aan elkaar toestuurden om te bestuderen.[835] Klaarblijkelijk was N. Bolkestein in aangehaalde zaken de laatste die de dossiers in handen kreeg. Hem werd met klem verzocht de dossiers toch vooral niet te vergeten als hij naar de zitting kwam. Bijzonder was de zaak van S.K.; wegens de veranderde samenstelling van het hof moest zijn hele rechtszaak opnieuw gevoerd worden.[836]
Gebleken is dat diverse verdachten, hun familie of vertrouwenspersoon (dominee, arts, pastoor) brieven schreven aan jhr. W.W. Feith en aan de advocaten-fiscaal jhr. A.H.S. van der Wijck en J.C. Louët Feisser.[837] Vrijwel geen enkele van deze ondersteunende brieven heeft het beoogde resultaat bewerkstelligd, namelijk vrijspraak of een lagere straf. Dat blijkt uit de hoogte van de sententies in de betreffende zaken.

De zaak J.H.H. [838]

Bijzonder zijn de brieven die de moeder van J.H.H. aan jhr. W.W. Feith stuurt. Steeds betoogt zij dat haar zoon geen enkele strafbare handeling verricht heeft. Volgens haar heeft hij alleen maar een dierenarts in Duitsland in zijn praktijk geholpen. Uit het dossier blijkt dat haar zoon als lid van de SS in Warschau, Krakau, Rusland en Kroatië geweest is en daar zeker geen dierenartsen geholpen heeft. Wilde de moeder de feiten niet onder ogen zien? Of had haar zoon haar in brieven een vals beeld voorgehouden van zijn activiteiten in het buitenland?

De Bijzondere Raad van Cassatie verwijst op 24 mei 1950 een zaak door naar de Kamer Groningen. Deze zaak wordt op 16 oktober 1950 voor onbepaalde tijd aangehouden, aangezien de verdachte naar Canada geëmigreerd is.[839] Hoe dit kan, is een raadsel. Een verdachte die nog berecht moet worden, zou toch niet zomaar het land kunnen verlaten?

7.5 De sententies

7.5.1 Bewijsmiddelen

7.5.1.1 Problemen bij het verkrijgen van bewijsmiddelen

Meer nog dan in commune strafzaken waren er problemen met de bewijsmiddelen in de bijzondere rechtspleging. Het verkrijgen van getuigenverklaringen en andere bewijsmiddelen uit het buitenland was praktisch onmogelijk, gezien de chaos vlak na de bevrijding in heel Europa. Vele verdachten zullen dat niet erg gevonden hebben. Ze konden daardoor niet berecht worden voor daden in het buitenland,

832 Archief CABR, inv. nr. 71388, 71401.
833 Archief CABR, inv. nr. 71630, 71447.
834 Archief CABR, inv. nr. 71359.
835 Archief CABR, inv. nr. 71441 en 71442.
836 Archief CABR, inv. nr. 71441.
837 Archief CABR, inv. nr. 71633, 71638, 619 + 75061, 71512, 75651, 76423, 71883, 75067 + 75061.
838 Archief CABR, inv. nr. 71465.
839 Archief CABR, inv. nr. 119.

vooral gepleegd in Oost-Europa. Ook in Nederland was het verkrijgen van bewijsmiddelen verre van eenvoudig. Een plaats delict was of onbekend of kon, zoveel tijd na het plegen van een delict, geen informatie meer opleveren.
Een apart probleem vormden de vele anonieme briefjes uit de oorlog waarin medeburgers waren verraden. Deze briefjes hebben vaak grote gevolgen gehad. Mensen werden op grond hiervan opgepakt, gevangen genomen, naar concentratiekampen gestuurd of vermoord. Er is enorm veel tijd gestoken in het achterhalen van deze anonieme verraders. Hierbij werd gebruik gemaakt van de schriftkundigen W.F. Hesselink (laboratorium voor Gerechtelijk en Natuurwetenschappelijk Onderzoek) en S.V. Mardagant. Met schrijfproeven afgenomen bij eventuele verdachten ter vergelijking met de oorspronkelijke briefjes, trachtten zij te achterhalen of de verdachte inderdaad de dader geweest zou kunnen zijn. In de Groningse dossiers is van een eventueel succes van deze onderzoeksmethode niets aangetroffen. [840]
Uit correspondentie blijkt dat vooral W.F. Hesselink bedolven werd onder grote hoeveelheden anonieme briefjes en mogelijk vergelijkingsmateriaal, met het verzoek hierover informatie te geven die kon leiden naar de schrijvers van de anonieme briefjes. Zowel W.F. Hesselink als S.V. Mardagant hebben in het *Tijdschrift voor Strafrecht* uitgebreid geschreven over hun deskundigheid en over het feit dat zij meenden dat schriftkundigen in een strafproces met succes konden worden ingezet. In het *Advocatenblad* doet een advocaat een oproep om ervaringen met schriftkundigen aan hem mee te delen.[841] Ik heb niet kunnen achterhalen welke reacties hierop gekomen zijn.

7.5.1.2 Getuigenverhoren als bewijsmiddel

In de rechtszittingen van de Kamer Groningen is veel gebruik gemaakt van verklaringen die getuigen op de zitting moesten afleggen. Er werd wel gebruik gemaakt van informatie uit verhoren van verdachten en getuigen, maar de getuigen moesten hun verklaringen op de zitting afleggen. Dit was afwijkend van de gang van zaken in commune strafrechtzittingen. Na het ´De Auditu-arrest' uit 1926 zijn in de commune strafrechtzittingen steeds vaker schriftelijke processen-verbaal van verhoren gebruikt.[842]
Merkwaardig eigenlijk, dat juist bij de bijzondere rechtspleging waarbij 'snel, streng en rechtvaardig' het adagium was en de snelheid van de berechting zo belangrijk was, getuigen allemaal hun verklaring op de zitting moesten afleggen. Waarschijnlijk was de reden om de getuigen allemaal op de zitting te laten verschijnen, de mogelijke (on)betrouwbaarheid van de getuigen. De raadsheren waren zich scherp bewust van het feit dat wraak, eigen gewin en het onterechte beschuldigen veel voorkwamen. De berichten over volkomen onschuldige personen die na valse aangiften waren geïnterneerd, waren ook bij de raadsheren bekend. Door de getuigen te laten verschijnen, was het beter mogelijk om de betrouwbaarheid van de getuigen en hun getuigenissen in te schatten.
Als een zaak eenmaal ter zitting kwam, nam de Kamer Groningen alle mogelijke moeite om getuigen te horen. Soms vonden de raadsheren getuigenissen te summier of onduidelijk en moesten getuigen opnieuw gehoord worden door de raadsheer-commissaris C.J.J.W. van Groeningen. Het proces werd dan tijdelijk geschorst, tot de verhoren waren afgenomen. Dat betekende wel dat berechting langer duurde.[843] Ook gingen de raadsheer-commissaris en de griffier in één geval naar een zieke getuige toe om bij hem thuis zijn getuigenis te horen. Daarnaast verschenen oproepen in regionale en provinciale bladen om mensen die aanklachten wilden indienen of informatie hadden over misdrijven uit de oorlog, op te roepen om zich te melden. Naar aanleiding van deze advertenties en uit eigener beweging meldden velen zich met informatie over misdrijven of om zelf aanklachten in te dienen.[844]

---

840 Archief CABR, inv. nr. 78779.
841 S.V. Mardagant, De graphologie in het strafrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht*, Deel LV, 1946, p. 100-137; W.F. Hesselink, Schriftexpertise in de praktijk, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, Deel LVII, 1948,* p. 104-109; *Advocatenblad* 1949, p. 45 oproep om ervaringen te melden met schriftkundigen.
842 Arrest HR 20 december 1926, *NJ 1927, 85*.
843 Archief CABR, inv. nr. 19, 71551: Advocaat-fiscaal J.C. Louët Feisser meldt dat er te weinig bewijs in deze zaak is en meer getuigen zullen moeten worden gehoord; inv. nr. 71455 Interlocutoir vonnis: herverhoor getuige H. Romeyn.
844 Archief CABR, inv. nr. 71367, 71551.

Er waren regelmatig problemen met niet verschenen getuigen. Sommigen wilden wel informatie geven, maar niet naar het hof in Groningen komen om te getuigen. Uit angst voor represailles, omdat de reis te ver of te duur was, of omdat ze te zenuwachtig werden als ze hun verhaal opnieuw moesten doen, of vanwege 'strikte' werkzaamheden. Of vanwege valse verklaringen? Het wegblijven van opgeroepen getuigen leverde bij de raadsheren grote irritatie op. Getuigen bleken bovendien ter zitting – als ze al kwamen – lang niet altijd betrouwbaar of kwamen terug op eerdere verklaringen.[845] In de gevangenissen is met seinen, briefjes onder of in etenspannetjes met elkaar 'gesproken' over de af te leggen getuigenverklaringen, of druk uitgeoefend om bepaalde verklaringen af te leggen of verklaringen te wijzigen.[846] Ook gaven verdachten vanuit hun bewaring opdrachten aan derden over de manier waarop zij hun verhaal moesten brengen.[847] Soms wilden getuigen anderen in de luwte houden, zoals J.M. Hij heeft een valse getuigenis afgelegd over betrokkenheid van zijn broer bij een misdrijf, om zijn broer buiten schot te houden. In de zaak van E.R. weigert een getuige zijn verklaring te tekenen, omdat volgens hem niet de juiste andere getuigen gehoord zijn.[848] Daarnaast voerde in een andere zaak een getuige aan dat hij niet wilde getuigen *'omdat hij niet wil meedoen aan schouwspel van de berechting van Landwachters, terwijl de hogeren in rang in Groningen vrijgesproken worden. Straf kan hem niets schelen*.'[849]

7.5.1.3 Documenten gebruikt als bewijsmiddelen

Heel veel documenten afkomstig uit verschillende archieven zijn gebruikt als bewijsmateriaal.
De archieven van de NSB, de Landwacht en de Inlichtingendienst van de Nederlandse SS zijn letterlijk geplunderd. Hieruit zijn bewijsmiddelen gehaald over sollicitaties naar NSB-posten, aanmeldingsformulieren voor de Germaanse en Waffen-SS, cartotheekkaarten van het Economisch Front, aanmeldingsformulieren bij de SS, NSB-lidmaatschapsbewijzen, lijsten van personen die zich vrijwillig gemeld hebben voor krijgsdienst tegen de Russen. Daarnaast is correspondentie met de hoofdkwartieren van de NSB en de Landwacht uit deze archieven gehaald en toegevoegd aan de dossiers van 'politieke delinquenten'. Verder zijn dossiers van keuringen voor de vrijwillige hulppolitie en formulieren voor radiovrijstellingen aan de dossiers toegevoegd.[850] In 1943 had iedereen zijn radio moeten inleveren, tenzij er via een formulier gevraagd was om het toestel te mogen behouden. Op dit formulier moest men aangeven van welke Duits sympathiserende organisatie men lid was. Nadat gecontroleerd was of deze opgave juist was, mocht men zijn radiotoestel behouden. Na de oorlog zijn deze formulieren gebruikt als bewijsmateriaal in vele zaken voor de Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen.[851]
Distributiekaarten voor extra rantsoenen (tabak, brood, aardappelen) werden eveneens als bewijsmateriaal gebruikt. Landwachters, NSB'ers, SD'ers en andere pro-Duitse personen kregen die extra rantsoenen als dank voor hun politieke en andere steun aan de Duitse zaak. Uit de archieven van de Hulppolitie werden inschrijfformulieren en keuringsverslagen gebruikt.[852]

---

845 Archief CABR, inv. nr. 258, 71636: P.J.G. meldt via zijn advocaat dat er uitgebreide afspraken gemaakt worden tussen R.W. Lehnhoff c.s. in de gevangenis, tijdens het luchten. Inv. nr. 258: In januari 1945 is er onder de SD'ers een belofte afgelegd, dat zij geen mede SD-ers af zullen vallen. Archief CABR, inv. nr. 73954: brief van jhr. W.W. Feith, voorzitter van de Kamer Groningen, aan G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie, dat hij een afschrift van een brief uit gevangenis aan verdachte K. gekregen heeft, waarin staat dat de verdachten moeten terugkomen op hun oorspronkelijke verklaring: dit betekent volgens jhr. W.W. Feith dat oorspronkelijke verklaringen niet in twijfel getrokken hoeven te worden.

846 OVCG, inv. nr. 197.

847 Archief CABR, inv. nr. 31: S.d.B. zegt dat hij door communisten als verrader wordt afgeschilderd, om hem in diskrediet te brengen. Brieven van S.d.B. aan "jan"en "lumpatsy", waarin hij hen opdrachten voor getuigenverklaringen geeft. Ook probeert hij clandestiene brieven uit het interneringskamp te krijgen; Archief CABR, Inv. nr. 75380: Uit in beslag genomen papieren blijkt dat Oomke Bouman in de gevangenis getuigen tracht te bewerken. Inv. nr. 74853 G.A schrijft een brief aan "Karel" met het verzoek om op bepaalde manier te getuigen.

848 Archief CABR, inv. nr. 71581.

849 Archief CABR, inv. nr. 71598.

850 Archief DGBR, inv. nr. 454, deze documentatie is opgestuurd op 17 en 25 september, 21, 22, 24, 30 oktober, 12 november, 5, 9 december 1946 en van 8 januari tot en met 22 april 1947.

851 In dertien dossiers zijn formulieren om een radiotoestel te mogen behouden aangetroffen.

852 Ontleend aan de dossiers van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen.

Ook zijn in het centrale NSB-archief formulieren aangetroffen, waaruit bleek dat personen geheim lid waren geweest van de NSB. Met dit bewijs kon de bewering dat iemand nooit lid van een dergelijke organisatie geweest was, worden ontkracht.[853] De correspondentie aangetroffen bij het hoofdkwartier van de NSB geeft soms een bijzonder inzicht in de zorgen van individuele NSB'ers. Bijvoorbeeld:

- Een brief met het verzoek van W.R. aan het hoofdkantoor van de NSB, om een zaklamp te mogen houden die hij in beslag genomen heeft bij een onderduiker.
- Een brief waarin W.R. meldt dat hij niet naar de Landdag kan komen, omdat hij bang is voor een aanslag als hij op de fiets naar de Landdag moet gaan. [854]

Daarnaast werden lokale en regionale NSB-archieven doorzocht en ook daaruit werden brieven, rapportages, lijsten van patrouilles en mededelingen voor achterblijvers van de in september 1944 naar Duitsland gevluchte personen, aan de dossiers toegevoegd. [855] Een geweldige vondst voor de berechting van NSB'ers was een deel van de ledenadministratie van de NSB in de Zuiderhaven in Almelo op 26 maart 1946.[856] Hiermee kon van velen het lidmaatschap van de NSB bewezen worden. Ook werd de abonnementenbestanden van een aantal pro-Duitse, nationaalsocialistische tijdschriften en kranten doorzocht. Als een politiek delinquent in deze bestanden werd aangetroffen, werd hiervan een melding gedaan aan de procureur-fiscaal van het ressort waar hij woonde. Deze mededelingen werden eveneens aan het dossier toegevoegd.
Daarnaast werden (liefdes)brieven, kwitanties, dagboekaantekeningen, lidmaatschapsbewijzen, agenda's en soms zelfs poëziealbums als bewijsmiddelen gebruikt.[857] Ook werden soms fotoalbums doorzocht en indien nodig in beslag genomen, evenals losse pasfoto's, foto's van een verdachte in uniform, foto's van NSB- bijeenkomsten en opleidingskampen, foto's van vermoorde slachtoffers, en foto's gemaakt tijdens militaire acties in Kroatië, Rusland en Polen. Deze foto's werden dan toegevoegd aan het dossier als bewijsmiddelen.[858] Ook werden bij verdachten het Soldbuch (het betalingsoverzicht voor salaris als lid van de SS of de Wehrmacht) in beslag genomen om als bewijsmateriaal te dienen.
Krantenartikelen die bij huiszoeking zijn aangetroffen en nationaalsocialistische literatuur werden ook in beslag genomen en aan de dossiers toegevoegd om te bewijzen dat de verdachte pro-Duits of nationaalsocialistisch geweest was.[859] Noodlidmaatschapskaarten van de NSB voor 1945, die tot en met december betaald zijn, geven het vertrouwen van sommige NSB'ers aan in het voortbestaan van de partij. Ook lijsten van naar Westerbork getransporteerde Groningse Joden en notariële akten van aankoop van huizen van Joodse eigenaren werden als bewijsmateriaal bewaard.[860]
Soms werd bij grondig onderzoek een vondst gedaan, die als bewijsmiddel kon dienen. Zo bleek in één zaak dat alle brieven ter ontlasting van de verdachte getypt te zijn op dezelfde typemachine.[861] Een wel heel apart bewijsmiddel was een simpel velletje carbonpapier. F.F. ontkende als V-man voor de SD in Groningen gewerkt te hebben. Bij het typen van inlichtingen aan de SD had F.F. carbonpapier gebruikt. De vondst van een carbonvel, gebruikt bij het typen van deze inlichtingen, waarop zijn informatie aan de SD nog duidelijk leesbaar was, toonde aan dat hij wel degelijk informatie aan de SD had doorgegeven.[862] In een ander dossier bevindt zich uitgebreide informatie over het neerslaan van de Meistaking in 1943 in de vorm van afschriften van gewisselde telexberichten tussen het Scholtenhuis in Groningen en H.A. Rauter, Generalkommissar der SS.[863] Ook informatie over mogelijke Weerwolfacties is aangetroffen, met namen van mensen uit Groningen die aan deze acties mee

853 Archief CABR, inv. nr. 71446.
854 Archief CABR, inv. nr. 71651.
855 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 500-501; Faber en Donker 2010, p. 23.
856 Archief CABR, inv. nr. 71583: Verklaring van A. Hofman, PRA rechercheur in Almelo, over de vondst van de ledenadministratie van de NSB in de Zuiderhaven in Almelo.
857 Faber en Donker 2010, p. 54-55 en eigen ondervinding bij het onderzoek.
858 In 210 dossiers zijn foto's aangetroffen.
859 In 55 dossiers zijn boeken, zangbundels, kranten- en tijdschriftartikelen aangetroffen.
860 Archief CABR, inv. nr. 630, 71606.
861 Archief CABR, inv. nr. 71522.
862 Archief CABR, inv. nr. 76537.
863 Archief CABR, inv. nr. 71376.

zouden willen doen.[864] Over de Silbertanne-akties, de oprichting van deze organisatie en de uitgevoerde moorden is zeer uitgebreide informatie aangetroffen.[865]
Tijdens de inbewaringstelling hebben verdachten soms een levensloop geschreven of een overzicht van hun militaire daden, of familieleden hebben dit voor hen gedaan. Ook deze werden in de rechtszaken als bewijsmateriaal gebruikt.[866] Daarnaast zijn in enkele dossiers dagboeken aangetroffen. Een dagboek over de periode doorgebracht in de Oekraïne als Ost-boer. En een dagboek over de tijd doorgebracht op Schiermonnikoog als vluchteling voor de geallieerden. Een dagboek over de laatste maanden van de oorlog en een over de periode 16 juni 1944 tot 29 januari 1945. De bewaarde dagboeken geven een bijzonder inzicht in wat de verdachten zelf dachten in die periode.[867]
Tot groot ongenoegen van de verdediging schreven velen ontlastende verklaringen over anderen. Hierin schreven ze bijvoorbeeld: *'(..) is NSB'er geweest, maar ik heb nooit last van hem gehad'*. Dit terwijl tegen de betrokkene tot op dat ogenblik geen verdenking gold! Sommige verdachten gaven aan bij de NSKK gegaan te zijn na advertenties in dagbladen. Zij voeren aan zich niet bewust geweest te zijn van het feit dat toetreden tot de NSKK onder vrijwillig in Duitse krijgsdienst treden viel. In opdracht van de Kamer Groningen werd gezocht naar deze advertenties in kranten. In de advertenties die gevonden werden, bleek dat het in dienst treden bij de NSKK betekende dat je niet voor de Arbeitseinsatz in Duitsland hoefde te werken. Bovendien kon je bij de NSKK leren autorijden.[868]

Daarnaast werden papieren gebruikt als bewijsmiddel die je niet direct zou verwachten. Zoals agenda's en notulen van vergaderingen van de NSB-burgemeesters in Groningen,[869] een deel van het archief van de Jonge Landstand (boerenjongerenorganisatie) in Groningen,[870] stukken uit de processen van het Tribunaal van Neurenberg,[871] Duitse en Nederlandse zangbundels. Dat binnen de NSB niet altijd geloofd werd in de eindoverwinning van de Duitsers, blijkt uit het feit dat al op 11 mei 1943 richtlijnen voor de voorbereiding en uitvoering van noodevacuaties zijn uitgevaardigd.[872] Ook werden formulieren van keuringen voor de WA aangetroffen. Op de formulieren moest ook ingevuld worden of je homo of hetero was.[873] Daarnaast bleken formulieren van keuringen voor de Arbeidsdienst in Duitsland in opdracht van het Gewestelijk Arbeidsbureau en rekeningen voor deze keuringen bewaard te zijn gebleven,[874] evenals formulieren van keuringen van Joodse ingezetenen voor werkkampen in Polen. (Vrijwel iedereen werd goedgekeurd, ongeacht leeftijd of kwaal.)[875] Een verslag van pogingen tot omkoping door een verdachte gaven een beeld van de betrokken verdachte. Hij probeerde rechterlijke functionarissen om te kopen met een ontwerp van een nieuw soort radar. Als hij vrij zou komen zonder straf, dan zou hij het ontwerp aan de Nederlandse regering geven.[876] Bijzonder was een folder door de Duitse bezetter opgesteld *'over de slechtheid en financiële invloed van Joden*'. Een Landwachter uit Hoogeveen wilde deze folder graag hebben, want *'wij zitten behoorlijk goed in de Joden in Hoogeveen en de mensen hier zijn niet vijandig*',[877] en een brief uitgereikt aan rijkspolitieambtenaren over de behandeling van Joden in Polen. P.B., commissaris van politie in Groningen, voelde zich hiertoe genoodzaakt omdat steeds meer geruchten over de behandeling van Joden in kampen ervoor zorgden dat politieambtenaren in Groningen geen Joden meer wilden

---

864 Archief CABR, inv. nr. 700.
865 Archief CABR, inv. nr. 26 + 75061; OVCG, inv. nr. 38.
866 Archief CABR, inv. nr. 71436, 75595, 75108, 89, 71362, 73663, 76739, 71869, 76354, 75047, 71683+75276, 75525+87558, 258+71427, 75366, 111, 250, 75067+75061, 75567+91922.
867 Archief CABR, inv. nr. 75380: Dagboek over verblijf op Schiermonnikoog; inv. nr. 71851+76991: dagboek gemaakt in de Oekraïne; inv. nr. 71587: dagboek over de laatste maanden van de oorlog; inv. nr. 71412: Dagboek over de periode 16 juni 1944 t/m 29 januari 1945; zie uitgebreid over Ost-boeren: NIOD, Nederlandse Oost Compagnie, inv. nr. 1, 2.
868 Archief CABR, inv. nr. 71441.
869 Archief CABR, inv. nr. 71580.
870 Archief CABR, inv. nr. 714.
871 Archief CABR, inv. nr. 71350 + 87564.
872 Archief CABR, inv. nr. 71388.
873 Archief CABR, inv. nr. 71462.
874 Archief CABR, inv. nr. 71674.
875 Archief CABR, inv. nr. 71674.
876 Archief CABR, inv. nr. 76556.
877 Archief CABR, inv. nr. 71796 + 76412.

oppakken. In deze brief staat dat Joden niet worden vermoord in Polen, anders *'hadden ze ook wel in Nederland vermoord kunnen worden.'*[878] Ten slotte bleken als bewijsmiddel gebruikt te zijn: een dagboek bijgehouden in de Oekraïne met informatie over Ost-boeren in de Oekraïne,[879] een overzicht van eigendommen van de vrijmetselaarsloge van Groningen,[880] en een bewijs van internering in een Russisch kamp.[881]

Ook bleken sommige verhoren een inkijk te geven in de angsten en gedachten van 'politieke delinquenten', zoals de man die niet op de fiets naar de Landdag durfde.[882] Ik trof ook een brief aan waarin iemand een oplossing aandraagt voor de problemen bij het binnenhalen van de oogst in 1944: 'Het inzetten van kinderen vanaf 15 jaar. Op wegblijven moeten afschrikwekkende straffen gesteld worden, zoals doodstraf in openbaar, ter algemene preventie.'[883] Zo bleek in een andere zaak dat in februari 1943 een nepaanslag op de WA-man Jan Nederkorn beraamd was in Haarlem. De bedoeling hiervan was om een reden te hebben voor represailles in Haarlem.[884] Een wel heel wrange mededeling in een verhoor was dat de executies in Westerbork in september en oktober 1944 alleen maar afgebroken werden door gebrek aan kolen voor crematorium in Westerbork.[885]

Uitgebreide informatie is aangetroffen over de NSB. Niet iedereen kon lid worden, of lid blijven. Leden werden geroyeerd, geschorst vanwege wandaden, geweigerd als lid, of ongeschikt verklaard voor het lidmaatschap wegens psychiatrische problemen. Er blijkt binnen de NSB een geheime onderzoeksafdeling geweest te zijn, de afdeling ATL (Algemeen Toezicht Leden). Bij klachten werd een lid van deze afdeling naar de betreffende afdeling van de NSB gestuurd om daar anoniem onderzoek te doen naar aanleiding van de klachten.[886]

De door de SD en haar handlangers op het Scholtenhuis gepleegde mishandelingen leken een nagenoeg onontwarbare knoop te vormen. Bewijsmiddelen waren er nauwelijks, vele slachtoffers waren dood door marteling, opsluiting in concentratiekampen, executies of omdat ze ´gewoon´ doodgeschoten waren. Bovendien konden de overlevende getuigen de SD´ers niet identificeren; ze hadden tijdens de martelingen gelet op het geheimhouden van hun informatie en niet op de gezichten van hun martelaars.

Daarnaast hadden de Scholtenhuis-functionarissen en hun handlangers in januari 1945 en in april 1945 afgesproken om geen mede-SD'ers af te vallen.[887] Wat ze echter niet wisten was dat één van hen, Harm Bouman al vanaf Schiermonnikoog een brief aan de politie in Groningen had gestuurd, dat hij wilde verklaren welke daden, volgens zijn kennis, op het Scholtenhuis gepleegd waren. Na de gevangenneming in de strafgevangenis Groningen vanaf 31 mei 1945 is Harm Bouman een groot aantal maal verhoord. Daarnaast bleek na aankomst in de strafgevangenis Groningen een andere Scholtenhuis-functionaris, Jan Ale Visser, bovendien bereid een gedetailleerd schema te maken van de afdelingen en hun werkzaamheden en de functionarissen die de daden hadden uitgevoerd. Tot slot bleek ook R.W. Lehnhoff bereid om uitgebreide verklaringen af te leggen.[888] In vele rechtszaken voor de Kamer Groningen is gebruik gemaakt van de getuigenverklaringen van de verdachten Harm Bouman, Robert Wilhelm Lehnhoff en het schema van Jan Ale Visser. Andere Scholtenhuis-functionarissen besloten om zelf ook te praten toen ze eenmaal wisten dat Harm Bouman en R.W. Lehnhoff heel uitgebreide verklaringen hadden afgelegd.

Probleem bij al deze verklaringen was, dat de getuigen probeerden zaken op elkaar, maar liever nog op inmiddels overleden Scholtenhuis-functionarissen af te wentelen. Een doorbraak bij het bewijzen in Scholtenhuis-zaken was, naast de getuigenissen van Harm Bouman, Jan Ale Visser en R.W. Lehnhoff,

878 Archief CABR, inv. nr. 75382.
879 Archief CABR, inv. nr. 77, 93, 71796.
880 Archief CABR, inv. nr. 76498.
881 Archief CABR, inv. nr. 340.
882 Archief CABR, inv. nr. 71451.
883 Archief CABR, inv. nr. 75366.
884 Archief CABR, inv. nr. 14590.
885 Archief CABR, inv. nr. 207.
886 Archief CABR, inv. nr. 67119, 71637, 71704, 71377, 76537, 76169, 75380, 71522, 71403, 71377, 71621, 71577, 71522, 71518, 75930.
887 Archief CABR, Inv. nr. 258: In januari 1945 hebben de SD-ers op het Scholtenhuis een belofte afgelegd, dat zij geen mede SD-ers zouden belasten.
888 Archief CABR, inv. nr. 71731, 73954, 251.

een afschrift van een brief uit de gevangenis aan verdachte K., waarin staat dat alle Scholtenhuis-verdachten moeten terugkomen op hun oorspronkelijke verklaring. Dit afschrift wordt verstuurd naar de voorzitter van de Kamer Groningen, jhr. W.W. Feith. Hieruit bleek, dat de oorspronkelijke verklaringen niet in twijfel getrokken hoefden te worden.[889]

7.5.2 De strafmaat[890]

De Kamer Groningen heeft zich in een deel van de zaken geconfirmeerd aan de eis van de advocaat-fiscaal, namelijk 143 maal. Daarnaast werd in zestig zaken een straf uitgesproken die hoger was dan de eis en in 378 zaken een straf die lager was dan de eis. In vijftien zaken is de eis niet bekend en is het dus niet duidelijk in die zaken of de sententie hoger, lager of gelijk was aan de eis.
In een aantal dossiers zijn aantekeningen aangetroffen van de overwegingen van de leden van het hof over de strafmaat. Deze geven inzicht in de motiveringen van de verschillende raadsheren.[891] Bij de berechting van de verdachten is door alle (militaire) raadsheren in Groningen uitgebreid meegewogen wat ieders persoonlijke situatie was. In achttien gevallen gaf de Kamer Groningen opdracht om een rapport te vragen aan een psychiater over de geestelijke toestand van een verdachte en zijn toerekeningsvatbaarheid. Daarnaast werden rapporten uitgebracht door de STPD (Stichting Toezicht Politieke Delinquenten') over de achtergrond, familieomstandigheden en levensloop van verdachten.[892] Daarnaast rapporteerden ook commandant, geestelijk verzorgers en sociale verzorgers uit interneringskampen en de politie over gedrag en houding van individuele 'politieke delinquenten'.

7.5.2.1 Geen straf opgelegd[893]

De Kamer Groningen heeft in 31 zaken besloten geen straf op te leggen. In deze zaken is door de Kamer ontslag van rechtsvervolging of buitenvervolgingstelling uitgesproken. Sommige zaken zijn na deze uitspraak doorgezonden naar een andere gerechtelijke instantie om daar berecht te worden. De motieven voor het niet opleggen van een straf waren divers.

- Tenlastelegging niet bewezen 14x
- Geen reden verdachte nog langer in bewaring te houden 4x
- Hof verklaard zich onbevoegd om van deze zaken kennis te nemen, aangezien de zaken niet binnen rechtsgebied van Het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen hadden plaatsgevonden en de verdachte niet in de provincie Groningen woonde 2x
- Vrijspraak wegens lichamelijke toestand van de verdachte 2x
- Vrijspraak, de misdaad is geen oorlogsgerelateerde misdaad, zaak overgedragen aan officier van justitie voor commune berechting 2x
- Vrijspraak in het licht van geaccepteerd verweer 1x
- Zaak aangehouden voor onbepaalde tijd, bij beschikking 20-1-1949 onder voorwaarden
- In vrijheid gesteld 1x
- Geen bewijs van opzet, verdachte heeft namen en adressen slechts gegeven na sterke druk en in angst voor verhoren door de Duitse SD 1x
- Geen oorzakelijk verband tussen mededeling van V.D.M. in het voorjaar van 1944 en de arrestatie in september1944 1x
- Ontslag van rechtsvervolging, omdat oogmerk van verdachte het algemeen belang was, blijkend uit het vele belangrijke illegale werk 1x
- Vrijspraak wegens gebrek aan bewijs na eis advocaat-fiscaal om vrij te spreken 1x
- Verdachte heeft R. dodelijk getroffen in paniekstemming en terwijl hij in gevaar verkeerde en geen vereiste opzet had op van het leven te beroven of zwaar lichamelijk letsel toe te brengen. Vrijwillig toetreden tot de NSKK niet bewezen, verdachte is 'gearresteerd' door de illegaliteit op 20-10-1944 en vastgehouden op een zolder, zonder goede verzorging en met boeien om 1x

889 Archief CABR, inv. nr. 73954.
890 Voor een overzicht van alle straffen geëist en opgelegd in de Kamer Groningen en in cassaties van Groningse zaken zie bijlage 6.
891 Archief CABR, inv. nr. 71374, 71471, 71490. 74622, 71465, 71559.
892 Archief DGBR, inv. nr. 1643: Slotrapportage van de STPD in het Noorden des lands, 6 juli 1948.
893 Archief CABR, inv. nr. 40408, 71391, 71399, 71478, 71636, 71661, 71816, 74812, 62755, 67119, 71382, 71431, 71442, 71453, 71529, 71552, 71573, 71601, 71638, 71642, 71644, 71645, 71651, 71672, 71717, 71722, 71724, 71732, 71735, 74812, 91764.

- Voordragen voor voorwaardelijke buiten vervolging verklaring, aangezien verdachte door het BG Den Haag al veroordeeld is voor vrijwillig toetreden in buitenlandse krijgsdienst tot een straf van twaalf jaar, met als bijkomende straffen: ontzetting uit de beide kiesrechten, verbod op het dienen bij Gewapende Macht en op het bekleden van ambten 1x

Bijna alle verdachten hadden in verschillende interneringskampen gezeten, voordat ze buiten vervolging werden gesteld of ontslag van rechtsvervolging kregen. Voor zover bekend zijn ze in 1945 aangehouden en vervolgens geïnterneerd, op één na, die huisarrest opgelegd gekregen had.[894] Deze verdachte was al na enige tijd uit internering ontslagen, aangezien zijn zoon zwaargewond uit Engeland was teruggekomen en hij zelf aan tbc leed.

7.5.2.2 Opgelegde straffen

De Bijzondere Gerechtshoven konden straffen opleggen, oplopend van één dag gevangenisstraf tot de doodstraf. De op te leggen straffen konden aanmerkelijk hoger zijn dan de straffen in het commune strafrecht, dit omdat in artikel 11 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht een strafverzwaring was opgenomen voor een grote reeks misdrijven, opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. In één zaak zijn een boete en voorwaardelijke gevangenisstraf opgelegd. Dit was een uitzonderlijke straf, want in het BBS was de mogelijkheid van het opleggen van een boete niet opgenomen.[895] De doodstraf, afgeschaft in Nederland in 1870, was in het Besluit Buitengewoon Strafrecht opnieuw opgenomen. Door het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen zijn de volgende straffen opgelegd:

Gevangenisstraf	518
Levenslang	14
Doodstraf	32

Gevangenisstraf

De gevangenisstraffen varieerden van drie maanden tot twintig jaar (toen nog de hoogste straf in jaren). De gemiddelde straffen opgelegd door de Kamer Groningen waren:

In 1946 gemiddeld 7,6 jaar (+ 13 x vrijspraak, 13 x doodstraf, 3 x levenslang)
In 1947 gemiddeld 8,49 jaar (+ 4 x vrijspraak, 3 x doodstraf, 3 x levenslang)
In 1948 gemiddeld 8,3 jaar (+ 12 x vrijspraak, 11 x doodstraf, 1 x levenslang)
In 1949 gemiddeld 9,73 jaar (+ 5 x doodstraf, 5 x levenslang)
In 1950 gemiddeld 10,75 jaar (+ 2 x vrijspraak, 2 x levenslang)

De zaak W.IJ. [896]

De strafmaat was, zo bleek uit de motivering, gebaseerd op de omstandigheden van de dader en van de daad. In één zaak lijkt de hoogte van de straf, in verhouding tot anderen die voor hetzelfde delict veroordeeld zijn, erg hoog te zijn, namelijk achttien jaar. De hoogte van de straf van verdachte W.IJ. lijkt echter niet het gevolg van de vroege berechting. De verdachte is op 8 mei 1945 door de Canadese Field Security Service onderworpen aan geheime verhoren. Daarna is hij door de Canadezen gevangengezet en pas op 1 januari 1946 in Nederlandse bewaring gekomen. Betrokkene was timmerman en had geen hoge politieke functie gehad. De reden voor arrestatie en bewaring door de Canadezen is uit het dossier niet te achterhalen. Zeker is echter dat aangezien de Canadese FSS de betrokkene zo lang in eigen bewaring gehouden heeft, er andere verdenkingen geweest moeten zijn. In 211 zaken werd bepaald dat de straf (deels) moest worden uitgezeten in een Rijkswerkinrichting (RWI). In de sententies is hiervoor als motivering opgenomen: *'dat uit de houding van de verdachte tijdens de rechtszitting en uit eigen observatie van de verdachte gebleken is dat de verdachte tot werken in staat is.'* In deze gevallen konden veroordeelden een vergoeding voor geleverde werkzaamheden krijgen. Hiermee konden zij familieleden of het gezin onderhouden. Dit werd gezien als een gunst aan de veroordeelden. In een aantal gevallen was de bedoeling dat de veroordeelden in de mijnen gingen werken. Veroordeelden kregen alleen toestemming om in de mijnen te werken, als

894 Archief CABR, inv. nr. 71431.
895 Archief CABR, inv. nr. 71368.
896 Archief CABR, inv. nr. 74622.

de opgelegde straf na aftrek van het 'preventief' niet hoger was dan vijf jaar.[897] Dit was dringend nodig wegens de zorgelijke kolenvoorziening van het land in een tijd dat de burgerbevolking nog vrijwel alleen kolenkachels voor de verwarming van hun huizen gebruikten en ook de industrie van kolen afhankelijk was om producten te kunnen vervaardigen.
Een veelgehoord kritiekpunt over de bijzondere rechtspleging was, dat de bestraffing in het begin zwaarder was dan aan het einde. Om inzicht te geven in de feitelijk opgelegde straffen is getracht per kwalificatie de totale opgelegde straf, het aantal bestraften en de hieruit volgende gemiddelde straf te berekenen. Deze overzichten zijn bij elkaar geplaatst aangezien niet alleen schema's gemaakt zijn van zaken waarin slechts één kwalificatie was opgenomen: 26 BBS, 27 BBS, 27a BBS, 101 Sr. 102 Sr, maar ook van zaken waarin twee kwalificaties waren opgenomen: 26 BBS + 101 Sr, 26 BBS + 102 Sr en 101 Sr + 102 Sr. Uit de overzichten van de opgelegde straffen per kwalificatie is geen eenduidige conclusie te trekken. In de praktijk bleek namelijk dat de Kamer Groningen binnen één kwalificatie, per persoon bekeek welke daden verricht waren en groot onderscheid maakte bij de op te leggen strafmaat tussen de verschillende daden.
Het was onmogelijk om dergelijke schema's aan te leggen voor de kwalificaties doodslag (art. 287 Sr), moord (art. 289 Sr), mishandeling (art. 300 Sr) en zware mishandeling (art. 302 Sr). In vrijwel alle zaken waarin deze kwalificaties waren opgenomen, werd meer dan één van deze kwalificaties in de sententie opgenomen.

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar alleen 26 BBS lid 1-4 werd opgenomen in de sententie[898]

Jaar	**Totaal opgelegde straf**	**Aantal zaken**	**Gemiddelde straf**	**Andere straf**
1946	244 jaar	45; 10x anders[899]	244: 35=6, 97 jaar	5x vrijspraak, 1x levenslang, 4x doodstraf
1947	98 jaar	23; 6 x anders	98:17=5,76 jaar	6x vrijspraak
1948	113 jaar	16; 1x anders	113:15=7,53 jaar	1x vrijspraak
1949	12 jaar	2	12:2=6 jaar	-
1950	3 jaar	2; 1x anders	3:1=3 jaar	1x vrijspraak

Slechts in 88 zaken was alleen de kwalificatie 26 BBS opgenomen, de strafmaat in deze zaken (van deze gestraften) zijn opgenomen in het schema. Daarnaast waren in 58 zaken meerdere kwalificaties opgenomen. De strafmaat in deze zaken zijn *niet* in dit schema verwerkt. Deze tabel geeft dus een beeld van de gemiddelde straffen opgelegd in zaken met uitsluitend artikel 26 BBS in de sententie.
Dit schema moet echter met de nodige voorzichtigheid gehanteerd worden. In de eerste plaats moet opgemerkt worden dat er, ook in verraadzaken, verschillende gradaties waren, die door de Kamer Groningen verschillend bestraft werden. Zo werd verraad gepleegd uit loslippigheid, dommigheid, verliefdheid, of angst voor marteling of executie. Dit waren vaak zaken waarin als gevolg van het verraad één of slechts weinigen het slachtoffer werden. Daarnaast is in zaken waarbij verraad bewezen was om economisch voordeel te trekken een hogere straf opgelegd, en in de zaken waar sprake was van bewezen systematisch verraad nog hogere straffen.
In de tweede plaats woog de Kamer Groningen in het vonnis ook mee aan wie het verraad gepleegd was. Het maakte namelijk een heel verschil of iemand iets verraadde aan een NSB'er (kans op gevolgen) of de SD op het Scholtenhuis (zekerheid van gevolgen). De Kamer Groningen verklaarde dat van algemene bekendheid was dat op het Scholtenhuis en bij de Grenzpolizei in Delfzijl – een organisatie die direct onder de SD Groningen viel – arrestanten gemarteld en vermoord werden en dat velen daarnaast door executie of in concentratiekampen in Duitsland het leven hebben gelaten.

---

897 Archief CABR, inv. nr. 71368.

898 Artikel 26 BBS, lid 1-4: blootstellen aan opsporing, aanhouding en arrestatie met vrijheidsberoving tot gevolg; Gegevens ontleend aan het onderzoek in de zittingsdossiers van de Kamer Groningen.

899 In 45 zaken is alleen artikel 26 1-4 BBS als kwalificatie opgenomen. In 35 daarvan is een gevangenisstraf opgelegd en in 10 zaken een andere sententie, namelijk vrijspraak, levenslang of doodstraf.

In 1946 is in drie verraadzaken de doodstraf opgelegd. In alle drie de zaken was systematisch verraad gepleegd en was dat eenvoudig te bewijzen. Bovendien had het verraad een groot aantal doden tot gevolg gehad. Daarnaast besloot de Kamer Groningen al in het eerste jaar in vijf verraadzaken geen straf op te leggen en de verdachte vrij te spreken. Wel zijn de zaken van een aantal personen dat was vrijgesproken van 26 BBS doorgestuurd naar het Tribunaal Groningen om daar te worden berecht voor het plegen van collaboratie. Dit gold niet alleen voor de vrijspraken van verraad in 1946, maar ook van vrijspraken in latere jaren.

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar alleen 27 BBS werd opgenomen in de sententie[900]

Jaar	Totaal opgelegde straffen	Aantal zaken	Gemiddelde straf	Anders
1946	12 jaar + 3 maanden	3	4 jaar	-
1947	-	-	-	
1948	2 jaar	2; 1 x anders	2:1=2 jaar	1x vrijspraak
1949	6 maanden	3	6:3=2 maanden	
1950	1 jaar en 6 maanden	1	1 jaar en 6 maanden	

In slechts negen zaken is alleen de kwalificatie 27 BBS, economisch voordeel trekken of een ander economisch nadeel berokkenen, opgelegd. Daarnaast is deze kwalificatie in zes andere zaken in samenhang met een tweede kwalificatie opgenomen. Ook bij zaken met deze kwalificatie werd het soort voordeel trekken of nadeel berokkenen en de personen die hiervan het slachtoffer geworden waren in de strafmaat betrokken, evenals de persoon en de omstandigheden waaronder de daad gepleegd was en of de daad slechts eenmaal of meermalen bewezen geacht werd.
Deze kwalificatie had eigenlijk in nog veel meer zaken kunnen worden opgenomen. Politieagenten hebben mensen gearresteerd en hen vervolgens tegen betaling weer vrijgelaten en het geld zelf gehouden. Ook functionarissen van het Scholtenhuis hebben tegen betaling arrestanten weer vrijgelaten. Bovendien hebben functionarissen van het Scholtenhuis op grote schaal geld, kostbaarheden en goederen ontvreemd van personen die zij gearresteerd hadden. Ook werd nadat verzetsmensen door de SD waren gearresteerd en geëxecuteerd, de familie van de verzetsstrijder door de SD de opdracht gegeven om binnen enkele uren hun huis te verlaten. Vervolgens werd de inboedel, voedingsmiddelen en kostbaarheden uit het huis gehaald. Officieel om naar Duitsland te sturen, maar Scholtenhuis-functionarissen ontvreemdden vele kostbaarheden, voeding en meubelen te eigen bate.

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar artikel 27a BBS als kwalificatie werd opgenomen in de sententie[901]

Jaar	Totaal opgelegde straffen	Aantal zaken	Gemiddelde straf	Anders
1949	141	19; 5x anders	141:14=10 jaar	4 x doodstraf, 1 x levenslang
1950	21	2	21:2=10,5 jaar	

In 21 zaken werd de kwalificatie 27a BBS, gepleegde oorlogsmisdaden, opgenomen in de sententie. Dit betrof alleen zaken van Duitsers. Bij Nederlanders is deze kwalificatie in geen enkele zaak opgenomen, hoewel hun daden in een aantal gevallen zeker onder deze kwalificatie viel.[902] De hoogten van de opgelegde straffen waarbij oorlogsmisdaden als kwalificatie werd opgelegd varieerden sterkt, namelijk van 3,6 jaar tot de doodstraf. Ook bij zaken met deze kwalificatie werden de individuele daden en het aandeel van de betrokkene in de daden in de strafmaat betrokken, evenals de persoon en de omstandigheden waaronder de daad gepleegd was en of de daad slechts eenmaal of meermalen bewezen geacht werd.

900 Artikel 27 BBS: onder de macht van de vijand economisch nadeel berokkenen of zichtzelf economisch voordeel verschaffen; Gegevens ontleend aan het onderzoek in de zittingsdossiers van de Kamer Groningen.

901 Artikel 27a BBS, Wet H233; Gegevens ontleend aan het onderzoek in de zittingsdossiers van de Kamer Groningen.

902 Zie voor verdere uitleg over de vraag waarom deze kwalificatie bij Nederlandse veroordeelden niet is opgenomen: rubriek 7.6.15.

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar alleen 101 Sr (en in 23 zaken ook 24 BBS) als kwalificatie werd opgenomen in de sententie[903]

Jaar	Totale opgelegde straf	Aantal zaken	Gemiddelde straf	Anders
1946	336	51; 2x anders	336:49=6,85 jaar	2x vrijspraak
1947	228	41; 3x anders	228:38=6 jaar	3x vrijspraak
1948	50	5	50:5=10 jaar	
1949	16	3; 1x anders	16:2=8 jaar	1x levenslang
1950	52	5	52:5=10,4 jaar	

In 170 zaken werd vrijwillig dienst nemen in buitenlandse krijgs-, staats- of publieksdienst aangenomen. Van deze 170 zaken werd in 105 zaken alleen artikel 101 Wetboek van Strafrecht (en art. 24 BBS) in de sententie opgenomen, in de andere 65 zaken werden meerdere kwalificaties opgenomen. Deze zaken zijn *niet* in dit schema opgenomen.
De Kamer Groningen strafte vrijwillige dienstneming bij de Duitse vijand verschillend. Diegenen die in dienst van de NSKK of de Wasserschutspolizei gegaan waren, zijn lager bestraft dan diegenen die bij de Nederlandse SS, bij de Kriegsmarine of de Luftwaffe gegaan waren. Het zwaarst bestraft werden personen die vrijwillig bij de Landstorm gegaan waren of bij de Duitse SS en daarnaast in Nederland gevochten hadden tegen de geallieerden die Nederland wilden bevrijden.
Daarnaast werd rekening gehouden met het tijdstip van de indiensttreding. Dienstneming in 1944 of 1945 werd zwaarder bestraft. De motivering hiervoor was dat naarmate de oorlog vorderde, duidelijker werd hoe misdadig de Duitse bezetting en de Duitse bezetters waren. Dit werd bij diegenen die in 1944 nog in vijandelijke Duitse krijgsdienst gegaan waren als strafverzwarende factor aangenomen.
Tot slot werd ook de persoon van de dader, diens achtergrond en de motivering van de verdachte in de strafmaat verdisconteerd. Sommigen waren uit economische nood of armoede tot de Duitse dienst toegetreden. Zij werden minder zwaar bestraft dan diegenen die aangaven dat ze in vijandelijke dienst getreden waren uit politieke overwegingen en met instemming met de Duitse zaak.

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar alleen 102 Sr en/of artikel 22 BBS als kwalificatie werd opgenomen in de sententie

Jaar	Totaal opgelegde straf	Aantal zaken	Gemiddelde straf	Anders
1946	312	50; 4x anders	312:46=6,78 jaar	4x vrijspraak
1947	347	48; 4x anders	347:44=7,88 jaar	2x vrijspraak, 1x doodstraf, 1x levenslang
1948	621	76; 1x anders	621:75=8,28 jaar	1x vrijspraak
1949	151	23	151:23=6,56 jaar	
1950	134	15	134:15=8,93 jaar	

In 212 zaken was artikel 102 Wetboek van Strafrecht en/of artikel 22 BBS de enige kwalificatie. In de overige 132 zaken waren naast artikel 102 Wetboek van Strafrecht ook andere kwalificaties opgenomen. De straffen opgelegd in deze 132 zaken zijn *niet* opgenomen in het schema. De Kamer Groningen rangschikte onder 'hulp verlenen aan de vijand' totaal verschillende zaken met een totaal verschillend gewicht.[904] Door de variatie in ernst en omvang van de daden die gekwalificeerd werden als 'hulpverlening aan de vijand', waren de opgelegde straffen ook totaal verschillend. Zij varieerden van één jaar tot de doodstraf. Ook bij de strafmaat voor deze kwalificatie werden de omstandigheden van de dader, diens achtergrond, de omstandigheden waaronder de misdaad gepleegd was en de vraag of het misdrijf eenmaal of vele malen begaan was, meegewogen in de strafmaat.

[903] Artikel 101 Sr: vrijwillig dienst nemen in buitenlandse krijgsdienst, artikel 24 BBS: aanvulling artikel 101 met vrijwillige staats- of publieksdienst. Gegevens ontleend aan het onderzoek in de zittingsdossiers van de Kamer Groningen.

[904] Zie uitgebreid rubriek 7.6.7.

Naast schema's van zaken waarin slechts één kwalificatie was opgenomen, is van twee verschillende veelvoorkomende combinaties van kwalificaties ook een schema vervaardigd. Het betrof de kwalificaties 26 BBS + 101 Sr, 26 BBS +102 Sr en 101 +102 Sr. Net als bij de zaken waarbij slechts één kwalificatie in de sententie was opgenomen, geldt ook voor de straffen in de onderstaande schema's dat de omstandigheden en achtergronden van de dader, de omstandigheden en de achtergronden van de daad en de overweging of een misdrijf slechts eenmaal of meermalen gepleegd was, verdisconteerd is bij het bepalen van de hoogte van de straf. Ook hierbij bleek het onmogelijk om tot een eenduidige conclusie te komen over de opgelegde straffen. Duidelijk is echter wel dat bij een combinatie van deze kwalificaties de straffen hoger waren, dan bij een enkelvoudige kwalificatie.

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar 26 BBS en 102 Sr als kwalificatie was opgenomen in de sententie

Jaar	Totaal opgelegde straf	Aantal zaken	Gemiddelde straf	Anders
1946	49	6, 1 x anders	49:5=9,8 jaar	1 x doodstraf
1947	80	9; 1 x anders	80:8=10 jaar	1 x doodstraf
1948	128	14	9,14 jaar	
1949	21	2	10.5	
1950	32	2	16	

Overzicht van de opgelegde straffen in de zaken waar artikel 101 Sr en artikel 102 Sr als kwalificatie werden opgenomen in de sententie

Jaar	Totaal opgelegde straf	Aantal gestraften	Gemiddelde straf	Anders
1946	24	6; 2x anders	24:4=6 jaar	1 x levenslang, 1 x vrijspraak
1947	96	9; 1x anders	96:8=12 jaar	1 x vrijspraak
1948	111	12	111:12=9,25 jaar	-
1949	30	3	30:3=10 jaar	-
1950	11	3; 2x anders	11:1=11 jaar	1 x levenslang, 1 x vrijspraak

Levenslang

In veertien zaken werd levenslang opgelegd.[905] De motivering voor deze sententies was divers. In acht zaken zagen verdachten, voor wie de eis doodstraf was, die 'verlaagd' naar levenslang. Bij twee anderen was er sprake van een 'strafverhoging' van een eis van twintig jaar naar levenslang en in vier zaken was de uitspraak gelijk aan de eis.

De motiveringen voor het opleggen van levenslang waren:

Verlaging van doodstraf naar levenslang

1. De verdachte was uitzondering op de regel bij de politie. Hij gedroeg zich behoorlijk bij arrestaties en regelde kleine gunsten. Heeft niet deelgenomen aan de strijd rond Groningen in april 1945 en had een ondergeschikte positie.
2. De verdachte heeft twee jaar actief meegewerkt aan terreur rond Delfzijl. Niets ontzien om arrestanten te mishandelen, ten volle zeer zware straf verdiend. Maar het is niet nodig hem het leven te ontnemen, met levenslang kan volstaan worden.
3. De verdachte heeft actief deelgenomen aan de arrestatie van Joden bij Bureau Joodse zaken in Amsterdam, en was in Groningen lid van het executiepeloton. Reden voor zeer zware straf, maar geen doodstraf.
4. De doodstraf is volgens de raadsheren niet nodig uit het oogpunt van maatschappelijke beveiliging. Bovendien heeft de verdachte de ernst van zijn misdrijven ingezien.
5. De doodstraf is volgens de raadsheren niet nodig uit het oogpunt van maatschappelijke beveiliging. Wel wordt haar zwaar aangerekend dat zij de verzetsman B.J.C. Rijnders verraadde om de dood van SD'er L.J. Keijer te wreken.

[905] Archief CABR, inv. nr. 71399, 411, 71533, 71488, 542, 71407, 579, 652, 71731, 74857, 607, 258, 102, 71652.

6. De feiten in hun geheel genomen zijn zo ernstig dat slechts de hoogste straf die de wet kent behoort te worden opgelegd, maar niet de doodstraf.
7. Verdachte wordt zwaar aangerekend dat hij vele pogingen tot moord en moorden gepleegd heeft, hiermee heeft hij meegewerkt aan terreur en angst in het Westerkwartier. Hij was *'de schrik van het Westerkwartier*'. De Kamer Groningen vindt dat eigenlijk de doodstraf de enig mogelijke straf is. Gezien zijn leeftijd en de psychiatrische rapportage wordt de sententie 'slechts' levenslang.
8. Geen motivering voor de verlaging van de doodstraf naar levenslang.

Sententie gelijk aan eis

1. De eerste eis was twintig jaar, maar na rekest en een storm van protesten werd de tweede eis: levenslang. Vervolgens was de sententie gelijk aan de eis.
2. De verdachte wordt mishandeling, meermalen gepleegd, ten laste gelegd. Hij is veroordeeld bij verstek, is na de oorlog naar Duitsland gevlucht.
3. De verdachte is veroordeeld bij verstek.
4. Geen motivering voor de hoogte van de straf.

Straf hoger dan eis

1. De verdachte stond onder invloed van R.W. Lehnhoff op het Scholtenhuis, maar heeft actief meegedaan aan de mishandelingen in het Scholtenhuis.
2. De verdachte toont berouw en inzicht, maar hem worden ernstige mishandelingen zonder opdracht zwaar aangerekend, daarom is de sententie hoger dan de eis.

Doodstraf

In Groningen zijn in het totaal 32 doodstraffen uitgesproken, nadat in 47 zaken de advocaat-fiscaal de doodstraf had geëist. Hierbij heeft de Kamer Groningen in 28 gevallen de eis van de advocaat-fiscaal overgenomen. In de overige negentien gevallen heeft de Kamer Groningen de geëiste doodstraf veranderd in een lagere straf.[906]

Daarnaast heeft de Kamer Groningen de doodstraf opgelegd in vier zaken waarin respectievelijk levenslang (3) of twintig jaar (1) geëist was.[907] Zoals G.R. Nubé aangaf in het interview met de onderzoeker van *VPRO*'s televisieprogramma 'Andere Tijden' werd in de zittingszaal (meestal) gejuicht als er een doodstraf werd uitgesproken.[908] In een zaak met een vrouwelijke verdachte, bleek dat het opleggen van de doodstraf aan een vrouw zwaar drukte op alle raadsheren. Lange beraadslagingen over de ernst van de daad, de achtergrond van daad en dader en mogelijke verzachtende omstandigheden waren het gevolg. Toen uiteindelijk in beide instanties toch de doodstraf werd opgelegd, bracht de minister van Justitie deze uitspraak in de ministerraad. De doodstraf werd uiteindelijk door gratie omgezet in levenslang. In 1959 werd de straf op jaren gesteld en is de vrouw vrijgekomen.[909]

Alle zaken waarin de sententie doodstraf was, betroffen personen die zich aan meerdere misdrijven schuldig hadden gemaakt en die misdrijven meerdere malen hadden gepleegd. In Groningen is tegen niemand de doodstraf geëist, noch uitgesproken, voor het plegen van slechts één misdrijf. De verdachten die de doodstraf opgelegd kregen, werden verdacht van het (pogen en) plegen van:

Moord (art. 289 Sr)	23
Hulpverlening aan de vijand (art. 102 Sr)	21
Doodslag (art. 287 Sr)	14
Verraad (art. 26 BBS)	11
Mishandeling (art. 300 Sr)	8
Zware mishandeling (art. 302 Sr)	6
Oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid (art. 27a BBS)	3
Vrijwillig in vijandelijke Duitse dienst treden (art. 101 Sr)	2
Wederrechtelijke vrijheidsberoving (art. 282 Sr)	1

906 De sententies waren in die gevallen: 8 x levenslang, 7 x 20 jaar, 1 x 18 jaar, 1x 16 jaar, 1 x 14 jaar en 1 x 12 jaar.

907 Archief CABR, inv. nr. 75063 + 75601, 75067 + 75061,76755, 76755, 74541, 74575, 74660, 75668 + 75089, 207 + 75061, 74705, 446, 75477, 75525 + 87558, 700 + 73641, 71739, 75525 + 87558, 87564, 71520, 76755 + 75061, 76985, 251, 595 + 87564, 74585, 580 + 87564, 75062, 75380, 183 + 75061, 75061, 74851, 73954 + 75542, 75595, 75111.

908 www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/De-laatste-doodstraf.html.

909 Archief CABR, inv. nr. 76985.

In Groningen zijn uiteindelijk zeven delinquenten geëxecuteerd, na cassatie en na pogingen om gratie te krijgen. Dit waren: Oomke Bouman, Evert Cornelis Drost, Pieter Johan Faber, Abraham Kaper, Robert Wilhelm Lehnhoff, Pieter Schaap en Pieter Wichers.[910]
Daarnaast werd in Groningen ook één persoon geëxecuteerd die door de Kamer Assen ter dood veroordeeld was, Gerrit Hendrik Sanner.[911] De reden hiervoor is onduidelijk. De data van executie waren: 1 mei en 2 juni 1947, 10 juli 1948, 12 februari, 29 juni (2 x), 28 juli 1949 en 24 juli 1950. Voor zover bekend zijn diegenen die zijn geëxecuteerd allen terechtgesteld op het terrein van de voormalige kazerne aan de Hereweg in Groningen. De advocaten-fiscaal jhr. A.H.S. van der Wijck en J.C. Louët Feisser vonden beiden het bijwonen van de executies het ergste wat hen in hun leven was overkomen en ze zagen er dan ook steeds heel erg tegenop. Maar volgens de instructie over de executie van ter dood veroordeelden moesten zij bij de executie aanwezig zijn.[912] Alle geëxecuteerden zijn op de 2e Noodbegraafplaats in Groningen begraven. Later is een van hen herbegraven.[913]

7.5.2.3 Veroordelingen van aparte categorieën

Bij verstek

Veertien verdachten zijn in eerste aanleg bij verstek veroordeeld.[914] De opgelegde straffen waren: Doodstraf (1), levenslang (3), gevangenisstraf, variërend van 8 tot 20 jaar (9) en in één geval een onbekende straf (dossier ontbreekt). De bij verstek veroordeelden waren naar Duitsland en Zweden gevlucht om aan bestraffing te ontkomen. In de hoop dat deze verdachten uitgeleverd zouden worden, werd hun berechting uitgesteld tot 1949 en 1950. Toen uitlevering uit leek te blijven, heeft de Kamer Groningen hen uiteindelijk toch bij verstek berecht.[915] De verdachte die naar Zweden gevlucht was, werd na zijn veroordeling bij verstek in 1951 toch nog uitgeleverd.[916]
Enkele jaren na hun veroordelingen kwamen van twee personen toch nog reacties op het uitgesproken vonnis. Uit Duitsland kwam bij de rechtbank Groningen op 18 juni 1954 een brief binnen van een van de bij verstek veroordeelde personen. Hij was van plan om op vakantie naar Nederland te gaan en hij vroeg zich af hoe lang het zou duren voor zijn straf verjaard zou zijn en wanneer hij, als genationaliseerd Duitser, zonder gevaar voor arrestatie naar Nederland kon komen. Van der Wijck schreef hem terug, dat de verjaring nog zestien jaar zou duren en dat hij zeker zou worden gearresteerd wanneer hij zich op Nederlands grondgebied zou begeven.[917]
Drie jaar later, in 1957, doet een andere veroordeelde alsnog een poging om in verzet te komen tegen zijn verstekvonnis. Na dertien maanden dienst in het Duitse leger aan het Oostfront was hij met tuberculose in het ziekenhuis beland. Hij is drie jaar verpleegd, en wist dus, zo voerde hij aan, niets van het verstekvonnis. Drie maanden later trok hij zijn verzet in.[918]

Oud-verzetsmensen

Het berechten van verzetsmensen voor oorlogsgerelateerde misdaden was een heikele zaak. Bij burgers heerste vaak onbegrip over deze berechting en de Organisatie van Oud-Verzetsstrijders trachtte via politieke invloed te bewerkstelligen dat verzetsmensen niet in de bijzondere rechtspleging vervolgd zouden worden.[919] Uiteindelijk werd een compromis bereikt: verzetsmensen konden wel vervolgd worden, maar er moest dan aan twee eisen voldaan worden.[920]

---

910 Archief CABR inv. nr. 251, 580 + 87564, 595 + 87564, 700 + 73641, 74851, 75380, 75525 + 87558.
911 Archief CABR, inv. nr. 274.
912 Informatie van de dochter en zoon van jhr. A.H.S. van der Wijck en van de zoon van J.C. Louët Feisser; Instructie over de executie van de doodstraf.
913 J.P. de Boer, *Doodstraf. Een onderzoek inzake de executies van oorlogsmisdadigers in Nederland krachtens de bijzondere rechtspleging*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam 2003. J.P. de Boer heeft in zijn masterscriptie een levensbeschrijving van (onder andere) de zeven geëxecuteerde personen uit Groningen opgenomen.
914 Archief CABR, inv. nr. 12, 71380, 71407, 71424, 71425, 71437+12800, 71447, 71449, 71652, 71679, 71739, 74812, 76895 en één verdachte waarvan het dossier onvindbaar is.
915 Archief CABR, inv. nr. 71652.
916 Archief CABR, inv. nr. 12.
917 Archief CABR, inv. nr. 71434.
918 Archief CABR, inv. nr. 71589.
919 *NJB*, 1947, p. 166-167 vervolging van illegale werkers.

In de eerste plaats moest elke zaak waarbij sprake was van een oud-verzetsstrijder door de advocaten-fiscaal van de verschillende Kamers naar de procureur-fiscaal teruggestuurd worden. Die kon dan beoordelen of berechting opportuun was. Als een zaak naar de mening van een procureur-fiscaal wel berecht moest worden, moest hij de zaak weer terugsturen naar de advocaat-fiscaal van de Kamer waar de zaak behandeld zou moeten worden. Gedachte achter deze gang van zaken was dat de procureur-fiscaal, ingevolge Besluit F280, het recht had om personen voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buiten vervolging te stellen. Het idee was, zeker bij de Organisatie van Oud-Verzetsstrijders, dat de vijf procureurs-fiscaal ruim gebruik zouden maken van hun recht en verzetsstrijders onvoorwaardelijk buiten vervolging zouden stellen.
Een tweede vereiste was, dat in elke zaak waarin uiteindelijk toch tot berechting zou worden overgegaan, een advies gevraagd zou worden van de Organisatie van Oud-Verzetsstrijders. Hiermee kon de gepleegde daad dan in de context van de verzetsdaden geplaatst worden. En dan zou, naar het idee van de Organisatie van Oud-Verzetsstrijders, de straf lager uitvallen of voorwaardelijk opgelegd worden. Uit de dossiers van de berechtingen van verzetsstrijders voor oorlogsgerelateerde misdrijven blijkt echter dat, noch de advocaten-fiscaal, noch de Kamer Groningen zich aan deze afspraken gehouden heeft. De advocaat-fiscaal heeft de dossiers niet teruggestuurd naar de procureur-fiscaal en de Kamer Groningen heeft in geen enkele zaak advies ingewonnen bij de Organisatie van Oud-Verzetsstrijders. Wel is in een zaak door deze organisatie zelf een advies uitgebracht. In totaal werden tien oud-verzetsstrijders berecht door de Kamer Groningen. In de Kamer Groningen zijn aan de berechte oud-verzetsmensen totaal verschillende straffen opgelegd, met verschillende strafmotiveringen.[921] In de meeste zaken tegen oud-verzetsstrijders was sprake van verdenking van verraad.

- Eén persoon die werd verdacht uit angst voor marteling, de plaats van een bijeenkomst van verzetsmensen te hebben verraden, nadat hij gevangengenomen was door de SD en meegenomen naar het Scholtenhuis. Na het verraden van de plaats waar de volgende vergadering van de groep zou plaatsvinden, is hij naar die plaats gebracht en heeft hij de aanwezige illegalen niet gewaarschuwd. Als hij dat wel had gedaan, dan hadden ze nog kunnen vluchten. De vraag van de Kamer Groningen bij de motivering van de strafmaat was: was er sprake van gerechtigde bescherming? Het besluit hierop was, dat je als illegale werker van een andere illegale werker mag eisen dat hij waarschuwt, zelfs als dit vergroting van zijn eigen risico's inhoudt. Deze verdachte werd daarom veroordeeld voor het niet waarschuwen van zijn mede-verzetsmensen. Na doodstraf als eis, werd in de sententie een straf van twintig jaar opgelegd.
- Een andere verdachte had mede-verzetsmensen verraden. Het verraad werd bewezen geacht en een beroep op overmacht werd verworpen. De Kamer Groningen nam bij de straf echter zijn uitgebreide en langdurige illegale werkzaamheden in ogenschouw. De eis was zes jaar en de sententie drie maanden.
- In een derde verraadzaak had de verdachte, uit angst voor marteling op het Scholtenhuis, elf lezers van het illegale blad *Vrij Nederland* verraden aan de SD. De eis was vijf jaar en de sententie was ook vijf jaar.
- In de vierde verraadzaak was de verdenking dat de betreffende persoon meerdere mede-Nederlanders blootgesteld had aan opsporing, arrestatie, met vrijheidsberoving tot gevolg. De Kamer Groningen hield rekening met het illegale werk dat de verdachte in de bezettingsjaren verrichtte. De eis was vijf jaar en de sententie drie jaar.
- De vijfde verraadzaak betrof verraad van drie personen in 1943. Alle drie zijn gedetineerd en één persoon heeft aan de detentie zwaar lichamelijk letsel overgehouden. Het oogmerk van de verdachte bij zijn verraad was echter het algemeen belang. Zoals onder andere gebleken is uit het vele belangrijke illegale werk dat hij heeft verricht. De eis was drie jaar en de sententie: ontslag van rechtsvervolging.
- De laatste verraadzaak betrof het doorgeven van namen en adressen van illegale werkers aan de SD. Volgens het verweer van de verdediging was dat gebeurd na sterke druk en uit angst voor marteling door de SD'ers op het Scholtenhuis. In het dossier zitten veel aanbevelingsbrieven, onder andere van mensen die bij hem ondergedoken hebben gezeten. De eis was één maand en de sententie: ontslag van rechtsvervolging.
- Daarnaast werd één oud-verzetsstrijder hulpverlenen aan de vijand, door het verlenen van assistentie bij huiszoekingen en samenwerking met de SD, ten laste gelegd en dit werd ook bewezen geacht. De

---

920 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 20, correspondentie van 1-10-1947 – 31-12-1947, brieven van 22-12-1947, 3-12-1947 met bijlagen en inv. nr. 21, correspondentie van 1-1-1948 – 31-3-1948, 27-2-1948.

921 Archief CABR, inv. nr. 119, 71557, 71601, 75619, 74482, 71394, 71727, 71644, 71629.

verdachte was opgepakt en naar Vught gestuurd vanwege het verbergen van Joden. Hij is daar overgehaald om verraad te plegen en heeft namen van onderduikers genoemd en hun onderduikplekken aangewezen. De eis was twintig jaar, en de sententie zes jaar.

- Tot slot werden drie personen berecht voor het plegen van een overval. De verdediging voerde aan dat het doel van de beroving was om te voorzien in dringende voedselbehoeften van onderduikers. Aangezien de overval ontaard was in een brute roof, legde de Kamer Groningen toch een straf op. De eis was vier jaar en de sententie twee maanden voor alle verdachten.

7.5.3 Bijkomende straffen

Naast de hoofdstraffen konden ook bijkomende straffen worden opgelegd. In vele zaken heeft de Kamer Groningen gebruik gemaakt van deze bevoegdheid en is een bijkomende straf toegevoegd aan de hoofdstraf. De juridische basis hiervoor was artikel 8 Besluit Buitengewoon Strafrecht: '*In afwijking in zoverre van het bepaalde in de artikelen 28 en 29 van het Wetboek van Strafrecht en in artikel 85 van het Wetboek van Militair Strafrecht kan ontzegging van de rechten, vermeld in artikel 28 eerste lid onder 1, 2, 3 en 4 van eerstgenoemd Wetboek worden uitgesproken in alle gevallen van veroordeling wegens eenig misdrijf in artikel 1 BBS genoemd.*'

7.5.3.1 Ontzetting uit de beide kiesrechten

De advocaten-fiscaal in Groningen eisten in vrijwel alle zaken levenslange ontzetting uit het actief en het passief kiesrecht. De Kamer Groningen volgde nagenoeg altijd dit onderdeel van de eis. Ook als verwacht werd dat het Nederlanderschap toch al zou worden verloren vanwege treden in vreemde krijgsdienst. In het totaal werden 447 verdachten ontzetting uit de beide kiesrechten (actief en passief) als bijkomende straf opgelegd. In artikel 9 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht was bepaald dat veroordeling tot ontzetting uit de rechten ten minste voor vijf jaar langer dan de veroordeling in de hoofdstraf moest zijn. De Kamer Groningen is hier duidelijk van afgeweken en was opmerkelijk uniform in het ontzetten uit de kiesrechten. In 425 zaken is een levenslange ontzetting uit de kiesrechten opgelegd. Slechts 21 personen werden voor een tijd van tien jaar uit de kiesrechten ontzet, en één voor een periode van twaalf jaar. Merkwaardig is bovendien dat in een zaak waarbij geen straf werd opgelegd, de betrokkene toch uit de kiesrechten werd ontzet.[922] Jhr. J.E. de Ranitz, advocaat-fiscaal uit Assen eiste, toen hij inviel als advocaat-fiscaal in twee zaken, twee jaar ontzetting uit het actief en passief kiesrecht.[923] De Ranitz volgde in de overige acht zaken waarin hij inviel als advocaat-fiscaal wel het beleid van de Kamer Groningen en eiste levenslange ontzettingen uit beide kiesrechten.[924]

Het totale aantal van 447 ontzettingen uit de beide kiesrechten – levenslang of voor een aantal jaren – steekt schril af tegen de door L. de Jong in zijn boek genoemde hoeveelheid ontzettingen uit de kiesrechten. Hij spreekt van 4.800 ontzettingen uit de kiesrechten op 14.000 berechtingen door de Bijzondere Gerechtshoven. Landelijk werd één op drie veroordeelden die kiesrechten ontnomen; in Groningen was de verhouding drie op vier. Volgens L. de Jong was dit geringe aantal ontzettingen het gevolg van het grote aantal veroordelingen in Duitse krijgsdienst (7.000). Veroordelingen voor vrijwillig in Duitse krijgsdienst treden, betekenden automatisch verlies van Nederlanderschap volgens de Wet op het Nederlanderschap, artikel 7 lid 4. Verlies van Nederlanderschap hield verlies van kiesrechten in. Hiermee is echter niet het verschil tussen de Groningse ontzettingen en de landelijke cijfers te verklaren.[925] In Groningen zijn ook 156 personen aan wie vrijwillige vijandelijke buitenlandse krijgsdienst ten laste werd gelegd, uit de kiesrechten ontzet. Dit hield mogelijk verband met het feit dat in de loop van de tijd duidelijk werd dat veel jeugdigen hun Nederlanderschap weer terug zouden krijgen. Om te voorkomen dat zij dan wel kiesrechten hadden, werd de bijkomende straf ook in deze gevallen opgelegd.

---

922 Archief CABR, inv. nr. 67119.
923 Archief CABR, inv. nr. 71412, 71416.
924 Archief CABR, inv. nr. 77, 71340, 71363, 71394, 71399, 71849, 71851.
925 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 573, noot 2.

7.5.3.2 Ontzetting uit andere rechten[926]

Op grond van artikel 8 BBS in samenhang met artikel 28 Wetboek van Strafrecht heeft de Kamer Groningen naast de hoofdstraf 67 maal een andere ontzetting uitgesproken.[927] Zo werd ontzetting uit het recht om ambten te bekleden 43 keer opgelegd aan: medewerkers in allerlei rangen van de politie en de marechaussee, zeven NSB-burgemeesters, twee personen werkzaam geweest bij de SD, twee personen werkzaam geweest als Landwachter, twee leden van de SS, één V-man, de hoofdredacteur tijdens de oorlog van het *Nieuwsblad van het Noorden*, tevens redacteur bij de *Noorderstorm* (het NSB-blad voor Groningen), een wachtmeester van de Arbeidsdienst en een hoofdcontroleur van de Crisis Controle Dienst. In tien zaken is een verbod uitgesproken om bij de gewapende macht te dienen. Deze ontzettingen werden opgelegd aan een Landwachter, een wachtmeester van de voormalige Arbeidsdienst, een wachtmeester der marechaussee, een medewerker bij de SD, een lid van de SS, een commandant van een arbeidskamp, een Landwachter, een brievenbesteller, een NSB-burgemeester en een Kapo[928] uit kamp Erica in Ommen. In twaalf zaken werd een verbod op het dienen bij de politie opgelegd. Daarnaast werd eenmaal het verbod opgelegd om het ambt van advocaat uit te oefenen en eenmaal het verbod om de functie van journalist uit te oefenen, aan een advocaat respectievelijk een journalist.[929]

7.5.3.3 *'Geacht het Nederlanderschap te hebben verloren*'

Koningin Wilhelmina had in een radiorede in Londen op 10 maart 1941 uitgesproken dat '*voor "politieke delinquenten" geen plaats meer zou zijn in Nederland'*. De regering in Londen had dezelfde mening, maar in de praktijk bleek dit onwerkbaar. Opnieuw werd duidelijk dat de regering in Londen geen idee gehad had van het aantal Nederlanders dat op een of andere wijze met de Duitse bezetter had samengewerkt.[930]
Tijdens de bijzondere rechtspleging werd het Nederlanderschap verloren verklaard voor al diegenen die in Duitse krijgsdienst of Duitse staatsdienst gegaan waren. Zij werden, als gevolg van artikel 7 lid 4 van de Wet op het Nederlanderschap, geacht het Nederlanderschap verloren te hebben. Wat men zich tijdens de totstandkoming van de Besluiten D61-D64 niet gerealiseerd had, was dat in het Nederlands recht de vrouw de man volgt, ook in het staatsburgerschap. Het verlies van het Nederlanderschap had niet alleen gevolgen voor de betrokkene zelf, maar ook hun vrouwen verloren op grond van het in vreemde krijgsdienst treden van hun man het Nederlanderschap. Zij konden daarna geen verzoek tot naturalisatie indienen volgens de Wet op het Nederlanderschap artikel 5 lid 3. De enige manier om haar Nederlanderschap weer terug te krijgen, leek artikel 8 van de Wet op het Nederlanderschap. Artikel 8 gaf namelijk de mogelijkheid om het Nederlanderschap terug te krijgen door ontbinding van het huwelijk.[931]

---

926 Volgens het Besluit D61, artikel 8 lid 1 konden in afwijking van artikel 28 en 29 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 35 van het Wetboek van Militair Strafrecht ontzetting worden uitgesproken *in alle gevallen van veroordeling wegens eenig misdrijf genoemd in artikel 1 BBS.* In lid 2 van datzelfde artikel is opgenomen *dat insgelijks worden ontzet van het recht om bepaalde beroepen of groepen van beroepen uit te oefenen, waarvoor hij naar het oordeel van den rechter de in het algemeen belang vereischte waardigheid of betrouwbaarheid mist.*

927 Arrest HR 16 november 1948, *NJ* 1949, 138; In artikel 28 Wetboek van Strafrecht staat in de uitleg over ambten bekleden als omschrijving: Degene die door het bevoegde openbaar gezag is aangesteld in een openbare betrekking om een gedeelte van de taak van de staat of zijn organen te verrichten.

928 Een Kapo was een gevangene in een nazi-kamp in de Tweede Wereldoorlog, die als taak had op de andere gevangenen toe te zien. Een Kapo moest voor de SS het werk van de gevangenen begeleiden en hij was verantwoordelijk voor hun resultaten.

929 Archief CABR, inv. nr. 392, 71536.

930 J.D. van den Berg*, Herstel van rechten*, Tjeenk Willink, Zwolle, 1949.

931 *Advocatenblad* 1945/1946, p. 160; Wet op het Nederlanderschap 1892, Artikel 8 *De niet-Nederlandse vrouw, wier man bij het sluiten van het huwelijk Nederlander was, wordt Nederlander door haar wil daartoe te kennen te geven aan de bij artikel 12a bedoelde autoriteit, indien op de dag van de kennisgeving het huwelijk voortduurt en de man nog Nederlander is.* Artikel 8a *De Nederlandse vrouw, die gehuwd is met een niet-Nederlander en dezelfde nationaliteit bezit als haar man, verliest het Nederlanderschap door haar wil daartoe te kennen te geven aan de bij artikel 12a bedoelde autoriteit.* Artikel 8b *De vrouw, die bij of tijdens haar huwelijk het Nederlanderschap verloren heeft overeenkomstig artikel 8a, dan wel door dezelfde nationaliteit als die van haar man door haar wil te verkrijgen, wordt Nederlander, te rekenen van de ontbinding van het huwelijk af, door haar wil daartoe binnen het jaar na die ontbinding of binnen het jaar nadat zij van die ontbinding heeft kunnen kennisnemen, te kennen te geven aan de bij artikel 12a bedoelde autoriteit. De kennisgeving kan ook later worden gedaan indien de vrouw niet hertrouwd is, tenminste een jaar woonplaats*

Bij vrijwillig treden in buitenlandse vijandelijke Staatsdienst werd aangenomen dat betrokkene het Nederlanderschap *wel* verloren had. Bij vrijwillig treden in buitenlandse vijandelijke publieksdienst werd aangenomen dat betrokkene het Nederlanderschap *niet* verloren had.[932] In een arrest heeft de Bijzondere Raad van Cassatie dan ook uitdrukkelijk bepaald, dat Bijzondere Gerechtshoven bij hun veroordeling op grond van artikel 101 Wetboek van Strafrecht juncto artikel 24 BBS, bij de kwalificatie dienden te vermelden of er sprake was geweest van staats- of publieksdienst.[933] Gelet op de Wet op het Nederlanderschap was de vraag of diegenen die in publieksdienst getreden waren ook het Nederlanderschap verloren hadden heel interessant, vooral omdat de gevolgen van het verlies van het Nederlanderschap zo groot waren.
Verlies van Nederlanderschap kon niet als bijkomende straf worden opgelegd door de Kamer Groningen. De verdachte werd *geacht het Nederlanderschap verloren te hebben* door in vijandelijke buitenlandse krijgsdienst te gaan, op grond van artikel 7 lid 4 van de Wet op het Nederlanderschap 1892. In een poging om Nederlanders over te halen in Duitse krijgsdienst te treden, vaardigden de Duitse bezetter in 1941 twee verordeningen uit.[934] Hierin werd bepaald dat militaire en civiele dienst 'tegen het bolsjewisme' niet werd aangemerkt als vreemde krijgsdienst in de zin van artikel 7 lid 4 van de Wet op het Nederlanderschap van 1892. Zo wilden de Duitsers diegenen die bang waren voor het verlies van het Nederlanderschap geruststellen en meer Nederlanders in Duitse dienst laten treden. Op 4 oktober 1944 vaardigde de regering in Londen het Besluit E127 uit, waarbij bepaald werd dat de in 1941 uitgevaardigde verordening geacht werd *'nimmer van kracht te zijn geweest'*.[935]
Bij de sententies heeft de Kamer Groningen in 135 zaken 'verstaan' dat de verdachte op grond van de Wet op het Nederlanderschap artikel 7 lid 4 zijn Nederlanderschap verloren had door v*rijwillig* in krijgs- of staatsdienst te treden bij de Duitse vijand.[936] In acht zaken bepaalde de Kamer Groningen echter dat de verdachte het Nederlanderschap niet had verloren, omdat de verdachte bij het vrijwillig in dienst treden nog minderjarig was en daarna niet meer terug kon treden zonder levensgevaar.[937]
Na verlies van de Nederlandse nationaliteit was men, tenzij er een andere nationaliteit verkregen werd, stateloos. Bovendien moest men zich wekelijks bij de politie melden 'als vreemdeling'. Werkgevers moesten toestemming aanvragen om een 'vreemdeling' in vaste dienst aan te nemen. Daarnaast bleek een bewijs van Nederlanderschap nodig te zijn voor het krijgen van een schadevergoeding van de Schade-enquêtecommissie.[938] Ook de kinderen die na het verlies van het Nederlanderschap, na het vrijwillig in dienst treden, geboren werden, waren stateloos. Al in 1948 werd hierover bij de Bijzondere Raad van Cassatie geklaagd.[939]
Rond 1952 werd duidelijk dat afnemen van het Nederlanderschap van 'politieke delinquenten' ertoe leidde dat een grote groep mensen buiten de Nederlandse maatschappij geplaatst werd.[940]'Gewijzigde inzichten' leidden tot de Wet herwinning Nederlanderschap in 1953. Hierin werd het voor voormalige Nederlanders, onder voorwaarden, mogelijk om het Nederlanderschap te herkrijgen. Personen die op

---

heeft in het Koninkrijk en na de ontbinding van het huwelijk geen andere nationaliteit door haar wil heeft verkregen. In dit geval wordt de vrouw Nederlander op de dag van de kennisgeving.

932 Arresten BRvC, 5 december 1945 *NOR 1945, 5*; 15 april, *NOR 1946, 353* en 20 mei 1946, *NOR, 1946, 374.*

933 Staatsdienst = Alle publiekrechtelijke functies die de Staat als zodanig in het geheel aangaat, Publieksdienst = Overige publiekrechtelijke functies (Verklaring minister van Justitie tijdens behandeling van de Nota Regeeringsbeleid in de oorlog in de Voorlopige Staten-Generaal, jan-maart 1946); voor uitgebreid overzicht jurisprudentie en meningsverschillen in jurisprudentie over invulling Staats- en Publieksdienst zie: Noach 1948, p. 49-51.

934 Eerste verordening Reichskommissar betreffende enige bepalingen ter zake van het Nederlanderschap. 25 Juli 1941; Tweede verordening Reichskommissar. betreffende enige bepalingen ter zake van het Nederlanderschap, 25 Juli 1941.

935 Besluit E127 Besluit van 4 oktober 1944, houdende regeling van de gevolgen in bepaalde gevallen van het zich begeven in vreemden krijgs- of staatsdienst.

936 Arrest BRvC, 14 januari 1946, *NOR 1946*, *153*: Voorwaarde voor het verlies van nationaliteit is de *vrijwillige* dienstname.

937 Archief CABR, inv. nr. 71566, 71563, 71523, 71511, 71496, 76362, 652, 764; Noach 1948, P. 52.

938 Archief CABR, inv. nr. 112912: Brief van januari 1949 van de echtgenote van de verdachte H.J.H. aan de procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof in Groningen. Haar echtgenoot was niet het Nederlanderschap kwijtgeraakt.

939 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 19, correspondentie 221-3-1948 – 30-4-1948, briefwisseling tussen G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal van de BRvC en de advocaat F.M.J.A. Lublink Weddik.

940 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 545; Informatie van B.J. Meiboom, medewerker afdeling onderzoek Nationaal Archief Den Haag; Belinfante 1978, p. 17: Radiorede van Koningin Wilhelmina vanuit Londen van 10 mei 1941; Noach 1948, p. 39-44. geeft een uitgebreid overzicht van de gevolgen van het verlies van Nederlanderschap voor kinderen en vrouwen. Daarnaast geeft hij een overzicht van de gevolgen voor het vermogen, ook van het vermogen van vrouwen en kinderen.

het ogenblik van dienstneming minderjarig waren, kregen automatisch hun Nederlanderschap terug, aangezien ze zich op het ogenblik van meerderjarigheid niet, zonder gevaar voor eigen leven, aan Duitse krijgsdienst hadden kunnen onttrekken.[941]
In 1953 werd tot slot de Wet ter voorkoming van verlies van Nederlanderschap en tot intrekking van Besluit D16 van kracht.[942] Besluit D16 van 22 mei 1943 bevatte een *'voorziening ter voorkoming van ongewenschte gevolgen van het na 9 mei 1940 verkrijgen van een vreemde nationaliteit of een vreemd onderdaanschap door Nederlanders of Nederlandse onderdanen uit andere hoofd*.' Hierbij werd artikel 7 sub 1 en 3 van de Wet op het Nederlanderschap eerst opgeschort. In 1953 werd ook deze wet aangenomen en vanaf maart 1954 gold deze opschorting niet meer.

7.5.4 Motiveringen voor de straftoemeting[943]

In het Besluit Buitengewoon Strafrecht is van straf verminderende omstandigheden geen sprake. Bovendien is in artikel 12 BBS nadrukkelijk opgenomen dat een poging tot het plegen van een delict, een strafverminderende omstandigheid volgens het Wetboek van Strafrecht (art. 45 Sr), even zwaar bestraft moet worden als het misdrijf. Toch is bij de strafmaat van de Kamer Groningen rekening gehouden met strafverzwarende of strafverminderende omstandigheden. In de berechting door de Kamer Groningen zijn verschillende redenen voor strafverhoging of strafverlaging ten opzichte van de eis opgenomen. Ook werd in 64 zaken besloten opdracht te geven aan de raadsheer-commissaris om nader onderzoek te doen, getuigen nader te horen of psychiatrisch onderzoek te doen naar de geestestoestand van de verdachte. Hieruit blijkt eens te meer dat de raadsheren in Groningen de tenlastelegging niet zonder meer overnamen, maar wel degelijk keken of deze ook door de bewijsmiddelen werd gedekt, of de bewijzen aangevuld moesten worden, of dat de verdachte zijn daden gepleegd had terwijl hij leed aan een ziekelijke geestesstoornis.
In 166 sententies wordt als uniforme motivering aangevoerd:

> *'dat het Bijzonder Gerechtshof door de hierboven gerelateerde bewijsmiddelen, opleverende de daartoe redengevende feiten en omstandigheden, bewezen acht en de overtuiging heeft verkregen, dat de verdachte het haar/hem ten laste gelegde heeft begaan (uitleg daad); dat het Bijzonder Gerechtshof niet bewezen acht hetgeen verdachte meer of anders is ten laste gelegd dan hierboven is bewezen verklaard; dat het aldus bewezene oplevert het misdrijf van (beschrijving misdrijf en kwalificatie); dat verdachte deswege strafbaar is, zijnde toch niet gebleken van eenige omstandigheid, die de strafbaarheid van de verdachte zoude opheffen of uitsluiten; dat na te melden straf is in overeenstemming met den aard van het gepleegde en de ter terechtzitting gebleken omstandigheden waaronder het is begaan; dat het gerechtshof na te melden straf gerechtvaardigd heeft geoordeeld, rekening houdende met (ernst daad)*.'

Daarnaast is in vier zaken geen dossier en in één zaak geen sententie. In de overige 424 zaken is een individuele motivering toegevoegd. Soms betreft dat zowel een motivering voor strafverhoging als strafverlaging, met als uitkomst dat de strafmaat in de sententie uiteindelijk gelijk is aan de eis van het Openbaar Ministerie.

7.5.4.1 Motivering voor strafvermindering ten opzichte van de eis

Om inzicht te krijgen in de persoon van de verdachte, zijn achtergrond en geestelijke toestand, is in een aantal zaken, op verzoek van de Kamer Groningen, een rapport uitgebracht over de verdachte. Deze rapporten werden opgesteld door psychiaters (18 maal), mensen van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten, officieren-fiscaal werkzaam bij het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, commandanten, sociaal verzorgers of geestelijk verzorgers van interneringskampen, (huis)artsen, leden van de Politieke Rechercheafdeling Groningen, Bureau Jeugdzorg, de politie en de reclassering (160 adviezen in totaal, inclusief de adviezen van de psychiaters).
Mede op grond van deze rapporten zijn de straffen ten opzichte van de eis soms verminderd of juist verzwaard. Daarnaast is de leeftijd van de betrokkene (gevorderde leeftijd 12 maal, jeugdige leeftijd 35 maal) het vaakst aangevoerd als motivering voor strafvermindering. Vervolgens werden nog vele

941 Wet van 30 juli 1953 houdende voorziening te wegneming van staatloosheid (Stb. 363).
942 Wet van 23 december 1953, Wet ter voorkoming verlies Nederlanderschap en tot intrekking van Besluit D16, Staatsblad 1954 nr. 215.
943 Voor een uitgebreid overzicht van de strafmotiveringen zie bijlage 4.

andere redenen voor strafverlichting aangevoerd. Tot slot werd in de motivering van 66 zaken opgenomen dat (delen van de) tenlastelegging volgens de Kamer Groningen niet bewezen waren en dat dat de reden was om af te wijken van de vordering van de advocaat-fiscaal.[944] In één zaak van ná 1948, de zaak van Johan Gerhard Mechels, werd rekening gehouden met jubileumgratie. Deze sententie werd uitgesproken *na* het uitvaardigen van de jubileumgratie.[945] De Kamer Groningen besloot vervolgens deze jubileumgratie te verdisconteren in de straf, die daardoor één jaar lager werd.[946]

7.5.4.2 Motivering voor strafverhoging ten opzichte van de eis

In vele zaken werden redenen tot strafverzwaring ten opzichte van de eis opgenomen. De Kamer Groningen begint de motivering voor strafverhoging steeds met de frase: *'zwaar aangerekend wordt …'.* Opvallend is dat de Kamer Groningen bij de strafverzwarende motivering in een aantal gevallen een duidelijke mening geeft over de verdachte: *'een verachtelijke mentaliteit, zeer laakbare daden, laakbaar gedrag, landverraderlijke hoogst ergerlijke daden, Landwachter van de minderwaardigste soort, weerzinwekkende handelingen van verderfelijk karakter gepleegd die in wezen een dermate landverraderlijk karakter dragen dat slechts de hoogste straf past*'.[947] J. Remmelink beschreef in zijn artikel over de Bijzondere Raad van Cassatie dat ook de Raad duidelijke meningen over de daad en de dader in de motivering van de straf heeft opgenomen. Dit in tegenstelling tot de motiveringen van de Hoge Raad, waarin geen mening over de dader is opgenomen. J. Remmelink stelde dat in de Bijzondere Raad van Cassatie vrijwel geen levenslang benoemde raadsheren zitting hadden, maar veelal militairen en juristen van buiten de rechterlijke macht. Mogelijk was dat ook de reden om bij een aantal sententies van de Kamer Groningen een duidelijke mening te geven over de veroordeelde 'politieke delinquenten'. De gevonniste daden waren in die zaken dan ook afschuwelijk.[948]

7.6 Jurisprudentie, interpretatie en voorbeeldzaken per gebruikte kwalificaties

Om een beeld te schetsen van de diversiteit van de verdachten en de uiteenlopende redenen om delicten te plegen is van een aantal, soms juridisch bijzondere zaken, soms dramatische zaken, een beschrijving gemaakt. Dit is uiteraard geen volledige selectie, maar een overzicht van de zaken die mij bij het bestuderen van alle zaken zijn opgevallen – in positieve of negatieve zin. Om een systeem aan te brengen heb ik deze zaken gerangschikt op de artikelen uit het Wetboek van Strafrecht, respectievelijk het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Hierbij zijn ook zaken van de Scholtenhuis-verdachten opgenomen.

7.6.1 Artikel 10 BBS: Geen oplegging van straf

In artikel 10 van Besluit D61 was opgenomen dat een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof een verdachte vrij kon spreken indien bewezen kon worden en hij de overtuiging gekregen had dat de verdachte *'gebruik heeft gemaakt of heeft gedreigd te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door de vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden'* om de vijand te benadelen. In de jurisprudentie wordt gewaarschuwd om dit artikel met grote voorzichtigheid te hanteren en strenge maatstaven te hanteren bij strafvermindering of het niet opleggen van straf op grond van dit artikel.[949] Dit artikel is in twee zaken toegepast om een verdachte gedeeltelijk vrij te spreken. Er zijn geen andere zaken aangetroffen waarbij dit artikel als verweer is aangevoerd en verworpen.
In de twee zaken waar het artikel is aangevoerd, zijn slechts lichte straffen opgelegd voor vrijwillige vijandelijke krijgsdienst, waarvan het bewijs in beide zaken geleverd was. Maar voor hulp aan de vijand

---

944 Voor een overzicht hiervan zie bijlage 4.

945 Jubileumgratie werd op 29 juli 1948 afgekondigd door minister Van Maarseveen in verband met het 50-jarig jubileum van Koningin Wilhelmina als Koningin. In veel gevallen was deze gratie één jaar.

946 Archief CABR, inv. nr. 138.

947 Archief CABR, inv. nr. 74705.

948 J. Remmelink, De Bijzondere Raad van Cassatie, in: *Liber Amicorum Herman Bekaert*, uitgeverij Snoeck-Ducaju, Gent 1977, p. 335-337; Arrest BRvC 24 juni 1946, *NOR 1946, 635*: afgrijselijke gezindheid, slecht karakter*;* 25 maart 1946*, NOR 1946, 218:* tekortschieten christelijke moraal en ethische nationale waarden.

949 Arresten BRvC, 25 maart 1946, *NOR, 1946, 307;* 24 maart 1947; Sententie BG Den Haag, 20 november 1946, *NOR, 1946, 604*.

is met beroep op dit artikel de verdachte vrijgesproken. De straf voor vrijwillige buitenlandse krijgsdienst, opgelegd door de Kamer Groningen was bovendien uitzonderlijk laag, in beide gevallen slechts één jaar en twee maanden. Beide personen werden na de rechtszaak, omdat 'het preventief' van de straf afgetrokken werd, meteen op vrije voeten gesteld.

De zaak J.L.[950]

J.L. wordt verdacht van dienstname bij de SS en hulpverlening aan de vijand door als bewaker in kamp Vught gefunctioneerd te hebben. Hij heeft in Vught bewakingsdiensten verricht tussen 1942 en 1944. Na een eis van anderhalf jaar legt de Kamer Groningen J.L. een straf op van één jaar en twee maanden. In de motivering van de strafmaat geeft de Kamer aan dat zijn optreden als bewaker voor vele gevangenen van groot nut geweest is. De verdachte heeft met gevaar voor eigen leven hulp verleend aan deze gevangenen, zo is de overtuiging van de Kamer. In het dossier bevinden zich veel getuigenissen van zijn gunstige houding in het kamp door oud-gevangenen. Na het uitspreken van de straf wordt J.L. meteen in vrijheid gesteld. Hij is wel zijn Nederlanderschap verloren, wegens zijn vrijwillige dienstname bij de SS.

De zaak J.W.[951]

Aan J.W. wordt ten laste gelegd dat hij verraad gepleegd heeft aan zijn meerdere, de pro-Duitse O., en dat hij met medewerkers van de SD heeft deelgenomen aan huiszoekingen naar Joden en andere onderduikers. De eis is acht jaar en de straf die de Kamer Groningen oplegt is één jaar en twee maanden. Als motivering wordt hierbij gegeven: *'gezien de vele gunstige verklaringen à decharge, is de straf veel lager dan eis, geen reden om verdachte nog langer in bewaring te houden.'* In het dossier bevindt zich een rekest met verzoek tot vrijlating met vele handtekeningen, vele gunstige ondersteunende brieven en ondersteunende verklaringen. Deze zaak is een van de weinige zaken waar de ondersteunende brieven mede tot een gunstige overtuiging geleid hebben bij de raadsheren en tot een veel lagere straf.

7.6.2 Artikel 12 BBS: Poging tot het bedrijven van een misdrijf

In het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61) artikel 12 was opgenomen dat in afwijking van artikel 45 lid 2 en 3 en artikel 49 lid 1 en 2 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 49 en 50 van het Wetboek van Militair Strafrecht bij poging tot of medeplichtigheid aan een misdrijf dezelfde hoofdstraffen tot dezelfde maxima zouden kunnen worden opgelegd als op het misdrijf zelf zijn gesteld. In één zaak, de zaak E.B., werd alleen poging opgenomen. Alle andere pogingen opgenomen in de tenlasteleggingen waren pogingen tot moord, arrestatie of mishandeling. Naast deze pogingen tot moord, arrestatie of mishandeling waren in de tenlastelegging ook *wel* uitgevoerde moorden, arrestaties en mishandelingen opgenomen. Daarom valt niet op te maken of de Kamer Groningen poging tot een misdrijf inderdaad even zwaar bestraft heeft als het misdrijf zelf of dat het bij de strafmaat totaal niet heeft meegeteld.

De zaak E.B.[952]

E.B. wordt vrijgesproken voor poging om vrijwillig in Duitse vijandelijke krijgsdienst te treden en voor een poging om vrijwillig arbeid te verrichten voor de Duitse bezetter. De eis was twintig jaar gevangenisstraf, dus het Openbaar Ministerie volgt het BBS, maar beide pogingen van E.B. zijn mislukt, hij is dus *niet* vrijwillig in dienst getreden (want medisch afgekeurd), noch heeft hij vrijwillig in Duitsland arbeid verricht (want ook hiervoor medisch afgekeurd). De Kamer ontslaat hem van rechtsvervolging.

950 Archief CABR, inv. nr. 71554.
951 Archief CABR, inv. nr. 71565.
952 Archief CABR, inv. nr. 71399.

7.6.3 Artikel 26 lid 1-4 BBS: Verraad

Artikel 26 BBS was het 'verraadartikel'. Hierin was degene strafbaar gesteld, die een ander blootgesteld had aan opsporing, vervolging, aanhouding en vrijheidsbeneming door de Duitse vijand of diens handlangers. Volgens de jurisprudentie bevat blootstellen in dit artikel niet de beperking, dat het bootstellen aan een van de onderdelen (opsporing, vervolging, aanhouding en vrijheidsbeneming) moet hebben plaatsgevonden.[953] Onder blootstellen moet worden verstaan het in het leven roepen van een ernstig gevaar voor vijandelijke maatregelen voor een ander, dat naar *algemeen menselijke ervaring* kon worden voorzien, terwijl zonder het persoonlijk optreden van de dader dat gevaar bij die gelegenheid niet zou zijn opgetreden.[954] Bovendien was voor blootstellen slechts het besef vereist van de ernstige mogelijkheid daarvan of het gevaar daarvoor en niet het besef van de zekerheid dat deze opsporing zal volgen.[955] Het doen van aangifte bij een burgemeester of de Nederlandse Landwacht, of de politie bijvoorbeeld was zeker voor Nederlanders van Joodse bloede een blootstellen aan maatregelen van of door de vijand.[956]
Volgens jurisprudentie was artikel 26 BBS *geen* specialis van artikel 102 van het Wetboek van Strafrecht. Artikel 102 Strafrecht ziet op de veiligheid van de Staat en 26 BBS ziet op de persoonlijke vrijheid en veiligheid van een persoon.[957]
Het opzettelijk blootstellen aan opsporing, vervolging, vrijheidsberoving of -beperking door verraad, was in de Kamer Groningen in 222 zaken in de tenlastelegging opgenomen.[958] Uiteindelijk is in 147 zaken in de sententie artikel 26 BBS opgenomen. Niet altijd was het verraad te bewijzen. Wel kon vaak hulpverlening aan de vijand bewezen worden. Vandaar het grote verschil tussen de zaken waarin artikel 26 BBS in de tenlastelegging was opgenomen en de zaken waarin dit artikel in de sententie was vermeld.
Velen hebben tussen 1940 en 1945 verraad gepleegd, via anonieme briefjes aan de SD of in persoon. Sommigen hebben slechts één persoon verraden, anderen hebben systematisch verraad gepleegd. Daarnaast was het verraad niet altijd opzettelijk, soms was uit dommigheid iets gezegd met arrestatie en vrijheidsberoving van een derde tot gevolg. Niet alle verdachten hebben hun misdrijf begaan omdat ze pro-Duits waren, of lid van de SD. Verraad werd meerdere malen gepleegd uit jaloezie, vanwege ruzie, uit verliefdheid of relationele problemen, om zelf economisch voordeel te trekken of om een echtgenoot uit Duitse Arbeidsdienst te krijgen.[959]

Verraad uit verliefdheid op een SD'er [960]

De zaak J.N: verraad om echtgenoot uit de weg te krijgen. De echtgenoot van J.N. wordt naar Duitsland gestuurd voor de Arbeidseinsatz. N. is vervolgens naar het Scholtenhuis in Groningen gegaan in een poging haar man terug te krijgen uit Duitsland. Haar smeekbede wordt aangehoord door de SD'er P.J. Bonnen. Tijdens dit gesprek raken beiden verliefd op elkaar. Na enkele afspraakjes gaan ze samenwonen in het huis van J.N. De echtgenoot meldt zich vervolgens weer per brief. Hij vertelt dat hij gevlucht is uit Duitsland en ondergedoken zit. Hij durft niet naar huis te komen uit angst dat hij opgepakt zal worden en weer naar Duitsland zal worden getransporteerd. Hij vraagt zijn vrouw om hem te bezoeken op het onderduikadres, dat hij in zijn brief vermeldt. Paniek bij J.N. en P.J. Bonnen. Zij willen niet dat hij thuiskomt en hun geluk zal verstoren. J.N. laat P.J. Bonnen de brief lezen. Daarop gaan enkele SD'ers naar het onderduikadres om de echtgenoot te arresteren. Maar behalve de echtgenoot zit daar ook een student ondergedoken. De onderduikgever, de echtgenoot van J.N. en de student worden gearresteerd en opgepakt. De student overlijdt in een Duits concentratiekamp.

---

953 Arrest BRvC, 18 april 1946, *NOR 1946, 586.*
954 Arrest BRvC, 10 april 1946, *NOR 1946, 217,* 20 mei 1946, *NOR 1946, 583*.
955 Arresten BRvC, 26 augustus 1946, *Veegens p. 37*; 18 december 1946, *NOR 1946, 652*.
956 Arrest BRvC, 20 mei 1946, *NOR 1946, 583,* 18 september 1946, *NOR 1946, 614*; Sententie BG Amsterdam, 11 maart 1946, *NOR 1946, 339*; Sententie BG Leeuwarden, 2 mei 1946, *NOR 1946*, *426*; Sententie BG Den Bosch, 18 september 1946, *NOR 1946, 614*.
957 Veegens 1947, p. 36.
958 Informatie ontleend aan de dossiers van de zaken berecht door de Kamer Groningen.
959 Archief CABR, inv. nr. 74886, 71721.
960 Archief CABR, inv. nr. 74686.

De eis van jhr. A.H.S. van der Wijck is levenslang en de sententie is vijftien jaar. In de toelichting op de sententie wordt vermeld: *'verraad van ernstige aard, het noodlottig gevolg had door de verdachte voorzien kunnen worden'.* J.N. gaat in cassatie, maar daar wordt het beroep verworpen en blijft de straf in stand. In 1952 in verband met de algemeen gehuldigde mildere opvatting wordt de straf met vijf jaar verminderd.

Verraad uit geestelijk onvermogen, de zaak J. v.d. W.[961]

Gedurende een lange reeks van jaren is verdachte J. v.d. W. student rechten aan de Universiteit van Groningen. Hij woont nog altijd bij zijn moeder thuis. Deze legt iedere ochtend zijn kleren voor hem klaar. Ondanks al zijn inspanningen lukt het hem niet om zijn doctoraal rechten te halen. In 1940, hij is dan al 39, probeert hij op een andere manier om het doctoraal rechten te halen. Hij gaat praten met de professoren van de rechtenfaculteit. De professoren weigeren hem te helpen. Daarna gaat hij naar een vriend. Deze zegt hem met zijn probleem naar de SD op het Scholtenhuis te gaan. De SD'er die hij aantreft op het Scholtenhuis, zegt dat hij hem wel wil helpen om zijn doctoraal te krijgen, maar dan moet hij eerst wat voor de SD doen. Hij moet naar preken gaan luisteren van hervormde predikanten en via zijn vriend D.D. rapporteren wat zij zeggen. W. vindt dit wel een plezierige opdracht, want hij houdt wel van preken. Trouw voert hij zijn opdracht uit. Hij rapporteert wat hij tijdens de kerkdiensten gehoord heeft aan zijn vriend D.D. en deze geeft de rapportages door aan de SD. Ten gevolge hiervan wordt één predikant gearresteerd en in Duitsland vermoord.
De Kamer Groningen legt hem een straf van negen jaar op, na eerst opdracht gegeven te hebben voor een psychiatrisch onderzoek. J. v.d. W. gaat in cassatie en ook de Bijzondere Raad van Cassatie laat zijn geestesvermogens onderzoeken. De Raad beslist: vernietiging van de sententie en vermindering van de straf tot vijf jaar. De motivering hierbij is dat er geen sprake was van strafrechtelijke schuld in volle omvang, waarbij de mate van toerekening per persoon moet worden bepaald. Door zijn opvoeding, zijn levenswijze en de levensinstelling en mentaliteit van de verdachte en zijn ouders, is de verdachte getekend. Hij wordt nauwelijks door zijn omgeving als normaal aanvaard. Mogelijk heeft verdachte psychopathische trekken, zodat hij de volle omvang van zijn daden niet heeft kunnen overzien. In 1949 wordt namens J. v.d.W. een verzoek tot herziening ingediend. Dit verzoek wordt in maart 1950 niet-ontvankelijk verklaard.[962]

Verraad na ruzie, de zaak P.R.[963]

Al in juni 1940 geeft P.R. haar broer aan bij de Duitse bezetter. Zij en haar broer hebben een hooglopende ruzie gehad en ze heeft toen bedacht dat ze haar broer eens een lesje zal leren door hem aan te geven bij de Duitse politie. Ze geeft inderdaad haar broer aan en beweert dat hij anti-Duitse uitlatingen gedaan heeft. Haar broer is daarop opgepakt door de Duitse bezetter en heeft een aantal jaar in Duitse gevangenschap doorgebracht. Na zijn terugkeer in Nederland heeft hij een aanklacht tegen zijn zus ingediend. Deze aanklacht is de basis van deze zaak.
P.R. krijgt na een eis van tien jaar, een straf opgelegd van acht jaar. Met als motivering: verraad gepleegd in juni 1940, kon toen nog niet weten hoe Duitse bezetter optrad. Uiteindelijk komt ze in 1950 voorwaardelijk in vrijheid.

Verraad uit angst voor marteling, de zaak R.C.B. [964]

Verdachte R.C.B. werd opgepakt in 1942 voor zwarthandel door SD'ers van het Scholtenhuis. Zij delen hem mee dat zijn straf lager wordt als hij verraad zou plegen, door lezers van het illegale blad *Vrij Nederland* aan te geven. Zijn verdediging is, dat hij uit angst voor een lange straf, die hij mogelijk ook nog zou moeten doorbrengen in een Duitse gevangenis, toegegeven heeft. Hij heeft vervolgens elf lezers van het illegale blad *Vrij Nederland* verraden.

961 Archief CABR, inv. nr. 74812.
962 Archief CABR, inv. nr. 74812.
963 Archief CABR, inv. nr. 71702.
964 Archief CABR, inv. nr. 71394.

Verraad om het verraad door een V-man, de zaak J.K.T. [965]

De SD'ers van het Scholtenhuis hebben door omkoping, chantage en bedreiging geprobeerd mensen zover te krijgen dat ze mede-Nederlanders aan hen verraden. Daarnaast waren er ook verraders die zichzelf aanboden, om voor geld mensen te verraden. Deze verraders werden V-männer genoemd (Vertrauensmänner). Dit waren geheime agenten of informanten die in de Tweede Wereldoorlog voor de Duitse bezetter werkten. De SD'ers minachtten de V-männer en vonden het minderwaardige mensen.[966] J.T.K. heeft als pseudo-onderduiker gewerkt voor de SD Groningen. Hij heeft op deze manier een aantal ondergedoken studenten en andere onderduikers verraden aan de Duitse bezetter.

Verraad om het verraad, door een 'V-frau', de zaak G.B.[967]

G.B. was degene die volgens de Kamer Groningen de meeste verraadzaken op haar naam had. Zij heeft in Drenthe en in Groningen tientallen mensen verraden. Haar drijfveren hiervoor zijn nooit duidelijk geworden. Zelf heeft ze in een verhoor aangegeven dat ze door de SD is opgepakt en daarna uit angst namen genoemd heeft. G.B. was geboren in 1920 in Termunten. Zij werkte in Groningen op het distributiekantoor en had een relatie met een Duitse SD'er, Adolf Becker genaamd. Doordat in 1944 een aantal keren mensen die met haar in contact waren geweest, gearresteerd werden, vertrouwde het verzet haar tijdens de oorlog al niet en in september 1944 is zij ondervraagd door leden van het verzet. Na haar ondervraging is er gestemd of zij uit de weg moest worden geruimd. Een van haar ondervragers was W.H. Nagel. Nagel was hier tegen en uiteindelijk is het niet tot een liquidatie gekomen. Van deze beslissing heeft hij de rest van zijn leven spijt gehad. W.H. Nagel zou later zitting nemen in de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, maar had geen zitting in de zaak van G.B.[968] Deze ondervraging was uitgevoerd op een boerderij in Roden waar verzetsmensen bij elkaar kwamen. In februari 1945 werd de plaats waar ze op dat ogenblik door het verzet werd vastgehouden, ontdekt door de SD. G.B. werd hiervandaan overgebracht naar de gevangenis in Assen. Daar vertelde ze aan de SD de namen van iedereen die ze gezien had op de boerderij in Roden en ook van wie ze in gesprekken de namen had gehoord. Op 13 februari 1946 stond ze terecht voor de Kamer Groningen en vervolgens op 21 mei 1946 voor de Bijzondere Raad van Cassatie. Zij verklaarde uit angst te hebben gehandeld en zelfs een relatie te zijn aangegaan met een SD'er om te voorkomen dat zij zou worden gemarteld. Nadat de verhouding enige tijd aan de gang was, zou zij zelfs verliefd zijn geworden op de officier, waarna zij verblind door liefde, niets anders meer kon doen dan doorgaan met het verraad van onderduikers en Joden.

Zij werd tweemaal ter dood veroordeeld, in Groningen en in Assen, maar die straffen werden na cassatie omgezet in levenslang. In cassatie werd de behandeling geschorst voor psychiatrisch onderzoek, gedacht werd dat in deze zaak wellicht lichtpunten gevonden konden worden om de doodstraf niet aan haar te hoeven opleggen. Volgens rapportages van psychiaters had zij een hoge mate van suggestibiliteit, nerveus temperament, en zeer geringe geestelijke en zedelijke kracht. W.H. Nagel heeft in de vijftiger jaren meermalen ten gunste van haar gepleit. Mogelijk mede dankzij zijn contacten op het Ministerie van Justitie heeft zij in 1959 gratie gekregen van haar straf.[969]

7.6.4 Artikel 26 lid 5 BBS: *'Uitsluiting van de strafbaarheid voor verraad*'

Artikel 26 lid 5 BBS bepaalde: *'Niet strafbaar is hij, die een feit heeft gepleegd met het oogmerk om aan door Ons gegeven wettelijke voorschriften te beantwoorden of om het algemeen belang te dienen.*' Voor de toepassing van dit artikel moest volgens de jurisprudentie een goede motivering gegeven worden door de Kamer van het Bijzondere Gerechtshof dat deze beslissing nam.[970]

De Kamer Groningen verwerpt een beroep op dit artikel bij *'het aangeven van landbouwers bij een Duitse instantie wegens het niet inleveren van granen en peulvruchten.'* Het verweer was in deze zaak,

---

965 Archief CABR, inv. nr. 71546 + 75352.

966 OVCG, inv. nr. 88.

967 Schuyt 2010, p. 136-141; Archief CABR, inv. nr. 76985.

968 Schuyt 2010, p.136-141.

969 Schuyt 2010, p. 362-365.

970 Sententie BG Amsterdam, 28 juni 1946, *NOR 1946, 514;* Arrest BRvC, 18 september 1946, *niet gepubliceerd;* Sententie BG Den Haag, 20 november 1946, *NOR 1946, 604.*

dat de aangever dit gedaan had met het oogmerk om de Nederlandse bevolking te dienen.[971] In een andere zaak wordt artikel 26 lid 5 BBS wel aanvaard als strafuitsluitingsgrond. Het betreft de opsporing van een gedeserteerde SD-agent, die vervolgens gearresteerd is, ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Geaccepteerd wordt het verweer dat de verdachte zo gehandeld heeft teneinde een omvangrijke verzetsgroep, wier namen aan de SD-er bekend waren geworden, voor arrestatie te vrijwaren.[972]
In Groningen is in één geval beroep op dit artikel geaccepteerd, in de zaak van H.J.S. Ik heb geen andere zaak kunnen vinden waarbij een beroep op dit artikel als verweer gebruikt is.

De zaak H.J.S.[973]

H.J.S. wordt ten laste gelegd dat hij J. Ebens in 1943 heeft blootgesteld aan arrestatie door verraad. Ebens heeft door detentie zwaar lichamelijk letsel opgelopen. H.L.S wordt gearresteerd en geïnterneerd in kamp Sellingerbeetse, in Vlagtwedde. Na een eis van drie jaar spreekt de Kamer Groningen hem vrij. Het verweer van de raadsman is dat het oogmerk van de verdachte gericht was op algemeen belang. Dit verweer wordt geaccepteerd, met als motivering: verdachte heeft zeer verdienstelijk illegaal werk verricht, het oogmerk van verdachte was het algemeen belang. De Kamer ontslaat de verdachte van alle rechtsgevolgen. In het dossier bevinden zich veel ondersteunende brieven en een lijst van 71 personen die H.J. S. uit handen van de bezetters heeft gehouden, tussen 1 juli 1944 en 31 augustus 1944.

7.6.5 Artikel 27 BBS: Economisch voordeel trekken of een ander economisch nadeel berokkenen

In arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie en in vonnissen van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven is getracht een invulling aan dit artikel te geven. Op 14 januari 1946 bepaald de Bijzondere Raad van Cassatie in een arrest dat *'de bij dit artikel strafbaar gestelde feiten van zoo ernstige aard zijn geweest en hebben zich in zoodanigen omvang voorgedaan, dat zij op grond van de bestaande strafbepalingen, zooals die tegen oplichting en afpersing, niet naar den eisch der gerechtigheid konden worden vergolden, zoodat de Regeering alleszins bevoegd was daartegen een nieuwe zwaardere strafbepaling, artikel 27 BBS, vast te stellen*'.[974]
Volgens een arrest van de Bijzondere Raad van Cassatie viel het *'aannemen van een beloning voor verraad van een Duitse instantie'* niet onder de reikwijdte van artikel 27 BBS.[975] In sententies van de Kamer Groningen en in arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie werden de volgende feiten gekwalificeerd als misdrijf, zoals bepaald in artikel 27 BBS:[976]

- Wegnemen van goederen uit een woning na de bewoners verraden te hebben;
- Extra rantsoenen brood bedoeld voor medegevangenen toe-eigenen door een voorman in een concentratiekamp;
- Bemachtigen van geld, gepaard gaande met oplichting of valsheid in geschrifte en inbeslagname te eigen bate van een viool;
- Kopen van gevorderde rijwielen van Duitse militairen;
- Verkopen van distributiebescheiden aan ondergedoken Joden tegen een exorbitante prijs;
- Veehouders bewegen tot het afgeven van vlees, melk en boter *'voor de ondergrondse*';
- Wederrechtelijk wegnemen van een ring van een gesneuvelde militair, gepleegd onder de macht van de Duitse bezetter;
- Gebruik maken van de door de vijand bevolen evacuatie van Arnhem om goederen uit een hem niet toebehorende woning toe te eigenen;
- Als eigenaar gebruiken van de inboedel van een ander.

---

971 Sententie BG Amsterdam 28 juni 1946, *NOR 1946, 514*.
972 Sententie BG Den Haag, 20 november 1946, *NOR 1946, 604.*
973 Archief CABR, inv. nr. 71601.
974 Arrest BRvC, 14 januari 1946, *NOR 1946, 154.*
975 Arrest BRvC, 6 Mei 1946, *NOR 1946, 593*.
976 Sententies BG Amsterdam van 20 december 1945, *NOR 1945, 229;* 22 december 1945, *NOR, 1945, 39*; 5 januari 1946, *NOR 1946, 244*; 12 maart 1946, NOR 1946, 323; 11 september 1947, *NOR 1947, 1028;* Arresten BRvC, 23 december 1945, *NOR 1946, 727;* 21 mei 1947, *NOR 1947, 1004*; 29 september 1947, niet gepubliceerd; 17 november 1947, niet gepubliceerd.

In de tenlasteleggingen waarbij sprake was van diefstal of verduistering is als kwalificatie voor deze misdrijven artikel 27 BBS (economisch voordeel) opgenomen. Uiteindelijk is in vijftien zaken in de sententie dit artikel opgenomen. De aard van de beschuldigingen is zeer divers, maar bij alle zaken waarin dit artikel als kwalificatie is opgenomen, heeft één ding centraal gestaan: zelfverrijking. Er lag *geen* politieke pro-Duitse gedachte aan ten grondslag, hoewel sommige verdachten *wel* lid waren van de NSB of de Landwacht.
Veel zaken betreffende *'economisch voordeel trekken*' zijn berecht door de Tribunalen. De Tribunalen mochten namelijk vermogen en geld verbeurd verklaren. Toch heeft de Kamer Groningen vijftien zaken berecht waarbij dit artikel in de tenlastelegging is opgenomen.[977]

Diefstal op grote schaal; de zaak W.H.[978]

W.H. was door de SD aangesteld om na 5 september 1944 samen met anderen huizen van stakend spoorwegpersoneel leeg te halen. Dit was de straf voor het staken van de spoorwegmensen. Alle spullen die uit deze huizen gehaald werden, moesten in pakhuizen worden opgeslagen. Deze pakhuizen werden vervolgens bewaakt door personen aangesteld door de SD. Officieel werd verkondigd dat deze spullen naar Duitsland vervoerd zouden worden om Duitsers wier huis door bombardementen waren vernietigd, weer aan inboedel te helpen. Voordat de spullen echter naar Duitsland gestuurd werden, ontvreemden functionarissen al goederen uit de pakhuizen. Toen echter bleek dat W.H., die de opdracht had gekregen om de huizen leeg te halen, op grote schaal spullen ontvreemdde en verkocht om zichzelf te verrijken, werd hij in januari 1945 aangehouden en opgesloten in de strafgevangenis. Op 18 april 1945 werd hij in de gevangenis door de Canadezen als 'politiek delinquent' gearresteerd en overgedragen aan de POD.
Na een eis van zeven jaar werd W.H. veroordeeld tot zes jaar gevangenisstraf, met aftrek van de tijd doorgebracht in bewaring, zonder recht van cassatie. De straf werd zes jaar omdat de Kamer Groningen rekening hield met de zeer zware tijd die W.H. had doorgebracht in de strafgevangenis Groningen van januari tot april 1945.

Chantage; de zaak A.G.L.[979]

A.G.L., ook wel genoemd de 'parfumkoning' of 'Max', werd verdacht van chantage van de ondergedoken Joodse Pinchas Stern. Hij had, volgens de tenlastelegging, gebruik gemaakt van de macht van de vijand om Stern wederrechtelijk te benadelen. Met de bedreiging zijn onderduikplek aan de Duitse bezetter te verraden, wist A.G.L. grote geldbedragen aan Pinchas Stern te ontfutselen. Stern heeft ondanks deze chantage kans gezien de oorlog te overleven. A.G.L. had al een strafblad voor verduistering in 1929. Tijdens de rechtszitting ontkende A.G.L. alles.
De Kamer Groningen veroordeelde A.G.L tot een straf van zes jaar, gelijk aan de eis van de advocaat-fiscaal. De Kamer zag geen grond voor strafuitsluiting of strafvermindering. In zijn dossier zitten ook bewijzen van oplichting; dit is echter niet opgenomen in de tenlastelegging.

Geld ingezameld voor vrijkoping Joodse inwoner Groningen verduisterd. De zaak S. de B.[980]

S. de B. werd ten laste gelegd dat hij bedragen aan hem afgedragen voor de illegaliteit, wederrechtelijk zelf had gehouden. Hij had geld ingezameld om de Joodse Simon Polak vrij te kopen, maar hij gebruikte dit geld voor zichzelf en niet om Simon Polak vrij te kopen. S.d.B. werd tijdens bevrijdingsgevechten rond Groningen opgepakt als franc-tirreur en ter dood veroordeeld. Hij werd niet geëxecuteerd, omdat net op tijd de bevrijding kwam. Hij werd daarna gearresteerd op 22 mei 1945. In zijn dossier zit een eigenhandig verslag van zijn gedrag in de oorlog. S.d.B. zegt dat hij door communisten als verrader wordt afgeschilderd om hem in diskrediet te brengen. Ook zegt hij lid te zijn

977 Archief CABR, inv. nr. 72044, 71481, 31, 76373, 91764, 478, 71491, 77, 71473, 71710, 71512, 71627, 71576, 119, 74004, 71338, 71368, 71533, 71562, 71704, 74660, 71606, 71446, 71449, 74660, 71541, 74626. In sommige zaken zijn meerdere economische delicten ten laste gelegd.
978 Archief CABR, inv. nr. 71481.
979 Archief CABR, inv. nr. 71473.
980 Archief CABR, inv. nr. 31.

van organisatie ‘de Salamander’. Tijdens zijn internering schrijft hij brieven aan ‘Jan’ en ‘lumpatsy’ en geeft hierin allerlei opdrachten voor getuigenverklaringen en het doorsturen van brieven aan ‘Egbert’. Ook schrijft hij een zelfmoordbrief aan ‘Toeteke’.
De eis van de advocaat-fiscaal was acht jaar. De Kamer Groningen geeft eerst opdracht tot het vervaardigen van een psychiatrisch rapport. De conclusie van psychiater H.K.G. Bartstra is, dat S.de B. een geestelijke stoornis heeft. Deze conclusie wordt door de Kamer overgenomen. De Kamer Groningen acht een deel van de tenlastelegging niet bewezen, namelijk een moord, volgens de tenlastelegging gepleegd op het strand in Zandvoort. Hoewel de Kamer Groningen in de motivering aangeeft dat er sprake was van zeer laakbare daden en verachtelijke mentaliteit van de verdachte, wordt toch een relatief lage straf opgelegd. Daarbij houdt de Kamer rekening met het lange voorarrest van de verdachte. S.d.B. werd op 22 juli 1949 in vrijheid gesteld in verband met zijn geestelijke toestand en daarna toch weer geïnterneerd (art. 321 en 326 Sr). In cassatie werd het vonnis van de Kamer Groningen vernietigd. De Bijzondere Raad van Cassatie gaf vervolgens opdracht voor een tweede onderzoek door psychiater J. Persman. Deze psychiater concludeert dat er geen sprake is van een geestelijke stoornis. Het besluit van de Bijzondere Raad van Cassatie is: sententie vernietigen en straf vermeerderen tot negen jaar. De Raad kan zich niet verenigen met de straf, die niet in overeenstemming is met andere gestraften. Het wederrechtelijk toe-eigenen van geld, fiets, sterke drank aan hem afgedragen voor de illegaliteit zijn zeer ernstige feiten, stelt de Raad. S.de B. verdient daarom een zware straf.

7.6.6 Artikel 101 Sr, vrijwillig in vijandelijke krijgsdienst treden, uitgebreid met artikel 24 BBS: vrijwillig in staats- of publieksdienst treden[981]

In het Besluit Buitengewoon Strafrecht werden Duitse staatsdienst en Duitse publieksdienst opgenomen als uitbreidingen van het vrijwillig treden in buitenlandse vijandige krijgsdienst. De begrippen ‘Duitse staatsdienst’ en ‘Duitse publieksdienst’ leidden in de juridische praktijk tot problemen.[982] Bovendien werd bij vrijwillig in Duitse staatsdienst gaan, geacht dat het Nederlanderschap verloren was gegaan, en dat was volgens jurisprudentie van de Bijzondere Raad van Cassatie niet het geval bij het treden in Duitse publieksdienst. Het was dus van groot belang in een vonnis deze twee begrippen goed van elkaar te scheiden. Hierover heeft de Bijzondere Raad van Cassatie al aan het begin van de bijzondere rechtspleging arresten opgesteld.[983]

Viel toetreden tot de Landwacht onder vrijwillige vijandelijke krijgsdienst?

De vraag was of iemand die Landwachter was, betekende dat hij vrijwillig had dienstgenomen bij de vijand. De beantwoording van deze vraag leidde tot een groot aantal sententies en arresten. Op 14 november 1945 luidt het arrest van de Bijzondere Raad van Cassatie: Nederlandse Landwacht is geen Duitse dienst. En op 14 januari 1946 beslist de Raad dat Landwacht geen Duitse openbare dienst is. Daarna werd volgens de Bijzondere Raad besloten dat het *enkel zijn van Landwachter* niet beschouwd werd als een misdrijf volgens het BBS. De conclusie van de Bijzondere Raad van Cassatie hierna was dat het Landwachter zijn alleen tot strafbaarstelling kon leiden als dat gepaard ging met misdragingen. Het enkele lidmaatschap van de Landwacht echter niet.[984]
Probleem in de discussie rond het lidmaatschap van de Landwacht was het feit dat er twee organisaties waren die ‘Landwacht’ heetten. De Nederlands(ch)e Landwacht was een Nederlandse paramilitaire organisatie die in november 1943 van Duitse zijde werd opgericht. Ze dient niet te worden verward met het militaire vrijwilligerskorps 'Landwacht Nederland' dat in maart 1943 werd

---

981 Wetboek van Strafrecht, artikel 101: *De Nederlander die in het vooruitzicht van een oorlog met een buitenlandse mogendheid vrijwillig bij deze mogendheid in krijgsdienst treedt, wordt, indien de oorlog uitbreekt, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie*. Besluit Buitengewoon Strafrecht artikel 24, lid 1 *Waar in de artikelen 101 en 205 van het Wetboek van Strafrecht van krijgsdienst wordt gesproken, wordt daarmede eenige Staats- of publieke dienst gelijkgesteld*.

982 Sententie BG Den Haag 20 november 1945, *NOR 1946, 9*; Sententie BG Amsterdam, 1 december 1945, *NOR 1946, 37*; Sententie BG Arnhem, 19 maart 1946, *NOR 1946, 146.*

983 Arresten BRvC, 15 december 1945, *NOR 1945*, 5; 21 oktober 1946, *NOR 1946, 711*; 14 mei 1947; Rode Kruis is geen buitenlandse vijandelijke krijgsdienst of buitenlandse staatsdienst. Dit arrest is niet gepubliceerd maar wel verzonden aan de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven.

984 Archief CABR, inv. nr. 71416.

opgericht en in oktober werd vernoemd tot Landstorm Nederland. Toetreden tot de laatste organisatie werd wel gekwalificeerd als vrijwillig dienst nemen bij de vijand, toetreden tot de eerste organisatie niet. De Nederlandsche Landwacht bestond voornamelijk uit NSB'ers die met jachtgeweren waren uitgerust. Vandaar dat de bevolking de scheldnaam *'Jan Hagel*' bedacht. Vanaf juli 1944 werden alle NSB'ers geacht deel uit te maken van de Landwacht, maar er was geen officieel bevel om toe te treden tot de Landwacht. Toch was er een grote druk op NSB'ers om Landwachter te worden. Ook in Groningen heeft deze gang van zaken tot protesten van NSB'ers geleid, tot weigeringen om Landwachter te worden en tot pogingen om ontslag te nemen als Landwachter.[985]

Viel toetreden tot de NSKK onder vrijwillige krijgsdienst of onder vrijwillige publieksdienst?

Bijzondere juridische aandacht viel *'het toetreden tot de NSKK*' te beurt. Het hoofddoel van het Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (NSKK) was oorspronkelijk het verspreiden van de *'motoriseringgedachte'*: de popularisering van het gebruik van auto- en motorvervoer. Opgericht op 1 april 1933, vormde het tijdens de Tweede Wereldoorlog een hulporganisatie voor bevoorrading aan de verschillende fronten. Vanaf januari 1941 wierf het, toen nog particuliere NSKK, buitenlanders als vrijwilligers. In 1943 werd de NSKK gereorganiseerd en ging de NSKK 'Staffel des Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlande' heten. Oorspronkelijk had de NSKK daarna de taak om in het geval van een geallieerde landing op Nederlands grondgebied direct burgers te evacueren. Toen de geallieerde legers in september 1944 Nederland naderden, kwam er van deze inzet weinig terecht. Vrachtwagens en bussen waren in onvoldoende mate beschikbaar en de NSKK'ers kregen andere taken, onder andere: bewaking en transport van kostbaarheden.[986] De vraag was of dienstneming bij de NSKK nu wel of niet viel onder buitenlandse staats-, krijgs- of publieksdienst.[987] Niet alleen in jurisprudentie is aan deze vraag aandacht besteed. Ook de Documentatie- en Opsporingsdienst van het Bureau Nationale Veiligheid (BNV) en de afdeling II Opsporing, Politieke Recherche van het DGBR hebben voor de Bijzondere Raad van Cassatie al op 10 december 1945 respectievelijk 7 mei 1947 een uitgebreide rapportage opgesteld, gebaseerd op verhoren van drie verdachten die bij de NSKK gegaan waren.[988] Uiteindelijk was het oordeel dat de NSKK voor 20 januari 1941 geen staats-, publieks- of krijgsdienst was, maar dat iedereen die daarna tot de NSKK was toegetreden onder de werking van het BBS viel.[989]

Vrijwillig dienst nemen in Duitse krijgs-, publieks- of staatsdienst is in vele tenlasteleggingen opgenomen, namelijk in 222 zaken. Uiteindelijk werd in 170 zaken vrijwillige dienstname in buitenlandse krijgs-, staats- of publieksdienst bewezen geacht. Van deze 170 zaken werd in 105 zaken alleen artikel 101 Sr (en art. 24 BBS) in de sententie opgenomen, in alle andere 65 zaken werden meerdere kwalificaties opgenomen.

Sommige berechte personen blijken uit oprecht enthousiasme over de Nieuwe Orde en hun politieke gezindheid (lid NSB of Zwart Front) vrijwillig in Duitse dienst te zijn getreden. Zij zijn voornamelijk bij de SS of de Wehrmacht gegaan. Bij velen was echter geen sprake van een pro-Duitse politieke overtuiging als basis van hun beslissing om vrijwillig in Duitse dienst te gaan.[990]

Motieven die volgens de verklaringen van verdachten een rol gespeeld hebben:

- Een stateloze verdachte voert aan dat hij dienst genomen heeft bij de Duitsers in de hoop zo een nationaliteit – de Duitse – te krijgen.[991]
- Een andere verdachte is in militaire dienst gevlucht, want thuis was de toestand onhoudbaar.[992]

---

985 Archief CABR, inv. nr. 93, 40851, 71600, 71606, 76848.

986 Ontleend aan: wikipedia.org/wiki/Nationalsozialistisches_Kraftfahrkorps.

987 Archief DGBR, inv. nr. 598.

988 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 16, correspondentie, 1-9-1945 – 31-8-1946 en inv. nr.18, correspondentie 1-5-1947 – 30-6-1947.

989 Archief DGBR, inv. nr. 598; Jurisprudentie over het NSKK; Arresten BRvC, 24 december 1945, *NOR 1946, 151*; 25 februari 1946, *NOR 1946, 300;* 21 oktober 1946, *NOR 1946, 711*; Sententies BG Amsterdam 13 december 1945*, NOR 1946, 46*; 16 januari 1946, *NOR 1946, 88*.

990 Ontleend aan de dossiers van zaken berecht door de Kamer Groningen.

991 Archief CABR, inv. nr. 71647.

992 Archief CABR, geen dossier, informatie uit parketregister.

- Ook armoede wordt aangevoerd als reden.[993]
- Vier verdachten geven aan dat ze zonder werk zaten en gesolliciteerd hebben bij de NSKK om zichzelf of hun gezin te onderhouden.[994]
- Eén verdachte meldt zich voor militaire dienst uit angst voor de strafgevangenis na een door hem gepleegde diefstal.[995]
- Een verdachte geeft eerlijk toe dat hij dienst genomen heeft, maar niet voor een politiek doel, maar uit drang naar avontuur.[996]
- Een verdachte beweert dat hij bij de NSB gegaan is omdat zijn vrienden daar lid van waren, het was op de bijeenkomsten heel gezellig en zo is hij via de NSB in militaire dienst gerold.[997]

Hoewel ideële motieven volgens jurisprudentie van de Bijzondere Raad van Cassatie geen redenen waren voor strafvermindering, heeft de Kamer Groningen in een aantal gevallen wel ideële motieven geaccepteerd en als reden voor strafvermindering aangenomen.[998] Dit gold voor twee verdachten die als verweer aanvoerden dat ze uit idealisme zich hadden opgegeven om te vechten tegen het communisme.[999] Van degenen die vrijwillig in Duitse militaire dienst en pro-Duits waren, is er volgens hun eigen verklaring een aantal na korte tijd gedeserteerd. Bij sommigen is dat reden geweest voor een strafvermindering ten opzichte van de eis. Anderen bleken in hun verhoren gelogen te hebben en niet gedeserteerd te zijn.[1000]

De Kamer Groningen accepteerde lang niet alle verweren. In een aantal gevallen bleek dat de verdachte weliswaar gedeserteerd was, maar dat hij daarvóór als militair ernstige misdrijven had begaan. De verhalen van de spoorwegwerker, de stateloze en de idealisten werden wel als verweer geaccepteerd. Degenen die armoede of werkloosheid aanvoerden, hadden beter moeten weten, volgens de Kamer Groningen, maar kregen wel lagere straffen opgelegd.
De militairen die via de Germaanse SS in Nederland naar Rusland gestuurd zijn, hebben een zeer zware tijd gehad. Afgezien van de harde gevechten met de Russische troepen heeft ook de kou daarbij een grote rol gespeeld. In een brief van een SS-Rottenführer kregen zij de opdracht voor vertrek hun winterjas af te geven en in hun uniform af te reizen. Een merkwaardig bericht! Zouden ze in Rusland nieuwe jassen gekregen hebben?[1001]
Zoals al eerder in deze studie is vermeld, is geen Nederlander die vrijwillig in Duitse krijgsdienst is gegaan en in Nederland is teruggekomen, voor zijn *daden in het buitenland* strafrechtelijk veroordeeld. Dit was het gevolg van een afspraak in Moskou in 1943. Hierbij werd afgesproken dat elk land de misdrijven gepleegd op het eigen grondgebied zou berechten.

De zaak S.S.[1002]

S.S. had zich aangemeld voor werk bij de vrijwillige hulppolitie, maar werd ongeschikt verklaard. Als advies werd hem meegegeven te solliciteren als bewaker. Hij solliciteerde en kreeg te horen dat hij eerst een opleiding zou krijgen. Hij dacht dat hij opgeleid zou worden tot bewaker van huizen of goederen, maar bleek als bewaker te worden ingezet in kamp Erica in Ommen. Hij was meteen totaal overstuur van de taken die hij daar moest verrichten en van de mishandelingen die hij moest uitvoeren van zijn medebewakers. Na drie dagen sloeg hij op de vlucht en dook onder. De verdachte heeft echter maar een gedeelte van het verhaal verteld. Hij was niet alleen bewaker, maar heeft ook een Nederlander verraden, was Landwachter en deed huiszoekingen en verrichte patrouilles. Hoewel zijn verweer heel mooi was, en er een rekest met heel veel handtekeningen was ingediend om vrijlating van S.S., werd hij toch veroordeeld. De Kamer Groningen legde hem, na een eis van zes jaar, een straf

---

993 Archief CABR, inv. nr. 71607.
994 Archief CABR, inv. nr. 71566, 75481, 71572, 71441.
995 Archief CABR, inv. nr. 71696.
996 Archief CABR, inv. nr. 71597.
997 Archief CABR, inv. nr. 71661.
998 Archief CABR, inv. nr. 71468: anticommunist, inv. nr. 71597 niet voor politieke motieven, maar als avonturier; Veegens, p. 21; Arrest BRvC, 25 maart 1946, *NOR 1946, 372.*
999 Archief CABR, inv. nr. 71468, 89.
1000 Archief CABR, inv. nr. 71653, 71485, 71560, 75567 + 91922, 71578, 71413.
1001 Archief CABR, inv. nr. 75061-II, brief van 22 April 1943.
1002 Archief CABR, inv. nr. 71463.

op van vier jaar. Voor deze strafmaat geeft de Kamer als motivering dat S.S. maar drie dagen bewaker in kamp Erica geweest, daarom is de strafmaat lager dan de eis.

De zaak F.B.[1003]

In deze zaak was bij uitzondering sprake van berechting voor daden in het buitenland. F.B. wilde politieagent bij de vrijwillige hulppolitie worden. Toen hij werd afgekeurd, werd ook tegen hem gezegd dat hij misschien wel bewaker kon worden. Hij dacht dat hij goederen of huizen moest bewaken en schrok enorm toen hij begon aan zijn opleiding in kamp Erica in Ommen. Hij brak zijn opleiding af, werd gearresteerd en moest naar Duitsland voor de Arbeidsdienst. Na drie maanden was hij totaal ingestort en zenuwziek en vluchtte weer. Opnieuw werd hij gearresteerd en opgesloten in strafkamp Wilhelmshafen in Duitsland. Hij klom op in de hiërarchie van het strafkamp en werd Kameroudste in een barak, aldus F.B. Volgens de bewijsmiddelen is ook in deze zaak maar een klein gedeelte van het verhaal verteld. In de tenlastelegging staat dat hij als lid van het Kontroll Kommando van het Arbeidsbureau arrestaties heeft verricht van mannen die zich wilden onttrekken aan Arbeidsdienst in Duitsland. Daarnaast wordt hem de opsporing en mishandeling van verschillende personen ten laste gelegd, gepleegd tussen 1943 en 1945. En als laatste onderdeel staat beschreven dat hij in strafkamp Wilhelmshafen medegevangenen heeft mishandeld. Tijdens de rechtszitting voert zijn advocaat als verweer aan dat hij voor de Arbeidsdienst gedwongen naar Duitsland moest. Hij moest daar werken in een steenfabriek voor de Wehrmacht, en dat hij dus lid van de NSB moest worden.
De Kamer Groningen verwerpt het verweer en legt een straf van twintig jaar op. Hem wordt in de motivering van de straf zwaar aangerekend dat hij medegevangenen mishandeld heeft. Bovendien staat in de motivering: *'Nederland moet worden beveiligd voor zo'n persoon door hem lange tijd buiten de maatschappij te plaatsen*.' In cassatie is de conclusie van de advocaat-fiscaal dat de straf van twintig jaar te hoog is. Het advies is om de sententie te vernietigen en de straf te verlagen naar vijftien jaar. De Bijzondere Raad van Cassatie besluit dat de sententie vernietigd moet worden en de straf verminderd naar twaalf jaar. Hoewel F.B. al in kamp Erica opviel door ergerlijk gedrag, was zijn gedrag in Wilhelmshafen als Kapo veel ernstiger. De verdachte had volgens de Raad een in hoge mate landsverraderlijk en laag karakter. Toch is volgens de Raad niet voldoende rekening gehouden met uitzonderlijke toestanden in Duitse kampen.

De zaak J.L.[1004]

J.L. is gearresteerd op 17 juni 1945 en geïnterneerd in interneringskamp de Beenderribben in Steenwijkerwold. Hij ontvlucht op 8 oktober 1946, maar wordt op 16 december 1946 weer gearresteerd en geïnterneerd; eerst in interneringskamp Julia in Eygelshoven en vervolgens in interneringskamp Westvaart in de Noordoostpolder. Ook dat ontvlucht hij op 16 december 1948. Ten tijde van zijn rechtszaak is hij voortvluchtig. Bewezen geacht wordt dat hij in 1942 vrijwillig in dienst is getreden bij de Waffen-SS.
Na levenslang als eis, wordt hij bij verstek veroordeeld tot levenslang door de Kamer Groningen. Volgens eigen zeggen is hij rond 1953/1954 in cassatie opnieuw veroordeeld. Hij gaat op 14 april 1956 in beroep tegen het vonnis nadat hem in Duitsland het verstekvonnis is betekend middels consulaat in Essen en door tussenkomst van het Ambtsgericht in Selters/Westerwald in Duitsland in 1956. De Strafkamer Groningen veroordeelt J.L. vervolgens tot een straf van zes jaar, gezien de jeugdige leeftijd toen hij vrijwillig in dienst trad. J.L. heeft op meerdere ogenblikken een verzoek om gratie ingediend, in 1948, 1957 en 1966. Deze gratieverzoeken worden alle drie afgewezen. Het laatste advies dateert van 5 juli 1967. Dit advies luidt dat de Bijzondere Strafkamer geen termen aanwezig acht voor gratie. Hij heeft te veel aliassen, vindt het Openbaar Ministerie in Groningen. In 1966 heeft J.L. verzocht om zijn Soldbuch terug te krijgen om in aanmerking te komen voor een Duits militair pensioen.

[1003] Archief CABR, inv. nr. 71460 + 76837: Meermalen als gevangene voorarbeider mishandelen van medegevangenen in concentratiekamp Bendorff, door ze te slaan, te schoppen, te stompen en te stoten, gepleegd omstreeks 1944/1945 in Duitsland.

[1004] Archief CABR, inv. nr. 71407.

De zaak J.K. [1005]

Bewezen geacht wordt dat J.K. vrijwillig in Duitse krijgsdienst is gegaan. Volgens eigen zeggen was hij vrijwillig in Duitse Arbeidsdienst gegaan en in Duitsland voor de gezelligheid lid geworden van de NSB. In 1943 komt hij bij het Luftwaffenverwaltungsambt. Vervolgens treedt hij in dienst bij de NSKK om niet naar Duitsland te hoeven. In mei 1944 volgt hij een opleiding tot Flak soldaat in Dahlheim. Na de bevrijding komt hij in dienst bij de geallieerden, in een Duits hospitaal. Op 24 januari 1946 wordt J.K. aangehouden in Nederland en geïnterneerd. Volgens het aanmeldingsformulier van de NSKK in het dossier heeft hij zich aangemeld op 7 juni 1941. In het dossier bevinden zich verder: levensloop geschreven door zijn vader, aanmeldingsformulier voor de vrijwillige hulppolitie in 1942, brieven van en aan familie en vriendin tijdens de oorlog, aanklacht binnengekomen tijdens de oorlog bij de NSB over verdachte, formulier met toestemming om op 18 januari 1946 in Duitsland naar de Nederlandse grens te reizen, met de opdracht om zich bij de grens te melden bij de geallieerde autoriteiten van Nederland. Volgens de aanklacht van een slachtoffer nam J.K. deel aan razzia's in Rotterdam in de nacht van 10-11 november 1944 en in de Noordoostpolder in de nacht van 16-17 november 1944. Na een eis van zes jaar legt de Kamer Groningen J.K. een straf van vier jaar op.

7.6.7 Artikel 102 Sr, hulpverlenen aan de vijand, uitgebreid met artikel 22 BBS: strafbaarstelling van het verspreiden van propaganda

De afbakening van het delict *'hulpverlenen aan de vijand'* was een juridisch heikel punt. In de jurisprudentie werd vastgelegd dat ook als de hulpverlening niet effectief geweest was, er toch sprake kon zijn van strafbaarheid onder dit artikel.[1006] Bekleden van een functie binnen de NSB of een van de mantelorganisaties werd nadrukkelijk *niet* tot hulpverlening aan de vijand gerekend.[1007] Het aanleggen van vliegvelden in Frankrijk (dus buiten de grenzen van Nederland) werd echter *wel* onder Nederlandse hulp aan de vijand gerekend. Ook indien opeenvolgende schakels van verrichtingen die tot hulpverlening aan de vijand leidden, waren begaan door verschillende personen, waren zij bij aanwezigheid van de vereiste opzet gelijkelijk strafbaar.[1008] Van opzet was volgens de jurisprudentie niet alleen sprake als het oogmerk was om hulp te verlenen aan de vijand, maar ook als er sprake was van de wetenschap dat aan de vijand hulp verleend werd.[1009]

De delictsomschrijving 'hulpverlenen aan de vijand' werd in de bijzondere rechtspleging dus zeer ruim geïnterpreteerd. De lijst van misdrijven waarbij deze kwalificatie in de sententie werd opgevoerd was zeer divers. In 347 sententies werd deze kwalificatie opgenomen, voor zeer uiteenlopende daden. De Kamer Groningen rangschikte onder 'hulpverlenen aan de vijand' totaal verschillende zaken met een totaal verschillend gewicht, namelijk:

- Als burgemeester mede samenstellen van lijsten van gijzelaars. Deze zouden gearresteerd kunnen worden na aanslagen op pro-Duitse personen;
- Als NSB'er het ambt van burgemeester vervullen, na ontslag van vaderlandslievende burgemeesters;
- Als stationschef tijdens de spoorwegstaking dienst blijven doen op de baanvakken naar Winschoten en Stadskanaal, gekleed in Duits spoorweguniform en voorzien van wapen;
- Geven van adviezen over te nemen maatregelen tegen de bevolking;
- In opdracht van de Duitse bezetter liquideren van verenigingen en instellingen in Groningen, beroven van in opdracht van de Duitse bezetter te liquideren instellingen, en het uitzoeken en ordenen van de archieven van de geliquideerde instellingen om informatie te verkrijgen voor arrestaties van leden van deze verenigingen en instellingen;
- Inlichtingen verschaffen over personen aan het Gewestelijk Arbeidsbureau;
- Lopen van patrouilles;
- Meewerken aan arrestaties;

1005 Archief CABR, inv. nr. 71763.

1006 Arresten BRvC, 20 februari 1946, *NOR 1946,* 299; 2 december 1946, *NOR 1946, 725*; Sententie BG Amsterdam, 1 april 1946, *NOR 1946, 212*.

1007 Arrest BRvC, 29 december 1947, *NOR 1947, 1124.*

1008 Arrest BRvC, 29 juli 1946, *NOR 1946, 643.*

1009 Arresten BRvC17 juni 1946, *NOR 1946, 395*; 22 juli 1946, *NOR 1946, 528.*

- Meewerken aan de deportatie van Groningse Joden;
- Meewerken aan het leeghalen van woningen van gedeporteerde Joden;
- Meewerken aan het opsporen van ondergedoken Joden en verzetsmensen;
- Nalezen en controleren van bladen en tijdschriften voor de Beauftragte in Groningen;
- Optreden als tolk voor Duitse organisaties;
- Rapportages maken van de preken van Nederlands Hervormde predikanten in opdracht van de SD;
- Redacteur zijn van de pro-Duitse krant *Noorderstorm*;
- Spionage;
- Ten voordele van Duitse oorlogsvoering (doen) leeghalen van woningen van spoorwegpersoneel na de spoorwegstaking;
- Uitkammen van bedrijven op arbeiders die naar Duitsland zouden kunnen voor de Arbeidsdienst;
- Verlenen van hulp bij het vervoer van Nederlandse arbeiders en studenten naar Duitsland;
- Verrichten van keuringen voor Arbeidsdienst in Duitsland en Joodse inwoners van Groningen voor 'werkkampen', waarbij vrijwel iedereen goedgekeurd werd;
- Verspreiden van vijandelijke propaganda;

Toetreden tot de Landwacht was op zichzelf geen oorlogsgerelateerd misdrijf. Alleen als naast het zijn van Landwachter ook nog oorlogsgerelateerde misdrijven werden gepleegd, was dat reden voor berechting voor het plegen van het delict *´hulp aan de vijand'*. De raadsheren van de Kamer Groningen besloten om in de berechting hulplandwachters en Landwachters hetzelfde te behandelen, aangezien er in de praktijk geen verschil was tussen beide groeperingen. Meewerken aan arrestaties, patrouilles, huiszoekingen, razzia's, executies en opsporen van onderduikers waren in de meeste zaken in de tenlastelegging opgenomen als hulp aan de vijand. Het was voor de strafbaarheid op grond van dit artikel niet nodig dat de hulp effectief was geweest. Het zijdelingse resultaat, gelegen in het versterken van een door de vijand gewenste organisatie was ook hulp aan de vijand.[1010] Ook het nalezen, samenvatten en vertalen van tijdschriftartikelen en andere stukken voor de Beauftragte H.J. Conring in Groningen viel onder hulpverlening aan de vijand.[1011]
Sommige mensen hebben hulp verleend uit politieke overtuiging, maar velen hebben hulp verleend, zo blijkt uit de rechtszaken van de Kamer Groningen, uit geldelijk gewin, dommigheid of onder druk of angst voor mishandeling of marteling.

De zaak J.F. [1012]

Dit betrof een zaak waarin het neerschieten en arresteren van mede-marechaussee Ane Fokkens ten laste gelegd werd. J.F. voert tijdens het proces aan dat hij gehandeld heeft op bevel toen hij A. Fokkens neerschoot. Dit verweer wordt verworpen. Het verhaal van de arrestatie van Ane Fokkens is als volgt: Ane Fokkens, geboren te Appingedam op 26 juni 1918, is tijdens de oorlog marechaussee bij het hoofdcommando van de marechaussee in Groningen. Hij is ook lid van de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers in Groningen (LO). Voor de LO onderschept hij berichten en speelt deze door. Daarnaast vervalst A. Fokkens voor de LO persoonsbewijzen. In juni 1943, een maand na de Meistaking, krijgt hij een brief onder ogen aan alle commandanten van politie in Groningen. In deze brief staat dat er een grote razzia gehouden zal worden op 8 juni 1943. De commandanten mogen de brief niet eerder dan één uur voor het begin van de razzia aan hun ondergeschikten geven, om zo kans op uitlekken te voorkomen. Ane Fokkens onderschept de brief en speelt hem door aan de ondergrondse. De razzia wordt een mislukking. P.B., de hoofdcommissaris van politie, vermoedt dat er verraad in het spel is en is razend. Hij geeft opdracht uit te zoeken wie de razzia verraden heeft. De onderzoekers stuiten op A. Fokkens. Een oproep om hem te arresteren wordt op de telex gezet. De vier anderen die samen met A. Fokkens op de telex staan om gevangen te nemen, zijn Johannes Leendert de Gee, Jacobus Zondervan, Albert Arp en Jan Zuidema. Zij werkten ook als marechaussee op het hoofdcommando in Groningen, en hebben hem geholpen met het kopiëren en illegaal verspreiden van de razziabrief. Ane Fokkens is op het moment van het verzenden van de telex op 13 juni 1943 al op de hoogte van het bericht en probeert te vluchten door een trein te nemen in Groningen. Hij komt

[1010] Arrest BRvC, 20 februari 1946, *NOR 1946, 299*; Veegens, p. 24.
[1011] Sententie BG Amsterdam 9 november 1945, *NOR 1946, 29*; Arrest BRvC, 7 juni 1947, *NOR 1947, 1044.*
[1012] Archief CABR, inv. nr. 75382.

echter niet op het station aan, want vlak daarvoor wordt hij op de brug naast het station gesignaleerd door een mede-marechaussee die weet dat A. Fokkens gezocht wordt. Ondanks smeekbeden om hem te laten gaan, probeert deze marechaussee A. Fokkens te arresteren. A. Fokkens probeert te vluchten en de marechaussee schiet hem neer. A. Fokkens raakt zwaargewond in zijn bovenbeen en wordt als arrestant, met bewaking, naar het academisch ziekenhuis in Groningen gebracht voor verzorging. De KP-Meppel bevrijdt Fokkens en brengt hem naar een woning van een verzetsman aan de Prins Hendrikstraat in Meppel. Daar wordt hij verzorgd door dokter Roelfsema die hem van bloedtransfusies voorziet.[1013]
Op 16 juni 1943 wordt Ane Fokkens overgebracht naar een ziekenhuis in Apeldoorn, waar de Duitse bezetters hem alsnog opsporen en arresteren. Hij wordt op transport gesteld naar kamp Vught. Op 19 juni 1944 worden Ane Fokkens, Johannes Leendert de Gee, Jacobus Zondervan, Albert Arp en Jan Zuidema bij kamp Vught door de Duitsers gefusilleerd. Tijdens de executie moet hij door de anderen gesteund worden vanwege de wond aan zijn been.[1014]
Bewezen geacht wordt dat J.F. Ane Fokkens gearresteerd heeft en hem heeft verwond met een kogel. De eis van de advocaat-fiscaal is vijf jaar en de sententie zes jaar. Voor deze daad wordt deze zaak gevoegd bij die van M.R.[1015] Het verweer van de advocaat dat J.F. gehandeld heeft op ambtelijk bevel wordt verworpen. Onder ambtelijk bevel kon slechts verstaan worden een bevel afkomstig van een gezag, dat wortelt in het Nederlandse recht, of in een voor Nederland verbindende internationale rechtsregel. Maar bij een duidelijk misdadig bevel geldt ook de eigen verantwoordelijkheid.[1016] Het hof is van mening dat J.F. Ane Fokkens had kunnen laten lopen, zeker nu hij zo vlak bij het station Groningen was, vanwaar A. Fokkens het land in had willen vluchten.
J.F. kreeg geen toestemming om in cassatie te gaan. In het dossier bevindt zich de circulaire over de razzia. Daarnaast bevat het dossier ook een brief van Y.d.B., de commandant van de Nederlandse Staatspolitie in Groningen. Daarin schrijft Y.d.B. dat de politie Joden uit de samenleving moest halen, aangezien dit anders hardhandig door de Duitse bezetter gedaan zou worden. Daarnaast geeft Y.d.B. aan dat de geruchten over vernietiging van de Joden in Polen onzin zijn.

De zaak U.A.v.d.B.[1017]

U.A.v.d.B. wordt verdacht van het verlenen van medewerking aan verwijdering van de bronzen klokken en klokkenstoelen uit kerken in verschillende plaatsen in Drenthe, Overijssel, Friesland en Groningen. De Duitsers hebben voor het vervaardigen van oorlogsmaterieel brons nodig. Ze geven daarom opdracht om klokken uit kerken te halen en naar Duitsland te vervoeren om ze om te smelten. In het dossier zitten bouwzegels voor het bouwplan voor de NSB in Lunteren, een Auschweis om zich van 20-24 april 1942 in Borssele op te mogen houden, een Ausreisebescheinigung voor zijn vrouw en kinderen om in september 1944 naar een Auffanglager in Wenen te reizen. Daarnaast bevat het dossier de folder *'Clocken kämpfen mit für ein neues Europa'*. Zijn schoonzoon adviseert in een brief om af te zien van nationaalsocialisme. U.A.v.d.B. gaat daar niet op in en blijft bij de NSB. Uit het bewijsmateriaal blijkt dat hij de klokken aan P.J. Meulenberg stuurt. Deze zou ze naar Duitsland sturen om ze om te smelten. Ook bevat het dossier correspondentie met P.J.M en I.K. over het gieten van bronzen klokken. U.A.v.d.B. is loco-burgemeester van Midwolda. In die hoedanigheid heeft hij paarden gevorderd. Daarnaast is hij lid van het Economisch Front, een door de Duitse bezetter gestimuleerde organisatie. In een brief schrijft de officier-fiscaal aan de advocaat-fiscaal: *'Dit is een hofzaak.'*
Na een eis van zes jaar, legt de Kamer Groningen een straf van vijf jaar op. Als verweer wordt aangevoerd dat V.d. B. slechts opdrachten uitvoerde. Dit verweer wordt afgewezen. De Kamer Groningen geeft aan dat uit de bewijzen is gebleken dat V.d.B. ook gehandeld heeft op eigen initiatief.

1013 Dokter E.J. Roelfsema werd in opdracht van de Duitse bezetter vermoord onder andere voor het helpen van de zwaargewonde A. Fokkens.

1014 Archief CABR, inv. nr. 75382; C. Dekkers, *Zonder vrees en zonder blaam. De marechaussee tijdens de Tweede Wereldoorlog in ondergronds verzet tegen de nazi onderdrukking*, uitgeverij Lunet, Naarden, 1987, p. 206; W. Bakker, *Bezetting en verzet 1940-1945*, Uitgeverij Boom Amsterdam, 1984, p. 51-52; www.nmkampvught.nl/index.php?id=1163; www.erelijst.nl/, Erelijst NIOD.

1015 Archief CABR, inv. nr.75382.

1016 Sententie BG Den Bosch, 26 februari 1946, *NOR 1946, 51*; Sententie BG Amsterdam, 30 januari 1946, *NOR 1946, 243;* Arrest BRvC, 24 juni 1946, *NOR 1946, 635*.

1017 Archief CABR, inv. nr. 71569.

De Kamer is van mening dat iemand een eigen verantwoordelijkheid heeft bij het verrichten van werkzaamheden voor de vijand. Ook als hij in opdracht handelt. Naast de klokken heeft hij ook de bronzen klokkenstoelen laten verwijderen uit de kerken. V.d.B. krijgt geen toestemming om in cassatie te gaan.

De zaak H.T.v.H.[1018]

Verdachte H.T.v.H. werd ten laste gelegd dat hij hulp had verleend aan de vijand door als arts keuringen te verrichten tussen 1942 en 1945 van Joodse inwoners van Groningen om tewerkgesteld te worden in Polen en bij Nederlanders voor Arbeidsdienst in Duitsland. Hierbij heeft hij vrijwel iedereen goedgekeurd. Ook heeft hij in Veendam en Winschoten Nederlanders goedgekeurd om te werken voor Organisation Todt. Daarnaast heeft hij huizen van Joden opgekocht en personen opgegeven aan R.W. Lehnhoff van het Scholtenhuis die als gijzelaar zouden kunnen dienen. In deze zaak is een getuigenis door de raadsheer-commissaris en de griffier van de Kamer Groningen opgenomen bij een zieke getuige thuis. In het dossier bevinden zich pakken met lijsten van keuringen uitgevoerd door H.T.v.H. voor het Gewestelijk Arbeidsbureau, lijsten van Joden voor tewerkstelling in Polen en rekeningen voor deze keuringen. V.H. heeft zelf een verslag van zijn werkzaamheden in de jaren 1940-1945 gemaakt. Ook bevat het dossier veel ondersteunende brieven. V.H. was lid van het Medisch Front, een door de Duitse bezetter ondersteunde organisatie. Volgens correspondentie met het hoofdkwartier van de NSB blijkt dat V.H. dolgraag onderscheidingstekenen op zijn uniform heeft en hij beklaagt zich erover dat die onderscheidingen maar niet komen. Volgens geruchten zou hij zijn dissertatie in 1942 hebben gekocht. Ook bevat het dossier stukken over ruzies tussen dokters in Veendam.
Na een interlocutoire uitspraak wordt de zaak teruggewezen naar de raadsheer-commissaris voor verder onderzoek. Na een eis van vijf jaar, legt de Kamer Groningen hem een straf van vier jaar op. V.H. is, volgens de Kamer Groningen, naarmate de jaren vorderden steeds meer rekening gaan houden met het Nederlandse belang.

De zaak J.S.K.[1019]

J.S.K. wordt ten laste gelegd dat hij hulp verleend heeft aan de vijand door meermalen opzettelijk mee te werken aan huiszoeking, arrestaties tezamen en in vereniging met de Duitse politie, en het geven van opdrachten voor arrestaties. Hij was lid van de NSB en van het Rechtsfront en V-man voor de SD in Groningen. In januari 1942 heeft J.S.K. in Winsum Pieter Ebel Drewes gearresteerd. En in oktober 1942 heeft hij in Warffum opdracht gegeven voor de arrestatie van Hendrik Kerstens. Deze is daarna vijf maanden van zijn vrijheid beroofd geweest. Daarnaast heeft hij in mei 1943 in Bedum Pieter Okkinga gearresteerd, met enkele weken vrijheidsberoving tot gevolg. Ook heeft hij in de zomer van 1943 in Winsum huiszoeking bij Sikke Oosterhof gedaan en hem gearresteerd. S. Oosterhof is vervolgens in Duitsland tewerkgesteld. In juli 1943 heeft J.S.K. in Warffum huiszoeking gedaan en Bene Rijzebol gearresteerd. Bene Rijzebol werd daarna elf dagen in detentie gehouden en kreeg een boete van 500 gulden. J.S.K. heeft in juli 1943 in Ulrum meegewerkt aan huiszoeking bij en arrestatie van Tunis Heller, Rentje Kadijk en Louwe Mussinga. Tunis Heller kwam na detentie vrij, Rentje Kadijk werd in Duitsland tewerkgesteld. In juli 1943 heeft hij in Baflo medewerking verleend aan de arrestatie van (.) Roeters en twee onderduikers. De onderduikers zijn tijdens hun detentie ontsnapt. Ook heeft J.S.K. in maart 1945 in Winsum meegewerkt aan de huiszoeking bij Jan Bosma en de arrestatie van Rienk en Meint Zwerver, W.C. Wardemar en J. Bosma. Rienk en Meint Zwerver en W.C. Wardemar zijn na hun arrestatie doodgeschoten. In februari 1945 heeft hij in Winsum Kornelis Dijkstra gearresteerd, met vrijheidsberoving tot gevolg. In april 1944 heeft J.S.K. in Warffum Eeltje Dijkstra gearresteerd. Deze is vervolgens drie maanden van zijn vrijheid beroofd geweest. Als laatste punt in de tenlastelegging wordt vermeld: tijdens de gevangenneming van twaalf Nederlanders tussen 12 en 16 februari 1945, waar J.S.K. aan heeft meegewerkt, zijn vier doden gevallen.

[1018] Archief CABR, inv. nr. 71674.
[1019] Archief CABR, inv. nr. 26.

De zaak D.N.[1020]

Landwachter werd vrijwel niemand door op een functie te solliciteren. Leden van de NSB werden vanaf april 1944 geacht om toe te treden tot de Landwacht en onder grote druk gezet deel te nemen aan de werkzaamheden van de Landwacht: patrouilles lopen, opsporen en arresteren van onderduikers en verzetsmensen. Niet elke NSB'er liet zich echter de Landwacht inschuiven. En niet elke NSB'er voelde zich genoodzaakt de werkzaamheden als Landwachter te verrichten. Uit een brief aan NSB-lid D.N. blijkt dat deze geweigerd heeft om nog op te treden als Landwachter. Hij heeft als Landwachter in juni 1944 meegewerkt aan huiszoekingen en arrestaties onder andere van L. de Boer in Uithuizen. Daarna heeft hij besloten dat hij niet langer wilde meewerken aan het verrichten van huiszoekingen en arrestaties. Hem wordt op 4 juli 1944 meegedeeld dat: *'daar huiszoekingen in het vervolg achterwege moeten blijven en de Landwacht zich meer beperkt voor andere gelegenheden lijkt het me voor u geen bezwaar uw plicht te blijven doen.*' Ondanks de geruststellende brief bleef hij bij zijn standpunt. Hij is vervolgens onder voortdurende druk gezet om toch als Landwachter te functioneren. Uiteindelijk besluit hij daarom in november 1944 vrijwillig in vreemde krijgsdienst te treden, bij de Waffen-SS. In zijn dossier bevinden zich een marsbevel voor Rusland uit april 1942, lidmaatschapspapieren van de Nederlandse Landstand, van de Landwacht, van de NSB, van de Germaanse SS en zijn keuringsdossier voor de vrijwillige hulppolitie. Hij is op 3 maart 1943 als Ost-boer naar de Oekraïne gegaan, zo bewijst zijn paspoort met visum voor de Oekraïne, waar hij bedrijfsleider geworden is op het staatsbedrijf Usin bij Skiera. Door terugtrekking van de frontlinie van de Duitsers moest het staatsbedrijf in het najaar van 1943 worden ontruimd en keerde hij terug naar Nederland.

Na een eis van acht jaar, legt de Kamer Groningen hem een straf op van tien jaar. De motivering hierbij is dat de Kamer Groningen hem zwaar aanrekent dat hij de wapenen opgenomen heeft tegen geallieerden bij Wageningen, dat hem als ontwikkelde landbouwer zwaarder dan een eenvoudige arbeider aangerekend wordt dat hij hulp aan de vijand geboden heeft. De Kamer Groningen acht daarom de eis van de advocaat-fiscaal te laag en legt hem een hogere straf op. In cassatie geeft de advocaat-fiscaal als advies dat onderzocht moet worden of D.N. inderdaad tot de SS is toegetreden. Hij heeft daar namelijk twijfels over. D.N. ontkent in beide instanties dat hij is toegetreden tot de Waffen-SS. Hij had wel uniformkleren maar was SS-boer geworden. De Bijzondere Raad van Cassatie verwerpt echter zijn beroep en bevestigt in de motivering de straf van het Bijzonder Gerechtshof door in het arrest op te nemen dat ook zij de eis in eerste aanleg te laag vinden voor D.N. als ontwikkeld landbouwer. Zijn weigering om verder mee te werken met de Landwacht lijkt niet meegewogen te zijn in de strafmaat, noch in eerste instantie, noch in cassatie. De bewijsmiddelen lijken zijn ontkenning dat hij lid was van de SS dan ook te ontzenuwen. Met name het marsbevel voor Rusland uit april 1942 speelt als bewijsmiddel een grote rol. Binnen ruim een jaar is hij echter al voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Zijn voorwaardelijke invrijheidstelling is onderdeel van een grootscheepse actie om ambtshalve 'politieke delinquenten' voorwaardelijk in vrijheid te stellen. Er is dus geen op D.N. toegespitste onderbouwing voor gegeven.

7.6.8 Artikel 157 Sr, brandstichting [1021]

Alle brandstichtingen waren wraaknemingen door de SD'ers en hun handlangers, bijvoorbeeld voor het niet vinden van onderduikers of verzetsmensen. Alle verdachten, die van brandstichting volgens artikel 157 Wetboek van Strafrecht beschuldigd worden, hebben een zeer uitgebreide tenlastelegging met daarin vaak meerdere moorden en vele arrestaties van ondergrondse werkers. In feite waren de brandstichtingen maar bijkomende misdrijven.[1022] In slechts één zaak werd alleen artikel 157 Sr opgenomen.

1020 Archief CABR, inv. nr. 93.

1021 Wetboek van Strafrecht, artikel 157: *Hij die opzettelijk brandsticht*. artikel 158: *Hij aan wiens schuld brand te wijten is.*

1022 Archief CABR, inv. nr. 335, 71350, 700, 129, 71364, 71345, 580, 71455.

De zaak H.T.[1023]

In deze tenlastelegging was opgenomen dat H.T., gebruikmakend van de macht van de bezetter, meegewerkt heeft aan het in september 1941 als represaille in brand steken van de woning en winkel van S. Kampinga in Nieuwe Pekela. Door vonken is ook de naastgelegen boerderij van E.J. de Boer in brand gevlogen. De brand heeft levensgevaar opgeleverd voor de daar wonende personen. Na een eis van elf jaar confirmeert de Kamer Groningen zich aan deze eis en legt hem elf jaar op. Dit hoewel H.T. ernstig gewond is geraakt aan ingewanden en ruggengraat in april 1945. Volgens H.T. gebeurde dit tijdens internering. Na onderzoek concludeert de Kamer Groningen dat er een zeer opruiende toespraak van H.T. aan voorafging. In cassatie is het advies van de advocaat-fiscaal om de sententie te vernietigen en de straf, in verband met de opgelopen verwondingen, te verlagen naar acht jaar. De Bijzondere Raad van Cassatie besluit vervolgens om de sententie te vernietigen en de straf te verlagen naar negen jaar. De motivering hiervoor is niet de verwonding van H.T., maar het feit dat volgens de Raad de straf van de Kamer Groningen te hoog was voor de daden van H.T.

7.6.9 Artikel 287 Sr, doodslag

In 52 zaken was in de tenlastelegging 'doodslag' opgenomen. Het Openbaar Ministerie heeft meerdere malen onder artikel 287 Wetboek van Strafrecht *'executies van personen zonder voorafgaande rechterlijke uitspraak'* in de tenlastelegging opgenomen. Mogelijk is doodslag in deze zaken als kwalificatie opgenomen om geen voorbedachte rade te hoeven bewijzen. Dat een overheid executies uitvoert, geeft een bijzonder gevoel van permanente onveiligheid. In een rechtsstaat kun je naar de politie stappen om ergens aangifte van te doen of om te vragen om bescherming. Als de overheid en de politie niet meer te vertrouwen zijn, heeft dat verregaande gevolgen, ook voor de mensen die niet opgepakt of vervolgd worden. De Kamer Groningen heeft deze kwalificatie bij de sententie in een aantal gevallen gewijzigd in moord (art. 289 Sr). Uiteindelijk werd in 38 sententies de kwalificatie 'doodslag' bewezen verklaard.
Op één na alle zaken waarin als kwalificatie doodslag (art. 287 Sr) was opgenomen, bevatten meerdere kwalificaties.[1024] Het betreft: verraad, vrijwillige krijgsdienst bij de vijand, hulpverlening aan de vijand, moord, mishandeling en zware mishandeling.

De zaak J.W.M.[1025]

J.W.M wordt ten laste gelegd dat hij vrijwillig in Duitse vijandelijke krijgsdienst is getreden, terwijl hij wist dat Nederland in oorlog was met Duitsland. Dit wordt bewezen geacht. J.W.M. heeft opzettelijk de vijand hulp verleend, in december 1944 in Opsterland, door het medeplegen van de arrestatie van Klaas Leyenaar, Douwe Witteveen, Sietse Rienks, Wolter Huisman en Eeltje de Vries. Daarbij heeft hij Wolter Huisman doodgeschoten en Eeltje de Vries zo zwaar met een karabijn mishandeld, dat die aan de gevolgen daarvan is overleden. De anderen zijn van hun vrijheid beroofd. J.W.M. was lid van de NSB en van het Rechtsfront en is in 1944 overgegaan van de Nederlandse politie naar de Duitse Ordnungspolizei. Hij heeft, volgens de bewijsmiddelen in het dossier, in Praag aan de Schule für Leibeserziehung gestudeerd. In zijn dossier zit een stamkaart van de Nederlandse SS. Hij was gedetacheerd in Schalkhaar en Westerbork, maar wordt geschorst bij de SS op 28 februari 1944.
Na een eis van levenslang legt de Kamer hem bij verstek ook levenslang op. J.W.M. is naar Duitsland gevlucht en Duits staatsburger geworden op grond van het Führererlass uit 1943. In 1979 weigerde België hem uit te leveren, met als motivering: *'Men mag niet worden uitgeleverd voor een politiek delict of hiermee samenhangend feit en strafvervolging voor doodslag verjaart na 20 jaar.'*

De zaak Heinrich Bordeaux[1026]

Bewezen geacht wordt dat de Duitse Harm Bouman opzettelijk meermalen ondergeschikten heeft uitgelokt om Nederlanders te vermoorden. Daarnaast heeft hij volgens de sententie meegewerkt aan

[1023] Archief CABR, inv. nr. 139.
[1024] Archief CABR, inv. nr. 71402.
[1025] Archief CABR, inv. nr. 71652.
[1026] Archief CABR, inv. nr. 402.

het leegroven van huizen, aan executiepelotons, mishandeling, brandstichting en moord, tussen mei 1940 en april 1945 in Delfzijl. In zijn dossier bevinden zich een lijst goederen, gehaald uit het huis van J.E. Dijkstra en een rapport over een door Heinrich Bordeaux en E.R. gepleegd oorlogsmisdrijf op 4 december 1943, samengesteld door het NWCC. Heinrich Bordeaux is in Duitsland veroordeeld door Spruchgericht tot betaling van een boete van 2.500 Duitse Marken. In het dossier zit ook een brief over een gerucht dat er de laatste maanden van de oorlog een geheim Duits gerecht was dat vonnissen oplegde aan illegalen. Dit als verweer tegen de verdenking dat Heinrich Bordeaux meegewerkt zou hebben aan het verrichten van executies van personen zonder voorafgaand proces of vonnis. Dit gerucht blijkt door B.G. Haase verspreid te zijn, maar het wordt in alle zaken waar het als verweer is aangevoerd in Groningen op grond van onderzoek afgewezen.
Na een eis van vijftien jaar legt de Kamer Groningen hem een straf van tien jaar op met als motivering dat rekening gehouden is met getuigen à decharge.

De zaak K.J.[1027]

K.J. wordt aangerekend dat hij hulp verleend heeft aan de vijand als bewaker in concentratiekamp Vught. In die functie heeft hij omstreeks februari 1943 zijn gevangen genomen landgenoot J.F. Kraan neergeschoten met de dood tot gevolg. K.J. heeft daarnaast deel uitgemaakt van de beveiligingstroepen van H.A. Rauter, Generalkommissar der SS. In het dossier bevindt zich een oproep in het tijdschrift *de Zwerver* om informatie te geven over de moord op J.F. Kraan in Vught. Ook blijkt uit een Zahlbogen van de Waffen-SS, dat K.J. vrijwillig in vijandelijke krijgsdienst gegaan is.
Na een eis van vijftien jaar is de opgelegde straf twintig jaar, met als motivering: het in koelen bloede neerschieten van een landgenoot draagt een zodanig verachtelijk karakter, dat een hogere straf dan de eis op zijn plaats is. Bovendien heeft J. tot het einde toe de Duitse kant gekozen. Na een advies in cassatie om het beroep te verwerpen, confirmeert de Bijzondere Raad van Cassatie zich hieraan. De Raad vindt dat een hogere straf gerechtvaardigd zou zijn, maar zegt rekening te willen houden met de leeftijd van K.J. op het ogenblik dat hij zijn landgenoot neerschoot. In 1952 wordt vastgelegd dat hij minderjarig was toen hij in Duitse dienst trad en geen mogelijkheid had om bij meerderjarigheid uit te treden. Daarom heeft hij het Nederlanderschap niet verloren.

7.6.10 Artikel 289 Sr, moord

In de oorlog hebben de Duitse bezetter en hun aanhangers in Groningen vele moorden gepleegd. Als in de tenlastelegging moord was opgenomen, betrof het in vrijwel alle gevallen verdenking van het meermalen plegen van moorden. Deze moorden werden in de regel in samenwerking met anderen gepleegd. Degenen die verdacht werden van moord, werden meestal ook verdacht van (zware) mishandeling met in een groot aantal gevallen de dood tot gevolg. In het dossier van B.G. Haase bevindt zich een overzicht van alle Silbertanne-acties waar de Groningers bij betrokken zijn geweest, gevolgd door een lijst van de betrokken verdachten per uitgevoerde actie. Deze lijst is opgesteld door de PRA, aan de hand van de verhoren van de diverse betrokken verdachten en getuigen.[1028]

Deelname aan een Silbertanne-actie[1029]

Met als kwalificatie moord zijn ook de terreurmoorden van het Silbertannecommando opgenomen.[1030] Dit commando pleegde moorden als represaille voor aanslagen van de ondergrondse. Heinrich Luitpold Himmler, Reichsführer der SS, had in 1943 aan H.A. Rauter, Generalkommissar der SS, opdracht gegeven om bij *'terroristische aanvallen'* over te gaan tot '*Gegenterrorangriffe*'.[1031] Op een vergadering, volgens de één in Assen, volgens de ander in kamp Westerbork, wordt besloten hiervoor

---

1027 Archief CABR, inv. nr. 75112.

1028 www.stiwotforum.nl. Op dit forum proberen een aantal personen een complete lijst van slachtoffers en daders samen te stellen.

1029 Archief CABR, inv. nr. 76755+75061, 75067+75061, 71599+75672, 75063+75061, 75069+75061.

1030 OVCG, inv. nr. 38 en 47: Nadat gebleken was dat de Silbertanneacties '*niet naar wens verliepen',* werd besloten het 'Commando Feldmeyer' de represaille-executies te laten doen. Vanaf juli 1944 nam dit commando deze taak op zich. Het commando bestond uit dertig man, afkomstig uit heel Nederland, onder leiding van de oud-frontstrijder Feldmeyer; OVCG, inv. nr. 36: schema van de activiteiten van het Sonderkommando Silbertanne in Groningen en omgeving, september 1943- 10 juli 1944. opgesteld door de PRA Groningen, met een lijst van alle betrokkenen.

1031 Archief DGBR, inv. nr. 751, dossier Silbertanne, brief van 1-11-1943.

een apart commando op te richten. Hiertoe wordt een commando onder de naam 'Silbertanne' geformeerd in Groningen. Volgens H. Harders heette het Silbertannecommando aanvankelijk 'Kommando Nord', opgericht in de loop van 1943.[1032]
Volgens verklaringen van B.G. Haase, voormalig leider van het Scholtenhuis in Groningen, is dit commando in september 1943 opgericht.[1033] Het commando bestaat in Groningen uit Johannes Tjapko Simon van Efferen, Hendrik Jebbink, Arien Smit, Cornelis Johannes Minck en Magnus Karst Hendrik Larsen. Deze mannen worden door B.G. Haase beëdigd en moeten absolute geheimhouding beloven. Hoewel B.G. Haase later in verklaringen zegt dat hij zich gedistantieerd heeft van de Silbertanne-acties, is hij er wel degelijk nauw bij betrokken geweest. In de motivering van de straf van B.G. Haase wordt hem dit zwaar aangerekend.
Daarnaast worden ook anderen bestraft voor hun deelname aan Silbertanne-moorden, namelijk de Nederlanders Frans van Vliet, Pieter Kuiper, Gerrit Lourens, Boudewijn Nicolaas Houwert, Jan Kruijer en Jan Berend Lanting en de Duitsers Otto Herman Gustav Schmidt, Johan Martin Wilhelm Hirle, Friedrich Bellmer en Hans Paul Felix Mowinski.[1034] Tien personen van wie deelname aan Silbertanne-acties bewezen geacht werd, hebben in Groningen de doodstraf opgelegd gekregen. De anderen kregen straffen opgelegd van acht jaar (1 maal), twaalf jaar (2 maal), vijftien jaar (1 maal) en zestien jaar (1 maal).

De zaak H.W.A.[1035]

Bewezen geacht wordt dat H.W.A. op 31 december 1943 de Joodse Leo Bohemen met voorbedachten rade vermoord heeft, als onderdeel van de represailleactie voor de dood van politieman A.J. Elsinga, terwijl hij wist dat de gevolgen van de moord door de Duitse bezetter gedekt zou worden. H.W.A. was in Duitse militaire dienst aan het Oostfront gewond geraakt en kwam vlak voor de jaarwisseling in Groningen aan met genezingsverlof. Hij was zeer fel in zijn pro-nazistische houding. Toen hij op 31 december 1943 hoorde van de dood van A.J. Elsinga heeft hij zich meteen gemeld voor deelname aan een represailleactie. Daarnaast wordt bewezen geacht dat hij vrijwillig in buitenlandse militaire dienst getreden is. Hij is na zijn arrestatie als 'politiek delinquent' naar Duitsland gevlucht. De Kamer Groningen veroordeelt hem daarom bij verstek tot een gevangenisstraf van 20 jaar. Zijn deelname aan de represailleactie wordt hem zeer zwaar aangerekend.

De zaak E.C.D.[1036]

De Nederlander E.C.D. wordt veroordeeld voor het verlenen van hulp aan de vijand door zijn medewerking aan zeven arrestaties met dodelijke afloop. Hij was op het Scholtenhuis werkzaam in het referaat van Lehnhoff, op het referaat IVb van de Aussenstelle Scholtenhuis: bestrijden illegale pers, georganiseerd verzet, opsporen onderduikers spionage. Hij was lid van de NSB, lid van de WA en lid van het Freiwilligersbatallion van de SS. E.C.D. was aanwezig bij executies in Norg, Bakkeveen en Anloo in april 1945. Ook werd bewezen geacht dat hij de moord op B.J.C. Rijnders in april 1944 gepleegd heeft; brandstichting gepleegd heeft in oktober 1944 met anderen in de woning van Altje Vos in Norg; opzettelijk brand heeft gesticht in oktober 1944 in de woning van Jan van Hoorn in De Haspel; dat hij met een gummistok, in januari 1945 in Groningen, Jacob van der Laan mishandeld heeft; dat hij in maart 1945 Alle Smid zwaar mishandeld heeft door met een hard voorwerp te slaan; dat hij Wouter Albert Krijger in februari 1945 zwaar mishandeld heeft door hem in een ijskoud bad onder te dompelen, waardoor W.A. Krijger bijna gestikt is. Tot slot wordt bewezen geacht dat hij heeft meegewerkt aan de moord op 7 april 1945 in Makkum van Pieter Sneeuw, Christiaan Wieger Lubbers, Eduard Eugen Stolper, Jurjen Geert Pinkster, Albert Pinkster, Cornelis de Vries, Dirk Kruitbosch, Jan Kamminga, Fetze Elgersma, Hermannus Falkema, Hendrikus Ludovicus Lemson, Hobbes Dijkstra, Jacobus Pieter Keller en Sjoerd Adema die na de arrestatie allen van het leven beroofd zijn.

1032 Archief CABR, inv. nr. 75061 II: proces-verbaal van het verhoor van H. Harders van oktober 1945.
1033 Archief CABR, inv. nr. 75061 II: proces-verbaal van het verhoor van B.G. Haase van oktober 1945.
1034 Archief CABR, inv. nr. 76469, 76755+76756, 76755, 71623+75134, 71459, 75134, 87564, 75061, 207+75061 en 335.
1035 Archief CABR, inv. nr. 71433.
1036 Archief CABR, inv. nr. 700 +73641.

7.6.11 Artikel 300 Sr: mishandeling

Mishandeling was in de oorlog aan de orde van de dag, velen zijn geslagen, geschopt en gemarteld. Niet alle mishandelingen zijn in de tenlasteleggingen opgenomen. Daarnaast zijn in de tenlasteleggingen onder mishandelingen ook de *'Verscharfte Vernehmungen*' opgenomen, hoewel in de jurisprudentie was opgenomen dat 'Verscharfte Vernehmungen' vielen onder artikel 27a van het BBS (oorlogsmisdaden).[1037] De Kamer Groningen heeft zowel Duitse functionarissen als hun Nederlandse handlangers van het Scholtenhuis veroordeeld voor het plegen van mishandelingen en zware mishandelingen op grote schaal. In het dossier van B.G. Haase bevindt zich een lijst van personen die door deze martelingen om het leven zijn gekomen of daarna in Duitsland of Polen in concentratiekampen het leven gelaten hebben.
In het Scholtenhuis en in het Huis van Bewaring in Groningen zijn velen gemarteld, soms onder het mom van 'Verscharfte Vernehmungen' en vanaf september 1944 zonder redenen, alleen omdat ze opgepakt waren.[1038] Dit is allemaal in de tenlasteleggingen opgenomen als mishandeling of zware mishandeling.

Getuigenis van Harm Bouman over martelingen op het Scholtenhuis.[1039]

Harm Bouman gaf in een verhoor een overzicht van de werkwijze op het Scholtenhuis. Middelen om te slaan waren: een normale gummistok, gummislangen met loden proppen, gasbuis aan een touwtje, boksbeugels, stukken touw, stoelpoten, hamer, nijptang. Andere methoden waren: vastbinden met handboeien aan een CV-radiator, onderdompelen in een badkuip tot het slachtoffer bijna stikte, een emmer water over het slachtoffer gooien en die daarna uren buiten op een tochtige, ijskoude binnenplaats laten staan. In het Huis van Bewaring werd ook een zweep gebruikt.[1040]
Verscharfte Vernehmungen' was de term voor het mishandelen en martelen van gevangengenomen verzetsstrijders, officieel alleen te gebruiken als de verzetsstrijder niets wilde zeggen, maar steeds meer gebruikt voor alle gearresteerde personen. In 1941 gaf Heinrich Luitpold Himmler, Reichsführer der SS, aan H.A. Rauter, Generalkommissar der SS toestemming om de 'Verscharfte Vernehmungen' in Nederland te gebruiken. De Duitse bezetters gingen er, zeker na juni 1941 van uit dat iedere illegale actie een communistische actie was. Dit hield in dat alle verdachten van illegale acties aan 'Verscharfte Vernehmungen' konden worden onderworpen. Daarom werden de 'Verscharfte Vernehmungen' toegepast zonder dat daar toestemming uit Berlijn voor nodig was.
Vanaf de zomer van 1944 was er zelfs geen toestemming van Den Haag meer nodig. Vanaf dat ogenblik werden de mishandelingen in Groningen steeds erger en werden niet alleen politieke tegenstanders, maar alle arrestanten op het Scholtenhuis zwaar mishandeld volgens de lijst van de 'Verscharfte Vernehmungen' en ook met martelingen van eigen vinding.[1041] Vanaf december 1944 werd ook in het *Huis van Bewaring van Groningen* mishandeld en gemarteld. Volgens de betrokken Scholtenhuis-verdachten waren de omstandigheden om te mishandelen in het Huis van Bewaring '*beter, omdat daar geen pottenkijkers waren.*[1042] '
Deze martelingen zijn duidelijk beschreven in documenten van het UNWCC, documenten van de verschillende subcommissies tot opsporing van oorlogsmisdadigers en documenten van het Bureau Coördinatie van het DGBR in Den Haag. De conclusie van het rapport van het Bureau Coördinatie is: 'Verscharfte Vernehmung' is het met voorbedachten rade toedienen van zeer zware mishandelingen.[1043]

1037 Brinks 2009, p. 107-108, letterlijke vertaling: 'verscherpte verhoren'. Deze 'Verschärfte Vernehmungen' waren zware mishandelingen en martelingen, om informatie te krijgen van arrestanten.

1038 Croes en Tammes 2006, p. 242-247, verhalen over de martelingen van P.R. Roelfsema, H. Veldhuis, T. Pannekoek, U. Douma, K.O. Pool, A. Slager en M. Groeneveld op het Scholtenhuis; Verscharfte Vernehmen ibidem, p. 95-96.

1039 Archief CABR, inv. nr. 71731.

1040 OVCG., inv. nr. 185; Croes en Tammes 2006, p. 95-96.

1041 OVCG, inv. nr. 595.

1042 OVCG, inv. nr. 185.

1043 Archief CABR, inv. nr. 112925, Rapport over 'Verschärfte Vernehmungen'. Als bijlage bij dit rapport is een lijst opgenomen van de gebruikte 'Verscharfte Vernehmungen'.

De zaak W.S.[1044]

Bewezen geacht wordt dat W.S. de Nederlander Wobbe Veenstra op 22 augustus 1944 ernstig verwond heeft en zwaar mishandeld door een schot op korte afstand te lossen. Wobbe Veenstra is daarna aan zijn verwondingen overleden. W.S. heeft fanatiek getracht als medewerker van de Arbeidskontrolledienst (AKD) mensen op te sporen voor de Arbeidseinsatz en degenen die dit weigerden, heeft hij gearresteerd. Na een eis van tien jaar legt de Kamer Groningen hem een straf van acht jaar op. Als motivering hiervoor geeft de Kamer Groningen in de sententie aan: *'De gerequireerde straf is niet te hoog, maar het hof heeft rekening gehouden met jeugd van verdachte toen hij de feiten beging.*' Na een afgewezen gratieverzoek komt W.S. in 1950 voorwaardelijk vrij.

De zaak H.J.S.[1045]

Bewezen geacht wordt dat H.J.S. vrijwillig dienst genomen heeft bij de SD bij de Grenzpolizei in Delfzijl: dat hij in 1944 meegewerkt heeft aan de mishandeling van Leffert Meijer en Jannes Russchen: dat hij heeft meegewerkt aan de mishandeling van Johannes Christiaan Overman door te slaan en te schoppen, op 5 oktober 1944 in Hoogezand; dat hij als handlanger van de SD deelgenomen heeft aan huiszoekingen en bij arrestaties van onder andere in september en oktober 1944 in Bierum en Hoogezand van Aldert Derk Omta, Jan Sangers, Jan Huitzing, Meint Veninga, die na hun arrestatie allen zijn vermoord; dat hij heeft meegewerkt aan het doodschieten van Baltus Timmer (4 oktober 1944) en Kornelis Enno de Haan (7 oktober 1944) in Delfzijl. Volgens zijn dossier heeft S. vrijwillig dienstgenomen bij de Waffen-SS, was hij lid van de NSB en van de WA, en had hij zich vrijwillig opgegeven voor de pro-Duitse vrijwillige hulppolitie. Dit blijkt uit een door hem ondertekende verklaring van geheimhouding als lid van de vrijwillige hulppolitie. H.J.S. heeft in de periode 16 juni 1944 tot 29 januari 1945 een dagboek bijgehouden van zijn 'werkzaamheden' in Groningen. Het dossier bevat ook zegelkaarten voor het 'Bouwplan Lunteren', brieven van en aan verdachten uit de oorlog en ondersteunende brieven van na de oorlog. Na een eis van twaalf jaar, legt de Kamer Groningen hem een straf van acht jaar op, vanwege zijn jeugdige leeftijd tijdens het plegen van zijn daden.

7.6.12 Artikel 302 Sr: zware mishandeling

Zware mishandeling in de bijzondere rechtspleging in Groningen omvatte bijvoorbeeld zware mishandeling door op korte afstand met een vuurwapen op iemand te schieten met de dood tot gevolg. Ook werden in sommige zaken 'Verscharfte Vernehmungen' onder zware mishandeling gerangschikt. Wat de reden was om de ene keer artikel 300 Sr en de andere keer 302 Sr als kwalificatie te gebruiken, is niet echt duidelijk. Alle 'Verscharfte Vernehmungen', en de zaken waarin mishandeling of zware mishandeling ten laste gelegd wordt, door *'op korte afstand met een vuurwapen op iemand te schieten, met de dood tot gevolg,*' lijken even erg. Ook buiten het Scholtenhuis in Groningen zijn mensen zwaar mishandeld, bijvoorbeeld in de Dienststelle van de SD in Delfzijl. Deze Dienststelle stond onder leiding van A.L. Neuhauser, die zijn instructies kreeg vanuit het Scholtenhuis.[1046]

D*e zaak P.v.D.* [1047]

P.v.D werd zware mishandeling de dood ten gevolge hebbend van Cornelis Johannes de Nooy ten laste gelegd. C.J. de Nooy was gevangene in kamp Erica in Ommen. Volgens geruchten was hij homoseksueel. Besloten werd hem een lesje te leren. Er werd een touw om zijn geslachtsdelen gebonden en zo werd hij in een barak voortgetrokken. De Kamer Groningen sprak in haar motivering van de straf haar afschuw uit over deze afschuwelijke vorm van mishandeling, die volgens haar dan ook een zware straf rechtvaardigde. Strafverzwarend was volgens de Kamer Groningen het feit dat de verdachte de tenlastelegging ontkende en bovendien de getuigen probeerde zwart te maken. Dit zou, nog steeds volgens de Kamer Groningen, het opleggen van de doodstraf rechtvaardigen. Toch besluit

[1044] Archief CABR, inv. nr. 71587.
[1045] Archief CABR, inv. nr. 258 + 71427.
[1046] Archief CABR, inv. nr. 353 + 71739.
[1047] Archief CABR, inv. nr. 76717.

de Kamer hem geen doodstraf op te leggen, maar een straf van twintig jaar. In cassatie wordt het beroep van de verdachte verworpen. In 1954 vraagt de verdachte revisie van het arrest in cassatie. Dan blijkt door de getuigenis van V.d.W., een medegevangene in kamp Erica, dat de voornaamste getuige, Z., op het ogenblik van het delict nog niet in het kamp was. Hierop wordt Z. aangeklaagd wegens meineed. Volgens een nieuwe getuigenis van de kampcommandant is C.J. de Nooy mishandeld door D.R. Daarop wordt op 13 september 1954 besloten de verdachte vrij te spreken. Dit is een bijzondere zaak, omdat het de enige revisiezaak is van een verdachte, in eerste aanleg berecht door de Kamer Groningen, waarbij uiteindelijk vrijspraak is uitgesproken. En waarbij bij de Kamer Groningen en in cassatie sprake was van dwaling.

De zaak J.d.B.[1048]

J.d.B. wordt ten laste gelegd dat hij opzettelijk hulp verleend heeft aan de vijand, door spionage voor en verraad aan de SD als V-man, meermalen gepleegd, hoewel hij wist dat de personen die hij verried in aanraking zouden komen met het beruchte Scholtenhuis en daar zwaar mishandeld zouden worden. Hij heeft zijn daden gepleegd in Drachten, in Drachtstercompagnie, in Droge Ham en in Rottevalle.
Na een eis van achttien jaar legde de Kamer Groningen hem een straf van vijftien jaar op. Als verweer voerde de advocaat aan dat hij M. in Drachten geholpen had aan een onderduikadres, dat hij samen met D., ook een NSB'er, mensen geholpen had aan bonkaarten en dat hij slechts sympathiserend lid van de NSB geworden was om te ontkomen aan de Arbeidseinsatz. De Kamer Groningen verwerpt de verweren en rekent de verdachte zwaar aan dat hij bereid was voor geld goede vaderlanders aan te brengen bij de SD, hoewel hij wist dat ze in aanraking zouden komen met de op het Scholtenhuis residerende SD. Overeenkomstig het advies van de advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, verwerpt de Raad het beroep, met als motivering dat de straf van het Bijzonder Gerechtshof proportioneel is. Bovendien geeft de Bijzondere Raad van Cassatie aan dat armoede onvoldoende als verontschuldiging voor de daden geldt, en dat de cassatiemiddelen falen. De daden gepleegd door J.d.B. zijn zo afkeurenswaardig en ondermijnend voor het moreel van hen die zich tot het einde bleven verzetten, dat een hoge straf gerechtvaardigd is.

De zaak Douwe Capelle[1049]

Bewezen geacht wordt dat hij ontelbare ondergedoken Joden opgespoord en gearresteerd heeft in en rond Amsterdam tussen 1942 en 1944. Na zijn overplaatsing van het Bureau Joodse zaken in Amsterdam naar Groningen heeft hij tussen november 1944 en maart 1945 fanatiek meegewerkt aan arrestaties en het verrichten van huiszoekingen op zoek naar Joden en verzetsmensen in Groningen, Bakkeveen en Kielwindeweer. Hierbij werden onder andere de volgende personen gearresteerd: Jelle Hempenius, Karel Hendriks en zijn echtgenote Else Hendriks-Suhr, M.T.M. Kerkhoven, Willem te Laan, zijn echtgenote en drie zoons Cornelis, Berend en Pieter te Laan, Pieter Berend Venema, Wiebe en Feike van Alteren, Hendrik Wichers, Roelf en Fokje Hamminga, Hendrik Lucas Venema en Doitse Lolkema. Aansluitend zijn P.B. Venema, F. van Alteren, W van Alteren en H. Wichers ter plaatse geëxecuteerd. Ook heeft hij meegewerkt aan het neerschieten van L.G. van Noppen door met scherp op hem te schieten op 10 maart 1945 in Groningen. Hij heeft meegewerkt aan zware mishandeling van arrestanten op het Scholtenhuis, door het slaan met gummistok en schoppen van onder anderen Harm Mulder en Alle Smid in de eerste maanden van 1945, en aan de executies in Bakkeveen in de nacht van 9-10 april 1945.
Na doodstraf als eis, legt de Kamer Groningen hem levenslang op, met als motivering: doodstraf is niet nodig uit oogpunt van maatschappelijke beveiliging en de verdachte heeft de ernst van zijn misdrijven ingezien. Wel wordt hem zwaar aangerekend dat hij L. G. van Noppen heeft mishandeld door op hem te schieten, dat hij heeft deelgenomen aan de executies in Bakkeveen van mensen uit het huis bewaring in de nacht van 9-10 april 1945 en dat hij heeft meegewerkt aan gruwelijke en onmenselijke vervolging van Joden. Hij heeft, volgens de motivering van de sententie, tot het einde toe mensen voor de Duitse bezetter actief opgespoord, onmenselijk mishandeld en vermoord. In cassatie wordt zijn

[1048] Archief CABR, inv. nr. 71833 en 74826.
[1049] Archief CABR, inv. nr. 102.

zaak verwezen naar het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, dat de straf vervolgens verlaagd tot twintig jaar. In 1955 komt hij op vrije voeten.

7.6.13 Artikel 27a BBS en 6b en 6c Handvest van Londen: oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid [1050]

Oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers waren juridisch een novum in 1945. Dit rechtsgebied moest net als de bijzondere rechtspleging van de grond af aan worden opgebouwd. Met dit verschil dat een aantal juridische kwalificaties in de bijzondere rechtspleging afkomstig was uit het commune Wetboek van Strafrecht en dus al een lange geschiedenis hadden. De kwalificaties behorend bij oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers waren echter allemaal nieuw. De Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie hebben in sententies jurisprudentie gevormd over oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers.[1051]
Over het internationaal oorlogsrecht en de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers heeft na de oorlog menigeen zich het hoofd gebroken. De berechtingen in Neurenberg hebben veelal als basis gediend voor de invulling van de diverse strafbepalingen in artikel 6a, 6b en 6c van het Handvest van Londen uit 1945. Toch bleven er nog tal van vraagstukken onopgelost. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft getracht in arresten voor de Nederlandse situatie duidelijkheid te geven over de invulling van deze internationaalrechtelijke strafrechtsartikelen.
Tijdens de slotzitting van de Bijzondere Raad van Cassatie op 31 december 1951 heeft voorzitter H. Haga gesproken over het internationaal oorlogsrecht. H. Haga geeft aan dat de Raad *'beschouwingen en beslissingen gegeven (heeft) omtrent de krijgsgevangenenconventie, de plichten van burgers van een bezet land ten opzichte van de bezetter, het karakter van zogenaamde represailles, de betekenis van den regel nulla poena enz.'*[1052]
Over de inhoud van termen 'oorlogsmisdrijven' en 'misdrijven tegen de menselijkheid' zijn na de oorlog ook juridische publicaties verschenen.[1053]
D. van Eck publiceerde in 1949 een artikel in het *Tijdschrift voor Strafrecht* over de vraag of het nemen van gijzelaars en andere represailles onder oorlogsmisdaden vallen.[1054] Het nemen van gijzelaars en andere represaillemaatregelen is in 1948 opgenomen in de vier Conventies van Genève. In het gemeenschappelijk artikel 3 van deze Geneefse Conventies is ook het doden en mishandelen van gijzelaars verboden, maar represailles zijn in het Landoorlogreglement niet uitdrukkelijk verboden. Van Eck betoogde dat er juridisch gezien slechts een verwaarloosbaar verschil zit tussen gijzelaars en reprisalprisoners. Volgens artikel 50 Landoorlogreglement 1907 en in het internationale gewoonterecht waren bepaalde maatregelen tegen gijzelaars en daarnaast ook represaillemaatregelen toegelaten, schreef Van Eck. Dit was de heersende mening van juristen internationaal oorlogsstrafrecht. Volgens Van Eck waren alle vormen van oneigenlijke represaille verboden als de straf niet te rechtvaardigen was. Weerwraak werd volgens Van Eck zeker gezien als oneigenlijke represaille.
Jhr. W.W. Feith, voorzitter van de Kamer Groningen, heeft in 1950 een artikel geschreven over de berechting van oorlogsmisdadigers. Hij ging uitgebreid in op de verschillende oorlogsmisdaden. Feith was van mening dat de Duitse bezetters *geen* 'goede bezetters' geweest zijn in overeenstemming met het Landoorlogreglement. Ook had de Duitse bezetter alles gedaan om Nederland te annexeren. Hier tegenin gaan was zijns inziens rechtmatig, zodat de daden van het verzet tegen de bezetter rechtmatig waren. Het zonder voorafgaand gerechtelijk vonnis mensen executeren was zijns inziens onrechtmatig, al was het niet zo dat elke executie ook een oorlogsmisdrijf opleverde of oplevert.

1050 Besluit G5 van 4 januari 1946, zie ook uitgebreid rubriek 2.8.
1051 Archief DGBR, inv. nr. 702: Rechtsvragen betreffende het berechten van oorlogsmisdadigers.
1052 *NJB*, 1952, Deel 1, p. 4, toespraak H.Haga.
1053 Archief DGBR, inv. nr. 706.
1054 D. van Eck, Het vraagstuk der gijzelaars en der represailles vanuit strafrechtelijk oogpunt bezien, in: *Tijdschrift voor Strafrecht Deel LVIII*, 1949, p. 1-49; M. Smith McDougal, F.P. Feliciano, *The International Law of War: Transnational Coercion and World Public Order*, New Haven Press, New Haven & Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/ Boston/ London, p. 798.

Ten hemel schreiend waren naar zijn mening de executies na de moord op de NSB'er A.J. Elsinga in januari 1943 en de executies in Norg, Anloo en Bakkeveen vlak voor de bevrijding. Dit was geheel in strijd met artikel 23 van het Landoorlogreglement.[1055]
Ook het '*Führerbefehl*' uit juli 1944, is volgens Feith, een grote fout geweest. In dit bevel gaf hij de opdracht dat de Duitse militairen in de bezette landen gearresteerde verzetslieden zonder vorm van proces dood moesten schieten indien de vijandelijke troepen te dicht genaderd zouden zijn en er geen mogelijkheid was om deze arrestanten elders onder te brengen. Feith rekende het opzijzetten van elke vorm van recht bij deze represailles toe aan degene die het bevel gaf, en niet aan de ondergeschikte daarvan.
De meeste ingerekende verzetslieden in Groningen kwamen terecht in de Strafgevangenis of het Huis van Bewaring in Groningen en kregen daar de status van 'Todeskandidat'. Dat wil zeggen dat ze geëxecuteerd konden worden zodra een verzetsdaad daar volgens de bezetters aanleiding toe gaf. De represailles door de Duitse bezetter in Groningen stonden volgens hem buiten alle verhouding tot de daden van het verzet. Waarschuwingen via Radio Oranje over toekomstige berechting hebben de Duitse bezetter en hun handlangers echter niet weerhouden van hun daden.[1056]
De juridische omgang met het begrip *'bevel is bevel'* dat aangevoerd werd door verdedigers van Duitse militairen als verweer bleef juridisch lastig. Een bevel om een misdrijf te plegen kon nooit een rechtmatig bevel zijn, ook niet volgens het Duitse Militär Strafgesetzbuch uit 1939, waarin dit in § 47 nadrukkelijk was opgenomen.[1057] Feith schreef hierover: *'Ook in Duitse militaire gebruiken geldt geen blinde gehoorzaamheid. Het blind opvolgen van bevelen is voor hogere Duitse ambtenaren en militairen dan ook geen reden voor strafvermindering of strafuitsluiting*.' In de jurisprudentie over de bijzondere rechtspleging was in een arrest in navolging van het Duitse Militär Strafgesetzbuch opgenomen dat een bevel om een strafbaar feit te plegen, nooit als een rechtmatig bevel kon worden beschouwd dat de strafbaarheid ophief.[1058] Volgens jhr. W.W. Feith zou de gewone SS-man wel een beroep op ambtelijk bevel moeten kunnen doen. Dit zou dan mogelijk resulteren in strafvermindering, maar niet in strafuitsluiting.
Tijdens de oorlog was afgesproken, en dit werd bevestigd in het Handvest van Londen van 8 augustus 1945, dat de deelnemende landen aan het Handvest ruimhartig personen, die misdrijven samenhangend met de oorlog hadden gepleegd, aan andere landen op verzoek zouden uitleveren ter berechting. Dit Handvest was bedoeld als basis voor de vervolging en bestraffing van Duitse, Japanse en Italiaanse oorlogsmisdadigers. In dit Handvest werd voor het eerst omschreven wat oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid waren. Op 4 januari 1946 werd de Nederlandse toetreding tot deze overeenkomst wereldkundig gemaakt.[1059] De archieven van de United Nations War Crime Commission (UNWCC) zijn, ook voor zover het de oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid betreft die door Nederland zijn aangemeld, ondergebracht in de United Nations Archives in New York.[1060] Op de lijsten van oorlogsmisdadigers van het UNWCC stonden in ieder geval zeven verdachten die berecht zijn door de Kamer Groningen.[1061] Een onderzoek in de archieven van de UNWCC zou informatie kunnen geven over de discrepantie tussen de 2.000 personen en daden die zijn erkend als oorlogsmisdadigers of oorlogsmisdaden en de ruim 200 berechte Duitsers in Nederland.

1055 W.W. Feith, Over de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers, in: *NJB* 1950, p. 153-168, naar aanleiding van eerdere beschouwingen van mr. van Nispen tot Sevenaer 'Naar een beperkte verwerping van Befehl ist Befehl', in *Handelingen NJV, 1949, p. 609 e.v.* en S.J. Timminga, 'Het principe van fair Trial', *Handelingen NJV, 1949,* p. 825 e.v.

1056 Archief CABR, inv. nr. 71731.

1057 Militär Strafgesetzbuch 1939, § 47.

1058 Sententie BG Amsterdam, 30 januari 1946, *NOR 1946, 243*; Sententie BG Den Bosch, 26 februari 1946, *NOR 1946, 51;* Arresten BRvC, 24 juni 1946, *NOR 1946, 635*; 18 november 1946, *NOR 1946, 708.*

1059 Handvest van Londen, 8 augustus 1945, Overeenkomst tussen de Regeering van het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, de Regeering van de Verenigde Staten van Amerika, de voorlopige regering van de Fransche Republiek en de Regeering van de unie van socialistische Sovjet-Republieken voor de vervolging en bestraffing van de groote oorlogsmisdadigers van de Europeesche As; Zie ook rubriek 2.8.1.

1060 D. Plesh, *America, Hitler and the UN. How the Allies won World War II and forged a peace*, I.B.Tauris & Co Ltd London 2010, p. 113; *Leids Dagblad*, 20 maart 2012.

1061 T. Bower, *Blind eye to murder. Britain, America and the purging of Nazi Germany - A pledge betrayed,* London 1995, p. 36-42.

In 1947 zijn uit Duitsland de Duitse onderdanen Arnold Afflerbach, Johan Gerhard Mechels, Heinrich Bordeaux en Ernst Paul Jendgens uitgeleverd. In het verzoek om uitlevering van deze Duitsers stond dat ze zich schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdaden. Net als de Duitsers die in Nederlandse gevangenissen zaten, werden zij berecht met als kwalificatie artikel 27a BBS. De straffen van de vier uitgeleverde Duitsers waren in eerste aanleg respectievelijk vier, twintig, tien en twaalf jaar gevangenisstraf.[1062] De in Nederland gearresteerde Bernard Georg Haase, Peter Jansen Bonnen, August Leonard Neuhauser, Hans Paul Felix Mowinski, Adam Koppa, Emil Friedrich Richard Schuchmann, Joachim Kath, Robert Wilhelm Lehnhoff en Ernst Makowsky werden beschuldigd van oorlogsmisdaden (art. 27a BBS/ art. 6b Handvest van Londen) waar de Bijzondere Raad van Cassatie als kwalificatie misdaden tegen de menselijkheid (art. 6c Handvest Londen) aan toevoegde. De andere in Nederland gearresteerde Duitsers Martin Schmidt, Erwin Risch, Helmuth Johann Schäper, Herbert Grosz, Friedrich Bellmer en Thomas Leonard Jahnsen werden alleen veroordeeld voor oorlogsmisdrijven, artikel 27a van het Besluit Buitengewoon Strafrecht.[1063]

De zaak Johann Gerhard Mechels [1064]

De Duitser Mechels lijdt aan geheugenverlies als hij wordt verhoord over zijn daden tijdens de Meistaking in 1943, bijvoorbeeld over zijn telex aan H.A. Rauter, Generalkommissar der SS, over het neerschieten van 'communistische stakers' op 3 mei 1943. Hij was bataljonscommandant van het 3e Polizei Regiment TODT. Hem wordt ten laste gelegd dat hij op 3 mei 1943 na het begin van de Meistaking op een menigte heeft geschoten; dat hij leiding heeft gegeven aan de fusillering van zestien man bij Marum zonder vorm van proces; dat hij opdracht gegeven heeft tot fusillering in Zuidlaren; en dat hij meegewerkt heeft aan de moord op Grietje Dekker, neergeschoten in Fochteloo in Smallingerland. Geheugenverlies kan niet bestreden worden; als een verdachte zegt iets niet meer te weten, is dat vrijwel niet te betwisten. In het geval van J.G. Mechels is het zelfs heel goed mogelijk dat hij het echt niet meer wist. Hij kwam in 1943 in Nederland met zijn bataljon om uit te rusten van de zware en heftige gevechten in Rusland. Waarschijnlijk had hij daar ook al zeer ernstige misdrijven gezien, meegemaakt en zelf uitgevoerd. Na de oorlog wordt hij op 26 april 1945 in Bremen gearresteerd door de Amerikanen. Hij ontvlucht, maar wordt in 1946 door de Engelsen in Hamburg opnieuw gearresteerd. Vervolgens wordt hij gedurende twee jaar verpleegd in een inrichting voor de diepe depressie waarin hij na de bevrijding is geraakt.
Mechels wordt op 11 januari 1947 via het Duitse Uitleveringstribunaal naar Nederland uitgeleverd ter berechting. De eis van de advocaat-fiscaal is twintig jaar en de Kamer Groningen sluit zich hierbij aan. In de motivering van de sententie wijst de Kamer op de ernst van de gepleegde misdrijven. Zeker voor het neerschieten van een 13- en een 17-jarige is zwaarste straf gerechtvaardigd. De Kamer wijst echter op de woelige meidagen van 1943; bovendien valt herhaling van het onmenselijk gedrag niet te duchten. In cassatie wordt zijn beroep verworpen. Hoewel de cassatiemiddelen te laat ingediend zijn, besluit de Bijzondere Raad van Cassastie de zaak toch te behandelen en ambtshalve te beoordelen. De Raad acht de straf van de Kamer Groningen proportioneel. Wel concludeert de Bijzondere Raad van Cassatie dat zijn daden geen uitlokking van moord zijn, maar uitlokking van oorlogsmisdrijf en misdrijf tegen de menselijkheid. De Raad heeft kritiek op het feit dat de Kamer Groningen geen rekening gehouden heeft met de ambtelijke hoedanigheid van J.G. Mechels als militair. Tot slot wijzigt de Bijzondere Raad van Cassatie de kwalificatie: naast artikel 27a BBS (dat overeenkomt met art. 6b Handvest van Londen) voegt de Raad ook artikel 6 c uit het Handvest toe (misdrijven tegen de

---

1062 Archief CABR, inv. nr. 409 + 87558, 71720, 402 + 71739.

1063 OVCG, inv nr. 185: Bernard Georg Haase kwam ook wel eens kijken in verhoorkamer. De typkamers lagen onder de verhoorkamers. Er waren vaak klachten over kabaal in de verhoorkamer. Ook Friedrich Bellmer, chef van afdeling IV, heeft alles geweten, evenals B.G. Haase. Bellmer en Haase hadden alles kunnen voorkomen. Archief CABR, inv. nr. 353. In een zeer uitgebreid verweer gaat de advocaat van A.L. Neuhauser in op het Handvest van Londen en de begrippen oorlogsmisdrijf en misdaden tegen de menselijkheid. De verdachten beschuldigd van Handvest Londen, artikel 6 kregen de doodstraf, respectievelijk 19 jaar, 8 jaar, 16 jaar, 4 jaar, 4 jaar, 12 jaar, 10 jaar, de doodstraf en 8 jaar. Makowsky werd niet in Groningen berecht, maar zijn zaak werd door advocaat-fiscaal jhr. A.H.S. van der Wijck doorgestuurd naar Den Haag. Erwin Risch is in Duitsland op 7 januari 1950 nog een keer voor misdaden tegen de menselijkheid veroordeeld; Besluit G5, artikel 6b en 6c.

1064 Archief CABR, inv. nr. 138.

menselijkheid). Vervolgens krijgt J.G. Mechels in 1951 een jubileumgratie van één jaar en komt hij in 1954 vrij.

De zaak Peter Jahnsen Bonnen[1065]

Peter Jahnsen heeft, volgens de motivering van de hem opgelegde doodstraf, moorden c.q. doodslag gepleegd op talrijke Nederlanders in de noordelijke drie provincies van Nederland. Onder andere door het doodschieten op 8 april 1945 zonder vonnis of voorafgaande berechting van anti-Duitse Nederlanders uit het Huis van Bewaring in Groningen. Hij heeft meegewerkt aan de systematische mishandelingen en zware mishandelingen op het Scholtenhuis, meegewerkt aan het plegen van diefstal en hij heeft samen met Josef Kindel de moord op S. van Dam gepleegd. Na een eis van vijf jaar legt de Kamer Groningen hem een straf van acht jaar op. In de motivering schrijft de Kamer Groningen dat het hem zwaar aanrekent dat hij in strijd met de menselijkheid zonder vonnis *'de laffe moord'* op Simon van Dam gepleegd heeft en de executies op 8 april 1945. Bovendien rekent de Kamer hem aan dat hij net als andere verdachten van het Scholtenhuis getracht heeft de schuld voor zijn daden op overleden mededaders te schuiven. In cassatie wordt volgens het advies van de procureur-fiscaal, het beroep verworpen, maar wel de kwalificatie aangepast. Toegevoegd wordt artikel 6b Handvest van Londen, misdaden tegen de menselijkheid. Hij komt vervolgens in 1954 vrij en wordt aan Duitsland uitgeleverd.

7.6.14 Artikelen ten laste gelegd uit het Landoorlogreglement (1907)

Het Landoorlogreglement is een in 1907 in Den Haag tot stand gekomen codificatie van internationaal recht. Het reglement legt de oorlogvoerende partijen verplichtingen op en het verbiedt onder andere het wegvoeren van burgers als slaven. Het reglement bepaalt tevens wie *combattanten*, door het recht beschermde oorlogvoerenden en militairen, zijn en wie niet. Deze laatste categorie omvat terroristen en verzetsstrijders, die niet door internationale verdragen worden beschermd. Uit jurisprudentie is gebleken dat in de bijzondere rechtspleging het wel een misdrijf was om bij de vordering van fietsen op vluchtenden te schieten, maar dat dit niet in strijd met Landoorlogreglement was.[1066]
In de 'Aanwijzingen' van 1937 heeft de Nederlandse regering getracht een interpretatie van artikel 42 van het Landoorlogreglement te geven.[1067] Na de oorlog heeft de Bijzondere Raad van Cassatie getracht door beslissingen over rechtsvragen helderheid te scheppen over de strekking en inhoud van artikelen van het Landoorlogreglement.[1068]
In Groningen zijn in slechts één zaak artikelen uit het Landoorlogreglement (LOR) in de tenlastelegging opgenomen, namelijk in de zaak tegen Bernard George Haase, de leider van het Scholtenhuis.

De zaak B.G. Haase[1069]

In de tenlastelegging tegen B.G. Haasse waren onder andere opgenomen:

> Artikel 23 LOR: overtreden verbod op het doden of verwonden van een vijand die geen middel van verdediging meer heeft en zich op genade of ongenade heeft overgegeven; artikel 46, lid l: geen eerbiediging van de in het land geldende wetten, behoudens volstrekte verhindering; artikel 46, lid 2: geen eerbiediging van de eer en de rechten van het gezin, het leven der personen en den bijzonderen eigendom alsmede de godsdienstige overtuiging en de uitoefening van de erediensten.

Haase werd onder andere beschuldigd van het opdracht geven voor executies in Westerbork in september en oktober 1944. Zwaar aangerekend werd hem ook dat hij een beleid gevoerd had waarbij hij de vrije hand gegeven had aan zijn ondergeschikten voor het neerschieten zonder proces, en andere handelingen in strijd met regels en gebruiken van de oorlog. Hem werd ook aangerekend dat hij geprobeerd had om na de oorlog een gerucht in de wereld te brengen dat er een geheime rechtbank geweest was in de laatste maanden van de oorlog, die voordat personen geëxecuteerd

---

1065 Archief CABR, inv. nr. 333.
1066 Sententie BG Amsterdam, 16 januari 1946, *NOR 1946, 125.*
1067 G.L. Coolen, *Humanitair oorlogsrecht,* Kluwer Den Haag 1998, p. 24, 25, 141; Het Landoorlogreglement 1907, artikel 42 lid 1 omschrijft wanneer het grondgebied van een staat als bezet beschouwd wordt, namelijk wanneer het zich feitelijk bevindt onder een vijandelijke bezetting.
1068 Veegens 1947, p. 8-9; Belinfante 1978, p. 419-426.
1069 Archief CABR, inv. nr. 183.

werden een 'vonnis' over hun daden had gewezen. B.G. Haase had aan alle Scholtenhuis-functionarissen doorgegeven, dit als verweer te gebruiken bij hun berechting. Indien dit zou kloppen waren de executies in de laatste maanden in overeenstemming met de eis, dat elke executie pas na een vonnis mag worden uitgevoerd. In 1948 laat mw. J.M.C. Romeijn een rapport opstellen over opheffing van de 'Gerichtbarkeit' na een 'Führerbefehl' hierover, uitgevaardigd in de zomer van 1944. Met deze opheffing van de 'Gerichtbarkeit' werd bedoeld het opheffen van het centrale gezag over de uit te voeren executies.
Volgens verschillende getuigen werd het gezag over de uit te voeren executies van het centrale gezag in de zomer van 1944 overgedragen aan de Sicherheitspolizei. B.G. Haase legt hierover ook een getuigenis af, waarbij hij nog steeds aangeeft dat hij ook na de zomer 1944 zaken die hiervoor in aanmerking kwamen, voorgelegd heeft aan H.A. Rauter, Generalkommissar der SS of K.G.E. Schöngarth, Befehlshaber des Sicherheitsdienst und SS (BdS) en dat hij alleen straffen heeft opgelegd of represailles uitgevoerd na bevelen hiervoor van Schöngarth of Rauter. Anderen spreken deze visie tegen en beweren dat de leiders van de verschillende Aussenstellen zelf het recht kregen om straffen op te leggen of represailles te nemen. Wat alle getuigenverklaringen gemeen hebben, is dat hierover geen enkel schriftelijk bevel is gegeven, maar dat opdrachten samenhangend met de opheffing van de 'Gerichtbarkeit' door Schöngarth als Befehlshaber des Sicherheitsdienst und SS alleen mondeling gegeven werden.[1070]
Uiteindelijk werd op grond van deze en andere rapportages de gesuggereerde instelling van een geheime rechtbank als verweer afgewezen. Een tweede punt van overeenkomst in de getuigenverklaringen was dat alle hierover verhoorde personen probeerden hun eigen aandeel zo klein mogelijk te maken en anderen de verantwoordelijkheid te geven voor de besluiten over executies en represailles.[1071]
Na levenslang als eis van de advocaat-fiscaal, legde de met twee raadsheren uitgebreide Kamer Groningen aan Haase de doodstraf op. De motivering hiervoor was: Haase ontkent betrokkenheid bij Silbertanne, maar gestaafd door getuigen dat hij er wel bij betrokken was, hij heeft geen einde aan terreur gemaakt, door opzettelijk toelaten afschuwelijke mishandelingen in en buiten Scholtenshuis medeplichtig, geen berouw SD Groningen bekend met verantwoordelijkheid Duitsers voor gepleegde misdrijven in bezette gebieden via Radio Oranje. Door de houding van Haase konden Lehnhoff en Knorr misdaden ontplooien, Haase was niet opgewassen tegen sadisten als Lehnhoff en Knorr, zij hebben hem bedrogen en onkundig gelaten van vele misdaden, Als verzachtende omstandigheid had kunnen gelden dat Haase ook levens gered heeft, volgens verschillende getuigen. Deze verzachtende omstandigheden waren echter niet voldoende voor de Kamer Groningen om niet de doodstraf op te leggen, dus een straf hoger dan de eis.
In cassatie wordt zijn beroep verworpen en de doodstraf gehandhaafd. Hoewel de cassatiemiddelen te laat ingediend waren, werd besloten het pleidooi van de raadslieden ambtshalve te behandelen. De aangevoerde verweren: handelen in opdracht, ontkenning kennis Silbertanne, geen misdrijf tegen menselijkheid gepleegd, maar slechts vervolg- en uitvoeringshandelingen niet opzettelijk opdracht doden Simon Hartog van Hasselt, niet meermalen opzettelijk opdracht gegeven voor brandstichting. Al deze verweren worden afgewezen.

In 1952 wordt, tegen het advies van de Hoge Raad in, de doodstraf door gratie omgezet in levenslang. Met instemming van de Hoge Raad wordt vervolgens, na een eerste negatief advies in maart 1958, in juni 1958 de levenslange gevangenisstraf omgezet in een straf van 21 jaar en 9 maanden. Haase komt vervolgens in 1959 op vrije voeten.

1070 Landoorlogreglement 1907, artikel 23: *verbod op het verraderlijk verwonden of doden van burgers*. artikel 43: *eerbiediging van in een bezet land geldende wetten en gebruiken*; Archief CABR, inv. nr. 183 + 75061.

1071 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 25, correspondentie 1-9-1948 – 31-10-1948.

7.6.15 In Groningen geen Nederlanders veroordeeld voor oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid

In geen enkele tenlastelegging, noch in een sententie van de door de Kamer Groningen veroordeelde Nederlanders was de kwalificatie 27a BBS voor oorlogsmisdaden opgenomen, hoewel dat na juli 1947 wel mogelijk was. Daarvóór was het niet mogelijk om Nederlanders of Nederlandse onderdanen te vervolgen voor oorlogsmisdaden. Dit was gegrond op artikel 1 van het Besluit F85 uit 1945, waarbij Nederlanders of Nederlandse onderdanen uitdrukkelijk niet als oorlogsmisdadigers konden worden vervolgd. Volgens de toenmalige visie zouden Nederlanders voor hun daden op grond van het Wetboek van Strafrecht vervolgd kunnen worden. Een veroordeling op grond van artikel 27a Besluit Buitengewoon Strafrecht was echter wel degelijk mogelijk geweest volgens de omschrijving van dit artikel. In Wet H233, artikel 27a BBS was in tegenstelling tot Besluit F85 opgenomen dat naast Duitse oorlogsmisdadigers ook hun Nederlandse handlangers genoemd werden als mogelijke oorlogsmisdadigers. Op grond van dit artikel konden nu ook Nederlanders en Nederlandse onderdanen, die zich als handlangers van de Duitse bezetter schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdaden, zoals genoemd in het Handvest van 1945, artikel 6 a-6c, vervolgd worden voor oorlogsmisdaden.
Dat de kwalificaties ‘oorlogsmisdaden’ en ‘misdaden tegen de menselijkheid’ (art. 6c Handvest van Londen) niet waren opgenomen in de tenlasteleggingen van Nederlandse verdachten, berecht door de Kamer Groningen, wreekte zich bij latere verzoeken om uitlevering.[1072] Of in andere Kamers van Bijzondere Gerechtshoven wel oorlogsmisdrijven ten laste zijn gelegd aan Nederlandse onderdanen is tot nu toe niet bekend.
Gebrek aan bewijsmateriaal kan niet de reden zijn. Het Bureau Opsporing Oorlogsmisdaden (BOOM) Bureau Assen heeft 211 dossiers aangelegd van personen die in de drie noordelijke provincies verdacht werden van oorlogsmisdaden.[1073] Het Openbaar Ministerie bij de Kamer Groningen heeft deze dossiers gebruikt en de opgenomen daden in de tenlasteleggingen toegevoegd.

7.7 Opheffing Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof en oprichting Bijzondere Strafkamer Groningen[1074]

Vrijwel vanaf het begin van de bijzondere rechtspraak is door politici gesproken over de opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen. De regering wilde namelijk zo snel mogelijk van de bijzondere rechtspleging af en wilde de berechting overbrengen naar de commune strafrechtspleging. Al in 1946 zijn de eerste plannen geformuleerd voor het opheffen van de Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen. In verband met de geplande opheffing van de drie Kamers van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden verzocht de minister van Justitie aan de voorzitter van het Bijzonder Gerechtshof, de procureur-fiscaal en aan de voorzitters van de drie Kamers om beoordelingen op te stellen over allen die in de Kamer werkzaam waren of waren geweest. De minister wilde weten wie geschikt waren om over te gaan naar de rechterlijke macht.[1075] In verband met de opheffingsplannen hebben. J. Wedeven, jhr. W.W. Feith en L.W.E.M. Lasonder geregeld hun werk moeten onderbreken om bij het Ministerie van Justitie en bij het DGBR voortzetting van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden te bepleiten.[1076]
De opheffing was aanvankelijk gepland per 1 januari 1948. Dit plan vervalt echter, omdat alle Bijzondere Gerechtshoven nog heel veel onafgedane zaken hebben liggen en er nog veel ‘politieke delinquenten’ berecht moeten worden.

1072 Handvest van Londen, 8 augustus 1945, artikel 6 b en c; Besluit D61, artikel 27a Besluit Buitengewoon Strafrecht. (Ingevoegd bij wet H233)

1073 Archief CABR, inv. nr. 87654, 87558; Archief van Hamel, inv. nr. 103; Archief COOM, inv. nr. 288, 290, 292; Archief Oorlogsmisdadigers, inv. nr. 15-19, 211-213, 216, 231-238, 281.

1074 Zie uitgebreid rubriek 2.7.4.

1075 MinJus kabinet, inv. nr. 5891.

1076 MinJus kabinet, inv. nr. 5959, 5891.

Een tweede opheffingsplan heeft als datum 1 februari 1949. Volgens de minister van Justitie moet de Kamer Groningen op die datum definitief worden opgeheven. Vooruitlopend daarop worden aanstellingen niet verlengd en overgangsmaatregelen getroffen. De officieren-fiscaal worden door die maatregel per 2 februari ontslagen. J.C. Louët Feisser, een van de twee advocaten-fiscaal, accepteert per 1 februari 1949 een aanstelling tot advocaat-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam. Dit hof blijft immers nog langer bestaan.
Minister van Justitie Th.R.J. Wijers verschuift onder druk van onder anderen jhr. W.W. Feith en J. Wedeven de opheffingsdatum naar 1 mei 1949. Hij verwacht dat tegen die tijd de berechting van onder anderen de Duitse oorlogsmisdadigers zo ver gevorderd zal zijn, dat de opheffing op minder bezwaren zal stuiten.[1077]
Na uitgebreid overleg van jhr. W.W. Feith op het Ministerie van Justitie wordt de datum opnieuw gewijzigd, nu in 1 juli 1949. De tijdelijke aanstellingen tot 1 februari 1949 moeten daarop weer verlengd worden. Al dat getwijfel brengt veel werk, en voor het personeel, onzekerheid met zich mee. De aanstelling van J.C. Louët Feisser in Amsterdam per 1 februari 1949 staat onder druk en er moeten veel kunstgrepen worden toegepast om de wettelijke ontslagtermijnen van de officieren-fiscaal te respecteren. Op 1 juli 1949 is het dan zover. Na drie en een half jaar onder grote spanning en intense druk werken, komt er een einde aan de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden. De taken gaan over naar een speciaal daarvoor opgerichte Bijzondere Strafkamer bij de Arrondissementsrechtbank Groningen. Een aantal raadsheren en alle militaire raadsheren worden ontslagen per 1 juli 1949.[1078]
Ter gelegenheid van de laatste zitting van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden op 22 juni 1949, houdt jhr. W.W. Feith opnieuw een toespraak. In deze slottoespraak gaat hij uitgebreid in op de vraag of de rechtspraak in Groningen openbaar, snel en rechtvaardig geweest is.[1079] De zittingen waren allemaal openbaar en werden door zeer vele toehoorders bezocht. In dit verband dankt jhr. W.W. Feith de pers hartelijk voor de manier waarop zij zich van hun taak heeft gekweten. *'Door de goede verslagen in de kranten heeft zij bewerkstelligd dat ook het niet aanwezige publiek van de berechtingen heeft kunnen kennisnemen, waardoor het rechtsgevoel van velen, naar ik hoop, bevredigd zal zijn*.' Over de vraag of de rechtspraak snel geweest is zegt hij dat 'de rechtspraak sneller gekund had als de betrokken raadsheren en advocaten-fiscaal zich alleen aan de bijzondere rechtspraak hadden kunnen wijden en niet ook nog aan hun andere functies.' Op de vraag of de rechtspraak in de Kamer Groningen rechtvaardig geweest is wil jhr. W.W. Feith niet ingaan. Volgens hem is het niet aan hem, maar aan anderen, buiten de Kamer Groningen, om dat te beoordelen. [1080]
Als opvolger van de Kamer Groningen wordt op dezelfde dag, 1 juli 1949, de Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank Groningen opgericht. Deze Bijzondere Strafkamer velt nog 69 vonnissen.[1081] Als eerste voorzitter van deze Kamer wordt jhr. W.W. Feith benoemd. Feith schrijft op 21 december 1948 dat hij slechts met grote aarzeling president wil worden van de nieuw te vormen Bijzondere Strafkamer Groningen. Hij heeft grote bezwaren tegen de opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven. Hij acht de inbreng van de militaire raadsheren onontbeerlijk, vooral in de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers.
Naast jhr. W.W. Feith worden N. Bolkestein en J.E. Mulder benoemd tot leden van de Bijzondere Strafkamer en H.J.H. Nauta tot plaatsvervangend lid. Nauta wordt niet, zoals gebruikelijk, benoemd voor het leven als plaatsvervanger, maar slechts tijdelijk, voor de duur van de Bijzondere Strafkamer. Hij zou eerst lid van deze Strafkamer worden, maar hij ziet hiervan af, als blijkt dat er geen extra vergoeding geregeld is voor de rechters die in de Kamer zitting nemen. Brieven hierover vinden bij de minister geen gehoor. Naar de mening van de minister van Justitie hebben de andere rechters (die niet

---

1077 Archief CABR, inv. nr. 112912, brief van Minister Wijers van 25 januari 1949.

1078 D.A. Camerling Helmolt, L.C. van der Schee, J. Rotgans, A.F. Steffen en L.W.E.M. Lasonder werden per 1-7-1949 eervol ontslagen.

1079 Deze woorden zijn gebruikt door minister-president P.S. Gerbrandy in Londen tijdens zijn radiotoespraak van 15 augustus 1942.

1080 www.stiwotforum.nl. Op dit forum proberen een aantal personen een complete lijst van slachtoffers en daders samen te stellen.

1081 In de wet I186 van 13-5-1948 wordt in artikel 3 de oprichting van deze Bijzondere Strafkamers geregeld. De Bijzondere Strafkamers mogen uitsluitend rechtspreken in misdrijven waarop het Besluit Buitengewoon Strafrecht van 22 december 1943 (D61) van toepassing is. Volgens informatie in het Archief DGBR, inv. nr. 49 moesten nog veertien zware zaken van Duitsers en 55 zware zaken van Nederlanders behandeld worden.

in de bijzondere rechtspleging benoemd waren) ook dubbele werkzaamheden verricht in de jaren dat een aantal rechters als raadsheer zitting had in de Bijzondere Gerechtshoven.[1082]
Jhr. W.W. Feith probeert nog D.A. Camerling Helmolt als lid van de Bijzondere Strafkamer benoemd te krijgen. Camerling Helmolt is immers geen jurist, en alleen juristen kunnen tot rechter worden benoemd. De reden dat jhr. W.W. Feith D.A. Camerling Helmolt zo graag in de Kamer wil, is dat deze bij uitstek ingevoerd is in de problematiek van de oorlogsmisdadigers en de berechting hiervan. Jhr. W.W. Feith verzoekt daarom de eis om jurist te zijn, voor de zittende militaire raadsleden te laten vervallen door in de Wet overgang bijzondere rechtspleging (I186), artikel 3 of 4 een kleine wijziging aan te brengen. Als aanvullend argument voor het behoud van militaire raadheren wijst hij op het internationale gevoelen dat de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers niet uitsluitend door 'burgers' moet geschieden. Maar ondanks brieven en gesprekken hierover met de minister van Justitie, wordt dit verzoek niet ingewilligd.[1083]
Door de benoemingen in de Strafkamers van de arrondissementsrechtbanken dreigt een aantal van oorsprong niet tot de rechterlijke macht behorende personen de rechterlijke macht binnen te stromen. De zittende rechters zien hierdoor hun kansen op bevordering verkleinen. Ze trachten bij de minister te bewerkstelligen dat deze nieuw ingestroomde rechters middels een 'gentlemen's agreement' (want officieel kon het niet) beloven niet door te stromen naar een functie als gewone rechter, maar bij het beëindigen van de werkzaamheden van de Bijzondere Strafkamer vrijwillig uit de rechterlijke macht stappen.[1084]
Tot een dergelijk 'agreement' komt het niet, maar de ingestroomde juristen hebben waarschijnlijk wel de signalen begrepen. N. Bolkestein stapt in ieder geval in 1950, na de afronding van de (voorlopig) laatste berechtingen, uit de Bijzondere Strafkamer Groningen, om burgemeester van Middelburg te worden.[1085]
In de twee jaren na de instelling in 1949 heeft de Bijzondere Strafkamer Groningen in nog 71 deels zeer zware zaken recht gesproken.
Hoewel slapend, is deze Bijzondere Strafkamer nog altijd bijeen te roepen, indien zich een zaak mocht voordoen waarvan het delict samenhangt met de Tweede Wereldoorlog en dus valt onder het Besluit Buitengewoon Strafrecht uit 1943. Officieel moet ook vandaag de dag nog steeds een aantal rechters in de Rechtbank Groningen naast hun eigenlijke taak benoemd worden tot lid van de Bijzondere Strafkamer Groningen.[1086]

7.8 Uitlevering van 'politieke delinquenten' na 1945

7.8.1 Problemen rond uitlevering

Duitsland werd na de oorlog verdeeld in vier bezettingszones; een Amerikaanse, een Britse, een Franse en een Russische zone. Voor de opsporing in Duitsland van 'politieke delinquenten' die in Nederland berecht zouden moeten worden, was in Duitsland een afdeling van de Netherlands War Crimes Commission gevestigd.[1087] Vanaf het begin was uitlevering vanuit de Russische zone (vrijwel) onmogelijk. In de Britse zone bleek na de oorlog uitlevering van personen aan Nederland in een aantal gevallen door de Britse bezettingsautoriteiten vertraagd en geboycot te worden. Uit de Amerikaanse en Franse zone werd wel gemakkelijk uitgeleverd na uitleveringsverzoeken. Vanaf 1947-1948 werden uitleveringen vanuit alle bezette zones steeds moeilijker als gevolg van de problemen tussen Rusland enerzijds en Amerika, Frankrijk en Engeland anderzijds. De vier landen die Duitsland verdeeld hadden in vier zones, besloten wegens toenemende onderlinge politieke spanningen geen personen meer uit te leveren. De Duitse regering heeft vanaf 1948/1949 consequent geweigerd om Duitse onderdanen uit te leveren die gezocht werden voor commune misdrijven.[1088]

1082 Archief CABR, inv. nr. 112912, brief van 27 juni 1949.
1083 MinJus kabinet, inv. nr. 5631, brief van jhr. W.W. Feith aan de Minister van Justitie van 21 december 1948.
1084 MinJus kabinet, inv. nr. 5631.
1085 Voor biografische gegevens van N. Bolkestein zie bijlage 2.
1086 J. Schoemaker, *Inventaris van het bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen, (1924) 1940-1990(1993)*, inv. nr. 43.
1087 Archief CABR, inv. nr. 71719 + 75069.

Niet alleen Duitsland was zeer terughoudend met uitleveringen. Ook andere landen bleken niet steeds bereid om verdachten uit te leveren. Eén bij verstek veroordeelde persoon had zich later in België gevestigd. Hij werd in 1979 opgespoord door Simon Wiesenthal. Na een verzoek om uitlevering heeft België geweigerd hem uit te leveren aan Nederland. De motivering hiervoor was: uitlevering door België wordt geweigerd, als het een verzoek om uitlevering voor een politiek delict of hiermee samenhangend feit betreft. Bovendien, stelde de Belgische regering, was zijn straf inmiddels verjaard.[1089] Dit laatste klopte overigens niet.[1090] Ook Zweden reageerde in één zaak traag, maar leverde uiteindelijk in 1950 wel de gevraagde verdachte uit.[1091]
In 1950 vroeg de Nederlandse minister van Justitie aan de Bijzondere Strafkamers om een lijst van personen die ze absoluut uitgeleverd wilden zien. Hij verwachtte met een kleine Nederlandse lijst meer succes te hebben bij de Duitse regering met verzoeken om uitlevering. Voor de Bijzondere Strafkamer Groningen (de opvolger van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden) had in 1950 de uitlevering van Siert Bruins, Hermann Waschke, Antoon Schendel, Horst Schmidt Brümmer en Joachim Kath nog steeds prioriteit, zo meldde jhr. A.H.S. van der Wijck aan de minister.[1092]
Aan het verzoek om uitlevering van deze personen heeft de Duitse regering echter geen gehoor gegeven. Siert Bruins en Joachim Kath waren door de Kamer Groningen al bij verstek veroordeeld, Bruins in 1947 voor commune misdrijven en Joachim Kath in 1949 voor oorlogsmisdrijven (art. 27a BBS). Bruins werd door zijn toetreding tot het Duitse leger door de Duitse regering beschouwd als Duitser. Heinrich Waschke, Antoon Schendel en Horst Schmidt Brümmer zijn uiteindelijk nooit in Nederland berecht.
Ook Klaas Carel Faber werd niet uitgeleverd. Na zijn veroordeling door de Kamer Groningen en cassatie door de Bijzondere Raad van Cassatie was Faber overgebracht naar de Koepelgevangenis in Breda. Samen met zes andere veroordeelde politieke delinquenten wist hij in 1951 uit deze gevangenis te ontvluchten en naar Duitsland te ontkomen. Op grond van het Führererlass uit 1943 ging de Duitse regering ervan uit dat Faber de Duitse nationaliteit had door zijn toetreding tot de Waffen-SS in 1941. Hoewel na 1951 vele malen om zijn uitlevering is gevraagd en er zelfs een rapportage van een Duitse jurist aan de Duitse regering is, waarin zijn Duitse nationaliteit in twijfel getrokken werd, werd Faber nooit uitgeleverd.[1093]

7.8.2 Samenwerking tussen Nederlandse en Duitse ambtenaren

Nadat gebleken was dat uitlevering van veroordeelde en gevluchte ‘politieke delinquenten’ onmogelijk bleek via de officiële kanalen, is getracht via overleg op ambtelijk niveau tussen Duitse en Nederlandse ambtenaren toch de ‘politieke delinquenten’ weer over de Duits-Nederlandse grens te zetten, of hen in Duitsland voor hun daden te laten berechten. Uit verschillende dossiers blijkt dat er afspraken zijn gemaakt op ambtelijk niveau over in Duitsland verblijvende Nederlandse ‘politieke delinquenten’. Daarnaast zijn er sterke aanwijzingen dat er pogingen gedaan zijn om via geheime onderhandelingen in 1980 een Nederlander in Duitsland gevangen te zetten voor zijn daden in de oorlog in Nederland.[1094] Tot slot is er ook correspondentie aangetroffen van de Bijzondere Strafkamer Groningen met de Oberstaatsanwald in München over het oppakken of gevangennemen van in Duitsland verblijvende Nederlandse veroordeelden.[1095]

1088 Archief Oorlogsmisdadigers, inv. nr. 15-19, 211-238.
1089 Archief CABR, inv. nr. 12.
1090 Sr, artikel 70, lid 4 jo 76 lid 2; Archief CABR, inv. nr. 71447.
1091 Archief CABR, inv. nr. 12.
1092 Archief CABR, inv. nr. 112920.
1093 Informatie verstrekt door Gideon Levy, maker van de documentaire *De Laatste Nazi’s* in 2012.
1094 Archief CABR, inv. nr. 71652.
1095 Archief CABR, inv. nr. 71651, 71652.

De zaak Jan Visscher[1096]

In deze zaak lijkt het duidelijk dat er afspraken gemaakt zijn. Jan Visscher is bij verstek veroordeeld in Groningen. Na een eis van twintig jaar legt de Kamer Groningen hem in de sententie twintig jaar op. Visscher krijgt in 1952 een Duits paspoort op grond van het Führererlass uit 1943.[1097] Vervolgens verzoekt hij in 1969 om zijn Nederlands paspoort terug te krijgen. Dit wordt geweigerd. In 1984 schrijft een ambtenaar van het Ministerie van Justitie een brief aan de consul in Essen over deze zaak. Hij meldt de consul dat het recht op executie van het vonnis verjaart op 1 augustus 1985. De consul antwoordt hierop: *'waar het ressort van de betrokken consul niet tot het grensgebied behoort, is het onmogelijk dat het op laag niveau geregeld zou kunnen worden*.' Wat er daarna is gebeurd, is niet duidelijk. Het resultaat wel. Visscher wordt in 1984 gearresteerd en vervolgens wegens belediging van de Duitse rechter de grens overgezet. Hij wordt direct over de grens opgewacht door Nederlandse politieagenten en gearresteerd.[1098]

De zaak Siert Bruins [1099]

Ook Siert Bruins is bij verstek veroordeeld door de Kamer Groningen. Na een eis van levenslang, legt de Kamer Groningen hem in de sententie de doodstraf op. In de motivering van de straf wordt hem bijzonder aangerekend dat hij deelgenomen heeft aan de moord op Klaas Dijkema, dat hij heeft deelgenomen aan een executiepeloton, en heeft meegewerkt aan de moord op de Joodse broers Lazarus en Meijer Sleutelberg eind april 1945, terwijl de provincie Groningen al grotendeels bevrijd was. In de jaren 1978-1980 is hij mede op grond van Nederlandse getuigenverklaringen en op verzoek van de Bijzondere Strafkamer Groningen samen met zijn Duitse meerdere August Leonard Neuhauser door de rechtbank in Hagen in Duitsland, opnieuw berecht en veroordeeld voor de moord op de gebroeders Sleutelberg in april 1945. Beiden krijgen hiervoor een straf van vijf jaar opgelegd. In 2013 is een nieuwe rechtszaak in Duitsland gevoerd, ditmaal voor de moord op Klaas Dijkema. In eerste aanleg is Bruins bij gebrek aan nog levende getuigen hiervan vrijgesproken, maar het Duitse Openbaar Ministerie is in hoger beroep gegaan. Voordat het hoger beroep van start is gegaan is Siert Bruins op 28 september 2015 overleden.[1100]

7.9 Scholtenhuis-verdachten overleden vóór hun berechting

Anne Jannes Elsinga, neergeschoten op 31 december 1943

Anne Jannes Elsinga was chef van de Bijzondere Recherche in Groningen; hij assisteerde de Sicherheitsdienst (SD) in Groningen. Elsinga was zeer actief in de zoektocht naar onderduikers en verzetsmensen. Hierdoor vormde hij een groot gevaar voor de veiligheid van velen. Hij werd vermoord door de verzetsman Reint Albertus Dijkema, hoofd van de knokploeg Remco en coördinator van de verschillende verzetsgroepen in Groningen. Op oudejaarsdag 1943 werd Elsinga door Reint Albertus Dijkema op de Eendrachtsbrug in Groningen neergeschoten. Elsinga overleed ter plekke. Dijkema werd pas enkele maanden later gepakt. Hij werd, na ernstig te zijn mishandeld op het Scholtenhuis, overgebracht naar kamp Vught en is op 24-jarige leeftijd op 22 augustus 1944 geëxecuteerd.[1101] Beleid van de Duitse bezetter was dat na een moord op een Duitser of een Nederlandse handlanger represailles genomen zouden worden. Het codewoord voor het starten van de represailles was: 'Silbertanne'. Het codewoord Silbertanne liet maar een paar uur op zich wachten. Friedrich Bellmer, SS-Hauptsturmführer op het Groningse Scholtenhuis, kreeg de opdracht de directe leiding over de actie op zich te nemen. Samen met de later vermoorde Jannes Luitje Keijer, die een collega was van Elsinga, stelde Bellmer een lijst samen met daarop tien namen: zeven anti-Duitse Groningers en drie Joden. Deze laatste drie wegens het felle antisemitisme van Elsinga. Er werden drie commando's samengesteld: één uit SD-personeel, één uit het Groningse Silbertannecommando en één van

---

1096 Archief CABR, inv. nr. 71447.
1097 Führererlass uit 1943
1098 Archief CABR, inv. nr. 71447; Rechtbank Groningen, correspondentie serie B,1950.
1099 Archief CABR, inv. nr. 112915.
1100 www.dvhn.nl/nieuws/.../ss-er-**siert**-**bruins**-zwijgt-voor-altijd-13156543.ht...
1101 henkvandijken.herdenking.nl/scholtenhuis.html.

marechaussees met een SS-achtergrond. Als represaille voor de aanslag op Elsinga zijn zes Groningers neergeschoten, de andere beoogde slachtoffers waren al ondergedoken. Ook zijn zesendertig gijzelaars overgebracht naar Kamp Vught, en van daaruit naar Duitse kampen.[1102] Eén persoon stierf doordat hij een hartaanval kreeg bij zijn arrestatie.

Jannes Luitje Keijer, neergeschoten op 22 april 1944

Al was Anne Jannes Elsinga uitgeschakeld, het 'werk' op het Scholtenhuis ging gewoon door. Jannes Luitje Keijer, onderluitenant van de Staatspolitie, een berucht SD-handlanger en lid van de Bijzondere Recherche Groningen ging na de dood van Elsinga onverdroten voort met het opsporen van onderduikers en verzetsmensen. In april 1944 had hij een belangrijk spoor te pakken, die de SD naar de illegaliteit zou leiden. Op zaterdag 22 april 1944, toen Keijer naar het stationsgebouw in Bedum liep om de laatste trein naar Groningen te halen, werd hij door illegale werkers neergeschoten. Als reactie op deze moord oefende de SD de daaropvolgende dag een weergaloze terreur uit, met name in Zuidwolde, Bedum, Middelstum en Winsum. Op grote schaal werden razzia's gehouden. Meer dan duizend militairen, Grünen en leden van de Feldgendarmerie omsingelden de dorpen. Rond 150 jonge mannen werden gearresteerd en samengedreven in cafés en andere lokalen. Ze werden vervolgens afgevoerd naar kamp Amersfoort en vervolgens verder naar kampen in Duitsland. Een aantal van hen kwam nooit terug. Drie mogelijke aanslagplegers, Cor Stolwijk, Jaap Vermeulen en Wiebe Jannes Formsma, werden door H.P. verraden aan de SD. Na de oorlog stond H.P. terecht voor dit verraad.[1103.]

Arthur Thomsen, 'zelfmoord' op 9 juli 1945[1104]

Ontkomen aan bestraffing is ook het hoofd van de SD in de laatste periode van de oorlog: Arthur Thomsen, Hauptsturmführer, geboren op 25 december 1900.[1105] Hij was tot 10 maart 1945 hoofd van de SD in Arnhem. Op 10 maart 1945 wisselde hij van plaats met Bernard Georg Haase, hoofd van de SD Groningen. Over de reden van deze omwisseling is veel gespeculeerd. Volgens Friedrich Bellmer, SS-Hauptsturmführer op het Scholtenhuis, zou de reden voor de wisseling van standplaats geweest zijn dat Haase weigerde het bevel op te volgen om, bij nadering van de geallieerden, belangrijke illegalen te executeren. In maart 1945 bevond zich in het Huis van Bewaring in Groningen een grote groep illegalen, waarvoor dit bevel zou gelden.

Deze redenering is echter niet juist. Haase heeft op 5 april 1945 bij de nadering van de geallieerden bevel gegeven om Arnoud Cornelis van Dam, Willem Ernst Langguth Steuerwald, Willem Voorbeijtel Cannenburg, Gerard Wouter van den Wall Bake en Jacob van Wijngaarden dood te schieten.[1106] Thomsen gaf begin april 1945 opdracht over te gaan tot de executies. 45 verzetsmensen en illegale werkers werden vervolgens geëxecuteerd. Mogelijk mede door Bellmer (en de onderdirecteur van het Huis van Bewaring in Groningen) werd een groep van 26 mannen overgebracht van het Huis van Bewaring naar de strafgevangenis van Groningen. Bellmer zou daarbij de strikte opdracht gegeven hebben dat deze mannen niet uit de gevangenis mochten worden gehaald zonder zijn uitdrukkelijke toestemming. Er zijn inderdaad Duitsers geweest aan de poort van de gevangenis om de 26 op te halen, maar de directeur heeft de opdracht uitgevoerd en deze mannen niet aan deze Duitsers meegegeven. Zo overleefden deze 26 mannen de oorlog op het nippertje.[1107]

Arthur Thomsen voerde de groep aan die getracht heeft via Schiermonnikoog alsnog Duits grondgebied te bereiken. Op 31 mei 1945 gaven deze mannen en vrouwen zich over. Thomsen werd, net als de anderen, overgebracht naar de strafgevangenis in Groningen. Al in de strafgevangenis Groningen werd gewaarschuwd voor een mogelijke zelfmoord van A. Thomsen.[1108] Vanuit de

---

1102 Brinks, 2009, p. 60; Jack Kooistra en Albert Oosthoek, *Recht op wraak, Liquidaties in Nederland 1940-1945*, Leeuwarden: Penn, 2009. p. 175; OVCG, inv. nr. 38.

1103 Archief CABR, inv nr. 75689.

1104 Archief CABR, inv nr. 91733, 87564.

1105 Archief COOM, inv nr. 326.

1106 nl.wikipedia.org/wiki/Nederlanders_ge%C3%ABxecuteerd_tijdens_de_Duitse_bezetting.

1107 Of deze gang van zaken overeenkomt met de werkelijkheid is niet duidelijk. Wel is duidelijk dat de directeur van de gevangenis in Groningen ook een grote rol gespeeld heeft bij de bescherming van de 26 uit het Huis van Bewaring in Groningen overgebrachte gevangenen.

1108 Informatie van B. Henstra, Schiermonnikoog.

Strafgevangenis in Groningen werd hij overgeplaatst naar Utrecht en vervolgens opgesloten in de Cellenbarakken in Scheveningen. Hier pleegde hij, nog zonder uitgebreid verhoord te zijn, op 9 juli 'zelfmoord'. Het toenmalige hoofd van de gevangenis werd in 1946 over deze dood ondervraagd. Hij beschreef dat Thomsen omgekomen is door zijn riem aan zijn krib te bevestigen en vervolgens gestikt is. Hij zette vraagtekens bij de zelfmoord, maar de gevangenisarts zei dat er sprake was van zelfmoord op een manier die hij wel vaker gezien had. [1109] Thomsen was dus dood voordat Nederlandse POD'ers hem konden ondervragen. Waarom hij uit de strafgevangenis van Groningen naar Scheveningen is vervoerd, is onduidelijk. Wel is gebleken dat vele van de Scholtenhuismedewerkers begin juli 1945 vanuit de strafgevangenis Groningen zijn overgebracht naar, onder andere, de strafgevangenis in Rotterdam en de Cellenbarakken in Den Haag. Vandaaruit zijn ze in juli en augustus 1945 weer overgebracht naar de strafgevangenis in Groningen.[1110]

Ernst Knorr, 'zelfmoord' op 7 juli 1945

Ernst Knorr was een Duitse officier van de SS, in de rang van Untersturmführer, en gaf leiding aan Referaat IVa, bestrijden terrorisme en sabotage van de Aussenstelle Scholtenhuis. De eerste periode van de bezetting van Nederland werkte hij voor Referaat IVa in Den Haag, de afdeling die zich bezighield met de bestrijding van communisten. Knorr stond hier bekend om zijn zware mishandelingen van de arrestanten. Door een 'stommiteit' in 1943, overleed een communistische gevangene in het 'Oranjehotel' [1111] de Strafgevangenis in Scheveningen, door zijn mishandelingen voordat deze informatie prijs had kunnen geven.
Daarom werd E. Knorr door W. Harster, Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD (BdS), overgeplaatst naar het Groningse Scholtenhuis. In het Scholtenhuis ging hij door met zijn zware mishandelingen, en het ter plekke neerschieten van verdachten. Samen met R.W. Lehnhoff was hij de drijvende kracht achter vele martelingen in het Scholtenhuis. Verzetsstrijdster Esmée van Eeghen heeft hij met dertien kogels doorzeefd om haar lichaam vervolgens in het Van Starkenborghkanaal te werpen. Ernst Knorr is voor zijn misdrijven nooit berecht. Hij werd in 1945, na een verblijf op Schiermonnikoog, gearresteerd en in de gevangenis in Groningen opgesloten. Van daaruit werd hij in juni 1945 naar de Cellenbarakken in Den Haag overgebracht. Daar stierf hij na 'een val' van de balustrade van de bovenste cellengalerij. Het kan zelfmoord zijn geweest, maar mogelijk was het een wraakactie van leden van de Binnenlandse Strijdkrachten.[1112]

Jozef Kindel, overleden op 5 augustus 1948

Jozef Kindel was in het dagelijks leven loodgieter. Hij was tijdens de Tweede Wereldoorlog een zeer fanatiek medewerker van de SD op het Groningse Scholtenhuis. Hij was betrokken bij tal van executies en moorden op verzetsmensen en gijzelaars, in Westerbork, Makkum, Anloo en Norg. Hij was belast met verhoren, wat in het Scholtenhuis vaak op martelen neerkwam, en viel daarbij op door zijn gewoonte om zijn opgehitste Duitse herder Astrid op gevangenen los te laten. J. Kindel zou zich, volgens hardnekkige geruchten, aan vrouwelijke gevangenen hebben vergrepen.
J. Kindel is niet veroordeeld voor zijn misdrijven, aangezien hij in 1946 in gevangenschap getroffen werd door een hersenbloeding. Uiteindelijk stierf hij in 1948 in de gevangenis aan de gevolgen hiervan. Als hij in leven was gebleven, was hij zeer waarschijnlijk tot een zware straf veroordeeld. In het parketregister van het Openbaar Ministerie bij de Kamer Groningen zijn in meerdere tenlasteleggingen zijn misdrijven opgenomen:

> Opzettelijk doden van J. Zigterman, L. Touwen, J. Schulenklopper, K.G. Walter, A.A. van Essen en Simon Hartog van Hasselt, moord op J.C. Rijnders, G.P. Beukema, Taeke Schuilinga, Levi Israël Hildersum, meewerken aan executies in Bakkeveen, 9 april 1945, meegewerkt aan de actie in Grootegast 1944, medeplegen oorlogsmisdrijven in Westerbork, Makkum, Anloo en Norg.[1113]

1109 Archief COOM, inv. nr. 2011 dossier over Thomsen; Archief CABR, inv. nr. 78735 kaarten van gevangenen in de Strafgevangenis Groningen; uit een aantekening op de kaart van A. Thomsen blijkt, dat hij wel is ondervraagd door de Canadese Field Security Service (FSS); Archief CABR, inv. nr. 91733, dossier onderzoek overlijden A. Thomsen.

1110 Informatie van M. Brinks, auteur van verschillende boeken over het Scholtenhuis.

1111 Benaming voor de Gevangenis in Scheveningen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

1112 Gegevens ontleend aan: Croes en Tammes 2006, p. 163-173.

1113 www.geschiedenisbeleven.nl/Artikelen/Geschiedenis/Dood_en_verderf_in_het_Scholtenhuis; Gegevens ontleend aan het

Ook niet berecht zijn Otto Bark, Cornelis Charles Dierikx, Gerhard Dirks, Kornelis Hartendorf, Derk Klavers en Cornelis Zuidam.[1114] C.C. Dierks, G. Dirks, K. Hartendorf en D. Klavers zijn omgekomen door aanslagen, O. Bark sneuvelde bij gevechten in Groningen in april 1945. Wat er met C. Zuidam gebeurd is, is niet duidelijk.

7.10 Hooggeplaatste Duitse functionarissen in Groningen die niet berecht zijn

Hermann Johannes Conring, Beauftragte voor Groningen

Hermann Johannes Conring was Beauftragte in de provincie Groningen, toezichthouder en gevolmachtigde namens Arthur Seyss-Inquart, Reichskommissar für die Besetzten Niederländische Gebiete. Hij was op 7 juni 1940 benoemd en bleef in die functie tot aan de bevrijding van Groningen. Conring was erg gemotiveerd om Groningers tot de 'Nieuwe Orde' te bekeren. Hij pleitte voor de benoeming van een nationaalsocialistische hoogleraar tot rector magnificus aan de Groninger universiteit en voor het afvoeren naar kampen van demonstrerende studenten. Ook voerde hij een hard beleid inzake de Arbeidseinsatz en deportaties van Groningse Joden. Op 9 augustus 1941 werd de Commissaris van de provincie, J. Linthorst Homan, ontslagen. Zijn opvolger werd op 7 februari 1942 de NSB'er Chr.J.F. Staargaard. Deze kon het zeer goed vinden met Conring en woonde zelfs van september 1944 tot begin januari 1945 bij hem in huis. Conring had graag meer macht gehad en beklaagde zich daar ook regelmatig over bij Seyss-Inquart.
Conring vluchtte in april 1945, tijdens de gevechten in de stad Groningen, naar Duitsland. De Nederlandse regering heeft geen verzoek tot uitlevering van Conring gedaan. Wat de redenen hiervoor geweest zijn, is niet te achterhalen. G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, heeft in 1947 aan Conring geschreven met het verzoek om informatie over misdrijven verricht in Groningen tijdens de oorlog. Men wist dus waar hij was; hij was niet ondergedoken, maar leefde in Duitsland als vrij man. Volgens een getuige heeft Conring na de oorlog tegen hem gezegd, '*diese Kommandierung sei wider seinen Willen erfolgt.*' Hij bedoelde dat hij in de oorlog tegen zijn wil in Groningen als Beauftragte gediend had. Na de oorlog werd hij weer Landrat in Ost-Friesland en afgevaardigde in de Duitse Bondsdag voor de CDU. Hij overleed in 1989 en is nooit bestraft voor zijn optreden gedurende de bezetting.[1115]

Hans Wendt, voorzitter van het Noordelijk Standgericht in mei 1943

Hans Wendt was in 1943 voorzitter van het Polizeigericht in Hamburg en hoofdrechter van de SS. Op 1 mei 1943 werd het standrecht ingevoerd in heel Nederland, als gevolg van de Meistaking. De Meistaking in 1943 was een serie spontane stakingen tegen een oproep aan Nederlandse soldaten en onderofficieren om zich te melden om in krijgsgevangenschap te gaan. Het standrecht is een buitengewoon snelle berechting door militaire rechters. De Standgerichten berechtten zowel militairen als burgers, en gaven als regel de doodstraf door de kogel of de strop. Voor de drie noordelijke provincies werd het Standgericht op zaterdag 1 mei 1943 in het Scholtenhuis te Groningen ingesteld. Wendt werd benoemd tot voorzitter van het noordelijke Standgericht. Na iedere Standgericht-zitting moest H. Wendt onmiddellijk per telex aan H.A. Rauter, Generalkommissar der SS, melden wat had de gearresteerde gedaan had, welke straf de arrestant daarvoor gekregen had en op welke grond. Samenscholing, werkweigering, pamfletverspreiding en wapenbezit en het zijn op de verkeerde plaats op het verkeerde moment waren redenen om standrechtelijk veroordeeld te worden tot de doodstraf. H. Wendt heeft tijdens de Meistaking dertig doodvonnissen uitgesproken.
In Groningen vond de oproep tot staking in mei 1943 grote weerklank. De politie kreeg op 1 mei 1943 de nadrukkelijke opdracht om zonder pardon bij iedere samenscholing raak te schieten en op grote schaal arrestaties te verrichten. Het eerste slachtoffer, Jogchum van Zwol, werd die middag om 15.00 uur gearresteerd, omdat hij bij aanhouding een boksbeugel bij zich bleek te hebben. Dezelfde avond is hij om 21.10 uur gefusilleerd op de schietbaan van de Rabenhauptkazerne te Groningen.[1116] Rauter

---

parketregister Groningen, Archief CABR, inv. nr. 11297.

1114 OVCG, inv. nr. 185.

1115 www.ostfriesischelandschaft.de/fileadmin/php/side.php?news_id=410&part_id=0&navi=11.

1116 Truus Witte 2009, p. 15- 23.

voegde bij zijn bevel er wel met nadruk aan toe dat niet op vrouwen geschoten mocht worden. Toch was een van de personen die werd neergeschoten en door de Duitse bezetter afgevoerd, een vrouw, Grietje Dekker uit Musselkanaal. Tot op de dag van vandaag is zij vermist. Vanaf de eerste dag werden mensen, vaak willekeurig, gearresteerd. Gearresteerden werden onder bedreiging van vuurwapens en onder veel geschreeuw gemaand namen te noemen van anderen, die aan de werkweigering of aan acties hadden meegedaan, waarna ook die genoemde personen werden gearresteerd. Naast het standrecht werd de avondklok ingesteld, wat inhield dat tussen 20.00 uur en 6.00 uur niemand zich op straat mocht vertonen. De dreiging met de doodstraf bleek dus waargemaakt te worden. Die zondag ontstond het besef bij de Groningse bevolking dat de bezetters tot het uiterste zouden gaan en dat de stakingen mogelijk in een bloedbad zouden eindigen. Hans Wendt is nooit vervolgd voor het uitspreken van de dertig doodvonnissen tijdens de Meistaking in 1943. Nederland heeft na de oorlog nooit om zijn uitlevering gevraagd.[1117]
Ook de Duitsers Heinrich Waschke, chef van de Ordnungspolizei in Groningen, Friesland en Drenthe, en Horst Schmidt Brümmer, Antoon Schendel, Wilhelm Eichel en Joachim Kath, Duitse medewerkers op het Scholtenhuis zijn niet veroordeeld voor hun misdrijven in Groningen.
Wilhelm Eichel, Kriminal sekretar en vanaf juli 1944 gedetacheerd op het Scholtenhuis, was op 31 mei 1945 gearresteerd na zijn vlucht naar Schiermonnikoog. Hij heeft in januari 1946 nog een getuigenis afgelegd over de executies in Norg op 8-9 april 1945. In 1947 is hij uitgeleverd aan Duitsland, zonder voor zijn aandeel in deze executies te zijn berecht.[1118]
Antoon Schendel, Heinrich Waschke, Horst Schmidt Brümmer en Joachim Kath zijn naar Duitsland gevlucht en ondanks Nederlandse verzoeken, nooit uitgeleverd. Antoon Schendel, Heinrich Waschke en Horst Schmidt Brümmer zijn nooit berecht, ook niet bij verstek. Joachim Kath is in juni 1947, op verzoek van de Netherlands War Crime Commission op de lijst van oorlogsmisdadigers van de United Nations War Crimes Commission geplaatst. Hij is bij verstek veroordeeld in Groningen, maar was *'met geen mogelijkheid op te sporen'*. In 1983 kreeg hij gratie van zijn gevangenisstraf na een advies hierover van de Bijzondere Strafkamer Groningen.[1119]

7.11 Slachtoffers van de Duitse bezetter

In heel Nederland zijn velen het slachtoffer geworden van daden van de Duitse bezetters. Slachtoffers waren in de tijd van de bijzondere rechtspleging geen actoren tijdens de berechting. Zij hadden geen stem tijdens de rechtszittingen.
In Groningen zijn de slachtoffers ten prooi gevallen aan één of meer van de volgende misdrijven: brandstichting, corruptie en omkoping, deportatie, diefstal, doodslag, executie zonder voorafgaand proces, gedwongen tewerkstelling in Nederland of Duitsland, gijzeling, marteling, mishandeling en zware mishandeling, moord, razzia's, verraad, vrijheidsontneming.

Joodse ingezetenen en joodse onderduikers

Joodse inwoners van Groningen zijn, net als Joden in de rest van Nederland en Europa, slachtoffer geworden van de tegen hen gerichte maatregelen van de Duitse bezetters. Het oppakken van Joden uit hun huizen werd veelal door Duitse militairen en SD'ers uitgevoerd. Nadat ze uit hun huizen gehaald waren, werden ze gedeporteerd via de stad Groningen naar kamp Westerbork in Hooghalen.[1120] Van Westerbork gingen zij naar concentratiekampen in Polen, Oostenrijk en Duitsland. 3.667 inwoners van Groningen zijn op deze manier gedeporteerd.[1121]

> J.B. ging in zijn ijver zo ver dat hij inwoners van Hoogezand die vrijgesteld waren, toch oppakte voor deportatie. In zijn dossier bevindt zich ook een lijst van alle Joodse inwoners van Hoogezand, met vermelding van het feit of ze opgepakt zijn voor deportatie.[1122]

1117 Truus Witte 2009, p. 15- 23; P.J. Bouman, *De april-mei stakingen van 1943.* 's-Gravenhage: Nijhoff, 1950 (Monografieën 2).
1118 Archief DGBR, inv. nr. 529.
1119 Archief CABR, inv. nr. 71449.
1120 Archief CABR, inv. nr. 251, Verklaringen over wegvoeren Joden uit Groningen.
1121 Croes en Tammes 2006, p. 69-71.
1122 Archief CABR, inv. nr. 630: Lijst Joodse inwoners Hoogezand, met datum dat ze zijn opgehaald of vrijstelling gekregen hebben. Lijst

Naast de arrestaties van Joodse bewoners hebben Landwachters en Duitse organisaties zich de inboedels en huizen van afgevoerde Joodse bewoners toegeëigend via roof (bijvoorbeeld uit het huis van Isaac en A. de Beer in Hoogezand) en inbeslagname. Soms hebben NSB'ers of andere Duitsgezinden Joods onroerend goed gekocht voor een prijs ver onder de marktwaarde. In een uitgebreid rapport is verslag gedaan over de medewerking van notarissen en makelaars bij de overdracht van Joods bezit aan pro-Duitse personen en organisaties. Een pro-Duitse arts is door de Kamer Groningen veroordeeld voor het zonder onderscheid goedkeuren van Joodse inwoners van Groningen voor 'werkkampen' in Polen.[1123]
Na de deportaties van Joodse bewoners hebben vele Landwachters, SD'ers en pro-Duitse politieagenten met de grootst mogelijke ijver getracht de achtergebleven ondergedoken Joden op te sporen en te arresteren voor overbrenging naar Westerbork en verder. Vele Joodse onderduikers zijn opgepakt en alsnog gedeporteerd. De arrestaties van Joodse onderduikers waren in Groningen vaak het gevolg van verraad.[1124]
Niet alleen Joodse onderduikers werden verraden.

Verzetsmensen

Ook verzetsmensen waren slachtoffers van verraad. Daarnaast speurden SD'ers en politieagenten fanatiek en actief naar verzetsmensen. Ook gaven opgepakte verzetsstrijders soms door slordigheid of uit angst voor marteling informatie over anderen.

> *De zaak J.S.* [1125] In Groningen was een tragische zaak de vondst van de volledige lijst van de knokploeg (KP) Groningen. Deze was in een ijzeren kistje begraven in een tuin in Groningen. Door het nachtelijke graven naar dit kistje kreeg de tijdelijke bewoonster van het huis argwaan. Zij schakelde de SD in. Die ontdekten het verborgen kistje met de lijst en arresteerden vele KP'ers. Deze KP'ers werden gemarteld op het Scholtenhuis en vervolgens in september en oktober 1944 in Westerbork geëxecuteerd.

Dat ook veel anderen arrestatie, mishandeling op het Scholtenhuis en in de concentratiekampen niet hebben overleefd, blijkt uit een lijst met 471 namen van omgekomen personen in het dossier van B.G. Haase.[1126] Over diegenen die bij represailles van de Duitse bezetter in de provincie Groningen zijn omgekomen is een boek verschenen, met informatie over deze personen, de reden voor de represaille en plaats van overlijden.[1127]
Ook het oppakken van mannen geschikt voor de Arbeidsdienst werd op grote schaal door pro-Duitse politieagenten en Landwachters gedaan. Daarnaast gaven sommige NSB-burgemeesters lijsten van namen van mensen op die naar hun mening wel in Duitsland konden gaan werken of voor de Organisation Todt loopgraven konden graven. Door het Gewestelijk Arbeidsbureau werden zij opgeroepen en medisch gekeurd. Een NSB-arts keurde nagenoeg iedereen goed die bij hem kwam voor een medische keuring.[1128] Daarnaast werden bij razzia's grote groepen mannen opgepakt en naar Duitsland gedeporteerd.[1129] Velen hebben geprobeerd zich hieraan te onttrekken, en zijn ondergedoken.

Studenten en Nederlandse militairen

Daarnaast zijn studenten en Nederlandse militairen op grote schaal ondergedoken. Studenten na weigering om in 1943 de Loyaliteitsverklaring met de Duitse bezetters te tekenen; militairen om niet naar Duitse krijgsgevangenkampen afgevoerd te worden. In mei 1942 riep de Duitse bezetter de

---

Joodse inwoners opgegeven aan procureur-generaal van Leeuwarden op 22-12-1942. Archief CABR, inv. nr. 75350: meewerken aan razzia op Joden in november 1943 in Sneek.

1123 Archief CABR, inv. nr. 75567, 71674.

1124 De informatie over ondergedoken en gearresteerde Joden en in Groningen doodgeschoten Joden wordt overgedragen aan het Joods Historisch Museum om te worden opgenomen in het 'Digitaal Monument' van omgekomen Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

1125 Archief CABR, inv. nr. 75651.

1126 Archief CABR, inv. nr. 183.

1127 Monique Brinks, Jack Kooistra en Auke Piersma, *Represailles in Groningen. In de schaduw van het Scholtenhuis*, Uitgeverij Louise Grou, 2013.

1128 Archief CABR, inv. nr.71674.

1129 Archief CABR, inv. nr. 207+75061, 651, 258+ 71427, 71689, 71675, 71683, 446, 75350, 75567 + 91922, 71362, 75382, 75047, 86, 183 + 75061, 75382, 71363, 76708, 26, 76537, 491, 492, 71707, 71451, 71435, 71455, 75240, 71430, 71421, 71494, 71542, 71543, 71544, 71571, 71577, 71458, 71477, 71464, 71462.

Nederlandse officieren op, die sinds mei 1940 gedemobiliseerd waren, om zich te melden bij hun kazernes. Hitler had opdracht gegeven tot deportatie van deze beroeps- en reserveofficieren. In mei 1943 kwam een verordening dat ook onderofficieren en soldaten zich moesten melden. Hierop volgde een hard neergeslagen staking. Vele militairen doken daarop onder.[1130]

Gijzelaars

Op 17 mei 1942 werd bekendgemaakt dat de Duitse bezetter 460 vooraanstaande Nederlanders in gijzeling had genomen. Het argument hiervoor was: '*dat zij met de aanstichters van de tegen de bezettende gerichte kuiperijen sympathiseren*'. Onder hen waren vele personen met hoge maatschappelijke functies. Opgepakt werden onder anderen uit Groningen jhr. W.W. Feith, kinderrechter, N. Bolkestein, Gedeputeerde van Groningen en H.J.H. Nauta, burgemeester van Haren. Zij zouden alle drie na de oorlog raadsheer worden in de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden.

De nazi's dachten met deze mensen als onderpand het Nederlandse verzet in de greep te hebben en stelden dat zij bij onrust in het land gefusilleerd zouden worden. Er zijn inderdaad enkele gijzelaars gefusilleerd op 15 augustus 1942 en 16 oktober 1942, als vergelding voor verzetsacties. Na die datum zijn geen vastgehouden gijzelaars meer gefusilleerd.[1131]

Naast alle hierboven genoemde groepen slachtoffers zijn ook gewone burgers getroffen door de wetteloosheid en rechteloosheid in de oorlog. De permanente angst om, zonder verklaring, zomaar gearresteerd te kunnen worden, heeft diep ingegrepen in de levens van velen en heeft tot ver na de oorlog een gevoel van angst en onveiligheid gegeven. De Duitse bezetter als overheid heeft de burgers niet beschermd, maar opgejaagd. De Duitse bezetter heeft op grote schaal eigendommen van Nederlandse ingezetenen ontvreemd en fabrieken leeggeroofd. Daarnaast heeft de bezetter in het laatste jaar van de oorlog burgers uitgehongerd, en jacht gemaakt op mannen tussen de 16 en 45 om aan Duitse verdedigingswerken te werken, zowel in Nederland als in Duitsland. Levering van elektriciteit en gas waren door gebrek aan steenkolen vrijwel stilgelegd. De Duitse bezetter heeft op grote schaal land onder water gezet en gedreigd de hele watertoevoer naar Nederlandse ingezetenen stop te zetten en nog veel grotere stukken land onder water te zetten.[1132]

1130 Truus Witte 2009, p. 15-23.

1131 M. de Keizer, *De gijzelaars van St. Michielsgestel. Een elite-beraad in oorlogstijd,* A.W. Sijthoff, Alphen aan den Rijn, 1979, p. 13-21.

1132 De Jong, Deel 10: Het laatste jaar, eerste helft, p. 1-262; tweede helft, p. 1216-1223.

HOOFDSTUK 8 CASSATIES IN ZAKEN BERECHT DOOR DE KAMER GRONINGEN

8.1 Aantal Groningse zaken waarbij om cassatie verzocht is

Alle verdachten die in cassatie gingen van een sententie van de Kamer Groningen werden, voorafgaand aan de behandeling van hun cassatieverzoek, overgebracht naar de Cellenbarakken in Scheveningen. De Cellenbarakken in Scheveningen waren goed te beveiligen, zodat de kans op ontsnapping heel gering was. Er is van alle cassaties ingesteld na berechting door de Kamer Groning een apart register aangelegd. Uit het register waarin alle cassaties van Groningse zaken zijn opgenomen, is gebleken dat in 269 gevallen de verdachte en/of de advocaat-fiscaal in cassatie zijn gegaan.[1133]

Bij vrijwel alle berechtingen waarin een straf van meer dan vijf jaar was opgelegd heeft de Kamer Groningen tussen januari 1946 en juli 1947 toestemming gegeven om in cassatie te gaan. Dit verlofstelsel – toestemming geven om in cassatie te gaan van sententies in de bijzondere rechtspleging – is na de oorlog regelmatig bekritiseerd. In de Kamer Groningen zijn tussen januari 1946 en juni 1947 289 sententies uitgesproken. In 138 sententies is geen toestemming gegeven om in cassatie te gaan. In 21 van de 138 gevallen betrof het een zaak waarin geen straf was opgelegd. In vrijwel alle andere gevallen betrof het de berechting van personen waarbij een straf van minder dan vijf jaar was uitgesproken.[1134] In twee zaken werd nadrukkelijk het recht van cassatie afgewezen.[1135] De straffen in deze twee zaken waren respectievelijk acht en vier jaar. Helaas werd voor deze nadrukkelijke afwijzing van cassatie geen motivering gegeven. Wel is aangetekend dat één van deze twee zeer ongunstig bekend stond. Maar dat mag geen reden zijn om iemand toestemming te onthouden om in cassatie te gaan. In een brief van C.W. Coolen aan de vrouw van een 'politiek delinquent', schrijft C.W. Coolen dat hij van jhr. W.W. Feith persoonlijk gehoord heeft dat *'men in Groningen iedereen die een straf van minder dan tien jaar krijgt het recht van cassatie zal onthouden*'.[1136] Deze bewering strookt echter niet met de praktijk in de rechtspraak van de Kamer Groningen. Wel lijken drie verdachten overtuigd van het feit dat ze toestemming hebben gekregen om in cassatie te gaan, terwijl hiervoor bij de sententie geen toestemming verleend bleek te zijn. Er was dan geen mogelijkheid om in cassatie te gaan, noch om op een andere manier toch toestemming te krijgen. De enige mogelijkheid om in zo'n geval iets aan de strafmaat te doen, was een gratieverzoek indienen. Maar dan werden niet de uitgebreide overwegingen gegeven, die bij de cassaties wel gegeven werden.[1137]
Alle 'politieke delinquenten' die in eerste aanleg ter dood veroordeeld waren of levenslang als straf opgelegd hadden gekregen, hebben, op één ter dood veroordeelde na, toestemming gekregen om in cassatie te gaan. De veroordeelde die geen toestemming kreeg om in cassatie te gaan, was bij verstek veroordeeld.[1138] Vijf verdachten die levenslang gekregen hadden, besloten om niet in cassatie te gaan, hoewel ze daar wel toestemming voor gekregen hadden.[1139] De negen andere verdachten zijn wel in cassatie gegaan.[1140]

8.2 Ingetrokken cassaties

Niet alle 'politieke delinquenten' die toestemming hadden gekregen, zijn ook daadwerkelijk in cassatie gegaan. Voordat hun zaak in cassatie behandeld zou worden, hebben 63 personen hun cassatieverzoek weer ingetrokken. Soms werd de cassatie in een laat stadium ingetrokken, zodat de advocaat al een pleidooi had opgesteld (2 maal)[1141] en de raadsheer-rapporteur al een samenvatting van de zaak had gemaakt (5 maal).[1142]

1133 Archief CABR, inv. nr. 78218.
1134 Archief CABR, inv. nr. 78218: Register van cassaties van sententies van de Kamer Groningen en inv. nr. 112922, rolboek van de Kamer Groningen.
1135 Archief CABR, inv. nr. 71268, 21 oktober 1946; inv. nr. 71667, 28 oktober 1946.
1136 Archief CABR, inv. nr. 71784.
1137 Archief CABR, inv. nr. 71667, 71628.
1138 Archief CABR, inv. nr. 71739.
1139 Archief CABR, inv. nr. 71399, 71488 71407 71731 71652.
1140 Archief CABR, inv. nr. 411, 71533, 542, 579, 652, 74857, 607, 258, 102.

Ingetrokken cassaties per jaar

1946	2
1947	6
1948	34
1949	13
1950	7
1951	1

Dit overzicht van ingetrokken cassaties laat zien dat vooral in 1948 en 1949 een groot aantal verdachten hun cassatie heeft ingetrokken. De reden hiervoor was dat een verzoek om gratie een betere manier leek om een verlaging van straf te krijgen. Vanaf 1947 was duidelijk geworden dat de regering ruimhartig gebruik maakte van het instrument van gratie. Via cassatie kon een straf verlaagd, maar ook verhoogd worden. Dit was bij een gratieverzoek niet het geval. In het slechtste geval, bij afwijzing van de gratie, bleef de straf gelijk, en bij acceptatie van het gratieverzoek werd de straf lager.

8.3 Conclusies van de procureur-fiscaal en de advocaten-fiscaal[1143]

G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie – en bijna voortdurend de hoogste in rang door de afwezigheid van de procureur-fiscaal A.M. baron van Tuyll van Serooskerken – heeft op diverse momenten kritiek geleverd op de gang van zaken bij de bijzondere rechtspleging. In 1947 zei hij dat hij bleef bij zijn standpunt dat bij de berechting van Duitsers ook een oorlogsmisdaad in beginsel een nationaal delict bleef. Hiermee ging hij lijnrecht in tegen de visie van de Bijzondere Raad van Cassatie over de berechting van oorlogsmisdadigers.[1144] In 1949 heeft hij een overzicht vervaardigd van alle gevallen waarbij problemen waren bij de afhandeling van de cassatie. In vijf zaken is sprake geweest van ernstige vertraging doordat het psychiatrisch rapport, waar de Bijzondere Raad van Cassatie opdracht toe gegeven had, niet opgesteld was, of de psychiater zelfs nog geen bezoek aan de 'politieke delinquent' gebracht had. In vijf andere cassatiezaken was er vertraging opgetreden omdat het aanvullend onderzoek dat de Bijzondere Raad van Cassatie aan de Kamer in eerste aanleg had verzocht, niet met voorrang uitgevoerd werd. In sommige gevallen was de afhandelingstermijn van een zaak te lang, doordat de procureur-fiscaal van een Bijzonder Gerechtshof de cassatiemiddelen te laat of zelfs helemaal niet meer indiende. G.E. Langemeijer heeft, indien een 'politiek delinquent' of zijn raadsman hierom vroeg, een gesprek met een 'politiek delinquent' gevoerd. Hij was van mening dat ook de andere advocaten-fiscaal of de procureurs-fiscaal dergelijke gesprekken zouden moeten voeren, om een persoonlijke indruk van de te berechten persoon te krijgen.[1145]

Uiteindelijk zijn van de 269 zaken waarin cassatie was ingesteld, 206 zaken in cassatie behandeld. In 176 van de 206 zaken is een conclusie van het Openbaar Ministerie aangetroffen. Een bijzondere conclusie was er in één zaak waarbij de doodstraf was opgelegd. G.E. Langemeijer schrijft in deze conclusie: *'Alle twijfel over het vonnis in eerste aanleg is in zitting weggenomen. Alles ontbreekt wat gruwelijke feiten kan verzachten. In zitting BG Groningen alle twijfels weggenomen over ongeloofwaardige verweren.'* [1146] In dertig dossiers ontbreekt de conclusie van het Openbaar Ministerie bij de Bijzondere Raad van Cassatie. De conclusies die zijn aangetroffen kunnen als volgt gerubriceerd worden:

- In 78 zaken concludeert het Openbaar Ministerie dat het beroep verworpen moet worden. Wel moet in een van deze zaken eerst een onderzoek door een arts uitgevoerd worden. Dit in verband met het feit dat de veroordeelde tbc heeft.
- In 55 zaken is het advies om de sententie te vernietigen en de straf te verlagen.

1141 Archief CABR, inv. nr. 12, 71643 + 75996.

1142 Archief CABR, inv nr. 71419, 71879 + 75443, 71619 + 75683, 71650 + 71640, 75930.

1143 Voor *alle* conclusies van het OM bij de Bijzondere Raad van Cassatie zie: Archief BRvC, inv. nr. 341-352. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het Ministerie van Justitie.

1144 J. Remmelink, Levensbericht G.E. Langemeijer, in: *Huygens Institute, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) Jaarboek 1991,* Amsterdam, p. 144-153.

1145 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr.21, correspondentie 1-1-1949 – 28-2-1949.

1146 Archief CABR, inv. nr. 74851.

- In 3 zaken adviseert het Openbaar Ministerie om de sententie te vernietigen en de straf te verhogen.
- In 24 zaken is het advies om de zaak naar een ander Bijzonder Gerechtshof te verwijzen.
- In 6 zaken adviseert het Openbaar Ministerie om de procureur-fiscaal niet ontvankelijk te verklaren.
- In 4 zaken adviseert het Openbaar Ministerie dat de betrokkene door een psychiater moet worden onderzocht.
- In 3 zaken is het advies om tbs op te leggen.
- In 1 zaak is het advies om een rapport uit te laten brengen door de STPD.
- In 1 zaak concludeert het Openbaar Ministerie dat dit geen zaak voor cassatie is, maar voor civiel kort geding.
- In 1 zaak adviseert het Openbaar Ministerie de betrokkene onmiddellijk vrij te laten.

In de meerderheid van de cassatiezaken is de conclusie dat de cassatie verworpen moet worden. Uit de conclusies wordt duidelijk dat het Openbaar Ministerie getracht heeft elke cassatiezaak op zijn merites te onderzoeken. Dit blijkt onder meer uit het feit dat het Openbaar Ministerie in zeven cassatiezaken adviseerde rekening te houden met de geestelijke gezondheid van de verdachte (4x advies rapport psychiater, 3x advies tbs). Het blijkt ook uit de zaak waarin het Openbaar Ministerie adviseert om de betrokkene onmiddellijk vrij te laten, de zaak van A. Afflerbach.
Tijdens de slotzitting van de Bijzondere Raad van Cassatie, op 29 december 1951, geeft G.E. Langemeijer aan dat hij het betreurt dat de Bijzondere Raad van Cassatie niet opnieuw alle feiten kon onderzoeken. *'Het in volle omvang onderzoeken van de zaak in hoger beroep was in de bijzondere rechtspleging geschrapt. Dit hield in dat er in afwijking van het gewone stelsel van de rechtspraak niet drie maar slechts twee instanties waren die de zaak berechtten en dat de feiten slechts in eerste aanleg volledig beoordeeld werden.'*[1147]

8.4 De verdediging in cassatie

In cassatie van personen berecht door de Kamer Groningen hebben alleen beëdigde advocaten als raadsheer opgetreden. De verdediging van cliënten voor de Bijzondere Raad van Cassatie was voor alle advocaten een zware taak, maar voor sommige advocaten zwaarder dan voor andere. Zoals ook bij advocaten in het commune strafrecht, was er ook een groot verschil in kwaliteit en inzet van de advocaten in cassatie. In het commune strafrecht mochten slechts advocaten uit het ressort Den Haag optreden als cassatieadvocaat bij de Hoge Raad. Advocaten buiten het ressort Den Haag mochten dat niet.[1148] In tegenstelling tot cassatie in commune zaken, konden advocaten uit heel Nederland als verdediger optreden voor de Bijzondere Raad van Cassatie. In 58 zaken heeft een advocaat uit de provincie Groningen 'politieke delinquenten' (mede) vertegenwoordigd als verdediger in cassatie. Sommigen advocaten wilden wel in cassatie verdedigen, maar wisten niet goed hoe. Zo vraagt advocaat (.) Leistikow om welwillendheid, want hij is niet in strafcassaties gespecialiseerd.[1149] Anderen wisten wel hoe cassatieverdediging moest gaan, maar leken niet te willen. Niet alleen in het commune recht kwamen langzame, onzorgvuldige en weinig betrokken advocaten voor. Ook in de bijzondere rechtspleging was dit soms het geval. In één zaak nam de veroordeelde een nieuwe advocaat, omdat de vorige te weinig deed. De nieuwe advocaat probeerde om nog op tijd een pleitnota en cassatiemiddelen in te dienen. Dit lukte niet; zijn schrifturen komen te laat binnen. De Bijzondere Raad van Cassatie besloot om de veroordeelde niet de dupe te laten zijn van zijn eerste advocaat. Hoewel de cassatiemiddelen en de pleitnota te laat waren ingediend, werden ze door de Raad behandeld alsof ze op tijd waren ingediend.[1150] Een andere advocaat verontschuldigt zich in een brief aan de Bijzondere Raad van Cassatie over het indienen van onnauwkeurige en onvolledige cassatiemiddelen. Hij vult daarom deze middelen alsnog aan.[1151]

1147 *NJB* 1952, p. 10-15, toespraak G.E. Langemeijer.

1148 Deze advocaten waren. J.W. Benes, W.J. Birza, T. Bout, H.J. Buwalda, J.H. Doornbosch, P. Dorhout, H. Douwes, G.P. Haverkamp, J.E. Hesse, H. Jager, J. Koster, B.F. van Lonckhuyzen, H.J. Olgers, F.K. van Ommen Kloeke, N.J. Polak, E. Riemersma, H.S. Siebers, Tj. Stoel, H.F. Tiemens, W.N. Veldhuis, R.A. Vos, S.K. de Waard, P.H.W.C. van Wicheren, J. van Zaaijen.

1149 Archief CABR, inv. nr. 207 + 75061.

1150 Archief CABR, inv. nr. 478 + 32.

1151 Archief CABR, inv. nr. 335.

In 24 andere zaken heeft de Bijzondere Raad van Cassatie bij te late indiening van schrifturen 'ambtshalve' de berechting in eerste aanleg beoordeeld.[1152] Soms bleek tijdens de cassatie dat de verdediging door een slecht functionerende advocaat ernstige gevolgen gehad had voor berechting in de zaak. De Bijzondere Raad van Cassatie besloot in de zaak van B.D.B. dat de sententie van de Kamer Groningen vernietigd moest worden en de straf verminderd. De verdachte had volgens de Raad niet de verdediging gehad, die hij had moeten krijgen. De *Leeuwarder Courant* meldde een nog curieuzer geval. In het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam eiste de advocaat-fiscaal in een zaak 's morgens de doodstraf, maar beval 's middags de heropening van de zaak omdat de verdachte door de houding van de advocaat niet de verdediging gekregen had die elke verdachte toekwam.[1153]

De meeste advocaten deden echter hun uiterste best voor hun cliënten en vervaardigden uitgebreide pleidooien en uitgebreide cassatiemiddelen. Een voorbeeld hiervan was het verweer van de advocaten (.) Versteegh en J. Th. Vermeulen uit Den Haag, die in cassatie in de zaak van August Leonard Neuhauser, leider van de Grenzpolizei in Delfzijl, een uitgebreid verweer voeren over het Handvest van Londen.[1154]

In het *Advocatenblad* 1945/1946 werd het advies gegeven om bij cassatie als standaard cassatiemiddel bij beklag over de strafmaat aan te voeren: *'schending, althans verkeerde toepassing van de artikelen 1, 2, 8, 9, 11, 22, 26 en 27 BBS, daar het hof een straf heeft opgelegd, welke niet geacht kan worden te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf, de omstandigheden, waaronder het is begaan en de persoon en de persoonlijke omstandigheden van den veroordeelde.*' [1155] Daarnaast vaardigde het bestuur van de Orde van Advocaten circulaires uit met informatie over de bijzondere rechtspleging en over de verdediging van ´politieke delinquenten´. Door papierschaarste konden deze circulaires lang niet altijd aan alle advocaten worden toegestuurd.[1156]
De verweren die door de verdediging in de meeste zaken aangevoerd zijn, waren:

- De straf wordt niet geacht te beantwoorden aan de ernst van het misdrijf.
- De bewezenverklaring steunt niet op bewijsmiddelenovermacht.
- Andere verweren waren: overmacht; noodweer; ambtelijk bevel; geen gebruik gemaakt van macht van de Duitse bezetter; slechts ondergeschikte rol; zwakke geestesvermogens; was uit angst bij Waffen-SS gegaan; verraad geen grond voor ontzettingen uit de kiesrechten;bij BG wel dubieuze verklaringen a charge zonder meer geloofd, aan verklaringen aan decharge weinig waarde gehecht; getuigenissen onvolledig en in strijd met verklaringen; niet gediend tegen Geallieerden, maar was slechts oppasser, dus geen vijandelijk krijgsdienst.

Eén advocaat verzocht om voorrang bij behandeling van de zaak van zijn cliënt in cassatie. De Bijzondere Raad van Cassatie reageert hierop door te zeggen dat alleen bij een sententie van doodstraf voorrang voor de cassatieberechting gekregen kan worden. En aangezien in het geval van de cliënt van de advocaat daarvan geen sprake is, kan er geen sprake zijn van snellere behandeling.

Ook een verzoek om de voorlopige hechtenis te staken wordt afgewezen. Bewaring is geen voorarrest, zo voert de Bijzondere Raad van Cassatie aan. Bewaring kan daarom volgens de Bijzondere Raad van Cassatie niet omgezet worden in voorlopige hechtenis.[1157]

1152 Ontleend aan informatie uit de dossiers van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen.
1153 www.dekrantvantoen.nl/index.do, Leeuwarder Courant van 12 november 1945.
1154 Archief CABR, inv. nr. 353+71739.
1155 Advocatenblad, 1945/1946, p. 13-14.
1156 Advocatenblad, 1945/1946, p. 45.
1157 Archief CABR, inv. nr.392.

8.5 Arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie[1158]

De Bijzondere Raad van Cassatie pakte de cassatiezaken voortvarend aan. Vanaf de eerste dag is de Raad zich bewust van het feit dat recht gesproken moet worden op een (gedeeltelijk) nieuw rechtsgebied. De Bijzondere Raad van Cassatie stuurt daarom vanaf het begin arresten waarvan de Raad meent dat die voor de berechting in de Bijzondere Gerechtshoven nuttig en interessant kunnen zijn, aan alle procureurs-fiscaal, advocaten-fiscaal en aan alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven.
Daarnaast maakte D.J. Veegens, raadsheer in de Bijzondere Raad van Cassatie al in oktober 1945 een uitgebreide notitie voor intern gebruik bij de cassatiezaken over cassatie wegens vormverzuim in strafzaken bij de Hoge Raad en zijn visie op het gebruik van vormverzuimen in de cassaties in de bijzondere rechtspleging. Hij pleit ervoor *'dat de rechtspraak van de Bijzondere Raad van Cassatie zich in grote lijnen ter wille van de continuïteit in het recht behoort aan te sluiten bij die van den Hoogen Raad*', maar hij geeft aan dat de bijzondere rechtspleging, nu het de berechting van ernstige politieke misdrijven betreft, zal moeten zoeken naar een systeem dat minder bureaucratisch is en gelijkmatiger werkt. D.J. Veegens schrijft: '*Indien bepaalde formaliteiten zo gewichtig zijn, dat zij op straffe van nietigheid moeten worden nageleefd, dan behoort onze Raad, die de wet ook ambtshalve heeft te handhaven, zelf de sententie van het Bijzonder Gerechtshof te vernietigen, onverschillig of de advocaat van den verdachte een desbetreffend cassatiemiddel heeft ingesteld of niet.'*
D.J. Veegens pleit er verder voor dat de Bijzondere Raad van Cassatie bij vormverzuimen een meer bevredigende toestand moet scheppen. Naar zijn mening moet de bijzondere rechtspleging alleen overgaan tot cassatie wegens vormverzuim, indien de verdachte door dit vormverzuim in zijn belangen geschaad is. Hierna bespreekt hij een aantal vormen van vormverzuim en de manier waarop, naar zijn mening, de Bijzondere Raad van Cassatie hiermee moet omgaan. Het betreft de onderwerpen: *'substantiële vormen, proces-verbaal der terechtzitting en lijdelijkheid, aanvulling van leemten, gedeeltelijke nietigheid, invloed van vormverzuim tijdens geding op uitspraak, gevolgen van vormverzuimen in de uitspraak.*'[1159]

De eerste twee arresten na een Gronings vonnis werden al op 10 april 1946 uitgesproken, dus binnen drie maanden na het vonnis in Groningen. Getracht werd de tijd tussen de sententie en de cassatie zo kort mogelijk te laten duren. Maar in de loop van de tijd bleek deze duur steeds verder op te lopen. In een gratieadvies van het Bijzonder Gerechtshof in de zaak van R.v.d.B. stemt het Hof in met de verlening van één jaar jubileumgratie *'nu cassatie hopeloos vertraagd is'*.[1160] In **e**en merkwaardige brief schrijft de Bijzondere Raad van Cassatie aan advocaat Vos uit Groningen als verdediger van J.K. in cassatie dat die geen voorrang kreeg bij behandeling *'omdat de straf toch niet minder zou worden'*.[1161]
In het totaal zijn 268 veroordeelden na berechting door de Kamer Groningen in cassatie gegaan.
De Bijzondere Raad van Cassatie heeft in cassaties van sententie van de Kamer Groningen een arrest uitgesproken in 206 cassatiezaken. In 101 gevallen was de uitspraak van de Bijzondere Raad van Cassatie gelijk aan de conclusie van het Openbaar Ministerie. In de overige 75 zaken week de uitspraak af van de conclusie.[1162] Zoals hierboven al vermeld, ontbrak in dertig zaken de conclusie van het Openbaar Ministerie.

1158 Zie bijlage 5 voor een over zicht van de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie in Groningse zaken. Voor een uitgebreid overzicht van de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie, de Hoge Raad en de Sententies van de Bijzondere Gerechtshoven: zie bijlage 1c. Voor arresten uitgesproken in Groningse zaken zie ook: 7.6.3, verraad uit verliefdheid op een SDer, verraad uit geestelijk onvermogen, verraad om het verraad; 7.6.5 geld ingezameld voor vrijkopen joodse inwoner Groningen verduisterd; 7.6.6 de zaak F.B.; 7.6.7 de zaak D.N.; 7.6.8 de zaak H.T.; 7.6.9 de zaak K.J.; 7.6.12 de zaak P.v.D., de zaak J.d.B.; 7.6.13 de zaak Pieter Bonnen Jahnsen, de zaak Gerhard Mechels; 7.6.14 de zaak Bernhard Georg Haase.

1159 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 17.

1160 Archief CABR, inv. nr. 76424 en 71512.

1161 Archief CABR, inv. nr. 76423.

1162 Ontleend aan de cassatiedossiers van personen berecht door de Kamer Groningen.

Van elk dossier van een persoon die in cassatie behandeld moest worden, werd een overzicht vervaardigd door een raadsheer-rapporteur uit de Kamer van de Bijzondere Raad van Cassatie. Bij de zaken, die in eerste aanleg berecht waren door de Kamer Groningen, waren de raadsheren-rapporteurs meestal militaire raadsheren.

Van de 206 cassatiezaken die door de Bijzondere Raad van Cassatie zijn behandeld was de uitspraak als volgt:[1163]

34 zaken zijn verwezen naar andere gerechtshoven of terugverwezen[1164]

Naar BG Amsterdam	7 x
Naar BG Arnhem	14 x
Naar BS Assen	2 x
Naar BS Groningen	7 x
Naar BS Leeuwarden	3 x
Onbekend	1 x

In 70 zaken werd de sententie vernietigd met wijziging van de hoogte van de straf; in 6 zaken werd de straf verhoogd en in 64 zaken verlaagd.

In 91 zaken werd het beroep verworpen, met:

- In 30 zaken wijziging van kwalificatie;
- In 17 zaken toevoeging van de aftrek van preventief;
- In 5 zaken wijzigingen in de tenlastelegging;
- In één zaak wijziging van de lengte van de opgelegde RWI.

In 6 zaken werd de advocaat-fiscaal niet ontvankelijk verklaard, aangezien de cassatiemiddelen te laat ingediend waren.

In 4 zaken legde de BRvC (voorwaardelijke) tbs op.

In 1 zaak besloot de BRvC tot onmiddellijke invrijheidsstelling.

Bijzondere zaken

Hoewel een groot aantal zaken in cassatie interessant waren, heb ik besloten om slechts twee bijzondere zaken te beschrijven. Deze beide zaken geven goed aan hoe zorgvuldig de Bijzondere Raad van Cassatie getracht heeft recht te spreken. Zoals blijkt uit de zaak-Afflerbach zijn er tussen het Openbaar Ministerie bij de Bijzondere Raad van Cassatie en de advocaten-fiscaal fricties geweest. Dat is trouwens ook gebleken uit de zaken waarin advies op een gratieverzoek moest worden gegeven. Jhr. A.H.S. van der Wijck heeft uitgebreid gecorrespondeerd over de vraag welke instantie over bepaalde gratieverzoeken advies moest geven, de Bijzondere Raad van Cassatie of de Kamer Groningen.

De zaak A. Afflerbach [1165]

Een bijzondere zaak was de zaak van Arnold Afflerbach, geboren in Duitsland in 1914. Hij is berecht door de Kamer Groningen voor het leidinggeven en meewerken aan de executies in Westerbork in oktober 1944 en in Norg op 9 april 1945. Volgens de tenlastelegging in eerste aanleg heeft hij bovendien in de herfst van 1944 stukken over Englandspiel naar Berlijn gebracht. De eis van jhr. A.H.S. van der Wijck was zeven jaar; de straf van de Kamer Groningen was vier jaar met als motivering dat A. Afflerbach voor het leven verminkt was door het verlies van een been. Probleem bij de berechting was echter dat Afflerbach door het Bijzonder Gerechtshof Den Bosch al op 22 november 1948 onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld was. Deze uitspraak was inmiddels onherroepelijk geworden. De voorzitter van het BG Den Bosch had in april 1948 nog wel gevraagd aan de andere Bijzondere Gerechtshoven of zij nog zaken tegen A. Afflerbach hadden. Maar uit een brief van het hoofd van het Bureau Opsporing Oorlogsmisdaden aan de procureur-fiscaal in Den Bosch blijkt dat de ambtgenoten in Arnhem en Groningen geen interesse hadden.

De waarnemend advocaat-fiscaal van de Bijzondere Raad van Cassatie, H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, informeert in eerste instantie bij jhr. A.H.S. van der Wijck of hij nog nieuwe feiten heeft tegen

---

1163 Voor de motivering van de arresten in Cassatie van Groningse sententies: bijlage 5.

1164 Eén zaak van BS Arnhem werd na cassatie naar BS Groningen verwezen, drie zaken van BS Leeuwarden naar BS Groningen verwezen en twee zaken van de Kamer Groningen teruggewezen.

1165 Archief CABR, inv. nr. 409 + 87558: Afflerbach is tijdens de gevechten rond Groningen in april 1945 zwaar gewond geraakt en moest een onderbeen missen.

Afflerbach, aangezien hij in Den Bosch al onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld is. Hij schrijft: '*Als u zaak toch door wilt zetten, meld dat dan.*' Jhr. A.H.S. van der Wijck voert daarop geen nieuwe feiten aan en zet, ondanks de waarschuwing van H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, de berechting in Groningen toch door. De advocaat van A. Afflerbach gaat hierop in cassatie.
Op advies van Van Voorst tot Voorst besluit de Bijzondere Raad van Cassatie daarna om Afflerbach onmiddellijk in vrijheid te stellen.

Verzoek tot teruggave van een herdershond

G.J. Wind had na de oorlog een herdershond gekocht die afkomstig was van een van de Scholtenhuis-functionarissen. Deze hond was door de Politieke Recherche Afdeling (PRA) in beslag genomen op 13 december 1946. Als reden hiervoor was opgegeven dat de hond als bewijsmateriaal kon dienen in de mishandelingszaken van Scholtenhuismedewerkers. Volgens diverse getuigen had deze herdershond bij martelingen de slachtoffers in gezicht en benen gebeten. G.J. Wind verzocht de Kamer Groningen om teruggave van de hond. De Kamer weigerde dit, waarop G.J. Wind in cassatie ging. Op 14 juli 1947 spreekt de Bijzondere Raad van Cassatie zich uit over het verzoek om teruggave van een hond. De Bijzondere Raad van Cassatie vernietigt de beschikking van de Kamer Groningen waarin de teruggave van de hond aan G.J. Wind werd geweigerd. De motivering van het besluit van de Bijzondere Raad van Cassatie is: de Kamer Groningen had in de toelichting op het vonnis opgegeven dat de hond als bewijsmateriaal gebruikt zou kunnen worden. En niet dat hij bewijsmateriaal *is*. Bovendien was de hond niet afgegeven aan de griffie van de Kamer Groningen, maar werd hij als bewakingshond gebruikt door de PRA. De Bijzondere Raad van Cassatie stuurt daarom de zaak naar het Bijzonder Gerechtshof Arnhem, voor herbeoordeling van de feiten. Het BG Arnhem besluit dat de hond teruggegeven moet worden aan G.J. Wind.[1166]

De Bijzondere Raad van Cassatie heeft, in afwijking van de procedure bij de Hoge Raad, niet in alle zaken waarbij cassatiemiddelen te laat of niet waren ingediend, besloten tot het niet in behandeling nemen van de zaak. In 25 zaken heeft de Bijzondere Raad van Cassatie toch ambtshalve de zaak beoordeeld, aangezien er problemen waren met de cassatiemiddelen ingediend door de raadsman. In vijftien zaken waren de cassatiemiddelen tardief, in drie zaken waren de aanvullende cassatiemiddelen tardief, in zes zaken waren er helemaal geen cassatiemiddelen ingediend en in één zaak werden de ingediende cassatiemiddelen ingetrokken. Bij een aantal zaken was door de Kamer Groningen vergeten de tijd, doorgebracht in bewaring vóór de sententie van de straftijd af te trekken. In cassatie werd dit rechtgetrokken en werd alsnog de tijd van bewaring afgetrokken van de opgelegde straf.[1167] Daarnaast verzocht één advocaat om de cassatiemiddelen te mogen aanvullen en corrigeren. Hij was bij nader inzien tot de conclusie gekomen dat de door hem ingediende cassatiemiddelen onvolledig en onnauwkeurig waren. Hij vroeg om clementie en de Bijzondere Raad van Cassatie gaf hem toestemming om de cassatiemiddelen aan te vullen en te corrigeren. Dit hoewel de termijn voor het indienen van cassatiemiddelen al verstreken was. Naast deze beslissingen heeft de Raad in een aantal gevallen een beslissing genomen over bijkomende straffen en over de vraag of het Nederlanderschap al dan niet verloren was. In vijf zaken werd alsnog aangenomen dat het Nederlanderschap verloren was en in twee zaken besloot de Bijzondere Raad van Cassatie dat de verdachte zijn Nederlanderschap niet had verloren, omdat hij bij de indiensttreding minderjarig was. In de zaken waar *'het Nederlanderschap geacht werd verloren te zijn*', werd de ontzetting uit de kiesrechten als bijkomende straf geschrapt. In de twee gevallen waar het Nederlanderschap niet verloren verklaard werd, werd daarentegen ontzetting uit de kiesrechten toegevoegd. Tot slot werd in een zaak toegevoegd dat de verdachte alsnog ontzet werd uit het recht om bij de Gewapende Macht te dienen en om ambten te bekleden.[1168]
Van de veertien personen die in eerste aanleg levenslang opgelegd gekregen hadden, zijn negen personen in cassatie gegaan. Voor één persoon is het besluit van de Bijzondere Raad van Cassatie:

1166 Arrest BRvC 14 juli 1947, *NOR 1947*, 1001; Archief CABR inv. nr. 75529.
1167 Archief CABR, inv. nr. 250, 335, 514, 71361, 71567, 75275, 75350.
1168 Archief CABR, inv. nr. 409 + 87558.

ontslag van rechtsvervolging. Dit in verband met de geestestoestand van de verdachte. *'Deze strekt zich ook uit tot voorlopige hechtenis*', aldus het arrest, na rapportages van twee psychiaters die constateren dat er sprake is van hysterische psychopathie en arteriosclerose celibri (dementie). De Kamer Groningen had in deze zaak ook al opdracht gegeven voor een psychiatrische rapportage. De tekenen van dementie waren toen echter nog niet zo duidelijk aanwezig.[1169] Eén persoon trekt zijn cassatieverzoek alsnog in. Waarschijnlijk hoopte ook hij om via gratie sneller strafverlaging te krijgen. Helaas voor hem geeft de Hoge Raad pas op 25 maart 1958 een positief advies op zijn verzoek om gratie. Alle eerdere verzoeken waren door de Bijzondere Raad van Cassatie en de Hoge Raad afgewezen. Daarop wordt op 15 september 1958 zijn levenslange straf omgezet naar 21 jaar met aftrek voorarrest, wat betekende dat hij vrij kort daarna is vrijgekomen.[1170] In drie zaken besluit de Bijzondere Raad van Cassatie tot strafverlaging, in drie zaken wordt het beroep verworpen en één zaak wordt voor behandeling doorgestuurd naar het BG Amsterdam. Daar wordt de straf verlaagd naar twintig jaar.[1171]

Vanaf het begin van haar functioneren heeft de Bijzondere Raad van Cassatie de nadruk gelegd op een goede en deugdelijke motivering van de sententies. Volgens de BRvC kon een goede motivering van de strafmaat bijdragen tot bevrediging van het rechtsgevoel.[1172]Al op 14 januari 1946 vraagt de raad om nadere inlichtingen over de motivering van een sententie, gewezen door het Bijzonder Gerechtshof Den Haag. Op dezelfde dag vermindert de Raad een straf wegens onvoldoende motivering door hetzelfde Hof. In de loop van de jaren ging de Bijzondere Raad van Cassatie zich steeds meer ergeren aan de onvolledige en summiere motivering van de sententies door de diverse hoven.[1173] Uit het feit dat de Bijzondere Raad van Cassatie steeds heeft gehamerd op het geven van een goede motivering, valt af te leiden dat de Bijzondere Gerechtshoven gedurende de hele periode van de bijzondere rechtspleging op dit punt in gebreke zijn gebleven. Het hielp niets of de Raad straffen verminderde op grond van de onvoldoende motivering. De Bijzondere Gerechtshoven bleven zich vooral aan de standaardzinnen voor bestraffing houden. Zo zijn in de Kamer Groningen 424 sententies voorzien van een motivering over de reden en de hoogte van de straf. In de overige 171 sententies ontbreekt de motivering of is slechts een standaard motivering opgenomen; de straf beantwoord aan de daden en de persoon van de dader.[1174] In cassatie ontbreekt echter bij slechts 20 van de 206 arresten een motivering.
In zijn arresten tikte de Bijzondere Raad van Cassatie in een aantal gevallen de Kamer Groningen op de vingers:

- Gratie is niet competentie van de rechter.
- Een sententie was niet volgens de wet met redenen omkleed.
- Een strafzaak was in Groningen niet goed behandeld.
- Er waren fouten gemaakt in een proces gevoerd bij het BG Groningen.
- Het Hof Groningen had niet alle vragen van 348 en 350 Sv behandeld.
- Vormvoorschriften waren niet in acht genomen doordat er geen lijst met getuigen is overlegd of voorgelezen. Omdat hierbij geen substantiële vormen geschonden zijn, concludeert de BRvC niet tot een niet-ontvankelijkheid van de advocaat-fiscaal.
- Een bewezenverklaring steunde op onwettig bewijs.
- Een persoon moest opnieuw berecht worden omdat de tenlastelegging incorrect was.

8.6 Revisie

Naast de cassatiezaken, zijn bij de Bijzondere Raad van Cassatie ook verzoeken om revisie gedaan door personen die berecht waren door de Kamer Groningen.[1175] Volgens artikel 457 van het Wetboek van

[1169] Archief CABR, inv. nr. 411.
[1170] Archief CABR, inv. nr. 542 + 87564.
[1171] Archief CABR, inv. nr. 579, 652, 71533 74857, 607, 258, 102.
[1172] Archief DGBR, inv. nr. 1329.
[1173] Arresten BRVC 14 januari 1946, *NOR 1946, 158*; 14 januari 1946, *NOR 1946, 159*; 6 februari 1946, *NOR 1946, 219*; 5 juni 1946, *NOR 1946, 373*; 8 januari 1947, *NOR 1947, 704*; 26 februari 1947, *NOR 1947, 923*; 26 februari 1947, *NOR 1947, 925;* 15 oktober 1947, *NOR 1947, 1126*; 23 oktober 1947, *NOR 1947, 1129*.
[1174] Ontleend aan de zaken van personen berecht door de Kamer Groningen.

Strafvordering kan herziening van een einduitspraak gevraagd worden. In de bijzondere rechtspleging was dit recht van herziening echter ingeperkt. Volgens artikel 40 van het Besluit Buitengewone Rechtspleging was herziening op grond van artikel 457 Wetboek van Strafvordering lid 1 echter uitgesloten.[1176] Alleen op grond van artikel 457 lid 2 kon in de bijzondere rechtspleging om herziening worden gevraagd**.**[1177] In negen zaken die in eerste aanleg berecht waren door de Kamer Groningen, is door of namens de verdachte (soms meerdere malen) verzocht om revisie van de einduitspraak. In acht gevallen werden de revisieverzoeken niet-ontvankelijk verklaard of afgewezen.[1178]

De zaak K.K. [1179]

K.K. was zo ontevreden over het vonnis van de Kamer Groningen, dat hij vlak nadat zijn zaak ter zitting behandeld was en nog voor het vonnis op 2 januari 1946 was uitgesproken, vroeg om herziening van het vonnis. De Bijzondere Raad van Cassatie wees dit verzoek af, aangezien er nog geen sprake was van een definitief eindvonnis. Vervolgens deed hij op 12 mei 1947, de dag van de uitspraak door de Bijzondere Raad van Cassatie, een nieuw herzieningsverzoek. Ook dit verzoek werd niet-ontvankelijk verklaard.

De zaak P.v.D.[1180]

In de zaak P.v.D. werd uiteindelijk besloten de zaak opnieuw te laten behandelen. Dat is in geen enkele andere zaak het geval geweest. De sententie van het Bijzonder Gerechtshof Groningen in deze zaak was twintig jaar, na een eis van levenslang. De Bijzondere Raad van Cassatie verwierp in eerste instantie het verzoek om revisie, met als motivering dat ook als de belangrijke getuige Z. niet aanwezig was bij de gepleegde feiten, de Kamer Groningen naar hun mening tot dezelfde uitspraak zou zijn gekomen. Maar na een ambtshalve verzoek door de advocaat-fiscaal van de sententie in 1951 om ambtshalve herziening werd besloten de zaak alsnog te verwijzen naar de Bijzondere Strafkamer Amsterdam. Deze Strafkamer besloot de getuige Z. te vervolgen voor meineed en besloot op 13 september 1954 P.v.D. vrij te spreken. P.v.D. wilde vervolgens schadevergoeding vragen voor onterechte detentie, maar zijn advocaat adviseerde hem met klem om dit niet te doen, aangezien hij wel als bewaker in kamp Erica in Ommen gewerkt had en daarvoor nog niet veroordeeld was.

1175 Archief BRvC, inv. nr.145-323, serie van stukken over alle revisieaanvragen. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie; Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 5, register van besluiten op alle revisieaanvragen.

1176 Sv, artikel 457 lid 1: *In dit artikel van het wetboek van Strafvordering staat dat herziening van eene in kracht van gewijsde gegane einduitspraak houdende eene veroordeling, kan worden aangevraagd: op grond van de omstandigheid dat bij onderscheiden arresten of vonnissen, in kracht van gewijsde gegaan, of bij verstek gewezen, bewezenverklaringen zijn uitgesproken, welke niet zijn overeen te brengen.*

1177 Sv, artikel 457 lid 2. *Op gelijke gronden kan herziening worden aangevraagd, indien bij het gewijsde een ten laste gelegd feit als bewezen is aangenomen, zonder dat ter zake eene veroordeeling is gevolgd. Onder "veroordeelde" wordt in dezen Titel begrepen hij tegen wien zoodanig gewijsde is gegeven; de bepalingen daarvan worden te zijnen aanzien overeenkomstig toegepast, met dien verstande dat het eerste lid van artikel 481 geene toepassing vindt.*

1178 Archief CABR, inv. nr. 75595, 71486 + 74650, 74812, 76611, 75525 + 87558, 75063 + 75061, 75668 + 75089, verzoek afgewezen of niet ontvankelijk verklaard.

1179 Archief CABR, inv. nr. 71330.

1180 Archief CABR, inv. nr. 76717.

HOOFDSTUK 9 TRIBUNAALRECHTSPRAAK IN GRONINGEN

9.1 Opzet en wijziging van de tribunaalberechting[1181]

Juristen hebben na de oorlog flinke kritiek gehad op artikel 1 van het Tribunaalbesluit.[1182] Velen vonden deze delictsomschrijving zo ruim en vaag, dat de reikwijdte van dit artikel onduidelijk of ongewis was. Zo kon vrijwel elke daad, groot of klein, onder deze delictsomschrijving vallen. Dit was in hun ogen een overtreding van het *lex certa*-beginsel.[1183] Het grootste kritiekpunt was echter de samenstelling van de Kamers van de Tribunalen. Leken die rechtspraken? Voor vele juristen was dat vloeken in de kerk.[1184]
Nog een kritiekpunt was dat er in het Tribunaalbesluit de term 'maatregel' stond en niet 'straf'. Dit werd alom gezien als een (onterechte) ontwijking van het Wetboek van Strafrecht. Jhr. W.W. Feith, voorzitter van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, betoogde in zijn openingstoespraak van deze Kamer op 19 november 1945: *'Niemand zal zich laten misleiden door het feit dat er in de Tribunalen sprake zou zijn van Tuchtrecht. Het is gewoon strafrecht, maar zo heeft de regering het niet willen noemen.*' [1185] Vele juristen uit de tijd zelf waren dezelfde mening toegedaan.[1186]
Het Tribunaal Groningen telde vijf Kamers. Drie Kamers in Groningen, één in Veendam en één in Winschoten. Zij waren gevestigd in respectievelijk de Arrondissementsrechtbank in Groningen, in het gemeentehuis in Veendam en het kantongerecht in Winschoten. De Commissaris van de Koningin in Groningen heeft samen met N. Bolkestein, gedeputeerde in Groningen en later raadsheer in de Kamer Groningen, samen met H. Koppius, de beoogd voorzitter van het Tribunaal, gezorgd voor de voordracht van een representatieve afspiegeling van diverse bevolkingsgroepen, zowel in politiek als in religieus opzicht.[1187] Deze vijf Kamers hebben, met de opvolgende strafkamer van het Kantongerecht Groningen tijdens hun bestaan, meer dan 3.300 personen berecht.

In Wet H206 waren naast ingrijpende wijzigingen van Besluit D61-D63 ook wijzigingen van het Tribunaalbesluit opgenomen. Artikel IV, wijzigingen in het Tribunaalbesluit, Wet H206 bepaalde dat een Tribunaal een maatregel ook voorwaardelijk op zou kunnen leggen, en ontzettingen uit beroepen of groepen van beroepen zou kunnen uitspreken. Er was een wijziging van de maatregel van verbeurdverklaring van een gedeelte van het vermogen. Ook nieuw was dat het Tribunaal door tussenkomst van de procureur-generaal en de officier van justitie, de politie of de procureur-fiscaal of Politieke Rechercheafdelingen opdracht mocht geven voor een onderzoek naar gedragingen van 'politieke delinquenten'. In Groningen is in 32 zaken (een gedeelte van) de straf voorwaardelijk opgelegd. Noch van het ontzetten uit beroepen, noch van het verbeurd verklaren van driekwart van

---

1181 In zijn boek *De bijzonder rechtspleging Straf en Tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, Martinus Nijhoff 's-Gravenhage 1948 geeft W.M.E. Noach op p. 53-95 een uitgebreid overzicht van de tribunaalberechting en aantallen berechte personen en de opgelegde maatregelen via de Tribunalen tot december 1947.

1182 De tekst van dit artikel luidde: *Aan Nederlanders, die op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit den leeftijd van achttien jaren hebben bereikt en gedurende de vijandelijkheden in, of tijdens de vijandelijke bezetting van het Rijk in Europa, hetzij op eenige wijze hulp of steun hebben verleend of getracht hebben te verleenen aan den vijand of diens handlangers of medewerkers, dan wel openlijk hebben doen blijken van ingenomenheid met den vijand, hetzij als leden, begunstigers of anderszins zich aangesloten hebben of aangesloten zijn gebleven bij de Nationaal Socialistische Beweging der Nederlanden of eenige daaraan verwante of andere nationaalsocialistische of fascistische organisatie of instelling, voor deze Beweging of een zoodanige organisatie of instelling werkzaam zijn geweest, haar propaganda hebben bevorderd of verspreid dan wel door woord of daad van instemming met het streven van die Beweging of een zoodanige organisatie of instelling of in het algemeen van nationaalsocialistische of fascistische gezindheid blijk hebben gegeven, hetzij voordeel hebben getrokken of getracht hebben te trekken uit door of vanwege den vijand of diens handlangers genomen maatregelen of den door den oorlog of de vijandelijke bezetting geschapen feitelijken toestand, dan wel uit het hebben van vertrouwelijken omgang met personen, behoorende tot de burgerlijke of militaire bezettende macht, hetzij niet gevolg hebben gegeven aan door Ons of van Onzentwege in verband met de oorlogvoering uitgevaardigde wettelijke maatregelen of gegeven bevelen, kunnen, indien zij op grond van hun handelen of nalaten geacht moeten worden zich desbewust te hebben gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandsche volk of desbewust afbreuk te hebben gedaan aan het verzet tegen den vijand en diens handlangers, bij uitspraak van door Ons in te stellen Tribunalen als bijzondere maatregelen worden opgelegd:*

1183 Mason 1952, p. 71 en de daar in noot 47 genoemde literatuur.

1184 Noach 1948, p.20, 53, 58; *NJB 1947*, p. 149, 220, 269, 332; discussie uitgelokt door mr. J.C. van Oven. *Advocatenblad*, 1948, 105-107; L.J. de Haan, Advocaten als leden van Tribunalen; Belinfante, p. 104-105.

1185 Archief CABR, inv. nr. 112925.

1186 Mason 1952, p. 71; Brandhof 1986, p. 263 en de aangehaalde literatuur in noot 84; Van Eck 1945, p.23.

1187 Zie uitgebreid rubriek 5.3.1.

het vermogen, noch van het laten doen van onderzoek naar gedragingen van 'politieke delinquenten' heb ik aanwijzingen gevonden. In de enige zaak waarbij driekwart van het vermogen verbeurd verklaard werd, gebeurde dit door tussenkomst van de Hoge Autoriteit, T. de Jong Tzn.

9.2 Voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling en de tribunaalberechting[1188]

De bedoeling was dat Tribunalen, dus ook het Tribunaal Groningen, diegenen zouden berechten die gecollaboreerd hadden met de Duitse bezetters. Hierbij werd gedacht aan NSB'ers en leden van andere pro-Duitse organisaties. Deze opzet van het Tribunaalbesluit wijzigde, onder druk van de omstandigheden, al snel na de oorlog. Het aantal geïnterneerde personen was dermate groot, dat er noodmaatregelen genomen moesten worden.[1189] In oktober-november 1945 werd daarom het Besluit Politieke Delinquenten aangenomen. In dit besluit werd opgenomen dat bij elk ressort officieren-fiscaal aangesteld zouden worden. Deze officieren-fiscaal moesten de dossiers in het ressort scheiden in 'lichte' en 'zware' zaken.[1190]
Na het aanstellen van de officieren-fiscaal volgens het Besluit Politieke Delinquenten F280 werd duidelijk dat er veel minder werk zou zijn voor de Tribunalen dan gedacht. De voorzitters van de Tribunalen, ook van Groningen, voerden een gezamenlijk protest bij de minister van Justitie over deze vorm van afdoening van zaken. Volgens hen zou de afdoening door de procureurs-fiscaal op advies van de officieren-fiscaal van de zaken van deze 'lichte' geïnterneerden leiden tot buitengerechtelijke afdoening. Dit was niet in overeenstemming met het tijdens de oorlog aangekondigde beleid, dat alle verraders en collaborateurs voor hun daden berecht en bestraft zouden worden.
De buitengerechtelijke afdoening zou vervolgens, zoals ook al eerder door de verdediging was aangevoerd, tot grove schending van de rechten van de verdachten leiden. Bovendien zouden de officieren-fiscaal hun advies slechts baseren op de dossiers en vanaf het begin van de arrestaties in 1944 was al gebleken dat de dossiers van vele verdachten onvolledig, onzorgvuldig en soms tendentieus waren. Tot slot kwam deze regeling, volgens de Tribunaalvoorzitters, niet toe aan het verlangen van de bevolking om de berechting van alle 'politieke delinquenten' in het openbaar plaats te doen vinden. Ondanks dit protest stemt de minister van Justitie in met dit systeem van vrijlating op advies van de officieren-fiscaal door de procureur-fiscaal. In plaats van de 'lichte' zaken, waarin vaak sprake was van collaboratie, die door de Tribunaalkamers zouden worden berecht maar na Besluit F280 door de procureur-fiscaal werden afgedaan, kregen de Tribunalen een nieuwe taak: het berechte van 'oneigenlijke' Tribunaalzaken.[1191]
De Tribunaalvoorzitters legden zich, onder druk van de minister van Justitie H.A.M.T. Kolfschoten, neer bij het besluit van de minister. Vervolgens zijn in Groningen door de Tribunaalkamers in 172 zaken verzoeken aan de procureur-fiscaal in Leeuwarden, L.J.E.M. Lasonder, gedaan om zijn personen voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buiten vervolging te stellen.

9.3 'Eigenlijke' en 'oneigenlijke' Tribunaalzaken

Hoewel enerzijds het aantal door de Tribunalen te 'berechte' zaken door de buitengerechte afdoening enorm verminderd werden, waren er anderzijds te veel oorlogsgerelateerde zaken. Gezien deze overstelpende hoeveelheid zaken, konden de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven het werk nauwelijks aan. Besloten werd daarom dat de Tribunalen de 'lichtere' misdaadzaken zouden gaan berechten.
In de vergadering van 12 oktober 1946 van de voorzitters van de Tribunalen met de directeur-generaal bijzondere rechtspleging werd daarom een voorstel besproken van de 'Commissie Versnelling

---

1188 Zie ook rubriek 3.9.

1189 Archief DGBR, inv. nr. 494-495, Collaboratie-rapporten, uitgebracht door de Politieke Recherche Afdelingen Collaboratie Groningen (PRAC), 1946-1948.

1190 Besluit F244 en Besluit F280.

1191 Besluit D62, artikel 12 lid 1: *De Bijzondere Gerechtshoven nemen, met uitsluiting van eenigen anderen burgerlijken of militairen rechter, in eerste aanleg, en tevens, behoudens het beroep in cassatie, in het laatste ressort kennis van de misdrijven, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing is.*

Rechtspraak'.[1192] Dit voorstel hield in dat de lichte misdrijfzaken, die eigenlijk berecht zouden moeten worden door de Bijzondere Gerechtshoven, aan de Tribunalen zouden worden toegewezen. Het zou dan gaan om de *'minder ongunstige SS'ers' en de 'minder ongunstige collaboratiezaken'*. Dit voorstel werd overgenomen door de Tribunalen. Sterker nog, al voordat dit besluit genomen was, behandelden de vijf Tribunaalkamers in Groningen 'lichte misdrijven' die eigenlijk onder de bijzondere rechtspleging vielen.
Berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven door de Tribunalen was mogelijk omdat artikel 1 van het Tribunaalbesluit zeer ruim was opgezet; zo ruim dat ook degenen die misdrijven begaan hadden onder dit artikel berecht konden worden. Hierdoor ontstond een nieuwe naam voor Tribunaalzaken: er waren 'eigenlijke' Tribunaalzaken en 'oneigenlijke' Tribunaalzaken. De 'eigenlijke' Tribunaalzaken waren de zaken die volgens het Tribunaalbesluit berecht moesten worden. De 'oneigenlijke' Tribunaalzaken waren zaken waarin 'lichte' misdrijven waren begaan.[1193]
Een ander voorstel van de Commissie Versnelling Rechtspraak was om artikel 4 en 5 Tribunaalbesluit te schrappen, zodat ook de Tribunalen verdachten een voorwaardelijke 'maatregel' op konden leggen. Dit werd echter pas geregeld in Wet H206 aangenomen op 27 juni 1947.[1194]
Personen die eigenlijk bij de Tribunalen of de Bijzondere Gerechtshoven moesten worden berecht, werden soms eerst beoordeeld door de 'Zuiveringsraden'. Er was een wisselwerking tussen de Zuiveringsraden enerzijds en de Bijzondere Gerechtshoven en de Tribunalen anderzijds. Soms werd er eerst berecht en daarna gezuiverd, en soms was het andersom. De gegevens van de eerste beoordeling werden echter vaak meegenomen in de tweede beoordeling. Als er eerst gezuiverd was, werd het dossier vervolgens overgedragen aan de procureur-fiscaal. Mede in het licht van de opgelegde zuiveringsbeslissing besloot die daarna over eventuele verdere vervolging.[1195]

9.4 De opgelegde 'maatregelen'

Een Tribunaalkamer kon maatregelen opleggen voor daden die *'de afkeuring van iedere goede vaderlander'* verdienden, gepleegd tijdens de vijandelijke bezetting tussen 10 mei 1940 en 5 mei 1945. Dus ook voor daden gepleegd in het bevrijde zuiden van Nederland vóór 5 mei 1945. Bovendien konden de Tribunaalkamers maatregelen opleggen voor gedragingen 'buiten het Rijk in Europa'. Deze maatregelen waren: internering, verbeurdverklaring van (een gedeelte) van het vermogen en ontzettingen uit rechten (kiesrechten, uitoefenen beroepen en ambten). De Tribunaalkamers konden iedereen, die op 20 september 1944 boven de leeftijd van 18 jaar was, een maatregel opleggen. Ook konden zij maatregelen opleggen aan overleden personen.
Uit het parketregister van het Openbaar Ministerie bij de Kamer Groningen blijkt dat naast de zaken van personen doorgestuurd door de procureur-fiscaal naar de Tribunaalkamers, ook de advocaten-fiscaal in Groningen zaken van personen, omdat het 'lichte' gevallen betrof, doorgestuurd hebben naar de Tribunaalkamers in Groningen, Veendam en Winschoten. Door de advocaten-fiscaal zijn 51 zaken die berecht hadden moeten worden door de Kamer Groningen, doorgestuurd naar het Tribunaal en 14 zaken naar de rechtsopvolger van het Tribunaal Groningen, de Bijzondere Strafkamer van het Kantongerecht Groningen.
Om inzicht te krijgen in de hoogte van de opgelegde maatregelen door het Tribunaal, motiveringen van de opgelegde maatregel en over de vraag of de Tribunaalkamers rekening gehouden hebben met strafverzwarende of strafverminderdende reden zijn deze doorgestuurde zaken geanalyseerd.
Deze personen werden verdacht van:[1196]

- Verraad 29 x
- Meewerken aan arrestaties 12 x
- Vrijwillig toetreden tot de landwacht 7 x

[1192] Archief DGBR, inv. nr. 51, vergadering van 26 oktober 1946.
[1193] Archief Handelingen, inv. nr. 748, index 1945-1955.
[1194] Wet H206, Artikel IV, Wijzigingen in het Tribunaalbesluit, nummer 3: toevoeging van artikel 3a en 3b aan het Tribunaalbesluit.
[1195] Archief DGBR, inv. nr. 51, vergaderingen van 5 mei, 26 juni en 31 juli 1947.
[1196] Sommige personen werden verdacht van het plegen van meer dan 1 delict. Gegevens ontleend aan Archief CABR, inv. nr. 112927, Parketregister advocaten-fiscaal Groningen.

- Hulpverlenen aan de vijand door opsporen onderduikers, aanwijzen waar huiszoekingen gedaan moesten worden, lijst Duits-vijandige verenigingen voor H. Conring opstellen 6 x
- Wederrechtelijk zichzelf bevoordelen of een ander benadelen 5 x
- Vrijwillig in Duitse Krijgsdienst gaan 4 x
- Bevordering werken in Duitsland 3 x
- Toetreden tot de NSKK of Transportactie 3 x
- Gewerkt voor Duitsers 1 x
- In publieksdienst treden 1 x
- Meewerken aan razzia 1 x
- Onder de macht van de Duitse bezetter plegen van chantage 1 x
- Toetreden tot de Alarmcompagnie Groningen 1 x
- Beledigen Koningin 1 x

Van de 65 personen die via deze route berecht werden door een Kamer van het Tribunaal Groningen, kregen 52 een maatregel opgelegd. De opgelegde internering varieerde van 6 maanden tot 7 jaar, daarnaast werd in 15 zaken een verbeurdverklaring opgelegd, variërend van 250,- tot ¾ van het vermogen, twee x een radio en 1 x een zomerhuis. De opgelegde ontzetting uit de kiesrechten was voor alle 52 berechte personen 10 jaar. Daarnaast was in 13 zaken geen maatregel opgelegd:

- Zaak terug naar adv fiscaal 3 x
- Geen kaart 5 x
- Van Tribunaal naar Openbaar Ministerie arrondissementsrechtbank 1x
- Van Tribunaal naar procureur-fiscaal met verzoek om voorwaardelijk buiten vervolging te stellen 2 x
- Overleden en geen maatregel opgelegd 1 x
- Geen dossier 1 x

In 10 zaken werden de betrokkenen vervolgens door gratie eerder in vrijheid gesteld, soms maar enkele maanden eerder dan de officiële oplegde interneringstermijn. Alle genoemde maatregelen werden gemotiveerd. In sommige zaken was de motivatie summier, maar in andere zaken, met name de zaken waarin 5 jaar of meer werd opgelegd, werden uitgebreid gemotiveerd. Ook werden motieven voor een strafvermindering ten opzichte van de 'normale hoogte' van de op te leggen maatregel in vijf gevallen expliciet opgenomen in de motivering. In deze zaken was de leeftijd of geestelijke gezondheid van de betrokkene een reden om een lagere straf op te leggen. Hoewel bij de Tribunalen bijstand door een advocaat niet verplicht was, werden tijdens de berechting 43 personen bijgestaan door een advocaat.[1197]

Bij alle opgelegde maatregelen werd vermeld dat het beheer over het vermogen door het Nederlands Beheersinstituut (NBI) drie maanden na de Fiat Executie door de Hoge Autoriteit moest worden opgeheven. Deze laatste vermelding heb ik in geen enkele sententie van de Kamer Groningen aangetroffen, hoewel ook het vermogen en eigendommen van degenen die door de Kamer Groningen berecht zijn, onder het beheer van het NBI vielen.

Daarnaast zijn vanaf 1946 zaken, waarin een verdenking was van oorlogsgerelateerde 'lichte' misdrijven, door de procureur-fiscaal in Leeuwarden *direct opgestuurd* naar de Kamers van het Tribunaal Groningen. Het betrof Landwachters die meegedaan hadden aan huiszoekingen, patrouilles, arrestaties en zelfs razzia's. Ook personen verdacht van verraad en personen die in de oorlog goederen of/en huizen van gedeporteerde Joden gekocht hadden, werden berecht door de Tribunalen. Gebleken is dat dit soort oorlogsgerelateerde 'lichte' misdrijven door alle Kamers van het Tribunaal Groningen zijn berecht.[1198] Hoewel bij de verdediging geen advocaat nodig was, blijkt uit de registers van de Tribunaalkamers in Groningen dat velen toch de hulp van een advocaat hebben ingeroepen.[1199]

1197 T. Bout, H.J. Buwalda, P. Dorhout, G.P. Haverkamp, J.E. Hesse, J.C. van Hummelen, H. Jager, F.H. van Loon, B.F. van Lonckhuyzen, F.K. van Ommen Kloeke, C.W. van Rhijn, J.J. Seidel, H.S. Siebers, J.G.Th.M. Slinger, Tj. Stoel, R.H. Smit, R.A. Vos, G.L.P. Warburg, P.H.W.C. van Wicheren, J.M. Zuidema. Al deze advocaten zijn ook als verdediger opgetreden voor 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen, Zie bijlage 8.

1198 Archief CABR, inv. nr. 78214, In het eerste register van Tribunaalkamer Groningen I over de periode 15-december tot 1 mei 1946, staan 25 'lichte misdrijf zaken' en in inv. nr. 78215, tweede register van Tribunaalkamer Groningen I over de periode 1 mei 1946 tot 18 juli 1946 staan 32 'lichte misdrijfzaken'.

1199 Archief CABR, inv. nr. 78227, 78228.

Om rechtskracht te krijgen moesten de opgelegde maatregelen van een Tribunaalkamer voorgelegd worden aan de Hoge Autoriteit. Voor het ressort Leeuwarden (de provincies Groningen, Friesland en Drenthe) was T. de Jong Tzn. de Hoge Autoriteit. Hij heeft in 200 gevallen na het opleggen van maatregelen door Groningse Tribunaalkamers geweigerd de Fiat Executie te verlenen. Dit hield in dat de zaak dan opnieuw berecht moest worden door een andere Tribunaalkamer, rekening houdend met de opmerkingen van de Hoge Autoriteit bij zijn weigering om Fiat Executie te verlenen.

Een overzicht van alle maatregelen opgelegd door de Tribunaalkamers in Groningen:

1. *Internering (2.193 zaken)*
   Hoewel de Tribunalen een maatregel van 10 jaar internering konden opleggen, legden de Kamers van het Tribunaal Groningen vrijwel nooit internering tot dit maximum op, slechts in 19 zaken werd 9 of 10 jaar internering opgelegd. In 1.780 zaken was de opgelegde internering tussen de 6 maanden en 5 jaar, waarvan in 32 zaken deze straf (gedeeltelijk) voorwaardelijk opgelegd was.
   In 394 zaken was de opgelegde internering gelijk aan de voorinternering.[1200]
2. *Verbeurdverklaringen (173 zaken)*
   De hoogte van de verbeurdverklaringen kon worden aangevochten bij de Hoge Autoriteit, ook nadat het vonnis definitief geworden was. Via een herzieningsverzoek moest dan verzocht worden om verlaging of intrekking van de verbeurdverklaring. Nadat de functie van Hoge Autoriteit was opgeheven, per 31 december 1952, werden de verzoeken tot verlaging of intrekking van de verbeurdverklaring behandeld door het Bureau bijzondere rechtspleging.[1201]
   In 173 zaken werd een verbeurdverklaring van geld of goederen opgelegd, soms tot wel 50.000 gulden. In 57 zaken keurde de Hoge Autoriteit de verbeurdverklaring goed en in 116 zaken verlaagde de Hoge Autoriteit het bedrag voordat hij goedkeuring gaf.[1202]
3. *Verbeurdverklaringen + ontzetting uit de kiesrechten (182 zaken)*
4. *Ontzetting uit de kiesrechten (115 zaken)*
5. *Andere beslissingen van de Tribunaalkamers*:
   - Zonder oplegging van een maatregel naar de procureur-fiscaal of de advocaat-fiscaal gestuurd ter buitengerechtelijke afdoening (172 zaken);[1203]
   - Geen maatregel opgelegd omdat de verdachte ernstig ziek is (1 zaak);[1204]
   - Beschuldiging vervallen verklaard (156 zaken);
   - Nog nader onderzoek doen (18 zaken);[1205]
   - Onderzoek loopt nog (22 zaken);
   - Niets ten laste gelegd (1 zaak).

Naast de hoofdmaatregelen konden nog aanvullende maatregelen worden opgelegd. Hoe vaak deze opgelegd zijn, heb ik niet onderzocht. Deze maatregelen konden zijn:[1206]

- Ondertoezichtstelling van de schuldige;
- Verplichting zich te gedragen naar de aanwijzingen van aangewezen instellingen of personen;
- Verbod om met bepaalde personen om te gaan;
- Verbod tot bepaalde verenigingen toe te treden of bepaalde vergaderingen bij te wonen;
- Verplichting tot het verrichten van arbeid;
- Verplichting tot het verrichten van bepaalden arbeid;
- Aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats;
- Verplichting zich op bepaalde tijdstippen te melden;
- Verplichting tot storting van een waarborgsom tot een onbeperkt bedrag ter waarborging van de naleving van andere bijzondere voorwaarden;
- Verplichting binnen een te bepalen termijn, korter dan de proeftijd, de door zijn handelen of nalaten in de zin van artikel 1 van dit Besluit veroorzaakte schade geheel of tot een te bepalen gedeelte te vergoeden.

1200 Archief CABR, inv. nr. 78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
1201 Zie voor taken en functie van de Hoge Autoriteit: rubriek 3.8.5, 5.3.2, 9.8.
1202 Archief CABR, inv. nr. 78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
1203 Archief CABR, inv. nr. 78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
1204 Archief CABR, inv. nr. 78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
1205 Archief CABR, inv. nr. 78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
1206 Tribunaalbesluit, artikel 3c.

9.5 Fiat Executie[1207]

Omdat de Tribunalen hun uitspraken zouden doen zonder een mogelijkheid om hiervan in beroep te gaan, bepaalde het Tribunaalbesluit dat de uitspraken moesten worden goedgekeurd. Het toezicht op de Tribunaaluitspraken werd in december 1944 bij Besluit E153 in handen gelegd van een 'Hoge Autoriteit'. Deze moest de opgelegde maatregelen voorzien van een Fiat Executie, pas dan hadden deze rechtskracht. Tot Hoge Autoriteit in het ressort Leeuwarden werd in maart 1946 de raadsheer in de Kamer Groningen, T. de Jong Tzn., benoemd.[1208]

9.6 Rechtsmiddelen

Verzet tegen (on)voorwaardelijke buitenvervolgingstelling

Indien de verdachte het niet eens was met de voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling door de procureur-fiscaal, kon hij verzet tegen de beslissing indienen bij een Tribunaalkamer. Dit is, volgens de uitsprakenregisters, gebeurd door 33 'politieke delinquenten' berecht door de Kamers van het Tribunaal Groningen.[1209] Hierbij moet echter aangetekend worden dat bij de verzoeken om schadevergoeding voor onterechte detentie als 'politiek delinquent', Wet K450 uit 1951, bleek dat de verzetsverzoeken lang niet altijd zorgvuldig zijn geadministreerd. Bij sommige verzoeken om schadevergoeding gaven de betrokkenen aan dat ze van de hen opgelegde maatregel in verzet gegaan waren, maar dit bleek niet in hun dossier te zijn opgenomen. De schadevergoeding werd in die gevallen geweigerd.[1210]

Herziening van verbeurdverklaring

Nadat de verbeurdverklaring definitief geworden was, konden 'politieke delinquenten' herziening aanvragen van de hoogte van de verbeurdverklaring bij de Hoge Autoriteit. Dit was onder andere het geval als een 'politieke delinquent' kon aantonen dat de berekening van de hoogte van de verbeurdverklaring van geld niet correct was geschied. Het advies en voorstel tot herziening van de verbeurdverklaring deelde de Hoge Autoriteit, soms in overleg met zijn collega's, mee aan de minister van Justitie. Deze kon dan beslissen of hij tot herziening over zou gaan. Deze herzieningen heb ik niet verder onderzocht.

9.7 Van Tribunaal Groningen tot Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht Groningen[1211]

Minder dan een maand na de wijzigingen in Wet H206, werd begonnen met de opheffing van de Tribunalen.[1212] Dit was niet ingegeven door juridische argumenten, maar door financiële. Vrijwel vanaf het opstarten van de werkzaamheden van de Tribunalen en de Bijzondere Gerechtshoven is achter de schermen gesproken over de beëindiging van de bijzondere rechtspleging.[1213] Over het opheffen van de Tribunalen werd door de regering al in 1946 gesproken.[1214]
Het voorstel dat uit deze besprekingen in 1946 en 1947 kwam, behelsde opheffing per 1 januari 1948. Dit voorstel werd vervolgens ingetrokken. Na overleg met de voorzitters van de Tribunalen volgde op 5 november 1947 een nieuw voorstel: opheffing per 1 april 1948. Ook dit voorstel werd deels ingetrokken. Een derde aanvullend voorstel werd gelanceerd op 10 maart 1948. Hierbij zou rekening worden gehouden met het aantal onafgedane zaken per Tribunaal. Een aantal Tribunalen had nog

---

1207 Besluit E153, artikel 4-11.
1208 Zie rubriek 5.3.2.
1209 Archief CABR, inv. nr. 78199-78204, 78207-78212, 78214-78215.
1210 Archief CABR, inv. nr. 112900-112909, 112922.
1211 Zie uitgebreid rubriek 2.7.4.
1212 Wet I186 van 13 mei 1948 tot opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen (Stb. I 186), met besluit van 19 mei 1948, wijziging Tribunaalbesluit art 8 lid 3.
1213 Archief DGBR, inv. nr. 81: Commissie tot opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen, werkzaam vanaf eind 1946 tot eind 1947.
1214 Rechtbank Groningen, correspondentie serie B, 1948, 1-10-1948: De overgang van de bevoegdheden van de Hoge Autoriteit naar de president van het Gerechtshof van het ressort waarbinnen het Kantongerecht valt wordt ook geregeld, maar dit gaat pas op een nader te bepalen tijdstip in.

zoveel onafgedane zaken, dat overdracht aan het kantongerecht onmogelijk was. Dit betrof onder andere het Tribunaal Groningen. Daarna volgde het vierde voorstel van 28 april 1948: definitieve opheffing van alle Tribunalen per 1 juni 1948.
Uiteindelijk werd het Tribunaal Groningen pas per 1 juli 1948 opgeheven en werden de taken overgedragen aan een Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht Groningen.[1215] Uiteindelijk is deze Bijzondere Strafkamer op 30 augustus 1949 definitief gestopt. Toen hadden de Tribunaalkamers en de Bijzondere Strafkamer bij het Kantongerecht in Groningen ruim 3.200 zaken behandeld.[1216]
De zaken behandeld na 1 juli 1948 betroffen vooral de verzetszaken, de berechting van vermiste militairen of krijgsgevangen genomen militairen in Rusland en burgers vertrokken naar Duitsland. Daarnaast werd een aantal mensen van collaborerende bedrijven berecht. Personen die vermist waren of in Nederland geen vaste woon- en verblijfplaats hadden, kregen een bijzonder vertegenwoordiger toegewezen. Meestal was dit een familielid van de te berechten persoon. Van militairen die vermist waren of in Russische krijgsgevangenschap zaten, werd bepaald dat zij hun Nederlanderschap verloren hadden. Verder werd een gedeelte van de verdachten uit de beide kiesrechten ontzet. In een aantal Tribunaalzaken trad, net als tijdens de berechting door de Tribunaalkamers, een raadsman op als advocaat en procureur. Dit waren deels dezelfde personen die ook de verdachten in de rechtszittingen van de Kamer Groningen vertegenwoordigden.
De opgelegde maatregelen varieerden tussen de één en vier jaar internering, met een uitschieter van zes jaar. In een aantal verzetszaken zijn de beschuldigingen vervallen verklaard.[1217]

9.8 Opheffing van de functie van Hoge Autoriteit

Net als bij de Tribunalen en de Bijzondere Gerechtshoven, sprak de regering voortdurend over het opheffen van de functie van Hoge Autoriteit. Na de opheffing van de Tribunaalkamers in Groningen hoefde de Hoge Autoriteit geen Fiat Executie meer op de maatregelen te geven. Deze taak werd overgenomen door de procureur-generaal van het gerechtshof in Leeuwarden. De Hoge Autoriteit bleef wel adviseren over verzoeken om herziening van de verbeurdverklaringen en verzoeken om gratie van ontzettingen uit de kiesrechten opgelegd door de Tribunaalkamers in het ressort Leeuwarden. Op 31 december 1952 stopten de werkzaamheden van T. de Jong Tzn. als Hoge Autoriteit.[1218]

[1215] Archief DGBR, inv. nr. 51.
[1216] Archief CABR, inv. nr. 78212.
[1217] Besluit F280, artikel 3 -5, 18-22.
[1218] Archief DGBR, Inv. nr. 31, Correspondentie over het personeel van de Hoge Autoriteiten, de opheffing van de functie van Hoge Autoriteit en de beëindiging van de geldelijke vergoeding.

DEEL III WAARDERING VAN DE RECHTSPRAAK OVER OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN IN GRONINGSE ZAKEN

HOOFDSTUK 10 Gevolgen van het regeringsbeleid voor de praktijk van de bijzondere rechtspleging

10.1 Inleiding

Tijdens mijn onderzoek is duidelijk geworden dat de regering, eerst in Londen en na de bevrijding in Nederland, een enorm stempel gedrukt heeft op de bijzondere rechtspleging. Allereerst door de bijzondere rechtsplegingsbesluiten en het Tribunaalbesluit uit te vaardigen en daarin beslissingen te nemen over strafbaarheid, strafmaat en berechting. En na de bevrijding door het vervaardigen van steeds weer nieuwe besluiten aangaande de bijzondere rechtspleging.
De grote invloed van de regering op de bijzondere rechtspleging is de reden dat bij het bespreken van de bijzondere rechtspleging een grote plaats is ingeruimd voor het bespreken én waarderen van het regeringsbeleid en van de regeringsbesluiten op het gebied van de bijzondere rechtspleging. De regering kon zo'n grote invloed hebben op het opstellen en uitvaardigen van wetsbesluiten door het ontbreken in Londen van de Staten-Generaal en de Raad van State, door het ontbreken van gedegen en langdurig ingevoerde ambtenaren en door de bijzondere materie. Als de besluiten onder normale Nederlandse omstandigheden waren opgesteld, hadden bovendien ook advocatuur, het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht naar alle waarschijnlijkheid adviezen over de voorstellen betreffende de bijzondere rechtspleging uitgebracht. Wel zijn er adviezen uitgebracht door in Londen ingestelde organen: de Buitengewone Raad van Advies, de Ministeriële Commissie Terugkeer en de Studiegroep voor Reconstructieproblemen. De adviezen van deze colleges heeft de Nederlandse regering in Londen echter nauwelijks overgenomen.[1219] De Staten-Generaal is pas op 20 november 1945 weer gaan vergaderen, aanvankelijk als één Kamer van de Voorlopige Staten-Generaal. Vervolgens zijn in de maanden januari-maart 1946 in de Voorlopige Staten-Generaal de wetsbesluiten die tijdens de oorlog waren genomen, besproken. In maart 1946, onder grote druk van de regering Schermerhorn, zijn alle wetbesluiten, zonder individuele beoordeling, in zijn geheel aangenomen.[1220] Het regeringsbeleid voor, tijdens en na de oorlog heeft geleden aan een gebrek aan beslistheid en aan een gebrek aan gevoel voor de praktische gevolgen van de genomen besluiten. Steeds weer werd duidelijk dat het beleid van de regering op tal van punten betreffende de juridisch-technische beslissingen en beleidsvoornemens, tekortgeschoten is. Door het beleid van de regering over de hele periode 1937-1953 samen te bundelen, kan mijns inziens, inzichtelijk gemaakt worden dat de problemen in het beleid van de regering niet het gevolg waren van incidenten, maar het gevolg van structurele gebreken in het regeringsbeleid.

10.2 Regeringsbeleid *voor de oorlog* op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen

Voor de oorlog heeft de regering pas op een laat ogenblik, in 1937, een begin gemaakt met het nemen van juridische maatregelen met het oog op een eventuele toekomstige oorlog. Zoals L. de Jong al schreef in zijn serie *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, is er *'op het niveau van de Ministerraad, voor zover ons bekend, in de vooroorlogse jaren nooit sprake geweest van goed doordacht en gecoördineerd beraad dat zich tot alle aspecten van de landsverdediging uitstrekte*.' Het beleid uit de jaren voor de oorlog getuigde van weinig voorstellingsvermogen. Dit was het geval bij het laten opstellen van de 'Aanwijzingen' (1937) en bij het verzoek om advies over het staatsnoodrecht (1939-1940).

[1219] Zie uitgebreid rubriek 2.2.3.
[1220] Zie uitgebreid rubriek 2.4.

Het aannemen van de Aanwijzingen was een goed besluit van de regering. Maar de Aanwijzingen werden slechts op kleine schaal verspreid; de overgrote meerderheid van de ambtenaren en directies van grote bedrijven kenden de Aanwijzingen niet. Als de overheidsfunctionarissen de Aanwijzingen al kenden, was de centrale gedragslijn in deze Aanwijzingen onmogelijk op te volgen. De voorgeschreven gedragslijn was namelijk dat ambtenaren zo lang mogelijk op hun post moesten blijven en bij onwelgevallige acties protest moesten aantekenen. Dit wekte echter vaak, tegen de bedoeling van betrokkenen in, de schijn van collaboratie.[1221]

Hetzelfde probleem van een in principe juiste beslissing, maar een slechte uitwerking speelde bij het vragen om advies over staatsnoodrecht aan G. van den Bergh, hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en raadsadviseur in buitengewone dienst van het departement van Justitie. Het vragen van dit advies was een verstandige beslissing. Van den Bergh heeft in 1940 niet alleen een advies geschreven voor de regering, maar een hele conceptwet op het staatsnoodrecht opgesteld. Deze wet werd niet versneld behandeld in de Raad van State noch door de Staten-Generaal, omdat de regering van mening was dat er nog voldoende tijd was voor een normale behandeling van het wetsontwerp. De gedachte hierbij was dat Nederland zich goed zou kunnen verdedigen achter de Hollandse Waterlinie en een aanval van een bezetter tot staan zou kunnen brengen of maanden zou kunnen vertragen. Gevolg was dat in mei 1940, toen de regering naar Engeland gevlucht was, de wet niet aangenomen of zelfs behandeld was in de Staten-Generaal en dat daarom geen gebruik gemaakt kon worden van objectief geschreven staatsnoodrecht. De Nederlandse regering in Londen kon dus alleen gebruik maken van ongeschreven subjectief staatsnoodrecht.[1222]

Een derde probleem met grote consequenties was de verhouding van de regering tot de Tweede Kamer van de Staten-Generaal. Op 10 mei 1940 reageerde minister-president D.J. de Geer wel heel bijzonder op een telefonisch verzoek van de voorzitter van de Tweede Kamer om naar de Kamer te komen. De Geer weigerde aan dit verzoek te voldoen. Hiermee miskende hij de positie van de Tweede Kamer en de feitelijke oorlogstoestand op dat ogenblik in Nederland. Hij zei: *'Ik heb op het ogenblik wel wat anders te doen en bovendien begrijp ik niet, waarom de Kamer moet bijeenkomen: die heeft op het ogenblik niets te doen: dat is afgelopen op het moment; wij zijn niet in een toestand dat de Kamer behoeft bijeen te komen en het heeft ook geen nut.'* Hierdoor werd niet alleen de positie van de Staten-Generaal miskend, maar heeft de regering ook de mogelijkheid voorbij laten gaan om in samenspraak met de Staten-Generaal bevoegdheden te krijgen om in oorlogstijd door te kunnen regeren. Dit was in schril contrast met België en Noorwegen. De Belgische regering heeft op 10 mei 1940, de dag van de Duitse inval in België, samen met de beide Kamers een door de Koning bekrachtigde wet uitgevaardigd over overdracht van bevoegdheden in oorlogstijd. Ook in Noorwegen is op de dag van de Duitse inval, 19 april 1940, in samenwerking met de Storting (het Noorse parlement) besloten de regering volmacht te geven voor het behartigen van de belangen van de Noorse staat.[1223]

Op 13 mei 1940, zonder enige mededeling aan de Staten-Generaal, de Raad van State of andere Hoge Colleges van Staat, of overleg onderling, vertrokken overhaast Koningin Wilhelmina en daarna de ministers uit het kabinet De Geer via Hoek van Holland naar Engeland. Het vertrek was niet de uitvoering van een georganiseerd en vooraf goed doordacht plan. Maar een overhaaste vlucht. De regering had geen ambtenaren, geen secretariaatsmedewerkers, geen leden van de Staten-Generaal en geen leden van de Raad van State gevraagd om mee te gaan. Dit heeft in Londen geleid tot ernstige ambtelijke, politieke en beleidsmatige problemen. In mei 1940 telde het Ministerie van Justitie in Londen daarom slechts één ambtenaar, de per ongeluk meegekomen J.R.M. van Angeren. In de loop van de jaren werden wel mensen aangesteld bij de diverse ministeries, maar dat waren niet de deskundige en jarenlang getrainde ambtenaren. Die waren achtergebleven in Den Haag.[1224]

[1221] Zie uitgebreid rubriek 2.1.1.
[1222] Zie uitgebreid rubriek 2.1.2.
[1223] Zie uitgebreid rubriek 2.1.3.
[1224] Zie uitgebreid rubriek 2.1.4.

10.3 Regeringsbeleid *tijdens de oorlog* op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen

10.3.1 Staatsnoodrecht en de aanname van wetsbesluiten in Londen

Met betrekking tot het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht heeft de regering in mei 1940 in Londen stilzwijgend aangenomen dat de bezetting van Nederland een staatsrechtelijk noodgeval creëerde voor Koningin en regering. Om met de woorden van Koningin Wilhelmina van 14 mei 1940 te spreken: *'Nadat volstrekt zeker was geworden dat wij en onze ministers in Nederland niet vrijelijk konden doorgaan met de uitoefening van ons staatsgezag, moest het harde maar noodzakelijke Besluit worden genomen, de zetel der regering te verplaatsen naar het buitenland voor zolang als onvermijdelijk.*' Men ging er in Londen van uit dat de Nederlandse regering, weliswaar niet in overeenstemming met de Grondwet, maar 'naast' de Grondwet had gehandeld. De beslissing van de Nederlandse regering in Londen om nog tijdens de oorlog wetsbesluiten op te stellen en aan te nemen, was genomen onder grote druk. In mei 1940 realiseerde de regering zich dat alleen via wettelijke regelingen de grote Nederlandse tegoeden in het buitenland uit handen van de Duitse bezetter zouden kunnen worden gehouden. Dit was de aanleiding voor de eerste wetsbesluiten, opgesteld door J.R.M. van Angeren in opdracht van de regering in mei 1940.[1225]

Na uitgebreide nota's in 1941 over de oorlogsgerelateerde misdrijven in bezet Nederland, werden in opdracht van de regering wetsbesluiten opgesteld voor de naoorlogse berechting van deze misdrijven. Vervolgens werd advies gevraagd over de ontwerpen van wetsbesluiten voor *militaire bijzondere rechtspleging* aan de Studiegroep voor Reconstructieproblemen, de Ministeriële Commissie Terugkeer en de Buitengewone Raad van Advies.[1226] Het voorbereiden en aannemen van de wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging voor de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven en collaboratie was een juiste beslissing. Zoals Burger aangaf in zijn lezing in 1972: *'doordat de regering al tijdens de oorlog de besluiten over de bijzondere rechtspleging genomen had, kon al vrij snel na de oorlog begonnen worden met de opbouw van een apparaat voor de bijzondere rechtspleging'*. Door deze besluiten wilde de regering niet alleen oorlogsgerelateerde misdrijven kunnen berechten, maar ook de rechtsstaat in Nederland herstellen.
De regering ging na de adviezen over de bijzondere rechtsplegingsbesluiten door de Buitengewone Raad van Advies op haar staatsrechtelijke strepen staan en gaf in juni 1943 aan dat alleen zij het recht had om staatsrechtelijke beslissingen te nemen. Het was, volgens de regering, *'principieel en staatsrechtelijk onjuist (om) nader met den Raad overleg te blijven plegen. Het treffen van deze (wetgevende) beslissingen is een aangelegenheid welke tot de uitsluitende bevoegdheden van de Regeering behoort.*' De uitgebreide en juridisch onderbouwde adviezen van de Buitengewone Raad van Advies hadden niet zomaar terzijde geschoven mogen worden. De regering had zich meer moeten aantrekken van de adviezen en ze had deze adviezen niet mogen negeren met een beroep op staatsrecht bedoeld voor tijden van vrede. Het overnemen van het advies van de Buitengewone Raad van Advies om uit praktische overwegingen leden van de NSB en aanverwante organisaties (zij schatte dit aantal op 100.000) niet door de Bijzondere Gerechtshoven te laten berechten maar door een ander nog op te richten rechtsorgaan was op zichzelf verstandig, maar het advies van de Buitengewone Raad van Advies was tweeledig: niet berechten via de Bijzondere Gerechtshoven, maar berechten via administratief recht. Dit tweede deel van het advies werd echter niet overgenomen. De regering besloot om hen via apart 'tuchtrecht' door Tribunalen te laten berechten. Dit bleek na de oorlog onhoudbaar en was de aanzet voor het Besluit Politieke Delinquenten in oktober 1945.

Over de grondslag van de bijzondere berechting en bestraffing is al in een vroeg stadium nagedacht. Zonder dat de regering dit expliciet genoemd had, was vergelding de basis voor de bijzondere rechtspleging. Straf ter generale of speciale preventie was niet aan de orde, omdat kans op recidive

[1225] Zie uitgebreid rubriek 2.2.1
[1226] Zie uitgebreid rubriek 2.2.2.

was uitgesloten. De oorlog was immers afgelopen. Het uitgangspunt was daarom: vergelding. En wel vergelding voor het aangedane leed. Niet alleen het leed aangedaan door de betrokkene, maar al *het leed van bezetting, beroving, deportatie van Joodse inwoners en al het andere wat tijdens de oorlog gebeurd was.* De straffen die opgenomen waren in het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61) waren dan ook bedoeld als opzettelijke leedtoevoeging: ontneming van bepaalde rechten, verlies van vermogensbestanddelen en verlies van vrijheid. De straffen werden gezien als heling van de ontwrichting van de maatschappij.
In 1943 nam de regering wetsbesluit D60 aan, het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg. In dit besluit was opgenomen dat direct na de bevrijding van een stuk Nederlands grondgebied een 'militair gezag' tijdelijk het gezag zou voeren, in plaats van het burgerlijk gezag. Het instellen van het Militair Gezag in Londen is een verstandige beleidsbeslissing geweest is. Hiermee werd voorkomen dat in bevrijd Nederland een machtsvacuüm zou ontstaan. Bovendien had de regering het Militair Gezag bijzondere bevoegdheden gegeven voor het herstellen van orde en rust, het benoemen van ambtenaren en leidinggeven op opengevallen plaatsen (daarvóór bezet door pro-Duitse Nederlanders).
Maar ook bij de instelling van het Militair Gezag heeft het de regering aan praktisch inzicht ontbroken. Het Militair Gezag kreeg volgens besluit D60 het alleenrecht voor de arrestaties van 'politieke delinquenten' in bevrijd Nederland. Hierbij is niet gedacht aan de waarschuwingen in Londen, onder andere van de Buitengewone Raad van Advies, dat alleen al de NSB-aanhang geschat moest worden op 100.000 personen.
Het Militair Gezag was alleen al door zijn omvang (rond 600 man in september 1944) totaal niet berekend op deze taak. Bovendien ontbrak het aan richtlijnen en een wettelijke onderbouwing van de in het strafrecht onbekende term 'internering'. Dit alles bij elkaar heeft mede tot chaos en wetteloosheid geleid na september 1944 in het bevrijde zuiden van Nederland.

10.3.2 Het ontbreken van een nadere uitwerking van de Londense wetsbesluiten

De regering in Londen had door het vaststellen van de bijzondere strafwetgeving en het Tribunaalbesluit gehoopt na de bevrijding een *'Bijltjesdag'* vóór te zijn. De regering heeft wel de bijzondere rechtsplegingsbesluiten aangenomen, maar ze heeft nagenoeg niets gedaan om deze besluiten ook werkelijk te kunnen uitvoeren. Tot op zekere hoogte heeft de regering zich voorbereid op terugkeer naar Nederland en op het herstel van het bestuur en het maatschappelijk leven. Maar de regering had in deze besluiten lang niet alles geregeld; bij het opstellen van voorschriften voor de praktische toepassingen van de besluiten is de regering tekortgeschoten. Er was niet in een verordening vastgelegd wat internering zou inhouden of hoe deze vorm van vrijheidsbeneming paste in de strafrechtspleging. Er waren geen kampen, geen besluiten over voeding en bewaking en geen opgeleide commandanten voor de interneringskampen. Natuurlijk is het na een oorlog altijd een chaos. Maar de regering is tekortgeschoten in het uitvaardigen van uitvoeringsbesluiten. En de naoorlogse chaos is onvoldoende excuus voor deze tekortkomingen.

In het oog springende tekortkomingen waren:
1. Er was in Londen geen besluit vastgesteld waarin de rechten en plichten van de geïnterneerden waren vastgelegd. Pas in oktober 1946 werd een Interneringsregeling opgesteld waaraan geïnterneerden rechten en plichten konden ontlenen. Vóór die datum waren de geïnterneerden afhankelijk van de (on)welwillendheid van kampcommandanten en bewakingspersoneel.[1227]
2. Er waren in Londen geen voorschriften opgesteld of maatregelen genomen voor het regelen van een behoorlijk stelsel van internering en bewaking. De chaos in Nederland na de bevrijding was groot, maar er was in Londen over deze zaken zelfs niet nagedacht. Het Militair Gezag had in Engeland commandanten voor de interneringskampen kunnen laten trainen, maar had daarvan afgezien, *'omdat er al zoveel ander werk was.'* [1228]

[1227] Besluit G310, Besluit van 31 oktober 1946 houdende vaststelling van de Interneringsregeling 1946.
[1228] Archief MG, inv. nr. 92-112: informatie over cursussen van het Militair Gezag. Daar zit echter geen cursus bij voor commandanten van

3. Hoewel al in Londen de opdracht aan het Militair Gezag gegeven was om zo snel mogelijk voordrachten te doen voor de bezetting van de Bijzondere Raad van Cassatie en de Bijzondere Gerechtshoven, is hier niets van gekomen. Ondanks alle correspondentie, gesprekken en rapporten lieten de benoemingen, of zelfs overeenstemming over de benoemingen van de bijzondere (militaire) raadsheren, lang op zich wachten. In april 1945 waren er nog steeds geen mensen in bevrijd gebied aangezocht om zitting te nemen in de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie. Deze taak is daarom in april 1945 door minister-president P.S. Gerbrandy overgedragen aan de jurist en oud secretaris-generaal J.C. Tenkink. Die had vervolgens samen met G.E. Langemeijer binnen anderhalve maand de bezetting rond van de eerste drie Bijzondere Gerechtshoven en van de Bijzondere Raad van Cassatie.
4. In Londen was wel bedacht dat er een heel nieuwe rechtsorganisatie zou worden opgezet in bevrijd Nederland voor de berechting van 'politieke delinquenten'. Maar er was niets voorbereid om huisvesting, administratieve ondersteuning of administratiemiddelen goed te regelen. Kamers van Tribunalen en Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie moesten zelf op zoek naar werkruimten, administratief personeel, bureaus, typemachines enzovoort. Het zou waarschijnlijk heel wat gescheeld hebben, als in Engeland een instructie of verordening was uitgevaardigd waarin was opgenomen dat deze bijzondere rechtsplegingsorganen geholpen *moesten* worden bij het vinden van huisvesting en andere benodigdheden en daarbij in noodgevallen voorrang zouden krijgen. Nu moesten die colleges bedelen om zittings- en kantoorruimte. Zo moest de Bijzondere Raad van Cassatie bedelen bij de Hoge Raad om ruimte te krijgen. De Kamer Groningen en de drie Groningse Kamers van het Tribunaal Groningen moest smeken om ruimte bij de arrondissementsrechtbank Groningen. De vierde Kamer, in Veendam, vond met veel moeite een zittings- en werkplek in het gemeentehuis van Veendam. En de vijfde Kamer, in Winschoten, vestigde zich na onderhandelingen in het Kantongerecht in Winschoten.[1229] Met een in Londen vervaardigde instructie was het mogelijk soepeler gegaan en hadden de bijzondere rechtsplegingscolleges kunnen aangeven dat ze recht hadden op zittingsruimte.
5. Mijns inziens het grootste euvel was het ontbreken van elke realiteitszin over de arrestaties en de gevolgen daarvan. Op papier stond het mooi, veel categorieën te arresteren personen. Maar hoewel de regering zowel door de Commissie Terugkeer als door de Buitengewone Raad van Advies gewaarschuwd was over het grote aantal Nederlanders dat lid geweest was van de NSB of andere pro-Duitse organisaties, is er niets aan gedaan om deze tsunami van arrestanten in enigszins goede banen te leiden. In Londen had men voorbereid moeten en kunnen zijn op meer dan 100.000 arrestanten. De arrestaties en interneringen geschiedden vanaf het begin volstrekt chaotisch. Bij de arrestaties werd niet gekeken naar schuld of onschuld. Er werden daardoor volstrekt onschuldige personen aangehouden. Er werd bovendien niet onmiddellijk van iedere geïnterneerde een dossier aangelegd.

10.4 Regeringsbeleid *na de oorlog* op juridisch gebied met betrekking tot de oorlog en haar gevolgen

10.4.1 Het opstarten van de bijzondere rechtspleging na de oorlog

In de praktijk bleek alles na de oorlog, ook de wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging uit de oorlog, onder druk van de omstandigheden vloeibaar. In de naoorlogse praktijk zijn met grote regelmaat de in Londen aangenomen besluiten ingehaald. Al in december 1944 moest het Tribunaalbesluit worden aangepast aan het feit dat de Raad van State, die het Fiat Executie zou moeten afgeven over opgelegde maatregelen van de Tribunalen, nog in het bezette gedeelte van Nederland gevestigd was.[1230]

---

interneringskampen, maar wel allerlei andere cursussen.

1229 Provinciale Almanak voor Groningen, 1946, p. 170-171.

1230 Besluit E153.

In mei 1945 moest de regering, na een maandenlange staking van de geïnstalleerde Tribunalen in het bevrijde zuiden van Nederland, instemmen met een tweede ingrijpende wijziging in het Tribunaalbesluit. Bij Besluit F85 werd de vaste straftermijn van tien jaar gewijzigd in een variabele straftermijn van nul tot tien jaar.[1231] Daarnaast werd vaste verbeurdverklaring van het gehele vermogen, gewijzigd in een mogelijke verbeurdverklaring van een gedeelte van het vermogen. Daarna hebben in mei 1945 de Tribunalen in het zuiden van het land hun werkzaamheden weer opgepakt. De Bijzondere Gerechtshoven in Den Haag, Amsterdam en Den Bosch volgden vanaf augustus 1945 en de eerste zitting van de Bijzondere Raad van Cassatie was in september 1945. Tot slot volgden in de maanden daarna de Bijzondere Gerechtshoven van Arnhem en Leeuwarden.
Eind 1945 werd overal in het land al volgens de bijzondere rechtsplegingsbesluiten recht gesproken. Als de Nederlandse regering in Londen het advies gevolgd zou hebben van de Londense Buitengewone Raad van Advies, om voor het Besluit Buitengewoon Strafrecht eerst de instemming van de Staten-Generaal te vragen, dan zou de bijzondere rechtspleging pas in 1946, na consultering van de Voorlopige Staten-Generaal met haar werkzaamheden hebben kunnen starten. De Voorlopige Staten-Generaal startte haar werkzaamheden namelijk pas op 20 november 1945 en nam uiteindelijk onder grote politieke druk in maart 1946 de Londense wetsbesluiten als wetgeving aan. De Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen waren toen al maanden bezig met de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven op grond van de wetsbesluiten D61-D64.

De toestand in de interneringskampen was al snel na september 1944 onhoudbaar. Hiervoor werd al gewaarschuwd in oktober en november 1944.[1232]In de zomer van 1945 werd gewaarschuwd voor mogelijke uitbraken van besmettelijke ziektes in de interneringskampen en voor de onvoldoende bescherming van geïnterneerden in de winter van 1945-1946. Ook hier werd het regeringsbeleid ingehaald door de naoorlogse werkelijkheid.
De waarschuwingen uit de zomer van 1945 leidden uiteindelijk tot het Besluit Politieke Delinquenten van oktober 1945. In dit besluit werd het beleid ten aanzien van de berechting van ‘politieke delinquenten’ ingrijpend gewijzigd. Er zou onderscheid gemaakt moeten worden tussen ‘lichte ’gevallen en ‘zware’ gevallen. Ook dit besluit kende echter een zeer korte levensduur. Al op 19 november 1945 zag een heel nieuw Besluit Politieke Delinquenten het licht, Besluit F280. De reden hiervoor was het beëindigen van het Militair Gezag en het herstellen van het burgerlijk gezag per 1 maart 1946. Alle artikelen in het Besluit F244 waarin het Militair Gezag genoemd werd, moesten worden gewijzigd.
Al in januari 1946 bleek dat de beslissing om de procureurs-fiscaal drie maanden de tijd te geven om de in bewaringstellingen van alle individuele ‘politieke delinquenten’ te regelen onvoldoende was. Besloten werd dat de commandanten van alle interneringskampen lijsten van geïnterneerde ‘politieke delinquenten’ moesten aanleggen en opsturen naar de procureurs-fiscaal van het juridisch ressort waar het kamp zich bevond. De procureurs-fiscaal hebben vervolgens alle op de lijsten vermelde ‘politieke delinquenten’ collectief officieel in bewaring gesteld.[1233]
In juli 1947 werd tot slot Wet H206, houdende nadere voorzieningen met betrekking tot de bijzondere rechtspleging, aangenomen. In deze wet werden ingrijpende wijzigingen in alle wetsbesluiten over de bijzondere rechtspleging (D61-D64, E101, F280) opgenomen.[1234]
Een maand later stuurde minister van Justitie J.H. van Maarseveen een voorstel naar de Tweede Kamer om per 1 januari 1948 de tribunaalberechting stop te zetten en een start te maken met het opheffen van de Bijzondere Gerechtshoven. Deze plannen zijn daarna voortdurend in tijd opgeschoven

---

1231 Zie uitgebreid rubriek 3.8.4.

1232 Brief van G.J. van Heuven Goedhart van 24 oktober 1944 aan F.J.H. Snijders, hoofd sectie II Militair Gezag, brief van H.J. Kruls, chef-staf van het Militair Gezag van. Oktober 1944, gepubliceerd in Leeuwarder Courant..

1233 Tresoar, Procureur generaal, toegang 17.02 inv. nr. 2582, 2927, 2973: lijsten van geïnterneerden, door kampcommandanten toegestuurd aan de procureurs-fiscaal in Leeuwarden; DGBR, Beschikking van de minister van Justitie nr. 05037 van 28 februari 1946 beschikking betreffende bewaringskampen op grond van artikel 12 en 13 van het Besluit Politieke Delinquenten, F280.

1234 H206, WET van 27 juni 1947 houdende nadere voorzieningen met betrekking tot de bijzondere rechtspleging, Stb H206; Zie uitgebreid over de wijzigingen ingevolge Wet H206 rubriek 2.7.3.

en gewijzigd, maar hebben voor veel onrust en vertraging in de berechting in de Tribunaalkamers en de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven gezorgd.

10.4.2 Arrestatie- en interneringsbeleid in de praktijk *na de oorlog*

De regering was in Londen zeer bevreesd voor een mogelijke Bijltjesdag. Eigenrichting door burgers was een schrikbeeld. Dat deze angst niet alleen in Londen heerste, bleek uit het feit dat in september 1944, toen het leek alsof Nederland bevrijd zou worden, vele NSB'ers, pro-Duitse personen en hun gezinnen uit angst voor Bijltjesdag hals over kop naar Duitsland gevlucht zijn. Er is in Nederland, in tegenstelling tot in België en Frankrijk, geen Bijltjesdag geweest. Zoals A.D. Belinfante stelt in zijn boek *In plaats van Bijltjesdag* is dit vooral te danken aan de massale en snelle arrestaties. Het feit dat via Radio Oranje beloofd was dat iedere misdadiger, collaborateur en NSB'er berecht zou worden, is mogelijk ook een reden geweest is om niet tot eigenrichting over te gaan. Maar de massale arrestaties van iedereen die verdacht werd of waarvan vermoed werd dat hij/zij met de Duitse bezetter gecollaboreerd had of oorlogsgerelateerde misdrijven begaan had, is na de oorlog ontaard in een grote chaos.[1235]

In september 1944, toen het eerste stukje grondgebied bevrijd was, was het echter niet de regering die het gezag over Nederland had. In Besluit D60 werd bepaald dat in Nederland meteen na de bevrijding de Bijzondere Staat van Beleg zou gelden. Dit besluit was genomen om bijzondere bepalingen van tijdelijke aard mogelijk te maken omdat *'zich daarbij [na de Bevrijding] omstandigheden voordoen welke in de bestaande wetgeving niet zijn voorzien*.'
Door de Bijzondere Staat van Beleg af te kondigen voor het toekomstig bevrijd gebied had de regering de mogelijkheid geschapen om buiten bestaande wetten en verordeningen het Militair Gezag de vrije hand te geven om *'orde op zaken te stellen*'. Het uitvaardigen van de Bijzondere Staat van Beleg was een verstandig besluit. Het Militair Gezag heeft met een kleine groep zijn uiterste best gedaan om de toestand in bevrijd Nederland spoedig te stabiliseren en tal van maatregelen en besluiten genomen om orde en rust te herstellen en levering van voedsel, gas, water en elektriciteit weer op gang te brengen. Volgens Besluit D60 moest het Militair Gezag zich richten naar de instructies van de regering. De regering had wel de bevoegdheid om te bepalen hoe ver de bevoegdheid van het Militair Gezag zou reiken, maar ze had het niet de bevoegdheid om verordeningen of lastgevingen van het Militair Gezag aan te vullen of te wijzigen.
Het Militair Gezag was voorbereid op de taken horend bij het houden van rust en orde en het trachten de veiligheid van de burgers te garanderen. Maar het Militair Gezag was slechts met een paar honderd man naar Nederland gekomen. Deze mensen waren totaal onvoorbereid op de grote hoeveelheid arrestaties. Volgens artikel 16 van Besluit D60 had het Militair Gezag de bevoegdheid iedere persoon, met uitzondering van diegenen genoemd in artikel 13 lid 3, te doen aanhouden, onderzoeken en in bewaring stellen. Volgens artikel 13 lid 2 moest van elke inbewaringstelling een proces-verbaal worden opgemaakt.
De arrestaties ontaardden in een grote chaos van opgepakte en geïnterneerde personen, zonder onderzoek naar een eventuele schuld aan misdaden of collaboratie, zonder administratieve verwerking van de arrestanten, vaak zonder verhoren en zonder zelfs maar mee te delen waarom mensen als 'politiek delinquent' waren opgepakt.

[1235] www.delpher.nl/nl/kranten/results?query=Radio+Oranje+berechting&page=1&maxperpage=50&coll=ddd: *De Vrije Nieuws Centrale*, 7-2-1944, *De Luistervink: nieuws van alle fronten*, 7-4-1944, *De nieuwsbode: orgaan van de Vrije Pers*, 18-4-1944, *VODOC*, 9-5-1944, *De nieuwsbode: orgaan van de Vrije Pers*, 3 juni 1944, *Hilversum III*, 6-6-1944: Tussen februari en begin juni 1944 zijn door de leden van de regering via Radio Oranje radio toespraken gehouden over berechting en zuivering na de oorlog. Op 7-2-1944 meldt De Vrije Nieuws Centrale de radio toespraak van J.A.W. Burger over zuivering en civiele berechting. En tussen 5 april en 3 juni 1944 worden door G.J. de Beus, secretaris van de Minister President, 'De Rotterdammer', en de leden van de Nederlandse regering in Londen P.S. Gerbrandy, G. Bolkestein, P.A. Kerstens, J.A.W. Burger, J. Th. Furstner toespraken gehouden met als titel: NA DE BEVRIJDING. Onder deze titel zijn voor Radio Oranje in een serie uitzendingen mededelingen gedaan over de maatregelen die de Regering voor het tijdperk na de bevrijding voorbereid; www.npogeschiedenis.nl/na-de-bevrijding/boek/Ad-van-Liempt-Na-de-bevrijding-Het-dagboek-van-een-meisje-Anne-Frank.html, toespraak van G. Bolkestein, 28 maart 1944; Over Radio Oranje zie uitgebreid: PEC, deel 7a en b, p. 392-433, NIOD, Bureau Inlichtingen Londen, inv. nr. 18.

Naast het Militair Gezag dat officieel als enige bevoegd was tot het uitvoeren van arrestaties, hebben ook de Binnenlandse Strijdkrachten en andere verzetsgroepen op grote schaal vanaf september 1944 arrestaties verricht. Het Militair Gezag heeft na oktober 1944 niet getracht in samenwerking met de Binnenlandse Strijdkrachten en andere verzetsorganisaties de arrestaties beter te regelen, maar het heeft zich gestort in een machtsstrijd over de arrestatiebevoegdheid. Het Militair Gezag stond bovendien machteloos tegenover de anarchie van leidinggevende functionarissen, zoals militaire Commissarissen en commandanten van interneringskampen.[1236]
Vanaf februari 1945 was de machtsstrijd over de arrestaties tussen het Militair Gezag en de Binnenlandse Strijdkrachten officieel beslecht. Er werd een nieuwe organisatie in het leven geroepen, die de arrestaties en verhoren vanaf dat ogenblik zou gaan uitoefenen, de Politieke Opsporingsdienst (POD).
De internering van verdachte 'politieke delinquenten' verliep van het begin af aan rampzalig. Elke ruimte groter dan een bezemkast lijkt gebruikt te zijn om 'politieke delinquenten' te interneren. Gebrek aan geschoolde commandanten voor interneringskampen, de machtsstrijd tussen het Militair Gezag en de Binnenlandse Strijdkrachten over de bevoegdheid tot arrestatie en competentiestrijd tussen de binnenbewaking en de buitenbewaking bij interneringskampen hebben de basis gelegd voor een onhoudbare vrijheidsberoving van velen, zonder behoorlijke aanhoudingsbevelen of voorlichting over de eventueel gepleegde (mis)daden. De 'heropvoeding' van de politieke gevangenen in de interneringskampen liet ernstig te wensen over. Pas in de Interneringsregeling in oktober 1946 werd bepaald dat een commandant aan het hoofd van een interneringskamp kwam te staan met naast hem een Commissie van Toezicht. Gezamenlijk moesten na de totstandkoming van deze Interneringsregeling de commandant van het interneringskamp waar de geïnterneerde zich bevond en de Commissie van Toezicht advies aan de minister van Justitie geven over de voortzetting van de internering van een 'politieke delinquent'.
Er was nog een bijkomend probleem bij de arrestaties: de aanhoudingen, arrestaties en verhoren door de Canadese Field Security Service (FSS), het Bureau Nationale Veiligheid en individuele groepen burgers. De onderzoeken van de FSS en de BNV waren niet gericht op berechting, maar op het verkrijgen van gegevens over personen die nog haarden van onrust in Europa konden doen ontbranden, zoals Weerwolf-acties. Daarnaast was hun doel om informatie over geroofde en verborgen goederen en geldswaarden te verkrijgen. Pas in begin 1946 werden de geïnterneerde Duitse militairen en Nederlandse pro-Duitse leidinggevenden aan de Nederlandse autoriteit overgedragen. Daarnaast hebben individuele groepen burgers mensen gearresteerd en geïnterneerd in zelf opgerichte illegale interneringskampen.
Nederlanders dachten dat na de oorlog ook in Nederland ondergrondse (Duitse) organisaties gewapenderhand zouden proberen wraak te nemen voor de Duitse nederlaag of voor de berechting van Duitse militairen. Geruchten over Weerwolf-acties werden onder andere gevoed door informatie uit verhoren van 'politieke delinquenten'. Dat de angst voor aanslagen niet geheel ongegrond was, bleek toen in Amsterdam een aanslag door de SS gepleegd werd en toen in Groningen mensen werden opgepakt met zenders en militair materiaal.[1237]

10.4.3 Straf verminderend beleid met betrekking tot de opgelegde straffen

De regering in Londen was al vanaf 1941 bezig met de voorbereidingen voor berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven en collaboratie in Nederland na de bevrijding. Het beleidsvoornemen van de regering was tijdens de oorlog om *alle* 'politieke delinquenten' te bestraffen. Ook heeft de regering tijdens de oorlog regelmatig te kennen gegeven dat er na de oorlog streng gestraft zou moeten worden. Alle straffen waren in het Besluit D61 verhoogd ten opzichte van de straffen opgenomen in het Wetboek van Strafrecht.
Minister-president P.S. Gerbrandy kondigde via een radiotoespraak voor Radio Oranje aan: *'Er zal geen eigenrichting zijn maar berechting in naam van de Koningin' en 'Geen verrader zal zijn verdiende loon*

[1236] Zie hierover rubriek 3.3.1.
[1237] Zie uitgebreid rubriek 3.3.3.

ontgaan'.[1238] In het Bijzonder Gratie-adviesbesluit was wel bepaald dat de Kroon gratie kon verlenen na het inwinnen van het advies van het college dat de straf had opgelegd.[1239] Na het bekend worden van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten werd in *VODOC*, een illegale krant in bezet Nederland, opgemerkt dat er ook een bijzonder gratiebesluit is opgesteld '*omdat de mogelijkheid van gratie nu eenmaal bij strafbepalingen hoort. Er behoeft wel niet bij vermeld te worden, dat het niet anders dan in enkele uitzonderingsgevallen zal worden toegepast.'*[1240] Deze opmerking verwoordde de gevoelens van de regering in Londen en van velen in bezet Nederland.

Met het adagium 'Snel, streng en rechtvaardig' verwoordde minister J.A.W. Burger op 16 augustus 1944 via Radio Oranje in Londen officieel de doelstelling van de regering voor de berechting volgens de wetsbesluiten voor bijzondere rechtspleging D61-D64.[1241]
Met honderdduizenden geïnterneerden, een nagenoeg lege staatskas en onvoldoende middelen en mogelijkheden om alle 'politieke delinquenten' te berechten, wijzigden het beleid en de ideeën van de regering over bestraffing heel snel. Het aantal 'politieke delinquenten' moest drastisch omlaag. Nederland had werkkrachten nodig en het grote aantal gedetineerden drukte zwaar op de rijksbegroting. De Nederlandse regering heeft na de oorlog gratie als politiek instrument gebruikt om het aantal gedetineerden te verminderen.
Maar naast politieke en financiële redenen heeft ook grote zorg over de huisvestingen van gevangenen in interneringskampen zeker meegespeeld om via gratie of voorwaardelijke invrijheidsstelling zo veel mogelijk gedetineerden vrij te laten. De meeste plekken die na de oorlog in allerijl benoemd waren tot interneringskamp, voldeden absoluut niet. Ze hadden te weinig slaapplaatsen, te weinig wasvoorzieningen, geen of nauwelijks verwarming. De regering werd dan ook al in augustus 1945 gewaarschuwd voor onhoudbare toestanden in de kampen. Onder andere door J.M. van Bemmelen, hoofd van het toezicht op de interneringskampen namens het Militair Gezag.[1242] Maar ook artsen waarschuwden voor het gevaar van mogelijke uitbraken van besmettelijke ziekten in de kampen. Daar waar vrijwel de hele Nederlandse bevolking in het eerste bevrijdingsjaar nog steeds ondervoed was, waren besmettelijke ziekten voor zowel de geïnterneerde als de niet-geïnterneerde burgers een ernstig en reëel gevaar.[1243]
Hoewel de regering in de oorlog dus een min of meer onverzoenlijk en hard standpunt ten opzichte van arrestatie en berechting had verkondigd, bleek het noodzakelijk om dit standpunt te veranderen. De financiële positie van Nederland was in 1945 slecht, in 1946 slechter en in 1947 hopeloos. En onder hoge druk worden vele besluiten vloeibaar! Nederland was in de oorlog leeggeroofd en alle dringend noodzakelijke goederen, olie, voedsel en transportmateriaal, moesten uit het buitenland aangevoerd worden. Hiervoor waren buitenlandse deviezen nodig. Minister van Financiën P. Lieftinck zag als enige mogelijkheid om de financiële positie van Nederland te verbeteren een drastische bezuiniging op alle binnenlandse uitgaven.[1244]
Daarom werden steeds weer nieuwe manieren bedacht om 'politieke delinquenten' uit internering te ontslaan. Deze vormen van gratie werden aangeduid als ambtshalve graties. Juridisch kon dit eigenlijk niet, gratie was een recht voor *individuele* bestraften. Naast gratie waren andere vormen van 'vrijlating' van 'politieke delinquenten' bedacht en uitgevoerd namelijk ambtshalve buitenvervolgingstelling, ambtshalve strafvermindering, en voorwaardelijke invrijheidstellingen**.** Hierover zijn steeds weer nieuwe besluiten genomen.

1238 Archief AOK, inv. nr. 1332 tekst radiorede P.S. Gerbrandy 1945; PEC, Deel 7a-b, p. 392-433 over Radio Oranje.
1239 D64, Buitengewoon Gratieadvies Besluit artikel 2.
1240 kranten.kb.nl/themes/Ondergrondse_pers*,* VODOC, 9 mei 1944.
1241 In Londen konden door het ontbreken van een Nederlands Parlement geen wetten uitgevaardigd worden door de Nederlandse regering. Er is toen besloten om wetsbesluiten op grond van subjectief staatsnoodrecht uit te vaardigen. Zie voor uitgebreide uitleg hierover rubriek 2.1.4.
1242 Belinfante 1978, p. 112-118.
1243 H. Grevers, *Van landverraders tot goede vaderlanders. De opsluiting van collaborateurs in Nederland en België, 1944-1950,* Uitgeverij Balans, Amsterdam 2013.
1244 www.politiekcompendium.nl/9351000/1f/j9vvh40co5zodus/vh4vaks9rjyl; E. Schoots, Hoed af voor Marshall. Een bijna existentieel vertrouwen in Amerika, in: *NRC, 24 mei 1997*.

Het eerste besluit in die richting was het Besluit Politieke Delinquenten van november 1945. Officieren-fiscaal moesten de dossiers van 'politieke delinquenten' doornemen en advies geven om 'politieke delinquenten' al dan niet (on)voorwaardelijk buiten vervolging te laten stellen door de procureurs-fiscaal.
Vervolgens onderzocht een speciale commissie in 1947 alle straffen opgelegd vóór 1 september 1946. Over de opgelegde straffen die zij te zwaar vonden, brachten ze advies uit, met het doel de straffen door gratie te matigen.[1245] Deze manieren om mensen uit internering te krijgen verliep echter voor de regering veel te langzaam. Bovendien bleek dit systeem niet steeds bevredigend te werken, omdat de verschillende rechterlijke colleges geenszins een uniforme gedragslijn volgden.[1246]
In 1947 besloot de regering daarom tot een andere oplossing. Alle 'politieke delinquenten' die nog niet veroordeeld waren en van wie geacht werd een straf lager dan drie jaar internering te krijgen, werden ambtshalve voorwaardelijk in vrijheid gesteld.[1247]
Daarnaast kregen bepaalde groepen 'politieke delinquenten', na adviezen van de officieren-fiscaal, vanaf 1947 eerst een strafvermindering en werden vervolgens voorwaardelijk in vrijheid gesteld. De officieren-fiscaal moesten eerst de zaken van jeugdigen onderzoeken op de vraag of strafvermindering mogelijk was. Jeugdigen waren in 1947 diegenen geboren na 1922. Twee jaar later waren jeugdigen echter diegenen geboren na 1918.[1248]
In 1948 werden de zaken van personen die boven een bepaalde leeftijd waren op dezelfde manier door de officieren-fiscaal tegen het licht gehouden.[1249] Ook voor die groep volgde dan strafvermindering en voorwaardelijke invrijheidstelling. Dit hoewel voorwaardelijke invrijheidstelling in het Nederlandse strafrecht eigenlijk alleen gebruikelijk was na het uitzitten van twee derde van de straf, na goed gedrag van de gevangene (art. 15 Sr).[1250]
Een volgende vorm van 'collectieve' gratieverlening was de Jubileumgratie. Bedacht en afgekondigd op 29 juli 1948 door minister van Justitie J.H. van Maarseveen in verband met het 50-jarig jubileum van Koningin Wilhelmina als Koningin.[1251] Zijn voorstel hield in dat voor gestraften met een straftijd van minder dan twee jaar een kwart van de straf werd kwijtgescholden en voor iedereen met een straf hoger dat twee jaar, de straf met zes maanden werd verminderd. Zijn opvolger Th.R.J. Wijers kwam met een nieuw voorstel: van alle straffen wordt een kwart kwijtgescholden met een maximum van één jaar. Ook diegenen die een maatregel opgelegd hadden gekregen tot internering door een Tribunaal zouden onder deze gratie vallen. De gratie gold echter alleen diegenen die al veroordeeld waren. Om deze vorm van gratie aan later veroordeelden ook te gunnen, kregen na de Jubileumgratie veroordeelden ook Jubileumgratie, via gratielijsten.[1252]

Het verminderen van het aantal 'politieke delinquenten' vorderde hiermee volgens de regering echter nog steeds te langzaam. Daarom verzond de minister van Justitie op 3 september 1950 een geheime circulaire met richtlijnen voor de voorwaardelijke invrijheidstelling.[1253] Voorwaarden voor deze ambtshalve invrijheidsstelling waren:
- Onherroepelijke straf van tien jaar of minder, dan wel door gratie nog een straf van tien jaar of minder;
- Ten minste een derde van deze – eventueel verminderde – straftijd was vóór 1 oktober 1950 ondergaan;
- De gestraften waren vóór 1 juli 1947, uit hoofde van hun politieke delicten, van hun vrijheid beroofd.[1254]

1245 De Jong, Deel 12 Epiloog, eerste helft, p. 610-623; Romijn,1989, p. 235-256; Belinfante 1978, p. 513-568; H.Fühner, *Nachspiel. Die Niederlandische Politik und die Verfolgung von Kollaborateuren und NS-Verbrechern, 1945-1989*, Münster: Waxmann Verlag 2005, p. 79-81, 99-103.

1246 Handelingen, II, *zitting 1959/1960*, Aanhangsel: vraag 2057 van de heer Berkhouwer van 6 april 1960.

1247 Belinfante 1978, p. 519-560; *Advocatenblad* 1947, p. 46-47: voorwaardelijke invrijheidstelling van politieke delinquenten die een straf onder de drie jaar *zouden hebben gekregen bij berechting.*

1248 Romijn 1989, p. 217, 219; Archief BRvC, inv. nr. 329. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

1249 Romijn 1989, p. 217, 219.

1250 Belinfante 1978, p. 352 en het daar in noot 69 aangehaalde artikel 27 van de *Wet overgang bijzondere rechtspleging* (I186). Vanaf 1948 wordt de voorlopige detentie ook altijd als werkelijke straftijd meegerekend, voor zover zij op de opgelegde straf in mindering is gebracht.

1251 Belinfante 1978, p. 521.

1252 Belinfante 1978, p. 521-522; Archief BRvC, inv. nr. 325. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

1253 Ministerie van Justitie, Circulaire van 3-9-1950 2e afdeling B no. 899, geheim en brief van 1 september 1950 van de minister van Justitie, geheim; Archief BRvC, inv. nr. 330, 332. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

De minister antwoordde op de kritiek, op 27 oktober 1950, dat er geen sprake was van plannen voor collectieve gratie.[1255] Wel waren er volgens de minister plannen om over te gaan tot voorwaardelijke vrijlating van veroordeelden met een straf van minder dan tien jaar. Veroordeelden wegens verraad en mishandeling vielen buiten de regeling, ook met een straf onder de tien jaar. Bovendien betrof het *een bijzondere gunst*; het gedrag van de verdachte tijdens de internering en gunstige mogelijkheden voor reclassering wogen mee bij de beslissing.
Voor deze ambtshalve gratie werd als reden onder andere aangevoerd dat de detentie-omstandigheden in het begin zwaar waren en dat de tegen de gestraften en hun gezinnen genomen maatregelen hun lot zwaarder hadden gemaakt. Hoewel de regeling individueel zou worden uitgevoerd, bleek het uiteindelijk toch een collectieve vorm van voorwaardelijke vrijlating te zijn.
Drie maanden later, op 27 januari 1951 benoemde de minister van Justitie een Commissie tot onderzoek van de mogelijkheden van gratie voor 'zware gevallen'.[1256] De leden van deze Commissie waren: B.V.A. Röling, hoogleraar in Groningen, J. Zaaijer, procureur-generaal bij het Gerechtshof Leeuwarden en J.B.J. Heijmeijer, raadsheer in het Gerechtshof Leeuwarden. Tussen 1951 en 1953 adviseerde deze Commissie de minister van Justitie over eventuele gratie van zwaar gestrafte 'politieke delinquenten'. Hiervoor bekeek een jurist alle zaken van de betreffende 'politieke delinquenten' opnieuw. Op grond van zijn rapportage gaf hij een advies aan de Commissie. Die woog het advies en adviseerde vervolgens de minister van Justitie. De minister volgde vrijwel in alle gevallen dit advies. Overigens betekende dit advies niet, dat alle 'politieke delinquenten' inderdaad door gratie strafvermindering kregen. Een aantal werd nog niet geschikt geacht voor gratie. In 1951 nam de regering bovendien voorstellen aan over de definitieve regeling van voorwaardelijke veroordeling en invrijheidstelling en uitbreiding van de mogelijkheden tot toepassing van voorlopige hechtenis, volgens artikel 64 Wetboek van Strafvordering.[1257]

Naast deze ambtshalve gratieverleningen is tussen 1946 en 1959 veelvuldig gratie verleend in individuele gevallen, na een verzoek hierom van (familie van de) 'politieke delinquent' of namens hem door zijn raadsman, meestal na een negatief advies van het orgaan dat de straf had opgelegd.[1258]

Uiteindelijk besloot de Hoge Raad tussen 1957 en 1961 om in vrijwel alle zaken van levenslang gestrafte 'politieke delinquenten', na aanvankelijke afwijzende adviezen van de Hoge Raad en de Bijzondere Raad van Cassatie, gunstig te adviseren over ingediende gratieverzoeken. Hierdoor werden deze straffen omgezet van levenslang naar een tijdelijke straf van rond de twintig jaar en kwamen de betreffende personen vrijwel altijd meteen op vrije voeten.

10.4.4 De implementatie van het internationaal strafrecht in Nederland

In Londen was door de daar aanwezige regeringen van de bezette en geallieerde landen vanaf januari 1943 uitgebreid vergaderd over het opstellen van internationaal recht ter berechting van oorlogsmisdadigers. Nederland heeft aan de wieg gestaan van dit internationale oorlogsstrafrecht en heeft meegewerkt aan het opstellen van de strafbaarheidsbepalingen. In Besluit D61 uit 1943 was niets opgenomen over de berechting van oorlogsmisdaden. Daarna werd in mei 1945 het Besluit F85 aangenomen, tot opsporing van oorlogsmisdrijven. Maar hierbij werden Nederlanders en Nederlandse onderdanen nadrukkelijk uitgesloten als oorlogsmisdadiger. Dit ondanks de vele rapportages van 'Engelandvaarders', waaruit duidelijk werd dat ook Nederlanders als handlangers van de Duitse bezetter meewerkten aan het mishandelen, vermoorden en martelen van landgenoten.

1254 www.dekrantvantoen.nl/index.do, Leeuwarder Courant van 27-10 en 10-10 1950.

1255 Handelingen, II, zitting 1950-1951 Kamerstuk 1546: Nota over voorwaardelijke veroordeling en de *voorwaardelijke invrijheidstelling*.

1256 Archief CABR, inv. nr. 78895-78900: De Commissie van Advies betreffende de beoordeling van gratiezaken van zwaar bestrafte politieke delinquenten, 1951 - 1953. Voor het opstellen van de adviezen werden eerst uitgebreide rapportages gemaakt door rapporteurs.

1257 Besluit van 15 juni 1951, Stb. 1951, nr. 214, wijziging voorwaardelijke veroordeling en invrijheidstelling; besluit van 31 december1951, houdende uitbreiding van de mogelijkheden tot toepassing van voorlopige hechtenis, in artikel 64 Sr.

1258 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 1-4, registers van de gratieadviezen van de BRvC en van de verleende graties.

Achteraf bezien is het een omissie geweest dat in het Besluit Buitengewoon Strafrecht niets is opgenomen over oorlogsmisdaden. Ook was het een onjuiste beslissing dat in Besluit F85 was opgenomen dat Nederlanders niet opgespoord en vervolgd konden worden voor oorlogsmisdaden. Er waren na de oorlog grofweg twee richtingen in de discussie over de berechting van oorlogsmisdaden en oorlogsmisdadigers: zij die oorlogsmisdaden zagen als commune misdrijven en zij die oorlogsmisdaden zagen als misdaden 'sui generis', die niet gedekt werden door de rechtsmacht van de Nederlandse rechter. Pas in 1947, toen met Wet H233 artikel 27a werd opgenomen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht, kreeg de Nederlandse rechter ook volgens de Bijzondere Raad van Cassatie rechtsmacht om oorlogsmisdadigers te bestraffen. Bovendien was in artikel 27a opgenomen dat ook Nederlanders voor oorlogsmisdaden vervolgd en berecht konden worden.
Doordat tot juli 1947 (Wet H233) de mening geheerst heeft dat Nederlanders volgens het gewone strafrecht en het Besluit D61 berecht konden worden en dat bovendien Nederlanders geen oorlogsmisdaden in eigen land gepleegd konden hebben, zijn in de tenlasteleggingen en vonnissen slechts artikelen uit het Wetboek van Strafrecht en uit het Besluit D61 opgenomen. Dit heeft ertoe geleid dat in de tenlasteleggingen en sententies van Nederlandse handlangers van de Duitse bezetter geen oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid waren opgenomen. Het gevolg hiervan was weer dat het onmogelijk gebleken is om Duitsland te overtuigen van het feit dat gevluchte Nederlanders op grond van hun daden aan Nederland moesten worden uitgeleverd. Naar Duitsland gevluchte Nederlanders, die op grond van het Führererlass uit 1943 de Duitse nationaliteit gekregen hadden, zijn na 1948 door Duitsland niet uitgeleverd. Wel is er in de afgelopen jaren getracht om gevluchte Duitse Nederlanders in Duitsland te berechten. Maar de rechtszaak tegen Siert Bruins in 2013 in Duitsland heeft duidelijk gemaakt dat berechting nu voor daden uit de oorlog vrijwel onmogelijk geworden is. Bij de Duitse rechtszaak van Siert Bruins is het ontbreken van nog levende getuigen de reden geweest om hem in eerste aanleg niet te veroordelen.[1259]

10.4.5 Nieuw beleid in de bijzondere rechtspleging na de oorlog

Naast de nieuwe functionarissen die in de oorspronkelijke bijzondere rechtsplegingsbesluiten en het Tribunaalbesluit genoemd waren, werden in 1944, 1945 en 1947 nieuwe functionarissen toegevoegd. Deze nieuwe functies waren noodzakelijk om de verkeerde inschattingen die de Nederlandse regering in Londen had gemaakt van de situatie in het naoorlogse Nederland, te repareren en waren pogingen om de bijzondere rechtspleging sneller te laten verlopen.
Daarnaast heeft de regering na de bevrijding diverse wijzigingen in besluiten over de raadslieden van 'politieke delinquenten' opgenomen. Niet alleen advocaten mochten toen 'politieke delinquenten' verdedigen, maar ook militaire officieren konden optreden als verdediger van 'politieke delinquenten'. Volgens Besluit D63, artikel 8 lid 1 konden officieren van land- en zeemacht gelijkgesteld worden met advocaten. Daarnaast konden volgens lid 2 ook diegenen die een graad in de rechtswetenschappen of de hoedanigheid van meester in de rechten verkregen hadden, benoemd worden als verdediger. In Besluit F306 uit 1945 werd de benaming advocaat zelfs officieel gewijzigd in raadsman.

Nieuw ingevoerd na september 1944 waren:

Hoge Autoriteit voor de Tribunalen

In december 1944 werd de Hoge Autoriteit als nieuwe functionaris aan de tribunaalberechting toegevoegd. De Hoge Autoriteit moest zorgen voor de goed- of afkeuring van de vonnissen van de diverse Tribunaalkamers in zijn ressort.

Politieke Opsporingsdienst

In februari 1945 werd de Politieke Opsporingsdienst opgericht. Dit om de machtsstrijd tussen het Militair Gezag en de Binnenlandse Strijdkrachten te beëindigen. Tot deze dienst konden namelijk ook leden van de Binnenlandse Veiligheidsdienst of andere verzetsgroepen toetreden. De POD kreeg hierna de exclusieve bevoegdheid tot het verrichten van arrestaties.

[1259] Siert Bruins, Willem Polak en Heinrich Broere; www.historien.nl/oorlogsmisdadigers-wie-zijn-ze/.

Officieren-fiscaal

Het Besluit F244/F280 uit oktober-november 1945 is bedoeld om het aantal geïnterneerde personen te verminderen. Met dit doel werd de functie van officier-fiscaal in het leven geroepen. De officieren-fiscaal vielen onder het gezag van één van de vijf procureurs-fiscaal, maar maakten geen deel uit van het Openbaar Ministerie. Zij moesten de 'lichte' en 'zware' zaken van elkaar scheiden en in de 'lichte' zaken advies uitbrengen aan de procureur-fiscaal in hun ressort. Dit advies zou een voorstel over onvoorwaardelijke of voorwaardelijke buitenvervolgingstelling moeten bevatten en de eventuele bijkomende voorwaarden.

Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging

Per 1 maart 1946 werd de Bijzondere Staat van Beleg beëindigd en stopte het Militair Gezag. De taken op het gebied van de 'politieke delinquenten' (arrestatie, internering, verhoren en berechting) gingen vervolgens over naar het nieuw opgerichte Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging van het Ministerie van Justitie. Dit Directoraat-Generaal moest van de grond af opgebouwd worden. Bovendien waren de taken, zeker in het begin, niet helder.

Politieke Rechercheafdelingen

Omdat het Militair Gezag werd beëindigd, stopte op 1 maart 1946 ook de taak van de POD. In plaats daarvan werden de PRA (Politieke Rechercheafdelingen) opgericht. Ook die organisatie moest van de grond af aan opgebouwd worden. Veel expertise en kennis vergaard door leden van de POD verdween, hoewel een aantal POD'ers overging naar de PRA.

'Oneigenlijke' Tribunaalzaken

Velen die aanvankelijk berecht zouden worden door de Tribunalen, werden vanaf maart/april 1946 via de procedure van voorwaardelijke of onvoorwaardelijke buitenvervolging beoordeeld en uit internering vrijgelaten. Daardoor waren er voor de Tribunalen nauwelijks nog collaborateurs om te berechten. Besloten werd daarom door de Commissie Versnelling Rechtspraak dat de Kamers van de Tribunalen 'lichte' oorlogsgerelateerde misdrijven moesten gaan berechten. Deze zaken werden 'oneigenlijke' tribunaalzaken genoemd.[1260]

Alleensprekende raadsheer

De laatste nieuwe functionaris toegevoegd aan de bijzondere rechtspleging was de alleensprekende raadsheer voor 'eenvoudige' bijzondere rechtsplegingszaken. In Besluit H206 uit 1947 werd in het vijfde hoofdstuk de '*vereenvoudigde gerechtelijke afdoening*' ingevoerd, artikel 44a-44j. De bedoeling was dat de alleensprekende raadsheer zaken zou berechten waarvan de verwachting was dat de op te leggen straf niet hoger dan zes jaar zou zijn. Iedere Kamer van een Bijzonder Gerechtshof moest een raadsheer aanwijzen, die belast zou worden met deze vereenvoudigde afdoening. Deze maatregel was bedoeld om de bijzondere rechtspleging te versnellen, omdat de regering van mening was dat deze vereenvoudigde afdoening sneller zou gaan. In Groningen en Drenthe is echter in geen enkele zaak gebruik gemaakt van deze regeling. Hoe het in andere Kamers van Bijzondere Gerechtshoven gegaan is, zal nog onderzocht moeten worden.

10.4.6 Tenuitvoerlegging van straffen of groepsgewijze emigratie

De aanvankelijke bedoeling van de regering was, dat alle 'politieke delinquenten' die berecht waren door de Bijzondere Gerechtshoven of de Bijzondere Raad van Cassatie en hierbij een vrijheidsbenemende straf opgelegd hadden gekregen, deze straf in een strafgevangenis zouden uitzitten. Het probleem was echter dat er veel meer 'politieke delinquenten' een vrijheidsbenemende straf opgelegd kregen dan er plaatsen waren in strafgevangenissen. Maar ook over dit onderdeel van de rechtspleging waren tijdens de oorlog door de regering in Londen geen richtlijnen of besluiten uitgevaardigd. Het enige besluit dat genomen werd was het besluit 'bewarings- en interneringskampen' van 12 september 1944, uitgevaardigd door het Militair Gezag en gepubliceerd

[1260] Terminologie ontleend aan de Handelingen van de Voorlopige Staten-Generaal.

op 19 september 1944, aangevuld op 5 mei 1945. Het per 3 maart 1946 als opvolger van het Militair Gezag betreffende de bijzondere rechtspleging opgerichte Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, vaardigde nog voor haar officiële inwerkingtreding, op 28 februari 1946 een besluit uit om ook na de opheffing van het Militair Gezag de internering een juridische basis te verschaffen.[1261] Deze drie besluiten regelden echter slechts het oprichten en de leiding over deze kampen waarin gearresteerde 'politieke delinquenten' moesten worden ondergebracht. Maar de besluiten bevatten geen aanwijzingen over de inrichting ervan of over de verdeling van de diverse groepen berechte personen over interneringskampen en strafgevangenissen.

In een poging de stroom van gestrafte 'politieke delinquenten' te stroomlijnen werden op een vergadering van de Raad voor Binnenlands Bestuur van 13 februari 1946 plannen besproken om berechte 'politieke delinquenten' na hun berechting op te sluiten in 'gevangenisdorpen'. Bij deze vergadering waren aanwezig minister-president L.J.M. Beel, minister van Sociale Zaken W. Drees, minister van Justitie H.A.M.T. van Kolfschoten, minister van Financiën P. Lieftinck, minister van Oorlog J. Meynen, J.J. Vriesendorp als secretaris en B.I.A.A. ter Veer namens het DGBR. Hierbij werd in eerste instantie gedacht aan een gevangenisdorp op een van de Waddeneilanden.
B.I.A.A. ter Veer bleek in deze vergadering een groot voorstander te zijn van '*het groepsgewijs laten emigreren*' van berechte 'politieke delinquenten' naar het Duitse Waddeneiland Borkum. Dit was wel een heel bijzondere oplossing voor het verminderen van het aantal 'politieke delinquenten'. Uit correspondentie van B.I.A.A. ter Veer, directeur-generaal voor de bijzondere rechtspleging, met J.H. van Maarseveen, minister van Justitie, en de procureurs-fiscaal blijkt dat hij van mening was dat de geïnterneerden na de sententie een eigen maatschappij op moesten bouwen op (bij voorkeur) een eiland, waar ze zouden kunnen resocialiseren, *'zodat de Nederlandse maatschappij verschoond blijft van "politieke delinquenten" en de kosten van de internering.*' Volgens hem zou het Duitse eiland Borkum kunnen dienen om 'politieke delinquenten' te resocialiseren. B.I.A.A ter Veer verzocht daarom toestemming om met een delegatie een dienstreis te mogen maken naar Borkum om de mogelijkheden van een gevangenisdorp aldaar te onderzoeken.[1262] Hij krijgt toestemming voor het maken van een dienstreis naar Borkum. Bij zijn bezoek aan het eiland lijken de inwoners van het eiland wel geporteerd van zijn plan, nu de toeristenindustrie op het eiland helemaal gestopt is en het eiland door de oorlog geruïneerd is. De procureurs-fiscaal zijn mordicus tegen en vinden dat internering/bewaring van berechte 'politieke delinquenten' in Nederland moet geschieden en dat de geïnterneerden niet uit de Nederlandse maatschappij gestoten moeten worden. Het plan van B.I.A.A. ter Veer krijgt geen vervolg.[1263]
Niet alleen B.I.A.A. ter Veer was voorstander van *'groepsgewijze emigratie*'. Ook anderen blijken hierover ideeën aan de minister-president L.J.M. Beel gestuurd te hebben. Er zijn voorstellen gedaan voor emigratie in groepsverband van 'politieke delinquenten' naar onder andere Argentinië, Brazilië, Nieuw-Guinea, de Bovenwindse Eilanden, Nederlands-Indië en Suriname. Als redenen voor een eventuele emigratie van 'politieke delinquenten' geven de indieners van de plannen: de angst voor een vijfde colonne, de eigen veiligheid van de 'politieke delinquenten' en de kosten van internering. Soms zijn de ingediende plannen heel gedetailleerd en bevatten reglementen voor de op te richten gevangenisdorpen.[1264] Geen enkel plan is uitgevoerd, slechts het idee om 'politieke delinquenten' naar Nieuw-Guinea te sturen om Amerikaans oorlogsmateriaal te demonteren werd op bescheiden schaal uitgevoerd.[1265]

Pas op 8 mei 1946 werd door het ministerie van Justitie een eerste circulaire rondgestuurd over de plaatsen van tenuitvoerlegging van de straffen van 'politieke delinquenten' die een

---

1261 Militair Gezag: Verordening nr. 4 bewaring en verblijfskampen, 12 september 1944, Publicatieblad van het Militair Gezag nr.1 van 19 september 1944; Militair Gezag, Aanvulling van 5 mei 1945 nr. 100 op de verordening bewarings- en verblijfskampen.

1262 Archief Ter Veer, ongenummerd.

1263 Archief Ter Veer, ongenummerd.

1264 Archief Ter Veer, ongenummerd.

1265 Archief AOK, inv. nr. 1310; STPD, inv. nr. 1693-1699, maart 1947 – juni 1950; Archief DGBR, inv. nr. 208, 209: gratie en ontslag uit internering in verband met uitzending naar Nieuw-Guinea; Romijn 1989, p. 182; www.west- papua.nl/publiciteit/NazisinNNG.htm, Van 28 april 1947 tot halverwege 1949 hebben 'politieke delinquenten' oorlogsmaterieel achtergelaten door de Amerikanen opgeruimd.

vrijheidsbenemende straf opgelegd hadden gekregen door de Bijzondere Gerechtshoven of de Bijzondere Raad van Cassatie.[1266] Dit in een poging om de stroom berechte 'politieke delinquenten' te reguleren.
De circulaire onderscheidt verschillende groepen gestraften:

- Mannen met een straf langer dan vijf jaar moesten naar de strafgevangenis in Leeuwarden.
- Mannen met een straf tussen de zes maanden en de vijf jaar moesten naar de Rijkswerkinrichting in Veenhuizen, voor zover zij tot werken in staat waren en naar de mening van de procureur-fiscaal geschikt waren voor gemeenschappelijk verblijf.
- Mannelijke jeugdigen moesten worden overgebracht naar de bijzondere Strafgevangenis voor jeugdigen in Zutphen.
- Vrouwen met een strafduur van langer dan vijf jaar moesten *voorlopig* in de strafgevangenis in Rotterdam geplaatst worden.

Helaas bleek eigenlijk nog voordat de circulaire van 8 mei 1946 was uitgevaardigd, dat de gevangenissen bij lange na niet genoeg capaciteit hadden om de aanwijzingen in deze circulaire op te kunnen volgen. Zelfs niet als men, zoals vanaf het begin van de arrestaties na de bevrijding, meerdere personen in één cel plaatste.[1267] Justitie bleek ondanks deze noodgreep niet in staat om het grote aantal veroordeelden door de Bijzondere Gerechtshoven onder te brengen in de bestaande gevangenissen, met als gevolg dat veroordeelden door de Bijzondere Gerechtshoven in kampen geïnterneerd werden. Daarnaast bleken veel door het Tribunaal veroordeelden niet naar aangewezen interneringskampen te gaan, maar teruggeplaatst te worden naar de interneringskampen waar ze voor hun veroordeling vastzaten.[1268] Volgens de officiële regels zouden door het Tribunaal veroordeelden geïnterneerd moeten worden in een aantal daarvoor aangewezen interneringskampen. Deze kampen waren kamp Schoorl, een deel van kamp Vught, en de kampen in Rilland Bath en Ellecom. Omdat de veroordeelden door het Tribunaal en een deel van de veroordeelden door de Bijzonder Gerechtshoven voor het uitzitten van de aan hen opgelegde straf of maatregel teruggeplaatst werden in de interneringskampen waar ze vandaan kwamen, ontstonden grote problemen.[1269]
Enige tijd na de circulaire van 8 mei 1946, wordt een nieuwe, helaas ongedateerde, circulaire verspreid. In deze circulaire staat dat door het dalen van het aantal in bewaring gestelde personen capaciteit vrij is gekomen om de gestraften te selecteren volgens de volgende instructie:

- Mannelijke gestraften met een strafduur van meer dan tien jaar, moesten worden geplaatst in de strafgevangenis van Leeuwarden, de strafgevangenis van Groningen, het gereedkomende kamp op het terrein van de Rijkswerkinrichting Veenhuizen. Als dat niet voldoende zou blijken te zijn, zou ook een Strafgevangenis in het zuiden van het land deze langgestraften op moeten nemen. De strafgevangenis Leeuwarden zou volgens deze circulaire de zwaarst gestraften opnemen.
- De jeugdigen zouden hun straf in jeugdgevangenkampen moeten doorbrengen. Het eerste kamp dat hiervoor aangewezen werd, was in Marum. Dit zou speciaal een landbouwkamp zijn. Gevolgd door een kamp waar industriewerk gedaan moet worden. De jeugdigen gestraften die hun straf in een jeugdgevangenis moesten ondergaan moesten naar de strafgevangenis in Zutphen (mannelijke gestraften) of Rotterdam (vrouwelijke gestraften).
- Mannen tot 40 jaar kregen de mogelijkheid om in de mijnen te werken. Dit zou echter alleen gelden voor diegenen die een straf tussen een half tot vijf jaar opgelegd hadden gekregen.
- Voor de zwaarst gestrafte vrouwen was volgens deze circulaire de strafgevangenis Rotterdam de aangewezen plaats. Daaraan werd toegevoegd het vrouwenkamp Ampsen in Lochem. Indien het nodig zou blijken te zijn, zou er nog een ander kamp worden aangewezen. Hieraan werd toegevoegd: *'Ook in deze strafinrichtingen zal gelegenheid voor ontspanning en ontwikkeling zijn*.'
- Er zou een loonregeling ingesteld worden, met de bedoeling dat de veroordeelde hieruit een uitkering kon krijgen voor zichzelf en voor het onderhoud van zijn gezin.
- Bij plaatsing van zieken en 'onvolwaardigen' zou de plaatsing van de persoon afhangen.

1266 Beschikking van de minister van Justitie nr. 05037 van 28 februari 1946 beschikking betreffende bewaringskampen op grond van artikel 12 en 13 van het Besluit Politieke Delinquenten, F280; Archief CABR, inv. nr. 78869.

1267 Zo blijkt bijvoorbeeld dat in de strafgevangenis Leeuwarden op 1-1-1946 264 personen opgesloten waren. Op 31-12-1946 was dit aantal toegenomen tot 611, Archief CABR, inv. nr. 78901, dagrapporten strafgevangenis Leeuwarden.

1268 Archief DGBR, inv. nr. 50: bespreking van 25-6-1946 onder andere over vermeende leugens en beschuldigingen in verklaringen van nog onveroordeelden, die in de zaken van de wel veroordeelden waren gebruikt.

1269 Archief DGBR, inv. nr. 50, bespreking van 13-4-1946.

- In alle inrichtingen zouden deskundige krachten voor de sociale verzorging komen (punt 11).

De mededeling in de laatste alinea van de circulaire is echter het meest pregnant: *'met het oog op de strafexecutie zullen de Procureurs-Fiscaal zodra de plannen zijn uitgewerkt, ter zake de nodige aanwijzingen krijgen*'. Die aanwijzingen zijn er nooit gekomen.[1270] Het bleef echter behelpen om alle geïnterneerden op de juiste plek te krijgen. Naast de politieke en financiële redenen heeft dit probleem, het niet kunnen onderbrengen van gevangenen op de juiste plaats, zeker meegespeeld bij de regering om gestraften via gratie of voorwaardelijke invrijheidsstelling zo veel mogelijk vrij te laten.

10.4.7 Integratie van de bijzondere rechtspleging in de commune strafrechtspleging

In Wet H206 (vanaf juli 1947) werden voorzichtig de eerste juridische stappen gezet om de bijzondere rechtspleging te integreren in de commune strafrechtspleging. Dat wordt duidelijk uit de volgende wijzigingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht, het Besluit Buitengewone Rechtspleging en het Besluit Politieke Delinquenten:

- Artikel I, wijzigingen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht onder 4 opgenomen een toe te voegen artikel 7 b: *Bewaring gelast of verlengd ingevolge het Besluit Politieke Delinquenten wordt gelijk gesteld met voorlopige hechtenis uit het Wetboek van Strafvordering*. Maar pas in 1949 wordt besloten dat beklag ex artikel 12 Sv. volledig ingevoerd zou worden in de bijzondere rechtspleging.[1271]
- Artikel III, wijzigingen in het Besluit Buitengewone Rechtspleging. Het beklag (artikel 12 Wetboek van Strafvordering) werd heel voorzichtig weer ingevoerd. Alleen in zeer dringende gevallen werd een beklag in behandeling genomen, anders kon dit nog steeds pas na een door de minister te bepalen datum.
- Artikel III, wijzigingen in het Besluit Buitengewone Rechtspleging. Een belangrijke wijziging was de aanpassing van artikel 37 uit Besluit D63. In het gewijzigde artikel werd opgenomen dat een verdachte na een vonnis met een straf hoger dan zes jaar zonder toestemming van het hof in cassatie kon gaan. Bij straffen lager dan zes jaar moest het hof nog wel toestemming voor cassatie geven.
- Artikel III, wijzigingen in het Besluit Buitengewone Rechtspleging De termijn om cassatie in te stellen werd in artikel 37a (was artikel 37 verlengd tot twee maanden.
- Artikel V, wijzigingen in het Besluit Politieke Delinquenten. In een nieuw artikel 13b werd opgenomen dat de raadsman, na een verzoek, kennis moest kunnen nemen van het dossier van zijn cliënt, tenzij er in het belang van het onderzoek bepaalde stukken niet ter inzage gegeven konden worden. Als stukken niet ter inzage gegeven konden worden, moest de raadsman hiervan een schriftelijke mededeling krijgen. Als de raadsman het dossier toch niet ter inzage kreeg, dan kon hij daarover binnen drie dagen na zijn verzoek om inzage een bezwaarschrift indienen bij een raadsheer of een raadsheer plaatsvervanger die daarvoor was aangewezen. Daarnaast werden de artikelen14-17 van het Besluit Politieke Delinquenten over de invrijheidstelling aanmerkelijk uitgebreid door aanvulling van de gronden voor invrijheidstelling. Ook een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof kon hierna tot invrijheidstelling besluiten.[1272]

In diverse beschikkingen en besluiten werden vanaf juli 1947 aanvullende besluiten genomen over de integratie van de bijzondere rechtspleging in de commune rechtspleging. Zo werd in juli 1947 ook een beschikking genomen om het besluit op de bewaringskampen van 12 september 1944 te herzien.[1273] Een maand later werd het besluit genomen om het verkeer tussen raadsman het cliënt(e) en de inzage in dossiers voor raadslieden te normaliseren.[1274] Gevolgd in september 1948 door de wet waarin besloten werd dat internering uitgevoerd ging worden als gevangenisstraf, te ondergaan in een Rijkswerkinrichting.[1275] En in 1949 werd artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering, *'klacht niet vervolgen strafbaar feit*' volledig opengesteld voor de bijzondere rechtspleging. Hierdoor kon een beklag over niet-vervolging van een zaak worden gedaan.[1276]

1270 Archief CABR, inv. nr. 78869 en Archief DGBR, inv. nr. 66, circulaire serie, letters C-D.

1271 Wet H206; Besluit van 27 januari 1949: instellen in het bijzonder strafrecht van art 12 Wetboek van Strafvordering, staatsblad 1949, invoering art 12 Sv in bijzondere rechtspleging. Stb 1949, J51.

1272 Advocatenblad 1947, p. 191-192.

1273 Beschikking van de minister van justitie nr. 37503 van 8 juli 1947 houdende wijziging van de beschikking bewaringskampen. Besluit van 10 juli 1947, wijziging beschikking bewaringskampen van 12 september 1944, Staatscourant 1947, no. 131.

1274 Besluit van de minister van justitie van 22 augustus 1947, houdende intrekking van het besluit 12780, verkeer raadslieden en inzage in dossiers, DGBR, 12780.

1275 Wet I 405, uitvoering artikel 23 overgang bijzondere rechtspleging van 7 september 1948: internering uit te voeren als gevangenisstraf te ondergaan in een Rijkswerkinrichting van (Stb. I 405).

1276 J 51, Besluit van 27 januari 1949 instellen in het Bijzonder Strafrecht van art 12 wetboek van Strafvordering, staatsblad 1949, invoering art 12 Sv in de bijzondere rechtspleging.

Het sluitstuk van de normalisering van de bijzondere rechtspleging was het besluit in 1952 om eisen te gaan stellen aan plaatsen voor inverzekeringstelling.[1277] Maar toen was het aantal geïnterneerden inmiddels al sterk verminderd.

10.5 Beleid ten aanzien van de uitvoering van de doodstraf

10.5.1 Beleid van de regering *tijdens de oorlog*

De regering heeft tijdens de oorlog regelmatig te kennen gegeven dat er na de oorlog streng gestraft zou worden. Alle straffen waren in Besluit D61 verhoogd ten opzichte van de straffen opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. Daarnaast werd de doodstraf heringevoerd.[1278] De Adviescommissies van de regering in Londen – de Studiegroep voor Reconstructieproblemen, de Ministeriële Commissie Terugkeer en de Buitengewone Raad van Advies – hadden alle drie ingestemd met de herinvoering van de doodstraf. Wel pleitte de Ministeriële Commissie Terugkeer ervoor tijdig de invoering van de doodstraf aan te kondigen. Hierbij zou, volgens de Commissie, gewezen kunnen worden op het militair strafrecht. Volgens artikel 45 van het Wetboek Militair Strafrecht was in tijd van oorlog de doodstraf mogelijk, daar waar levenslang als hoogste straf in het Wetboek van Strafrecht opgenomen is.

10.5.2 Beleid van de regering *na de oorlog*

P.S. Gerbrandy kwam na de oorlog terug op zijn harde visie over het uitvoeren van doodstraffen. In een artikel in het *Advocatenblad* getiteld *'De staat, de dood en het recht*' geeft oud-minister-president Gerbrandy zijn visie over het opleggen en uitvoeren van de doodstraf. Hierbij geeft hij aan dat niet alle opgelegde doodstraffen moeten worden uitgevoerd. Hij voert aan dat de doodstraf slechts dan uitgevoerd moet kunnen worden als een verdachte zonder voorbehoud, door zijn daden met alle recht en moraal heeft gebroken en de rechtsorde daardoor ernstig heeft aangetast.[1279] Hiermee sloot hij aan bij de mening van de naoorlogse regering.

De regering was in 1946 over de executie van de doodstraf een totaal andere mening toegedaan dan tijdens de oorlog. Haar mening was na de oorlog dat het aantal uitgevoerde doodstraffen beperkt moest blijven. De regering was na de oorlog niet genegen om veel executies te laten plaatsvinden. Het middel van gratie werd daarom op grote schaal gebruikt om het aantal doodstraffen laag te houden.[1280] Als reden om het aantal uitgevoerde doodstraffen laag te houden schreef minister J.H. van Maarseveen in een rapportage over de doodstraf: *'De Nederlandse bevolking kan niet te veel doodstraffen aan, het aantal moet daarom beperkt blijven.'*[1281] De omzettingen van de doodstraf in levenslang stuitten echter op grote weerstand bij de Tweede Kamer, de bevolking en de leden van het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht.
De doodstraf opleggen brengt met zich mee dat de veroordeelde ook gratie kan aanvragen. Om het aantal te executeren doodstraffen te beperken heeft de regering in vele gevallen door gratie de doodstraf omgezet in levenslang. De adviezen van de betrokken rechterlijke instanties waren vrijwel altijd negatief, maar dat belette de regering niet op grote schaal de adviezen naast zich neer te leggen en toch gratie te verlenen. F. Hollander, advocaat-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof Den Haag schrijft aan de minister van Justitie dat hij zich moeilijk voor kan stellen dat *'werkelijk de helft van de doodstraffen onverdedigbaar is voorgekomen'.* Hij waarschuwt ervoor om '*de eerbiediging van 's-rechters onafhankelijkheid in stand te houden'*. Het beleid ten aanzien van gratie van doodstraffen lijkt deze onafhankelijkheid te ondermijnen.[1282]

1277 Besluit van Minister van Justitie van 20 augustus 1952, Staatscourant 1952 nr. 165: uitvoering art 62 wetboek van strafvordering: eisen ten opzichte van plaatsen bestemd voor inverzekeringstelling.

1278 Besluit D61, artikel 11; Archief AOK inv. nr. 1330.

1279 P.S. Gerbrandy, De staat, de dood en het recht, in: *Advocatenblad 1946*, p. 182-190.

1280 Archief Gratie Doodstraf, inv. nr. 2, 7, 8, 11-13.

1281 Archief Oorlogsmisdadigers, inv. nr. 2: brieven van en aan de Koningin over het beleid bij gratie of executie van de doodstraffen, 1946-1952; Archief BRvC, inv. nr. 324, 326, 327. Dit archief bevindt zich momenteel (april 2015) nog bij het ministerie van Justitie.

1282 Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 17, correspondentie 1-9-1946 – 30-4-1947.

De regering staat volgens een notitie van J.P. Hooykaas op het standpunt dat de minister van Justitie een eigen verantwoordelijkheid heeft bij het beslissen over de verzoeken om gratie van de doodstraf.[1283] J.P. Hooykaas was als buitengewoon raadsadviseur bij vele verzoeken om gratie betrokken. Hij heeft niet alleen de minister van Justitie geadviseerd over beleidskwesties zoals gratie van de doodstraf, maar hij heeft ook vijftig adviezen opgesteld over het al dan niet verlenen van gratie van de doodstraf. Slechts in 13 zaken adviseert hij om geen gratie te verlenen, bij de overige 37 was zijn advies om dit wel te doen.[1284]
J.P. Hooykaas schreef een notitie aan de minister van Justitie, J.H. van Maarseveen, over de ontwikkeling van de standpunten over de doodstraf van diens voorganger als minister, H.A.M.T. Kolfschoten. In deze notitie stelt hij dat ook Kolfschoten van mening was dat de minister van Justitie een eigen verantwoordelijkheid heeft bij deze gratieverleningen. Kolfschoten ontwikkelde in de drie aan hem voorgelegde gratieverzoeken zijn eigen standpunt, nog voordat de adviezen van de rechterlijke instanties waren binnengekomen. In de Tweede Kamer antwoordt minister J.H. van Maarseveen op vragen: *'Het aantal doodvonnissen zal niet zeer groot worden, ook al hebben verschillende personen die gratie krijgen, de kogel wel verdiend.'*[1285]
Koningin Wilhelmina huldigde een ander standpunt. Indien twee instanties nadrukkelijk de gratie afwezen, zou de gratie inderdaad afgewezen moeten worden.[1286] Dit ging volgens J.P. Hooykaas echter voorbij aan de eigen verantwoordelijkheid van de minister van Justitie. Volgens J.P. Hooykaas was de beslissing over gratie een politieke beslissing en waren de adviezen van de rechterlijke instanties slechts juridische adviezen. Uiteindelijk legde Koningin Wilhelmina zich neer bij het standpunt van de regering.[1287]

Minister van Justitie J.H. van Maarseveen laat in 1946 een geheime richtlijn ontwikkelen voor het toe- of afwijzen van gratie door de minister van Justitie bij een opgelegde doodstraf.[1288] Volgens deze richtlijn moest gratie van de doodstraf worden afgewezen bij: hoge Duitse militairen, hoge NSB-leiders, kampbeulen, verraders en personen die op grote schaal hulp aan de Duitse bezetter verleend hadden. Onder deze richtlijn vielen dus niet de leden van de Sicherheitsdienst en hun Nederlandse helpers die (soms op grote schaal) executies zonder voorafgaand rechterlijk vonnis uitgevoerd hadden. Noch diegenen die op grote schaal gemarteld hadden.
De vijf procureurs-fiscaal schrijven in 1947 een gezamenlijke protestbrief aan de regering over het veelvuldig verlenen van gratie van de doodstraf door de regering. De procureurs-fiscaal willen dat de doodstraffen worden uitgevoerd zoals in de oorlog door de Londense regering beloofd was.[1289] Dit protest levert echter geen wijziging in het beleid op.[1290]
In 1947 en 1948 verzoekt de Tweede Kamer om openbaarmaking van de richtlijnen voor het al dan niet gratie verlenen van de doodstraf. De minister weigert deze richtlijnen openbaar te maken. Zijn argument hiervoor was advocaten daar op zouden inspelen.[1291] Vele malen moest de minister van Justitie zich over deze weigering verantwoorden in de Kamer. De achtereenvolgende ministers bleven echter bij hun standpunt dat volgens geheime richtlijnen alle zaken van ter dood veroordeelden werden beoordeeld. Ook weigerden ze consequent deze geheime richtlijnen aan de Kamer openbaar te maken.
De Kamer eist dan in 1951 dat ter dood veroordeelden, die door gratie levenslang gekregen hebben, nooit op jaren gesteld zullen worden. De minister zegt dit toe. In de jaren 1951-1955 wordt heftig

1283 Archief Hooykaas, inv. nr. 1: rapportages en aantekeningen over de uitvoering van de doodstraf.
1284 Archief Hooykaas, inv. nr. 1: rapportages en aantekeningen over de uitvoering van de doodstraf.
1285 Kranten/kb.nl Friesch Dagblad, 22 november 1946.
1286 Dit betekent niet dat de Koningin voor de doodstraf was. Zij was alleen de mening toegedaan dat de adviezen van de rechterlijke colleges de doorslag moesten geven. De minister van Justitie was echter van mening dat gratieverlening een politieke daad was, waarbij de minister van Justitie zijn mening boven de juridische adviezen kon en moest stellen.
1287 Archief Oorlogsmisdadigers, inv, nr. 3, notitie van 21 december 1946; NA, toegang 2.09.56, inv. nr. 64.
1288 Archief Oorlogsmisdadigers, inv. nr. 3.
1289 Archief AOK, inv. nr. 1311.
1290 www.dekrantvantoen.nl/index.do, Leeuwarder Courant, 24-5-1951.
1291 kranten/kb.nl, De Limburgse koerier, 11-12-1948.

gediscussieerd over graties aan ter dood veroordeelden. De minister zegt wederom toe dat deze groep nooit van levenslang op jaren gesteld zal worden.[1292]
Toch worden ondanks de toezegging van de minister van Justitie aan het einde van de jaren vijftig ook deze levenslange straffen door gratie omgezet in gevangenisstraffen van ongeveer twintig jaar.[1293] En wel zo, dat elke levenslang gestrafte daardoor kort na het op jaren stellen vrij kwam. Bij de omzettingen van levenslange gevangenisstraffen naar het op jaren stellen heeft de Hoge Raad een grote rol gespeeld. Tussen 1949 en 1952 wezen de Bijzondere Raad van Cassatie en de Bijzondere Gerechtshoven vrijwel alle verzoeken tot omzetting van levenslang naar op jaren stellen af. Ook het Ministerie van Justitie stond negatief tegenover deze gratieverzoeken. In 1952 wordt de Bijzondere Raad van Cassatie opgeheven, en gaat ook de taak van het adviseren over gratieverzoeken over naar de Hoge Raad. Tot 1957 zijn deze adviezen bij levenslang gestraften negatief. Maar vanaf 1957 adviseert de Hoge Raad op vrijwel alle gratieverzoeken positief. Hierop worden de straffen omgezet van levenslang naar op jaren stellen. In 1960 komen nog 23 oorlogsmisdadigers, die de doodstraf opgelegd hebben gekregen en door gratie deze straf omgezet zagen in levenslang, op vrije voeten.[1294] Daarna zitten alleen nog 'de Drie van Breda' vast.
Volgens de gangbare literatuur zijn 152 doodvonnissen uitgesproken, waarvan 39 vonnissen daadwerkelijk zijn uitgevoerd. Dit getal is gebaseerd op de lijst van veroordeelden tot straffen van meer dan tien jaar.[1295] Deze lijst is echter niet compleet. Onderzoek in de sententieregisters van de verschillende Bijzondere Gerechtshoven levert het totaal van ongeveer driehonderd doodstraffen in eerste aanleg op. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft wel doodstraffen omgezet in levenslang, maar uitgaande van het aantal zaken waarbij de Kamer Groningen de doodstraf heeft uitgesproken, zou dat inhouden dat in twee derde van de zaken de doodstraf door de Bijzondere Raad van Cassatie gehandhaafd is. Dat betekent dat tweehonderd in eerste aanleg opgelegde doodstraffen gehandhaafd zouden zijn. Volgens deze analyse hebben dus meer dan 161 personen gratie gekregen van de doodstraf. Daarnaast heeft de Bijzondere Raad van Cassatie in zeven zaken de in eerste instantie opgelegde straf verhoogd tot de doodstraf. De doodstraf is door toedoen van het regeringsbeleid vervolgens slechts in 39 gevallen uitgevoerd.[1296]

10.5.3 De discussie over de doodstraf na de oorlog

Voorstanders van de doodstraf

Vlak na de bevrijding werd 10 november 1945 het eerste opinieonderzoek gedaan naar de oplegging van de doodstraf. 72,5% van de ondervraagden was voor de doodstraf, 22% was tegen en 5,5 % had geen mening. Direct na de bevrijding was praktisch heel Nederland voor de doodstraf, maar dat werd minder naarmate de tijd vorderde.
Voorstanders juichten de doodstraf als strafmaatregel toe. De oud-illegalen in Zeeland spraken zich en bloc uit voor de doodstraf: *'Het hoogste mag geëischt worden van hen, die zich aan het allerhoogste hebben vergrepen*.'[1297] Ook waren sommigen van mening dat deze lieden, alleen vanwege hun verraderlijk optreden tegen hun eigen landgenoten, de doodstraf dubbel en dwars verdienden. Op 5 maart 1947 werd een nieuw onderzoek gedaan. Toen was 63% voor, 6% vond dat de uitvoering van de doodstraf nog even kon wachten, 22% wilde de doodstraf niet laten uitvoeren en 6% had geen mening. In 1952 werd in een enquête gevraagd wat erger was volgens de respondenten: levenslang of de doodstraf. 63% vond levenslang het zwaarste, 33% vond de doodstraf het zwaarste en 4% had geen mening.[1298]

1292 Handelingen, II, Vergaderingen van 8 en 9 maart 1955 over de Rijksbegroting voor het jaar 1955, 3700, IV, ministerie van Justitie; Handelingen I, Vergaderingen van 8 en 9 maart 1955, behandeling van de Rijksbegroting, 3700-IV, Ministerie van Justitie.
1293 www.dekrantvantoen.nl/index.do, Leeuwarder Courant, 24-5-1951.
1294 Romijn 1989, p. 242. Gegevens ontleend aan de dossiers in de zaken van personen berecht door de Kamer Groningen.
1295 Archief DGBR, inv. nr. 2061.
1296 Resultaat van onderzoek in alle sententieregisters van de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven.
1297 kranten.kb.nl, Limburgsch dagblad 22-01-1946.
1298 Gegevens ontleend aan: J.P. de Boer, *Doodstraf. Een onderzoek inzake de executies van oorlogsmisdadigers in Nederland krachtens de bijzondere rechtspleging*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, 2003, p. 47 en 48; Archief STPD, inv. nr. 1761; J.M. van Bemmelen, 'Auschwitz en de doodstraf', *NJB* 16 maart 1946, p.177-189.

G.R. Nubé, vanaf 1945 advocaat-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden zei hierover in 2005: *'We vonden het volkomen terecht, het was vanzelfsprekend. Er bestond weliswaar een "Landelijk Comité van Actie tegen de Doodstraf", maar dat kreeg aanvankelijk weinig voet aan de grond.*' Nubé vond die wijdverbreide steun voor de doodstraf – toch eigenlijk al in 1870 afgeschaft – nog steeds heel begrijpelijk. '*Het kwam door alles wat er gebeurd was, al die vreselijke jaren. 'Hoeveel Nederlanders zijn er niet gesneuveld door ingrijpen van de Duitsers. En nu waren zij een keer aan de beurt.'*[1299]

Tegenstanders van de doodstraf

In 1946 wordt het **'**Landelijk Comité van Actie tegen de doodstraf*'* opgericht dat al snel veel leden telt.[1300] Ook J.M. van Bemmelen meldt zich bij dit comité aan. Het Bureau Nationale Veiligheid onderzoekt in 1946 of binnen dit comité pro-Duitse en anti-nationalistische tendensen een rol spelen.[1301]
In het Limburgsch Dagblad van 3 november 1945 wordt de aversie tegen de doodstraf als volgt verwoord: *'Moeten wij nu het meest barbaarsche middel van de Teutoonsche barbaren overnemen als hoogste straf middel? Nog afgescheiden van de religieuze en moreele bezwaren tegen de doodstraf, zou ik dit alleen al een reden vinden om haar niet en nooit meer toe te passen!'*[1302]
Na de oorlog werd er door juristen, in de Staten-Generaal en door (groepen van) personen geageerd tegen de hernieuwde invoering van de doodstraf.[1303] Op 20 december 1945 stelt Van Maarseveen, als lid van de Voorlopige Staten-Generaal, voor om een besluit te nemen om de executies van de doodstraffen op te schorten tot een democratisch verkozen Staten-Generaal zich over het invoeren van de doodstraf heeft kunnen buigen.[1304] Het Kamerlid J. Terpstra meent daarentegen dat de executie van de doodstraf door heel het volk als rechtvaardige vergelding zal worden gevoeld. Zijns inziens hoeft daarom niet gewacht te worden op een nieuwe Staten-Generaal. Wel moet, aldus Terpstra, na het opleggen van deze straf steeds toestemming tot cassatie gegeven worden. Bovendien moet worden voorkomen dat de veroordeelde in zijn cel zelfmoord pleegt. Volgens Terpstra moet voor de bewaking van de veroordeelde mogelijk een beroep op de burgerij gedaan worden. Minister Kolfschoten gaat niet in op de kwestie van de doodstraf.[1305]

Tijdens de openingszitting van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden betwijfelt procureur-fiscaal Lasonder of de doodstraf eigenlijk wel de zwaarste straf is die kan worden opgelegd.[1306] Volgens hem *'was het voor sommigen erger om levenslang gevangen te zitten. Hij opperde daarom dat verdachten waarbij mogelijk de doodstraf zou worden opgelegd door een psychiater moesten worden onderzocht. Deze moest dan aangeven wat voor een verdachte de zwaarste straf zou zijn, de doodstraf of levenslang. De verdachte zou dan de voor hem zwaarste straf opgelegd krijgen*'. De Leeuwarder Courant van 15 oktober schrijft hier een uitgebreide kritiek over. Naar het idee van de redacteur zou hiermee de psychiater als rechter fungeren. Bovendien vraagt de redacteur zich af of er wel een psychiater te vinden is die deze taak op zich zou willen nemen.[1307] Dit plan is nooit uitgevoerd.
Hazewinkel-Suringa schrijft in een artikel over het invoeren van de doodstraf dat zij het pijnlijk vindt dat tien jaar na de 'Lex Van der Lubbe' aangenomen in Duitsland, in Nederland de doodstraf was ingevoerd.[1308] Zij is van mening dat de doodstraf als straf niet ter afschrikking noch ter beveiliging van de Staat kan zijn ingevoerd. Ze schrijft: *'De reden voor de invoering van de doodstraf kan noch de*

1299 www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/De-laatste-doodstraf.html.

1300 kranten.kb.nl, *De Waarheid*, 2 februari 1946: Bericht over de oprichting van het Comité tegen de doodstraf; Archief BNV, inv. nr. 3594: Dossier van de BNV over dit 'Comité tegen de doodstraf'.

1301 Archief BNV, inv. nr. 3594: Dossier van de BNV over dit 'Comité tegen de doodstraf'.

1302 kranten.kb.nl, *Lim*burgs *Dagblad* van 3 november 1945 en Archief AOK, inv. nr. 1364.

1303 kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf, *Christofoor: voor God en Vaderland; uitgave voor Amsterdam, Haarlem en omgeving*, 05-05-1945.

1304 kranten.kb.nl, *Limburgs Dagblad*, De doodstraf in de Tweede Kamer, 21-12-1945.

1305 Handelingen, I+ II, *zitting 1945-1946*, 11 januari 1946, p 258.

1306 J.P. de Boer, De d*oodstraf. Een onderzoek inzake de executies van oorlogsmisdadigers in Nederland krachtens de bijzondere rechtspleging*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam 2003.

1307 www.dekrantvantoen.nl/index.do, *Leeuwarder Courant*, 15 december 1945.

1308 Lex Van der Lubbe = de informele naam voor de Duitse *wet op de oplegging en uitvoering van de doodstraf* van 29 maart 1933. De wet was na de Reichstagbrand opgesteld om de vermeende dader Marinus van der Lubbe de doodstraf op te kunnen leggen. Deze wet was, tegen de strafrechtelijke grondslag in, met terugwerkende kracht ingevoerd.

afschrikkende werking, noch de beveiliging van de burgers en de Staat zijn.' Zij acht de '*invoering en uitvoering van de doodstraf onredelijk en onzedelijk. ' (…) Bovendien draagt het niet bij tot herstel van het geschonden rechtsgevoel.'*[1309] Van Krimpen vraagt zich in een artikel in hetzelfde jaar af of het opleggen van de doodstraf nog geoorloofd is nu de regering zo aarzelt over de executie van de doodstraf. Bovendien is volgens hem door de traagheid van de regering de doodstraf meer een woord, dan een feit. Nog in 1960 wordt een artikel gepubliceerd over de doodstraf in de bijzondere rechtspleging. I.A. Diepenhorst schrijft hierin: *'Als Strafrecht de doodstraf nodig heeft als straf, is zij in gebrek. De doodstraf wordt uitgesproken op basis van de volksovertuiging, niet op basis van de rechtsovertuiging.*'[1310]

10.6 Invloed van het gratiebeleid op opgelegde straffen in Groningse zaken[1311]

10.6.1 Gratieverzoeken en advisering in Groningen

Over de vraag wie een advies moest schrijven op een gratieverzoek is tussen jhr. A.H.S. van der Wijck, advocaat-fiscaal bij de Kamer Groningen, en de Bijzondere Raad van Cassatie een aantal maal onenigheid ontstaan. In één zaak vond jhr. A.H.S. van der Wijck dat de Bijzondere Raad van Cassatie een advies uit moest brengen, omdat in cassatie het beroep weliswaar verworpen was, maar de Bijzondere Raad van Cassatie artikelen aan de tenlastelegging had toegevoegd. De Bijzondere Raad van Cassatie was het hier niet mee eens. De Raad vond dat het gratieadvies gevraagd moest worden aan de Kamer Groningen. Aldus geschiedde. In een andere zaak vond jhr. A.H.S. van der Wijck dat de brief over gratie ten onrechte was doorgestuurd naar de Kamer Groningen, nadat de sententie door de Bijzondere Raad van Cassatie vernietigd was. Naar zijn mening moest de Bijzondere Raad van Cassatie het advies over gratie opstellen. In deze zaak 'wint' jhr. A.H.S. van der Wijck.[1312]
Uit de dossiers blijkt dat in de Kamer Groningen een formulier samengesteld was, waarop raadsheren in de Kamer Groningen konden schrijven wat hun advies was op een ingediend gratieverzoek.[1313] Deze formulieren werden echter spaarzaam aangetroffen. Niet alleen de Kamer Groningen adviseerde over een eventuele gratie. Commandanten van interneringskampen vulden gedragsstaten van gedetineerden in die meetelden bij de beslissing om gratie te verlenen.[1314] Daarnaast stelden ook medewerkers van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten, sociale verzorgers in interneringskampen, medewerkers van de Politieke Rechercheafdelingen (PRA), hoofden van politie, officieren-fiscaal, artsen en medewerkers van de reclassering rapportages op die meegewogen werden bij het opstellen van het gratieadvies.[1315] In 1960 werd de laatste 'politieke delinquent' berecht door de Kamer Groningen, uit de gevangenis ontslagen.

10.6.2 Strafvermindering door de regering van straffen opgelegd door de Kamer Groningen

Personen veroordeeld door de Kamer Groningen vroegen in groten getale gratie aan. Volgens de aanwezige informatie werden in 24 gevallen drie achtereenvolgende keren gratie verleend, in 90 zaken twee maal gratie verleend, en in 162 zaken werd één maal gratie gegeven. Dit waren echter niet alle graties. Om onbekende redenen zijn niet alle gratiebesluiten in de dossiers opgenomen.[1316] De gratiedossiers waren tijdens mijn onderzoek niet beschikbaar, aangezien ze voor bewerking waren opgestuurd naar de Centrale Archief Selectiedienst (CAS) in Winschoten.

1309 D. Hazewinkel-Suringa, De doodstraf, in: *Tijdschrift voor Strafrecht*, Deel LV, 1946, p. 2-24.
1310 I.A. Diepenhorst, De doodstraf, in: *Tijdschrift voor Strafrecht Deel LXIX, 1960*, p. 327 ev.
1311 Zie rubriek 10.4.3 over het na-oorlogse gratiebeleid van de regering.
1312 Archief CABR, inv. nr. 75134, 71595.
1313 Archief CABR, inv. nr. 71445.
1314 Archief CABR, inv. nr. 71446.
1315 Archief CABR, Informatie ontleend aan de dossiers van de zaken berecht door de Kamer Groningen.
1316 Archief CABR, inv. nr. 112918: graties van de tot de doodstraf veroordeelden door de Kamer Groningen.

In 1947 werd besloten dat speciale commissies de straffen opgelegd vóór 1 september 1946 zouden herbeoordelen. In een dossier zit een lijst van veroordelingen en cassaties daarop uit 1946, mogelijk met het oog op herziening van straffen opgelegd vóór 1 september 1946.[1317] Geen enkel Gronings vonnis is volgens deze richtlijn herzien. In Groningen kregen slechts twee personen gratie volgens de richtlijnen voor strafvermindering voor jeugdige 'politieke delinquenten'. Daarnaast heeft de Kamer Groningen al in 25 zaken bij het opleggen van de straf expliciet rekening gehouden met de jeugd van de 'politieke delinquenten'. Van de personen berecht door de Kamer Groningen zijn tussen 1948 en 1955 130 personen voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Gedeeltelijk omdat ze hun straf voor twee derde hadden uitgezeten maar daarnaast ook op grond van de geheime gratierichtlijn uitgevaardigd in september 1951 door de minister van Justitie. Minstens 23 personen die ambtshalve voorwaardelijk in vrijheid gesteld waren, hadden nog een eigen gratieverzoek lopen. Dit had tot gevolg dat hun gratieverzoek niet in behandeling werd genomen, *'aangezien ze inmiddels al voorwaardelijk in vrijheid gesteld waren*.'
Op grond van de geheime gratierichtlijn uitgevaardigd in 1950 adviseerde de Bijzondere Strafkamer van de Rechtbank Groningen (de rechtsopvolger van de Kamer Groningen) een aantal gedetineerden voor de voorwaardelijke in vrijheidstelling in aanmerking te laten komen en een aantal anderen niet. Vervolgens besloot de minister iedereen voorwaardelijk in vrijheid te stellen die op de lijst voorkwam. Dus ook die personen waarbij het advies op hun gratieverzoek negatief was.[1318]
Als reactie op deze voorwaardelijke vrijlatingen, ook van personen die daar door hun daden niet voor in aanmerking moesten komen, besloot jhr. A.H.S. van der Wijck in 1951 een gunstig advies uit te brengen op een gratieverzoek van J.N. Hij motiveerde dit gunstige advies met de woorden *'in verband met de algemeen gehuldigde mildere opvatting over straffen van politieke delinquenten*.'[1319]
Bij de voorwaardelijke invrijheidsstelling werd een proeftijd van meestal drie jaar opgelegd. In deze proeftijd was men, in de meeste gevallen, onderworpen aan het toezicht van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten.[1320] Niet alle personen met een voorwaardelijke invrijheidstelling kwamen goed door hun proeftijd. Op 12 december 1952 werd een herbeoordeling van een voorwaardelijke invrijheidsstelling uitgevoerd van H.P., in verband met een door hem tijdens zijn proeftijd gepleegde aanranding. Hierop werd besloten de voorwaardelijke invrijheidsstelling niet te herroepen, maar de toezichtstelling te wijzigen naar het Winschoter Consultatiebureau voor drankzuchtigen en verlenging van zijn proeftijd met een half jaar.[1321]

Bijzonder is het verzoek om gratie van de doodstraf door een onbekende voor Lehnhoff. Hij wil dat Lehnhoff niet geëxecuteerd wordt om de verdwenen erfenis van een zekere Polak terug te vinden.[1322] Bijzonder zijn ook de graties van personen teruggekeerd uit Russische krijgsgevangenschap. Op de avond van 14 november 1950 worden in het Huis van Bewaring in Groningen drie mannen ingesloten. Zij zijn teruggekeerd uit Russische krijgsgevangenschap, maar hebben hier ook nog een straf wegens vrijwillige toetreding tot vijandelijke krijgsdienst opgelegd gekregen door de Bijzondere Strafkamer van het Kantongerecht Groningen. Jhr. A.H.S. van der Wijck, de officier van justitie in Groningen, verzoekt aan de minister om toestemming om hen alle drie in vrijheid te stellen want '*zij hebben vermoedelijk hun straf wel gehad in Rusland.*'[1323] De minister besluit hierop de straf niet te laten uitvoeren. Ook H.R., pas in 1955 teruggekeerd uit Russische gevangenschap, hoeft zijn Nederlandse straf niet uit te *zitten* '*op voorwaarde dat hij zich tijdens zijn proeftijd als goed Nederlander gedraagt.*'[1324]

1317 Archief CABR, inv. nr. 138.
1318 Archief CABR, inv. nr. 492: geheime gratierichtlijn van 1-9-1950 2e afd. b nr. 899 en inv. nr. 112913, 1 en 9 september en 5 december 1950.
1319 Archief CABR, inv. nr. 74686.
1320 H.Fühner, *Nachspiel. Die Niederlandische Politik und die Verfolgung von Kollaborateuren und NS-Verbrechern, 1945-1989*, Münster: Waxmann Verlag 2005, p. 99-147; Romijn 1989, p. 235-247.
1321 Archief CABR, inv. nr. 71485.
1322 Archief CABR, inv. nr. 251.
1323 Archief CABR, inv. nr. 112913, brief van officier van justitie jhr. A.H.S. van der Wijck aan de minister van Justitie van 15 november 1950.
1324 Archief CABR, inv. nr. 112917, doos correspondentie bijzondere rechtspleging, 1954-1956.

Van de 32 doodvonnissen die de Kamer Groningen heeft uitgesproken, werden in cassatie 23 uitspraken bevestigd, 8 omgezet in lagere straffen en in één zaak, bij verstek veroordeeld, werd geen gratie verleend. Door gratie daarna zijn zeventien doodstraffen omgezet in levenslang en vervolgens werden de veroordeelden rond 1958 op jaren gesteld en vrijgelaten. Uiteindelijk zijn zeven personen berecht door de Kamer Groningen geëxecuteerd. Van diegenen die in Groningen geëxecuteerd zijn viel slechts één persoon in de eerste categorie van de geheime richtlijn uit 1946. De zes anderen waren personen die hadden meegewerkt aan executies en martelingen, maar die groep was in de geheime richtlijn niet opgenomen.[1325]

Naast gratie van straf, kon ook gratie gevraagd en verkregen worden van de opgelegde bijkomende straffen. Twintig door de Kamer Groningen berechte personen hebben een verzoek ingediend om hun kiesrechten terug te krijgen. In vrijwel alle gevallen zijn vervolgens de kiesrechten teruggegeven. In één geval is in 1965 een verzoek tot herstel van beide kiesrechten gedaan door een aanvankelijk ter dood veroordeelde. Hierop schrijft een ambtenaar van het Ministerie van Justitie, dat de behandeling van dit verzoek ongetwijfeld zal leiden tot grote negatieve publiciteit. Hij vraagt zich af of de betrokkene hiertegen bestand zal zijn. Daarom adviseerde hij om dit verzoek in te trekken. Dit is daarop ook gebeurd.[1326] De laatste teruggave van de beide kiesrechten van een veroordeelde door de Kamer Groningen was in 1973. Daarnaast kregen door gratie na het onherroepelijk worden van hun straf vier personen uit Groningen alsnog hun Nederlanderschap terug. De laatste die door de Kamer Groningen berecht was, herkreeg dit in 1975.[1327]
Er is niets gebleken van gratie van het verbod om ambten te bekleden, het verbod om bij de Gewapende Macht te dienen of het verbod om de functie van advocaat of journalist uit te voeren, die bij de berechting door de Kamer Groningen waren uitgesproken.
Overzicht van verleende graties aan personen berecht door de Kamer Groningen

Doodstraf omgezet naar levenslang		16 x
Doodstraf omgezet naar 20 jaar		1 x
Levenslang naar op jaren stellen		26 x
Jubileumgratie		126 x
Voorwaardelijke invrijheidstelling	130 x	
1 x in verband met vertrek als militair naar Nederlands-Indië		
4 x in verband met ziekte		
1 x van straf opgelegd in 1981 door Hoge Raad		
Voorwaardelijke invrijheidstelling omgezet naar onvoorwaardelijke invrijheidstelling		1 x
Aftrek preventief		24 x
Herstel kiesrechten		25 x
Ontzetting kiesrechten van levenslang naar 12 jaar		1 x
Ontzetting kiesrechten van levenslang naar 10 jaar		1 x
Herstel van het Nederlanderschap		27 x
Ambtshalve gratie voor jeugdige 'politieke delinquenten'		2 x
Voorwaardelijk stoppen verpleging van rijkswege		1 x
Voorwaardelijke strafopschorting		1 x
Straf in plaats van in gevangenis doorbrengen in Rijkswerkinrichting		2 x
Straf verlaagd met:		
3 maanden	2x (1x wegens psychiatrische problemen)	
270 dagen (wegens goed gedrag)	1x	
9 maanden	3x	
1 jaar	9x	
1 jaar en 3 maanden	1x	
1 jaar en 6 maanden	1x	
1 jaar en 9 maanden	1x	
2 jaar	15x	
2 jaar en 6 maanden	1x	
3 jaar	9x	
3 jaar en 6 maanden	1x	
4 jaar	2x	
5 jaar	4x	
6 jaar	2x	
7 jaar	1x	

[1325] Archief Oorlogsmisdadigers, inv. nr. 3.
[1326] Archief CABR, inv. nr. 76985.
[1327] Archief CABR, inv. nr. 75668 + 75089.

?	1x
Straf verlaagd naar:	
2 jaar en 6 maanden	1x
3 jaar	2x
5 jaar	1x
5 jaar en 3 maanden	1x
7 jaar en 3 maanden	1x
7 jaar en 6 maanden	1x
8 jaar en 6 maanden	1x
13 jaar	1x

HOOFDSTUK 11 TOETSINGSKADER VOOR EN WAARDERING VAN DE BIJZONDERE RECHTSPRAAK IN OORLOGSGERELATEERDE MISDRIJVEN EN OORLOGSMISDRIJVEN IN GRONINGEN IN EERSTE AANLEG EN IN CASSATIE

11.1 Inleiding

Om de uitvoering van de bijzondere rechtspleging te waarderen bijna 65 jaar nadat de laatste sententie, het laatste arrest en de laatste opgelegde maatregel zijn uitgesproken, lijkt een hachelijke zaak. Toch is in deze studie een poging gedaan om tot een waardering van de bijzondere rechtspraak in Groningen te komen. Hierbij is getracht om met de bril van toen te kijken, en niet met de bril van nu.

Zoals hiervoor in hoofdstuk 10 al uiteengezet is, waren de gevolgen van het gevoerde regeringsbeleid op juridisch-technisch gebied van de bijzondere rechtspleging zeer omvangrijk. Dit beleid heeft doorgewerkt in alle onderdelen van de bijzondere rechtspleging, van opsporing en arrestatie tot uitvoering van de definitief geworden straffen en de strafverminderingen. Ook op de bijzondere rechtspraak heeft dit beleid grote invloed gehad.

In dit hoofdstuk tracht ik de rechtspraak in de Kamer Groningen, de cassaties door de Bijzondere Raad van Cassatie van Groningse zaken en de tribunaalberechting van 'oneigenlijke' tribunaalzaken, de 'lichte misdrijven' te waarderen. Als toetsingskader voor deze beoordeling wordt gebruik gemaakt van rechtsbeginselen voor het eerst in Nederlandse wetgeving opgenomen in 1795-1798, die zijn neergelegd in de Grondwet en uitgewerkt zijn in praktische richtlijnen en voorschriften in het Wetboek van Strafvordering. Deze beoordeling heeft een tweeledig doel: terugkijken en vooruitkijken. De bedoeling hierbij is om terugkijkend een (juridisch en historisch) oordeel te kunnen vellen over de bijzondere rechtspleging in Groningen. Maar ook om, met het oog op de toekomst, lessen uit deze beoordeling te trekken. In dit hoofdstuk behandel ik achtereenvolgens:

1. De rechtsbeginselen van het strafrecht, vastgelegd in de Nederlandse Grondwet en in het Wetboek van Strafvordering.
2. De afwijkingen in de besluiten over de bijzondere rechtspleging in het licht van de artikelen in de Grondwet en het Wetboek van Strafvordering.
3. Aspecten van de bijzondere rechtspleging waarop de rechtsprekende organen geen invloed konden uitoefenen.
4. De waardering van de rechtspraak ten aanzien van ´politieke delinquenten´ in Groningen:
   a. de berechting door de Kamer Groningen;
   b. de cassaties in Groningse zaken; en
   c. de rechtspraak in de 'oneigenlijke' tribunaalzaken door de vijf Kamers van het Tribunaal Groningen.
5. Kritiek op de bijzondere rechtspleging: geldig voor de bijzondere rechtspraak in Groningen?

11.2 Grondslagen van de commune Nederlandse strafrechtspleging

11.2.1 Inleiding

De overheid heeft al eeuwenlang aan haar rechtssysteem de monopolisering van dwang en geweld ten grondslag gelegd en heeft daarmee impliciet eigenrichting door burgers verboden. De Nederlandse overheid heeft in de afgelopen twee eeuwen door middel van de Grondwet, het Wetboek van Strafvordering, de Wet op de rechterlijke organisatie, het Wetboek van Strafrecht, de Penitentiaire Beginselenwet en de Penitentiaire Maatregel een juridisch systeem ontworpen waarbij aan allen betrokken bij de strafrechtspleging duidelijke rechten en plichten zijn opgelegd. Dit om tot een redelijk en billijke vorm van strafrechtspleging te kunnen komen. Rechtsnormschendingen en de toepassing van dwang en geweld zijn in handen gelegd van overheidsdienaren. Daarnaast zijn organen van rechtspraak opgezet die de rechtsnormschendingen onderzoeken en beoordelen.

De rechtsnormen die de overheid in de Grondwet en in de strafwetgeving heeft vastgelegd, dienen hierbij voor de burgers als richtsnoeren en maatstaf voor eventueel gedrag, als richtsnoer voor de legitieme verwachting van de burger over andermans gedrag en als normerend kader voor de bevoegdheden voor de overheid om te handhaven. In de strafrechtswetenschap worden deze rechtsnormen en andere rechtsregels beoordeeld met het oog op de vraag wat de rechten, plichten en bevoegdheden zijn van de bij de toepassing van het strafrecht betrokken autoriteiten en van die personen die door het strafrecht beoordeeld worden. Door een systematische, kritische en logische beoordeling van de toepassing van de rechtsbeginselen wordt binnen de strafrechtswetenschap getracht de uitwerking van de rechtsbeginselen te beoordelen. Daarbij dient in het oog gehouden te worden dat niet de doelrationaliteit voor het strafrecht kenmerkend is, maar vooral de wijze waarop men met behulp van dit rechtsinstrument in de maatschappij bepaalde doelen wil bereiken. Strafrecht is, anders gezegd, grotendeels postactief.

Het Nederlandse strafrecht wordt gekenmerkt door terughoudendheid. De rechter kan altijd afzien van het opleggen van een straf of maatregel. De terughoudendheid om te straffen komt voort uit het besef dat het strafrecht een ingrijpend en pijnlijk karakter heeft voor de burger die het leed ondergaat als gevolg van een normoverschrijding. Voordat men strafrechtelijk te werk gaat, moet de overheid goed nagaan of er ook andere wegen open staan, bijvoorbeeld de weg van het civiele recht, het bestuursrecht of het tuchtrecht.

11.2.2 De Grondwet als grondslag van de Nederlandse strafrechtspleging

Het codificatieartikel

In artikel 157 Grondwet 1938, het codificatie-artikel, wordt bepaald dat *'het burgerlijk en handelsrecht, het burgerlijk en militair strafrecht, de rechtspleging en de inrichting der rechterlijke macht bij de wet worden geregeld in algemene wetboeken.*' Onder codificatie wordt verstaan *'het samenstellen en vaststellen van stelselmatige wetten in formele zin voor rechtsonderdelen van enige omvang, welke wetten binnen het nationale rechtsgebied overal gelijkelijk verbindende kracht bezitten*.' Het bijeenbrengen van de voornaamste rechtsregels op elk van die terreinen in één wetboek beoogt het systematiseren van de rechtsregels op dat gebied gemakkelijker te maken. Zodat iedereen van die regels kennis kan nemen en bestuur en rechter deze beter kunnen toepassen.

Op basis van dit codificatie-artikel gelden het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht als algemene wetten voor het strafrecht. Dit houdt in dat voor alle strafwetgeving in Nederland, voor alle artikelen waarin niet nadrukkelijk afgeweken wordt van de wettelijke regelingen in het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering, de in deze twee wetten opgenomen regelingen gelden. Ook tussen 1945 en 1952 gold dit codificatie-artikel, het was in de Grondwet van 1938 en de Grondwet van 1948, opgenomen in artikel 157. Dit betekende voor de besluiten over de bijzondere rechtspleging dat nadrukkelijk moest worden opgenomen waar de artikelen in deze besluiten beoogden af te wijken van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering. Bij alle artikelen, waarbij niet nadrukkelijk van deze 'algemene wetten' werd afgeweken, golden en gelden de wettelijke regelingen opgenomen in deze twee 'algemene wetten'.

Andere Grondwetsartikelen

Naast het codificatie-artikel vormden de volgende grondwettelijke artikelen het raamwerk waarbinnen de (straf)rechtspleging dient plaats te vinden. Het gaat dan om de artikelen 70, 160, 162, 164, 167-169, 173 van de Grondwet 1938/1948.
Deze artikelen regelen:

- 70 gratie en amnestie
- 157 codificatieartikel
- 160 competentie rechterlijke macht
- 162 uitoefening rechterlijke macht
- 164 in hechtenis nemen

- 167 geen verbeurdverklaring na rechterlijke veroordeling
- 168 openbaarheid terechtzittingen, motivering vonnissen
- 169 Hoge Raad en cassatie
- 173 leden rechterlijke macht onafhankelijk

Daarnaast gold in de periode 1940-1946 ook:

- 195 staat van oorlog, militair gezag

Toegevoegd aan de Grondwet in 1983

Sindsdien zijn in de Grondwet artikel 16 en artikel 114 toegevoegd aan de Grondwetsartikelen over wetgeving en rechtspraak.

Artikel 16

In artikel 16 van de huidige Grondwet 2008 is opgenomen dat *'geen feit strafbaar is dan uit kracht van een daaraan voorafgaande wettelijke strafbepaling*'. Dit legaliteitsbeginsel staat in dezelfde bewoordingen sinds 1881 in het in 1886 in werking getreden artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht. *'Het aldus verwoorde legaliteitsbeginsel heeft zijn functie van hoeksteen [in de zin van dragende pijler] van de democratische rechtsstaat en – daarmee ook – van hoeksteen van het strafrecht verworven in het Verlichtingsdenken. Om die reden is het beginsel prominent aanwezig in La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen van 1789*.'[1328] Dit artikel was eerder opgenomen in de Grondwet van 1798, maar is in latere versies van de Grondwet geschrapt. Door het opnieuw opnemen van dit artikel in de Grondwet heeft de regering willen benadrukken hoe belangrijk het legaliteitsbeginsel is in de strafrechtspleging. Dit is mede gebeurd onder invloed van de discussies over het opzijzetten van artikel 1.

In zijn oratie uit 1987 heeft M.S. Groenhuijsen betoogd dat de grondslagen van het materieelstrafrechtelijke legaliteitsbeginsel onder te verdelen zijn in:

1. het schuldgezichtspunt (een persoon mag niet worden bestraft als hij niet wist noch kon weten dat wat hij deed, strafbaar was);
2. het wetsbegrip (wetgeving bevat algemene regels, die bij herhaling doch zonder terugwerkende kracht kunnen worden toegepast op in beginsel alle (categorieën) burgers);
3. het mensbeeld van de homo economicus (een rationele, calculerende burger kiest in dit mensbeeld voor strafbaar gedrag als naar verwachting de voordelen ervan de nadelen overtreffen);
4. het strafbegrip (publieke leedtoevoeging met als doel dat de betrokkene voortaan meer geneigd zal zijn tot normconform gedrag);
5. de rechtsstaatgedachte (publieke machtsuitoefening moet onderworpen zijn aan rechtsregels);
6. het vrijheidsbegrip (toegestaan is datgene dat niet verboden is); en
7. het rechtszekerheidsbegrip, het individu moet de rechtsgevolgen van (voorgenomen) handelingen kunnen berekenen.[1329]

Met het oogmerk om in de toekomst uitwassen te voorkomen die samenhangen met het op een dergelijke wijze hanteren van gezichtspunten die aan legaliteit ten grondslag liggen, betoogt M.S. Groenhuijsen dat een materiële invulling van het *'rechtsbescherming verschaffende grondschema van onze rechtsstaat*' vereist is. En wel in drieërlei zin: verantwoordelijkheid als normatief begrip (materiële maatstaven terug te voeren op in elk geval rechtvaardigheid), verantwoording afleggen over het gebruik van bevoegdheden en verantwoordelijk stellen in de zin van het opleggen van sancties indien onrechtmatig is opgetreden. Dit laatste element illustreert dat materieelrechtelijke en formeelrechtelijke aspecten van legaliteit als voorwaarden voor strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde, tot op zekere hoogte hand in hand gaan. [1330]

[1328] M. Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.), *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering,* Uitgeverij Verloren Hilversum, 1997, bijdrage van M. Kuitenbrouwer in deze bundel*:* Nederland en de mensenrechten, p. 156-201.

[1329] M.S. Groenhuijsen, *Straf en wet.* (*oratie* Tilburg), Arnhem: Gouda Quint 1987.

[1330] M.S. Groenhuijsen, *Straf en wet.* (*oratie* Tilburg), Arnhem: Gouda Quint 1987.

Artikel 114 Grondwet 2008

De doodstraf was in 1870 uit het Wetboek van Strafrecht geschrapt en vervangen door de levenslange tuchthuisstraf. In 1881 ontstond echter grote ophef toen een groot deel van de Nederlandse bevolking en van de politiek vond dat Hendrik Jut voor zijn dubbele roofmoord de doodstraf verdiend had, maar levenslang kreeg opgelegd. Er volgden heftige discussies in en buiten het parlement. De tegenstanders onder leiding van onder andere Pieter van Bemmelen en minister van Justitie Anthony Modderman wonnen uiteindelijk en het besluit van 1870, waarbij de doodstraf uit het Wetboek van Strafrecht gehaald was, bleef gehandhaafd.[1331]

Na de Tweede Wereldoorlog was de doodstraf als straf in de bijzondere rechtspleging weer ingevoerd. Sinds het begin van de jaren zestig was er in internationaal verband een tendens om de doodstraf zo veel mogelijk af te schaffen, maar noch in het wetsontwerp inzake de klassieke grondrechten, noch in dat inzake justitie was een bepaling over de doodstraf opgenomen. De bepaling is pas tijdens de mondelinge behandeling van het wetsvoorstel tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake justitie, bij amendement-Roethof c.s. ingevoegd. In de Grondwet is na aanname van het amendement-Roethof in 1983, in artikel 114 opgenomen dat de doodstraf niet kan worden opgelegd. In de huidige Grondwet van 2008 is dit artikel gehandhaafd.
Dat de doodstraf niet kan worden opgelegd, betekent dat een eventuele rechterlijke beslissing tot opleggen van de doodstraf rechtens een nietige rechtshandeling is. Artikel 114 houdt echter niet in dat de Grondwet het opleggen van de doodstraf geheel en al uitsluit.

Twee mogelijke afwijkingen van artikel 114 Grondwet zijn tijdens de parlementaire behandeling ter sprake gekomen. In de eerste plaats kan een toestand van staatsnood nopen tot een andere uitleg van bepalingen van de Grondwet in het algemeen. Het is echter, zo bleek ook tijdens de parlementaire behandeling in 1982, onmogelijk te voorzien welke situaties dat zouden kunnen zijn en welk orgaan een van artikel 114 afwijkende regeling zou mogen treffen. Mocht zich dus een dergelijke situatie voordoen, dan dient in zo'n geval te worden geoordeeld op grond van ongeschreven staatsnoodrecht.
Een tweede mogelijkheid om van artikel 114 te mogen afwijken vloeit voort uit artikel 91 lid 3 Grondwet: het is mogelijk dat een verdrag afwijkt van de Grondwet, dan wel tot afwijking noodzaakt. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt in:

- Verdragen waarbij een Tribunaal wordt ingesteld dat bevoegd is de doodstraf op te leggen, zoals de Overeenkomsten van Londen van 8 augustus 1945, waarbij het Handvest van het Internationaal Militair Tribunaal werd vastgesteld, dat het Tribunaal de bevoegdheid gaf de doodstraf op te leggen;
- Verdragen waarin de verdragsluitende partijen beperkingen worden opgelegd ten aanzien van de bevoegdheid tot het opleggen of uitvoeren van de doodstraf; dat is evenwel een louter theoretische mogelijkheid.

De regering was bij de parlementaire behandeling van mening dat artikel 114 niet als een direct werkend recht van de burger kan worden beschouwd, maar zich allereerst tot de rechter richt.
Op 1 mei 1986 is het Zesde Protocol bij het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, inzake de afschaffing van de doodstraf, in werking getreden voor het Koninkrijk der Nederlanden. Daardoor is ook de 'formele bevoegdheid' van de Nederlandse rechter om de doodstraf op te leggen, vervallen.

11.2.3 Rechtsbeginselen als grondslag van de Nederlandse strafrechtspleging

De commune strafrechtspleging is in Nederland met waarborgen omgeven. Niet alleen door geschreven wettelijke normen opgenomen in de Grondwet, maar sinds 1795 gelden en golden in Nederland ook rechtsbeginselen als basis voor de rechtspleging. Dit resulteerde voor Nederland in de totstandkoming van de *Eerste Bataafse Verklaring van de Rechten van de Mens*, aangevuld en gewijzigd in 1797 en 1798.[1332] Deze rechtsbeginselen vormen hiermee al ruim 200 jaar de grondslag

[1331] Nationaal Archief, toegang 2,21.269, collectie Modderman, inv. nr. 66; wikipedia.org/wiki/Doodstraf_in_Nederland.

voor de wetgeving, ook voor strafrecht en strafvordering. M. Kuitenbrouwer en L. Dupont sluiten zich bij deze uitgangspunten aan.[1333]
De rechtsbeginselen die ten grondslag liggen aan de Nederlandse strafrechtspleging zijn:

- Legaliteitsbeginsel
- Onschuldpresumptie
- Recht op verdediging en rechtsbijstand
- Onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechters
- Openbaarheidsbeginsel
- Onmiddellijkheidsbeginsel
- Beginselen van goede procesorde:
    a. Gelijkheidsbeginsel
    b. Vertrouwensbeginsel
    c. Beginsel van proportionaliteit
    d. Zorgvuldigheidsbeginsel

Deze rechtsbeginselen klonken door in de Grondwet 1938, de Grondwet 1948, in het Wetboek van Strafvordering 1926. Volgens de memorie van toelichting op de ontwerpwet uit 1913-1914 is:

> *'eene eigen nationale strafvordering opgebouwd, welke zich aansluit aan de historische ontwikkeling onzer strafrechtspleging en waarin tevens eene zoo belangrijke uitbreiding van de rechten van den verdachte in de lijn van moderne beginselen is nedergelegd, als met het hooge doel der rechtsbedeeling maar enigszins is te vereenigen*.'

Ook voor de huidige Grondwet zijn de rechtsbeginselen uit 1795-1798 nog steeds de grondslag.

11.2.4 Doorwerking van de rechtsbeginselen in het Wetboek van Strafvordering 1926

In het Wetboek van Strafvordering van 1926 zijn de rechtsbeginselen uit 1795/1798, die gediend hebben als basis voor het opstellen van deze wet, uitgewerkt in praktische richtlijnen, rechten en plichten voor de actoren in het strafproces. Hierbij diende het Wetboek van Strafvordering binnen het voorgeschreven raamwerk van de Grondwet te blijven. Op grond van de wet en van de binnen de rechtspraak gehanteerde beginselen van behoorlijk strafprocesrecht moeten de verschillende belangen die in het geding zijn in het strafproces op een redelijke en billijke wijze tegen elkaar worden afgewogen. Hierbij geldt dat de inbreuk op iemands recht in redelijke verhouding moet staan tot het met de aanwending van een dwangmiddel beoogde doel.

In het ontwerp van het in 1926 goedgekeurde Wetboek van Strafvordering is getracht de rechten en bevoegdheden van de vervolgende autoriteit zo te regelen, dat zij naar gelang van de omstandigheden tot alle gevorderde maatregelen in het belang van het onderzoek zal kunnen overgaan. Daarnaast is getracht de rechten en vrijheden van het individu te waarborgen en door voorschriften deze rechten veilig te stellen. De memorie van toelichting geeft aan dat een goed ingericht strafproces:

> *'zooveel mogelijk (moet) bevorderen de toepassing van de strafwet op den werkelijk schuldige en tevens de veroordeeling, kan het zijn, de vervolging van den niet-schuldige naar vermogen verhinderen. Aan Politie en justitie moeten dus de middelen worden in handen gegeven, die zij behoeven om misdrijven en schuldigen op te sporen, om zich met bekwamen spoed van de beschikbare bewijzen te verzekeren, om alle maatregelen te treffen, noodig om den vermoedelijk schuldige zoo spoedig mogelijk voor den rechter te kunnen brengen. De met de opsporing en vervolging belaste autoriteiten moeten snel en krachtig kunnen optreden, kunnen doen wat de omstandigheden vereischen, niet belemmerd worden door enge, te zeer bindende voorschriften. Aan hun oordeel en inzicht moet veel worden overgelaten.'*

Rechtsbeginselen zijn 'vertaald' in het Wetboek van Strafvordering naar richtlijnen voor de verschillende actoren in de strafrechtspleging. Het ontwerp van wet is uiteindelijk in 1926 goedgekeurd en aangenomen (vanwege de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 waren alle

---

[1332] Frans Grijzenhout, Niek van Sas, Wyger Velema, *Het Bataafs experiment. Politiek en cultuur rond 1800,* Uitgeverij Vantilt, Nijmegen 2013, p. 103-123.

[1333] Zie uitgebreid rubriek 1.4.3 en de daar vermelde literatuur.

beraadslagingen over het ontwerp lange tijd opgeschort). De in deze wet opgenomen en uitgewerkte rechtsbeginselen zijn inmiddels vaste uitgangspunten in het Nederlandse strafrecht.
De nieuwe richtlijnen in het ontwerp richtten zich op vier actoren:

1 de officier van justitie en de opsporingsambtenaren
2 de verdachte
3 de raadsman
4 de rechter
5 de benadeelde partij.[1334]

Voor de officier van justitie en de opsporingsambtenaren

De verdachte kan tijdens het opsporingsonderzoek door de met de opsporing belaste ambtenaren worden gehoord. Verder is de bevoegdheid opgenomen om de verdachte aan zijn kleding en aan zijn lichaam te doen onderzoeken. De wettigheid van dit onderzoek ontbrak voordat dit in de Wet van 1926 geregeld werd, doordat er geen voorschrift voor was.
Voor het Openbaar Ministerie geldt het recht van hoger beroep. Hierbij zal, volgens de memorie van toelichting van het Wetboek van Strafvordering, gestreefd moeten worden om ook bij de behandeling van een zaak in hoger beroep het onmiddellijkheidsbeginsel tot zijn recht te laten komen. Daarnaast is aan het Openbaar Ministerie de bevoegdheid gegeven om vervolging achterwege te laten, '*wanneer dit op gronden, aan het algemeen belang ontleend, wenschelijk voorkomt, wanneer eene vervolging niet door het algemeen belang gerechtvaardigd is*' (opportuniteitsbeginsel).

Voor de verdachte

Tegenover de uitbreiding van de rechten van de vervolging staan in het Wetboek van Strafvordering uitbreidingen van de rechten van verdachte. Al deze regels gelden in het nieuwe ontwerp met als beperking dat de belangen van het onderzoek niet ernstig mogen worden geschaad. Ter bescherming van de verdachte wordt voorgeschreven dat door de methode van verhoor hem niet een bekentenis kan worden ontlokt. Ook tijdens het vooronderzoek moeten aan de verdachte rechten worden toegekend. Dit opdat hij voor zijn belangen bij de rechter kan opkomen, die belangen kan doen verdedigen en zich als procespartij kan laten gelden. Dit geldt ook bij alle verhoren in de raadkamer. Daarnaast gelden voor de verdachte de bevoegdheid om invloed uit te oefenen op het deskundigenonderzoek, de bevoegdheid om een beslissing van de rechter in te roepen, indien hij meent in zijne rechten als procespartij te zijn gekort en in de bevordering der z.g. „onmiddellijkheid" ook tijdens het vooronderzoek en verdediging.[1335] Aan de verdachte wordt het recht gegeven zich door een of meer raadslieden te doen bijstaan. Bovendien moet de verdachte op zijn verzoek worden gehoord voordat een rechterlijke beslissing wordt genomen, tenzij het belang van het onderzoek dit verbiedt. De mogelijkheden voor rechtsbijstand aan een verdachte worden uitgebreid, waardoor ook onvermogenden zich kunnen laten bijstaan door een raadsman. Daarnaast zijn in het Wetboek van Strafvordering voor de verdachte en diens raadsman *'zeer ruime bevoegdheden tot de kennisneming der processtukken, het wegnemen van belemmeringen in het verkeer tussen den verdachte en zijn raadsman, de gelegenheid, c. q. het recht van de raadsman om de verhooren voor den rechter-commissaris bij te wonen, de grote waarborgen, waarmede de persoonlijke vrijheid van den verdachte is omringd. Tot slot geldt ook voor de verdachte dat hij, net als het Openbaar Ministerie, in hoger beroep mag gaan van een vonnis in eerste aanleg*'. '*Vanwege de rechten en vrijheden van het individu dienen aan de verdachte en aan de verdediging alle bevoegdheden, welke met het doel van het strafproces niet onvoorwaardelijk in strijd komen, te worden verleend*', zo stelt het ontwerp van wet.

Voor de raadsman

De mogelijkheden voor het verlenen van rechtsbijstand door een raadsman en de toevoeging van een raadsman aan een verdachte zijn in het Wetboek van Strafvordering 1926 sterk uitgebreid. Dit gold

[1334] Ontleend aan de memorie van toelichting op de ontwerpwet uit 1913-1914. Het Wetboek van Strafvordering werd uiteindelijk in 1926 aangenomen door de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.
[1335] Ontleend aan de memorie van toelichting op de ontwerpwet uit 1913-1914. Het Wetboek van Strafvordering werd uiteindelijk in 1926 aangenomen door de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

niet alleen voor het onderzoek tijdens de terechtzitting maar ook tijdens het vooronderzoek. Uitdrukkelijk wordt aan de raadsman vrije toegang tot de verdachte verleend, wordt hem het recht gegeven alleen met de verdachte te spreken en om een briefwisseling met hem te houden zonder dat van de inhoud door anderen wordt kennis genomen. Ook heeft de raadsman toegang tot de verdachte, die in verzekering wordt gehouden. *'Hiermee regelt de wetgever*', aldus het ontwerp van wet, *'dus met ruime hand, ruimer dan vreemde wetgevingen, die beperkingen kennen, een te lang aan de verdachte onthouden recht.'*

Voor de rechter

Berechting wordt uitsluitend opgedragen aan ambtelijke rechtsgeleerde rechters. De onafhankelijkheid en onpartijdigheid van rechters wordt gewaarborgd door hen voor het leven te benoemen en eventueel ontslag aan strenge voorschriften te binden. Ook is vastgelegd dat in de wijze van berechting geen onderscheid tussen de misdrijven mag zijn. In hoger beroep is rechtspraak op de stukken van het geding in eerste aanleg in beginsel uitgesloten. De hele zaak moet opnieuw beoordeeld worden. Bovendien wordt in de memorie van toelichting opgenomen dat *'tegen een mogelijk misbruik van het hooger beroep van de zijde van het openbaar ministerie, waakt de regeling omtrent de termijnen van beroep in art. 384, tegen mogelijk ongegronde veroordeeling in afwijking van de uitspraak van den eersten rechter het voorschrift van art. 400, eerste lid.'*

Voor de benadeelde partij

In het ontwerp van wet wordt ook aan de benadeelde partijen het recht gegeven om zich tot een rechterlijke autoriteit te wenden om hun beklag te uiten over de beslissing van niet-vervolging door het Openbaar Ministerie (art. 12 Sv). Deze rechterlijke autoriteit kan op basis van het beklag en haar eigen oordeel hierover, opdracht geven aan het Openbaar Ministerie om alsnog tot vervolging over te gaan.

11.3 Strafvordering en strafrechtspleging in de bijzondere rechtspleging

11.3.1 Verbindendheid van de Londense wetsbesluiten

In december 1943 zijn de besluiten over de bijzondere rechtspleging door de Nederlandse regering in Londen aangenomen. Om te benadrukken dat de hele Nederlandse regering in Londen de wetsbesluiten ondersteunde, werden deze wetsbesluiten door alle ministers medeondertekend. De wetsbesluiten werden in augustus-september 1944 aangekondigd en in september 1944 in het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, verschenen te Londen in de jaren 1940-1944, opgenomen.

Na de bevrijding hebben de Voorlopige Staten-Generaal besloten dat deze wetsbesluiten rechtsgeldig waren, dat de regering in Londen gerechtigd was deze besluiten te nemen, onder het subjectief staatsnoodrecht, en dat deze besluiten kracht van wet hadden. Op het ogenblik dat de Voorlopige Staten-Generaal de Londense wetsbesluiten besprak en goedkeurde, van januari tot maart 1946, waren alle 23 Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en alle 120 Kamers van de 19 Tribunalen al ingesteld en begonnen met de bijzondere rechtspraak. De Voorlopige Staten-Generaal had tijdens de behandeling van de *'Nota omtrent een aantal punten van het Regeeringsbeleid'* grote moeite met het feit dat het legaliteitsprincipe, zoals geformuleerd in artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 1 van het Wetboek van Strafvordering, terzijde werd gesteld.
Ook het feit dat in Besluit D61 de doodstraf opnieuw als straf ingevoerd was, stuitte op grote weerstand. Onder grote politieke druk is de Voorlopige Staten-Generaal uiteindelijk toch akkoord gegaan met het voorstel van minister-president W. Schermerhorn om, zonder individuele beoordeling per besluit, alle wetsbesluiten genomen in Londen door de Nederlandse regering in Londen goed te keuren.

Doordat de Voorlopige Staten-Generaal alle Londense wetsbesluiten goedgekeurd had, hadden alle Londense wetsbesluiten, en dus ook de besluiten over de bijzondere rechtspleging, kracht van wet. Daarnaast hebben de Bijzondere Raad van Cassatie op 5 december 1945 en de Hoge Raad der Nederlanden op 30 oktober 1946 arresten gewezen waarin zij de verbindendheid van de wetsbesluiten genomen in Londen in de periode 1940-1945 vastlegden.[1336]

11.3.2 Buiten werking stellen van het legaliteitsbeginsel

In Besluit D61 had de Nederlandse regering in Londen artikel 1 Wetboek van Strafrecht voor de bijzondere rechtspleging buiten werking gesteld. Op deze beslissing van de Nederlandse regering konden de raadsheren in de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie geen invloed uitoefenen.
Omdat Nederland gedurende meer dan 130 jaar niet in een oorlog betrokken was geweest, was er geen urgentie geweest om staatsnoodrecht te regelen of misdaden samenhangend met de oorlog strafbaar te stellen in het Wetboek van Strafrecht. Dit heeft voor Nederland grote gevolgen gehad. In Londen moest de Nederlandse regering gebruik maken van subjectief (ongeschreven) staatsnoodrecht om te kunnen regeren en voor oorlogsgerelateerde misdrijven moest een apart strafrecht opgezet worden.

Wel was duidelijk dat de in Besluit D61 opgenomen nieuwe strafrechtsartikelen (art. 26-27) appelleerden aan een diep gevoeld rechtsbewustzijn. Verraad is in elke menselijke samenleving een ernstige daad, die ook door vrijwel iedereen als een misdrijf gevoeld wordt. Ook het onder de macht van de vijand een ander economisch nadeel berokkenen of zelf economisch voordeel trekken is in het rechtsbewustzijn van velen al sinds de Bijbel een gevoeld misdrijf. In de ons omringende landen, België, Frankrijk en Duitsland, die wel recentelijk in oorlogen betrokken waren geweest, waren deze zaken wel opgenomen als strafbare feiten. Maar Nederland dat sinds de Franse Revolutie niet meer bezet geweest door een vijandelijke buitenlandse macht, had dit diep gevoelde rechtsbewustzijn niet vastgelegd in wetgeving. Zoals W.P.J. Pompe het verwoordde: *'Er was in Nederland geen enkele aanleiding om verraad, economisch voordeel trekken of een ander economisch nadeel berokkenen onder de macht van de vijand, op te nemen als strafbare feiten*.' Het lijkt er achteraf gezien op dat hierbij voor Nederland de wet van de remmende voorsprong gegolden heeft.

11.3.3 Afwijkingen in Besluit D63 (BBR) ten opzichte van het Wetboek van Strafvordering

In artikel 1 van het Besluit op de Bijzondere Rechtsvordering was vastgelegd welke bepalingen van het Wetboek van Strafvordering van toepassing waren op de bijzondere rechtspleging: ten aanzien van de rechtspleging in zaken, waarvan krachtens het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven de kennisneming aan de in te stellen gerechten, waren – behoudens de afwijkingen, *'de bepalingen, vervat in het Eerste Boek, de Eersten tot en met den Zesden Titel van het Tweede Boek, den Eersten en den Derden tot en met den Achtsten Titel van het Derde Boek, den Tweeden tot en met den Vijfden Titel van het Vierde Boek en het Vijfde Boek van het Wetboek van Strafvordering, alsmede de tot uitvoering daarvan gestelde voorschriften van overeenkomstige toepassing.*'

Hiermee waren artikel 1 -368, 399-403, 427-481, 486-527, 553-593 – behoudens wijzigingen – van toepassing op de bijzondere rechtspleging in de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie. Hoewel volgens artikel 1 van Besluit D63 een groot gedeelte van het Wetboek van Strafvordering als organieke of algemene wet volgens Grondwetsartikel 157 (GW 1938) geldig verklaard was voor de bijzondere rechtspleging, werd in de rest van dit Besluit D63 een groot aantal artikelen opgenomen, waarbij werd afgeweken van het Wetboek van Strafvordering.
Belangrijke afwijkingen ten opzichte van het Wetboek van Strafvordering opgenomen in Besluit D63 waren:

[1336] Arresten verbindendheid wetsbesluiten: BRvC, 5 december 1945, *NOR 1946, 150;* HR 30 oktober 1946, *N.J. 1946, 737.*

- Inperking van de onafhankelijkheid van de rechter. Volgens artikel 173 Grondwet 1938/1948 moesten met rechtspraak belaste leden van de rechterlijke macht voor het leven benoemd worden en konden rechters alleen door de Hoge Raad ontslagen worden. Dit artikel is in de Grondwet opgenomen om te voorkomen dat een rechtsprekend functionaris onder politieke pressie gezet kan worden. Dit beginsel werd tenietgedaan in artikel 3 van het Besluit bijzondere rechtspleging (D62). Hierin werd bepaald dat in de bijzondere rechtspleging de rechtsprekende leden van de zittende macht slechts werden benoemd voor de duur van de instandhouding van het college. Bovendien konden zij *'op voordracht van Onze genoemde Ministers door Ons uit hun ambt worden ontzet of ontslagen of in hunne bediening worden geschorst.*'
- Er was geen mogelijkheid om een beklag ex artikel 12 Wetboek van Strafvordering te doen. Een belanghebbende kon 'tijdelijk' geen beklag doen over niet-vervolgen overeenkomstig artikel 12 (art. 5 Besluit D63). Pas in Wet H206 in Artikel II, wijzigingen in het Besluit Buitengewone rechtspleging, is aan artikel 5 een derde lid toegevoegd, waarbij beklag nog steeds niet mogelijk was tenzij *'het Bijzonder Gerechtshof van oordeel is, dat er dringende redenen zijn om het beklag aanstonds in behandeling te nemen.*' Pas in 1949 wordt besloten dat beklag ingevoerd werd in de bijzondere rechtspleging.
- De internering voorafgaand aan de berechting mocht geen voorarrest heten, maar heette 'preventief' en was niet juridisch verankerd. Er was geen maximale bewaringstermijn en er was geen geregelde inbewaringstelling. 'Politieke delinquenten' konden onbeperkt in bewaring gehouden worden op elke plaats die op ad hoc-basis was bestempeld tot interneringskamp of bewaringskamp. Bewaring in het kader van de bijzondere rechtspleging werd niet gezien als een vorm van voorlopige hechtenis, zoals opgenomen in artikel 133 Wetboek van Strafvordering. Een 'politiek delinquent' kon op elke plaats die daartoe was aangewezen in bewaring gesteld worden. Artikel 10 lid 1 van Besluit D63 bepaalde dat met voorlopige hechtenis (art. 40 lid 1 Sv) elke andere wijze van bewaring gelijkgesteld werd. Pas in 1948 werd internering (bewaring) van 'politieke delinquenten' gelijkgesteld met gevangenisstraf.
- Een verdachte had geen recht op hoger beroep en alleen recht op cassatie indien hem daarvoor toestemming verleend was (art.6, 35 en 36 Besluit D63).
- Een verdachte kon geen bezwaar maken tegen de kennisgeving van verdere vervolging, noch tegen de dagvaarding (art. 31 Besluit D63).
- Waar in het Wetboek van Strafvordering gesproken wordt van advocaten konden in de bijzondere rechtspleging ook officieren van land- en zeemacht of degenen die een graad in de rechtswetenschap hebben, worden toegelaten als raadsman (art. 8 Besluit D63).
- Een raadsheer-commissaris kon in afwijking van artikel 112 Wetboek van Strafvordering ook buiten zijn eigen rechtsgebied onderzoek doen of aan een andere raadsheer-commissaris opdragen om onderzoek te doen (art. 18 Besluit D63).
- Het Bijzonder Gerechtshof kon niet zoals was opgenomen in artikel 293 Wetboek van Strafvordering een gerechtelijk vooronderzoek bevelen, maar moest het proces-verbaal onverwijld doen toekomen aan het bevoegde Openbaar Ministerie. Het Openbaar Ministerie moest vervolgens beslissen wat er verder moest gebeuren, zonder invloed van de rechter (art. 32 Besluit D63).
- De Bijzondere Gerechtshoven konden niet zelf beslissen over de afgifte van in beslag genomen goederen, geregeld in artikel 353, lid 2 Wetboek van Strafvordering. Zij moesten deze ter beschikking van de procureur-fiscaal stellen, die dan zou handelen volgens voorschrift van de minister van Justitie (art. 34 Besluit D63).
- Aangezien er in de bijzondere rechtspleging geen hoger beroep mogelijk was, waarbij de feiten en omstandigheden opnieuw beoordeeld konden worden, was hierdoor in de bijzondere rechtspleging slechts sprake van één instantie waar de feiten en omstandigheden in een zaak beoordeeld werden, namelijk in eerste aanleg, bovendien kon alleen slechts na toestemming opgenomen in de sententie, door de verdachte cassatie ingesteld worden (art. 36 Besluit D63).
- De mogelijkheden van herziening werden beperkt. Er werd bepaald dat geen herziening mogelijk was op grond van artikel 457 1 lid 1 Wetboek van Strafvordering (een conflict van rechtspraak). Alleen in geval van 'een novum' was herziening in de bijzondere rechtspleging mogelijk (art. 40 Besluit D63).
- Tot slot werd artikel 68 lid 2 Wetboek van Strafvordering – ne bis in idem – buiten werking gesteld voor de bijzondere rechtspleging (art. 15 lid 2 Besluit D61).

11.3.4 Problemen bij de toepassing van wettelijke uitgangspunten in de praktijk

Naast de 'afwijkingen' van het Wetboek van Strafvordering opgenomen in Besluit D63 en Besluit D61, bleek in de praktijk een aantal wettelijke uitgangspunten niet te worden toegepast in de bijzondere rechtspleging.

- *'Geen willekeur bij vervolging*' is in vele gevallen een dode letter gebleken. Iedereen die verdacht was, verdacht leek, of waarover een aangifte was gedaan, werd zonder nader onderzoek gearresteerd.
- Arrestatie volgens artikel 16 van Besluit D60, door het Militair Gezag of zijn rechtsopvolger (de POD) was niet gebaseerd op een redelijke verdenking van schuld, maar op beveiliging van de Staat en haar inwoners. Deze arrestaties zijn vervolgens geruisloos overgegaan in strafrechtelijke arrestaties. Hiermee werd volledig voorbijgegaan aan de vereisten van een redelijk vermoeden van schuld én een strafbaar feit, opgenomen in artikel 27 van het Wetboek van Strafvordering.
- Iedereen die verdacht was, verdacht leek of op een (onterechte) aangifte werd aangehouden, werd geïnterneerd, vaak zonder onderzoek naar de verdenking, zonder verhoor en zonder te weten waarvan hij of zij verdacht was. Daarnaast werd zeker in het begin, een heel gezin tegelijk geïnterneerd, als één van de gezinsleden verdacht werd of leek.

Het recht op ondersteuning door een raadsman was voor 'politieke delinquenten' een loze belofte. Als gevolg van de massale arrestaties en duidelijke onwil bij provinciale militaire commissarissen en commandanten van interneringskampen was het recht op verdediging, in theorie wel geldig voor de bijzondere rechtspleging, in de praktijk onwerkbaar en ondoenlijk. Er was voor de massa arrestanten geen sprake van het krijgen van een raadsman, noch van advies inwinnen bij een raadsman. In de eerste periode konden gearresteerde 'politieke delinquenten' vrijwel geen rechtskundige hulp van een raadsman krijgen, eenvoudigweg omdat er niet voldoende raadslieden waren. Daarnaast bleek in de praktijk vrij verkeer tussen verdachte en raadsman nagenoeg onmogelijk door het ontbreken van voldoende bewakingspersoneel in de interneringskampen om de raadsman en zijn cliënt te kunnen bewaken. Er waren wel instructies gegeven om vrij verkeer en vrije correspondentie te regelen, maar deze werden door velen genegeerd. Ook nadat het Militair Gezag in juli 1945 in een circulaire nogmaals benadrukte dat vrij verkeer en vrije correspondentie tussen verdachte en raadsman geëerbiedigd moest worden, werd deze opdracht niet nagevolgd.
Inzage in processtukken bleek vrijwel onmogelijk door de overstelpende hoeveelheid dossiers en een tekort aan administratief personeel. Daarnaast is het een feit dat brieven van advocaten aan hun cliënten en omgekeerd geopend werden. Deze brieven zijn aangetroffen in dossiers van personen, berecht door de Kamer Groningen.

11.3.5 Beperkingen in de rechtsbescherming

In de praktijk bleek een groot aantal zaken buiten de bevoegdheden van de raadsheren in de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven te liggen. Hier konden de raadsheren dan ook geen invloed op uitoefenen.

- Tot 1 maart 1946 viel de verantwoordelijkheid voor arrestatie, internering, in beslagname van goederen, geld en kostbaarheden, of de verhoren onder het Militair Gezag en dus niet onder de verantwoordelijkheid van de regering. Na 1 maart 1946 was het burgerlijk gezag in de vorm van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging verantwoordelijk voor het arrestatie- en interneringsbeleid. Aangezien pas in oktober 1946 een Interneringsregeling werd aangenomen, was het voor die datum volkomen onduidelijk wat de rechten en plichten van geïnterneerden waren. Zij waren in de praktijk afhankelijk van de kampcommandanten en het bewakingspersoneel en konden zich niet op richtlijnen over internering beroepen als zij, naar hun mening, onjuist of onheus bejegend werden.
- Bovendien hadden ook de geallieerden op grond van Overeenkomst 440 uit 1944 de bevoegdheid om bepaalde categorieën mensen te arresteren, te interneren en te verhoren. Deze bevoegdheid viel totaal buiten de Nederlandse rechtsbescherming. Pas op 1 januari 1946 ging deze bevoegdheid over van de geallieerden naar de Nederlandse regering.
- Ook de rechtsbescherming van de 'politieke delinquenten' tijdens bewaring en internering viel buiten de bevoegdheden van de bijzondere rechtsorganen. Personen werden geïnterneerd voor onbepaalde tijd, zonder recht om hierover bij een rechterlijk orgaan beklag te kunnen doen. Internering voor diegenen die onder het (bijzondere) strafrecht vielen, was niet geregeld in juridische voorschriften. Geïnterneerden

konden zich niet beroepen op een voorschrift analoog aan de Penitentiaire Beginselenwet of de Penitentiaire Maatregel.
- Vaak werd gratie verleend tegen de nadrukkelijke adviezen van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie in. Ook de doodstraffen die de regering door gratie omzette in levenslang en vanaf 1958 op jaren stelde, hebben tot vele reacties en grote verontwaardiging geleid. Maar dat heeft het beleid van de regering ten aanzien van de graties niet gewijzigd.

11.4 Waardering van de bijzondere rechtspraak voor oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven in Groningen

11.4.1 Inleiding

De bijzondere rechtspleging bleek omvangrijk, arbeidsintensief en tijdrovend. Bovendien werden de werkzaamheden ook steeds gefrustreerd door het beleid van de regering.
Er kwamen voortdurend grote en kleine wijzigingsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging.
In 1946 werd personeel dat onder het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging viel, opgeroepen om in Nederlands-Indië te dienen. B.I.A.A. ter Veer, directeur-generaal voor de bijzondere rechtspleging, maakte in 1946 ernstig bezwaar tegen de oproeping in werkelijke dienst van net benoemde officieren-fiscaal, van ingewerkt bewakingspersoneel en commandanten van interneringskampen. Zijn bezwaren werden echter niet gehonoreerd.

De regering wilde al vanaf 1946 om financiële redenen de bijzondere rechtspleging en de tribunaalberechting beëindigen en kwam steeds met plannen om de Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen op te heffen. Naast hun rechterlijk werk moesten J. Wedeven, L.W.E.M Lasonder, jhr. W.W. Feith, A. Maassen en T. de Jong Tzn. daarom regelmatig naar Den Haag om te pleiten voor voortzetting van hun werkzaamheden. De opheffingsplannen legden ook een grote druk op het ambtelijk personeel werkzaam in de bijzondere rechtspleging. Zij hadden allen slechts een tijdelijke aanstelling en gingen, toen er steeds plannen waren voor de opheffing van de bijzondere rechtspleging, uitkijken naar andere functies. Goed ingewerkte medewerkers dreigden naar andere functies te gaan. Dat dreigde problemen te geven bij de administratieve afwerking van de berechting.
De regeringsplannen over gratie en voorwaardelijke buitenvervolgingstelling van steeds weer nieuwe groepen berechte 'politieke delinquenten' leidden tot frustratie en kritiek.

De 'speelruimte' voor de organen van de bijzondere rechtspleging was zeer klein. Binnen deze kleine speelruimte hebben de bijzondere rechtsorganen, Kamers van Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie, de procureurs-fiscaal en advocaten-fiscaal, de Tribunaalkamers en de Hoge Autoriteit bij de Tribunalen, datgene gedaan waarvoor ze in het leven waren geroepen: rechtspreken over 'politieke delinquenten'. Uiteraard zijn bij de berechting en dus ook in Groningen fouten gemaakt; juridische, maar ook administratieve fouten. Zo is één zaak van een verdachte, waarover van vele kanten gevraagd was om snelle afhandeling, op de verkeerde stapel terechtgekomen en uiteindelijk pas in 1948 afgehandeld. Zoals in een brief in het dossier staat: *'ondanks adviezen en rekesten niet in 1946 maar pas in 1948 berecht, is terechtgekomen in ambtelijke molens.'*

De beslissing van de regering in Londen om buiten het commune strafrecht om bijzondere rechtspleging op te zetten, is achteraf gezien juist geweest. Niet om de reden die de regering hiervoor tijdens de oorlog heeft aangevoerd: de angst dat vele rechters door met de Duitse bezetter samen te werken niet meer als betrouwbaar en onafhankelijk gezien zouden worden. Het aantal rechters dat na de oorlog uit zijn functie gezet is, bleek niet zeer groot. Het grootste struikelblok was eigenlijk de Hoge Raad. Die had zich in de ogen van velen tijdens de oorlog veel te veel naar de wensen en eisen van de Duitse bezetter gericht. Het opzetten van een aparte bijzondere rechtspleging is een wijs besluit gebleken, gezien het feit dat zeer velen via de bijzondere rechtspleging berecht moesten worden en ook berecht zijn. Indien alle opgepakte 'politieke delinquenten' berecht hadden moeten worden via

het commune strafrecht zou de commune strafrechtspleging gedurende jaren volkomen verstopt zijn. Waarschijnlijk hadden dan de rechtbanken, gerechtshoven en de Hoge Raad slechts met grote vertraging recht kunnen spreken.

11.4.2 Waardering van rechtspraak gedaan door de Kamer Groningen

In deze studie heb ik onderzoek gedaan naar de berechting door de Kamer Groningen. Aangezien nog geen studies gepubliceerd zijn over de berechting in andere Kamers of Hoven, is het niet mogelijk om een algemene conclusie te geven. In de Kamer Groningen is de berechting naar mijn mening proportioneel geweest, met aandacht voor de persoon van de dader, diens achtergronden, zijn aandeel in de misdrijven en de achtergronden van de daden.

In tegenstelling tot de visie van de Londense regering heeft de Kamer Groningen niet de leedtoevoeging van alle daden tijdens de oorlog verrekend met de individuele verdachte. Ook is in deze Kamer getracht om, binnen de grenzen van het mogelijke, de straffen over de gehele periode gelijkelijk te laten zijn en niet in de eerste maanden strenger te berechten dan in latere zaken. De straftoemeting in Groningen is, naar het zich laat aanzien in deze moeilijke materie, evenwichtig geweest van het begin tot het einde. De Kamer Groningen heeft ook eenendertig verdachten vrijgesproken en er is in een aantal zaken een gedeelte van de beschuldiging onbewezen verklaard. Artikel 10 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht is in twee zaken toegepast.[1337]
In een andere zaak waarbij verraad (art. 26 BBS) ten laste gelegd werd, was de Kamer Groningen van mening dat de verdachte dit had gedaan met het oogmerk de Nederlandse staat te bevoordelen, artikel 26 lid 5 BBS, en sprak de verdachte vrij.[1338]

Ook heeft deze Kamer naar aanleiding van de eisen van de advocaten-fiscaal in de eerste zaken de straffen duidelijk naar beneden bijgesteld en hiermee aangegeven dat zij niet van zins was om iedere verdachte de doodstraf te geven. In de laatste zaken heeft de Kamer de straffen daarentegen verhoogd ten opzichte van de eisen van de advocaat-fiscaal.
Bij de berechting in de Kamer Groningen hebben de raadsheren tijdens de zittingen getracht niet de vergelding als hoogste doel te hebben, maar is gekeken naar de omstandigheden waaronder de te berechten daad gepleegd was en naar de persoon en de achtergronden van de dader. Hoe dit bij de andere Bijzondere Gerechtshoven geweest is, moeten toekomstige studies uitwijzen. De klacht dat er in het begin zwaarder gestraft is dan aan het einde, heeft niet gegolden voor de Kamer Groningen. In de Kamer Groningen waren de straffen in 1946 lager dan in 1949.[1339]

In de Kamer Groningen waren de raadsheren van mening dat de regering kon en mocht doen met straffen wat opportuun of politiek nuttig was. Maar de Kamer Groningen liet zich hierdoor niet weerhouden om straffen op te leggen die in haar ogen gerechtigd waren.
Ook de kritiek dat in de Bijzondere Gerechtshoven geen leidinggevenden berecht en bestraft zijn, gold niet voor de Kamer Groningen. B.G. Haase en R.W. Lehnhoff, leidinggevenden op het Scholtenhuis, zijn beiden verantwoordelijk gesteld voor de door hun ondergeschikten uitgevoerde daden. De leidinggevende van het Scholtenhuis na maart 1945, Arthur Thomsen, is in juli 1945 overleden en kon dus niet berecht worden. H.J. Conring, Beauftragte in de provincie Groningen en Heinrich Waschke, leider van de Ordnungsdienst in Groningen, zijn naar Duitsland gevlucht en werden vervolgens niet uitgeleverd. Mij lijkt dat de Kamer Groningen met de vele malen opgelegde levenslange ontzetting uit de kiesrechten zijn afkeuring over het onvaderlandslievend gedrag van de berechte personen heeft willen onderstrepen.

1337 Art. 10 BBS luidt: 'In geval van enig misdrijf, waarop de bepalingen van dit Besluit van toepassing zijn, omdat de schuldige gebruik heeft gemaakt of heeft gedreigd te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden, kan de rechter bepalen, dat geen straf wordt toegepast, indien blijkt, dat de schuldige het feit heeft begaan om den vijand te benadelen of door of vanwege den vijand of diens helpers beraamde maatregelen te beletten, belemmeren of verijdelen.' Zie ook rubriek 7.6.1.

1338 Zie rubriek 7.6.4.

1339 Zie rubriek 7.5.2.2 Opgelegde straffen onder de kop gevangenisstraf.

Diegenen die door de Kamer Groningen de doodstraf opgelegd kregen, werden veroordeeld voor vele misdrijven (moorden, martelingen, executies en deportaties). Alle veroordeelden die de doodstraf opgelegd kregen, kregen toestemming om in cassatie te gaan van hun veroordeling. De uitspraak van procureur-fiscaal J. Zaaijer van het Bijzonder Gerechtshof Den Haag dat hij geen doodstraf meer zou eisen omdat de doodstraffen toch niet worden geëxecuteerd, was een verkeerd signaal over de bijzondere rechtspleging. Erger is nog dat hij zich aan deze uitspraak gehouden heeft en inderdaad geen doodstraf meer heeft geëist. Hiermee heeft hij onrecht gedaan aan degenen die daarvoor berecht waren en waarbij de doodstraf wel geëist en opgelegd was, maar ook onrecht aan een consistente berechting. Overigens konden ook de Kamers van het Bijzonder Gerechtshof in voorkomende gevallen, ook zonder een doodstrafeis, een doodstraf opleggen. De Kamer Groningen bijvoorbeeld heeft dit in een aantal gevallen wel gedaan.[1340]

In tegenstelling tot de opdracht van de procureur-fiscaal heeft de Kamer Groningen ook verzetsmensen veroordeeld voor daden in de oorlog. Dit riep heftige reacties op, maar de Kamer Groningen was van mening dat verzetsmensen geen vrijbrief hadden voor het plegen van oorlogsgerelateerde misdrijven.

De advocaten-fiscaal hebben lang niet alle misdrijven in de tenlastelegging in de Kamer Groningen opgenomen. Toch hadden sommige strafbare daden die wel in de tenlastelegging zijn opgenomen maar niet in de kwalificatie, naar mijn mening wel in de kwalificatie opgenomen moeten worden. Zo is omkoping van politieagenten en leden van de Sicherheitsdienst om mensen na arrestatie weer vrij te krijgen op grote schaal voorgekomen, maar in geen enkele tenlastelegging opgenomen. Datzelfde geldt voor het uit hun huizen jagen van de gezinnen van geëxecuteerde of vermoorde personen, en het roven van hun inboedel en kostbaarheden uit die huizen en uit huizen van het stakende spoorwegpersoneel of uit huizen van gedeporteerde Joden.
De Kamer Groningen is, voor zover uit de bronnen kan worden afgeleid, bij de straftoemeting zorgvuldig te werk gegaan. Binnen de nauwe grenzen van het bijzondere strafrecht heeft de Kamer Groningen getracht de in Nederland geldende rechtsbeginselen voor het commune strafrecht ook te hanteren bij de berechting en de strafmaat in de bijzondere rechtspleging. Duidelijk is wel dat arrestatie, internering en het leeghalen van huizen zonder duidelijke verdenking, bij velen kwaad bloed gezet heeft. Maar duidelijk is ook dat de regering na de oorlog moest zorgen dat oorlogsgerelateerde misdrijven en collaboratie bestraft werden, gezien de ernst van de misdaden en de collaboratie.
Jhr. W.W. Feith zegt in de slottoespraak op 20 juni 1949, vlak voor de opheffing van de Kamer Groningen per 1 juli 1949, over de vraag of de berechting rechtvaardig geweest is dat hij hierover niets wil zeggen, aangezien hij er zelf aan heeft meegewerkt. Wel voegt hij daaraan toe '*dat vooral het zoeken naar een juist evenwicht tussen de oplegging van de straffen en de zwaarte van het misdrijf bij de berechting van 'politieke delinquenten' schier bovenmenselijk was*. *Alleen al vanwege de grootte van de groep 'politieke delinquenten' die berecht moesten worden en berecht zijn*.'
Hoewel de juridische basis van de bijzondere rechtspleging werd gekenmerkt door grote inbreuken op de strafrechtelijke en strafvorderlijke legaliteit, heeft de Kamer Groningen getracht recht te spreken, rekening houdend met de omstandigheden van het feit en de dader, de achtergrond en de geestelijke gesteldheid van de dader. De praktische redenen waardoor de richtlijnen uit het Wetboek van Strafvordering niet toegepast werden, én de afwijkingen van de richtlijnen van het Wetboek van Strafvordering in Besluit D63 hebben uiteraard grote gevolgen gehad voor alle actoren in de bijzondere rechtspleging.

Een overzicht van de rechtsbeginselen opgenomen in richtlijnen in het Wetboek van Strafvordering en de manier waarop deze uitgangspunten al dan niet zijn uitgevoerd zijn door de raadsheren in de Kamer Groningen is als volgt:

[1340] Archief CABR, inv. nr. 207 + 75601, F. Bellmer, inv. nr. 71739, S. Bruins, inv. nr. 183 + 75061, G.B. Haase.

Redelijk vermoeden van schuld

In tegenstelling tot de grote massa's arrestanten, waren alle 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen op grond van een redelijk vermoeden van schuld (art. 27 Sv) gearresteerd, geïnterneerd en berecht. Vele 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen hebben bovendien hun daden bekend.

Recht op verdediging en rechtsbijstand

Bij de berechting is er alles aan gedaan om de verdachten een goede verdediging te bezorgen. Jhr. W.W. Feith heeft als voorzitter van de Kamer Groningen in zijn toespraak op de openingszitting in december 1945 een nadrukkelijke oproep gedaan aan advocaten in Groningen om 'politieke delinquenten' zo goed mogelijk bij te staan, volgens de normen voor strafrechtadvocaten in de commune strafrechtspleging. In vele zaken kregen verdachten door de Kamer Groningen een raadsman toegewezen. Dat de verdediging voor de advocaten niet altijd eenvoudig was, en dat er vaak slechts éénmalige inzage in de processtukken was en dat vrije correspondentie en vrij bezoek aan cliënten niet altijd mogelijk was, was niet te wijten aan onwil, maar vaak aan onvermogen, gezien de enorme hoeveelheden arrestanten en wachtende strafzaken.
Dat de advocaten hun cliënten niet terug konden vinden in het interneringskamp waar ze dachten dat de cliënt geïnterneerd was, overkwam niet alleen de advocaat. Ook de advocaten-fiscaal en de Kamer Groningen bleken in een aantal zaken niet te weten waar de te berechte persoon gebleven was. Door de veelvuldige overplaatsingen, die lang niet allemaal administratief goed verwerkt waren, waren soms te berechten personen eenvoudigweg *'zoek*'.

Onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de raadsheren

Doordat de raadsheren in de Kamer Groningen allemaal een baan hadden naast hun raadsheerschap, waren zij tot op zekere hoogte onafhankelijk van politieke druk. Bij dreiging met ontslag konden ze altijd nog terugvallen op hun andere functie. Van de militaire raadsheren in de Kamer Groningen waren D.A. Camerling Helmolt, L.C. van der Schee en J. Rotgans al met pensioen. Ook zij konden dus niet onder druk gezet worden met een eventueel politiek ontslag.
Bovendien hadden vrijwel alle raadsheren en militaire raadsheren tijdens de oorlog aan den lijve ondervonden hoe het was om gevangen te zitten. Een deel had als gijzelaar gevangen gezeten in St. Michielsgestel en een ander deel als krijgsgevangene in kamp Stanislau in Polen. Dit hebben ze zeker mee laten wegen in de hoogte van de strafmaat. Niet door uit rancune de straf extra hoog te maken, maar door rekening te houden met hun eigen gevoelens over verlies van vrijheid. Ze waren zich ten volle bewust van de invloed van vrijheidsverlies voor de verdachten en hebben getracht hen zo evenwichtig mogelijk te bestraffen.

Openbaarheidsbeginsel

Jhr. W.W. Feith heeft aangegeven dat hij het als zijn taakopvatting zag *'te laten zien dat hier recht gesproken wordt. De taak is niet afgelopen bij het leveren van bewijs. Het publiek moet zien dat recht gesproken wordt. Voor iedere zitting de voorgeschiedenis vertellen, zodat iedereen begrijpt hoe de zaak in elkaar zit.'* Alle eisen ten aanzien van openbaarheid, zowel de interne openbaarheid als de externe openbaarheid, zijn door de Kamer Groningen nauwkeurig nagevolgd. Alle zittingen van de Kamer Groningen waren openbaar en volgens getuigen zeer populair. Ook de uitspraken werden openbaar afgekondigd. De stukken gebruikt als bewijsmiddelen bij de rechtszitting werden zo veel mogelijk ook aan de advocaat van de verdachte ter inzage gegeven, hoewel door papier en ruimtegebrek deze stukken vaak slechts kort konden worden ingezien.

Onmiddellijkheidsbeginsel

Meer nog dan in commune strafzaken heeft de Kamer Groningen diegenen die een getuigenverklaring afgelegd hadden, ook op de zitting gehoord. Dit was het gevolg van het feit dat ook de raadsheren van de Kamer Groningen zich wel bewust waren van het feit dat onjuiste of onware getuigenissen waren afgelegd en onware of onjuiste aanklachten ingediend. Getuigen waren bepaald niet altijd bereid om op de zitting te komen getuigen en voerden vele redenen aan om niet te komen. De Kamer Groningen

heeft, nadat in een aantal zaken de opgeroepen getuigen niet was komen opdagen, de advocaten-fiscaal in Groningen opdracht gegeven niet-verschenen getuigen te arresteren en naar de rechtszitting te brengen.

Beginselen van goede procesorde:

1. Gelijkheidsbeginsel

De Kamer Groningen heeft op vele manieren getracht het gelijkheidsbeginsel na te leven. Niet alleen door de eigen straffen voor bepaalde daden te vergelijken, maar ook door met de voorzitter van het Tribunaal Groningen te overleggen over de hoogte van op te leggen straffen of maatregelen om zo tot een vergelijkbare strafmaat te komen bij tribunaalberechting of berechting bij de Kamer Groningen.
In Groningen heeft men zich tijdens de berechting niet laten leiden door het naoorlogse beleid van de regering om 'politieke delinquenten' via (ambtshalve) graties, buitenvervolgingstelling of voorwaardelijke invrijheidstelling zo snel mogelijk uit de internering te krijgen. Ook toen duidelijk werd dat er nauwelijks doodstraffen zouden worden uitgevoerd, bleef de Kamer Groningen in zeer zware zaken toch de doodstraf opleggen. Indien de regering vervolgens via gratie deze straf wilde wijzigen was dat haar zaak, maar de raadsheren in de Kamer Groningen hebben van het begin tot het einde consistent en evenwichtig hun straffen opgelegd, en dus ook de doodstraf als zij dit noodzakelijk achtten.
Volgens de kritiek zou er in 1946 strenger gestraft zijn dan in 1948 en 1949. Dit blijkt echter niet uit de Groninger dossiers. Integendeel, de straffen opgelegd door de Kamer Groningen lijken proportioneel en consistent. De bestraffing in de eerste zaken was niet hoger of lager dan aan het einde bij vergelijkbare delicten. Bij de eerste drie zaken vorderde het Openbaar Ministerie de doodstraf. De Kamer Groningen weigerde zich hieraan te confirmeren en legde straffen op van twintig, achttien en twaalf jaar. Met deze sententies heeft de Kamer Groningen benadrukt dat de doodstraf geen automatisme zou zijn, maar dat elke zaak afzonderlijk zou worden beoordeeld. Aan het einde van de werkzaamheden van de Kamer Groningen werden de zwaardere zaken berecht. Hierbij werden ook zwaardere straffen opgelegd. Bij de laatste zaken in 1949 was de eis in een aantal gevallen levenslang. De Kamer Groningen heeft deze eis in drie zaken verhoogd en de doodstraf opgelegd, omdat de Kamer het niet eens was met de eis van het Openbaar Ministerie in deze zaken.
De straftoemeting was volgens de toespraak van Th. R. J. Wijers, voorzitter van de Nederlandse Juristen Vereniging in 1947 een groot probleem. Er was volgens hem geen houvast in de bekende hoogte van de straftoemeting uit het commune strafrecht. Strafrechtartikelen en ook de daden waren volstrekt nieuw. In zijn visie op aard en doel van straf geeft hij aan dat het aangetaste rechtsgevoel, de persoon van de dader, de zwaarte van de schuld en het belang van de gemeenschap meegewogen moeten worden. 'Politieke delinquenten' krijgen volgens hem straffen opgelegd die in het commune recht slechts worden opgelegd aan de ergste misdadigers.
Volgens mij is in Groningen niet excessief gestraft. De gepleegde misdrijven en het feit dat ze meestal meermalen gepleegd waren, vormden de basis voor de straftoemeting. Dat sommigen zeer zwaar gestraft zijn, had als reden dat ze zware misdrijven gepleegd hadden.
In tegenstelling tot de afspraken over de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven tussen de minister van Justitie en het Verbond van Oud-Verzetsstrijders, heeft de Kamer Groningen ook verzetsmensen veroordeeld voor daden in de oorlog. Hierbij heeft de Kamer zich niet aan de gemaakte afspraken gehouden en geen advies gevraagd aan het Verbond van Oud-Verzetsstrijders, noch het dossier opgestuurd naar de procureur-fiscaal ter beoordeling van de strafwaardigheid. De raadsheren in de Kamer Groningen en de advocaten-fiscaal in Groningen waren van mening dat verzetsmensen geen vrijbrief hadden voor het plegen van oorlogsgerelateerde misdrijven.

2. Vertrouwensbeginsel

Advocaten-fiscaal in de bijzondere rechtspleging konden geen zaken seponeren, of beloftes doen aan te berechten verdachten over al dan niet seponeren of niet vervolgen. Het vertrouwensbeginsel kon dus niet geschaad worden.

3. Proportionaliteitsbeginsel

Zoals de Bijzondere Raad van Cassatie in cassaties van vele zaken berecht door de Kamer Groningen in het arrest geconcludeerd heeft, was de strafmaat van de straffen opgelegd door de Kamer Groningen proportioneel. Dit blijkt ook uit de motiveringen voor de opgelegde straffen, de geaccepteerde verweren en de gronden voor eventuele strafverlaging, zoals opgenomen in de motivering van de sententies.

De Kamer Groningen heeft op verschillende manieren getracht te komen tot een redelijke en billijke belangenafweging bij het toekennen van de strafmaat. Ernstig zieken werden zonder oplegging van straf vrijgesproken. Bij personen met psychiatrische stoornissen, geconstateerd door psychiaters na opdracht hiervoor van de Kamer Groningen, werd de strafmaat aangepast of werden verdachten ontslagen van rechtsvervolging en kregen ze de maatregel van tbr opgelegd in plaats van een straf.

4. Zorgvuldigheidsbeginsel

De Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden heeft, binnen de nauwe grenzen van de bijzondere rechtspleging, getracht recht te spreken overeenkomstig de beginselen van het Nederlandse strafrecht. In de Kamer Groningen was snelheid of strengheid niet het belangrijkste thema, maar een goede en rechtvaardige berechting. De Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden heeft niet al het aangedane leed tijdens de oorlog in de strafmaat van een willekeurige verdachte verdisconteerd.

Uit de informatie in de geanalyseerde dossiers is mij gebleken dat de Kamer Groningen rekening gehouden heeft met de omstandigheden waaronder de misdrijven gepleegd waren en de achtergrond, omstandigheden en de geestelijke gesteldheid van de dader. De Kamer Groningen heeft in de zaken die door haar berecht zijn, zorgvuldig beoordeeld, gewogen en gemotiveerd. Uit de strafdossiers blijkt dat er sprake geweest is van een grote mate van zorgvuldigheid bij de totstandkoming van de strafmaat. Dat hierbij fouten gemaakt zijn, moge duidelijk zijn.

Op het ogenblik dat de Kamer Groningen aan de berechting begon, was de bijzondere rechtspleging een volkomen nieuw strafrechtsterrein en waren sommige daden en de bijbehorende strafrechtsartikelen in het commune strafrecht onbekend, zoals verraad en de vele vormen van hulpverlening aan de vijand. Bovendien was de organisatie van veel Duitse bezettingsorganen en hun werkwijze vaak totaal onbekend of slechts ten dele bekend. De gepubliceerde jurisprudentie, publicaties en documentatie uit de jaren 1945-1949 hebben getracht in deze lacune te voorzien. Alles wat wij nu weten dankzij de vele publicaties over de Tweede Wereldoorlog, de Duitse bezetter en de Duitse organisaties die daarbij ingezet zijn, was in de periode vlak na de oorlog nauwelijks bekend. Dat de Kamer Groningen getracht heeft om rechtvaardig te berechten, blijkt uit de volgende voorbeelden:

1. De motiveringen van de strafmaat en de geaccepteerde verweren en gemotiveerd afgewezen verweren. De tenlasteleggingen van de advocaten-fiscaal zijn niet klakkeloos gevolgd. Dit blijkt uit het feit dat in 65 zaken (delen) van de tenlasteleggingen niet bewezen geacht werden. Ook heeft de Kamer Groningen in 64 zaken de berechting opgeschort en in interlocutoire vonnissen opdracht gegeven voor nader onderzoek, psychiatrische rapportage, aanvulling op de verhoren van getuigen, en het horen van nieuwe getuigen. Hierdoor zijn soms meerdere zittingen aan één zaak besteed. Dit was niet in overeenstemming met de snelle berechting die de regering voor ogen had.
2. In 18 zaken heeft de Kamer Groningen de conclusie overgenomen van rapportages vervaardigd door psychiaters in opdracht van de Kamer. Al op 13 februari 1946, anderhalve maand na de start van de Kamer Groningen, kreeg psychiater F.F. Hazelhoff opdracht om de geestelijke toestand van een verdachte te beoordelen. In één geval werd een verdachte na onderzoek direct overgebracht naar een krankzinnigeninrichting. Daarnaast werden ook andere rapportages over verdachten van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten, commandanten van interneringskampen en geestelijke verzorgers uit interneringskampen meegewogen bij de strafmaat. Ook werden de levenslopen, door de verdachte zelf of door familieleden opgesteld, meegenomen in de beoordeling van de achtergrond van de verdachte.
3. De Kamer Groningen besloot in 31 gevallen de verdachte vrij te spreken van het door de advocaat-fiscaal ten laste gelegde, wegens gebrek aan bewijs of wegens de lichamelijke toestand en ziekte van de verdachte.

4. Bij de straftoemeting werden verzachtende omstandigheden meegewogen. Zo werden vele malen verweren geaccepteerd. Ook lijkt er bij de hoogte van een straf rekening gehouden te zijn met de hoogte van de 'maatregel' door het Tribunaal en met straffen opgelegd door andere bijzondere rechtscolleges. De voorzitter van de Kamer Groningen en de voorzitter van het Tribunaal Groningen hebben hierover een aantal maal overlegd.
5. Bij klachten over de manier van verhoren, mishandelingen tijdens arrestaties en internering ingebracht door de raadsman, werden regelmatig zaken geschorst en werd opdracht gegeven aan raadsheer-commissaris C.J.J.W. van Groeningen om nader onderzoek te doen. Ook gaf de Kamer Groningen opdracht aan de raadsheer-commissaris om te achterhalen hoe het zat met de beschuldiging dat onderzoek niet objectief was, of dat valse getuigenissen waren afgelegd. Ook verweren over ontoereikende verhoren van verdachten en getuigen werden in opdracht van de Kamer Groningen onderzocht.
6. In een aantal zaken werd aangegeven dat de bewijsmiddelen onvoldoende waren of zelfs geheel ontbraken. Zo werden tenlasteleggingen verworpen wegens gebrek aan bewijs, het ontbreken van oorzakelijk verband tussen mededeling en arrestatie en het ontbreken van bewijs van opzet. Ook werd in een aantal gevallen als strafverlagende motivering geaccepteerd dat een verdachte slechts verraad gepleegd had na sterke druk en uit angst voor verhoren en martelingen op het Scholtenhuis.
7. Om een zaak zo goed mogelijk te beoordelen, moesten alle getuigen op verzoek van het Openbaar Ministerie of de verdachte tijdens de zitting gehoord worden. Weigerachtige of niet verschenen getuigen moest het Openbaar Ministerie in opdracht van de Kamer Groningen vanaf eind 1946 vervolgen.
8. Bij de berechting in het commune strafrecht werd meestal de tijd doorgebracht in voorarrest afgetrokken van de straf. Hoewel in de bijzondere rechtspleging geen voorarrest bestond en de tijd doorgebracht in internering 'preventief' genoemd werd (en dus geen juridische basis had), werd de tijd doorgebracht in de internering afgetrokken van de straf. Bij velen was echter de administratie bij de aanhouding slecht geregeld of die ontbrak eenvoudigweg. Er moest dan uit andere bronnen getracht worden de datum van arrestatie te achterhalen. Dit leverde soms verschil in de aanvangsdata op van de internering in het vonnis in eerste aanleg en het arrest in cassatie. Heftige discussies zijn gevoerd over de vraag welke datum telde bij personen die in eerste instantie waren aangehouden door de Canadezen. Uiteindelijk werd besloten dat het 'preventief' pas begon te lopen als de betrokkene in Nederlandse internering zat. Ondanks het feit dat bewaring niet gelijkgesteld mocht worden en juridisch niet gelijk was aan voorarrest, heeft de Kamer Groningen deze tijd wel afgetrokken van de opgelegde straf. Ook arrestatie en internering op grond van artikel 16 van Besluit D60, in verband met de veiligheid van de opmars van de geallieerde troepen werd als bewaring afgetrokken van de opgelegde straf. Ook werd in de strafmaat rekening gehouden met een eventueel krijgsgevangenschap. Dit mocht officieel niet meetellen in de periode van de 'preventief' in bewaring of internering doorgebrachte tijd.
9. Aan vele verdachten werd bij de straf toegevoegd dat deze moest worden doorgebracht in een Rijkswerkinrichting. Voor de oorlog werd plaatsing in een Rijkswerkinrichting gebruikt als straf voor landlopers en bedelaars, maar na de oorlog was het mogen doorbrengen van een straf in een Rijkswerkinrichting een vorm van beloning. Dit betekende dat de verdachte geld kon verdienen voor zichzelf of zijn gezin.
10. Artikel 10 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht, geen oplegging van straf als de schuldige het feit begaan heeft om de vijand te benadelen of maatregelen van de vijand en diens handlangers te beletten, werd in twee zaken toegepast. In deze zaken resulteerde dat in de oplegging van een zeer lage straf voor vrijwillig dienstnemen bij de Duitse vijand, en werd geen straf opgelegd voor hulpverlening aan de vijand aangezien de Kamer Groningen van mening was dat in beide zaken de verdachte handelde om maatregelen door de vijand te beletten. Daarnaast is in één zaak het artikel 26 lid 5: oogmerk gericht op Nederlandse belangen aangenomen, met vrijspraak tot gevolg.
11. In de periode januari 1946-juli 1947 heeft de Kamer Groningen aan vrijwel iedereen die in een sententie een straf kreeg van meer dan vijf jaar, toestemming gegeven om in cassatie te gaan. In de praktijk is het geven van toestemming wel eens misgegaan. De toestemming moest tegelijkertijd met de sententie gegeven worden. Dit was iets nieuws in de bijzondere rechtspleging. In drie gevallen waren verdachten ervan overtuigd dat ze deze toestemming gekregen hadden en wilden ze in cassatie gaan. Toen bleek echter dat de toestemming niet in de sententie opgenomen was. Het lijkt erop dat dit niet opzettelijk gebeurd is, maar dat de raadsheren vergeten waren om het op te nemen in de sententie. Eén van de drie stelde alles in het werk om alsnog in cassatie te mogen gaan, maar zelfs een beroep op de Koningin heeft niet mogen baten. Uiteindelijk is zijn straf verlaagd door gratie.
12. Alle verdachten die de doodstraf opgelegd kregen, werden niet voor slechts één misdrijf veroordeeld, maar voor vele (moorden, martelingen, executies en deportaties) die vaak ook nog meermalen gepleegd

waren. In tegenstelling tot de gang van zaken bij het Bijzonder Gerechtshof Arnhem in de zaak Heinemann, kregen alle veroordeelden die de doodstraf opgelegd kregen van de Kamer Groningen toestemming om in cassatie te gaan van hun veroordeling.

De analyse van A. Mulder, verzetsman uit Groningen, *'dat de meesten na ongeveer de helft van hun straftijd vrijkwamen*', was correct. Dat lag echter niet aan de berechting, maar aan het beleid van de regering om zo snel mogelijk alle 'politieke delinquenten' via ambtshalve graties, voorwaardelijke invrijheidsstellingen en andere strafverminderingen vrij te krijgen. [1341]

Een toeschouwer van de rechtszaken van een aantal personen verbonden aan het Scholtenhuis, de heer Harm van Alteren, vond dat deze rechtszaken *'netjes waren verlopen*'. De verdachten kregen de kans om hun zienswijze naar voren te brengen en de raadsman kreeg ruim de tijd om zijn verweren te voeren. Zoals hierboven uitgebreid is aangegeven, was naar mijn mening de kwaliteit van de berechtingen door de Kamer Groningen binnen de grenzen van de besluiten over de bijzondere rechtspleging evenwichtig en proportioneel. Wel lijkt het er op dat in de Kamer Groningen door vrijwel in alle gevallen levenslange ontzetting uit de kiesrechten als bijkomende straf op te leggen, aan heeft willen geven dat de verdachte zich door zijn daden buiten de Nederlandse rechtsstaat geplaatst had. Hoe dit bij de andere Bijzondere Gerechtshoven geweest is, moeten toekomstige studies over de berechting in deze hoven uitwijzen.

Tot slot verdient nog vermelding dat in Groningen de advocaten-fiscaal op ruime schaal gebruik gemaakt hebben van de mogelijkheden om zaken te verwijzen naar de Kamers van het Tribunaal Groningen. Of in overleg met de officieren-fiscaal adviezen opgesteld hebben om betrokkenen voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buiten vervolging te laten stellen door L.W.E.M. Lasonder, de procureur-fiscaal in het ressort Leeuwarden, waar Groningen onder viel.

11.4.3 Waardering van de cassaties in Groningse zaken

Ook de Bijzondere Raad van Cassatie heeft de beginselen die golden voor de commune strafrechtspleging zoals verwoord in het Wetboek van Strafvordering 1926 zo veel mogelijk gevolgd en doorgevoerd. Dat was van groot belang aangezien de Bijzondere Raad van Cassatie niet alleen een juridisch oordeel over de berechting in eerste aanleg uit kon spreken, maar ook de strafmaat kon verhogen of verlagen of de maatregel van terbeschikkingstelling van de regering (TBR) kon uitspreken. Net als in eerste aanleg had de Bijzondere Raad van Cassatie oog voor de persoonlijke omstandigheden en achtergrond van de daad en de dader en met de strafmaat in gelijksoortige gevallen. Ook in cassatie werden rapportages over de persoon van de dader door de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten, de geestelijke verzorgers en commandanten van interneringskampen meegenomen in de cassatieberechting en de eventuele strafmaat.

Ook in de Bijzondere Raad van Cassatie hebben de raadsheren zich veel moeite getroost om strafmaat en delict op dit nieuwe strafrechtsterrein zo goed mogelijk in evenwicht met elkaar te brengen. Verweren van advocaten werden zorgvuldig beoordeeld en de zaken werden vooral rechtvaardig en niet snel en streng beoordeeld. Bijzonder was dat op grote schaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie raadsheren gefunctioneerd hebben als waarnemend functionaris van het Openbaar Ministerie. In de commune rechtspleging is het ook mogelijk dat rechters en raadsheren optreden als waarnemend lid van het Openbaar Ministerie, maar daar wordt slechts zelden gebruik van gemaakt. In de cassaties van Groningse zaken, 206 zaken, heeft echter in elf zaken een raadsheer als waarnemend lid van het Openbaar Ministerie gefungeerd.

In 25 zaken waarbij geen of onvolledige cassatiemiddelen waren ingediend, heeft de Bijzondere Raad van Cassatie ambtshalve toch de berechting in eerste aanleg beoordeeld. Als motivering hiervoor heeft de Bijzondere Raad van Cassatie aangegeven dat zij de verdachten niet de dupe wilde laten zijn van onzorgvuldige of slecht functionerende advocaten.

[1341] M. Brinks, E. Guns en P. Scholte, *A. Mulder, Verzetsman in uniform*, uitgave Herinneringscentrum Westerbork/ Stichting Oorlogs- en VerzetsCentrum Groningen, 2001, p. 97.

G.E. Langemeijer zegt in zijn slottoespraak op 29 december 1951 ter gelegenheid van de opheffing van de Bijzondere Raad van Cassatie per 1 januari 1952, dat bij de berechting het zorgen voor eenheid in interpretatie bij onbekende strafbepalingen en de eenheid van waardering van de zwaarte van de ten laste gelegde feiten een boeiende maar moeilijke taak was. Hoewel er schommelingen waren in de hoogte van de straf, was er, volgens G.E. Langemeijer, uiteindelijk toch een redelijke eenheid in de bestraffing.

Net als de Kamers van de vijf Bijzondere Gerechtshoven moesten ook de Kamers van de Bijzondere Raad van Cassatie recht spreken op een nieuw rechtsgebied, met nieuwe strafrechtsartikelen en nieuwe misdrijven. Niet alleen de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven kregen te maken met problemen rond de straftoemeting op een volkomen nieuw strafrechtterrein, ook de Bijzondere Raad van Cassatie moest in haar overwegingen in een arrest de straftoemeting beoordelen, en indien juridisch noodzakelijk geacht, de strafmaat aanpassen. Op het ogenblik dat de bijzondere rechtspleging startte, in september 1945, was de bijzondere rechtspleging een volkomen nieuw strafrechtterrein en waren sommige daden en de bijbehorende strafrechtsartikelen in het commune strafrecht tot dan toe onbekend.

Een overzicht van de rechtsbeginselen opgenomen in richtlijnen in het Wetboek van Strafvordering en de manier waarop deze richtlijnen al dan niet zijn uitgevoerd zijn door de raadsheren in Bijzondere Raad van Cassatie ziet er als volgt uit:

Legaliteitsbeginsel

In een arrest van 5 december 1945 had de Bijzondere Raad van Cassatie geconcludeerd dat het gebruik van subjectief staatsnoodrecht door de regering in Londen gerechtvaardigd was en dat de wetsbesluiten in de oorlog genomen verbindend waren. Eenzelfde arrest werd gewezen door de Hoge Raad op 30 oktober 1946. Onder grote druk van de regering had twee maanden later de Voorlopige Kamer van de Staten-Generaal eveneens het gebruik van het subjectief staatsnoodrecht en de verbindendheid van de Londense wetsbesluiten goedgekeurd, zonder controle van de individuele besluiten. Met deze beslissingen waren de Londense wetsbesluiten dus verbindend voor heel Nederland en hadden ze de status van wet. In de Grondwet is opgenomen dat de rechter geen bevoegdheid heeft om wetten aan de Grondwet te toetsen. Na de verbindendverklaring gold dit dus ook voor de Londense wetsbesluiten.

Vanaf 1946 heeft de Bijzondere Raad van Cassatie, zonder het zo te noemen, de legaliteit van de berechting van Duitse militairen en overheidsfunctionarissen ter discussie gesteld. Tegen de wil en wens van de regering in heeft de Bijzondere Raad van Cassatie zijn grote juridische twijfels uitgesproken over de rechtsmacht van Nederlandse rechters ten aanzien van Duitse oorlogsmisdadigers. In een eerste arrest hierover, van 24 juni 1946, had de Raad al aangegeven dat oorlogsrecht en represaillerecht niet werden gedekt door het geschreven of ongeschreven oorlogsrecht als bedoeld in artikel 38 van het Wetboek Militair Strafrecht. Hiermee gaf de Bijzondere Raad van Cassatie aan dat oorlogsmisdadigers niet onder de rechtsmacht van de Nederlandse rechtbanken of de Bijzondere Gerechtshoven vielen. Op 17 februari 1947, een week na de terechtstelling in Arnhem van Ludwig Heinemann, na een doodvonnis zonder toestemming om in cassatie te gaan, wees de Bijzondere Raad van Cassatie arrest in de zaak van de Duitse militair Louis Wilhelm August Ahlbrecht, officier bij de Sicherheitsdienst (SD) in Arnhem. In dat arrest legde de Bijzondere Raad van Cassatie vast dat de Nederlandse rechter niet zonder meer bevoegd was misdrijven, begaan door leden van de bezettende macht, te berechten.

Een algemeen erkende volkenrechtelijke regel van gewoonterecht was, zo betoogde de Raad, dat militairen die met hun leger op het gebied van een andere staat verbleven niet onderworpen waren aan de rechtsmacht van de rechter van die andere staat, voor zover het door hen gepleegde feiten betrof die binnen de kring van hun bevoegdheid waren begaan. In die gevallen bleef de militair onderworpen aan de rechtsmacht van de krijgsraad van zijn eigen staat van herkomst. Feitelijk was het

volgens de Bijzondere Raad van Cassatie zo, dat ook in Nederland Duitse militairen en ambtenaren hun daden van terreur niet op eigen gezag verrichtten. Volgens de Raad was men er ten onrechte van uitgegaan dat een moord gepleegd in strijd met het oorlogsrecht een gewone moord was, waarover de rechter Nederlandse rechter rechtsmacht had. Volgens de Bijzondere Raad van Cassatie moest het Besluit Buitengewoon Strafrecht worden aangepast aan de internationale verdragen, aangezien de Nederlandse bijzondere rechterlijke organen geen rechtsmacht hadden om Duitse oorlogsmisdadigers te berechten. Het was mogelijk om van die volkenrechtelijke regel af te wijken door het sluiten van een verdrag, maar men kon ook een wet uitvaardigen die de Nederlandse rechter alsnog rechtsmacht verleende om buitenlandse militairen, die op zijn grondgebied hadden vertoefd, te kunnen berechten voor door hen begane misdrijven. Via het arrest Ahlbrecht heeft de Bijzondere Raad van Cassatie de regering gedwongen om de bestraffing en de berechting van oorlogsmisdadigers in Nederland op te nemen in het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61).

De regering voelde zich door het arrest-Ahlbrecht gedwongen een wet te maken, waarbij aan de Nederlandse rechter expliciet rechtsmacht werd toebedeeld om Duitse militairen en andere Duitse overheidsdienaren te berechten die in Nederland oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid hadden begaan. De regering heeft in 1947 met tegenzin een wetsvoorstel opgemaakt waarbij artikel 27a toegevoegd werd aan het Besluit Buitengewoon Strafrecht. Deze Wet H233 werd aangenomen door het parlement en werd op 10 juli 1947 van kracht. Bijzonder was wel dat in dit artikel 27a naast Duitse oorlogsmisdadigers ook hun Nederlandse handlangers genoemd worden als mogelijke oorlogsmisdadigers. Dit in tegenstelling tot Besluit F85, waar Nederlanders en Nederlandse onderdanen uitgesloten werden van een verdenking van oorlogsmisdrijven. Zo heeft, zonder dat gebruik gemaakt is van het (verboden) toetsingsrecht, de Bijzondere Raad van Cassatie toch kans gezien zijn juridische visie op de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers zodanig onder woorden te brengen dat de regering de wetgeving op dit punt heeft aangepast.

Redelijk vermoeden van schuld

Alle ‘politieke delinquenten’ van wie de zaak behandeld werd door de Bijzondere Raad van Cassatie, waren in eerste aanleg veroordeeld door een Kamer van een van de vijf Bijzondere Gerechtshoven. Dit hield in dat ze in eerste aanleg schuldig bevonden waren. De Bijzondere Raad van Cassatie kon en mocht niet meer de feiten beoordelen die aan deze veroordeling ten grondslag lagen. Wel heeft de Bijzondere Raad van Cassatie, na rapportages van psychiaters, in vier zaken de sententie vernietigd en de betrokken personen ter beschikking van de regering gesteld.

Recht op verdediging en rechtsbijstand

Alle verdachten die na een vonnis in eerste aanleg hun zaak voorgelegd hebben aan de Bijzondere Raad van Cassatie hadden een advocaat. De meeste advocaten hebben voor de berechting door de Bijzondere Raad van Cassatie uitgebreide cassatiemiddelen en pleitnota’s opgesteld. Soms ging er echter wat mis bij het indienen van de cassatiemiddelen en pleitnota, met als gevolg dat ze volgens de officiële richtlijnen niet tijdig waren ingediend. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft niet in de zaken waarbij cassatiemiddelen te laat of niet waren ingediend, besloten tot het niet in behandeling nemen van de zaak. In 25 zaken heeft de Bijzondere Raad van Cassatie ambtshalve de zaak beoordeeld, aangezien er problemen waren met de cassatiemiddelen, ingediend door de raadsman. In vijftien zaken waren de cassatiemiddelen tardief, in drie zaken waren de aanvullende cassatiemiddelen tardief. Daarnaast heeft de Bijzondere Raad van Cassatie in zes zaken waar helemaal geen cassatiemiddelen ingediend waren en in één zaak waar de cassatiemiddelen ingetrokken waren, toch ambtshalve de zaak beoordeeld.

Onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de raadsheren

Evenals de raadsheren en militaire raadsheren in de Kamer Groningen hadden ook de raadsheren en militaire raadsheren in de Bijzondere Raad van Cassatie naast hun functie in de bijzondere rechtspleging nog hun eigenlijke baan: raadsheer, advocaat, hoogleraar, militair officier. Het feit dat ze naast hun functie als raadsheer of militair raadsheer nog een andere functie hadden waaruit ze

inkomen hadden, maakte hen minder kwetsbaar voor politieke druk. Hoewel zij dus niet benoemd waren in overeenstemming met artikel 117 Grondwet 2008 (art. 173 GW 1938/1948), schepte de tweede functie wel de voorwaarde voor een onafhankelijk en onpartijdig functioneren.

Openbaarheidsbeginsel

Alle zittingen van de Bijzondere Raad van Cassatie waren openbaar en ook alle arresten zijn in openbaarheid uitgesproken.

Onmiddellijkheidsbeginsel

In cassatie was er geen sprake van het beoordelen van de feiten waarop de veroordeling in eerste aanleg gebaseerd was. Het onmiddellijkheidsbeginsel gold dus niet als zodanig bij de behandeling van een zaak in cassatie.

Beginselen van goede procesorde:

1. Gelijkheidsbeginsel

Nu er geen hoger beroep mogelijk was, heeft de Bijzondere Raad van Cassatie getracht door arresten eenheid te brengen in de berechting en bestraffing en getracht extreme straffen opgelegd door de Kamers van de vijf Bijzondere Gerechtshoven, zowel te hoge als te lage, te mitigeren. In het belang van de eenheid van bestraffing heeft de Bijzondere Raad van Cassatie in vele gevallen straffen opgelegd door de Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven verlaagd of verhoogd. De motivatie daarbij was dat de straf anders niet in overeenstemming was met de strafmaat opgelegd aan andere verdachten in andere Kamers. Deze werkwijze heeft mijns inziens goed gewerkt. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft bovendien door het geven van uitgebreide motiveringen bij de arresten getracht eenheid in berechting en bestraffing te brengen. Daarnaast heeft de Raad, indien dit naar zijn mening opportuun was, arresten laten opsturen als voorbeeld voor mogelijk gelijkluidende zaken. Bruutheid, meewerken aan terreur, laaghartige daden en eigenmachtige martelingen en moorden werden als reden aangevoerd om straffen te verhogen of te handhaven in het geval dat in eerste aanleg de doodstraf was opgelegd.

2. Vertrouwensbeginsel

Als door een strafvorderlijk verantwoordelijke instantie een toezegging wordt gedaan aan een verdachte en deze belofte niet wordt nagekomen, is het Openbaar Ministerie niet-ontvankelijk. Dit geldt ook als na een veroordeling getracht wordt om iemand opnieuw, voor dezelfde feiten, te veroordelen.
Zo was A. Afflerbach door het Bijzonder Gerechtshof Den Bosch veroordeeld en in de tenlastelegging en de sententie was ook zijn aandeel in de executie zonder voorafgaand proces van gevangengenomen verzetsmensen in Groningen opgenomen. Jhr. A.H.S. van der Wijck, de advocaat-fiscaal in Groningen, wilde hem nogmaals berechten voor het meewerken aan deze executie. De Kamer Groningen legde Afflerbach een straf op van vier jaar, met het recht om in cassatie te gaan. A. Afflerbach gaat inderdaad in cassatie. H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, waarnemend advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, schrijft in een brief aan jhr. A.H.S. van der Wijck dat een veroordeling, naast de veroordeling door het Bijzonder Gerechtshof Den Bosch alleen mogelijk is als er nieuwe gegevens zijn die het aandeel van Afflerbach in een ander daglicht stellen. Jhr. A.H.S. van der Wijck heeft echter geen nieuwe gegevens. Daarop wordt A. Afflerbach vrijgesproken door de Bijzondere Raad van Cassatie en onmiddellijk op vrije voeten gesteld.

3. Proportionaliteitsbeginsel

De Bijzondere Raad van Cassatie heeft in alle zaken die aan hem zijn voorgelegd getracht het proportionaliteitsbeginsel aan te houden. Dat er gestraft moest worden was in vele zaken, met afschuwelijke misdrijven, wel duidelijk, maar daarbij verloren de raadsheren en militaire raadsheren niet uit het oog dat de straf proportioneel moest zijn. Dit hebben ze ook nadrukkelijk in de motivering van de strafmaat opgenomen. Hierdoor werden in vele gevallen de straffen door de Bijzondere Raad

van Cassatie verlaagd, maar in een aantal gevallen ook verhoogd. Ook heeft de Bijzondere Raad van Cassatie getracht te bewerkstelligen dat er eenheid in de strafmaat voor gepleegde misdrijven kwam, door al vanaf september 1945 uitgesproken arresten te versturen aan alle Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en aan alle procureurs-fiscaal en advocaten-fiscaal. Ook het formuleren van basisvoorwaarden voor bestraffing en berechting van 'politieke delinquenten' in arresten en uitleg van de verschillende nieuwe strafrechtsartikelen zag de Raad nadrukkelijk als zijn taak.

4. Zorgvuldigheidsbeginsel

Uit de zaken van de Kamer Groningen die in cassatie behandeld zijn, valt op te maken dat de Bijzondere Raad van Cassatie de zaken zorgvuldig beoordeeld heeft en daarbij rekening gehouden heeft met de persoon van de dader, diens achtergrond en mogelijke motieven en redenen die in cassatiemiddelen en de pleitnota's aangevoerd werden als reden voor het plegen van zijn misdrijven. In de cassatiearresten is rekening gehouden met straffen in vergelijkbare zaken.
De verdediging heeft bij de behandeling van de cassaties alle ruimte gekregen om haar verdediging te voeren, het onmiddellijkheidsbeginsel en de openbaarheidsbeginsels (de interne- en externe openbaarheid) zijn bij de cassaties zorgvuldig in het oog gehouden en gevolgd. Getracht is om in cassatie verschillen in straf en strafmaat gelijk te trekken De aftrek van de tijd doorgebracht in internering werd, indien de Kamer Groningen vergeten had dit toe te voegen, alsnog toegevoegd aan de sententie.

Ook werd in dertig Groningse cassatiezaken de kwalificatie gewijzigd of aangevuld. Jeugd, ouderdom, sterke invloed van anderen, invloed van het ouderlijk milieu, ziekte, het ondergeschikt zijn, verwondingen (ook in Duitse dienst) en psychische problemen door onwettige geboorte werden ook door de Bijzondere Raad van Cassatie aangevoerd als reden voor strafvermindering.
Alle personen berecht door de Bijzondere Raad van Cassatie hebben een zorgvuldige berechting gehad, eventueel met schorsingen om aanvullende gegevens te verkrijgen. Zo heeft de Raad psychiatrische rapporten laten opstellen en uitgebreid rekening gehouden met rapportages van de Stichting Politieke Delinquenten en van geestelijk verzorgers en commandanten van interneringskampen. De Bijzondere Raad van Cassatie heeft bij de berechting vooral de rechtvaardigheid vooropgesteld en niet een snelle en strenge berechting.

De Bijzondere Raad van Cassatie heeft ook buiten de rechtszaal van zich laten horen. Zo is geprotesteerd tegen de veelvuldige (ambtshalve) graties door de regering, tegen de besluiten om opgelegde doodstraffen niet te executeren en tegen de voorwaardelijke invrijheidstellingen. Naar het idee van de Bijzondere Raad van Cassatie en ook van G.E. Langemeijer, advocaat-fiscaal bij de Bijzondere Raad van Cassatie, ondermijnden de veelvuldige graties, tegen de adviezen van de rechterlijke instanties in, en het niet-executeren van de opgelegde doodstraffen, het vertrouwen in de bijzondere rechtspleging.

Uit de hierboven beschreven beoordeling van de cassaties in Groningse zaken, mag geconcludeerd worden dat de berechting door de Bijzondere Raad van Cassatie binnen de grenzen van de bijzondere rechtspleging kwalitatief goed geweest is op een moeilijk, nieuw en bijzonder strafrechtterrein. Daarbij heeft de Bijzondere Raad van Cassatie door principiële juridische verklaringen getracht om problemen bij de berechting in de bijzondere rechtspleging te verhelderen.

11.4.4 Beoordeling van de rechtspraak door het Tribunaal Groningen

In het kader van deze studie heb ik de tribunaalberechting niet kunnen waarderen op dezelfde wijze als de rechtspraak in de Kamer Groningen en de cassaties van Groningse zaken. De reden hiervoor is, dat ik niet alle 3300 dossiers van de Tribunaalberechting in Groningen uitvoerig geanalyseerd heb. Een analyse van deze dossiers viel buiten de opzet van deze studie. Ik heb wel een overzicht vervaardigd van alle maatregelen die door het Tribunaal Groningen zijn opgelegd.

Wel heb ik 65 zaken die in eerste instantie ter berechting naar de advocaat-fiscaal bij de Kamer Groningen gestuurd waren, maar die hij doorgestuurd heeft naar het Tribunaal ter berechting, uitgebreid bestudeerd.

Hieruit is het volgende gebleken:

1. Hoewel een aantal verdachten zich bij de berechting door een Tribunaalkamer liet vertegenwoordigen door een advocaat, was dat in lang niet alle zaken het geval. De Tribunaalkamers hebben, indien de verdachte niet werd bijgestaan door een advocaat, de verdachte alle mogelijke ruimte gegeven om zichzelf te verantwoorden.
2. Bij het opleggen van de maatregel is rekening gehouden met de leeftijd, persoonlijke omstandigheden of gezondheid van de berechte persoon.
3. Alle opgelegde maatregelen werden gemotiveerd. Deze motivatie was in een aantal gevallen kort en standaard, maar in andere gevallen uitgebreid. Jeugd, ouderdom, lichamelijke en geestelijke problemen, zo bleek uit de motivering van 5 van de onderzochte 65 doorgestuurde misdrijfzaken, reden voor het verminderen van de maatregel.
4. De Kamers van het Tribunaal Groningen hebben getracht de sententie op dezelfde wijze vorm te geven als de strafsententie bij de Kamer Groningen.
5. De straftoemeting uitgesproken door de Kamer Groningen was niet gefundeerd op vergelding van al het aangedane leed in de oorlog. Slechts die daden zijn meegenomen in de hoogte van de maatregel, die een verdachte zelf begaan had.
6. Tot slot zorgde de controle door de Hoge Autoriteit, voor het ressort Leeuwarden T. de Jong Tzn., van alle Tribunaalvonnissen voor het gelijktrekken van vonnissen voor gelijksoortige daden. De Hoge Autoriteit heeft met enige regelmaat ingegrepen in de sententies en geweigerd zijn instemming (het Fiat Executie) aan de vonnissen te hechten. En zonder een Fiat Executie van de Hoge Autoriteit mochten de straffen niet worden uitgevoerd.
7. Analoog aan de opgelegde straffen bij de Kamer Groningen hebben ook de Kamers van het Tribunaal Groningen in velen gevallen de maximum ontzetting uit de kiesrechten, voor de tribunaalberechting 10 jaar, opgelegd.

De Tribunaalkamers en de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof hebben getracht door afspraken tussen de voorzitter van het Tribunaal Groningen en de voorzitter van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden te komen tot een gelijk beleid bij de straftoemeting. Ondanks het feit dat in 1948 de procureur-fiscaal had aangegeven dat diegenen die niet geïnterneerd waren, en ook nog niet waren opgespoord, niet meer berecht hoefden te worden, heeft het Tribunaal Groningen zich niet aan deze oproep gehouden.
Tot half 1949 bleef het Tribunaal Groningen in rechtszittingen rechtspreken, ook over mensen die niet geïnterneerd waren, noch opgespoord. Indien een verdachte nog niet was opgespoord, werd een vertegenwoordiger van de verdachte benoemd. Deze werd dan tijdens de zitting ondervraagd over zijn kennis over de afwezige verdachte. Meestal werd als vertegenwoordiger de vader van de betrokkene benoemd. Uit de verhalen die zij over hun afwezige verwanten vertelden, rijst een treurig beeld op van vermiste soldaten en militairen, die voor zover bekend op het ogenblik van berechting in Russische krijgsgevangenschap verbleven.

Dat in de Tribunaalkamers leken benoemd zijn, was een goede beleidsbeslissing van de regering. Er kon al in Londen voorzien worden dat er eenvoudigweg niet genoeg geschoolde juristen waren om het Nederlands Beheersinstituut, de Zuiveringscommissies, de Tribunalen en de Bijzondere Gerechtshoven te bemannen, naast de gewoon doorlopende rechtspleging. Al snel na de start van de Tribunalen bleek dat leken wel degelijk, tegen de kritiek in, ook met leken als rechtssprekend lid van de Tribunaalkamers, rechtvaardige vonnissen velden. De jurist W.M.E. Noach concludeerde in 1948 dat *'de leken-leden zich voor wat de zuiver juridische aspecten richtten naar de mening van de voorzitter en de secretaris. Daarnaast waren de deskundigheid van de leken met de plaatselijke situatie en persoonlijke wetenschap over de beschuldigde, belangrijke elementen bij de bepaling van de zwaarte der op te leggen maatregelen.'*

Het feit dat er geen toelichting was op het Tribunaalbesluit heeft advocaten en juridische colleges gehinderd. Hierdoor was het niet mogelijk om de achtergrond van de verschillende artikelen te kunnen doorgronden, zoals wel bij 'gewone wetten' het geval is. Artikel 1 van het Tribunaalbesluit voldeed, ook volgens juristen uit de tijd zelf, absoluut niet aan de eis van het Lex Certa-beginsel, een van de pijlers van het legaliteitsbeginsel. De omschrijving in dit artikel was zo vaag, dat de reikwijdte ervan niet goed kon worden bepaald. Het Lex Certa-beginsel houdt in dat voor iedereen duidelijk moet zijn welk handelen en nalaten leidt tot strafrechtelijke aansprakelijkheid, alsmede welke sancties daarop kunnen volgen. Dat de critici hierin gelijk hadden, bleek toen Tribunaalkamers op grond van dit artikel 1, zonder een verdere uitbreiding van hun bevoegdheden, ook misdrijven begaan tijdens de oorlog konden berechten.
De Tribunalen en dus ook de Kamers van het Tribunaal Groningen, hebben niet alleen zaken berecht waarin sprake was van collaboratie met de Duitse bezetter, de 'eigenlijke' tribunaalzaken, maar ook 'lichte' oorlogsgerelateerde misdrijven. Deze categorie rechtszaken werd in de tijd zelf aangeduid met de term 'oneigenlijke' tribunaalzaken.

De verschillen in strafvorderlijke omstandigheden, het feit dat een verplichte verdediger niet vastgelegd was bij een Tribunaalzaak en het ontbreken van hoger beroep of cassatie van Tribunaalzaken: dit alles heeft gezorgd voor rechtsongelijkheid voor de individuele verdachte. De juridische implicaties van deze verschillen waren voor de individuele verdachte echter moeilijk, zo niet onmogelijk te doorgronden.

HOOFDSTUK 12 CONCLUSIE

12.1 Was de bijzondere rechtspraak in Groningen '*Snel, streng en rechtvaardig'*?

De Nederlandse regering had in Londen geen definitie of omschrijving gegeven voor de termen s*nel, streng en rechtvaardig*.[1342] De wijzigingen in het naoorlogse regeringsbeleid hebben bovendien grote invloed gehad op de uitwerking van de bijzondere rechtspleging na de oorlog. Bij het beoordelen van de vraag of er sprake geweest is van een snelle, strenge, rechtvaardige bijzondere rechtspleging moet daarom, op alle onderdelen van de rechtspleging, inclusief de rechtspraak, de gevolgen van het gewijzigde regeringsbeleid in ogenschouw genomen worden. In deze studie zijn de zittingsdossiers van de Kamer Groningen en de cassaties in Groningse zaken onderzocht en beoordeeld op het adagium *snel, streng en rechtvaardig*. Daarnaast is een overzicht vervaardigd van de opgelegde maatregelen door het Tribunaal Groningen.

12.1.1 Snel?

Volgens de regering in Londen moest de bijzondere rechtspraak *snel* gaan.
De Nederlandse regering in Londen was bevreesd dat de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven en collaboratie lang zou duren. Het schrikbeeld hierbij was de berechting van oorlogsgerelateerde misdaden en collaboratie in België na de Eerste Wereldoorlog. Met de term snel werd daarom mogelijk bedoeld: sneller dan de berechting in België na de Eerste Wereldoorlog. De gedachte hierachter was dat de regering zich spoedig wilde kunnen richten op de opbouw van Nederland.

> *SNELLER:*
> De rechtspraak in Groningen is om een aantal redenen snel(ler) gegaan, namelijk door het instellen van apart bijzonder strafrecht, door het starten met de bijzondere rechtspleging zonder de goedkeuring van de wetsbesluiten door de Staten-Generaal af te wachten, en door het benoemen van 'leken' (personen niet opgeleid in de strafrechtspraak) op alle niveaus van de bijzondere rechtspleging.

Apart bijzonder strafrecht

De Nederlandse regering in Londen besloot om apart strafrecht op te zetten, met aparte gerechtshoven, een aparte Raad van Cassatie en aparte Tribunalen. Door apart bijzonder strafrecht op te zetten heeft de berechting van 'politieke delinquenten' niet op de commune strafrechtspleging gedrukt. De capaciteit van de gerechten voor de commune strafrechtspleging waren eenvoudigweg niet toegerust op een dergelijke vloedgolf aan strafzaken. Een gevolg hiervan zou geweest zijn, dat de berechting van 'politieke delinquenten' jarenlang geduurd zou hebben en misschien wel de termijn van de Belgische bijzondere rechtspleging na de Eerste Wereldoorlog zou hebben overtroffen.

Goedkeuring wetsbesluiten door de Staten-Generaal niet afgewacht

Alle rechtsplegingsorganen zijn tussen december 1944 en december 1945 gestart. Het advies van de Buitengewone Raad van Advies uit 1943 luidde om te wachten met het uitvaardigen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht tot ook de Staten-Generaal zich hier over na de bevrijding had kunnen uitspreken. Zou dat advies zijn gevolgd, dan had dat de bijzondere rechtspleging vertraagd tot na maart 1946.

Benoeming leken

Het samenstellen van de Bijzondere Raad van Cassatie, Bijzondere Gerechtshoven en de Tribunalen was slechts mogelijk door een noodgreep van de Nederlandse regering in Londen. In de organen van de bijzondere rechtspleging werden niet alleen personen benoemd die afkomstig waren uit de rechterlijke organisatie maar ook leken. Deels juristen, die echter geen achtergrond in de praktijk van de rechtspraak hadden, deels militairen, die slechts uitgezocht waren op het zijn van militair officier en deels volslagen leken die geselecteerd waren op hun *'goed Nederlanderschap*'. Op elk niveau van de

[1342] Zie rubriek 1.4.2

bijzondere rechtspleging hebben leken gefunctioneerd. Zonder deze noodgreep zou het niet mogelijk geweest zijn om zo snel zoveel rechtsprekende organen op te richten.

NIET SNELLER:
Anderzijds is er ook een aantal oorzaken aan te wijzen die de bijzondere rechtspleging juist hebben vertraagd. In het onderzoek zijn de volgende aan de orde geweest:
- Voortdurende dreiging dat organen werden opgeheven
- Steeds wijzigen van wetbesluiten
- Gebrekkige wetgeving voor berechting van oorlogsmisdaden
- Beperkingen in tijd en middelen door besluitvorming of gebrekkige uitvoering

Dreigende opheffing van de rechtsorganen van de bijzondere rechtspleging

De plannen om de Bijzondere Raad van Cassatie, Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen op te heffen en de berechting over te dragen aan de commune rechtspleging zijn een bron van veel onrust geweest en hebben gezorgd voor vertraging in de berechting. Er is veel overleg gepleegd over de opheffingsplannen. Daarnaast wijzigden de plannen voor de opheffing regelmatig. De Kamer Groningen bijvoorbeeld zou bijvoorbeeld eerst per 1 januari 1948, vervolgens per 1 februari 1949 en uiteindelijk per 1 juli 1949 opgeheven worden en te vervangen worden door een bijzondere strafkamer bij de arrondissementsrechtbank Groningen.

Voortdurende wijziging van de wetsbesluiten

Het voortdurend aanvullen en wijzigen van de bijzondere rechtsplegingsbesluiten en het aanvullen en wijzigen van de wijzigingsbesluiten heeft de bijzondere rechtspleging vertraagd. Gebleken is dat tussen 1944 en 1953 79 besluiten, wetten en wijzigingen van besluiten gerelateerd tot de bijzondere rechtspleging zijn uitgevaardigd. In een aantal van deze besluiten werd bovendien besloten om nieuwe organen en functionarissen met nieuwe taken aan te stellen. Dit betekende dat de functionarissen in de bijzondere rechtsplegingsorganen steeds weer nieuwe richtlijnen voor de berechting en rechtspraak eigen moesten maken en in de praktijk gaan gebruiken.

Gebrekkige wetgeving voor berechting oorlogsmisdaden

De Nederlandse regering had actief deel aan het opzetten van een totaal nieuwe vorm van strafrecht: het internationaal oorlogsstrafrecht. De Nederlandse regering in Londen had echter geen besluiten uitgevaardigd over de berechting van oorlogsmisdadigers in Nederland. Er waren geen strafrechtsartikelen hierover opgenomen in Besluit D61, het Besluit Buitengewoon Strafrecht uit 1943. Pas in besluit F85 van 29 mei 1945 nam de Nederlandse regering het eerste besluit over oorlogsmisdadigers en oorlogsmisdaden. In dit besluit was opgenomen dat oorlogsmisdaden in Nederland slechts die daden waren die waren gepleegd door anderen dan Nederlanders of Nederlandse onderdanen. Nederlanders vielen dus niet onder Besluit F85.[1343] De discussie over de vraag of de Nederlandse rechter rechtsmacht had en bevoegd was om niet-Nederlandse oorlogsmisdadigers op grond van het Besluit Buitengewoon Strafrecht te berechten heeft vervolgens van 1945 tot 1947 geduurd.[1344] Pas in juli 1947 heeft de regering met het uitvaardigen van de wet H233 een artikel 27a toegevoegd aan Besluit D61. De wetgeving op het gebied van de oorlogsmisdaden kan daarmee worden aangemerkt als traag, onvoldoende en te laat.

Beperkingen in tijd en middelen door besluitvorming of gebrekkige uitvoering

Alle raadsheren, advocaten-fiscaal en de procureur-fiscaal vervulden naast hun functie in de bijzondere rechtspleging ook een functie in de rechterlijke macht, het Openbaar Ministerie of als Gedeputeerde in Groningen. Zo had de regering dat besloten. Waarschijnlijk had de berechting in de bijzondere rechtspleging sneller gekund als alle raadsheren, advocaten-fiscaal en de procureur-fiscaal vrijgesteld zouden zijn geweest van andere werkzaamheden of functies.

[1343] Besluit F85, artikel 1; De Bureaus Opsporing Oorlogsmisdadigers trokken zich niets van dit artikel aan en deden onderzoek naar al die daden die als oorlogsmisdrijven gekwalificeerd konden worden. Ze vervaardigden ook dossiers over zaken waar Nederlanders (mede) waren betrokken; Archief CABR, inv. nr. 87558, 87564, 75061.

[1344] Archief COOM, de inleiding, p. 14.

Andere beperkingen die de berechting vertraagd hebben waren het gebrek aan kantoor- en zittingsruimte, kantoorartikelen en transportmiddelen. De Nederlandse regering had niets vastgelegd over huisvesting voor de bijzondere rechtsplegingsorganen. De vertraging die dat heeft opgeleverd is dus ook te wijten aan gebrekkige besluitvorming.
Ten slotte heeft de voortdurende verplaatsingen van geïnterneerde 'politieke delinquenten' gezorgd voor vertraging, omdat daardoor sommigen soms 'zoek' waren voor de Kamer Groningen en de Kamers van het Tribunaal Groningen, of voor de advocaten die hen zouden verdedigen. Op dezelfde manier leverde het verplaatsen van de dossiers vertraging op. Dossiers gingen van procureur-fiscaal naar het rechtsorgaan dat de berechting moest uitvoeren, van dit orgaan naar een volgende en vervolgens in sommige gevallen weer terug, of weer terug naar de procureur-fiscaal met het verzoek tot buitengerechtelijke afdoening.

12.1.2 Streng?

Is de berechting in de praktijk streng geweest? De vraag is: wat is 'streng'? Gerbrandy zei: '*De Regeering schaart zich met overtuiging aan de zijde van hen, die pleiten voor de uiterste gestrengheid bij de snel naderende afrekening.*' Zoals uiteengezet in rubriek 1.4.2 was de visie van de regering in Londen op de invulling van de term streng: *'vergelding van al het aangedane leed de wond helen die bij alle Nederlanders en Nederlandse onderdanen geslagen was'*.
Bij beantwoording van de vraag of de berechting streng was, is het zinvol om onderscheid te maken in beleid en uitvoering:

1 Wat waren in besluitvorming en beleid aanwijzingen dat er streng berecht zou gaan worden?
2 Hoe streng zijn de gerechtelijke instanties in de praktijk geweest?
In antwoord op de eerste vraag waren er verschillende aanwijzingen dat het voornemen was om streng te berechten.

Deze aanwijzingen zijn te vinden in:

- Herinvoering van de doodstraf
- De mate van vergelding die als uitgangspunt werd genomen voor de bijzondere rechtspleging
- Verhoging van de strafmaat (poging tot misdrijf gelijkstellen met plegen van misdrijf)
- Invoering ontzetting uit kiesrecht en uit beroepen als bijkomende strafmaatregelen
- Besluiten over verlies Nederlandse nationaliteit

Voor deze studie is vooral van belang hoe de Kamer Groningen en het Tribunaal uitvoering hebben gegeven aan de regels van de bijzondere rechtspleging. Uit de volgende punten kan worden geconcludeerd dat zij over het algemeen minder streng hebben berecht dan het voornemen dat spreekt uit de besluiten en het regeringsbeleid.

STRENGER:
Twee elementen hebben de uitvoering van de bijzondere berechting wel 'streng' gemaakt. Dat zijn de toepassing van de bijkomende straffen: ontzetting uit kiesrecht en beroepen. En in de tweede plaats het regeringsbesluit over verlies van de Nederlandse nationaliteit, hoewel dat strikt genomen niet onder berechting valt.

Ontzetting uit de beide kiesrechten en ontzettingen uit beroepen

Strengheid spreekt uit het grote aantal opgelegde levenslange ontzettingen uit de beide kiesrechten. Slechts in één geval sprak het hof een kortere ontzetting uit, namelijk tien jaar, bij een vrijheidsstraf van één jaar en negen maanden. In de Kamer Groningen zijn 447 berechte personen ontzet uit de beide kiesrechten. Het hof heeft, meer dan met de gevangenisstraffen, met de ontzetting uit de kiesrechten mogelijk uit willen drukken, dat de veroordeelden door de door hen gepleegde daden buiten de Nederlandse maatschappij geplaatst waren. Daarbij werden vanaf 1947 ook ontzettingen uit beide kiesrechten opgelegd aan personen, die vrijwillig in vijandelijke buitenlandse krijgsdienst getreden waren en hierdoor het Nederlanderschap verloren hadden. Dit, terwijl het al snel duidelijk was, dat het verstandiger was de 'politieke delinquenten' weer een onderdeel van de Nederlandse

samenleving te maken. De Kamer Groningen heeft ook 67 personen ontzet uit het recht om bepaalde beroepen of groepen van beroepen te mogen uitoefenen.

Besluiten over het verlies van de Nederlandse nationaliteit

Wat men zich bij de totstandkoming van de besluiten D61-D64 mogelijk niet gerealiseerd had, waren de gevolgen van het feit dat alle mannen die vrijwillig in Duitse vijandelijke Krijgs- of Staatsdienst gegaan waren, *'geacht werden het Nederlanderschap verloren te hebben.*' Door het verlies van de Nederlandse nationaliteit werden zij stateloos. Dit had grote gevolgen voor de betrokkene bij het zoeken en vinden van werk en het vergoed krijgen van eventuele oorlogsschade aan bezittingen. Daarnaast was in die tijd zo geregeld in het Nederlands recht dat de vrouw de man volgde, ook in het staatsburgerschap. De vrouw verloor dus ook haar Nederlanderschap. Dit gold ook voor hun kinderen geboren na het vrijwillig in vijandelijke Duitse krijgs- of staatsdienst gaan. Ook zij werden stateloos.

NIET STRENGER:

Uit mijn onderzoek volgt die conclusie uit de volgende bevindingen:

- De doodstraf is weinig opgelegd.
- Het uitgangspunt van algehele vergelding is niet overgenomen door de Kamer Groningen.
- Verhoging van de strafmaat is niet (overal) overgenomen.
- Er was geen standaard bestraffing of een anderszins uniforme strafoplegging
- Lichte gevallen buiten vervolging gesteld
- Gratiebeleid van de regering.

De opgelegde doodstraffen

Uit het aantal opgelegde doodstraffen door de Kamer Groningen, namelijk 32 maal, zou men de conclusie kunnen trekken dat in Groningen zeer streng gestraft is. Niet één der dood veroordeelde in Groningen is echter voor slechts één delict veroordeeld. Uit onderzoek van de dossiers van de 'politieke delinquenten' aan wie in Groningen de doodstraf werd opgelegd, is gebleken dat de daden van deze verdachten zeer ernstig waren. Alle 'politieke delinquenten' aan wie de doodstraf werd opgelegd, werden veroordeeld voor het (meermalen) plegen van mishandeling, zware mishandeling, doodslag, moord. Daarnaast werden de Duitsers die berecht werden ook veroordeeld voor het plegen van oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid.

Geen vergelding voor al het leed door alle Nederlanders aangedaan in de oorlog geleden

De regering in Londen had zich gerealiseerd dat noch generale, noch speciale preventie kon gelden bij de bestraffing van oorlogsgerelateerde misdrijven. Eenvoudigweg omdat er geen oorlog meer was en dus in Nederland geen oorlogsgerelateerde misdrijven meer gepleegd konden worden. De grondslag bij de bijzondere rechtspleging zou daarom vergelding van *al het aangedane leed* moeten zijn. Dit gezichtspunt is niet overgenomen door de Kamer Groningen. Bij het motiveren van de hoogte van de opgelegde straf in de sententie heeft de Kamer Groningen slechts de vergelding het door elke individuele 'politieke delinquent' veroorzaakte leed als grondslag genomen. Volgens W.M.E. Noach was een tribunaalmaatregel geen vergelding, maar een poging tot herstel van de schade.[1345] De vraag blijft dan wel, wat de grondslag voor het herstel van de schade is.

Niet gehouden aan voorschrift om poging even zwaar te bestraffen als misdrijf

In artikel 12 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht moest de op te leggen straf in de bijzondere rechtspleging bij elke poging tot het plegen van een misdrijf bestraft worden, overeenkomstig de strafmaat gesteld op het misdrijf zelf. In de praktijk van de rechtspraak van de Kamer Groningen is dit artikel niet opgevolgd. Niemand is voor een 'poging' even zwaar bestraft als voor het plegen van een misdrijf.

Geen 'standaard' bestraffing of anderszins uniforme strafoplegging

[1345] Noach 1948, p.53.

In de Kamer Groningen zijn geen standaardstraffen opgelegd en is ook niet in alle gevallen de hoogste straf voor een delict opgelegd. In elke zaak is gekeken naar de persoon van de dader en diens achtergronden. In een aantal zaken werd opdracht gegeven tot het laten vervaardigen van een rapport over een 'politiek delinquent'. De uitkomst van dit rapport werd meegenomen in de hoogte van de op te leggen straf. Ondersteunende brieven hebben vrijwel nooit tot strafverlaging geleid. Naast het feit dat rekening gehouden werd met de persoon van de dader, werd in Groningen ook rekening gehouden met de omstandigheden waaronder de daad was gepleegd. Zo werd 'blootstellen aan' (verraad) in Besluit D61 artikel 26 gedifferentieerd naar de persoon aan wie het verraad gepleegd was (buurman/vrouw, NSB-er, SD-er Scholtenhuis), naar de vorm van verraad (per ongeluk, met doel voordeel te trekken of uit angst voor marteling) en de vraag of het verraad één maal of meerdere malen gepleegd was. Ook bij 'hulpverlenen aan de vijand'(artikel 102 Sr uitgebreid met artikel 22 Besluit D61) werd onderscheid gemaakt in het soort hulp (meewerken arrestaties, patrouille lopen, gijzelaarslijsten vervaardigen, ambt van burgemeester aanvaarden enz.), aan wie de hulp geboden werd (NSB, SD Scholtenhuis, Organisation Todt, Arbeitseinsatz, werkzaamheden verrichten als fabrikant voor de Duitsers), hoe vaak en in wel stadium van de bezetting de hulp geboden werd. Bij vrijwillig treden in Duitse vijandelijke Krijgsdienst, Staatsdienst of Publieksdienst werd stilgestaan bij de organisatie waarbij de betrokkene was toegetreden, op welk tijdstip, wat de aangegeven redenen waren om toe te treden en of de betrokkene na het vrijwillig toetreden gedeserteerd was. Ook hier werd dus niet vastgehouden aan één uniforme straf, maar duidelijk gedifferentieerd.
'Streng' in de zin van het opleggen van draconische straffen bleek in de praktijk in te druisen tegen het rechtsgevoel van de raadsheren en de advocaten-fiscaal in Groningen. Uit de eerste drie berechte zaken blijkt dat de raadsheren en militaire raadsheren niet zonder meer de eis van de advocaat-fiscaal hebben gevolgd. De eis in elk van deze drie zaken was: de doodstraf. De raadsheren in de Kamer Groningen leggen vervolgens 20 jaar, 18 jaar en 12 jaar. Het lijkt erop dat de Kamer Groningen hiermee heeft willen aangeven dat de strafmaat niet uniform zou zijn, noch zonder meer voor iedereen de doodstraf, maar dat elke zaak op zijn eigen merites beoordeeld zou worden. De straffen opgelegd aan de berechte 'politieke delinquenten' kunnen daarom niet als draconisch of uniform betiteld worden. Gezien de tenlasteleggingen en de cumulatie van misdrijven gepleegd door 'politieke delinquenten', lijkt mij dat er eerder sprake was van een gematigd strafbeleid in Groningen.[1346]
De straffen opgelegd door de Kamer Groningen varieerden sterk. Van 2 maanden tot 20 jaar (de hoogste termijn van 'op jaren stellen' in die tijd) tot de doodstraf. Daarnaast werd ook een aantal verdachten vrij gesproken.

Lichte gevallen voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buitenvervolging gesteld

In de zomer van 1945 werd duidelijk dat het grote aantal geïnterneerden gevaren voor de volksgezondheid met zich mee zou kunnen brengen. Daarnaast werd van diverse kanten gewaarschuwd dat het huisvesten van een dergelijke hoeveelheid 'politieke delinquenten' in de winter onmogelijk zou zijn. In het Besluit Politieke Delinquenten aangenomen in oktober-november 1945 (Besluit F244 en F280) werd vastgelegd dat de 'lichte' gevallen voorwaardelijk of onvoorwaardelijk buitenvervolging gesteld zouden kunnen worden door één van de vijf procureurs-fiscaal. Met dit Besluit kwam de regering terug op de belofte om iedereen die op wat voor manier gecollaboreerd had met de Duitse bezetter te zullen berechten. Ook in Groningen heeft deze beleidswijziging grote gevolgen gehad. Collaborateurs werden in vele gevallen niet meer berecht door de Kamer van het Tribunaal Groningen, maar via de procureur-fiscaal L.W.E.M. Lasonder buiten vervolging gesteld. In plaats daarvan ging de Tribunalen 'lichte' oorlogsgerelateerde misdrijven berechten, de 'oneigenlijke' tribunaalzaken. Hierdoor kreeg de Kamer Groningen meer tijd om de zware zaken te berechten.

[1346] De straffen opgelegd door de Kamer Groningen waren:
In 1946 gemiddeld 7,6 jaar (+ 13 x vrijspraak, 13 x doodstraf, 3 x levenslang)
In 1947 gemiddeld 8,49 jaar (+ 4 x vrijspraak, 3 x doodstraf, 3 x levenslang)
In 1948 gemiddeld 8,3 jaar (+ 12 x vrijspraak, 11 x doodstraf, 1 x levenslang)
In 1949 gemiddeld 9,73 jaar (+ 5 x doodstraf, 5 x levenslang)
In 1950 gemiddeld 10,75 jaar (+ 2 x vrijspraak, 2 x levenslang)

Gratiebeleid van de regering

Tot slot heeft het regeringsbeleid na de oorlog ten aanzien van het (niet) uitvoeren van de doodstraf en het verminderen van de door de organen van de bijzondere rechtspleging opgelegde straffen het vertrouwen in de rechtspleging geschaad. Hierdoor is het gevoel opgeroepen dat de berechting zwak en onvoldoende was. De berechting was echter niet onvoldoende en zwak, de door de regering na de berechting genomen besluiten waren zwak.

12.1.3 Rechtvaardig?

De bijzondere rechtspleging werd gekenmerkt door grote inbreuken in de strafrechtelijke en strafvorderlijke legaliteit. Toch hebben de raadsheren in de Kamer Groningen, binnen de grenzen van het mogelijke, getracht rechtvaardigheid als basis voor de rechtspraak te hanteren. De Kamer Groningen heeft zich onafhankelijk opgesteld en niet blindelings de eis uit de tenlasteleggingen gevolgd. Ook hield de Kamer er een professionele houding op na, zoals blijkt uit de opstelling bij het horen van getuigen.

RECHTVAARDIG IN PROCESRECHTELIJK OPZICHT:

- De aparte commissie die alle opgelegde straffen in de Bijzondere Gerechtshoven heeft beoordeeld, heeft geen enkele van de voor 1 september 1946 door de Kamer Groningen opgelegde straffen naar beneden bijgesteld.
- Groningen heeft een consistente straftoemeting toegepast en is niet gezwicht voor de druk van de door de regering verleende graties in latere jaren.
- Ten slotte is – ook bij de beoordeling 'streng' – duidelijk geworden dat in elke zaak de omstandigheden en achtergronden van de dader en de omstandigheden van de daad of daden beoordeeld zijn.
- Bovendien zijn niet alleen de uitvoerenden, maar ook de leidinggevenden, voor zover zij in Nederlandse gevangenschap verbleven of uitgeleverd zijn door de geallieerde bezettingsautoriteiten van Duitsland, door de Kamer Groningen berecht.

NIET RECHTVAARDIG IN PROCESRECHTELIJK OPZICHT:

Vergeten aftrek preventief, geen voorarrest

Bij de berechting in het commune strafrecht werd meestal de tijd doorgebracht in voorarrest afgetrokken van de straf. Hoewel in de bijzondere rechtspleging geen voorarrest bestond en de tijd doorgebracht in internering 'preventief' genoemd (en dus geen juridische basis had) werd de tijd doorgebracht in de internering afgetrokken van de straf. Bij velen was echter de administratie bij de aanhouding slecht geregeld of ontbrak eenvoudigweg. Uiteindelijk werd besloten dat het 'preventief' pas begon te lopen als de betrokkene in Nederlandse internering zat. Bij zaken waar geen cassatie gevraagd werd, werd deze correctie niet toegepast.

'Oneigenlijke' berechting door Tribunalen

Vanaf april 1946 gingen de Kamers van het Tribunaal Groningen ook 'lichte' oorlogsgerelateerde misdrijven berechten. De zaken van 65 'politieke delinquenten' van wie de zaak ter berechting was doorgestuurd naar de Kamer Groningen, zijn niet berecht door de Kamer Groningen, maar doorgestuurd naar de vijf Kamers van het Tribunaal Groningen en diens rechtsopvolger de Bijzondere Kamer van het Kantongerecht Groningen. Deze berechting door de Tribunaalkamers werd 'oneigenlijke' berechting genoemd. Het betrof 'lichte' misdrijven, waarbij geen definitie gegeven was voor de term 'licht'. Zo ontstond een grote rechtsongelijkheid op het niveau van de individuele berechte persoon, omdat een verdachte niet in beroep kon van een Tribunaaluitspraak. Het enige dat hij/zij kon doen is een protest schrijven aan de Hoge Autoriteit van Leeuwarden. De veroordeelde door een Bijzonder Gerechtshof kon in cassatie, als hij/zij daarvoor toestemming kreeg. Na een Tribunaaluitspraak was geen cassatie mogelijk. De verdachte die door een Tribunaal gevonnist werd, *mocht* een advocaat meenemen, maar er was geen automatische toevoeging van een raadsman, zoals bij de Bijzondere Gerechtshoven. Tot slot was de manier waarop de straftijd doorgebracht moest

worden verschillend. Veroordeelden door een Bijzonder Gerechtshof zouden voor het uitzitten van hun straf naar de gevangenis. Veroordeelden door Tribunalen gingen naar interneringskampen.

Niet alleen officiële actoren in de bijzondere rechtspleging

Volgens de besluiten over het Bijzonder Strafrecht en het Tribunaalbesluit waren welomschreven actoren belast met onderdelen van de uitvoering van dit bijzondere strafrecht. Buiten deze actoren om hebben anderen dan de beschreven actoren zich met onderdelen van de uitvoering van het Bijzonder Strafrecht beziggehouden. De in de wetsbesluiten vastgelegde voorschriften waren hierdoor voor een deel loze besluiten. Dit is de rechtszekerheid en rechtvaardigheid niet ten goede gekomen.
Onofficiële actoren, met name bij de opsporing, arrestatie en de verhoren, waren:

- De Binnenlandse Strijdkrachten, vanaf september 1944
- De marechaussee en politie, vanaf september 1944
- De Canadese 'Field Security Service', vanaf September 1944 tot September 1945
- Het Bureau Nationale Veiligheid, vanaf mei 1945

Gebrek aan gevangeniscapaciteit

Hoewel besloten was dat diegenen die door de Bijzondere Gerechtshoven berecht zouden worden hun straf in een gevangenis uit zouden zitten, was dit in de praktijk lang niet altijd het geval. Door gebrek aan gevangeniscapaciteit moesten een groot aantal veroordeelden hun straf (gedeeltelijk) in interneringskampen uit zitten.

ONRECHTVAARDIG IN MATERIEELRECHTELIJK OPZICHT:
Althans dat de rechtvaardigheid van de bijzondere rechtspleging negatief is beïnvloed.

Niet berecht voor daden buiten Nederland

Slechts in drie zaken is een verdachte veroordeeld (mede) voor het plegen van misdrijven buiten Nederland. In alle andere zaken zijn de daden gepleegd buiten Nederland geen onderwerp van berechting geweest. Dit was het gevolg van het feit dat in Londen afgesproken was dat elk land de in dat land gepleegde misdrijven zou berechten. Gezien de chaos vlak na de oorlog en de daarna opgetreden scheiding in Europa door de Koude Oorlog, is van dit voornemen niets terechtgekomen. Maar het heeft een aantal veroordeelden duidelijk een mindere straf opgeleverd dan ze op grond van hun misdrijven hadden moeten krijgen.

Geen Nederlanders veroordeeld voor oorlogsmisdrijven

Uit de dossiers in Groningen is duidelijk naar voren gekomen dat Nederlanders, als handlangers van de Duitse bezetters, wel degelijk een aandeel gehad hebben bij het plegen van oorlogsmisdaden als martelingen op grote schaal, executies zonder voorafgaand rechterlijk vonnis en bij het opsporen en arresteren van Joden om ze te deporteren. Mijn onderzoek wijst ook uit dat er geen Nederlanders veroordeeld zijn voor het plegen van oorlogsmisdrijven. De belangrijkste oorzaak daarvoor is de onduidelijkheid in de wetgeving over oorlogsmisdrijven en nationaliteit.

12.1.4 Slotsom

Tussen september 1945 en 1 januari 1952 hebben alle Kamers van de vijf Bijzondere Gerechtshoven, de 120 Kamers van de Tribunalen en de 3 (4) Kamers van de Bijzondere Raad van Cassatie ongeveer 68.000 personen berecht. In Groningen zijn door de Kamer Groningen 595 personen berecht en daarnaast nog ongeveer 3.300 personen door het Tribunaal Groningen. Dit is, mede gezien het feit dat er recht gesproken moest worden op grond van geheel nieuwe bijzondere rechtspleging (inclusief tribunaalberechting en berechting van internationale oorlogsmisdaden) een gigantische en *'schier bovenmenselijke'* taak geweest.[1347] De bijzondere rechtspleging is in dat opzicht snel geweest. Tegelijkertijd heeft de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden zich door de wens

[1347] Archief CABR, inv. nr. 112925: toespraak van jhr. W.W. Feith, voorzitter van de Kamer Groningen, op de eerste zitting van deze Kamer op 19 december 1945.

van de regering om snel te berechten niet laten opjagen. Indien een getuige niet naar tevredenheid had geantwoord, werd een tweede zittingsdatum gepland. Dit gold ook voor zaken, waarin het hof een aanvullende rapportage over de geestestoestand van de verdachte nodig achtte, en bij ingewikkelde zaken werden twee, drie soms vier zittingsdagen aan een zaak gewijd. Dit gold voor de zaken berecht in 1946, maar ook voor de zaken uit 1950, toen de organisatie van de bijzondere rechtspleging feitelijk al opgeheven was en alleen de nog in behandeling zijnde zaken werden afgewerkt. Toen vanaf begin 1947 duidelijk werd dat straffen soms vlak na het uitspreken van de sententies al werden omgezet in voorwaardelijke straffen of door gratiëring sterk verlaagd, is de Kamer Groningen, tegen de politieke stroom in, vast blijven houden aan haar eigen strafbeleid en snelheid van rechtspraak.[1348] Verder was het ontbreken van de mogelijkheid om in hoger beroep te gaan van Tribunaaluitspraken in het licht van de ideeën in Londen over de snelle en bijzondere rechtspleging misschien logisch, maar er had ook bij de Tribunaalberechting een hogere instantie moeten zijn.
Uit de rechtspraak van de Kamer Groningen en het Tribunaal Groningen kan de conclusie getrokken worden dat streng is berecht bij het opleggen van bijkomende straffen, ontzettingen uit kiesrechten, (groepen van) beroepen of ambten. Het is mogelijk dat de Kamer Groningen en het Tribunaal Groningen hiermee, en niet met de hoofdstraf, haar afkeuring van de daad en de dader heeft willen uitspreken. Ook het in de motivering opnemen van individuele beoordelingen van de daad (laaghartig, onmenselijk) of de dader (moet uit de maatschappij verwijderd worden) kunnen als streng beoordeeld worden. Verder is de berechting van de hoofdstraffen juist minder streng geweest dan het voornemen dat uit de oorspronkelijke wetsbesluiten opklonk.

In de praktijk zijn een aantal onbedoelde effecten opgetreden van maatregelen opgenomen in de wetsbesluiten voor de bijzondere rechtspleging, zoals bijvoorbeeld preventieve bewaring zonder termijn en arrestatie zonder het vereiste van een redelijk vermoeden van schuld. Deze effecten hebben ervoor gezorgd dat de arrestaties en internering door velen als zeer streng en onrechtvaardig gezien werden. Dit heeft er toe geleid dat de algemene beoordeling van de hele bijzondere rechtsplegingsketen, van arrestatie tot uiteindelijke vrijlating, als streng en voor individuele personen als onrechtvaardig is uitgevallen. Binnen de bijzondere rechtsplegingsketen kan de rechtspraak in Groningse zaken echter als evenwichtig, rechtvaardig en met consideratie voor elke individuele ‘politieke delinquent’ genoemd worden. Terwijl het beleid zwabberde, hield de rechtspraak in Groningen één lijn vast.

12.2 Bespreking van wetenschappelijke literatuur over de bijzondere rechtspleging

Naast de kritiek over de totstandkoming van de wetsbesluiten onder het subjectief staatsnoodrecht en het buitenwerkingstellen van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht[1349] stonden in de vijf jaren na de oorlog kranten en tijdschriften bol van artikelen over de berechtingen van ‘politieke delinquenten’. Veel publicaties verschenen van juristen, groepen van burgers en actoren uit de bijzondere rechtspleging, vaak met kritiek op onderdelen van de bijzondere rechtspleging. Een overzicht van de gedigitaliseerde kranten van de Koninklijke Bibliotheek geeft aan dat er ruim 6.100 artikelen verschenen zijn tussen 1945 en 1950 over de bijzondere rechtspleging. Er werden uitgebreide polemieken gevoerd over de bijzondere rechtspleging en over de uitgesproken vonnissen. De rechtszittingen werden bovendien door velen met grote belangstelling gevolgd. De zittingszalen zaten altijd vol tijdens de rechtszaken.[1350] Deze ‘eigentijdse’ kritiek van binnen en buiten de bijzondere rechtspleging op onderdelen van de bijzondere rechtspleging heb ik aan de orde laten komen in de afzonderlijke hoofdstukken in Deel I Context. In deze paragraaf bespreek ik de hoofdlijnen in de wetenschappelijke literatuur die vanaf 1948 is verschenen over bijzondere rechtspleging.

1348 De mening van B.J. Stokvis, jurist en lid van de Tweede Kamer deel ik dus niet. Hij betoogde in de Tweede Kamer dat de bijzondere rechtspleging was uitgelopen ‘op onrecht traagheid, slapheid en barmhartigheid’ en dus ‘op een beschamend fiasco’. Romijn 1989, p. 173.

1349 Zie rubriek 2.4.

1350 vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/.../25218464/: interview met G.R. Nubé, oud-advocaat-fiscaal van Leeuwarden; trefwoorden www.historischekranten.kb bijzondere rechtspleging, ‘politieke delinquenten’.

Hoewel er in de loop der jaren verschillende wetenschappelijke publicaties zijn verschenen over de bijzondere rechtspleging, is er nog niet eerder een publicatie verschenen op basis van omvangrijk archiefonderzoek. Zoals al toegelicht in de inleiding van dit boek, hebben andere schrijvers hun onderzoek gebaseerd op gedrukt materiaal. Dit proefschrift is een bijzondere stap verder gegaan. Het is gebaseerd op de originele sententie-dossiers van alle personen berecht door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en de cassatiedossiers van Groningse zaken, aangevuld met archiefonderzoek.
Om die reden is het niet eenvoudig om mij 'te verhouden' tot andere wetenschappelijke literatuur. Ik bespreek hier de acht belangrijkste publicaties – 'standaardwerken' – die ik in Hoofdstuk 1.8 heb ingeleid. Het gaat om de publicaties van (in chronologische volgorde van hun publicatie) Noach, Mason, Belinfante, Romijn, Piersma, Fühner, Meihuizen en Faber en Donker.

W.M.E. Noach, 1948

In zijn publicatie *De bijzondere rechtspleging Straf en tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, heeft W.M.E. Noach alle vormen van straf- en tuchtrechtelijk optreden beschreven. Dat wil zeggen de rechtspleging door de Bijzondere Gerechtshoven én de maatregelen opgelegd door de Tribunalen en ook de buitengerechtelijke voorwaardelijke en onvoorwaardelijke buitenvervolgingstelling.[1351] Het boek van Noach kwam uit toen de Bijzondere Rechtspleging en de tribunaalberechting nog in volle gang was, namelijk in 1948. Dit heeft deze publicatie zo waardevol gemaakt, niet alleen voor de beschrijving van deze bijzondere vorm van rechtspleging, maar ook voor diegenen die recht spraken. Zijn dissertatie is vanaf het ogenblik van publicatie in de bijzondere rechtspleging veelvuldig als naslagwerk gebruikt. Tot aan het standaardwerk van A.D. Belinfante *In plaats van Bijltjesdag* fungeerde het als het overzichtswerk over de bijzondere rechtspleging.
W.M.E. Noach beschreef in de conclusie de problemen rond de bijzondere rechtspleging als volgt: *'Wanneer wij de wetgeving en de rechtspraak met betrekking tot de politieke delinquenten overzien, dan blijven op vele punten vragen en gevoelens van onbevredigdheid over*.' Zo had hij bedenkingen met betrekking tot de term politieke delinquenten, vroeg hij zich af of de bijzondere rechtspleging erin geslaagd is de behoefte naar berechting te bevredigen. Tot slot stelde hij grote vraagtekens bij bijzondere rechtspleging als preventie-middel voor de toekomst. Zelf heeft hij over dat laatste ernstige twijfels.[1352]
Op de afwijkingen van het Wetboek van Strafrecht in Besluit D61, het Besluit Buitengewoon Strafrecht, gaat hij uitgebreid in.[1353] Hierbij richtte zijn kritiek zich vooral op artikel 3 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht: het opzijzetten van artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht: *Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgaande wettelijke strafbepaling*. Daarnaast bekritiseerde hij het feit dat het Tribunaalbesluit door de regering in Londen als tuchtrecht omschreven werd. Hij schrijft: *'Niemand neemt het idee van tuchtrecht serieus.*'[1354]
Zijn conclusie over het lekendeel van de Tribunaalkamers is: '*dat zij zich voor wat de zuiver juridische aspecten richten naar de mening van de voorzitter en de secretaris, bovendien bleek de deskundigheid van de leken met de plaatselijke situatie en persoonlijke wetenschap over de beschuldigde, belangrijke elementen bij de bepaling van de zwaarte der op te leggen maatregelen'*.[1355] Tot slot was volgens W.M.E. Noach een tribunaalmaatregel geen vergelding, maar een poging tot herstel van de schade.[1356]

Op basis van mijn onderzoek onderschrijf ik de kritiek op artikel 3 van Besluit D61. Het is een vast rechtsbeginsel in Nederland dat er niet gestraft mag worden voor een delict dat niet vóór het plegen van dit delict strafbaar is gesteld. Desondanks ben ik van mening dat de delictsomschrijvingen die in dit

---

1351 W.M.E. Noach, *De bijzondere rechtspleging Straf en tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, 's-Gravenhage.1948.
1352 Noach, p 164.
1353 Noach 1948, p. 164.
1354 Noach 1948, p. 69-71.
1355 Noach 1948, p. 20 en de daar aangehaalde literatuur*; Nederlands Juristen Blad 1947, p. 149, 220, 269, 332.*
1356 Noach 1948, p.53.

Besluit D61 zijn opgenomen, namelijk verraad en economisch voordeel trekken of een ander economisch nadeel berokkenen, in het rechtsbewustzijn van de burgers een strafbare daad waren, ook al was dit niet in wetgeving vastgelegd.
Zijn constatering dat de Tribunaalrechtspraak geen tuchtrecht maar vermomd strafrecht was, is door alle schrijvers over dit onderwerp onderschreven, en die mening deel ik, op grond van deze studie. Dat de meningen over het lekendeel in de Tribunalen zo snel gewijzigd is, lag mijns inziens niet aan de artikelen hierover in het Tribunaalbesluit, maar aan de praktische invulling hiervan in de tribunalen. Dat de leken zich voor de zuiver juridische aspecten richtten op de voorzitter en de secretaris, zorgde er naar mijn mening voor dat deze tribunaalberechting zich op vele manieren richtte op de bestaande commune strafrechtspleging en op de rechtspraak in de Kamer van de Bijzondere Gerechtshoven. Dit blijkt ook uit de formuleringen in de vonnissen van de Tribunaalkamers in Groningen. Hierbij werden vaak woordelijk dezelfde termen voor de tenlasteleggingen en voor de motivering van de op te leggen maatregelen gebruikt als bij sententies van de Bijzondere Gerechtshoven.
De conclusies van Noach, namelijk de bedenkingen met betrekking tot de term politieke delinquenten, de vraag of de bijzondere rechtspleging erin geslaagd is, de behoefte naar berechting te bevredigen en tot slot zijn grote vraagtekens bij de vraag of de bijzondere rechtspleging als preventie-middel zou kunnen gelden voor de toekomst, onderschrijf ik. Bij de vraag of de bijzondere rechtspleging de behoefte naar berechting heeft kunnen bevredigen, denk ik dat de vele strafverminderingen en het nauwelijks executeren van de doodstraf door het beleid van de naoorlogse Nederlandse regeringen de berechting in de Bijzondere Gerechtshoven en de Tribunalen ernstig beïnvloed heeft en de mogelijke bevrediging van het rechtsgevoel zwaar onder druk gezet heeft. Zijn constatering tot slot dat tribunaalrechtspraak niet bedoeld was als vergelding, maar als herstel van de schade roept bij mij de vraag op, op welke grondslag dat herstel van schade gebaseerd is.

H.L. Mason, 1951

Het proefschrift *The purge of the Dutch quislings. Emergency justice in the Netherlands* van de Amerikaan H.L. Mason verscheen in 1951.[1357] Zijn conclusie over de berechting in de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie was: *'The Special Courts and the Special Court of Cassation caused less criticism than any other type of judicial action against collaborators. This is partly because of the excellent qualities of their judges and the Parquet, partly because the practices of the Special Courts were relatively close to ordinary Dutch legal practices*.'[1358]
Naast de berechting door de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie analyseert Mason ook de tribunaalberechting.[1359] Zijn oordeel over de tribunaalberechting is tweeledig. De wetsbesluiten kunnen in zijn ogen absoluut geen genade vinden, maar van het werk van de tribunalen in de praktijk bewondert hij de berechting, door de *'excellent qualities of both the jurists and non-jurists'*.[1360]
H.L. Mason gaf aan dat het systeem van de buitengerechtelijke afdoening in zijn ogen te ongelijk in uitvoering was geweest om er een uniform oordeel over uit te spreken. Maar het gebrek aan uniformiteit bij deze vorm van afdoening creëerde in de ogen van Mason een ernstige vorm van rechtsongelijkheid tussen de vijf verschillende ressorts.[1361]

Op basis van mijn studie onderschrijf ik, in ieder geval voor de Kamer Groningen en voor de Bijzondere Raad van Cassatie bij de behandeling van Groningse zaken, dat de raadsheren betrokken bij de rechtspleging uitstekende raadsheren waren. Datzelfde gold overigens ook voor de advocaten-fiscaal A.H.S. van der Wijck en J.C. Louët Feisser. In de sententies van de Kamer Groningen blijkt ook duidelijk dat de rechtspraak en de motivering voor de op te leggen straf dicht tegen de Nederlandse commune strafrechtspleging aan zaten. Ook ben ik het eens met zijn observatie over het Tribunaalbesluit en de tribunaalberechting, die grote overeenkomst vertoont met de conclusie van Noach hierover, namelijk

1357 H.L. Mason, *The purge of the Dutch quislings. Emergency justice in the Netherlands*, Martinus Nijhoff, The Hague, 1952, voorwoord.
1358 Mason 1952, p. 69; Noach 1948, p. 37.
1359 Mason 1952, p. 69-79 tribunaalberechting, p. 79-84 buitengerechtelijke afdoening, p. 85-139 zuivering.
1360 Mason 1952, p. 79.
1361 Mason 1952, p. 79-84, citaat, p. 82.

dat het Tribunaalbesluit een slecht besluit was, maar dat de leden van de Tribunaalkamers, zowel juristen als leken, uitstekend werk hebben verricht. Voor wat betreft de buitengerechtelijke afdoening kan ik aan zijn conclusie nog toevoegen, dat het gebruik van uitsluitend de dossiers van 'lichte zaken' zonder het horen van de verdachte of zijn raadsman, gezien de problemen rond onvolledige en zoekgeraakte dossiers, bij het geven van advies in een onbekend aantal gevallen onvermijdelijk tot een onjuist of te zwaar advies hebben geleid.

A.D. Belinfante, 1978

A.D. Belinfante heeft een standaardwerk geschreven over de bijzondere rechtspleging. Daarbij heeft hij zich niet uitsluitend beperkt tot literatuuronderzoek, maar ook zijn eigen ervaringen, als functionaris van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, opgenomen in zijn boek. Hij heeft uitgebreid de totstandkoming van de bijzondere rechtspleging beschreven, inclusief het Tribunaalbesluit en de buitengerechtelijke afdoening volgens Besluit F280. Overigens noemt hij zijn werk zelf een geschiedkundig werk en heeft hij om die reden op verschillende juridische aandachtpunten niet al te diep willen ingaan.[1362]

Belinfante bekritiseerde het ontbreken van hoger beroep in de bijzondere rechtspleging en in de tribunaalberechting. Volgens hem was het een rechtsbeginsel van behoorlijk procesrecht, dat iemand die door de rechter veroordeeld is, de mogelijkheid zou hebben zijn zaak bij een hogere rechter voor te leggen.[1363] Wat betreft de bijzondere rechtspleging is hij van mening dat *'deze geremd werd, door het feit dat men na de oorlog slecht op de hoogte was van wat zich tijdens de bezetting had afgespeeld'*.[1364] Over de berechting van oud-verzetsstrijders is hij ambivalent, maar vermeld wel dat J. Zaaijer, procureur-fiscaal in Den Haag, geen enkele zaak heeft laten berechten van oud-verzetslieden. Belinfante schetst de in 1945-1950 heersende mening dat na verloop van tijd de Bijzondere Gerechtshoven milder zijn gaan straffen, maar voegt eraan toe dat het uit zijn onderzoek niet gebleken is.[1365] Dat er geen bijltjesdag in Nederland heeft plaatsgevonden is volgens Belinfante vooral te danken aan de massale en snelle arrestaties.

Het Tribunaalbesluit was volgens A.D. Belinfante '*een theoretische misser'*; het was geen tuchtrecht maar vermomd strafrecht en de opgelegde maatregelen waren geen administratieve maatregelen, maar strafmaatregelen. Hij stelt dat de met de tribunaalrechtspleging belaste mensen wegen hebben gezocht en gevonden om haar aan te passen aan wat na de bevrijding nodig was: *'individuele beoordeling van degenen, die wij tijdens de bezetting collectief als onpersoonlijke vijand hadden beschouwd'*.[1366] Tot slot geeft hij aan dat er verschillende gratiegolven zijn geweest voor (groepen van) 'politieke delinquenten'.

In de Conclusie en Samenvatting van zijn boek is hij vrij negatief in zijn beoordeling van de wetgeving over de tribunaalberechting, maar komt, evenals deze studie tot de conclusie dat *'de feitelijke wijze van werken van de Tribunalen, die van stonde af aan zich als rechter hebben opgesteld en de methoden van de onafhankelijke rechter hebben toegepast. De deelneming van leken aan de tribunaalrechtspraak heeft deze gelukkige ontwikkeling niet in de weg gestaan. Het algemene oordeel over deze vorm van lekenrechtspraak is dan ook gunstig.*'[1367]

Belinfante schreef in de inleiding van zijn boek '*In plaats van Bijltjesdag'* dat hij voor zijn boek geen onderzoek heeft gedaan in de vele duizenden dossiers, maar zich 'beperkt' heeft tot gedrukte bronnen.[1368] Met zijn conclusies over de bijzondere rechtspleging en de Tribunaalberechting ben ik het, op grond van mijn onderzoek van de dossiers, geheel eens. Ook zijn conclusie dat hem niets gebleken is van mildere bestraffing na verloop van tijd ben ik het, gezien de uitkomsten van de berechting door de Kamer Groningen, geheel eens. Zijn ambivalente standpunt over het berechten van

1362 Belinfante 1978, p. 334.
1363 Belinfante 1978, p. 272-273.
1364 Belinfante 1978, p. 618.
1365 Belinfante 1978, p. 368, 607, 382.
1366 Belinfante 1978, p. 50.
1367 Belinfante 1978, p. 608.
1368 Belinfante 1978, p. 15.

oud-verzetsstrijders deel ik echter niet. Ik ben van mening dat als men, zoals de Nederlandse regering in Londen zich voorgenomen had, mede door berechting de Nederlandse rechtsstaat wil herstellen, na de periode van rechteloosheid, men zijn ogen niet mag sluiten voor daden verricht door oud-verzetsstrijders. Het beleid bij de bijzondere rechtspraak in Groningen, dat geresulteerd heeft in rechtspraak over oud-verzetsstrijders, waarbij hun verzetsdaden in de oorlog werden meegewogen, was volgens mij de juiste beslissing.[1369]

P. Romijn, 1989

In 1989 verscheen het proefschrift *'Snel, Streng en Rechtvaardig'. De afrekening met de 'foute' Nederlanders* van Peter Romijn.[1370] Romijn onderzocht de relatie tussen de regering en de (oud-) illegalen bij de bijzondere rechtspleging en de zuivering na de Tweede Wereldoorlog. Het centrale thema is zijn boek is de bijzondere rechtspraak in de machtsstrijd achter de schermen tussen de regering en diverse groepen van oud-illegale werkers. P. Romijn concludeert dat het justitieapparaat, ondanks alle fouten en bedenkingen, de berechting adequaat heeft uitgevoerd en dat Nederland daarmee de vergelijking met de meeste andere landen goed kan doorstaan.[1371] Tegelijkertijd stelt hij in zijn proefschrift echter: *'Op grond van dit onderzoek kan worden vastgesteld dat niet een nationaal onvermogen tot een radicale zelfreiniging heeft gezegevierd, maar veel eerder de bestuurs- en overtuigingskracht van de naoorlogse elites die een gematigde en pragmatische politiek wilden voeren.'*[1372] Romijn voegt daar aan toe dat G.E. Langemeijer over de bijzondere rechtspleging had aangegeven dat de bijzondere rechtspleging niet op een objectieve manier was gestart. *'Wel te goeder trouw, maar toch in geest van opwinding.'*[1373]

Over de bijzondere rechtspleging was hij van mening dat *'de rechtspraak, de politiek en de publieke opinie, naar we mogen aannemen in deze volgorde, onmiskenbaar milder [waren] ten aanzien van de politieke delinquenten.'*[1374] Daarnaast stelde hij: '*het is duidelijk dat ten gevolge van de chaotische omstandigheden waaronder de bijzondere rechtspleging van start ging een snelle berechting onmogelijk kon worden gerealiseerd'.* En dat die snelle berechting in de zomer van 1945 'een illusie' bleek.[1375] Hij beschrijft ook de problemen met dossiers in Amsterdam. Volgens hem werden de dossierstukken en archivalia los in de kelder gestort, om te zorgen dat de stukken niet in de weg lagen van de medewerkers.[1376] P. Romijn is kritisch over de werkwijze van de officieren-fiscaal bij de buitengerechtelijke afdoening. Het ging hem om de werkwijze bij verdwenen kostbaarheden, goederen en geld van 'politieke delinquenten'. De officieren-fiscaal lieten hen eerst een brief tekenen waarin zij afstand hiervan deden, voordat een advies gestuurd werd om hen (on)voorwaardelijk buiten vervolging te stellen. Romijn bestempelt deze gang van zaken als *'gelegaliseerde diefstal*'.[1377]

Tot slot bekritiseert hij het ontbreken van een Interneringsregeling voor diegenen die op grond van een maatregel opgelegd door één van de 120 Kamers van de Tribunalen geïnterneerd werden: *'Omdat de Tribunalen geen vrijheidsstraf in de zin van de wet oplegden, maar een tuchtrechtelijke maatregel van internering, moest er een wettelijke regeling komen voor de detentie van deze groep in afzonderlijke interneringskampen'.*[1378] Volgens Romijn, en met hem onder andere de voorzitters van de Tribunaalkamers, was het uitblijven tot november 1946 van een dergelijke regeling een grote omissie in de tribunaalberechting.

Dat het justitieapparaat ondanks alle fouten en bedenkingen de berechting adequaat heeft uitgevoerd, onderschrijf ik. Maar ik ben wel van mening dat de gelegaliseerde diefstal in de naoorlogse periode veel verder gegaan is dan alleen bij de voorwaardelijke buitenvervolgingstelling. Zoals de Stichting

---

1369 Belinfante 1978, p. 619; Zie ook rubriek 7.5.2.3.
1370 P. Romijn, *Snel, streng en rechtvaardig. De afrekening met de 'foute' Nederlanders*, proefschrift, Olympus Amsterdam, 1989.
1371 Deoorlog.nps.nl/page/mappen/780847/Bijzondere+rechtspleging.
1372 Romijn 1989, p. 269.
1373 Romijn 1989, p. 225, noot 110.
1374 Romijn 1989, p. 171 en de daar vermelde noten 25 en 26.
1375 Romijn 1989, p. 165.
1376 Romijn 1989, p. 165.
1377 Romijn 1989, p. 222-223.
1378 Romijn 1989, p. 214.

Toezicht Politieke Delinquenten het geformuleerd heeft: er heeft zich in Nederland geen bijltjesdag voorgedaan, maar wel een materiële bijltjesdag. Van het ogenblik af dat iemand, terecht of onterecht, gearresteerd was als 'politiek delinquent' was hij (of zij) niet alleen van zijn vrijheid beroofd, maar werd zijn woning, zijn inboedel, kostbaarheden, sieraden en geld in beslag genomen. Ook als gebleken was dat de betreffende persoon onschuldig was, bleek het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk om iets van de in beslag genomen goederen terug te krijgen. Zoals de minister van Justitie het in 1950, bij de behandeling van het ontwerp van de Wet Schadevergoeding onterechte detentie, formuleerde: *'Het probleem rond geroofde inboedels te precair.*' Hij adviseert '*hier niet in roeren'*. Bovendien zijn, volgens de minister, *'veel dossiers zoek of incompleet of niet-bestaand'*.[1379]Zijn conclusie dat in het begin van de bijzondere rechtspleging strenger is bestraft dan in latere jaren, wordt in mijn studie naar de rechtspraak in de Kamer Groningen duidelijk weersproken. In Groningen is juist het tegenovergestelde gebeurd. Het ontbreken van een interneringsregeling was ook naar mijn mening, een grote omissie. Hierdoor waren de geïnterneerden overgeleverd aan de ideeën en het humeur van de kampcommandanten en de bewakers, zonder een mogelijkheid hiertegen in beroep te kunnen gaan.

H. Piersma, 2001 en H. Fühner, 2005

In de studies van H. Piersma[1380] en H. Fühner[1381] wordt aangegeven hoe er een omslag plaatsvond in de opvattingen over de berechting van oorlogsmisdadigers. De beoogde strenge bestraffing, tot en met de doodstraf, maakte volgens deze auteurs onder invloed van een nieuwe 'humanitaire' stroming in het strafrecht, maar vooral ook in de politiek, plaats voor de gedachte dat ook voor oorlogsmisdadigers de straf mede gericht moest zijn op herintegratie. Tegelijkertijd nam echter de gevoeligheid voor het leed van slachtoffers toe. Hierdoor botsten in de periode 1969-1972 beide opvattingen in Nederland met elkaar in een hevige discussie over de vrijlating van de Drie van Breda.[1382]

Uit mijn studie is echter gebleken dat de bijzondere rechtspraak in Groningen – met inachtneming van alle facetten van de 'humanitaire stroming' (omstandigheden en achtergrond daad en dader, onderzoek naar geestesvermogen, rekening houden met alle facetten in elke individuele strafzaak) – wel degelijk in staat en bereid is geweest om zware straffen en zelfs de doodstraf op te leggen aan diegenen die zich veelvuldig aan zeer ernstige misdrijven hadden schuldig gemaakt. Ook heeft de Kamer Groningen zelfs na een lagere eis van de advocaat-fiscaal vier maal besloten om de doodstraf op te leggen. De enige reden dat de straffen, inclusief de doodstraffen verminderd, gewijzigd of kwijtgescholden werden, was mijns inziens het beleid van de opeenvolgende Nederlandse regeringen om zo snel mogelijk zo veel mogelijk 'politieke delinquenten' uit internering vrij te laten en om zo min mogelijk doodstraffen uit te voeren. Dat minister van Justitie Van Maarseveen hierbij als argument gebruikte dat *'het Nederlandse volk niet veel doodstraffen aankan*', is naar mijn mening slechts een poging geweest om het eigen politieke beleid te verdedigen.[1383]

J. Meihuizen, 2003

Het proefschrift van J. Meihuizen analyseert de berechting door de Tribunalen, Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie van economische collaborateurs.[1384] Hij behandelt niet alleen de instelling, samenstelling en werkwijze van de Tribunalen inzake berechting van

---

1379 Handelingen der Staten-Generaal, Tweede Kamer, zitting 1948-1949, bijlagen 762-8, 9, memorie van toelichting en memorie van antwoord van het ontwerp van de wet tegemoetkoming ten onrechte als politieke delinquenten behandelen voor schade ten gevolge van bewaring politieke delinquenten; Romijn 1989, p. 223 : *Niet voor niets hebben officieren-fiscaal en Tribunaalkamers als bijzondere voorwaarde opgelegd dat de vrijgelatene formeel afstand deed van de ontvreemde goederen. In de ogen van de betrokkenen werd aldus diefstal gelegaliseerd*'.

1380 H. Piersma, *De drie van Breda: Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap, 1945-1989*, dissertatie Uitgeverij Balans Amsterdam, 2001.

1381 H. Fühner, *Nachspiel: die Niederländische Politik und die Verfolgung von Kollaborateuren und NS-Verbrechern, 1945-1989*, Waxmann, 2005.

1382 Ontleend aan de webpublicatie van I. de Haan, *Breuklijnen in de geschiedschrijving van de Jodenvervolging. Een overzicht van het recente Nederlandse deba*t, p.35; H. Piersma, *De Drie van Breda. Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap 1945-1989*, uitgeverij Balans Amsterdam, 2005.

1383 Zie rubriek 10.5.2.

1384 J.P. Meihuizen, *Noodzakelijk Kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog*, uitgeverij Boom, Amsterdam 2003.

economische collaboratie. Ook heeft hij de totstandkoming en samenstelling van de Bijzonder Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie bestudeerd. Meihuizen trekt scherpe conclusies: De naoorlogse regering wilde eigenlijk helemaal niet dat het bedrijfsleven, *'ter verantwoording werd geroepen*'. De berechting en bestraffing waren 'eerst en vooral' een 'noodzakelijk kwaad'. Volgens Meihuizen was het vervolgingsbeleid er '*weloverwogen op gericht degenen die van belang waren voor de wederopbouw te sauveren' en was er sprake van 'klassenjustitie*'. *'In nauwe samenwerking met de ambtelijke, politieke en justitiële elites probeerde de industriële elite aan strafrechtelijke aansprakelijkheid te ontkomen' en werd 'in eendrachtige samenwerking […] alle gevaar afgewend*.'[1385]
Halverwege 1946 kwamen de tekortkomingen meer en meer aan het licht: '*Vanaf medio 1946 werd op vele terreinen "zichtbaar" dat de slag om de bijzondere rechtspleging en de zuivering verloren dreigde te gaan."*[1386]
Meihuizen uitte scherpe kritiek op het benoemingsbeleid ten aanzien van de leden van de Bijzondere Gerechtshoven. De eis te stellen aan de personen om benoemd te worden in een Kamer van een Bijzonder Gerechtshof was, volgens Meihuizen: dat ze *'geen enkele blijk gegeven hebben van zwakheid uit vaderlands oogpunt.*' Wat betreft hun competentie mag er '*geen sprake zijn van een geen evidente lage taxatie van hun bekwaamheid'*.[1387]

Op grond van mijn onderzoek kan ik slechts voorzichtig beoordelen hoe de Groningse berechting van economische collaboratie is geweest. In de Kamer Groningen zijn namelijk vrijwel geen personen berecht voor economische collaboratie en diegenen die berecht zijn, waren 'kleine vissen'. In slechts één dossier is sprake van economische collaboratie in de tenlastelegging. Dit betrof een zaak waarbij de betrokkene verdacht werd van verraad, en daarnaast van economische collaboratie.[1388] Wel is mij opgevallen dat in de door mij onderzochte rechtspraakdossiers van de Kamer Groningen regelmatig informatie te vinden was over notarissen en makelaars die bemiddeld en gehandeld hebben bij de 'verkoop' van Joods onroerend goed. Maar ik ben geen enkele berechting van leden van deze beroepsgroepen tegengekomen. En tijdens mijn globale onderzoek van de maatregelen opgelegd door het Tribunaal Groningen heb ik wel berechtingen gevonden van diegenen die Joods onroerend goed gekocht hadden, maar niets over de notarissen waarbij de akten verleden waren of makelaars die Joods onroerend goed te koop hadden aangeboden.
De dissertatie van Meihuizen bevat een schat aan informatie over de omstandigheden rond de berechting van economische collaboratie op en geeft een scherp inzicht in het beleid van de naoorlogse regeringen op dit gebied. Ook hier was het standpunt van de regering in Londen dat alle collaborateurs gestraft moesten worden, onder druk van de omstandigheden gewijzigd in een beleid waarbij vele economische collaborateurs, vanwege hun economisch belang na de oorlog, gespaard zijn.

Sj. Faber en G. Donker, 2010

Dit was het eerste boek waarin aan de hand van de dossiers van het Centraal Archief bijzondere rechtspleging getracht is een inzicht te geven in de werking van de bijzondere rechtspleging.[1389] Uit hun boek wordt duidelijk dat de dossiers van het Centraal Archief bijzondere rechtspleging een schat aan informatie bevatten. Over de daders en hun daden, hun verweren en verontschuldigingen, de motiveringen voor de opgelegde straffen, (bijzondere) bewijsmiddelen en in een aantal gevallen ook de beoordeling van de daders door de Kamer Groningen in de sententies. Daarnaast is ook over hun slachtoffers veel informatie te vinden. Door wie ze zijn opgespoord, verraden en gearresteerd en wat er met hen tijdens en na de arrestatie is gebeurd.

Het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging is inderdaad een bijzonder en op vele terreinen uniek archief. In deze dossiers is niet alleen veel informatie te vinden over de verdachten en hun daden,

---

1385 www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6209/collaboratie-in-de-doofpot.html.
1386 Meihuizen 2003, p. 272.
1387 Meihuizen 2003, p. 196.
1388 Archief CABR, inv. nr. 71727.
1389 Sj Faber en G. Donker, *Bijzonder Gewoon. Het Centraal Archief bijzondere rechtspleging (1944-2010) en de 'lichte gevallen,* Uitgeverij Waanders Zwolle, eerste druk 2000, tweede gewijzigde en uitgebreide druk 2010.

maar ook over hun slachtoffers. Informatie over huiszoekingen, arrestaties, verraad en deportatie. Hoewel slachtoffers geen stem hadden in de naoorlogse rechtspleging, heb ik daarom gemeend een overzicht op te moeten nemen van de verschillende groepen slachtoffers van de misdaden, voorkomend in de zittingsdossiers van de Kamer Groningen.

12.3 Lessen te trekken uit de bijzondere rechtspleging

Hoe zinvol is het om lessen te trekken uit de bijzondere rechtspleging die halverwege de vorige eeuw werd opgetuigd en heeft gefunctioneerd in een maatschappij die we ons nauwelijks meer kunnen voorstellen? Heeft Nederland een betere oorlogswet nodig? Wetgeving zal oorlog, collaboratie en oorlogsmisdaden niet voorkómen. W.M.E. Noach stelde over het voorkomen van de grootscheepse collaboratie in de toekomst: *'Er was geen sprake van preventie als grond voor de strafmaat. Zo een herhaling van het gebeurde der achter ons liggende jaren voorkomen wil worden, dan zal dit niet langs de weg van het strafrecht, maar langs die van opvoeding tot een juist begrip van zuivere burgerplicht moeten gebeuren'*.[1390] Evenals W.M.E Noach is H.L. Mason bezorgd over de mogelijkheden om in de toekomst collaboratie en berechting alleen door wetgeving te bestrijden. Hij schrijft:

> *'Such outstanding experts as Dautricourt and Noach doubted it. (…) Dr. Noach came to the following conclusion: Just as the prohibitive provisions of articles 101 and 102 of the (pre-war) Penal Code did not prevent the committing of these crimes during the occupation, so for the future it will not be possible to find a formulation of laws which will prevent aid to the occupier in case of a new war and occupation'*.[1391]

Hoe garandeert Nederland dat deze collaboratie en misdrijven niet opnieuw gepleegd zullen worden in een toekomstige oorlog? Uit dit onderzoek blijkt dat voor snelle, strenge en rechtvaardige berechting na een oorlog van tevoren de hoofdlijnen van deze berechting vastgelegd en geregeld moeten zijn. Daarom is het zinvol om te bezien wat er nodig is en of er nu voldoende in wetgeving is vastgelegd voor berechting na een noodtoestand, oorlog of bezetting. Om te weten wat er nodig is, kunnen we lering trekken uit de problemen gesignaleerd bij de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven, collaboratie en oorlogsmisdrijven. Naar mijn idee zijn deze problemen toe te schrijven aan drie 'lijnen':

1. De wetgeving was niet toegerust op een oorlog of noodtoestand.
2. De taakverdeling tussen de drie staatsorganen – wetgever, uitvoerde macht en rechtsprekende macht – was ad hoc en niet professioneel volgens de gebruikelijke standaard van evenwicht tussen de staatsmachten.
3. Het beheer van de middelen, de faciliteiten en het personeel bij zowel het Openbaar Ministerie als de zittende magistratuur was problematisch.

12.3.1 Huidige wetgeving over gezag en bestraffing na een oorlogssituatie

Op dit ogenblik (2015) gelden de volgende wetten en besluiten met betrekking tot gezag en recht tijdens en na een noodtoestand, oorlog of bezetting. Het zijn:

- Wet Oorlogsstrafrecht 1952 (WOS)
- 'Aanwijzingen' 1962
- Oorlogswet Nederland 1964 gewijzigd in 1996
- Coördinatiewet Uitzonderingstoestanden 1996
- Wet internationale misdaden 2003 (WIM), aangevuld en gewijzigd in 2006-2013

Het was al in Londen duidelijk geworden dat Nederland na de oorlog behoefte zou hebben aan oorlogswetgeving op grond van de lessen geleerd uit de moeizame totstandkoming van de wetgeving voor de berechting van oorlogsgerelateerde misdrijven in Londen (Besluit D61-D64). Om in de toekomst gebruik van het subjectief staatsnoodrecht te vermijden werd door de regering besloten om deze materie in wetgeving om te zetten. De Wet Oorlogsstrafrecht moest de opvolger worden van de Besluiten betreffende de Bijzondere rechtspleging uit 1943. Daarnaast werd op basis van het Landoorlogreglement(1907) en de Oorlogswet Nederland(1899) en het Besluit op de Bijzondere Staat

[1390] Noach 1948, p. 166.
[1391] Mason, p. 161, 163.

van Beleg (Besluit D60 uit 1943) vanaf 1948 gewerkt aan nieuwe wetgeving met betrekking tot regeling van arrestatie-, opsporingsbevoegdheid en gezag na een volgende noodtoestand.

De huidige wetgeving vertoont nog steeds een aantal lacunes, vergelijkbaar met die tijdens de periode van de bijzondere rechtspleging. Deze duid ik hierna aan per wet.

De Wet Oorlogsstrafrecht 1952 (WOS)

Deze wet werd ten opzichte van de Besluiten D61-D64 op sommige punten uitgebreid en op andere punten beperkt. Bijzonder is dat in de Wet Oorlogsstrafrecht (WOS) geen artikel opgenomen is om de rechter de mogelijkheid te geven om geen straf op te leggen, analoog aan artikel 10 van het Besluit Buitengewoon Strafrecht (D61).[1392] Noch is een uitzondering gemaakt voor vrijspraak van verraad, artikel 26, lid 5 BBS.[1393] Tijdens de voorbereidingen voor het opstellen van deze wet, werden in Genève de vier verdragen inzake het humanitaire recht aangenomen. Dit was voor de commissie reden om in de Wet Oorlogsstrafrecht ook twee artikelen op te nemen over de bestraffing van oorlogsmisdadigers, artikel 9 en 10. Op 28 april 1952 stelt L.A. Donker een amendement voor betreffende het kunnen opleggen van de doodstraf in artikel 4. De minister past de tekst van het artikel vervolgens aan het amendement aan.

P. Sj. Gerbrandy, L.A. Donker en B. Stokvis, leden van de Tweede Kamer, J.M. van Bemmelen, hoogleraar strafrecht en Th. W. van den Bosch, substituut-officier in Assen, hebben uitgebreid de concept-wet bekritiseerd. De niet opgevolgde kritiekpunten waren:

- Er mist een strafbaarstelling van staats- en publieksdienst. (Gerbrandy)
- In de wet is niet opgenomen dat beroep op artikel 42 en 43 Sr in het oorlogsstrafrecht niet mogelijk zal zijn. (Donker)
- Artikel 8 is te vaag geformuleerd. (V.d. Bosch, Stokvis)
- De kritiek op de verruiming van de inbewaringstelling van twee dagen tot maximaal één jaar. (De Haas)
- De misdrijven begaan door de eigen strijdkrachten zouden berecht moeten worden, gezien de mishandelingen bij arrestatie en internering na de oorlog. (V.d. Bosch)
- Het recht om aangifte te doen door een buitenlandse partij tegen Nederlandse onderdanen was niet geregeld. (V.d. Bosch)
- Buitenlanders zouden het recht moeten krijgen om zich door landgenoot-raadsheren te laten bijstaan.
- Artikel 12 Sv zou onverkort in de wet opgenomen moeten worden. (V.d. Bosch, Van Bemmelen)
- De doodstraf zou ook mogelijk moeten zijn voor misdrijven gepleegd in de tijd wanneer oorlog dreigende is. (V.d. Bosch)[1394]

De wet Oorlogsstrafrecht werd op 6 mei 1952 aangenomen door de Tweede Kamer der Staten-Generaal.[1395]

In de Wet Oorlogsstrafrecht zijn geen regels voor berechting van onvaderlandslievend gedrag (collaboratie) opgenomen. Ondanks het feit dat tijdens de oorlog het Tribunaalbesluit voor de berechting van collaboratie, tussen juni 1943 en september 1944, zeer moeizaam tot stand gekomen was. *'Met opzet*', zo geeft de minister van Justitie aan, '*heeft de Regering niet voorgesteld de handelingen, omschreven in het Tribunaalbesluit, in dit ontwerp strafbaar te stellen. Zij achtte het niet mogelijk de normen voor goed Nederlands gedrag, welke in een volgende oorlog in acht genomen zullen dienen te worden, reeds thans vast te stellen.'*

Hoewel strafbaarstelling in de Wet Oorlogsstrafrecht of een andere wettelijke regeling van onvaderlandse gedragingen in de toekomst het grote voordeel zou mee brengen, dat men na een bezetting niet opnieuw zijn toevlucht behoeft te nemen tot de wel zeer onbevredigende

---

1392 Volgens artikel 10 Besluit D61 kon *de rechter bepalen, dat geen straf wordt toegepast, indien blijkt, dat de schuldige het feit heeft begaan om den vijand te benadeelen of door of vanwege den vijand of diens helpers beraamde maatregelen te beletten, belemmeren of verijdelen.*

1393 Art. 26 lid 5 BBS: *Niet strafbaar is hij, die een feit heeft gepleegd met het oogmerk om aan door Ons gegeven wettelijke voorschriften te beantwoorden of om het algemeen belang te dienen.*

1394 N. de Keijzer, Oorlogsmisdrijven en het beroep op wettelijk voorschrift of ambtelijk bevel: artikel 10 lid 1 van de Wet Oorlogsstrafrecht, in: *Militair Rechterlijk Tijdschrift 1980*, p. 344-360; Handelingen, II, *zitting 1951-1952*, Kamerstuk 2258, voorlopig verslag; J.M. van Bemmelen, Kritiek op de ontwerp wet oorlogsstrafrecht in *NJB 1951*, p. 839 e.v.; Th. W. van den Bosch, Het wetsontwerp oorlogsstrafrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht* 1952, deel LXL, p. 20-23.

1395 Archief AOK, inv. nr. 408, wet Oorlogsstrafrecht.

strafbaarstelling achteraf, houdt de minister vast aan zijn besluit om niet nu al voor een volgende oorlog regels voor onvaderlandslievend gedrag op te stellen.[1396] '*Uitdrukkelijk is in de voorlaatste alinea van de algemene beschouwingen van de Memorie van Toelichting opgemerkt, dat in omstandigheden die thans nog niet kunnen worden voorzien, wellicht nog andere maatregelen zullen moeten worden getroffen door de dan aanwezige wetgever.'* Dit betekent dat in toekomstige conflicten toch weer gewerkt zal moeten worden met ad hoc staatsnoodrecht om uitbreiding van deze wet te kunnen bewerkstelligen.

De 'Aanwijzingen' 1962

Na de oorlog is ook, met het oog op de problemen rond het navolgen van de 'Aanwijzingen' uit 1937 tijdens de Duitse bezetting, gewerkt aan het opstellen van nieuwe 'Aanwijzingen'. Uiteindelijk zijn in 1962 nieuwe 'Aanwijzingen' door de regering aangenomen. Het centrale thema in de nieuwe aanwijzingen is het zo lang mogelijk op zijn post blijven van overheidsdienaren en protesteren. Dit is dezelfde centrale opdracht als in de 'Aanwijzingen' uit 1937. Velen zijn in gewetensnood gekomen tijdens de oorlog over het al dan niet voldoen aan deze opdracht, of als zij zich eraan gehouden hebben, beticht van medewerking aan het beleid van de Duitse bezetters.

Als er zich nu een nieuwe oorlog of bezetting zou uitbreken, zullen de nieuwe 'Aanwijzingen'1962 net zomin houvast bieden en opgevolgd kunnen worden als de oude uit 1937.[1397]

De Oorlogswet Nederland 1964, gewijzigd in 1996

Na de Tweede Wereldoorlog was de regering van mening dat de Oorlogswet Nederland toe was aan herziening, aangezien de oude Oorlogswet 1899 alleen uitging van landlegers die tegen elkaar optrokken. Volgens de minister was het onmogelijk om met de Oorlogswet Nederland uit 1899 *'een zodanig sluitend geheel vormen met voorzieningen op militair terrein, dat gekozen is voor het ontwerpen van een heel nieuwe Oorlogswet'*.[1398] In opdracht van de regering is een commissie benoemd om een nieuwe Oorlogswet op te stellen en aan te passen aan de nieuwe vormen van oorlogvoering. De bedoeling van deze wet moest zijn dat het in oorlogstijd voor de regering mogelijk zou moeten worden om, als het bestaan van de Staat op het spel staat, alle beschikbare krachten en hulpbronnen voor het behoud van de Staat in te zetten. Tussen 1948 en 1964 is aan een concept Oorlogswet Nederland gewerkt.[1399]

Centraal in de nieuwe Oorlogswet Nederland waren de bevoegdheden van het Militair Gezag. Ondanks de problemen gerezen bij het geven van bevoegdheden voor internering en arrestaties aan slechts één orgaan, was in de nieuwe Oorlogswet weer de exclusieve bevoegdheid tot arresteren en interneren opgedragen aan het toekomstige Militair Gezag. Zoals gesteld in artikel 7 van de Oorlogswet: *voor zover mogelijk in overleg met burgerlijk gezag.* Dit ondanks de problemen rond de arrestatiebevoegdheid in 1944-1945. Na een nieuwe bezetting of oorlog kunnen dezelfde problemen weer de kop op steken.

De Coördinatiewet Uitzonderingstoestanden(1996)

De Coördinatiewet Uitzonderingstoestanden,[1400] aangenomen in 1996, dient om teksten en procedures in de noodwetgeving aan te passen en te uniformeren. Deze wet dient tevens als een overkoepelende wet over alle noodwetgeving. Als op dit ogenblik een noodtoestand in Nederland

---

1396 Handelingen, II, zitting 1951-1952, Kamerstuk 2258, Vaststelling van de wet oorlogsstrafrecht, no 3: Memorie van Toelichting, p. 5-6.

1397 Romijn 1989, p. 272 en de daar vermelde literatuur.

1398 Handelingen II, *zittingsjaar 1955-1956,* Kamerstuknummer 4108, 3 Memorie van Toelichting op de ontwerp -Oorlogswet Nederland.

1399 Handelingen II, *zittingsjaar 1955-1956,* Kamerstuknummer 4108, 3 Memorie van Toelichting op de ontwerp -wet Oorlogsrecht Nederland; Archief AOK, inv. nr.2020, Wet van 16 juli 1964 (Stb. 337), houdende nieuwe regelen met betrekking tot de staat van oorlog en beleg in Nederland; C.A.J.M. Kortmann, P.P.T. Bovendéert*, Inleiding constitutioneel recht*, Kluwer 2006, p. 147; B. van der Sloot, *De reikwijdte van de macht. Een verhandeling over staatsnoodrecht,* Radboud Universiteit Nijmegen masterscriptie 2009, p. 20-24; kranten/kb.nl Kritiek in de Rotterdamse Courant 12-3-49, 28-2-50, 1-3-50, Maasbode 16-3-50, de Gemeentestem 10-9-49; WET van 28 oktober 1954, houdende aanvaarding van een statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, artikel 34.

1400 Wet van 3 april 1996, houdende regeling met betrekking tot uitzonderingstoestanden (Coördinatiewet uitzonderingstoestanden), Staatsblad 1996, 172.

uitbreekt, treedt een aantal wetten in werking op grond van deze Coördinatiewet Uitzonderingstoestanden. In artikel 1 van deze wet is geregeld wat er moet gebeuren bij een beperkte of een algehele noodtoestand. Bij een beperkte noodtoestand zullen volgens artikel 7 de artikelen uit de wetten genoemd in lijst A in werking moeten treden. Op deze lijst staat onder andere de Oorlogswet Nederland. Van de Oorlogswet Nederland treden dan artikelen 9 tot en met 23 in werking. Bij een algehele noodtoestand treden de artikelen uit de wetten genoemd op lijst B in werking. Van de Oorlogswet Nederland treden in dat geval de artikelen 9 tot en met 43, gezamenlijk of afzonderlijk, en de artikelen 44-53 in werking. De Oorlogswet Nederland 1964 is in 1996 taalkundig aangepast aan de andere noodwetgeving en opnieuw uitgebracht.[1401]

Het probleem in de Coördinatiewet Uitzonderingstoestanden is het feit dat de zittende minister-president het besluit moet nemen om een beperkte of uitgebreide noodtoestand uit te vaardigen. Gezien het gedrag van minister-president De Geer in 1940, lijkt dit een zwakke maar essentiële schakel in deze wet.

Wet internationale misdrijven (WIM)[1402]

De Wet internationale misdrijven stelt *'de ernstigste misdrijven die de gehele internationale gemeenschap met zorg vervullen'* strafbaar. Het gaat hier om het misdrijf genocide, misdrijven tegen de menselijkheid, foltering en oorlogsmisdrijven. Aanleiding voor deze wet is de totstandkoming van het Statuut van het Internationaal Strafhof.[1403] Ter implementatie van de strafrechtsartikelen in het Statuut is de Wet internationale misdrijven (WIM) opgesteld. In de memorie van toelichting legt de minister van Justitie uit dat overwogen is om de bepalingen van strafbaarstelling van internationale misdrijven op te nemen in de wet Oorlogsstrafrecht van 1952.

> *'Na ampele overweging heeft de regering voor de laatste optie – een aparte wet, nevengeschikt aan de WOS – gekozen. Overwegingen van wetseenvoud en wetssystematiek pleiten hiervoor. Ook de doelmatigheid van het wetgevingsproces is niet gediend met een integrale «verbouwing» van de WOS, nu grote delen van die wet geheel intact kunnen blijven, in het bijzonder de bovenbeschreven specifieke voorzieningen voor het geval van een oorlog waarbij het Koninkrijk is betrokken. De WOS herkreeg hiermee immers zijn oorspronkelijk zo bedoelde karakter van een oorlogswet, specifiek bedoeld voor de vervolging en berechting van een aantal delicten dat specifiek samenhangt met een gewapend conflict waarin het Koninkrijk verwikkeld is geraakt*.'[1404]

Critici waren bang dat de Wet Oorlogsstrafrecht uit 1952 zou verdwijnen. Bovendien waren er, als de Wet Oorlogsstrafrecht 1952 in stand bleef, twijfels over de toepasbaarheid van deze wet in de toekomst.[1405] Volgens de minister van Justitie was in de Wet Oorlogsstrafrecht 1952 voor de berechting van misdrijven vallend onder artikel 8 en 9 van deze wet, universele jurisdictie gevestigd. Dit werd overgenomen in de Wet internationale misdrijven. De strafbaarstellingen opgenomen in artikel 8 en 9 van de Wet Oorlogsstrafrecht 1952 zijn in de nieuwe WIM opgenomen en uitgebreid in artikel 4 en 5. Bovendien bevat de WIM een aantal noodzakelijke voorzieningen van materieel strafrechtelijke en strafprocesrechtelijke aard, waaronder de aanwijzing van de (relatief) competente rechter.[1406]

1401 Wet van 3 april 1996, houdende hernieuwde vaststelling van de Oorlogswet voor Nederland ter aanpassing aan de Grondwet en aan de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden, Staatsblad 1996, Staatsblad 1996, 172.

1402 J.R.G. Jofriet, *De Wet internationale misdrijven: de internationale strafbaarstelling van de internationale misdrijven in het Nederlandse strafrecht*, Kluwer,2009, p. 62; Wet van 19 juni 2003, houdende regels met betrekking tot ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht (WIM), Staatsblad 2003, 340.

1403 B.V.A.Röling, Stand en ontwikkeling van het internationaal Strafrechte en de internationale rechterlijke organisatie, in*: Tijdschrift voor Strafrecht, deel LX, 1951*, p. 1-16 en 253-292. In dit artikel uit 1951 pleit Rölling al voor het instellen van een Internationaal Strafhof. Uiteindelijk is dit hof, na vele pleidooien hierover, pas in 2002 opgericht.

1404 zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28337-3.pdf.

1405 A. Klip, Komt er een einde aan de nationale strafvervolging van internationale misdrijven? In: *Liber Amicorum voor Mischa Wladimiroff,* SDU uitgeverij Den Haag 2002, p. 263-279; E. van Sliedregt, Een bezinning op het oorlogsstrafrecht in: *Rede en Recht. Opstellen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. N. de Keijzer van de Katholieke Universiteit Brabant*, Gouda Quint Deventer 2000, p. 75-90; G.L. Coolen, Hoe zit dat met de andere in de Wet Oorlogsstrafrecht genoemde misdrijven? In: *idem*, p. 53-75; M.S. Groenhuijsen, Het Besluit Buitengewoon Strafrecht (1943) en het legaliteitsbeginsel in strafzaken, in: *idem*, p. 153-170; N. de Keijzer, Individuele aansprakelijkheid voor oorlogsmisdrijven, *Trema 1997*, p. 7-11; N. de Keijzer, Uitlevering voor politieke delicten? In: *Ars Aequi 1999*, p. 239-243.

Uiteindelijk staan de Wet Oorlogsstrafrecht en de nieuwe Wet internationale misdrijven vanaf 2002 dus naast elkaar. Dit ondanks het feit dat na de Tweede Wereldoorlog grote problemen gerezen zijn over het onderscheid dat gemaakt werd tussen oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven en tussen Nederlandse ingezetenen en buitenlanders. Hierbij zou de eerste categorie via Besluit D61-D64 berecht moeten worden en niet vervolgd kunnen worden voor oorlogsmisdaden. De tweede categorie zou op grond van het Handvest van Londen voor oorlogsmisdaden begaan in Nederland berecht moeten worden. Deze scheiding heeft ertoe geleid dat er in geen enkele zaak, waarin een Nederlandse verdachte berecht is in Groningen (en waarschijnlijk in heel Nederland) een of meer oorlogsmisdrijven waren opgenomen in de tenlasteleggingen. Dit heeft heel grote gevolgen gehad voor de mogelijkheden om hen naar Nederland uitgeleverd te krijgen na een eventuele vlucht naar Duitsland. Personen verdacht van of berecht voor oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid konden en kunnen makkelijker uitgeleverd worden naar het land waar ze hun daden gepleegd hebben.
Ook na een toekomstige bezetting of oorlog kan zich dit probleem voordoen, nu er weer een onderscheid gemaakt is tussen oorlogsgerelateerde misdrijven en oorlogsmisdrijven. De huidige tweedeling in een Wet Oorlogsstrafrecht voor Nederlandse ingezetenen en een Wet internationale misdrijven kan in de toekomst dezelfde problemen oproepen.

12.3.2 Taakverdeling volgens Trias Politica in naoorlogse berechting

Terugkijkend op de bijzondere rechtspleging door de Kamer Groningen kan een aantal conclusies getrokken worden. Het feit dat de regering in Londen wel wetsbesluiten had uitgevaardigd voor de arrestatie en berechting na de oorlog, maar geen enkel uitvoeringsbesluit bij deze wetsbesluiten heeft genomen, heeft tot grote problemen geleid. Dat internering niet juridisch geborgd was, noch de rechten en plichten van geïnterneerden waren omschreven, heeft ertoe geleid dat geïnterneerden in de eerste anderhalf à twee jaar afhankelijk waren van de goedwillendheid van de kampcommandant en de bewaking. Dat de arrestatiebevoegdheid in handen was van één (te kleine) organisatie en die tot hen beperkte bevoegdheid niet werd aanvaard door andere organisaties, heeft daarnaast geleid tot grote chaos en onrecht voor de betrokkenen. Datzelfde geldt voor het feit dat in Engeland geen kampcommandanten waren opgeleid. De commandanten bleken daardoor voor een deel incompetent en niet op hun taak voorbereid.
Uit het archiefmateriaal dat voor deze studie is onderzocht, komt een beeld naar boven van gedegen rechtspraak in een onvoorstelbaar chaotische context. In elk van de hoofdstukken in dit proefschrift wordt elke keer vanuit een ander perspectief aan de orde gesteld hoe moeizaam het werk voor de functionarissen in de bijzondere rechtspleging geweest moet zijn; zonder vervoer, zonder huisvesting of meubilair, zonder adequate dossiervorming, met gebrek aan gekwalificeerd personeel, dubbele functies, beperkte toelagen. Ook daar zijn dus lessen te trekken.

Het feit dat pas in 1947 erkend werd dat oorlogsmisdaden misdrijven sui generis waren en dat ook Nederlandse handlangers van de Duitse bezetter oorlogsmisdaden gepleegd konden hebben, heeft ertoe geleid dat Nederlanders niet berecht zijn voor oorlogsmisdrijven, met alle gevolgen van dien ten aanzien van uitlevering. Alle berechtingen in Groningen van Duitse verdachten van oorlogsmisdaden zijn uitgesteld totdat de discussie over de rechtsmacht was geregeld bij Wet H233 in juli 1947. Hierdoor heeft hun berechting grote vertraging heeft opgelopen.
De vele graties door de regering verleend aan de berechte 'politieke delinquenten' hebben, zoals destijds al werd geconstateerd, het vertrouwen in de bijzondere rechtspleging ondergraven, hoewel het uit financieel, medisch en menselijk[1407] oogpunt mogelijk dringend noodzakelijk geacht werd om

[1406] www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/28337_wet_internationale misdrijven, tekst ontleend aan het wetsvoorstel en de memorie van toelichting, zoals ingediend bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

[1407] Het was gebleken dat het uitsluiten van de 'politieke delinquenten' uit de samenleving door internering, ontzettingen uit de kiesrechten en het verlies van de Nederlandse nationaliteit bij grote groepen gedetineerden zorgde voor gevoelens dat ze geen deel meer van de Nederlandse samenleving uitmaakten. Dit is voor hun re-integratie en opname in de na-oorlogse samenleving onontbeerlijk.

de internering zo veel mogelijk te beëindigen. Dit leverde voor de bijzondere rechtspraak een merkwaardige spagaat op. Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen berechtten 'politieke delinquenten' en legden hen een maatregel of straf op, waarna de regering dit teniet deed door (ambtshalve) (groepsgewijze) graties en voorwaardelijke invrijheidstellingen. Dit beleid en ook het beleid van de regering ten aanzien van de executie van de doodstraf heeft tot veel onbegrip en kritiek geleid.

Het geheel van de bijzondere rechtspleging overziend, kan geconcludeerd worden dat de taken tussen de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht ad hoc en niet professioneel zijn toegekend en verdeeld. Het evenwicht tussen de machten, dat het uitgangspunt is van de Trias Politica, was zoek. Rest de vraag: in hoeverre ligt in de huidige wetgeving de taakverdeling voor de drie machten vast, indien er oorlog uitbreekt of de noodtoestand moet worden afgekondigd? Er lijken op dit moment nauwelijks aanwijzingen dat het evenwicht tussen wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht beter is gewaarborgd.

Het ontbreken van een Besluit analoog aan het Tribunaalbesluit 1944, zal indien hiervoor niets geregeld wordt in wet- en regelgeving, dezelfde problemen doen ontstaan als bij de samenstelling van het Tribunaalbesluit, namelijk ad-hoc wetgeving, gebaseerd op subjectief staatsnoodrecht, mogelijk alleen vast te stellen door de regering zonder goedkeuring van het parlement en advies van de Raad van State. De mening van de minister van Justitie in 1948 dat *'in omstandigheden die thans nog niet kunnen worden voorzien, wellicht nog andere maatregelen zullen moeten worden getroffen door de dan aanwezige wetgever,'*[1408] deel ik dan ook niet. Een raamwet voor de berechting en bestraffing van collaboratie, samengesteld op basis van de richtlijnen in de Grondwet voor het tot stand komen van een wet, is mijns inziens verre te prefereren boven ad-hoc regelingen op basis van het subjectief staatsnoodrecht.

De taken toebedeeld aan een toekomst Militair Gezag op het gebied van opsporing en arrestatie zijn vrijwel gelijk aan de taak opgenomen in het Besluit op de Bijzondere Staat van Beleg. Door alleen het Militair Gezag het recht te geven op het verrichten van arrestatie en opsporing is tussen oktober 1944 en juni 1945 een grote chaos ontstaan bij arrestaties en interneringen. De les die hieruit getrokken kan en moet worden is dat in de huidige Oorlogswet Nederland de mogelijkheid moet worden opgenomen dat de regering ook deze taken aan andere groeperingen kan opdragen, naast het Militair Gezag. Indien een dergelijke regeling niet opgenomen wordt in de Oorlogswet Nederland, zullen ook hiervoor, voorbijgaand aan de Trias Politica, ad-hoc besluiten moeten worden genomen en zal een chaos bij arrestatie en berechting in de toekomst onvermijdelijk zijn.

12.3.3 Beheer van middelen, faciliteiten en personeel

Uit het archiefmateriaal dat voor deze studie is onderzocht, komt een beeld naar boven van gedegen rechtspraak in een onvoorstelbaar chaotische context. In elk van de hoofdstukken in dit proefschrift wordt elke keer vanuit een ander perspectief aan de orde gesteld hoe moeizaam het werk voor de functionarissen in de bijzondere rechtspleging geweest moet zijn; zonder vervoer, zonder huisvesting of meubilair, zonder adequate dossiervorming, met gebrek aan gekwalificeerd personeel, dubbele functies, beperkte toelagen.

Het beheer van de middelen, de faciliteiten en het personeel door zowel het Openbaar Ministerie als de zittende magistratuur was problematisch. Oorzaak daarvan waren de oorlogsomstandigheden en het ontbreken van een wetsbesluit waarin geregeld werd dat de organen van de Bijzondere Rechtspleging voorrang moesten krijgen bij de verdeling van de schaarse goederen. Dit heeft de start van de berechting en de resultaten van de rechtspraak qua inspanningen en duur sterk beïnvloed. Mijn indruk is dat er in het huidige systeem of de huidige wetgeving geen specifieke regelingen zijn opgenomen over het beheer van de rechterlijke organisatie indien er oorlog uitbreekt of de

[1408] Handelingen, II, zitting 1951-1952, Kamerstuk 2258, Vaststelling van de wet oorlogsstrafrecht, no 3: Memorie van Toelichting, p. 5-6.

noodtoestand moet worden afgekondigd. Op basis van mijn onderzoek zou ik pleiten voor een voorrangsregeling die de grote belemmeringen aan de beheersmatige kant van bijzondere rechtspleging (grotendeels) weg zou nemen.

12.3.4 Tot besluit

Op grond van de negatief geëvalueerde aspecten in deze studie, kunnen voor de toekomstige berechting en arrestatie van oorlogsgerelateerde misdaden, oorlogsmisdaden en collaboratie de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- Houd de huidige wetgeving met betrekking tot toekomstige berechting en arrestatie van oorlogsgerelateerde misdaden, oorlogsmisdaden en collaboratie, tegen het licht. Zowel materieelrechtelijk als procesrechtelijk op grond van de gesignaleerde problemen in deze studie.
- Leg duidelijk vast (in de Wet op de Rechterlijke Organisatie) wat organiek en beheersmatig de rechten van de rechterlijke organen zijn en wat de beheersmatige rol van het College van procureurs-generaal en de Raad voor de rechtspraak zijn, dit in verband met het uitbreiden van de rechterlijke macht (zowel Openbaar Ministerie als zittende magistratuur) voor de berechting van oorlogsgerelateerde misdaden, oorlogsmisdaden en collaboratie.
- Stel een richtlijn vast die voorrang regelt voor bijzondere berechtingsorganen bij de toekenning van middelen, faciliteiten en personeel.

Uit de gesignaleerde problemen in de strafberechting na de Tweede Wereldoorlog en de gesignaleerde lacunes en onvolkomenheden in de op dit moment geldende wetgeving voor berechting na een oorlog, noodtoestand of bezetting, valt tot slot op te maken dat het aanbeveling verdient de bestaande wetgeving voor strafrechtspleging en gezag met betrekking tot een volgende noodtoestand – namelijk de Wet Oorlogsstrafrecht, de Aanwijzingen, de Oorlogswet Nederland, de Coördinatiewet Uitzonderingstoestanden en de Wet Internationale Misdrijven – in zijn onderlinge samenhang te beoordelen op elkaar af te stemmen.[1409]

Dit houdt niet in dat meer gedetailleerde en specifieke regels vastgesteld moeten worden, maar slechts de gesignaleerde lacunes en onvolkomenheden aangepakt moeten worden. Ik sluit me aan bij de conclusie van K.H.D.M. Dijkhoff in zijn proefschrift *War, Law, and Technology*, uit 2010:

> *'If there is one short general conclusion to be derived from the analysis offered in this book, it is the following: in order to be effective in guiding practical conduct, the laws of war should focus more on its moral content than on its procedural legal status. The laws of war are in essence a moral appeal to preserve humanity even in the most violent, stressful and dangerous of times. One should not try to turn the laws of war into something they are not. One should not treat the laws of war as if they are merely some form of procedural law – as if they represent a set of rules guiding a process for the sake of it. It is not as if the rules might just as well have had entirely different content. There is no clear legislator, no powerful enforcement apparatus (yet), no independent judiciary with complete jurisdiction recognized by all, and no clear separation between law and politics. (..)*
>
> *All in all, the general principles have stood the test of time and lost none of their force. More specific rules bring with them the risk of derogation of that force. However, this is not to say that the laws of war should revert to the handful of basic principles and dispose of all specific regulation. Many of the specifications have served well in clarifying what they regulate. It is the inherent incompleteness of a collection of specific rules that offers most of the difficulties described. However, it is important to recognize that the general principles remain forceful on their own.'*[1410]

Dijkhoff heeft hiermee aan willen geven dat het toevoegen van nieuwe specificaties in oorlogswetgeving van nieuwe technologieën om oorlogsmisdaden te plegen hun doel voorbij schieten. Waar het om gaat, volgens Dijkhoff voor oorlogsmisdaden en volgens mij voor ook voor oorlogsgerelateerde misdaden is het wettelijk vastleggen van het raamwerk van de (berechting van) oorlogsmisdaden en oorlogsgerelateerde misdaden. Of een misdaad gepleegd is met een computer, pijl en boog of drone doet hierbij niet ter zake.

1409 E.J. Muller, Crisis en recht in: *Handelingen NJV, 144e jaargang, 2014-1, Crisis, rampen en recht,* Kluwer Deventer, 2014, p. 41-45.

1410 K.H.D.M. Dijkhoff, *Law, War and Technology*, proefschrift Tilburg 2010, p. 267-268.

Ondertussen ligt de Wet Oorlogsstrafrecht te verstoffen op een plank en wordt niet gebruikt. Jammer, vindt G.L. Coolen in zijn artikel *Hoe zit dat met de andere in de Wet Oorlogsstrafrecht genoemde misdrijven?*[1411] In tegenstelling tot Coolen ben ik blij dat deze wet voor Nederland inmiddels meer dan zestig jaar bestaat en dat er voor de Nederlandse situatie al die tijd geen aanleiding is geweest om de wet te gebruiken.

[1411] G.L. Coolen, Hoe zit dat met de andere in de Wet Oorlogsstrafrecht genoemde misdrijven? In: *Rede en Recht. Opstellen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. N. de Keijzer van de Katholieke Universiteit Brabant*, Gouda Quint Deventer 2000, p. 53-75.

SUMMARY BIJZONDER BESTRAFT -SENTENCED UNDER SPECIAL JURISDICTION[1412]

This study contains an in-depth description of the context, analysis and assessment of the special jurisdiction of the Groningen Chamber of the Special Court of Leeuwarden, its succeeding special criminal Chamber of the district court of Groningen and the cassation proceedings of Groningen cases in the period 1945 through 1951.

The structure of this study is as follows:
- Introduction: Research questions and structure
- Section 1: Context
- Section 2: Description and analysis of judgments by the Groningen Chamber and the cassation of Groningen case by the Special Court of Cassation
- Section 3: Assessment of the judgments by the Groningen Chamber and the cassation of Groningen cases by the Special Court of Cassation
- Conclusion
- Annexes

Introduction

On 16 August 1944 Minister J.A.W. Burger officially announced on Radio Oranje[1413] that so called 'Decree-Acts' or Decrees had been drafted in London for a special system of jurisdiction which had been enacted by the Dutch government in London in December 1943.[1414] He announced that the new special jurisdiction would be 'Swift, severe and righteous'.[1415] There were no explanatory memoranda or other documents to explain how these objectives should be interpreted or translated into practical details. But statements made by the Dutch Ministers in London made it possible to give a practical meaning to these words.
The special jurisdiction made it possible after the liberation of the Netherlands to prosecute people who had committed war-related crimes during the war and international war crimes. The Courts for the Special criminal justice were no part of the common judicial power. The Chambers of the Special Courts[1416] judged at first instance and the Special Court of Cassation was both appeal and cassation instance.
In September 1944, the Tribunal Decree was issued and announced. This Decree was constituted to enable the punishment of collaborators with the German occupier. The 19 Tribunals had in total 120 Chambers. In the Chambers of the Tribunals lawyers as well as civilians could be appointed.
The leading perspective to study this special system of jurisdiction is the legal perspective.
This study is based on research of *all* cases conducted before one Chamber of one Special Court: The Groningen Chamber of the Special Court of Leeuwarden, and the cassation before the Special Court of Cassation[1417]. This means that purge, the restoration of civil rights and the sentencing of collaboration are *not* included.

The questions addressed in this study are:

1. To what extent this special jurisdiction managed to realize the objectives 'swift, severe and righteous'?
2. Can the special jurisdiction be valued as a fair and equitable form of criminal justice based on the legal principles of criminal law? [1418]

1412 The translation of the names of the Dutch organs in the special jurisdiction after WWII is based on the thesis by H.L. Mason, 1952.
1413 The radio program of the Dutch government-in-exile that was broadcast to the occupied Netherlands during World War II.
1414 The absence of a Dutch Parliament in London made it impossible for the Dutch government to enact laws. Using subjective emergency powers legislation as a basis, the decision was taken to issue Decree Act. For a more detailed explanation of this subject, see 2.1.4.
1415 Burger Archive, No. 18: Radio speech of Minister J. Burger at Radio Oranje on 16 August 1944.
1416 In Dutch: Kamers van Bijzondere Gerechtshoven.
1417 In Dutch: Bijzondere Raad van Cassatie.
1418 The underlying question is: which legal principles were applicable at the time the special jurisdiction was established. To answer this question, three points of reference stand out. Firstly, the codification article in the Dutch Constitution 1938/1948 can be studied to

To make an analysis of the session files, it was essential to trace *all* files. To trace all session files, of cases tried by the Groningen Chamber and of Groningen cases tried in cassation, proved to be complicated. But after long searches, almost all the files were retrieved. From the few files that could not be traced, information about the suspicions and the verdict were found through other sources. Furthermore, it became apparent that a number of cases were not tried by the Groningen Chamber but forwarded to other Chambers of Special Courts, the Public Prosecution Service or the Groningen Tribunal.
A great number of studies have been published on special jurisdiction. None of these studies, however, were based on the session files of *all* cases tried by one Chamber. This sets this study apart from earlier published studies. The most important scientific literature on special jurisdiction is described in Section 1.8 and discussed in Section 12.2 as part of the Conclusion.

Section 1: Context

Soon after starting this study I realized that it would be impossible to make a thorough analysis of special jurisdiction in individual cases without an accompanying overview of, and insight into, the context of the special jurisdiction. This context including the preparation, composition and amendments of decrees on special jurisdiction, a description of all the actors in special jurisdiction as well as the case-law and publications in the period 1945-1952, as well as the criticism of special jurisdiction.

The Decrees on special jurisdiction

On 13 May 1940 after the invasion of the Netherlands by Nazi Germany, the Dutch government fled to London. Immediately upon their arrival in London it became clear to the Dutch government in exile that they would have to enact statutory provisions. Contrary to surrounding countries, however, the Netherlands had no statutory form of state emergency law. Although a State Emergency Act was drafted in 1939 it was never ratified by Parliament. The Dutch government in exile decided that statutory provisions would be enacted using subjective, unwritten state emergency law. These were called Decrees. The first Decrees under the subjective State Emergency Law were enacted only two weeks after the Dutch government arrived in London. These Decrees were enacted to prevent the confiscation by Nazi Germany of Dutch property located outside the Netherlands.
In 1941 it became clear for the Dutch government in London, based on information received from 'Engelandvaarders'[1419] and reports sent from the occupied Netherlands, that many crimes were being committed by the German occupiers and their Dutch sympathizers. In order to be able to punish offenders after the war, Decrees for special jurisdiction – the Decrees D61-64 - were drafted in 1942-1943. The draft versions of these Decrees were submitted to various advisory bodies for the government in exile set up in London, the most important one being the Special Advisory Council. The only advice that was followed was the advice not to sentence members of the NSB and collaborators through special jurisdiction. The government decided to enact a new form of trial: The Tribunal measures. For this purpose, the Tribunal Decree was issued in September 1944.
In the Decree on Special Criminal Law, Decree D61) two completely new crimes were incorporated. The first one, article 26, was the treason article. This article penalized the exposure to investigation, arrest, unlawful deprivation of liberty and deportation. The second article, article 27, penalized getting economic advantage or causing someone else economic disadvantage under the power of the enemy. Furthermore, in Decree D61, penalties were increased and the death penalty for war-related crimes was introduced. In the Decree on Special Courts (D62) new Special Courts and a Special Court of Cassation were established. The Decree on Special Jurisdiction (D63) set up the structure for sentencing by these new Special Courts and the Special Court of Cassation. Finally, Decree 64, the

shed light on the applicability of the legal principles. Secondly, the scientific study of the applicability of legal principles and human rights and finally, the Explanatory Memorandum to the Code of Criminal Procedure 1926.

[1419] Engelandvaarders is the Dutch term given to Dutch citizens who fled from the occupied Netherlands to England between 1940 and 1945.

Pardon Advice Decree, included a pardon arrangement for sentences imposed under special jurisdiction.
In addition to the analysis of the Decrees D61-D64 for this study, I analyzed and described the problems regarding the 'Directions' of 1937 and the 'Comment' thereon of 1943, the Decree on Special Martial Law (D60) of 1943 and the Tribunal Decree (1944), since these Decrees were of significant importance for the arrests of 'political delinquents' and their trial by the special courts and tribunals.

An entirely new form of criminal law was formulated in London: the prosecution and trial of international war crimes. The decisions for this new form of criminal law were laid down in the Charter of St James (London 1942), the Moscow Declaration (1943) and the London Declaration and Charter (San Francisco 1945). The reason to start a complete new form of prosecution and trial of international war crimes was dissatisfaction with the way war crimes had been tried in Germany after the First World War.
Although the Netherlands had cooperated from the start with the establishment of the law for international war crimes, the Netherlands was the last country to incorporate this new form of criminal law in its own penal system. Only after long discussions it was enacted in July 1947 by the adoption of Act H233. By this act a new article 27a was added to Decree D61, the Decree Special Criminal Law from 1943.

The actors in special jurisdiction

In the Special jurisdiction differed significantly from comparable actors in general criminal law. The names of the actors and the details of their functions in special jurisdiction were new.
The suspects in special jurisdiction were called 'political delinquents'. Their legal position was entirely different from that of suspects in the general criminal system. Not '*a reasonable suspicion of being guilty of a criminal act*' in accordance with section 27 of the Dutch Code of Criminal Procedure, but (anonymous) reports or mere accusations were often the reason for the arrest.
The accused could be interned for an unfixed term after the arrest and was deprived of means to appeal against the internment in court.
The investigation, arrest and internment of suspects in special jurisdiction procedures differed vastly from similar procedures in general criminal jurisdiction. Under Article 16 of the Decree on Special Martial Law (D60) it was not the police but the in London established Military Authority who had the exclusive right to investigate, arrest and intern suspects. In February 1945, after a month-long struggle between the Military Authority and the Dutch Internal Forces (Binnenlandse Strijdkrachten), this task was transferred to the Political Investigation Department (POD), and consequently in March 1946 to the Political Investigation Section (PRA).
In practice, this task was also carried out by the Dutch Internal Forces, the Canadian Field Security Service (FSS), the Homeland Security office (BNV) and individual civilians.
Although Decree D62 stated that an entirely new organization would be set up for this special jurisdiction, the authorities in London had misjudged the practical problems of appointing special (military) justices and officials of the Special Public Prosecution Service. The first problem that occurred was the fact that the liberation of the Netherlands did not occur in one sweep, but was a gradual process. The south was liberated in September 1944 whilst the north and west had to wait until April-May 1945 for their liberation.
From September 1944, many persons were already arrested and detained in internment camps. Many detainees were rightly accused, but a substantial number was detained based on false or wrong accusations. But the first appointments to the Special Courts took place only in June 1945. And only by the end of December 1945 were the Special Courts all installed and accommodated and could the special jurisdiction start in the entire country.
The formation of the Special Courts and the Special Court of Cassation differed from the common courts in the Netherlands; not only of justices from the judiciary but also lawyers, and military officers were appointed in these courts. The only qualification from the military officers was their rank in the

Dutch army, legal knowledge was not a requirement. It proved to be difficult to find potential members for the Specials Courts and the Special Court of Cassation.
In contrast to the common criminal practice, it was not automatically possible to ask for cassation. Cases were tried in the first instance by the Special Courts and until 1947, a suspect could only start cassation proceedings with the consent of the Chamber of the Special Court that had pronounced the judgment.
The grounds on which the Special Court of Cassation could render judgment in cassation were more extensive than those of the Dutch Supreme Court. The Dutch Supreme Court could and can set aside judgements on grounds of a breach of formalities or a breach of the law. Article 16 of the Decree Special Courts Decree (D62) granted the Special Court of Cassation a third ground to render judgment, the severity of the sentence *'that cannot be considered to be in conformity with the crime, the circumstances under which it was committed, or the person or personal circumstances of the sentenced person,*' could be amended in cassation.

Trial by Tribunal was an entirely novel form of justice. Officially it was called disciplinary law, but all jurists regarded it as disguised criminal law. The Tribunal Chambers could impose three measures: internment, forfeiture of (part of) the assets and deprivation of rights. The measure imposed by the Tribunal had to be approved by the High Authority of the Tribunal Chamber's district. Without this 'Approval to Enforce', the measure could not be enforced.

In November 1945, a third way to deal with cases of 'political delinquents' was introduced pursuant to the Decree Political Offenders (F280). New officials, the special criminal court officers-fiscal (*officieren-fiscaal*) were added to the special jurisdiction. Their task was to separate the files of 'minor' cases from the 'serious' cases and to determine whether cases of those who were suspected of 'minor' offences could be dropped from charges, and if so, conditionally or unconditionally. If in the opinion of the officers-fiscal the prosecution of a 'political offender' could be dropped from charges, they would prepare an advice for the competent 'solicitor-fiscal' (*procureur-fiscaal)*, of one of the five Special Criminal Courts. This solicitor-fiscal would decide on the basis of the advice, without having heard the suspect or his lawyer, about the conditionally or unconditionally dropping of the charges.

Case-law and literature

A number of publications on special jurisdiction appeared in the period 1945-1950. In this study the publications of D. van Eck, L.G. Kortenhorst, D.J. Veegens and the Public Prosecution Service of the Special Court of Amsterdam under the leadership of N.J.G. Sikkel are discussed. In addition, case-law as worded in judgments from the Special Courts, the Special Court of Cassation, the Council for the Restoration of Rights, and the Tribunals were published in the magazine *'Naoorlogsche Rechtspraak*' (NOR).
Furthermore, documentation was published by the Netherlands State Institute for War Documentation (RIOD, presently called NIOD) and the Directorate-General for Special Criminal Jurisdiction has distributed circulars explaining and clarifying the Decrees and the supplements of these decrees on special jurisdiction. All these publications were used by the various Chambers of the Special Courts to render judgment.

Criticism of special jurisdiction

The first five years after the end of the war, Dutch newspapers and magazines were filled with articles criticizing how the statutory orders were established and their implementation. These polemical publications were written by jurists, groups of citizens and actors from the special criminal justice. An overview of digitized newspapers of the National Library of the Netherlands shows that between 1945 and 1950 more than 6,100 articles were written on special criminal justice.[1420] There was a lot of

[1420] The publications appeared originally on the website www.historischekrantenkb.nl; presently they can be found on www.delpher.nl.

interest in the trials and the courtrooms were always crowded. Furthermore, even until today those interned and their relatives and sympathizers are still highly critical of special jurisdiction and trial by tribunal. Some of their criticism was certainly justified, but this criticism was sometimes not taken seriously, because of the way they formulate their criticism.

Section 2: Description and analysis special jurisdiction in Groningen

Officials involved in the adjudication of Groningen cases

In the first chapter of section 2, descriptions of the officials who were involved in the trials of the Groningen Chamber, in the Groningen case in cassation before the Special Court of Cassation and in the Tribunal Chambers in Groningen are disclosed.

Arrestees in the province of Groningen

In the second chapter of section 2 the various groups of arrested 'political delinquents arrested in the province of Groningen are described, including the problems of the arrests and the internment of these groups. In Groningen three different groups of persons were arrested. The first group consisted of residents from the province of Groningen. The second group was formed by pro-German Dutchmen and their families who had fled to Germany in September 1944 and who were expulsed from Germany in march 1945, the so-called 'Lünenburgers'. The third group were the 'Scholtenhuis-refugees'.

In all, more than 18,000 people were arrested in the province of Groningen. is also described.

Sentencing by the Groningen Chamber of the Special Court of Leeuwarden

In this Chapter, first of all, the investigation, arrest and internment of all persons tried by the Groningen Chamber of the Special Court of Justice in Leeuwarden is described. The majority of the arrestees were arrested in Groningen. The rest were arrested elsewhere in the Netherlands and in Germany. The Dutch suspects were suspected of war-related crimes and the German suspects of international war crimes. The 'political offenders' were a sample group of residents from Groningen, members of the Sicherheitsdienst who were placed in Groningen, and Scholtenhuis employees.
Apart from outlines of the arrest and investigation of these suspects, overviews have been made of the ages of the suspects, the dates of their arrest and sometimes the difference between the date of the arrest and the official detention date as 'political offender', and the escapes of some of these suspects.

Next, the work of the 'lawyers-fiscal' (*advocaten-fiscaal*, the actual prosecutors at the Court) at the Groningen Chamber is described and analyzed.
In all, the prosecutor-fiscal referred 711 cases to the lawyers-fiscal at the Groningen Chamber. The charges in *all* these cases were recorded in the lawyers-fiscal office register. The lawyers-fiscal referred only the cases of 595 'political offenders' to the Groningen Chamber. The remaining 116 cases were redirected to other judicial authorities.
The work of the lawyers-fiscal consisted in preparation of indictments and the charges in all the cases tried by the Groningen Chamber. The indictments of the lawyers-fiscal in Groningen in the 595 cases sent to the Groningen Chamber were: imprisonment (502 times), death penalty (47 times), lifelong imprisonment (25 times) and discharge from prosecution (6 times). In 15 cases, no demand was recorded in the public prosecutor's office register.

Thirdly the work of the lawyers in defending the suspects in cases tried before the Groningen Chamber were recorded, as well as the problems they met when performing their tasks.

Fourthly, the judgments of the Groningen Chamber were analyzed and described. The judgments pronounced were: imprisonment (518 times), death penalty (32 times), no sentence (31 times) and a life sentence (14 times).

The prison sentences varied from three months to twenty years. Besides the main sentence, many were, often for life, excluded from voting or being elected. Also, some people were prohibited from exercising certain offices or occupations or to join armed forces. Finally, it was established that those who voluntarily had enlisted in the armed services of Germany or its government services were '*considered to have lost their Dutch nationality*'.
Special attention was given to the means of evidence, the grounds for increases or decreases the severity of the sentences of the 595 persons tried, compared to the demand, and an overview of all the qualifications set out in the judgment.
For each qualification used, case-law, interpretation and example cases were included and explained.

Not only Dutch citizens were convicted by the Groningen Chamber, but also twenty-two Germans were tried. They were convicted for committing international war crimes and crimes against humanity. In Groningen no Dutchmen was tried for committing international war crimes.
Apart from the article in Decree F85 that stated that no Dutch citizen could be prosecuted for international war crimes, there were problems that made the trials of Dutch citizens fled to Germany very complicated. Immediately after the war the political discord between the leadership of the various occupation zones in Germany was a reason to thwart extradition to the Netherlands. Extradition from the French and American zone often went fairly well; extradition from the British zone was often blocked. Extradition from the Russian zone was impossible. The second obstacle was the fact that many Dutchmen who had fled to Germany received the German nationality because of the 'Führererlass' of 1943. And after the formation in 1949 of the German Federal Republic the policy of the German government was that no person having the German nationality was to be extradited by the German Government.
Still, I found out that cooperation at civil servant's level did exist for many years after the war to unofficially 'extradite' people from Germany to the Netherlands.

The victims of the war related crimes and the international war crimes, did not, if they had survived the war, have a say in criminal law procedure in the period 1945-1952. To honor them, an overview was made of all groups of victims and the crimes committed against them.
A list of names of the deported Jewish residents and of Jews who were arrested after being discovered in their hiding-place in Groningen has been handed over to the Jewish Historical Museum to be included in the '*Digital Monument*' for Jews who died during the Second World War.

Cassation in cases tried by the Groningen Chamber

Of all the persons tried in the Chamber Groningen, 269 persons initiated cassation proceedings. Before their case was heard, 63 of them withdrew this application as it became clear that pardoning offered them a better chance of a decreased sentence. In the other 206 cases there was a cassation proceeding.
The solicitor-fiscal or the lawyers-fiscal filed an opinion on the cases. The opinions were: dismissal of the appeal, setting aside of the sentence, advise tot decrease or increase of the sentence, advice to refer the trial to another Special Court, the advice that the appeal by advocate-fiscal was inadmissible, an advice to the Special Court of Cassation to order a psychiatric report of the suspect, and the conclusion that the case was not suitable for cassation but for civil preliminary relief proceedings, and in one case the conclusion was that the suspect should be release immediately.

The lawyers that defended the political delinquents in cassation, mostly used same defenses: the punishment seems not in proportion to the seriousness of the crime or the judicial finding of fact is not supported by the evidence. Apart from these 'common' defenses, special defenses were put up in individual cases.

The Special Court of Cassation was, from the first day on, aware of the fact that it was adjudicating in a new legal area. This is why from the start of the cassations the Court sent judgments that it felt might

be useful and of interest for the trials by the Special Courts to all solicitor-fiscal, lawyers-fiscal and all the Chambers of the Special Courts.
Furthermore, the Special Court of Cassation put much emphasis on thoroughly and properly stating the grounds for the sentences. According to the Special Court of Cassation, clearly explaining that clear grounds for the sentences would contribute to the general sense of justice.
The judgments in the Groningen cassation cases were: referral to another Special Court or back to the original Court, a setting aside of the sentence, an increase or decrease of the level of the sentence, appeal dismissed, advocate-fiscal not admissible, a (conditional) hospital order, or immediate release. In deviation of proceedings before the Supreme Court, the Special Court of Cassation decided to hear all 25 Groningen cases where the grounds for cassation had been submitted too late, or not at all. Those cases were then adjudicated *ex officio*.

Apart from applications for cassation, a number of convicts requested a retrial by the Special Court of Cassation. Nine of those convicted in Groningen filed such application for a retrial. In eight cases, the application was declared inadmissible. But in one case it was decided that a retrial would be held, which in the end resulted in the decision to release the convicted person.

Tribunal trial in Groningen

I decided to include the Tribunal cases in Groningen in this study, after it became clear that the Chambers of the Groningen Tribunal not only tried cases of collaboration but also in 'minor' war-related criminal cases.
The five Tribunal Chambers in Groningen, located in Groningen (three Chambers), Veendam and Winschoten, issued more than 3,200 decisions between 1945 and 1949, both in collaboration cases, as in 'minor' war-related crimes. The latter cases were called 'spurious' tribunal cases. This as opposed to collaboration cases, which were the 'proper' tribunal cases.
All decisions in Tribunal cases could only be enforced after a High Authority had given its approval, the 'Approval to Enforce'. The Groningen Tribunal fell under the High Authority of the district of Leeuwarden, which comprised Friesland, Groningen and Drenthe.

Section 3: Assessment of judgments Groningen Chamber

Influence of the Dutch government on special jurisdiction

Special jurisdiction was to a large degree controlled by the Dutch government, not only in terms of the wording and enactment of the Decrees D61-D64 and the Tribunal Decree, but also in its execution and assessment. The government failed to adopt the related implementing Decrees. Nothing had been prepared to arrange proper accommodation, administrative support or an administrative infrastructure for the Chambers of the Special Courts nor proper accommodation in internment camps of the arrested persons.
The biggest obstacle was the fact that the government lacked a sense of reality regarding the number of arrests and their consequences. Both the Repatriation Commission and the Extraordinary Advice Board warned about the large number of Dutchmen that had been member of the NSB or other pro-German organizations. And yet, the government took no action whatsoever to somewhat streamline this tsunami of arrestees. No regulations had been prepared in London to provide for a proper system for internment and security, nor any order stating the rights and obligations of the internees.
As of December 1944, the Decrees for special jurisdiction were amended and supplemented on an ongoing basis. For the (military) justices, members of the Tribunal Chambers, solicitors-fiscal, lawyers-fiscal and lawyers this meant they constantly had to adjust to changing instructions regarding the adjudication. The large number of internees, estimated 120.000 persons, proved to be a major problem. In spite of all different ways to release people this was insufficient to quickly reduce the substantial flow of internees. Taken by surprise by the many thousands of tasks, the government therefor pardoned (ex officio) people on a large scale between 1946 and 1950. Furthermore, in many

cases, the death penalty was first converted into a life sentence, and in 1959-1960 changed in a penalty of a fixed number of years, to be followed later on by their release.

Of the roughly 120,000 arrestees, only 3 were still detained in 1962. The others had been pardoned and released. And most persons who had lost their Dutch nationality re-acquired it, either on an individual basis or a collective basis.

Assessment of the judgments of the Groningen Chamber and of cassations of Groningen cases

The framework for this assessment has been the legal principles as issued in the Netherlands for the first time in 1795 in *The First Batavian Declaration of Human Rights*. For more than 200 years these legal principles served as foundation for legislation including the legislation for criminal law and criminal procedures. These legal principles have been laid down in the Dutch Constitution and were worked out in practical guidelines and regulations in the Code of Criminal Procedure 1926.
After the liberation, the Provisional States-General decided that Decrees drafted in London by the Dutch government in exile, were valid and legal, that the government in London had had the authority to take these measures under subjective state emergency law.
The justices at the Special Courts and the Special Court of Cassation could not influence the Decrees of the Dutch government. Apart from the deviations from the Code of Criminal Procedure as contained in Decree D61 and Decree D63, it became clear that a number of legal principles were not applied in special jurisdiction. Furthermore, under Agreement 440, dating from 1944, the Allies had gotten the authority by the Dutch Government to arrest, intern and interrogate persons on Dutch soil. And the legal protection of 'political delinquents' during detention and interment, too, fell outside the legal powers of special judicial bodies.
In the absence of published studies on all trials in other Chambers of the Special Courts, it is impossible to draw a general conclusion on the assessment of special jurisdiction as a whole. But a conclusion based on the cases analyzed for this study it became clear that special jurisdiction proved extensive, labor-intensive and time-consuming. The work was furthermore constantly affected by the government's policy.
The 'wiggle room' for special jurisdiction bodies was very small. Within this limited wiggle room, the Groningen Chamber of the Special Court of Leeuwarden, the Special Court of Cassation, the solicitors-fiscal and lawyers-fiscal, the Tribunal Chambers in Groningen and the High Authority at the Tribunals in Leeuwarden, did what they had been established for: to dispense proportionate justice to 'political delinquents'.
Based on the analyses of all cases tried in the Groningen Chamber and of all the cassations in Groningen cases, the sentences given the Groningen Chamber were proportionate; it took in consideration the person of the offender, his background, his share in the crime and the background of the acts. And, contrary to the vision of the London government, the Groningen Chamber did not heap all the suffering inflicted by everybody during the war upon the individual suspect. The Chamber did not impose more severe sentences during the first few months than later on. Ways used by the Groningen Chamber to sentence fairly were:

- by stating the grounds for the sentence,
- by taking into account the defenses pleas,
- by taking over conclusions from psychiatric reports,
- by not always sentencing in accordance with the charges but instead (in 31 cases) releasing the suspect,
- by considering attenuating or aggravating circumstances when imposing a sentence,
- by ordering further investigations into complaints about problems during interrogations and arrests,
- by rehearing witnesses or by ordering a further investigation, deducting the period of the 'preventive' (pre-trial) detention in special jurisdiction cases or

- by approving that that nearly all persons sentenced for more than five years imprisonment to file an appeal in cassation.

The Special Court of Cassation also followed the principles applicable to general criminal law as laid down in the Code of Criminal Procedure 1926. This was of significant importance, given that the Special Court of Cassation could not only render a legal opinion on the adjudication in the first instance but it could also increase or decrease the sentence or order the measure of detention under a hospital order (TBR). Just like the Groningen Chamber in the first instance, the Special Court of Cassation took the personal circumstances and background of the act and the offender and the sentences given in similar cases all into account.

I was not, as part of this study, able to assess the sentences by Tribunal Groningen in the same way as I assessed the judgements by the Groningen Chamber and the cassation of Groningen cases. To get an overview of the measures imposed by the Groningen Tribunal I analyzed all the measures of the five Tribunal Chambers in Groningen, so as to form an opinion on different measures tried by the Tribunal Groningen. This overview shows that, if a suspect was not represented by a lawyer, he was given all possible room to render account for his actions and defend himself. When imposing measures, matters like age, personal circumstances and health were taken into account. Also, grounds were provided for all the imposed measures. The check by the High Authority of the Leeuwarden district ensured that sentences for comparable crimes were more or less the same in all Chambers in the District. Finally, it was clear that the Chambers of the Groningen Tribunal determined the severity of a measure only on the basis of the acts committed by the suspect himself; not all the suffering inflicted during the war was taken into account. For me, it was an eye-opener, to find out that the Tribunal Chambers in Groningen did not solely try cases of collaboration with the German occupier, the 'proper' tribunal cases, but also 'minor' war-related crimes. This category of cases was designated at the time with the term 'spurious' tribunal cases. My final conclusion was that that laymen, as members of the Tribunal Chambers, indeed rendered fair sentences, contrary to the criticism given by publicists, lawyers, solicitors and legal scientist from September 1944 on.

The fact that no defense lawyer was mandatorily provided at Tribunal cases, the absence of a prosecution office, the absence of appeal or cassation from Tribunal cases and the different ways the punishments were carried out, in prison or internment camp, all these matters contributed to create a legal inequality for the individual suspect. And the legal implications of these differences were difficult, if not impossible, to grasp for the individual suspect.

Conclusion

Have the judgments of the Groningen Chamber and the cassation proceedings of Groningen cases been 'swift, severe and righteous'?

It has become clear that in practice, both a positive and a negative assessment can be made of the judgments in relation to these three parts of the maxim. Rendering judgment swiftly was not a priority at the Groningen Chamber. The Groningen Chamber did not let itself be hurried by the government's wish for a quick justice. If a witness had not given satisfactory answers, a second hearing was scheduled. This applied also to cases where the Groningen Chamber considered it necessary to have a supplemental report on the suspect's mental health or background. With complicated cases, two, three and sometimes four hearings were held, in cases tried in 1946 but also to those in 1950, when the organization set up for special jurisdiction had in practical terms already been abolished and only pending cases were completed.

The principal sentences were proportionate and certainly not too severe, given the number and severity of the crimes. The imposed ancillary sentences, on the other hand, were severe: losing rights or the prohibition to exercise an office or occupation. Furthermore, the Chamber laid down in the sentences their Individual opinions on committed acts (*'vile, inhuman')*, or on the offender (*'must be removed from society)*'.

In practice, the measures contained in the Decrees for special jurisdiction resulted in a number of unintended effects. Due to these effects, the arrests and internments were seen by many as severe and unfair. As a result - examining the entire chain of special jurisdiction from the arrest up to the eventual release - the trial can be called severe, and in individual cases even unfair. Within this chain of special jurisdiction of the Groningen cases, however, the judgments can be called balanced, fair and with consideration for each 'political offender'.

Scientific literature on special jurisdiction, 1948-2010

A number of scientific studies have been published on special jurisdiction over the years, but no publication has as yet appeared on the basis of an extensive examination of the archives of one Chamber of a Special Court. In this respect, this study, which is based on the original court files of all persons tried by the Groningen Chamber of the Special Court of Leeuwarden and all cassation files of Groningen cases, is difficult to compare with the previous scientific publications. Nevertheless, I compared the conclusions in the eight most important publications of (in chronological order of publication) Noach, Mason, Belinfante, Romijn, Piersma, Fühner, Meihuizen and Faber and Donker with the outcome of the analyses of files of the Groningen Chamber and the files in cassations of Groningen cases. This analysis showed that some elements of those conclusions are and some are not confirmed by this study.

Lessons for the current Acts on State Emergency Laws and the prosecution of war related crimes and international war crimes

Soon after the war, the decision was made to convert the Decrees on Special Jurisdiction into Dutch legislation. In 1948, a start was made with drafting the Wartime Offences Act, based on Decree D610-D64 and a Netherlands War Act, based on the War Act 1899 and Decree D60.
The Wartime Offences Act was enacted in 1952, the Netherlands War Act in 1964.
In addition, new 'Directions' for civil servants for their behavior during a future hostile invasion were prepared in 1962. And in 1996 the Exceptional Situations (Coordination) Act was enacted. The purpose of this Act was to align the terminology and its interpretation in emergency legislation, and to serve as an umbrella act for emergency situations and for all emergency-related legislation. The Netherlands War Act from 1964 was amended in 1996 as to be harmonized with the regulations set out in the Exceptional Situations (Coordination) Act.
The Wartime Offences Act, however, remained outside the scope of the regulations of this Exceptional Situations (Coordination) Act. in 1952, the Wartime Offences Act incorporated articles to punish international war crimes.
When in 2003, the International Crimes Act was enacted the articles on international war crimes were removed from the Wartime Offences Act. From then on, war crimes and crimes against humanity could only be tried on the basis of the International Crimes Act. Next to The International Crimes Act, the Wartime Offences Act continues to be in force to try Dutch citizens who would commit war related crimes during a future war or a limited or extended state of emergency.

In the light of the problems and risks identified in this study, it would be advisable to assess and harmonize the existing legislation on criminal law and authority as to be prepared for a future state of emergency or occupation of the country.

BIJLAGE 1 GERAADPLEEGDE BRONNEN

BIJLAGE 1 a: ·literatuur

Advocatenblad, tevens orgaan der Nederlandsche Advocaten -Vereniging, gevestigd te 's-Gravenhage.
1945/1946
p. 13-14 mededelingen van het Bureau over standaard cassatiemiddel
p. 20-42 betoog J.W.M. Reuser, Belang van rechtsbijstand aan 'politieke delinquenten'

p. 45 mededeling Bureau over papierschaarste
p. 64 mededelingen van het Bureau over hulp bij rijvergunningen voor advocaten,
p. 128-130 behandeling van politieke verdachten in België
p. 136-142, 152-153, mededelingen van het Bureau over vrije bezoeken en vrije correspondentie met cliënten door advocaten
p. 160 verlies van Nederlanderschap door echtgenotes 'politieke delinquenten'.
1947
p. 46- 47 voorwaardelijke invrijheidstelling van politieke delinquenten die een straf onder de jaar zouden hebben gekregen bij berechting
p. 166-167 vervolging van illegale werkers
p. 177-189 Auschwitz en de doodstraf door J.M. van Bemmelen
p. 191-192 mededeling van het Bureau over het nieuw ingevoerde artikel 34a Besluit bijzondere rechtspleging in Besluit H 206, over het wijzen van mondelinge sententies
p. 213-214 uitspraken van Raden van Toezicht.
p. 231-234, Bedrijfszuivering, bijzondere rechtspleging, fiscale maatregelen, P.J.M. Aalberse jr.
1948
p. 18-20 uitspraken van Raden van Toezicht
p. 105-107, p.112 mededeling van het bestuur over aanschaffing van een toga
p. 123-126, 234-236 toelating tot de balie. Hoe te oordelen over gewezen leden der NSB in verschillende rechtszaken
p. 211 herziening in (politieke) strafzaken
1949
p. 45 oproep om ervaringen te melden met schriftkundigen
p. 70-71 mededeling van het Bureau over verdediging van oorlogsmisdadigers
p. 172, 215 verdediging van oorlogsmisdadigers
p. 216 aankondiging van het boek van J.D. van den Berg, Herstel in rechten van politieke delinquenten
p. 269-273 toelating tot de balie. Hoe te oordelen over gewezen leden der NSB, uitspraken in juridische zaken.

Afwikkelingsbureau Militair Gezag, *Overzicht der werkzaamheden van het Militair Gezag gedurende de Bijzondere Staat van Beleg, 14 september tot 4 maart 1946*, Den Haag 1947.
Armando en H. Sleutelaar, *De SS ers. Nederlandse vrijwilligers in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1967).
J. D'Autricourt, *La Trahison par collaboration,* Larcier Brussel/Bruxelles 1945.
W. Bakker, *Bezetting en verzet 1940-1945*, Uitgeverij Boom Amsterdam, 1984.
De Belgische grondwet van 7 februari 1831, Brussel, 1831.
De vier Verdragen van Geneve en de drie Aanvullende Protocollen, Wolf Legal Publishers Nijmegen, 2006
A.D. Belinfante, *In plaats van Bijltjesdag. De geschiedenis van de bijzondere rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog,* Assen: Van Gorcum 1978.
W.G. Belinfante, Staatsnoodrecht in de Londense praktijk, in: *Advocatenblad 1949, p. 85-98.*
J.M. van Bemmelen, Auschwitz en de doodstraf, *NJB 16 maart 1946, p.177-189.*
J.M. van Bemmelen, Het buitengewoon straf- en tuchtrecht, *Tijdschrift voor strafrecht, deel LV, 1946, p. 138-157.*
R. van Bergen(red.), *Nederland in oorlog. Historisch document met reproducties van officiële stukken*, A.W. Bruna en Zoons Uitgeversmaatschappij, Utrecht, z.d., deel 15 en 16.
C. Berkhouwer, Artikel 26 BBS, in *Tijdschrift voor strafrecht, deel LV, 1946, p. 216-224.*
C. Berkhouwer, Misdrijven tegen de humaniteit, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LVII, 1948, p. 1-19*.
J.D. van den Berg, *Herstel van rechten,* Tjeenk Willink Zwolle, 1949.
J.C.H. Blom, *Crisis, bezetting en herstel*, Hb Uitgevers ['s-Gravenhage] 1989.
J.P. de Boer, *Doodstraf. Een onderzoek inzake de executies van oorlogsmisdadigers in Nederland krachtens de bijzondere rechtspleging,* Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, 2003.
N. Bolkestein, *De invloed van de financiële politiek der overheid op de verdeeling van lasten en baten over den tijd*, Utrecht, Wolters Groningen, 1948.
A.G. Bosch, *De ontwikkeling van het strafrecht in Nederland van 1795 tot heden*, Ars Aequi Libri Nijmegen 2005.
P. de Both, *Het Scholtenshuis, 1940-1945*, Uitgeverij In Boekvorm Assen, 2008.
P.J. Bouman, *De april-mei stakingen van 1943.* Nijhoff 's-Gravenhage, 1950 (Monografieën 2).
Het proces Christiansen. Nijhoff 's-Gravenhage, 1950 (Bronnenpublicaties Processen 4).
T. Bower, *Blind eye to murder. Britain, America and the purging of Nazi Germany - A pledge betrayed* (London 1995).
Johan Brand de Boer en Willem Jonkman, *Militair Gezag in Groningen, Stad en provincie na de Bevrijding april -oktober 1945,* Groninger historische reeks no. 6, van Gorcum Assen Maastricht, 1990.
J.C.E. van den Brandhof, *De besluitwetgeving van de kabinetten De Geer en Gerbrandy*, Kluwer Deventer, 1986.
C.H. Brants, Afrekenen met het kwade verleden: de bijzondere rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog, in: M. Moerings e.a. (red.), *Morele kwesties in het strafrecht*, Kluwer Deventer 1999, p. 33-55.
E.T. Brainich van Brainich Felth, *Staatsnoodrecht*, proefschrift, uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink Zwolle, 1993.
M. Brinks, E. Guns en P. Scholte, *A. Mulder, Verzetsman in uniform*, uitgave Herinneringscentrum Westerbork/ Stichting Oorlogs- en VerzetsCentrum Groningen, 2001.
M. Brinks, *Het Scholtenshuis 1940-1945, deel 1: Daden,* Scholma Druk bv. Bedum, 2009.
M. Brinks, *Het Scholtenshuis 1940-1945, deel 2: Daders,* Profiel Uitgeverij Bedum 2013.
M. Brinks, *Het Scholtenhuis 1940-1945, deel IIIa: Vlucht,* Profiel Uitgeverij Bedum, 2015.
M. Brinks, *Het Scholtenhuis 1940-1945, deel IIIb: Berechting,* Profiel Uitgeverij, Bedum, 2015.
M. Brinks, J. Kooistra en A. Piersma, *Gewapend verzet en bloedige wraak. Represailles in Groningen 1940-1945. In de schaduw van het Scholtenhuis*, Uitgeverij Louise Grou 2013.
C. Bremmer, D. Th. Kuiper, A. Postma, *Pieter Sjoerds Gerbrandy. Herdenkingsbundel, uitgegeven ter gelegenheid van de honderdste geboortedag van Pieter Sjoerds Gerbrandy*, Uitgeverij T. Wever B.V., Franeker, 1985.
J.A.W. Burger, *Radiorede gehouden voor Radio Oranje op 16 augustus 1944.*
J.A.W. Burger, *Voordracht voor de juridische faculteit der Amsterdamse studenten,13-5-1965,* fotokopie bibliotheek NIOD.
Buijten en Schipperheijn, *Max Blokzijl. Zijn berechting, veroordeling en executie*. Amsterdam, 1946 (Bronnenpublicaties. Processen 1).
Buijten en Schipperheijn, *Het proces Van Genechten.* Amsterdam, 1946 (Bronnenpublicaties. Processen 2).

Y. Buruma (red), *100 jaar strafrecht. Klassieke teksten van de twintigste eeuw*, Amsterdam: University Press 1999.
D.A. Camerlingh Helmolt, LT. KOL. B.D. *Dressuurrijden. Bezien door het kritisch oog van een jurylid*, Stichting de Hoefslag, 's-Gravenhage, z.j.
C.P.M. Cleiren en J.F. Nijboer (red*), De tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar*, Kluwer Deventer 2005, 6e druk.
C.P.M. Cleiren en J.F. Nijboer (red*), De tekst van het Wetboek van Strafrecht en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar,* Kluwer Deventer 2006, 6e druk.
C.P.M. Cleiren, Het legaliteitsbeginsel, in: *Jurisprudentie Strafrecht select, SDU uitgevers, Den Haag, 2006, p. 227-250.*
G.L. Coolen, Hoe zit dat met de andere in de Wet Oorlogsstrafrecht genoemde misdrijven? In: *Rede en Recht. Opstellen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. N. de Keijzer van de Katholieke Universiteit Brabant*, Gouda Quint Deventer 2000, p. 53-75.
C. Coolen, *Militair Straf- en strafprocesrecht,* W.E.J. Tjeenk Willink Zwolle, 2004.
G.M.J. Corstens, *Het Nederlands Strafprocesrecht*, Kluwer Arnhem, 2005 (5e druk).
N. Cramer, *Wandelingen door de handelingen*, Staatsdrukkerij- en uitgeverijbedrijf 's-Gravenhage, 1974.
Marnix Croes en Peter Tammes, *Gif laten wij niet voortbestaan. Een onderzoek naar de overlevingskansen van Joden in de Nederlandse gemeenten, 1940-1945*. Aksent Amsterdam, 2006.
C. Dekkers, *Zonder vrees en zonder blaam. De marechaussee tijdens de Tweede Wereldoorlog in ondergronds verzet tegen de nazi onderdrukking*, uitgeverij Lunet Naarden, 1987.
I.A. Diepenhorst, De doodstraf, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LXIX 1960, p. 327 ev.*
A.J.A. Dorst, Enkele aspecten van artikel 1 Wetboek van Strafrecht. In: *Macht en onmacht van de wetgever: opstellen uitgegeven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Katholieke Hogeschool en het 15-jarig bestaan van de faculteit der rechtsgeleerdheid te Tilburg,* Deventer: Kluwer 1978.
A.A.L.F. van Dullemen, *Staatsnoodrecht en rechtsstaat*, *voordracht op 17 nov. 1945 te Amsterdam gehouden voor het genootschap voor den rechtsstaat*, uitgeverij Samsom Alphen aan den Rijn, 1946.
A.A.L.F. van Dullemen, *Staatsnoodrecht en democratie*, uitgeverij Samsom Alphen aan den Rijn, 1947.
J.E. Duval, *Des notions de contrainte morale d'état de nécessité appliquées aux crimes et délits contre la sureté de d'état,* Bruyant, Brussel/Bruxelles, 1945.
K. H. D. M. Dijkhoff, *Law, War and Technology*, proefschrift Tilburg 2010.
D. van Eck, *Het misdrijf van hulp aan den vijand, in verband met de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht,* Dekker & van de Vegt Utrecht/Nijmegen 1945.
D. van Eck, Het vraagstuk der gijzelaars en der represaille vanuit strafrechtelijk oogpunt bezien, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LVIII 1949, p. 1-49*.
H. Eefting*, De bijzondere rechtspleging 1944-1952. Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs*, Uitgeverij Aspect Soesterberg 2007.
H. Eefting, *Collaboratie, Landverraad en heldendaden. Kanttekeningen bij 'goed' en 'fout' in de Tweede Wereldoorlog,* Uitgeverij Aspekt Wezep, 2011.
Louis Einthoven*, Tegen de stroom in. Levende vissen zwemmen tegen de stroom in, alleen de dooie drijven mee,* (Apeldoorn, 1974).
Elseviers weekblad, 1 november 1947.
W.R. van Emmen Riedel, Enkele vragen over overmacht en noodtoestand bij de berechting van politieke delinquenten in Nederland en België, getoetst aan de beginselen der overmachtsleer in het strafrecht, in*: Tijdschrift voor Strafrecht, deel LVI, 1947, p. 137-158.*
Ch. J. Enschedé, *Beginselen van strafrecht*, Kluwer Deventer, 2005.
H.J. Ewoudt Vermeulen, *Rapport van de juridische werkgroep van de Gemeenschap oud illegalen in Nederland ten aanzien van het ontwerp van wet, houdende voorzieningen met betrekking tot de bijzondere rechtspleging,* Utrecht, 1947.
S. Faber en G. Donker, *Bijzonder Gewoon. Het Centraal Archief bijzondere rechtspleging (1944-2000) en de lichte gevallen,* uitgeverij Waanders Zwolle, 2010.
C. Fasseur, *Juliana en Bernhard, Het verhaal van een huwelijk. De jaren 1936-1956*, uitgeverij Balans Amsterdam, 2008.
W.W. Feith, Over de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers, in: *NJB 1950, p. 153 ev.*
W.W. Feith, Jubileum van een gerechtsgebouw, in: *Rechtsgeleerd magazijn Themis, Tijdschrift voor publiek- en privaatrecht, 1956, p. 21- 38.*
C. Fijnaut, Het Leidse Strafrechtelijk en Criminologisch instituut, in*: Bezonnen Hoop,* Tjeenk Willink Zwolle, 1986.
H. Fühner*, Nachspiel. Die Niederländische Politik und die Verfolgung von Kollaborateuren und NS-Verbrechern, 1945-1989,* Waxmann Verlag Münster, 2005.
D.J. de Geer, *Verantwoording*, Koster Den Haag, 1946.
V. Geeraets, Ook TBS is bedoelde leedtoevoeging, in: *Nederlands Tijdschrift voor Rechtsfilosofie & Rechtstheorie, 2006 deel 1, p. 19-28*.
P.S. Gerbrandy, De staat, de dood en het recht, in: *Advocatenblad 1946, p. 182-190.*
P.S. Gerbrandy, *Landgenoten. De radiotoespraken van Minister-president Prof. Mr. P.S. Gerbrandy in de jaren 1940-1945 gehouden voor Radio Oranje en de Brandaris*, uitgeverij T. Wever Franeker, 1985.
H.J.M. Gerlings, Verwarring van functies, in: *Advocatenblad 1947, p. 204-206.*
Gooi en Eemlander 20 september 1947. De toestand in de kampen.
B. de Graaff, From Security Threat to Protection of Vital Interests: Changing Perceptions in the Dutch Security Service, 1945-91, in: *Conflict Quarterly, vol. 12 no. 2 (Spring 1992), p. 9-35.*
Helen Grevers, Enkel en alleen in dit geval. Onderzoek naar de brieven à décharge die werden geschreven ten behoeve van de vrijlating van politieke delinquenten na de Tweede Wereldoorlog in Nederland, in: B*ijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden, 124-3, 2009, 368-389*.
Helen Grevers, *Van landverraders tot goede vaderlanders. De opsluiting van collaborateurs in Nederland en België, 1944-1950,* Uitgeverij Balans Amsterdam, 2013.
Frans Grijzenhout, Niek van Sas, Wyger Velema, *Het Bataafs experiment. Politiek en cultuur rond 1800,* Uitgeverij Vantilt Nijmegen, 2013.
K. Groen, *Landverraders, wat deden we met ze? Een documentatie over de bestraffing en berechting van NSB'ers en collaborateurs en de zuivering van de pers, radio, kunst, bedrijfsleven na de tweede wereldoorlog,* (Baarn, 1974).
K. Groen, *Er heerste orde en rust. Chaotisch Nederland tussen september 1944 en december 1945*, B. Gottmer Nijmegen 1979.
K. Groen, *Fout en niet goed, Vervolging van collaboratie en verraad na de Tweede Wereldoorlog,* Schuyt en co uitgevers/ Just Publishers Leeuwarden/ Haarlem, 2009.
M.S. Groenhuijsen, Het Besluit Buitengewoon Strafrecht (1943) en het legaliteitsbeginsel in strafzaken, in: *Rede en Recht. Opstellen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. N. de Keijzer van de Katholieke Universiteit Brabant*, Gouda Quint Deventer 2000, p. 153-170.

M.S. Groenhuijsen, *Straf en wet* (*oratie* Tilburg), Gouda Quint Arnhem, 1987.
L.J. de Haan, Advocaten als leden van Tribunalen, in: *Advocatenblad 1949, p. 105-107.*
Handelingen der Nederlandse Juristen Vereniging,
1947 p. 877, S.J. Timminga
1948, p. 593 H.F.M. baron van Voorst tot Voorst, p. 734 A.F.C. Habermehl
1949. p. 825, S. J. Timminga, Van Nispen van Sevenaer, p. 609.
C. van der Heijden, *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Uitgeverij Contact Amsterdam/ Antwerpen , 2001.
C. van der Heijden, *Dat nooit meer. De nasleep van de Tweede Wereldoorlog in Nederland*, Uitgeverij Contact Amsterdam/Antwerpen, 2011.
K.J. Heller, '*The Nuremberg Military Tribunals and the origins of International Criminal Law',* dissertatie Leiden, Oxford University Press, 2011.
H.L.C. Hermans, *Om des gewetens wille. De geschiedenis van een arrest in oorlogstijd*, Friese Pers Boekerij Leeuwarden, 2003.
H.L.C. Hermans, *Een ambitieuze jurist in gevaarlijk vaarwater. Johannes van Loon, president van de Hoge Raad in oorlogstijd,* SDU uitgevers Den Haag 2008.
Herstelwetgeving. Tekstuitgave van de wettelijke regelingen, uitgevaardigd met het oog op de Bevrijding van Nederland, uitgave van het Militair Gezag, Deel 1: D 60 – E158.
W.F. Hesselink, Schriftexpertise in de praktijk, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LVII, 1948, p. 104-109.*
J. Hofman, *De collaborateur. Een sociaalpsychologisch onderzoek naar misdadig gedrag in dienst van de Duitse bezetter,* Boom Meppel/Amsterdam, 1981.
J. Hoogenboezem*, H.J. Kruls, een politiek generaal,* Boom Amsterdam, 2010.
G.D.E.J.Hotz, *Beknopt geschiedkundig overzicht van den Atjehoorlog.* Koninklijke Militaire Academie *1924*. gepubliceerd in de Reeks Oost-Indische krijgsgeschiedenis, nummer 621.
A.P. Huitzing*, Jurymetrisch onderzoek naar de strafmaat bij het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden,* masterscriptie Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006.
J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht,* Kluwer Deventer, 2006.
F.M. Jansen, Kritiek op het Tribunaalbesluit, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LV, 1946, p. 194-215*.
Corjo Jansen en Derk Venema, *De Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog. Recht en rechtsbeoefening in de jaren 1930-1950,* Boom uitgeverij Amsterdam, 2011.
J.R.G. Jofriet, *De Wet internationale misdrijven: de internationale strafbaarstelling van de internationale misdrijven in het Nederlandse strafrecht*, Kluwer Deventer,2009.
L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog,*
deel 1 Voorspel, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1969.
deel 2 Neutraal, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1969.
deel 3 mei 1940, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1970.
deel 9 Londen, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1979.
deel 10 Het laatste jaar, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1981,
deel 12 Epiloog, eerste helft, Martinus Nijhoff 's-Gravenhage/Leiden, 1988.
deel 13 Bijlagen/ Register, SDU uitgeverij 's-Gravenhage, 1988.
J.E. Jonkers*, De weg van het strafrecht, Rede uitgesproken ter gelegenheid van het aanvaarden van het ambt van hoogleraar in het Nederlandsch-Indisch strafrecht en procesrecht aan de Rijksuniversiteit van Leiden op 14 juni 1946*, E.J. Brill Leiden, 1946.
J.E. Jonkers, Over staatsnoodrecht. In: *NJB 1948, p. 41.*
J.E. Jonkers, De bijzondere Rechtspraak en de grondwet*, NJB 1948, p. 41.*
M. van der Kaaij, *Een eenzaam staatsman, Dirk de Geer (1870-1960)*, dissertatie Leiden, Uitgeverij Verloren Hilversum, 2012.
Albert Kersten. Oorlog op klompen. De Binnenlandse Strijdkrachten in het Zuiden in: *Halve vrijheid (Amsterdam, 1971)*, *Bericht van de Tweede Wereldoorlog, dl. 86.*
J. Keizer, *De NSB, haar opkomst en haar ondergang in de Friese gemeente Achtkarspelen*, Drukkerij Kuipers B.V. Suurhuisterveen, 1985.
Madelon de Keizer, *De gijzelaars van Sint Michielsgestel. Een eliteberaad in oorlogstijd*, A.W. Sijthoff Alphen aan den Rijn, 1979.
N. de Keijzer, Oorlogsmisdrijven en het beroep op wettelijk voorschrift of ambtelijk bevel: artikel 10 lid 1 van de Wet Oorlogsstrafrecht, in: *Militair Rechterlijk Tijdschrift 1980*.
N. de Keijzer, Individuele aansprakelijkheid voor oorlogsmisdrijven, *Trema 1997*, p. 7-11;
N. de Keijzer, Uitlevering voor politieke delicten? In: *Ars Aequi 1999*, p. 239-243.
G.J.M. Kellner, *De militaire operaties van de Tweede Wereldoorlog,* Uitgeverij Aspekt Soesterberg, 2009.
M.J.C. Klaassen, *De officier van administratie bij de Koninklijke marine, 1824-1913*, typeschrift, 1965. Aanwezig in het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag.
P.W. Klein, *Het rechtsherstel gewogen: vragen mét en zónder antwoord. Hoofdstuk I, Voorbereiding: doel en opzet (1940-1944)* Leiden 1999, bijlage II van het eindrapport van de contactgroep tegoeden WO II: Roof en Rechtsherstel, 2000.
A. Klip, Komt er een einde aan de nationale strafvervolging van internationale misdrijven? In: *Liber Amicorum voor Mischa Wladimiroff,* SDU uitgeverij Den Haag, 2002.
M.H. Koderitsch en M. Koderitsch, *Herstelwetgeving,* G.B. van Goor Zonen uitgeversmaatschappij 's-Gravenhage, 1946.
Jan H. Kompagnie, *De Oorlogsgids. Met antwoorden op de 25 meest gestelde vragen over de oorlogsarchieven van het Nationaal Archief,* Uitgave Nationaal Archief Den Haag, 2005.
S.C. Kooiman*, Verraders waarvoor in een bevrijd Nederland geen plaats zal zijn. Een institutioneel onderzoek naar het beleidsterrein van de bijzondere rechtspleging*, Rijksarchiefdienst/ PIVOT & Ministerie van Justitie 2000, PIVOT rapport 99.
Jack Kooistra en Albert Oosthoek, *Recht op wraak, Liquidaties in Nederland 1940-1945*. Penn.nl uitgeverij Leeuwarden, 2009
T. Kooijmans, *Op maat geregeld? Een onderzoek naar de grondslagen en normering van de strafrechtelijke maatregel,* Kluwer Rotterdam, 2002
M. Kool, *Onderzoek naar de berechting van vrouwelijke politieke delinquenten, in het bijzonder de berechting van mevrouw X*, masterscriptie Erasmus Universiteit Rotterdam, 2007.
C.A.J.M. Kortmann, P.P.T. Bovend'eert, *Inleiding constitutioneel recht*, Kluwer Deventer, 2006.
L.G. Kortenhorst, *Was samenwerking met den vijand geoorloofd?*, uitgeverij Pax 's-Gravenhage, 1945.
P.H.J. Korver, *De besluitwetgeving van de Nederlandse regering in Londen in internationaalrechtelijk en staatsrechtelijk perspectief*, Kluwer bv Deventer, 2004.

R. Kranenburg, *Staatsnoodrecht,* college voor oud-alumni der Leidsche Universiteit op 9 februari 1946.
H. van Krimpen, Doodstraf en cassatie in de bijzondere rechtspleging, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LV, 1946, p. 175-193.*
H. van Krimpen, Het proces in Neurenberg, in: *Advocatenblad 1947, p. 180-187.*
J.A. Kroesen en R. Steensma(red.), *De rechtbank in de Oude Boteringestraat, het gebouw en zijn bewoners,* Omnia uitgevers Groningen, 2002.
K. Ter Laan, *Groninger Encyclopedie,* uitgeverij Spiering Groningen, 1954-1955
D. van der Landen, *Straf en maatregel*, Gouda Quint Arnhem, 1992.
R. de Lange, B.J.G. Leeuw, P.A.M. Mevis*, Grondwet en het recht op een eerlijk proces Algemene verkenning en uitwerking voor het strafrecht,* Kluwer Alphen aan de Rijn, 2009
G.E. Langemeijer, Generale preventie en schuld, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LV, 164-174.*
G.E. Langemeijer, Jhr. Mr. W.W. Feith: in memoriam, in: *Nederlandsch Juristenblad: weekblad behoorende bij de Nederlandsche jurisprudentie, (1973), pag. 1150.*
De Linie, 28 mei 1948: De toestanden in de kampen.
Leids Dagblad, 20 maart 2012.
J.P. Loof, *Mensenrechten en staatsveiligheid: verenigbare grootheden? Opschorting en beperking van mensenrechtenbescherming tijdens noodtoestanden en andere situaties die de staatsveiligheid bedreigen*, proefschrift, Wolf Legal Publishers Leiden 2005.
M. Smith McDougal, F.P. Feliciano, *The International Law of War: Transnational Coercion and World Public Order*, New Haven Press, New Haven & Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/ Boston/ London 1994**.**
A. F. Manning en A. E. Kersten (red.) *Documenten betreffende de buitenlandse politiek van Nederland 1919-1945, Periode C 1940-1945, Deel 1 10 mei-31 oktober 1940,* Nijhoff 's-Gravenhage, 1976.
S.V. Mardagant, De graphologie in het strafrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LV, 1946, p. 100-163.*
H.L. Mason, *The purge of the Dutch quislings. Emergency justice in the Netherlands,* Martinus Nijhoff The Hague, 1952.
P.E. Mazel*, In naam van het recht: De Hoge Raad en de Tweede Wereldoorlog,* Goud Quint Arnhem, 1984.
J.P. Meihuizen, *Farce: de bestraffing van economische collaboratie 1944-1951*, Van S Books, 1998.
J.P. Meihuizen, *Noodzakelijk Kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog,* uitgeverij Boom Amsterdam 2003.
J.P. Meihuizen, *Smalle marges. De Nederlandse advocatuur in de Tweede Wereldoorlog*. Uitgeverij Boom Amsterdam 2010.
E.E.M. Melchers, Het gaat om de mens. Hebben wij ons neergelegd bij de fouten der bijzondere rechtspleging?, *Tijdschrift de Linie, 27 mei 1949*.
L.C. Meulenhoff-Kouwenhoven, *Nederland en de doodstraf. Een onderzoek van tussen 1945 en september 1970 verschenen literatuur, in het bijzonder op juridisch gebied*, getypt Amsterdam, 1970.
J. Milders, G.C.M. van Nijnatten en H.J.J. van den Burg (red.), *Jurisprudentie bijzondere rechtspleging en Nederlands Beheersinstituut: Tribunalen in Nederland en andere na-oorlogsche rechtspraak,* uitgeversmaatschappij W.E.J.Tjeenk Willink Zwolle, 1945-1949 (5 delen).
D.W. de Mildt en J.P. Meihuizen, Nederland en zijn Duitse oorlogsmisdadigers, in*: Pro Memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden, Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandse Recht*, Uitgeverij Verloren BV Hilversum jaargang 8, 2006, aflevering 1, p. 10-15.
Militär Strafgesetzbuch 1940, afgekondigd op 10 oktober 1940.
M.W. Mouton, *Oorlogsmisdrijven en het internationale recht,* A.M.M. Stols ('s-Gravenhage, 1947).
A. Mulder, Voorwaardelijke veroordeling van politieke delinquenten; in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LV, 1946, 65-99.*
G.E. Mulder en Th. W. van Veen, In Tribunaal en zuivering geen uitzondering voor ontoerekeningsvatbare; in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LV, 1946, 42-64.*
E.J. Muller, Crisis en recht in: *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging, 144e jaargang, 2014-1, Crisis, rampen en recht,* Kluwer Deventer, 2014, p. 41-45.
W.H. Nagel, Het strafrecht en de Onmens, in: Y. Buruma, *100 jaar Strafrecht. Klassieke Teksten van de twintigste eeuw*, Amsterdam University press, Amsterdam 1999, p. 59-81.
Nationaal Archief Magazine, Den Haag 2007/1, p. 26.
Het Nederlands Juristenblad (NJB), 1945-1952.
1945 Over staatsnoodrecht, E. Brongersma, p. 361-369.
1946 Over staatsnoodrecht, J.H. Beekhuis, p. 121, 137; P. Balieux, p. 283.
Over NSKK, R.W.J. den Tex, p. 665.
1947 Over gratie, Th Muller Massis, p. 95, 116, 129, 130, J.M. van Bemmelen p. 158, F.J.F.M. Duynstee, p. 161, 253, G.E. Langemeijer, p. 177.
Over staatsnoodrecht, Redactie NJB, p. 216-220; J.M. van Bemmelen, p. 17, 65; G.E. Langemeijer, p. 277, 293; H.M.B. ter Haar Romeny p. 63.
Over het leken element in de Tribunalen, p. 149, 220, 269, 332 discussie uitgelokt door J.C. van Oven.
1948 Over staatsnoodrecht, J.E. Jonkers, p. 41.
Over de bijzondere rechtspleging, W.M.E. Noach p. 498 e.v.
1950 Over de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers, WW Feith, p. 153 ev.
1951 Kritiek op de ontwerp wet oorlogsstrafrecht, J.M. van Bemmelen, p. 839 ev.
1952 Slotzitting van de Bijzondere Raad van Cassatie, H. Haga en G.E. Langemeijer, deel 1 p. 1-15, Minister H. Mulderije en C.R.C. de Wijckerheld Bisdom, deel 2 p. 53-59.
1973 Jhr. Mr. W.W. Feith: in memoriam, door G.E. Langemeijer, p. 1150.
Nieuwsblad van het Noorden, 2 oktober 1979, Unieke 'verzetskamer' onder rechtszaal.
C.M.O. Van Nispen tot Sevenaer, Naar een beperkte verwerping van Befehl ist Befehl, in *NJB, 1949, p. 609 e.v.*
W.M.E. Noach, *De bijzondere rechtspleging Straf en tuchtrechterlijk optreden tegen onvaderlandslievend gedrag uit de bezettingstijd*, 's-Gravenhage, 1948.
NRC van 27 september 2011: Het proces en de strafeisen in de vastgoedfraude.
G.J. van Ojen, *De Binnenlandse Strijdkrachten*, Staf van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten Sectie Krijgsgeschiedenis, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage, 1972.
W.K.J.J. van Ommen Kloeke, *De Bevrijding van Groningen,* Van Gorcum & comp. Assen, 1945.
H. Onderwater, *Mobilisatie, collaboratie, liberatie. De jaren 1938-1948 in Stadskanaal,* uitgave drukkerij Noorda Stadskanaal, 1977.
Ons Indië: officieel orgaan der Stichting Vereenigde Indië-Vrijwilligers, uitgave van 3-11-1945.

Albert Oosthoek, *Recht op wraak, Liquidaties in Nederland 1940-1945*, Leeuwarden: Penn, 2009
J.C. Oven, De doeltreffendheid van de rechtspraak in Tribunalen met leken, in: *NJB* 1948, p. 149.
P.J. Oud, *Honderd jaren. Een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland, 1840-1940, bewerkt en aangevulde voor de periode na 1940 door J. Bosmans,* van Gorcum Assen, 1979.
Parlementaire Enquête naar het Regeringsbeleid 1940-1945, Den Haag: SDU uitgeverij, 1952-1957.
Deel 2 a, b, c Neutraliteitspolitiek. Vertrek van de regering. De eerste maanden in Londen.
Deel 5 a, b, c Ministers- en Kabinetscrises. Voorbereiding terugkeer (Staten-Generaal, Militair Gezag, Vertrouwensmannen
Deel 7 a en b Leiding en voorlichting aan ambtenaren en burgers in de bezette gebieden. Het contact met en de politiek ten aanzien van de verzetsbeweging in Nederland.
H. Piersma (red.), *Mensenheugenis. Terugkeer en opvang na de Tweede Wereldoorlog. Getuigenissen,* uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2001.
H. Piersma, *De Drie van Breda. Duitse oorlogsmisdadigers in Nederlandse gevangenschap 1945-1989*, uitgeverij Balans Amsterdam, 2005.
D. Plesh, *America, Hitler and the UN. How the allies won World War II and forged a peace*, I.B.Tauris & Co Ltd London, 2010.
W.P.J. Pompe, *Het nieuwe tijdperk en het recht*, Uitgeverij Vrij Nederland Amsterdam, 1945.
W.P.J. Pompe, Artikel 1 lid 1 Sr, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, deel LXXII, 1963, p. 239-258.*
M.I. Prins, *Staatsnoodrecht*, proefschrift Universiteit van Amsterdam, Amsterdam 1911.
Provinciale almanak voor Groningen, N.V. Erven B. van der Kamp, Groningen, 1944, 1946-1949.
Provinciale Drentsche en Asser Courant van 23 november 1945.
J. Remmelink, De Bijzondere Raad van Cassatie in*: Liber Amicorum Herman Bekaert*, uitgeverij Snoeck-Ducaju, Gent 1977, p. 328 ev.
J. Remmelink, Levensbericht G.E. Langemeijer, in: *Huygens Institute, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) Jaarboek, 1991,* Amsterdam, pp. 144-153.
J.W.M.. Reuser, Lessen in onvrijheid, in*: Advocatenblad, 1946, p. 36-42.*
R. De Rijckere, *Les secours aux enemis de l état et la crime de trahison,* Bruyant Brussel/Bruxelles, 1945.
Rijksarchiefdienst Pivot, *Algemene Inlichtingen en Veiligheidsdienst. PER UNDAS ADVERSAS Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de Binnenlandse Veiligheidsdienst en zijn voorgangers, 1945-2002*. PIVOT-rapport nummer 122. Dit rapport is een gezamenlijke uitgave van de Rijksarchiefdienst / PIVOT & Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 's-Gravenhage, 2002 Tekst: dr. D. Engelen.
Rijksgeschiedkundige Publicaties, Kleine Serie, deel 95*, Londense dagboeken van jhr. ir. O.C.A. van Lidth de Jeude 1940-1945,* bewerkt door A.W. Kerstens met medewerking van E. Th. Mos, Den Haag 2001, band 1, januari 1940- december 1942.
Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie: Serie Bronnenpublicaties, monografieën en processen, 1946-1952.
P. Romijn, *Snel, streng en rechtvaardig. Politiek beleid inzake de bestraffing en reclassering van 'foute' Nederlanders 1945-1955,* (z.pl., 1989).
P. Romijn, *Burgemeesters in oorlogstijd. Besturen tijdens de Duitse bezetting*, Uitgeverij Boom Amsterdam, 2006.
De Rotterdamsche Courant, 23 augustus 1945.
G.M.G.H. Russell*, De Londense Koninklijke besluiten in het licht van het staatsnoodrecht*, drukkerij de Spaarnestad, Haarlem 1948.
C.F. Rüter, De bijzondere rechtspleging – symbool of alibi, *Ars Aequi: Utrecht 1972, p. 346-374.*
E. Schoots, Hoed af voor Marshall. Een bijna existentieel vertrouwen in Amerika, in *NRC, 24 mei 1997.*
M.H. Severein, *De moord op mr. B. Ph. Baron van Harinxma thoe Slooten*, lezing gehouden op 29 april 2012 in het Historisch Centrum Leeuwarden.
B.A Sijes, *De razzia van Rotterdam, 10-11 november 1944.* 's-Gravenhage: Nijhoff, 1951 (Monografieën 4).
H.A.J. van Schie, 'Restitution of economic rights after 1945' in: Michman, Jozeph and Tirtsah Levie (eds.), *Dutch Jewish History, vol I [Proceedings of the Symposium on the History of the Jews in the Netherlands 1982]*, (Jerusalem 1984), p. 401-420.
D.C.C. Schoonoord, *Het 'circus' Kruls. Militair Gezag in Nederland, 1944-1946*, © D.C.L. Schoonoord/NIOD 2011.
K. Schuyt, *Het spoor terug. J.B. Charles- W.H. Nagel, 1910-1983*, uitgeverij Balans Amsterdam, 2010.
P. Schumacher*, Voor het vaderland weg. Nederlandse dienstweigeraars in de Tweede Wereldoorlog*, Van Gennep Amsterdam, 2007.
N.J.G. Sikkel, *Documentatie. Status en werkzaamheden van organisaties en instellingen uit de tijd der Duitse Bezetting van Nederland,* Buijten & Schipperheijn Amsterdam, (1947).
Onno Sinke, *Verzet vanuit de verte. De behoedzame koers van Radio Oranje*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 2009.
E. van Sliedregt, Een bezinning op het oorlogsstrafrecht in: *Rede en Recht. Opstellen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. mr. N. de Keijzer van de Katholieke Universiteit Brabant*, Gouda Quint Deventer 2000, p. 75-90.
B. van der Sloot, *De reikwijdte van de macht. Een verhandeling over staatsnoodrecht,* Radboud Universiteit Nijmegen masterscriptie 2009.
Staatsalmanak, SDU uitgeverij Den Haag, jaargangen 1927-1950.
Staatsalmanak voor Nederlands Indië, Den Haag/Batavia: SDU Uitgeverij Den Haag, jaargangen 1916-1939.
Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, verschenen te Londen in de jaren 1940-1944, aflevering 4, (D1-E16), N.V. Uitgevers-Maatschappij W.E. Tjeenk Willink Zwolle, 1944.
Staatscourant, 1945.
J.F. Stinissen, A.C. Haverman, R.L. Hirschel, M. Nooien, *Handboek staatsnoodrecht,* PlantijnCasparie Zwolle, 2009.
H. Stouten, *Naar verkeerd spoor. Achtergronden van Nederlandse politieke delinquenten, 1940-1945* (Hoogezand 1986).
K. Strijd, *Wat moet er met de N.S.B.ers gebeuren?*, (Almelo, 1945).
I. Tames, *Doorn in het vlees. Foute Nederlanders in de jaren vijftig en zestig*, Uitgeverij Balans Amsterdam, 2013.
J. van den Tempel, *Nederland in Londen. Ervaringen en beschouwingen,* H.D. Tjeenk Willink & zoon N.V. Haarlem, 1946.
S.J. Timminga, Het principe van fair Trial, in: *Handelingen Nederlandsche Juristenvereniging, 1949*, p. 825 e.v.
Tijdschrift voor Strafrecht
1946
p. 2-24, De doodstraf, door mw. D. Hazewinkel-Suringa.
p. 24-41, Het misdaadbegrip en de straf, door I.P. Hooykaas.
p. 42-64, Kanttekeningen bij de Tribunaalrechtspraak, door G.E. Mulder en Th. W. van Veen.
p. 65-99, Voorwaardelijke veroordeling van politieke delinquenten, door A. Mulder.
p. 100-137, Grafologie in het strafrecht, door S.V. Mardagant.
p. 138-157, Het buitengewoon straf- en tuchtrecht, door J.M. van Bemmelen.
p. 158-168, Kanttekeningen op het besluit BBS, door M.P. Vrij.
1947
p. 61-62 overzicht literatuur op strafrechtelijk gebied gedurende en na de oorlog, door J.M. van Bemmelen.

p. 137-158, Enkele vragen over overmacht en noodtoestand bij de berechting van politieke delinquenten in Nederland en België, getoetst aan de beginselen der overmachtsleer in het strafrecht door W.R. van Emmen Riedel.
p. 164-174, Generale preventie en schuld, door G.E. Langemeijer.
p. 175-193, Doodstraf en Cassatie in de bijzondere rechtspleging, door H. van Krimpen.
p. 194-215, Nieuwe Strafrechtbepalingen in het Tribunaalbesluit, door F.M. Jansen.
1948
p. 104-109, Schriftexpertise in de praktijk, door W.F. Hesselink.
1949
p.. 1-49, Het Vraagstuk der gijzelaars en der represailles vanuit strafrechtelijk oogpunt, door D. van Eck.
1950
p. 59-97, Strafbaarheid van het feit naast strafbaarheid van de dader, door R. de Waard.
1951
p. 1-16 en 253-292, Stand en ontwikkeling van het internationaal Strafrechte en de internationale rechterlijke organisatie. B.V.A. Röling.
1952
p. 20-23, Het wetsontwerp oorlogsstrafrecht, p. 20-23. Th. W. van den Bosch.
1960
p. 327 e.v., De doodstraf, door I.A. Diepenhorst.
1963
p. 239-258, Artikel 1 lid 1 Sr, door W.P.J. Pompe.
E. Toebosch, *Het parlement anders bekeken*, Gent Academia press Gent, 2006.
L.J.A. Trip, *De Duitsche bezetting van Nederland en de financiële ontwikkeling van het land gedurende de jaren der bezetting,* Nijhoff 's-Gravenhage, 1946 (Kleine serie geschriften 1).
Ed van Thijn*, Het verhaal*, Meulenhoff Amsterdam, 2000.
H.W. van der Vaart Smit, *Kamptoestanden 1944-1945-1948,* Uitgeversbedrijf De Pauw cv Amsterdam, 1948.
A. van het Vaart, *Kampmisstanden, 1944-1952. Het andere syndroom*, Zwartboek-serie deel 3, Joachimsthall 's-Gravenhage, 1973.
D.J. Veegens, *Overzicht van de Bijzondere Rechtspraak (Bijzondere Raad van Cassatie en Bijzondere Gerechtshoven)* Uitgeversmaatschappij W.E.J. Tjeenk Willink Zwolle, 1947.
D.J. Veegens, *Overzicht van de Bijzondere Rechtspraak (Bijzondere Raad van Cassatie en Bijzondere Gerechtshoven, aanvulling 1948* typeschrift, aanwezig in kopie in de bibliotheek van de Hoge Raad der Nederlanden.
D. Venema, *Rechters in oorlogstijd. De confrontatie van de Nederlandse rechterlijke macht met nationaal-socialisme en bezetting*, Boom Juridische uitgevers Den Haag 2007.
W.J. Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van de bezetting en wederopbouw. 'The Deprivation and Restitution of Property Rights during the Years of Occupation and Reconstruction in the Netherlands and in France*'. dissertatie Erasmus Universiteit, Rotterdam/Deventer, 2005.
M.E. Verburg, *Geschiedenis van het Ministerie van Justitie, deel II, 1918-1940,* SDU uitgevers Den Haag, 2001.
W. Voermans, *Toedeling van bevoegdheid. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar op het gebied van het staats- en bestuursrecht aan de universiteit Leiden op 12 september 2003*, Boom juridische uitgeverij Den Haag, 2004.
M.P. Vrij, Kanttekeningen op het Besluit Buitengewoon Strafrecht, in: *Tijdschrift voor Strafrecht, 1946, p. 158-168.*
R. de Waard, Strafbaarheid van het feit naast strafbaarheid van de dader, in: *Tijdschrift voor Strafrecht deel LIX 1949, 59-97.*
F. Westerman, *De graanrepubliek*, Olympus uitgeverij Amsterdam, 2010.
Truus Witte, *Op een onbekende plaats begraven: de April-Meistakingen van 1943: een onderzoek naar oorlogsvermissing,* Elikser Uitgeverij Leeuwarden, 2009.
W. J. Witteveen, *De geordende wereld van het recht. Een inleiding.* Amsterdam University Press, 2001.
Jan Wouters, Bruno Demeyere, De bestraffing van oorlogsmisdaden: Quo Vadis, in *Zoeklicht 2004-1, Instituut voor Internationaal Recht KU Leuven*.

BIJLAGE 1 b: Handelingen der Staten-Generaal

Zitting 1945-1946, I + II
Verslag van de vergadering van 20 november 1945.
Verslag van de vergadering van 19 december 1945.
Verslag van de vergadering van 8-20 januari 1946 over Kamerstuknummer 123- 2*, Nota omtrent een aantal punten van het Regeeringsbeleid*, p. 8-20, 83-85, 88-91, 106-108, 111-114, 156, 158-165, 167-262
Kamerstuk 212*: Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan interneringskampen voor politieke delinquenten*.

Zitting 1946-1947, II
Kamerstuk 429-3, *Memorie van Toelichting op de Wet houdende voorzieningen met betrekking tot de berechting van personen, die in dienst bij den vijand in strijd hebben gehandeld met de wetten en gebruiken van den oorlog.*

Zitting 1947-1948, II
Verslag van 27 oktober 1947, Kamerstuknummer 631-1 *Verslag van de vaste Commissie voor Privaat- en Strafrecht omtrent bezoeken aan kampen voor politieke delinquenten en strafgestichten*, p. 2, 3, 6.

Zitting 1948-1949, II
Kamerstuk 1000-IV, *Behandeling van de rijksbegroting, begroting van het Ministerie van Justitie*, Bijlage A, nr. 5, p. 10; nr. 6, p. 28; II. *Verslag van de vergadering van 10 december 1948*, p. 600, 621, 624, 625, 626.

Zitting 1949-1950, II
Kamerstuk 1400-IV, *Rijksbegroting voor het dienstjaar 1950, begroting van het Ministerie van Justitie 9, afdeling XIL, bijzondere rechtspleging*, p. 27-28; II en Bijlage A, p. 8, 18

Zitting 1950-1951, II

Kamerstuk 1900-IV, *Behandeling rijksbegroting voor 1951, de begroting van het Ministerie van Justitie,* bijlage 8, p. 30.
Kamerstuk 1546, *Nota: De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling.*
Kamerstuk nummer 2181 ondernummer 1: *Motie van Orde van de heer Stokvis c.s. betreffende de richtlijnen, gevolgd bij het gratiebeleid* en vergadering van 22 mei 1951 *Beraadslagingen over de interpellatie Stokvis over de gratieverleningen van zware politieke delinquenten door de minister van Justitie*, p.1742-1752.
Kamerstuknummer 2258, nr. 3 *Memorie van Toelichting op het ontwerp van de wet Oorlogsstrafrecht*, p. 56.

Zitting 1951-1952, II

Kamerstuk 2258, Vaststelling van de wet oorlogsstrafrecht, no 3: Memorie van Toelichting, p. 5-6.
Kamerstuk 2300-IV, *Rijksbegroting voor het dienstjaar 1952, Ministerie van Justitie,* p. 12; bijlage 8, *Tegemoetkoming aan personen die ten onrechte als politieke delinquenten zijn behandeld, bijlage III, schema met overzicht van alle toegekende vergoedingen.*

Zitting 1954-1955, II

Kamerstuk 3700-IV, *vaststelling begroting van het Ministerie van Justitie,* 24 november 1954.

Zitting 1954-1955 I

Vergaderingen van 8 en 9 maart 1955: *De Rijksbegroting voor het jaar 1955, 3700, IV, Ministerie van Justitie.*

Zitting 1955-1956, I

Handelingen II, *zittingsjaar 1955-1956,* Kamerstuknummer 4108, 3 Memorie van Toelichting op de ontwerp -Oorlogswet Nederland.
Handelingen, II, van 8 en 9 maart 1955: *De Rijksbegroting, 3700-IV, Ministerie van Justitie.*

Zitting 1959-1960, II

Handelingen, II, zitting 1959-1960, I5 november 1959: *Vaststelling begroting hoofdstuk IV (Justitie)*, p. 2124
Aanhangsel: Vraag 2057 van de heer Berkhouwer.

BIJLAGE 1 c: Wet- en Regelgeving in verband met de bijzondere rechtspleging, het Tribunaalbesluit en internationaal Strafrecht

Voor de oorlog

WET houdende voorschriften tot spoedige en krachtdadige beteugeling van onrust en kwaadwilligheid. Gearresteerd den 10den april 1815, n0 69, Staatsblad der Vereenigde Nederlanden no 32, artikel 1 en 2.
WET van den 18den April 1827, op de zamenstelling der Regterlijke magt en het beleid der Justitie.
Wet van 12 december 1892, Stb. 268 op het Nederlanderschap en het ingezetenschap
De Oorlogswet 1899, Wet van 23 mei 1899, Stb. 128.
Wetboek van militair Strafrecht 1903, Wet van 27 april 1903 houdende vaststelling van het wetboek van militair Strafrecht, 1903 Stb. 111.
Landoorlogreglement 1907, Verdrag inzake de wetten en gebruiken van de oorlog te lande, 1907, Staatsblad 1910 nr. 73.
Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden, 1938.
Wetboek van Strafrecht, wet van 3 maart 1881.
Wetboek van Strafvordering, wet van 15 januari 1921.

Tijdens de oorlog

1941

Eerste verordening Reichskommissar der Niederländische Besetste Gebiete betreffende enige bepalingen ter zake van het Nederlanderschap. 25 juli 1941.
Tweede verordening Reichskommissar. betreffende enige bepalingen ter zake van het Nederlanderschap, 25 juli 1941.

1942

Verordening Reichskommissar van 19 juni 1942, 3e afdeling A, no 1167 besluit tot oprichting van kamp Ommen.

1943

D16, Besluit van 22 mei 1943, houdende voorziening ter voorkoming van ongewenschte gevolgen van het na 9 mei 1940 verkrijgen van een vreemde nationaliteit of een vreemd onderdaanschap door Nederlanders of Nederlandsche onderdanen uit anderen hoofde.
D60, Besluit van 11 september 1943 houdende het Besluit Bijzonder staat van beleg, vooral artikel 15 en 16 over het Militair Gezag en de bevoegdheid tot arresteren voor het Militair Gezag.(Stb D 60).
D61, Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Besluit Buitengewoon Strafrecht (Stb. D 61).
D62, Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het besluit op de Bijzondere Gerechtshoven (Stb. D 62.
D63, Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het besluit Buitengewone Rechtspleging (Stb. D 63).
D64, Besluit van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Besluit Bijzonder Gratie-adviesbesluit (Stb. D. 64).

1944

Overeenkomst tusschen de Vereenigde Staten van Amerika en het Koninkrijk der Nederlanden betreffende burgerlijk bestuur en rechtsmacht op Nederlandsch grondgebied bevrijd door een Geallieerde expeditie macht; Londen, 16 mei 1944 (Vol. 132 UNTS 1952, No. 440
E14, Besluit van 13 januari 1944, houdende vaststelling van het Zuiveringsbesluit, Stb. E 14.
Ministerieel besluit van 1 maart 1944, instelling Netherlands War Crime Commission/ Nederlandse Commissie Opsporing Oorlogsmisdaden (NCO).
E43, Besluit van 19 juni 1944, houdende vaststelling van het Aanwijzingsbesluit Militair Gezag, gepubliceerd 4 september 1944.
E66, Besluit van 23 augustus 1944 rechtsmacht Geallieerde Militaire Gerechten.
E67, Organisatiebesluit van 23 augustus 1944 Rechtspleging te velde.

Bekendmaking Koningin Wilhelmina: Besluit van 3 september houdende het besluit dat Z.K.H. Prins Bernhard tot Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten benoemd wordt.
E62, Besluit van 5 september 1944 instelling en rechtsmacht Binnenlandse Strijdkrachten.

Na de Bevrijding[1421]

1944

Militair Gezag, Verordening nr. 4 bewaring en verblijfskampen, 12 september 1944, Publicatieblad van het Militair Gezag nr. 1 (19 september 1944).
Militair Gezag, Algemene lastgeving nr. 1 van 12 september 1944 houdende het arrestatiebesluit op grond van D60 de Bijzondere Staat van Beleg, artikel 16.
E93, Besluit Bezettingsmaatregelen van 17 september 1944.
E100, Besluit Herstel Rechtsverkeer van 17 september 1944.
E101, Tribunaalbesluit van 17 september 1944.
E120, Besluit van 20 september 1944, Wijziging instructies Aanwijzingsbesluit Militair Gezag.
E123, Buitengewoon Politiebesluit van 27 september 1944
Militair Gezag, Algemene lastgeving nr. Buitengewoon Politiebesluit van 27 september 1944.
E127, Besluit van 4 oktober 1944, regeling van de gevolgen in bepaalde gevallen van het zich begeven in vreemden krijgs- of staatsdienst.
Militair Gezag, Algemene lastgeving van 4 oktober 1944 houdende het besluit dat de B.S. uitsluitend bevoegd was diegenen te arresteren die voor de militaire operaties geacht konden worden gevaarlijk te zijn.
Militair Gezag, Algemene lastgeving nr. van 18 oktober 1944 houdende wijziging van het arrestatiebesluit van 12 september 1944.
Militair Gezag, rondschrijven van de chef-staf van het Militair Gezag van 18 oktober 1944, waarbij gelast wordt dat, in afwijking van de 1e en 2e algemeene lastgeving vrouwen en kinderen alleen geïnterneerd mogen worden als ze zelf ook van anti-vaderlands gedrag of oorlogsgerelateerde misdrijven worden verdacht.
E133, Besluit van 20 oktober 1944, Besluit vijandelijk vermogen, instelling van het Nederlandse Beheersinstituut (NBI).
Ministerieel Besluit van 18 november 1944, waarbij de O.D., L.K.P. en R.V.V. aangewezen werden als vrijwilligers overeenkomstig besluit E 62.
Militair Gezag, richtlijn van 4 december 1944 waarbij de arrestatiebevoegdheid van de B.S. werd beperkt tot individuele, door de chef-staf Militair Gezag te bepalen gevallen.
E153, Tijdelijke wijziging van 29 december 1944 van het Tribunaalbesluit: Fiat Executie door Raad van State wordt Fiat Executie door vijf Hoge Autoriteiten.

1945

F6, Besluit van 4 januari 1945 houdende beslissing over de bezoldiging van de ambtenaren bij de Tribunalen.
Militair Gezag, Algemene lastgeving van 10 februari 1945, houdende instelling van de Centrale opsporingsraad, Publicatieblad nr. 18.
Militair Gezag, Algemene lastgeving van 10 februari 1945, houdende wijziging van het recht van arrestatie en de Instelling van de Politieke Opsporingsdienst.
Militair Gezag, Algemene lastgeving van 4 april 1945, beschikking instelling Centrale Adviescommissie, gepubliceerd in Publicatieblad Militair Gezag, 13 april 1945 nr. 25.
Militair Gezag, Aanvulling van 5 mei 1945 nr. 100 op de verordening bewarings- en verblijfskampen.
F75, Wijziging van 19 mei 1945, gepubliceerd op 26 mei 1945, van het Tribunaalbesluit.
F77, Besluit van 19 mei 1945, houdende regeling toelage toegevoegde raadslieden bij Tribunalen.
F78, Besluit van 19 mei 1945, wijziging besluit F6 over de bezoldiging van de ambtenaren bij de Tribunalen.
F83, Besluit van 31 mei 1945, verlenging Besluit E67, werkzaamheden krijgsraden te velde.
F85, Besluit van 29 mei 1945, houdende vaststelling van het Besluit opsporing Oorlogsmisdrijven en instelling van een Nederlandse Commissie inzake oorlogsmisdrijven. (Stb F85).
Militair Gezag, Instellingsbesluit Bureau Nationale Veiligheid, op 29 mei 1945.
F91, Besluit van 12 juni 1945 betreffende instelling van Bijzondere Gerechtshoven en een Bijzondere Raad van Cassatie. (Stb F 91).
Militair Gezag, Circulaire 4 juli 1945, no II A 2923/82: Raadsman toelaten bij zijn cliënt en vrije briefwisseling tussen cliënt en raadsman verplicht.
Militair Gezag Algemene lastgeving van 2 augustus 1945 nr. 39, houdende wijziging van het besluit aanhouding van 10 februari 1945, onder de letter i.
F132, Besluit van 2 augustus 1945, houdende vaststelling van het Zuiveringsbesluit 1945.
Handvest van Londen van 8 augustus 1945, Overeenkomst tussen de Regeering van het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland, de Regeering van de Verenigde Staten van Amerika, de voorlopige regering van de Fransche Republiek en de Regeering van de unie van socialistische Sovjet-Republieken voor de vervolging en bestraffing van de groote oorlogsmisdadigers van de Europeesche As.
Militair Gezag, Algemene lastgeving 140 van 5 september 1945: Het verbod op verwijdering van tatoeëringen. Dit verbod wordt buiten werking gesteld op 4 maart 1946.
Koninklijk Besluit van 10 september 1945 nummer 47, oprichting Commissie Opsporing Oorlogsmisdadigers.
Koninklijk Besluit van 28 augustus 1945, gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant woensdag 12 september 1945, Aanvullende benoemingen in Bijzondere Raad van Cassatie.
Ministerieel Besluit van de minister van Justitie van 17 juli 1945, gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant van 25 oktober 1945, no. 97 houdende de opdracht om verplicht mee te werken door openbare colleges en ambtenaren aan onderzoeken voor bijzondere rechtspleging.
F244, Besluit van 26 oktober 1945, houdende vaststelling van het Besluit Politieke Delinquenten 1945 (Stb F 244).
Koninklijk besluit no. 58 van 1 november 1945 tot oprichting van een Directoraat Generaal voor de bijzondere rechtspleging, vallend onder het Ministerie van justitie.
F259, Besluit Buitengewone Rechtspleging (wijziging) van 12 november 1945) (Stb. F 259).
F280, Wijziging van het Besluit Politieke Delinquenten 1945 van 19 november 1945 (Stb. F 280).
F306, Wijziging van F77, van 30 november 1945, houdende wijziging van de naam advocaten in raadslieden en hoogte toelage bij Tribunalen.

[1421] M.H. Koderitsch en M. Koderitsch, *Herstelwetgeving,* G.B. van Goor Zonen' s uitgeversmaatschappij, 's-Gravenhage 1946, p. 5-15: een overzicht van de wetsbesluiten over berechting en arrestatie en de wijzigingen daarin tussen september 1944 en eind 1946.

Besluit van de Minister van Justitie van 19 december 1945, nr. 413, houdende taak en bevoegdheden directeur-generaal DGBR.

1946

G5, Besluit van 4 januari 1946 bepalende de bekendmaking van toetreding van Nederland tot de in Londen op 8 augustus 1945 onderteekende overeenkomst tusschen de Regeering van het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië, de Regeering van de Verenigde Staten van Amerika, de Voorlopige Regering van de Fransche Republiek en de Regeering van de Unie van de Socialistische Sovjet-Republieken voor de vervolging en bestraffing van de groote oorlogsmisdadigers van de Europeesche As; met Nederlandse vertaling van de overeenkomst en het Handvest van de internationale militaire rechtbank.
G20, Besluit van 14 januari 1944 no. 105, Tijdelijke maatregelen voor volledige vrijmaking der rechterlijke macht van invloeden, welke deze gedurende de bezetting heeft ondergaan, tot herstel van de goede rechtspleging.
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 28 februari 1946, nr. 05037, beschikking betreffende bewaringskampen op grond van artikel 12 en 13 van het Besluit Politieke Delinquenten F280.
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 31 januari 1946, nr. 03915, gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant, 8 maart 1946 nr. 48, beschikking tot het instellen van Politieke Rechercheafdeling (PRA).
G32, Besluit van 28 februari 1946, inwerkingtreding Besluit F 280, Besluit Politieke Delinquenten, met ingang van 1 maart 1946.
Ministerieel Besluit van de Minister van justitie, 26 februari 1946, beschikking dat politieambtenaren als onbezoldigd ambtenaar kunnen optreden bij de Politieke Rechercheafdelingen.
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 25 april 1946, gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant op 1 mei 1946, no. 85, besluit betreffende kennisgeving toezending stukken aan de Minister van Justitie.
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 22 mei 1946, nr. 12780, besluit betreffende het verkeer tussen raadslieden en de delinquent en de inzage in de dossiers door de raadsman.
Koninklijk Besluit van 23 augustus 1946, betreffende gratie van lichte gestraften.
G258, Besluit Buitengewone Rechtspleging (wijziging) van 18 september 1946.
G310, Besluit van 31 oktober 1946 houdende vaststelling van de Interneringsregeling 1946.

1947

H8, Besluit van 8 januari 1947, tot uitvoering van artikel 11 van het Besluit Buitengewone Rechtspleging, gelijk dit artikel opnieuw is vastgesteld bij de wet van 18 september 1946, Staatsblad G258. (toelagen toegevoegde raadslieden)
H18, Wet van 14 januari 1947 (Stb. H 18), houdende wijziging van het Bijzondere Gratie-adviesbesluit (Stb.1943/ D.64).
H196, Wet Bijzondere Gerechtshoven (wijziging bezoldiging leden van en rechterlijke ambtenaren bij de Bijzondere Gerechtshoven) van 27 juni 1947) (Stb. H196).
H206, Wet van 27 juni 1947 houdende nadere voorzieningen met betrekking tot de bijzondere rechtspleging, Stb H206.
H233, Wet van 10 juli 1947, toevoeging van artikel 27a aan Besluit D61, Besluit Buitengewoon Strafrecht, houdende voorziening met betrekking tot de berechting van personen, die in dienst bij of van den vijand zich hebben schuldig gemaakt aan oorlogsmisdrijven of misdrijven tegen de menselijkheid (Stb H233)
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie van 10 juli 1947, besluit houdende wijziging beschikking bewaringskampen van 12 september 1944, Staatscourant 1947, no. 131.
H270, Wet Bijzondere Gerechtshoven en Bijzondere Raad van Cassatie van 5 juli 1947 wijziging aantal Kamers van de Bijzondere Gerechtshoven en de Bijzondere Raad van Cassatie.
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 8 juli 1947, nr. 37503, beschikking houdende wijziging van de beschikking bewaringskampen.
Koninklijk Besluit van 12 juli 1947, gepubliceerd in de Nederlandse Staatscourant 14 juli 1947 nr. 133, uitvoering artikel 34a: aantekening mondelinge sententie Besluit D63, Besluit Buitengewone Rechtspleging.
Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie, 22 augustus 1947, besluit intrekking van het besluit 12780, verkeer raadslieden en inzage in dossiers.
H336, Wet van 22 september 1947, betreffende ten uitvoerlegging verbeurdverklaring, Stb. 1947, H336

1948

I 31, Wet van 28-1-1948, *houdende besluit tijdelijke uitkering personeel in de bijzondere rechtspleging; met Besluit 19-5-1948 wijziging Tribunaalbesluit artikel 8 lid 3.*
I 320, Wet van 13 mei 1948 tot opheffing van de Bijzondere Gerechtshoven, de Bijzondere Raad van Cassatie en de Tribunalen (Stb. I 186), met Besluit van 19 mei 1948, wijziging Tribunaalbesluit artikel 8 lid 3. Stb 1948, i 186 WET houdende wijziging van lid i van het arrestatiebesluit van 18 oktober 1944.
I 405, Besluit uitvoering artikel 23 overgang bijzondere rechtspleging van 7 september 1948: internering uit te voeren als gevangenisstraf te ondergaan in een Rijkswerkinrichting.
I 452, WET van 14 oktober 1948, houdende Wijziging van I 31 besluit tijdelijke uitkering personeel in de bijzondere rechtspleging. Stb 1948, I452
*VERDRAG inzake de voorkoming en de b*estraffing van genocide, op 9 december 1948 uitgevaardigd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.
UNIVERSELE VERKLARING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS, op 10 december 1948 uitgevaardigd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties.

1949

J40, Wet Overgang bijzondere rechtspleging (afwijking Regiem I: orde van zitting leden rechtbanken van 17 januari 1949) (Stb. J 40), afwijking bij samenstelling Bijzondere Strafkamers bij de arrondissementsrechtbanken. (Stb 1949, J40)
J51, Besluit van 27 januari 1949 instellen in het Bijzonder Strafrecht van artikel 12 wetboek van Strafvordering, staatsblad 1949, invoering artikel 12 Sv in bijzondere rechtspleging.
J163, Besluit van 5 april 1949, houdende wijziging van artikel 3, lid 2 van het Koninklijk Besluit van 12 juni 1945, Staatsblad nr. F 91, betreffende instelling van Bijzondere Gerechtshoven en een Bijzondere Raad van Cassatie.
J187, Wet van 29 april 1949 houdende regelen omtrent het einde van internering. Stb 1949, J187
Koninklijk Besluit 74, 21 juni 1949, besluit tot eervol ontslag bijzondere raadsheren Groningen en benoemingen in Bijzondere Strafkamer Groningen.
De VIER VERDRAGEN van Geneve voor Humanitair Recht, 1949.

1950

Ministerie van Justitie, Circulaire van 26 juli 1950, beëindiging berechting door Strafkamers kantongerechten.
Ministerie van Justitie, Circulaire met de richtlijnen voor de voorwaardelijke invrijheidstelling, 3 september 1950.
K450, Wet van 13 oktober 1950, houdende regelen betreffende toekenning ener tegemoetkoming aan personen, die ten onrechte als politieke delinquenten zijn behandeld, of hun erfgenamen voor schade, ten gevolge van ondergane bewaring of voorlopige hechtenis.
EUROPEES VERDRAG voor de Rechten van de Mens Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, Rome, 4-11-1950.

1951

Wet van 15 juni 1951, houdende nadere voorzieningen betreffende de voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidsstelling. (Stb 1951, nr. 214)
Wet van 16 november 1951, tijdelijke uitkeringsregeling personeel bijzondere rechtspleging. (Stb 1951 nr. 490)
Koninklijk Besluit tot opheffing van de Bijzondere Raad van Cassatie. (Staatscourant 1951nr. 251)
Wet van 31 december 1951, houdende uitbreiding van de mogelijkheden tot toepassing van voorlopige hechtenis in artikel 64 Sv. (Stb 1951, 585)

1952

Ministerieel Besluit van de Minister van Justitie van 20 augustus 1952, gepubliceerd in de Staatscourant 1952 nr. 165, uitvoering van artikel 62 wetboek van strafvordering: eisen ten opzichte van plaatsen bestemd voor inverzekeringstelling.
EUROPEES VERDRAG voor de Rechten van de Mens en de bescherming van fundamentele vrijheden, 1952.
Wet Oorlogsstrafrecht 6 mei 1952, gewijzigd in 2002.

1953

Wet van 30 juli 1953 houdende voorziening tot wegneming van staatloosheid. (Stb. 1953, 363)
Wet van 23 december 1953, ter voorkoming verlies Nederlanderschap en tot intrekking van besluit D 16. (Staatsblad 1954 nr. 215)

1954

Wet van 28 oktober 1954, houdende aanvaarding van een statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, artikel 34.

1962

Aanwijzingen overheidspersoneel

1964

Wet van 16 juli 1964 (Stb. 337), houdende nieuwe regelen met betrekking tot de staat van oorlog en beleg in Nederland

1966

INTERNATIONAAL VERDRAG inzake burgerrechten en politieke rechten, New York, 16-12-1966.
Wet van 3 april 1996, houdende regeling met betrekking tot uitzonderingstoestanden (Coördinatiewet uitzonderingstoestanden), Staatsblad 1996, 172.
Wet van 3 april 1996, houdende hernieuwde vaststelling van de Oorlogswet voor Nederland ter aanpassing aan de Grondwet en aan de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden, Staatsblad 1996, Staatsblad 1996, 172.

2000

VERDRAG VAN NICE, Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie, Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen, 18-12- 2000.

2003

Wet van 19 juni 2003, houdende regels met betrekking tot ernstige schendingen van het internationaal humanitair recht (WIM), Staatsblad 2003, 340.

2008

GRONDWET voor het Koninkrijk der Nederlanden (Stb. 2008, 272, 273, 348)

BIJLAGE 1 d: Jurisprudentie (alfabetisch geordend)

Hoge Raad, 20 december 1926, De Auditu arrest	NJ 1927, 85
Hoge Raad, 4 mei 1936, In kort geding of in civiel proces moeten iemands rechten geldend gemaakt worden	NJ 1937, 32

Aanwijzingen 1937

Bijzondere Raad van Cassatie 22 juli 1946	NOR 1946, 528

De Aanwijzingen moeten met behoedzaamheid worden gehanteerd, gezien de wijze waarop de instructies aan ambt bekend gemaakt zijn.

Ambten bekleden

Hoge Raad, 16 november 1948	NJ 1949, 138

Ambtelijk bevel: Afwijzen verweer

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 30 januari 1946	NOR 1946, 243
Bijzonder Gerechtshof Den Bosch, 26 februari 1946	NOR 1946, 51
Bijzondere Raad van Cassatie, 16 maart 1946	NOR 1946, 298
Bijzondere Raad van Cassatie, 24 juni 1946	NOR 1946, 635
Bijzondere Raad van Cassatie, 18 november 1946	NOR 1946, 708

Blootstellen aan opsporing, vervolging, vrijheidsberoving of vrijheidsbeperking, artikel 26 lid 1-4 BBS

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 11 maart 1946	NOR 1946, 339
Bijzondere Raad van Cassatie, 10 april 1946	NOR 1946, 217
Bijzondere Raad van Cassatie, 18 april 1946	NOR 1946, 586
Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, 2 mei 1946	NOR 1946, 426
Bijzondere Raad van Cassatie, 20 mei 1946	NOR 1946, 583
Bijzondere Raad van Cassatie, 19 juni 1946	NOR 1946, 584
BG Leeuwarden, Kamer Groningen, 17 juni 1946	NOR 1946, 357
Bijzondere Raad van Cassatie, 26 augustus 1946	Veegens 1947, p.37
Bijzonder Gerechtshof Den Bosch, 18 september 1946	NOR 1946, 614
Bijzondere Raad van Cassatie, 18 december	NOR 1946, 652

Blootstellen aan, met het oogmerk om aan door Ons gegeven wettelijke voorschriften te beantwoorden of het algemeen belang te dienen, artikel 26 lid 5 BBS

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 28 juni 1946,	NOR 1946, 514
Bijzondere Raad van Cassatie, 18 september 1946	niet gepubliceerd
Bijzonder Gerechtshof Den Haag, 20 november 1946	NOR 1946, 604

Buitenlandse krijgs- of publieksdienst?

Bijzondere Raad van Cassatie, 14 mei 1947	niet gepubliceerd

Rode Kruis is geen buitenlandse vijandelijke krijgsdienst of buitenlandse staatsdienst

Buitenvervolgingstelling

Bijzondere Strafkamer Groningen, 27 maart 1950	niet gepubliceerd

vrijspraak wegens lichamelijke toestand verdachte

Competentie gratie

Bijzondere Raad van Cassatie, 15 oktober 1949	niet gepubliceerd

gratie is niet de competentie van de rechter

Economisch voordeel trekken of een ander economisch Nadeel berokkenen onder de macht van de vijand, Artikel 27 BBS

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam van 20 december 1945	NOR 1945, nr. 229
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 22 december 1945·	NOR, 1945, nr. 39
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 5 januari 1946	NOR 1946, nr. 244
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 12 maart 1946	NOR 1946, nr. 323
Bijzondere Raad van Cassatie, 6 mei 1946	NOR 1946, nr.593
Bijzondere Raad van Cassatie, 23 december 1946	NOR 1946, nr. 727
Bijzondere Raad van Cassatie, 21 mei 1947	NOR 1947, nr. 100
Bijzondere Raad van Cassatie, 29 september 1947	Niet gepubliceerd
Bijzondere Raad van Cassatie, 17 november 1947	Niet gepubliceerd
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 11 september 1947	NOR 1947, nr. 1028

Hond als bewijsmiddel

Bijzondere Raad van Cassatie, 14 juli 1947	NOR 1947, 1001

Hulpverlening aan de vijand

Bijzonder Gerechtshof Den Haag, 17 oktober 1945	NOR 1945, 7
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 9 november 1945	NOR 1946, 29
Bijzondere Raad van Cassatie, 20 februari 1946	NOR 1946, 299
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 1 april 1946	NOR 1946, 212
BG Leeuwarden, Kamer Groningen, 27 mei 1946	NOR 1946, 338
BG Leeuwarden, Kamer Groningen, 17 juni 1946	NOR 1946, 357
Bijzondere Raad van Cassatie, 17 juni 1946	NOR 1946, 395
Bijzondere Raad van Cassatie, 19 juni 1946	NOR 1946, 584
Bijzondere Raad van Cassatie, 22 juli 1946	NOR 1946, 528.
Bijzondere Raad van Cassatie, 29 juli 1946	NOR 1946, 643
Bijzondere Raad van Cassatie, 2 december 1946	NOR 1946, 725
Bijzondere Raad van Cassatie, 15 januari 1947	NOR 1947, 768
Bijzondere Raad van Cassatie, 7 juni 1947	NOR 1947, 1044
Bijzondere Raad van Cassatie, 29 december 1947	NOR 1947, 1124

Geen redelijkheid en goede trouw bij opvolgen advies S.G. door federatie werkgevers in het bouwbedrijf, geen steun voor de door hen aan te nemen houding ten opzichte van werkzaamheden aan vliegvelden

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 1 april 1946	NOR 1946, 125, 227
Vernietigd door arrest Bijzondere Raad van Cassatie, 15 juli 1946	Niet gepubliceerd

Geen straf toegepast, artikel 10 BBS

Bijzondere Raad van Cassatie, 25 maart 1946	NOR, 1946, 307
Bijzonder Gerechtshof Den Haag, 20 november 1946	NOR, 1946, 604

Bijzondere Raad van Cassatie, 24 maart 1947 niet gepubliceerd

In cassatie geen mogelijkheid tot feitelijk onderzoek
Bijzondere Raad van Cassatie, 25 maart 1946 NOR 1946, 307
Ideële motieven geen reden voor strafvermindering
Bijzondere Raad van Cassatie 25 maart 1946 NOR 1946, 372

Krijgsdienst of niet?
Bijzondere Raad van Cassatie, 17 juni 1946 niet gepubliceerd
Wasserschutspolizei is geen krijgsdienst

Landoorlogreglement
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, NOR, 1946 125, 211,227
Aanleg vliegvelden is in strijd met 52 LOR en levert dus strafbare hulpverlening op.
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 2. mei 1946 NOR, 1946, 481
Kan aan landoorlogreglement geen verweer worden ontleend, want houdt zich niet bezig met verplichtingen bevolking ten opzichte van de bezetter.
Bijzondere Raad van Cassatie, 15 juli 1946, NOR 1946, 11
Bijzondere Raad van Cassatie, 11 september 1946 NOR 1946, 519
Bijzondere Raad van Cassatie, 2 december 1946 NOR 1946, 725
Strekking LOR is bezetter in feitelijke macht aan bepaalde grenzen binden, 102 wordt niet beheerst door LOR maar door de strafrechtbeginselen, zoals neergelegd in artikel 40 Sr.
Zelfs al was de bezetter wel bevoegd diensten of goederen te vorderen, dan nog strafbaar volgens artikel 102 Sr want hadden zich zonder groot risico aan kunnen onttrekken,

Landwachter Duitse krijgsdienst?
Bijzondere Raad van Cassatie, 14 november 1945 NOR 1945, 58
Landwachter is geen vijandelijke krijgsdienst
Bijzondere Raad van Cassatie, 17 december 1949 niet gepubliceerd
Landwachter zijn is geen reden voor verlies Nederlanderschap, zoals wel opgenomen in sententie BG

Landwacht Duitse instelling?
Bijzondere Raad van Cassatie, 20 februari 1946 NOR 1946, 299
de Landwacht wel door bezetter in leven geroepen, maar geen Duitse instelling

Meerdaadse samenloop
Bijzondere Raad van Cassatie van 24 december 1945 NOR 1945, 11
BG Leeuwarden, Kamer Groningen, 17 juni 1946 NOR 1946, 357
Mening over de persoonlijkheid van de dader
Bijzondere Raad van Cassatie, 25 maart 1946 NOR 1946, 218
Bijzondere Raad van Cassatie, 23 maart 1949 niet gepubliceerd
weerzinwekkende en onmenselijke misdrijf
Bijzondere Raad van Cassatie, 24 juni 1946 NOR 1946, 635
Bijzondere Raad van Cassatie, 12 januari 1949 niet gepubliceerd
verdachte een in hoge mate landsverraderlijk en laag karakter, toch niet voldoende rekening gehouden met uitzonderlijke toestanden in Duitse kampen
Bijzondere Raad van Cassatie, 27 oktober 1947 niet gepubliceerd
optreden zo laag eigenlijk, dat eigenlijk nog zwaardere straf, maar jeugd meegerekend

Motivering: Benadrukken uitgebreide motivering
Bijzondere Raad van Cassatie, 14 januari 1946 NOR 1946, 158
Bijzondere Raad van Cassatie, 14 januari 1946 NOR 1946, 159
Bijzondere Raad van Cassatie, 6 februari 1946 NOR 1946, 219
Bijzondere Raad van Cassatie, 5 juni 1946 NOR 1946, 373
Bijzondere Raad van Cassatie, 8 januari 1947 NOR 1947, 704
Bijzondere Raad van Cassatie, 26 februari 1947 NOR 1947, 923
Bijzondere Raad van Cassatie, 26 februari 1947 NOR 1947, 925
Bijzondere Raad van Cassatie, 15 oktober 1947 NOR 1947, 1126
Bijzondere Raad van Cassatie, 23 oktober 1947 NOR 1947, 1129

Motivering: Afwijzing motivering van sententie van de Kamer Groningen door de Bijzondere Raad van Cassatie
Bijzondere Raad van Cassatie, 16 april 1947 NOR 1947, 846
Bijzondere Raad van Cassatie, 21 april 1947 NOR 1947, 980

Noodweer afgewezen
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 27 maart 1946 NOR 1946, 200
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 28 mei 1945 NOR 1946, 491
Bijzondere Raad van Cassatie, 26 augustus 1946 niet gepubliceerd

NSKK: krijgsdienst of niet?

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 13 december 1945	NOR 1946, 46
Bijzondere Raad van Cassatie, 24 december 1945	NOR 1946, 151
Bijzondere Raad van Cassatie, 14 januari 1946	NOR 1946, 153
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 16 januari 1946	NOR 1946, 88
Bijzondere Raad van Cassatie, 25 februari 1946	NOR 1946, 300
Bijzondere Raad van Cassatie, 21 oktober 1946	NOR 1946, 711

Oorlogsmisdrijf: rechtsmacht en uitleg

Bijzonder Gerechtshof Arnhem, 10 december 1946	NOR,1946, 763
Bijzondere Raad van Cassatie, 17 februari 1947	NJ, 1947, 87
Bijzondere Raad van Cassatie, 6 december 1948	NOR 1949, 85
Bijzondere Raad van Cassatie, 11 april 1949	NOR 1949, 425
Bijzondere Raad van Cassatie, 11 april 1949	NOR 1949, 437
Bijzondere Raad van Cassatie	NOR 1949, 787

Overmacht aangenomen

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 28 maart 1946	NOR 1946, 334
Bijzondere Raad van Cassatie, 20 maart 1946	NOR 1946, 375
Bijzonder Gerechtshof den Bosch, 11 maart 1946	NOR 1946, 440
Bijzondere Raad van Cassatie, 24 juni 1946	NOR 1946, 626

Overmacht afgewezen

Bijzondere Raad van Cassatie, 14 november 1945	NOR 1945, 10
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 29 april 1946	NOR 1946, 489
Bijzondere Raad van Cassatie, 23 september 1946	niet gepubliceerd
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 18 maart 1946	NOR 1946, 362
Bijzondere Raad van Cassatie, 27 juni 1949	NOR 1949, 476

Publieksdienst levert geen verlies Nederlanderschap op

Bijzondere Raad van Cassatie, 5 december 1945	NOR 1945, 5
Bijzondere Raad van Cassatie, 4 maart 1946	NOR 1946, 302
Bijzondere Raad van Cassatie, 15 april en 20 mei 1946	NOR 1946, 353, 374
Bijzondere Raad van Cassatie, 17 juni 1946	NOR 1946, 633
Bijzondere Raad van Cassatie, 21 oktober 1946	NOR 1946, 711

Staats- of publieksdienst

Bijzonder Gerechtshof Den Haag, 20 november 1945	NOR 1946, 9
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 1 december 1945	NOR 1946, 37
Bijzonder Gerechtshof Arnhem, 19 maart 1946	NOR 1946, 146
Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 28 juni 1946	NOR 1946, 514
Bijzonder Gerechtshof Den Haag, 20 november 1946	NOR 1946, 604

Staatsnoodrecht

Bijzonder Gerechtshof Amsterdam, 9 november 1945	NOR 1946, 29
Bijzondere Raad van Cassatie, 5 december 1945	NOR 1946, 150
Rechtbank Rotterdam, 24 december 1945	N.J. 1946, 56
Bijzonder Gerechtshof Den Bosch, 13 februari 1946	NOR 1946, 43
Rechtbank Rotterdam, 28 maart 1946	N.J. 1946, 215
Rechtbank Rotterdam, 18 september 1946	N.J. 1946, 727
Gerechtshof 's-Gravenhage, 15 december 1948	N.J. 1949, 566

Storing intellectuele vermogens

Bijzonder Gerechtshof Den Haag, 29 juli 1946	NOR 1946, 445
Bijzondere Raad van Cassatie, 28 oktober 1947	niet gepubliceerd

Strafverzwaring voor vechten tegen de Geallieerden in Nederland afgewezen

Bijzondere Raad van Cassatie, 24 november 1947	NOR 1947, 1165

Verbindendheid wetsbesluiten

Hoge Raad 30 oktober 1946	N.J. 1946, 737
Bijzondere Raad van Cassatie, 5 december 1945	NOR 1946, 150

Vrijwillig toetreden tot vijandelijke Duitse krijgsdienst

Bijzondere Raad van Cassatie, 14 mei 1947	niet gepubliceerd

Verlies Nederlanderschap

Bijzondere Raad van Cassatie, 5 december 1945	NOR 1946, 150
Bijzondere Raad van Cassatie, 14 januari 1946	NOR 1946, 153
Bijzondere Raad van Cassatie, 12 juni 1948	niet gepubliceerd

Voorarrest en preventieve bewaring is juridisch niet hetzelfde
BG Leeuwarden, Kamer Groningen, 17 juni 1946 NOR 1946, 357

Sententies van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen, opgenomen in de Naoorlogsche jurisprudentie (NOR)

13 februari 1946	NOR 1946, 189
13 februari 1946	NOR 1946, 195
27 mei 1946	NOR 1946, 338
27 mei 1946	NOR 1946, 352
17 juni 1946	NOR 1946, 357
17 juni 1946	NOR 1946, 337
17 october 1946	NOR 1946, 350
19 juni 1947	NOR 1946, 834
9 februari 1948	NOR 1948, 12

Arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie in Groningse zaken, opgenomen in de NOR

19 juni 1946	NOR 1946, 834
15 juli 1946	NOR 1946, 624
19 december 1946	NOR 1946, 655
13 januari 1947	NOR 1947, 771
21 april 1947	NOR 1947, 837
21 april 1947	NOR 1947, 846
21 april 1947	NOR 1947, 847
21 april 1947	NOR 1947, 848
21 april 1947	NOR 1947, 980
11 juni 1947	NOR 1947, 840
16 juni 1947	NOR 1947, 948
7 juli 1947	NOR 1947, 1044
3 september 1947	NOR 1947, 1097
24 oktober 1947	NOR 1947, 1074
20 oktober 1947	NOR 1947, 1182

BIJLAGE 1 e: Archiefbronnen

BRABANTS HISTORISCH INFORMATIECENTRUM, Den Bosch
toegangsnummer 1501 Persoonsdossiers gijzelaars kamp Beekvliet, 1942-1945, inv. nr. 126

GELDERS ARCHIEF, Arnhem
toegang 0207 Burgerlijke Stand Gelderland, inv. nr. 8543

GRONINGER ARCHIEVEN, Groningen

toegangsnummer 63	Plaatsingslijst van de archieven van organen van het Militaire Gezag in de provincie Groningen: Provinciale Militaire Commissaris in Groningen, 1945-1947, inv. nr. 109, 114, 120, 136, 147.
toegangsnummer 83	Archief van de instellingen van het gevangeniswezen, inv. nr. 132-139.
toegangsnummer 127	Commissie Beheersconflicten te Groningen, 1948 – 1951.
toegangsnummer 425	Archief van het provinciaal comité 'Nederland helpt Indië' in Groningen,1945-1948, inv. nr. 36.
toegangsnummer 2004	Rijkswerkinrichting 'Carel Coenraadpolder', 1949 – 1951, inv. nr. 1-4.
toegangsnummer 2005	Archief college van regenten van de gevangenis te Groningen, inv. nr. 375.
toegangsnummer 2012	Archief van de directeur van het Huis van Bewaring te Groningen, inv. nr. 124-126, 144-150.
toegangsnummer 2014	Archief directeur (straf)gevangenis te Groningen, inv. nr. 134.
toegangsnummer 2015	Archief van de gevangenis te Groningen, fungerende als interneringskamp voor politieke gedetineerden, 1945 1950 (1955), inv. nr. 1-37.
toegangsnummer 2022	Archief van de strafgevangenis, tevens Rijkswerkinrichting 'Marum' te Marum.
toegangsnummer 2025	Archief van de strafgevangenis tevens Rijkswerkinrichting 'De Slikken' te Westernieland, inv. nr. 29-36.
Microfiches van	Groninger dagbladen, 1944-1979.

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN
Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie, aanwezig bij de Hoge Raad, inv. nr. 1-5, 10-15, 17-19, 21, 25.

NATIONAAL ARCHIEF, Den Haag

toegang 2.02.21.01	Handelingen der Staten-Generaal, 1813-2009, inv. nr. 748.
toegang 2.02.05.02	Archieven van de Raad van Ministers [Ministerraad], 1823-1988, inv. nr. 243.
toegang 2.03.01	Archieven van de Ministeries voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk (AOK) en van Algemene Zaken (AZ): Kabinet van de Minister-president (KMP) (1924) 1942-1979 (1989), inv. nr. 92-102, 310, 311, 408,1074-1075, 1095, 1297, 1299, 1300, 1302, 1310, 1311, 1314, 1322, 1325, 1326, 1327, 1328-1335, 1364, 1489, 2020, 2180, 2607-2617, 6392, 6401, 6392.
toegang 2.04.67	Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Zuivering Ambtenaren en de Nederlandse Orden, 1945-1959 (1984), geschiedenis van de archiefvormer.
toegang 2.04.76	Archief van de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Algemene Zaken te Londen, 1940-1945, inv. nr. 196, 310, 311, 316.

toegang 2.04.80	Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Bureau voor Nationale Veiligheid. (BNV), (1930) 1945-1946, (1980), inv. nr. 2472, 2521, 3279, 3315, 3317, 3593, 3594, 3731, 3732, 3733.
toegang 2.09.06	Archief van het Ministerie van Justitie te Londen, (1936) 1940-1945 (1953), inv. nr. 3115.
toegang 2.09.08	Archief van het Ministerie van Justitie: Directoraat-Generaal voor bijzondere rechtspleging, (DGBR) 1945-1952 (1983), Inv. nr. 1-30, 31, 49-52, 54, 66, 70, 76, 79-81, 85, 94, 103, 127, 128-202, 208-210, 211, 454, 463, 470, 494, 495, 511, 529, 598, 640, 700, 702, 706, 713, 717, 727, 728, 751, 763, 766, 781, 794, 796, 1244, 1266, 1267, 1277, 1311, 1329, 1339, 1343, 1343, 1353, 1354, 1359, 1367, 1421, 1549, 1550, 1575, 1576, 1605, 1634, 1643, 1814, 1824, 1931, 2061, 2329-2346, 2374, 2389, 2846-2849.
toegang 2.09.09	Archief van het Ministerie van Justitie: Centraal Archief bijzondere rechtspleging (CABR), 1945-1952(1983) Inv. nr. 17464, 78199, 78204-78218, 78220, 78222-78230, 78233-78334, 78237, 78471, 78472, 78702, 78731-78735, 78778, 78779, 78901, 78834, 78895-78900, 78940, 79201, 79040, 79201, 104645,112900-112928
`	Dossiers berechting Kamer Groningen: 12, 19, 26, 31, 32, 77, 86, 89, 93, 102, 103, 111, 114, 119, 128, 129, 138, 139, 183, 207 I-V, 209 II, 250, 251, 258, 309, 330, 333, 335, 353, 392, 402, 403, 409, 411, 415, 446, 477, 478, 491, 492, 514, 542, 579, 580 I-II, 595, 603, 607, 619, 622, 630, 651, 652, 695, 700, 746, 747, 764, 793, 798, 799, 10506, 12800, 14553, 14559, 14590 I-II, 38155, 40851, 62586, 66169, 67119, 67240, 71268, 71269, 71329, 71330-71334, 71338, 71340, 71343, 71345, 71349-71351, 71353, 71356, 71357, 71359, 71361-71410, 71421 – 71447, 71449 – 71567, 71569 – 71725, 71727, 71731, 71732, 71735, 71739, 71765, 71770, 71772, 71780, 71781, 71784, 71796, 71809, 71816, 71827, 71833, 71848, 71849, 71851, 71853, 71862, 71869, 71874, 71877, 71879, 71883, 72044, 73580, 73641, 73663, 73723, 73954, 74004, 74482, 74486, 74541, 74575, 74585, 74598, 74604, 74607, 74622, 74626, 74636, 74644, 74650, 74660, 74669, 74686, 74691, 74694, 74695, 74705, 74777, 74782, 74783, 74788, 74812, 74826, 74828, 74851, 74853, 74857, 74886, 74888, 75047, 75061, 75062, 75063, 75067, 75069, 75089, 75097, 75108, 75111, 75112, 75133, 75134, 75136, 75180, 75235, 75240, 75244, 75263, 75274, 75275, 75276, 75349, 75350, 75351, 75352, 75359, 75366, 75370, 75380, 75382, 75443, 75477, 75481, 75525, 75533, 75542, 75563, 75567, 75595, 75600, 75601, 75619, 75651, 75668, 75672, 75679, 75683, 75689, 75710, 75916, 75930, 75932, 75996, 76077, 76079, 76114, 76119, 76126, 76138, 76140, 76169, 76205, 76244, 76276, 76291, 76298, 76300, 76318, 76354, 76357, 76362, 76363-76365, 76373, 76388, 76402, 76409, 76412, 76417, 76423, 76424, 76469, 76493, 76498, 76502, 76520, 76537, 76541, 76556, 76611, 76642, 76647, 76708, 76711, 76717, 76739, 76755, 76837, 76848, 76854, 76864, 76872, 76888, 76889, 76992, 76895, 76928, 76985, 76991, 76992, 87558, 87564, 91764, 91922.
toegang 2.09.10	Archieven van het Ministerie van Justitie: Stukken van Van Tuyll van Serooskerken: Verzameling Misstanden Bewaringskampen; Proces te Neurenberg, 1945-1951, inv. nr. 1-8, 10-16.
toegang 2.09.22	Archief van het Ministerie van Justitie, Verbaalarchief, (1853), 1915-1955 (1963) 2e afdeling, Bureau bijzondere rechtspleging, inv. nr. 15003-15009.
toegang 2.09.42.01	Archief van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten (STPD), 1945-1951 (1953), inv. nr.1611, 1632, 1634, 1693-1699, 1761
toegang 2.09.47	Archief van het Ministerie van justitie: directie wetgeving, wettendossiers, inv. nr. 134, 261, 478, 504, 1236, 1244, 1246, 1299, 1334, 1348, 1636, 1639, 1640, 1699, 2020, 2250, 2251.
toegang 2.09.48.02	Archief van de Raad voor het Rechtsherstel: Afdeling Rechtspraak, 1945-1971, geschiedenis van de archiefvormer.
toegang 2.09.49	Archief van het Nederlands Beheersinstituut (NBI), 1944-1967, geschiedenis van de archiefvormer
toegang 2.09.54	Archief van het Ministerie van Justitie: Bureau Juridische Zaken (Zuivering Politie), (1941) 1944-1965 (1983), inleiding, procedure politiezuivering.
toegang 2.09.56	Archief van het Ministerie van Justitie, Waarnemend Secretaris-generaal en Raadadviseur mr. I.P. Hooykaas, (1925) 1940-1947, inv. nr. 1, 64.
toegang 2.09.61	Archief van het Ministerie van Justitie: Commissies tot Opsporing van Oorlogsmisdadigers, (1942) 1944-1949 (1984), de inleiding, inv. nr. 281, 288, 290, 326, 2011.
toegang 2.09.70	Personeelsdossiers van het Directoraat-Generaal voor de bijzondere rechtspleging, dossiers van de functionarissen van de Kamer Groningen.
toegang 2.09.71	Archieven betreffende het beleid inzake gratie op doodstraffen van het Ministerie van Justitie, 1945-1977, inv. nr. 2, 4, 7, 8, 11-13.
toegang 2.09.74	Archief van de Bijzondere Raad van Cassatie van het Ministerie van Justitie, 1945-1951 (1986), inv. nr. 1, 11, 13-14, 20-123, 145-330, 332, 336, 337, jukli341-352. DIT ARCHIEF BEVINDT ZICH MOMENTEEL (april 2015) NOG BIJ HET MINISTERIE VAN JUSTITIE.
toegang 2.09.83	Archief van de personele aangelegenheden van het Ministerie van Justitie, 1922-2000, inv. nr. 30-33.
toegang 2.09.106	Archiefbestand van het Ministerie van Justitie betreffende oorlogsmisdadigers, 1950-1980, inv. nr. 2, 3, 15-19, 211-238.
toegang 2.12.49	Persoonlijk archief van mr. dr. M.W. Mouton, schout bij nacht titulair, 1929/1966, inv. nr. 19, 20, 21, 23, 31.
toegang 2.13.25	Archief van het Militair Gezag, (1939) 1943-1947 (1956), inv. nr. 35, 384, 598, 1236, 1303, 1318, 1328, 1331, 1814, 3549, 3743, 4331, 4339.
toegang 2.13.137	Ministerie van Defensie: Ordedienst/Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten en Binnenlandse Strijdkrachten (ODS/BS), inv. nr. 1437-1438.
toegang 2.14.08	Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD): Serie Dubbelen, inv. nr. 815-819.
toegang 2.19.217	Archief van de Stichting Genootschap Engelandvaarders, 1940-1945.
toegang 2.21.54	Collectie J.A.W. Burger, 1942-1986, inv. nr. 18.
toegang 2.21.81	Collectie J.A. van Hamel, inv. nr. 102, 103, 105, 109, 337, 338, 349.
toegang 2.21.183.02	Archief J.R.M. van Angeren, inv. nr. 17, 23.
Toegang 2,21.269	Collectie Modderman, 1812-1887, inv. nr. 66.
toegang 2.21.310	Collectie mr. dr. F Hollander, inv. nr. 4- 6, 9, 11.

toegang 3.03.15.06 Archief van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage; Parket van de Officier van Justitie te 's-Gravenhage; Kamer van Toezicht op notarissen en kandidaat-notarissen te 's-Gravenhage, 1950-1959.
toegang 3.03.17.04 Archief van de Arrondissementsrechtbank Rotterdam, inv. nr. 371, 402.
toegang 3.12.02.01 Archief van het Koninklijk Conservatorium voor muziek in Den Haag, 1926-1955, de inleiding.
Ongenummerd Collectie B.I.A.A. ter Veer.

NIOD, INSTITUUT VOOR OORLOGS-, HOLOCAUST- EN GENOCIDESTUDIES, AMSTERDAM
toegang 176 Nederlandse Oost Compagnie, (niet openbaar), inv. nr. 1, 2.
toegang 184 Groote Advies Commissie der Illegaliteit, 47, 48.
toegang 226b Bureau Inlichtingen, Hoofdbureau Londen, 1940-1945, 18c
toegang 233 Archief van de Studiegroep Reconstructievraagstukken.
toegang 248 Documentatie Personen, H. Lindeman, 1946.
toegang 269a United Nations War Crimes Commission, inv. nr. 1.
toegang 271b Inventaris collectie J.H.W. Verzijl, inv. nr. 1d-1f, 11b.
toegang 800 Collectie mr. I. Boon, Rapport van Arno Arlt.
Oorlogsaffiches affiche 8 mei 1945.

MINISTERIE VAN VEILIGHEID EN JUSTITIE, Den Haag
Kabinetsarchief Geheim, (niet openbaar)
inv. nr. 2839, 2846, 2849, 2854, 3578, 5558, 5631, 5891, 5946, 5959-5061, 5964-5966, 6070, 6069.
OORLOGS EN VERZETSCENTRUM GRONINGEN (OVCG), Groningen
Collectie Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen,
inv. nr. 36, 38, 39, 41, 45, 47, 83-86, 88, 176, 178, 180, 181, 182, 185, 186, 189-192, 197, 200, 210, 213, 308, 339, 358, 459, 595, 640, 659, 725, 840.

RECHTBANK GRONINGEN, Groningen
J. Schoemaker, Bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen, (1924) 1940-1990(1993)
inv. nr. 43, 153, 438, 457, 458.
Archief van de Arrondissementsrechtbank,
Correspondentie serie A, 1945-1947; correspondentie serie B, 1946, 1948, 1950, 1954-1956.

TRESOAR, FRIES HISTORISCH EN LETTERKUNDIG CENTRUM LEEUWARDEN
toegang 17.02 Archief procureur generaal van Leeuwarden, inv. nr. 2582, 2927, 2973.
toegang 17.05 Archief Gerechtshof en het parket van de procureur-generaal te Leeuwarden 1980-1989, bijlage 5.

BIJLAGE 1 f: Internetbronnen

www.7huizen.nl/herv.school/boek.html
www.afweging.kc-wetgeving.nl/
www.amnesty.nl/mensenrechten/encyclopedie/geneefse-verdragen.
www.anp-archief.nl/attachment/2306385: bericht eerste opgelegde maatregelen in het Tribunaal Den Bosch op 29 december 1944.
www.anp-archief.nl/page/2296030/nl, KB 26 september 1945, instelling Tribunaal Groningen.
www.archievenwo2.nl/thema-overzicht/nederland/nasleep/zuivering
www.biografischwoordenboekgelderland.nl/bio/1_August_Frederik_Hendrik_Blaauw
www. bmgn.knhg.nl/H/Haan,_I._de_-_Breuklijnen_in_de_geschiedschijving_van_de_Jod.pdf
www.christenjuristen.org/content/preadvies, preadvies 1942
www.dbng.nl/show.asp?startRecord=1&maximumRecords=1&frmQuery=pica.all%3DW.W.+Feith&
www.delpher.nl/nl/kranten/results?query=Radio+Oranje+berechting&page=1&maxperpage=50&coll=ddd,
De Vrije Nieuws Centrale, 7-2-1944,
De Luistervink: nieuws van alle fronten, 7-4-1944,
De nieuwsbode: orgaan van de Vrije Pers, 18-4-1944,
VODOC, 9-5-1944,
De nieuwsbode: orgaan van de Vrije Pers, 3 juni 1944,
Hilversum III, 6-6-1944.
www.dekrantvantoen.nl/:
Heerenveensche Courant, 15 oktober 1945
Nieuwsblad van het Noorden, 7 maart 1935, 15 augustus1938, 1oktober 1942, 25 februari 1949, 16 oktober 1953, 20 maart 1959, 12 januari 2008
Leeuwarder Courant, 7 mei 1944,12 november 1945, 15 december 1945, 10 mei 1946, 16 juli 1946, 26 juni 1949, 10, 27 oktober 1950 24 mei 1951, 7 september 1959, 20 oktober 1973
www.deondernemer.nl/binnenland/220763/Nederland-laat-oorlogsmisdadigers-lopen.html.
www.deoorlog.nps.nl/page/mappen/780848/Kaalscheren+Moffenmeiden?afl=8&d=780845
www.deoorlog.nl/page/personen/780053/J.J.G+Boot?afl=2
www.depers.nl/binnenland/250708/Oorlogsmisdadigers-niet-meer-vervolgd.html
www.de-wit.net/bronnen/tel1935/a-j.htm telefoonboek Bandoeng 1946.
www.dvhn.nl/nieuws/.../ss-er-siert-bruins-zwijgt-voor-altijd-13156543.ht...
www.dwtonline.com/.../doodstraf-voor-honderden-moslimbroeders-egypte/
www.dodenakkers.nl/oorlog/verzwegen/46-grponingen.html
www.eersteKamer.nl/wetsvoorstel/28337_wet_internationale misdrijven
www.eindhovenfotos.nl/W.J.Arriens.htm
www.erelijst.nl/, Erelijst NIOD.

www.gahetna,-oorlogsgids-vraag19.pdf:
www.gahetna, digitale inventarissenwww.gahetna.nl/collectie/index/nt00429/07ca1082-61b4-11e3-8e7e-00505693001d/view/NT00429_ruslandgids_teksten/q/zoekterm/concentratiekamp/q/comments/1
www.geschiedenisbeleven.nl/Artikelen/Geschiedenis/Dood_en_verderf_in_het_Scholtenhuis
www.geschiedenis.vpro.nl/attachment.db/.../websitedood1.doc
www.geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/21377598/ Het oude RIOD
www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2005-2006/De-laatste-doodstraf.html
www.go2war2.nl/artikel/1550/4
www.grebbeberg.nl/index.php?page=kaderlijst-brigade-a-2
www.haren.nl/index.php?mediumid=25&pagid=473
www.hbpbunkerforum.nl/showthread.php?761-De-laatste-oorlogsdagen-op-Schiermonnikoog
www.henkvandijken.herdenking.nl/scholtenshuis
www.herdenking.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=471&Itemid=574www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/NIOD02:188886664
www.hetverhalenarchief.nl/kinderen-over foute-ouders.
www.historianet.nl/vraag-het-historici/waren-de-weerwolven-van-hitler-een-mythe?
www.historici.nl/retroboeken/lidt/#page=0&size=800&accessor=toc&source=1
www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/burger#sthash.tA6Ivoxu.dpuf.
www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/burger.
www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/nagel
www.historien.nl/moskou-1937-de-grote-terreur.
www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/5751/de-kampen-voor-foute-nederlanders-na-de-tweede-wereldoorlog.html
www.huizingainstituut.nl/images/biografiepedagogie.pd
www.ihr.rodekruis.be/ref/home-ihrOLD/Over-Internationaal-Humanitair-RechtOLD/ /Verdragen-
www.icc-cpi.int.www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/ The Geneva conventions
ihr.rodekruis.be/ref/home-ihrOLD/Over-Internationaal-Humanitair-RechtOLD/A-tot-Z-van-het-internationaal-humanitair-rechtOLD/Verdragen-van-Genve.html
www.illegaletrouw.nl 25 augustus, begin oktober 1944, editie tusschen Eem en Maarseveen, 25 februari 1945.
www.isgeschiedenis.nl/nieuws/het_joegoslavie_tribunaal_de_opvolger_van_neurenberg/
www.Joodsmonument.nl.
www.kampwesterbork.nl/ interneringskamp
www.kneppelfreed.nl/taheakken-bijlagen/houwing
www.kranten.kb.nl:

Algemeen Handelsblad, juni 1921, 17 november 1928, 15 mei 1935
Nieuwe Amsterdamse Courant, 10 augustus 1910
Het Centrum, 23 juli 1923
Friesch Dagblad, 22 november 1946
Friese koerier: onafhankelijk dagblad voor Friesland en aangrenzende gebieden, 25 juli 1953
De Gemeentestem, 10 september 1949
Limburgs Dagblad, november, 12 december 1945, 22 januari 1946, 24 november 1948, 24 februari, 27 mei 1949
De Limburgse koerier, 11 december 1948.
Maasbode, 16 maart 1950
Nieuwe Rotterdamse Courant, 17 juli 1923,16 augustus 1928
Rotterdamse Courant, 12 maart 1949, 28 februari 1950, 1 maart 1950
Rotterdamsch Nieuwsblad, 3 november 1931
De Nieuwe Rotterdamsche Courant, 23 augustus 1945
Nieuws van de Dag, 21 juni 1902, 27 augustus 1906, 13 februari 1908; 30 juni 1909
Provinciale Drentsche en Asser Courant, 23 november 1945
De Tijd, godsdienstig staatkundig dagblad, 19 juni 1912
Het Vaderland, 18 mei 1938
De Waarheid, 2 februari 1946
Rotterdamse Courant 12 maart 1949, 28 februari, 1 maart 1950
Maasbode 16 maart 1950,
De Gemeentestem 10 september 1949

www.kranten.kb.nl/documents/Illegale_pers_NIOD.pdf

Christofoor: voor God en Vaderland; uitgave voor Amsterdam, Haarlem en omgeving, 5 mei 1945
De Baanbreker, 19 december 1944
De vrije Zeeuw, 20 juli 1945
*Den vaderlant ghetrouwe: op de bres voor herstel en vernieuwin*g, 28 oktober 1944
Het Vrije Geluid: -al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel, 11 december 1944
Gezamenlijke illegale bladen, 16 juli 1944
Je Maintiendrai, 15 oktober 1944, 15 januari 1945
Kroniek van de week; vrijheyt en is om gheen gelt te coop, 11 november 1944
Moed en Vertrouwen, 15 mei 1944
Nijmeegsch dagblad, 26 januari 1945
Op Wacht in Amsterdam, 18 oktober 1944
Paraat, 9 november 1944
Paroolbulletin, 29 september 1944
Parool, 15 oktober 1944, herhaald in de Paroolpost van 29 december 1944.
Telex, 5 november 1944
Veritas: katholiek 14-daags blad voor Maastricht, 26 september 1944

VODOC, 9 mei 1944
Voor Koningin en Vaderland: voor vrijheid, waarheid en recht, 14 november 1944
Vrij Nederland: uitgave voor Zuid-Holland, 10 december 1944
kranten.delpher.nl/nl/view/index?query=Je+maintiendrai&coll=ddd&page=1&maxperpage=10&facets[periode]=1|20e_eeuw|1940-1949|&image=ddd%3A010426299%3Ampeg21%3Aa0007#image
www.leeuwardercourant.nl/multimedia/archive/01150/Klaas_Carel_Faber__1150445a.pdf
www.mei1940.nl/Foto4_De_strijd/Majoor-van-der-Schee-C.-I-9RI.htm
www.nationaalarchief.nl/.../pdf/NL-HaNA_2.13.55.ead.pdf
www.nederlandrechtsstaat.nl/grondwet/artikel.html?artikel=16www.nederlandrechtsstaat.nl/grondwet/artikel.html?artikel=107&categorie=&auteur=&trefwoord=&1=1##artikel107
www.niod.knaw.nl/documents/publicaties/Schoonoord_HetCircusKruls.pdf, p. 37
www.niod.nl/nl/geschiedenis-van-het-niod/oprichting.
www.niod.nl/onderzoek/onderzoek_detail.asp?ID=67&from=MDW_DET&MDW_ID=65&rub=
www.nmkampvught.nl/index.php?id=1163
www.npogeschiedenis.nl/na-de-bevrijding/boek/Ad-van-Liempt-Na-de-bevrijding-Het-dagboek-van-een-meisje-Anne-Frank.html, toespraak van G. Bolkestein, 28 maart 1944
www.nrc.nl, 27 september 2011
www.onderscheidingen.nl/decorandi/wo2/dec_h07.html
www.onderzoekoorlogsmisdaden.nl/voorbeelden/78-de-zaak-klaas-faber.
www.oorlogsgetroffenen.nl/archiefvormer/Hooggerechtshof
oregonstate.edu/instruct/phl302/texts/hobbes/leviathan-e.html#CHAPTERXXVII: Thomas Hobbes, Leviathan, or The Matter, Forme & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill. 1651, Hoofdstuk 27, Over misdaden, excuses en vergoelijkingen
www.ostfriesischelandschaft.de/fileadmin/php/side.php?news_id=410&part_id=0&navi=11
www.parlement.com/9291000/modulesf/g5ncdo3o
www.parlement.com/id/vhnnmt7lidzx/trias_politica_machtenscheiding_en
www.parlement.com/id/vg09ll1o9ifv/g_j_gerrit_jan_van_heuven_goedhart
www.politiekcompendium.nl/9351000/1f/j9vvh40co5zodus/vh4vaks9rjyl
www.politiemuseum.nl/UserFiles/File/POLITIE%20EN%20BEZETTINGSTIJD%202.pdf
www.portalettes.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/.../25218464/
www.recht.nl/artikel/index.html?nid=43327; 32 475
www.rechtspraak.nl/organisatie/De Hoge Raad/nieuws
www.reload1.geschiedenis.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/10950002/items/11038965
www.resources2.kb.nl/010420000/pdf/DDD_010424559.pdf
www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wetgeving/kwaliteit-wetten-en-regels
rjh.ub.rug.nl/index.php/groniek/article/viewFile/15818/13308, supplement op Croes en Tammes
www.schierweb.nl/2geschiedenis.htm
www.sdnl.nl/recht-b.htm :Openbaar antecedenten register Rechterlijke Macht.
http://www.staatingroningen.nl/355/carl-von-rabenhaupt
www.statengeneraaldigitaal.nl/ Kamerstuk II 1946-1947 Kamerstuknummer 429 ondernummer 3,
www.stiwotforum.nl/viewtopic.php?t=10559
www.sytzama.nl/1RH-Mei1940-x.html
www.thuisinbrabant.nl/personen/s/speyart-van-woerden,-baron-elmh
www.verzetsmuseum.org/tweede-wereldoorlog/nl/achtergrond/achtergrondbinnenlandse_s
www.voc-cavalerie.nl/.../Archivering%20VOC-Mededelingen%201936-heden.xls
www.vpro.nl/programmas/2899536/afleveringen/.../25218464/
www.wikipedia.org/wiki/Nederlanders ge%C#%ABxecuteerd tijdens de Duitse bezetting
www.wikipedia.org/wiki/Doodstraf_in_Nederland
www.west-papua.nl/publiciteit/NazisinNNG.htm,
www.wetenschapsagenda.leidenuniv.nl/content_docs/...0511/10-loof.pdf
www.wieiswieinoverijssel.nl/details2.asp?id=137
www.wiezoekje.nl/rolf-camerling
www.wikipedia.org/wiki/Nationalsozialistisches_Kraftfahrkorps
www.zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-28337-3.pdf

BIJLAGE 1 g gesprekken en correspondentie met:

Familieleden (militaire) raadsheren en advocaten-fiscaal
- Drs. B.C.E. Bolkestein, dochter van N. Bolkestein.
- Mw. C.N.F.A. Collot d'Escury- van der Wijck, dochter van jhr. A.H.S. van der Wijck.
- D.J. Feith- de Graaff, schoondochter van jhr. WW Feith.
- H.F.D. Liefrinck kleinzoon van D.A. Camerling Helmolt.
- J.J.C. Louët Feisser, M. Barents- Louët-Feisser E. Louët Feisser-Laan, kinderen van J.C. Louët Feisser.

Familielid slachtoffers, H. van Alteren, broer van twee geëxecuteerde Nederlanders uit Groningen.
Familieleden verzetsman, Twee dochters van de verzetsman A.W. Dijkema

Hoge Raad, R. van Elst
Groninger Archieven, J. van Keulen
Ministerie van Justitie, M. van Rijn, M.E. Verburg
Nationaal Archief, L. van Beelen-Driehuis, G. Boink, J. van Langen, F. Kanhhai, M. Ketelaars, J.H. Kompagnie (ov), B.J. Meiboom, S.F.M. Plantinga, H.A.J. van Schie,
Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen, M. Brinks, B. Jongejan

Rechtbank Groningen, J. Schoemaker & medewerkers afdeling Archief
Stichting Onderzoek Bijzondere Rechtspleging, H. Bakkali, C.J.G. Bleichroth, A. Bosch, H. Elgersma, S. Faber, H. Grevers, H.L.C. Hermans, A.P. Huitzing, M. Kool, J.P. Meihuizen, P. Romijn, M.H. Severein, J.H.A. Teulings, G.J.H. Worst (ov.)

Onderzoekers L. Doedens, onderzoeker en promovendus in Groningen, B. Henstra, Onderzoeker Tweede Wereldoorlog

BIJLAGE 2: Biografische gegevens van de functionarissen werkzaam geweest voor de Kamer Groningen (in alfabetische volgorde)

N. Bolkestein (1910-1993)[1422]

Nicolaas Bolkestein is geboren op 27 juni 1910 in Den Haag. Na de lagere school en de middelbare school gaat hij rechten studeren in Utrecht. Daarna is hij enige tijd werkzaam als advocaat en als adjunct-inspecteur van de directe belastingen in Veendam. Hij wordt in 1939 als 29-jarige in Groningen de jongste Gedeputeerde van Nederland. Na de benoeming van een NSB'er als Commissaris in de provincie Groningen neemt hij ontslag. In 1942 wordt hij als gijzelaar geïnterneerd in het kamp Sint-Michielsgestel. Na de bevrijding van het kamp gaat hij, dwars door de Duitse linies heen, terug naar het Noorden. Als Gedeputeerde van Groningen overlegt hij vanaf juni 1945 met de vier Groningse kantonrechters en de Commissaris van de Koningin over de samenstelling van de vijf Kamers van het Tribunaal Groningen. Eind 1945 wordt hij benoemd tot raadsheer in het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen. Tussen 1945 en 1949 heeft hij 441 keer zitting in de Kamer Groningen. Van 1946 tot 1949 is hij opnieuw lid van Gedeputeerde Staten van Groningen. Daarnaast promoveert hij In 1947aan de Universiteit van Utrecht in de economische wetenschappen

Als in 1949 het Bijzonder Gerechtshof wordt opgeheven, wordt hij benoemd in de Bijzondere Strafkamer van de Rechtbank Groningen. Hij maakt tussen september 1949 en december 1950 58 keer deel uit van deze Strafkamer. In 1950 solliciteert hij met succes naar de baan van burgemeester in Middelburg. Hij bekleedt die functie tot 1957; in dat jaar wordt hij benoemd tot burgemeester van Deventer als opvolger van. H.W. Bloemers. Tot aan zijn pensionering blijft hij burgemeester in Deventer. Nicolaas Bolkestein overlijdt op3 december 1993 op 83-jarige leeftijd in Deventer.[1423]

D.A. Camerling Helmolt (1886-1960)[1424]

Daniel Adolf Camerling Helmolt wordt op 9 mei 1886 in Haarlem geboren, maar woont vrijwel zijn hele leven in het oosten van Nederland. Hij wordt na de middelbare school in 1906 aangenomen op de Koninklijke Militaire Academie in Breda. Nadat hij zijn slotexamen aan de KMA met goed gevolg heeft afgelegd, wordt hij op 30 juni 1909 benoemd tot tweede luitenant bij het 4e Regiment Huzaren. De cavalerie blijft zijn hele leven zijn liefde houden. Hij klimt in rang naar eerste luitenant (1913), adjudant (1916) en ritmeester (1928). In 1928 wordt hij instructeur aan de Koninklijke Militaire Rijschool in Amersfoort. Enkele jaren later wordt hij benoemd tot directeur van deze rijschool, een functie die hij tot 1939 bekleedt. Camerling Helmolt is in 1936 lid van de Olympische dressuurploeg in Berlijn. Hij doet mee aan de individuele dressuurproef en de dressuurproef voor teams. In 1940 volgt hij M.R.A. Bischoff van Heemskerk op als Regimentscommandant van de Staf 1 R.H. van het Regiment Huzaren.

Hij trouwt in 1910 met Cornelia van Ketwich Verschuur. Zijn privéleven wordt getekend door de vroegtijdige dood van twee van zijn kinderen. In 1926 overlijdt zijn dochter Magdalena Adriana Elisabeth, en op de laatste dag van de gevechten rond de Grebbeberg, op 14 mei 1940, komt zijn zoon Jan Daniel om het leven. Camerling Helmolt gaat de rest van zijn leven gebukt onder het verlies van zijn zoon en dochter.

In mei 1942 worden de Nederlandse officieren, die sinds mei 1940 gedemobiliseerd zijn, door de Duitse bezetter opgeroepen om zich te melden bij hun kazernes. Hitler heeft opdracht gegeven tot deportatie van deze beroeps- en reserveofficieren. D.A. Camerling Helmolt gaat als krijgsgevangene naar het Krijgsgevangenkamp Stanislau in Polen.

Na de oorlog keert hij uit krijgsgevangenschap terug naar Ubbergen, waar hij voor de oorlog al woonde. Sterk vermagerd, maar nog steeds rechtschapen, rechtvaardig en streng neemt hij, als hij hiervoor wordt gevraagd, de benoeming tot militair raadsheer in de Kamer Groningen aan. Hij verzoekt met ingang van 1 november 1946 ontslag uit militaire dienst. Hij is dan 60 jaar. Camerling Helmolt heeft 402 maal zitting als militair raadsheer. Zijn kennis wordt zeer gewaardeerd door jhr. W.W. Feith, die er tevergeefs voor pleit dat hij zitting mag nemen in de opvolger van het Bijzonder Gerechtshof, de Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank Groningen. Dit is echter niet mogelijk omdat Camerling Helmolt geen jurist is. Een pleidooi over zijn kennis over het oorlogsrecht mag niet baten. Hij krijgt per 1 juli 1949 zijn ontslag. Hij wijdt daarna zijn tijd vooral aan paarden en paardendressuur. Hij vindt '*dat paarden betrouwbaarder zijn dan mensen*.'[1425] In hippische kringen is zijn boek '*Dressuurrijden. Bezien door het kritisch oog van een jurylid*' tot op de dag van vandaag nog steeds een standaardwerk.[1426]

Jhr. W.W. Feith (1889-1973)[1427]

Willem Wolter Feith wordt geboren op 9 maart 1889 in Vlaardingen. Na twee jaar verhuist hij naar Groningen, doorliep de lagere school en het stedelijk gymnasium. Daarna vestigt hij zich in 1909 als student in Groningen. Tijdens zijn studie is hij eerst assessor van de juridische faculteitsvereniging (1910) en vervolgens voorzitter (1911). Na zijn studie en promotie in Groningen en een examen voor Indisch Rechterlijk ambtenaar in Leiden, vertrekt Feith naar Nederlands-Indië om als jurist bij het Gouvernement te werken. Hij wordt op 11 juli 1916 aangesteld als substituut-griffier in Buitenzorg, en krijgt daarna functies in Magelang en Toeloengagoeng. Zijn laatste functie in Nederlands-Indië is het voorzitterschap van de Landraad van Wonosobo [1428] Na zijn (officieel tijdelijke) terugkeer in 1924 in Nederland wordt hij in 1925 benoemd tot eerste kinderrechter in Groningen. Als kinderrechter maakt hij naam door zijn bijzondere aanpak van het kinderrecht. Hij gaat persoonlijk op

---

1422 MinJus kabinet, inv. nr. 2839, 5558 en 3578; KB 74, 21-6-1949 eervol ontslag als raadsheer in de Kamer Groningen en benoeming tot lid Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank in Groningen; N. Bolkestein, *De invloed van de financiële politiek der overheid op de verdeeling van lasten en baten over den tijd* (Utrecht, 1947). tekst van dr. C.M. Hogenstijn.

1423 N. Bolkestein, *De invloed van de financiële politiek der overheid op de verdeeling van lasten en baten over den tijd*, Utrecht, 1947, www.wieiswieinoverijssel.nl/zoekresultaten/p2/137?tmpl=componen. Christianus Joseph Johannes Willibrordus

1424 *wiezoekje.nl/rolf-camerling;* Gelders archief, toegang nummer 0247, inv. nr. 8543 trouwakte van 20-7-1910; kranten.kb.nl, *Nieuws van den dag* 27-8-1906, *Nieuws van den dag: kleine courant* 30-06-1909, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 16-8-1928 *Het Vaderland*, 18 mei 1938; www.voc-cavalerie.nl/.../Archivering%20VOC-Mededelingen%201936-heden.xls; www.sytzama.nl/1RH-Mei1940-x.html; www.nationaalarchief.nl/.../pdf/NL-HaNA_2.13.55.ead.pdf.

1425 Informatie van zijn kleinzoon in 2011.

1426 D.A. Camerlingh Helmolt, LT. KOL. B.D. *Dressuurrijden. Bezien door het kritisch oog van een jurylid*, Stichting de Hoefslag, 's-Gravenhage, z.j.

1427 W.W. Feith, Over de berechting van Duitse oorlogsmisdadigers, in: *NJB* 1950, naar aanleiding van eerdere beschouwingen van mr. van Nispen tot Sevenaer en mr. Timminga, in 1949 in het *NJB*; W.W. Feith, Jubileum van een gerechtsgebouw, in: *Rechtsgeleerd magazijn Themis, Tijdschrift voor publiek- en privaatrecht, 1956*, p. 21- 38.

1428 Staatsalmanakken voor Nederlands Indië de jaargangen 1916-1924.

zoek naar gezinsvoogden en zoekt passende oplossingen voor problemen van kinderen. Daarnaast heeft hij eenmaal per week, op zaterdag, een spreekuur.[1429] In 1934 wordt hij benoemd in de Crisis-Tuchtrechtspraak. Hij wordt eerst voorzitter van de Provinciale Commissie voor de Crisis-Tuchtrechtspraak en is vanaf 1941 Tuchtrechter.[1430]
Van 1942 tot 1944 is jhr. W.W. Feith een van de gijzelaars in Sint-Michielsgestel. Na de bevrijding van het kamp baant hij zich lopend, dwars door de linies heen, naar Groningen, waar hij in oktober 1944 aankomt.[1431]
Hij weigert verschillende functies in de bijzondere rechtspleging, tot hij in september 1945 wordt benoemd als voorzitter van de Kamer Groningen. [1432] Zijn taakopvatting in de bijzondere rechtspleging is: '*laten zien dat hier recht wordt gesproken. De taak van de Kamer Groningen is niet afgelopen bij het leveren van bewijs. Het grote publiek moet zien dat recht gesproken wordt. Voor iedere zitting moet getracht worden de voorgeschiedenis van de verdachte te schetsen, zodat iedereen begrijpt hoe de zaak in elkaar zit'.* Jhr. W.W. Feith is zich ervan bewust dat hij als voorzitter van de Kamer Groningen in de bijzondere rechtspleging de hoofdpersoon is in een belangrijke periode van de Groninger juridische geschiedenis.[1433]
Naast zijn juridische werkzaamheden is Feith actief op tal van andere gebieden. Meteen na de Bevrijding wordt hij benoemd tot lid van de Commissie van Herstel in Groningen.[1434] Ook heeft hij zitting in de Commissie voor het laten maken van een beeld van Carl von Rabenhaupt.[1435]
Door zijn periode in Nederlands-Indië tussen 1916 en 1924 is hij zeer geïnteresseerd in Nederlands-Indië. Hij wordt lid van de afdeling Groningen van de *Commissie Nederland helpt Indië* en is tussen 23 mei en 6 september 1946 voorzitter van deze afdeling. Waarschijnlijk wegens zijn drukke werkzaamheden geeft hij dit voorzitterschap op.[1436] Hij is verder lid en plaatsvervangend voorzitter van het Centraal College Tuchtrechtspraak Voedselvoorziening en lid van de Adviescommissie Zuivering Personeel Rijksuniversiteit Groningen. Met ingang van 1 juli 1949, de datum van de opheffing van de Groningse Kamer van het Bijzonder Gerechtshof, wordt hij voorzitter van de Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank Groningen. Hij wordt tegelijkertijd voorzitter van de Rechtbank Groningen.[1437]
Naast cultuur en recht is jhr. W.W. Feith gefascineerd door de Vierdaagse in Nijmegen. Niet alleen loopt hij deze Vierdaagse ontelbare malen, hij is ook jaren voorzitter van de Commissie van Gouden Wandelaars.[1438] In 1953 wordt hij benoemd tot Kamerheer in buitengewone dienst (i.b.d.) voor Koningin Juliana. In 1959 beëindigt hij zijn rechterlijke functies. Op 19 oktober 1973 overlijdt hij op 84-jarige leeftijd tijdens een discussiebijeenkomst ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van de Nederlandse Jurisprudentie.[1439]

C. J. J. W. van Groeningen (1897-1972)[1440]

Christianus Joseph Johannes Willibrordus van Groeningen wordt geboren in Utrecht op 7 november 1897. Na de lagere school en de middelbare school gaat hij rechten studeren. Na zijn studie wordt hij op 10 december 1929 in Utrecht benoemd tot substituut griffier bij het Openbaar Ministerie. 13 april 1934 volgt zijn benoeming tot rechter in de Arrondissementsrechtbank Groningen. Bij deze rechtbank blijft hij tot aan zijn pensionering in 1962. In augustus 1945 wordt hij gevraagd voor de functie van raadsheer in de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden. Hij accepteert deze functie. Hij vervult hij naast zijn rechterschap in Groningen. Naast zijn benoeming tot raadsheer, wordt hij in oktober 1945 benoemd tot raadsheer-commissaris in de Kamer Groningen. Dit houdt in dat hij, in opdracht van de Kamer Groningen, aanvullend onderzoek doet naar onderdelen van de tenlastelegging. Ook onderzoekt hij de daden van de verdachten en onderwerpt getuigen aan nadere verhoren. Ten slotte ziet hij toe op het uitvoeren van de opdracht tot vervaardigen van psychiatrische rapportages in opdracht van het hof. Naast deze functie is hij eenmaal waarnemend voorzitter van de Kamer Groningen. Hij heeft 23 maal zitting tijdens een rechtszitting. Na zijn werkzaamheden in de Kamer Groningen, van oktober 1945 tot juli 1949, wordt hij ontslagen als bijzonder raadsheer. Hij zet zijn werkzaamheden als rechter in de Arrondissementsrechtbank voort. In 1950 werd hij benoemd tot vicepresident van de Arrondissementsrechtbank Groningen. Op 10 april 1959 volgt zijn benoeming tot president van de Arrondissementsrechtbank Groningen, als opvolger van jhr. W.W. Feith. Bij zijn aanvaarding van het voorzitterschap zegt hij: '*Met schroom aanvaard ik dit ambt.'*[1441] In 1962 gaat hij met pensioen en hij overlijdt in 1972.

G. D. E. J. Hotz (1886-1964)

Georg David Eduard Johannes Hotz is geboren op 12 augustus 1886 in Bodegraven. Hij heeft als hij benoemd wordt tot militair raadsheer in de Kamer Groningen een lange militaire carrière achter zich, voornamelijk in Nederlands-Indië. In 1924 schrijft hij een boek: *Beknopt geschiedkundig overzicht van den Atjehoorlog*.[1442] Dit boek wordt gepubliceerd in de reeks *Oost-Indische krijgsgeschiedenis* onder nummer 621. Twee jaar na deze publicatie wordt hij als kapitein der Infanterie met ingang van 3 april 1926 benoemd tot militair commandant van Riouw en onderhorigen.[1443] In 1936 is hij zich blijkens het telefoonboek in Bandoeng commandant van het Tweede Regiment Infanterie; hij woont aan de Ambonstraat 5 Bd 1809.[1444] Het Utrechts Nieuwsblad van 11 november 1937 meldt dat G.D.E.J. Hotz is benoemd tot officier in

---

1429 www.huizingainstituut.nl/images/biografiepedagogie.pdf en Nieuwsblad van het Noorden van 21-11-1935.
1430 K. Ter Laan, *Groninger Encyclopedie, jhr. W.W. Feith*, uitgeverij Spiering Groningen, 1954, p. 201 en 253.
1431 Brabants Historisch Informatiecentrum, toegangsnummer 1501, Persoonsdossiers gijzelaars kamp Beekvliet, 1942-1944., inventarisnummer 126.
1296 MinJus kabinet, inv. nr. 2849.
1433 OVCG, inv. nr. 725.
1434 resources2.kb.nl/010420000/pdf/DDD_010424559.pdf.
1435 www.staatingroningen.nl/355/carl-von-rabenhaupt..
1436 Groninger Archieven, toegang 425, Archief van het provinciaal comité 'Nederland helpt Indië', inv. nr. 36.
1437 ww.dbng.nl/show.asp?startRecord=1&maximumRecords=1&frmQuery=pica.all%3DW.W.+Feith; MinJus kabinet, inv. nr. 2839, 5558 en 3578.
1438 kranten.kb.nl/*Friese koerier: onafhankelijk dagblad voor Friesland en aangrenzende gebieden,*25 juli 1953.
1439 www.archiefleeuwardercourant.nl, *Leeuwarder courant,* 20 oktober 1973; G.E. Langemeijer, Jhr. Mr. W.W. Feith: in memoriam, in: (*NJB* 1973), pag. 1150.
1440 K. ter Laan, *Groninger encyclopedie,* uitgeverij Spierings, 1954-1955, C.J.J.W. van Groeningen; *kranten.kb.nl, Het Vaderland, staat en letterkundig nieuwsblad*, 10-12-1929; Staatsalmanak, 1934; MinJus kabinet, inv. nr. 2846. inv. nr. 5961
1441 kranten.kb.nl, *Nieuwsblad van het Noorden*, 20-3-1959.
1442 G.D.E.J. Hotz, *Beknopt geschiedkundig overzicht van den Atjehoorlog*. Koninklijke Militaire Academie 1924. Oost-Indische krijgsgeschiedenis nummer 621.
1443 resources2.kb.nl/010010000/pdf/DDD_010010259.pdf, *Staatsblad voor Nederlands Indië,* 1926, 1936; *Utrechts Nieuwsblad*, 11 november 1937.
1444 de-wit.net/bronnen/tel1936/a-j.htm telefoonboek Bandoeng, 1936.

de Orde van Oranje Nassau, en gerechtigd het versiersel te dragen met de zwaarden. Hij is dan al opgeklommen tot de rang van kolonel der Infanterie van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger.[1445] Tijdens de meidagen van 1940 is hij als reserve luitenant-kolonel commandant van het 44e Regiment Infanterie van de groep Betuwe van de strategische beveiliging. [1446] Tussen 1942 en 1944 is hij organisator en later commandant van Regio 4 (Twente) binnen de georganiseerde verzetsbeweging. Onder zijn leiding wordt in september 1944 het Gewapend Verzet in Overijssel samengevoegd in de Binnenlandse Strijdkrachten. Volgens de website www.wieiswieinoverijssel.nl is de feitelijke leiding van de Overijsselse Binnenlandse Strijdkrachten echter in handen van Cor Wilbrink. [1447] Wat hiervan waar is, is niet duidelijk. Tussen maart en november 1945 is G.D.E.J. Hotz gewestelijk commandant van het strijdend gedeelte van de Binnenlandse Strijdkrachten in Zwolle.[1448] G.D.E.J. Hotz is slechts van 10 oktober 1945 tot 31 januari 1946 militair raadsheer in de Kamer Groningen. Aangezien de Kamer Groningen pas zijn eerste zitting heeft op 19 december 1945, is hij dus maar anderhalve maand verbonden aan deze Kamer. Hij wordt per 1 februari 1946 benoemd in dezelfde functie bij het Bijzonder Gerechtshof Den Haag.[1449] Na het beëindigen van de bijzondere rechtspleging wordt hij benoemd tot lid van de Gratie-Adviescommissie, ingesteld bij besluit van de minister van Justitie op 5 november 1948.[1450] In 1947 wordt G.D.E.J. Hotz benoemd tot Honorary Officer in the Military Division of the Most Excellent Order of the British Empire (GB). Vijf jaar later ontvangt hij de Medal of Freedom with bronze palm (VS). Beide onderscheidingen krijgt hij voor zijn werk gedurende de bezetting van Nederland. G.D.E.J. Hotz overlijdt op 6 juli 1964.[1451]

T. de Jong Tzn. (1889-1972)

Tjitte de Jong wordt op 6 juni 1889 te geboren in Scharnegoutum in de gemeente Wymbritseradeel, waar zijn vader hoofd van de christelijke school is. Nadat zijn vader is overgeplaatst naar Rotterdam, gaat De Jong daar naar het Marnix Gymnasium. Daarna studeert hij rechten aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en hij promoveert in 1914. Hij vertrekt naar Groningen waar hij zich verbindt aan een advocatenkantoor.[1452] In 1927 wordt T. de Jong in Groningen voor de Anti Revolutionaire Partij in de gemeenteraad gekozen en benoemd tot wethouder van financiën en van openbare werken. Hij is daarnaast rechter-plaatsvervanger in de Groningse Arrondissementsrechtbank, plaatsvervangend voorzitter van de Raad van Beroep voor de directe belastingen en bestuurslid van verscheidene andere colleges. Hij blijft wethouder tot 1931. Dan verandert hij van loopbaan en woonplaats en wordt kantonrechter in Rotterdam.[1453] Tevens is hij dan belast met de waarneming van de werkzaamheden van kantonrechter in Gouda. Op 15 juli 1934 wordt hij benoemd tot lid in de Kamer van Toezicht over de notarissen en kandidaat-notarissen. [1454] Van 1936 tot 1939 is hij namens de ARP gemeenteraadslid in Rotterdam, als opvolger van Jos de Jong.
Op 28 juni 1939 keert hij terug naar Groningen om directeur van de hypotheekbank te worden. C W baron van Dedem, voorzitter van het OM in Rotterdam, voert bij zijn afscheid van Rotterdam het woord namens het parket en zegt onder andere: '*Wij hebben u leeren waardeeren als een zeer nauwgezet en zeer humaan strafrechter. Het parket heeft u uw taak niet verlicht maar de wijze waarop gij uw taak hebt vervuld hebben wij bewonderd*.' In 1941 neemt hij zitting als Commissaris in de Onesiforusbank, de bank van de Maatschappij tot Geldverschaffing voor Kerk- en Schoolbouw, in Utrecht. In 1942 schrijft T. de Jong Tzn een referaat voor de Christen Juristen Vereniging getiteld ' Misbruik van Recht'.[1455] Meteen na de Bevrijding wordt hij ingeschakeld in het Militair Gezag. Hij maakt dan deel uit van de leiding van de Politieke Opsporingsdienst in Appingedam. Deze functie eindigt op de dag van zijn benoeming tot bijzonder raadsheer in de Kamer Groningen, op 10 oktober 1945.
Naast bijzonder raadsheer in de Kamer Groningen wordt hij op 1 maart 1946 benoemd tot Hoge Autoriteit in het ressort Leeuwarden en tegelijkertijd tot kantonrechter-plaatsvervanger in het Kantongerecht Groningen.[1456] De andere Hoge Autoriteiten zijn al per 1 januari 1946 benoemd. In Leeuwarden loopt de benoeming van een Hoge Autoriteit zeer stroef. Nadat achtereenvolgens vier juristen zijn aangezocht voor deze functie, wordt ten slotte T. de Jong Tzn. gevraagd of hij deze taak op zich wil nemen. Als hij daarin toestemt, wordt hij per omgaande benoemd. Hij wordt Hoge Autoriteit voor alle Tribunaalkamers in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe. Zijn functie als Hoge Autoriteit vervult hij tot 1952. In 1947 wordt hij kantonrechter in Leeuwarden en uiteindelijk in 1949 raadsheer in het gerechtshof in Amsterdam. Deze functie vervult hij tot zijn pensionering in 1954. Hij overlijdt in Ermelo op 29 mei 1972.[1457]

L.W.E.M Lasonder (1881- 1958) [1458]

Laurens Willem Egbert Marie Lasonder wordt geboren op 1juni 1881 in Enschede. Na zijn lagere en middelbare school studeert Lasonder rechten aan de Universiteit van Utrecht. Zijn kandidaatsexamen behaalt hij op 21 juni 1902. Vervolgens haalt hij zijn doctoraal en hij promoveert op 13 februari 1908 cum laude in de rechtswetenschappen. Zijn eerste baan is de functie van adjunct-commies bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Op 19 juni 1912 wordt hij benoemd als ambtenaar bij het Openbaar Ministerie in Amsterdam. Na elf jaar verruilt hij deze functie voor de functie van substituut officier van justitie in Arnhem. Zijn benoeming vindt per 17 juli 1923 plaats. Hij vervolgt zijn loopbaan bij de Arrondissementsrechtbank in Assen. Op 15 mei 1935 wordt hij daar aangesteld als officier van justitie. Op 1 oktober 1942 neemt hij zijn ontslag in Assen.
Meteen na de Bevrijding, op 8 mei 1945, wordt hij door de Vertrouwensmannen als waarnemend procureur-generaal in Leeuwarden aangesteld. Tegelijkertijd wordt hij benoemd tot lid van het Militair Gezag in Groningen. Zijn aanstelling in de bijzondere rechtspleging

---

1445 www.hetutrechtsarchief.nl/collectie/kranten/un/1937/1112.
1446 www.grebbeberg.nl/index.php?page=kaderlijst-brigade-a-2.
1447 www.wieiswieinoverijssel.nl/details2.asp?Id=166.
1448 Nationaal Archief, toegang 2.13.137, Ministerie van Defensie: Ordedienst/Bevelhebber der Nederlandse Strijdkrachten en Binnenlandse Strijdkrachten (ODS/BS), inv. nr. 1437-1438.
1449 MinJus kabinet, inv nr. 2846.
1450 Handelingen, II, zitting 1950.1951, Rijksbegroting voor het dienstjaar 1951 1900 IV 8, p. 30.
1451 www.onderscheidingen.nl/decorandi/wo2/dec_h07.html.
1452 www.7huizennl/herv.school/boek.html.
1453 Kranten.kb.nl, *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 3 november 1931, p. 17.
1454 Archief Rechtbank Rotterdam, inv. nr. 371 aanstelling 1932; inv. nr. 402, ontslag 1939; Staatsalmanak 1931 en 1934; kranten.kb.nl, *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 6 november 1931.
1455 www.christenjuristen.org/content/preadvies, preadvies 1942.
1456 MinJus kabinet, inv. nr. 5959; Rechtbank Groningen, Correspondentie serie B, 1946, 1-3-1946.
1457 www.dekrantvantoen.nl/index.do, *Nieuwsblad van het Noorden*, 25-2-1949.
1458 kranten.kb.nl/, *Nieuws van de Dag*, 21-juni 1902, 13 februari 1908; *De Tijd, godsdienstig staatkundig dagblad,* 19 juni 1912; *Nieuwe Rotterdamse Courant* 17 juli 1923, *Algemeen Handelsblad* 15 mei 1935, *Nieuwsblad van het Noorden*, 1oktober 1942; *Heerenveensche Courant* 15 oktober 1945; Meihuizen 2003, p. 180-182.

verloopt niet rimpelloos. Hij is niet de eerste keus van J.C. Tenkink en G.E. Langemeijer, die moesten zorgen voor de samenstelling van de Bijzondere Gerechtshoven en voor de voordracht van de vijf procureurs-fiscaal en de advocaten-fiscaal. Allereerst wordt jhr. J.E. de Ranitz (adjunct officier van justitie in Assen) aangezocht en vervolgens jhr. W.W. Feith. Beiden weigeren. Jhr. A.H.S. van der Wijck wil de functie wel graag bezetten, maar hij wordt ongeschikt bevonden. Uiteindelijk valt de keus op L.W.E.M. Lasonder. Hij wordt op 10 oktober benoemd. Naast zijn benoeming tot procureur-fiscaal van het ressort Leeuwarden wordt hij in september 1945 lid van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten. L.W.E.M. Lasonder is niet alleen geïnteresseerd in zijn juridische werk, maar ook in de band tussen Nederland en Indië. In december 1949 stuurt hij, samen met een aantal anderen, een telegram aan de Tweede Kamer waarin zij hun zorgen uitspreken over de onafhankelijkheid van Indonesië. Deze stukken worden neergelegd ter griffie, ter inzage van de leden. Enig resultaat heeft het telegram echter niet. In 1949 treedt hij toe tot het 'Comité voor een Liberale Partij'. Hij overlijdt op 17 januari 1973 in Groenlo.

J. C. Louët Feisser (1910-1991)

Jacobus Christoffel Louët Feisser is geboren op 16 mei 1903 in Amsterdam. Na de lagere school en de middelbare school gaat hij rechten studeren in Utrecht. Na zijn studie rechten werkt Louët Feisser eerst als waarnemend ambtenaar bij het Kantongerecht in Utrecht. Op 23 juni 1941 komt hij in dienst als ambtenaar bij de Kantongerechten in het Arrondissement Groningen. Gedurende de oorlog houdt hij zich op de achtergrond. Hij wil geen promotie maken, om niet op te vallen bij B.P. Enklaar, de pro-Duitse voorzitter van de rechtbank.[1459] Hij heeft contacten met de illegale groep rond de rechtbank. Eén van hen, A.J. Mulder, zit enige tijd ondergedoken in zijn huis. Zijn beide kinderen herinneren zich deze 'oom Wim' nog heel goed.[1460] Meteen na de Bevrijding wordt J.C. Louët Feisser benoemd tot commandant van de Politieke Opsporingsdienst (POD) afdeling Groningen. De Kamer Groningen heeft vanwege de zwaarte en omvang van de zaken een tweede advocaat-fiscaal nodig. J.C. Louët Feisser wordt op 2 februari 1946 aangesteld in deze functie. Hij wordt op 12 november 1947 benoemd tot waarnemend procureur-fiscaal van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden. Vlak voor de beoogde opheffing van de Kamer Groningen, op 2 februari 1949, wordt hij overgeplaatst naar het Bijzonder Gerechtshof Amsterdam. Bij zijn benoeming schrijft de voorzitter van het BG Amsterdam:

'In Groningen heeft hij blijk gegeven van grote ijver en nauwgezette plichtsbetrachting, ook in zijn werk bij de bijzondere rechtspleging vertoont hij deze eigenschappen in onverminderde mate. Om zijn inzicht in de door hem behandelde zaken en zijn wijze van optreden op de zittingen wordt hij geprezen en zijn werk wordt algemeen zeer gewaardeerd. De bedoeling is om de heer Louët Feisser naast de behandeling van gewone strafzaken, tevens te belasten met de behandeling der zaken welke worden behandeld door de Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank Amsterdam.' [1461]

Wanneer de opheffing van de Kamer Groningen wordt uitgesteld, wordt zijn benoeming in Amsterdam geannuleerd. Op 1 juli 1949, als de Kamer Groningen definitief wordt opgeheven, wordt J.C. Louët Feisser alsnog benoemd tot officier van justitie in Amsterdam, belast met de afhandeling van de zaken van de Bijzondere Strafkamer van de Rechtbank Amsterdam. Na zijn jaren als advocaat-fiscaal in Groningen en Amsterdam[1462] wordt J.C. Louët Feisser Officier van justitie in Rotterdam in 1954 in Breda en in 1958. Op 13 februari 1991 overlijdt hij op de leeftijd van 80 jaar.

J. E. Mulder (1893-1969)

Jacob Eisse Mulder wordt geboren op 16-12-1893 in Oldenzijl, gem. Uithuizen. Na het afronden van zijn juridische studie in 1918 vertrekt Jacob Eisse Mulder naar Nederlands-Indië. Daar vervult hij tussen 1919 en 1926 diverse rechterlijke functies.[1463] Na zijn terugkeer in Nederland is hij tussen 1925 en 1934 advocaat en procureur in Groningen. Daarnaast wordt hij per 10 november 1928 benoemd tot waarnemend griffier in het Kantongerecht Onderdendam. Drie jaar later, op 12 juni 1931, krijgt hij een aanstelling als kantonrechter-plaatsvervanger in hetzelfde Kantongerecht. Op 12 september 1933, volgt een benoeming in dezelfde functie in Zuidhorn. En op 24 maart 1934 volgt zijn benoeming tot kantonrechter.[1464] In de oorlog, in 1943, wordt hij benoemd tot lid van het ambtenarengerecht in Groningen. Op 4 april 1947 wordt hij raadsheer in de Kamer Groningen, als vervanger van T. de Jong Tzn.[1465]

In 1949 stop de Kamer Groningen en J.E. Mulder wordt eervol ontslagen. Vervolgens wordt hij gevraagd om als plaatsvervangend rechter te willen fungeren in de Bijzondere Strafkamer in Groningen. Aanvankelijk wil hij geen rechter-plaatsvervanger worden van de Bijzondere Strafkamer in Groningen, de opvolger van de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof. Hij vindt de vergoeding daarvoor te laag. Maar uiteindelijk besluit hij de functie toch aan te nemen en hij wordt per 1 juli 1949 benoemd.[1466]

Tegelijkertijd wordt hij benoemd tot rechter in de Arrondissementsrechtbank in Groningen. Na jaren lid geweest te zijn van de Bijzondere Strafkamer bij de Arrondissementsrechtbank volgt hij in 1959 jhr. W.W. Feith op als deze stopt met al zijn rechterlijke functies. J.E. Mulder wordt dan voorzitter van de Bijzondere Strafkamer Groningen. Een nieuw lid van de Bijzondere Strafkamer Groningen wordt niet benoemd. Deze functie houdt hij tot zijn pensionering als rechter in 1964. Als lid van de Bijzondere Strafkamer functioneert naast hem K.T. Dorama. Dorama treedt tegelijkertijd met J.E. Mulder af. De Bijzondere Strafkamer bestaat dan nog wel, maar zonder daarin benoemde rechters. Pas in 1969 worden op sterke aandrang van het Ministerie van Justitie nieuwe rechters benoemd in deze Kamer.

Naast zijn juridische functies is J.E. Mulder vanaf 1928 bestuurslid van de Vereniging Nijverheidsonderwijs in Groningen en vanaf 1941 curator van het Willem Lodewijk College. Hij overlijdt, vlak na zijn pensionering, op 18 november 1969 in Haren.

1459 J. Schoemaker, *Inventaris van het bedrijfsarchief van de Arrondissementsrechtbank Groningen*, (1924) 1940-1990(1993), inv. nr. 153.

1460 Informatie van de zoon van J.C. Louët Feisser.

1461 MinJus kabinet, inv. nr. 5946.

1462 MinJus kabinet, inv. nr. 5946: J.C. Louët Feisser wordt op 7 augustus 1948 benoemd tot waarnemend procureur-fiscaal in Amsterdam. Doordat de Kamer Groningen blijft functioneren tot 1 juli 1949 wordt deze benoeming ingetrokken. Na 1 juli 1949 wordt hij alsnog in Amsterdam als advocaat-fiscaal te benoemd.

1463 Staatsalmanakken voor Nederlands Indië, 1919-1926; K. ter Laan, Groninger Encyclopedie, Drukkerij-Uitgeverij Spiering, Groningen, 1954-1955, p. 500.

1464 www.dekrantvantoen.nl/index.do, *Nieuwsblad van het Noorden,* 28-4-1947.

1465 MinJus kabinet, inv. nr. 5959, Wedeven stuurt een aanbevelingsbrief over J.E. Mulder, waarin hij hem een zeer goede kracht noemt.

1466 CABR, inv. nr. 112925: T. de Jong Tzn. heeft het in 1947 te druk met zijn werkzaamheden als Hoge Autoriteit voor de Tribunalen in het ressort Leeuwarden. M.P. Vrij wil geen raadsheer worden in zijn plaats. Daarom wordt kantonrechter J.E. Mulder aangezocht om bijzonder raadsheer te worden. En hij accepteert deze functie.

W. H. Nagel (1910-1983)

Willem Hendrik Nagel wordt op 25 augustus 1910 geboren in Zwolle. In 1912 verhuist het gezin Nagel naar Groningen, waar zijn vader handelaar in koffie en thee wordt. Hij gaat naar de HBS in Groningen doet daarna staatsexamen Gymnasium. Dan gaat hij niet, zoals zijn vader wil, rechten studeren aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, maar hij kiest voor de Universiteit van Groningen. In 1934 neemt hij deel aan het door professor M.P. Vrij opgestarte criminologisch colloquium. In 1939 solliciteert hij als pas afgestudeerd jurist bij de Rechterlijke Macht en wordt aangenomen als onbezoldigd klerk voor de Kantongerechten in de Arrondissementsrechtbank Groningen. Op 7 oktober krijgt hij een betaalde benoeming als waarnemend ambtenaar in het Openbaar Ministerie. Deze functie vervult hij tot 1 oktober 1941. Als een benoeming in 1941 bij het Openbaar Ministerie in Middelburg door tegenwerking van de Duitsers niet doorgaat, solliciteert hij naar de functie van ambtenaar voor de Tuchtrechtspraak bij het Ministerie van Landbouw en Visserij in de rayons Groningen, Leeuwarden en Assen. Hij wordt benoemd en behoudt deze functie de gehele oorlog, hoewel hij in feite met heel andere zaken bezig is. Gedurende de oorlog is W.H. Nagel een actief illegaal werker en hij neemt deel aan Gewapende acties. Zijn illegale naam was Charles. Op 5 mei 1945 vordert hij met een vriend het pand van de Beauftragte in Utrecht voor de Binnenlandse Strijdkrachten en wordt plaatsvervangend commandant van het gewest Utrecht. Nagel wordt tevens na de Bevrijding Militair Commissaris in Groningen, belast met internering en vrijlating van gevangenen. Daarnaast begint hij op 1 januari 1946 opnieuw aan zijn dissertatie over de criminaliteit in Oss.[1467]

Na een aanvankelijke benoeming tot plaatsvervangend bijzonder raadsheer in de Kamer Groningen, volgt zijn benoeming tot bijzonder raadsheer met grote vertraging. Het koninklijk besluit waarbij hij benoemd zou worden tot raadsheer in de Kamer Groningen dat op 29 maart 1946 zou worden uitgevaardigd, wordt pas van kracht op 10 juli 1946. In het koninklijk besluit van 26 maart 1946 wordt namelijk niet alleen zijn benoeming, maar ook het ontslag van J.B.J. Heijmeijer uit het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Leeuwarden, geregeld. Vlak voor de uitvaardiging van het KB trekt Heijmeijer zijn ontslag weer in en daardoor bleef het besluit op de plank liggen. Na navraag door W.H. Nagel waar zijn benoeming blijft, wordt hij op 10 juli 1946, met terugwerkende kracht, benoemd. [1468] Hij blijft in deze functie tot aan het opheffen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen per 1 juli 1949. Twee dagen daarvoor, op 29 juni 1949, promoveerde hij op zijn crimineel onderzoek in Oss.

In 1949 verzoekt hij om alsnog vergoeding te krijgen voor de periode dat hij in de rechterlijke macht had kunnen zitten. In 1941 is zijn benoeming tot rechter of officier justitie door de Duitsers tegengehouden, aangezien hij 'voor Middelburg' niet gewenst was. Tegelijk is hem toen te verstaan gegeven dat hij nooit voor een rechterlijke functie in aanmerking zou komen, aangezien de Duitsers dat niet wilden. Eigenlijk had hij dus in de rechterlijke macht moeten zitten vanaf 1941. Nu wil hij een vergoeding voor het feit dat hij tijdens de oorlog eigenlijk een functie in de rechterlijke macht gehad zou hebben. De minister van Justitie antwoord daarop dat een vergoeding voor gederfde inkomsten tijdens de oorlogsjaren onmogelijk is, omdat het niet de schuld is van de Nederlandse overheid dat hij deze functie niet gekregen heeft, maar van de Duitse bezetter.[1469]

In 1949 wordt hij hoofdassistent van prof. J.M. van Bemmelen aan de Universiteit van Amsterdam. Een jaar later wordt hij benoemd tot lector in de strafrechtssociologie. Deze benoeming lag geheel in de lijn van het onderzoek dat hij voor zijn proefschrift had gedaan.[1470] Hij wordt in 1956 benoemd tot hoogleraar in de. penologie en criminele sociologie. In 1968 werd W.H. Nagel decaan van de Leidse rechtenfaculteit. In februari 1976 hield Nagel zijn afscheidsrede in Leiden. Uit het boek '*Het spoor terug'* blijkt dat W.H. Nagel zich in de vijftiger jaren veelvuldig heeft bezig gehouden met G.B, berecht door de Kamer Groningen. In de periode 1956-1959 spant hij zich in, uiteindelijk met succes, om te zorgen dat zij gratie krijgt.[1471] Onder het pseudoniem J.B. Charles schrijft hij vanaf 1944 tot aan zijn overlijden in 1983 schrijft hij proza, poëzie en kinderboeken. Nagel overlijdt op 27 juli 1983 in Leiden.

H. J. H. Nauta (1902-1959)

Hubert Jan Hendrik Nauta werd in 1902 geboren in Batavia (Nederlands-Indië). Hij volgt in Batavia de lagere school en de HBS. Voor zijn studie verhuist hij naar Nederland, voor een studie Nederlands recht aan de Universiteit van Leiden. Na het afronden van zijn studie rechten in 1927, maakt hij eerst een reis van acht maanden door Nederlands-Indië. Terug in Nederland werkt hij als volontair een half jaar bij de Raad voor Beroep in Amsterdam. Daarna gaat hij aan het werk als juridisch medewerker bij de Vereniging Nederlandse Gemeenten. Na drie jaar vertrekt hij bij de VNG en gaat werken als commies redacteur op de gemeentesecretarie in Almelo.[1472] Op 20 mei 1935 wordt hij benoemd tot burgemeester van Haren in de provincie Groningen. In 1943 zet de Duitse bezetter hem uit zijn functie. De Duitsers zetten O.F.P.H. de Waard neer als zijn opvolger. Na de Bevrijding wordt O.F.P.H. de Waard afgezet en H.J.H. Nauta wordt op 14 april 1945 herbenoemd tot burgemeester van Haren. [1473] Hij blijft maar kort aan als burgemeester; officieus is hij op 2 mei 1945 al weg, formeel in 1946. Reden voor zijn ontslag was het feit dat Nauta, volgens BS-chef Dalenoord, *'niet van plan is om zich te laten inperken door democratische principes.'*[1474]

Op 19 augustus 1946 wordt hij voorgedragen voor de positie van bijzonder raadsheer in de Kamer Groningen. In 1947, op 20 februari, volgt zijn benoeming tot raadsheer in de Kamer Assen. Hij vult daar de vacature op die ontstaat door het vertrek van H.W. Bloemers. Bloemers is benoemd tot burgemeester van Deventer.[1475] Nauta is door deze benoeming raadsheer in twee Kamers, de Kamer Groningen en de Kamer Assen. Hij wordt bij het opheffen van de Kamer Groningen eervol ontslag als bijzonder raadsheer en benoemd tot plaatsvervangend rechter in de Bijzondere Strafkamer van de Arrondissementsrechtbank Groningen.

Op 6 december 1951 wordt hij benoemd tot rechter in de Arrondissementsrechtbank Den Haag. Hiermee gebeurt waar zittende rechters bang voor waren: een raadsheer in de Bijzondere Gerechtshoven wordt opgenomen in de zittende macht.[1476] Nauta overlijdt in 1959 op 57-jarige leeftijd in Den Haag.

1467 Ontleend aan K. Schuyt, *Het spoor terug. J.B. Charles/W.H. Nagel 1910-1983*, Uitgeverij Balans, Amsterdam, 2010; www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/nagel.

1468 MinJus kabinet, inv. nr. 5965.

1469 MinJus kabinet, inv. nr. 5964.

1470 C. Fijnaut, Het Leidse Strafrechtelijk en Criminologisch instituut, in: *Bezonnen Hoop* Zwolle, Tjeenk Willink 1986, p. 80.

1471 K. Schuyt, *Het spoor terug. J.B. Charles/W.H. Nagel 1910-1983*, Uitgeverij Balans, Amsterdam, 2010, p. 362-365.

1472 kranten.kb.nl *Algemeen Handelsblad*, 15-05-1935: *mr. J.H.J. Nauta wordt burgemeester van Haren.*

1473 **Brand d**e Boer en Jonkman, p. 304.

1474 www.haren.nl/index.php?mediumid=25&pagid=473; De Boer en Jonkman, p. 110-111.

1475 MinJus kabinet, inv. nr. 3578.

1476 Archief Rechtbank Den Haag, inleiding, p. 11-13: Overzicht van namen van leden van de rechterlijke macht in het Arrondissement Den Haag.

J. Rotgans, (1883-1954)[1477]

Jan Rotgans wordt geboren op Terschelling op 3 mei 1883. In 1902 begint zijn militaire carrière, als hij aspirant administratief medewerker wordt. Tussen 1902 en 1939 klimt hij langzaam op binnen de militaire organisatie. Hij wordt officier van administratie 2e klasse in 1906, 1e klasse in 1918 en vervolgens hoofdofficier van administratie 2e klasse 1931, 1e klasse 1937. In Nederlands-Indië gaat hij mee met expedities naar Zuid-Celebes (1905-1906) en naar de kleine Soenda-eilanden (1907-1908). Na terugkeer in Nederland is hij in 1933 en 1934 (waarnemend) intendant van de zeemachtstelling Den Helder en hoofdintendant der Zeemacht. Maar Nederlands-Indië blijft trekken en van 17 oktober 1934 tot 7 april 1937 heeft J. Rotgans als (plaatsvervangend) lid zitting in het Hoog Militair Gerechtshof van Nederlands Batavia. Op de dag van zijn promotie, 16 juni 1937, wordt hij gepensioneerd als militair. Hij vestigt zich weer in Nederland en vanwege de oorlogsdreiging wordt hij op 18 maart 1940 hersteld in actieve dienst.
In de oorlog wordt hij als legerofficier krijgsgevangen gemaakt door de Duitse bezetter, in mei 1942, maar na vijf maanden laten ze hem gaan.
Na de Bevrijding wordt hij medewerker van het Militair Gezag, district Hilversum. Na een sollicitatiebrief waarin hij expliciet aangeeft naar een van de noordelijke provincies te willen als militair raadsheer, wordt hij op 3 december 1945 benoemd tot militair raadsheer in de Kamer Groningen. Hij heeft drieënhalf jaar zitting in de Kamer Groningen en is bij 301 zittingen eerste of tweede militair raadsheer. Bij de opheffing van de Kamer Groningen op 1 juli 1949 wordt hij eervol ontslagen. Vijf jaar later overleed hij op 71-jarige leeftijd 18 december 1954.

L.C. van der Schee (1890-1975)

Leendert Christiaan van der Schee doet na de lagere school en de middelbare school in 1910 examen om toegelaten te worden tot de hoofdcursus voor de infanterie.[1478] Zijn eerste benoeming is tot luitenant bij het 7e Regiment Infanterie in 1912. Hierna volgt een lange militaire carrière. In 1921 wordt hij voor vijf jaar gedetacheerd in Nederlands-Indië.[1479] Zijn eerste benoeming is bij het 7e bataljon en vervolgens in 1923 bij de kaderschool in Magelang. Na zijn terugkeer wordt hij tijdelijk op non-actief gesteld, maar per 1 december 1926 treedt hij weer in actieve dienst bij het 9e Regiment infanterie. Eén jaar later wordt hij bevorderd tot kapitein. In 1938 wordt hij bevorderd tot majoor en krijgt hij het commando over het 1e bataljon van het Regiment Infanterie.[1480]
Tussen 12 en 17 mei 1940 leidt hij de verdediging van het vliegveld Valkenburg tegen de Duitsers. Na het beëindigen van de gevechten schrijft hij een uitgebreid verslag van deze gevechtshandelingen.[1481] Hij krijgt een Bronzen Kruis voor zijn inspirerende wijze van aanvoeren tijdens de aanval van de Duitsers op het dorp Valkenburg.[1482]
Op 1 mei 1942 wordt van der Schee als militair officier door de Duitsers in krijgsgevangenschap afgevoerd. Vanaf 1943 tot mei 1945 is hij krijgsgevangene in Kamp Stanislau in Polen. Dit blijkt onder meer uit de geloofsbelijdenis van W.J. Ariëns. W.J. Ariëns heeft geloofsbelijdenis gedaan in Stanislau, hoewel hij thuis niet kerkelijk was. Zijn geloofsbelijdenis is ondertekend door dominee Vaandrager, H. Wetting van Rijn, L.C. van der Schee, D.B.A. Franken en O.J. Siersema.[1483] Pas op 31 mei 1945 keert hij terug in Nederland.
Na zijn terugkeer uit Polen wordt L.C. van der Schee ingedeeld als luitenant-kolonel bij de staf van het Militair Gezag. Hij wordt al snel gevraagd voor een positie als militair raadsheer in de Kamer Groningen. Hij is echter in eerste instantie niet beschikbaar, wegens zijn functie als voorzitter van een Subcommissies van de Commissie Verantwoording Krijgsgevangen Officieren.[1484] Toch wordt zijn benoeming op het concept van het besluit voor de Kamer Groningen gezet. In een brief aan de Koningin schrijft L.C. van der Schee dat hij afziet van een benoeming als militair raadsheer, in verband met zijn benoeming tot chef staf van de 5e afdeling Gezagstroepen.
Na een herhaald verzoek neemt hij toch de benoeming aan om militair raadsheer te worden.[1485] In 1946 wordt hij als militair gepensioneerd, maar hij blijft militair raadsheer in de Kamer Groningen. In 1949 wordt hij eervol ontslagen als bijzonder militair raadsheer bij de Kamer Groningen.
Naast zijn benoeming tot militair raadsheer wordt hij per 1 mei 1946 benoemd tot commandant van het 2e militair oefencentrum in Assen. Daarnaast is hij actief in de gereformeerde kerk. Tijdens zijn detachering is hij in 1922 ouderling in Batavia; in 1935 is hij ouderling in de kerk in Assen.[1486] En na de oorlog wordt hij opnieuw actief in de gereformeerde kerk. In 1975 overlijdt hij, op 85 jarige leeftijd.

A. F. Steffen (1895-1975)

Albertus Frederik Steffen wordt op 12 oktober 1895 geboren in Ambt Almelo. Na de lagere school en de middelbare school volgt A.F. Steffen een universitaire studie tot jurist in Amsterdam. Om te mogen studeren heeft hij met succes staatsexamen gedaan aan de Universiteit van Utrecht. Vijf jaar later haalt hij in Amsterdam zijn kandidaats rechten.[1487] Naast zijn studie verdiept hij zich in het militaire recht. Hierna volgt een lange militaire carrière en start een succesvolle carrière als schrijver van militaire wetgevingsboeken. Deze carrière wordt in 1942 onderbroken als hij als officier krijgsgevangene gemaakt wordt door de Duitsers. In het kamp Stanislau in Polen, waar hij twee jaar verblijft, probeert hij zich nuttig te maken door als repetitor op te treden. Daarnaast verdedigt hij zeven maal krijgsgevangenen voor Duitse krijgsraden. Na kamp Stanislau, wordt hij overgebracht naar andere krijgsgevangenkampen in Duitsland en komt uiteindelijk pas weer eind mei 1945 in Nederland terug.
In zijn sollicitatiebrief voor een post als militair raadsheer schrijft hij:
'*Ik heb een tweejarige studie rechtswetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam gevolgd. Daarnaast heb ik staatsexamen b, kandidaats en doctoraal examen gedaan en was tussen 1936 en 1940 officier-secretaris van het vierde legerkorps te Arnhem.*[1488] *Op dit*

1477 Ontleend aan: M.J.C. Klaassen, *De officier van administratie bij de Koninklijke marine, 1824-1913*, typeschrift, 1965. Aanwezig in het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag.
1478 kranten.kb.nl, *Nieuwe Amsterdamse Courant* 10 augustus 1910.
1479 kranten.kb.nl, *Algemeen Handelsblad*, 3 juni 1921.
1480 www.dekrantvantoen.nl/index.do, *Nieuwsbrief van het Noorden*, 15 augustus1938.
1481 www.mei1940.nl/Foto4_De_strijd/Majoor-van-der-Schee-C.-I-9RI.htm
1482 www.mei1940.nl/Foto4_De_strijd/Majoor-van-der-Schee-C.-I-9RI.htm.
1483 www.eindhovenfotos.nl/W.J.Arriens.htm.
1484 MinJus kabinet, inv. nr. 2846.
1485 MinJus kabinet, inv, nr. 2846.
1486 www.dekrantvantoen.nl/index.do, *Nieuwsblad van het Noorden*, 7 maart 1935; Staatsalmanak voor Nederlands Indië 1922.
1487 kranten.kb.nl, *Het Centrum*, 23 juli 1923, *Algemeen Handelsblad* 17-11-1928.
1488 MinJus kabinet, inv. nr. 2854. Boeken van A.F. Steffen gepubliceerd voor de oorlog:

ogenblik (oktober 1945) ben ik onder L.C. van der Schee secretaris van een van de Subcommissies van de Commissie Terugkeer Krijgsgevangenen.'
Ook deelt hij in deze brief mee dat hij boeken geschreven heeft op het gebied van militair recht.[1489] In een ondersteunende brief voor zijn sollicitatie van de minister van Oorlog aan de minister van Justitie wordt hij beschreven als '*zeer bekwaam en de militaire jurisprudentie volledig beheersend'*.[1490] Hij wordt op 19 december 1945 benoemd tot militair raadsheer in de Kamer Groningen en blijft in functie tot 1 juli 1949. Hij is eerste of tweede militair raadsheer geweest in dertig zaken. Op 1 juli 1949 wordt de Kamer Groningen opgeheven en wordt A.F. Steffen benoemd tot voorzitter van de Bijzondere Strafkamer Leeuwarden.[1491] Op 16 februari 1950 wordt hij hoofd van de juridische afdeling van de bevelhebber van het 4e militair gewest. Hij wordt vervolgens als luitenant-kolonel benoemd tot garnizoenscommandant in Groningen in 1950. Uiteindelijk bereikt hij de rang van majoor. Na 1945 schrijft Steffen nog een aantal boeken op militair juridisch gebied.[1492] Hij overlijdt in 1975 op 80-jarige leeftijd.

Jhr. A.H.S van der Wijck (1906-1973)

Adriaan Hendrik Sible wordt geboren op.. 1906. Na zijn rechtenstudie wordt jhr. A.H.S. van der Wijck benoemd bij het Openbaar Ministerie. Zijn eerste functie, in 1934, is waarnemend juridisch ambtenaar bij het Openbaar Ministerie in Almelo. Na verloop van tijd wordt hij juridisch ambtenaar. Tijdens de mobilisatie in 1939 wordt hij opgeroepen. Hij vecht tijdens de Duitse inval in de meidagen van 1940 als luitenant rond Dordrecht. Na de capitulatie keert hij terug naar Almelo om zijn werk weer op te pakken. In 1942 krijgt hij het aan de stok met enkele NSB'ers. Jhr. A.H.S. van der Wijck weigert in een zaak de strafeis te stellen die de NSB'ers wensen. De ruzie laait hoog op, met bedreigingen door de NSB'ers aan het adres van jhr. A.H.S. van der Wijck. Na deze ruzie lijkt het wenselijk om jhr. A.H.S. van der Wijck over te plaatsen. Hij verhuist naar Groningen en op 13 juli 1942 wordt hij benoemd tot substituut officier bij de Arrondissementsrechtbank. In de oorlog blijft hij zoveel mogelijk op de achtergrond. Hoewel hij weet van illegale werkzaamheden in zijn directe omgeving, zwijgt hij hierover. In september 1944 duikt hij onder. Op 18 april 1945 komt hij terug in Groningen op een knetterende motorfiets. Hij krijgt direct een aanstelling als plaatsvervangend gewestelijk politiecommandant in Groningen.[1493]
Een paar maanden later vraagt Lasonder hem advocaat-fiscaal te worden bij het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, Kamer Groningen. Aanvankelijk weigert hij, waarschijnlijk omdat hij net als Lasonder gesolliciteerd heeft naar de post van procureur-fiscaal, en teleurgesteld was dat niet hij, maar Lasonder benoemd was. Na enkele dagen bedenkt hij zich en accepteert de functie toch. Op 10 november 1945 wordt hij benoemd als advocaat-fiscaal. Deze aanstelling is tijdelijk, net als alle andere aanstellingen in de bijzondere rechtspleging. Jhr. A.H.S. van der Wijck blijft op deze post tot de opheffing van de Kamer Groningen op 1 juli 1949. Over zijn werk in de bijzondere rechtspleging zegt hij: *'Ik ben maar een gewone ambtenaar en doe mijn plicht zo goed als ik kan.'*[1494] jhr. A.H.S. van der Wijck wordt vlak na het opheffen van de Kamer Groningen opgeroepen om als officier naar Nederlands Indië te gaan. Tot verdriet van zijn familie vertrekt hij naar Harderwijk om zich te melden. Maar dezelfde avond is hij weer thuis; hij wordt te oud bevonden voor actieve dienst.[1495] Meteen daarna wordt hij benoemd tot officier van justitie van de Arrondissementrechtbank Groningen. Hij houdt deze functie tot 1967. Hij houdt zich gedurende de periode van 1949 tot aan zijn pensionering in 1967 bezig met het buitengewoon strafrecht. Namens de Bijzondere Strafkamer adviseert hij over verzoeken om gratie van vonnissen van de Kamer Groningen en van de Bijzondere Strafkamer Groningen. Deze adviezen om zijn op grond van de daden van de gestrafte, meestal negatief. En zoals ook gebeurde met veel adviezen van de Kamer Groningen en de Bijzondere Raad van Cassatie, legt de regering het negatief advies terzijde verleent ze toch gratie. In 1951 en 1952 is hij als officier van justitie betrokken bij rechtszaken over schadevergoeding voor onterechte detentie. [1496]

J. Wedeven (1884-1953)

Jan Wedeven wordt geboren op 16 juli 1884 in Aduard in Groningen. Hij studeert rechten in Groningen en rondt zijn studie af met een promotie op 4 juli 1911. Na zijn studie is hij tot 1914 werkzaam als advocaat. In dat jaar wordt hij opgeroepen voor mobilisatie. Gedurende twee jaar blijft hij onder de wapenen. In 1916 wordt hij griffier in het Kantongerecht Lemmer. Er volgt een lange carrière binnen de rechterlijke macht. In 1918 wordt hij substituut-griffier van de rechtbank in Winschoten. In 1920 wordt hij bevorderd tot griffier, gevolgd door een benoeming als rechter in 1929. Naast zijn rechterlijke werkzaamheden is hij lid van Provinciale Staten van Groningen voor de antirevolutionaire partij (ARP). In 1936 volgt zijn benoeming tot raadsheer van het gerechtshof Leeuwarden.
J. Wedeven is een van de drie raadsheren uit het gerechtshof Leeuwarden die in 1943 ontslagen worden door de Duitsers. Dit gebeurt wegens het wijzen van een arrest op 25 februari 1943 waarbij een verdachte wel schuldig wordt bevonden, maar in hoger beroep slechts veroordeeld wordt voor de tijd doorgebracht in voorarrest.[1497] De raadsheren in het hof willen de verdachte niet laten opsluiten in kamp Erica in Ommen. Dat zou wel gebeuren wanneer ze een straf langer dan het voorarrest opleggen. In februari 1943 is er over het in 1942 opgerichte kamp Erica in Ommen[1498] een uitgebreid rapport verschenen, met de namen van overleden gevangenen ten gevolge van mishandeling, de namen van ziekenhuizen waar patiënten uit Ommen zijn opgenomen en medische rapportages.[1499] Dit rapport is de reden dat het hof in Leeuwarden overgaat tot dit zeer bijzondere arrest. De Duitsers zijn woedend en ontslaan alle drie de betrokken raadsheren wegens 'grove verzaking van hun ambtsplichten'.[1500]
Na het ontslag op 10 april 1943 van de raadsheren in Leeuwarden betuigden de rechtbank Amsterdam, het gerechtshof in Den Haag, de rechtbank Zwolle en uiteindelijk ook de Hoge Raad hun adhesie met het arrest van 25 februari 1943. Niet alleen de raadsheren in Leeuwarden geven uiting aan hun ongenoegen over kamp Ommen en de mishandelingen daar. De leden van de rechtbank Amsterdam sturen in maart 1943 aan secretaris-generaal J.J. Schrieke van het Ministerie van Justitie een protest over de wijze waarop veroordeelde personen worden behandeld in kamp Ommen. De rechters in Amsterdam worden echter niet ontslagen.[1501] Vervolgens duiken de raadsheren, J. Wedeven en F.F. Viehoff meteen onder. Wedeven wordt daarna 'rechter' van het ondergrondse 'veemgericht' in Friesland.[1502] De namen van de 'rechters' worden uiteraard niet bekendgemaakt, maar na de oorlog blijken het F.F. Viehoff, J. Wedeven en mogelijk B. Ph. baron van Harinxma thoe Slooten (rechter in Leeuwarden), H.J. van Maanen (uit dezelfde rechtbank) en A. Maassen (rechtbank Assen) te zijn geweest. Harinxma thoe Slooten wordt enkele maanden voor de Bevrijding vermoord.[1503]
J. Wedeven is, met een hiaat tussen 1943 en 1945, raadsheer in Leeuwarden tot 1953. Naast president van het Bijzonder Gerechtshof en voorzitter van de Kamer Leeuwarden van dit hof, wordt Wedeven lid van de in september 1945 opgerichte Stichting Toezicht Politieke Delinquenten.[1504] Op 25 november 1953 overlijdt hij aan de gevolgen van een hartinfarct.[1505]

Overzicht van de rechtspleging voor den krijgsraad bij de landmacht: ten dienste van het onderwijs aan de S.R.O.I. samengesteld in opdracht van C.-S.R.O.I., 1930; Reglement betreffende de krijgsmacht: met toelichtingen, 1931; Inkwartieringswet met enkele bepalingen uit het inkwartieringsbesluit, 1933; Wet op de krijgstucht van aantekeningen voorzien, en Reglement betreffende de

BIJLAGE 3: Besluit D61-D64, Tribunaalbesluit en Besluit Politieke Delinquenten

Besluit D61 van 22 december 1943, houdende vaststelling van het Besluit Buitengewoon Strafrecht.[1506]

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken, van Koloniën en van Onze Ministers zonder Portefeuille van 10 December 1943, N°. 2722/G.92(a);
Overwegende, dat de veiligheid van den Staat het dringend noodzakelijk maakt buitengewone bepalingen van strafrecht vast te stellen voor de berechting van zekere gedurende den tijd van den huidigen oorlog begane feiten, welke in zoo ernstige mate strafwaardig zijn, dat hun strafbaarheid daarmede in overeenstemming dient te worden gebracht, zonder dat een beroep op het bepaalde in artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht bij die berechting dient te worden toegelaten;
Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;
Hebben goedgevonden en verstaan:
Artikel 1
De bepalingen van dit besluit zijn van toepassing op de misdrijven, gedurende den tijd van den huidigen oorlog *vóór 15 Mei 1945 (ingevoegd bij Wet H206, I, artikel 1)* begaan, welke zijn omschreven in:
1.een der Titels I en II van het Tweede Boek of een der artikelen 137a, 137 b, 205 en 278 van het Wetboek van Strafrecht, een der Titels I en II van het Tweede Boek of artikel 150 van het Wetboek van Militair Strafrecht of een der artikelen 26, 27 en 27a van dit besluit;
2.een der artikelen 141, 145, 148-151, 157, 159, 161, 161bis, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 179, 205, 242-250, 250ter, 278, 279, 281-283, 284, eerste lid, onder 1°., *285 (ingevoegd bij Wet H206, I, artikel 1),* 287-289; 300-304, *363 en 365* (ingevoegd bij Wet H206, I, artikel 1) van het Wetboek van Strafrecht, indien de schuldige gebruik heeft gemaakt of heeft gedreigd te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden;
3.een der artikelen 131 tot en met 134, 189 en 416-417bis van het Wetboek van Strafrecht of een der artikelen 143 en 146 van het Wetboek van Militair Strafrecht, met dien verstande, dat, waar in die artikelen van strafbaar feit of misdrijf wordt gesproken, daaronder ten deze alleen wordt verstaan een misdrijf, als hiervoor onder 1°. of 2°. bedoeld.
Artikel 2
Voor zoover in dit besluit niet anders wordt bepaald, vinden ten aanzien van de in het voorgaande artikel bedoelde misdrijven de bepalingen van het Wetboek van Militair Strafrecht en die ter uitvoering daarvan, alsmede, behoudens de afwijkingen bij dat Wetboek vastgesteld, de bepalingen van het gemeene strafrecht toepassing, met dien verstande, dat, waar in het Wetboek van Militair Strafrecht gesproken wordt van den militairen rechter of de militaire rechtsmacht, daaronder de bij het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven aangewezen rechter onderscheidenlijk diens rechtsmacht wordt begrepen.
Artikel 3
Het bepaalde in artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht blijft voor de werking van dit besluit buiten toepassing.
Artikel 4
1.Onverminderd het bepaalde in de artikelen 2-8 van het Wetboek van Strafrecht en in de artikelen 4 en 5 van het Wetboek van Militair Strafrecht is de Nederlandsche strafwet toepasselijk op een ieder, die zich buiten het Rijk in Europa schuldig heeft gemaakt of maakt aan:
1a.een misdrijf, omschreven in artikel 179, 365 (verwijderd bij Wet H206, I, artikel 2), 278 van het Wetboek van Strafrecht of een der artikelen 26, 27 en 27a van dit besluit, of een misdrijf, als bedoeld in artikel 1, onder 2°., van dit besluit, indien het feit is gepleegd tegen of met betrekking tot een Nederlander of een Nederlandsch rechtspersoon of indien eenig Nederlandsch belang daardoor is of kon worden geschaad;
2a.een misdrijf, omschreven in een der artikelen 131-134bis, 189 en 416-417bis van het Wetboek van Strafrecht, met dien verstande, dat, waar in die artikelen van strafbaar feit of misdrijf wordt gesproken, daaronder ten deze alleen wordt verstaan een misdrijf, omschreven in een der artikelen 92-96, 97a, onder 1°., 105 en 108-110 van het Wetboek van Strafrecht, of een misdrijf als hiervoor onder 1°. bedoeld.
2. De Nederlandsche strafwet is insgelijks toepasselijk op den Nederlander, die zich buiten het Rijk in Europa schuldig heeft gemaakt of maakt aan eenig misdrijf, in artikel 1 genoemd.

---

krijgstucht van aantekeningen voorzien (1938).

1490 MinJus kabinet, inv. nr. 2854.

1491 www.dekrantvantoen.nl/index.do, *De Leeuwarder Courant* 26-6-1949, Mutaties rechterlijke macht.

1492 Boeken van A.F. Steffen gepubliceerd na de oorlog: Overzicht van de militaire rechtspleging, 1950; De omschrijving der strafreden, 1951; herziening (van de rechtsmiddelen) van het militaire strafproces, 1957; De partiële wijziging van de Militaire Straf- en Tuchtrechtwetgeving bij de rijkswetten van 4 juli 1963, 1971.

1493 OVCG, inv. nr. 725.

1494 OVCG, inv. nr. 725.

1495 Informatie van de familie Van der Wijck in 2011.

1496 Ontleend aan informatie in de dossiers van zaken behandeld door de Kamer Groningen.

1497 De ander twee raadsheren waren F.F. Viehoff en J.B.J. Heijmeijer.

1498 Hermans 2003, p. 82.

1499 Hermans 2003, p. 82-89.

1500 Hermans 2003, p. 115-122.

1501 NIOD, Inventaris 226b: Bureau Inlichtingen - Hoofdbureau Londen, 1940-1945, inv. nr. 18c*; Uitleg over het veemgericht in Friesland;* www.kneppelfreed.nl/taheakken-bijlagen/houwing.html.

1502 www.dekrantvantoen.nl/index.do, Leeuwarder Courant 7 mei 1944 Recensie van het boek van Ype Schaaf*, Laarzen op de Lange Pijp.*

1503 M.H. Severein, *De moord op mr. B.Ph. baron Van Harinxma thoe Slooten,* lezing gehouden op 29 april 2012 in het Historisch Centrum Leeuwarden.

1504 STPD, De inleiding.

1505 Staatsalmanak 1937; Hermans 2003,. p. 41-44, 175-178.

1506 Gewijzigd en aangevuld in wet H206 en H233.

Artikel 5 [Vervallen per 01-01-1991]
1 Het bepaalde in artikel 9 van het Wetboek van Militair Strafrecht blijft voor de werking van dit besluit buiten werking.
2 Nochtans wordt ter zake van een misdrijf, waarop de doodstraf is gesteld, die straf niet opgelegd dan ingeval de rechter met eenparigheid van stemmen dat misdrijf bewezen en den verdachte deswege strafbaar acht. Deze bepaling geldt niet voor het rechtsgeding in cassatie.
Artikel 6
1 Het bepaalde in artikel 17 van het Wetboek van Militair Strafrecht blijft voor de werking van dit besluit buiten toepassing.
Artikel 7 [Vervallen per 01-01-1999]
In alle gevallen van veroordeling tot vrijheidsstraf, vervangende hechtenis daaronder begrepen, kan de rechter bepalen, dat de schuldige, zoo hij tot werken in staat is, de straf geheel of gedeeltelijk in een rijkswerkinrichting zal ondergaan.
2 (*toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 3)*
De rijkswerkinrichtingen, waarin in geval van toepassing van het eerste lid van de vrijheidsstraf wordt ondergaan, worden aangewezen door Onzen Minister van Justitie.
3 (*toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 3)*
De bijzondere wettelijke voorschriften betreffende de behandeling van verpleegden in rijkswerkinrichtingen zijn van toepassing, voor zoover Onze Minister van Justitie niet anders bepaald.
Artikel 7a *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 4)*
In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 23, vijfde en zesde lid, van het Wetboek van Strafrecht is de duur der vervangende hechtenis ten hoogste een jaar en in de gevallen, bedoeld in het zesde lid, ten hoogste een jaar en vier maanden.
Artikel 7b *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 4)*
Voor de toepassing van artikel 27 van het Wetboek van Strafrecht wordt de bewaring, gelast of verlengd ingevolge het Besluit politieke delinquenten 1945, gelijkgesteld met voorloopige hechtenis.
Artikel 8
1.In afwijking in zooverre van het bepaalde in de artikelen 28 en 29 van het Wetboek van Strafrecht en in artikel 35 van het Wetboek van Militair Strafrecht kan ontzetting van de rechten, vermeld in artikel 28, eerste lid, onder 1°., 2°., 3°. en 4°., van eerstgenoemd Wetboek, worden uitgesproken in alle gevallen van veroordeeling wegens eenig misdrijf, in artikel 1 genoemd.
2. *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 5)*
Onder het bekleeden van ambten of van bepaalde ambten, als bedoeld in artikel 28, eerste lid, onder 1° van het Wetboek van Strafrecht, is voor de toepassing van dit besluit niet begrepen het verrichten van werkzaamheden krachtens indienstneming op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht door of vanwege het Rijk of eenig openbaar lichaam.
3. (*toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 5)*
Zoodanige indienstneming op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht geschiedt alleen in ondergeschikte en niet verantwoordelijke functies.
4. In alle gevallen, bedoeld in het eerste lid, kan de schuldige insgelijks worden ontzet van het recht om bepaalde beroepen of groepen van beroepen uit te oefenen of bepaalde functies of groepen van functies te bekleeden, waarvoor hij naar het oordeel van den rechter de in het algemeen belang vereischte waardigheid of betrouwbaarheid mist.
Artikel 9
In afwijking van het bepaalde in artikel 31, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht bepaalt de rechter, wanneer ontzetting van rechten wordt uitgesproken, den duur als volgt:
1.bij veroordeeling tot levenslange gevangenisstraf, voor het leven;
2.bij veroordeeling tot tijdelijke gevangenisstraf, tot militaire detentie of tot hechtenis, voor een tijd den duur der hoofdstraf ten minste vijf jaren te boven gaande en ten hoogste voor het leven;
3.bij veroordeeling tot geldboete, voor den tijd van ten minste drie jaren en ten hoogste voor het leven.
Artikel 9a *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 6)*
1.Onverminderd het bepaalde in artikel 33 van het Wetboek van Strafrecht kunnen ook worden verbeurd verklaard bepaalde zaken, den veroordeelde toebehoorende, waarvan aannemelijk is dat zij met misbruik van de bijzondere omstandigheden zijn verkregen of behouden.
2. Indien de zaken den veroordeelde niet of niet meer toebehooren, kan gelijke verbeurdverklaring worden uitgesproken, voor zoover dit met eerbiediging van de rechten van derden te goeder trouw mogelijk is.
Artikel 10
In geval van eenig misdrijf, waarop de bepalingen van dit besluit van toepassing zijn, omdat de schuldige gebruik heeft gemaakt of heeft gedreigd te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden, kan de rechter bepalen, dat geen straf wordt toegepast, indien blijkt, dat de schuldige het feit heeft begaan om den vijand te benadeelen of door of vanwege den vijand of diens helpers beraamde maatregelen te beletten, belemmeren of verijdelen.
Artikel 11
1.De schuldige aan een misdrijf, waarop de bepalingen van dit besluit van toepassing zijn, kan worden veroordeeld:
1a.indien op dat misdrijf bij het Wetboek van Strafrecht gevangenisstraf van vijftien jaren of meer is gesteld, tot levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren;
2a.indien op dat misdrijf bij het Wetboek van Strafrecht gevangenisstraf van minder dan vijftien jaren doch meer dan zeven jaren en zes maanden is gesteld, gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaren;
3a.indien op dat misdrijf bij het Wetboek van Strafrecht gevangenisstraf van niet meer dan zeven jaren en zes maanden doch meer dan twee jaren en zes maanden is gesteld, tot het dubbele der daarop gestelde straf;
4a. Indien op dat misdrijf bij het Wetboek van Strafrecht gevangenisstraf van twee jaren en zes maanden of minder of hechtenis is gesteld, tot gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren; een en ander onverminderd de mogelijkheid van oplegging van een zwaardere straf, welke bij het Wetboek van Militair Strafrecht op het misdrijf mocht zijn gesteld.
5a (*verwijderd bij Wet H206, I, artikel 7)*
Indien op dat misdrijf bij het Wetboek van Strafrecht geldboete is gesteld, tot het tienvoudige der daarop gestelde boete.
Een en ander onverminderd de mogelijkheid van oplegging van een zwaardere straf, welke bij het Wetboek van Militair Strafrecht op het misdrijf mocht zijn gesteld.
3. *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 7)*
Naast of in plaats van andere straffen kan de rechter geldboete opleggen. Het maximum der op te leggen geldboete bedraagt van de vijfde categorie. Indien de rechter beslist, dat de schuldige zich met misbruik van de bijzondere omstandigheden heeft verrijkt, kan dit bedrag worden verhoogd tot het drievoud van het door den rechter geschatte bedrag der verrijking.

Artikel 12
In afwijking van het bepaalde in de artikelen 45, tweede en derde lid, en 49, eerste en tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht kunnen bij poging tot of medeplichtigheid aan een misdrijf dezelfde hoofdstraffen tot dezelfde maxima worden opgelegd als op het misdrijf zijn gesteld.
Artikel 13
1.De samenspanning tot eenig misdrijf, in artikel 1 genoemd, wordt gestraft gelijk het misdrijf.
2.Nochtans is de strafvervolging uitgesloten tegen den deelnemer aan eenige samenspanning, die, vóórdat de overheid met het bestaan daarvan bekend is, haar op zoodanige wijze daarvan kennis geeft, dat dientengevolge het plegen van het voorgenomen misdrijf wordt voorkomen. Deze bepaling geldt niet voor hem, van wien blijkt, dat hij de aanlegger is.
Artikel 14
In afwijking van het bepaalde in artikel 60, onder 1°., van het Wetboek van Strafrecht worden in de daar bedoelde gevallen de straffen van ontzetting van dezelfde rechten opgelost in ééne straf, in duur de opgelegde hoofdstraf of hoofdstraffen ten minste vijf jaren te boven gaande en ten hoogste voor het leven, of indien geene andere hoofdstraf dan geldboete is opgelegd, in ééne straf van ten minste drie jaren en ten hoogste voor het leven.
Artikel 15
1.Het bepaalde in artikel 68, eerste lid, van het Wetboek van Strafrecht blijft buiten toepassing, tenzij het gewijsde van een bij het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven aangewezen rechter of een Nederlandschen rechter buiten het Rijk in Europa afkomstig is.
2. Het bepaalde in artikel 68, tweede lid, van dat Wetboek is niet toepasselijk dan voor zoover de vervolging strijdig zou zijn met den inhoud of de strekking van een overeenkomst, door Ons met een vreemde mogendheid gesloten.
3. Nochtans kan in de gevallen, waarin het bepaalde in artikel 68 van het Wetboek van Strafrecht voor de werking van dit besluit buiten toepassing blijft, bij de rechterlijke uitspraak worden bepaald, dat de tijd der vrijheidsstraf of het bedrag der geldboete, door den veroordeelde vóór de tenuitvoerlegging van die uitspraak ondergaan of betaald ingevolge diens eerdere veroordeeling wegens hetzelfde feit, bij de uitvoering van de hem opgelegde tijdelijke vrijheidsstraf of geldboete geheel of gedeeltelijk in mindering zal worden gebracht; wat de geldboete betreft, volgens den zoo noodig in de uitspraak te bepalen maatstaf.
4. *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 8)*
Hij, aan wien bij uitspraak van een Tribunaal, waarop het fiat executie is verleend, een bijzondere maatregel, als bedoeld in artikel 1 van het Tribunaalbesluit, is opgelegd, kan ter zake van een misdrijf, waarop de bepalingen van dit besluit van toepassing zijn, behoudens het bepaalde in artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering, niet worden vervolgd dan met machtiging van Onzen Minister van Justitie.
Artikel 15a *(toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 9)*
Het bepaalde in artikel 75 van het Wetboek van Strafrecht blijft buiten toepassing ten aanzien van de uitvoering van de straf van geldboete en verbeurdverklaring.
Artikel 16 [Vervallen per 01-01-1991]
Bij veroordeeling tot de doodstraf wordt de termijn, bedoeld in artikel 59 van het Wetboek van Militair Strafrecht, tot vijf jaar verlengd.
Artikel 17
Waar in eenige wettelijke bepaling van misdrijf in het algemeen of van eenig misdrijf in het bijzonder wordt gesproken, wordt daaronder voor de toepassing van dit besluit samenspanning tot dat misdrijf mede begrepen, voor zoover dit met de strekking dier bepaling niet onvereenigbaar is; onverminderd het bepaalde in artikel 78 van het Wetboek van Strafrecht.
Artikel 18
Waar in het Wetboek van Strafrecht gesproken wordt van "grondwettigen regeeringsvorm", worden daarmede gelijkgesteld de bestuursorganen, genoemd in de zevende afdeeling van het Tweede Hoofdstuk en in het Vierde, Vijfde, Zesde en Elfde Hoofdstuk der Grondwet.
Artikel 19
Onder openbaar gezag wordt verstaan het Nederlandsch souverein gezag, waaronder deszelfs organen mede worden begrepen.
Artikel 20
Onder een Nederlandsch rechtspersoon wordt verstaan een rechtspersoon, welker plaats van vestiging in het Koninkrijk is gelegen, welke uitsluitend of mede door een of meer Nederlanders wordt bestuurd of tot welker vermogen een of meer Nederlanders geheel of gedeeltelijk gerechtigd zijn.
Artikel 21
Waar in de artikelen 44, 249 en 365 van het Wetboek van Strafrecht van ambtenaar wordt gesproken, wordt daarmede gelijkgesteld ieder ambtenaar, beambte of ander persoon, werkzaam voor het burgerlijk of militair gezag van een vijandelijke mogendheid, hetzij in vasten of tijdelijken dienst, hetzij in eenig ander dan dienstverband; onverminderd het bepaalde in artikel 84 van het Wetboek van Strafrecht.
Artikel 22
Onder den vijand hulp verleenen wordt mede begrepen het bevorderen of verspreiden van vijandelijke propaganda, het aan den vijand ter beschikking stellen van eenig geld of goed, het verrichten van eenige daad ten voordeele van den vijand en het beletten, belemmeren of verijdelen van eenigen tegen den vijand gerichten maatregel.
Artikel 23
1.Onder den tijd van huidigen oorlog wordt verstaan de tijd van den huidigen oorlog tegen het Koninkrijk en mede begrepen de tijd, waarin die oorlog dreigende was.
2. Onder een misdrijf gedurende den tijd van den huidigen oorlog gepleegd, wordt mede begrepen het geval, dat de schuldige het misdrijf heeft gepleegd met het oog op den door hem aanstaand geachten huidigen oorlog tegen het Koninkrijk.
Artikel 24
1.Waar in de artikelen 101 en 205 van het Wetboek van Strafrecht van krijgsdienst wordt gesproken, wordt daarmede eenige Staats- of publieke dienst gelijkgesteld.
2. Voor zoover betreft artikel 205 van dat Wetboek, wordt voor de toepassing van dit besluit dienst bij een bondgenoot van den Staat in den huidigen oorlog onder vreemden krijgs-, staats- of publieken dienst niet begrepen.
Artikel 25
1.Onder een bondgenoot van den Staat in den huidigen, gemeenschappelijken oorlog wordt verstaan elke niet-vijandelijke mogendheid, elk ander niet-vijandelijk, door Ons erkend bewind en elke niet aan het gezag van een vijandelijke mogendheid onderworpen, georganiseerde krijgsmacht, oorlog voerende of vijandelijkheden verrichtende tegen een vijandelijke mogendheid.
2. In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 75 van het Wetboek van Militair Strafrecht wordt de werking van dat artikel niet beperkt door de voorwaarde, dat bij wet of traktaat wederkeerigheid gewaarborgd zij.
Artikel 26

1.Hij, die gedurende den tijd van den huidigen oorlog opzettelijk een ander blootstelt aan opsporing, vervolging, vrijheidsberooving of -beperking, eenige straf of eenigen maatregel door of vanwege den vijand, diens helpers of een persoon, als in artikel 21 bedoeld, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijf jaren.
2. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren, indien het feit vrijheidsberooving van langer dan een maand ten gevolge heeft gehad.
3. De schuldige wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twintig jaren, indien het feit zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft gehad.
4. De schuldige wordt gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste twintig jaren, indien het feit den dood *of de vermissing, waaruit redelijkerwijze de dood is af te leiden (toegevoegd bij Wet H206, I, artikel 10)*. ten gevolge heeft gehad.
5. Niet strafbaar is hij, die een feit heeft gepleegd met het oogmerk om aan door Ons gegeven wettelijke voorschriften te beantwoorden of om het algemeen belang te dienen.
Artikel 27
Hij, die gedurende den tijd van den huidigen oorlog opzettelijk gebruik maakt of dreigt te maken van macht, gelegenheid of middel, hem door den vijand of door het feit der vijandelijke bezetting geboden, om een ander in zijn vermogen wederrechtelijk te benadeelen of om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordeelen, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren.
Artikel 27a (ingevoerd bij Wet H233)
1.Hij die gedurende den tijd van den huidigen oorlog in krijgs-, staats- of publieken dienst bij of van den vijand zich schuldig maakt aan eenig oorlogsmisdrijf of eenig misdrijf tegen de menschelijkheid als bedoeld in artikel 6 onder (b) of (c) van het handvest, behoorende bij de overeenkomst van Londen van 8 Augustus 1945, bekend gemaakt bij Ons besluit van 4 Januari 1946 (Staatsblad no. G 5), wordt, indien zoodanig misdrijf tevens bevat de bestanddeelen van een strafbaar feit waarop dit Besluit of het Wetboek van Militair Strafrecht van toepassing is, gestraft met de daarop gestelde straf.
2. Indien zoodanig misdrijf niet tevens bevat de bestanddeelen van een strafbaar feit volgens de Nederlandsche wet, wordt de dader gestraft met de straf, gesteld op het feit volgens de Nederlandsche wet, waarmede het de meeste overeenkomst vertoont.
3. Met gelijke straf als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt gestraft de meerdere die opzettelijk toelaat, dat een zijner minderen zich aan een zoodanig misdrijf schuldig maakt.
Artikel 28
De bij de artikelen 26, 27 en 27a strafbaar gestelde feiten worden beschouwd als misdrijven.
Artikel 29
1.Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op den dag zijner afkondiging.
2. Het kan worden aangehaald onder den titel: Besluit Buitengewoon Strafrecht.
Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.
Londen, den 22sten December 1943.
WILHELMINA.
De Minister van Justitie,
G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Besluit D62 van 22 December 1943, houdende vaststelling van het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven[1507]

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken, van Koloniën en van Onze Ministers zonder Portefeuille van 10 December 1943, No. 2723/G 92 (a);
Overwegende, dat de veiligheid van den Staat het dringend noodzakelijk maakt, dat in het Rijk in Europa terstond met de bevrijding van de vijandelijke bezetting bijzondere gerechten worden ingesteld, ten einde een snelle en doeltreffende berechting van zekere gedurende den tijd van den huidigen oorlog begane misdrijven te verzekeren;
Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;
Hebben goedgevonden en verstaan:
Artikel 1
In het Rijk in Europa worden, naarmate hetzelve van de vijandelijke bezetting wordt bevrijd, door Ons zoo spoedig mogelijk Bijzondere Gerechtshoven ingesteld, welker rechtsgebied en plaats van vestiging door Ons wordt bepaald.
Artikel 2
1. Ieder Bijzonder Gerechtshof wordt samengesteld uit een rechtsgeleerden president en zooveel rechtsgeleerde vice-presidenten en rechtsgeleerde en militaire raadsheeren en raadsheeren-plaatsvervangers als voor een goede en snelle berechting der aan zijn kennisneming onderworpen zaken noodig zullen blijken te zijn.
2. Bij ieder Bijzonder Gerechtshof zijn voorts een procureur-fiscaal en een griffier, alsmede zooveel advocaten-fiscaal en substituut-griffiers als noodig zullen blijken te zijn.
Artikel 3
1. De presidenten en vice-presidenten der Bijzondere Gerechtshoven, alsmede de rechtsgeleerde raadsheeren en raadsheeren-plaatsvervangers worden door Ons op gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog aangesteld voor den duur der instandhouding van het college, bij hetwelk die aanstelling geschiedt. Zij kunnen op voordracht van Onze genoemde Ministers door Ons uit hun ambt worden ontzet of ontslagen of in hunne bediening worden geschorst op de gronden, genoemd in de artikelen 46c, tweede en derde lid, 46d, 46f, 46i, 46j, 46l en 46m van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren; ook kan hun op eigen verzoek ontslag worden verleend.

[1507] Gewijzigd, aangevuld en uitgewerkt iin Besluit F91, Besluit H196, wet H206, Wet H270.

2. De militaire leden van en de in het tweede lid van het voorgaande artikel genoemde rechterlijke ambtenaren bij de Bijzondere Gerechtshoven worden door Ons op gemeenschappelijke voordracht van Onze Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog tot wederopzeggens toe benoemd.

Artikel 4

1. Tot de bedieningen, in artikel 2 genoemd, zijn benoembaar Nederlandsche onderdanen, die den vollen ouderdom van dertig of, voor zoover de substituut-griffiers betreft, van vijf en twintig, doch nog niet dien van zeventig jaren hebben bereikt; bij het bereiken van den vollen ouderdom van zeventig jaren wordt hun door Ons ontslag verleend met ingang van de eerstvolgende maand.

2. Met uitzondering van de militaire raadsheeren en raadsheeren-plaatsvervangers moeten zij aan eene Rijks- of daarmede gelijkgestelde Nederlandsche universiteit hebben verkregen hetzij den graad van doctor in de rechtswetenschap, hetzij den graad van doctor in de rechtsgeleerdheid of de hoedanigheid van meester in de rechten, mits de laatstbedoelde graad of hoedanigheid verkregen is op grond van het afleggen van een examen in het Nederlandsch burgerlijk en handelsrecht, staatsrecht en strafrecht. Zij kunnen tevens een ander ambt bij de rechterlijke macht bekleeden of, voor zoover dit de vervulling hunner dienstplichten niet belet, eenig ander ambt of beroep uitoefenen.

3. De militaire raadsheeren en raadsheeren-plaatsvervangers moeten zijn officieren der zee- of landmacht, behoorende hetzij tot het beroeps-, hetzij tot het reserve-personeel, onverschillig of zij al dan niet in actieven dienst zijn. Zij zullen bij voorkeur worden benoemd uit vlag-, opper- en hoofdofficieren en bij voorkeur een graad of hoedanigheid bezitten, als in het voorgaande lid bedoeld. Bij ieder Bijzonder Gerechtshof zal zooveel mogelijk het aantal raadsheeren, behoorende tot de zeemacht, gelijk zijn aan dat der raadsheeren, behoorende tot de landmacht.

Artikel 5

1. In geval van afwezigheid, belet of ontstentenis worden vervangen:

1a. de president van een Bijzonder Gerechtshof door een vice-president of, bij gebreke van dezen, door den oudst benoemden rechtsgeleerden raadsheer;

2a. een rechtsgeleerde raadsheer, bij gebreke van een anderen rechtsgeleerden raadsheer, door een rechtsgeleerden raadsheer-plaatsvervanger;

3a. een militaire raadsheer door een anderen militairen raadsheer of een militairen raadsheer-plaatsvervanger, met dien verstande, dat zooveel mogelijk een raadsheer, behoorende tot de zeemacht, wordt vervangen door een tot de zeemacht behoorenden raadsheer of raadsheer-plaatsvervanger en een raadsheer, behoorende tot de landmacht, door een tot de landmacht behoorenden raadsheer of raadsheer-plaatsvervanger;

4a. de procureur-fiscaal*, bij gebreke van een waarnemend procureur-fiscaal (toegevoegd bij Wet H206, II, artikel 1)*, door een der advocaten-fiscaal - voor zoover van Onzentwege niet anders is bepaald, volgens den rang hunner benoeming - en, bij gebreke ook van een advocaat-fiscaal, *door een waarnemend advocaat-fiscaal of* (*toegevoegd bij Wet H206)* door een door den president aan te wijzen rechtsgeleerden raadsheer;

5a. de griffier door een substituut-griffier en, bij gebreke van een substituut-griffier, *door een waarnemend griffier of* (*toegevoegd bij Wet H206 II, artikel 2)* door een beëedigden klerk ter griffie.

2. *Als waarnemend procureur-fiscaal kan door Ons worden aangewezen een procureur- of advocaat-fiscaal bij een ander Bijzonder Gerechtshof, als waarnemend advocaat-fiscaal een substituut-officier van justitie of een officier-fiscaal, mits deze den graad of hoedanigheid heeft verkregen als bedoeld in artikel 4, tweede lid.(gewijzigd bij Wet H206, II, artikel 3)*

3. *Als waarnemend griffier kan door Ons een buitengriffier bij een rechtbank worden aangewezen.*(*toegevoegd bij Wet H206*, *II, artikel 4)* De beëedigde klerken ter griffie worden op aanbeveling van den griffier door den president tot wederopzeggens benoemd. Zij moeten zijn Nederlandsche onderdanen, die den vollen ouderdom van vijf en twintig jaren hebben bereikt. Beeedigde klerken ter griffie, die niet een graad of hoedanigheid bezitten, als in het tweede lid van het voorgaande artikel bedoeld, zijn niet bevoegd den griffier ter terechtzitting te vervangen.

Artikel 6

1. De presidenten van en de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven leggen, alvorens in bediening te treden, in handen van Ons of van een hiertoe door Ons of van Onzentwege aangewezen bijzonderen gemachtigde den eed (belofte) af, bedoeld in artikel 1g, eerste lid, van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren.

2. De overige leden der rechterlijke macht bij de Bijzondere Gerechtshoven leggen dien eed (belofte) af in handen van den president van het college, waartoe zij behooren.

Artikel 7

1. De bezoldiging der leden van en rechterlijke ambtenaren bij de Bijzondere Gerechtshoven is gelijk aan die van leden van en rechterlijke ambtenaren bij het Gerechtshof te Arnhem in overeenkomstige functie, met dien verstande, dat op deze bezoldiging in mindering wordt gebracht twee derde gedeelte van hetgeen, waarop zij uit enigen anderen hoofde als bezoldiging, wachtgeld of pensioen ten laste van het Rijk, een provincie of ander openbaar lichaam of wel ten laste van een der overzeese gebiedsdelen aanspraak mochten hebben.

2. Betreft de aanspraak evenwel een bezoldiging, genoten ter zake van een ambt, hetwelk het lid van of de rechterlijke ambtenaar bij een Bijzonder Gerechtshof, tijdens zijn werkzaamheid bij zodanig Hof in het geheel niet heeft uitgeoefend, dan wordt die bezoldiging voor het geheel in mindering gebracht.

3. In geen geval wordt een hoger bedrag in mindering gebracht dan twee derde gedeelte of, wanneer het bepaalde in het tweede lid van toepassing is, het volle bedrag van de in de aanhef van het eerste lid bedoelde bezoldiging.

4. De raadsheren-plaatsvervangers genieten als zodanig geen bezoldiging.

Artikel 8

1. De leden van en rechterlijke ambtenaren bij de Bijzondere Gerechtshoven hebben hun vast en voortdurend verblijf binnen het rechtsgebied van hun college, voor zoover hun niet van Onzentwege een andere verblijfplaats wordt aangewezen.

2. Indien zij zich buiten den tijd hunner vacantiën langer dan acht dagen van hun vast en voortdurend verblijf willen verwijderen, hebben zij daartoe verlof noodig: voor zoover den president en den procureur-fiscaal betreft, van Onzen Minister van Justitie; voor zoover den advocaten-fiscaal betreft, van den procureur-fiscaal; voor zoover de overige leden der rechterlijke macht bij de Bijzondere Gerechtshoven betreft, van den president van het college, waartoe zij behooren.

Artikel 9 [Vervallen per 01-07-1992]

De vacantiën worden bij elk Bijzonder Gerechtshof door den president en, voorzoover de leden van het openbaar ministerie betreft, door den procureur-fiscaal geregeld door zoodanige bepaling van toerbeurten, dat de afdoening van zaken niet of zoo weinig mogelijk wordt opgehouden. Zooveel mogelijk zal de duuir der vacantie voor alle leden der rechterlijke macht bij een college dezelfde zijn, met dien verstande, dat ieder hunner jaarlijks op ten minste twee weken vakantie aanspraak kan doen gelden.

Artikel 10

De Bijzondere Gerechtshoven vonnissen met drie rechtsgeleerde en twee militaire leden; van de militaire leden zal zoveel mogelijk één tot de zeemacht en één tot de landmacht behooren G*ewijzigd bij Wet H206 II, artikel 5 in: De Bijzondere Gerechtshoven vonnissen met twee rechtsgeleerde leden en één militair lid.*
Artikel 11
1. Elk Bijzonder Gerechtshof is verdeeld in zooveel kamers als door Ons zal worden bepaald.
2. De samenstelling en bezetting van, alsmede de verdeeling der werkzaamheden onder de kamers, de dagen der gewone zittingen en het uur van den aanvang derzelve worden door den president in overleg met de overige leden van zijn college, den procureur-fiscaal en den griffier geregeld en telkens, als hiertoe aanleiding bestaat, herzien. Daarbij kan tevens worden bepaald, dat een of meer kamers hetzij uitsluitend, hetzij mede zitting zullen houden op een of meer andere plaatsen, gelegen binnen het rechtsgebied van het college, dan waar hetzelve gevestigd is.
3. Hetgeen is bepaald overeenkomstig het tweede lid wordt vastgesteld bij een reglement. Dit reglement wordt bekendgemaakt in de Staatscourant.
Artikel 12
1. Behoudens het bepaalde in het tweede lid van dit artikel nemen de Bijzondere Gerechtshoven, met uitsluiting van eenigen anderen rechter, in eersten aanleg en tevens, behoudens het beroep in cassatie, in het laatste ressort kennis van de misdrijven, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn.
2. De militaire rechter neemt kennis van de in het slot van het eerste lid bedoelde misdrijven, door militairen begaan, tenzij deze misdrijven zijn gepleegd in door den vijand bezet gebied van het Rijk in Europa.
Artikel 13
1. Tegen de sententiën der Bijzondere Gerechtshoven is in de gevallen en volgens de regelen, in het Besluit Buitengewone Rechtspleging bepaald, voorziening in cassatie toegelaten.
2. Van den eisch tot cassatie neemt kennis een door Ons in te stellen Bijzondere Raad van Cassatie, welks plaats van vestiging door Ons wordt bepaald.
3. De Bijzondere Raad van Cassatie neemt bovendien in eersten aanleg en tevens in het laatste ressort kennis van de jurisdictiegeschillen:
1a tusschen de Bijzondere Gerechtshoven onderling;
2a tusschen de Bijzondere Gerechtshoven eenerzijds en eenigen anderen burgerlijken of militairen rechter anderzijds;
3a. tusschen den Bijzonderen Raad van Cassatie eenerzijds en eenigen anderen burgerlijken of militairen rechter, de Bijzondere Gerechtshoven daaronder begrepen, anderzijds.
Artikel 14
Ten aanzien van de Bijzondere Raad van Cassatie zijn de artikelen 2 tot en met 8 en 11 van overeenkomstige toepassing, met dien verstande dat:
1a. de leden van en rechterlijke ambtenaren bij dien Raad niet tevens een ambt kunnen bekleeden bij een Bijzonder Gerechtshof;
2a. de militaire raadsheeren en raadsheeren-plaatsvervangers in dien Raad moeten zijn hetzij vlag- of opperofficieren, hetzij hoofdofficieren, die een graad of hoedanigheid hebben als in artikel 4, tweede lid, bedoeld;
3a. bij de toepassing ten deze van artikel 7 als maatstaf van bezolding geldt de bezoldiging van leden van en rechterlijke ambtenaren bij den Hoogen Raad in overeenkomstige functie;
4a. de leden van en rechterlijke ambtenaren bij den Bijzonderen Raad van Cassatie hun vast en voortdurend verblijf hebben binnen de provincie, waarin de plaats van vestiging van dien Raad is gelegen, voor zoover hun niet van Onzentwege een andere verblijfplaats wordt aangewezen.
Artikel 14a (*toegevoegd bij Stb H430)*
Onder afwijking in zoverre van artikel 14 juncto artikel 7 wordt bepaald, dat bij het in artikel 7 bedoelde in mindering brengen op de bezoldiging als lid van of rechterlijk ambtenaar bij de Bijzondere Raad van Cassatie buiten beschouwing blijven de toelagen, bedoeld in artikel 5c van de wet van 18 December 1947 (Stb. H 430), zowel met betrekking tot de hiervoor bedoelde bezoldiging als tot het in mindering te brengen bedrag en dat eerst na vorenbedoeld in mindering brengen wordt vastgesteld het bedrag van vorenbedoelde toelagen, op hetwelk in elk der beklede betrekkingen aanspraak bestaat. Het tweede lid van voormeld artikel 5c is van overeenkomstige toepassing.
Artikel 15
1. De Bijzondere Raad van Cassatie vonnist met vijf leden, waaronder ten minste één en ten hoogste twee militaire leden; indien er twee militaire leden zijn, zal zooveel mogelijk één hunner tot de zeemacht en één tot de landmacht behooren.
2. (*toegevoegd bij Wet H206, II, artikel 6)*
Wij behouden Ons voor bij den Bijzonderen Raad van Cassatie een of meer bijzondere kamers in te stellen, bestaande uit drie leden, waaronder één militair lid.
3. (*toegevoegd bij Wet H206, II, artikel 6)*
De rechtsmacht der bijzondere kamers wordt geregeld bij het Besluit Buitengewone Rechtspleging.
Artikel 16
1 De Bijzondere Raad van Cassatie vernietigt de sententiën der Bijzondere Gerechtshoven op de gronden, genoemd in artikel 99, eerste lid, der Wet op de Rechtelijke Organisatie en het Beleid de Justitie, met dien verstand, dat met verkeerde toepassing der wet ten deze wordt gelijkgesteld de oplegging van een straf of maatregel, welke niet geacht kan worden te beantwoorden aan den ernst van het misdrijf, de omstandigheden, waaronder het is begaan, of den persoon of de persoonlijke omstandigheden van de veroordeelde.
2 Het bepaalde in de artikelen 96, 98 en 104-107 der Wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie is van overeenkomstige toepassing.
(gewijzigd bij Wet H206, II, artikel 7) in:
1. De Bijzondere Raad van Cassatie vernietigt de sententiën der Bijzondere Gerechtshoven op de gronden, genoemd in artikel 77 van de Wet op de rechterlijke organisatie, met dien verstande, dat:
1 a met verkeerde toepassing der wet ten deze wordt gelijkgesteld de oplegging van een straf of maatregel, welke niet geacht kan worden te beantwoorden aan den ernst van het misdrijf, de omstandigheden, waaronder het is begaan, of den persoon of de persoonlijke omstandigheden van den veroordeelde;
2 a. verzuim der vormen, op straffe van nietigheid voorgeschreven, geen grond tot vernietiging behoeft te geven, indien redelijkerwijze moet worden aangenomen, dat de verdachte door het verzuim in zijn belangen niet is geschaad.
2. Het bepaalde in de artikelen 78, vijfde en zesde lid, en 83 van de Wet op de rechterlijke organisatie, de artikelen 420 tot en met 424 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de artikelen 440 en 456, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing, *(toegevoegd bij Wet H206, II, artikel 8) met dien verstande, dat de Bijzondere Raad van Cassatie, indien een*

sententie wordt vernietigd ter zake van verzuim in de vormen, die op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven, de zaak ook kan verwijzen aan het Bijzondere Gerechtshof, dat de sententie gewezen heeft.
Artikel 17
1. Ten aanzien van het openbaar ministerie bij de Bijzondere Gerechtshoven en den Bijzonderen Raad van Cassatie vinden de artikelen 124 en 127 van de Wet op de rechterlijke organisatie overeenkomstige toepassing.
2. De procureur-fiscaal bij den Bijzonderen Raad van Cassatie waakt voor de handhaving en de uitvoering der wetten en reglementen bij dien Raad en bij de Bijzondere Gerechtshoven. Hij geeft daartoe de noodige bevelen aan de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven, welke deze verplicht zijn na te komen.
3. De procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven zijn, ieder binnen zijn ressort, met uitsluiting van eenig ander openbaar ministerie, belast met de uitoefening en het beleid der crimineele justitie in zaken, waarvan de kennisneming aan die Gerechtshoven behoort, alsmede met de handhaving en uitvoering der wetten en reglementen bij het college, waarbij zij zijn aangesteld. De procureurs-generaal bij de Gerechtshoven, verleenen aan de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven alle medewerking, welke deze bij de uitoefening van hun taak behoeven.
Artikel 18
1. Ten aanzien van de Bijzondere Gerechtshoven en van de Bijzondere Raad van Cassatie zijn de artikelen 46c, eerste lid, 46d en 46e van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren, de artikelen 9b en 9c van het Besluit rechtspositie rechterlijke ambtenaren en de artikelen 4, 5, 7, 12, 13 en 74 van de Wet op de rechterlijke organisatie, alsmede de artikelen 3, tot en met 6, 7, tweede lid, 8 tot en met 11, 19 en 21 tot en met 27 van het Besluit orde van dienst gerechten van overeenkomstige toepassing.
2. Alle andere beschikkingen, die de inwendige dienst van deze colleges betreffen, worden, voor zover nodig, door het bestuur van de colleges in overleg met de procureur-fiscaal en de griffier getroffen. Artikel 11, derde lid, is van overeenkomstige toepassing.
Artikel 19
Op de terechtzittingen van de Bijzondere Gerechtshoven en van de Bijzondere Raad van Cassatie dragen de rechterlijke ambtenaren bij die colleges het kostuum bedoeld in artikel 6 van het Kostuum- en titulatuurbesluit rechterlijke organisatie, althans een zwarte toga en een witte bef, en dragen de militaire leden van die colleges hun uniform.
Artikel 20
1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op den dag zijner afkondiging
2. Het kan worden aangehaald onder den titel: Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven.
Onze Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog zijn, ieder voor zoover hem betreft, belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.
Londen, den 22sten December 1943.
WILHELMINA.
Uitgegeven den vierden September 1944.
De Minister van Justitie, G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Besluit D63 van 22 December 1943, houdende vaststelling van het Besluit Buitengewone Rechtspleging[1508]

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken, van Koloniën en van Onze Ministers zonder Portefeuille van 10 December 1943, N°. 2724/G. 92 (a);
Overwegende, dat de veiligheid van den Staat het dringend noodzakelijk maakt bijzondere bepalingen vast te stellen betreffende de wijze van rechtspleging in zaken, waarvan de kennisneming aan de ingevolge het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven in te stellen gerechten behoort; Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;
Hebben goedgevonden en verstaan:
Inleiding
Artikel 1
Ten aanzien van de rechtspleging in zaken, waarvan krachtens het Besluit op de Bijzondere
Gerechtshoven de kennisneming aan de dienvolgens in te stellen gerechten behoort, zijn – behoudens de afwijkingen, bij dit besluit voorzien - de bepalingen, vervat in het Eerste Boek, den Eersten tot en met den Zesden Titel van het Tweede Boek, den Eersten en den Derden tot en met den Achtsten Titel van het Derde Boek, den Tweeden tot en met den Vijfden Titel van het Vierde Boek en het Vijfde Boek van het Wetboek van Strafvordering, alsmede de tot uitvoering daarvan gestelde voorschriften van overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat
1°. hetgeen daarin omtrent de rechtbank, derzelver voorzitter, de rechters, den rechter-commissaris, den officier van justitie en den griffier bij de rechtbank is bepaald, ten deze geldt voor het Bijzondere Gerechtshof, deszelfs voorzitter en leden, den raadsheer-commissaris, den procureur-fiscaal en den griffier bij dat Hof;
2°. hetgeen daarin omtrent den Hoogen Raad, deszelfs voorzitter en leden, den procureur-generaal en den griffier van de Hoge Raad is bepaald, ten deze geldt voor den Bijzonderen Raad van Cassatie, deszelfs voorzitter en leden, den procureur-fiscaal en den griffier bij dien Bijzonderen Raad;
3°. hetgeen daarin met betrekking tot de kantonrechter van de rechtbank of het gerechtshof en de leden der rechterlijke macht bij een dezer gerechten is bepaald, ten deze buiten toepassing blijft, voor zoover uit eenige bepaling van dit besluit niet het tegendeel volgt.
Artikel 2
1. Waar in dit besluit naar een of meer bepalingen van het Wetboek van Strafvordering bijzonderlijk wordt verwezen, heeft die verwijzing betrekking op de desbetreffende bepaling of bepalingen, gelezen met inachtneming van het in het voorgaande artikel onder 1°., 2°. en 3°. gestelde.

[1508] Gewijzigd, aangevuld en uitgewerkt bij Besluit F259, Besluit G258, Besluit H8. en wet H206.

2. In alle gevallen, waarin bij een toepasselijk verklaarde bepaling van het Wetboek van Strafvordering wordt verwezen naar een andere bepaling van dat Wetboek, waarvan bij dit besluit wordt afgeweken, zal op die afwijking mede acht worden geslagen bij de toepassing der verwijzende bepaling.

Eerste Hoofdstuk: Algemeene bepalingen

Artikel 3

1(toegevoegd in Wet H206, III, artikel 1)

Voor de toepassing van artikel 2 van het Wetboek van Strafvordering wordt onder het rechtsgebied, binnen hetwelk de verdachte zich bevindt, mede verstaan het rechtsgebied, binnen hetwelk hij zich onvrijwillig bevindt.

2. Indien ingevolge de artikelen 2 en 4 van het Wetboek van Strafvordering niet een bevoegde rechter is aangewezen, is, in afwijking van het in artikel 5 van dat Wetboek bepaalde, bevoegd het Bijzondere Gerechtshof, bij hetwelk de vervolging het eerst wordt aangevangen. Dit Bijzondere Gerechtshof blijft uitsluitend bevoegd, ook indien na den aanvang der vervolging een Bijzonder Gerechtshof wordt ingesteld, dat volgens een der beide eerstgemelde artikelen bevoegd ware.

Artikel 4

De berichten, in artikel 11, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering bedoeld, worden door den procureur-fiscaal aan Onzen Minister van Justitie gegeven.

Artikel 5

1. Een beklag, als in artikel 12, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering bedoeld, kan worden gedaan bij het Bijzondere Gerechtshof, bij hetwelk de vervolging zal behooren plaats te vinden. Indien in het geval, in artikel 3 van dit besluit vermeld, een vervolging nog niet is aangevangen, kan het beklag worden gedaan bij het Bijzondere Gerechtshof, door den voorzitter van den Bijzonderen Raad van Cassatie op verzoek van den belanghebbende daarvoor aan te wijzen.

2. Het in den tweeden zin van het eerste lid en in het tweede en derde lid van artikel 12 van het Wetboek van Strafvordering ten aanzien van het gerechtshof, deszelfs leden en den procureur-generaal bepaalde is voor het Bijzondere Gerechtshof, deszelfs leden en den procureur-fiscaal bij dat Hof van overeenkomstige toepassing.

3. *(toegevoegd in Wet H206, III, artikel 2)*

Het beklag wordt niet in behandeling genomen vóór een nader door Ons te bepalen datum, tenzij het Bijzondere Gerechtshof van oordeel is, dat er dringende redenen zijn om het beklag aanstonds in behandeling te nemen.

Artikel 6

In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 20, eerste lid, van het Wetboek van
Strafvordering staat tegen eenige beschikking omtrent de schorsing den verdachte alleen dan beroep in cassatie open, indien hem daartoe door het Bijzondere Gerechtshof verlof is verleend.

Artikel 7

In afwijking van het bepaalde in artikel 21, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering is de raadkamer samengesteld: bij de Bijzondere Gerechtshoven uit twee rechtsgeleerde leden en één militair lid; bij den Bijzonderen Raad van Cassatie uit vijf leden, waaronder ten minste één en ten hoogste twee militaire leden, met dien verstande, dat, indien er twee militaire leden zijn, zooveel mogelijk één hunner tot de zeemacht en één tot de landmacht zal behooren.

(gewijzigd bij Wet H206, III, artikel 3) in:

In afwijking van het bepaalde in artikel 21, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering is de raadkamer samengesteld: bij de Bijzondere Gerechtshoven uit twee rechtsgeleerde leden en één militair lid.

Artikel 8

1. Waar in het Wetboek van Strafvordering van advocaten wordt gesproken, worden daarmede, behalve voor zoover de behandeling van zaken bij den Bijzonderen Raad van Cassatie betreft, gelijkgesteld officieren der zee- of landmacht.

2. De presidenten en vice-presidenten van, de raadsheeren in, alsmede de leden van het openbaar ministerie bij een Bijzonder Gerechtshof of den Bijzonderen Raad van Cassatie zijn niet bevoegd bij een dezer colleges als raadsman of advocaat op te treden. De griffiers en substituut-griffiers bij een dezer colleges zijn niet bevoegd als raadsman of advocaat op te treden bij hetzelfde college, waarbij zij zijn aangesteld.

Oorspronkelijk lid 2 vervallen bij Besluit F244, art 26.

Artikel 9

De kennisgeving, bedoeld in artikel 39, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, geschiedt, wanneer de procureur-fiscaal nog niet in de zaak is betrokken, aan den in de zaak betrokken officier of hulpofficier van justitie.

Artikel 10

1. Voor de toepassing van artikel 40, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering wordt met voorloopige hechtenis elke andere wijze van verzekerde bewaring gelijkgesteld. De voorzitter van den Bijzonderen Raad van Cassatie voegt voorts in elke zaak, welke voor dien Raad moet dienen, aan iederen verdachte een raadsman toe, zoodra de dag der terechtzitting wordt bepaald.

2. In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 41 van het Wetboek van Strafvordering wordt buiten de gevallen, in het voorgaande lid bedoeld, aan iederen verdachte, wiens onvermogen voldoende gestaafd wordt geoordeeld, op zijn verzoek door den voorzitter van het college, waarvoor de zaak moet dienen, een raadsman toegevoegd.

3. Toevoeging van een officier, die niet een graad of hoedanigheid bezit, als in artikel 4, tweede lid, van het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven bedoeld, zal alleen dan geschieden, indien een andere raadsman niet beschikbaar is, tenzij de verdachte militair is en uitdrukkelijk den wensch te kennen geeft, dat hem een officier als raadsman worde toegevoegd.

Artikel 11

De toegevoegde raadsman heeft terzake van zijn verrichtingen recht op een toelage uit ’s Rijks kas volgens door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen regelen.

Artikel 12

1. De officier van justitie heeft gelijke bevoegdheden en verplichtingen als bij de bepalingen van den Vierden Titel van het Eerste Boek van het Wetboek van Strafvordering aan den hulpofficier van justitie zijn toegekend en opgelegd.

2. In de gevallen, waarin bij die bepalingen aan den hulpofficier een bevoegdheid is toegekend, omdat het optreden van den procureur-fiscaal niet kan worden afgewacht, wordt deze bevoegdheid uitgeoefend door den officier van justitie en door een hulpofficier alleen dan, als ook het optreden van den officier van justitie niet kan worden afgewacht.

3. Waar bij de voormelde bepalingen eenige kennisgeving aan den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof is voorgeschreven, wordt deze kennisgeving, indien zij door een anderen opsporingsambtenaar dan den officier van justitie moet geschieden, door diens tusschenkomst gedaan, tenzij de procureur-fiscaal daaromtrent afwijkende instructies mocht geven.

Artikel 13
Ten aanzien van de verlenging van het bevel tot inverzekeringstelling, bedoeld in artikel 58, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering, komt aan den officier van justitie gelijke bevoegdheid toe als aan den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof.
Artikel 14
1. Iedere officier en onderofficier der zee- of landmacht is bevoegd en verplicht om aan een militair, die van minderen rang dan hijzelf is, het arrest aan te zeggen, zoodra hem bekend is of door hem op waarschijnlijke gronden wordt vermoed, dat de mindere in rang zich schuldig heeft gemaakt aan een misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn.
2. Van het gepleegde feit en het eventueel opgelegde arrest zal terstond worden gerapporteerd aan den commandeerenden officier, onder wien de verdachte ressorteert.
3. De commandeerende officier zal daarop de zaak summier onderzoeken en bepalen, of de verdachte al dan niet aanvankelijk in arrest zal worden gesteld of gehouden.
4. Indien de commandeerende officier bepaalt, dat de verdachte in arrest zal worden gesteld of gehouden, geeft hij, indien de berechting van het misdrijf niet tot de bevoegdheid van den militairen rechter behoort, daarvan terstond schriftelijk of mondeling kennis aan den procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof en doet hij den verdachte onmiddellijk voor dezen geleiden.
Artikel 15
Een bevel tot voorloopige hechtenis kan op de gronden, in artikel 64, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering vermeld, worden verleend in geval van eenig misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn.
Artikel 16
In geval van eenig misdrijf, als in het voorgaande artikel bedoeld, zijn de opsporingsambtenaren te allen tijde bevoegd de uitlevering te vorderen van alle voor inbeslagneming vatbare voorwerpen.
Artikel 17
Een bevel, als bedoeld in artikel 100, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, kan, indien ook het optreden van den procureur-fiscaal niet kan worden afgewacht, bij voorraad worden verleend door den officier van justitie, onder verplichting om daarvan onverwijld schriftelijk aan den procureur-fiscaal kennis te geven, door wien alsdan, zoolang de raadsheer-commissaris nog niet is opgetreden, de bemoeiingen van den officier van justitie, bij de artikelen 100- 102 van dat Wetboek vermeld, zoo spoedig mogelijk worden overgenomen en voortgezet.
Artikel 18
In afwijking van het bepaalde in artikel 112, derde lid, van het Wetboek van Strafvordering kan de raadsheer-commissaris een huiszoeking buiten het rechtsgebied van het Bijzondere Gerechtshof, waartoe hij behoort, hetzij zelf doen, hetzij overdragen aan den raadsheer-commissaris bij het Bijzondere Gerechtshof, binnen welks rechtsgebied zij moet plaats hebben.
Artikel 19
Voor de overeenkomstige toepassing van artikel 120, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering geldt mede het daarin omtrent den kantonrechter bepaalde en wordt met een algemeenen last van den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof gelijkgesteld een algemeene last, door den procureur-generaal bij het gerechtshof of door den officier van justitie gegeven.
Artikel 20
Onverminderd het bepaalde in artikel 129 van het Wetboek van Strafvordering, wordt, waar in eenige bepaling van dit besluit of in eenige krachtens dit besluit toepasselijke bepaling van dat Wetboek van misdrijf in het algemeen of van eenig misdrijf in het bijzonder wordt gesproken, samenspanning tot dat misdrijf daaronder begrepen, voor zoover dit met de strekking dier bepaling niet onvereenigbaar is.
Tweede Hoofdstuk: Rechtspleging in eersten aanleg
Artikel 21
Met de opsporing der strafbare feiten, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn, zijn behalve de procureurs-fiscaal bij de Bijzondere Gerechtshoven, belast zoowel de officieren van justitie als de overige in artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering vermelde ambtenaren, de kantonrechters daaronder begrepen.
Artikel 22
1. Door of vanwege Onzen Minister van Justitie kan ook aan andere dan de in het voorgaande artikel bedoelde personen de opsporing der daar genoemde feiten worden opgedragen en kan, in afwijking van het in artikel 146, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering bepaalde, de bevoegdheid van personen, belast met de opsporing dier feiten, worden uitgebreid buiten het grondgebied, waarvoor zij zijn aangesteld. Insgelijks kunnen met betrekking tot de opsporing dier feiten andere dan de in artikel 154 van dat Wetboek vermelde personen door of vanwege Onzen genoemden Minister met hulpofficieren van justitie worden gelijkgesteld.
2. Tenzij Onze Minister van Justitie anders mocht bepalen, is de procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof gemachtigd tot eenige beschikking, als in het voorgaande lid bedoeld, voor zoover betreft de opsporing binnen zijn ressort door een of meer bepaalde, in de beschikking met name te noemen personen.
3. De beschikkingen, in dit artikel bedoeld, kunnen te allen tijde worden ingetrokken, hetzij door Onzen Minister van Justitie, hetzij door dengeen, door wien zij van zijnentwege zijn genomen.
Artikel 23
De opsporingsambtenaren hebben te allen tijde vrijen toegang tot alle plaatsen, waar redelijkerwijs vermoed kan worden, dat een misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn, wordt begaan. De artikelen 120 - 123 van het Wetboek van Strafvordering zijn, met inachtneming van het bepaalde in artikel 19 van dit besluit van overeenkomstige toepassing.
Artikel 24
De bevelen, in artikel 148, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering bedoeld, kunnen, behalve door den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof, ook door den officier van justitie aan de onder dezen ressorteerende opsporingsambtenaren worden gegeven, mits die bevelen niet in strijd zijn met bevelen of instructies, door den procureur-fiscaal hetzij aan den officier van justitie, hetzij aan de genoemde ambtenaren gegeven.
Artikel 25
De officier van justitie heeft gelijke verplichtingen en bevoegdheden als bij de artikelen 152, 153, 155, 156 en 158 van het Wetboek van Strafvordering aan de hulpofficieren van justitie zijn opgelegd en toegekend. Het bepaalde in artikel 12, tweede en derde lid, van dit besluit is te dien aanzien van overeenkomstige toepassing.
Artikel 26
1. In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 160 van het Wetboek van Strafvordering is ieder, die kennis draagt van eenig misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Straf- recht van toepassing zijn, verplicht daarvan onverwijld aangifte te doen bij een opsporingsambtenaar.

2. Door de in artikel 162 van dat Wetboek bedoelde colleges en ambtenaren wordt de aangifte hetzij aan den procureur-fiscaal, hetzij aan den officier van justitie of een zijner hulpofficieren gedaan.

Artikel 27

In afwijking van artikel 59 van de Wet op de rechterlijke organisatie (Stb. 1972, 463) worden de raadsheren-commissarissen door de president van het Bijzondere Gerechtshof uit de rechtsgeleerde leden van zijn college benoemd. Het bepaalde in artikel 11, tweede en derde lid, van het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven is daarbij van overeenkomstige toepassing.

Artikel 28

Opdrachten en bevelen, als in artikel 177, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering bedoeld, kunnen door den raadsheer-commissaris ook aan den officier van justitie worden gegeven.

Artikel 29

1. In afwijking van het bepaalde in de artikelen 194 en 201, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering is in de gevallen, waarin de daar bedoelde handelingen moeten geschieden buiten het rechtsgebied van het Bijzondere Gerechtshof, het bepaalde in artikel 18 van dit besluit van overeenkomstige toepassing.

2. In het in artikel 223, derde lid, van dat Wetboek bedoelde geval staat den getuige met inachtneming overigens der daar gestelde bepalingen tegen de beschikking van het Bijzondere Gerechtshof beroep in cassatie open.

Artikel 30

Indien het instellen of voortzetten der vervolging ingevolge artikel 5 van dit besluit door het Bijzondere Gerechtshof is bevolen, vindt de mededeeling, in artikel 237, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering genoemd, of eene kennisgeving van niet verdere vervolging, waaraan een zoodanige mededeeling niet is voorafgegaan, niet plaats, dan nadat het Bijzondere Gerechtshof daarin heeft bewilligd.

Artikel 31

1. In afwijking van het bepaalde in de artikelen 250 en 262 van het Wetboek van Strafvordering is noch tegen de kennisgeving van verdere vervolging, noch tegen de dagvaarding een bezwaarschrift toegelaten.

2. Het bepaalde in artikel 255 van dat Wetboek is niet van toepassing met betrekking tot een vervolging van een strafbaar feit, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn, indien de vervolging niet heeft plaats gehad bij een Bijzonder Gerechtshof of een Nederlandschen rechter buiten het Rijk in Europa.

Artikel 31a *(toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 4)*

In afwijking van het bepaalde in artikel 263 van het Wetboek van Strafvordering moeten de getuigen en deskundigen steeds ten minste vier dagen vóór de terechtzitting ten parkette worden opgegeven en kan de procureur-fiscaal hun dagvaarding achterwege laten, zoolang niet ten genoegen van den procureur-fiscaal bij dezen een voldoend bedrag is gestort ter nadere verrekening met de aan hen uit te betalen vergoedingen.

Artikel 31b *(toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 4)*

In afwijking van het bepaalde in artikel 282 van het Wetboek van Strafvordering kan van het verhoor van een op de lijst voorkomenden getuige, die niet is verschenen, ook zonder toestemming van den procureur-fiscaal, onderscheidenlijk den verdachte worden afgezien, indien redelijkerwijze moet worden aangenomen, dat hierdoor de procureur-fiscaal niet in zijn vervolging of de verdachte niet in zijn verdediging wordt benadeeld.

Artikel 32

In afwijking van het bepaalde in artikel 293, vierde en vijfde lid, van het Wetboek van Strafvordering, doet het Bijzondere Gerechtshof in het daar bedoelde geval, zonder een gerechtelijk vooronderzoek te kunnen bevelen, het proces-verbaal onverwijld toekomen aan het bevoegde openbaar ministerie.

Artikel 32a *(toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 5)*

In afwijking van het bepaalde in artikel 314, laatste lid, van het Wetboek van Strafvordering kan ook zonder toestemming van den verdachte het onderzoek aanstonds worden voortgezet, indien redelijkerwijze moet worden aangenomen, dat de verdachte door onmiddellijke voortzetting van het onderzoek in verband met de wijziging der telastlegging in zijn verdediging niet wordt benadeeld.

Artikel 32b *(toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 5)*

In afwijking van het bepaalde in artikel 319, laatste lid, van het Wetboek van Strafvordering kunnen ook zonder toestemming van den verdachte bepaalde getuigen, deskundigen en tolken worden aangewezen, wier tegenwoordigheid bij de nadere behandeling niet meer wordt vereischt, indien redelijkerwijze moet worden aangenomen, dat de verdachte hierdoor in zijn verdediging niet wordt benadeeld.

Artikel 33

Al hetgeen in de tweede afdeeling van den Zesden Titel van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafvordering en elders in dat Wetboek met betrekking tot de beleedigde partij is bepaald, blijft buiten toepassing.

Artikel 34

In afwijking van het bepaalde in artikel 353, tweede lid, tweede zinsnede, van het Wetboek van Strafvordering gelast het Bijzondere Gerechtshof in de daar bedoelde gevallen de afgifte der voorwerpen aan den procureur-fiscaal, die met deze voorwerpen handelt volgens door Onzen Minister van Justitie te stellen regelen.

Artikel 34a *(ingevoegd bij Besluit F244, art 26, gewijzigd bij Wet H206, III, artikel 6)*

1. Indien de zaak naar het oordeel van het Bijzondere Gerechtshof van eenvoudigen aard is, bepaaldelijk ook ten aanzien van het bewijs en de toepassing der wet, kan het Bijzondere Gerechtshof op het ingevolge artikel 345 van het Wetboek van Strafvordering bepaalde tijdstip in plaats van een uitspraak bij monde van den voorzitter of een der raden een mondelinge sententie wijzen, tenzij vóór de sluiting van het onderzoek ter terechtzitting de procureur-fiscaal vordert of de verdachte verzoekt, dat een schriftelijke sententie zal worden gewezen.

2. De mondelinge sententie wordt in het proces-verbaal der terechtzitting, waarop de sententie wordt gewezen, aangeteekend op de wijze, door Onzen Minister van Justitie te bepalen.

3. Zoodra het proces-verbaal der terechtzitting, waarin de sententie is aangeteekend, is geteekend, kunnen de verdachte en zijn raadsman daarvan en van het proces-verbaal van het onderzoek kennis nemen.

4. Artikel 381 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 35

Het Bijzondere Gerechtshof kan aan den verdachte, die bij de einduitspraak niet van de geheele telastlegging is vrijgesproken, hetzij op diens verzoek, hetzij ambtshalve verlof verleenen om beroep in cassatie in te stellen. Indien het Bijzondere Gerechtshof dat verlof verleent, wordt van deze beslissing op de sententie of, indien een mondelinge sententie *gewezen wordt, op het proces-verbaal der terechtzitting, waarin de sententie is aangeteekend, (toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 7)* aanteekening gedaan.

Derde Hoofdstuk: Rechtsmiddelen

Artikel 36

In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 402, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering staat tegen de einduitspraak, waarbij het verzet vervallen is verklaard, den verdachte alleen dan beroep in cassatie open, indien hem daartoe door het Bijzondere Gerechtshof verlof is verleend.

Artikel 37

1 Onverminderd de bevoegdheid van het openbaar ministerie om tegen de

Onverminderd de bevoegdheid van het openbaar ministerie om tegen de sententiën der Bijzondere Gerechtshoven, als uitspraak gewezen, overeenkomstig het Besluit op de Bijzondere Gerechtshoven, beroep in cassatie in te stellen, staat, in afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 427, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, aan den verdachte zoodanig beroep alleen open:

(toegevoegd bij Wet H206, III, aartikel 8)

1°. indien bij de sententie de doodstraf of gevangenisstraf van meer dan zes jaren is opgelegd;

2°. indien de sententie is gewezen na verwijzing der zaak door den Bijzonderen Raad van Cassatie;

3°. in het geval bedoeld in artikel 434, derde lid, van het Wetboek van Strafvordering;

4°. indien hem daartoe door het Bijzondere Gerechtshof, dat de sententie heeft gewezen, verlof is verleend.

2 (*verwijderd bij Wet H206, III, 8)*

Nochtans heeft de verdachte de bevoegdheid, in artikel 434, derde lid, van dat Wetboek bedoeld, ook zonder dat hem te dien aanzien eenig verlof is verleend.

Artikel 37a *(toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 9)*

1. In afwijking van het bepaalde in artikel 433, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering is de verdachte, door of namens wien beroep in cassatie is ingesteld, uitsluitend bevoegd binnen twee maanden na den dag, waarop het beroep is ingesteld, een schriftuur, houdende zijn middelen van cassatie, bij den Bijzonderen Raad van Cassatie in te dienen.

2. Artikel 439, tweede zin, van het Wetboek van Strafvordering blijft buiten toepassing.

Artikel 38

1. De verdachte kan ter terechtzitting van den Bijzonderen Raad van Cassatie omtrent zijn persoon en zijn persoonlijke omstandigheden worden gehoord.

2. Te dien einde kan de Bijzondere Raad van Cassatie, indien de verdachte op den bepaalden rechtsdag niet ter terechtzitting aanwezig is, zoowel bij den aanvang als gedurende den loop van de behandeling der zaak bevelen, dat hij op een door den Raad te bepalen tijdstip ter terechtzitting aanwezig zal zijn en daartoe tevens zijne medebrenging gelasten.

3. Het bepaalde in artikel 310 van het Wetboek van Strafvordering is ook voor de behandeling der zaak in cassatie van overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat hetgeen daar ten aanzien van de rechtbank en den officier van justitie is bepaald, ten deze geldt voor den Bijzonderen Raad van Cassatie en den procureur-fiscaal bij dien Raad.

4. *(toegevoegd bij Wet H206, III, artikel 10)*

Indien de Bijzondere Raad van Cassatie een nader onderzoek naar de omstandigheden, waaronder het misdrijf is begaan, of naar den persoon of de persoonlijke omstandigheden van den verdachte noodzakelijk oordeelt, zijn de artikelen 316 en 317 van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat hetgeen daar ten aanzien van de rechtbank, den officier van justitie en den rechter-commissaris is bepaald, ten deze geldt voor den Bijzonderen Raad van Cassatie, den procureur-generaal bij dien Raad en den raadsheer-commissaris bij het Bijzondere Gerechtshof dat in eersten aanleg uitspraak heeft gedaan.

Artikel 39

Indien alleen door den verdachte beroep in cassatie is ingesteld, kan hij ter zake van hetgeen in eersten aanleg te zijnen aanzien bewezen is verklaard, slechts met eenparigheid van stemmen tot eene zwaardere straf worden veroordeeld dan hem bij de sententie van het Bijzondere Gerechtshof is opgelegd.

Artikel 39a *(ingevoegd bij Besluit F244, art 26, gewijzigd bij Wet H206, III, artikel 11) in:*

1. Het beroep in cassatie wordt behandeld door een bijzondere kamer van den Bijzonderen Raad van Cassatie, indien, naar het aanvankelijk oordeel van den president, de zaak van eenvoudigen aard is.

2. Indien de bijzondere kamer oordeelt, dat de zaak door een gewone kamer van den Bijzonderen Raad van Cassatie moet worden behandeld, verwijst zij de zaak daarheen.

Artikel 40

In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 457 van het Wetboek van Strafvordering is herziening op den in het eerste lid van dat artikel onder 1°. genoemden grond uitgesloten, indien een der daar bedoelde uitspraken van een ander gerecht dan een Bijzonder Gerechtshof of den Bijzonderen Raad van Cassatie afkomstig is.

Artikel 41

In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 458 van het Wetboek van Strafvordering geschiedt de toevoeging van een raadsman aan den veroordeelde door den voorzitter van den Bijzonderen Raad van Cassatie.

Artikel 42

1. In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 461, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering geschiedt zoowel in het daar, alsook in het in artikel 465, tweede lid, van dat Wetboek bedoelde geval de verwijzing naar een Bijzonder Gerechtshof.

2. Hetgeen bij de artikelen 470, 473 en 474 van dat Wetboek, alsmede bij de artikelen, waarnaar daarin wordt verwezen, omtrent het gerechtshof, deszelfs voorzitter en den procureur-generaal bij het gerechtshof is bepaald, is ten aanzien van het Bijzondere Gerechtshof, deszelfs voorzitter en den procureur-fiscaal bij dat Hof van overeenkomstige toepassing.

Artikel 42a *(gewijzigd bij Wet H206, III, artikel 12)*

1. Het verzoek tot herziening wordt behandeld door een bijzondere kamer van den Bijzonderen Raad van Cassatie, indien naar het aanvankelijk oordeel van den president de zaak van eenvoudigen aard is.

2. Indien de bijzondere kamer oordeelt, dat de zaak door een gewone kamer van den Bijzonderen Raad van Cassatie moet worden behandeld, verwijst zij de zaak daarheen.

Vierde Hoofdstuk: Eenige rechtsplegingen van bijzonderen aard

Artikel 43

Al hetgeen in den Tweeden Titel van het Vierde Boek van het Wetboek van Strafvordering met betrekking tot den kinderrechter is bepaald, blijft buiten toepassing.

Artikel 44

In afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 527, vierde lid, staat tegen de daar bedoelde beschikking den verdachte alleen dan beroep in cassatie open, indien hem daartoe door het Bijzondere Gerechtshof verlof is verleend.

Vijfde Hoofdstuk: Vereenvoudigde Gerechtelijke Afdoening

Artikel 44a (*ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. Bij elk Bijzonder Gerechtshof zijn één of meer raadsheeren belast met vereenvoudigde gerechtelijke afdoening van strafzaken.
2. Zij worden uit de raadsheeren en raadsheeren-plaatsvervanger van het Bijzondere Gerechtshof voor den tijd van één jaar door Onzen Minister van Justitie, op voordracht van den president, aangewezen.
Artikel *44b (ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
Indien naar het aanvankelijk oordeel van den procureur-fiscaal in een zaak als hoofdstraf gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren, hechtenis of geldboete dient te worden opgelegd en de zaak naar zijn aanvankelijk oordeel voor vereenvoudigde gerechtelijke afdoening in aanmerking komt, stelt hij de stukken, al dan niet vergezeld van een schriftelijke vordering tot oplegging van een bepaalde straf, te dien einde in handen van den raadsheer.
Artikel *44c (ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. Indien de raadsheer oordeelt, dat de zaak niet voor vereenvoudigde gerechtelijke afdoening in aanmerking komt, geeft hij daarvan kennis aan den procureur-fiscaal onder wederoverlegging der stukken.
2. De raadsheer is bevoegd last tot invrijheidstelling van den verdachte te geven op de gronden, genoemd in artikel 14 van het Besluit politieke delinquenten 1945. Artikel 15, tweede lid, van dat besluit is van toepassing.
Artikel 44d *(ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. Indien de raadsheer op grond van de stukken en het verhoor van den verdachte de overtuiging heeft bekomen, dat deze een misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn, heeft begaan en strafbaar is kan hij den verdachte deswege straf opleggen. De raadsheer is niet bevoegd tot oplegging van andere hoofdstraffen dan gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren, hechtenis en geldboete.
2. Indien de raadsheer niet de overtuiging heeft bekomen, dat de verdachte een bepaald feit, in de stukken vermeld, heeft begaan, kan hij hem ter zake van dat feit vrijspreken.
3. Indien de raadsheer de overtuiging heeft bekomen, dat de verdachte een bepaald feit, in de stukken vermeld, heeft begaan, doch van oordeel is, dat dit niet is een misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn, of dat de verdachte deswege niet strafbaar is, kan hij hem ter zake van dat feit van alle rechtsvervolging ontslaan.
4. De raadsheer geeft de beslissingen, in dit artikel bedoeld, bij schriftelijke beschikking.
Artikel 44e (*ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. De raadsheer geeft de beschikking niet alvorens den verdachte te hebben gehoord. Hij doet den verdachte, die in verzekerde bewaring is, voor zich verschijnen. Indien de verdachte in vrijheid is, beveelt hij diens dagvaarding; indien de verdachte niet op de dagvaarding verschijnt, doet hij hem andermaal dagvaarden; hij kan daarbij diens medebrenging bevelen of zoodanig bevel later uitvaardigen.
2. De president van het Bijzondere Gerechtshof voegt den verdachte, die geen raadsman heeft, uiterlijk den tienden dag vóór dien, waarop het verhoor zal plaats vinden, een raadsman toe. Van deze toevoeging benevens van den datum van het verhoor wordt onverwijld schriftelijk kennis gegeven aan den raadsman en aan den verdachte.
3. De raadsheer stelt den verdachte en diens raadsman desverlangd in de gelegenheid van de stukken kennis te nemen.
4. De procureur-fiscaal en de raadsman van den verdachte zijn bevoegd het verhoor bij te wonen. In dat geval worden zij in de gelegenheid gesteld het woord te voeren.
Artikel 44f *(ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. De beschikking behelst den naam van den raadsheer, den dag, waarop de beschikking is genomen en voor zoover mogelijk naam en voornamen, leeftijd, geboorteplaats, beroep en woon- of verblijfplaats van den verdachte.
2. De beschikking bevat voorts de beslissing, op grond van artikel 44 d genomen. Ingeval van een beslissing als in het eerste lid van dat artikel bedoeld, vermeldt de beschikking de opgelegde straf en het strafbaar feit volgens de wettelijke omschrijving, ter zake waarvan de straf is opgelegd, met vermelding omstreeks welken tijd en waar ter plaatse het is begaan.
Artikel 44g (*ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. De raadsheer doet de beschikking met de stukken onverwijld toekomen aan den procureur-fiscaal.
2. De beschikking wordt aan den verdachte in persoon beteekend, tenzij zij is genomen en aan den verdachte in afschrift is uitgereikt aanstonds na het verhoor. In het laatste geval maakt de raadsheer van de uitreiking een acte op. Bij de uitreiking of beteekening wordt de verdachte opmerkzaam gemaakt op de bevoegdheden, hem toegekend in de artikelen 44 hen 44 i.
Artikel 44h *(ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. De verdachte is bevoegd uiterlijk binnen drie weken na de dagteekening van de beschikking, welke hem bij gelegenheid van zijn verhoor is uitgereikt, of anders binnen drie weken na den datum, waarop de beschikking hem in persoon is beteekend, een verklaring van bezwaar af te leggen. De artikelen 449 - 452 van het Wetboek van Strafvordering zijn van overeenkomstige toepassing.
2. Gelijke bevoegdheid komt toe aan den procureur-fiscaal binnen twee weken na dagteekening van de beschikking.
Artikel 44i *(ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
De procureur-fiscaal en de verdachte kunnen afstand doen van de bevoegdheid om een verklaring van bezwaar af te leggen. Artikel 454 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing met dien verstande, dat de procureur-fiscaal en de verdachte ook aanstonds na de uitreiking van het afschrift van de beschikking bij gelegenheid van het verhoor afstand kunnen doen van de bevoegdheid een verklaring van bezwaar af te leggen; in dat geval wordt de acte door den raadsheer opgemaakt.
Artikel 44j *(ingevoegd bij Wet H206, III, artikel 13)*
1. Door een verklaring van bezwaar vervalt de beschikking.
2. De beschikking vervalt eveneens, indien zij niet binnen drie maanden na haar dagteekening in afschrift uitgereikt of beteekend is kunnen worden.
3. Wanneer de termijn, genoemd in artikel 44 h, is verstreken, zonder dat een verklaring van bezwaar is afgelegd of zooveel eerder als zoowel door den procureur-fiscaal als den verdachte afstand is gedaan van de bevoegdheid om een verklaring van bezwaar af te leggen, geldt de beschikking als een einduitspraak van het Bijzondere Gerechtshof, waartegen geen gewoon rechtsmiddel openstaat.
Zesde Hoofdstuk: Tenuitvoerlegging en kosten
Artikel 45
Het bepaalde in den tweeden zin van het eerste lid van artikel 556 van het Wetboek van Strafvordering blijft buiten toepassing.
Artikel 46
1. In afwijking van het bepaalde in artikel 559, derde lid, van het Wetboek van Strafvordering stelt de griffier een verzoekschrift om gratie, nadat hij van den dag der inlevering aanteekening heeft gedaan, onverwijld in handen van het openbaar ministerie, teneinde daaromtrent aan den rechter verslag te doen.

2. Het bepaalde in artikel 560 van dat Wetboek is mede van overeenkomstige toepassing, indien advies wordt ingewonnen omtrent gratie van de doodstraf, zonder dat een daartoe strekkend verzoek aan Ons is ingediend.
Artikel 47
Het bepaalde in artikel 562 van het Wetboek van Strafvordering is mede in geval van veroordeeling tot de doodstraf van overeenkomstige toepassing.
Artikel 48
De persoon, die tot de doodstraf is veroordeeld, wordt, zoodra die veroordeeling uitvoerbaar is, ter uitvoerlegging van de sententie of het arrest op de wijze als is bepaald in Ons besluit van 26 April 1922 (Staatsblad No. 228), overgegeven aan den officier, die het bevel voert ter plaatse in den last van tenuitvoerlegging daarvoor aan te wijzen.
Artikel 49
Ten aanzien van de kosten in zaken, waarvan de kennisneming aan de Bijzondere Gerechtshoven of den Bijzonderen Raad van Cassatie behoort, zijn mede van overeenkomstige toepassing, met inachtneming van het in artikel 1 van dit besluit onder 1°., 2°. en 3°. gestelde, de bepalingen der wet van 18 April 1874 (Staatsblad N°. 66) tot vaststelling der tarieven van gerechtskosten in strafzaken, waarvan de gewone rechter kennis neemt, zooals deze wet sedert is gewijzigd, alsmede de voorschriften tot uitvoering daarvan.
Slotbepaling
Artikel 50
1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op den dag zijner afkondiging.
2. Het kan worden aangehaald onder den titel: Besluit Buitengewone Rechtspleging. Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.
Londen, den 22sten December 1943.
WILHELMINA.
Uitgegeven den vierden September 1944.
De Minister van Justitie, G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Besluit D64 houdende vaststelling van het Bijzonder Gratie-adviesbesluit op 22 december 1943.[1509]

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij, van Sociale Zaken, van Koloniën en van Onze Ministers zonder Portefeuille van 10 December 1943, N°. 2725/G. 92 (a);
Gezien artikel 70 der Grondwet;
Gelet op de artikelen 559 en 560 van het Wetboek van Strafvordering en artikel 46 van het Besluit Buitengewone Rechtspleging;
Overwegende, dat het noodzakelijk is eenige bijzondere voorzieningen te treffen nopens de uitoefening van Ons recht van gratie van straffen, opgelegd door uitspraken van de Bijzondere Gerechtshoven en van den Bijzonderen Raad van Cassatie; Den Buitengewonen Raad van Advies gehoord;
Hebben goedgevonden en verstaan:
Artikel 1
Het recht van gratie van straffen, opgelegd door uitspraken van de Bijzondere Gerechtshoven en van den Bijzondere Raad van Cassatie, wordt door Ons uitgeoefend met inachtneming van de bepalingen van het Gratiebesluit, voor zoover daarvan in de volgende artikelen niet wordt afgeweken.
Artikel 2
1. Omtrent verzoeken, overeenkomstig de wettelijke voorschriften aan Ons ingediend, om gratie van straffen, door sententiën van een Bijzonder Gerechtshof opgelegd, wordt, alvorens daarop wordt beschikt, steeds het advies ingewonnen van het college dat de straf heeft opgelegd.
2. Indien het verzoek strekt tot het bekomen van gratie van de doodstraf of indien zulks in andere gevallen door Ons wordt verlangd of door Onzen Minister van Justitie wenschelijk wordt geacht, wordt, behalve het advies van den in het voorgaande lid bedoelden rechter, ook het advies ingewonnen van den Bijzonderen Raad van Cassatie, die dit in het eerste geval in eene algemeene vergadering vaststelt.
Artikel 3
1. Omtrent verzoeken, overeenkomstig de wettelijke voorschriften aan Ons ingediend, om gratie van straffen, door arresten van den Bijzonderen Raad van Cassatie opgelegd, wordt, alvorens daarop wordt beschikt, het advies ingewonnen van dien Raad.
2. Indien het verzoek strekt tot het bekomen van gratie van de doodstraf, wordt dat advies zoowel door de kamer, die de straf heeft opgelegd, als in eene algemeene vergadering van den Bijzonderen Raad van Cassatie afzonderlijk vastgesteld.
Artikel 4
Ten aanzien van het in te winnen rechterlijk advies omtrent aanbevelingslijsten tot het verlenen van afslag of ontslag aan gevangenen, bedoeld in de artikelen 101 en volgende van den Gevangenismaatregel, of indien Wij het overigens geraden oordeelen gratie te verleenen, zonder dat een daartoe strekkend verzoek aan Ons is ingediend, vinden de artikelen 2 en 3 overeenkomstig toepassing.
Artikel 5
Door de aanwijzing, bij de artikelen 2, 3, 4 gedaan, wordt het advies van eenigen anderen burgerlijken of militairen rechter uitgesloten, behoudens dat na ontbinding of opheffing van het college, dat volgens die artikelen tot het uitbrengen van advies zou zijn geroepen, in plaats daarvan de rechter treedt, aan welken de rechtsmacht is opgedragen; tevoren door dat college uitgeoefend.
Artikel 6.
1. Met een verzoek, als in een der artikelen 2 en 3 bedoeld, wordt, nadat hetzelve is ingeleverd op de griffie van het gerecht, dat de straf heeft opgelegd, onmiddellijk gehandeld evenals ware dat verzoek overeenkomstig het bepaalde in artikel 6, eerste lid, van het Gratiebesluit door tusschenkomst van Onzen Minister van Justitie aan den rechter toegezonden.
2. Een verzoek, strekkende tot het bekomen van gratie van de doodstraf, door sententie van een Bijzondere Gerechtshof opgelegd, wordt onverwijld, nadat het advies van dat college daaromtrent is vastgesteld, met dat advies en de in artikel 11 van het Gratiebesluit bedoelde

[1509] Gewijzigd bij Besluit H18.

stukken rechtstreeks toegezonden aan den Bijzonderen Raad van Cassatie, die vervolgens handelt evenals ware die toezending door tusschenkomst van Onzen Minister van Justitie geschied.
3. Het bepaalde in het voorgaande lid is van overeenkomstige toepassing, indien advies wordt ingewonnen omtrent gratie van de doodstraf, door sententie van een Bijzonder Gerechtshof opgelegd, zonder dat een daartoe strekkend verzoek aan Ons is ingediend.
Artikel 7
1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid van het Besluit op de bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op de dag zijner afkondiging.
2. Het kan worden aangehaald onder den titel: Bijzonder Gratie-adviesbesluit.
Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.
Londen, den 22sten December 1943.
WILHELMINA.
Uitgegeven den vierden September 1944.
De Minister van Justitie, G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Het Tribunaalbesluit, (E101) uitgevaardigd op 17 september 1944[1510]

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz.,enz. Op de voordracht van Onze Ministers voor Algemeene Oorlogvoering van het Koninkrijk, van Algemeene Zaken, van Buitenlandsche Zaken, van Justitie, van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, van Financiën, van Oorlog, van Marine, van Waterstaat, van Handel, Nijverheid en Landbouw, van Scheepvaart en Visscherij, van Sociale Zaken, van Koloniën en van Onzen Minister zonder Portefeuille van 15 September 1944, No. 1640/ G 92 (D);
Overwegende, dat de veiligheid van den Staat het dringend noodzakelijk maakt de mogelijkheid te scheppen om Nederlanders en Nederlandsche onderdanen uit anderen hoofde, die zich gedurende de vijandelijkheden in, of tijdens de vijandelijke bezetting van het Rijk in Europa hebben gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandsche volk of afbreuk hebben gedaan aan het verzet tegen den vijand en diens handlangers, ten aanzien van hun persoon en hun vermogen aan bijzondere maatregelen te onderwerpen en tevens regelen te stellen omtrent de behandeling van verzoeken om invrijheidstelling van personen, die ingevolge het bepaalde in het Besluit op den bijzonderen staat van beleg of in het Buitengewoon Politiebesluit in bewaring worden gehouden; Overwegende, dat zich hier dringende omstandigheden voordoen, waarin de Buitengewone Raad van Advies niet kan worden gehoord;
Hebben goedgevonden en verstaan:
Titel I: Van de oplegging van bijzondere maatregelen
Artikel 1
1. Aan Nederlanders, die op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit den leeftijd van achttien jaren hebben bereikt en gedurende de vijandelijkheden in, of tijdens de vijandelijke bezetting van het Rijk in Europa, hetzij op eenige wijze hulp of steun hebben verleend of getracht hebben te verleenen aan den vijand of diens handlangers of medewerkers, dan wel openlijk hebben doen blijken van ingenomenheid met den vijand, hetzij als leden, begunstigers of anderszins zich aangesloten hebben of aangesloten zijn gebleven bij de Nationaal Socialistische Beweging der Nederlanden of eenige daaraan verwante of andere nationaalsocialistische of fascistische organisatie of instelling, voor deze Beweging of een zoodanige organisatie of instelling werkzaam zijn geweest, haar propaganda hebben bevorderd of verspreid dan wel door woord of daad van instemming met het streven van die Beweging of een zoodanige organisatie of instelling of in het algemeen van nationaalsocialistische of fascistische gezindheid blijk hebben gegeven, hetzij voordeel hebben getrokken of getracht hebben te trekken uit door of vanwege den vijand of diens handlangers genomen maatregelen of den door den oorlog of de vijandelijke bezetting geschapen feitelijken toestand, dan wel uit het hebben van vertrouwelijken omgang met personen, behoorende tot de burgerlijke of militaire bezettende macht, hetzij niet gevolg hebben gegeven aan door Ons of van Onzentwege in verband met de oorlogvoering uitgevaardigde wettelijke maatregelen of gegeven bevelen, kunnen, indien zij op grond van hun handelen of nalaten geacht moeten worden zich desbewust te hebben gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandsche volk of desbewust afbreuk te hebben gedaan aan het verzet tegen den vijand en diens handlangers, bij uitspraak van door Ons in te stellen Tribunalen als bijzondere maatregelen worden opgelegd:
1°. interneering;
2°. ontzetting van bepaalde rechten;
3°. verbeurdverklaring van het gehele vermogen, *gewijzigd bij Wet H206, III, artikel 1 in: een gedeelte van hun vermogen.*
2. Op gelijke gronden, als in het voorgaande lid genoemd, kan bij wijze van bijzonderen maatregel de nalatenschap verbeurd worden verklaard van overleden Nederlanders, die op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit of, indien zij voordien overleden zijn, op het tijdstip van hun overlijden den leeftijd van achttien jaren hadden bereikt.
3. Ten aanzien van de oplegging van de bijzondere maatregelen, in dit besluit bedoeld, worden met Nederlanders gelijkgesteld Nederlandsche onderdanen uit anderen hoofde en zij, die den staat van Nederlander of Nederlandsch onderdaan uit anderen hoofde sedert 10 Mei 1940 hebben verloren.
Artikel 2
1. Omtrent de interneering wordt door de Tribunalen in hun uitspraak geen tijdsduur bepaald. Zij zijn echter bevoegd, in die uitspraken voor bepaalde gevallen het inachtnemen van een daarbij aangegeven tijdsduur in overweging te geven.
2. De interneering geschiedt voor ten hoogste tien jaren. Zij wordt in ieder geval verminderd met twee derden van den tijd, gedurende welken de tenuitvoerlegging mocht zijn geschorst, doordat de schuldige een vrijheidsstraf ondergaat ingevolge zijn veroordeeling wegens eenig strafbaar feit, vóór het in werking treden van dit besluit begaan.
3. Volgens door Ons nader te stellen regelen kunnen geinterneerden, die - mede gelet op den ernst der gedraging of gedragingen, ter zake waarvan de interneering is opgelegd - op grond van hun houding, gedrag en vlijt, tijdens de interneering betoond, hiervoor in aanmerking komen, al dan niet voorwaardelijk op last van Onzen Minister van Justitie uit de interneering worden ontslagen.
4. *Toegevoegd bij Wet H206, IV, artikel 2*
Indien een persoon, aan wien de maatregel van interneering is opgelegd, zich rechtmatig in vrijheid bevindt, kan Onze Minister van Justitie bevelen, dat de interneering niet of niet verder ten uitvoer zal worden gelegd, indien de tenuitvoerlegging of verdere tenuitvoerlegging door bijzondere omstandigheden voor den betrokkene of het gezin waartoe hij behoort onnoodig hard zou zijn.
Artikel 3
1. Omtrent de tenuitvoerlegging der interneering worden door Ons nadere regelen vastgesteld.

[1510] Gewijzigd, aangevuld en uitgewerkt bij Besluit E153, Besluit F8, Besluit F75, Besluit F77, Besluit F78, Besluit F306, Wet H206Wet I31 en Wet 452.

2. De geïnterneerden zullen gehouden zijn werk te verrichten ten behoeve van de gemeenschap. De interneering zal, voor zoover mogelijk, tevens strekken tot opvoeding en opleiding der geïnterneerden tot nuttige leden van het Nederlandsche volk.
3. De interneering belet niet de tenuitvoerlegging van eenige aan den schuldige bij rechterlijke uitspraak opgelegde vrijheidsstraf. Gedurende den tijd, dat de schuldige een zoodanige straf ondergaat, wordt de tenuitvoerlegging der interneering geschorst.
Artikel 3a *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
1. Ingeval van oplegging van den bijzonderen maatregel van interneering kan het Tribunaal daarbij tevens het bevel geven, dat de interneering niet zal worden ten uitvoer gelegd, tenzij het later anders mocht gelasten op grond, dat degene, aan wien de bijzondere maatregel van interneering is opgelegd, gedurende een bij het bevel te stellen proeftijd zich niet als een goed Nederlander heeft gedragen, of een bijzondere voorwaarde, welke bij het bevel mocht zijn gesteld, niet heeft nageleefd.
2. Ingeval van oplegging van den bijzonderen maatregel van interneering kan het Tribunaal daarbij tevens het bevel, in het voorgaande lid bedoeld, geven ten aanzien van een bepaald gedeelte der interneering, indien in de uitspraak in overweging wordt gegeven het na den dag der uitspraak onvoorwaardelijk te ondergaan gedeelte der interneering te beperken tot een tijdsduur, zes maanden niet te boven gaande.
Artikel 3b *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
1. De proeftijd bedraagt ten hoogste drie jaren. Hij loopt niet gedurende den tijd, dat dengene, aan wien de bijzondere maatregel van interneering is opgelegd, rechtens zijn vrijheid is ontnomen.
2. Nadat het fiat-executie is verleend, zendt de secretaris een gewaarmerkt afschrift van de uitspraak aan den procureur-fiscaal, die deze onverwijld aan den schuldige doet beteekenen.
3. De proeftijd gaat in zoodra de beteekening is geschied.
Artikel 3c *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
1. Bij het bevel, bedoeld in artikel 3a, kan het Tribunaal behalve de algemeene voorwaarde, dat de schuldige zich als een goed Nederlander zal gedragen, één of meer van de navolgende bijzondere voorwaarden stellen:
a. ondertoezichtstelling van den schuldige;
b. verplichting zich te gedragen naar de aanwijzingen van aangewezen instellingen of personen;
c. verbod om om te gaan met bepaalde personen;
d. verbod tot bepaalde vereenigingen toe te treden of bepaalde vergaderingen bij te wonen;
e. verplichting tot het verrichten van arbeid;
f. verplichting tot het verrichten van bepaalden arbeid;
g. aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats;
h. verplichting zich op bepaalde tijdstippen te melden;
i. verplichting tot storting van een waarborgsom tot een onbeperkt bedrag ter waarborging van de naleving van andere bijzondere voorwaarden;
j. verplichting binnen een te bepalen termijn, korter dan den proeftijd, de door zijn handelen of nalaten in den zin van artikel 1 van dit besluit veroorzaakte schade geheel of tot een te bepalen gedeelte te vergoeden.
2. Het Tribunaal is bevoegd, tevens andere, het gedrag van den schuldige betreffende, de godsdienstige en staatkundige vrijheid niet beperkende bijzondere voorwaarden te stellen, waaraan deze gedurende den proeftijd heeft te voldoen.
Artikel 3d *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
1. Met het toezicht op de naleving der voorwaarden is belast de procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof, binnen welks ressort het arrondissement gelegen is, voor hetwelk het Tribunaal, dat het bevel gegeven heeft, is ingesteld.
2. Indien de voorwaarden niet worden nageleefd, geeft de procureur-fiscaal hiervan kennis aan het Tribunaal, dat het in artikel 3 a bedoelde bevel gegeven heeft.
Artikel 3e *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
Het Tribunaal kan, hetzij ambtshalve, hetzij op verzoek van den schuldige, gedurende den proeftijd bij schriftelijke beslissing in de gestelde bijzondere voorwaarden wijziging brengen, deze voorwaarden opheffen, alsnog bijzondere voorwaarden stellen, of den proeftijd verlengen voor ten hoogste anderhalf jaar.
Artikel 3f *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
1. Het Tribunaal kan, indien de voorwaarden niet worden nageleefd, bij schriftelijke beslissing een of meer der volgende maatregelen treffen:
a. last tot tenuitvoerlegging geven;
b. alleen bij niet-naleving van bijzondere voorwaarden: een gestelde waarborgsom geheel of gedeeltelijk verbeurd verklaren.
2. De maatregelen, bedoeld in het voorgaande lid, kunnen niet meer worden getroffen, wanneer sedert het einde van den proeftijd een termijn van drie maanden is verstreken.
Artikel 3g *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
1. Het Tribunaal geeft de in de artikelen 3 een 3 f genoemde beslissingen niet dan nadat de schuldige in raadkamer is gehoord, althans behoorlijk is opgeroepen. Het Tribunaal kan de medebrenging van den schuldige bevelen.
2. De schuldige kan zich bij dit verhoor door een raadsman doen bijstaan.
3. In het geval bedoeld in artikel 3 f zijn de artikelen 37, eerste, tweede en derde lid, 43, derde lid, en 51, vierde lid, van overeenkomstige toepassing.
4. De beslissing, waarbij last tot tenuitvoerlegging gegeven wordt, wordt in het openbaar uitgesproken.
Artikel 3h *toegevoegd in Wet H206, IV, artikel 3*
De secretaris zendt een gewaarmerkt afschrift van de in artikel 3 een 3 f bedoelde beslissingen aan den procureur-fiscaal, die deze onverwijld aan den schuldige doet beteekenen.
Artikel 4
1. De rechten, waarvan de schuldige bij wijze van bijzonderen maatregel kan worden ontzet, zijn de rechten genoemd in artikel 28, onder 1°., 2°., 3°. en 4°., van het Wetboek van Strafrecht, alsmede de uitoefening van bepaalde beroepen of groepen van beroepen en het bekleeden van bepaalde functies of groepen van functies, waarvoor de schuldige geacht moet worden de in het algemeen belang vereischte waardigheid of betrouwbaarheid te missen. *Toegevoegd bij Wet H206, IV, artikel 4: Artikel 8, tweede lid, van het Besluit Buitengewoon Strafrecht is van overeenkomstige toepassing.*
2. De ontzetting van een recht bij wijze van bijzonderen maatregel, als in dit besluit bedoeld, wordt voor de toepassing van artikel 195 van het Wetboek van Strafrecht met ontzetting bij rechterlijke uitspraak gelijkgesteld.
Artikel 5
1. De ontzetting van rechten gaat in op den dag, waarop op de uitspraak het fiat executie wordt verleend, en geschiedt
a. indien aan den schuldige niet de maatregel van interneering wordt opgelegd: voor tien jaren;

b. indien aan den schuldige de maatregel van interneering wordt opgelegd: tot tien jaren na het einde van zijn interneering.
2. Volgens door Ons nader te stellen regelen kunnen niet of niet langer geïnterneerde personen, die bij wijze van bijzonderen maatregel van bepaalde rechten zijn ontzet en die - mede gelet op den ernst der gedraging of gedragingen, ter zake waarvan de maatregel is opgelegd - op grond van hun gedrag hiervoor in aanmerking komen, in deze rechten geheel of gedeeltelijk worden hersteld, voor zoover zij niet bij rechterlijke uitspraak van dezelfde rechten zijn ontzet.
Artikel 6
1. Vatbaar voor verbeurdverklaring is:
a. indien de schuldige ten tijde van de uitspraak in leven is: zijn geheele vermogen op den dag der uitspraak, *Gewijzigd bij Wet H206 IV, artikel 5 in:*
het drie vierde gedeelte van zijn vermogen op den dag der uitspraak, met dien verstande dat de goederen, bedoeld in artikel 447, onder 2°.-5°., en 448, eerste lid, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, *Toegevoegd bij Wet H206, IV artikel 5: niet onder het verbeurd verklaarde gedeelte mogen vallen;*
b. indien de schuldige vóór de uitspraak overleden is: zijn gehele nalatenschap *Gewijzigd bij Wet H206, IV, artikel 5 in*: *het drie vierde gedeelte van zijn nalatenschap.*
2. Het Tribunaal bepaalt bij zijn uitspraak, hoever de verbeurdverklaring zich uitstrekt.
Artikel 7
1. Voor de toepassing van dit besluit wordt het vermogen onderscheidenlijk de nalatenschap van den schuldige geacht mede te omvatten:
a. eenig voordeel, dat te eeniger tijd door de vermenging van goederen en schulden bij eenige gemeenschap van de zijde van den schuldige is opgekomen of bij huwelijksche voorwaarden door den schuldige is besproken aan diens echtgenoot of gewezen echtgenoot, waarmede hij hetzij op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit of, indien hij voordien is overleden, op het tijdstip van zijn overlijden was gehuwd, zonder van tafel en bed te zijn gescheiden, hetzij na het in werking treden van dit besluit een huwelijk heeft aangegaan;
b. al hetgeen, waarover de schuldige sedert de vijandelijke bezetting om niet heeft beschikt, alsmede eenig voordeel, van de zijde van den schuldige aan een ander opgekomen ingevolge eenige sedert de vijandelijke bezetting door den schuldige aangegane overeenkomst, waarbij de waarde der verbintenis aan de zijde van den schuldige aanmerkelijk die der verbintenis aan de andere zijde overtrof;
c. pensioenen en andere al dan niet periodieke uitkeeringen in verband met het leven of den dood van den schuldige, welke hetzij aan dezen zelf, hetzij aan een derde sedert de vijandelijke bezetting zijn opgekomen of alsnog zullen opkomen ingevolge een vóór de uitspraak door den schuldige verrichte of, met inachtneming van het onder a en b gestelde, uit diens vermogen afkomstige prestatie;
d. eenig voordeel, niet vallende in een gemeenschap van goederen, hetwelk tijdens de vijandelijke bezetting aan den echtgenoot van den schuldige is opgekomen als gevolg van de gedragingen, op grond waarvan aan den schuldige de maatregel van verbeurdverklaring is opgelegd.
2. Voor zoover de verbeurdverklaring zich uitstrekt over een voordeel, als in het voorgaande lid bedoeld, kan, onverminderd het verhaal op derden, degeen aan wien dat voordeel is opgekomen, persoonlijk aansprakelijk worden gehouden voor de teruggave daarvan.
3. Insgelijks kunnen, onverminderd het verhaal op derden, de erfgenamen en andere rechthebbenden van den overleden schuldige persoonlijk aansprakelijk worden gehouden voor de teruggave van aan hen opgekomen, tot diens nalatenschap behoorende zaken, waarover de verbeurdverklaring zich uitstrekt.
4. De verbeurdverklaring van het vermogen van een persoon, die in eenige gemeenschap van goederen is gehuwd, omvat het vermogen van die gemeenschap, behoudens het bepaalde in het volgende lid.
5. Het Tribunaal kan, bij het opleggen van den maatregel van verbeurdverklaring van een deel van het vermogen van een persoon, die in eenige gemeenschap van goederen is gehuwd, tevens bepalen, dat die gemeenschap wordt ontbonden. In dat geval vervalt het niet-verbeurdverklaarde deel, voorzoover dit niet de helft van het vermogen van de gemeenschap overschrijdt, aan den echtgenoot, aan wien geen maatregel wordt opgelegd.
6. De scheiding van goederen, bedoeld in het vorige lid, wordt door den secretaris van het Tribunaal openbaar gemaakt door de plaatsing van een uittreksel van de uitspraak, nadat daarop het fiat executie is verleend, in de Nederlandsche Staatscourant. Het uittreksel moet bevatten de dagteekening der uitspraak en de aanduiding van het Tribunaal, door hetwelk de uitspraak is gedaan; voorts de namen, voornamen, beroep en woonplaats der echtgenooten. De gronden waarop de uitspraak berust, mogen in dit uittreksel niet worden opgenomen.
7. De uitspraak betreffende de ontbinding der gemeenschap wordt tegenover derden eerst van kracht, nadat de in het vorige lid bedoelde openbaarmaking heeft plaats gevonden.
Artikel 8
1. Omtrent de tenuitvoerlegging der verbeurdverklaring worden door Ons nadere regelen vastgesteld. Daarbij zal mede worden geregeld de bevoegdheid der met de tenuitvoerlegging te belasten instantie tot het doen van uitkeeringen ter voorziening in het levensonderhoud van den schuldige en zijn gezin.
2. Het verbeurdverklaarde zal rechtstreeks of middellijk worden besteed tot vergoeding of herstel van door den oorlog en de vijandelijke bezetting in het Rijk in Europa veroorzaakte schade.
3. In bijzondere gevallen kan Onze Minister van Justitie, doch alleen op een daartoe strekkend voorstel, waartoe bij meerderheid van stemmen kan worden besloten, van de gezamenlijke Hoge Autoriteiten, aangewezen voor het verlenen van fiat-executie, bevelen, hetzij, indien de tenuitvoerlegging van een bijzondere maatregel van verbeurdverklaring nog niet is aangevangen, dat deze maatregel niet of niet geheel zal worden ten uitvoer gelegd, hetzij, indien de tenuitvoerlegging reeds geheel of gedeeltelijk heeft plaats gehad, dat aan de schuldige een bepaald bedrag zal worden gerestitueerd.

Titel II: Van de Tribunalen

Artikel 9
1 Voor ieder arrondissement wordt door Ons een Tribunaal ingesteld om te beslissen omtrent de oplegging van de in den voorgaanden Titel bedoelde maatregelen.
2 *Vervallen bij Wet H206, IV, artikel 6*
De Tribunalen beslissen tevens, ook in zaken, waarvan zij net reeds uit hoofde van het bepaalde in het vorige lid kennis nemen, omtrent verzoeken tot invrijheidstelling, aan de bevoegde autoriteit ingediend door personen, die ingevolge het bepaalde in het Besluit op den Bijzonderen Staat van Belegnof het Buitengewoon Politiebesluit in bewaring worden gehouden.
Artikel 10
1. Elk Tribunaal is samengesteld uit een of meer kamers, waarvan het aantal door Ons wordt bepaald.
2. Voor elke kamer wordt door Ons een voorzitter benoemd. Wij benoemen voorts bij elk Tribunaal zooveel plaatsvervangende voorzitters en gewone leden als noodig zullen blijken, alsmede een secretaris, aan wien door den president van het Tribunaal een of meer adjunct-secretarissen of waarnemende secretarissen worden toegevoegd.

3. Alvorens door Ons tot een benoeming, als in het voorgaande lid bedoeld, wordt overgegaan, winnen Wij ter zake het advies in van Onzen commissaris in de provincie, die dit advies uitbrengt na zich zooveel mogelijk te hebben doen voorlichten door kantonrechters in het betrokken arrondissement.
4. De in de volgorde van het benoemingsbesluit eerst benoemde voorzitter fungeert tevens als president van het Tribunaal. Bij belet of afwezigheid wordt hij als zoodanig vervangen door den voorzitter, die hem in die volgorde opvolgt, of, bij gebreke van een voorzitter, door den eerst benoemden plaatsvervangenden voorzitter.
5. De leden der Tribunalen worden telkens tot het einde van een loopend of van een eerstvolgend kalenderjaar benoemd en kunnen tusschentijds alleen op eigen verzoek of om dringende redenen door Ons worden ontslagen. De secretarissen, adjunct-secretarissen en waarnemende secretarissen worden tot wederopzeggens toe benoemd.
Artikel 11
1. Tot leden van een Tribunaal kunnen alleen worden benoemd Nederlanders en Nederlandsche onderdanen uit anderen hoofde; zij moeten ingezetenen zijn van het Koninkrijk en den vollen ouderdom van dertig, doch niet dien van zeventig jaren hebben bereikt. Ten aanzien van den secretaris, zijn adjuncten en de waarnemende secretarissen gelden dezelfde vereischten, behoudens dat reeds benoembaar zijn zij die den vollen ouderdom van vijfentwintig jaren hebben bereikt.
2. De voorzitters en hunne plaatsvervangers, alsmede de secretaris, zijne adjuncten en de waarnemende secretarissen *Bij Besluit E153 gewijzigd in worden zooveel mogelijk gekozen uit hen, die* aan een Rijks- of daarmede gelijkgestelde universiteit hebben verkregen: hetzij den graad van doctor in de rechtswetenschap, hetzij den graad van doctor in de rechtsgeleerdheid of de hoedanigheid van meester in de rechten, mits deze graad of deze hoedanigheid is verkregen op grond van het afleggen van een examen in het Nederlandsch burgerlijk- en handelsrecht, staatsrecht en strafrecht.
3. Bij de benoeming van de gewone leden zal door Ons worden gestreefd naar een zoodanige samenstelling van elk Tribunaal uit personen, behorende tot verschillende beroepen en bedrijfstakken en verschillende kringen der bevolking van de binnen het arrondissement gelegen plaatsen, dat het Tribunaal in staat is van de door hetzelve te behandelen zaken met een zoo groot mogelijk inzicht in de feitelijke omstandigheden en verhoudingen kennis te nemen.
4. Tusschen de leden van een Tribunaal mag geen bloedverwantschap of zwagerschap tot en met den derden graad bestaan; noch mogen zij met elkander in het huwelijk verbonden zijn. De zwagerschap houdt op door het overlijden van hem, die haar veroorzaakte.
Artikel 12
1. Alvorens in bediening te treden, leggen de leden der Tribunalen, de secretarissen, hunne adjuncten en de waarnemende secretarissen, elk naar de wijze zijner godsdienstige gezindheid, den eed (belofte) af, dat zij hun taak naar plicht en geweten, nauwgezet, onpartijdig en als goede vaderlanders zullen vervullen.
2. Deze eed (belofte) wordt door de presidenten afgelegd in handen van Ons of van Onzen Minister van Justitie, daartoe door Ons gemachtigd, door de andere leden der Tribunalen alsmede door de secretarissen, hunne adjuncten en de waarnemende secretarissen in handen van den president van het Tribunaal, waartoe zij behooren.
3. Van de eedsaflegging wordt proces-verbaal opgemaakt.
Artikel 13
Omtrent de aan de leden der Tribunalen, de secretarissen, hunne adjuncten en de waarnemende secretarissen ter zake van hun werkzaamheden toe te kennen vergoedingen worden door Ons nadere regelen vastgesteld.
Artikel 14
1. Voor zoover in dit besluit niet anders is bepaald, geschiedt de behandeling der zaken, waarvan het Tribunaal kennis neemt, door den voorzitter van een kamer en twee, tot die kamer behoorende, gewone leden, die met eenparigheid of bij meerderheid van stemmen beslissen, in tegenwoordigheid van den secretaris, die daarbij de pen voert.
2. Bij belet of ontstentenis wordt de voorzitter vervangen door een plaatsvervangenden voorzitter en kan een gewoon lid worden vervangen door een gewoon lid, behoorende tot een andere kamer. De functies van den secretaris kunnen door een adjunct-secretaris of een waarnemend secretaris worden waargenomen.
3. Een plaatsvervangende voorzitter kan ook als gewoon lid zitting hebben.
Artikel 15
De president van het Tribunaal bepaalt de volgorde, waarin bij belet of ontstentenis van een voorzitter de plaatsvervangende voorzitters als zoodanig zullen fungeeren; zoo er meer dan een kamer is, bepaalt hij tevens, in welke kamer de gewone leden zitting zullen nemen, en regelt hij de verdeeling der werkzaamheden onder de kamers; hij treft voorts, met inachtneming van zoodanige regelen of aanwijzingen als te dien aanzien door Onzen Minister van Justitie mochten worden gesteld of gegeven, alle verdere beschikkingen, rakende den dienst van het Tribunaal, welke mochten worden noodig gevonden; een en ander zooveel mogelijk in overleg met de overige leden van zijn college.
Artikel 16
1. Van elk onderzoek door het Tribunaal wordt proces-verbaal opgemaakt.
2. Ten aanzien van deze processen-verbaal vindt het bepaalde in artikel 25 van het Wetboek van Strafvordering en ten aanzien van alle beslissingen van het Tribunaal het bepaalde in artikel 22 van dat Wetboek overeenkomstige toepassing.
3. Insgelijks is ten aanzien van de Tribunalen van overeenkomstige toepassing het bepaalde in de artikelen 7, 12, 74 en 95 van de Wet op de rechterlijke organisatie.
Artikel 16a
1. De president van het Tribunaal is bevoegd, volgens regelen te stellen door Onzen Minister van Justitie, personeel voor den dienst van zijn Tribunaal aan te nemen.
2. Omtrent de bezoldiging van dit personeel worden door Onzen Minister van Justitie regelen vastgesteld.
3. Het personeel der Tribunalen is ten aanzien van alles, wat in verband met zijn dienst te zijner kennis komt, tot geheimhouding verplicht.
Titel III. Van de aangifte
Artikel 17
1. Een ieder, die kennis draagt of gegronde reden heeft om te vermoeden, dat een Nederlander of een daarmede bij artikel 1, derde lid, gelijkgesteld persoon zich gedurende de vijandelijkheden in, of tijdens de vijandelijke bezetting van het Rijk in Europa heeft gedragen op een wijze, welke volgens het bepaalde in dat artikel tot de oplegging van bijzondere maatregelen aanleiding kan geven, is bevoegd daarvan aangifte te doen.
2. Openbare colleges en ambtenaren-de Tribunalen, hun leden, secretarissen, adjunct-secretarissen en waarnemende secretarissen daaronder begrepen-, die van een zoodanige gedraging in de uitoefening van hun bediening kennis hebben gekregen of krijgen op andere wijze dan door de behandeling van een aangifte, welke ten aanzien van denzelfden persoon reeds is gedaan, zijn verplicht daarvan onverwijld aangifte te doen en de op de zaak betrekkelijke stukken daarbij over te leggen, tenzij die gedraging tevens oplevert een strafbaar feit,

waarvan de kennisneming aan de Bijzondere Gerechtshoven behoort, en zij te dier zake reeds overeenkomstig het bepaalde in het Besluit Buitengewone Rechtspleging aangifte hebben gedaan of hetzij met de berechting, hetzij anders dan als procureurfiscaal met de opsporing van dat feit zijn belast. *Vervallen bij Wet H206, IV, artikel 7: in dat geval geschiedt de aangifte door den procureur-fiscaal.*
3. Hij, die een aangifte doet, als bedoeld in dit artikel, wetende, dat de beschuldigde zich niet op de aangegeven wijze heeft gedragen, wordt als schuldig aan een misdrijf gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar.
Artikel 18
1. De aangifte wordt hetzij schriftelijk ingediend bij het Departement van Justitie, hetzij mondeling of schriftelijk gedaan aan een ambtenaar, die tot het ontvangen van zoodanige aangiften door Onzen Minister van Justitie bevoegd en verplicht is verklaard. Zij geschiedt hetzij door den aangever in persoon, hetzij door een ander, daartoe door hem van een bijzondere schriftelijke volmacht voorzien.
2. De aangifte houdt zoo nauwkeurig mogelijke gegevens in omtrent de gedraging of gedragingen, waarop zij betrekking heeft, en omtrent den persoon, die daarvan wordt beschuldigd, alsmede een opgave van de namen en adressen of, bij onbekendheid van een en ander, een aanduiding, zoo nauwkeurig mogelijk, van de personen, die ter zake getuigenis zouden kunnen afleggen.
3. Ten aanzien van iedereen beschuldigde dient een afzonderlijke aangifte te worden gedaan.
4. Het bepaalde in artikel 163, tweede tot en met vierde lid, van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.
5. De ambtenaar, die de aangifte heeft ontvangen, doet deze met de op de zaak betrekkelijke stukken onverwijld toekomen aan *Onzen Minister van Justitie, gewijzigd bij Besluit F244, art 25 in: den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof, binnen welks ressort de beschuldigde zich bevindt.*
6. Uiterlijk drie maanden na het in werking treden van dit besluit zal door Ons een termijn worden gesteld, na afloop waarvan nieuwe aangiften niet meer kunnen worden ingediend.
Artikel 19
1. Nadat, indien hem dit ter voorbereiding van de behandeling der zaak geraden mocht voorkomen, ter zake nadere inlichtingen zijn ingewonnen, *stelt Onze Minister van Justitie, gewijzigd bij Besluit F244, art 25 in: kan de procureur-fiscaal na verleening van een fiatbehandeling* de aangifte met de op de zaak betrekkelijke stukken *ingevoegd bij Besluit F244, art 25, stellen* in handen van het Tribunaal, dat uit hoofde van de woon- of verblijfplaats van den beschuldigde, van de plaats, waar deze zich op de aangegeven wijze heeft gedragen, of om andere redenen naar zijn oordeel het meest in aanmerking komt om van de zaak kennis te nemen, zulks met dien verstande, dat alle aangiften tegen denzelfden beschuldigde bij hetzelfde Tribunaal worden aangebracht.
2. Indien aan het Tribunaal blijkt, dat van de zaak beter door een ander Tribunaal kennis zou kunnen worden genomen, doet het daarvan aan den procureur-fiscaal een gemotiveerde schriftelijke mededeeling. Deze is alsdan bevoegd de zaak naar een ander Tribunaal te verwijzen.
3. *Toegevoegd bij Wet H206, IV, artikel 8*
In zaken, betrekking hebbende op personen of de nalatenschap van personen, die ter zake van een misdrijf, waarop de bepalingen van het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing zijn, onherroepelijk zijn veroordeeld, verleent de procureur-fiscaal geen fiatbehandeling dan met machtiging van Onzen Minister van Justitie.
Artikel 19a
1. De voorzitter van de kamer, welke met de behandeling van de zaak is belast, is bevoegd, indien hij van oordeel is, dat een nader onderzoek noodig is, alvorens de zaak voor behandeling door het Tribunaal vatbaar is, aan de politie een onderzoek op te dragen en bevelen te geven.
2. Het bepaalde in artikel 35 is hierop van overeenkomstige toepassing.
Titel IV: Van de behandeling der zaak door het Tribunaal
Artikel 20
1. De behandeling van aangiften, welke tegen denzelfden beschuldigde zijn gericht, wordt door het Tribunaal zooveel mogelijk gevoegd.
2. De voeging kan door het Tribunaal te allen tijde worden opgeheven.
Artikel 21
Indien onder de behandeling der zaak tegen den beschuldigde verdenking rijst van een of meer andere gedragingen dan waarop een tegen hem gericht aangifte betrekking heeft, welke grond kunnen opleveren voor de oplegging van bijzondere maatregelen, kan het onderzoek zich mede tot deze gedraging of gedragingen uitstrekken en is het Tribunaal bevoegd zonder nadere aangifte daarvan kennis te nemen.
Artikel 22 [Vervallen per 27-10-1945] (Besluit Politieke Delinquenten)
Artikel 23
1. Indien de beschuldigde ter zake van een misdrijf wordt vervolgd, kan het Tribunaal in elken stand der zaak haar verdere behandeling voor een bepaalden tijd schorsen, ten einde de uitspraak van den rechter of den uitslag van eenig rechterlijk onderzoek af te wachten.
2. Insgelijks kan de verdere behandeling van een zaak voor bepaalden tijd worden geschorst, zoolang nog niet is beslist omtrent de verleening van het fiat executie ten aanzien van een of meer bijzondere maatregelen, welke aan den beschuldigde reeds zijn opgelegd, of indien het Tribunaal om andere gewichtige redenen tot de schorsing termen aanwezig acht.
3. De schorsing kan door het Tribunaal telkens voor een bepaalden tijd worden verlengd en te allen tijde worden opgeheven.
Artikel 24
1. Van eenige beslissing, als in *de beide voorgaande artikelen, gewijzigd bij Besluit F244, art 25 in: het voorgaande artikel* bedoeld, geeft de secretaris onverwijld schriftelijk kennis aan *Onzen Minister van Justitie gewijzigd bij Besluit F244, art. 25 in: den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof bedoeld in artikel 18*. Gelijke kennisgeving geschiedt aan den beschuldigde, tenzij een voorbereidend onderzoek aan de beslissing niet is voorafgegaan of deze in zijn tegenwoordigheid wordt gegeven.
2. Nadat de behandeling der zaak ter zitting van het Tribunaal is aangevangen, kan in dezelfde zaak een beslissing, als in *de beide voorgaande artikelen gewijzigd bij Besluit F244, artikel 25 In het voorgaande artikel* bedoeld, alleen als uitspraak der zitting worden gegeven.
Artikel 25
1. Voor een beschuldigde, die overleden is, benoemt het Tribunaal, wanneer in de zaak eenig onderzoek wordt ingesteld of voortgezet, zoo spoedig mogelijk een bijzonderen vertegenwoordiger.
2. Tenzij het Tribunaal termen aanwezig acht de behandeling der zaak te schorsen, *of deze aanstonds of bij de opheffing der schorsing door seponeering der aangifte beeindigt vervallen bij BesluitF244, art 25* wordt een bijzondere vertegenwoordiger voor den beschuldigde ook benoemd, indien en voor zoolang hetzij omtrent het verblijf van den beschuldigde niets bekend is, hetzij de beschuldigde zich bevindt in vijandelijk of door den vijand bezet gebied dan wel anderszins door zijn verblijf buitenslands niet in staat blijkt tot behartiging van zijn belangen bij de behandeling der zaak.
3. In alle gevallen, waarin bij dit besluit eenige mededeeling of kennisgeving dan wel de oproeping, dagvaarding, toestemming of het hooren van den beschuldigde wordt gevorderd of aan dezen eenig recht of eenige bevoegdheid is toegekend, vinden de desbetreffende bepalingen, indien de beschuldigde een bijzonderen vertegenwoordiger heeft, ten aanzien van dien vertegenwoordiger overeenkomstige toepassing.
Artikel 26

1. Het Tribunaal kan, indien het termen vindt tot de instelling van een voorbereidend onderzoek, dat onderzoek hetzij, als raadkamer vergaderende, zelf verrichten, hetzij geheel of gedeeltelijk opdragen aan een voorzitter, een plaatsvervangenden voorzitter, den secretaris, een adjunct-secretaris of een waarnemenden secretaris, dien het in de zaak tot commissaris benoemt. Het Tribunaal is steeds bevoegd een commissaris door een anderen commissaris te vervangen of zelf het onderzoek van den commissaris over te nemen.
2. Onder voorbereidend onderzoek wordt verstaan elk onderzoek, dat aan de behandeling ter zitting voorafgaat, behalve het onderzoek, bedoeld in artikel 19a.

Artikel 27

1. De commissaris gedraagt zich naar de instructies, welke hem door het Tribunaal mochten worden verstrekt. Het Tribunaal waakt tegen noodelooze vertraging van het onderzoek door den commissaris.
2. De leden van het Tribunaal zijn bevoegd eenig onderzoek door den commissaris bij te wonen en bij de verhooren, welke door dezen worden gehouden, vragen te stellen.
3. De commissaris maakt zelf proces-verbaal op van al hetgeen bij zijn onderzoek is verklaard, verricht en voorgevallen of door hem is waargenomen. Hij kan zich daarbij van de hulp van een schrijver bedienen, aan wien hij geheimhouding oplegt.
4. Indien de commissaris zijn onderzoek heeft beëindigd, brengt hij omtrent het resultaat daarvan onverwijld mondeling of schriftelijk een summier verslag uit aan het Tribunaal. Het Tribunaal kan te allen tijde aan denzelfden of een anderen commissaris het verrichten van bepaalde handelingen tot nader onderzoek opdragen.
5. De bevoegdheden, bij dezen Titel aan den commissaris toegekend, gelden alleen voor den tijd, gedurende welken hij door het Tribunaal met een voorbereidend onderzoek in de zaak is belast, en alleen binnen de grenzen van, of in verband met de hem door het Tribunaal verstrekte opdracht.

Artikel 28

Van de instelling van een voorbereidend onderzoek en de benoeming van een commissaris wordt aan den beschuldigde onverwijld schriftelijk kennis gegeven. Bij deze kennisgeving wordt aan den beschuldigde, indien zijn dagvaarding ter zitting nog niet is bevolen, tevens mededeeling gedaan van de gedraging of gedragingen, waarvan hij voorloopig wordt beschuldigd.

Artikel 29

1. De beschuldigde is bevoegd zich door een gekozen of toegevoegden raadsman te doen bijstaan.
2. Als raadslieden worden toegelaten advocaten, binnen het Rijk de praktijk uitoefenende. De leden van een Tribunaal, alsmede de secretaris en zijn adjuncten zijn niet bevoegd bij het college, waarbij zij zijn aangesteld, als raadsman op te treden.
3. Ten aanzien van de keuze van een raadsman is het bepaalde in artikel 38 van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing. De gekozen raadsman geeft van zijn optreden als zoodanig schriftelijk kennis aan den secretaris. Door deze mededeeling neemt de werkzaamheid van den vervangen toegevoegden of vroeger gekozen raadsman een einde.

Artikel 30

1. Aan den beschuldigde, die nog een geen raadsman heeft en wiens onvermogen voldoende gestaafd wordt geoordeeld, wordt door den secretaris op zijn verzoek een raadsman toegevoegd.
2. Omtrent zijn bevoegdheid om toevoeging van een raadsman te verzoeken wordt de beschuldigde bij de kennisgeving van de instelling van een voorbereidend onderzoek, bij zijn eerste verhoor gedurende dat onderzoek en bij de dagvaarding ter zitting van het Tribunaal ingelicht.
3. Bij verhindering of ontstentenis van den toegevoegden raadsman wordt door den secretaris aan den beschuldigde een andere raadsman toegevoegd. De secretaris kan ook op verzoek van den toegevoegden raadsman of van den beschuldigde aan dezen een anderen raadsman toevoegen.
4. Van elke toevoeging geeft de secretaris onverwijld schriftelijk kennis aan den toegevoegden raadsman en aan den beschuldigde.
5. Het bepaalde in artikel 46 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.
6. De toegevoegde raadsman heeft ter zake van zijn verrichtingen recht op een toelage uit ’s Rijks kasmiddelen volgens door Ons nader te stellen regelen.

Artikel 31

1. Na den aanvang van het voorbereidend onderzoek is ten aanzien van het verkeer tusschen den raadsman en den beschuldigde, die zich in verzekerde bewaring bevindt, het bepaalde in artikel 50, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing.
2. Een bevel, als bedoeld in het tweede lid van dat artikel, kan hetzij door het Tribunaal, hetzij door den commissaris worden gegeven, met dien verstande, dat het bevel van den commissaris niet langer dan zes dagen van kracht en het derde lid van dat artikel te dien aanzien van overeenkomstige toepassing is. Alle door het Tribunaal of den commissaris bevolen belemmeringen in het vrij verkeer tusschen raadsman en beschuldigde nemen een einde, zoodra de beschuldigde ter zitting van het Tribunaal is gedagvaard.
3. Het bepaalde in het eerste lid laat onverlet de belemmeringen in het verkeer tusschen raadsman en beschuldigde, welke door den rechter of het openbaar ministerie mochten zijn bevolen, indien de beschuldigde tevens ter zake van eenig strafbaar feit wordt vervolgd. Nochtans zal de beschuldigde, zoolang hem het vrij verkeer met zijn raadsman is belet, niet ter zitting van het Tribunaal worden gedagvaard.

Artikel 32

Het bepaalde in artikel 29 van het Wetboek van Strafvordering is ten aanzien van den beschuldigde van overeenkomstige toepassing.

Artikel 33

1. Tijdens het voorbereidend onderzoek staat de secretaris zoowel aan den beschuldigde als aan diens raadsman op hun verzoek toe van de processtukken kennis te nemen.
2. Niettemin kan het Tribunaal of de commissaris, indien het belang van het onderzoek dit vordert, bepalen, dat den beschuldigde en diens raadsman de kennisgeving *Gewijzigd bij Wet H206, IV, artikel 9 in kennisneming* van bepaalde processtukken, met uitzondering van de stukken, bedoeld in artikel 31 van het Wetboek van Strafvordering, zal worden onthouden. In dit geval wordt den beschuldigde onderscheidenlijk diens raadsman schriftelijk medegedeeld, dat de hem ter inzage gegeven processtukken niet volledig zijn.
3. Tegen een beschikking van den commissaris, als in het voorgaande lid bedoeld, kan de beschuldigde onderscheidenlijk diens raadsman binnen drie dagen na de daar vermelde mededeeling een bezwaarschrift indienen bij het Tribunaal, dat zoo spoedig mogelijk beslist.
4. De kennisneming van alle processtukken in het oorspronkelijk of in afschrift mag den beschuldigde en diens raadsman niet worden onthouden, zoodra de beschuldigde ter zitting van het Tribunaal is gedagvaard.
5. Het bepaalde in het Besluit orde van dienst gerechten ter voldoening aan artikel 11 van de Wet op de rechterlijke organisatie is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 34

Het Tribunaal en de commissaris zijn te allen tijde bevoegd, voor zoover het belang van het onderzoek dit vordert, tot kennisneming en tot het bekomen van kosteloos afschrift van alle processtukken, welke bij eenig Nederlandsch gerecht of openbaar ministerie dan wel bij een ander Tribunaal berusten.

Artikel 34a

1. Een ieder is verplicht aan het Tribunaal de inlichtingen te verstrekken en de bescheiden over te leggen, waarvan de verstrekking of de overlegging door het Tribunaal voor de uitoefening van zijn taak noodig wordt geacht.

2. Hij, die opzettelijk niet voldoet aan de verplichting omschreven in het vorige lid, dan wel door handelen of nalaten opzettelijk bewerkt of medebewerkt, dat aan die verplichting niet wordt voldaan, wordt als schuldig aan een misdrijf gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar of geldboete van de derde categorie.

Artikel 35

1. Het Tribunaal en de commissaris zijn bevoegd door tusschenkomst van den advocaat-generaal bij het ressortsparket of van den officier van justitie aan de politie *Toegevoegd bij Wet H206, artikel 10: en door tusschenkomst van den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof* aan de politie *Gewijzigd bij Wet H206, IV, 10 in*: *aan de politieke recherche-afdeelingen* een onderzoek op te dragen en bevelen te geven.

2. Toegevoegd bij Wet H206, IV, artikel 10: De advocaat-generaal, de officier van justitie en de procureur-generaal Gewijzigd bij Wet H206 in: *de procureur-fiscaal* verleenen aan het Tribunaal en den commissaris de noodige medewerking.

2a. *Toegevoegd bij Wet H206, IV, artikel 10*

Het Tribunaal en de commissaris zijn eveneens bevoegd een onderzoek, als in het eerste lid bedoeld, rechtstreeks op te dragen aan de politie, met dien verstande, dat zoodanige opdracht slechts zal kunnen worden gericht tot het betrokken hoofd van plaatselijke of Rijks-politie.

3. De ambtenaren der politie maken proces-verbaal op van hetgeen door hen tot onderzoek is verricht of bevonden. Het bepaalde in artikel 153 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.

4. Het Tribunaal en de commissaris hebben gelijke bevoegdheid als in artikel 147 van het Wetboek van Strafvordering aan het openbaar ministerie is toegekend.

Artikel 36

1. Het Tribunaal, diens leden en de commissaris zijn bevoegd in de uitoefening hunner ambtsverrichtingen de hulp in te roepen van de openbare burgerlijke en gewapende macht. Deze zijn verplicht aan de vordering onmiddellijk gevolg te geven.

2. Het bepaalde in de artikelen 124 en 125 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 37

1. Indien tegen den beschuldigde ernstige bezwaren blijken te bestaan en diens vrijheidsbeneming in het belang van het onderzoek of van de openbare orde of veiligheid dan wel wegens gevaar voor vlucht geboden blijkt te zijn, geeft het Tribunaal aan *de hetzij krachtens het Buitengewoon Politiebesluit ter zake bevoegde autoriteit gewijzigd bij Besluit F244, art. 25 in: den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof* schriftelijk of mondeling kennis, dat de beschuldigde in bewaring dient te worden gesteld of gehouden. De kennisgeving is met redenen omkleed en wordt, indien zij mondeling is gedaan, ten spoedigste schriftelijk bevestigd.

2. In spoedeischende gevallen kan de kennisgeving, in het voorgaande lid bedoeld, ook door den commissaris worden gedaan, onder gehoudenheid om daarvan aan het Tribunaal onverwijld mondeling of schriftelijk mededeeling te doen.

3. De procureur-fiscaal geeft een met redenen omkleede beschikking en doet hiervan schriftelijk mededeeling aan het Tribunaal en aan den beschuldigde.

4 *Vervallen bij Wet H206, IV, artikel 11*

Indien de beschuldigde op grond van het bepaalde in het Besluit op den Bijzonderen Staat van Beleg of in het Buitengewoon Politiebesluit in bewaring is gesteld en naar het oordeel van het Tribunaal niet van genoegzame gronden blijkt om hem nog langer in bewaring te houden, geeft het Tribunaal van deze beslissing onverwijld schriftelijk kennis aan Onzen Minister van Justitie en, indien de beschuldigde op last van het militair gezag in bewaring wordt gehouden, tevens aan dit gezag. Gelijke kennisgeving geschiedt aan den beschuldigde. De beslissing is met redenen omkleed.

5 *Vervallen bij Wet H206, IV, artikel 11*

Onze Minister van Justitie onderscheidelijk het militair gezag geeft aan de in het voorgaande lid bedoelde beslissing van het Tribunaal onverwijld gevolg, tenzij deze Minister of dat gezag het in zeer bijzondere gevallen in het belang van de veiligheid van den Staat of van de openbare orde of rust dringend noodzakelijk acht, dat de beschuldigde in bewaring blijft gehouden. Van zijn naar aanleiding van de beslissing van het Tribunaal gegeven beschikking, welke binnen een week na ontvangst der in het voorgaande lid bedoelde kennisgeving moet worden genomen en die zooveel mogelijk met redenen is omkleed, doet Onze Minister van Justitie of het militair gezag schriftelijk mededeeling aan den beschuldigde en aan het Tribunaal; indien het betreft een beschikking van het militair geag doet dat gezag daarvan tevens schriftelijk mededeeling aan Onzen genoemden Minister.

6 *Vervallen bij Wet H206, IV, artikel 11*

Door Ons wordt, zoodra de Staten-Generaal zullen zijn bijeengekomen, onverwijld aan dezen ter beoordeling voorgelegd de vraag, of de regeling, in het voorgaande lid vervat, kan worden gehandhaafd, dan wel door een andere dient te worden vervangen.

Artikel 38

1. Indien het Tribunaal of de commissaris het, na hieromtrent het oordeel van een of meer deskundigen te hebben ingewonnen, noodzakelijk acht, dat een onderzoek naar de geestvermogens van den in bewaring gestelden beschuldigde zal worden ingesteld, en dit niet voldoende op een andere wijze kan plaats hebben, kan het Tribunaal onderscheidenlijk de commissaris de in het voorgaande artikel bedoelde autoriteit verzoeken den beschuldigde te dien einde voor een termijn van ten hoogste zes weken te doen overbrengen naar een inrichting tot verpleging en genezing bestemd.

2. Dit verzoek kan worden gedaan tegelijk met een kennisgeving, als bedoeld in het eerste of tweede lid van het voorgaande artikel.

Artikel 39

1. Indien in het beheer van het vermogen of de nalatenschap van den beschuldigde overeenkomstig het Besluit Vijandelijk Vermogen niet reeds uit anderen hoofde daadwerkelijk is voorzien, terwijl van gegronde vrees voor verduistering of verwaarloozing daarvan en tevens van ernstige bezwaren tegen den beschuldigde blijkt, kan het Tribunaal in elken stand der zaak diens vermogen of nalatenschap onder bewind stellen met opdracht aan de hiervoor bij het Besluit Vijandelijk Vermogen aangewezen instantie om het bewind overeenkomstig de desbetreffende bepalingen van dat besluit te voeren.

2. Het in het voorgaande lid bedoelde bewind kan door het Tribunaal te allen tijde worden opgeheven, tot een gedeelte van het vermogen of de nalatenschap van den beschuldigde worden beperkt of na zoodanige beperking wederom worden uitgebreid. Het eindigt van rechtswege, zoodra de zaak is geëindigd, in welke het Tribunaal de in het voorgaande lid bedoelde beslissing heeft gegeven, voor zoover het vermogen of de nalatenschap van den beschuldigde niet is verbeurd verklaard.

Artikel 40

1. Het Tribunaal en de commissaris zijn bevoegd elk voorwerp in beslag te nemen of te doen nemen, dat kan dienen om de waarheid aan den dag te brengen.

2. Het Tribunaal of de commissaris kan ook bevelen, dat hij, die redelijkerwijs moet worden vermoed houder te zijn van eenig bepaald voor inbeslagneming vatbaar voorwerp, dit ter inbeslagneming zal uitleveren of op de secretarie van het Tribunaal overbrengen, een en ander binnen den termijn en op de wijze bij het bevel te bepalen.
3. Het bepaalde in de artikelen 98, 99, 103, eerste en tweede lid, 105, tweede en derde lid, 106, 107, eerste lid, 108, 109, 116, 117 en 119 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.
4. Nadat de zaak is geëindigd, draagt de secretaris zorg, dat de inbeslaggenomen voorwerpen worden afgegeven aan dengeen, bij wien zij inbeslaggenomen zijn, tenzij het Tribunaal anders mocht bepalen.
Artikel 41
1. Het Tribunaal kan, teneinde eenigen plaatselijken toestand of eenig voorwerp te schouwen, om ter inbeslagneming een onderzoek in te stellen of huiszoeking te doen of om den beschuldigde of een getuige of deskundige te hooren, met de personen, welke het macht aanwijzen, elke plaats betreden.
2. Gelijke bevoegdheid komt toe aan den commissaris, met dien verstande, dat voor het binnentreden van een woning, waarvan de toegang door den bewoner wordt geweigerd, de toestemming van het Tribunaal of, in spoedeischende gevallen, van den voorzitter is vereischt.
3. Het bepaalde in de artikelen 120, tweede lid, en 123 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing.
Artikel 42
Voor zoover het belang van het onderzoek dit niet verbiedt, wordt van een voorgenomenschouw aan den beschuldigde en diens raadsman mondeling of schriftelijk kennis gegeven en worden deze toegelaten de schouw geheel of gedeeltelijk bij te wonen. Zij kunnen verzoeken, dat zij aanwijzingen mogen doen of inlichtingen mogen geven of dat bepaalde opmerkingen in het proces-verbaal worden vermeld.
Artikel 43
1. Ten aanzien van de verhooren van den beschuldigde en van getuigen en deskundigen door het Tribunaal of den commissaris tijdens het voorbereidend onderzoek vinden de artikelen 173, 174, 186 en 188-191 van het Wetboek van Strafvordering overeenkomstige toepassing.
2. Het Tribunaal en de commissaris kunnen een beschuldigde of getuige, die zich in verzekerde bewaring bevindt, voor zich doen verschijnen en een beschuldigde of getuige, die in vrijheid is, of een deskundige mondeling of schriftelijk oproepen, doen oproepen of dagvaarden, zoo noodig onder bijvoeging van een bevel tot medebrenging. Het verhoor van een beschuldigde, getuige of deskundige kan ook geschieden ter plaatse, waar hij zich bevindt.
3. Indien dit in het belang van het onderzoek dringend noodzakelijk is, kan het Tribunaal of de commissaris bevelen, dat een aanwezige beschuldigde of getuige, die in vrijheid is, gedurende ten hoogste tweemaal vierentwintig uren in eene bij dat bevel aan te wijzen plaats in verzekering zal worden gesteld. Ten aanzien van den beschuldigde kan het bevel ook op de overige gronden, als bedoeld in artikel 37, eerste lid, worden gegeven. Het bevel vermeldt de redenen, welke tot de inverzekeringstelling hebben geleid. Het kan door het Tribunaal éénmaal voor ten hoogste tweemaal vierentwintig uren worden verlengd.
Artikel 44
1. Aan een verzoek van den beschuldigde om tijdens het voorbereidende onderzoek te worden gehoord, wordt door het Tribunaal of den commissaris zooveel mogelijk gevolg gegeven.
2. Ten aanzien van het verhoor van den beschuldigde is het bepaalde in de artikelen 208, eerste en tweede lid, en 209 van het Wetboek van Strafvordering, alsmede, indien het verhoor door den commissaris geschiedt, het bepaalde in het derde lid van eerstgemeld artikel van overeenkomstige toepassing.
Artikel 45
1. De getuige, die door het Tribunaal of den commissaris wordt gehoord, wordt vóór zijn ondervraging door den voorzitter onderscheidenlijk den commissaris beëedigd, dat hij de geheele waarheid en niets dan de waarheid zal zeggen. Artikel 216, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering, betreffende de vervanging der beëediging door een aanmaning, is van overeenkomstige toepassing.
2. Met betrekking tot het hooren van den getuige en diens recht van verschooning vinden de artikelen 217-220, alsmede, voor zoover betreft het hooren als getuige van een lid van Ons huis, artikel 226 van dat Wetboek overeenkomstige toepassing.
3. De getuige moet bij zijne verklaring zooveel mogelijk uitdrukkelijk opgeven zijne redenen van wetenschap.
4. Een getuige, die bij zijn verhoor zonder wettigen grond weigert op de hem gestelde vragen te antwoorden of wel den eed of de belofte, die van hem gevorderd wordt, af te leggen, kan deswege overeenkomstig het bepaalde in het derde lid van artikel 43 in verzekering worden gesteld. Indien de getuige daarna bij zijn weigering blijft volharden, kan het Tribunaal aan *eene hetzij krachtens het Besluit op den bijzonderen staat van beleg hetzij krachtens het Buitengewoon Politiebesluit hiertoe bevoegde autoriteit op de in het artikel 37, eerste lid, genoemde wijze gewijzigd bij Besluit F244, art 25 in*: den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof kennis geven, dat de getuige in bewaring dient te worden gesteld. Zoodra de dienvolgens in bewaring gestelde getuige aan zijne verplichting heeft voldaan, zijne getuigenis niet meer noodig is of de zaak is geëindigd, stelt het Tribunaal hiervan den procureur-fiscaal in kennis, die den getuige terstond in vrijheid doet stellen, tenzij tegen dezen bezwaren uit anderen hoofde gerezen zijn.
Artikel 46
1. Het Tribunaal of de commissaris kan een of meer deskundigen benoemen, teneinde bij het onderzoek der zaak voorlichting of bijstand te verleenen, een bepaald onderzoek in te stellen en daaromtrent een met redenen omkleed verslag uit te brengen.
2. De in het tweede lid van het voorgaande artikel genoemde bepalingen zijn ook ten aanzien van deskundigen en hun verhoor van overeenkomstige toepassing. Insgelijks is van overeenkomstige toepassing het bepaalde in de artikelen 227, tweede en vierde lid, 228, 229, 230, tweede en derde lid, 231 - behalve voor zoover daarin van den officier van justitie wordt gesproken - 235, eerste zin, en 236 van het Wetboek van Strafvordering.
Artikel 47
1. Het Tribunaal beveelt, zoodra het dit geraden oordeelt, de dagvaarding van den beschuldigde om op een bij dat bevel te bepalen plaats, dag en uur ter zitting van het Tribunaal te verschijnen, teneinde zich ter zake van de bij het bevel zoo nauwkeurig mogelijk te omschrijven gedraging of gedragingen, waarvan hij beschuldigd wordt, te verantwoorden.
2. Het Tribunaal kan daarbij de medebrenging van den beschuldigde ter zitting gelasten.
3. De secretaris draagt zorg, dat de dagvaarding aan den beschuldigde tijdig wordt beteekend. Hij geeft voorts van het bevel tot dagvaarding onverwijld schriftelijk kennis aan diens raadsman.
Artikel 48
1. Indien overeenkomstig het bepaalde in het Besluit Vijandelijk Vermogen het vermogen of de nalatenschap van den beschuldigde onder beheer of bewind is gesteld, wordt de beheerder of bewindvoerder door de zorg van den secretaris tot dezelfde zitting als de beschuldigde schriftelijk opgeroepen of gedagvaard om hetzij in persoon, hetzij bij gemachtigde te verschijnen, teneinde inlichtingen te verstrekken omtrent het vermogen of de nalatenschap van den beschuldigde.

2. De secretaris draagt tevens zorg voor de schriftelijke oproeping of dagvaarding van den echtgenoot of gewezen echtgenoot van den beschuldigde, waarmede deze op het tijdstip van het in werking treden van dit besluit of, indien hij voordien is overleden, op het tijdstip van zijn overlijden was gehuwd, zonder van tafel en bed te zijn gescheiden, teneinde ter zitting, in het eerste lid bedoeld, in verband met de mogelijke verbeurdverklaring van het vermogen of de nalatenschap van den beschuldigde omtrent zijne belangen te worden gehoord.

Artikel 49

De termijn, welke tusschen den dag, waarop de dagvaarding aan den beschuldigde is beteekend en dien der zitting, waartoe hij is gedagvaard, moet verstrijken, bedraagt:

1°. indien de beschuldigde in het Rijk in Europa een bekende woon- of verblijfplaats heeft, tenminste zeven dagen;

2°. indien de beschuldigde in het Rijk in Europa geen bekende woon- of verblijfplaats noch een bijzonderen vertegenwoordiger heeft:

a. ingeval hij een bekende woonplaats heeft in België, Denemarken, Duitschland, Frankrijk, Groot- Brittannië en Ierland, Liechtenstein, Luxemburg, Monaco, Oostenrijk of Zwitserland, tenminste één maand,

b. ingeval hij elders in Europa een bekende woonplaats heeft, tenminste twee maanden,

c. in alle andere gevallen tenminste drie maanden.

Artikel 50

1. Zoolang het onderzoek der zaak ter zitting nog niet is aangevangen, kan het Tribunaal aan den beschuldigde de intrekking der dagvaarding doen beteekenen.

2. De secretaris draagt zorg, dat de raadsman van den beschuldigde en de ingevolge het bepaalde in artikel 48 opgeroepen of gedagvaarde personen tijdig met de intrekking bekend worden gemaakt.

Artikel 51

1. De zitting van het Tribunaal wordt in het openbaar gehouden, voor zoover het Tribunaal niet om gewichtige, in het proces-verbaal der zitting te vermelden redenen mocht bevelen, dat het onderzoek geheel of gedeeltelijk met gesloten deuren zal plaats hebben.

2. Het bepaalde in de artikelen 269, 273, laatste lid, 274, 275, 277 en 303 van het Wetboek van Strafvordering is ten aanzien van de behandeling der zaak ter zitting van het Tribunaal van overeenkomstige toepassing.

3. Indien de beschuldigde niet ter zitting tegenwoordig is, kan het Tribunaal zoowel bij den aanvang als gedurende den loop van het onderzoek bevelen, dat hij op een bepaald tijdstip ter zitting aanwezig zal zijn en kan het daartoe tevens zijne medebrenging gelasten. Van elke afwezigheid van den beschuldigde wordt in het proces-verbaal melding gemaakt.

4. Indien de beschuldigde zich in vrijheid bevindt en ter zitting aanwezig is, kan het Tribunaal op de in artikel 37, eerste lid, vermelde gronden overeenkomstig het bepaalde in artikel 43, derde lid, een bevel tot zijn inverzekeringstelling geven.

5. De behandeling der zaak ter zitting van het Tribunaal geschiedt voorts met inachtneming der volgende artikelen van dezen Titel, met dien verstande, dat elke bevoegdheid, ingevolge deze artikelen aan den beschuldigde toegekend, ook toekomt aan diens raadsman en dat in de gevallen, waarin in- gevolge deze artikelen de toestemming of het hooren van den beschuldigde of diens raadsman wordt gevorderd, dit alleen geldt ten aanzien van den op de zitting aanwezigen beschuldigde.

Artikel 52

1. Het onderzoek ter zitting wordt begonnen overeenkomstig het bepaalde in artikel 278 van het Wetboek van Strafvordering.

2. De voorzitter doet daarop den secretaris de beschuldiging voorlezen, ter zake waarvan de beschuldigde zich volgens de dagvaarding heeft te verantwoorden.

3. Vervolgens worden processen-verbaal, verslagen van deskundigen en andere schriftelijke bewijsstukken voorgelezen, waarna de beschuldigde door den voorzitter wordt verhoord.

Artikel 53

1. Op last van den voorzitter worden alle schriftelijke bewijsstukken voorgelezen, waarvan een der leden van het Tribunaal, de beschuldigde of zijn raadsman dit verlangt.

2. De voorlezing van eenig bewijsstuk kan worden vervangen door een mededeeling van den korten inhoud door den voorzitter.

3. Ten bezware van den beschuldigde wordt op geene bewijsstukken acht geslagen den voor zoover deze ter zitting zijn voorgelezen of hun korte inhoud door den voorzitter is medegedeeld.

4. De voorzitter geeft aan den beschuldigde op diens verzoek de gelegenheid om tegen de bewijsstukken en hun inhoud in te brengen, wat tot verdediging kan dienen.

Artikel 54

1. Ten aanzien van het verhoor van den beschuldigde is het bepaalde in de artikelen 301 en 309 van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing.

2. Nadat de beschuldigde door den voorzitter is verhoord, kunnen achtereenvolgens de overige leden van het Tribunaal en de raadsman hem vragen doen.

3. Gedurende den verderen loop van het onderzoek kunnen den beschuldigde opnieuw vragen worden gedaan. Ook kunnen aan den beschuldigde reeds vóór zijn verhoor vragen worden gedaan, voor zoover de voorzitter niet met goedvinden van het Tribunaal bepaalt, dat eenige ondervraging van den beschuldigde tot diens verhoor zal worden aangehouden.

Artikel 55

1. Na het verhoor van den beschuldigde en diens ondervraging, bedoeld in het tweede lid van het voorgaande artikel, kunnen op den voet van artikel 53 opnieuw schriftelijke bewijsstukken worden voorgelezen en worden de in artikel 48 bedoelde personen, voor zoover zij aanwezig zijn, gehoord.

2. De echtgenoot of gewezen echtgenoot van den beschuldigde, bedoeld in artikel 48, tweede lid, is bevoegd zich te doen bijstaan door een advocaat, die overeenkomstig het bepaalde in artikel 29, tweede lid, als raadsman bij het Tribunaal is toegelaten. Bij ontstentenis of afwezigheid van een zoodanigen echtgenoot *Of een ander persoon (Verwijderd bij Wet H206, IV, artikel 13* wordt daarvan in het proces-verbaal melding gemaakt.

3. Door de leden van het Tribunaal en den beschuldigde kunnen aan de in de beide voorgaande leden genoemde personen vragen worden gedaan. Het Tribunaal kan evenwel beletten, dat aan eenige vraag, door den beschuldigde of diens raadsman gedaan, gevolg wordt gegeven.

Artikel 56

Indien de beschuldigde of een der personen, in artikel 48 bedoeld, de Nederlandsche taal niet verstaat of niet of slechts zeer gebrekkig hooren of spreken kan, vindt artikel 191 van het Wetboek van Strafvordering overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat het daar ten aanzien van den rechter-commissaris bepaalde ten deze voor den voorzitter geldt.

Artikel 57

1. Nadat overeenkomstig de artikelen 52-55 is gehandeld, kan de beschuldigde het woord voeren.

2. Daarna kunnen opnieuw schriftelijke bewijsstukken worden voorgelezen en aan den beschuldigde en de in artikel 48 bedoelde personen vragen worden gedaan. Aan den beschuldigde wordt echter het recht gelaten om het laatst te spreken.
Artikel 58
1. Het Tribunaal is bevoegd de beschuldiging tijdens het onderzoek ter zitting aan te vullen of te wijzigen.
2. De inhoud van de aangebrachte aanvullingen en wijzigingen wordt in het proces-verbaal der zitting opgenomen.
3. Het bepaalde in artikel 314 van het Wetboek van Strafvordering is van overeenkomstige toepassing. Indien evenwel de beschuldiging ingevolge de daarin aangebrachte aanvullingen en wijzigingen een of meer andere gedragingen dan tevoren inhoudt, kan het onderzoek alleen bij aanwezigheid van den beschuldigde aanstonds worden voortgezet en wordt deze, indien hij afwezig is, ter zitting voor de nadere behandeling te bepalen opnieuw gedagvaard.
4. Het Tribunaal kan zoowel bij den aanvang als gedurende den loop van het onderzoek, indien hiertoe termen aanwezig zijn, de nietigheid der dagvaarding uitspreken.
Artikel 59
1. Indien aan het Tribunaal bij afwezigheid van een persoon, als in artikel 48 bedoeld, blijkt, dat diens dagvaarding of oproeping niet of niet tijdig is geschied, of wel indien aan het Tribunaal de noodzakelijkheid blijkt van de overlegging van schriftelijke bewijsstukken of stukken van overtuiging, die niet ter zitting aanwezig zijn, beveelt het tegen een bepaald tijdstip de dagvaarding of schriftelijke oproeping van dien persoon of de overlegging van die stukken.
2. Indien eenig nader onderzoek buiten de zitting noodig blijkt, schorst het Tribunaal, onder aanduiding van het onderwerp van dat onderzoek, de behandeling der zaak ter zitting tot den afloop daarvan. Het onderzoek geldt als voorbereidend onderzoek en wordt overeenkomstig de desbetreffende bepalingen van dezen Titel gevoerd.
Artikel 60
1. In alle gevallen, waarin het onderzoek wordt onderbroken of voor een bepaalden tijd geschorst, wordt door den voorzitter aan den aanwezigen beschuldigde en aan de aanwezige personen, in artikel 48 bedoeld, mondeling aangezegd, wanneer en waar het onderzoek ter zitting zal worden hervat. Die aanzegging geldt als dagvaarding. Indien een der personen, in artikel 48 bedoeld, bij de aanzegging niet aanwezig is, wordt bij, ingeval van schorsing, voor de nadere behandeling opnieuw gedagvaard of schriftelijk opgeroepen.
2. In alle gevallen, waarin het onderzoek voor eenen onbepaalden tijd is geschorst, wordt, zoodra de oorzaak der schorsing is vervallen, de zaak opnieuw overeenkomstig het bepaalde in de artikelen 47-49 ter zitting aanhangig gemaakt. Het Tribunaal, de dagvaarding van den beschuldigde tot de nadere zitting bevelende, is daarbij bevoegd de beschuldiging aan te vullen of te wijzigen.
3. De in de beide voorgaande leden vermelde aanzegging, oproeping of dagvaarding kan ten aanzien van de in artikel 48 bedoelde personen achterwege blijven, voor zoover deze reeds zijn gehoord en het Tribunaal bepaalt, dat hun tegenwoordigheid bij de nieuwe behandeling niet meer is vereischt.
4. Ook in alle andere gevallen van schorsing dan in het tweede lid van het voorgaande artikel bedoeld, is het Tribunaal bevoegd gedurende den tijd der schorsing het onderzoek buiten de zitting te hervatten. Het bepaalde in den tweeden zin van dat lid is alsdan van toepassing.
5. In alle gevallen, waarin schorsing van het onderzoek plaats heeft, wordt de zaak op de nadere zitting hervat in den stand, waarin zij zich op het tijdstip der schorsing bevond, voor zoover het Tribunaal niet mocht bepalen, dat de behandeling geheel of gedeeltelijk opnieuw worde aangevangen.
Artikel 61
Na afloop van het onderzoek ter zitting wordt gehandeld overeenkomstig het bepaalde in artikel 345 van het Wetboek van Strafvordering.
Artikel 62
1. Indien onder de beraadslaging blijkt, dat het onderzoek niet volledig is geweest, kan het Tribunaal op de zitting bepalen, dat het onderzoek buiten de zitting zal worden hervat. Het bepaalde in den tweeden zin van het tweede lid van artikel 59 is van toepassing.
2. Het Tribunaal kan ook op de zitting bevelen, dat het onderzoek op eene bij dat bevel te bepalen nadere zitting hetzij op de bestaande, hetzij op een aangevulde of gewijzigde beschuldigde worden hervat.
3. In de gevallen, in de beide voorgaande leden bedoeld, wordt gehandeld, als ware het onderzoek ter zitting voor onbepaalden tijd geschorst.
Artikel 63
1. Ingeval het Tribunaal oordeelt, dat de dagvaarding nietig behoort te worden verklaard, spreekt het deze nietigheid uit.
2. Indien het Tribunaal, de dagvaarding geldig oordeelende, op grond van hetgeen bij het onderzoek ter zitting is gebleken en den inhoud der schriftelijke bewijsstukken bewezen acht, dat de beschuldigde zich op de in de beschuldiging aangegeven wijze heeft gedragen, en oordeelt, dat het bewezen verklaarde de oplegging van een of meer bijzondere maatregelen aan den beschuldigde wettigt, legt het den maatregel of de maatregelen op, welke het - gelet op den ernst dier gedraging of gedragingen, den persoon en de persoonlijke omstandigheden van den beschuldigde - in het algemeen belang geraden acht.
3. Voor zoover het Tribunaal het in het voorgaande lid bedoelde bewijs niet aanneemt of indien het oordeelt, dat het bewezen verklaarde de oplegging van bijzondere maatregelen aan den beschuldigde niet wettigt, verklaart het de beschuldiging vervallen.
4. vervallen bij Besluit F244, art 25.
Artikel 64
1. De uitspraak behelst, voor zooveel mogelijk, naam, voornamen, dag en plaats van geboorte en beroep van den beschuldigde, alsmede diens woon- of verblijfplaats onderscheidenlijk, indien de beschuldigde overleden is, diens laatste woon- of verblijfplaats en dag en plaats van zijn overlijden. Tevens worden, voor zooveel mogelijk en van belang, opgegeven naam en voornamen van eenigen echtgenoot of gewezen echtgenoot van den beschuldigde.
2. De uitspraak, waarbij de dagvaarding nietig wordt verklaard, is met redenen omkleed.
3. De uitspraak, waarbij de beschuldiging vervallen wordt verklaard, bevat den inhoud der beschuldiging en is insgelijks met redenen omkleed.
4. In geval van opplegging van een of meer bijzondere maatregelen bevat de uitspraak den inhoud der beschuldiging, de op redengevende feiten en omstandigheden steunende bewezenverklaring, dat de beschuldigde zich op de in de beschuldiging aangegeven wijze heeft gedragen, met den ter zake doenden inhoud of een aanduiding van de bewijsmiddelen, welke tot dat bewijs dienen, benevens de beslissing, dat het bewezen verklaarde de oplegging van een of meer bijzondere maatregelen wettigt, en de redenen, welke tot de opgelegde maatregelen hebben geleid. De beslissing, dat de beschuldigde geacht moet worden zich desbewust te hebben gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandsche volk of desbewust afbreuk te hebben gedaan aan het verzet tegen den vijand en diens handlangers, behoeft op geen bepaalde bewijsmiddelen te steunen en alleen in zooverre met redenen te zijn omkleed, als die beslissing wordt gegeven in strijd met een te dien aanzien door den beschuldigde uitdrukkelijk voorgedragen en met redenen omkleed verweer.
Artikel 65

1. De uitspraak wordt door den voorzitter of door een der gewone leden, die dezelve hebben gewezen, in eene openbare zitting van het Tribunaal gegeven. Zij wordt zoo spoedig mogelijk onderteekend.
2. Het Tribunaal bevordert zooveel mogelijk, dat de beschuldigde, die zich in verzekerde bewaring bevindt, ter zitting, waarop de uitspraak wordt gegeven, tegenwoordig is. Het kan de medebrenging van den beschuldigde, die in vrijheid is, gelasten. Het bepaalde in artikel 51, vierde lid, is van toepassing.
3. Ingeval van afwezigheid van den beschuldigde wordt hem door de zorg van den secretaris onverwijld van de uitspraak kennis gegeven.
4. Elke uitspraak, houdende de oplegging van een of meer bijzondere maatregelen, doet de secretaris met de processtukken ten spoedigste aan Onzen Minister van Justitie toekomen.
5. Een uitspraak, waarbij de beschuldiging vervallen is verklaard, wordt door den secretaris onverwijld aan Onzen Minister van Justitie schriftelijk medegedeeld.

Titel V. Van het fiat executie *Gewijzigd bij Besluit E153*

Artikel 66 lid 2 en artikel 67-72 zijn 'voorlopig' buiten werking gesteld bij Besluit E153 en vervangen door de nieuwe artikelen 4-11 van Besluit E153

Artikel 66
1. Een bijzondere maatregel is niet vatbaar voor tenuitvoerlegging dan nadat ten aanzien van dien maatregel op de uitspraak, houdende de oplegging daarvan, het Fiat Executie is verleend.
2.*Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153. Te dien einde stelt Onze Minister van Justitie alle ingevolge artikel 65, vierde lid, bij hem ingekomen uitspraken met de processtukken onverwijld in handen van den Raad van State.*

Artikel 4 Besluit E153
1 Voor het verleenen van het Fiat Executie worden van Onzentwege door Onzen Minister van Justitie een of meer Hooge Autoriteiten aangewezen. Onze Minister stelt vast van welke Tribunalen aan een bepaalde Hooge Autoriteit uitspraken tot verleening van Fiat Executie worden voorgelegd.
2 Onze Minister draagt zorg, dat de bij hem ingekomen uitspraken met de processtukken onverwijld aan de betrokken Hooge Autoriteit worden toegezonden.

Artikel 5
Van de uitspraak in een zaak, waarin het Fiat Executie reeds eenmaal is geweigerd, neemt de betrokken Hooge Autoriteit, nadat de zaak opnieuw door het Tribunaal is behandeld, andermaal kennis. Haar alsdan genomen beslissing brengt de zaak tot een einde.

Artikel 6
1 Omtrent de verleening van Fiat Executie wordt zoo spoedig mogelijk beslist.
2 Daarbij wordt uitsluitend op de uitspraak en de processtukken acht geslagen, zonder dat ter zake eenig verhoor wordt gehouden. Nochtans kan de beschuldigde een bezwaarschrift tegen de uitspraak bij de betrokken Hooge Autoriteit indienen en kan deze het Tribunaal schriftelijk inlichtingen vragen.

Artikel 7
1 Het Fiat Executie kan worden geweigerd op grond, dat het onderzoek der zaak door het Tribunaal niet deugdelijk is geweest of de uitspraak om een of meer andere gewichtige redenen niet behoort in stand te blijven.
2 De weigering van het Fiat Executie kan hetzij op de uitspraak in haar geheel, hetzij op een deel der opgelegde bijzondere maatregelen betrekking hebben. In geval van ontzetting van bepaalde rechten wordt de ontzetting van elk dier rechten als een afzonderlijke maatregel aangemerkt.
3 De Hooge Autoriteit is bevoegd ten aanzien van de uitgestrektheid van den bijzonderen maatregel van verbeurdverklaring bij de verleening van het Fiat Executie beperkingen te stellen.

Artikel 8
1 Het Fiat Executie wordt verleend door het stellen op de uitspraak van een desbetreffende gedagteekende aanteekening, welke door de Hooge Autoriteit wordt onderteekend. Voorzoover uit den inhoud dier aantekening niet het tegendeel blijkt, wordt het Fiat Executie geacht op de geheele uitspraak betrekking te hebben.
2 De weigering van Fiat Executie wordt bij een afzonderlijk geschrift gedaan en met redenen omkleed.

Artikel 9
Nadat omtrent de verleening van het Fiat Executie is beslist, worden alle op de zaak betrekkelijke stukken onverwijld wederom toegezonden aan Onzen Minister van Justitie, die deze doet toekomen aan het Tribunaal, dat de uitspraak heeft gedaan.

Artikel 10
1 Een zaak, waarin bij de beslissing van een Hooge Autoriteit het Fiat Executie geweigerd is, zal door het Tribunaal opnieuw in behandeling worden genomen.
2 Aan de nieuwe behandeling door het Tribunaal nemen geen leden noch een secretaris of adjunct-secretaris deel, die bij de oorspronkelijke behandeling aan het onderzoek deelgenomen of de uitspraak hebben gewezen.
3 De nieuwe behandeling geschiedt overeenkomstig de bepalingen van den Vierden Titel van het Tribunaalbesluit en wordt begonnen, evenals ware het onderzoek ter zitting van het Tribunaal voor onbepaalden tijd geschorst. Nochtans is eenige aanvulling of wijziging der beschuldiging alleen toegelaten, indien de weigering van het Fiat Executie op de uitspraak in haar geheel betrekking heeft, en is ook in dat geval niet toegelaten eenige aanvulling of wijziging, als gevolg waarvan de beschuldiging niet langer dezelfde gedraging of gedragingen van den beschuldigde zou inhouden.
4 Na beëindiging van het nieuwe onderzoek door het Tribunaal opnieuw uitspraak met bevestiging of geheele of gedeeltelijke vernietiging der oorspronkelijke uitspraak. Indien de weigering van het Fiat Executie alleen op een deel der opgelegde bijzondere maatregelen betrekking heeft gehad, kan de oorspronkelijke uitspraak alleen ten aanzien van d gewraakte maatregelen worden vernietigd. In geen geval kan aan den beschuldigde een bijzondere maatregel worden opgelegd, welke in de oorspronkelijke uitspraak niet was vervat; het bepaalde in artikel 7, derde lid, is van overeenkomstige toepassing.

Artikel 11
Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op de dag zijner afkondiging.

Artikel 67 Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153
1. Behoudens het bepaalde in het volgende lid neemt de vice-president van den Raad van State of diens plaatsvervanger kennis van de uitspraken, gewezen door de Tribunalen der arrondissementen, behoorende tot het rechtsgebied van het gerechtshof te Amsterdam, en

nemen de overige leden van de afdeeling voor de geschillen van bestuur of hunne plaatsvervangers naar de orde van hun rang van ouderdom van dienst kennis van de uitspraken, gewezen door de Tribunalen der arrondissementen, behoorende tot het rechtsgebied onderscheidenlijk van het gerechtshof te 's-Gravenhage, van het gerechtshof te 's-Hertogenbosch, van het gerechtshof te Arnhem en van het gerechtshof te Leeuwarden.

2. Van de uitspraak in een zaak, waarin het fiat executie reeds eenmaal is geweigerd, neemt, nadat de zaak opnieuw door het Tribunaal is behandeld, de afdeeling voor de geschillen van bestuur van den Raad van State in haar geheel kennis. De afdeeling beslist met meerderheid van stemmen. Haar beslissing brengt de zaak tot een einde.

3. De afdeeling voor de geschillen van bestuur beraadslaagt telkens, wanneer de voorzitter dit geraden acht, over de richtlijnen, welke door de leden der afdeeling bij de door ieder hunner te nemen beslissingen dienen te worden gevolgd, teneinde daarbij tot de noodige eenheid te geraken.

Artikel 68 Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153

1. Omtrent de verleening van Fiat Executie wordt zoo spoedig mogelijk beslist.

2. Daarbij wordt uitsluitend op de uitspraak en de processtukken acht geslagen, zonder dat ter zake eenig verhoor wordt gehouden. Nochtans kan de beschuldigde een bezwaarschrift tegen de uitspraak bij den Raad van State indienen en kunnen aan het Tribunaal schriftelijk inlichtingen worden gevraagd.

Artikel 69 Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153

1. Het fiat executie kan worden geweigerd op grond, dat het onderzoek der zaak door het Tribunaal niet deugdelijk is geweest of de uitspraak om een of meer andere gewichtige redenen niet behoort in stand te blijven.

2. De weigering van het fiat executie kan hetzij op de uitspraak in haar geheel, hetzij op een doel der opgelegde bijzondere maatregelen betrekking hebben. In geval van ontzetting van bepaalde rechten wordt de ontzetting van elk dier rechten als een afzonderlijke maatregel aangemerkt.

3. Ingeval de uitspraak, waarbij de bijzondere maatregel van verbeurdverklaring is opgelegd, tot de kennisneming van de afdeeling voor de geschillen van bestuur in haar geheel behoort, is deze bevoegd ten aanzien van de uitgestrektheid der verbeurdverklaring bij de verleening van het fiat executie beperkingen te stellen.

Artikel 70 Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153

1. Het Fiat Executie wordt verleend door het stellen op de uitspraak van een desbetreffende gedagteekende aanteekening, welke door den verleenenden Staatsraad onderscheidenlijk alle leden der afdeeling voor de geschillen van bestuur van den Raad van State wordt onderteekend. Voor zoover uit den inhoud dier aanteekening niet het tegendeel blijkt, wordt het fiat executie geacht op de geheele uitspraak betrekking te hebben.

2. De weigering van het fiat executie wordt bij een afzonderlijk geschrift gedaan en met redenen omkleed.

Artikel 71 Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153

Nadat omtrent de verleening van het fiat executie is beslist, worden alle op de zaak betrekkelijke stukken onverwijld wederom toegezonden aan Onzen Minister van Justitie, die deze doet toekomen aan het Tribunaal, dat de uitspraak heeft gewezen.

Artikel 72 Voorlopig buiten werking gesteld bij Besluit E153

1. Een zaak, waarin bij beslissing van een Staatsraad het fiat Executie geweigerd is, zal door het Tribunaal opnieuw in behandeling worden genomen.

2. Aan de nieuwe behandeling door het Tribunaal nemen geen leden noch een secretaris of adjunct-secretaris deel, die bij de oorspronkelijke behandeling aan het onderzoek deelgenomen of de uitspraak hebben gewezen.

3. De nieuwe behandeling geschiedt overeenkomstig de bepalingen van den Vierden Titel van dit besluit en wordt begonnen, evenals ware het onderzoek ter zitting van het Tribunaal voor onbepaalden tijd geschorst. Nochtans is eenige aanvulling of wijziging der beschuldiging alleen toegelaten, indien de weigering van het Fiat Executie op de uitspraak in haar geheel betrekking heeft, en is ook in dat geval niet toegelaten eenige aanvulling of wijziging, als gevolg waarvan de beschuldiging niet langer dezelfde gedraging of gedragingen van den beschuldigde zou inhouden.

4. Na beëindiging van het nieuwe onderzoek doet het Tribunaal opnieuw uitspraak met bevestiging of geheele of gedeeltelijke vernietiging der oorspronkelijke uitspraak. Indien de weigering van het fiat executie alleen op een deel der opgelegde bijzondere maatregelen betrekking heeft gehad, kan de oorspronkelijke uitspraak alleen ten aanzien van de gewraakte maatregelen worden vernietigd. In geen geval kan aan den beschuldigde een bijzondere maatregel worden opgelegd, welke in de oorspronkelijke uitspraak niet was vervat; het bepaalde in artikel 69, derde lid, is van overeenkomstige toepassing.

Titel VI. Van verzoeken om invrijheidstelling

Artikel *73 [Vervallen per 27-10-1945]*

De bepalingen van dezen Titel zijn van toepassing op alle verzoeken om invrijheidstelling, door ingevolge het bepaalde in het Besluit op den bijzonderen staat van beleg of het Buitengewoon Politiebesluit in bewaring gestelde personen ingediend aan de autoriteit, op welker last zij in bewaring worden gehouden.

Artikel 74 *[Vervallen per 27-10-1945]*

Indien de verzoeker op last van een andere autoriteit aan Onzen Minister van Justitie in bewaring wordt gehouden, doet de betrokken autoriteit, tenzij zij den verzoeker aanstonds in vrijheid doet stellen, het verzoekschrift onverwijld toekomen aan den Minister, onder schriftelijke mededeeling van de gronden, waarop de verzoeker in bewaring is gesteld en wordt gehouden.

Artikel 75 *[Vervallen per 27-10-1945]*

Indien de verzoeker in bewaring blijft gehouden, terwijl nog geen drie maanden zijn verstreken, sedert een Tribunaal te dien aanzien een beslissing heeft gegeven, doet Onze Minister, tenzij hij termen aanwezig mocht achten om het verzoek desondanks ter kennis te brengen van dat Tribunaal, van de niet-ontvankelijkheid daarvan schriftelijk mededeeling aan den verzoeker of, indien de verzoeker op last van een andere autoriteit in bewaring wordt gehouden, aan de betrokken autoriteit, die van deze mededeeling aan den verzoeker schriftelijk kennis geeft.

Artikel 76 *[Vervallen per 27-10-1945]*

1 Buiten het in het voorgaande artikel genoemde geval van niet-ontvankelijkheid van het verzoek handelt Onze Minister van Justitie, indien de verzoeker in bewaring blijft gehouden, met het verzoekschrift overeenkomstig het bepaalde in artikel 19, waarbij hij aan het Tribunaal steeds schriftelijk mededeeling doet van de gronden, waarop de verzoeker in bewaring is gesteld en wordt gehouden.

2 Het Tribunaal beslist zoo spoedig mogelijk op het verzoek, na ter zake het noodig geachte onderzoek te hebben ingesteld. Ten aanzien van deze beslissing is het bepaalde in artikel 37, vierde lid, en, indien het Tribunaal tot invrijheidstelling van den verzoeker beslist, het bepaalde in het vijfde lid van dat artikel van overeenkomstige toepassing.

3 Op het verzoek, in het voorgaande lid bedoeld, vinden deden Vierden Titel vervatte bepalingen betreffende het voorbereidend onderzoek voor zoover mogelijk overeenkomstige toepassing. In geen geval beslist het Tribunaal, zonder dat de verzoeker is gehoord.

4 Indien onder de behandeling van het verzoek tegen den verzoeker verdenking rijst van een of meer gedragingen, welke grond kunnen opleveren voor de oplegging van bijzondere maatregelen, is het Tribunaal zonder eenige aangifte bevoegd daarvan kennis te nemen.
Artikel 76a [Vervallen per 27-10-1945]
Titel VII. Slotbepalingen
Artikel 77
Ten aanzien van de ingevolge dit besluit voorgeschreven beteekeningen en andere mededeelingen is het bepaalde in de artikelen 585-589 van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing.
Artikel 78
In alle gevallen, waarin ingevolge de bepalingen van dit besluit bij de behandeling van zaken door het Tribunaal de inachtneming van bepaalde vormen of termijnen is voorgeschreven, heeft verzuim van den voorgeschreven vorm of niet-inachtneming van den gestelden termijn, ook indien daarop bij eenig toepasselijk verklaard artikel van het Wetboek van Strafvordering nietigheid is gesteld, alleen dan nietigheid ten gevolge, indien het Tribunaal, gelet op de omstandigheden en de belangen van den ter zake betrokken persoon, tot de nietigverklaring termen aanwezig acht. Zooveel mogelijk draagt het Tribunaal zorg voor het herstel van het verzuim onder aanwijzing van de verrichtingen, welke daartoe opnieuw zullen geschieden.
Artikel 79
De bepalingen der wet van 18 April 1874 (Staatsblad, No. 66) tot vaststelling der tarieven van gerechtskosten in strafzaken, waarvan de gewone rechter kennis neemt, zooals deze wet sedert is gewijzigd, alsmede de bepalingen tot uitvoering dier wet zijn ten aanzien van de kosten in zaken, waarvan de Tribunalen kennis nemen, voor zooveel mogelijk en voor zoover door Ons niet anders mocht worden bepaald, van overeenkomstige toepassing.
Artikel 80
1. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op den dag zijner afkondiging.
2. Het kan worden aangehaald onder den titel: Tribunaalbesluit.
Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.
Londen, den 17den September 1944.
WILHELMINA.
Uitgegeven den twintigsten September 1944.
De Minister van Justitie, G. J. VAN HEUVEN GOEDHART.

Besluit Politieke Delinquenten 1945, F244 en F280[1511]

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.
Op de voordracht van Onzen Minister van Justitie van 4 October 1945, no. 1120; Overwegende, dat het wenschelijk is eenige regelen vast te stellen met betrekking tot politieke delinquenten; Den Raad van State gehoord (advies van 16 October 1945, no. 18); Gezien het nader rapport van Onzen voornoemden Minister van 22 October 1945, 6e Afdeeling, no. 1101;
Hebben goedgevonden en verstaan:
Afdeeling I. Opsporingsambtenaren
Artikel 1
1 Gewijzigd bij Wet H206, V, artikel 1
Met de opsporing van de strafbare feiten, waarop het Besluit Buitengewoon Strafrecht van toepassing is en van de gedragingen, genoemd in artikel 1 van het Tribunaalbesluit, zijn belast de ambtenaren, bedoeld in artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering, alsmede de daartoe door Onzen Minister van Justitie aan te wijzen ambtenaren van politie.
2. Zij richten zich bij de uitvoering van hun taak naar de bevelen, hun bij uitsluiting gegeven door of vanwege den procureur-fiscaal bij het Bijzonder Gerechtshof, binnen welks ressort zij standplaats hebben.
Artikel 2
Onze Minister van Justitie stelt uit de door hem ingevolge artikel 1 aan te wijzen ambtenaren der politie hoofden van politieke recherche aan, die elk in hun ambtsgebied belast zijn met de leiding van de opsporing der in artikel 1 bedoelde feiten en gedragingen, alsmede met de hun bij of krachtens dit besluit opgedragen werkzaamheden. Het tweede lid van artikel 1 is van toepassing.
Afdeeling II. Officieren-Fiscaal
Artikel 3
Onze Minister van Justitie benoemt op voordracht van den procureur-fiscaal officierenfiscaal, die vanwege den procureur-fiscaal de hun door dezen verleende bevoegdheden uitoefenen.
Artikel 4
1. Tot officier-fiscaal zijn benoembaar Nederlanders en Nederlandsche onderdanen, tevens ingezetenen van het Koninkrijk, die tenminste den leeftijd van vijf en twintig jaren hebben bereikt.
2. De officieren-fiscaal genieten een bezoldiging overeenkomstig door Onzen Minister van Justitie vast te stellen regelen.
Artikel 5
Alvorens in bediening te treden leggen de officieren-fiscaal naar de wijze hunner godsdienstige gezindheid ten overstaan van de president van het Bijzondere Gerechtshof, binnen welks ressort hun ambtsgebied is gelegen, den eed of de belofte af, dat zij hun taak naar plicht en geweten, nauwgezet, onpartijdig en als goede vaderlanders zullen vervullen.
Afdeeling III. Opsporing en aanhouding
Artikel 6
De in artikel 1 bedoelde opsporingsambtenaren oefenen behalve de bevoegdheden, in het Wetboek van Strafvordering aan opsporingsambtenaren toegekend, de hun in dit besluit toegekende bevoegdheden uit.
Artikel 6a *Toegevoegd bij Wet H206, V, artikel 2*
1. De in artikel 1 bedoelde opsporingsambtenaren zijn bevoegd om personen, verdacht van een der in artikel 1 bedoelde feiten of gedragingen, aan te houden en hen naar een plaats van verhoor te geleiden.
2. Zij mogen voor het verhoor niet langer dan vierentwintig uren worden opgehouden.
Artikel 7

[1511] Gewijzigd, aangevuld en uitgewerkt bij Besluit G32 en Wet H206.

De in artikel 1 bedoelde opsporingsambtenaren zijn te allen tijde bevoegd om in beslag te nemen, zoomede ter inbeslagneming de uitlevering te vorderen van alle roerende goederen, welke tot ontdekking der waarheid kunnen dienen.
Artikel 8
1. De in artikel 1 bedoelde opsporingsambtenaren hebben te allen tijde toegang tot alle plaatsen, voorzoover zij betreding daarvan voor een goede vervulling van hun taak redelijkerwijze noodzakelijk oordeelen.
2. In woningen treden zij tegen den wil van den bewoner niet binnen tenzij voorzien van een algemeenen of bijzonderen schriftelijken last, door den procureur-fiscaal of met zijn machtiging door den officier-fiscaal gegeven. Van dit binnentreden wordt binnen twee maal vier en twintig uren procesverbaal opgemaakt. Daarin wordt mede van het tijdstip van het binnentreden en van het daarmede beoogde doel melding gemaakt.
Artikel 9
1. Zij zijn bevoegd op iedere plaats, die zij betreden, huiszoeking of onderzoek te doen.
2. Het bepaalde in artikel 8, tweede lid, is van overeenkomstige toepassing.
Artikel 10
1. De procureur-fiscaal kan ter inbeslagneming de uitlevering tegen ontvangstbewijs bevelen van de pakketten, brieven, stukken en andere berichten, welke aan de post, de telegrafie of andere instelling van vervoer zijn toevertrouwd; een en ander voorzoover zij klaarblijkelijk voor een van een der in artikel 1 bedoelde feiten of gedragingen verdachten persoon bestemd of van hem afkomstig zijn.
2. Ieder, die ten behoeve van dat vervoer zoodanige zaken onder zich heeft of krijgt, geeft dienaangaande den procureur-fiscaal op diens vordering de door hem gewenschte inlichtingen.
3. De procureur-fiscaal geeft pakketten, brieven, stukken en andere berichten, waarvan de inbeslagneming niet wordt gehandhaafd, onverwijld aan den vervoerder ter verzending terug.
Artikel 11
1. De procureur-fiscaal kan van de in artikel 10 bedoelde pakketten, brieven, stukken en andere berichten kennis nemen, ook voorzoover deze gesloten zijn. Indien de inhoud niet voor het onderzoek van belang is, verzendt de procureur-fiscaal deze onverwijld naar hun bestemming.
2. Van de inbeslagneming, de teruggave, de opening en de verzending wordt door den procureurfiscaal proces-verbaal opgemaakt, dat bij de processtukken wordt gevoegd.
3. Ieder, die werkzaam is bij een instelling van telefonie, geeft te zake van alle verkeer, hetwelk door tusschenkomst van die instelling is geschied, aan den procureur-fiscaal op diens vordering de door dezen gewenschte inlichtingen.

Afdeeling IV. Bewaring

Artikel 12
1. Personen, verdacht van een der in artikel 1 bedoelde feiten of gedragingen, kunnen door of vanwege den procureur-fiscaal in bewaring worden gesteld.
2. Het bevel tot bewaring wordt niet gegeven dan nadat de betrokkene is gehoord. Van het verhoor wordt proces-verbaal opgemaakt.
3. Het bevel is van kracht gedurende ten hoogste veertien dagen en kan telkens voor een termijn van ten hoogste drie maanden worden verlengd.
4. Het bevel kan schriftelijk of mondeling worden gegeven; een mondeling bevel moet binnen vier en twintig uren schriftelijk worden bevestigd.
Artikel 13
De in bewaring gestelde personen worden aan geen andere beperkingen onderworpen dan die voor het doel hunner opsluiting in het belang der orde of ter handhaving van het moreel volstrekt noodzakelijk zijn. Zij zullen te werk gesteld kunnen worden.
Artikel 13a *Toegevoegd bij Wet H206, V, artikel 3*
Ten aanzien van de bevoegdheden van den raadsman betreffende het verkeer met den verdachte, die in bewaring is gesteld, is artikel 50 van het Wetboek van Strafvordering van overeenkomstige toepassing, met dien verstande, dat hetgeen daar ten aanzien van den rechtercommissaris, den officier van justitie en de rechtbank is bepaald, ten deze geldt voor den raadsheercommissaris in het Bijzondere Gerechtshof, den procureur-fiscaal bij dat Hof en den raadsheer of raadsheer-plaatsvervanger, bedoeld in artikel 16, tweede lid, en met dien verstande, dat in het geval, bedoeld in artikel 31 van het Tribunaalbesluit, uitsluitend dat artikel toepassing vindt.
Artikel 13b *Toegevoegd bij Wet H206, V, artikel 3*
1. De procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof staat aan den raadsman van den verdachte, die in bewaring is gesteld, op diens verzoek toe van het dossier kennis te nemen.
2. Niettemin kan de procureur-fiscaal, indien het belang van het onderzoek dit vordert, den raadsman de kennisneming van bepaalde stukken onthouden. In dit geval wordt den raadsman schriftelijk medegedeeld, dat de hem ter inzage gegeven stukken niet volledig zijn.
3. Aan den raadsman mag niet worden onthouden de kennisneming van het schriftelijk gegeven of bevestigd bevel tot bewaring en van de processen-verbaal van de verhooren van den verdachte.
4. Indien den raadsman de kennisneming van stukken wordt onthouden, kan hij daartegen binnen drie dagen na de mededeeling, vermeld in het tweede lid, een bezwaarschrift indienen bij den raadsheer of raadsheer-plaatsvervanger, bedoeld in artikel 16, tweede lid, die binnen vijf dagen beslist.
5. In de gevallen, bedoeld in artikel 33 van het Wetboek van Strafvordering en artikel 33 van het Tribunaalbesluit, vinden uitsluitend die artikelen toepassing.

Afdeeling V. Invrijheidstelling

Artikel 14 Gewijzigd *bij Wet H206, V, artikel 4*
1. Een bewaarde wordt in vrijheid gesteld:
1°. indien blijkt, dat de gerezen verdenking hetzij ongegrond is, hetzij onvoldoende gegrond om voortzetting der bewaring te rechtvaardigen;
2°. indien niet blijkt, dat de schuld van den betrokkene van zoodanigen aard is, dat oplegging van een straf of maatregel ingevolge het Besluit Buitengewoon Strafrecht of het Tribunaalbesluit gerechtvaardigd is te achten;
3°. indien redelijkerwijze moet worden aangenomen, dat de bewaarde bij oplegging van een straf of maatregel ingevolge het Besluit Buitengewoon Strafrecht of het Tribunaalbesluit niet langer van zijn vrijheid zal worden beroofd dan voor den tijd gedurende welken hij in bewaring is geweest;
4°. indien voortzetting van de bewaring, gezien den geestelijken of lichamelijken toestand van den bewaarde of de belangen van zijn gezin in verband met den ernst van de feiten en gedragingen, waarvan hij verdacht wordt, redelijkerwijze niet is gerechtvaardigd.

2. Een bewaarde kan in vrijheid worden gesteld, indien te zijnen aanzien niet is gebleken, dat hij de belangen van den Staat in feite heeft geschaad dan wel het leven, de vrijheid of het goed van medeburgers in feite heeft in gevaar gebracht, terwijl geen gewichtige omstandigheden den ernst van de feiten en gedragingen, waarvan hij verdacht wordt, verzwaren.
3. Indien de bewaarde, die krachtens een der beide voorgaande leden voor invrijheidstelling in aanmerking komt, een vreemdeling is, wordt het dossier in handen gesteld van het hoofd van plaatselijke politie van de gemeente, waarin de vreemdeling het laatst zijn woon- of verblijfplaats heeft gehad, en indien hij geen bekende woon- of verblijfplaats in Nederland heeft gehad, in handen van het hoofd van den Rijksvreemdelingendienst. Na ontvangst van het dossier wordt zoo spoedig mogelijk beslist of de vreemdeling al dan niet ten fine van uitleiding in bewaring zal blijven.
Artikel 15 Gewijzigd *bij Wet H206, V, artikel 4*
1. Behoudens het bepaalde in het volgende artikel wordt last tot invrijheidstelling gegeven door of vanwege den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof, die de zaak, waarin een bevel tot bewaring is gegeven, in behandeling heeft, of daarin een fiat-behandeling voor een Tribunaal heeft verleend.
2. Van den last wordt een acte opgemaakt, waarvan een afschrift aan den in vrijheid gestelde wordt uitgereikt.
Artikel 16 Gewijzigd *bij Wet H206, V, artikel 4 1. Een bewaarde, die zich langer dan veertien dagen in bewaring bevindt, of zijn raadsman, kan een schriftelijk verzoek tot invrijheidstelling indienen bij het Bijzondere Gerechtshof of bij het Tribunaal.*
2. Op het verzoek wordt beslist door een raadsheer of raadsheer-plaatsvervanger in het Bijzondere Gerechtshof, daartoe voor den tijd van een jaar door Onzen Minister van Justitie op voordracht van den president aangewezen, of, indien een fiat-behandeling voor een Tribunaal is verleend, door het Tribunaal.
3. Een verkeerd gericht verzoek wordt zoo mogelijk aan het bevoegd college doorgezonden en anders teruggestuurd.
4. Tijdens of na de behandeling ter zitting wordt het bevel tot invrijheidstelling uitsluitend gegeven door het college, voor hetwelk de zaak dient of het laatst gediend heeft, ambtshalve, op vordering van den procureur-fiscaal of op verzoek van den bewaarde of diens raadsman. Artikel 15, tweede lid, is van toepassing.
Artikel 17 Gewijzigd *bij Wet H206, V, artikel 4 Het verzoek kan buiten behandeling blijven:*
1°. indien reeds een dag voor de behandeling van de zaak ter zitting van het Bijzondere Gerechtshof of het Tribunaal is bepaald;
2°. indien een vroeger verzoek is afgewezen.
Artikel 17a *Toegevoegd bij Wet H206, V, artikel 4*
1. De raadsheer of het Tribunaal geeft zoo spoedig mogelijk een schriftelijke beslissing, na desgeraden den bewaarde, diens raadsman en, voor zoover den raadsheer betreft, bovendien den procureurfiscaal in de gelegenheid te hebben gesteld te worden gehoord.
2. Verzoeken tot invrijheidstelling van hen, die na de inwerkingtreding van deze wet in bewaring zijn gesteld, worden behandeld bij voorrang boven alle andere verzoeken.
3. Indien het verzoek wordt afgewezen, kan bij de beschikking een termijn worden vastgesteld, na afloop waarvan een herhaald verzoek niet buiten behandeling zal worden gelaten. De afloop van dezen termijn, die tenminste drie maanden na dagteekening der beschikking bedraagt, wordt zooveel doenlijk niet later gesteld dan het tijdstip, waarop naar het aanvankelijk oordeel van den raadsheer of het Tribunaal de bewaarde, ware hij reeds berecht, na het verstrijken van den duur van de straf of maatregel in vrijheid zou zijn gesteld.
4. Na afloop van den termijn wordt een herhaald verzoek bij voorrang behandeld, mits dit verzoek wordt gedaan met gebruikmaking van een formulier van een daartoe door Onzen Minister van Justitie vastgesteld model. Een exemplaar van dit formulier wordt daartoe den bewaarde tegelijk met het afschrift der beslissing uitgereikt.
5. Ook van de overige afwijzende en van de toewijzende beslissingen wordt den bewaarde onverwijld een afschrift uitgereikt.

Afdeeling VI. Buitenvervolgingstelling

Artikel 18
1. Bewaarden, die in vrijheid worden gesteld, en andere personen, die verdacht worden van feiten en gedragingen, vallende onder het Besluit Buitengewoon Strafrecht en het Tribunaalbesluit, kunnen door of vanwege den procureur-fiscaal bij het Bijzondere Gerechtshof, binnen welks ressort zij zich bevinden *Gewijzigd bij Wet H206, V, artikel 5 in: die de zaak in behandeling heeft,* al dan niet voorwaardelijk buiten vervolging worden gesteld.
2. Buitenvervolgingstelling heeft mede als rechtsgevolg, dat de gedragingen van den betrokkene niet meer kunnen worden onderworpen aan het oordeel van het Tribunaal.

Artikel 19
De buitenvervolgingstelling geschiedt onvoorwaardelijk:
1e. indien de gerezen verdenking ongegrond is gebleken;
2e.*Gewijzigd bij Wet H206, V, artikel 6 in: indien niet blijkt, dat de schuld van den betrokkene van zoodanigen aard is, dat oplegging van een straf of maatregel ingevolge het Besluit Buitengewoon Strafrecht of het Tribunaalbesluit gerechtvaardigd is te achten.*

Artikel 20
1. In alle overige gevallen geschiedt de buitenvervolgingstelling voorwaardelijk en wel met inachtneming van het bepaalde in de navolgende leden.
2. Steeds wordt de algemeene voorwaarde gesteld, dat de buiten vervolging gestelde zich als een goed Nederlander zal gedragen.
3. Daarnaast worden één of meer van de navolgende bijzondere voorwaarden gesteld:
a. ondertoezichtstelling van den buiten vervolging gestelde;
b. verplichting zich te gedragen naar de aanwijzingen van aangewezen instellingen of personen;
c. verbod om te gaan met bepaalde personen;
d. verbod tot bepaalde vereenigingen toe te treden of bepaalde vergaderingen bij te wonen;
e. verplichting tot het verrichten van arbeid;
f. verplichting tot het verrichten van bepaalden arbeid;
g. aanwijzing van een bepaalde verblijfplaats;
h. verplichting zich op bepaalde tijdstippen te melden;
i. handhaving van de onder beheerstelling van het vermogen van den buiten vervolging gestelde met opdracht van het bewind over het vermogen aan het Beheersinstituut, bedoeld in artikel 33 van het Besluit Vijandelijk Vermogen;
j. verplichting tot storting van een waarborgsom tot een onbeperkt bedrag ter waarborging van de naleving van de (*de is verwijderd bij Wet H206, V, artikel 7*) andere bijzondere voorwaarden;
k. verplichting binnen te bepalen termijn van bepaalde goederen afstand te doen;
l. verplichting binnen te bepalen termijn een bepaald bedrag te betalen.

4. De voorwaarden, behalve die genoemd in het voorgaande lid onder k en l, gelden voor een proeftijd van ten hoogste drie jaren. De proeftijd kan tweemaal worden verlengd, telkens voor de helft van den duur van den oorspronkelijk opgelegden proeftijd. Voor den duur van den proeftijd telt niet mede, dat den buiten vervolging gestelde rechtens zijn vrijheid is ontnomen.
5. Het toezicht op de naleving der voorwaarden geschiedt door of vanwege den procureur-fiscaal.
Artikel 21
1. In geval van voorwaardelijke buitenvervolgingstelling is de buiten vervolging gestelde van rechtswege voor tien jaren ontzet van het recht tot:1°. *Gewijzigd bij Wet H206, V, artikel 8 in:*
Het bekleeden van ambten, het verrichten van werkzaamheden krachtens indienstneming op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht door of vanwege het Rijk of eenig openbaar lichaam daaronder niet begrepen.
2e. het dienen bij de gewapende macht;
3e. het kiezen en de verkiesbaarheid bij krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezingen;
4e. het zijn van raadsman of gerechtelijk bewindvoerder, tenzij door of vanwege den procureurfiscaal anders wordt bepaald.
2. Artikel 5, tweede lid, van het Tribunaalbesluit is van overeenkomstige toepassing.
3. Hij, die een recht uitoefent, wetende dat hij daarvan ingevolge het voorgaande lid is ontzet, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste tien duizend gulden. Het feit wordt beschouwd als een misdrijf.
Artikel 22
1. De buitenvervolgingstelling geschiedt bij schriftelijke beslissing, welke den betrokkene tegen ontvangstbewijs wordt uitgereikt of bij aangeteekenden brief met ontvangstbewijs wordt toegezonden.
2. Geschiedt de buitenvervolgingstelling voorwaardelijk, zoo vangt de proeftijd aan op het oogenblik van uitreiking of ontvangst van de beslissing.
Afdeeling VII. Wijziging van de beslissingen betreffende invrijheidstelling en buitenvervolgingstelling
Artikel 23
1. Indien nieuwe gronden van verdenking rijzen, omstandigheden bekend worden, welke een nieuw licht werpen op oude gronden of de gezindheid van den betrokkene, of voorwaarden, gesteld bij een buitenvervolgingstelling, niet worden nageleefd of nader niet wenschelijk blijken, kan door of vanwege den procureur-fiscaal:
1e. wijziging worden gebracht in de bijzondere voorwaarden, bij een buitenvervolgingstelling gesteld;
2e. een buitenvervolgingstelling worden ingetrokken;
3e. een bevel worden gegeven tot aanhouding en bewaring van den betrokkene;
4e. alleen bij niet-naleving van bijzondere voorwaarden: een gestelde waarborgsom geheel of gedeeltelijk worden verbeurdverklaard.
2. Voor zoover in het verleden voldaan is aan voorwaarden, welke ingevolge een beslissing, genomen krachtens het eerste lid, wegvallen, wordt deze voldoening niet ongedaan gemaakt, tenzij door of vanwege den procureur-fiscaal anders wordt beslist.
3. De beslissingen, in dit artikel genoemd, met uitzondering van die tot wijziging van voorwaarden, vermeld in artikel 20, derde lid onder a-e, worden niet genomen, dan na verhoor of oproeping van den betrokkene. Deze kan zich bij zijn verhoor door een advocaat, binnen het rijk de praktijk uitoefenende, doen bijstaan. Van het verhoor wordt een proces-verbaal opgemaakt.
4. De beslissingen, in dit artikel genoemd, worden schriftelijk genomen en den betrokkene tegen ontvangstbewijs uitgereikt of bij aangeteekenden brief met ontvangstbewijs toegezonden.
Artikel 24
Afgezien van het geval, genoemd in het voorgaande artikel en van dat, bedoeld in artikel 37 van het Tribunaalbesluit, kan een in vrijheid gestelde niet opnieuw worden aangehouden of in bewaring gesteld op verdenking van een der in artikel 1 bedoelde feiten of gedragingen.
Afdeeling VIII. Verzet tegen beslissingen betreffende voorwaardelijke buitenvervolgingstelling
Artikel 25
1. Tegen een beslissing van voorwaardelijke buitenvervolgingstelling kan de betrokkene verzet doen uiterlijk binnen den tijd van veertien dagen na dien van aanvang van den proeftijd.
2. Het verzet kan worden beperkt tot de ontzetting uit de in artikel 21 genoemde rechten.
3. Verzet kan ook worden gedaan tegen een beslissing tot wijziging van de bijzondere voorwaarden, bij een buitenvervolgingstelling gesteld, voor zoover die beslissing betreft voorwaarden, genoemd in artikel 20, derde lid onder f-l. Het verzet kan worden gedaan uiterlijk binnen veertien dagen na dien, waarop de betrokkene van de beslissing kennis heeft gekregen.
Artikel 26
1. Het verzet geschiedt door het afleggen van een verklaring ten parkette van den procureur-fiscaal, door of vanwege wien de beslissing is genomen, of ter griffie van de rechtbank, binnen het arrondissement waarin de buitenvervolging gestelde zijn woon- of verblijfplaats heeft.
2. De verklaring wordt afgelegd door den buiten vervolging gestelde, zijn raadsman, indien deze verklaart bepaaldelijk daartoe te zijn gevolmachtigd, of wel door een daartoe bij bijzondere volmacht schriftelijk gemachtigde. Wordt de verklaring afgelegd ter griffie van een rechtbank, dan stelt de griffier terstond bij aangeteekenden brief den procureur-fiscaal, bedoeld in het voorgaande lid, hiervan in kennis onder mededeeling, zoo noodig, dat de verklaring is afgelegd door den raadsman, of, indien de verklaring is afgelegd door een schriftelijk gemachtigde, met medezending van de volmacht.
3. Van het afleggen van de verklaring doet de procureur-fiscaal zoo spoedig mogelijk aanteekening in een daartoe bestemd, ten parkette berustend register.
4. Een op ambtseed opgemaakt afschrift van de in het voorgaande lid bedoelde aanteekening voegt de procureur-fiscaal bij de processtukken.
Artikel 27
1. Uiterlijk tot den aanvang der behandeling van het verzet kan dit worden ingetrokken. Het voorgaande artikel is van overeenkomstige toepassing.
2. Intrekking van het verzet brengt mede afstand van de bevoegdheid om opnieuw in verzet te komen.
Artikel 28
Het verzet schorst noch de verplichting tot naleving van de voorwaarden noch de ontzetting uit de in artikel 21 genoemde rechten, zoolang daarop niet bij onherroepelijke uitspraak is beslist.
Artikel 29
Het verzet brengt van rechtswege mede behandeling van de zaak, al naar gelang van
haar aard, overeenkomstig het Besluit Buitengewoon Strafrecht en het Besluit Buitengewone Rechtspleging, indien het Bijzondere Gerechtshof, en overeenkomstig het Tribunaalbesluit, indien het Tribunaal ervan kennis neemt.
Artikel 30

1. Indien degene, die in verzet is gekomen, niet ten dienende dage in rechten verschijnt, wordt het verzet vervallen verklaard. Geen hoogere voorziening staat hiertegen open.
2. Evenwel kan bij niet-verschijniing eens of meer malen schorsing van het onderzoek worden bevolen, ten einde dengene, die in verzet is gekomen, zoo hij verhinderd was het onderzoek bij te wonen, daartoe alsnog in de gelegenheid te stellen; indien hij ook dan niet verschijnt, is het voorgaande lid van toepassing.
Artikel 31
Indien degene, die in verzet is gekomen tegen een beslissing van voorwaardelijke buitenvervolgingstelling, ten dienende dage in rechten verschijnt, wordt de zaak behandeld, als ware een voorwaardelijke buitenvervolgingstelling niet voorafgegaan.
Artikel 32
1. Indien het verzet is beperkt tot de ontzetting uit de in artikel 21 genoemde rechten of is gedaan tegen een beslissing tot wijziging van de bijzondere voorwaarden, geschiedt, in afwijking in zooverre van het bepaalde in artikel 29, de behandeling steeds door den president van het Bijzondere Gerechtshof of een door dezen daartoe aangewezen rechtsgeleerden raadsheer, die zich bij de behandeling bepaalt tot een summiere kennisneming van de processtukken.
2. Indien in de in het voorgaande lid omschreven gevallen degene, die in verzet is gekomen, ten dienende dage verschijnt, wordt de beslissing van den procureur-fiscaal bekrachtigd en wel met geheele of gedeeltelijke vernietiging daarvan een nieuwe beslissing genomen. Geen hoogere voorziening staat hiertegen open.
Afdeeling IX. Overgangs- en slotbepalingen
§ 1. Overgangsbepaling
Artikel 33 Een bewaring, van kracht op het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit, wordt geacht door of vanwege den procureur-fiscaal met ingang van dit tijdstip voor een termijn van drie maanden te zijn verlengd. Artikel 34 Met ingang van het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit kan een Tribunaal slechts zaken in behandeling nemen, ten aanzien waarvan de procureur-fiscaal een fiatbehandeling heeft verleend.§ 2. SlotbepalingenArtikel 35 Onze Minister van Justitie stelt regelen vast ter uitvoering van dit besluit.
Artikel 36 -39 [Bevat wijzigingen in andere regelgeving.]
Artikel 401. Dit besluit, ten aanzien waarvan de bevoegdheid, bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit op den bijzonderen staat van beleg, niet kan worden uitgeoefend, treedt in werking op den tweeden dag na dien zijner afkondiging.
2. Het kan worden aangehaald als ”Besluit politieke delinquenten 1945”.
Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst.
’s-Gravenhage, den 26sten October 1945
WILHELMINA.

BIJLAGE 4: Overzicht van de motiveringen van de opgelegde straf door de Kamer Groningen.

- In vele gevallen werden zowel straf verhogende als straf verlagende motieven opgevoerd in de strafmaatmotivering.

Motivering voor strafverlaging	**TOTAAL 196 x**
Als commandant zelf correct opgetreden	1 x
Ambtelijk bevel als Duitser van leidinggevende verzacht daad	2 x
Angst voor martelingen door de SD op het Scholtenshuis reden verraad. Dit verweer is geaccepteerd.	5 x
Anticommunist	1 x
Armoede verdachte	1 x
Arrestatie en gevangenneming door Duitsers tijdens de oorlog	5 x
Artikel 10 BBS	2 x
Artikel 26 lid 5 BBS	1 x
Belangrijk illegaal werk gedaan,	4 x
Berouw en inzicht in eigen daden	8 x
Desertie na een dienstnemen in het Duitse leger	3 x
Erkenning daden door verdachte	4 x
Ernstig gewond bij of na internering	5 x
Geboren in Duitsland, en zijn brein is mogelijk vergiftigd door de in Duitsland jarenlang verkondigde valse leuzen	1 x
Gebrekkige lichamelijke en geestelijke ontwikkeling	2 x
Gevorderde leeftijd verdachte	12 x
Geweigerd dienst te nemen bij de Nederlandse Landwacht en opgesloten in Huis van Bewaring in Groningen	1 x
Gunstig rapport STPD	1 x
Gunstige getuigenissen voor verdachte	7 x
Heeft getracht arrestatie in de war te brengen	1 x
Hulp aan politieke gevangenen geboden om zich te onttrekken aan Duitsers	3 x
Idealisme verdachte	1 x
invalide geraakt in Duitse krijgsdienst	1 x
in paniekstemming, terwijl hij in gevaar verkeerde en geen vereiste opzet had op van het leven beroven of zwaar lichamelijk letsel toebrengen	1 x
Jubileumgratie verdisconteert in hoogste straf	1 x
Jeugd verdachte	35 x
Kon geen rekening gehouden hebben met de verstrekkende gevolgen	1 x
Korte bewaker geweest en daarna ondergedoken	1 x
Lange tijd doorgebracht in bewaring in ogenschouw genomen	1 x
Misleid bij dienstname NSKK	1 x
Na indiensttreding gedeserteerd en ondergedoken	1 x
NSKK in 1942 nog geen onderdeel van de Duitse krijgsmacht, maar publieksdienst.	1 x
Onder druk gehandeld	9 x
Onder invloed van NSB milieu thuis	1 x
Ondergeschikte rol	5 x
Rekening gehouden met de dood van zijn jongste zoon en de vermissing van de oudste zoon in Rusland	1 x
Rekening gehouden met straf voor andere Kamer van een Bijzonder Gerechtshof of Tribunaal	5 x
Rekening houdend met geringe aandeel in de terreur	1 x
Relaties met Duitsers gebruikt voor hulp	2 x
Russische krijgsgevangenschap reden strafvermindering	1 x
Slechte gezondheid	12 x
Slechte psychiatrisch gezondheid	12 x
Slechts oog voor algemeen belang	1 x
Statenloosheid was voor verdachte de reden om vrijwillig in vijandelijke krijgsdienst te gaan	1 x
Verklaring dat een deel van de ten laste legging niet bewezen is	35 x
Verwonding na aanslag door het verzet stil gehouden om geen represailles uit te lokken	1 x
Willig werktuig van de Duitsers	2 x

Motivering voor strafverzwaring	**TOTAAL 636 x**
In een groot aantal zaken meerdere motieven ter motivering	
Aangesloten bij de groep van Oomke Bouman, dit wordt hem zwaar aangerekend	1 x
Aangifte gedaan tijdens de Meistaking 1943, zou ernstige gevolgen hebben moeten begrijpen	1 x
Actief deelgenomen aan arrestaties Joden door Bureau Joodse zaken Amsterdam	3 x
Actief deelgenomen aan terreur in Aduard en omgeving	1 x
Actief deelgenomen aan terreur in Bedum en omgeving	1 x
Actief deelgenomen aan terreur in Delfzijl en omgeving	4 x
Actief deelgenomen aan terreur in het noorden van de provincie Groningen	1 x
Actief deelgenomen aan terreur in het oostelijk deel van de provincie Groningen	1 x
Actief deelgenomen aan terreur in Marum en omgeving	1 x
Actief deelgenomen aan terreur in Nieuwe Pekela en omgeving	2 x
Actief deelgenomen aan terreur in Onstwedde en omgeving	4 x
Actief deelgenomen aan terreur in provincie en stad Groningen	16 x
Actief deelgenomen aan terreur in Stadskanaal en omgeving	2 x

Actief deelgenomen aan terreur in Termunten en omgeving	1 x
Actief deelgenomen aan terreur in Veendam en omgeving	3 x
Actief deelgenomen aan terreur in het Westerkwartier	3 x
Actief deelgenomen aan terreur tijdens Duitse bezetting	33 x
Actief deelgenomen aan terreur in provincie Groningen als groepscommandant van de Landwacht	2 x
Actief meegewerkt als Landwachter aan jacht op Joodse onderduikers met noodlottige gevolgen	9 x
Actieve rol in Sneeker bloednacht	1 x
Als advocaat had hij het landverraderlijke karakter van zijn daden moeten inzien	1 x
Als fotograaf werkzaam geweest voor de gehate SD	1 x
Als Hoofdcommissaris en geheel aan Duitse zijde geschaard	1 x
Als Landwachter patrouilliediensten gedaan	9 x
Als politieman door zijn werkzaamheden ten behoeve van en tezamen met de Duitse Sicherheitsdienst in lijnrechte strijd met de belangen van zijn vaderland heeft gehandeld	1 x
Ambt verlaagd door persoonlijk verrichten arrestaties	1 x
Arrestant doodgeschoten als represaille	1 x
Arrestatie collega marechaussee	1 x
Bewaker gijzelaars St Michielsgestel	1 x
Bewaker Joodse kamp Palestina	2 x
Bewaker kamp Ellecom	2 x
Bewaker kamp Erica	2 x
Bewaker kamp Vught	1 x
Bewaker kamp Westerbork	2 x
Bronzen klokken en klokkenstoelen uit kerken verwijderd	1 x
Bruut opgetreden, meermalen de dood ten gevolge hebbend	4 x
Bruut optreden als groepscommandant en dienstleider Landwacht	3 x
Chantage van personen om levensmiddelen te krijgen	1 x
Deelname aan brandstichtingen	5 x
Deelname aan executiepeloton	19 x
Deelname aan executies in Delfzijl	1 x
Deelname aan executies na moord op Elzinga	1 x
Deelname aan laffe moord op Reint Albertus Dijkema	1 x
Doodslag begaan in oorlogstijd	1 x
Economische gecollaboreerd, gebruik makend van de macht van de Duitse bezetter	2 x
Eed op de Führer afgelegd is ergerlijk landverraad	3 x
Eed Politie schenden is bewust landverraad	2 x
Eed van trouw aan Koningin geschonden	1 x
Ernstig misdadig, verraderlijk en afschuwelijk karakter delicten reden voor zeer strenge straf	17 x
Executie 13 en 17 jarige rechtvaardigt zwaarste straf	1 x
Fanatiek nationaal socialist, actief in de door hem aan de vijand verleende hulp en de Nederlandse belangen zeer gedwarsboomd	4 x
Geen berouw, noch inzicht in infame karakter daden	9 x
Geen bezwaar gemaakt tegen het uitvoeren van de onrechtmatige en misdadige bevelen	4 x
Geen einde aan terreur gemaakt	1 x
Gehaat in woonplaats ook bij mede Landwachters	1 x
Getracht schuld voor daden op een ander te schuiven.	1 x
Gevochten bij Arnhem tegen de Geallieerden met noodlottige gevolgen voor ons land	10 x
Gevochten in Frankrijk, België en Nederland tegen Geallieerden	15 x
Gevochten in Groningen tegen Canadezen bij Bevrijding	2 x
Grote activiteit ter bevordering van de bezetting ten koste van het Nederlandse belang	3 x
Had als Nederlands politieman moeten begrijpen dat een door de vijand gegeven bevel onrechtmatig was	1 x
Had kunnen en moeten begrijpen dat arrestatie op 21-3-1945 welke uitgevoerd werd in de dagen voorafgaand aan de bevrijding ernstige gevolgen voor arrestanten zou hebben	3 x
Had moeten en kunnen begrijpen, nu hij de nationaal socialistisch gezindheid burgemeester kende, dat deze handlanger van de Duitsers alles in het werk zou stellen om mei-stakingen in de kiem te smoren	1 x
Handlangersdiensten verricht voor de zo beruchte SD in Groningen, terwijl niet is gebleken van enige serieuze poging om een einde aan zijn dienstbetrekking te maken.	2 x
Heeft SD geholpen een val op te stellen voor verzetsstrijders	2 x
Hulp aan de vijand verleend zwaarder aangerekend aangezien ontwikkelde landbouwer, burgemeester, directeur postkantoor	5 x
In Duitse krijgsdienst actief en fanatiek en diverse malen bevorderd	3 x
In koelen bloede neerschieten van een vluchtende Jood	1 x
In lijnrechte strijd met de belangen van zijn vaderland gehandeld	1 x
Inbeslagname en diefstal van goederen bij arrestatie	1 x
Joden mishandeld in kamp Ellecom, als gevolg van mishandelen door hem en anderen, 99 personen overleden	1 x
Joodse arrestanten op weerzinwekkende wijze mishandeld	2 x
Joodse huizen gekocht en leeggeroofd	3 x
Lafhartig en verraderlijke aard van de door de verdachte gepleegde handelingen	4 x
Landwacht was een zeer landsverraderlijke instelling	1 x
Landwachter geweest zijn is op zichzelf al een ernstig feit	1 x
Landwachter met hart en ziel	4 x
Leiding gegeven aan brandstichting	1 x
Leiding gegeven aan executiepeloton in oktober 1944 in Westerbork	1 x
Meegedaan aan veldtocht Rusland	2 x

Meegewerkt aan arrestatie in Groningen van talrijke illegale werkers.	5 x
Meegewerkt aan beroving van sociaal nuttige verenigingen en instellingen	1 x
Meegewerkt aan Duitse Ordnungspolizei jacht op overvallers op postkantoor	1 x
Meegewerkt aan ernstige mishandeling Joodse arrestanten	2 x
Meegewerkt aan huiszoekingen	3 x
Meegewerkt aan jacht op Joodse onderduikers en illegale werkers samen met Nederlanders en Duitse SD	27 x
Meegewerkt aan jacht op overvallers gemeentehuis	1 x
Meegewerkt aan moord op gemeenteopzichter Rademaker	2 x
Meegewerkt aan neerslaan Meistaking 1943	2 x
Meegewerkt aan razzia's in Rotterdam, Zwolle, Noordoostpolder, Onstwedde, Ezinge, Enumatil, Winsum waarvan duizenden Nederlandse mannen het slachtoffer zijn geworden	9 x
Meegewerkt aan Silbertanneacties, het in koelen bloede doden van goede onschuldige Nederlanders	11 x
Meegewerkt aan sommernachtsaktion van 31/3 op 1-4 1945	1 x
Meegewerkt als lid Arbeids Kontrolle Dienst (AKD) aan oppakken en arresteren Nederlanders voor Duitse Arbeidsdienst	8 x
Meegewerkt tijdens verlof aan arrestaties en huiszoekingen	1 x
Meewerken aan afschuwelijke mishandelingen arrestanten Scholtenhuis	13 x
Misdaden bedreven welke hem bestempelen tot een Landwachter van de minderwaardige soort	2 x
Misdaden die gepleegd zijn, zijn schending van de gebruiken van de oorlog	3 x
Mishandeling als Kamer oudste in strafkamp Wilhelmshafen van medegevangenen wordt Bos zwaar aangerekend.	1 x
Mishandeling van Jood na de capitulatie zo ernstig dat toch geen lage straf zoals bij andere jeugdige delinquenten	1 x
Mishandeling van Van der Laan	1 x
Mishandelingen op Scholtenhuis wel in aanwezigheid verdachte	1 x
Moord en poging tot moord op Nederlands onderdanen	5 x
Moord in koelen bloede op onderduikgever hoogst ernstig en laakbaar	1 x
Moord na heimelijk wegvoeren en doodschieten van twee gewonde arrestanten	1 x
Moord na terugkeer in Nederland met genezingsverlof, nam deel aan represaillemaatregelen na dood Elzinga op 31-12-1943	1 x
Moord op J.F.S. Domela Nieuwenhuis Nijegaard	1 x
Moord op gebroeders Lazarus en Meijer Sleutelberg terwijl Groninger platteland al grotendeels bevrijd was, was onmenselijk	1 x
Moord op J.G. Pinkster	1 x
Moord op Levie Israël Hildersum (23-8-1943)	1 x
Moord op Simon van Dam in strijd met de menselijkheid	1 x
Moordaanslagen na kalm en rustig beraad, met doel opzettelijk van het leven beroven zijn onbegrijpelijk	4 x
Nederland moet worden beveiligd voor zo'n persoon door hem lange tijd buiten de maatschappij te plaatsen	1 x
Onjuiste voorstelling daden geven om aandeel in misdaden te verkleinen	2 x
Ontkennen tenlastelegging	3 x
Op eigen initiatief (en dus niet op bevel) gehandeld	10 x
Op materieel voordeel bedachte verdachte	1 x
Opdracht gegeven voor executies	1 x
Opdracht gegeven voor het van samenstellen lijst mannelijke ingezetenen voor Organisation Todt	1 x
Opdracht gegeven tot arrestaties voor Duitse Arbeidsdienst	1 x
Opdracht gegeven tot brandstichting	1 x
Opdrachten tot doden, niet alleen burgers, maar ook zgn. terroristen mogen niet doodgeschoten worden zonder vorm van proces	1 x
Opgetreden op een wrede onbarmhartige wijze tegen medegevangenen	1 x
Opsporen en arresteren ondergedoken Joden hoewel algemeen bekend was en het de verdachte als groepsleider zeer zeker bekend was geweest dat de Duitsers ten aanzien van Joden geen genade kenden.	1 x
Opsporing en arrestatie van Joodse familie Sachs en onderduikgever met rampzalige gevolgen	3 x
Opsporing en arrestatie, met dood Joodse echtpaar Stoppelman-Philipson, uit Oude-Pekela tot gevolg	1 x
Opsporing en arrestatie, met dood Sterenberg tot gevolg uit louter fanatisme	2 x
Opstellen lijst van inwoners Nieuwe Pekela voor Arbeidseinsatz	1 x
Opvatting van verdachte is zodanig met ieder beginsel van recht en moraal strijdig is	1 x
Opzettelijk toelaten afschuwelijke mishandelingen in en buiten Scholtenhuis	1 x
Passanten boerderij staande gehouden en beschoten	1 x
Samenstellen gijzelaarslijsten	3 x
Slechts niet-goede Nederlanders hadden toestemming om vuurwapens te dragen	1 x
SS opleiding gevolgd in Avegoor	1 x
Stond achter NSB burgemeesters die veel ellende hebben veroorzaakt	1 x
Stond zeer ongunstig bekend	1 x
Straffen van ondergeschikten in beschouwing genomen	1 x
Toegetreden tot de Landwacht	4 x
Tracht schuld op overleden mededaders te schuiven	1 x
Trad bij huiszoekingen zeer fel en brutaal op	2 x
Uit oogpunt van maatschappelijk beveiliging de hoogste straf verdiend	1 x
Uit oogpunt van vergelding hoogste straf verdiend	1 x
Van algemene bekendheid dat Landwacht persoonsbewijzen controleerde en meewerkte aan opsporen personen	1 x
Van algemene bekendheid dat Waffen SS onderdeel Duitse krijgsdienst	1 x
Vele hoogst ergerlijke landverraderlijke daden	2 x
Vele gepleegd moorden rechtvaardigen slechts zwaarste straf	1 x
Verraad als v-man van de SD, voor zijn verachtelijke werkzaamheden waarmee hij tot het einde van de bezetting is doorgegaan	3 x
Verraad andere onderduikers en onderduikgever	2 x
Verraad door als marechaussee bezwarende rapporten te schrijven	1 x
Verraad door als nepgevangene gedetineerde Nederlanders uit te horen	2 x

Verraad gepleegd als nep-illegalen	3 x
Verraad illegaal werker B.J.C. Rijnders om dood van SD-er L.J. Keijer te wreken	1 x
Verraad om aan gevolgen desertie te ontkomen	1 x
Verraad ondergedoken Engelse spion of piloot met voor zover bewezen verlies van twee mensenlevens	1 x
Verraad van collega reserveofficieren.	1 x
Verraad van echtgenoot na aangaan relatie met SD er Scholtenhuis	1 x
Verraad van eigen collega's	1 x
Verraad van eigen tante	1 x
Verraad van Joodse onderduikers en verzetsmensen bewezen geacht, met voor velen noodlottige gevolgen	5 x
Verraad voor geld	1 x
Verraad, door systematisch namen van KP Groningen aan SD gegeven	1 x
Verwonding collega door hem op de vlucht neer te schieten	1 x
Volledig geschaard aan kant Duitse vijand met noodlottige gevolgen	29 x
Volledig in dienst gesteld van de Duitsers, die het erom begonnen was de Joden te elimineren	1 x
Vrijwillig dienstgenomen bij de zo gehate Grüne Polizei welke organisatie onnoemelijk veel leed in Groningen heeft veroorzaakt	1 x
Vrijwillig opzettelijk in Duitse krijgsdienst treden is laakbaar	7 x
Vrijwillig toegetreden als Nederlander in 1942 tot de Sicherheits Dienst	1 x
Vrijwillig toegetreden tot Bijzondere Recherche bij de Staatspolitie in Groningen, welke volgens algemene bekendheid nauw samenwerkte met de gehate SD	2 x
Vrijwillig toegetreden tot de Germaanse SS	5 x
Vrijwillig toegetreden tot de Landstorm om te vechten in Nederland tegen Geallieerden	2 x
Vrijwillig toegetreden tot Duitse Grenzpolizei	4 x
Vrijwillig toegetreden tot Duitse Waffen SS	6 x
Vrijwillig toegetreden tot NSKK	7 x
Vrijwillig toegetreden tot NSNAP	3 x
Weerzinwekkende handelingen van verderfelijk karakter die een landverraderlijk karakter dragen	1 x
Werpen van een handgranaat met voorbedachten rade naar huis burgemeester	1 x
Wist bij vrijwillig in vijandelijk Duitse krijgsdienst treden dat Nederland in oorlog met Duitsland was	8 x
Wist en kon weten dat arrestanten ernstig gevaar liepen vermoord te worden of naar concentratiekampen afgevoerd te worden	9 x
Wist van het lot van de Joden, want had getto Lemberg gezien	1 x
Zeer actief bij mishandelingen	1 x
Zeer actief en fanatiek als Landwachter bij arrestaties Joden en illegale werkers	8 x
Zeer actief medewerking aan Duitse vijand verleend	3 x
Zeer ernstige, laaghartige en laakbare daden	17 x
Zwaar aangerekend dat niet ontslag genomen als secretaresse op het Scholtenhuis	1 x
Zwartmaken getuigen om straf te ontlopen	1 x

Motiveringen over de persoon van de berechte 'politieke delinquent'	**TOTAAL 24 x**
Dermate immoreel en verdorven karakter, zodat hij hoogst gevaarlijk is voor de Nederlandse maatschappij	4 x
Eerste klas verrader en inbreker	1 x
Hoogst ergerlijke wijze gedragen ten opzichte van landgenoten	1 x
Laakbaar gedrag	1 x
Landverraderlijk en verachtelijk optreden van verdachte	2 x
Landwachter van de minderwaardigste soort	1 x
Meer dan verdorven type	1 x
Slaafse vriend van de vijand betoond gedurende gehele oorlog	2 x
Slap en karakterloos persoon	1 x
Verachtelijke mentaliteit en verdorven karakter	2 x
Vergaande serviliteit	1 x
Volkomen gebrek aan menselijkheid en humaniteit	1 x
Volkomen gemis aan schuldbesef	1 x
Volkomen gemis aan vaderlandsliefde	1 x
Weerzinwekkende handelingen van verderfelijk karakter gepleegd die in wezen een dermate landverraderlijk karakter dragen dat slechts de hoogste straf past	1 x
Zeer laakbare daden	1 x
Zeer ongunstig individu	2 x

BIJLAGE 5: Overzicht van de motiveringen van de arresten van de Bijzondere Raad van Cassatie in zaken berecht door de Kamer Groningen.

zaak verwezen **TOTAAL 34 x**

Aangezien bewezen verklaring steunt op onwettig bewijs. 2 x
Aangezien Hof Groningen heeft niet alle vragen van 348 en 350 Sv behandeld.
Aangezien kwalificatie fout en aftrek preventief vergeten.
Aard letsel P.B. Venema genoemd en kwalificatie en wetsartikelen niet in overeenstemming met bewezen verklaarde.
Brief niet voorgelezen dus artikel 359 WvS niet gevolgd.
Fouten in proces BG Groningen.
Gegrond vermoeden hond gebruikt bij Scholtenhuis volgt niet uit bewijs, er staat slechts dat mogelijkheid is,
brief 25 juni 1947 is niet proces verbaal, maar vage termen, daarom niet met redenen omkleed. Vernietigd arrest.
Gezien complex van handelingen he beoordelen zaak. 9 x
Innerlijke tegenstrijdigheid in sententie
Ook berecht door BG Assen.
Sententie niet volgens wet met redenen omkleed.
Verdachte kan niet verantwoordelijk gesteld worden voor vinden lijst KP Groningen.
Verdachten gehoord in elkaars zaken terwijl gevoegd. 4 x
Vernietiging sententie wegens schending artikel 359 lid 1 SR, brief waarop ten laste gelegde steunde staat niet in bewijsmiddelen.
Vormfout in ten laste legging. In onderdeel 1 en onderdeel 2 ten laste legging Wobbe Veenstra genoemd, niet de
Zaak in Groningen niet goed behandeld. 2 x
Tegen eis Openbaar Ministerie in, dagvaarding nietig, opheffing bevel voorlopige bewaring. Zaak opnieuw berechten,
Openbaar Ministerie moet ten laste legging wijzigen, vormfout in BG Arnhem. 2 x
Buiten strekking artikel 27 BBS, berechting en gebruik artikel 27 BBS gegrond op feit dat Duitse woorden zijn gebruikt. Deze
strekking is toch om die landverraders te kunnen grijpen die met Duitse tastbare macht achter zich de Nederlandse samenleving
benadeelden en de jammerlijke voedseltoestand of angst voor du uitbuitten om eigen zak te spekken ten koste van landgenoten 3 x

Sententie vernietigen, straf verminderd **TOTAAL 64 x**

Aangezien geen reden voor straf hoger dan gebruikelijk.
Aangezien verdachte bij arrestatie ernstig gewond door BS, waarna geen medische hulp en vervolgens invalide door verwondingen tijdens arrestatie en levenslange invaliditeit reden voor strafverlichting cassatiemiddel enigszins gegrond, misdrijven van zeer ernstige aard.
Aanvankelijk een zeer goede vaderlandse houding, van huis uit niet immoreel, doch zwak, die toegevende aan de invloeden waaraan zij was blootgesteld tot haar daad kwam en voor haar de doodstraf niet op haar plaats acht afwijzing noodweer of noodweer exces.
Accepteert verweer dat verdachte een weinig ontwikkelde boerenarbeider met beperkte gezichtskring is. Hij dacht dat hij bij de Waffen SS verlof zou krijgen om naar Nederland te gaan en dan kon Ontsnappen. Gevolgen daad door verdachte niet overzien, daarom straf naar 3 jaar; ambtshalve oordeel: dat nu Nederlanderschap verloren, geen ontzettingen kiesrechten.
Aftrek toegevoegd rekening houden met verwonding op Russische veldtocht en verlies gebruik rechterarm.
Afwijzing verweer ambtelijk bevel; verdachte niet meegewerkt aan terreur, optreden weinig ernstige gevolgen en sprake van goede daden en eigenschappen. Wijziging kwalificatie naar hulpverlening (102 Sr) Er is geen sprake van ambtelijk bevel, want niet ondergeschikt aan burgemeester; ambtshalve bevel kan slechts gegeven worden door hiërarchisch hogere publiekrechtelijke functionaris, maar noch sprake van zodanige relatie noch van een dergelijke relatie buiten enig ambtelijk verband. Burgemeesters geen meerderen Landwachters, bovendien burgemeester niet Bevoegd om als plaatselijke overheid bevel geven tot vorderingen, verrichten bewakingsdiensten en persoonsbewijzencontrole als er wel sprake geweest was van ambtelijk bevel dan aan dit bevel elk rechtsgezag ontzinkt, aangezien gegeven krachtens een aangematigde bevoegdheid ten bate van de vijand; tegenover dergelijke bevelen blijft de eigen persoonlijke verantwoordelijkheid ten volle bestaan, motivatie wel gebrekkig, maar geen reden voor vernietiging.
Alleen hoofdstraf vernietigd, want te hoog, wel toegevoegd als aanvullende straf ontzetting recht ambten te bekleden; cassatiemiddelen ongegrond.
Ambtshalve vraag of BG een Nederlander voor daden buiten het Rijk in Europa, wel berecht kan worden maar geen invloed op aard en kwal delict.
Behalve verraad geen slechte NSB'er, en slechte gezondheid.
Beroep op karaktereigenschappen geen verklaring plegen misdrijf, daarom slechts kleine verlaging straf.
Beroep op slechte gezondheid gegrond, voert dit aan als reden voor strafverlaging, en ambtshalve vernietigd sententie voor zover het de kwalificatie betreft, artikel 22 BBS toegevoegd.
BG had zelf moeten bepalen of een ontzetting nodig was, maar dit tast vonnis niet aan, want nu vijandelijke krijgsdienst zonder koninklijk verlof: Nederlanderschap verloren.
Bijzondere Raad van Cassatie is overbelast, alleen in gevallen van sententie doodstraf voorrang behandeling, anders niet. Verlaging straf omdat wel door verdachte aan gevangenen van de vijand hulp is verleend.
Cassatiegrond enigermate gegrond, verdachte was slechts ondergeschikt, was niet ruw en rekening gehouden met leeftijd. middel enigszins gegrond, verdachte niet ruw of arrogant rekening houden met persoonlijke omstandigheid dat 3 zonen verloren in Duitse dienst.
Eerst rapport psychiater, daarna straf verminderen, hoewel verdachte bezwaar had kunnen maken tegen deelname aan executiepeloton.
Eerst rapportage naar geestelijke vermogens, definitieve straf 1 jaar (= tijd voorarrest) en tbs, proeftijd 3 jaar gedragen als goed Nederlander en volgens aanwijzingen A.L.C. Palies, hoofd Provinciale Groningse Voor- en nazorgdienst voor geesteszieken.
Gedrag zeer afkeurenswaardig, had met academische vorming goede voorbeeld moeten geven, doch feiten niet zo ernstig dat 8 jaar rechtvaardigt, bovendien tijdens bezetting niet ongunstig bekend.
Hoewel het misdrijf van verdachte ernstig is, beantwoord de straf niet aan de ernst van het ten laste gelegde misdrijf, toevoegen aan straf: Nederlanderschap verloren, dus kan niet worden ontzet uit de kiesrechten; kwalificatie aangevuld met artikel 26 BBS en 56 Sr BG eenparig overtuigd dat hoogst denkbare tijdelijke gevangenisstraf moet worden opgelegd.
Hoge straf terecht: maar strafverzachting ambtshalve overweging straf BG te hoog in verband met strafverzachtende omstandigheid.

Hoofdstraf verminderen, doodstraf omgezet in levenslang. Door verdachte begane feiten weerzinwekkend. Verdient op zichzelf hoge straf, maar verweer geaccepteerd dat verdachte onder sterke invloed broer stond en zich hieraan niet kon ontworstelen. Jeugd en milieu waarin opgegroeid en aandeel in zaken niet is vast komen te staan ook reden strafvermindering. Daarnaast wijziging kwalificatie, toevoeging artikel 27, 28 Sr en 8, 9 BBS., toegevoegd ontzettingen recht ambten te bekleden en gaan bij Gewapende Macht.
Houdt rekening met straf BG Groningen en jubileumgratie, was door BG Assen voor burgemeesterschap Gieten al veroordeeld tot 6 jaar. Toevoegen aftrek preventief.
Iets meer dan BG rekening gehouden met gebrek aan inzicht en licht beïnvloedbare karakter verdachte, ambtshalve toegevoegd geringe verstandelijke ontwikkeling verdachte daarom is 8 jaar goede straf, daarnaast ook toegevoegd aftrek preventief. Middel enigszins gegrond, want uit niets is Niets gebleken van actief optreden gedurende diensttijd als lid staatspolitie. Verdachte heeft, blijkens voorlichtingsrapport STPD beperkt intellect en stond onder invloed zwager, inmiddels berouw, maar geen besef afkeurenswaardig gedrag. BG vergeten aftrek preventief bij sententie, BRvC corrigeert dit.
In verband met jeugdige leeftijd middel tot op zekere hoogte gegrond, toetreden tot Landstorm wel hoogst ernstig.
Informatie vragen over reden hoge straf in eerste aanleg. Hoewel misplaatste dienstijver, heeft verdachte mogelijk zeer ernstige gevolgen niet ten volle overzien.
Jeugd en kwaal reden voor vermindering. meer dan bij BG aangenomen.
Jeugdige leeftijd reden straf omzetten naar strafgevangenis voor jongelieden. Strafvermindering want niemand lastig gevallen, uit rapport is gebleken dat hij uiterst reclassabel is. Het middel enigermate gegrond, eerste fout, toetreden SS deed hij als jongeling.
Middel (te hoge straf) deels gegrond.
Na schorsing voor psychiatrisch rapport door dr. Wuite, Op grond van het rapport, verminderde toerekeningsvatbaarheid, verwijzing zaak naar gewone Kamer. Omdat dit geen eenvoudige zaak kan de behandeling niet naar Bijzondere Kamer BRvC maar moet beoordeeld worden door een gewone Kamer Bijzondere Kamer. aftrek vanaf 16-4-1945 ontzettingen kiesrechten levenslang.
Na schorsing voor rapportage en advies psychiater: geen gebrekkige ontwikkeling. Maar geen strafrechtelijke schuld in volle omvang, mogelijk psychopaat zodat hij de volle omvang van zijn daden niet heeft kunnen overzien. rapportage zenuwarts in vonnis betrokken, Echter geenszins mate toerekening voor iedereen gelijk, oorzaak opvoeding, levenswijze levensinstelling, mentaliteit verdachte en zijn ouders, verdachte wordt nauwelijks door omgeving als normaal aanvaard.
Om te voorkomen dat straf onnodig hoog is, nu hij is uitgesproken na mei 1951 nu sedert mei 1951 aan Duitsers geen voorwaardelijke invrijheidstelling meer, zodat straf onredelijk hoog zou zijn in vergelijking met straffen voor het stoppen van voorwaardelijke invrijheidstelling voor buitenlanders.
Onderzoek naar de vraag of ze nooit bij verhoren aanwezig was. Na verhoren verklaard ze daar wel bij geweest te zijn. Is een meisje met meer dan gewone gaven, kan in maatschappij leiding krijgen.
Op 10-5-1952 aanvraag cassatie bij Hoge Raad: niet ontvankelijk, cassatiemiddelen bij cassatie falen, behalve beroep op hoogte straf, gezien leeftijd en gezondheidstoestand mogelijk gehoor gegeven aan plotselinge opwelling, zodat geen voorbedachte raden.
Overmatige bruutheid verdachte is reden hoge straf, maar problemen rond advocaat reden strafvermindering. Landwachter zijn is geen reden voor verlies Nederlanderschap, zoals wel opgenomen in sententie BG.
Rekening gehouden met kwalijke invloed schoonouders, niet in onbelangrijke mate reden indiensttreding bij toetreden tot Waffen SS.
Rekening houden met jeugdige leeftijd.
Rekening houden met persoon, kwam bij Landstorm door economische moeilijkheden in zijn familie en door slappe persoonlijkheid van kwaad tot erger. Hoewel verdachte tot einde toe gevochten, ook tegen Geallieerden op Nederlands grondgebied, en lidmaatschap Landstorm zwaar misdrijf is. Als verdachte Nederlanderschap verloren heeft, dan niet meteen ook ontzettingen kiesrechten. Hof had niet voor toekomst als verdachte Nederlanderschap terug zou krijgen, mogen bepalen dat dan geen kiesrechten.
Speelde slechts een ondergeschikte rol, zwakke persoon, toevoegen aan kwalificatie artikel 27 Sr.
rekening houden met zwakke geestesvermogens reden lagere straf. Was uit angst bij Waffen SS gegaan. Ambtshalve besluit: dienstname 3 weken voor meerderjarigheid, reden Nederlanderschap niet verloren, maar na meerderjarigheid in dienst gebleven, angst geen grond om te denken dat ook na meerderjarigheid Nederlanderschap zou behouden.
rekening houdend met persoonlijke omstandigheden. Bijzondere Raad van Cassatie wil eerst nadere inlichtingen over onwettige geboorte en desertie in 1944, nieuwe Kamer BRvC: vermindering straf in verband met problemen over onwettige geboorte; en vanwege overgang van Nationaal Socialisme naar geloof.
Straf te hoog voor daden. 20 x
Straf te hoog voor de ernst van het feit.
Straf te hoog voort de ernst van het misdrijf, omgezet van doodstraf naar levenslang. Gemis aan kritiek en aan zelfstandigheid in denken en doen in onvergeeflijke zwakte heeft tot misdadig werk geleid. Kende van grond af aan zedelijk defect of teleurstelling in leven, of angst voor gevolgen politieke houding.
Straf verminderd in het licht persoonlijkheidsrapport.
Straf verminderd, in overweging genomen ouderlijk milieu en slecht voorbeeld oudere Landwachters verweer gegrond. Brief Louët over verdachte: goede indruk vraagt als niet snel berecht dan terug naar de mijnen.
Strafvermindering omdat woede tegen H. deels redelijk was. Ook bij ambtshalve onderzoek generlei schending enige bewijsregel. 2 x
Strafvermindering, niet omdat straf niet proportioneel zou zijn, maar zodat verdachte in de mijnen kan werken. cassatiemiddel gegrond.
Heeft fouten niet willen bedekken en verantwoordelijkheid als postcommandant Landwacht genomen en is niet uit lage motieven gekomen tot zijn verwerpelijk handelen. Brief Louët heeft goede indruk van verdachte vraagt als niet snel berecht dan terug naar de mijnen. Reden strafverlaging: gunstige conduitestaat bij werk in de mijnen waartoe hij zich vrijwillig aanmeldde.
Strafvermindering: slechts eigen getuigenis verdachte; eerst naar Rusland voor Nederlandse Oostcompagnie en daar verstrikt in mazen Duitse net, daarom toegetreden tot Waffen SS.
Te hoge straf gezien de delicten willen tussenrapport over tbc en psychiatrie. Heeft tbc, maar prognose is gunstig; strafvermindering naar 9 jaar in verband met tbc, aftrek preventief, tussen 18-6-1945 en 21-5-1949; toevoegen verlies Nederlanderschap.
Toevoegen aftrek preventief en ontzettingen Ambten en Gewapende Macht levenslang.
Verlaging straf naar 20 jaar, ambtshalve meegenomen in strafmaat dat verdachte steeds verzocht heeft geen deel te hoeven nemen aan executiepeloton.
Verweer geaccepteerd dat het hof Groningen heeft verzuimd om artikel 11 BBS als toegepast te verklaren. Het kan dat gering ontwikkelde N. toen J.F.S. Domela Nieuwenhuis Nijegaard op hem toeliep de kluts kwijt was, dit is reden om niet de zwaarste straf op te leggen. Misdrijven getuigen echter van zodanig gebrek aan eerbied leven medemens dat verdachte voor altijd uit samenleving moet verwijderd blijven.

Verweer geaccepteerd dat het misdrijf niet gepleegd is uit politieke motieven, misdrijf wel zeer ernstig. BRvC rekent ook de verdienstelijke illegaal werk mee.
Verweer over de hoogte van de straf. Verraad geen reden voor ontzettingen uit de kiesrechten, ontzettingen ongedaan gemaakt.
Vormvoorschriften niet in acht genomen door geen lijst getuigen voor te laten lezen of een lijst van getuigen over te leggen, maar geen substantiële vormen geschonden, dus geen niet-ontvankelijkheid advocaat-fiscaal. Ambtshalve toegevoegd: niet opgenomen dat Openbaar Ministerie zaak heeft voorgedragen en lijst van getuigen heeft overlegd en ook niet dat de griffier deze niet heeft voorgelezen. Geen gevolgen: hoe men ook mogen oordelen over leer der substantiële vormen, want Openbaar Ministerie niet in vervolging geschaad, noch verdachte in verdediging. Hof heeft niet voldoende rekening gehouden met zwakke graad ontwikkeling van verdachte.

sententie vernietigd en straf vermeerderd **TOTAAL 6 x**

Als kampkaput in Ommen medegevangenen mishandeld, gepleegde feiten zo afschuwelijk dat maximum straf, daarnaast kwalificatie gewijzigd, want alleen mishandeling in ten laste legging.
Bijzondere Raad van Cassatie eenparig: straf moet verhoogd worden In verband met de laaghartigheid der misdrijven.
Opzettelijke hulpverlening, vrijwillig treden in vijandelijke publieke dienst toegevoegd aan ten laste legging.
Straf BG te laag voor daden, door krijgsdienst en jeugd. Nederlanderschap niet kwijt, want minderjarig bij dienst nemen, daarom toevoegen ontzettingen kiesrechten.
Straf BG te laag voor daden.
Straf is niet in overeenstemming met andere gestraften: wederrechtelijk toe-eigenen geld, rijwiel, sterke drank aan hem afgedragen voor illegaliteit zijn ernstige feiten.

sententie vernietigd en onmiddellijke invrijheidstelling **TOTAAL 1 x**

Vrijspraak, Door BG den Bosch op 22-11-1948 onvoorwaardelijk buiten vervolging gesteld, want misdrijven niet erg genoeg. Heeft slechts in 1 executiepeloton gezeten. Na verzoek om herroeping onvoorwaardelijk buiten vervolging door jhr. A.H.S. van der Wijck: bericht advocaat-fiscaal van H.F.M. baron van Voorst tot Voorst aan jhr. A.H.S. van der Wijck: er zijn geen nieuwe feiten, als u zaak toch door wilt zetten, meldt dat dan.

sententie vernietigd en ontslag van rechtsvervolging **TOTAAL 4 x**

In verband met geestestoestand, deze strekt zich ook uit tot voorlopige hechtenis aldus BRvC, rapportages Lindner en Wuite over hysterische psychopathie en arteriosclerose celibri (= dementie) BG had ook al een rapport door psychiater op laten maken, maar rapport F.F. Hazelhoff meldde nog geen gebrek geestestoestand. Dementie was nog in beginstadium.
Ontslag van rechtsvervolging en tbs, na opdracht psychiatrisch onderzoek, op grond van rapportage dr. J.J. Wuite, geconcludeerd tot gebrekkige ontwikkeling geestesvermogen, (zware vorm debilitis mentis) er is geen sprake van artikel 101 Sr.
Ontslag van rechtsvervolging en voorwaardelijke tbs, na schorsing voor psychiatrisch onderzoek: rapport psychische gesteldheid door dr. Hofman: geestelijk defect, vrijwilligheid ontbreekt bij het toetreden tot vijandelijke dienst, want voor de oorlog al tekenen paranoïde psychose Omdat voorwaarden proeftijd niet nageleefd voorwaardelijke tbs omgezet in tbs, 1949 vordering tenuitvoerlegging vonnis.
Eerste beslissing BRvC: schorsing zaak tot na psychiatrisch onderzoek geestesvermogens verdachte. Na uitbrengen rapportage dr. Wuite: advies Wuite: vrijspraak, want niet toerekeningsvatbaar met proeftijd 3 jaar onder toezicht STPD, anders tbr.

beroep verworpen **TOTAAL 91 x**

Straf BG proportioneel en:
- BG heeft voldoende rekening gehouden met verzachtende omstandigheden, vooral ziekte, maar kan ook in gevangenis verpleegd worden. Besluit BRvC tegen eis Openbaar Ministerie in. Eis was vernietiging vonnis en strafverlaging.
- als ontwikkeld landbouwer worden zijn daden hem zwaarder aangerekend dan aan een eenvoudige arbeider. Heeft de wapenen opgenomen heeft tegen Geallieerde legers die Nederland kwamen bevrijden. Verdachte ontkent SS er te zijn, had wel uniformkleren maar werd Ost-boer.
- arbeidsongeval in kamp Fimel gevolg van eigen handelen, wil niet geopereerd in kamp Vught, heeft invaliditeit dus aan zichzelf te wijten, advies arts na verzoek BRvC, Invaliditeit kan met operatie worden verholpen. Wel toevoegen aftrek preventief.
- BRvC is van mening dat er termen aanwezig zijn om de tijd doorgebracht in preventieve hechtenis op de opgelegde straf in mindering te brengen. Correctie, toevoeging aftrek van de preventieve bewaring.
- buitengewoon laaghartige daad, geen redenen voor verlaging straf.
- cassatiemiddel faalt. Verdachte heeft zich schuldig gemaakt aan hoogst ernstig misdrijf, zowel in moreel opzicht als in gevolgen. Kwalificatie ambtshalve gewijzigd, toegevoegd artikel 26 BBS.-, doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden, ook doodstraf in sententie BG Leeuwarden (4x moord en poging tot moord) nieuw deskundigenrapportage prof E.A.E.D. Carp en F.F. Hazelhoff: verminderd toerekeningsvatbaar, geen berouw; is normaal, maar duidelijke afwijkingen in structuur gevoelsleven, psychoseksuele ontwikkeling is duidelijk gestoord, lijdt aan seksuele perversie.
- cassatiemiddelen ongegrond.
- Daden zeer ernstig, straf eerder te licht dan te zwaar, na schorsing zaak om door RC onderzoek te laten doen bij BG Leeuwarden om informatie over de gebeurtenissen in de Sneeker bloednacht.
- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden Inschakelen V-Männer zwaar aangerekend, middel faalt. Geen beroep op ambtelijk bevel; Silbertanne-akties zo afschuwelijk en in zijn gevolgen zo rampzalig dat slechts hoogste straf kan worden opgelegd.
- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden, na interlocutoire vonnissen 22-12-1947 en 25-5-1948 onderzoek naar geestvermogens.
- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden, schending gebruiken oorlog, opdrachten aan ondergeschikten, beschikbaar stellen munitie en vuurwapens opzettelijke brandstichting uitgelokt, opdrachten razzia's, arrestaties na dood zoon Nobach, ook na aanslag Klaas Prenger april 1944. Na dood L.J. Keijer 150 mannen gearresteerd en naar kamp Amersfoort gestuurd. Gepleegde terreur zelfstandig zonder opdracht van hogerhand, door actief deel te nemen aan daden van terreur door de SD vooral na september 1944 in Groningen Toegevoegd artikel 57 Sr. Door niet verschenen getuigen niet te horen is verdachte niet in zijn verdediging geschaad, gezien aantal getuigen. Daden allen te kwalificeren als oorlogsmisdrijven. Verdachte was in staatsdienst, ambtsbevel geen strafuitsluitingsgrond want daden hadden misdadig karakter.

- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden, schorsing zaak op 16-11-1949 voor psychiatrisch onderzoek. Ook ambtshalve zijn er geen redenen tot vernietiging.
- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden, na inwinnen inlichtingen over geestelijke toestand M. Middel cassatie faalt.
- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden. Eerst op 9 februari 1948 schorsing onderzoek naar omstandigheden toetreden SD. Geen reden om oordeel over onmenselijk gedrag te verzachten.
- doodstraf gehandhaafd, geen verzachtende omstandigheden. Toevoegen kwalificatie handvest artikel 6b en 6c.
- doodstraf ondanks jeugdige leeftijd gezien landverraderlijke en verachtelijke gedragingen.
- Door Nederlandse Landwacht zeer ernstige laaghartige daden begaan. BRvC besluit toe te stemmen in psychiatrisch onderzoek en sententie op te schorten. Na rapportage over geestesvermogens, wel toerekeningsvatbaar, verweer wordt verworpen. BG vergeten aftrek preventief in sententie op te nemen.
- dusdanig misdragen dat straf geenszins te zwaar is.
- feiten zijn van zo ernstige aard en geven blijk van een verdorven karakter. Verweer dat zonder gegronde reden verzoek geestesvermogen is verworpen bij BG wordt afgewezen. Wet schrijft nergens voor dat zo'n besluit met redenen omkleed moet zijn.
- geen berouw aangenomen, noch inzicht in infame karakter daden aangemerkt. Causaal verband = of tussen handeling des daders en de daarop gevolgde gebeurtenissen naar objectieve ervaringsregels die gebeurtenissen door de handeling als veroorzaakt moeten worden beschouwd. Wel wijziging kwalificatie. Geen artikel 101, wel artikel 26 en 102.
- geen enkele behoefte onderzoek naar hulp aan illegaliteit, want uitgevoerd na pressie. Bovendien is dit reeds verdisconteerd in straf BG. Verdachte werkte bij de Bijzondere Recherche nauw verbonden aan SD.
- geen grond voor wijzigen straf; opportunistisch standpunt over politieke richting, wilde dubbel spel spelen, in intriges tegenover goede Nederlanders in zijn omgeving misbruikt en grote belangen van anderen daarbij op geofferd.
- gevangenisstraf 15 jaar voor afschuwelijke misdrijf toch al laag. Wel toevoegen kwalificatie artikelen 7, 9, 11, 22 BBS en 27, 28 Sr toegevoegd, ook hadden artikel 7, 9, 11, 22 BBS moeten worden aangehaald.
- gezien daden geen reden voor vermindering Openbaar Ministerie 1e aanleg wil in cassatie, want straf niet in overeenstemming met ernst misdrijf, had zich toen hij aard van Landstorm inzag aan de dienst moeten onttrekken.
- gezien daden geen reden voor vermindering terecht zwaarste straf. Maar ambtshalve wijziging kwalificatie, artikel 47 mag niet, want niet naast doodstraf. had 52 militair strafrecht moeten zijn.
- gezien daden geen reden voor vermindering, al veroordeeld door BG Amsterdam, 6e Kamer tot 7 jaar met aftrek Wel Ontzettingen kiesrechten, Ambten en dienen Gewapende Macht.
- gezien daden geen reden voor vermindering, want verraad als wraak voor dood L.J. Keijer.
- gezien daden geen reden voor vermindering. Middel is ongegrond, niet om betere en vaderlandslievende redenen dienstgenomen.
- gezien daden geen reden voor vermindering. Verhoging straf zou gerechtvaardigd zijn, maar raad wil rekening houden met jeugd.
- gezien daden, wel toevoegen aftrek preventief geen hogere straf in verband met feit dat krijgsgevangenschap niet aftrekbaar is van straf; correctie kwalificatie; verdachte was in staatsdienst en toegevoegd 6b handvest. Beroep op ambtelijk bevel had in eerste aanleg gedaan moeten worden, zo´n beroep mag in cassatie niet voor het eerst gedaan. Eigenlijk hogere straf noodzakelijk, maar gezien vergiftigde sfeer waarin requirant als weinig ontwikkeld en ondergeschikte gewerkt heeft, ziet BRvC hier van af.
- gezien de zware terreur die verdachte gezaaid heeft onder boeren op Gronings platteland. Wel aanvulling kwalificatie: artikel 52 mil. strafrecht.
- gezien het feit dat verdachte met volle overtuiging en zonder mededogen meegewerkt aan uitroeiing Joodse landgenoten en zich in dienst van de SD schuldig gemaakt heeft aan een lange reeks onmenselijkheden, laagheden en wreedheden waarvan vele Nederlanders bitter hebben geleden of zijn overleden. Ontbrekende artikel 52 mil. Sr toegevoegd. Brief BRvC aan BG ten laste gelegde sub 4 niet in bewezenverklaring, wel in kwalificatie, is dat een schrijffout?, ja, antwoord BG.
- haar huidziekte is geen reden om zich op psychische overmacht te kunnen beroepen. Hoewel verdachte in het begin van de oorlog mogelijk zich minder de ernstige gevolgen realiseerde, was het wel haar bedoeling haar broer in moeilijkheden te brengen.
- had nimmer misdadige opdrachten mogen uitvoeren en heeft nooit enig bezwaar gemaakt, nooit gepoogd verschoond te blijven, soms moord uit eigen initiatief wel ten onrechte geen rekening gehouden met ambtelijke hoedanigheid verdachte, maar dit heeft geen praktische betekenis. Wel correctie van kwalificatie, niet alleen handvest Londen artikel 6c maar ook 6 b toevoegen aan kwalificatie handvest Londen. Niet alleen burgers maar ook zogenaamde terroristen mogen niet zonder vorm van proces doodgeschoten worden (LOR).
- hoogst ergerlijk landverraderlijke daden, geen rekening met hoge leeftijd, geen reden voor strafverlaging.
- leiding gegeven aan leeghalen woningen spoorwegpersoneel in Zuidbroek, naast doodstraf ook levenslang ontzetting uit alle kiesrechten, geen geloof aan pogingen afschuwelijke daden te verzachten; ergerlijk eigenmachtig opgetreden. Wel toevoegen artikelen aan kwalificatie. Toegevoegd 26 BBS en 300 Sr BBS, ook ontbreekt artikel 28 en 56 Sr. artikel 2 BBS en 52 mil. strafrecht. Nu kwalificatie in overeenstemming met artikel 442 Sv.
- maar daad is geen uitlokking moord, maar uitlokking oorlogsmisdrijf en misdrijf tegen de menselijkheid, geen rekening houden met ambtelijke hoedanigheid, wijziging van kwalificatie in artikel 6b en ook 6c uit Londens Handvest.
- maar toevoegen aftrek preventief. BG was vergeten aftrek preventief in sententie op te nemen, BRvC corrigeert dit. 6 x
- middelen te laat ingediend, dus zaak eigenlijk buiten behandeling, ambtshalve geen reden voor wijziging vonnis. Wel wijziging kwalificatie van artikel 102 naar 26 BBS en toegevoegd artikel 21 BBS.
- na interlocutoire sententie: nader onderzoek doen naar betrekkingen tussen H. Wichers en R.W. Lehnhoff. Uiteindelijk vonnis geen verzachtende omstandigheden.
- na psychiatrisch onderzoek, wel suggestibel maar toerekeningsvatbaar Schorsing: wellicht lichtpunten ten behoeve van principiële zaak tenuitvoerlegging doodvonnis vrouw in vergelijking met zaak Ans van Dijk, waar geen lichtpuntjes. Aantekeningen overwegingen voor en tegen doodstraf B.
- na schorsing in verband met rapportage psychiater: geen gebrek aan geestesvermogens, maar hysterisch getinte geldingsdrang egocentrische gedachtegang en grote emotionaliteit.
- ook ambtshalve zijn er geen redenen tot vernietiging. Requirant heeft zich laten kennen als een 'ware jachthond' voor de Duitse bezetter bij hun mensenjacht. J. B. is als stilstaand arrestant in zijn handen geraakt en moedwillig neergeschoten.
- optreden zo laag eigenlijk nog zwaardere straf, maar rekening gehouden met jeugdige leeftijd verdachte. Wel aanvulling kwalificatie met 26 BBS.
- proces verbaal gebruikt als bewijsmiddel is proces-verbaal van identificatie opgemaakt door wachtmeester marechaussee E. Los. Openbaar Ministerie en verdachte beiden in cassatie.

- ruw opgetreden, heeft transport voedsel naar westen belemmerd in Hongerwinter. In dienst daden bedreven welke hem bestempelen tot een Landwachter van de minderwaardige soort '.
- schendingen wetten en gebruiken goed onderbouwd, middel faalt, doden personen was onmenselijk, verwerpen beroep ambtsbevel juist, zie arrest Neubacher. Strafmaatmiddel faalt ook: Voor de laagheid, wreedheid gemeenheid verdachte zijn geen Nederlandse woorden, verdachte was personificatie afschuwelijke Duitse terreur. Wel wijziging kwalificatie, toevoeging naast handvest 6 c ook 6 b.
- sententie zeker niet te zwaar, schieten op landgenoten zonder reden is reden voor zware straf.
- slechts correctie van de kwalificatie, toevoegden handvest 6 b oorlogsmisdrijf wel bewezen. Bewezenverklaring steunt op meerdere bewijsmiddelen, dus middel faalt. Overmacht door BG verworpen op feitelijke gronden, waarin BRvC niet kan treden.
- straf gehandhaafd, straf geheel door te brengen in RWI, armoede onvoldoende als verontschuldiging daden, cassatiemiddelen falen. Daden zo afkeurenswaardig en voor moreel van hen die zich tot het einde bleven verzetten zo ondermijnend.
- straf gehandhaafd; ambtshalve toevoeging: verlies Ned. door in vijandelijke Duitse dienst te treden. Rechters mogen niet bepalen dat wanneer hij in toekomst weer Nederlanderschap terugkrijgt hij toch geen kiesrechten heeft. Als sectiecommandant zeer slecht gedragen.
- straf niet te zwaar, maar wijziging vijf jaar gevangenis en vijf jaar RWI in tien jaar RWI. Toevoegen aftrek preventief in sententie BG vergeten.
- straf zeker niet te hoog gezien daden getuigenis v.d.L. is gelogen, heeft geprobeerd getuigenis in voordeel verdachte te wijzigen, maar bewijs onaantastbaar.
- toevoegde: aftrek ambtshalve kwalificatie gewijzigd in 6b en 6c rekening houden met ambtelijke hoedanigheid, maar heeft geen praktische betekenis, want eigen verantwoordelijkheid bij misdadige daden, geen grond voor wijziging straf.
- verdachte heeft meegewerkt aan huiszoekingen en arrestaties. Vrijwillig in dezelfde zin gebezigd als dit woord bezit in artikel 101 WvS. Verdachte was niet dienstplichtig volgens een vreemde wetgeving. Vreemde wetgeving in Nederland niet geldig, dus vrijwillige krijgsdienst bewezen. Cassatiemiddelen falen. Toevoeging aftrek vanaf 1-11-45 (anders dan hof).
- verdachte lid NSB vanaf december 1940 en leidende positie bij plaatselijke afdeling, vrijwillig met gezin naar Duitsland verhuisd; hetgeen door raadsman op de zitting is aangevoerd ten dele kennelijk onjuist, deels oncontroleerbare feitelijkheden.
- verdachte met grote bezieling aan Duitse kant, ook bij Arnhem tegen Geallieerden gevochten Ook BG had al jeugd meegewogen bij straf, Vechten tegen Geallieerden wordt zwaar aangerekend, daarom geen wijziging sententie.
- veroordeelde heeft spijt, maar door verraad nog drie anderen dood.
- vonnis slechts vernietigd voor zover het de kwalificatie betreft: wijziging naar artikel 26 BBS. Toegevoegd aftrek preventief.
- Voor requirant met zoveel doden op zijn geweten slechts aller zwaarste straf. Een grote aantal afschuwelijke en weerzinwekkende moorden, aantal moorden niet 27 maar 26.
- waardering voor wijze waarop hof Groningen in deze buitengewoon ernstige zaak zijn rechterlijke taak heeft vervuld. Verdacht van: verschaffen gelegenheid en opzettelijk uitlokken doodslag, moord en opzettelijk uitlokking vrijheidsberoving, mishandeling foltering uitlokken. In zomer 44 bevel op laten hangen dat de SD huizen terroristen in brand moest steken. Geven Fahrbefehle, vrije hand laten ondergeschikten in meerdere bewijzen, niet ieder onderdeel bewezenverklaring moet ex artikel 342 Sv op meer dan 1 verklaring rusten Cassatie middelen te laat ingediend dus alleen pleidooi raadslieden ambtshalve behandeld.
- want BG heeft al in ruime mate rekening gehouden met verzachtende omstandigheden. Kwalificaties moeten worden bijgesteld.
- want geen twijfel aan wettigheid instelling Bijzondere Gerechtshoven en doodstraf. Door de Staten-Generaal is de instelling Bijzondere Gerechtshoven en doodstraf in BBS bekrachtigd dus wel wettig. Deel misdrijven al genoeg voor zwaarste straf, Silbertanne zo afschuwwekkend en in gevolgen zo rampzalig daarom doodstraf te rechtvaardigen.
- weerzinwekkende en onmenselijke misdrijf, daarom slechts doodstraf mogelijk, arrestatie Joodse Suzan en Gombert Tabakspinder-Wolf, Mozes Velleman en Frits Stibbe, Joodse onderduikers in de Korte Nieuwstraat 10b in Utrecht weerzinwekkend. Heeft tal van illegale werkers op de meest afschuwelijke manier mishandeld Joodse arrestanten overgegeven aan SD is weerzinwekkend en onmenselijk misdrijf, daarom slechts doodstraf mogelijk.
- wel aanpassing kwalificatie bewezen feiten hoogst ernstig: slaafse vriend van de vijand, gedurende de hele oorlog.
- wel correctie ten aanzien van de bewezen kwalificatie. 2 x
- wel toevoegen aan ten laste legging: als patrouillecommandant.
- wijziging strafmotivering en gratie is niet competentie van de rechter, (betreft jubileumgratie); Cassatiemiddel: is in onbeduidend baantje gekomen, zonder zich te realiseren wat de uiteindelijke gevolgen waren te laat en ambtshalve verworpen.
- zonder motivatie 13 x
- zwaar aangerekend moord op J. Ramakers, was persoonlijke wraak, bewezen verklaarde feiten een dusdanig afschuwelijk karakter vertonen, dat slechts hoogste straf telt. Wel wijziging kwalificatie, artikel 11 BBS niet toegepast, BRvC acht termen aanwezig voor toepassing artikel 442 Sv.
- gezien daden geen reden voor vermindering, slechts invloed B.S. reden om straf niet te verhogen.

advocaat-fiscaal niet ontvankelijk **TOTAAL 6 x**

Wegens het te laat indienen van de cassatiemiddelen. 5 x
Wegens het te laat indienen van de cassatiemiddelen ambtshalve redenen om straf aan te passen, toevoegen aftrek preventief. 1 x

BIJLAGE 6: Overzicht van de eis, sententie en cassatie van zaken berecht door de Kamer Groningen.

EIS	SENTENTIE			CASSATIE			
doodstr	31-01-49	doodstr		cass.	verworp.	doodstr	
doodstr	13-02-46	doodstr		cass.	16-7-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	28-04-47	doodstr		cass.	26-11-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	15-07-46	doodstr		cass.	11-6-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	25-10-48	doodstr		cass.	21-3-1949 verworp.	doodstr	
doodstr	14-10-46	doodstr		cass.	21-4-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	09-06-47	doodstr		cass.	14-1-1948 minder	levensl	
doodstr	09-06-47	doodstr		cass.	14-1-1948 verworp.	doodstr	
doodstr	06-05-46	doodstr		cass.	16-9-1946 verworp.	doodstr	
doodstr	13-02-46	doodstr		cass.	13-11-1946 minder	gev.straf	12 jr
doodstr	16-09-46	doodstr		cass.	21-4-1947 verwezen		
doodstr	11-10-48	doodstr		cass.	23-3-1949 verworp.	doodstr	
doodstr	21-04-47	doodstr		cass.	10-11-1947 verwezen		
doodstr	21-04-47	doodstr		cass.	19-11-1947 verwezen		
doodstr	16-09-46	doodstr		cass.	21-4-1947 verwezen		
doodstr	30-05-49	doodstr		cass.	20-3-1950 verworp.	doodstr	
doodstr	14-10-46	doodstr		cass.	21-4-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	20-02-46	doodstr		cass.	19-6-1946 verworp.	doodstr	
doodstr	14-04-47	doodstr		cass.	26-11-1947 minder	levensl	
doodstr	18-10-48	doodstr		cass.	23-3-1949 verworp.	doodstr	
doodstr	16-09-49	doodstr		cass.	21-4-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	20-05-46	doodstr		cass.	7-10-1946 verworp.	doodstr	
doodstr	16-09-46	doodstr		cass.	21-4-1947 verworp.	doodstr	
doodstr	30-06-47	doodstr		cass.	26-1-1948 verworp.	doodstr	
doodstr	18-03-46	doodstr		cass.	8-7-1946 minder	levensl	
doodstr	24-06-47	doodstr		cass.	1-12-1948 verworp.	doodstr	
doodstr	07-07-47	doodstr		cass.	4-10-1948 verworp.	doodstr	
doodstr	08-07-46	doodstr		cass.	18-12-1946 verworp.	doodstr	
doodstr	13-05-46	gev.straf	20 jr	cass.	16-9-1946 verwezen		
doodstr	15-04-46	gev.straf	20 jr	cass.	10-3-1947 minder	gev.straf	15 jr
doodstr	31-03-47	gev.straf	20 jr	cass.	27-10-1947 verworp.	gev.straf	20 jr
doodstr	02-01-46	gev.straf	18 jr	cass.	10-4-1946 verworp.	gev.straf	18 jr
doodstr	31-03-47	gev.straf	20 jr	cass.	verworp.	gev.straf	20 jr
doodstr	04-03-46	gev.straf	20 jr	cass.	19-6-1946 verwezen		
doodstr	06-05-46	gev.straf	20 jr	x			
doodstr	02-01-46	gev.straf	12 jr	cass.	12-5-1947 verworp.	gev.straf	12 j
doodstr	17-02-47	gev.straf	14 jr	cass.	4-8-1947 verworp.	gev.straf	14 jr
doodstr	31-03-47	gev.straf	16 jr	cass.	ingetrokk.		
doodstr	02-01-46	gev.straf	20 jr	cass.	10-4-1946 verworp.	gev.straf	20 jr
doodstr	08-11-49	levensl		cass.	5-1-1949 verworp.	levensl	
doodstr	04-04-50	levensl		x			
doodstr	07-10-46	levensl		cass.	17-8-1949 verwezen		
doodstr	01-11-48	levensl		cass.	ingetrokk.		
doodstr	15-07-46	levensl		cass.	28-4-1947 verworp.	levensl	
doodstr	01-11-48	levensl		cass.	28-3-1949 verworp.	levensl	
doodstr	14-02-49	levensl		cass.	3-5-1950 minder	ontsl. Rvv	
doodstr	13-12-48	levensl		cass.	9-11-1949 minder	gev.straf	20 jr
levensl	20-06-49	doodstr		cass.	20-3-1950 verworp.	doodstr	
levensl	25-04-47	doodstr		x			
levensl	20-06-49	doodstr		cass.	20-3-1950 verworp.	doodstr	
levensl	15-03-48	gev.straf	20 jr	cass.	12-1-1949 minder	gev.straf	12 jr
levensl	29-11-48	gev.straf	18 jr	cass.	11-4-1949 verwezen		
levensl	23-02-48	gev.straf	20 jr	cass.	1-12-1948 verworp.	gev.straf	20 jr
levensl	24-11-47	gev.straf	5 jr	x			
levensl	24-03-47	gev.straf	18 jr	cass.	27-10-1947 verworp.	gev.straf	18 jr
levensl	24-03-47	gev.straf	18 jr	cass.	27-10-1947 verworp.	gev.straf	18 jr
levensl	24-11-47	gev.straf	14 jr	cass.	ingetrokk.		
levensl	17-03-47	gev.straf	15 jr	cass.	8-10-1947 verworp.	gev.straf	15 jr
levensl	12-05-46	gev.straf	20 jr	cass.	24-12-1947 verwezen		
levensl	24-06-46	gev.straf	20 jr	cass.	20-11-1946 verworp.	gev.straf	20 jr
levensl	16-05-49	gev.straf	15 jr	x			
levensl	27-12-50	gev.straf	15 jr	cass.	ingetrokk.		
levensl	04-04-49	gev.straf	12 jr	cass.	27-3-1950 verworp.	gev.straf	12 jr
levensl	17-06-46	gev.straf	15 jr	cass.	16-10-1946 verworp.	gev.straf	15 jr
levensl	15-04-46	gev.straf	20 jr	cass.	12-8-1946 minder	gev.straf	15 jr

EIS		SENTENTIE			CASSATIE			
levensl		08-07-46	gev.straf	16 jr	cass.	2-12-1946 verwezen		
levensl		15-09-47	gev.straf	15 jr	cass.	15-3-1948 meer	gev.straf	18 jr
levensl		20-12-48	gev.straf	20 jr	cass.	16-11-1949 verworp.	gev.straf	20 jr
levensl		27-05-46	levensl		cass.	18-6-1946 minder	gev.straf	20 jr
levensl		28-11-49	levensl		x			
levensl		02-06-47	levensl		x			
levensl		20-03-50	levensl		x			
levensl		31-03-47	vrijspr.		x			
gev.straf	20 jr	15-05-47	doodstr		cass.	25-10-1948 verworp.	doodstr	
gev.straf	20 jr	20-05-46	gev.straf	10 jr	cass.	13-1-1947 minder	gev.straf	1 jr
gev.straf	20 jr	03-05-48	gev.straf	11 jr	cass.	19-11-1949 minder	gev.straf	7 jr
gev.straf	20 jr	15-12-47	gev.straf	17 jr	cass.	28-7-1948 verworp.	gev.straf	17 jr
gev.straf	20 jr	11-11-46	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	20 jr	16-12-46	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	20 jr	20-02-46	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	20 jr	07-11-49	gev.straf	18 jr	x			
gev.straf	20 jr	27-01-47	gev.straf	12 jr	cass.	7-7-1947 verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	20 jr	13-01-47	gev.straf	15 jr	cass.	4-6-1947 verworp.	gev.straf	15 jr
gev.straf	20 jr	19-05-47	gev.straf	18 jr	cass.	22-12-1947 meer	gev.straf	20 jr
gev.straf	20 jr	30-09-46	gev.straf	6 jr 8 mnd	x			
gev.straf	20 jr	09-02-48	gev.straf	10 jr	cass.	6-11-1948 meer	gev.straf	12 jr
gev.straf	20 jr	09-02-48	gev.straf	18 jr	cass.	17-11-1948 verwezen		
gev.straf	20 jr	12-04-46	gev.straf	12 jr	cass.	10-2-1947 niet ontv.		
gev.straf	20 jr	02-12-46	gev.straf	12 jr	cass.	25-6-1947 verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	20 jr	13-01-47	gev.straf	12 jr	x			
gev.straf	20 jr	03-10-49	gev.straf	20 jr	cass.	9-12-1950 verworp.	gev.straf	20 jr
gev.straf	20 jr	21-10-46	gev.straf	6 jr	cass.	25-6-1947 niet ontv.		
gev.straf	20 jr	07-03-49	gev.straf	16 jr	cass.	21-11-1949 verworp.	gev.straf	16 jr
gev.straf	20 jr	14-07-47	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	20 jr	24-02-47	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	20 jr	09-02-48	gev.straf	18 jr	cass.	13-2-1950 verwezen		
gev.straf	20 jr	19-04-48	gev.straf	12 jr	x			
gev.straf	20 jr	07-03-49	gev.straf	15 jr	cass.	17-4-1950 verworp.	gev.straf	15 jr
gev.straf	20 jr	27-03-50	gev.straf	15 jr	x			
gev.straf	20 jr	23-06-47	gev.straf	15 jr	cass.	28-1-1948 verworp.	gev.straf	15 jr
gev.straf	20 jr	21-04-47	gev.straf	4 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	20 jr	14-04-47	gev.straf	12 jr	cass.	20-10-1947 verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	20 jr	20-02-46	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	20 jr	15-04-46	gev.straf	18 jr	cass.	4-9-1946 minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	20 jr	04-04-50	gev.straf	20 jr	x			
gev.straf	20 jr	03-11-47	gev.straf	16 jr	cass.	13-10-1948 minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	20 jr	10-05-48	gev.straf	15 jr	cass.	12-2-1949 verwezen		
gev.straf	20 jr	19-05-47	gev.straf	6 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	20 jr	28-10-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	20 jr	05-04-48	gev.straf	20 jr	cass.	3-5-1948 verwezen		
gev.straf	20 jr	01-01-49	levensl		x			
gev.straf	20 jr	09-05-49	levensl		cass.	22-9-1951 minder	gev.straf	16 jr
gev.straf	20 jr	24-02-47	vrijspr.		x			
gev.straf	18 jr	03-03-47	gev.straf	20 jr	cass.	20-10-1947 verworp.	gev.straf	20 jr
gev.straf	18 jr	17-06-46	gev.straf	15 jr	cass.	11-12-1946 verworp.	gev.straf	15 jr
gev.straf	18 jr	26-08-48	gev.straf	9 jr	x			
gev.straf	18 jr	15-11-48	gev.straf	14 jr	cass.	14-9-1949 minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	18 jr	24-03-47	gev.straf	10 jr	cass.	22-10-1947 verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	18 jr	06-05-46	gev.straf	18 jr	cass.	16-9-1946 minder	gev.straf	15 jr
gev.straf	18 jr	21-03-49	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	18 jr	21-03-49	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	18 jr	13-12-48	gev.straf	16 jr	cass.	26-11-1949 verwezen		
gev.straf	18 jr	09-02-48	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	18 jr	14-07-47	gev.straf	8 jr	cass.	18-3-1948 minder	gev.straf	6 jr
gev.straf	18 jr	13-02-50	gev.straf	9 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	18 jr	13-02-50	gev.straf	12 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	18 jr	03-11-47	gev.straf	14 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	18 jr	01-12-47	gev.straf	12 jr	cass.	2-7-1948 verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	18 jr	18-03-48	gev.straf	12 jr	x			
gev.straf	16 jr	13-05-46	gev.straf	1 jr	x			
gev.straf	15 jr	17-03-47	gev.straf	10 jr	cass.	8-10-1947 verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	15 jr	17-06-46	gev.straf	15 jr	cass.	4-11-1946 minder	gev.straf	6 jr
gev.straf	15 jr	25-11-46	gev.straf	10 jr	cass.	14-5-1947 verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	15 jr	22-06-46	gev.straf	13 jr	cass.	5-3-1949 minder	gev.straf	8 jr

EIS		SENTENTIE			CASSATIE				
gev.straf	15 jr	05-07-48	gev.straf	13 jr	cass.	25-7-1949	minder	tbs	
gev.straf	15 jr	07-03-49	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	16-05-49	gev.straf	12 jr	cass.	29-3-1950	verwezen		
gev.straf	15 jr	06-05-46	gev.straf	18 jr	cass.	4-9-1946	minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	22-12-47	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	15-07-46	gev.straf	18 jr	cass.	14-4-1947	minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	07-06-48	gev.straf	15 jr	cass.	26-2-1949	minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	15-04-46	gev.straf	18 jr	cass.	15-7-1946	minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	15 jr	18-11-46	gev.straf	20 jr	cass.	28-5-1947	verworp.	gev.straf	20 jr
gev.straf	15 jr	19-12-49	gev.straf	12 jr	cass.	2-9-1950	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	04-04-49	gev.straf	12 jr	x				
gev.straf	15 jr	17-03-47	gev.straf	12 jr	cass.	8-10-1947	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	30-01-50	gev.straf	15 jr	cass.	2-9-1950	verwezen		
gev.straf	15 jr	27-05-46	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	06-05-46	gev.straf	16 jr	cass.	2-10-1946	verworp.	gev.straf	16 jr
gev.straf	15 jr	31-10-49	gev.straf	12 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	14-07-47	gev.straf	5 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	15-04-46	gev.straf	12 jr	cass.	15-7-1946	minder	gev.straf	3 jr
gev.straf	15 jr	11-03-46	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	15 jr	01-03-48	gev.straf	13 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	24-03-47	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	15 jr		gev.straf	12 jr	cass.	29-9-1948	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	01-03-48	gev.straf	11 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	29-11-48	gev.straf	15 jr	cass.	29-10-1949	verworp.	gev.straf	15 jr
gev.straf	15 jr	30-01-50	gev.straf	15 jr	x				
gev.straf	15 jr	26-06-48	gev.straf	12 jr	cass.	26-3-1949	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	15-07-46	gev.straf	10 jr	cass.	18-11-1946	minder	gev.straf	6 jr
gev.straf	15 jr	14-11-49	gev.straf	11 jr	cass.	5-7-1950	verwezen		
gev.straf	15 jr	01-07-46	gev.straf	1 jr 8 mnd	x				
gev.straf	15 jr	03-11-47	gev.straf	12 jr	cass.	23-6-1948	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	15 jr	19-12-49	gev.straf	15 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	15 jr	15-04-46	gev.straf	12 jr	cass.	15-7-1946	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	15 jr	15-12-47	gev.straf	12 jr	cass.	1-9-1948	minder	gev.straf	11 jr 6 mnd
gev.straf	14 jr	03-01-49	gev.straf	14 jr	cass.	17-12-1949	minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	14 jr	11-04-49	gev.straf	12 jr	x				
gev.straf	14 jr	21-03-49	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	14 jr	19-12-49	gev.straf	12 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	14 jr	26-04-48	gev.straf	12 jr	cass.	1-1-1949	verwezen		
gev.straf	14 jr	31-10-49	gev.straf	12 jr	cass.	26-6-1950	minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	14 jr	31-01-49	gev.straf	14 jr	cass.	7-12-1949	verwezen		
gev.straf	14 jr	22-11-48	gev.straf	12 jr	cass.	15-10-1949	verworp.	gev.straf	
gev.straf	14 jr	24-10-49	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	14 jr	09-01-50	gev.straf	14 jr	x				
gev.straf	13 jr	20-04-50	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	13 jr	23-01-50	gev.straf	12 jr	x				
gev.straf	12 jr	21-11-49	gev.straf	12 jr	x				
gev.straf	12 jr	15-07-46	gev.straf	12 jr	cass.	10-5-1948	verwezen		
gev.straf	12 jr	16-02-48	gev.straf	12 jr	cass.	23-11-1948	minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	10-05-48	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	12 jr	04-10-48	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	12 jr	13-10-47	gev.straf	5 jr	x				
gev.straf	12 jr	04-12-47	gev.straf	7 jr	cass.	9-7-1948	verworp.	gev.straf	7 jr
gev.straf	12 jr	04-03-48	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	12 jr	05-07-48	gev.straf	10 jr	cass.	12-3-1949	minder	gev.straf	9 jr
gev.straf	12 jr	03-02-47	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	12 jr	13-05-46	gev.straf	4 jr	x				
gev.straf	12 jr	14-06-48	gev.straf	10 jr	cass.	5-3-1949	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	12 jr	25-11-46	gev.straf	12 jr	cass.	22-12-1947	minder	gev.straf	9 jr
gev.straf	12 jr	03-04-50	gev.straf	12 jr	x				
gev.straf	12 jr	20-02-46	gev.straf	6 jr	x				
gev.straf	12 jr	03-05-48	gev.straf	11 jr	cass.	15-1-1949	verworp.	gev.straf	11 jr
gev.straf	12 jr	03-03-47	gev.straf	15 jr	cass.	7-7-1947	minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	31-03-47	gev.straf	12 jr	cass.	21-7-1948	minder	gev.straf	9 jr
gev.straf	12 jr	03-06-46	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	12 jr	05-12-49	gev.straf	6 jr 8 mnd	cass.	1-7-1950	meer	gev.straf	20 jr
gev.straf	12 jr	20-01-47	gev.straf	9 jr	x				
gev.straf	12 jr	30-09-46	gev.straf	2 jr	x				
gev.straf	12 jr	23-09-46	gev.straf	12 jr	cass.	8-1-1947	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	12 jr	25-04-49	gev.straf	10 jr	cass.	27-2-1950	verworp.	gev.straf	10 jr

EIS		SENTENTIE			CASSATIE			
gev.straf	12 jr	10-05-48	gev.straf	9 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	09-01-50	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	12 jr	10-05-48	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	12 jr	23-02-48	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	12 jr	02-02-48	gev.straf	14 jr	cass.	30-10-1948 minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	03-06-48	gev.straf	9 jr	x			
gev.straf	12 jr	17-01-50	gev.straf	12 jr	cass.	2-9-1950 verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	12 jr	11-11-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	12 jr	25-04-49	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	12 jr	03-05-48	gev.straf	11 jr	cass.	18-12-1948 verworp.	gev.straf	11 jr
gev.straf	12 jr	1-11-46	gev.straf	12 jr	cass.	11-11-1946 minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	26-01-48	gev.straf	7 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	12-07-48	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	12 jr	27-02-50	gev.straf	11 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	08-07-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	12 jr	27-05-46	gev.straf	10 jr	cass.	16-10-1946 verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	03-05-48	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	19-07-48	gev.straf	9 jr	x			
gev.straf	12 jr	03-11-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	12 jr	14-02-49	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	12 jr	20-03-50	gev.straf	20 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	07-07-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	12 jr	26-04-48	gev.straf	9 jr	cass.	19-1-1949 verworp.	gev.straf	9 jr
gev.straf	12 jr	31-03-47	gev.straf	12 jr	cass.	27-10-1947 minder	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	24-06-46	gev.straf	10 jr	cass.	18-12-1946 verwezen		
gev.straf	12 jr	14-06-46	gev.straf	10 jr	cass.	2-10-1946 minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	12 jr	03-05-48	gev.straf	14 jr	cass.	8-1-1949 minder	gev.straf	12 jr
gev.straf	12 jr	19-07-48	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	12 jr	19-09-49	gev.straf	11 jr	x			
gev.straf	12 jr	27-01-47	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	12 jr	12-07-48	gev.straf	9 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	01-03-48	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	12 jr	06-10-47	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	26-08-48	gev.straf	8 jr	cass.	23-4-1949 niet ontv.		8 jr
gev.straf	12 jr	23-10-47	gev.straf	5 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	22-03-48	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	12 jr	27-05-46	gev.straf	10 jr	cass.	26-8-1946 verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	12 jr	15-07-46	gev.straf	9 jr	cass.	4-12-1946 minder	gev.straf	5 jr
gev.straf	12 jr	14-11-49	gev.straf	15 jr	cass.	14-6-1950 verworp.	gev.straf	15 jr
gev.straf	12 jr	19-01-48	gev.straf	8 jr	cass.	13-10-1948 verworp.	gev.straf	8 jr
gev.straf	12 jr	16-12-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	12 jr	17-11-47	gev.straf	8 jr	cass.	15-9-1948 verwezen		
gev.straf	12 jr	27-03-50	vrijspr.		x			
gev.straf	11 jr	07-11-49	gev.straf	11 jr	x			
gev.straf	11 jr	06-02-50	gev.straf	9 jr	x			
gev.straf	11 jr	09-01-50	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	11 jr	24-10-49	gev.straf	11 jr	cass.	10-6-1950 minder	gev.straf	9 jr
gev.straf	10 jr	04-10-48	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	10 jr	06-02-50	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	10 jr	18-02-46	gev.straf	12 jr	cass.	28-5-1947 verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	10 jr	01-07-46	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	10 jr	31-01-49	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	10 jr	25-11-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	10 jr	20-12-48	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	10 jr	14-06-48	gev.straf	9 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	10 jr	03-05-48	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	10 jr	19-12-49	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	10 jr	13-01-47	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	10 jr	16-12-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	10 jr	22-12-47	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	10 jr	14-02-49	gev.straf	15 jr	x			
gev.straf	10 jr	31-03-47	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	10 jr	24-06-46	gev.straf	8 jr	cass.	26-7-1948 minder	gev.straf	6 jr
gev.straf	10 jr	21-06-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	10 jr	27-03-50	gev.straf	11 jr	x			
gev.straf	10 jr	19-07-48	gev.straf	7 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	10 jr	01-04-46	gev.straf	10 jr	cass.	22-1-1947 minder	tbs	
gev.straf	10 jr	19-07-48	gev.straf	9 jr	x			
gev.straf	10 jr	08-04-46	gev.straf	10 jr	x			

EIS		SENTENTIE			CASSATIE				
gev.straf	10 jr	24-06-46	gev.straf	10 jr	cass.	27-11-1946	verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	10 jr	23-02-48	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	10 jr	23-07-46	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	10 jr	23-09-46	gev.straf	6 jr	x				
gev.straf	10 jr	31-10-49	gev.straf	3 jr 6 mnd	x				
gev.straf	10 jr	14-07-47	gev.straf	8 jr	cass.	9-2-1948	verworp.	gev.straf	8 jr
gev.straf	10 jr	09-06-47	gev.straf	10 jr	cass.	26-1-1948	minder	gev.straf	7 jr 6 mnd
gev.straf	10 jr	29-04-46	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	10 jr	03-11-47	gev.straf	5 jr	x				
gev.straf	10 jr	26-04-48	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	10 jr	03-01-49	gev.straf	10 jr	cass.	3-12-1949	verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	10 jr	14-01-48	gev.straf	10 jr	cass.	26-3-1949	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	10 jr	03-11-47	gev.straf	8 jr	cass.	12-6-1948	meer	gev.straf	15 jr
gev.straf	10 jr	24-05-48	gev.straf	7 jr	cass.	5-3-1949	niet ontv.		7 jr
gev.straf	10 jr	26-04-48	gev.straf	7 jr	cass.	22-12-1948	verwezen		
gev.straf	10 jr	21-03-49	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	10 jr	24-01-49	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	21-04-47	gev.straf	3 jr	x				
gev.straf	10 jr	28-06-48	gev.straf	10 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	14-04-47	gev.straf	6 jr	cass.	18-10-1947	minder	gev.straf	3 jr 6 mnd
gev.straf	10 jr	19-04-48	gev.straf	4 jr	cass.	19-4-1948	niet ontv.		
gev.straf	10 jr	26-04-48	gev.straf	7 jr	cass.	22-12-1948	verwezen		
gev.straf	10 jr	13-01-47	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	10 jr	03-05-48	gev.straf	6 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	22-12-47	gev.straf	6 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	29-04-48	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	10 jr	10-11-47	gev.straf	8 jr	cass.	9-6-1948	minder	gev.straf	3 jr
gev.straf	10 jr	03-03-47	gev.straf	12 jr	cass.	7-7-1947	verworp.	gev.straf	12 jr
gev.straf	10 jr	19-01-48	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	10 jr	19-12-49	gev.straf	7 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	11-11-46	gev.straf	10 jr	cass.	17-5-1947	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	10 jr	10-06-46	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	10 jr	21-10-46	gev.straf	5 jr	x				
gev.straf	10 jr	09-12-46	gev.straf	6 jr	x				
gev.straf	10 jr	04-03-48	gev.straf	5 jr	x				
gev.straf	10 jr	02-01-46	gev.straf	2 jr 6 mnd	cass.	2-12-1946	verwezen		
gev.straf	10 jr	19-05-47	gev.straf	6 jr	cass.	17-11-1947	verwezen		
gev.straf	10 jr	10-10-49	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	10 jr	22-03-48	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	10 jr	08-12-47	gev.straf	4 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	26-03-48	gev.straf	10 jr	cass.	21-5-1949	minder	gev.straf	9 jr
gev.straf	10 jr	27-05-46	gev.straf	3 jr	x				
gev.straf	10 jr	20-05-48	gev.straf	10 jr	cass.	30-3-1949	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	10 jr	17-03-47	gev.straf	8 jr	cass.	8-10-1947	verworp.	gev.straf	8 jr
gev.straf	10 jr	01-05-48	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	10 jr	21-10-46	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	10 jr	26-08-48	gev.straf	7 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	10 jr	20-03-50	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	10 jr	22-03-48	gev.straf	6 jr	x				
gev.straf	10 jr	31-03-47	gev.straf	10 jr	cass.	10-9-1947	minder	gev.straf	7 jr
gev.straf	10 jr	14-02-49	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	10 jr	03-01-49	gev.straf	10 jr	cass.	3-12-1949	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	10 jr	25-11-46	gev.straf	5 jr	x				
gev.straf	10 jr	04-03-46	vrijspr.		x				
gev.straf	10 jr	21-01-47	vrijspr.		x				
gev.straf	10 jr	27-03-50	vrijspr.		x				
gev.straf	9 jr	20-10-47	gev.straf	9 jr	cass.	2-7-1948	minder	gev.straf	8 jr
gev.straf	9 jr	05-07-48	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	9 jr	21-06-48	gev.straf	6 jr	x				
gev.straf	9 jr	21-06-48	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	9 jr	24-01-49	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	9 jr	21-06-48	gev.straf	8 jr	x				
gev.straf	9 jr	05-12-49	gev.straf	7 jr	x				
gev.straf	9 jr	17-01-50	gev.straf	9 jr	cass.	10-8-1950	verworp.	gev.straf	9 jr
gev.straf	9 jr	28-06-48	gev.straf	8 jr	cass.	ingetrokk.			
gev.straf	9 jr	12-12-49	gev.straf	10 jr	x				
gev.straf	9 jr	19-07-48	gev.straf	6 jr	x				
gev.straf	9 jr	20-09-48	gev.straf	10 jr	cass.	11-5-1949	verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf	9 jr	21-06-48	gev.straf	6 jr	x				

EIS	SENTENTIE		CASSATIE			
gev.straf 9 jr	06-12-48	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 9 jr	08-03-48	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr 6	06-02-50	gev.straf 10 jr	x			
gev.straf 8 jr 6	06-02-50	gev.straf 7 jr 6 mnd	x			
gev.straf 8 jr	15-12-47	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	04-03-48	gev.straf 6 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	07-06-48	gev.straf 8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	14-06-48	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	08-03-48	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr	12-06-50	gev.straf 1 jr 6 mnd	cass.	12-8-1950 meer	gev.straf	9 jr
gev.straf 8 jr	19-07-48	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr	12-07-48	gev.straf 8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	05-12-49	gev.straf 9 jr	x			
gev.straf 8 jr	01-04-46	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	01-03-48	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	26-08-48	gev.straf 6 jr	cass.	12-1-1949 niet ontv.		
gev.straf 8 jr	05-07-48	gev.straf 8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	08-12-47	gev.straf 8 jr	cass.	11-10-1948 verworp.	gev.straf	8 jr
gev.straf 8 jr	07-06-48	gev.straf 5 jr	x			
gev.straf 8 jr	05-01-48	gev.straf 4 jr	x			
gev.straf 8 jr	19-07-48	gev.straf 8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	12-05-47	gev.straf 6 jr	cass.	22-11-1947 minder	gev.straf	3 jr
gev.straf 8 jr	12-07-48	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr	21-06-48	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	12-12-49	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	19-12-49	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	19-07-48	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	02-06-47	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	15-07-46	gev.straf 5 jr	x			
gev.straf 8 jr	14-06-48	gev.straf 8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	24-02-47	gev.straf 4 jr	x			
gev.straf 8 jr	20-01-47	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	20-10-47	gev.straf 7 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	19-12-49	gev.straf 10 jr	cass.	2-9-1950 verworp.	gev.straf	10 jr
gev.straf 8 jr	09-06-47	gev.straf 9 jr	cass.	26-1-1948 minder	gev.straf	7 jr 6 mnd
gev.straf 8 jr	19-04-48	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr	15-12-47	gev.straf 4 jr	x			
gev.straf 8 jr	02-02-48	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	01-04-46	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	03-05-48	gev.straf 10 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	09-07-48	gev.straf 10 jr	cass.	30-6-1947 verwezen		
gev.straf 8 jr	09-07-48	gev.straf 10 jr	cass.	30-6-1947 verwezen		
gev.straf 8 jr	18-03-46	gev.straf 8 jr	cass.	24-6-1946 verworp.	gev.straf	8 jr
gev.straf 8 jr	06-09-49	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	02-06-47	gev.straf 5 jr	x			
gev.straf 8 jr	19-04-46	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	22-12-47	gev.straf 12 jr	cass.	18-9-1948 minder	gev.straf	7 jr
gev.straf 8 jr	04-11-46	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr	22-12-47	gev.straf 5 jr	x			
gev.straf 8 jr	27-05-46	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	15-11-48	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	09-06-47	gev.straf 7 jr	cass.	26-1-1948 verworp.	gev.straf	7 jr
gev.straf 8 jr	16-02-48	gev.straf 10 jr	x			
gev.straf 8 jr	02-06-47	gev.straf 7 jr	x			
gev.straf 8 jr	17-06-46	gev.straf 5 jr	x			
gev.straf 8 jr	08-07-46	gev.straf 5 jr	cass.	verworp.	gev.straf	5 jr
gev.straf 8 jr	06-10-47	gev.straf 8 jr	cass.	24-3-1948 verwezen		
gev.straf 8 jr	22-11-48	gev.straf 18 jr	cass.	17-8-1949 minder	gev.straf	15 jr
gev.straf 8 jr	01-02-48	gev.straf 6 jr	x			
gev.straf 8 jr	14-06-48	gev.straf 8 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	01-07-46	gev.straf 1 jr 3 mnd	x			
gev.straf 8 jr	05-07-48	gev.straf 7 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf 8 jr	20-01-47	gev.straf 8 jr	x			
gev.straf 8 jr	21-04-47	vrijspr.	x			
gev.straf 8 jr	11-11-46	vrijspr.	x			
gev.straf 7 jr	01-12-47	gev.straf 12 jr	x			
gev.straf 7 jr	21-03-49	gev.straf 4 jr	cass.	30-5-1949 minder	vrij	
gev.straf 7 jr	19-07-48	gev.straf 10 jr	x			
gev.straf 7 jr	29-04-48	gev.straf 6 jr	x			

EIS		SENTENTIE			CASSATIE			
gev.straf	7 jr	16-12-46	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	7 jr	10-05-48	gev.straf	7 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	7 jr	17-11-47	gev.straf	7 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	7 jr	27-02-50	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	7 jr	29-04-46	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	7 jr	18-11-46	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	7 jr	07-01-50	gev.straf	1 jr 6 mnd	x			
gev.straf	7 jr	19-01-48	gev.straf	7 jr	cass.	30-10-1948 verworp.	gev.straf	7 jr
gev.straf	7 jr	03-02-47	gev.straf	4 jr 6 mnd	x			
gev.straf	7 jr	20-10-47	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	7 jr	12-05-47	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	7 jr	24-06-46	gev.straf	5 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	7 jr	22-03-48	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	7 jr	17-01-50	gev.straf	4 jr 9 mnd	x			
gev.straf	7 jr	16-12-46	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	7 jr	20-12-48	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	7 jr	21-11-49	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	7 jr	24-05-48	gev.straf	5 jr 6 mnd	x			
gev.straf	7 jr	22-03-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	7 jr	06-02-50	gev.straf	9 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	6 jr	21-10-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	6 jr	24-05-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	6 jr	14-06-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	6 jr	20-02-46	gev.straf	1 jr	x			
gev.straf	6 jr	28-03-49	gev.straf	8 jr	cass.	13-3-1950 verworp.	gev.straf	8 jr
gev.straf	6 jr	31-10-49	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	09-06-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	04-11-46	gev.straf	5 jr 6 mnd	x			
gev.straf	6 jr	07-07-47	gev.straf	6 jr	cass.	13-1-1948 verworp.	gev.straf	6 jr
gev.straf	6 jr	10-05-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	6 jr	15-07-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	6 jr	02-12-46	gev.straf	4 jr	cass.	14-7-1947 verworp.	gev.straf	4 jr
gev.straf	6 jr	16-12-46	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	6 jr	11-03-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	6 jr	14-07-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	04-12-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	01-04-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	6 jr	18-11-46	gev.straf	8 jr	x			
gev.straf	6 jr	09-06-47	gev.straf	7 jr	x			
gev.straf	6 jr	06-05-46	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	03-02-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	6 jr	25-11-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	6 jr	22-12-47	gev.straf	4 jr 6 mnd	x			
gev.straf	6 jr	29-04-46	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	26-04-48	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	11-03-46	gev.straf	15 jr	x			
gev.straf	6 jr	15-07-46	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	21-10-46	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	6 jr	09-12-46	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	17-01-48	gev.straf	8 jr	cass.	9-10-1948 minder	gev.straf	4 mnd
gev.straf	6 jr	19-02-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	6 jr	02-06-47	gev.straf	6 jr	cass.	29-11-1947 minder	gev.straf	3 jr
gev.straf	6 jr	04-04-49	gev.straf	4 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	6 jr	22-03-48	gev.straf	4 jr 6 mnd	x			
gev.straf	6 jr	13-01-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	6 jr	04-11-46	gev.straf	4 jr 6 mnd	x			
gev.straf	6 jr	05-01-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	6 jr	16-12-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	6 jr	23-02-48	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	6 jr	17-02-47	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	6 jr	19-09-46	vrijspr.		x			
gev.straf	6 jr	11-11-46	vrijspr.		x			
gev.straf	5 jr 6 mnd	24-02-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	5 jr	13-10-47	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	13-10-47	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	10-11-47	gev.straf	7 jr	cass.	19-6-1948 minder	gev.straf	1 jr
gev.straf	5 jr	21-10-46	gev.straf	3 jr	cass.	24-7-1946 minder	gev.straf	2 jr
gev.straf	5 jr	10-02-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	5 jr	11-03-46	gev.straf	5 jr	x			

EIS		SENTENTIE			CASSATIE			
gev.straf	5 jr	26-08-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	01-12-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	05-04-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	17-06-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	11-11-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	5 jr	31-03-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	5 jr	16-12-46	gev.straf	3 jr 6 mnd	x			
gev.straf	5 jr	22-03-48	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	24-03-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	5 jr	25-03-46	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	18-11-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	28-10-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	5 jr	11-11-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	10-02-47	gev.straf	2 jr 6 mnd	x			
gev.straf	5 jr	24-05-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	18-03-48	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	5 jr	01-04-46	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	01-12-49	gev.straf	4 jr 6 mnd	x			
gev.straf	5 jr	24-02-47	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	09-06-47	gev.straf	6 jr	x			
gev.straf	5 jr	24-05-48	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	15-09-47	gev.straf	2 jr 6 mnd	x			
gev.straf	5 jr	19-01-48	gev.straf	10 jr	x			
gev.straf	5 jr	07-07-47	gev.straf	2 jr 6 mnd	x			
gev.straf	5 jr	30-09-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	25-11-46	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	5 jr	13-01-47	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	5 jr	28-10-46	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	19-12-46	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	14-07-47	gev.straf	5 jr	x			
gev.straf	5 jr	01-12-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	5 jr	08-07-46	gev.straf	4 mnd	x			
gev.straf	5 jr	17-02-47	gev.straf	5 jr	cass.	14-12-1949 minder	gev.straf	4 mnd
gev.straf	5 jr	10-11-47	vrijspr.		x			
gev.straf	5 jr	11-03-46	vrijspr.		x			
gev.straf	5 jr	22-12-47	vrijspr.		x			
gev.straf	5 jr	08-04-46	vrijspr.		x			
gev.straf	4 jr 6 mnd	13-10-46	gev.straf	3 jr 6 mnd	x			
gev.straf	4 jr	23-09-46	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	4 jr	15-11-49	gev.straf	2 mnd	cass.	24-5-1950 verwezen		
gev.straf	4 jr	09-12-46	gev.straf	1 jr 6 mnd	x			
gev.straf	4 jr	12-07-48	gev.straf	2 jr 5 mnd	x			
gev.straf	4 jr	23-02-48	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	4 jr	03-02-47	gev.straf	2 jr 6 mnd	x			
gev.straf	4 jr	16-12-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	4 jr	15-11-49	gev.straf	2 mnd	cass.	24-5-1950 verwezen		
gev.straf	4 jr	21-02-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	4 jr	02-12-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	4 jr	15-11-49	gev.straf	2 mnd	cass.	24-5-1950 verwezen		
gev.straf	4 jr	02-12-46	gev.straf	2 jr	cass.	22-12-1948 verwezen		
gev.straf	4 jr	15-07-46	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	4 jr	01-06-48	gev.straf	9 jr	x			
gev.straf	4 jr	03-06-46	gev.straf	1 jr	x			
gev.straf	4 jr	03-02-47	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	4 jr	20-10-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	4 jr	10-02-47	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	4 jr	24-02-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	4 jr	01-12-47	vrijspr.		x			
gev.straf	3 jr 11mnd	17-01-50	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	3 jr 10mnd	13-02-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	3 jr 6 mnd	04-11-46	gev.straf	4 jr	x			
gev.straf	3 jr	04-11-46	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	3 jr	30-09-46	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	3 jr	10-02-47	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	3 jr	17-02-47	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	3 jr	14-04-47	gev.straf	2 jr	x			
gev.straf	3 jr	05-04-48	gev.straf	3 jr	x			
gev.straf	3 jr	03-11-47	gev.straf	4 jr	cass.	ingetrokk.		
gev.straf	3 jr	11-11-46	gev.straf	3 jr	x			

EIS		SENTENTIE			CASSATIE				
gev.straf	3 jr	06-05-46	gev.straf	3 jr	x				
gev.straf	3 jr	11-03-46	gev.straf	2 jr	x				
gev.straf	3 jr	03-06-46	gev.straf	8 mnd	x				
gev.straf	3 jr	15-07-46	gev.straf	1 jr 6 mnd	x				
gev.straf	3 jr	24-02-47	gev.straf	4 jr	x				
gev.straf	3 jr	24-02-47	vrijspr.		x				
gev.straf	3 jr	16-12-46	vrijspr.		x				
gev.straf	3 jr	15-07-46	vrijspr.		x				
gev.straf	2 jr 6 mnd	16-12-46	gev.straf	3 mnd	x				
gev.straf	2 jr	03-02-47	gev.straf	1 jr 9 mnd	x				
gev.straf	2 jr	21-10-46	gev.straf	1 jr 6 mnd	x				
gev.straf	2 jr	10-02-47	gev.straf	3 jr	x				
gev.straf	2 jr	10-02-47	gev.straf	1 jr 9 mnd	x				
gev.straf	2 jr	15-07-46	gev.straf	4 mnd	x				
gev.straf	2 jr	24-06-46	gev.straf	1 jr 6 mnd	x				
gev.straf	2 jr	03-02-47	vrijspr.		x				
gev.straf	1 jr 6 mnd	24-06-46	gev.straf	1 jr 6 mnd	x				
gev.straf	1 jr 6 mnd	01-07-46	gev.straf	1 jr 2 mnd	x				
gev.straf	1 jr 6 mnd	15-07-46	vrijspr.		x				
gev.straf	1 jr	16-09-46	gev.straf	2 jr	cass.	8-1-1947	verworp.	gev.straf	2 jr
gev.straf	1 jr	13-02-46	gev.straf	3 jr	x				
gev.straf	6 mnd	01-07-46	vrijspr.		x				
gev.straf	3 mnd	10-02-46	gev.straf	3 mnd	x				
gev.straf	1 mnd	17-06-46	gev.straf	1 jr	x				
gev.straf	1 mnd	22-12-48	vrijspr.		x				
vrijspr.		08-07-46	gev.straf	1 jr 6 mnd	x				
vrijspr.		02-12-46	gev.straf	4 jr	x				
vrijspr.		22-01-48	vrijspr.		x				
vrijspr.		11-03-46	vrijspr.		x				
vrijspr.		10-02-47	vrijspr.		x				
vrijspr.		21-04-47	vrijspr.		x				
?		13-01-47	gev.straf	8 jr	x				
?		29-04-48	gev.straf	6 jr	x				
?		25-04-49	gev.straf	10 jr	x				
?		20-03-50	gev.straf	20 jr	x				
?		20-03-50	gev.straf	15 jr	x				
?		01-06-48	gev.straf	16 jr	x				
?		27-05-47	gev.straf	20 jr	x				
?		06-02-50	gev.straf	11 jr	cass.	ingetrokk.			
?		16-02-48	gev.straf	12 jr	cass.	13-11-1949	minder	gev.straf	10 jr
?			vrijspr.		x				
?		15-09-47	vrijspr.		x				
?		27-05-46	vrijspr.		x				
?			vrijspr.		x				
?		03-06-46	vrijspr.		x				
?		20-09-48	gev.straf	4 jr	x				

BIJLAGE 7: Lijst van de interneringskampen waar 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen geïnterneerd zijn

A

Aduard, eerste internering 1 x
Alkmaar, Huis van bewaring 1 x
Almelo, Huis van Bewaring 2 x
Alteveer, eerste bewaring 1 x
Amersfoort, bewarings- en interneringskamp laan 1914 5 x
Amsterdam, huis van Bewaring 4 x
Amsterdam, Levantkade 1 x
Amsterdam, internering door BNV en marechaussee 1 x
Amsterdam, strafgevangenis 1 x
Apeldoorn, interneringskamp Willem III kazerne 3 x
Appingedam, kazerne 2 x
Arnhem, strafgevangenis 3 x
Arnhem, Huis van Bewaring 2 x
Assen, Huis van Bewaring 6 x
Assen, marechausseekazerne 2 x

B

Baflo, bewaringskamp 1 x
Bedum, openbare lagere school 6 x
Bedum, cel in gemeentehuis 1 x
Beerta, eerste bewaring 1 x
België: Brussel, Prisoners of war camp Vilvoorde 4 x
Bellingwolde, kamp Rhederveen 7 x
Bellingwolde, kazerne 3 x
Blijham 1 x
Bourtange, bewaringskamp in boerderijen 3 x
Breda, strafgevangenis 1 x
Breda, sanatorium de Klokkenberg 4 x
Brunssum, kamp Hendrik 33 x

D

Dahlheim 1 x
Delfzijl, politiebureau 2 x
Delfzijl, kazerne 2 x
Delft, kamp de korte Geer 3 x
Den Haag, Alkemadelaan 850 1 x
Den Haag, Cellenbarakken 254 x
Den Haag, Grand Hotel Scheveningen 1 x
Den Haag, Huis van Bewaring 10 x
Den Haag, strafgevangenis 12 x
Den Helder, fort Erfprins 11 x
Doorn, eerste internering 1 x
Drachten, kazerne Rijkspolitie 1 x
Duitsland, kamp Esterwegen 3 x
Duitsland, kamp Fallingborstel 3 x
Duitsland, kamp Feindorf 1 x
Duitsland, kamp Hohenfelde 1 x
Duitsland, vliegveld Schwerin 1 x
Duitsland, kamp Rasdorf 1 x

E

Eenrum, eerste bewaring 1 x
Eisden, interneringskamp 1 x
Ellecom, bewaring- en verblijfskamp Avegoor 13 x
Ellewoudsdijk, bewaringskamp fort 1 x
Elst, bewaringskamp 35 x
Emmeloord, bewarings- en verblijfskamp Westvaart 30 x
Enschede, interneringskamp 1 x
Eygelshoven, interneringskamp Julia 38 x

F

Farnsum, interneringskamp kamp Irene 19 x
Finsterwolde, eerste bewaring 2 x
Finsterwolde, kamp Carel Coenraadspolder 216 x
Fochteloo 1 x
Franeker, psychiatrische inrichting 1 x

G

Geleen, bewaringskamp college lindenheuvel 11 x
Groningen, interneringskamp Helpman zuurtjesfabriek 6 x
Groningen, Helpersingel 6 x
Groningen, bewaringskamp kamp pakhuis Albino 38 x
Groningen, gevangenis Noorderschans 2 x
Groningen, Politiebureau Guyotplein 1 x
Groningen, Huis van Bewaring 72 x
Groningen, Korenbeurs 16 x
Groningen, noodziekenhuis 3 x
Groningen, plantsoenschool 3 x
Groningen, Politiebureau A-weg 2 x
Groningen, Ruischerbrug 3 x
Groningen, Stadspark 41 x
Groningen, strafgevangenis 271 x
Groningen, Wirtzschool 1 x
Grootegast 1 x
Grijpskerk, gemeentehuis 5 x
Grijpskerk, melkfabriek 2 x

H

Haarlem, strafgevangenis 2 x
Haarlemmerliede en Spaarnwoude, fort Penningsveer 1 x
Harderwijk, interneringskamp 1 x
Haren, blindeninstituut 8 x
Heerenveen, gevangenis Crack-state 7 x
Heerlen, interneringskampkamp Mijnstreek 16 x
Hemrik, kamp Spanjebird 14 x
Herten, kamp Roodververij 2 x
Hilversum, in kamp in 2 x
Hoensbroek, kamp kasteel Hoensbroek 13 x
Hoogezand, Interneringskamp Meint Veningkade 8 x
Hooghalen, bewarings- en interneringskamp Westerbork 224 x
Hoogkerk, suikerfabriek 5 x
Hoorn, Oostereiland 1 x
Houten 1 x

K

Kampen, Kazerne J.B. van Heutz 2 x
Kerkrade, bewarings- en interneringskamp Nulland 5 x
Kerkrade, interneringskamp Treebeek 3 x
Kerkrade, Wilhelminafabriek 3 x

L

Laren, Centraal Bewarings- en Verblijfskamp Crailoo 60 x
Leek, arrestantenlokaal 6 x
Leeuwarden, Huis van Bewaring 10 x
Leeuwarden, kamp Ericadorp 15 x
Leeuwarden, strafgevangenis 34 x
Leeuwarden, kamp vliegveld 1 x
Lochem, bewaring- en interneringskamp Ampsen 7 x

M

Maarsbergen 1 x
Maartensdijk, ondervragingskamp Fort Blauwkapel 7 x
Maastricht, interneringskamp Grote Looierstraat 2 x
Marum, kazerne 1 x
Marum, bewarings- en interneringskamp Nuis 97 x
Marum, jeugdkamp 11 x
Middelstum, openbare lagere school 8 x
Middelstum, kazerne 1 x
Midwolda, internering 1 x
Millingen, bewaringskamp de Harskamp 58 x
Muntendam, school A 1 x
Musselkanaal, bewaringskamp de IJzeren klap (bioscoop) 12 x

N

Naarden, interneringskamp de oude molen 1 x
Nederlangbroek 4 x
Nieuwe Pekela, bewaringskamp Marechaussee kazerne 5 x
Nieuwe Pekela, NSB kamp 2 x
Nieuwersluis 1 x
Nieuwe Schans 2 x

Nieuw Weerdinge 1 x
Norg, rijkswerkinrichting kamp Bergveen 1 x
Norg, kamp Esserheem 46 x
Nuland 1 x

O

Odoorn, bewaringskamp 1 x
Oldekerke 1 x
Oldenhove, eerste bewaring 1 x
Ommen, bewarings- en interneringskamp Erica 12 x
Onstwedde, oude school 15 x
Opende, interneringskamp Wilhelminahoeve 9 x
Oude Pekela 1 x

P

Pieterburen, Politiebureau 4 x
Pieterburen, bewaringskamp 4 x

R

Rhederveld, boerderij Battjes 1 x
Roermond, interneringskamp 1 x
Rotterdam, Huis van Bewaring 1 x
Rotterdam, SD gebouw Vollenhovenstraat 1 x
Rotterdam, strafgevangenis 19 x
Rotterdam, verblijf- en bewaringskamp de Hoefslag 7 x

S

Sappemeer 3 x
Sauwerd, eerste internering 1 x
Schalkwijk (Ut), bewarings- en interneringskamp fort Honswijk, ondervragingskamp van de BNV 3x
Scheemda 4 x
Schildwolde, conservenfabriek 2 x
Schildwolde, loods heer Broekema 1 x
Schoorl, cel in 1 x
Sellingen, interneringskamp 77 x
Sluis 1 x
Sneek, gevangenis 2 x
Soest, sanatorium Zonnegloren 4 x
Sondel, kamp Sondel 4 x
Spekholzerheide, bewarings- en interneringskamp Spekholzerheide 13 x
Stadskanaal, voorlopig bewaringskamp 2 x
Stadskanaal, interneringskamp 'Ons Belang' 4 x
Stadskanaal, NAD Loods 3 x
Stadskanaal, veeningloods 2 x
Stadskanaal, kamp Flessing 1 x
Standdaardbuiten, werkkamp 'Sint Antoine' 4 x
Staphorst, bewarings- en verblijfskamp Beugelen 4 x
Stedum, eerste internering 2 x
Steenwijkerwold, bewarings- en verblijfskamp de Eese 8 x
Steenwijkerwold, bewaringskamp Beenderribben 21 x
Stroobos, eerste internering 1 x

T

Tange Alteveer 2 x
Ten Boer, kleuterschool 3x
Ter Apel, HBS 1 x
Ter Apel, r.k. school 1 x
Termunten, bewaringskamp Fimel 8 x
Termunten, woonhuis in 2 x
Terwinselen, kamp Wilhelmina 12 x
Treebeek, bewarings- en interneringskamp de Passart 32 x

U

Uithuizen, bewaringskamp 1 x
Utrecht, Huis van Bewaring 2 x
Utrecht, kamp Rhijnauwen 5 x
Utrecht, strafgevangenis 4 x

V

Valkenburg, bewarings- en interneringskamp St. Ignatiuscollege 46 x
Valthe, bewaringskamp Hotel Drenth 1 x
Varsseveld, strafgevangenis Nieuw Varsseveld 1x
Veendam, bewarings- en interneringskamp de Kazemat 75 x
Veendam, bewaringskamp de Westerschool 22 x
Veendam, NSB kamp ´doorsnee´ 3 x
Veenhuizen, rijkswerkinrichting 48 x
Vlagtwedde, interneringskamp Sellingerbeetse 89 x
Vlagtwedde, kamp Rhederveld 3 x
Vollenhoven, interneringskamp Seidel 1 x
Voorburg, bewaringskamp de Tolbert 4 x
Voorhout 1 x
Vries, school in 4 x
Vught, interneringskamp 47 x
Vught, interneringsziekenhuis 5 x
Vught, nieuw Vosseveld 6 x
Vuren, fort 1 x

W

Wedde, bewaringskamp 2 x
Weert, sluis XVIX 2 x
Weesp, de roskam 1 x
Wehe, arrestantenlokalen 1 x
Westernieland.(Zoutkamp), interneringskamp 'De slikken' 87 x
Wezep, kamp Wezep 20 x
Wieringerwaard, Kolhorn 3 x
Wijhe, arrestanten lokalen 1 x
Wijk bij Duurstede, eerste bewaring 1 x
Wildervank, tijdelijk Huis van Bewaring 1 x
Winschoten, asyl 4 x
Winschoten, bewaringskamp 'de Hart' 25 x
Winschoten, kamp 'de Jager´ 4 x
Winschoten, noodziekenhuis voor geïnterneerden 4 x
Winschoten, Huis van Bewaring 8 x
Winterswijk, interneringskamp Nieuw Vossemeer 4 x
Woensel, rijk psychiatrische inrichting 2 x
Wolvega, kamp Wierda 1 x

Z

Zuidbroek, de Toren 2 x
Zuidhorn, huishoudschool 2 x
Zuidhorn, bewarings- en interneringskamp de Kazerne 7 x
Zuidlaren, Sanatorium Dennenoord 9 x
Zutphen, jeugd bewarings- en interings-kamp 2 x
Zweeloo, kamp 3 x

niet gedetineerd 8 x
huisarrest 7 x
verblijfplaats onbekend 2 x
voortvluchtig 13 x

BIJLAGE 8: Lijst van verdedigers van de 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen

- ALLE verdedigers in Groningen waren advocaat
- Verstekzaak, dus geen verdediging 15 x
- Geen naam verdediging bekend 7 x
- Zaken zonder dossier 6 x
- Daarnaast zijn in 99 zaken twee, of soms drie, verdedigers opgetreden.

A
Jhr. W.H. Alting von Gesau, Assen 3 x
B
J.H. Bast, Hoogezand 3 x
J.W. Benes, Hoogezand 12 x
P.C. Berghuis, Heereveen 1 x
W.J. Birza, Groningen 1 x
A.C. Bleeker, Groningen 3 x
S. Boersma, Groningen 14 x
T. Bout, Groningen 22 x
L.G. Brouwer, Assen 1 x
H.J. Buwalda, Groningen 31 x
C
J.H. Cornelis, Sneek 1 x
D
L.P. van der Does, Amsterdam 1 x
J.H. Doornbos, Veendam 15 x
P. Dorhout, Groningen 12 x
H. Douwes, Groningen 20 x
F
J. Frey, Groningen 3 x
G
M. Gasille, Den Haag 1 x
J.J.G.M. Geukers, Rotterdam 1 x
H
L. Hartkamp, Amsterdam 2 x
G.P. Haverkamp, Groningen 49 x
M.E. Hepkema, Groningen 1 x
J.E. Hesse, Groningen 15 x
R.L. Huges, Assen 1 x
(..) Hoogbergen, Groningen 12 x
(..) Huizinga,? 1 x
J.C. Hummelen, Groningen 6 x
J
H. Jager, Groningen 13 x
K
J.J. Keuning, Leeuwarden 2 x
K.W.P. Klaassen, Den Haag 2 x
G.M.J. Kolfschoten, Den Bosch 1 x
J. Koster, Groningen 25 x
L
M. Levie, Groningen 1 x
B.F. van Lonckhuyzen, Groningen 10 x
F.H. van Loon, Sneek 1 x
M
T. van Mesdag, Groningen 7 x
N
IJ.H.M. Nijgh, Heerenveen 1 x
O
J. van den Oever, Kampen 1 x
H.J. Olgers, Groningen 8 x
F.K. van Ommen Kloeke, Groningen 27 x
S. van Oven, Groningen 1 x
P
N.J. Polak , Groningen 2 x
K. Postma, Hoensbroek 1 x
R
F.P. van Ravenswaaij, Utrecht 1 x
H.F.R. Reitsma, Stadskanaal 6 x
C.W. van Rhijn, Hengelo 1 x
E. Riemersma, Groningen 9 x
J.P.J. de Ruyter de Wildt, Leiden 1 x
S
D. Sanders, Zwolle 1 x
F. Schaap , Rotterdam 1 x
Tj. D. Schaper, Leiden 5 x
J.I. Seidel , Groningen 34 x
H.S. Siebers, Groningen 17 x
J.G.Th.M. Slinger, Groningen 21 x
R.H. Smit, Hoogezand 12 x
R. Stapel, Den Haag 1 x
R. Steinmetz, Groningen 13 x
T. Stoel, Winschoten 3 x
G.C. Suermondt, Groningen 1 x
T
H.M. Teuben, Groningen 2 x
H.F. Tiemens, Groningen 12 x
H.E. Timmerman, Ter Apel 1 x
V
B.P. van der Veen, Leeuwarden 1 x
D.W.C. v.d. Velde, Groningen 1 x
W.N. Veldhuis, Winschoten 55 x
J.L. van der Vinne, Groningen 2 x
J.A.W. van Vloten, Zwolle 1 x
J.M. Vis, Leeuwarden 3 x
R.A. Vos, Groningen 53 x
J.J. Vriesendorp, Groningen 3 x
W
S.K. de Waard, Groningen 9 x
J.R. van der Wal, Haren 1 x
G.L.P. Warburg, Groningen 5 x
G.J.B. Weever Stous, Winschoten 3 x
P.H.W.C. Van Wicheren, Groningen 23 x
J.A. Willinge, Zwolle 1 x
Z
J. van Zaaijen, Groningen 14 x
J.M. Zuidema, Groningen 16 x

BIJLAGE 9: Lijst van geboorteplaatsen van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen.

GEBOREN IN GRONINGEN

A
Aduard 2 x
Appingedam 1 x
B
Baflo 3 x
Bedum 7 x
Beerta 3 x
Bellingwolde 12 x
Bierum 6 x
Bourtange 1 x
D
Delfzijl 2 x
Drieborg 1 x
E
Eelde 1 x
Eenrum 5 x
Euvelgunne 1 x
Ezinge 1 x
F
Finsterwolde 2 x
G
Godlinze 1 x
Grijpskerk 2 x
Groningen 72 x
Grootegast 3 x
H
Haren 3 x
Harkstede 1 x
Hoogezand 7 x
Hoogkerk 2 x
K
Kloosterburen 2 x
L
Leek 12 x
Leens 3 x
Loppersum 3 x
M
Marum 4 x
Meeden 2 x
Middelstum 9 x
Muntendam 2 x
N
Nieuw Buinen 1 x
Nieuwe Pekela 10 x
Nieuweschans 2 x
Nieuwolda 1 x
Niezijl 1 x
Noordbroek 2 x
Noorddijk 3 x
Noordwijk 1 x
Nordhorn 1 x
`O
Obergum 1 x
Oldekerk 1 x
Oldehove 2 x
Onstwedde 23 x
Oostwold 1 x
Opende 1 x
Oude Pekela 11 x
R
Ruischerbrug 1 x
S
Sappemeer 6 x
Scheemda 17 x
Schildwolde 1 x
Sellingerbeetse 1 x
Siddeburen 1 x
Slochteren 17 x
Stadskanaal 2 x
Stedum 8 x
T
Ten Boer 5 x
Ter Apel 1 x
Ter Apelkanaal 1 x
Termunten 7 x
Thesinge 1 x
Tolbert 1 x
U
Uithuizen 5 x
Uithuizermeeden 4 x
Ulrum 2 x
Usquert 3 x
V
Veele 1 x
Veendam 21 x
Vlagtwedde 15 x
W
Warfhuizen 1 x
Warffum 4 x
Wedde 7 x
Westeremden 2 x
Wetsinge 1 x
Wildervank 10 x
Winschoten 20 x
Winsum 2 x
Wirdum 1 x
Z
Zand, 't 3 x
Zevenhuizen 4 x
Zijldijk 3 x
Zuidbroek 2 x
Zuidhorn 1 x

GEBOREN BUITEN GRONINGEN

DRENTE
Anloo 2 x
Assen 6 x
Beilen 5 x
Borger 8 x
Diever 2 x
Emmen 3 x
Gasselte 1 x
Gieten 2 x
Meppel 2 x
Norg 1 x
Odoorn 3 x
Peize 1 x
Rolde 1 x
Vries 1 x
Zuidlaren 3 x

FRIESLAND
Dokkum 1 x
Drachten 1 x
Heerenveen 3 x
Holwerd 2 x
Kollum 2 x
Koudum 1 x
Leeuwarden 4 x
Lutkewierum 1 x
Nijehaske 1 x
Oost Dongeradeel 1 x
Ooststellingwerf 3 x
Rijperkerk 1 x
Surhuisterveen 2 x
Terwispel 1 x
Weststellingwerf 1 x
Wolvega 1 x
Workum 1 x
Zwaagwesteinde 2 x

GELDERLAND
Amersfoort 1 x
Apeldoorn 1 x
Arnhem 2 x
Brummen 1 x
Culemborg 1 x
Dinxperlo 1 x
Gorssel 1 x
Groenlo 1 x
Nijmegen 2 x
Spijk 2 x
Velp 1 x

NOORD-BRABANT
Breda 2 x
Fijnaart 2 x

NOORD- HOLLAND
Amsterdam 8 x
Bussum 1 x
Haarlem 3 x
Medemblik 1 x
Odorp 1 x
Oudendijk 1 x
Velsen 2 x
Zaandam 2 x
Zandvoort 1 x

OVERIJSSEL
Deventer 1 x
Hardenberg 1 x
Hellendoorn 1 x
Lonneker 1 x
Ommen 1 x
Slagharen 1 x
Zwolle 1 x

UTRECHT
IJsselstein 1 x
Langbroek 1 x
Leusden 1 x
Utrecht 1 x

ZUID HOLLAND
Den Haag 7 x
Leiden 3 x
Rotterdam 2 x

ZUID-LIMBURG
Heerlen 2 x

NEDERLANDS-INDIË
Soerabaja 1 x

DUITSLAND
Alt Finnixsiel 1 x
Altleis 1 x
Buer Middelich 1 x
Dortmund 1 x
Duisburg 1 x
Elten 1 x
Ferndorff 1 x

Geestemunde	1 x	Kaldenkirchen	1 x	Purlafingen	1 x
Geislautern	1 x	Kenzingen	1 x	Stoppenberg	1 x
Gelsenkirchen	1 x	Kurling	1 x	Weisenau	1 x
Grosz Midlum	1 x	Lyck	1 x	Wijmeer	2 x
Hamburg	1 x	Mehle	1 x	Witten	1 x
Hannover	2 x	Monchengladbach	1 x		
Ihren	1 x	Munster	1 x	Onbekend	2 x
Jengum	1 x	Olstenrath	1 x		

BIJLAGE 10: Lijst van beroepen van 'politieke delinquenten' berecht door de Kamer Groningen

A	
aannemer	2 x
aardappelhandelaar	1 x
accountant	3 x
administrateur	2 x
advocaat	3 x
ambtenaar	10 x
arbeider	13 x
artiest (acrobaat)	1 x
arts	1 x
assistent der directe belastingen	1 x
assuradeur	3 x
assurantiebezorger	1 x
automonteur	1 x
B	
bakker	8 x
bankier	1 x
bankwerker	3 x
bataljonscommandant	1 x
bedrijfsleider machinefabriek	1 x
behanger	1 x
beroepsmilitair	1 x
bierhandelaar	1 x
boekdrukker	2 x
boekhouder	1 x
bootwerker, chauffeur	1 x
bouwkundig opzichter	1 x
bouwkundige	1 x
brandstoffenhandelaar	3 x
brandweerman	2 x
bureauleider NSB in Veendam	1 x
C	
caféhouder	9 x
chauffeur	25 x
D	
dienstbode	1 x
directeur fabriek	2 x
directeur Gewestelijk Arbeidsbureau	1x
dorsmachinehouder	1 x
E	
elektrotechnicus	2 x
ex-burgemeester	13 x
ex-Commissaris provincie Groningen	1 x
ex-kampbewaker Haren en Vught	1 x
ex-wachtmeester Arbeidsdienst	1 x
expediteur	4 x
F	
fabrieksarbeider	11 x
fabrikant	2 x
filmoperateur	1 x
fotograaf	3 x
fruithandelaar	2 x
G	
garagehouder	1 x
gemeente veldwachter	1 x
graanhandelaar	1 x
Grenzpolizist	4 x
groentehandelaar	1 x
grondwerker	3 x
grossier in groente en fruit	1 x
grossier suikerwerken	1 x
grüne Polizei, lid van de	1 x
H	
handelsagent	1 x
handelsreiziger	1 x
hoofdcontroleur bij de CCD	1 x
hoofdopzichter	1 x
horlogemaker	1 x
hotelhouder	2 x
houder sigarenzaak	1 x
houtbewerker	1 x
houthakker	1 x
houthandelaar	1 x
huishoudster	2 x
huisschilder	1 x
huisvrouw	20 x
hulp in de huishouding	1 x
I	
ingenieur	1 x
installateur	1 x
instrumentmaker	3 x
J	
journalist	1 x
jurist	1 x
K	
kandidaat-notaris	1 x
kantinemedewerkster	1 x
kantoorbediende	10 x
kantoorhouder der PTT	2 x
kapitein op de grote vaart	1 x
kapper	10 x
kelner	3 x
kleermaker	4 x
klokkengieter	1 x
kok	1 x
koopman	11 x
koppelbaas	1 x
koster	1 x
kruideniersbediende	1 x
kweker	4 x
kwekersknecht	1 x
L	
landarbeider	57 x
Landbouwer	76 x
leerbewerker	1 x
leerling kapper	1 x
leraar psychologie	1 x
loodgieter	1 x
loondorser	1 x
loopjongen	1 x
los arbeider	4 x
los werkman	3 x
M	
machinebankwerker	4 x
machinefabrikant	1 x
machinehandelaar	1 x
machinist	2 x
magazijnbediende	2 x
magazijnhouder groene kruis	1 x
magazijnmeester	1 x
makelaar	3 x
makelaar in effecten	1 x
manufacturier	1 x
marechaussee totaal	11 x
matroos	1 x
melkrijder	1 x
metaalbewerker	3 x
metaaldraaier	1 x
meubelmaker	2 x
militair	5 x
monteur	1 x
N	
naaister	1 x
NSB, bureauleider Veendam	1 x
NSKK, chauffeur	2 x

O

oberkelner	1 x
onderwijzer	3 x
opticien	1 x
Ordnungspolizei, lid van de	1 x
organisatieleidster Ned. Landstand	1 x

P

particulier detective	1 x
particulier rechercheur	1 x
piloot	1 x
Politie totaal	32 x
prostituee	1 x
PTT, brievenbesteller	3 x
PTT, kantoorhouder	3 x

R

radiotechnicus	6 x
reiziger	2 x
rijwielhandelaar/hersteller	4 x

S

scheepstuiger	1 x
scheepsjager	1 x
schilder	4 x
schildersknecht	3 x
schipper	2 x
schoenmaker	2 x
scholier	1 x
Sicherheitsdienst totaal	19 x
secretaresse	2 x
sigarenmaker	1 x
slager	8 x
smid	4 x
sportleider	1 x
SS totaal	5 x
stationschef	1 x
stenotypiste	1 x
stoffeerder	1 x
stratenmaker	2 x
student	9 x
stukadoor	1 x
stuurman	2 x

T

tandarts	1 x
tekenaar	1 x
tekenaar prov. waterstaat	1 x
timmerman	9 x
timmerman-opzichter	1 x
transportarbeider	3 x
tuinman	5 x
tuinier	1 x
typograaf	1 x

U

uitvoerder Grontmij	1 x

V

veehandelaar	3 x
veehouder	5 x
venter	1 x
verkoopster	1 x
verpleegster	1 x
vertaler	1 x
vertegenwoordiger	4 x
verzekeringsagent	1 x
vlashandelaar	1 x
voerman	1 x
vulcaniseerder	1 x

W

wagenmaker	1 x
wagenmeester tram	1 x
waterbouwkundig uitvoerder	1 x
waterbouwkundige	1 x
waterfitter	1 x
wegwerker	1 x
werkman	3 x
werktuigkundige	1 x
werkzaam in wasserij	1 x
winkelbediende	3 x
winkelier	2 x
woningbureauhouder	1 x

Z

zaadhandelaar	1 x
zeeman	3 x

geen beroep, onbekend	18 x

INDEX

- Alle personen die op wat voor manier dan ook geleden hebben onder de Duitse bezetting door huiszoeking, arrestatie, vrijheidsberoving, (zware) mishandeling, doodslag, deportatie, moord zijn in deze index opgenomen als *slachtoffer Duitse bezetting.*
- Alle personen, die in welke functie dan ook betrokken waren bij het Scholtenhuis, zijn in deze index opgenomen als *medewerker Scholtenhuis.*
- Alle personen, in welke juridische hoedanigheid dan ook die publicaties over de bijzondere rechtspleging of onderdelen daarvan vervaardigd hebben, zijn in deze index opgenomen als *juridisch auteur*.
- Voor een alfabetische lijst de namen van de interneringskampen waar de 'politieke delinquenten' in Groningen en in cassaties in Groningse zaken, volgens informatie aangetroffen in de onderzochte dossiers geïnterneerd hebben gezeten, zie bijlage 7.
- Voor een alfabetische lijst de namen van de advocaten die de 'politieke delinquenten' in Groningen en in cassaties in Groningse zaken hebben bijgestaan zie bijlage 8.

Addens N.G. -, lid Tribunaal Groningen 137
Adema, Sjoerd –, slachtoffer Duitse bezetting 203
Afflerbach, Arnold –, medewerker Scholtenhuis 209, 225, 228, 229, 283
Ahlbrecht, Louis Wilhelm August –, officier bij de SD in Arnhem 79, 80, 281, 282
Almelo, Tribunaal 64
Almelo, Zuiderhaven 169
Alteren, Feike van –, slachtoffer Duitse bezetting 206
Alteren, Harm van –, broer Feike en Wiebe 165, 280
Alteren, Wiebe van –, slachtoffer Duitse bezetting 206
Amerika, Johannes J. -, lid Tribunaal Groningen 137
Amersfoort, kamp 87, 217
Amsterdam 94, 111, 124, 132, 135, 144, 157, 161, 178, 206, 213, 246, 298
Amsterdam, Bijzonder Gerechtshof 23, 40, 110, 116, 124, 135, 207, 213, 226, 228, 230, 249
Amsterdam, Bijzonder Gerechtshof procureur-fiscaal 71, 96, 127, 128
Amsterdam, Bijzonder Gerechtshof procureur-fiscaal, afd. documentatie 127, 128
Amsterdam, Bijzonder Gerechtshof, advocaat-fiscaal 107, 213
Amsterdam, Bijzonder Gerechtshof, officieren-fiscaal 124
Amsterdam, Binnenlandse Strijdkrachten, commandant bezette gebied 94
Amsterdam, Bureau Joodse Zaken 177, 206
Amsterdam, Bureau Opsporing Oorlogsmisdadigers, hoofdbureau 131
Amsterdam, Bureau Roerende Goederen 144
Amsterdam, gerechtshof 23, 116
Amsterdam, Hoge Autoriteit 26, 74, 120-122, 138, 235, 238, 250, 273
Amsterdam, hoofdbureau van politie 98
Amsterdam, Joods Historisch Museum 37
Amsterdam, NSB, hoofdbureau ontsnappingen geïnterneerden 157
Amsterdam, POD 135
Amsterdam, rechtbank -, Bijzondere Strafkamer 231
Amsterdam, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD) 128, 129
Amsterdam, Universiteit van - 46, 240
Angeren, Johannes Regnerus Maria van -, secretaris-generaal, minister van Justitie, juridisch adviseur Gerbrandy 21, 29, 48,49, 50, 63, 108, 111, 240, 241
Anloo 203, 208, 218
Apeldoorn, ziekenhuis in - 198
Appingedam 197
Appingedam, POD 162
Argentinië 252
Arnhem 79, 116, 151, 190, 217, 228, 281
Arnhem, Bijzonder Gerechtshof 23, 40, 69, 79, 96, 110, 116, 179, 227, 229, 244, 280
Arnhem, Bijzonder Gerechtshof, advocaat-fiscaal (Openbaar Ministerie) 153
Arnhem, Bijzonder Gerechtshof, procureur-fiscaal 71, 96, 228
Arnhem, gerechtshof 23, 118, 120
Arnhem, Hoge Autoriteit 26, 74, 120-122, 136, 233, 236, 248, 271
Arnhem, Sicherheitsdienst 79, 217, 279
Arp, Albert –, slachtoffer Duitse bezetting 197
Asbeck, Frederik Mari baron van -, raadsheer BRvC 111, 136
Assen 156, 189, 202, 302
Assen, Bureau Opsporing Oorlogsmisdadigers, bureau - 40, 131, 212
Assen, gevangenis 189
Assen, rechtbank, Bijzondere Strafkamer 228
Assen, Tribunaal 130, 131, 137

Astrid, herdershond van Jozef Kindel 218

Baflo 199
Bakhoven, W.P. –, advocaat-fiscaal Amsterdam, advocaat-fiscaal Bijzondere Raad van Cassatie 107, 135
Bakkeveen 203, 206, 208, 218
Bark, Otto –, medewerker Scholtenhuis 219
Bartstra, Herman Koos Gustaaf -, psychiater 192
Beaufort, jhr. Lodewijk Anne Rintze Jetse de -, officier van Justitie 41
Becker, Adolf –, SD-er 189
Bedum 199, 217
Beer, Abraham –, slachtoffer Duitse bezetting 221
Beer, Isaak –, slachtoffer Duitse bezetting 221
Behrens, B. -, plaatsvervangend militair raadsheer Bijzondere Raad van Cassatie 111
België 21, 28, 44, 75, 91, 148, 160, 201, 215, 240, 245, 270, 287
België, Belgische regering in Londen 75, 97
België, minister van Justitie in Londen 50
België, Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (SHAEF)-missie in - 116
Belinfante, August David -, medewerker DGBR en juridisch auteur 24, 42, 43, 101, 114, 128, 245, 295, 297, 318
Belinfante, W.G. juridisch auteur 61
Bellmer, Friedrich -, medewerker Scholtenhuis 203, 209, 21, 217
Bemmelen, Jacob Maarten van -, hoogleraar strafrecht Universiteit van Amsterdam, hoofd toezicht op de interneringskampen van het Militair Gezag 61, 62, 70, 80, 93, 145, 247, 258, 266, 302
Benes, J.W. -, advocaat, plaatsvervangend secretaris Tribunaal Groningen 138
Benes, W.J. -, plaatsvervangend- voorzitter Tribunaal Groningen 137
Berckel, A.L.M. van –, raadsheer BRvC 111, 138
Bergh, George van den -, hoogleraar staatsrecht, raadsadviseur in buitengewone dienst van het Ministerie van Justitie 46, 240
Berghuis, H.G., medewerker griffie Tribunaal Groningen 134
Berlijn 150, 204, 228
Best, Petrus Wilhelmus -, militair raadsheer BRvC 111, 136
Beukema, Gerrit Pieter -, slachtoffer Duitse bezetting 218
Bierum 205
Biewenga, A.W. – wzn, lid Tribunaal Groningen 137
Bijnaam 'Egbert' 192
Bijnaam 'Lumpatsy' 192
Bijnaam 'Toeteke' 192
Bijnaam 'Jan' 192
Bijnaam 'Max' 191
Bijnaam 'Parfumkoning' 191
Bijnaam groep 'politieke delinquenten' 'Lüneburgers' 130, 141
Bijnaam landwacht 'Jan Hagel' 193
Bikker, Herbertus –, 'politiek delinquent', ontsnapt in 1952 157
Blankenstein, M. van -, journalist Londen 49
Bleichroth, Carel J.G. -, onderzoeker SOBR 24
Bloemers, Hugo Willibrord -, raadsheer Kamer Assen, burgemeester van Deventer 133
Boekholt, N. -, substituut-griffier Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden 134
Boer, E.J. de –, slachtoffer Duitse bezetting 201
Boer, L. de -, slachtoffer Duitse bezetting 200
Bohemen, Leo –, slachtoffer Duitse bezetting 203
Bok, J.W. –, voorzitter Raad van Beroep in Groningen, plaatsvervangend secretaris/ voorzitter Tribunaal Groningen 137, 138
Bolkestein, Gerrit -, minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen 22, 128
Bolkestein, Nicolaas -, raadsheer Kamer Groningen 133, 136, 140, 165, 166, 213, 214, 222, 232
Bolt, P. -, lid Tribunaal Groningen, arts 138
Bonnen, Peter Jansen -, medewerker Scholtenhuis 188, 209, 210
Bordeaux, Heinrich -, medewerker Scholtenhuis 201 202,, 209
Borgers, Sander –, 'politiek delinquent', ontsnapt in 1952 157
Bork, J. -, lid Tribunaal Groningen 137
Borkum, Duits Waddeneiland 151, 152, 252
Bosch ridder van Rosenthal, jhr. Lodewijk Hendrik Nicolaas –, medesamensteller 'Commentaar' 45
Bosch, Th.W. van den -, substituut-officier van justitie in Assen 302
Bosma, Jan -, slachtoffer Duitse bezetting 199
Böttger, Karl-, Duits militair commandant Groningen 151
Bouman, Harm -, medewerker Scholtenhuis 146, 147, 155, 162, 171, 201, 204
Bouman, Oomke -, medewerker Scholtenhuis 151, 152, 179
Bovenwindse eilanden 252
Brakel, S. van –, raadsheer BRvC 111, 136
Brandhof, J.C.E. van den -, juridisch auteur 61
Breda 94, 110, 219, 257, 299
Breda, Drie van 42, 43, 257, 299
Breda, gevangenis 157, 215
Breda, Tribunaal - 121
Bremen 209

Brouwer, H. -, lid Tribunaal Groningen 137
Brouwers, W. -, lid Tribunaal Groningen 137
Bruins, Siert, medewerker Grenzpolizei Delfzijl 215, 216, 250
Brussel 91
Buchenwald, Duits concentratiekamp 150
Burg, H.J.J. van den -, mederedacteur Naoorlogsche Rechtspleging 126
Burger, Jacobus Albertus Wilhelmus -, minister voor Terugkeerbeleid en Binnenlandse Zaken 21-23, 28, 62, 63, 67, 68, 70, 78, 241, 247, 309
Buwalda, H.J. -, advocaat 162

Caalen, E. -, substituut griffier Tribunaal Groningen 134
Camerling Helmolt, Daniel Adolf –, militair raadsheer Kamer Groningen, Kamer Leeuwarden 133, 140, 214, 2746
Churchill, Winston Leonard Spencer -, premier Groot-Brittannië 49, 74, 75
Cleveringa, Rudolph Pabus - Pzn -, president gerechtshof Leeuwarden 132
Cleveringa, Rudolph Pabus -, hoogleraar Leiden 110
Conring, Hermann Johannes –, Beauftragte voor Seyss-Inquart voor Groningen 197, 219, 235, 274
Coolen, C.W. –, advocaat 223
Coolen, Guido Lodewijk –, juridisch auteur 308
Corstens, G.M.J.-, president Hoge Raad 111

Dahlheim 164
Dam, Arnoud Cornelis van -, slachtoffer Duitse bezetting 217
Dam, Simon van -, slachtoffer Duitse bezetter 210
Dantzig, kamp Matskow bij – 150
De Haspel in Groningen 203
Dekker, Grietje –, slachtoffer Duitse bezetter 209, 220
Delfosse, Antoine Louis Philippe Ghislain -, Belgisch minister van Justitie 50
Delfzijl 175, 200
Delfzijl, Duitse Grenzpolizei 173, 203, 224
Den Bosch 142, 151, 228
Den Bosch, Bijzonder Gerechtshof 23, 71, 96, 110, 116, 228, 244
Den Bosch, Centraal Tribunaalkantoor 90, 91
Den Bosch, gerechtshof 23, 116
Den Bosch, Hoge Autoriteit 26, 74, 120-122, 138, 235, 238, 250, 273
Den Haag 44, 47, 106, 111, 144, 151, 161, 204, 210, 225, 226, 240, 273
Den Haag, Bezuidenhout 117
Den Haag, Bijzonder Gerechtshof 21, 96, 110, 116, 124, 135, 173, 230, 244
Den Haag, Bijzonder Gerechtshof, advocaat-fiscaal 256
Den Haag, Bijzonder Gerechtshof, officieren-fiscaal 124
Den Haag, Bijzonder Gerechtshof, procureur-fiscaal 71, 96, 274, 297
Den Haag, Bijzondere Raad van Cassatie 26, 27, 35, 36, 38, 40, 42, 43, 45, 56-59, 62, 72-74, 78-80, 84-86, 88, 100, 101, 103, 106-119, 126-128, 131, 135, 138, 164, 166, 183, 185, 188-190, 192-195, 200-202, 206, 207, 209, 210, 212, 215, 219, 224-231, 243, 244, 249-251, 253, 257, 259, 263, 270, 273, 278, 280-284, 287, 288, 293, 296, 299, 300, 307-318
Den Haag, cellenbarakken 154, 155, 218, 223
Den Haag, commandant kamp Duindorp 103
Den Haag, DGBR -, bureau coördinatie 203
Den Haag, gerechtshof 23, 116
Den Haag, Hoge Autoriteit 26, 74, 120-122, 138, 235, 238, 250, 273
Den Haag, Hoge Raad der Nederlanden 27, 31, 33, 36, 45, 56, 57, 59, 60, 74, 85, 106, 111-115, 117, 127, 128, 164, 185, 211, 225, 227, 229, 230, 243, 249, 257, 261, 265, 270, 271, 273, 274, 281
Den Haag, juridisch ressort 106, 225
Den Haag, Kantongerecht 134
Den Haag, Koninklijke Bibliotheek 128
Den Haag, Nationaal Archief 40, 128
Den Haag, POD 88, 103
Den Haag, Tribunaal 111
Den Haag, Vredesconferenties 44
Denemarken 46, 51, 75
Diekman, J. -, lid Tribunaal Groningen 137
Diepenhorst, Isaac Arend –, juridisch auteur 259
Dierikx, Cornelis Charles -, medewerker Scholtenhuis 219
Dijkema, Klaas -, slachtoffer Duitse bezetter 216
Dijkema, Reint Albertus –, slachtoffer Duitse bezetter 216
Dijkhoff, Klaas Henricus Dominicus Maria -, juridisch auteur 307
Dijksterhuis, G. -, lid Tribunaal Groningen 137
Dijkstra, Eeltje –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Dijkstra, Hobbes –, slachtoffer Duitse bezetter 203
Dijkstra, J.E. –, slachtoffer Duitse bezetter 202
Dijkstra, Kornelis –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Dijkstra,, G. -, medewerker griffie Kamer Groningen 134
Dirks, Gerhard -, medewerker Scholtenhuis 219
Domela Nieuwenhuis Nijegaard, Jacob Ferdinand Sypko -, advocaat, slachtoffer Duitse bezetter 161

Dönitz, Karl –, Duits admiraal 152
Donker, Gretha –, juridisch auteur 43, 295, 300, 318
Donker, Leendert Antonie -, lid Voorlopige Staten-Generaal 60, 302
Donner, Jan -, raadsheer Hoge Raad 111
Doorenbos, E. -, plaatsvervangend. advocaat-fiscaal Groningen 132
Doornbosch, N.G. -, lid Tribunaal Groningen 137
Dorhout, P. –, advocaat Groningen, plaatsvervangend secretaris Tribunaal Groningen 133, 137, 138
Drachten 206
Drachtstercompagnie 206
Drenthe 35, 130-132, 139, 142, 149, 156, 189, 198, 220, 236, 251, 315
Dresden, Sem -, directeur Koninklijk Conservatorium Den Haag 87
Drewes, Pieter Ebel -, slachtoffer Duitse bezetter 199
Driebergen, NSB, hoofdbureau ontsnappingen geïnterneerden 157
Driest, P.A. van –, militair raadsheer BRvC 111, 136
Droge Ham 206
Drost, Evert -, medewerker Scholtenhuis 179
Duitsland 21, 44, 45, 46, 74, 87, 92, 96, 99, 131, 141, 142, 146, 148-152, 156, 157, 163, 166, 169, 170, 174, 175, 178, 179, 186-188, 191, 195-204, 209, 210, 214-217, 219-222, 228, 235, 238, 245, 250, 258, 270, 274, 305
Duitsland, Amerikaanse zone 148, 214, 292, 314
Duitsland, Britse zone 214, 292, 314
Duitsland, concentratiekampen in 142, 144, 173, 186, 202, 218
Duitsland, Franse zone 214, 292, 314
Duitsland, Russische zone 148, 214, 292, 314
Dullemen, Arnold Abraham Louis Felix van –, juridisch auteur 61, 93, 94, 96, 98

Ebbinge, F.A. -, griffier Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden 134
Ebels, E.H. -, Commissaris van de Koningin in Groningen 136
Ebens, J. -, slachtoffer Duitse bezetter 190
Eck, Daniël van –, juridisch auteur 62, 127, 207
Eeghen, Esmée Adriënne van –, slachtoffer Duitse bezetter 218
Efferen, Johannes Tjapko Simon van -, medewerker Scholtenhuis 203
Egypte 28
Eichel, Wilhelm –, medewerker Scholtenhuis 203, 220
Eindhoven, Tribunaal 121
Elgersma, Fetze -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Elgersma, H. -, oud medewerker ICT rechtbank Leeuwarden 24, 39
Ellecom, interneringskamp in 100, 253
Elsinga, Anne Jannes –, medewerker Scholtenhuis 146, 203, 208, 216, 217
Emmen Riedel, W. Rudolph van -, voorzitter Tribunaal Rotterdam 160
Engelandvaarders 23, 24, 49, 249, 310
Enklaar, Bernard Paulus –, voorzitter rechtbank Groningen 134
Enschede 142, 151
Essen, Arend Albert van –, slachtoffer Duitse bezetter 218
Essen, consul in 216
Eygelshoven, interneringskamp Julia 195
Ezinge, interneringskamp in – 144

Faber, Klaas Carel -, medewerker Scholtenhuis 157, 215
Faber, Pieter Johan -, medewerker Scholtenhuis 158, 181
Faber, Sjoerd, oud-hoogleraar Rechtswetenschappen VU Amsterdam 43, 295, 300, 318
Falkema, Hermannus -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Farnsum, interneringskamp Irene in - 152
Feber, G.H.A. –, raadsheer BRvC 111, 136
Feith, Willem Wolter -, voorzitter Kamer Groningen, voorzitter Bijzondere Strafkamer Groningen 130, 132-134, 140, 161, 164-166, 172, 207, 208, 212-214, 222, 223, 232, 273, 275, 276
Fernbach, interneringskamp in Duitsland 150
Fikkert, Gustaaf Karel -, raadsheer BRvC 136
Finsterwolde, interneringskamp Carel Coenraadspolder 154, 155
Fischer, Herman Frederik Wilhelm David –, plaatsvervangend raadsheer BRvC 111, 135, 136
Fochteloo 209
Fokkens, Ane –, slachtoffer Duitse bezetter 197, 198
Folkeringa, J.G. -, lid Tribunaal Groningen 137
Formsma, Wiebe Jannes -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Fort Blauwkapel, interneringskamp van het Bureau Nationale Veiligheid 95
Fort Honswijk, interneringskamp van het Bureau Nationale Veiligheid 95
Frank, Anne -, slachtoffer Duitse bezetter 24, 128
Frankrijk 21, 28, 75, 91, 141, 143, 196, 214, 245, 270
Frankrijk, Franse regering in Londen- 75, 97
Friesland 35, 41, 130-132, 139, 142, 149, 156, 198, 220, 236, 315
Fühner, H., juridisch onderzoeker 42, 295, 299, 318
Führer, Adolf Hitler 21, 222

Gee, Johannes Leendert -, slachtoffer Duitse bezetter 199
Geer, jhr. Dirk Jan de -, minister-president 47, 51, 240, 304
Geerlings, G. –, lid Tribunaal Groningen 137
Gelderland 149, 156
Gelein Vitringa, Johan van -, juridisch auteur 110
Gemeenschap Oud-Illegale Werkers (GOWIN) 123
Gerbrandy, Pieter Sjoerd -, minister-president 22, 29, 48, 50, 51, 78, 91, 93, 94, 96, 108-110, 113, 243, 246, 255, 289, 302
Gerner, mej. H.M.J. -, lid Tribunaal Groningen 137,138
Geus, J. de -, lid Tribunaal Groningen 137
Goudkuil, H. -, gevraagd voor Tribunaal Groningen 137
Graaff, Bob de -, hoogleraar Leiden, Utrecht 94
Gratama, W. –, advocaat 162
Grevers, Helen –, auteur 87
Griekenland, Griekse regering in Londen- 75, 97
Grient, (..) van der -, medewerker DGBR 101
Groenhuijsen, Marc S. –, juridisch auteur 265
Groeningen, Christianus Joseph Johannes Willibrordus van -, raadsheer en raadsheer-commissaris Kamer 133-135, 165-167, 279
Groningen 26, 30, 33, 34, 37-40, 43, 116,130-133, 135-141, 146, 148-152, 154, 161,162,165,169,170, 177, 178, 181, 182, 184, 187, 189, 190, 191-193, 196-199, 202, 203-206, 208, 210-213, 216, 217-223, 225, 227, 228-230, 232-234, 236, 246, 251, 259, 260, 261, 263, 273, 274, 276, 277, 280, 283, 287, 290, 291, 293, 298, 299, 305, 309, 313, 315
Groningen, 2e noodbegraafplaats 181
Groningen, Commissaris van de Koningin 65, 136, 137, 232
Groningen, huis van bewaring 202, 206, 208, 217, 258
Groningen, interneringskamp Stadspark 144, 153
Groningen, Jonge Landstand 170, 200
Groningen, Joodse inwoners van 197, 1979
Groningen, Kamer – van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden 23, 24, 26, 27, 34, 35-41, 43, 116, 119, 124, 126, 129, 131-138, 140, 141, 144, 146-150, 154, 156-161, 163-167, 169-176, 178-192, 194-214, 216-218, 220-223, 225-232, 234, 235, 237, 238, 243, 257, 259-261, 263, 272, 274-280, 282-285, 287-297, 299-301, 305
Groningen, Kamer – van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden, advocaat-fiscaal (Openbaar Ministerie) 131, 135, 147, 154, 157-159, 163, 164, 172, 178, 180, 185, 187, 192, 195, 198, 199, 200, 206, 209, 211, 223, 228, 230, 231, 259, 274, 278, 283, 285, 291, 299
Groningen, kantongerecht, Bijzondere Strafkamer 138, 158, 234, 237, 238, 260, 290
Groningen, lid Gedeputeerde Staten 131, 136, 236
Groningen, Oorlogs- en VerzetsCentrum (OVCG) 41
Groningen, Oude Boteringestraat 134, 138
Groningen, politiebureau 153, 162
Groningen, Politieke Opsporingsdienst 27, 103, 124, 133, 141, 142, 143, 150, 153, 155, 159, 162, 191
Groningen, Politieke Rechercheafdeling 27, 124, 185
Groningen, provincie 130, 131, 136, 141-143, 146, 151, 156, 172, 210, 212, 216, 219, 221, 225, 238, 274
Groningen, provincie, gedeputeerde 133, 136, 222, 232, 288
Groningen, Rabenhauptkazerne in – 219
Groningen, rechtbank, Bijzondere Strafkamer 158, 195, 212-216, 220, 231, 235, 260, 288
Groningen, RHC Groninger Archieven 41
Groningen, Rijksuniversiteit 188, 219
Groningen, Sicherheitsdienst (Scholtenhuis) 40, 141, 142, 146-147, 149, 151, 152, 155, 158, 159, 164, 169, 171, 172, 174, 175, 178, 180, 185, 187-189, 199, 203-206, 210, 211, 216-221, 229, 274, 279, 280, 291, 313
Groningen, STPD in 172, 225
Groningen, strafgevangenis 40, 135, 142, 153, 154, 171, 191, 208, 217, 218, 253
Groningen, Tribunaal 26, 33-35, 38, 130, 131, 138-139, 141, 158, 175, 232-238, 243, 263, 277, 279, 280, 284-287, 289, 291-294, 300
Groningen, Tribunaal, Kamer Veendam 136, 138, 232, 234, 243, 315
Groningen, Tribunaal, Kamer Winschoten 136, 232, 234, 243, 315
Groningen, Tribunaal, Kamers Groningen 136, 232, 234, 243, 315
Groningen, Tribunaal, kantoor secretaris 136
Groningen, voormalige kazerne aan de Herenweg 179
Groningen, vrijmetselaarsloge 171
Groningen, ziekenhuis 149, 198
Groot Brittannië 21, 47, 75
Grootegast 218
Grosz, Herbert Erich -, medewerker Scholtenhuis 209

Haan, Kornelis Enno de –, slachtoffer Duitse bezetter 205
Haarlem 171
Haase, Bernard Georg -, leider Scholtenhuis 163, 202-204, 209-211, 217, 221, 274
Haga, H. -, voorzitter BRvC 78, 80, 88, 111, 113-115, 136, 207
Halbertsma, S.N.B. -, (plaatsvervangend) raadsheer BRvC 111, 136
Halifax, Edward Frederick Lindley Wood, lord -, Britse minister van Buitenlandse Zaken 47
Hall, W. van -, raadsheer BRvC 136
Hamburg 209, 219
Hamel, Joost Adriaan van -, voorzitter BG Amsterdam 79, 80
Hamminga, Fokje –, slachtoffer Duitse bezetter 206

Hamminga, Roelf -, slachtoffer Duitse bezetter 206
Haren 137
Haren, burgemeester van 222
Harster, Wilhelm –, Befehlshaber der Sichterheitspolizei und SD Nederland 218
Hartendorf, Kornelis –, medewerker Scholtenhuis 219
Hasselt, Simon Hartog van –, slachtoffer Duitse bezetter 211, 218
Hazelhoff, Folkert Feiko -, psychiater 278
Hazewinkel-Suringa, D. –, juridisch auteur 258
Heeris, Floris Johan -, militair raadsheer BRvC 109, 111, 136
Heide, A.E. van der -, medewerker griffie Kamer Groningen 134
Heijden, Chris van der –, auteur 87
Heijmeijer, Johannes Baptist Jozeph -, raadsheer Kamer Leeuwarden, gerechtshof Leeuwarden 24, 133, 249
Heinemann, Ludwig -, leider SD-Kommando Arnhem 79, 114, 280, 281
Heller, K.J., juridisch auteur 25
Heller, Tunis -, slachtoffer Duitse bezetter 197, 198
Hempenius, Jelle –, slachtoffer Duitse bezetter 206
Hendriks, Karel -, slachtoffer Duitse bezetter 206
Hendriks-Lijzenga, R. -, medewerker griffie Kamer Groningen 134
Hendriks-Suhr, Else F.C. -, slachtoffer Duitse bezetter 206
Hengelo 162
Hermans, Herman L.C. -, voorzitter SOBR 23, 24
Hesselink, Willem Frederik -, schriftkundige 167
Heuven Goedhart, Gerrit Jan van -, minister van Justitie 21-23, 62, 67, 70, 116
Hildersum, Levie Israël –, slachtoffer Duitse bezetter 218
Hilversum, Militair Gezag in - 133
Himmler, Heinrich Luitpold -, Reichsführer der SS 202, 204
Hirle, Johan Martin Wilhelm -, medewerker Scholtenhuis 203
Hirsch Ballin, Ernst –, minister van Justitie 157
Hoek van Holland 240
Hofman, A. -, medewerker griffie Kamer Groningen 134
Hofman, Jaap -, psychiater 87
Hollander, F.Q. den -, raadsheer BRvC 135
Hollander, Ferdinand -, advocaat-fiscaal BG Den Haag 71, 255
Holthe tot Echten, jhr. M.L. –, medesamensteller 'Commentaar' 45
Hoogeveen 170
Hoogezand 138, 205, 220, 221
Hoorn, Jan van –, slachtoffer Duitse bezetter 203
Hoorweg, A.F. van -, raadsheer BRvC 111, 138
Hooykaas, Isaac Petrus -, raadsadviseur Minister van Justitie 256
Hotz, Georg David Eduard Johannes –, raadsheer Kamer Groningen, raadsheer Bijzonder Gerechtshof Den Haag 133
Houten, J.J. van, secretaris en kabinetschef Ministerie van Marine in Londen 50, 51
Houwen, Reinder Paul –, lid verzet Groningen 152
Houwert, Boudewijn Nicolaas -, medewerker Scholtenhuis 203
Huisman, Wolter -, slachtoffer Duitse bezetter 201
Huitzing, Jan - slachtoffer Duitse bezetter 205
Hummelen, J.C. -, advocaat, plaatsvervangend secretaris Tribunaal Groningen 138

Indonesië 23

Jahnsen, Thomas Leonard -, medewerker Scholtenhuis 209
Jansma, M. -, lid Tribunaal Groningen 138
Jebbink, Hendrik -, medewerker Scholtenhuis 203
Jendgens, Ernst Paul –, medewerker Scholtenhuis 209
Joegoslavië, Joegoslavische regering in Londen 75, 97
Joekes, A.M. -, lid Tweede Kamer 60
Jong, F.J. de -, raadsheer BRvC 111, 136
Jong, L. de –, directeur RIOD 128, 129, 181, 239
Jong, T. de – Tzn –, raadsheer Kamer Groningen, Hoge Autoriteit 133, 139, 140, 165, 233, 236-238, 273, 285
Jonge, Jacob de -, 'politiek delinquent', ontsnapt in 1952 157
Jonkers, J.E. -, raadsheer BRvC, juridisch auteur 62, 111, 136

Kadijk, Rentje -, slachtoffer Duitse bezetter 199
Kamminga, Jan -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Kampinga, S -, slachtoffer Duitse bezetter 201
Kaper, Abraham -, medeweker Scholtenhuis 179
Kath, Joachim –, medewerker Scholtenhuis 209, 215, 220
Keijer, Jannes Luitje –, medewerker Scholtenhuis 146, 177, 216, 217
Keller, Jacobus Pieter -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Kerkhof, Jan –, medewerker POD en PRA Groningen 124, 155
Kerkhoven, Mélisande Tatiana Marie –, slachtoffer Duitse bezetter 206
Kernkamp, W.J.A. –, raadsheer BRvC 111, 136

Kerstens, Hendrik –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Kielwindeweer 206
Kindel, Jozef –, medewerker Scholtenhuis 40, 210, 218
Kinkelder, Geert -, oud-medewerker Nationaal Archief 40
Klavers, Derk –, medewerker Scholtenhuis 219
Kloppenburg, Herman -, lid verzet 152
Knorr, Ernst –, medewerker Scholtenhuis 40, 146, 154, 211, 218
Kolfschoten, H.A.M.T. -, minister van Justitie 111, 233, 252, 256, 258
Koning, A.H. -, lid Tribunaal Groningen 138
Koningin Wilhelmina 21, 47, 48, 51, 110, 182, 240, 241, 248, 256
Koot, Henri –, commandant BS 94
Koppa, Adam -, medewerker Scholtenhuis 209
Koppius, N. -, voorzitter Tribunaal Groningen 136
Koppius, W.J. -, lid Tribunaal Groningen 137
Kortenhorst, L.G. –, juridisch auteur 127, 312
Koster, J. -, advocaat 162
Kosters, (..) -, jurist 110
Kraan, J.F. –, slachtoffer Duitse bezetter 202
Kranenburg, R. –, raadsheer BRvC, hoogleraar Staatsrecht Rijksuniversiteit Leiden 60, 61, 136
Kriegsman, (..) -, lid Tribunaal Groningen 137
Krijger, Wouter Albert –, slachtoffer Duitse bezetter 203
Krimpen, H. van –, juridisch auteur 259
Kroatië 166, 169
Kruijer, Jan -, medewerker Scholtenhuis 203
Kruitbosch, Dirk -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Kruls, H.J. -, chef-staf MG 69, 91-94, 116
Kuiper, Pieter -, medewerker Scholtenhuis 203
Kuipers-Klapwijk, P. -, lid Tribunaal Groningen 137, 138

Laan, Berend te -, slachtoffers Duitse bezetter 206
Laan, Cornelis te-, slachtoffers Duitse bezetter 206
Laan, E.J. van der -, lid Tribunaal Groningen 137
Laan, Jacob van der 202
Laan, Pieter te -, slachtoffers Duitse bezetter 206
Laan, Willem te – en zijn echtgenote, slachtoffers Duitse bezetter 206
Langemeijer, G.E. -, rechter rechtbank Amsterdam, advocaat-fiscaal BRvC 37, 80, 88, 106, 107, 109, 110, 113, 115, 130, 135, 219, 224, 225, 243, 281, 284, 298
Langguth Steuerwald, Willem Ernst -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Lanting, Jan Berend -, medewerker Scholtenhuis 203
Larsen, Magnus Karst Hendrik -, medewerker Scholtenhuis 203
Lasonder, L.W.E.M -, procureur-fiscaal BG Leeuwarden 130, 131, 147, 158, 212, 233, 258, 273, 280, 291
Leemhuis, W.H.L. -, lid Tribunaal Groningen 137
Leeuwarden 131
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof 23, 71, 94, 110, 116, 124, 130, 132, 134, 212, 211, 230, 244, 258
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof -, voorzitter 119, 132
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, Kamer Assen 22, 116, 119, 130, 132, 13, 179, 212
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, Kamer Assen, advocaat-fiscaal 128, 156
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, Kamer Groningen **zie:** Groningen, Kamer – van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, Kamer Leeuwarden 24, 116, 132, 133, 162, 212
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, Kamer Leeuwarden, advocaat-fiscaal 25, 139, 165, 176, 258
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, officieren-fiscaal 124, 135, 184
Leeuwarden, Bijzonder Gerechtshof, procureur-fiscaal 26, 27, 69, 96, 124, 130, 131, 137, 145, 157, 161, 223, 233, 235, 258, 280
Leeuwarden, gerechtshof 23, 116, 247
Leeuwarden, gerechtshof -, vicepresident 24
Leeuwarden, gerechtshof-, procureur-generaal 139, 238, 249
Leeuwarden, gerechtshof-, raadsheer 22, 45, 130, 133, 249
Leeuwarden, Hoge Autoriteit 24, 33, 139-140, 233, 235-238, 285, 292, 315-317
Leeuwarden, Interneringskamp vliegveld Leeuwarden 103
Leeuwarden, juridisch ressort 35, 130-132, 139, 140, 147, 236-238, 280, 285
Leeuwarden, rechtbank - 132, 134
Leeuwarden, rechtbank, Bijzondere Strafkamer 228
Leeuwarden, rechtbank-, ICT specialist 24, 39
Leeuwarden, rechtbank-, rechter strafsectie 24
Leeuwarden, strafgevangenis 154, 253
Leeuwarden, Tribunaal 130, 129, 137
Lehnhoff, Robert Wilhelm -, medewerker Scholtenhuis 146, 164, 165, 171, 178, 179, 199, 203, 209, 211, 218, 260, 274
Leiden, Universiteit van -, faculteit rechtsgeleerdheid 41
Leistikow, (..) -, advocaat 225
Lemson, Hendricus Ludovicus -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Leyenaar, Klaas -, slachtoffer Duitse bezetter 201
Lieftinck, P. -, minister van Financiën 247, 252

Linthorst Homan, J. -, Commissaris van de Koningin Groningen 219
Lochem, vrouwenkamp Ampsen 253
Loef, J.A.L.M. -, raadsheer BRvC 136
Lolkema, Doitse (Dooitze)-, slachtoffer Duitse bezetter 206
Londen 21, 27, 28, 33, 32, 46-50, 52, 53, 61, 62, 67, 74, 75, 91, 94, 96, 97, 101, 108, 109, 116, 120, 121, 128, 182, 239-243, 247, 269, 270, 285, 293, 294, 301, 309, 310, 311, 315, 316
Londen, Buitengewone Raad van Advies in - 52-54, 61, 63, 68, 98, 114, 119, 239, 241-244, 255, 287
Londen, Bureau Militair Gezag in - 69, 91, 109, 242
Londen, Grosvenor House 49
Londen, Ministeriële Commissie Terugkeer 51, 61, 63, 68, 69, 98, 239, 241, 243, 255
Londen, Nederlands minister van Binnenlandse Zaken 21, 63, 78
Londen, Nederlands Ministerie van Justitie in - 48, 79, 109, 240
Londen, Nederlands Ministerie van Marine 109
Londen, Nederlands Ministerie van Oorlog 109
Londen, Nederlandse Ministerraad in - 44, 46, 54, 63, 71
Londen, Nederlandse regering in - 21-23, 27-29, 34, 38, 46-53, 59, 61, 62, 69, 70, 75, 77, 91, 93, 95, 96, 98, 101, 109, 112, 145, 182, 183, 239-247, 250, 251, 255, 256, 269, 270, 273, 274, 287-290, 295, 298, 300, 305, 309, 310, 311, 315-317
Londen, Studiegroep voor Reconstructieproblemen 50, 51, 61, 239, 241, 255
Londen, Unilever, onderdirecteur van - 51
Londen, United Nations War Crime Commission (UNWCC) 75, 78, 97, 160, 204, 208
Londen, Verklaring van St. James 75, 76, 110, 313
Loon, J. van -, president Hoge Raad 111
Louët Feisser, Jacobus Christoffel –, advocaat-fiscaal Kamer Groningen 131-133, 140, 152, 159, 161, 163, 166, 179, 213, 296
Lourens, Gerrit -, medewerker Scholtenhuis 203
Lubbers, Christinus Wieger -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Lüneburger Heide 141
Lunteren, bouwplan van de NSB in – 198, 205
Luppens, (..) -, lid POD Groningen 155
Luxemburg, Luxemburgse regering in Londen 75, 97

Maarseveen, J.H. van -, minister van Justitie 81, 244, 248, 252, 255, 256, 258, 299
Maassen, A. -, voorzitter Kamer Assen 132, 273
Maastricht 93, 143
Maastricht, Tribunaal 121
Makkum 203, 218
Makowski, Ersnt medewerker Scholtenhuis 209
Mardagant, S.V. -, schriftkundige 167
Marum 143, 209, 253
Marum, interneringskamp Nuis in – 144
Mason, H.L. -, juridisch onderzoeker 41, 42, 295, 296, 301, 318
Mechels, Johan Gerhard -, Duits militair 185, 209, 210
Medendorp, G.W. -, lid Tribunaal Groningen 137
Meihuizen, J.P. -, onderzoeker NIOD 42, 79, 109, 111, 138, 295, 299, 300, 318
Meijer, Leffert -, slachtoffer Duitse bezetter 205
Mengerink, B.J. -, lid Tribunaal Groningen 137
Meppel 198
Meppel, kantongerecht 132
Meppel, KP in - 198
Meuleman, J. – medewerker DGBR 138
Meulenberg, P.J. -, medewerker Duitse bezetter 198
Middelburg 117
Middelburg, burgemeester 214
Middelstum 217
Midwolda, loco-burgemeester 198
Mildt, D.W. de -, juridisch auteur 79
Millingen, Interneringskamp de Harskamp 154
Minck, Cornelis Johannes -, medewerker Scholtenhuis 203
Molotov, Vjatsjeslav Michajlovitsj -, minister van Buitenlandse Zaken Sovjet-Unie 74
Mouton, M.W. -, raadsheer BRvC, vertegenwoordiger Nederland in UNWCC 78, 111, 136
Mowinski, Hans Paul Felix –, medewerker Scholtenhuis 158, 203, 209
Mozer, Gerrit Reinier -, medewerker Scholtenhuis 153
Mulder, A.J., (Oom Wim), lid verzet 280
Mulder, F. Th. -, medewerker Kamer Groningen 134
Mulder, G.E. -, griffier Kamer Groningen 134, 165
Mulder, Harm -, slachtoffer Duitse bezetter 206
Mulder, J.E. -, raadsheer Kamer Groningen 133, 165, 213
Mulderije, Hendrik -, minister van Justitie 115
München, Oberstatsanwalt 212
Münster, Zentrum für Niederlande-Studien van de Westfaalse Wilhelms- 43
Mussinga, Louwe –, slachtoffer Duitse bezetter 199

Nabring, T. -, lid Tribunaal Groningen 137
Nagel, W. H.-, raadsheer Kamer Groningen 133, 189
Nauta, H.J.H. -, raadsheer Kamer Groningen, Kamer Assen 119, 133, 213, 222
Nederkorn, Jan -, NSB-er Haarlem 171
Nederland, bevrijde Zuiden van – 22, 27, 29, 92, 93, 116, 120, 121, 234, 242, 244
Nederland, bezette Noorden van – 91, 93
Nederland, Communistische Partij in - 137, 138
Nederland, concentratiekampen in - 146
Nederland, Ministerie van Justitie 41, 42, 48, 66, 79, 85, 90, 95, 96, 101, 102, 105, 106, 119, 140, 154, 189, 212, 213, 216, 251, 252, 257, 261
Nederland, Ministerie van Oorlog 98
Nederlands-Indië 23, 156, 252, 261, 273
Neuhauser, August Leonard -, hoofd Grenzpolizei Delfzijl 205, 209, 216, 226
Neurenberg, Tribunaal van -, Internationaal Militair Gerechtshof 25, 75-77, 99, 106, 170, 207
Neut, Willem van der -, 'politiek delinquent', ontsnapt in 1952 157
New York, United Nations Archives 209
Nienhuis, J. -, hoofd van de POD Appingedam 162
Nieuw Beerta 143
Nieuw Guinea 252
Nieuwe Pekela 201
Nieuweschans 141
Nievelt, C. van -, raadsheer BRvC 136
Nijnatten, G.C.M -, medesamensteller NOR 126
Noach, W.M.E. –, juridisch auteur 41, 62, 64, 128, 285, 290, 295-296, 301, 318
Noord-Brabant 156
Noord-Brabant, Provinciaal Militair Commissaris 103, 116
Noord-Holland 149, 156
Noordoostpolder 195, 196
Noordoostpolder, interneringskamp Westvaart 195
Noorwegen 46, 47, 51, 75, 163, 240
Noorwegen, Noorse regering in Londen 75, 95
Nooy, Cornelis Johannes de –, slachtoffer Duitse bezetter 205
Noppen, Leendert G. van -, slachtoffer Duitse bezetter 206
Norg 203, 208, 218, 220, 228
Nubé, G.R. -, advocaat-fiscaal Kamer Leeuwarden 139, 165, 178, 258

Oekraïne 170, 171, 200
Oekraïne, Skiera 200
Okkinga, Peter –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Ommen, kamp Erica 24, 45, 160, 182, 194, 195, 205, 206, 231
Omta, Aldert Derk -, slachtoffer Duitse bezetter 205
Onnen, J.K. -, raadsheer BRvC 111, 136
Oordt, H. van -, raadsheer BRvC 111
Oostenrijk, concentratiekampen in 220
Oosterhof, Sikke –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Oostindjes, J. -, lid Tribunaal Groningen 137
Oostra, J. -, medewerker griffie Kamer Groningen 134
Opsterland 201
Ost-Friesland 218
Ottenvanger, H. -, lid Tribunaal Groningen 137
Overijssel 156, 198
Overman, Johannes Christiaan –, slachtoffer Duitse bezetter 205

Papen, Franz von -, Kanselier Duitsland 77
Persman, J. -, psychiater 192
Piersma, H. -, juridisch onderzoeker 42, 295, 299, 318
Pinkster, Albert -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Pinkster, Jurjen Geert -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Plas, L.O. van der -, advocaat 104
Polak, (..) –, slachtoffer Duitse bezetter 260
Polak, Simon -, slachtoffer Duitse bezetter 191
Polak, Willem 'politiek delinquent' -, ontsnapt in 1952 157
Polen 46, 169, 171, 197, 198, 202
Polen, concentratiekampen in - 146, 170, 204, 220, 221
Polen, geallieerde militairen 142, 151
Polen, kamp Stanislau 133, 276
Polen, Poolse regering in Londen 74, 75, 95
Pompe, W.P.J. -, raadsheer BRvC 62, 63, 110, 111, 136, 270
Pont, W. -, voorzitter 5e Kamer Tribunaal Groningen 137
Post, E. -, lid Tribunaal Groningen 138
Posthumus Meyer, W.Ch. -, medewerker MG 116
Posthumus, Nico –, oprichter RIOD 129

Praag 201
Prins Bernhard, bevelhebber Binnenlandse Strijdkrachten 93, 94

Quay, Jan Eduard de -, minister van Oorlog 110

Radio Oranje 21-23, 27, 45, 49, 50, 62, 67, 79, 128, 208, 211, 245- 247, 309
Ranitz, jhr. J.E. de -, advocaat-fiscaal Kamer Assen 130, 132, 181
Rauter, Hans Albin -, Generalkommissar SS 169, 202, 204, 209, 211, 219
Reitsma, H.F.R. -, advocaat Stadskanaal 161
Remmelink, J. –, juridisch auteur 185
Reuser, J.W.M. -, advocaat 104
Rhijn, C.W. van –, advocaat Hengelo 162
Rienks, Sietse –, slachtoffer Duitse bezetter 201
Rijkens, P. -, onderdirecteur Unilever Londen 50, 41
Rijnders, Bernhard Jacques Cornelis –, slachtoffer Duitse bezetter 203, 218
Rijzebol, Bene –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Rilland Bath, interneringskamp in - 100, 253
Risch, Erwin -, medewerker Scholtenhuis 164, 165, 209
Roden 189
Roden, burgemeester van - 133
Roelfsema, Engbertus Johannes -, slachtoffer Duitse bezetter 198
Roeters, (..) –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Röling, B.V.A. -, raadsheer BRvC 136, 249
Romeijn, mej. J.M.C. -, hoofd Bureau Coördinatie DGBR 81, 99, 129, 211
Romijn, Peter -, senior onderzoeker NIOD 27, 42, 124, 295, 298, 318
Rood, Adolf Bernard -, slachtoffer Duitse bezetter 161
Roosevelt, Franklin Delano –, president Verenigde Staten 49, 74, 75
Rotgans, Jan -, militair raadsheer Kamer Groningen 133, 276
Rotterdam 137, 196
Rotterdam, POD van - 149
Rotterdam, strafgevangenis in - 218, 253, 254
Rotterdam, Tribunaal 160
Rotterdammer', 'de - 22
Rottevalle 206
Rusland (Sovjet-Unie) 28, 49, 74, 75, 166, 169, 194, 200, 209, 215, 238, 261
Rusland, minister van Buitenlandse zaken 74
Russchen, Jannes -, slachtoffer Duitse bezetter 205
Russell, G.M.G.H. -, juridisch auteur en advocaat 61, 103

San Francisco, Handvest van Londen 75, 76, 78-80, 108, 126, 207-210, 212, 226, 266, 305
San Francisco, Overeenkomst van Londen 75, 76, 78, 266
Sanders, Abel Petrus Bernardus -, directeur BNV 95
Sangers, Jan –, slachtoffer Duitse bezetter 205
Schaap, Pieter –, medewerker Scholtenhuis 179
Schacht, Horace Greeley Hjalmar -, president Nazi-Duitse Rijksbank, minister van Economische Zaken Nazi-Duitsland 77
Schalkhaar 201
Schäper, Helmuth Johann –, medewerker Scholtenhuis 209
Schee, L.C. van der -, militair raadsheer Kamer Groningen 133, 276
Schendel, Antoon van -, medewerker Scholtenhuis 215, 220
Schermerhorn, Willem -, minister-president 60, 71, 239, 269
Schiermonnikoog 142, 146, 149, 151, 152, 155, 170, 171, 217, 218, 220
Schildmeer 159
Schmidt Brümmer, Horst -, medewerker Scholtenhuis 215, 220
Schmidt, Martin -, medewerker Scholtenhuis 209
Schmidt, Otto Herman Gustav -, medewerker Scholtenhuis 203
Scholten, G -, raadsheer BRvC 111, 136
Scholten, W.J. -, raadsheer BRvC 136
Schöngarth, Karl Georg Eberhard -, Befehlshaber des Sicherheitsdienst und SS 211
Schoorl, interneringskamp in – 100, 253
Schuchmann, Emil Friedrich Richard -, medewerker Scholtenhuis 209
Schuilenga, Taeke -, slachtoffer Duitse bezetter 218
Schulenklopper, Jan –, slachtoffer Duitse bezetter 218
Severein, M.H. -, rechter rechtbank Leeuwarden, onderzoeker SOBR 24
Seyss-Inquart, Arthur –, Reichskommissar für die Besetzte Niederländische Gebiete 77, 219
Siebers, H.B. -, voorzitter 2e Kamer Tribunaal Groningen 137
Sikkel, Nicolaas Johannes Gerardus -, procureur-fiscaal van BG Amsterdam 127, 312
Sint Michelsgestel 133, 276
Sleutelberg, Lazarus –, slachtoffer Duitse bezetter 216
Sleutelberg, Meijer –, Slachtoffer Duitse bezetter 216
Smallingerland 209
Smid, Alle -, slachtoffer Duitse bezetter 203, 206

Smit, Arien -, medewerker Scholtenhuis 203
Sneeuw, Pieter -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Snijders, F.J.H. -, hoofd sectie II MG 70, 116
Spa, J. -, gevraagd voor Tribunaal Groningen 137
Staargaard, Chr.J..F. -, commissaris provincie Groningen 219
Stadskanaal 125, 196
Stalin, Jozef -, leider Sovjet-Unie 49, 75
Steenwijkerwold, interneringskamp de Beenderribben 195
Steffen, A.F. -, militair raadsheer Kamer Groningen 133
Stern, Pinchas -, slachtoffer Duitse bezetter 191
Stoffels, P. -, juridisch auteur 61
Stokvis, Benno Jules -, lid Tweede Kamer 302
Stolper, Eduard Eugen –, slachtoffer Duitse bezetter 203
Stolwijk, Cor -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Stouten, H. -, psycholoog 87, 155
Strijd, K. -, juridisch auteur 87
Suriname 252
Suurmeijer, J. -, lid Tribunaal Groningen 137

Tellegen, mej. R.C.M. -, lid Tribunaal Groningen 137, 138
Tenkink, Jan Coenraad -, (waarnemend) Secretaris-generaal van Justitie 79, 197, 110, 113, 130, 243
Ter Veer, B.I.A.A. -, hoofd DGBR 81, 98-100, 252, 273
Ter Veld, L. ter -, lid Tribunaal Groningen 137
Termunten 189
Terpstra, J. – lid Voorlopige Staten-Generaal, Tweede Kamer 114, 258
Teulings, J.H.A. –, onderzoeker SOBR 24
Thomsen, Arthur –, leider SD Arnhem, SD-Groningen 40, 41, 146, 153, 154, 217, 218, 274
Tiemens, H.F. -, advocaat 161
Tilburg 142 151
Timmer, Baltus -, slachtoffer Duitse bezetter 205
Tokio, Tribunaal van -, Internationaal Militair Gerechtshof 25, 76, 106
Tollenaar, D. -, militair raadsheer BRvC 111, 136
Top, J.H. -, lid Tribunaal Groningen 137
Touseul, Antoine -, 'politiek delinquent', ontsnapt in 1952 157
Touwen, L. -, slachtoffer Duitse bezetter 218
Tsjechoslowakije, Tjechoslowaakse regering in Londen 74, 75
Tuyll van Serooskerken, A.M. baron van – , procureur-fiscaal BRvC 77, 90, 106, 135, 136, 224

Uildriks, J. -, medewerker griffie Kamer Groningen 134
Uithuizen 200
Ulrum 199
Utrecht 113, 148, 149, 156, 218
Utrecht, Tribunaal 64
Vaart Smit, H.W. van der -, auteur 90
Vaart, A van het –, auteur 90
Valstar, M.D. -, reder 49
Van Starkenborghkanaal 218
Veegens, D.J. –, raadsheer BRvC 37, 107, 111, 128, 135, 136, 227, 312
Veen, Th. W. van der -, juridisch auteur
Veendam 137, 138, 199
Veenhof, A.D. -, lid Tribunaal Groningen 137
Veenhoven, Adriaan -, griffier Kamer Groningen 134
Veenhuizen 253
Veenstra, Wobbe -, slachtoffer Duitse bezetter 205
Venema, Hendrik Lucas –, slachtoffer Duitse bezetter 206
Venema, Pieter Berend –, slachtoffer Duitse bezetter 206
Veninga, Meint –, slachtoffer Duitse bezetter 205
Verenigde Staten van Amerika 75, 215
Vermeulen, J.Th. -, advocaat 226
Vermeulen, Jaap -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Versteegh, (..) -, advocaat 226
Verzijl, J.H.W. -, vicevoorzitter en raadsheer BRvC, medesamensteller 'Commentaar' 45, 78, 79, 110, 111, 136
Viehoff, F.F. -, raadsheer Kamer Leeuwarden en gerechtshof Leeuwarden 24, 130, 132
Vlagtwedde, interneringskamp Sellingerbeetse 190
Vliegenthart, L. -, raadsheer BRvC 111, 136
Vliet, Frans van -, medewerker Scholtenhuis 203
Voorbeijtel Cannenburg, Willem -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Voorst tot Voorst, Herman Franciscus Maria baron van -, raadsheer BRvC 135, 228, 229, 283
Vos van Steenwijk, Jan Arend Godert de -, raadsheer BRvC 136
Vos, A. -, militair raadsheer BRvC 111, 136
Vos, Altje -, slachtoffer Duitse bezetter 203

Vos, R.A. -, advocaat 164
Vries, Cornelis de -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Vries, Eeltje de –, slachtoffer Duitse bezetter 203
Vrij, Maarten Pleun -, hoogleraar Groningen 62
Vught, concentratiekamp in - 87, 100, 181, 186, 198, 202, 216, 217, 253
Vught, concentratiekamp, bewaker in - 186, 202

Wageningen 200
Wal, J.R. van der -, voorzitter 3e Kamer Tribunaal Groningen 137
Wall Bake, Gerard Wouter van den -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Walter, Karel Godert –, slachtoffer Duitse bezetter 218
Warburg, G.L.P. -, advocaat 164
Wardemar, Willem Cornelis –, slachtoffer Duitse bezetter 199
Warffum 138, 199, 200
Warfhuizen, interneringskamp in – 144
Warschau 166
Waschke, Heinrich -, chef Ordnungspolizei Groningen 215, 220, 274
Weber, Johannes -, waarnemend burgemeester Schiermonnikoog 151
Wedeven, Jan -, voorzitter BG Leeuwarden 24, 119, 132, 140, 212, 213, 273
Welter, Charles Joseph Ignace Marie -, minister van Financiën 52
Wendt, Hans -, Duits rechter van het noordelijk standgericht 219, 220
Wenen 198
Westerbork, (internerings) kamp 101, 144, 143, 152, 153, 167, 169
Westerbork. Durchgangslager 142, 169, 171, 202, 210, 218, 221, 228
Westerkwartier 178
Westerling, (..) van -, POD Amsterdam 135
Westrouen van Meeteren, Frederik Maximiliaan -, raadsheer BRvC 111, 136
Wicheren, P.H.W.Ch. van –, advocaat 162
Wichers, Hendrik –, slachtoffer Duitse bezetter 206
Wichers, Pieter, medewerker Scholtenhuis 179
Wiesenthal, Simon –, onderzoeker oorlogsmisdadigers WO II 215
Wijck, jhr. Adriaan Hendrik Sibbe van der -, advocaat-fiscaal Kamer Groningen, OvJ Groningen 130-132, 140, 147, 149, 152, 158-160, 165, 166, 179, 188, 215, 228, 259-261, 283, 296
Wijckerheld Bisdom, C.R.C de -, advocaat 115
Wijers, Theodorus Regnerus Josephus -, minister van Justitie 213, 248, 277
Wijngaarden, Jacob van -, slachtoffer Duitse bezetter 217
Wilhelmshafen, strafkamp 195
Wind, G.J. –, inwoner Groningen 229
Winkelman, Henri Gerard -, opperbevelhebber land- en zeestrijdkrachten, militair raadsheer BRvC 47, 136
Winschoten 137, 138, 196, 199
Winschoten, Doc-Direkt 258
Winsum 199, 217
Witteveen, Douwe -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Wittko, Thomas, –, Duits commandant Schiermonnikoog 151
Wold, Teye -, Minister van Justitie van Noorwegen – in Londen 50
Worst, G.J.H. –, onderzoeker SOBR (ov.) 24

Zaaijen, Joop van -, hoofd MG Groningen, voorzitter 4e Kamer Tribunaal Groningen 137, 153
Zaaijer, Johannes. –, procureur-fiscaal BG Den Haag, procureur- generaal hof Leeuwarden 103, 111, 249, 275, 297
Zandvoort 192
Zeeland, oud-illegalen in – 258
Zigterman, Freerk -, slachtoffer Duitse bezetter 218
Zondervan, Jacobus –, slachtoffer Duitse bezetter 197
Zoutkamp 151, 152
Zuidam, (Cornelis) –, medewerker Scholtenhuis 218
Zuidbroek 149
Zuidema, Jan –, slachtoffer Duitse bezetter 197
Zuid-Holland 21, 68, 149, 156
Zuidlaren 209
Zuid-Limburg 149, 156
Zuid-Limburg, Provinciaal Militair Commandant 103
Zuidwolde 218
Zweden 148, 150, 179, 217
Zwerver, Meint –, slachtoffer Duisters 203
Zwerver, Rienk –, slachtoffer Duitse bezetter 203
Zwol, Jogchum van -, slachtoffer Duitse bezetter 203
Zwolle 142, 151

NAWOORD

Deze studie had niet tot stand kunnen komen zonder de hulp en informatie van medewerkers van:

- de afdeling archief van de rechtbank Groningen;
- het Oorlogs- en Verzetscentrum Groningen;
- de afdelingen dienstverlening en studiezaal van de Groninger Archieven;
- de afdelingen collectie, dienstverlening, depot- en studiezaak en beveiliging van het Nationaal Archief;
- de afdelingen archief en geschiedschrijving van het Ministerie van Justitie en Veiligheid;
- de afdeling archief van de Hoge Raad der Nederlanden;
- de afdeling studiezaal van het Nederlands instituut voor Oorlogsdocumentatie;
- en mede-onderzoekers van de Stichting Onderzoek Bijzondere Rechtspleging.

Ik wil van de hier genoemde organisaties met name R. Bakx, C.J.G. Bleichroth, A.G. Bosch, G. Boink, W.E. Dijkman, L. Doedens, B. Jongejan, F. Kanhai, J. van Keulen, J. Mangal, B.J. Meiboom, S.F.M. Plantinga, M. van Rijn, H.A.J. van Schie, J. Schoemaker, M.H. Severein, J.H.A. Teulings, M.E. Verburg en G.J.A. Worst bedanken voor hun niet-aflatende steun in de afgelopen jaren. Zonder de kennis en informatie die zij met mij gedeeld hebben zou de totstandkoming van deze studie schier onmogelijk geweest zijn. Tevens wil ik de leiding van alle genoemde overheidsorganisaties bedanken voor de toestemming om niet-openbare archieven te bestuderen.

In de derde plaats wil ik Betty Visser, mijn vriendin sinds 1981, Hanneke Slingeland-Boot, studiegenoot en vriendin sinds 2003, mijn zus Barbara en mijn echtgenoot Henny bedanken voor hun voortdurende ondersteuning en bemoediging gedurende het af en toe zeer hobbelige promotietraject.

En last but not least prof. Dr. R.A. Lawson, decaan van de faculteit rechtswetenschappen in Leiden en mijn promotoren Prof. mr. dr. C.P.M. Cleiren, jhr. Prof. mr. J.L. de Wijkerslooth de Weerdesteijn. Zij zijn gedurende het gehele traject blijven geloven in een goede afloop van dit onderzoek.

Noordwijk, april 2016

CURRICULUM VITAE

Persoonlijke gegevens
Wilhelmina E. (Mieke) Meiboom, geboren in Haarlem, Nederland op 16 februari 1954. Gehuwd, twee dochters

Opleidingen

1967-1973	Europese School Brussel, afdeling Natuur en techniek
1973-1974	studie Nederlands aan de Vrije Universiteit van Amsterdam (afgebroken)
1976-1977	Archiefschool Utrecht, opleiding middelbaar archiefambtenaar
2003-2007	Universiteit Leiden, studie rechtsgeleerdheid specialisatie straf- en strafprocesrecht
2009-heden	promotieonderzoek

Werkzaamheden

1974-1975	medewerker Nederlands Instituut voor Publieke Opinie, Amsterdam
1975-1976	medewerker Scheltema, Holkema en Vermeulen, Amsterdam
1977-1990	medewerker Rijksarchief in Zuid-Holland
1990-2000	gemeentearchivaris Haarlemmerliede en Spaarnwoude
2000-2001	senior medewerker Archiefdienst voor Kennemerland

Publicaties
Inventarissen van de archieven van de Hollandse raadpensionarissen Jacob Cats, 1636-1651, Pieter Steyn, 1749-1772, Pieter van Bleiswijk, 1772-1787, Inventaris van het archief van de gedeputeerden van Haarlem ter dagvaart, 1603-1795.

'Pieter van Bleiswijk: een quantité négligeable', In: *Regionaal-historisch tijdschrift Holland, 1987-4/5*, p. 226-232.

'Samen tegen wil en dank. De totstandkoming van de gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude 1812-1863', in: *Jaarboek Haarlem 1992*, p. 51-70.

'Het Kennemerbataljon, 1945-1948', In: *Mars et Historica 1996*, p. 185-201.

'Geschiedenis van de groene buffer. Artikelen over Haarlemmerliede en Spaarnwoude en zijn bewoners', Haarlem, 2000.

'*Bijzondere rechtspleging in de praktijk. Analyse van 125 dossiers van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwaren, Kamer Groningen*, masterscriptie Universiteit Leiden, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 2007.